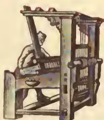

DE MONETARVM AVGMENTO VARIATIONE; ET DIMINVTIONE,

Tractatus varij.

Hiſce temporibus admodum vtiles, & neceſſarij.

Ex Bibliotheca Perilluſtris Senatoris

GASPARIS ANTONII THESAVRI

in hoc volumen redacti.

HIS ACCESSIT LOCVPLETISSIMVS INDEX; cum nota valoris cuiuſcunque monetę ad hęc vſque tempora;

Authorum nomina quibus hoc volumen conficitur ſequens tibi indicabit pagella.

AVGVSTÆ TAVRINORVM, MDCIX.

Superiorum permiſſu,

ILLVSTR.^MO ET EXCELL.^MO FRANCISCO PROVANÆ, Comiti Collenij, &c.

MAGNO SABAVDIÆ CANCELLARIO.

Io. Dominicus Tarinus S. P.

AXIMA ea beneficia, quæ non minus frequenter, quàm humaniter in me contulisti, effecerunt (Vir Amplissime) vt mihi nihil æquè propositum invita fuerit, quàm ea officia, quorum nomine tibi summopere debeo, si non liberalitate pari, pari saltē voluntate regererē, tibiq; per omnia gratificari. Verùm vna hæc me cura, & difficultas circunstabat, quòd adeo tuis me obnoxium muneribus cognoscerem, vt pares gratias non modo re ipsa pensare, sed nec etiam verbis agere possem. Quinimo nonnūquàm ab imo meæ humilitatis summa tuarum dignitatum fastigia suspiciens, nimis audacter facturus videbar, si mutuis tecum officijs certare, & quod abs te accepi remetiri contenderem. Mihi

interea vtroq; nutanti, & hinc animi gratitudine, illinc gratiarum inopia distracto, nescio quo fato in mentem venit, tantum adhuc facultatis superesse, vt non modo par esse acceptis possem, sed etiam efficere, vt ad te ipsum non sine fœnore beneficia reuerterentur. Cur enim aliunde gratitudinis occasionem præstolabor, quippe sub cuius prælo aurea isthæc monetarum genera cuduntur? Nonne meis partibus satisfecero, si quod tuæ benignitati debeo, preciosa hac numismatum, & numorum specie retaliabo? Rectè sane: Neq; enim arbitror, vllam gratæ mentis significationem reperiri potuisse, quæ magis tuis virtutibus, tuisq; dignitatibus responderet. Hæc enim moneta non è rudi quapiàm æris materia, sed varijs doctrinæ monumentis composita, summo studio, ac diligentia elaborata ad publicam Reip. vtilitatem producitur. Huc etiam accedit, quod tibi vni inter cæteros hæc numismatum opificia iuremerito deberentur; cui siquidem per maximam rerum prudentiam, & singularem animi virtutem de eorum æstimatione, & qualitate arcanum est rectè, & perfectè iudicare. Nouimus n. quanta præstantia, & integritate dum Serenissimi Ducis nostri patrimonio totius ordinis primarius Præsideres enascentes quotidie circa monetarum inconstantiam quæstiones, magna cum ipsius Principis, & populorum vtilitate componeres; quapropter post multas functiones quibus non minori iustitia, quàm fortitudine præfuisti, per gradus Magistratuum ascendens, ad altissimam hanc Magni Cancellarij dignitatem peruenisti, in qua cæteris omnibus

specta-

spectabilis, & conspicuus grauem totius imperij molem æquis viribus sustines, ac moderaris. Patere igitur, vt quos tibi offero illustrissimorum iuris Interpretum tractatus amplissimo tuo nomini inscribantur. Si enim id vulgo obseruatur, vt numismata omnia, eius, cuius gratia excuduntur impressam imaginem præseferant, cur non & nostrarum monetarum frontes fulgentissimi tui nominis minio, & purpura decorabuntur; cuius scilicet sunt, & cuius ditioni, ac potestati munere irreuocabili subijciuntur? Opinor præterea fore vt hoc meum consilium vno eodemque tempore mihi iucundum accidat, quod tot tantaq; merita possim reponere: prudentibus vero hisce Viris gloriosum existat, quod fælices isti suarum vigiliarum partus sub tanti tuitoris patrocinio in publicam lucē proficiscantur. Ego interim D.O.M. rogo vt te Principi, patriæ, ac nobis denique omnibus diu saluum, & incolumem seruet. Vale.

NOMINA AVCTORVM
HVIVS TRACTATVS.

RVBRICA CAPITVM, quæ in ijs Tractatibus Monetarum differuntur.

A

B

C

D

Lega-

L

M

N

P

FINIS.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM, QVÆ IN HOC OPERE DE Monetis,& re numaria continentur.

Prior numerus est Summarij, sequens paginam denotat.

Augmen-

B

Com-

Cre-

Deffe-

F

G

I

 alia

 Mo-

arguitur

Q

Solutio

V

FINIS.

DE MONETARVM POTESTATE, ET VTILITATE LIBELLVS.

Auctore Doctissimo Viro Gabriele Biel.

QVÆSTIO.

Vtrum monetam falsificans, mutans, falsam pro vera, vel minus valentem pro bona expendens, aut de loco, vbi minus æstimatur, ad locum, vbi plus valet transferens, peccet mortaliter, & teneatur ad restitutionem?

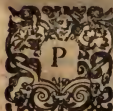

RO dicendorum intelligentia, primum omnium animaduertendum venit, quòd secundum Philosophum 5. Ethicorum, capit. 9. & 1. Politicæ: Numismatis vsus, est ex necessitate inuentus: Cum enim res ad inuicem immediatè cõmutari non possunt: Homines autem sine earum commutatione (pro eo, quòd non omnibus omnia necessaria abundant) sustentari non possint, præsertim in tanta multitudine hominum: Tum propter distantiam locorum; in quibus consistunt res commutandæ, & difficilem earum transportationem: Tum propter distantiam temporum futurorum, quo res sine sui corruptione seruari non possunt: Tum ex multiplici hominum indigentia, propter quam necesse est rem commutandam esse in multa diuisibilem, vt multa necessaria per eam à diuersis comparentur: Tum ex quorundam commutabilium indiuisibilium ad hominum vtilitatem magnũ valorem, vt sunt: equi, domus, &c. Et ita de pluribus alijs. Ideò necesse fuit inuenire medium aliquod; quantitate par-

Ex necessitate, numismatis vsus inuentus est.

Numisma est aptum mediũ, & mẽsura cõmutabiliũ

uum, vt eius detractio, siue diminutio facilè perpendatur, & de loco ad locum transferatur, Charactere Principis, vel au-ctoritatem habentis, insignitum. Ne si quilibet monetaret, valor eius variaretur, nec dignosceretur, aut falsificaretur, & per hoc æqualitas in commutationibus non seruaretur. Pondere certum, vt precium eius sit certum, sine corruptione permansiuum, vt sit futuræ prouisioni aptum. Materia preciosum, vt multus valor posset in paruo loco reperi, & facilè de loco ad locum transportari. In plura minora secundum valorem diuisibile propter indigentes multis rebus parui precij. Tale autem est Numisma, vel ex sui natura, vel hominum instituto ad humanam indigentiam relatũ. Quantò enim re aliqua plus indiget humana necessitas, tantò plus valet, & valor precij crescit, & ideò secundum relationem numismatis, & commutabilium ad indigentiam humanam, numisma est certa mensura omnium commutabilium, & venalium.

Moneta triplici er falsatur.

SEcundò notandum, quòd moneta tribus modis falsari potest, secundum quòd tria sunt de substantia monetæ, scilicet de materia metallata, quantitas ponderis, & publica forma, vt dicit Panorm. in ca. quanto, de iureiuran. & est etiam in gloss. eiusdem cap. Et in quolibet horum committi potest falsitas. In substantia, quia non seruatur liga legitima, Liga, id est, species mixturæ, vel gradus metalli, propter admixtionem vilioris materiæ, aut materia consueta in quantitate excessiua. In pondere, quia non habet legitimum pondus. Pro quo notandum, quòd tantum debet esse pondus in numismate, quantum fuit in materia, de qua moneta est fabricata, saltem deductis expensis, & labore secundum Inno. licet non secundum Bar. secundum quem expensæ debent solui de publico. Motiuum Innocentij est, quia nemo suis expensis tenetur ea facere. Et hæc opinio Innocentij communiter tenetur, vt vult Angelus in summa, in verbo Falsarius, quod sic intelligo. Pondus legitimum, est pondus consequens quantitatem substantiæ pro tali numismate iustè determinatum. Gratia exempli: Si pro floreno determinetur aurũ ponderans drachmam, quæ est octaua pars vnciæ, tunc florenus falsus est ex pondere, si non habet quantitatem auri ponderantem drachmam.

Liga.

An moneta expẽsis cudentis, an de publico sit cudenda.

mam. Vnde cùm pondus sequitur naturaliter quantitatem substantiæ rei, & quantitas substantiæ non distinguitur à substantia, ergo falsificatio ponderis est diminutio substantiæ, siue, hæc fiat per rasuram monetæ. siue subtilius per aquam artificialem corrosiuam, aut alio modo difficile visu apprehensibili. Est autem determinatio ponderis iusta, quanto determinatur pondus tanti valoris pro moneta, quanti est pondus materiæ eius non monetatæ. Ita quòd tantum debet valere moneta ea pondere, quantum valeret sua materia non monetata, & non plus saltem deductis expensis monetandi, vt suprà dictum est. In forma committitur falsitas, quando mutatur nomen, signum, aut imago eius, qui monetauit. Vnde habens auctoritatem monetandi, præfigit certam formam monetæ, imaginem aliquam, circumscriptionem, aut aliquod signum. Et si aliquid huius formæ præfinitæ omittitur, aut aliquid additur, moneta in forma falsificatur. Est autem forma monetæ quædam testificatio veritatis, & iustitiæ ipsius monetæ, quòd scilicet sit veræ substantiæ, & iusti ponderis, vt dicit Vuilhelmus Orem in suo tractatu de moneta. *Forma monetæ ad qd valeat.* Vnde frequenter in moneta Christianorum Principum, vel Comitatuum ponitur imago Dei, vel alicuius Sancti, & nomen eius, aut signum crucis, quod antiquitus fuit institutum in testimonium veritatis monetæ, in materia, & pondere, & subdit: Si ergo Princeps sub ista inscriptione mutet materiam, siue pondus, ipse videtur tacitè mendacium, & periurium cómittere, ac falsum testimonium perhibere. Ipse enim abutitur hoc vocabulo Moneta. Nam dicitur Moneta secundum Hugui. à moneo, quia monet, ne fit fraus in metallo, vel pondere, hæc ille. *Monetā unde dicatur.*

TErtiò notandum circa mutationem monetæ, quod huiusmodi mutatio multipliciter potest fieri, quandoque in materia, quandoque in forma, quandoque in valore, quan- *Quadrupliciter mutatur moneta.*
1 doque in nomine. In materia, vt quando propter defectum materiæ, aut nimiam abundantiam, fieret noua moneta in alia materia aut in alia mixtione seu liga prioris materię. In
2 forma, vt quando mutatur impressio figuræ in imagine, aut
3 charactere, aut circumscriptione. In valore, vt quando mutatur substantia, mixtio vel pondus, aut his manentibus, statui-

tur alius valor, vt si hactenus florenus valuit viginti grossos, & statuitur, vt de cætero valere debeat 18. aut 24. In nomine, vt si nomina mutentur. Vel accidentalia, puta quæ non important pondus, vel valorem monetæ, vt sunt nomina Auctoris, aut loci, in quo moneta facta est, & huiusmodi. Vel essentialia, puta quæ imposita sunt determinato valori, aut ponderi, vt sunt obulus, denarius, solidus, libra, florenus. Et hæ mutationes fieri quandoque possunt currēte priori moneta in suo valore, quandoque reprobata priore, ac prohibita. Itē quando ex rationabili causa propter necessitatem, & vtilitatem Reipublicæ. Et secundum hæc mutatio quandoque fieri potest licitè, quandoque culpabiliter, & illicitè.

CONCLVSIO PRIMA.

Falsificans monetam in substantia, forma, vel pondere, peccat mortaliter, si illud faciat in damnum proximi, vel Reipubl.

De falsificante monetam.

HAec conclusio est Hostien. & Doctor. communiter. Et satis patet ex text. cap. quanto de iureiur. vbi dicitur, quod iuramentum de obseruatione falsæ monetæ factum nō ligat, cum iuramentum non debeat esse vinculum iniquitatis. Ergo seruare falsam monetam, est iniquum, & multo magis falsificare erit iniquum. Quòd autem sit mortale peccatum, patet, quia est furtum, quia ablatio rei alienæ, inuito domino, vt infra dicetur. Patet per Extrauagantem Ioannis XXII. qui excommunicat omnes tales in Regno Franciæ. Quòd autem teneatur restituere, probatur per cōmune medium: Quia omnis iniustè damnificans, tenetur restituere dānificato, si habere potest. Sed fraudulenter falsificans Nūmisma, damnificauit proximum, aut Rempublicam iniustè: ergò tenetur restituere damnificato, si habere potest, aut pauperibus, si damnificatus haberi non potest. Maior patet per cap. si culpa, de iniust. & dam. da. minor autem satis patet. & dicitur notanter in conclusione. In damnum proximi, quia si quis falsificaret in forma tantum, vnde non minueretur valor, quia sic non damnificaret, non peccaret. Sic si numisma non exponendum, rumpendo, aut radendo falsificaret,

CON-

CONCLVSIO SECVNDA.

Mutans monetam in damnum Reipublicæ, tenetur damnum illatũ restituendo compensare.

PRobatur, quia talis iniuſtè damnificat, ergo, &c. Antecedens probatur, quia inferens damnum in re non ſua, iniuſtè damnificat. Sed mutans numiſma in damnum Reipublicæ, infert damnum in re non ſua, quia in Republica, quæ non eſt ſua. Dicitur notanter, in damnum Reipublicæ, quia ſi mutaretur ex rationabili cauſa ad vtilitatem Reipublicę, reſtitutio non haberet locum.

Sunt autem tres cauſæ, propter quas licitè mutatur moneta. Prima eſt falſitas introducta, vt ſi aliquis extraneus Princeps, aut falſarius malitioſè effigiaret, vel contrafaceret for- *Quatuor cauſæ licitæ mutationis monetæ.*
1 mularia ſeu modulos, per quos introducere niteretur monetã Sophiſticam minoris valoris, quàm ſit moneta vetus, cuius tamen differentia à vera moneta cognoſci à populo non poſſet, & in alio modo conuenienti moneta falſa exterminari non poſſet, expediret mutare formam monetæ verę, ſeruato tamẽ iuſto valore, vt ſic deſcerni poſſet ab introducta falſa.

2 Secunda cauſa, ſi antiqua moneta nimia vetuſtate eſſet peiorata, ac in ſubſtantia, & pondere imminuta per continuam attrectationem, tunc cudenda eſſet moneta noua, cum differentia à priore in iuſto pondere, & prohiberi poſſet curſus
3 prioris monetæ vetuſtæ ſic diminutæ. Tertia cauſa eſt raritas materiæ, propter quam materia haberi non poſſet tali precio, quo ſolita eſt haberi, tunc mutanda eſſet moneta, vel cõſtituendo alium eius valorem reſpectu monetę alterius materiæ, vel fabricando nouam minoris ponderis; & æqualis precij cum priore. Exempli cauſa: Si dracma auri non monetata ex aliqua cauſa aſcenderet in precio, ita, quod tunc valeret 30. groſſos argenti, quæ prius valuit 20. tunc aut florenus habens dragma, etiam mutandus eſt in valore. Ita, vt etiam ſi prius valuit 21. groſſos, tunc ſtatueretur, vt valeret 31. groſſos, aut cudenda eſſet noua moneta auri minoris ponderis. Tanti tamen, vt valeret iuſto precio 20. groſſos, & hoc cum differentia aliqua in forma, à priori vt noſci poteſt. Et hoc

forsan magis expediret Reipublicæ, vt præcia in cæteris rebus constituta, ac redditus, & pecuniarij census manerent nō mutata, & sic nemo fraudaretur. Et paruni referret, vtrum veteris monetæ cursus manerent, si nihil prohiberetur, seruata tamen debita proportione ad alias monetas inferiores, & ad precia rerum venalium ac redditum siue censuum. Posset
4 addi quarta causa: Lucrum ex noua moneta consequens, non monetarij, sed Reipublicę expediens, vel necessarium, de quo infrà in dubijs dicetur. Extra hos casus, mutatio monetæ in valore reproba est, & iniusta, quia reipublicæ damnosa, & spoliatiua subditorum, siue hæc mutatio fiat in materia, pondere, voluntariæ constitutionis valoris, aut nominum essentialium. Si verò mutatio fieret in sola forma, aut nominibus accidentalibus, & non in valore. Et hoc siue in valore præiudicio Reipublicæ tolerari posset. Et quamuis si fieret ex superbia, pompa, vel aliorum contemptu, aut alia sinistra intentione, non careret peccato. Tamen non requireretur aliqua restitutio, vnde consilium est, quòd non fiat mutatiō monetę, nisi ex magna, & rationabili necessitate.

Illicita monetæ mutatio.

CONCLVSIO TERTIA.

De expendente monetam falsam pro vera.

Expendens scienter monetam falsam pro vera, & iusta, falsarius est, & tenetur restituere illata damna.

PRobatur, quòd sit falsarius, quia falsitatem inducit ad proximi deceptionem, ergò. Consequentia tenet ex quid nominis falsarij: antecedens est manifestum, quòd teneatur restituere: probatur, quia infert damnum personæ, & Reipublicæ, ergò tenetur ad restitutionem. Consequentia tenet ex communi medio, & supra allegato cap. Si culpa, de iniu. & dam. da.

CONCLVSIO QVARTA.

De expendente monetam minus valentem pro

Expendens scienter monetam non currentem, aut alias minus valentem, pro bona, & currente, fraudat proximum, & tenetur restituere.

HAec Conclusio in sententia est Angeli in Sum. & Anto. & probatur eisdem medijs, quibus prior. Talis enim decipit proximum dando sibi malum pro bono, & dicitur notanter in duabus præcedentibus conclusionibus, scienter; quoniam si ignoranter fieret, vt quia ignoraret valorem monetæ, quam expendit, excusaretur saltem a peccato, & etiam a restitutione durante ignorantia. Si tamen postea sciuerit, tenebitur ad restitutionem, quia sine scienter, siue ignoranter damnifico proximum, teneor eum releuare indemnem, postquam mihi innotuerit illatum damnum.

Nec excusatur expendens in casu vtriusque conclusionis tertiæ, & quartæ, per hoc, quòd huiusmodi moneta falsa, vel minus valens, data est sibi pro bona, quia culpa alterius, & error proprius, non debet alteri nocere. Culpa enim suos debet tenere actores, non alios. Imputet ergo sibi recipiens monetam falsam, confractam, vel integram, seu minus valentem pro bona, quòd non cautè prospexit. Si verò scienter recepit malam, vt expenderet pro bona, aggrauatur peccatum, & restitutionis debitum. *Quòd non releuet cō. munis hominum excusatio.*

CONCLVSIO QVINTA.

Transferens monetam de certo loco, vbi minoris valoris æstimatur, ad locum, vbi magis valet, non peccat, si non aliàs fraudem committat.

HAec est Antonini, & probatur secundum eum, quia licet cuilibet ex industria sine alterius damno, lucrum quærere. Sed transferens in casu conclusionis monetam, eam emendo, vbi minus valet, ad locum, vbi plus valet, vtitur sua industria sine damno alicuius, dum tamē eam non radit, aut diminuit, ergo, &c.

Sequuntur tria dubia.

CIrca prædicta, dubitatur primò. Quis habeat cudere monetam? Ad quod respondet Panormi. in cap. Quanto, de iureiuran. Quòd solus Princeps, idest, Imperator, & nemo alius sine concessione Principis. Quod tamen intelligit, nisi *Dubium primum.*

nisi Princeps inferior, aut Ciuitas, vel generaliter inferior potestas hoc præscripsisset per tantum tempus, de cuius initio non extaret memoria, vt in cap. super quibusdam, de verborum signif. Vel nisi esset talis, qui præscripsisset iura Imperij, sicut Reges Hispaniæ, qui dicuntur non subiacere Imperio, quia Regnum a faucibus hostium eruerunt. Concordat D. Anton. Et est ratio principalis responsionis, quia cùm moneta (vt præmissum est) inuenta est, & instituta pro bono cõmunitatis, congruum est, vt ab eo fabricetur, a quo regenda est communitas. Talis autem est Princeps, aut qui a Principe habet auctoritatem.

Moneta dispersa nõ est Principis.

Cuius sit moneta

Licet autem Principis sit fabricare, & suo imagine ac nomine signare monetam, tamen propter hoc moneta dispersa in populum non est sua, nec ipse est dominus monetæ currentis in suo principatu. Nam moneta medium est permutandi diuitias naturales æquiualens eis, ideo illorum est possessio monetæ, quorum sunt naturales diuitiæ. Nam cùm quis dat panem suum, vel proprij corporis laborem pro pecunia, cùm eam receperit, sua est, sicut panis, & labor suus fuit, & in eius libera potestate. Dicit etiam Nicolaus Orem, quòd licet, facere monetam, pertineat ad Principem, tamen constituere valorem monetæ, seu proportionem vnius monetæ ad aliam (Gratia exempli: Floreni ad grossum, aut grossi ad obulum, puta, quòd florenus valeat tot grossos, & grossus tot obulos) non debet esse in potestate Principis, sed communitatis, cuius est moneta, quòd sic intelligendum puto, quòd non est in popotestate Principis constituere valorem monetæ secundum suam voluntatem, sed iustam, & naturalem proportionem auri ad argentum, & argenti puri ad talem ligam. Et discretio huius pertinet ad communitatem.

Constituere valorẽ monetæ, est nõ communitatis

Ex quo sequitur, quòd Princeps reprobans monetam aliquam valentem, vt eam remissius emat, & conflet, & inde aliam minus valentem fabricet, & priorem valorem constituendo, monetam fraudet, ad restitutionem tenetur.

Princeps ad lucrũ suum non debet monetam valentem reprobare.

HAec est sententia Hostiensis, & Panormita. Et patet manifestè, quia vilius vendit carius, quòd est contra iustitiam. Item sic posset sibi attrahere indebitè pecunias om-

nes subditorum, vt si attraheret aurum ad paruum precium, & illud emeret pro argento, ac deinde augmentato precio, rursus venderet monetam auream pro maiori precio argenti. Simile esset, si poneret precium in toto frumento sui principatus, & emeret, & postea venderet pro maiori precio, etiam per eum constitutò, quæ vtique esset iniustissima, & tyrannica exactio populi. Nec est simile de venditione frumentorum à sancto Ioseph sub ditione Pharaonis, quoniam ex eo, quòd non creuerunt frumenta, ipsa facta sunt cariora, & maioris precij, quàm antè, dum collegerat in horreis, cùm copia eorum exuberabat. Nam precium rei humana indigentia mensurat, vt vult Philosophus quinto Ethicorum: Et si fortè excessum est in precio, dicit Cassio. Credo virum sanctum tali necessitate constrictum, vt auaro Principi satisfaceret, & periclitanti populo subueniret.

DVbitatur secundò, Vtrum in aliquo casu Princeps possit mutare monetam propter lucrum suũ: vel generalius. *Dubiũ secundum.* An Princeps possit habere lucrum ex moneta, constituendo maiorem valorem monetæ, quàm valeat eius materia non monetata, deductis necessarijs expensis, vel minuendo pondus, aut ligam sub priori valore? Respondetur breuiter, quòd *in vno solo casu Princeps* potest sentire lucrum ex moneta, scilicet, dum lucrum illud redundat in vtilitatem Reipublicæ, vt tactum est in conclusione secunda, puta, quando Princeps indiget subsidio pro defensione Reipublicæ, ad quod præstandum subditi obligantur, tunc possit fieri aliqua mutatio in moneta, vt pondus, vel materia sub eodem valore minueretur, vt sic populus minus sentiret se grauari, dum tamẽ non extenditur lucrum vltra necessariam Principis indigentiam suprà dictam. Sed hæc mutatio fieri non debet sine consensu subditorum, quorum (vt dictum fuit) est moneta. Potest enim quilibet renunciare iuri suo, vij. quæstio. 1. quàm periculosum. Sic, & Communitas. Et vult Innocentius, quòd sufficit consensus maioris partis magnatum. Sed de hoc dubitat Panormit. loco allegato, cum tractetur de negocio singulorum, ideò dicit Angelus requiri consensum singulorum.

Non tamen sufficit consensus populi ad dispergendum huiusmo-

iusmodi monetam minoris ponderis extra tale dominium, quia cum damno non subditorum non potest suas indigentias subleuare, in quo satis omnes concordant.

Subtilis modus subueniendi Principi capto si sit satis tutus.

Videtur etiam quibusdam, quòd in casu, quo colligenda est magna pecunia pro redemptione Principis, aut defensione, &c. Facilior sit modus, & expeditior per mutationem monetæ. Tum quia hic modus facilior est ad congregandam pecuniam necessariam citius sine fraude, & ex facultatibus subditorum. Tum quia minus sensibilis, & per hoc magis portabilis sine murmure, & periculo rebellionis populi. Tum, quia est generalissimus, comprehendens omnes tam Clericos, quàm Laicos, & nobiles, & plebeos, diuites, & pauperes. Verum, an hæc ita se habeant, committo diligenti lectori. Duo tamen necessariò hic attendenda sunt: Primum quòd moneta illa tantum currat inter subditos illius dominij, qui tenentur subuenire domino, & suæ Reipublicæ, quoniam si dispergerentur ad alios, isti per hoc iniustè grauarentur. Secundum; quòd collecta necessaria pecunia, moneta reducatur ad priorem statutum, quia cessante causa, cessare debet, & effectus.

Dubium tertium.

Tertiò dubitatur: Vtrum eligens ad partem meliores denarios, ac magis ponderantes, & conflari faciens, peccet, & ad restitutionem teneatur? Respondet Angelus in Summa, sequens Hostiens. Ioan. Andre. ac alios sub hac distinctione. Si illi, qui cudunt pecuniam, eò quòd non possunt omnes æqualiter sculpere, vel perficere, aliqui denarij sunt, quandoque minus ponderantes, propter hoc permittunt alios in maiori pondere, vt sic fiat adæquatio iusti ponderis in multitudine; quæ non potest fieri in singulis denarijs. Tunc tales eligentes meliores, sunt falsarij; & tenentur ad restitutionem Communitati, quia corpus pecuniæ damnificauerunt. Si verò omnes denarij sunt iusti ponderis, sed aliqui sunt amplioris, & illos radunt, dummodo remaneant iusti ponderis, seu conflant, non credo falsarios, licet malè faciant; & nullo modo sit eis consulendum. Si tamen noluerint abstinere, non credo, quòd sint propter hoc extra statum salutis. Videtur itaque sentire, quòd talis non peccet mortaliter, licet peccet venialiter,

quod

quod non satis intelligo, nisi modicitas huius electionis (quia raro, vel paucos eligit) excuset, quoniam si hoc frequenter facit, damnificat grauiter monetarium, qui ex improuidentia excessit in pondere, vel eum, cuius nomine monetat, & ita teneretur ad restitutionem ei, sicut, qui rem remissius emit, vbi forum certum est, & vendens in numero, vel pondere errauit. Sic Monetarius in pondere errauit. Si tamen raro fiat, modicitas excusaret, sicut furtum minimè rei vt pro vnius excusatur.

IOANNIS AQVILAE IVRECONSVLTI LIBELLVS,

De Vtilitate, & Poteſtate Monetarum.

Omiſsis autem ijs, quæ de vocabulis quibuſdam rei monetariæ præmiſit, cum ſint notiſsima, & a multis alijs, & rectius, & eruditius tractata, ea autem, quæ propriè ad rem pertinent, integra ſubiecimus.

QVIS HABET IVS MONETANDI DE IVRE Communi. Caput Primum, Partis Prioris.

Ro reſolutione atque euidentia materię eſt ſciendum primò quòd regulariter nemo pręter ſupremum Principem poteſt facere cudi monetam. Eò, quia cudere monetam, eſt de iure regalium, pertinens de iure cōmuni ad ſolum Papam, & Imperatorem, per tex:ū in lege ſecunda, §. denique cùm ærarium, ff. de origine iuris. l. 2. C. de falſ. mo. & capitu. vnico, quæ ſint regalia. Ratio, quia habere ærarium eſt vnum in ſignum ſpecialis prærogatiuæ, Principi reſeruatum per l. probatorias, C. de apparito. iudic. & approbat. eorum, & ibi not. libro ſecundo.

1 Adde ius concludendi monetam nulli competere, niſi Imperatori, §. monetæ, titu. quæ ſint regalia, & ibi latè Matthęus de Afflict.

2 Priuatum tamen vel priuilegio, vel conſuetudine ius illud acquirere poſſe tradiuit Minſingerus latè obſ. 24. centur. 4.

Gui-

Guido.Papæ decis.498.Bossius in criminalibus, tit.de monetis, nu.1.

3 Quanto tempore præscribantur ea,quæ sunt reseruata supremo Principi, vt sunt vectigal,& ius cudendi monetam, tradit Balbus secund.par.quinta princip.q.4. de præscripti.

Ius monetandi nulli priuato potest concedi.

NVlli priuato de iure scripto competit cudere monetam etiam legitimæ materię, & legitimi ponderis existentem, secundum Hostien. Anchar.Imol.Bohic.Panormitan. & Docto.in cap.quanto, de iureiuran. Glo.Cy.Bar.Sali. & Doc. in l.fin.C.de fal.mo.& Iaso.& Docto.in l.ex hoc iure, ff.de iust. & iure. Eò, quia moneta habet esse in publica forma percussa per l.primam , in ver.nummus, ff.de contrahenda emptione, & text. in d.capit.quanto,in versicu.patris tui monetam conseruari qua forma publica priuatus sine pœna falsi non potest vti, l.falsis nummis, & l.qui nomine, ff.ad l.Cornel.de falsis.

PRriuatus cudens monetam, incidit falsi pœnam, puniendusque est, vt falsarius, secundum Bohic.& Doctor. vbi suprà per l.quicunque, & l.Cornelia, ff.ad l.Cornel. de fals.& l.prima,C.de falsa moneta,quod non contingeret,si iure permittenti hoc faceret, l.Gracus,C.de adult.& c.qui peccat,23. quæstio.4. Nam nulli priuato , ea quæ iuris publici sunt , sine consensu Principis competunt, per l.ij.§.si quis à Principe, & §.idem ait, ff.ne quid in loc.publi. & l.quicunque, C.de fund. limitro.libr.11. Denique frustra per Priuilegium impetraretur, si iure communi concederetur l.Imperatores , ff.de Priuileg.credit.& l.vnica,C.de thesau.libro decimo.Sed per Priuilegium à Principe impetratur, quòd quis cudere possit monetam , per textum Genz. in extrauag. Io.xxij. incipiens prodiens, quasi ex adipe. Igitur.

Ius monetandi ex Priuilegio,seu ex consuetudine immemorabili potest acquiri.

FAllit suprà dicta regula de Iure speciali, vtpotè Priuilegio, vel consuetudine ex necessitate introducta. Vt quia Prin-

Princeps non potuit vbique, & sufficienter monetare, secundum gloss. Cyn. & Doctor. in l. 2. C. de fals. mon. Ideò benè potuit alteri, vt Regi, Duci, seu etiam Ciuitati populum sub-ditum habenti non priuato ab Imperatore illud ius ex Priuilegio, vel immemorabili consuetudine concedi, & acquiri, puta monetam cudendi. Patet primum, quia ea, quæ competunt Principi, vt Principi benè possunt alteri in Priuilegium concedi, per textum copiosum gloss. & Doctor. in cap. quod translationem, de offic. deleg. & in l. si quisquam, ff. de diuer. & tempor. præscrip. l. fin. C. no. vectiga. instit. Secundum claret sic, quod ea, quæ potest Princeps, etiam consuetudo potest, secundum Cyn. in l. 1. C. de emenda. propinquo per text. & Doctor. in cap. super quibusdam, §. præterea, de verborum significat. Nam licèt ius exigendi vectigal, sicut ius cudendi monetam, sit de iure regalium, cap. vnico, quæ sint regal. Et illud ius præscripta consuetudine centenaria, seu immemorabili benè potest acquiri, secundum Bart. & Doctor. in l. si publicanus, ff. de publicanis, & vectigal. post Cyn. per plures rationes benè vrgentes in l. prima, C. noua vectigal. institui non posse. Specul. de ca. poss. & propr. §. quia vero, versi. quod de colligentibus vectigal. Bohic. & Doctor. in cap. quanto, de iureiuran. per Guid. Pap. quæst. 498. per text. in l. final. C. no. vectigal. instit. non poss. & text. in l. in dicto cap. super quibusdam, §. præterea.

MOnetare quidam possunt ex Principis concessione, vel ex centenaria præscriptione, vt sunt vtriusque status Principes, Electores, Marchiones, aliqui Comites, Ciuitates item Imperiales Alemaniæ habent per priuilegium, quòd possunt monetam cudi facere, vt patet de Sueuis, Rhenanis, atque Bauaris, ac Francis. Idem Dux Sabaudiæ, Barbonij, Principes Aurayce, Archiepiscopus Ebrundinens. Episcopus Lausanensis. Item, & Ciuitates Italiæ aiunt se habere ex præscripta consuetudine ob hominum necessitatem inducta. Eò quòd Imperator non potuit vbique sufficienter monetare secundum gloss. Cyn. Salycet. & Doctor. in l. final. C. de falsa moneta.

QVID

QVID SIT LIBRA AVRI, ARGENTI, ET AERIS.

CAP. II.

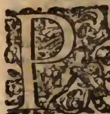

PRO euidentia præmittendum est, idem esse solidum, & aureum, quorum 72. librã auri faciunt, secundum Ioan. de Pla. & Doctor. C. de vete. numisma. Pol. lib. 11. Cum autem 72. solidi constituãt libram auri, sequitur quod sex solidi aurei floreni, siue Ducati Imperiales, seu legales, constituũt vnciam. Itaque vnus aureus legalis, est sexta pars vnius de xij. vncijs, quæ xij. faciunt libram auri, secundum Ioan. de Plat. in d. l. quoties.

Adde quid sit aureus, quid solidus. Couarruuiam in collatione veterum numismatum, cap. 3. §. 2. Nec me latet Boetius decis. 327. per totum. Ponuntur autem pro eodem, ita vt solidus aureum denotet, atque significet. Olim septuaginta duo aurei, vel solidi constituebant libram auri, hodie priores aurei cuduntur, & nunc aurei conficiunt libram, quales per Germaniam habemus, vulgò *Goltgulden*, dicuntur. Existimat autem *Alciatus in l. hæc enunciatio de verborum signif.* quod hodierni aurei hodie in quaque regione currentes, & vsuales sint substituti in locum veterum aureorum. Ita vt quis hodie secundum eos ex legibus, & statutis sit puniendus, vel honorandus, prout res postulauerit. Quod annotauit quoque Ioannes Sichardus in l. 4. quicunque, C. de seruis fugitiuis. Vide Franciscum Viuium in comm. opinionibus, in verbo aureus, lib. 1. Solidus dictus fuit, quasi solidus, & integer, nullaque parte diminutus: iusto, & integro pondere percussus. Brecheus in l. etiam nummos, de verb. significatione. Sichar dicto loco. M. Boyss.

INde elicitur secundum Guido, Papæ, q. 482. quòd donatio absque insinuatione vltra quingentos solidos, id est, aureos facta est ipso iure nulla, intelligitur de illis legalibus aureis, per text. & Cyn. in l. si quis pro redemptione in Princip. C. de dona.

Itaque

ITaque intelligitur, quòd simplex defensor ciuitatis non possit iudicare vltra, siue supra trecentos solidos, l. ij. C. metalla. li. x. & in Auten. de defensore ciuitat. §. & iudicare, vbi per Bar. & Ange.

Libra argenti appellatur quinque aurei seu solidi, secundum Guido. vbi supra per text. in l. si clericus, C. de epi. audi. & in l. 1. C. de argent. precio quod thesau. infer. lib. x.

Tamen vbi ab homine essent prolati aurei vel solidi, intelligunt de solidis minutis, & sic de libris secundum consuetudinem, & vsum loquendi regionis, secundum Bartol. Ioan. de Plat. & Doctor. in dicta l. quoties. per l. Imperatores, ad finem, ff. de contrahend. empt. l. nũmis, ff. de lega. 3. & l. semper in stipulationibus, ff. de regul. iur. cum concor.

Corollarium. Sic etiam numisma, aureus, solidus, nũmus, & denarius, hodie variantur secundum pondus, & vsum Regionum, vt secundum pondus 96. solidi, constituunt libram auri. Vel hodie aurei Florentini, Bononienses, Senenses, & similes, octo constituunt vnciam, & sic 97. in massa faciunt libram auri, secundum glos. Bartol. Ioan. de Plat. & Lucam de Pen. in d. l. quoties.

INde est, quòd huiusmodi vnus aureus valet 10. libras æris, per l. 1. C. de colla. æris. & 10. aurei valent vnam libram argenti, secundum Pla. vbi supr. per l. vnicam, C. de argenti precio, quod Thesau. infert, lib. 10.

Cur dicta sit moneta, & qui sint monetarij, & quæ moneta sit falsa, adulterina, rasa, tincta. CAP. III.

MOneta in proposito casu dicitur, quia monet ne qua fraus in metallo, pōdere, vel forma, committatur. Vnde monetarij sunt, qui Principis monetam cudunt, secundum gloss. Rub. Ioan. de Plat. & Lucam de Penna. per text. l. monetarios, C. de murileg. Gynecia. & moneta, lib. 10. Et primus qui monetam fabrifecit, fuit Chare optimus faber, pater Abrahę ad petitionem Nini Regis Niniuæ, filij Beli, secundum Alber. in reperto. & Guid. Pap. in quæst. 497. ad finem. Inde est, quod dicitur

citur Gen.23.ad fi. Abraham appendit pecuniā probatæ monetæ publicæ. Vnde originaliter processit, quod moneta Imperatoris atque Regum Romanorum esset aurea, & magni precij, vt dixit gl.l.2.C.de fal.mo. Et ibidem dicitur, quod qui eam falsat, punitur, & quando fit ab eo qui non habet potestatem, exuritur. Aliàs dicitur adulterina, secundum Bar. ibidem vt qui eam radit, vel tingit, id est, cooperit auro vel argento, vt tota aurea vel argentea videatur. Si est liber, ad best.as cōdemnatur: Si seruus, vltimo supplicio afficitur. Io. de Pla. in d. l. monetarios circa medium l. quicunque, ff. de falsis. Et illa antiqua moneta Imperatoris, appellatur numisma in qua eius imago est sculpta. dicitur enim numisma inscriptio facta in nummo, vt videtur Matth.22. Ostendite mihi numisma census, id est, nummum, qui pro capitis censu datur, secundum Pla. & Pennam in d glo. rubr. C. de vete. numisma. po. Sic sco. histo. exponitur, & per Chrysost. dicitur, numisma Cęsaris aurum est, numisma Dei homo est. In solidis Cæsar videtur, in hominibus Deus agnoscitur. Isido. ety. *16.* ait: Numisma est solidus aureus, vel argenteus, vel æreus, ideò sic dictus, quia Principis nominibus effigieque signatur, per l. numismatum, ff. de vsufruct. vbi gloss. & Doctor. Nummi *autem à* Numma rege sunt dicti, qui eos primus apud Latinos *imaginibus notauit*, & titulum nominis inscripsit. Saturnus tamen secundum Eutropi. in princip. histo. ęreos nummos primus instituit. Denarius verò inde est dictus, quòd decem valet numos vsuales, secundum Lucam de Pen. prout in sco. histo. exponitur illud Euangelij: Exijt edictum a Cæsare Augusto, vt vniuersus describeretur mundus, &c. Fa. no. in l. 1. ff. de contrahend. emptio. in l. quintus, §. si autem, ff. de aur. & arg. le. & per gl. Host. & Doct. in c. quanto de iureiur.

Ex iam dictis infertur primò, quòd nulli alij licet facere monetam auream cudi, nisi Principi, per l. final. C. de fals. mon. Et hoc de iure communi. Hodiè tamen de iure speciali ex concessione Imperatorum, qui multis Regibus, & ciuitatibus concesserunt. Et etiam vsurpatione iurisdictionis. Cùm Imperium sit scissum, cuditur in multis locis moneta aurea, argentea, & ærea, secundum Ioan. de Pla. in dict. glos. Rubr. de vete. numisma. potest. per gloss. & Doct. in l. 3. C. de fals. mon.

 Secundò

Secundò elicitur, quòd in numiſmate exiguntur tria iſta, videlicet metallum, pondus, & forma, quorum ſi aliquid defuerit, non eſt vnum numiſma, ideò materia, forma, & pondus, diuerſificant nummos, ſecundum Lucam de Pen. etiam in d.glo.Rub.C.de vete.numiſm.pot.lib.11.

Tertiò elicitur, quod moneta tribus modis ſoleat reprobari, videlicet ex materia vtpote eſt tincta, non tota aurea, vel argentea, vt conſueuit, & eſſe deberet. Sed ex materia adulterina eſt. Ex pondere, vt puta eſt diminuta, legitimo pondere defraudata, vel etiàm forma debita priuata. Ex curſu, vt quia non recipitur, nec currit, vt conſueuit, & ſic eſt iniuſta ſecundum Innoc. Hoſtienſ. Ioan.Andr.Panorm. & Doct.in cap.quanto, de iureiur.

Cautela contrahentium hodiè.

INde eſt, quòd creditores hodie conſueuerunt ſibi prouidere, faciendo apponi in inſtrumento mutui, quod ſibi reddatur pecunia eiuſdem materiæ, eiuſdem valoris, & ponderis, atque in eodem curſu, ſecundum Hoſtienſ. & Panorm. in d.cap.quanto, Aſcenſ.lib.3.de ſolu.art.8.quæſtio.63.qualis. Eò quia iſta exiguntur ad eius bonitatem, & vtilitatem, videlicet iuſtitia ponderis, & materiæ, & auctoritas formæ atque curſus, ſeu valor monetæ.Bart.in l.qui falſam, ff.de falſis, & Bal.in Rub.C.de contrahen. emp.

Cuius expenſis debeat moneta cudi, & an lucrum ex ea valeat haberi. CAP. IIII.

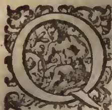

QVONIAM moneta debet eſſe tanti valoris in forma, quanti erat in materia ſeu maſſa. Conuenit illam expenſis fieri cudentis, puta regis vel communitatis, ſecundum vnam opinionem de iuris rigore, vt no.per gl.in l.1. ff.de contrahend. empt.Imol.in l. Paulus.l.creditor, & l.procurator, ff.de ſol. Bart.in l.qui falſam, ff.de falſ.

Veruntamen ſecundum alteram Innoc. & Oſtien. opinionem, quæ ſeruatur de conſuetudine, Rex ſeu Reſpublica propter

pter iurisdictionem, & auctoritatem, quam habet, quia eius personam, characterem, & auctoritatem dicta moneta recipit aliquantulum, sed non multum minoris valoris, quàm sit metallum, etiam deductis expensis cudendi, vtpote fabrorum & officialium domus monetæ, ipsam monetam fieri faciat, vt modicum, sed non multum sentiat inde lucrum, secundum Innoc. Host. Ioan. And. Bohic. Panorm. Phi. & Doct. in c. quanto, Fran. de curt. in l. 2. §. 1. & in l. cum quid, ff. si cert. pet. Io. de Ana & Mod. in c. postulasti de iud. in c. 2. de maledi. in c. quam graui, & c. ad fals. de cri. fal. Bart. in Rub. C. de contrahē. emp.

Hinc infertur seu elicitur, quòd duplex sit bonitas monetę. Vna intrinseca consistens in materia, pondere, & charactere. Altera extrinseca consistens in valore, & ęstimatione, pro qua expenditur de consuetudine, secundum Bar. in d. l. quicunq;, per l. 1. ff. de contrah. empt. l. 1. & fi. c. de vete. numis. pot. lib. 11. Fa. c. eijciens. 83. dist.

Adde, publicis expensis numismata esse cudēda ita vt Princeps aliquid lucri seruet pro ratione expensarum prout tradidit nuncupatus Didac. Couuar. infrà. c. de mutatione monetæ, c. 7. in collatione veterum numismatum.

An moneta ad libitum queat mutari. CAP. V.

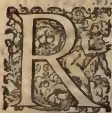

REx seu Respublica non potest absque populi consensu, sed cum consensu benè valentē monetam mutare. Eò quia id est negocium regni seu communitatis, ideò exigitur consensus saltem maioris partis magnatum regni atque communitatis, per tex. Innoc. & Doctor. in capit. quanto, de iureiurand. Lucam de Pen. in rubric. C. de veter. numism. potest. libr. 11. l. quòd maior, ff. ad municipal. l. 2. §. sin autem, C. de iur. calum. Nam vnicuique licitum est his, quæ pro se introducta sunt, renunciare, l. si quis in conscribendo, C. de pact. & capit. quàm periculosum, 7. quæstio prima. Aliqui volunt, quod singulorum requiratur consensus, nisi alleuiarentur in angarijs. Secus ergo in alijs non subditis, quibus huiusmodi mutatio vel minoratio non præiudicat. Inno. & Panorm. in d. c. quanto, de iureiur.

Adde, an Princeps possit mutare pecuniæ valorem. infra Couuarruuiam, d.c. de mutatione monetæ, circa finem. Potest autem ratione publicę vtilitatis, tempore belli, vel si aliàs populo vtile sit futurum, ita etiam, vt ex corio fieri possit, quo casu cessante bello mercatoribus,.qui res suas vendiderunt huiusmodi vili pecunia, Princeps resarcire tenetur damnum. De quo latius agit Andr. de Isernia, & Afflictus in §. monetæ, de regalijs, seu feudis.

Princeps etiam posset iubere, vt moneta aliquando deferatur ad suum ærarium, vel fiscalem, ita tamen, vt restituat iustum precium. Quoties enim Princeps res priuatorum aufert ratione publicæ vtilitatis, semper debet iustum refundere precium; Costalius in l. item si verberatum 15. de rei vendicatione. Decius in l. id quod nostrum est, Schurffius cons. 55. cent. 3. Egregiè Porius in commun. opin. lib. 5. conclusio. 15. 16. 17 magis egregiè doctissimus Arrius meus Pinellus, in l. 2. C. de rescindenda venditione, mox ab initio Præses Mechli. in loco a plenit. potestatis, Hyppolitus singul. 634. quã quæstionem latissimè examinaui, atque explicui in actu meę licentiæ, Anno 71. in Augusto, die 72. Coloniæ Agrippinæ. M. Boyss.

Quòd moneta intelligatur de aurea, & argentea. CAP. VI.

Sciendum est, quod appellatione Monetæ intelligitur moneta aurea, & argentea, secundum Guido. Pap. quæstio. 492. per gloss. vers. nummos, & gloss. vers. pecuniæ, & ibi Doctor. in l. 2. C. de fals. monet. Nam appellatione pecuniæ, continetur aurum, & argentum per l. pecuniæ, 2. & 3. ff. de verbo. signif. Probatur etiam ex generalitate Rub. C. de fal. mon. sub qua ponuntur leges loquentes, tam de auri, quàm argenti moneta, vt in l. 1. & 2. Eo quia appellatione pecuniæ venit largè totum patrimonium, & quicquid homines habẽt in terra, per text. & Bart. in l. cogi. in princ. ff. ad Trebel. & in l. talis in princ. ff. de lega. 1. Vbi dicitur, quòd quando verbum pecunia a testatore profertur, omnia, quæ in numero pondere, vel mẽsura consistunt, cõprehenduntur. Nã qui pecuniam hẽt, facilè omnia hẽt. Bald. & Doct. in l. 2. C. de constit. pec.

Adde

Adde omnis res in pecuniam, & rursus omnis pecunia in res alias omnes conuerti potest. Imperator in l. si recepticia, C. de constituta pecunia l. si ita fideiussorem. Et Bald. in l. si Titius, C. de operis libertorum. Pecunia (inquit) est vita hominis. Et Aristoteles ait, pecunia est fideiussor futuræ necessitatis quod refert Petrus Girhardi nota. 23. sic Petronius arbiter relatus à Catelliano Cotta in verbo pecunia.

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.
Vxorem ducat Danaen, ipsumq; licebit
Acrisium iubeat credere quod Danaen.
Carmina componat, declamet, concrepet, omnes
Et peragat causas, sitq; Catone prior.
Iurisconsultus paret, non paret, habeto
Atque esto quicquid Seruius & Labeo.
Multa loquor, quiduis nummis præsentibus opta;
Et veniet, clausum possidet arca Iouem.

Omnia pecuniæ obediunt. Ecclesiast. x. Vnde Horat. pecuniā reginam appellat. Et sic omnis res, & omne commodum æstimabile, intelligitur appellatione pecuniæ à pecoribus dictæ. Eo quòd quicquid antiqui habebāt, in pecoribus cōsistebat. Bart. & doctor. in l. 1. §. an potest, ff. de constit. pe. & in l. quisquis, ff. de leg. iij. Alexand. in l. singularia, per l. 2. §. item mutuum, ff. si cert. pet. & l 2. C. de constitu. pecu. per text. Arch. & doctores in cap. quicquid, & in ca. sunt nonnulli, 1. q. 1. & tex. in cap. totum, 1. q. iij. Text. Gloss. Card. & Doctor. in Cle. 2. §. 1. de hære.

Adde pecunia non solum numeratam pecuniam, & nummos in numerato complectitur, sed etiam omnia corpora, res mobiles, & immobiles, iura, & actiones. Hermogenianus in l. pecuniæ nomine, & Vlpianus in l. penul. verbum, de verborū significa. Quocirca si quis aliquid roget restitui, aut leget bona sua, non dubium est, quin pecuniam omnem, quæ in bonis sit, putauerit, atque legauerit, è contra si quis leget omnem suā pecuniam, censebitur vniuersam rem suam legasse, vel omnia sua. Est enim generalis pecuniæ appellatio, l. Nam quòd ius publicum, ad fin, ad S.C. Treb. l. Balista eod. tit.

Vt ergo Iurisconsulti: sic Græci verbo χρημάτων significant tam immobilia, quàm mobilia χρήματα enim sunt, οὐσία κτήματα, βοσκήματα, Census, Facultates, Opes, Bona Fortunæ, τὰ ὑπάρχοντα τὰ ὄντα, παρὰ τὸ χρήσιμα εἶναι, vt docet Xenophon in principio œconomicon. Ratio autem cur pecuniæ appellatione res omnes, & corpora contineantur, ea esse potest, quòd veteres ante percussos nũmos huiusmodi res in commercijs per vsum permutationis commutarent, cui permutationi, deinde successit emptio, & venditio, & pecuniarum vsus esse cœpit, quæ quia pecudum nota signarentur, pecuniæ dictæ sunt, & Plinius pecuniam a pecore dictam tradit lib. 18. quæ omnia ex doctissimi viri Ioannis Brechei doctissimis commentarijs in titu. de verbo. significationibus didici, cum eum tit. Coloniæ publicè exercendi studij gratia, anno 71. ab initio meæ promotionis prælegerem. M. Boyss.

Sed secundum communem vsum loquendi regionis, nominatione pecuniæ accipitur propriè, & strictè de nũmis, Bar. & Doctor. in d. l. 1. §. an potest, per text. in l. 1. & l. sed, & si. §. pecuniæ, ff. ad Macedo. cap. putant quidem, 14. quæst. 3. & sic strictè accipitur in rescriptis secundum Innoc. & Doctor. in cap. sedes de re. Et sic rei appellatio latior est, quam pecunię, l. rei, & l. nominis, ff. de verborum signif. Vbi dicitur, quòd appellatione pecuniæ significatur res, quæ est in patrimonio, ergo non res sacra, vel liber homo, & tamen dicitur res. Non autẽ appellatione pecuniæ venit cessio nominis debitoris, gloss. in l. legaui ad finem. ff. de lib. leg. Neque venit pecunia falsa, vel reprobata, secundum Bartol. in l. quamuis. ff. de aur. & argen. leg. & Alexand. in l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pig. act. Neque includitur pecunia signata in sacculo, vel arca, sed tantũ pecunia numerata, Bart. & Doctor. in l. nam quid, § fin. ff. ad Treb. & l. pecuniæ, de verb. signif.

INfertur quod hodie in contractu, vel etiam testamento rustici appellatione possessionum non venit pecunia, licet etiam possideatur, nisi de consuetudine loquendi contrarium probetur, Bart. & Doctor. in l. vxorem, §. legauerat, ff. de leg. in 3. Cyn. Bal. & Doctores in l. fin. C. de compensa.

Possu-

Pecunia mobilis aliquando inter immobiles res refertur.

ELicitur, quòd pecunia propriè est res mobilis, quæ seruando seruari non potest, quo ad fructum secundum vsum, ad quem est destinata, licet benè quo ad oculum seruetur, gloss. Bart. Alex. & Doctor. in l. interdum, ff. de condit. indeb. Bart. in l. 1. §. fuit quæsitum, ff. ad Trebel. Bald. & Doctor. in l. 3. ff. ad Maced. Alex. in l. singularia, per l. non omnis, §. 1. si certum petatur, l. 2. ff. de vsufruct. §. constituitur, etiamsi sit redacta ex re immobili. Bald. in l. ea demum, C. de collat. Nisi esset destinata in emptionem prædiorum, quæ non posset alienari a tutore absque decreto Iudicis, licet alias regulariter alienari, ac delegari posit pecunia absque decreto iudicis. Ex quo est res mobilis Rayn. Bald. Angel. & Doctor. in l. cætera, § sed si parauerit, ff. de leg. 1. Bart. in l. potest, ff. de auct. tuto. per text. & Rom. in l. quid ergo, §. quid ergo, ff. de contrario iu. tute. per gloss. & Docto. in d. §. fuit quæsitum, ff. ad Trebel. Panor. in c. nulli, de rebus Eccles. non alien. & Ioan. de Anan. & Felin. in cap. licet heli. de simon.

Adde pecunia inter mobiles refertur: itaque eam minor tutor, aut Prælatus alienare potest sine decreto. Estque res, quæ seruando seruari nequit, glossa in l. 1. §. fuit quæsitum ad Trebellianum, Canonistæ in cap. nulli, de rebus Ecclesiæ non alienandis; vide Corsetum in sing. in verbo pecunia, Tiraq. de retractu. §. 1. gloss. 7. num. 106. Arrium meum Pinellum in l. 1. par. 2. num. 43. de bonis maternis. Vbi contra communem opinionem statuit.

Pecunia an referatur inter mobilia an verò inter immobilia, quoties destinata est ad emptionem prædiorum immobilium controuersissima est quæstio inter immobilia referri 14. doctorum refert nomina, & inter mobilia cæteri refert 25. Doctores diligentissimus D. Boerius in sua decisio. 209. vbi communiorem tenet sententiam horum posteriorem, & reprehendit ibidem iuuenem quendam Iurisconsultum, qui temerè Iasonem reprehendisset, & contrarium statuisset. Vide latissimè hanc quæstio. apud Arium meum Pinelum de bonis maternis d. loco. Et Tiraquellum plures pro more suo citantem de retractu. §. 1. gl. 7. nu. 10. & sequentibus.

Postremò in conflictu Doctorũ distinctio adhiberi potest, talis: vt si fuerit deposita pecunia paruę summæ, iam loco mobilium censeatur, sin verò magna sit summa, vt eo casu immobilium loco habeatur, quam distinctionem posuit Nicolaus pign. in sing. 104. Ludouici Romani, quæ vide. M. Boyss.

EX iam dictis innuitur, quòd pecunia mutua si extat, & nõ sit cõsumpta, neq; alienata, nec vt discerni non possit, cõmixta, tunc illa pupillis est reddenda, & eam esse consumptã probare debet debitor, qui eam accepit, & nõ qui mutuauit, secundum Bald. Sali. Rom. Paul. & Alexand. contra Ia. Butr. & Albe. in l. non omnis, §. si pupillis, ff. si cert. pet. Et si pecunia non soluatur, vt debita est, interesse peti potest, secundum Spec. de fruct. & interesse, §. 5. in princip. & ibi in add. Et extenditur procedere in foro vtroque, etiam Canonico, videlicet quòd licitum est creditori vltra sortem petere interesse, non solùm damni emergentis, sed etiam lucri cessantis, secundum Antho. de Butr. Panorm & Doct. in cap. conquestus de vsur. & Panorm. in cap per vestras, de dot. post diuor. resti. fa. no. in cap. fi. de vsur.

Adde, creditor interesse potest petere propter moram, & haberi debet ratio lucri etiam cessantis à die moræ commissę. Nam in iustis negociationibus lucrum cessans vicinius est dãno emergenti, quàm lucro, & hęc sententia vtroque iure probatur. Didacus Couuaruuias cap. 4. lib. 3. variar. resol. nu. 1. & 2. Plotus in l. Si quando, C. vnde num. 469. Crauetta conf. 186. nu. 7. & innumeros allegat Octauianus Cachera. decisio. 143. Neuiz. consil. 77.

Quòd quilibet debeat impedire, ne falsa cudatur moneta.

C A P. V I I.

QVisquis non prohibet cudi falsam monetam, dum prohibere potest, tenetur pœna falsi, per l. lege Cornel. 2. re. ff. de fal. & l. 1. C. de fal. mon. Neque distinguitur, an id posset ratione officij, vel non, per d. l. 1, in princ. & §. actore. Ergo fortius puniendus est, qui non prohibet, qui impedire posset, ne suus proximus offendatur. Personæ quippe hominum sunt

rebus

rebus cæteris digniores, ideò præferendæ, l. sancimus, C. de sacrosanct. Eccles. & c. præcipimus, 12. q. 2. Et omnia gratia hominum sunt inducta, in l. pecudum, ff. de vsufruc. Salus enim hominum æstimari non potest, l. penul. §. fin. ff. de dona. Vnde Cicero 1 Officiorum inquit: Qui non defendit, nec obsistit iniuriæ, si potest, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Et subdit, quòd tales magis delinquunt, quàm iniuriam inferentes, qui interdum ex iustitiæ ratione mouentur. Facit l. 1. §. fin. cùm ibi not. ff. de mor. infe. refert, & sequitur Lucas de Penna, Innoc. l. 1. in 18. q. C. pub. leti. libr. 12.

Ad hoc caput pertinet quod conscius huius criminis, & qui non denunciat Principi, puniatur eadem pœna, idque ea proculdubio ratione, quòd pertineat ad publicam vtilitatem, quam quisque promouere debet, de quo vide elegantissimum caput 355. Menochij viri diligentissimi, in tract. de arbitrijs Iudicum, vbi catenatim explicat, quorum criminum conscij, cùm auctoribus puniantur.

Huc pertinet regula iuris, qua dicitur quòd culpa non careat, qui scit, & prohibere potest. Vbi tradunt communiter, quòd is teneatur de delicto, qui non prohibet aut auertit, cũ sine suo incommodo possit, per cap. quantum de sentent. excommunicatio.

Quatenus reuelare quis delictum teneatur, vide Panorm. in cap. 1. de restitut. spoliatorum, Romanum sing. 794.

Multa specialia esse in falsa moneta. CAP. VIII.

IN crimine falsæ monetę, primum hoc est singulare, quòd quilibet potest & tenetur accusare falsarium.

Secundum, accusator succumbens, non punitur, vt calumniator,

Tertium, quòd quilibet propria auctoritate falsariũ monetæ capere potest. Specul. de accus. §. 1. ver. hoc tamen.

Quartum, quòd eximens falsarium captum a manibus iustitiæ punitur capitaliter.

Quintum, quòd falsarius monetæ condemnatus non appellat.

pellat. Speculat. de appellatio. § 2. versic. 29.

Sextum, quòd is, in cuius domo falsa moneta cuditur, etiã si ignoret, punitur per text. gloss. & Doctor. in capit. quanto, de iureiuran. Vbi ista pœna non minoratur, ideò etiam in foro Ecclesiastico ei statur, nisi esset ignorantia probabilis, vtpotè erat absens a Ciuitate, vel Prouincia, secundum Phil. de Franc. in d. cap. quanto, arg. cap. cum in tua, qui matri. accusa. possunt.

Septimum est, quòd falsæ monetæ crimen admittit sociũ criminis ad accusandum, & testificandum, secundum Specul. de accus. vers. item repellitur.

Octauum, adde, quod seruus, nec agendo, nec respondendo, nec prouocando in iudicio stare possit, l. seruus, C. de iudicijs. Sed hoc fallit quoque si crimina sint Reipubl. allatura magnum incommodum, & perniciẽ, qualia sunt, si quis fraudet annonam, censum, vel tributum publicum, si quis falsam cudat monetam, his casibus etiam dominos accusare possunt & consequuntur per hoc libertatem, l. 1. 2. 3. & 4. C. quibus ex causis libertatem consequatur seruus. Zasius in dicta l. seruus, C. de iudicijs.

Nonum, domus etiam confiscatur, in qua tale crimen cõmissum probatur, l. 1. C. de falsa moneta.

Decimum, conscij, & non propalantes crimen, tenentur, vt auctores, eadem l. 1.

Quàm multifariè committatur crimen falsæ Monetæ.

CAP. IX.

Crimen falsæ monetæ committitur primò, quando quis cudit monetam, quam cudere non debuit, neque potuit, lege Corn. de fal sis. Tenetur per l. qui falsam, l. qui nomine, & l. Cornelia testamentaria, ff. ad l. Cornel. de fals. Teneturque lege Iulia. maiestatis, per l. si quis nummum, C. de fals. mon. Ratio, quia cudere, vel formare monetam spectat ad regalia, vt est text. in cap. vnico, in ver. moneta, quæ sint rega. & l. 2. §. cum deinde ærarium, ff. de origin. iur. Igitur non potest alteri com-

ri competere, nisi ex Principis concessione.

Secundò fit falsa moneta (etiamsi cudatur ab eo, qui cudere possit) sed si cudit in falsa materia, vtpotè argenteos in stanno, & aureos in electro cudit, eadem pœna punitur, per l.quicunque nūmos, ff.ad l.Cornel. de fals. & l. 1. in princip. C. de fals.

Tertiò fit in forma falsa moneta etiam per habentem potestatem cudendi, sed non in tali forma impressione, vel signo talis monetæ, quia adulterino vtitur signo. Tenetur l.Corn. de falsis, per d.l.lege Cornelia testamentaria, ff.ad l. Cornel. de falsis.

Quartò falsatur moneta in pondere, si legitimum non habeat pondus, per tex.gl.& Doctor.in l.1. C.de vete.numisma. pot.lib.11.& capit.quanto, vbi per glos. & Docto. de iureiur.

Quintò, & vltimò tenetur, qui expendit scienter falsam monetam, puta numos stanneos, vel plumbeos, rasos, vel tonsos, seu ex qua subtiliter particula auri vel argenti exhausta. (Moneta autem dicitur rasa, vbi circumcirca per longum vsum est erasa, vt quia erat argentea, iam effecta est, vt æs appareat Panor.in d.cap.quanto.) talis tenetur pœna legis Corneliæ de falsis, quæ in libro regulariter est deportatio, & omnium bonorum confiscatio per l.1. & l.hac lege, ff.ad l. Corn. de falsis. Vbi Bart.dicit, quòd si ignoranter punitur extra ordinarie arg.l.saccularij, ff.extraordi.cri. & Panorm. in d.cap. quanto. Dummodo expendens doceat se ab alio habuisse, licet testes non deponant de nomine. Si aliàs honesta reputetur persona. Aliàs debent de nomine testes deponere, secundum Ias.Butr.& Angel.in l.maiorem, C.de fal.Aret.in tractat. malefic, & in ver.falsario.ver.quæro, an ille qui expendit. Bal. consil.34.libr.5.Rapha.crimen consil.138. Cepol.consil.28.& Alexand.consil.194. & in d.l.lege. Cornelia. Et qualiter formetur libellus in huiusmodi crimine habetur per Spec.de cri. fals.in princi.

Adde quoque Damhanderium in praxi criminali cap. 65. infr.vbi quintifariam hoc committi tradit cum exclamatione egregia aduersus, eos qui pecunias à mercatorib. additis grosso aut altero mercantur, vt deinde auehant aut rescindi faciant.

Infer-

INfertur, quòd si Princeps valentem monetam reprobet,& minus valentem acceptet, vt de reprobata bonum forum habeat, quia illam conflari & cudi faciat,& sic lucrum habeat vtique fraudem dicitur facere. Hostien.& Panorm. vbi supra, per l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pig. act.

INde elicitur, quòd extra auctoritatem publicam cudens monetam, licet bonã, tamen tenetur de falso, secundum Alexand.& Docto. in l. singularia, ff. si certum petat. per gloss. & Docto. in l. sacrilegi, ff. ad l. Iulia. pecul.& gloss. ac Doct. in cap. quanto, de iureiur.

DEnique inuenitur, quòd moneta falsatur trifariè. Primò in forma, quando imprimitur signum, seu character illius, qui eam cudi non facit, neque commisit, per l. falsi nominis, & l. qui nomine, ff. de fals.& per d. cap. quanto. Secundò ex materia metallica, videlicet quando fit de ære, vel stanno, aut non de debita liga, Bartol. in l. Paulus, ff. de solut. Seu vbi immiscetur materia non debita, per l. qui numos, & l. Cornelia, 1. ff. de fals. Tertiò ex pondere. Nam ista tria sunt de substantia monetæ, per leg. prim. §. prim. ff. de contrahend. empt.

Quæ, & quot sint pęnę falsatoris monetę. CAP. X.

DEcimò præmitto ad euidentiam, quòd falsans monetam Principis, punitur pęna legis Iuliæ maiestatis, quæ est taxata in l. si quis, C. de fals. monet. vt flammarum exustionibus mancipetur, siue aurea, siue argentea moneta Principis superiorem non cognoscentis indistinctè est ignis pœna, quicquid distinxerint glossæ, & Doctor. in l. fin. ad finem, C. de vete. numis. pote. libr. 11. probatur per dictam l. 2. cum gloss. flammarum, C. de fals. mon. Et talis peccat mortaliter, secundum Hostiens. Ioan. Andr. Ancharan. Imol. in dicto cap. quanto, per text. ibi seruans falsam monetam agit iniquè, ergo fortius falsans per extrauagan. Ioan. XXII. prodiens ex adipe, quę excommunicat omnes in Regno Francię. Et tenetur omne.

ne damnum illi personæ, communitati, vel populo damnificato restituere. Vel si nescietur persona, tenetur saltem pauperibus erogare, secundum Doctor. vbi supra, & Hostiens. in Summa de cens. §. ex quibus, versic. quid si moneta, per capit. peccatum de regul. iur. l. 6. & argum. eorum, quæ not. in cap. cum tu de vsur.

Extenditur procedere idem in eo, qui accepit ignoranter falsam monetam, & postea expendit scienter pro bona, quia damnum tenetur restituere, quando est magnæ importantię. Secus in exponente vsualem denarium, secundum Angel. in Sum. de fals. vers. 4. *Expendēs punitur.*

Qui verò radit, vel tingit nummos, si est liber, datur bestijs: si seruus, vltimo supplicio afficitur, per l. quicunque, ff. de falsa. gloss. Cyn. & Doctor. in l. si quis, C. de fals. mon. Bald. & Doctor. in l. final. C. de vete. numism. po. libr. 11. Gloss. Ioan. Andr. & Doctor. in d. cap. quanto, de iureiur. Specul. de crimine falsi, in princ.

Falsans autem monetam alterius, punitur mitius, vt Ciuitatis, punitur pœna capitis, per l. 1. C. de fal. mon. Et cum pœna capitalis sit multiplex, per l. 2. ff. de pub. iud. & interpretatione legum pœnæ moliendæ sunt, l. interpretatione, ff. de pœnis. Intelligitur pœna non mortis naturalis, sed ciuilis, ideo potest imponi exilium, vel relegatio, interdum bonorum confiscatio, interdum conseruantur bona venientibus ab intestato. Quia tales sunt pœnę capitales, vbi non læditur maiestas. Hostiens. & Panormitan, in dicto cap. quanto, per gloss. l. 2. ff. de pub. iud. & Authent. bona, C. de bonis damnato. Fallit, si impubes hoc crimen commisit, qui taliter non punitur, secundum Spec. de donat. vers. quid si impubes fabricat falsam, &c.

De pœna falsariorum monetariorum est controuersia, lex secunda, C. flamma exurit ei crimini obnoxios. Lex verò prima eos punit capitali supplicio, quod de perpetuo exilio, & deportatione intelligi potest, iuxta glossam in l. prima. C. ne mancipium Christianum, &c. Communiter intelligunt legem secundam, loqui in falsificante monetam Principis, siue Imperatoris, legem verò primam de falsificante alterius inferioris monetam.

Couarruuias aliter sentit, & interpretatur legem secun-

dam in eo, qui aurea numismata Imperatoris falsificauit, vel fabricauit, primùm verò interpretatur locum habere in eo, qui alia numismata fecerit adulterina. Rursus Iacobus Menochius legem primam, & secundam iuxta, & pariter intelligit de mortis supplicio, idque cum qualitate ignis, & flammarum, licet lex prima eam qualitatem non addidisset. Cogita itaque super eo diligentius ne facilè hac, vel illa pœna indignus puniatur. Menochius tradit in Arbitrarijs Iudicum, casu *316.* libro secundo, capit. quarto. Couarruuias capit. septimo, de falsa moneta in collatione veterum numismatum. M. Boyss.

INde elicitur, quòd falsans monetam Regis, Ducis, Comitis, & sic a Principe inferioris puniri potest, iure pœna capitis Ciuilis, idest, deportationis: non naturalis, idest, mortis. Bald. Salycet. & Doctor. 2. Cod. de fals. moneta. Alexand. in l. elegantes, §. qui reprobos, ff. de pigno. actione, Ioan. Andr. in cap. quanto, de iureiurando, Alexand. consilio 104. volum. 1.

INfertur, quod fabricans falsam monetam alicuius inferioris monetæ, vtpotè in loco Statuti punientis fabricatorem falsæ monetæ. Et si ibi non expendatur pœna Statuti non punitur, secundum Alexandrum singula. & ple. in lege eleganter, §. qui reprobos, ff. de pignor. action. Vbi dicit se ita vidisse obseruari in facto Ferrariæ. Eò quia istud statutum intelligitur de fabricante monetam currentem in loco Statuti pœnalis. Alexand. consilio 104. Quartæ partis.

CONATVS DELICTI.

DENIQVE ex supradictis innui videtur, quòd ille non dicitur falsam monetam fecisse, qui eam incepit, sed formam non impressit. Et ideò puniri non debet, tanquam delictum consumauerit, per text. & Bartol. in l. qui falsam, ff. de fal. l. *3.* & ibi Bald. C. de naut. feno.

Adde

ADde quamuis hoc crimen falſi ſit, atrociſsimum, non tamen conatus punitur, ſi fabricantem pœnitere cœperit, & re infecta diſcedat. In alijs tamen multis atrociſsimis criminibus conatus pro effectu punitur. De quo conatu vide elegantiſsimam deciſionem tertiam Lituanicam Petri Roizij, vbi plenè perſequitur, conatum, & Iacobum Menochium in arbitrarijs, caſu 360. vbi pleniſsimè de conatu puniendo, vel non puniendo agit.

Punitur autem conatus etiam in falſa moneta ſi auctor de facto impeditus fuerit, ita vt in fugam ſe conuertere coactus ſit, propter ſcientiam Principis, quod tradidit dicto loco Menochius, numero 15. & Marſil. in l. qui falſam, num. 61. & ibid. Bartolg.

Sic quoque conatus punitur in eo, qui Virginis DEO conſecratam conatur pudicitiam violare per textum in capit. virginibus, 27. quæſt. prima. & in l. ſi quis non dicam rapere de Epiſcopis, & Clericis, quod extenditur verum eſſe, ſiue Virgo fuerit, ſiue non fuerit, vt tradidit Boſsius in praxi criminali, titul. de coitu damnato, numero ſeptuageſimonono. Et triplex committit delictum. Inceſtum, adulterium, ſacrilegium.

Item committit ſtuprum, & tam ab Eccleſiaſtico, quàm a ſęculari iudice puniri poteſt. Imò ab vtroque ſimul, ita vt vnius pœna alterum non impediat, de quo vide Cacheran. deciſ. 130. per totum.

Sed illa l. ſi quis non dicam rapere, ex conſuetudine generali non obſeruatur amplius, ſicuti aliæ leges conatum pro effectu punientes non obſeruantur, de conſuetudine generali totius Mundi, vt probat Rebuffus in Procemio Conſtitutionum Regiarum, gloſſa quinta, numero vigeſimooctauo. Per Iaſonem in l. prima, §. finali, quod quiſque iuris in alium, Manſuerius in titulo de pœnis, §. Item per conſuetudinem, Zaſius in dicta l. prima, quod quiſque iuris. Boerius Tractatu de ſeditioſis. Hyppolitus in l. prima, ff. de Sicarijs, numero 118. Plures vide apud Rebuffum dicto loco, & Socinum in tractatu fallent. in verbo attentatio. De conatu ſcripſit Felynus certum tractatum, quem poſt eius opera inuenire potes.

DE

De eo, qui conatus est cudere falsam monetam, an puniatur si forma nondum impressa est, vide Decisionem totam septuagesimamquartam. Thomæ Grammatici: & Didacum, Couaruu. in Clementin. si furiosus de homicidijs, part. secunda, numero sexto. Et Menochium infrà, capitul. de Monetis falsis, numero vigesimoquarto, M. Boyss.

Finis Primæ Partis huius Libri.

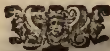

PARS

PARS ALTERA LIBRI HVIVS.

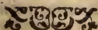

De Monetæ Mutatione.

DVm certa esset moneta in prouincia ortæ sunt multę obligationes magnarum quantitatum, ex Contractibus, vltimis Voluntatibus, Constitutionibus, Legibus, Statutis, seu Sententijs, Arbitrijs seu Arbitramentis, Delictis, Depositis, Commixtis, Dotibus. Duæ aliquando erant tunc monetæ validæ, & posteà ex causa iusta (vt quia erat moneta in valore nimis diminuta) à Principe est reprobata, & augmentata. Vel iniusta, vtpotè ex auaritia, vt inde assequatur lucrum, est mutata, & diminuta moneta. Iam hæsitatur tempore exactionis, debitæ obligationis, cuius sit lucrum vel damnum augmentationis vel diminutionis monetæ, an creditoris vel debitoris, vnde oritur claré.

THEOREMA PRIMVM.

Circa festum Ioannis Baptistæ, valebat aureus nummus xxx. solidos monetę vsualis, & tunc ex contractu mutui, & depositi, emptionis vel conductionis celebrato, obligabatur Titius ad centum aureos persoluendos ad festum Martini, quo tempore erat florenus variatus, vt valeat plus vel minus, quęritur in qua moneta solutio est facienda.

HYpothesis hic supponitur ista, videlicet quod monetæ siue pecuniæ validitas est bina atque bifaria. Vna intrinseca, quæ existit materia metallica, liga, & forma impressa. Et ista variata variatur, & omnis alia vocatur moneta. Et idcircò vera solutio debet, si

valet, fieri in antiquã moneta, aut alias in eius æstimatione iusta, nempe videtur tacitè actum inter contrahentes, vt debitum seu mutuum debeat functionem, seu solutionem recipere in eodem genere & eadem qualitate monetæ, per text. Bar. Fran. de curt. & Docto. in l. cum quid, & l. 2. ff. si cert. peta. per l. 1. ff. de contrahend. emptio. l. 1. & fin. C. de vete. numisma. pot. lib. 11. c. quanto, in verſ. moneta patris tui (& vbique Docto.) de iureiur. Altera eſt bonitas seu validitas pecuniæ intrinseca, vtpotè valor. Nam bonitate intrinseca manente, variatur ſæpè ſecundum communem curſum ſeu vſum monetæ. Nam aureus nummus, qui appellatur florenus, qui ante aliquot annos valuit 30. ſolidos in cruciferis, hodie valet duntaxat 28. ſolidos obulorum in ternarijs, Ducatus Vuirtebergen. atque Marchiæ Badenſis. Et iſta variatio monetę nõ aduertitur, ſeu inſpicitur, niſi a tempore moræ, per text. Bartol. & Doctor. in l. Paulus, ff. de ſolut. & in dicta l. cum quid, per l. vinum, ff. ſi certum petatur, cap. olim, & cap. cum Canonicis de cenſi. & Cle. fin. & ibi Gloſſ. Card. Panormi. & Doctor. de decimis, Petr. & Cyn. in l. in minorum, C. in quibus, cap. in integr. reſtit. non eſt neceſſ.

PRima concluſio aſſertiua eſt. Quòd ſi quando debitor nullam fraudem habuit, conſcientiam, vel culpam reprobationis, vel mutationis monetæ, vtputè augmentationis, vel diminutionis factæ à Principe, vel Communitate, tunc ſufficit reddere pecuniam in eodem genere, pondere, & valore, & ſi diminuta ſit quoad curſum illius terræ. Etenim quando pecunia ex contractu debetur, ſemper tacitè actum intelligitur vt in eadem bonitate intrinſeca, aut eius ęſtimatione pecunia detur, quæ erat tempore obligationis contractæ in communi curſu, & ſolutione, per text. Bartol. & Doctor. in dicta l. Paulus. Alias decipit creditorem, ff. de ſolu. & in dicta l. cum quid & l. perinde, ff. ſi certum petatur, per text. Hoſtienſ. Ioan. And. Bohic. & Doctor. in capit. quanto, de iureiuran. in cap. olim cauſam, & cap. pen de cenſi Ro. conſ. 123. Aſtenſ. libr. 3 de ſol. ar. 5. quæſt. Sed quid ſi mercator, per text. in l. fundum Cornelianum, ff. de noua. cum ſi.

ALtera Conclusio assertiua est, Quòd, & si Bart. & Doctor. in dicta l.cum Paul. & in dict. 1. quid, ibi Bal. & in additio. Spe. de sol.§ nunc aliqua ad fin, per text. & Bartol.in l.cum certam auri, ff.de aur, & argent, velint quòd quando extrinseca validitas pecuniæ variatur, quòd solutionis tempus inspiciatur, tamen videtur verius, quòd etiam quoad extrinsecam pecuniæ validitatem attendi debeatur tempus cuiuscunque contractus, vt debitor ad extrinsecam ligatus estimationem, quæ currebat tempore non solutionis, sed contractus secundum Azo. & Brocard. qui dicitur fons iuris, vt vtar verbis, Bald.in l.contractus.C.de fid.instrum. Oldrad.in cons. 13. ad finem.& 249. Ioan.Andr.& Doctor.in dicto cap. quanto, Imol.Buth, & Panorm.in cap.olim causam, de censi.Imol. Card. Anchar.vbi refert plures Doctor.ita consuluisse in Cle. final. in vers. consuetam, & currentem pecuniam, seu monetam de deci.

QVòd si quando numisma est reprobatum, eò quòd in valore erat nimis diminutum, tunc debitoris est periculum, quia tenetur soluere in valore, quo erat tempore mutui, seu alterius obligationis contractæ, per text.Glos.Bart.Fran. Curt.& Doctór.in dicta l.cum quid.Host.Boich.& Doctor. in dicto cap. quanto. Ro. consil. 123. Speculat. de solut. §. primo. ad finem, per capit.olim,& cap.penult. de censi. Genz.in Clem. fin. de deci.

SI moneta erat mutata, seu variata per auaritiam Principis,& debitor fuit in culpa, vel conscientia illius fraudis, vel fuit in mora solutionis, tunc iterum damnum deteriorationis est debitoris, qui iuxta antiquam monetam, vel eius æstimationem debet facere solutionem, per text.& Doctor.in l.quid mihi, & l.periculum, ff. si certum petatur. Cyn.& Doctor.d.l.in minorum, C. in quibus, c.in integr.rest. Hostiens.& Bohic.in dicto cap. quanto, per cap.olim, & c.cum Canonicis de censi. Astens.l.3.de solut. art 5. quæst. Sed quid si. Et mora moroso debet esse nociua, l quod te, ff. si certum petat. l.si ex legati causa, ff. de verborum obligat. cap.mora de regul.iur. lib.6. Ideò tenetur ad interesse damni, & lucri, l. 3. ad finem ff. de eo quod cer.Io.Bar.in l. 1.C.de fen.quæ pro eo, quod interest.

Elicitur, quòd emphyteuta, vel colonus, qui conduxit emphyteusim pro quolibet anno ad soluendum florenos centum, tenetur soluere de moneta antiqua, vel eius æstimatione currente contractus tempore, non obstante numismatis facta variatione. Butrig. in quæst. quidam colonus, Bal. in l. accæptam, C. de vsur. Curt. in dicta l. cum quid. Nam pecunia vsitata est in obligatione, ideò est certum quid, & quantum sit debitum, argum l. stipulationum quædam, ff. de verbor. obli. l. certi condictio. §. 1. ff. si certum peta. & l. fundum, ff. de noua. Nisi ipse emphyteuta se fuisse, & esse in possessione continuata probauerit longo tempore soluendæ Laicis, vel quadraginta annis Ecclesiasticis monetæ vsualis, & iam currentis. Ex quo iam completum est tempus præscriptionis, Bald. Ias. & Doctor. in l. si certis annis, C. de pactis. Gloss. Ias. & Doctor. in l. 2. C. de iur. emphyt. per text. in cap. quanto, & cap. penult. & ibi Doctor. de censi.

THEOREMA SECVNDVM.

Si tempore conditi testamenti erat vna moneta, & tempore mortis testatoris, quæritur, de qua est solutio facienda, quò ad legata, & alia ex testamento debita.

Breuis, ac communis Theorica est, quòd pecunia ex testaméto debita debet solui de moneta vsuali, communiter currenti, & expendibili tempore testamenti conditi. Alberic. & Doctor. in l. cum quid, ff. si certum petatur. Panorm. & Doctor. in capit. olim causam, de censi. Oldrad. consilio 31. Ro. consil. 132. per text. in l. vxorem. § testamento, ff. de lib. leg. & in dicto cap. olim causam. Moderatur, & limitatur procedere, in legatis particularibus rerum, & pecuniarum, in quibus aspicitur tempus testamenti. Secus in vniuersalibus fideicommissis, & legatis, in quibus consideratur tempus mortis testatoris, secundum Franc. Curt. in dicta l. cum quid, per gloss. ord. fin. & approbatam, in l. pen. ff. de fun. instruc.

Corollarium. Infertur, quòd si vxori maritus legauit centum florenos, & superuixit tantum, vt moneta variata sit multum; iuxta antiquam monetam, seu, & in eius æsti-

matio-

matione, est soluendum legatum, per text. & Panorm. in d. c. olim, & dicto §. testamento.

THEOREMA TERTIVM.

An ab obligatione liberetur debitor, qui soluit monetam reprobam, quam approbauit campsor, & eam pro bona expendit creditor.

BReuissimè asseritur, quòd non, per text. Gloss. Bart. Pau. & Doctor. in l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pign. action. vbi dicitur, quòd soluens pecuniam reprobam non liberatur, sed non cogitur debitã pecuniam soluere donec restituatur, si pecunia reproba in se, vel sua ęstimatione, quando reproba per campsorem fuit approbata, & per creditorem accepta, & sic expensa pro bona. Nam tunc ipse tenetur illis, quibus eam expendit. Intelligitur procedere vbi ignorans fuit illam esse reprobam. Secus si erat sciens. Nam tunc liberatus est primus soluens, secundum Bartol. & Doctor. in dicto §. qui reprobos nummos soluit, per l. tutor. ver. sed si sciens creditor accipiat, & l. b rem, §. omnis pecunia exoluta esse debet, aut eo nomine satisfactum esse, ff. de pign. actio.

THEOREMA QVARTVM.

Papa ordinauit, & constituit, quòd Abbas Bebenhusensis annuè pro congrua portione assignaret centum, & quadraginta aureos, Vicario suo Tubingæ, variataque est moneta Tubingensis auctoritate Principis, quæritur de qua moneta huiusmodi cõgrua portio est soluenda.

REsponsiua assertio est, quòd si ista ordinatio Papalis habeat vim constitutionis fauorabilis, quæ æquiparatur voluntatibus vltimis, iuxta auream Theoricam Nicol. de Matarel. & Bartol. in l. 1. q. pen. ff. de reg. cathol. Petr. & Cyn. in l. fin. C. communia de leg. Bald. in l. pen. C. de verborum signif. & in cap. 1. in vers. quos Romanorum de pa. constan. Alexan. in l. si ita stipulatus, ff. de verborum oblig & Princeps sciuit valorem monetæ, tunc cur

rentis,vt Turonẽſis,vel Hallenſis, aut Pingenſis, quæ ab olim fuit communis, tunc debet ſolui antiqua moneta, vel eius æſtimatio vſualis, quæ erat tempore ordinationis,ſeu conſtitutionis ſecundum Oldr. conſil.249. Agitur enim de bonitate intrinſeca, per l.cum quid, Lauden. & Doctor. ff.ſi certum petatur.Butr.& Panorm.in dicto cap.quanto, per text.Ancharan.& Doctor.in cap.olim, & cap.penult.de cenſi. Secus forte ſi ordinatio Principis valorem monetæ ignorantis habeat vim reſcripti odioſi, vel præcepti, aut Statuti pœnalis. Nam tunc inſpicitur tempus ſolutionis, & valor monetæ tunc currentis, ſecundum Spec.& Ioan.Andr.de ob.& ſol. §.nunc aliqua,ad finem. Bald.in l.illud ad finem.C.de ſacroſanct. Eccle. in l.2. C.communia de leg.Bohic.in dicto cap. quanto, Anan. & Doctor.in cap.2.de delictis pue.Guil. & Imol.in Clemen. ſi beneficiorum,in verſic.currentem monetam de deci.Quæ intelligitur, quando ordinatio non alteratur, quum moneta variatur, tunc iuxta monetam nouam etiam vilem,vel eius æſtimationem fiet ſolutio, ad mentem Ro. conſil.133. per l.cum certum, in verſic.precium præſentis temporis,ff.de aur.& argent.leg.argum.l.fin.C.qui admitt.ad.bo.poſſ.& l.vnica,§.fin. C.de rei vx.act.& §.vt autem,in authen.de rebus non alienan. Limitatur procedere, dummodo mens ſtatuentis poſsit ſeruari volentis menſurare pœnam delicti,quod debet fieri,Panorm.in d.c.quanto,per l.reſpiciendum,ff.de pe. & c.non afferamus, 24. quæſt.1.

INfertur, quòd vbi moneta a lege, vel Statuto eſt taxata, quod de vſuali,tunc in dubio debet intelligi,& non de hodierna currenti ſecundum Bal.in quæſt fin.d l.illud, C. de ſacroſ. Eccl.& in l.quicunque,C.de ſeru.fugit.per text. & Doctor, in d.c.olim cauſam.& c. cum in Canon.de cenſi.

INde elicitur, quòd ſi variata eſt moneta auctoritate alicuius ſæcularis perſonæ, vel Communitatis, non præiudicat perſonis Eccleſiaſticis, ſecundum Oldrad. conſil. 249. ad ſecundum quæſitum. Nam ſæcularis conſtitutio nõ variat Eccleſiaſticis obligationem, ſed demõſtrat qualiter fieri valeat ſolutio, prout antiqua eſt moneta, vel eius æſtimatio, per l. quidem,ff.de leg.1. Eò quia Laicorum conſtitutiones, & Sta-

tuta personis, vel rebus Ecclesiasticis non debet, vel possunt esse præiudicatiua per cap.benè quidem,96.dist.capit. quę in Ecclesiarum,& cap.Ecclesia Sanctæ Mariæ, de constitut.Authent.statuimus,C.de sacrosanct.Eccles.cum simili.

Denique innuitur, quòd vbi a lege, vel statuto municipali pœna pro delicto est imposita, debet intelligi de moneta vsuali illius loci, vbi delinquitur, & sic de pecunia nunc currenti intelligitur,secundum Gloss. Alexan. & ibi plenè dixi in l.fin.ff.de in ius vocan.per cap. pen. de censi. & dixi post Card.in Clement. 2. de deci. Bald. vbi supra, & in addit. Specul.in ver. obligatio legalis,titul.de ob. & sol. §.nunc aliqua ad fin.Alexan.cons.21. 2. partis.

THEOREMA QVINTVM.

Vbi lex, vel statutum facit mentionem pecunię, vel pœnę pecuniarię, quęritur quale attendi debeat tempus in ęstimatione, seu impositionis pœnę, videlicet pecuniarię, an tempus constitutionis, vel solutionis pœnę.

Respondetur, & distinguitur sic, aut statutum loquitur circa solemnitatem dispositionis non adijciendo diem, vt dicendo, donatio excedens quingentos aureos debet insinuari.Et tunc tempus cōditi statuti debet considerari. Aut statutum disponit super solutione pecuniæ adijciendo fortè diem solutioni, & tunc tempus quo oritur obligatio, & quo pœna debet solui habet considerari. Alber.& Curt.in dicta l.cum quid,ff.si certum petatur. Spec. & Ioan. Andr. de ob. & sol. §. nunc aliqua ad finem. Imo.in Clem.2. de deci.

Adde, quæ moneta in statutis, & contractibus intelligatur. Vide Missyngerium obs.15.cent.4. vbi de vsuali,& currente concludit.

THEOREMA SEXTVM.

Quid si in sententia Iudicum, seu in prµcepto arbitrorum condem-

nantium in certa quantitate quæritur de qua in dubio intelligi debeat, moneta, vel æstimatione.

Vccincta assertio est, quòd in dubio attendi debeat tempus sententiæ, seu arbitratus, vel arbitramenti, & de pecunia vsuali, & tunc currenti, Old. consil. 13. & aliquid in consilio 168. Ancharan. in capit. olim de censi. & Panormit. in cap. quanto, de iureiurand. Nam tempus datæ sententiæ, seu arbitrij debet considerari, argum. capit. eam te. & capit. Constitutus, de rescriptis.

INde infertur, quòd vbi in Ciuitate, vel Regione currunt frequenter diuersæ pecuniæ, inde etiam sunt ibi diuersæ libræ, tunc debitoris in dubio est electio, quam velit soluere secundum verisimiliorem loci consuetudinem, quæ etiam non nimium deteriorem creditoris faciat conditionem, & sic intelligitur de pecunia viliori, secundum Bart. & Doctor. in l. Paulus, ff. de solu. Angel. & Doctor. in l. final. C. de vet. numism. po. lib. 11. Gloss. & Doctor. in l. semper in stipulationibus, ff. de regul. iur. per l. nummis, & ibi Bartol. & Doctor. ff. de leg. 3.

INde elicitur alterum. Quòd in contractibus, atque stipulationibus appellatione florenorum intelliguntur 53. qui vigent in regione viliores. Alias tamen inspici debet rei qualitas, secundum Bart. in l. semper in stipulationibus, ff. de reg. iur. & in l. vbi autem, Alex. in l. stipulatio. in princ. ff. de verb. obl. & in conf. 35. quartæ partis.

THEOREMA SEPTIMVM.

Quid in deposito, vel mutuo mixto, vtpotè aliquis mutuauit, vel deposuit centum libras in florenis, & intra obligationis, & solutionis tempora variatur libra, an attendatur tunc tempus obligationis, vel solutionis.

BReuiter respondetur, quòd & si Bart. in l. si quis stipulatus fuerit. x. in melle, ff. de sol. velit quòd floreni sunt in obligatione,

gatione, & sic tempus solutionis debeat considerari per l. vbi autem qui sottem, ff. de verborum oblig. Tamen idem Barto. in l. Paulus, ff. de solu. dicit, quòd mutuãs, vel deponens, videatur florenos dedisse pro centum libris, quo ad æstimationem; & sic omne periculum, & damnum pertineat ad debitorem, & sic debet inspici tempus solutionis, quo ad æstimationem, per text. in dicta l. si quis fuerit stipulatus decem in melle, iuncta l. æstimate, ff. solut. matrim. Nisi expresse egisset, quòd debitor deberet soluere centum libras in florenis. Franc. Cur. in l. cum quid, ff. si certum petatur, Ancharan. & Doctor. in Clement. final. de deci. per legem penultimam, §. mancipia, ff. solut. matrim.

THEOREMA OCTAVVM.

Quid si in instrumento dotis maritus confitetur se habuisse, & recepisse a socero mille aureos, seu florenos boni auri, iusti ponderis, & characteris, quæritur, an soluto matrimonio absque liberis cogatur restituere mille in auro, vel an possit in moneta fieri solutio.

Respondetur clarè, quod de scripto iure in auro debet restituere, secundum Marti. Lauden. & Fran. de Curt. in d. l. cum quid, per tex. Lucam de penna, & Docto. in l. 1. in versi. iusti ponderis sint, C. de vet. numis. po. lib. 11. tex. glos. & Doct. in cap. quanto, in vers. monetam patris tui de iureiuran. Eò quia ista verba geminata boni auri, & iusti ponderis multum operantur, per l. balista, ff. ad Treb. Ita validi Doc. Pet. Besucius, & Robertus de Tortis consuluerunt Mediolani in cons incipiēs. Antonius Ottho. Ita Ancha. refert suum Doctorem Bal. consuluisse in ciuitate Axioli post Barttol. in d. l. Paulus, vbi dicit Ancha in d. Cle. fin. de deci. quòd floreni sint in obligatione. Nisi aliter seruaretur de consuetudine, vel dati essent expressè in dotem ad rationem librarum, & non florenorum simpliciter, quia ista æstimatio esset tunc, & non maior reddenda per l. nummis, ff. de l. 3. Aliás non posset cogi creditor pro auro accipere monetam, Bart. Bald. & Ang. in l. lecta, ff. si cer. pet. & in d. l. Paulus, ff. de solu.

THEOREMA NONVM.

Vtrum moneta aurea solui valeat pro argentea, & ècontra. Atque aurea pro altera aurea, & argentea pro altera argentea, etiam inuito creditore.

Olutio potest esse, quod ex generali consuetudine vna moneta expēdatur ꝓ altera, aut aureus Vuirtenbergensis pro Badensi. Ita etiā solidus obulorum Badensis pro Vuirtenbergensi. Et huiusmodi solidus argenteus pro sex denarijs, & sic potest quis de consuetudine vnam monetam auream pro altera aurea, & vnam argenteam pro alia argentea soluere secundum Fran. Curt. in l. 2. & d l. cum quid, ff. si cert. pet. Ex quo illæ monetæ inuicem recipiunt functionem in suo genere per l. 1. §. fin. & l. Titia, ff. de aur. & arg. leg. Nisi aliter esset expressè actum, vel nisi ipse creditor passurus esset damnum, quia aliorsum profecturus, vbi illæ monetæ non reciperent functionē in suo genere. Bar. in d l. Paulus, & in l. libera. C. de sen. & interlo. Bal. & Curt. in d. l. 2. per glo. l si quis argentum, C. de donationibus.

Adde, an possit vna moneta solui pro alia inuito creditore, de quo glossa in l. si quis argentum. & de donationibus. Bar. in l. Paulus, de solutionibus. Breuiter dicas, si mutuaui vel deposui pecuniam in auro, non teneor in argento, quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest. l. 2. si certum petatur, l. cum à quo, C. de solutionibus. Et hoc verum est de iure, sed de consuetudine contrarium seruatur. Et semper videtur tacitè actum vt secundum consuetudinem loci pecunia soluatur, argumen. l. quod si nolit. §. qui assidua de ædil. edicto Abbas in cap. quanto, de iureiur. Afflictus quæ sint regalia §. monetæ, nu. 13. Adde Bossium de monetis ad 2.

Hæc sequitur Couuarruuias infra cap. de mutatione monetæ. Vbi statuit has duas conclusiones. I. Quoties obligatio est facta vel concepta sub & in certa specie monetæ, non tenetur creditor recipere aliam monetam, etiam probam, si sit alterius monetæ. Et hoc de iure. consuetudine verò aliter obseruari docet, & Boerij decis. 327. & Afflicti decis. 90.

II. Quoties verò obligatio cōcepta est itidem in certa spe-

cie

cie monetæ, cogitur creditor accipere monetam diuersę formæ, & characteris, modò eiusdem sit materiæ, & ad eandem æstimationem, quæ debetur; Hæc illd.

Fallit superior limitatio, nisi fuisset actum, quòd restitutio fiat in auro, quia non potest reddi argentum pro auro. Item fallit, nisi creditor passurus esset magnum damnum, si reciperet in alia moneta, quam mutuata Bart. in d.l.Paulus. Afflict. d.loco de regalijs.

INfertur, quod & si aliud pro alio inuito creditori regulariter non possit solui, per tex.Glo.ver.non potest Bar.Ias. & Docto.in l.2.§.mutui, ff.si cert.pet. Fallit tamen in auro vel argenteo debito pro tributo, vbi potest solui pecunia ære nõ contaminata in numero. Albe.Ias.& Doct.in d. §.mutui.Rom. in leg.cum quid, ff.si cert.pet.per.l.primam, & ibi Doct. C.de argenti precio lib. 10.Vbi ple.per Doct. & in d.§.mutui ad saturitatem videatur.

Adde, an aliud pro alio solui possit. Et regula est, quod non possit.tex.in l.2.si cert.peta. Sed id limitatur per Iasonem 20. modis in dicta lege.2.§.mutui, & plures annotauit Bernardus Dias in regul.159.in verbo Creditor.

ELicitur, quòd vbi vna moneta recipit functionem, id est, similem affectionem, & vtilitatem in genere suo pro altera, potest vna solui pro alia, siue aurea pro argentea, siue ècontra. Nisi aliter expressè esset actum, vel quòd manifestè esset passurus damnum secundum Fran.Curt.in l.cum quid.ff. si cer.pe.& ad mentem Ias.in d.§.mutui, & in l.nummi, ff.de in litem iur.

INnuitur, quòd si alicui mutuetur moneta reprobata, qui eam sua industria expendit pro bona, non committit falsum propriè, neque cogi valet iure mutuanti bonam restituere, secundum Fran.Curt.(post Bald.in quodam conf.) in d.l. cum quid, ff.si cert.peta. Eò, quia istæ monetæ non recipiunt inuicem functionem in suo genere. Neque est commissa fraus in metallo pondere, charactere, seu authoritate, causa auaritiæ ad mentem Bal.& Cur.vbi sup.Bohic.& Docto.in c.quanto, de iureiuran.per l.lege cornelia, ff.de fal. Nempe vbi pena

a iure

à iure vel statuto non est expresse imposita, tunc illa est arbitraria per l. 1. §. 1. ff. de effrac & expila. & l. 1 ff. de iure deli. & c. de causis de offi. deleg. Igitur expendens scienter pecuniam à Principe reprobatam pro bona, non tenetur falsi pœna, veruntamen extraordinaria.

THEOREMA DECIMVM, ET VLTIMVM.

Quid si duę monetę currunt in aliqua ciuitate vel regione, quęritur, de qua valeat debitor creditori soluere.

Responsiua dilutio est ista, quòd vbi æquè in vsu sunt duæ monetæ, est debitoris electio, de qua velit, & sic fortè de minori soluere aliàs deberet soluere de vsitatiore, secundum Pa post Gotfri. & Hostiens. in c. 2. de maledi. Bart. Alex. & Doct. in l. quoties in prin. C. de suscept. lib. 10. Fa. no. glo. & Doct. in l. fi. ff. de in ius vo. §. fi. insti. de pœna teme. li. in l. quicunque, C. de ser. fug. in Rubr. C. de vete. numis pot. lib. 11. & in §. Si quis quicunque solidos de pa. tenen. Glo. fin. & Pan. in d. c. cap. 2. de maledi. per tex. in l. nummis, ff. de l. 3. & text. in capit. ex parte de censibus cum concor.

INfertur, quòd debitoris est electio, vbi duæ æqualiter currunt monetæ, de qua velit soluere, secundum Glos. Goff. Panor. & Doct. in d. c. 2. de maledi. tex. & Doct. in d. le. nummis, & facit, l. nummis, ff. de in litem iur. Maximè vbi esset de consuetudine, quæ confirmata esset moribus gentis, Ciuitatis, vel Prouinciæ, ita vt nulla cuiusquam debet violari libidine, Turpis enim pars omnis vniuerso suo non congruens, c. quæ contra mores 8. dist. & c. tuas de spons. duo, itaque quisquis rebus prætereuntibus, si vti vult, vt metas consuetudinis horum inter quos versatur, excedat, aut velut intemperans, aut velut superstitiosus damnari debet, inquit Augustinus, in cap. quisquis, 41. distin.

ELicitur, quod, & si per confessionem, seu census solutionem coloni, seu emphyteutæ, præsumatur contractum præcessisse, & sic ipsi præiudicetur in censuali iure, &

regulariter in subiectione, vel protectione, per textum, Bal. & Doctor. in l. censualis, C. de donatio. capit. tributum, 24. quæstio. vltim. capit. 2. de censibus, & cap. soliti. de maior. & obedien. Ideò vbi apparet solutio census facta ab emphyteuta colono, vel eius hærede regulariter in moneta contractus currente, licet perdiderit instrumenta emphyteusis suæ, debet tamen dimitti in illo iure, secundum Baldum, & Doctor. in l. si certis annis, C. de pactis, Angel. in l. cum satis, C. de agri. & censitis, libro vndecimo. Felyn. in capit. cum Bertoldus, de re iudic. per textum, & Bartol. ac Doctor. in l. vniuersas. §. per colonum, ff. de acquir. possess. & in l. litibus in versic. longinqua, & inueterata redditnum susceptio, C. de agric. & censitis, libro vndecimo, capit. secundo. Et ibi Ana. de iudic. capit. olim, & capit. penultim. vbi est text. de censibus.

Denique elicitur vtiliter, quòd vbi accipientes, & soluentes census, nihil expresserint de pecunia aliqua, tunc dubitatio subleuatur per solutiones precedentes longo tempore factas, quia ista pecunia videtur fuisse in obligatione, in qua diuturna solutio fuit secuta, secundum Angelum, Ias. & Doctor. in dicta l. si certis annis, C. de pactis, per text. Bartol. ac Doctor. in l. cum de in rem verso. ff. de vsur. Et sic sensus præstatio diuturna, veluti vaga, & æquiuoca (inde alijs circunstantijs sit iuncta) arguit potius protectionem, & recommendationem, quàm regularem, & totalem subiectionem, secundum Frider. de Sen. consil. 130. Factum tale est quædam domus. Cald. consilio 5. de Priuileg. Bald. consil. 75. prout refert, & sequitur Maria. in consilio 55. vt quæsitorum, Panorm. consil. 103. primi volum. & in disput. duo Clericali ordine insigniti, & Ple. in cap. fin. de ca. poss. & propriè in cap. 2. & fin. de censib. in cap. recepimus, de priuileg. Fely. in cap. Rodulphus, in vers. Comitatus, de rescript. & in cap. cum Bertoldus, de re iud. Ancharan. Card. & Doctor. in Clement. Ne Romani, §. Sane, de iureiur. Fa. clem. 1. de censi. Tamen impositio, & solutio collectarum arguit soluentes esse de illius, cui soluunt iurisdict. secundum Bald. & Doctor. in dicta l. si certis annis, & in l. 3. C. de na. lib. & in l. data opera, C. qui accusare non possunt, per text. in §. si quis ex qualibet in Au-

in Authen. quibus mo. na. eff. sui, coll. 7. Nos itaque veluti suos fideles subditos habeat recommendatos ille, cui ostenso numismate inquit, date Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt; vt ipse nos protegat, ac remuneret in hoc mundo, & supermundano vbique locorum in æuum.

Et sic (cum opitulamine Dei omnipotentis, ad cuius laudem, & studiosorum vtilitatem est æditum hoc qualecunque Opusculum) huius bipartiti operis, de Potest. & vtilitate numismatis, Ioannis Aquilæ, Artium, atque Iurium Doctoris, & humili Interpretis, fęlix sit finis

Amen.

Finis Libel. Ioan. Aquilæ.

PRISCORVM NVMMORVM ÆSTIMATIO.

Ex varijs Scriptoribus.

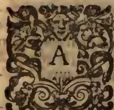

DMONVM difficile est, priscam monetam, tam auri, quàm argenti, cum auro, & argento, seu moneta huius temporis concordare, maximè ob auri, & argenti valorem, qui assiduè variatur, idque monetariorum culpa, quibus passim licentia cudendę permittitur pecuniæ. Hi siquidem quotidie aliquid tam de auri, ac argenti puritate, quam pondere detrahunt, præcipuè belli tempore, & principibus conuenientibus. Hinc accidit, vt semper precium auri, & argenti augeatur. Monetarij enim quum licentiam habeant monetam adulterandi, non multum de precij curant augmento, quum detrimentum illud abundè adulterando supplere valeant. Mercatores etiam quoties monetarios ob necessitatem aliquam emendi cupidos cernunt, assiduè precium augent. Verum damnum illud in vulgi, tandem etiam Dominorum recidit caput, quum redditus, & vectigalia illorū semper viliori soluantur pecunia. Sed præsens lucrum licet pusillum magno futuro præfertur damno, non sine ingenti Regnorum, Prouinciarum, ac Populorum detrimento. Hinc est quòd aureus Hungaricus, secundum quem communiter, & aliud regulatur aurum, in maximum ascendit precium Nam nostra memoria, tres aurei Hungarici, quatuor valebant aureos Rhenenses, & aliquando etiam minus. Verum hoc æuo longè precium hoc excesserunt. Proinde, vt ad æstimationem veteris monetæ, quantum possibile est, pertingamus, in primis necesse est auri, & argenti rationem, nec non precium illorum hoc tempore cōsiderare, ita enim quàm propinquè ad

veritatem accedere poterimus. Hoc igitur Annô, idest, 1528. auri puri Marcha Nurenbergensis ponderis, hoc est, viginti quatuor charatorum, aureos valebat Rhenenses nonaginta tres. Licet in hac arte periti negent aurum ad vigintiquatuor charatos decoqui posse. Sufficit tamen, vt de purô quantum possibile est, intelligamus auro.

Aurum autem Hungaricum, valebat Marcha, hoc est, vnciæ octo, aureos Rhenenses octoginta nouem, & aliquid plus. Continet autem aurum Hungaricum, vel continere deberet charatos vigintitres.

Aurum verò Rhenense, quod charatos continet decem, & octo, & sic, nisi tres partes auri puri, aureos valebat Rhenenses septuaginta, & parum plus. Ex Marcha auri Rhenensis aurifabri non faciunt aureos septuaginta, quemadmodum deberent, sed septuagintatres, & aliquando plus, & quicquid excedit, computant pro opera, ita fit etiam in aureis Hungaricis.

Argentum patrum memoria, valuit Marcha, (hoc est, vnciæ octo) Rhenenses septem, deinde ad octo ascendit, verum hoc tempore valet Rhenenses octo cum dimidio, & aliquando plus (Rhenenses dico aureos, non monetam) nonnunquã verò aliquantulum minus. Sed hoc intelligendum de puro, quod subinde in moneta adulteratur. Facit autem Marcha cum dimidia libram vnam Romanam vnciarum duodecim. Si igitur aurum purum, cum argento comparetur puro, conuenient fermè vndecim partes argenti cum parte vna auri. Licet antiqui communiter decem partes argenti pro vna parte auri computauerint.

Aureus igitur Hungaricus, qui admodum cum veteri auro conuenit, quantum ad puritatem pertinet, pondus habet drachmæ vnius, illius ponderis, quo argentum Nurembergæ venditur. Nam eodem pondere aurum, & argentum ponderatur. Valet autem hoc tempore aureus Hungaricus aureũ Rhenensem vnum, cum tertia vna, & denarijs viginti Nurembergensibus, computando Rhenensem pro libris nouem monetæ.

Nunc videmus quomodo aurei Hungarici, & Rhenenses cum veteri concordant auro, quod & ipsum ferè côtinget in bonitate scrupula vigintitria. Verum antequam id fiat, exa-

ctius

ctius auri rationem intelligere est necesse. Igitur quemadmodum antiqui libram in duodecim diuiserunt vncias, vnciam autem in drachmas octo, drachmam in scrupulos tres, scrupulum in obulos duos, obulum verò in siliquas tres, ita & nos ex modernorum facimus vsu, ac drachmam quoque ita diuidimus, vt habeat scrupulos tres, Moderni vocant Saty. Scrupulos autem, vt contineat charatos septuagintaduos.

Hungarici igitur auri libra Romana vna continet vncias duodecim dracmas verò nonaginta sex. Valet igitur Rhenēses aureos tredecim cum dimidio.

Mina verò seu pondo, habet dracmas centum, & sic vnciam dimidiam plus quam libra, & valet aureos Rhenen. 139. denarios sedecim.

Vncia auri Hungarici, aureos Rhenenses valet vndecim denarios triginta tres.

At vncia dimidia eiusdem auri, Rhenen. quinque cum dimidio, denarios sedecim.

Dracma, quæ est pars octaua vnciæ, & aureus Hungaricus, valet aurum Rhenensem vnum, libras tres cum dimidia, denarium vnum.

Scrupulus valet libras quatuor, denarios quinque.

Granum autem auri Hungarici, valet denarios Nurenbergeñ. quinque.

Sanè ne hoc prætereundum, quod charatus in auro dupliciter consideratur, hoc est, tam in iudicatura, quàm in pondere, nempe vt aurum purum contineat charatos viginti quatuor, vel circiter, insuper, vt per charatos etiam ponderetur, ita tamen vt quicquid de puritate decedat, subtrahatur à valore.

Nūc verò aureorum antiquorum pondus considerabimus, & primò Græcorum, ex quibus plures appendi, vtpote Philippi, Alexandri, Prusiæ, Mithridati, Demetrij, & aliorum, qui omnes ferè ex auro constabat Hungarico, hoc est, vigintitrium charatorum, continebant autem in pondere ferè omnes pondus aureorum Hungaricorum duorum, hoc est, dracmarum duarum Nurenbergeñ. & præterea scrupulum vnum. Valet igitur vnus Rhenenses tres, libras duas, denarios, quinque. Cæterum triplices Alexandri Magni aureos reperi, ex primis ponderabat vnus aureos Hungaricos tres, alius Hungaricos

garicos duos cum ſcrupulo vno, & dimidio, tertius vix dimidij Hungarici æquiparabat pondus. Præterea inter aureos Romanorum, non paruam depræhendi differentiam, nam & bonitate, & pondere multum diſtabant. Etenim a Iulio Cæſare vſque ad Veſpeſianum auri ferè perdurabat bonitas, ſeu inde paulatim deficere cœpit, quamuis etiam ſequentium Cæſarum aurei aliqui ex probo conſtent auro, vt plurimum tamen quanto plus temporis effluxerat, tanto etiam magis auri puritas ac pondus minuebatur. Reperi igitur aureos, ſed paucißimos, qui ferè eiuſdem ponderis erant, vt Græci, nempe dracmarum duarum cum ſcrupulo vno, & quod mirabar, vnum talem Aurelianum Cæſarem depræhendi. At reliqui etiam qui erant ponderoſißimi, duos aureos Hungaricos, & grana duodecim non excedebant, vt plurimum tamen non pluſquam grana ſex continebant inde recentiores, veluti Diocletiani, & reliquorum, non pluſquam aureum vnum Hungaricum ponderabant. Igitur ſi ij, qui communiter dracmas duas cum granis quinque vel ſex ponderant, cum auro comparentur Rhenenſi, valebit vnus aureus Rhenen. tres vel circiter. Romanum itaque aureum pro tribus aureis Rhenenſibus æſtimamus, licet aliquid, ſed parum plus valeat. Et hęc de auro dicta ſunt, nunc verò ad argentum tranſeamus.

Si argenti Marcham pro aureis Rhenenſis octo cum dimidio æſtimabimus, licet iam aliquanto carius vendatur, valebit libra Romana, Rhenenſes duodecim cum quartis tribus. Verum id intelligi debet de argento puro, hoc eſt, cum Marcha contineat in iudicatura vncias octo.

Verum nunquam ea bonitate argentum cuſum eſt, ſed ad ſummum, vt de puritate drachmæ binæ deeſſent, communiter tamen, vt haberet Marcha vncias ſeptem cum dimidia Si igitur Marcham vnciarum ſeptem cum dimidia æſtimare velimus, hoc eſt, vt ſemiuncia a perfecta deſit puritate, valebit Marcha Rhenen. octo, & parum plus. Libra verò Romana, hoc eſt, drachmæ nonaginta ſex, Rhenen. quaſi duodecim. Vncia vero valebit Rhenenſem vnum, vncia dimidia Rhenēſem dimidium. Drachma vero circiter denarios trigintatres. Scrupulus denarios Nurembergenſes vndecim.

Græci denarij ponderoſiores, ac magni quos appendi, pentadrachmæ erant, ponderabant enim drachmas quinque, & ita

ita valebat vnus aureum Rhenensem, dimidium, & denarios Nurembergen. triginta tres. Erant & aliqui tetra drachmi, hoc est, drachmarum quatuor. Minores verò ponderabant drachmam vnam, scrupulum vnum, valebat ergò vnus dena rios Nurembergenses quadragintaquatuor.

Inter Romanos verò denarios non paruam reperi differentiam, nam antiquissimi quidam, maximè Consulum, ad quatuor scrupulos quemadmodum Græci appropinquabant. Alij verò, & præcipuè Cæsarum non vltra drachmam ponderabant. Tertijs verò de drachma aliquid decedebat. Et quemadmodum deficiebant in pondere, ita etiam longius ab argenti aberant puritate, imò magna pars illorum erat adulterata. Si igitur drachmam vnam Nurembergensem, pro denario vno acceperimus, quemadmodum etiam pro maiori parte ponderant, & marcham pro vncijs septem cum dimidia æstimemus, valebit denarius argenteus, Nurembergens. denarios trigintatres, & hac ratione octo denarij argentei facient quasi aurum Rhenensem vnum. Vndecim verò quasi aureum Hungaricum. Et hoc pacto quum, nec aurum, nec argentum ad plenam accedat puritatem, quasi vndecim partes argenti cum vna parte auri concordabunt, & si aliquid decedit, *hoc* monetariorum fraus ademit.

Cæterum nec hoc omittendum auri, & argenti pondus multum secundùm Regiones variari, non secus, ac libram, nā quod alicubi drachma est, id alibi quatuor ponderat scrupulos, & è conuerso. Nos verò pondus illud secuti sumus, quo Nurembergę aurum ponderatur, & argentum. Quum igitur denarius argenteus ex drachma constet, ponderis Nurembergensium, centum denarij, hoc est, mina vna, seu pondo, valet Rhenenses duodecim cum dimidio. Mille denarij, valebant aureos Rhenen. centum vigintiquinque quasi.

Sestertij quatuor, vel nummi, qui erant ærei, valebant denarium vnum argenteum, & sic sestertius valebat denarios Nurembergensis quasi octo.

Sestertij centum, valebant aureum vnum, sed qui iusti essent ponderis, Rhenenses verò tres, denarios trigintatres.

Mille verò Sestertij valebant Rhenenses triginta vnum, & quartam quasi.

Sestertium verò maius in neutro genere, quod non in ære,

 sed

ſed argento intelligi debet, minas duas argenti cum ſemiſſe continebat, hoc eſt, drachmas, vel denarios ducentos quinquaginta.

Valebat igitur ſeſtertium aureos Rhenenſes trigintaunum quartam vnam, & parum plus. Seſtertium, & mille ſeſtertij, vnum, & idem eſt, & valet, vt dictum eſt, Rhenen. triginta vnum, & quartam quaſi. Decem ſeſtertia, & decem millia ſeſtertia nummorum, vnum, & idem eſt, & valent Rhenen. trecentos duodecim cum dimidio.

Centum Seſtertia valent Rhenenſium tria millia, centum vigintiquinque. Decies Seſtertium, decies centena millia ſeſtertium ſignificat, & hæc ſumma centies maior eſt decem Seſtertijs: nam idem eſt decies ſeſtertium, quod mille ſeſtertia, valetque Rhenenſes ſemel, & triginta millia, ducentos quinquaginta.

Centies ſeſtertium, deſignat centies centena millia ſeſtertium nummorum, & valet Rhenenſ. trecentum, & duodecim millia quingentos.

Millies ſeſtertium valet ſemel & trigeſies centum, & vigintiquinque millia.

Ex talentis autem licet multa extiterint, duo tamen præcipuè in vſu fuere, talentum magnum Atticum, quod, & Euboicum dictum eſt, & talentum Atticum minus. Talentum magnum Atticum, ſeu Euboicum, continebat minas octoginta, & valebat talentum magnum auri Rhenen. decem millia noningentos ſexagintaquinque, vel circa. Talentum verò magnum, ſeu Euboicum argenti, valebat Rhenenſium mille, vel circiter. Talentum Atticum minus, habebat minas ſexaginta, & valebat talentum auri, Rhenenſes quaſi octo millia, trecentos quadragintaquatuor. Talentum verò Atticum minus argenti, valebat Rhenenſ. ſeptingentos quinquaginta. Talentum Babylonicum habebat minas ſeptuaginta. Talentum Aeginetum, continebat minas centum.

Cæterum, vt etiam de ære dicamus, ſciendum vbi legimus Millia æris grauis, ibi millia aſsium intelligere debemus. Et licet denarius vrgente Annibale pro ſexdecim aſsibus permutatus ſit in militari tamen ſtipendio, ſemper denarius pro decem aſsibus datus eſt. Valuit itaque Nurembergen. denarios tres, & paulò plus. Centum igitur aſſes decem faciebant de-

narios.

narios. Mille verò asses, seu mille æris, centum valebant denarios, hoc est, minam vnam, sicque valebant aureos Rhenenses duodecim cum dimidio.

Quadrantes quatuor valebant assem vnum. Sestans quadrante minor erat.

Vt igitur rursus, & quasi à lare inchoemus denarius, seu drachma argenti valuit denarios Nurembergensium circiter trigintatres.

Denarij centum, hoc est, mina vna, seu pondo valet aures Rhenenses duodecim cum dimidio.

Mille denarij, hoc est, decem pondo, valent Rhenensium centum vigintiquinque, ferè.

Sestertij quatuor, vel nummi qui ærei erant, valebant denarium argenteum vnum. Sestertius valebat denarios Nurembergensium quasi octo. Sestertij centum valent aureum vnũ Romanum, sed qui iusti esset ponderis, Rhenensium verò tres cum denarijs trigintatribus.

Mille Sestertij valet Rhenensium triginta vnum cum quarta quasi.

Sestertium in neutro genere, valet Rhenen. triginta vnũ cum quarta ferè.

Sestertia decem valent Rhenen. trecentos duodecim cum dimidio.

Sestertia centum valent Rhenens. millia tria centum vigintiquinque.

Sestertia mille Rhenens. trigintaquatuor millia, trecẽtum septuagintaquinque.

Decies Sestertium, idest, mille Sestertia Rhenen. millia vnum, & triginta ducentum quinquaginta.

Centies Sestertium Rhenen. trecentos, & duodecim millia quingenti.

Millies Sestertij Rhenen. semel, & trigesies centena, necnon vigintiquinque millia quingenti.

Libra auri Hungarici, quod idem est cum Romano auro, valet Rhenen. centum triginta tres cum dimidio.

At mina, seu pondo Rhenen. centum trigintanouem, denarios sexdecim, quia continet quatuor drachmas, plus quã libra.

Talentum magnum auri, quod, & Euboicum valet Rhe-

nen. decem millia noningentos sexagintaquinque.

Talentum minus auri valet Rhenen. octo millia trecētum quadraginta quatuor.

Pondo argenti, seu mina valet Rhenen. duodecim cum dimidio.

Talentum magnum argenti valet Rhenenses mille.

Talentum minus argenti valet Rhenensium septingentos quinquaginta.

Talenta quinque argenti minora, Rhenensium tria millia septingentos quinquaginta.

Talenta decem Rhenen. septem millia quingentos.

Talenta centum Rhenensium septuaginta quinque millia.

Talenta mille Rhenens. septingenta quinquaginta millia.

Siclus teste Hieronymo, & Iosepho, quatuor drachmas argenti valebat, Græcis est Stater.

FINIS.

TRA-

TRACTATVS PERCELEBRIS, DE MONETIS.

D. Martini Garrati Laudensis toto orbe celebratissimi Doctoris.

SVMMARIVM.

Monetæ cudendæ ius, quis habere dicatur.
Rescriptum, quod à Principe de moneta cudenda priuatæ personę conceditur, subreptitium prędsumitur.
Creditor an possit cogi ad recipiendam pecuniam Principis, non sui à suo debitore.
Augmentatio pecunię quo sit introducta iure.
Pecunia vna quando solui possit pro alia.
Consuetudo patrię seruanda est in pecunijs soluendis.
Expensę in pecunia cudenda an debeant de publico fieri.
Rex vel Dux an possit pecuniam cudere minoris ęstimationis, quàm esset ipsa materia.
Princeps, & quando monetam mutare possit absque populis assensu.
Pecunia multis fraudatur modis.
Moneta tribus reprobatur modis.
Moneta ex tribus causis falsa esse potest.
Pecunia falsa vtens qua plectatur pœna.
Socius in crimine falsę monetę ad accusandum, & testificandum admittitur.
Condemnatus de falsa moneta appellare non potest.
Moneta tribus reprobatur modis, scilicet in materia pondere, & cursu.
Moneta penitus reprobato cursu, cuius sit periculum creditoris scilicet an debitoris.

Cupiens strictam monetæ materiam amplecti, non per dispu tandi amplam viam, nisi quatenus expediat, sed potius decisionis veritatem considerans, hoc opusculum sub compendio ponere curaui, subijciens me cuiuslibet rectius sen tientis auctoritati.

Quæro

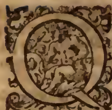
Væro primò, Quis possit cudi facere pecuniam? Respondeo. Papa, Imperator, vel alius habens à sede apostolica, vel Imperiali maiestate, vel consuetudine, cuius initij memoria non existat, authoritatem. gl.
1 in rub. de veteris numis. potestate li. 11. tacit in ratione sui. c. super quibusdam, § præterea de verb. signi.

2 Secundò quæro, an rescriptum concessum à Principe priuatæ personæ, vt possit cudere pecuniam, præsumatur subreptitium? Rñ. Subrepritium præsumi, si priuatæ personæ sit concessum: secus, si concedatur ciuitati vel proceribus. text. glo. & Bart & Salic. in l. fin. C. de fals. mon. Limita, nisi priuatæ personæ vel proprio motu, vel cum clausula non obstante sit concessum rescriptum. argum. c. si motu proprio de præbend. 6. & quod no. Bald. in l. eos in princ. C. de appel. & quod plenè dixi in leg. fin C. Si contra ius vel vti. publ.

3 Tertio quæro, an non subditus creditor cogatur recipere pecuniam Principis non sui: puta an Venetus creditor cogatur accipere pecuniam florentinam? Respon. quod non secundum Ange. in l. fin. C. de vet. numis. pot. libr. 11. Quia in dubio augmentatio pecuniæ non extenditur vltra iurisdictionem Principis cudi facientis pecuniam. l. fin. C. & ff. de iurisdictioni. iud. Limitat Ange. nisi in patria creditoris sit consueta moneta alterius Principis expendi. glos. in c. statuimus, de malefic. Secundò intelligitur Ang. verum dicere, si creditoris, non subditi interest non recipere pecuniam alterius domini, vt quia non expenderet illam pecuniam ita commodè in partibus suis, vel aliud simile: alias secus. l. Paulus, ff. de sol. vbi per Bart quod creditor non debet pati damnum.

4 Quartò quæro, an augmentatio pecuniæ sit de iure ciuili, an de iure gentium? Respon. Quod est de iure ciuili, secundum Bald. in rub. de contrahen. emptio. Vide tamen, quæ notaui in l. ex hoc iure. ff. de iustit, & iure.

5 Quintò quæro, an vna pecunia possit solui pro alia? Respond. secundum Bart. & Angel. in l. Paulus, ff. de sol. & Bart. in l. 2. §. 1. ff. si certum petatur, & Anton. de Butr. in cap. quanto de iureiuràn, quod vna pecunia possit solui pro alia, dummodo sit eiusdem ligæ, vt puta lexinos eiusdem ligæ argenteæ qui

qui recipiant functionem in genere sui, dict.l.2. in princ. ff. si certum petatur. & l.1.§.fin.& l.Titiæ, ff.de aur.& argent. lega. Limita hoc verum esse, nisi creditor iturus ad longinquas partes facilius grossam pecuniam, quàm paruam afferret, argu. de leg. Paulus ff.de sol.

Si autem pecunia non est eiusdem ligæ, sed deterioris, non potest solui vna pro alia: puta argentea pro aurea, ære contaminata pro argentea bonæ ligæ: quia tunc non redderetur in eiusdem materia, & pondere, l.1.C.de vet.num.pot.libro vndecimo. & dict.l.Paulus. Nisi consuetudo esset in oppositum, l.si quis argentum, in gloss.C.de donat. Nam est vna maxima in iure nostro in numeratione pecuniæ, vt in soluendis pecunijs seruetur consuetudo patriæ, gloss.in dicta l.Si quis argentum in princip.

Et est notandum generalem esse consuetudinem totius Mundi, vt vna pecunia soluatur pro alia secundum Bald. in l. libera Theodora, C.de sen. & interl. omn.iudic. quod dictum intellige fore verum, si creditor ex receptione alterius pecuniæ non sentiat damnum, & sic solui, dicta l.Paulus. vbi casus: puta est debitor centum aureorum Venetorum, vel ducatuum potest soluere pecuniam in argento; & contra si creditor non patiatur aliquod damnum.

Sed si debitor argenteum non bonæ ligæ soluere vellet, vel si interest creditoris magis recipere auream debitam, quàm argenteam, vtputa quia melius expenderetur, vel alio modo creditoris interest, non compellitur creditor damnum pati recipiendo in alia forma, dict.leg.Paulus vbi casus. Et prædicta omnia intellige vera, quando non est facta mutatio monetæ. Si autem esset facta mutatio monetæ, dicam in articulo mutationis monetæ.

6 Sextò quæro, an expensæ, quæ fiunt in cudendo pecuniam, debeant fieri de publico? Bartol.in l.2. §.1. ff.si certum petat. & in dicta l.Paulus, & communiter Legistæ tenent, quòd expensæ, quæ fiunt in cudendo, debent fieri de publico: quia pecunia debet valere tantùm in massa, & materia, quantum in forma, & è contra, l.1.ff.de contrahen.empt. Contra verò tenent Innoc.Ioan.Andr. & Anton.de Butr.in cap.quanto de iureiuran. Quorum Canon. opinio est de consuetudine approbata. Nam de consuetudine minus est in forma, quàm in ma-

teria propter expensas, quæ fiunt in cudendo, quam consuetudinem alleg. Bartol. in dicta l. 2. §. 1. Seruanda igitur est consuetudo, vt pecunia debeat valere tantum in forma, quãtum in materia deductis expensis cudendi.

7 Septimò quæro, an Rex, vel Dux possit facere pecuniam aliquantulum minoris æstimationis, quàm esset materia etiã deductis expensis? Respondi. Posset hoc licitè fieri, vt modicũ non magnum lucrum percipiat, si indiget, & vbi moneta non spargeretur extra Regnum, vel Ducatum secundum Innoc. & Ioan. Andr. in dicto cap. quanto.

8 Octauò quæro, aggrediens articulum mutationis monetæ, an Princeps possit mutare monetam sine consensu populi. Respond. quòd non secundum Innoc. & Ioan. An. & communiter Doctores in dicto cap. Quanto, de iureiuran. sed de consensu populi sui posset mutare, non tamen in præiudiciũ aliorum non subditorum, argument. l. fin. ff & C. de iurisdict. om. iud. Putarem tamen quod si Princeps cõsueuisset monetã mutare auctoritate propria sine consensu populi, tanto tempore, cuius initij memoria non existat, mutationem fieri posse sine consensu populi, argum. §. ductus aquæ, in l. hoc iure, ff. de aqua quoti. & æsti. & cap. super quibusdam, §. præterea de verborum signif. latius tamen infra subijciam circa articulum mutationis.

9 Nonò quæro, quot modis fraudetur pecunia? Respondeo. Multis modis fraudatur pecunia. Nam aliquando raditur, aliquando destruitur, aliquando miscetur aliqua materia non æquè bona vt per Hostiens. & Ioan. And. in d. c. quanto de iureiur.

10 Decimò quæritur, quot modis reprobatur moneta? Dic. quod tribus in materia, pondere, & cursu. In materia, vt quia non est argentea bona, vel materia aurea, vt consueuit. In pondere, quia non in tanto pondere vt consueuit In cursu, quia non currit vt consueuit, quia est maioris æstimationis. Nam bonitas intrinseca consistit in trib. Materia, pondere, & forma, extrinseca verò in æstimatione, & valore glo. in dict. cap. quanto, facit l. 1. ff. de contrahend. emp. & l. 2. C. de vete. numis. pot. lib. 11. Sint igitur cauti creditores, vt apponi faciant instrumento de reddendo pecuniam eiusdem materiæ, formæ, ponderis, & cursus secundum Ioan. And. & Ant de

But.

But.in dict.cap.quanto,quod fortè malè dixit Bart.in l.lecta. ff.si cer.pet. qui ait quod illa verba, quæ ponuntur in instrumentis quotidie in tot florenis boni auri, & iusti ponderis, non sunt de necessitate: nisi soluendo Bart. dicas quod loquitur de necessitate,non autem ex consilio. Nam in bonis nummis semper intelligitur facta promissio:cum reproborum solutio non admittatur l.eleganter. §.qui reprobos, ff.de pign. actio.

11 Vndecimò quæro. an moneta dicatur falsa ex tribus causis, materiali, formali, & causali? vide consilium Bal.concludentis, quod tribus modis pecunia dicitur falsa, vt quis puniatur de falso. Primò modo materia, quando auro admiscent aliam materiam, vel ex tonsura, vel rasura l.1.ff.de contrahen. emptio.& electa est materia. Secundo formali causa est falsa moneta, vt quod imago Principis deficit.l.1.C.de vete.numis. pote.lib.11. Tertiò est falsa ex causa causali, idest, efficiente, vt quia baro cudi faciat pecuniam: cùm non habeat cudendi monetam potestatem in lege, priuilegio, vel consuetudine, c.1.quæ sint rega.& l.fin. C.de falsa moneta, & §.si ministrales. titulo de violato pacis. Et punitur quis ex vsu licet non fabricauerit, mitius tamen, quàm si fabricasset, l.falsi,§ de ord. ff.de fals.

Oportet ergo, quod, vt quis puniatur de falso sit falsa, altero ex tribus modis, de quo dixi supra, vbi igitur non simus in illis casibus,non punitur crimine falsi sed extraordinariè: puta vt expendatur aureus antiquus, sed nquùm expendens non antiquùm extraordinariè punitur arbitrio iudicis, l.1 §.effractores, ff.de effract: & expil.& pro dicto consilio Baldi bene facit, quòd vteris falsa pecunia expendendo punitur arbitrio iudicis secundum Alb.in rub.C.de fals.mon. Facit, l.1.C.de vet.numis.pot.lib.11.

12 Duodecimò quæro, an socius criminis admittatur ad accusandum, & testificandum, in crimine falsæ monetæ? Dic admitti, vt per Spec.in tit.de accusat. § 1.

13 Tertiodecimò, an condemnatus de falsa moneta possit appellare? Dic, quòd non. Vt per Speculat. in tit. de appell. §.2. vers. 29.

14 Quartodecimò quæro, quot modis reprobatur moneta? Dic, quòd tribus: in materia, pondere, & cursu. In materia: quia

quia non est talis aurea vel argentea bona, vt consueuit expendi. In pondere: quia non est in tanto pondere, vt consueuit. In cursu: quia non currit, vt consueuit, quoniam est minoris, vel maioris æstimationis: nam intrinseca bonitas pecuniæ consistit in materia pondere, & forma: Extrinseca verò in æstimatione, & valore. vt per glo. in cap. quanto, de iureiu. & leg. secundo de veter. numi s. pot. libr. 11. & l. 1. ff. de contrahenda emptione. Vt tamen melius, & clarius intelligatur materia mutationis monetæ, singulos articulos examinabo.

Primò, quid iuris de mutatione monetæ, quæ est reprobata, vel cursus eius est reprobatus, vel quia non inuenitur de antiqua, quæ currebat antea, & tempore contractus.

Secundò examinabo de mutatione monetæ in pondere, vel in materia.

Tertiò, de mutatione monetæ in forma.

Quartò, de mutatione monetæ ratione valoris.

Circa primum articulum mutationis quando eius cursus est in totum reprobatus: aduertendum estcuius erit periculum, an debitoris, an creditoris. In quo articulo ex mente Doctor. distinguendum est, aut post contractum est reprobata à Principe pecunia ex iusta causa, quia postea est effecta minus debilis, vel minus definita, quàm antea erat, vel quia non *legitimi ponderis erat* l. 1. C. de vet. numis. pot. libr. 11. & tunc periculum est debitoris, quia debet reddere in eadem qualitate intrinseca eiusdem materiæ, & ponderis, prout tempore contractus erat, l. cum quid, ff. si cert. pet. & Io. And. in d. cap. quanto de iureiu. & hoc casu debet fieri solutio de noua moneta ad rationem, & æstimationem antiquæ monetæ. c. olim. & c. canonicis de cens. Si aut esset reprobata auaritia Principis, vt in reprobatione aliquid lucretur, quia eam facit recolligere, vt post eam cudi faciat, vt videmus sæpè fieri, tunc sufficit quod reddat pecuniam in eadem materia, & eodem pondere: licet illa pecunia sit reprobata, quo ad cursum. i. vt non expendatur l. 2. & l. cum quid, ff si cert. peta. nisi debitor sit in mora vel culpa, vt quia conscius, & particeps huius reprobationis monetæ. Exemplum in debitore consiliario Principis consentiente sponte reprobationi monetæ l. 2. §. fin. ff. si quis cau. & l. quod te. ff. si cert. pet. Prædicta vera sunt, nisi specificè aliter inter creditorem, & debitorem conuentum: quia tũc

effet

esset seruanda illa conuentio. l. ff. depositi. l. contractus, ff. de reg. iur. Quod notant practicantes: quia primo debent attendere conuentionem partium in moneta reddenda, si autem non inueniretur de moneta veteri, tunc debet fieri solutio de noua ad rationem monetæ antiquæ: quia subrogatur vna pecunia loco alterius l. 1. §. fin. & l. Titio. ff. de aur. & argen. le. facit d. c. olim, & c. cum canonicis de censi.

15 Et est aduertendum quando cursus pecuniæ est reprobatus in totum, vtrum debitor ante moram posset soluere de pecunia reprobata. Pet. de Bella. & Cy. in l. in minorum. C. in qui. cas. in integ. resti. non est necess. & Bart. in l. quod te. ff. si cert. pet. tenet quod sic, quia ante moram periculum reprobationis monetæ, non pertinet ad debitorem, sicut nec interitus periculum, l. si ex legati causa, ff. de verb. oblig. quod dictum Bart. & Cy. intellige verum, quando est reprobata pecunia sine debilitate pecuniæ superueniente post contractum, quia non est tanti ponderis, quanti erat tempore contractus, tunc debitor non potest soluere de hac moneta effecta debili post contractum, quia debet reddere post contractum, pecuniam eiusdem materiæ, & ponderis, prout tempore contractus, l. 1. C. de vet. numis. pot. l. 1. ff. de contrah. empt. & no. Nostram. & Io. An. in d. c. quanto, & intelligendo hoc modo Pet. & Cyn. in d. l. in minorum, non contradicunt dicto Ioann. And. in dicto cap. quanto, qui ait, quod imo in casu expresso, Pet. & Cy. debitor non posit soluere pecuniam debilem, aut reprobatam imo debet soluere de noua ad æstimationem antiquæ, allegãdo Bar. in d. l. Paulus, sequitur Cy. dum eum alleg. in d. leg. in minorum, nec bona est consequentia, est reprobata, ergo pecunia solui non potest: quia respondeo illud verum, quando mora vel culpa debitoris illud contingat: sed si sine culpa, tũc non pertinet ad eum periculum, d. l. si ex legati causa, & dixi statim supra, & ita tenent Hostien. & Io. Andr. in d. cap. quanto. Fateor tamen quod si debitor velit, posit nouam ad æstimationem veteris soluere secundum consuetudinem generalem in l. si quis argentum in princip. C. de do. facit, d. c. olim, & c. cum canonicis.

16 Accedo ad secundum articulum, Quando est mutata, vel in pondere vel in materia, puta tempore cõtractus erat vnius ponderis, postea verò fit alterius ponderis, vel tempore contractus

tractus ipsa moneta erat argentea bonæ ligæ, nunc est ligę argenti contaminati ære.

In quo articulo dicendū est, quod tunc debet solui de moneta prima, non de noua mutata. vt no. Bartol. in d.l. Paulus. Vel si antiqua non habeatur, soluat de noua, & supplebit bonitatem in noua ad rationem monetæ antiquę si antiqua erat melior, & pro æstimatione antiquę in pondere, & materia d. c. olim & dicta l. 1. C. de vet. numism. po. & Alberic. in d.l. cum quid. Et facit quod notat Antonius de Butrio in dicto capit. quanto.

17 Capio tertium articulum, quando est mutatio in forma, quia vna imago Principis erat: nunc est alia, tamen eiusdem materiæ, & eiusdem ponderis, tunc ista mutatio non debet attendi, nisi intersit creditoris, d.c.l. Paulus. Vbi casus. Et no. in dicto cap. quanto, de iureiuran. Nam si interest creditoris, puta quia esset iturus ad longinquas partes, & melius expenderet denarios vnius formæ, quam alterius, tunc non cogitur recipere in alia forma, licet Bartol. in dicta l. Paulus videatur, paritacere materiam, & formam, & malè contra dictam l. Paul. sed Angel. melius dicit; Nisi concordando dicas, quod Bart. debet intelligi si patitur damnum, & tunc non est contra Angelum, vt dixi in l. Cum quid, ff. si certum petatur, & prædicta habent locum etiam si debitor non sit in mora dict. l. cum quid.

18 Circa quartum articulum, quando est mutatio in sola æstimatione pecuniæ, & hic attende, aut loquimur ante moram, aut post moram, ante moram; tunc liberatur soluendo illam monetam eiusdem materiæ, & ponderis; & formæ, licet sit mutata æstimatio, argum. gloss. fin. in dicto cap. cum quid, quia nihil debet imputari debitori, cum non sit in mora, nec culpa secundum Bart. in dicta l. Paulus, Ia. de Ar. in dicta l. cū quid, quod sufficiat solui de mutata, licet vilior, quam not. Odof. Cyn. & Oldr. Quia quædam sunt, quorum bonitas attenditur penes materiam. Vt in vino, & in illa est bonitas intrinseca, vt in dicta l. cum quid. Quædam sunt, quorum bonitas attenditur penes vsum. Vt in pecunia, l. labeo. §. Sabinus, ff. de verborum signific. & ista est bonitas eorum extrinseca. Ideò non potest reddi eiusdem bonitas extrinsecæ, in dicta l. cum quid: quia videtur quod imo bonitas intrinseca consistit in re.

in rebus, scilicet materia, pondere, & forma, l. 1. vbi textus C.de vet. numism. pot. libro vndecimo,& l. 1. ff.de contrahē. empt.& gloss. in dicto cap. quanto. Bonitas extrinseca est va riatio pretij, l.2.C.de vete.numism.pote.& in l.vinum,ff.si certum petatur, & gloss.fin.in dicta l.cum quid. Ideò si redditur moneta in eadem bonitate extrinseca, sufficit, licet varietur æstimatio monetæ ante moram, vt in dicta l.cum quid,in glo. fin.& ita tenent Bartolus,& Angelus in dicta l.Paulus,& Cyn. in dicta l.in minorum, & Iacob. de Arena. Angel.& Alb.in d. l.cum quid. Et ita Fulgos. & ita ibi dixi,& est de mente nostra,& Ioan. Andr. in dicto cap.quanto. in nouella.

Nota tamen quod Bartol. videtur loqui solum in lucro im mutata pecunia, quasi sentiat secus in damno, nec etiam est vera opinio Butr.in dicto cap. quanto, quem sequitur Odof. qui dicit debere solui de noua ad æstimationem antiquæ. Et sic est concludendum, quod sufficit soluere ante moram debitoris eandem pecuniam in materiá, & forma, licet sit mutata æstimatio contra Odof.Oldr.& Anton.de But.& ipsemet Anton. est sibi contrarius, dum dicit quod æstimatio monetæ est bonitas extrinseca in ver. nec est verum. Vbi tenet con trarium eius, quod dicit in d.cap.quanto.

19 Tertius casus, dum constituit differentiam inter perpetuã variationem æstimationis monetæ, & temporalem. Nam secundum eum vbicunque contingit variatio æstimationis pecuniæ temporaliter, non perpetuò: puta quia ducati valent aliquando minus, aliquando plus, non attenditur talis variatio æstimationis, imò sufficit soluere secundum æstimationem tempore solutionis, quia partes potuerunt cogitare, secus vbi est perpetua mutatio æstimationis pecuniæ, quia tūc debet solui de noua ad rationem antiquæ: nam hæc differentia non est vera cum idem iuris sit toto tempore, & perpetuò ad tempus temporaliter,cum sit eadem ratio, leg. quæ de tota, ff.rei vend. Nam ratio quare debitor non tenetur de hac mutatione pecuniæ, est, quia periculum non est debitoris an te moram, l.quod te,ff.si certum petatur, & l. si ex legati causa, de verborum obligatio. quæ ratio vendicat sibi locum, siue in temporali, siue in perpetua mutatione æstimationis pecuniæ, aliàs monetæ.

20 Fateor, quod Antonius de Butr. potest saluari in mutatione

tione monetæ pauci temporis, vt vnius diei, vel duorũ: quia illa non attenditur, l. pretia rerum, ff. ad l. Falcid. & Bartolus in dicta l. Paulus.

Item potest saluari, Butr. quando ambo contrahentes scirent de mutatione monetæ, l. fer. §. 1. & l. nec semel. §. si in habitationem. ff. Quando dies le. ced. & l. 1. §. final. ff. de actio. empt. quæ scientia non præsumitur in dubio, l. Verius, ff. de probatione maximè cum dependeat a Principe, vt in C. quanto alegato. Notatur in lege prima, C. de veter. numism. potest. & lege secunda, eodem titul. Facit, l. apud Iul. §. primo, ff. de leg. 1. Alias non video, qualiter procedat dictum Antonij: prædicta ante moram vera sunt. Si autem esset facta mutatio æstimationis monetæ post moram debitoris, vel creditoris, tunc distinguit Bartolus in dicta l. Paulus, quòd cum debitor est in mora soluendi, aut pecunia est grossa, quæ recipit æstimationem a minuta; vt sunt grossi valentes duos solidos, vt florenus ducatus: aut pecunia est ita minuta, vt non recipiat inferiorem æstimationem pecuniariam, vt est Imperialis, siue nummus, qui valet nisi vnum nummum. Primo casu, est periculum debitoris: l. Vinum, ff. si certum petatur. Secundo casu periculum non pertinet ad morosum debitorem: Ratio est. Quia pecunia minuta non recipit æstimationem, l. si ita fideiussor, ff. de fideiuss. Et ibi patet ad sensum non variatio æstimationis: quia in nummis non consideretur interesse extra rem, quod est in lucro, l. nummis, ff. de in lit. iur. & l. si sterilis. §. Cum per vend. ff. de actio. empt. mihi videtur verius contra Bartolum, quòd non sit constituenda differentia post moram debitoris; quando contingit variatio æstimationis pecuniæ inter pecuniam grossam, & minutam, quia non reperitur lex, quæ faciat hanc differentiam, l. illã, C. de coll. Ratio quia regula est. Quod post moram periculum est debitoris, dict. l. quod te, & dict. l. si ex legat. causa, ff. de verborum oblig.

Præterea nullus alius Doctor facit hanc differentiam inter minutam, & grossam, nisi Bartol. Sed Angel. in dicta l. Paulus, & alij Doctores. Pet. & Cyn. in l. in minorum, & Alber. & alij, vt Angel. in dicta l. cum quid, & Ioan. And. in cap. quanto, tenent indistinctè periculum esse debitoris, post moram: & æqua est sententia contra Bartolum, Nam si tu de-

bes mihi decem libras Imperialium minutorum, & postea valeat duos denarios, vbi non valebat antea, nisi vnum, ęquũ est, vt tua mora non tollat lucrum meum dict. l. vnum. Quia omnia iura clamant contra morosos, plenè in l. Mora. ff. de vsuris, & in l. Mora. ff. solut. matrim. & dict. leg. Quod te. Nec obstat, quod in pecunia non sit lucrum: quia imo consistit, vt ipsemet Bartolus tenet in l. si quis stipulatus fuerit decem in melle, ff. de solu. & probatur in l. 1. C. de senten. quæ pro eo, quod interest; & ibi Bartolus, & in l. tertia, §. final ff. de eo, qui cert. lo. Nec obstat. §. cum per venditionem. Quia loquitur in re, in qua cadit interesse intrinsecum: vt ibi, & dict. l. C. de sent. Quæ pro eo, quod inter. Vbi scripsi sequendo Bartolum. Nec obstat, quod pecunia minuta non habet æstimationem per aliam. Quia respondeo, quod sufficit eam habere æstimationem vnius Imperialis: quia idem est de principio numeri: prout de numero, l. si quis conduxerit, ff. loca. Et dic, quod sic, si res non existat digna maiori precio. Et prædicta intellige indistinctè, siue sit diminuta, vel augmentata æstimatio pecuniæ minutæ, propter augmentationem, vel diminutionem grossæ pecuniæ, siue alio modo contra Anton. in dicto cap. quanto. Quia non video rationem diuersitatis. Imò est eadem ratio, quia mora debet nocere moroso, vt in iuribus præallegatis, & sic tenenda est prima conclusio, quod indistinctè periculum pecuniæ post moram pertinet debitori moroso, sicut è contra periculum pecuniæ pertinet creditori moroso, cui esset facta obligatio a debitore, l. qui in princip. ff. de solut. prædicta tene menti, quia quotidianum est, & hæc videtur sententia communior, vt per Cyn in dict. l. in minorum. Albert. & Ang. in dict. l. cum quid.

21 Vlterius quærendum est, an inspiciatur tempus contractus: an solutionis, quo ad æstimationem pecunię. Nam tempore contractus mutui, vel depositi, vel locationis, vel venditionis moneta est vnius æstimationis: postea fuit augmentata, vel diminuta in æstimatione, & similia ante moram: quia post moram, vt vidistis supra, periculum est morosi a die moræ.

Quæstio est ergo ante moram: item quæstio non est, quando reducitur ante moram eadem pecunia in pondere, materia, & forma: quia tunc quæstio est supra decisa, quòd sufficit

eit reddere eandem pecuniam in pondere, materia,& forma, dict.l.cum quid. Sed dubium est: quando volo reddere æstimationem pecuniæ ante moram: putà mutuaui tibi centum florenos, vel grossos, tunc florenus valebat duas libras,& grossus duos solidos ante moram aliquam: quia non erat apposita dies, neque facta interpellatio, mutata est æstimatio post annum: quia florenus valet quatuor libras, grossus quatuor solidos: an solui posit cum sextinis secundum estimationem contractus, an secundum æstimationem temporis solutionis ante moram, Bald. in dicta l.cum quid, tenet quod tempus solutionis inspiciatur.

22 Contrarium tenuit in l.acceptam, C. de vsur. Quia imputet debitor, si non expendit: & sic non est curandum de auctoritate Baldi, cum sit contrarius, consuluit tamen in Vrbino, vt ipse Baldus refert in dicta l.si quis argentum, in principio. C.de donat. quòd inspiciatur tempus solutionis. Idem videtur velle Bartolus in l.cum aurum, ff.de aur.& argent.leg. per illum text. cum gloss.

Contrarium, quòd inspiciatur, scilicet quod pecunia valebat tempore contractus, tenet Iacob. Butr. in sua disputatione, quæ incipit, quidam colonus. Idem tenet Alberic.in d. l.cum quid.Idem videtur tenere Oldr.consil.13. per cap.olim de cens.

Mihi saluo saniori consilio videtur dicendum. Primò, antequam veniam ad decisionem, quod titulus quæstionis non procedat.

23 Quia vna pecunia non potest solui pro alia, quando est diuersa in materia, pondere, vel forma, vt dixi supra in primo articulo, an vna moneta pro alia posit solui. Quæstio ergo procedit ex generali consuetudine secundum Bald. in l.libera C.de sent.& interlo.om.iud. vt pro auro pecunia argentea solui posit, vt supra dixi. Redeo igitur ad propositum, & considerandum est, quod aut loquimur in pecunia argentea: vt in grossis. Et tunc debet reddi secundum eandem materiam, & ponderis identitatem: nec attenditur æstimatio, vtputa mutuaui, vel deposui centum grossos si vis mihi reddere sextinos eiusdem ligæ argenti, prout erant grosi mutuati, & in eodē pondere: ita vt sextini omnes tanti ponderis, & eiusdem ligæ argenteæ, quanti grosi, dict.l.cum quid, & tunc non interest

creditoris magis accipere sextinos, quàm grossos: nec è contra, propter functionem eiusdem generis,& qualitatis, l.2. §. 1.ff.si cert.pet.l.fin.§.fin.ff.de aur.& argen. leg Nam similiter augmentatur, vel diminuitur æstimatio grossorum,non autē sextinorum eiusdem ligæ, imò sextini semper essent eiusdem æstimationis,tunc periculum esset debitoris: Ratio,quia creditor non tenetur recipere in alia forma, si sua interest,& dānum patiatur, dict.l.Paulus. Vbi casus,& dixi supra in mutatione formæ.

24 Si autem loquimur in mutatione æstimationis in pecunia aurea: puta mutuaui centum ducatos Venetos, & tunc est distinguendum, aut volo soluere ducatos eiusdem formæ, materiæ, & ponderis, & ante moram periculum est creditoris, d.l.cum quid, vt supra dixi. Aut volo soluere alios aureos alterius materiæ,vel ponderis,vel formæ,vel argenteos pro aureis secundum cōsuetudinem generalem, & hic aduerte,quia secundum veritatem,tunc inspicitur tempus contractus: quia posset soluere auream, vel argenteam alterius materiæ, vel ponderis, vel formæ secundum æstimationem pecuniæ, tempore contractus. Quia hæc æstimatio non venit in ratione moræ, ideò non inspicitur tempus petitionis, vel solutionis, vel moræ, imò venit hęc ęstimatio, ne dānum patiatur creditor recipiēdo in alia quantitate,& sic in alia forma, vel mria,

25 d.l.Pau.& d.l.cū quid.si aūt veniret ęstimatio rōne morę,inspicitur tp̄s moræ:vt quia interpellatus,d.l.vnū:& isto modo possunt cōcordare Doct.qui sūt varij in hoc art.vt dixi supra. Nā inspicitur tp̄s cōtractus,qn̄ ęstimatio venit loco qualitatis intrinsecę, pōderis, vel materiæ deficiētis in pecunia,q̄ soluitur sm̄ pecuniā,q̄ debetur d.l.cū quid.& l.fun.Cornel.ff.de nou. & l.stipulatio hęc,l Picholla,ff.de verb.obl.& l.vbi,eod.tit.facit, quia sicut in alijs reb.inspicimus tp̄s cōtractus,l.si voluntatis, l.fi.& l.2.C.de rescin.vend.cō sim.Ita in ęstimatione pecuniæ, quæ fit,& sic subrogatur loco bonitatis deficientis, inspicitur tempus contractus, vt subrogatum sapiat naturam,& c. §.fuerat inst.de act.& ita loquitur Iac.But.in d.dispu. cum seq.suis.

Si autem non fieret æstimatio ratione qualitatis intrinsecæ bonitatis monetæ: Tunc inspicitur tempus petitionis, vel moræ, dict. leg. Vnum. Ita loquitur Baldus in dicta lege cum quid, cum sequentibus, & ita debet intelligi dictum Bar-

Bartoli in l.cum certum allegata quod inspiciatur tempus solutionis: quod ad hoc, quando non est mutatata qualitas intrinseca. Si autem apposita esset dies in solutione fienda, inspiciatur illa dies solutioni, quoad æstimationem quanti plurimi ratione moræ, d.l.Vinum, non quoad æstimationem qualitatis monetæ: quia in dict.leg. cum quid, venit qualitas ex natura obligationis, in l.Vinum, venit ex officio iudicis.l.fundum Cornelianum, ff de noua. Vbi Bartol. cum text.d.l.cum
26 quid, sicut in simili: si mutuaui tibi vinum: vt reddas ad pascha: certè æstimatio quanti plurimi venit à die paschæ, d.l. Vinum, qualitas autem intrinseca à die contractus inspicitur, d.leg.cum quid. Ideo, si ante moram vellem in paschate vinum, quod non esset ita bonum, quia non potuit reperire, veniret æstimatio illius bonitatis deficientis. Facit cap. olim, & cap.cum canonicis, de cens.ita vidi consilium præstantissimorum Doctorum legentium in hac ciuitate Papię, dum Dux Mediolani emisset sal à Ianuensibus, vt inspiceretur æstimatio pecuniæ tempore contractus emptionis ante moram. Facit l.2 C.de vete. numis.pot.lib.11.

27 Quærò, quid in testamento, an inspiciatur æstimatio tempore testamenti, an tempore solutionis? Solut. testamenti secundum omnes Doctores.l.vxori, §.1.& l.vxor. §.testamento, ff.de l.3.

Quid autem in lege vel statuto? Dic, aut loquimur de lege dante solemnitatem, & inspicitur tempus legis vel statuti, aut de lege loquente de solutione, & inspicitur tempus solutionis. cle.fin.de deci.& Bald.pulchrè in l.illud, in fin.C.de sacrosan. Eccle.& Spe.in tit.de sol.§.Nunc aliqua, vers.fin.Vide Anton.de Butr.in d.cap.quanto, & Ioan.Andr. in addi.Spe.d. §.Nunc aliqua, vers.fin.& Alber.in d.l.cum quid, & Bal.in l.2. in prin. C.communia de lega.

Vtens falsa moneta expendendo punitur arbitrio iudicis, Alber.in Rubricis, C.de falsa monet.qui alleg.l.1. C.de veter. numis.lib.11.

28 An inspiciatur æstimatio, tempore sententiæ vel solutionis? Solut.tempore sententiæ, vt per Old.conf.13.Facit l.Imperatores, ff.de contrahend.emp.& vide Alb.in d.l.cum quid.

Quid autem, si pecunia est æstimata, puta mutuaui, vel deposui, vel dedi dotem centum libras in florenis, vel cen-

tum libras in grossis, an inspiciatur tempus contractus an solutionis intelligendo quęstionem ante moram, quia post moram est periculum morosi, vt dixi supra, Bartol in d.l.Paulus circa finem dicit, quòd inspicitur tempus solutionis, quia videntur dati floreni, vel grossi in solutum pro centum libris. Ideo omne lucrum, & damnum in dictis florenis est debitoris l.Si inter, C.de iure dotium, l.æstimatio, ff.solut.matr. imò inspicitur tempus solutionis, l.si quis stipulatus fuerit decem in melle ff.de solut.& idem videtur etiam sentire Antonius de Butr.in dict.cap.quanto, in verbo quartus casus, hoc limitat Bartolus verum nisi esset factum pactum, vt reddantur centum libræ in florenis per l.pluraliter,§.si mancipia,ff.sol.mat.

29 Et sic ex hac theorica Bar.sequitur si mutuaui tibi centum ducatos ad rationem solidorum 32. pro ducato augmentum vel diminutio æstimationis floreni non attenditur, vt communiter hodie fit in instrumentis attende, vt intelligas Bar.quia dictum suum debet intelligi, vt fiat solutio argenteæ pecunię & sic eiusdem ligæ, & bonitatis intrinsecæ prout erat tempore contractus, & ita seruatur Papiæ per d.l.cum quid, & dixi supra. Verbi gratia, mutuaui centum libras in florenis, pecunia tunc argentea bonę ligæ certè tempore solutionis debent reddi in eadem bonitate pecuniæ argenteæ, vt dixi supra, quia attenditur in bonitate intrinseca tempus contractus d.l. cum quid. Dubito tamen cont.Bartol.quia Bartol.in d.l.Paulus sentit in fin.quòd floreni non sint in obligatione, sed in facultate soluendi. Et ideò non inspicitur valor floreni per d.l. si quis stipu.fuerit decem in melle, quia imò dicitur quòd floreni sint in obligatione per l. & si equo, ff.de l.1. & voluit ipsemet Bar. in d.l.si quis stipulatus fuerit x. ergo illa æstimatio non est facta, vt fiat venditio vel datio in solutum floreni, vt d.l.æstimationem, ff.sol.mat. & l.res in dotem, ff de iure dotiū & no in d.l.si inter. ideò crederem quod Bart.melius loquitur in d.l.si quis stipu.fuerit, vt floreni etiam sint in obligatione: vt fit quotidie in instrumentis: quia dicitur deposuit, vel mutuauit, vel dedit in dotem centum florenos ad rationem solidorum 32.pro floreno: Nam fit æstimatio, vt sciatur quantum valuit florenus tempore contractus vt in d.l.si æstimat. Ideo debitor ante moram poterit reddere vel ducatos aureos in eadem bonitate vel æstimatione ducati aurei secundum tem-

pus

pus contractus non solutionis: prædicta semper vera ante moram. Nam post moram potest intelligi Bar. vt veniat æstimatio a die moræ vsque ad tempus solutionis, d.l. vinum facit contra Bart.d.l.penultima, §.si mancipia, ff.sol.mat. & videtur ita sentire Bar.in d.l.si quis stipulatus fuerit.x.

30 Præterea contra Bar.facit, sicut inspicitur tempus contractus in æstimatione, quando contrahendo fecerunt pactum libræ in totidem florenis, idem si non sit pactum: quia ita tacite agitur, d.l.cum quid, in ratione sui, & l.res in dotem, ff. de iure dotium. Ideo dicerem, cum hodie dicitur in instrumentis centum ducati ad rationem 32. solidorum, debet soluere aut aureos eiusdem qualitatis, aut æstimationis secundum tempus contractus.

Nota, quòd Mediolani seruatur, ideo debet dicere auri in auro secundum collegium Mediolani, quod si in instrumento dicitur, Titius mutuauit centum florenos boni auri, & iusti ponderis, intelligitur de solidis 32. in moneta tamen vbi non esset illa consuetudo, tunc debet intelligi de auro, & de ducato.l.infra, C de veter.numis.pot.libr.11.Quando sit promissio pecuniæ, de qua intelligatur? Dic, inspiciendã cõsuetudinem, alias similitudinem, & vbi non apparet coniectura, intelligatur de minima, l.semper in stipu.in glos.ff.de reg.iur. l.nummis, de leg.3.cum simi.

31 Nota vnum, in quo consului: Nam in instrumento continetur, qualiter Titius promisit centum florenos omni anno ex tali possessione: deinde per decennium fuit facta solutio per debitorem ducentorum florenorum in auro, vel in tanta pecunia: certè consului, quod illa promissio de centum florenis intelligitur de auris, non autem de solidis 32. pro floreno. Quia sequens solutio continuata per decenniũ declarat qualitatem monetæ dubiæ, l.cum de in rem vers. ff.de vsu.Ang.in l.si certis annis, C.de pactis. Alias intelligitur de minimis, d. l.Nummis, prædicta vera, quando dubium est, de qua pecunia: si autem esset certum: puta promisi centum aureos Venetos iusti ponderis, & boni auri, adhoc vt posit præscribi qualitas pecuniæ, requiruntur.30.anni.in priuato 40.in eccles.ca. olim de censi.& ita But.in disputa.quidam colonus.

32 Quid si dico, promisi centum grossos, & tu dicis promitto valorem centum grossorum in medalijs, non valet stipulatio

tio propter diuersitatem materiæ, Bartol.in l. Quæ extrinsecus,ff.de verborum oblig.quod imo valet Bald.in l.singularia, ff.si certum petatur.

33 Si promitto centum libras in denarios, possum soluere de qua pecunia velim, Angel.in l.fin.de vet.numis.po. & de materia monetæ. Vide Iacob. Butr.in dicta disput.Alber.in dict. l. Cum quid, & ibi Bald. & Angel & Fulgos. in l.2. in §.1. ff. si certum petatur, & in l.Vnum,& in C.quanto, Io.And. & Ant. de But. & Bald.in l.illum, C.de sacrosanct.Eccles.& in l.acceptam,C.de vsur. & Angel.in l.fin.C.de vet.numism po.Et Bar. & Angel.in l.Paulus. Specul.& Ioan. Andr. in tit.de solu.in §. Nunc aliqua,& §. fi. & in l.si quis stipulatus fuerit 10.in melle, per Bartol. de solut.

LAVS DEO.

TRA-

TRACTATVS MONETARVM;

PRACTICABILIS, AC VTILIS Tam Doctoribus, quàm Aduocatis, & Procuratoribus.

Editus ab eximio Iureconsulto Dom. Francisco Curtio, dum legeret l. cum quid. ff. si cer. pet. Anno Domini 1482. in florido Tironensi Studio.

SVMMARIVM.

1 Monetę cudendę ius qui habeant.
2 Expensa cudendę monetę, ex quo fienda.
Monetæ bonitas duplex.
3 Pecunia debita qualiter sit restituenda, num. 4.
5 Monetę character mutatus non officit creditori, si liga remanserit.
6 Debitor in diem, decrescente pecuniæ æstimatione, an teneatur ad interesse, num. 9.
7 Debitor morosus, an transferat in se monetæ periculum.
Mora moroso nocet.
8 Ratio diuersitatis inter monetam grossam, & minutam, an possit assignari.
10 Monetæ æstimatio, an referenda ad tempus mutui, vel solutionis, num. 12. maximè in dote, 14. & quid in Statutis. 17. & quid in laudo, & sententia, 19. 21.
11 Lucrum cum aliena iactura est damnosum.
13 Tempus contractus odio morosi inspicitur.
Azo est fons iuris.
15 Tempus in legatis pecuniarijs, in testamento factis, variata monetæ æstimatione quid inspiciendum.
16 Frumentum per testatorem vxori legatum, postea consumptum, per

per eundem, quomodo veniat soluendum.

17 *Legata particularia tempus testamenti conspiciunt, vniuersalia testatoris mortem.*

18 *Statuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus, quàm contractibus.*

19 *Donatio quingentos aureos excedens insinuanda.*

20 *Monetam reprobatam expendens, an teneatur pœna falsi.*

21 *Pœna falsi in moneta imponitur in quatuor casibus.*

22 *Aurifices an possint in sua arte de falso accusari.*
Pœna vndecima vel statutis prætermissa est arbitraria.

23 *Industria expendentis pecuniam reprobatam an prosit mutuanti.*

24 *Solui aliud pro alio inuito Creditore an possit.*
Mutuans aureos quando non teneatur argenteos recipere.

25 *Mariti verba receptionem dotis in aureis auri confitentis qualiter intelligenda. 26.*

27 *Verba duplicata magis operantur.*

28 *Tempus contractus in mutuis, quando inspiciendum.*

29 *Bartolus sibi ipsi contrarius saluatur.*

30 *Monetæ electio in diuersitate, cuius esse debeat, Creditoris, an debitoris.*

31 *Solutio precedens declarat sequentem.*

32 *Pecunia in obligatione talis esse præsumitur, qualis solutio est secuta.*

1 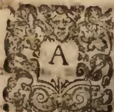D euidentiam præmitte, quòd nemo possit facere cudi monetam, fundi, seu stampari nisi Papa, aut Imperator, vel quibus ipsi concesserunt facultatem cudendi, stãpandi, vel fundendi monetam, vel nisi aliquis haberet ex consuetudine præscripta, ista est glossa ordinaria, C. de vet. numis. pote. lib. 6. Et ideo caueant alij, vt ab igne, quia multos vidi periclitari.

2 Secundò ad euidentiam præmitte, quòd expensa cudendi monetam debet fieri de publico, vt tantum valeat pecunia in massa, quantum in forma, secundum vnam opinionem, vel secundum aliam detractis expensis cudendi, vt latè explicaui in l. 2. §. primo, supra e. & retuli omnes authoritates.

3 Tertiò scire debetis ex verbis Bar. hic, quod duplex est bonitas

nitas monetæ: altera intrinseca, quæ consistit in liga ponderis, & charactere: altera extrinseca consistente in valore, & æstimatione pro qua expenditur l.1.& fin.C.de vete.numism. pot.lib.11.l.1.ff.de contrahend.empt.Doctores in d.c.quanto extra de iureiuran.

Et nemo dubitat, quòd semper pecunia est reddenda in bonitate intrinseca, quando de illa reperitur. Si verò non reperitur, poterit solui de noua, habita semper relatione ad æstimationem pecuniæ mutuatæ, c.cum olim,& c.cum canonicis extra de cens.& sic semper habetur respectus ad materiam,& pondus, respectu autem characteris, & formæ potest de alia solui, dummodo creditor non afficiatur damno. Exemplum. Aliquis ducatos Venetos mutuo dedit, possem sibi reddere testo.nos Mediolani, vel Genuenses qui habent anguem, nisi Creditor esset passurus aliquod damnum in diuersitate formæ, & characteris, Puta statuisset ire ad partes maritimas,& longinquas, & ibi ducatus Venetus magis esset congruus, & congruens. Nam isto modo non posset alios soluere, quia Creditor esset passurus damnum l.Paulus, vbi Bart.no.& omnes ff.de sol.

4 Quærit Bar. hic de quotidiana.q.mutuanti tibi pecuniam, an recipiens teneatur reddere secundum antiquam formam, an verò secundum nouam, Decidit Bar. quod si mutatur bonitas pecuniæ intrinseca, & fiat pecunia in alia forma, & materia, concluditur quod tunc debebitur reddi, & solui de antiqua: quia noua est omnino diuersa, & hoc si potest de antiqua reperiri, si autem non reperitur debet soluere æstimationem, quia tunc agitur vt reddatur in eadem bonitate, & eodem genere.Vt hic in tex.& glos.aut non mutatur pecunia in bonitate intrinseca, sed variatur æstimatio, & valor ipsius, vt quia ducatus aureus, qui tunc valeat, & expendebatur pro 4. libris & 10.solidis, si huic ad aliquos menses crescat valor, & æstimatio, quia forte valebit libras quinque, vel forte decrescat ad libras 4.& in ista bonitate, quæ vocatur extrinseca, nõ curamus nec inspicimus, nisi eo tempore, quo recepit esse in mora, & in mora constitutus est l. Vinum, infra e.ista est doctrina Bart. hic & in d.l.Paulus, & transeunt etiam Doctores hic in hac l.nostra, cum quid.Pet.& Cy.in l.in minorum,C.in quibus cau.rest.in integ.non est neces.Io.Andr.& Doctores in d.cap.

d.cap.quanto, & in cap.olim, & in ca.cum canonicis extra de censi.Io.de Imo. & Moder.in d.l.Paulus, & plus vult Bart.in l. Proinde infra eo.quod si mutatur cursus monetæ antiquæ ante moram debitoris, quod debitor poterit soluere de antiqua moneta. Cuius contrarium vult ipse Bart. in d.l.Paulus quod vltimum tangam in d.l.proinde, infra, e.

5 Succesfiuè quæro: ponamus, quod debitor, qui mutuum accepit, teneatur reddere ad pascha pecuniam, decrescit æstimatio eiusdem monetæ, an debitor tenebitur pro illa deterioratione? Barto.in d.l.Paul. fuit in mirabili opinione, ipsam sequitur Ang.ibi distinguendo, aut loquimur in moneta grossa, quæ potest recipere æstimationem, per monetam inferiorem, & tunc debitor tenetur satisfacere Creditori de ipsa mora pro iusto damno. Aut loquimur in moneta minuta inferioris gradus, & isto casu tenet Bart. debitorem non teneri ad æstimationem, nec etiam post moram: quia semper periculum erit Creditoris: quia ista moneta ita minuta non recipit æstimationem per aliam monetam. Vnde non potest dici variata æstimatio, & deteriorata, sed potius dicitur quoddam lucrum cessans, iste defectus de nouo cõtingẽs, cuius lucri nõ habetur consideratio, quando debetur pecunia, sed non habetur ratio damni quod pœnes æstimationem curatur l.nummis, ff.de in litem iu. Et sic vult Bar. quòd in moneta ista minuta potius censeamus lucrum cessans, quàm damnum emergens, quod lucrum, & interesse intrinsecus non venit in nummis secundum damnum, vt dixi in l.si sterilis, §.si per venditio.infra de actio.empt.d.l.nummis, & l.si ita fideiuss. infra de fideiuss.

6 Communiter tamen ista Bart.non seruatur in practica, neque tenetur, quia in distinctẽ in quacunque moneta periculũ spectat ad morosum. Ita Lauden. in tractatu suo monetæ referens. Cyn. & Doctores in d.l.in minorum, C.in quibus cens. rest.non est neces. Ioann. Andr. & Doctores in d.c.quanto, & Ang. in d.l. Paulus, infra de solut. Sed in hoc decipitur Marti. Lauden.hic in tractatu suo notularum, Bart. quæ communiter reprobantur, nec seruantur in practica. Idem tenent Imo. & Doctores Ant.in d.cap.quanto. Quia istæ pecuniæ inuicem functionem habent, & æquipollere videntur: quia sicut 12.denarij faciunt vnum solidum, ita vnus solidus facit 12. dena-

rios. Et ista opinio videtur verior: tamen quia post moram debitor tenetur ad interesse, siue consistat in lucro, siue in damno, l. 3. in fin. infra de eo, quod certo loco, & quod veniat interesse in lucro tenet glo. & Doctores communiter post Bart. in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest ergo venit istud interesse extrinsecū in minima pecunia, sicut in grossa: Tamen
7 quia mora semper debet nocere moroso, l. ꝗ te, infra eod. si certum petatur, l. si ex legati causa. infra de verb. oblig c. mora cui de reg. iur. in 6. Tamen quia non potest assignari ratio diuersitatis inter monetam grossam, & minimam: quia si mutuaui tibi centum florenos in pecunia minuta certè post moram tuam augebitur æstimatio, puta si Princeps mandaret imperialem, qui expendabatur pro vno imperiali, quod expendatur deinceps pro vno cum dimidio, certè debitor morosus tenebitur satisfacere Creditori: quia mora debet esse sibi nociua, quamuis dominus Anto. & Imo. in d. c. quanto, videntur saluare Bar.

8 Quando augetur æstimatio monetæ grossæ, puta mutuaui 12. libras tempore quo ducatus valebat 4 libras, si postea venit ad quinque mutuans non poterit petere, quamuis, cum 12. libris potuisset acquirere tres aureos tempore mutui, & tunc non: quia non patitur damnum, sed perdit lucrum, & hoc modo saluatur Bar.

9 Secundò si variatio, & diminutio monetæ minutæ contingeret post moram, quia creditor poterit consequi à debitore, in quo damnificatur, quia habet damnum contingens, & nō lucrum cessans. Solitus sum sequi vnam opinionem contra Bar. quia data communi opinione Bar. pro vera, si creditor esset persona, quæ consueuisset verisimiliter mercari siue lucrari non esset dubium tunc quod haberetur ratio interesse ratione lucri cessantis, l. 3. § fin. incipit in hac arbitrariam, ff. de eo, quod cert. lo. & declarat Bart in l. 1. C. de sent. q. pro eo, quod. Et ibi in hoc tractat Ang. Imo. & Cuma. in d. l. Paulus. & pulchrè Mod. hic. Sed dato etiam quod nō esset mercator nec solitus mercari, tamen indistinctè tenebitur debitor in æstimatione in quacunque moneta per argu. & rationes, quas supra adduxi.

10 Tertiò quæro. Pone, mutuaui tibi centum ducatos, qui nunc valent libras 4. & 7. solidos pro quolibet: & quod tempore

pore solutionis fiendæ augeatur valor ducati, an debitor tenebitur soluere, & poterit soluere centum ducatos, habito respectu ad æstimationem currentem ipsius mutui, vel ad æstimationem currentem tempore solutionis, prout sibi esset vtilitas. Et sic quæstio stat in hoc, an inspiciamus tempus contractus, vel solutionis. Bar. in l. cum aurum per tex. ibi. ff de auro, & argen. lega. tenuit, quod inspicitur tempus solutionis, & non contractus. & idem tenet idem Barto. in d. l. Paulus circa principium vltimæ coll. Idem tenuit Bald. hic per tex. in d. ca. quanto, & in clement. fin. cum ibi notatis de deci. allegat. Bal. in addit. ad Specul. in tit. de sol. §. nunc aliqua, versi. fin.

Contrariam sententiam tenuit Alber. hic per text. in l. nostra. idem tenet Bald. in l. acceptam in 17. q. C. de vsur. vbi arguit ad partes, & tandem concludit, quod considerari deberet tempus contractus, & non solutionis, & mouetur friuola ratione: Quia debitor pecuniam intrinsecam conuertit in suos vsus, & suam vtilitatem.

11 Ergo non debet lucrari cum aliena iactura, l. si vina, quæ in dolijs erant. ff. de per. & com. rei vend. vt dixi friuola est ratio. Clarius tamen per multa argumenta, quod attendamus tempus contractus, tenet Iacob. But. in quæstione sua, incipiente: Quæstio tamen proponitur, alias quidam Colonus: quia pecunia est in contractu, & obligatione, & certum est, quid, quale, & quantum datum fuit. Ideo tenetur reddere de moneta antiqua, & vsitata tempore contractus, vel illius æstimationis, & istud in omni disputatione arg l. stipulationum quędam certa sunt, ff. de verb. oblig. Ergo debitum esset in actione, l. certi condictio in princ. & §. 1. infra eod. & pro ista parte

12 adduxi, l fundum ven. ff. de nouatio. & quędam alia. Alias ista quæstio fuit in contingentia facti, & refert Lauden. hic: quia dux Mediolani emerat maximam quantitatem salis à dominis Genuensib. certo precio florenorum, quorum æstimatio fuit postea mutata, & variata, & fuit conclusum per plurimos Doctores collegij considerandum fuisse, & cogitandum tempus contractus, & non solutionis. Lauden. hic in hoc dubitat, & non firmat pedem, sustinens sic posse distingui: Aut dies adijcitur solutioni, & tunc inspicitur tempus solutionis. In hoc modo procedit doctrina Bar. in l. cum aurum, ff. de auro, & arg. lega. & benè probatur secundum eum in l. contraxisse, ff. de

ff.de action. & obligat. Aut non est statuta dies solutioni, & isto casu inspicitur tempus petitionis per casum in dicta l.vinum, nisi debitor fuisset in mora: quia odio morosi inspicimus tempus contractus, quia mora debet esse semper nociua moroso, d.l.quod te, & l.mora, ff.de vsu. Et isto casu procedat opinio Iac.But. Alb. & seq.

13 Ego indistinctè teneo tempus contractus inspici in æstimatione extrinseca penitus: quia ita tenuit Azo fons iuris, vt vtar verbis Bald. in l.contractus, C.de fide instrumentorum, qui ita tenuit in suis Brocardicis: vt refert, & sequitur Oldra. Laud. in consilio suo trigesimoprimo, in fine. Et aliquid tangitur in consilio 168. Et ideò in omni contractu, siue locationis, siue mutui, siue alterius, attendimus tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinsecam. Ideò variata æstimatione, tenebitur debitor ad illam æstimationem, quæ currebat tempore contractus, secundum Azonem, & Oldradum. Idem tenuit Panormit. in 4 notabili, post Imol. in Clement. final. per text. ibi in verbo consuetam, de decimis, & ita tenent communiter Modern. & dixit Petr. de Ancharan. in dicta clement. final. fuisset consultum Doctorem suum in Ciuitate

14 Axiol. vbi quis dederat in dotem florenos ducentos boni auri, quo tempore minus expendebātur pro libris quatuor, & solidis decē: consuluit quòd debuit restituere florenos ducentum auri, qui erant in obligatione: nisi tempore contractus fuissent dati in dotem ad rationem librarum, & non florenorum simpliciter: quia tunc illa æstimatio deberet reddi, & nō maior, & hoc habuisset a Bartolo in dicta l. Paul. ff. de solut. de quo vltimo videbimus infra in 11. quæst. & est expedita tertia quæstio.

Quartò quæro, quid in legatis pecuniarijs factis in testamento, quod tempus attendimus variata æstimatione, vel tēpus testamenti, vel mortis, vel aditæ hæreditatis.

15 Prima fronte videtur considerandum tempus mortis, §.disponatur in authent. de nuptijs, & lex semper est in viridi obseruantia, l. Adriani, C.de hæred. ergo videtur legasse eo tempore, quo moriebatur. Sed istud argumentum potius facit contra: & ista doctrina, & opinio probatur per Doctores Bartol. Bal. & Ang. in l.si seruus legatus, §.qui quinque, ff.de leg 1. Bartol. in l.fin. §.1. ff.de lib. lega. in l.fin. §.1. ff.de fide instrum.

instru-

instrumentoque legato. Vbi dicit, quòd si maritus legauerit vxori frumentum in horreo suo, vel in domo sua existens, si testator postea illud consumpserit, & aliud frumentum imposuerit, quòd vxor habebit illud, quod reperitur tempore
16 mortis in horreo: sed ista doctrina nihil etiam facit. Quia illa decisio procedit non ex natura verborum, sed ex præsumpta & interpretatiua voluntate testatoris, secundum Baldum, & Angel. in dicto §. qui quinque in hac quæst. Oldrad. in dicto trigesimoprimo; decidit debere solui de moneta vsuali currenti, & expendibili tempore testamenti, per textum in l. vxori, § testamento, ff. de leg. 3. l. Medico, ff. de auro, & argento legato. l. Aurelius, §. testamenti, & §. Titij, ff. de lib. lega. & ita sequitur, Bald. Albe. & Moder. hic, & semper sum admiratus, quòd tanti patres non allegauerunt gloss. singularem approbata. n, & perpetua memoria dignã in l. penultima, ff. de fun-
17 do instruct. quæ decidit, quòd in legatis particularibus, siue rerum, siue pecuniarum, semper attendimus tempus testamenti, sed in fideicommissis vniuersalibus, & legatis attendimus tempus mortis testatoris.

Quintò quæro, quid in legibus, & statutis facientibus mẽtionem de pecunia, seu imponentibus pœnam pecuniariam quod tempus attendimus in æstimatione pecuniæ.

18 Prima fronte diceret quippiam attendi tempus statuti, & legis, sicut tempus testamenti ex doctrina aurea. Quòd Statuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus, quàm contractibus. Ita Nicol. de Matarellis, quem sequitur Bald. in l. pen. in fin. penul. colum. vers. Quæro, quid in verbis legis, vel statuti, C. de verb. sign.

Idem Bald. in pace Constantiæ, in verbo, nos Romanorum Bartol in l. omnium, C. de testamen. & in l. post gloss. ibi secundam, C. de his, quibus vt indig videre latius per Alexand. in l.
19 si ita stipulatus in 5. col. ff. de verb. oblig. Et ego latius in consilio meo eleganti, quod incipit Magnificus Dominus Vgutio, &c.

Attenta in hoc passu veritate fore arbitror, quod aut statutum loquitur circa solemnitatem, prout dicit Statutum, quod donatio excedens quingentos aureos debeat insinuari, prout etiam de iure communi est; & isto casu attendimus tempus legis, vel Statuti, aut statutum disponit super solutione

pecuniæ

pecuniæ faciendæ, & isto casu inspicimus tempus, quo debet solui, & quo oritur oblig. Ita decidunt Specul. & Ioan. Andr. in addit. tit. de solut. §. nunc aliqua, vers. fin. Clarius, Bald. in l. illud, circa finem. C. de sacrosf. Eccles. & in l. 2. C communia, de leg. Imol. in Clemen. fin. de decimis, & sequitur Lauden hic, & communiter Moder.

Sextò quæro, quid in laudo, & sententia facientibus mentionem de pecunia soluenda. Breuiter attendimus, seu attendere debemus tempus laudi, attestante Oldrad. in cons. 13. & aliquod sentit in cons. 168.

20 Septimò quæro, an expendens monetam, seu pecuniam scienter a Principe reprobatam teneatur pœna falsi: quilibet vestrum diceret prima facie, quod sic, per textum in l. lege Cornelia, ff. de falsis, tamen veritas est in contrarium, & ita cõsuluit, Bald. alias in contingentia facti in Ciuitate Papię, quia pœna falsi secundum eum non imponitur, nisi in tribus casibus. Primò, quando falsificatur moneta in pondere. Secundò quando falsificatur moneta in materia. Tertiò quando cuditur moneta sine auctoritate Principis.

21 Omisit tamen quartum, quando liquefaceret monetam causa auaritiæ: secus in Aurifice, qui liquefacit causa minuendi vasa, vel corrigias. Ita Salyc. in l. 1. & l. fin. C. de fals. monet. & benè probatur in dicta l. lex Cornelia. Et pro opinio. Bald. consulentis facit, quia vbi pœna non est apposita in Statutis vel a iure, illa est arbitraria, l. 1. §. 1. ff. de effrac. & expila. & l. 1. ff. de iure delib. c. de causis, extra de officio delega. & hoc est, quod voluit gloss. fin. in finalibus verbis in proœmio decretalium, vbi dicit, quòd potest excommunicari quilibet faciens contra præceptum superioris.

Octauo quæro, aliquis mutuat tibi pecuniam reprobatam, tu industria tua expendisti pro bona, an creditor poterit te cogere ad solutionem, Iacob. de Are. & Alberi. hic tenuerunt quod non.

22 Quia industria expendentis non prodest ipsi mutuanti per textum, in l. 2. ff. ad l. Falcid. iuncta l. eleganter, §. qui reprobos ff. de pigno. actio.

Nonò quæro, an possit vna materia pro alia argentea solui vel aurea pro alia aurea, vel aurea pro argentea, & econtra. Breuiter de iure istud est expeditum, quod potest vna mone-

ta pro alia, dummodo recipiat functionem in genere suo. Ita Bartol. & Angel. in dicta l. Paulus, Bald. in l. 2. §. 10. ff. si certum petatur. Exempli gratia: Tibi mutuaui grossos Mediolani, tu vis mihi reddere testonos eiusdem ligæ, vel solidos, certè poteris, quia eadem est materia, & pondus idem, recipientia functionem in genere suo, l. 1. §. final. & l. Titia. ff. de aur. & argen. l. secus si non reciperent inuicem functionem. Puta mutua-
23 ui tibi Bologninos argenteos, tu vis reddere monetam alterius ligæ, ære contaminatam, certè non poteris, nec creditor cogitur accipere, quia dicitur peti damnum, & diminutionem patrimonij, d. l. Paulus.

Attamen de consuetudine totius Mûdi seruatur, vt dixi in l. 2. §. 1. supra eodem, & ponam in sequenti quæst. ad finem, quod diuersa pecunia in forma, & aurea pro argentea, & econtra solui potest: quia ex generali consuetudine dicit recipere functionem: ita gloss. in l. si argentum, C. de donat. Bartol. & Doctores, in d. l. melius, Bart. in l. libera, C. de senten. & interl.
24 quod verum intelligitur, vt dixi in l. 2. §. 1. Nisi creditor foret passurus aliud damnum, dict. l. Paulus. Pur. si mutuasset aureos & esset in longinquas partes profecturus, non cogeretur recipere argenteum, quia difficile petatur, vt si mutuat Venetos, seu alios aureos incognitos in partibus infidelium, ad quas est profecturus, certè non cogetur acceptare in alia forma: quia pateretur damnum, d. l. Paulus, & ita transit Lauden. in tract. monetæ, & in lectura hic.
25 Decimò quarto, Maritus in instrumento dotis confitetur habuisse, & recepisse florenos centum boni auri, & iusti ponderis, qualiter intelligentur ista verba. Collegium, & Ciuitas Mediolani obseruat de consuetudine, quòd intelligatur de florenis ad computum solidorum trigintaduorum pro floreno, l. Nummis, ff. de legatis 3. Nisi adijciantur in instrumento illa verba, & in auro, post illa florenos centum auri.

Quia illa additio, & in auro, significat substantiam, vt ipsa duplicata verba plus operentur, l. Balista, ff. ad Trebell. cum suis concordant. sine dubio non data consuetudine. Illa verba boni auri intelliguntur de aureis, & non de florenis argenteis, in moneta solidorum trigintaduorum, & plus si essent illa verba in quæstione apposita boni auri, & iusti ponderis, & per hoc est text. in l. prima, ibi. iusti ponderis sint, C.

de vet.

de vet.numism. pot. lib. xj. cap.quanto; cum gloss. & de iureiuran.& ita sequitur Laudens.

Ego plus addo inuenisse solemnes Doctores Mediolan. dominum Petrum Bexutium, & Dominum Thorebertum de Tortis Papien. & ferè omnes consuluisse, consilio incipiente, Antonius Ottonus, quod vbi in Instrumen. apponuntur illa verba boni auri rectæ ligæ, & iusti ponderis, quod talia verba multum important, ita quod non posset eo casu creditor cogi recipere monetam pro auro per ea, quæ notant Bar. Bal. & Ang.in l.lectum circa 2.col. infra eod.& videtur sentire Angel.in d.l.Paul. ff. de solut.

27 Vndecimò quæro, mutuaui, seu deposui centum libras in florenis, quid importabunt ista verba,& quod tempus attendamus, vel contractus, vel solutionis? Bart.in dicta l. Paulus, circa vltim. colum. subtiliter decidit istam esse dationem in solutam, quasi dederit florenos pro centum libris, & sic omnem lucrum,& damnum florenorum pertinebit ad debitorẽ, l.Res in dotem,ff.de iure dotium, l.æstimatio, & l.æstimata,ff. solut.matrimon.& sic decidit inspici tempus solutionis, quo ad æstimationem per textum, in l.si quis stipulatus decem in melle, ff.de solu. Nisi expresse dixisset, quod deberet libras cẽtum in florenis sub eadem æstimatione per l.penultimam, §. mancipia. ff.solut.matrimo. Ita Bartol.magistraliter ibi, cum quo transeunt Doctores,& sequitur Petr.de Ancharan.in clement.fin.de decimis, quam supra retuli circa finem, 3. quæst.

28 Ista enim decisio Barto.& communis non videtur tuta per text. nostrum hic, quia inspicere debemus æstimationem ipsius contractus, cum videantur partes tacitè agere, vt in eadẽ qualitate, & bonitate reddatur. Ergo si tempore contractus paciscuntur contrahentes reddi centum florenos æstimatos centum libris, inspiciam, seu inspicere debemus tempus contractus. Ad istud potest faciliter responderi, Quia opinio Bart. probatur per textum, in dicta l.æstimatę, iuncta dict. l.si quis fuerit stipulatus decem in melle, ff.de solut. Et lex nostra loquitur in æstimatione extrinseca, vt dicit gloss.nostra final.

Fortius vrget contra Bartolum, decisio ipsius met Bartoli communiter approbata in dicta lege, si quis stipulatus, vbi decidit, quod si promittam centum libras in florenis, quod floreni erunt in obligatione. Si ergo in obligatione, ergo non

non inspicitur tempus solutionis, sed obligationis, l. vbi autē, §. si centum, infra de verborum obli. Cogitabam si posset sal
29 uari hoc modo Bart a contrarietate, vt non dicatur aduersio sed diuersio, idest loquitur in diuersis casibus. Quia in dicta l. si quis stipulatus decem in melle.

Quaritur, & deciditur, an floreni dicantur in obligatione, vel in facultate soluendi, sed in d. l. Paulus quærit, an consideretur ęstimatio tempore contractus, vel solutionis, & istam diuersitatem colligo ex verbis Lauden. tamen dura est, & vix video, quomodo possit saluari, &c.

30 Duodecimò quæro, in Ciuitate frequenter diuersæ libræ pecuniarum, siue diuersæ pecuniæ currunt, & inueniuntur, cuius erit electio debitoris, an creditoris? Angel. in l. final. de vete. numism. por. libr. 11. decidit electionem esse debitoris, de qua pecunia soluere velit, nisi fortè contingeret creditorem pati damnum, & conditionem effici deteriorem, argum. l. decem, l. Paulus, ff. de solut. tamen Bartol. ibi clarius locutus est, & exemplificat in Ciuitate Florentina.

Et etiam pōtest exēplificari in hac Regia ciuitate, vbi libra Papien. est decem solidorum, & libra Imperialium est solidorum viginti. Et in hoc Bartolus concludit, quia primò debemus attendere consuetudinem, vt verisimilitudinem, an intelligamus de pecunia minori, l. nummis, de leg. 3. gloss. ordinaria, & Doct. in l. semper stipulat. ff. de reg. iur. Et ita communiter Doctores transeunt, hic omnes.

31 Decimotertio, & vltimo quæro circa monetam: Instrumētum locationis dictat conductorem teneri quolibet anno ad soluendum centūm florenos. Iste conductor, seu emphyteuta decem, seu viginti annis soluit singulo anno ad computum solidorum quadraginta pro quolibet floreno, iste postea in processu temporis vult soluere florenos ad computum de solidis trigintaduobus pro floreno, & dominus petit florenos aureos. Quid iuris est? Lauden. alias consuluit in hac Regia Ciuitate, quod vbicunque dubium est de pecunia, senserint contrahentes, & nihil dixerint. Quia ista dubitatio subleuatur, & declaratur per solutiones præcedentes longo tempore, & adducebatur doctrina Angeli in l. si certis annis, C. de pa. argum. l. cum de in rem verso, C. de vsur.

32 Quia talis in dubio præsumitur pecunia in obligatione

fuisse

fuisse qualis solutio secuta est, secundum vnum intellectum in dicta l.cum de in rem, versic. quem posuit Angel. qui in se verus est. Felyn. in cap. cum Bertoldus in vndecima col. extra de re iudic. & de diuturna præstatione, & de intellectu di. l. cum de in rem, versic. Vide Felyn. in cap.causam, in tertia, & penult.colum.extra de præscript.Et vide multa pulchra ad hoc per Eelyn. in dicto cap.cum Bertoldus in 11.col. in verb. præceptio extra de re iudic.

Explicatio Tractatus valdè vtilis Monetarum per Dominum Franciscum Curtium, editus qui obijt Anno 1415. de Mense Iulij.

LAVS DEO,

TRACTATVS MONETÆ, SEV PECVNIARVM,

AN DEBEAT INSPICI VALOR Tempore Contractus, vel loci, &c.

D. IOANNES REGNAVDI
Auenionensis.

SVMMARIVM.

1 *Valor monetę, qui est tempore contractus, attendi, & secundum ipsius contractus tempus debet solutio fieri.*

2 *Azo vas electionis, & fons legum dicitur, & tuba veritatis.*

Valor monetæ in solutionibus fiendis inspici debet, quæ currebat tempore contractus.

3 *Valor, & ęstimatio intrinseca in testam. attenditur, quę currebat testamenti tempore.*

4 *Contrahentes de moneta tempore contractus currente cogitasse pręsumitur.*

5 *Damnum, deterioratio seu diminutio monetæ debitoris damno censetur cedere.*

5 *L. tacenti ad instantiam naturalem recurrendum est.*

Lex in ratione debet consistere, & dictum rationabile iudicem debet monere.

7 *Opiniones quę teneri potius debeant, si inter Doctores sit controuersia.*

8 *Debitor non liberatur soluendo pecuniam diminutam seu deterioratam.*

Dos dicitur mulierum proprium patrimonium.

Dotis causa est fauorabilis, pro qua in dubio debet fieri interpretatio

9 *Dos iuxta personarum qualitatem, & patrimonij quantitatem dari debet.*

Dos solui debet de moneta currenti promissionis tempore.

10 *Pecunia grossa, & aurea per minutam ęstimatur, sed non contra.*

11 *Monetę seu pecunię deterioratio non debet cadere periculo debitoris non morosi.*

12 *Bonitas seu ęstimatio extrinseca monetę aliquando crescit, & decrescit quandoque.*

Væstio hæc, seu præsens materia, de qua fuit consultus iurisperitus, videlicet cuius temporis valor intrinsecus monetæ inspici debeat, an inspiciatur valor, & æstimatio, quę est tempore contractus, vel solutionis, vel moræ non est noua, sed potest de ea dici, quod antiqua res est, & alta, magna, & profunda. Eam enim mouerunt, & disputauerunt præceptores vtriusque iuris Doctores, & sæpè contingit de facto ac venit in medium tam in Rom. Curia, quam alibi, & alijs Curijs. Est enim materia Brocardica, & Azo in Brocardis suis in materia de contractibus sub rubi cella, an eadem mensura vel moneta debeatur, quæ erat tempore contractus. Mouet dubium, de quo quæritur, cuius verba tenet Iacob. de Bel. visu. ff. de auro, & arg legat. l. si ita. Dy. etiam eam mouet notabiliter de leg. 3. vxorem, §. testamento. per quem texum multum se fundat, & per l. Medico, de auro, & argen. l. in princip. &
1 vtrobique sunt concordes, quas adducit ad probandũ. Quod inspiciatur valor, qui est tempore contractus, & secundum illud tempus debeat fieri solutio. Facit etiam, quia notatur de reg. iur. c. inspicimus, per eandem glos. ordinariam, tangit autem de fideiuss. §. quod autem, colum. 1. Guido de Suza etiam mouet causam in suis quæstionibus statutorum 7 fol. vers. sed pone, Lucius Titius locauit fundum, & cæt. Quæ fuit prima quæstio Pilei in quæstionibus suis, quæstio 79. & incipit Luc. Titius Mæuio, & etiam idem mouet quæstio, 30. quæ incipit: quidam Creditor Boñ. & cæt. Odo. etiam eam mouet Iaco. de Rauenna. Iacob. de Are. & Pet. de Bella perti. Guil. de Cug. ad idem, & Cu. C. in qui. cau. non est ne in integ. rest. l. in minorum, D. Oldra. de ponte. de laude, qui fuit magnus aduocatus in curia

ria Rom eam mouet in quæstionibus suis in quæstione communi 118.& 171.D.Albe.de Rosa plenissimè de ista quæstione, & eius materia, ff.si.certum pet.l.cum quid, & d.l.vxorem, §.testamento de l.3 & C.de iure Emphy.l.2. & recitat multorum opi.D.Bald.tangit.C.de seruis fugit.l.quicunq; in fine, & plenè, C.communia de leg. l.fin. in principio, & per eundem Ioann.And.mouet, C.de solut.aut: nisi debitor satis plenè, & etiam insti. qu.b. mod.tol.oblig.§ 1.Bartol. ponit satis plenè, ff.de solut.l.c g.Paulus respondet alias incipit creditorem, Pet. Iac.tangit in tit. de certi cōdictione ex generali stipulatione, D.Canonistæ ad idem etiam mouent in glos.Bernardi de offi. ord.c.cōquærente, & de censi.c.olim & c.cū canonicis,vbi etiā sunt tex.de hoc, & ibi etiam Innoc. Hostiens. & Ioannes Andreas, & plenè in capi.quanto, de iureiuran.vbi Ioannes Andreas, latius post Hostien.& ibi plenissimè per Henri.Bohic. Spec.in tit.de solu.§.nunc aliqua in fin.mouet, & clarè loquitur, & ibi etiam Ioann.Andr.in additio.qui recitat effectualiter opinio.Oldrad. licet eum non alleg.Hostien. in summa de censi. §. ex quibus, versicul. sed quid in moneta, & versiculo quod si Raymundus ad idem gloss. decreti tangit 32. quæst. quarta, cap. quis ignorat. Ioannes Andr. etiam in gloss. ordin.& Gentolius, & alij mouent de decim.capit.2. lib.6.Multi alij mouent locis prædictis, & alijs diuersis, quos quærere magis esset laboriosum, quàm subtile.

Ista enim ad præsens possunt sufficere, & sic ageretur de vno Regno. Qui autem omnes opiniones, & disputationes prædictorum vellet recitare, non esset opus vnius diei: tempus enim mihi deficit sufficiens ad quærendum loca,& angulos, vbi quæstio mouetur.

Breuiter autem, quo ad præsens, me expediendo, dico, quòd opinio, & sententia, quæ videtur verior, & rationabilior, & in qua plures concordant, fuit sententia Azo. in suis Brocardis, vbi supra, qui Azo vocatur per Baldum, vas electionis, & fons legum, vt nota. per eum, C.de fide instrumentorum, l. contractus.

Ab alijs audiui eum tubam veritatis nominari, quòd inspici debeat valor monetæ, quæ currit tempore contractus. Ille enim attendi debet, etiamsi nihil dictum fuerit. Hoc enim tacitè actum videtur inter contractus, & contrahentes.

vt va-

vt valor illius temporis contractus inspiciendus sit, vt ff. si certum petatur, l. cum quid, & etiam opinio. sequitur Iaco. de Bel. vi. vt supra dixi ad idem. Dom. Dyn. qui inter alios multum benè, & notabiliter in hac materia loquutus est, istã partem tenet.

3 Et ideò tenet, quia etiam in testamentis attenditur valor, & æstimatio intrinseca, quæ currit tempore testamenti, vt dict. le. vxorem. § testamento, & l. modico, supra in princip. allega. plenè fundat. per quas concordantias hoc constanter tenet, cuius opinio sequitur Pileus, & Guido de Suza, quòs supra alleg. & Iacob. de Aren. & Guilielmus, vt plenè not. in dicta l. cum quid, si certum petatur. vbi Domin. Albericus de Rosa, post plures, & diuersas recitationes in ista opinio. residet, & etiam eodem titulo, l. vinum, circa finem, vbi subdit
4 notabilem rationem, quod contrahentes de illo tempore, & valore currenti tempore contractus videntur sensisse, & nullo modo de tempore futuro cogitasse, nisi hoc appareat, vt ff. de contrahen. empt. l. in lege, & lege Rutilia, polla.

Oldradus etiam tenet in quæstionibus supra notatis, Baldus etiam vbi supra tenet istam partem, fundant se etiam præfati Domini Alber. & alij Doctores Moderni legum per Iura Canonica, quæ hoc videntur probare, & dubitationem decidere ad literam extra de cens. cap. olim, vbi gloss. si clarè loquitur, & videtur expresse eo. cap. cum Canonicis, in text. & gloss. & hoc etiam tenet gloss. Ber. in cap. conquerente, de offic. ordin. supra allega. Guil. in Specul. vbi supra in titul. de solutio. §, nunc aliqua, in fine. qui notabiliter, & rationabiliter loquitur, istam partem tenet, vbi cõtractus interuenit, sicut in causa præcedenti, & allegat. fundamenta, & iura, quæ non transcribo gratia breuitatis.

Cuius opin. sequitur Ioan. Andr. in additionibus suis, qui recitat quæstiones Oldrad. quas supra allega. & notaui secundum ordinem libri mei. Et istam opinionem Guil. in Specul. quæ mihi multum rationabilis visa, sequitur Henricus in dicto cap. quanto, de iureiuran. ad literam, & alleg. gloss. Ioan. Andr. in dicto cap. 2. de decim. in clemen. super verbo, curren tis, ego habeo melius super verbo consuetam. Hostien. etiam in dicto cap. quanto, qui latè distinguit, prout vidi in casu, in quo diminuta est pecunia, vel vilior facta est, sicut in casu

nostro tenet idem, videlicet, quòd damnum, deterioratio, & diminutio cedit periculo, & damno debitoris: quia alias esset grande præiudicium, & damnum creditoris, quod esse nō debet; & ideò debitor debet soluere in valore, qui erat tempore contractus, vel obligationis.

Allegat multa iura, quæ causa breuitatis omitto, quia ibi faciliter videri possunt, & hoc multum in ratione euidenti, etiam si non esset lex hæc dicta ipsa iustitia naturalis, vt ff. de excus. tuto. l. scire oportet, §. consequens, & §. sufficiat, ibi cuius fidem firmare sufficit ex ipsa naturali iustitia, ad quod facit, Instit. de locati. § final. & de testi. l. quæsitum.

6 Lex enim, & ratio naturalis loquitur, ff. de statu. homin. l. lex natura, & bo. damna. l. cum ratio in princ. Lex enim est, quæ in ratione consistit, & dictum rationabile, ista debet mouere iudicem sicut lex.

Ratio enim est illa, quæ legem commendat, 1. distin. cap. Et ad istam rationem, quod non debet esse detrimentum creditoris, facit optimè gloss. in authent. de fideiusso. §. dantem, colum. 1. gloss. super verbo Ardeat, & super verbo sequ. gloss. Et ista possunt, & debent sufficere, quoad præsens in causa breui tēporis, nō enim esset sanū a tot, & tantorū virorū opin. recedere, maximè vbi per iura, & rationes iustificatur euidenter, & maximè ibi gloss. ordinariæ vtriusque iuris ita determinant; quorum opinio tenenda est, & in iudicium teneretur, vt dicit Cyn. Iac. But. Pet. Iac. Bal. in diuersis locis, quæ notabo alias si sit opus.

7 Vnum etiam est, quod illorum opinione, in quibus plures concordant, & qui sint maioris auctoritatis, & est communis, & qui consueuerunt communiter approbari, sunt in causis dubijs sequendæ, & tenendæ specialiter, vbi rationibus, & auctoritatibus plurium fulciuntur.

Ita etiam facit Papa in Clementin. de Summa Trinitate, & fide Catholica, in versicul. Nos igitur, & ibidem circa finem, ibi. tanquam probabiliora dictis sanctorum, & Doctorum modernorum consonam, & concordem, &c. & ita faciendum, & seruandum esse dicit text. expressus, 9. distin. c. in canonicis scripturis, quem text. videre placeat facit etiam ad hoc, ff. de excus. tuto. l. scire oportet, §. erit igitur. Et firmiter pro nunc credo, quod si sunt opin. contrariæ, licet respectu

prædi-

8 prædictorum fint paucæ numero, & non tantæ autoritatis nõ viderunt forsitan ad oculum graue damnum, & præiudicium, quod est creditori in diminutione monetæ, sicut nos proh dolor hodie facti experientia nimis experti nouimus. Et hoc bene tangit etiam Albe. vbi supra: non enim est reducibilis ad valorem debitæ materiæ, & ideo non liberat soluens eam in tam vili valore respectu materiæ ff. de l. 3. l. quæsitum, §. illud, non est illud ommittendum quod hic agitur de dote domicillæ, quæ est eius patrimonium, vt ff. de nu. l. 3. §. sed vtrum. Cuius causa in omni loco, tempore, & casu fauorabilis, & in dubijs semper pro dotib. est facienda interpretatio, ff. sol. mat. l. 1. Et istam rationem mouit idem dominus, qui primo scripsit, qui vt videtur mihi est notabilis Licentiatus quæ ratio facit ad propositum. Non enim est verisimile attenta qualitate potentiæ, & diuitijs patris dotantis, quod cogitauerit de tam vili pecunia quæ in materia tam modico vellet filiam suam esse contentam, maximè vbi non habet aliam filiam. Dos enim secundum qualitatem personarum, & quantitatem matrimonij danda est, ff. de iure dot. l. cum post, § gener, cum

9 concordantijs infinitis. Nec maritus in alio valore ad restitutionem tenebitur, vt eo. tit. l. res in dotem.

Concludo igitur, quod solui debet dos in florenis qui currebant, in delphinat. tempore contractus, & permissionis dotis, si reperiantur vel si non currant, vel non reperiantur debet solui de pecunia minuta argentea tunc currenti ad valorem dictorum florenorum, alias si non reperiatur moneta alba quæ illo tempore currebat, soluetur de hodie currenti ad valorem tamen intrinsecæ bonitatis monetæ tunc currentis. Et ista est sententia iurium, & Doctorum supra allegatorum: per minutam enim pecuniam æstimatur grossa, & aurea, non

10 econtra, vt ff de solutio. l. Paulus, rubric. Creditorem alias le. Creditorem, & ibi not. per Bar. ibidem, quin quidem no. ibidem vnum quod facere videtur contra præmissa. Quod vbi debitor non est in mora, deterioratio vel diminutio non debet esse periculo suo, & alleg. ff. si cert. petat l. Vinum, & nihil aliud ad hoc si hæc opinio esset vera, multum facerent contraria dicta secundum ipsam, non credo veram per ea, quæ dicta sunt, quæ præualent nec fundamentum suum obstat de l. vinum, in ver. Sabinus respon. si dictum esset quo tempore, &c.

&c. quia ibi loquitur in vno in quo inſpicitur valor extrin-
11 ſecus,& habetur reſpectus ad accidentia, quæ reſpiciunt extrinſecam bonitatem, aliquando enim illa æſtimatio creſcit, aliquando decreſcit, & ideo ibi inſpicitur tempus moræ, nos autem loquimur hic in moneta, in qua valor intrinſecus non eſt idem cum extrinſeco, imo valde diminutus, & deterioratus, vt de ſe patet, & ita gloſ.& Doctores concordant d.l. Vinum, cum l. cum quid alleg. Quæ alias eſſent contrariæ vt in qualibet eorum nota. &c. Salua veritate, & deliberatione veriori, ampliori deliberatione captata,& cuiuslibet correctione, &c.

LAVS DEO.

TRA-

TRACTATVS AVGMENTI, ET DIMINVTIONIS MONET.

Domini Alberti Bruni Astensis.

SVMMARIVM.

1 *Aestimatio, & variatio valoris pecuniarum vnde causetur, & quae dicatur iusta aestimatio.*
Moneta debet cudi talis, vt possit vbique expendi.
2 *Moneta debet tantum valere in massa, quatum formata.*
3 *Monetae fraus quibus modis fiat.*
4 *Pecunia quando pluris expendatur, quàm valeat, & cur.*
5 *Pecunię verus valor quis dicatur.*
Monetę ęstimationem dat, qui cudendi potestatem habet.
Valoris veritas non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.
6 *Consuetudo communis trapezitae attenditur, quando valor pecunię nescitur.*
7 *Pecunię iusta ęstimatio quomodo consideretur.*
8 *Ducati ex marcho quot fiant, item ex libra auri.*
Auri valor, & preciositas qualiter consideretur.
9 *Argenti puri duodecim gradus.*
10 *Pecunia ęre contaminata maioris est impensę, & cur.*
11 *Charactus in auri ęstimatione quid sit.*
Pecuniam cudi ex auro, & argento puro vtilius est.
12 *Constitutiones quędam pro cudenda moneta.*
13 *Pecunia vt sit probata, tria considerantur.*
14 *Pecuniam nunquid liceat facere de materia alchymistica.*
Alchymia nunquid sit ars approbata.
Forma in moneta qualiter attendatur.
15 *Valor, & ęstimatio pecunię à quibus detur.*
16 *Pecunia duplicem bonitatem considerat.*

Summa-

17 *Summarium casuum, in quibus contingit dubitari circa æstimationem soluendæ pecuniæ.*

Ic tractatus est circa materiam augmenti, & diminutionis monetarum, circa quem pro pleniore eius intellectu aliqua sunt præmittenda.

Et primò, vnde causetur æstimatio, & variatio valoris pecuniæ, & quæ dicatur iusta æstimatio, & quotupliciter fiat fraus in ipsa
1 æstimatione, & valore. † In quo passu dicendum secundum Bald. in cap. quanto. in vlt. colum. de iureiurand. quod moneta debet cudi talis, vt possit pro tanto vbique expendi, pro quo facit l. fi. C. de vet. numis. pot. lib. 11. vbi traditur, an possit vna moneta plus valere in vna ciuitate, quàm in alia: & an possit cogi quis recipere de moneta alterius patriæ. & dixit Innoc. in d. cap. quanto. quod ad faciendum, vt vna moneta possit alibi expendi, non sufficit solus consensus Papæ. Et secundum Inno. & Doct. in d. cap. quanto, expensa monetæ debet fieri de publico; & moneta debet tantum valere in massa, quantum formata, &ècontra secundum Bart. in l. qui falsam, ff. de fals. not. in l. 1. per illum textum, ff. de contrahen. empt. & in l. 1. C. de vet. numis. pot. lib. 11. per Doct. & Bar. in l. 1. §. fin. ff. de aur. & argen. leg. & in l. Paulus, ff. de solu. licet hodie hoc male seruetur secundum Bart. in l. 2. §. 1. ff si cert pet. Inno. & communiter Can. in d. cap. quanto, hic secundum Hostien. in titul. de censi. § ex quibus, in princ. Inno. Paul. & Can in d. cap. quanto, non licet principibus pro moneta cudenda aliquid honoris,
2 vel vtilitatis capere, † quod intelligo, quando ex hoc pecunia minus æstimatur, quàm alias æstimaretur: nam posset esse, quod aliquis emeret officium cudendi, vt mercantiam argenti, & auri commodius facere posset, & super ea lucrari absque eo quod super fabrica monetæ fieret aliqua compensatio, & diminutio pro eo, quod dat in emptionem officii. Dicit tamè Imol. in d. l. Paul. in fi. com. ff. de sol. allegando Innoc. in d. cap. quanto, posse attenta consuetudine capi super pecunia cudenda expensam, & aliquid modicum lucri, quod circa lucrũ non est forte de iure verum nisi sit exiguum quicquid obseruet aliqua corruptela.

Con-

Contingit autem variatio valoris monetarum; & fit consequenter fraus, si à principio fuit statutum, quod fiat moneta certi ponderis, & postea fit minoris eodem valore durante, secundum Inno. Ioan. And. Panor. & Doct. in d. cap. quanto.

Item secundum Panor. post Innoc. & Ioan. And. in d. capit.
3 quanto. † fraus, & variatio fit, contingit alio modo, videlicet ex extrinseca deterioratione, si tondatur pecunia. Item si pecunia ærea argento cooperta ex longo vsu admittat argentũ, sequitur Ino. in l. Paulus. in fin. com. ff. de sol. vbi dixit monetam etiam fraudari per campsores, qui ducatos magis graues conflant, & alios retinent, aliquando moneta pluris expenditur, quàm valeat ex mandato superioris, ne possit sine iactura aut facile extra dominium exportari, vt quandoque faciunt domini Ianuenses, & aliquando propter vtilitatem Principum, vt vidimus fieri tempore Guerræ, nam pecuniam minoris valoris mandat sæpè Princeps tempore belli pluris expendi, vt minus dando armigeris, & in emptionibus victus & rerum plus dare videatur, de quo per And. de Iser. in titu. quæ sint reg. in princi. 9. col. vbi dicit, an & quomodo eo casu Principes teneantur ad interesse: & in colum. preceden. in ver. contingit autem declarat quomodo iure licito varietur vel mutetur, multipliciter moneta in bonitate intrinseca. Et aliquando Princeps monetam plus valentem mandat minus expendi propter lucrum secundum Host. Panor. & Doct. in d. c. quanto, vt possint illam recolligi facere, & conflare, ac de nouo cudi facere: vel mandat monetam auream minus expendi, vt possit argenteam destruere de nouo magis ære contami-
4 natam conflare, vt sæpè videmus. † Et aliquando hoc faciunt ducti sola affectione vt si scuta in Gallia iusto pretio expendi mandentur, & ducati minore pretio, quàm valeant in Italia, vbi iusto pretio æstimantur. Item aliquando Principes reprobant monetam, antiquam, vel aliam vt de ea habere possint meliore pretio, secundum Inno. & Ioann. Andr. in d. c. quanto. & Imol. in d. l. Paulus. in fi. com dicentes, quod in prædictis casibus fraudari moneta quò ad vtilitatem populi. Si tamen contingeret augeri valorem auri eò, quod prouincia esset exhausta auro, fortè posset esse iusta causa. Et cauere debent Principes quò ad animam, qui mutant variationem, & valorem præter & vltra legitimum modum, & valorem, quia tenentur

in

in conſcientia ad intereſſe hominum, niſi de hominum conſenſu hoc faciant ſecundum Hoſt.in tit.de cenſi. §.ex quib. in princ.Inn.Pan.& Can.in d.c.quanto, eos excuſaret etiam Papæ conſenſus ſiue ſubditorum vel hominum conſenſu,& multò magis, quandò non ſubditi poſſunt lædi.

Verus autem valor dicitur ille, qui eſt ſtatutus de publico,
5 & per publica proclamata † adeò,quod recuſans capere pro tanto valore eſt pœna falſi puniendus: ſecundum Bar. in l.qui falſam, ff. de fal. Et æſtimationem monetæ dat habens poteſtatem cudendi: vt no.in l.fi.C.de vet numiſ.pot.lib.11. & in l.2.eo.titu. Bonitas autem intrinſeca, & pondus à præfectis per eos declaratur, vel à communi, ſecun.Bar.in l.1.eo.tit.per l.1. cum ibi not.C.de pon.au. de li.10. Et quando non datur iuſta æſtimatio pecuniæ, poteſt haberi recurſus ad ſuperiorem,ſecundum Bar.& Doct.in d.l.fin.C.de vet.num.pot.Et ſine mandato habentis poteſtatem cudendi non debet mutari æſtimatio, vt per Bar.in d.l.2.hinc ſecundum Zab. in Cle.ſi bene.11. q.de deci ad mutabilitatem cambiorum veritas non mutatur ſequitur Alex.in l.eleganter, §.qui reprobos.2. col. ff.de pign. ac.Et ſecundum glo.in cle.præ obli.quando neſcitur valor pecuniæ, attenditur communis conſuetudo cambij non cauſalis cariſtia, vel vtilitas, de quo plenius dicā 1.& 2.declaratione. Et in tantum attenditur in æſtimatione pecuniæ conſuetudo,
6 quod † ſi in mercantijs florenus habeat vnam aliam æſtimationem, quàm in alijs, & quis emat pecuniam: ſi in tali emptione ſoluendus florenus ad æſtimationem, quam habet in mercantijs,vt per Alex.in l.Paulus, ff.de ſol.poſt Ang.in l.æris, C.de colla.libr.9. & mutato valore ducati, mutatur valor rerum quæ per pecuniam æſtimantur, d.l.2.cùm ibi not.per quā l.dicit Andr.de Iſer.in vſu.feu.in tit.quæ ſunt rega. in princ.9. col.quod ſi decem ducatis emero decem raſos panni, & tempore traditionis panni ducati ſint aucti taliter,quòd valor decem ducatorum creuerit ad valorem 11. raſorum panni, dabuntur 11.raſi panni, & econtrà de diminutione & not.in d.l.2.quod ſatis placet, quando augmentum, & diminutio monetæ aureæ cauſarentur ex alio,quàm ex vtilitate,vel precioſitate ſuperueniente in moneta argentea ratione vilioris, vel precioſioris metalli per ea, quæ dicentur,infra eo.in.13.limitatione, circa prin.

Iuſta

Iusta autem æstimatio, vt sensim à peritis, hodiè fit, & cómensuratur habita consideratione, quod vnus ducatus seu
7 aureus largus valeat † vnciam vnam cum dimidia argenti preciosioris seu melioris ligæ, hoc est, bonitatis, & gradus duodecim denariorum, ita quod octo aurei valeant libram vnam argenti, & sex aurei valeant vnum marchum preciosioris argenti, quod est vnciarum 9. ad pondus, & vsum Mediolani, & quasi est vt vnica auri valeat libram vnam ex nostris vsualibus, & paruis argenti preciosioris, ideo dico quasi quia septem ducati, seu aurei largi cum dimidio faciunt vnã vnciam: adeò vt sit differentia de vna 15. parte taliter, quod iusto facto calculo vncia auri cum 15. parte alterius vnciæ secundum modernum vsum valeat libram argenti preciosioris: communiter tamen magistri monetarum regulant, & commensurant pondus, & mensuram ac valorem monetarũ, quas faciunt respectiuè ad marchos, quorum pondus in aliquo differre inuenitur secundum diuersas prouincias, vt videmus in marcho Mediolan. Ianuensi, & Parisiensi, & vtuntur fortiori pondere in marchis, quam in vncijs, & libris ponderis communis, in quibus libris, & vncijs communibus vtuntur leuiori pondere, & hoc faciunt isti magistri monetarũ, vt emendo argentum ad forte pondus, seu marchorũ plus consequantur.

Marchus autem auri ad pondus Mediolani, de quo supra est 9. vnciarum communium, vt dictum fuit, ex quo fiunt ducati 67. cum dimidio: & marchus Parisiensis est nouem vnciarum ex nostris communibus, & tertia pars vnciæ, & ex eo fiunt ducati 70. & ex libra auri ex nostris, quæst. 12. vnciarum ex nostris fiunt nonaginta ducati, licet Bart. aliter dixerit in locis proximè allegatis.

8 Olim autem † septuagintaduo aurei seu ducati faciebant libram auri, l. quoties, C. de susce. & Ancha. lib. decimo vbi gl. & Doctor. in glo. in l. fin. de in ius vocan. & decem aurei valebant libram argenti, l. 1. C. de argen. precio. quod thesau. infert. libr. decimo, forte quia erat minor copia argenti, vel maior copia auri, & aureus valebat libras æris, l. 1. C. de colla. æris. etiam libro decimo, si notatur in libris prædictis, & per Nicol. de Neap. in d. l. quoties, & per Albe. de Roza. in d. l. fi. ff. de in ius vocan. & potest dici, quod hoc modo tunc æstimabatur pecuniam argentea respectiuè ad aureum quem solidum

appellabant, & quandoque aureum, & nos ducatum, vt dicit glo.in d.l.fin.licet Salicet.in l.fin.C.si cert.pet. dicat non posse sciri, quanta esset libra vel vncia antiqua, cum adhuc hodiè secundum diuersas patrias,& regiones si diuersitas librarum, & vnciarum, quamuis in hoc putem considerandum illud, quod obseruabatur Romæ, cum ex vsu vrbis Romæ tunc fieret à lege prædicta commensuratio.Et quia dictum fuit supra eo.quod de consuetudine deducatur impensa, quæ fit pro cudenda moneta,ita,vt tantò minus valeat reducta ad massam, quantum ascendit dicta impensa est aduertendum, quod læsio,& fraus hinc insurgens pro maxima parte contingit quandoque quia purum argentum ære contaminatur: nam vbi nō fit talis contaminatio, modica est læsio. Fit autem admixtio
9 æris, & deterioratio preciositatis argenti hoc modo. † Nam argentum preciosum distinguitur per duodecim gradus quos duodecim gradus appellant: ita quod argentum magis preciosum siue copulatum dicatur esse preciositatis seu ligæ 12. denariorum: Et si ex vna libra talis argenti adimam dimidiā argenti,& eius loco pónam dimidiam vnciam ęris,dicetur esse in liga,& preciositate 11.denar.cum dimidio,& si subrogē vnam vnciam æris loco vnius vnciæ argenti dicetur esse preciositatis,& ligę 11.denar.& si adimam 2.vncias argenti ex libra, & submittam 2. æris, dicetur esse 10. denar. in liga, & sic successiuè.Vndè quandò est 10.denar. sexta pars talis argenti est, & quando est 9.denar.quarta pars est:ita quod in argento 9.denar.in vna libra inueniantur solum 9.vnciæ argenti,& sic de singulis: & hoc modo considerato quantum æris sit in vna libra talis argenti,& quantum puri argenti facile quis cognoscet quot,& quātum talis pecuniæ valeat florenus auri.videlicet capiendo tantū de illa pecunia in quo reperiatur vna vncia cū dimidia puri,& preciosi argenti dēpta impensa,& consulendo magistros monetarum vel aurifrabros, facile intelliget quis quot denariorum vel cuius preciositatis sit aliqua petia pecuniæ argenteæ.

Ideò autem dixi plus impensæ exigi in pecunia ære contaminata,cùm plures nummi numero fiant,quantò magis pecu-
10 nia ære contaminata,& † vidi,quòd quandoque pro marcho argenti capiuntur 9.solidi pro impensa,vt Mediola.ex quibus vnus dabatur Pricipi pecunia excedente duos solidos pro singula

gula petia, & grossus vnus si fiebat pecunia magis minuta, & minoris valoris, reliquum retinebant magistri, & operarij pro impensa, & quandoq; vidi capi plus, hoc est, 18. solidos, vel 20. marcho, & hæc est causa, propter quam aurei vt plurimum seu ducati, ac grossoni, & pecunia grossa, ac ea, quæ non est ære contaminata, crescunt in valore. Et quomodo procedat id, quod dicunt Bar. & Doct. in l. Paulus. pe. col. de sol. & in l. in nummis. ff. de in lit. iur. cum concord. quod pecunia grossa per minutam æstimetur patet ex prædictis, & vlterius patet verũ esse, quod reciproca ac correspondens sit pecuniæ grossæ, & minutæ æstimatio, hoc est, quod tantum minuta, in qua sit tãtum preciosi argenti, quantum in grossa æquiualeat grossæ deducta impensa, & econtrà. Et simile iudicium fit in auro, in quo æs vel argentũ aurumq; simul admiscetur: quia admiscẽdo solum argentum, aurum redditur minus album; & admiscendo æs, aurum nimis rubescit. Ideò aliqui admiscent duas partes argenti, & vnam æris, vt color auri minus alteretur. Di

11 stingunnt enim aurum in 24. gradus preciositatis, quos† characteres, seu charactos appellamus, ita quod aurum preciosius dicatur in preciositate, & liga esse 24. caracterum, prout sunt cõmuniter floreni, seu ducati aurei: & si ex 24. vncijs auri quis adimat vnam, & subroget vnciam æris vel argenti erit in liga 24. caracterum, & si adimat duas vncias auri, & subroget duas vncias argenti vel æris, erit 22. caracterum, & sic successiuè, & ista fiunt in scutis, & si quarta pars auri adimatur, & submittatur quarta pars æris vel argenti, erit aurum 18. caracterum, prout floreni Alamaniæ, & in istis ademptionibus deberent multum aduertere Principes, quia possunt fieri multæ fraudes: adeò, vt tutius sit quoad Deum, & conscientiam, ac quoad honorem, & ipsorum Principum ac patriæ vtilitatem, facere cudi pecuniam ex puro auro, vel ex argento saltem, in pecunia excedente valorem duorum solidorũ, seu vnius parui grossi, & hęc vtilitas nunc excogitata fuit tempore santissimi D. Papæ Iulij secundi, dum ita obseruauit ad suasionẽ reuerẽdissimi Domini mei D. Henrici Bruni archiepiscopi Tarentini, & Apostolicæ sedis Thesaurarij.

12 Et † vt prædicta facilius intelligantur, placuit hic inserere quandam ordinationem factam nuper in hac ciuitate Astensi quæ habet authoritatem monetæ cudendę ad rationem marchi

chi Mediolani, qui est vnciarum octo.

Constitutiones pro cudenda moneta in ciuitatib. Mediolani, & Ast. ad pondus marchi Medicla. sequuntur prout infra valente ducato solidos 94. Mediolani ex paruis.

Grossoni, siue testoni solidorum 22 & denariorum 9. pro singulo grossono, fiunt numero petiarũ 24. ꝓ singulo marcho & sunt in liga denariorum 11. & granorum 13. cum dimidio, & tenent de fino, seu preciosiore argento vncias 7. & denarios 17. pro singulo marcho. Et habent de remedio in pondere denarium vnum, & in liga granum vnum pro quarta parte cuiuslibet vnciȩ.

Grossoni solidorum 6. fiunt numero petiarnm 60. pro singulo marcho, & sunt in liga denar. 6. & gran. 13 cum dimidio, & tenent de fino vncias 5. & denarios vnum, pro singulo marcho, & habent de remedio in pondere denar. 2. pro marcho, & in liga grañ. 1. pro quarta parte vnciæ.

Grossi solidorum trium fiunt numero petiarum 95. & tertiorum 2. pro singulo marcho, & sunt denariorum sex in liga & tenent de fino vncias 4. pro marcho, & habent de remedio in pondere dena. 3. pro marcho, & in liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Soldini fiunt numero petiarũ 206. pro singulo marcho, & sunt denar. 4. & grani 6. in liga, & tenent de fino vncias 2. & denar. 20. & habent de remedio in põdere denarios 3. prn marcho: & in liga granum 1. pro quarta parte vnciæ.

Terlinæ, quarum quatuor valent solidum, fiunt petiarum 220. pro marcho, & sunt dena. 1. & tenẽt de fino dena. 16. pro marcho, & habent de remedio in pondere denar. 6. pro marcho, & liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Quò ad fabricam ducatorum auri largorum ex precioso auro, vidi ordinationem alicuius in hac Astensi Ciuitate facta hoc modo, videlicet.

Quod conductor fabricæ monetæ teneatur soluere in emptione auri fini, seu preciosioris pro quolibet marcho de Trois ducatos, 69. Item quòd teneatur facere ducatos in liga de caractis 24. & pro marcho num. 70. & si reperirentur in liga de caractis 23. & quartis tribus cum dimidio alterius caracti; & in pondere nume. 72. cum dimidio, quod habeantur pro bonis, ita quòd conductor habeat de remedio in liga

octa-

octauam partem vnius caracti: & in numero medium ducati qui Marchus de Trois est vnciarum nouem, & tertia pars alterius vnciæ ex nostris, hoc est, vnciæ 9. & denarij 8. qui faciunt tertiam partem vnius ex nostris vncijs 24. denarij faciunt vnciam, & vigintiquatuor grana vnum denarium, & isti denarij considerantur dupliciter, vno modo, prout supra, altero modo, quoad distinguendum gradus preciositatis argenti cum preciosius argentum sit duodecim denariorum, vt dictum fuit supra.

Item vidi prouisum pariter super argento, quod deberet emi pro tanto pro singula vncia, vel pro marcho, & quod marchus, ad quem monetæ deliberentur per gradias, seu per deputatos esset fragilior marcho secundum quem argentum emeretur de granis decem, & octo, & quod pro cambio auri posset præfectus monetis capere tridinã vnam lucri pro qualibet petia auri, & quod Principi præstaretur pro signoragio, & singulo marcho auri tertia pars vnius ducati vlterius satis fieret pro pensione domus, & fabricæ pro singulo marcho argenti, prout supra dictum fuit, designando quid, & quantum esset præstandum operarijs de maiore, & minore moneta.

13 Iuxta prædicta habemus aduertere, quod † in moneta, vt sit proba, tria principaliter considerantur, scilicet materia, forma, & æstimatio, seu valor, iuxta l. 1. coniuncta, l. final. cum ibi not. C. de vet. numism. pot. lib. 11. & no. maximè per Bald. in cap. quanto, de iureiuran.

Debet enim primò materia esse proba, d. l. 1. & l. 2. §. 1. ff. de contrahen. empt. & dict. cap. quanto. Vnde non liceret de Alchymia cudere monetam, quod est intelligendum de sophistica, non de ea, quæ reperiretur esse verum aurum, vel argentum, quod esse potest iuxta not. per Ioan. Andr. in additio. ad Specul. in rub. de crim. fal. qui refert tacito auctore verba Oldrad. cuius solet esse fur. in consil. 74. incip. An Alchymista, & per Pan. & latius Ioan. Andr. in cap. 2. de sortil. & Bald. & And. de Isern. in cap. 1. in titul. quæ sunt rega. in vsi. feu. & per Sanctum Thomam secunda secundæ quæst. 92. vbi concludunt, Alchymiam esse veram scientiam, & permissam, de quo aliquid per Albericum de Ros. in dictionario, in verbo, Alchymia. Et dicit Ioan. Andr. vbi supra, quòd suo tempore fuit

magister Arnaldus de Villa noua summus Medicus, & Theologus, & magnus Alchymista, qui per illam artem faciebat virgulas aureas, quas consentiebat omni approbationi submitti. Et fecit in illa scientia librum vnum, quod mille homines depauperauit, aut quia non verum, aut quia non intel-
14 ligitur, & cum † haberem quendam socium in legibus multum insudantem in illa arte: volui videre vnum mirabile experimentum ad effectum, vt plura scirem.

Nam habuimus nobiscum vnum antiquum Alchymistam pauperrimum tamen, & me præsente, ille meus collega reduci fecit vnciam vnam argenti preciosissimi ad instar auri in pondere fusione, & malleatione saluo colore: quia non erat croceus, sed mutatus ad instar quasi plumbei coloris: & ille collega meus habebat modum dandi colorem, & croceum, & in illa materia patiebatur, & subtinebat aliqua experimenta, sed non extremum experimentum, & admixta cum tantundem auri preciosi videbatur aurum viginti characterum, & plus, & minus, secundum quod illa materia erat melius disposita; & quidam magnus Prælatus, ac multi antiqui Alchymistæ inifati fuerunt de illo experimento; & vnus antiquus Alchymista putans se diuitem, putabat reducere illam materiam ad veram speciem auri, & non potuit; putauitque tunc ipsam artem illusoriam, maxime, ex quo tot viri in quadraginta, & quinquaginta annis non viderant tam mirabile experimentum, quod nihilominus erat sophisticum, ita vt aliud experimentum videre noluerim. Nec liceret inconsulto Principe materiam æream immiscere in auro, vel argento cudendo, per l. quicunque in minimos, ff. de fal. & not. in leg. secunda, C. de fals. monet.

15 Forma autem est † impressio publici caracteris, seu Principis auctoritate publica imposita, & non priuata, dicta l. 1. ff. de contrahen. empt. & dicta l. prima. C. de vet. numism. pot. libro vndecimo, & not. ibi Bartol. in Rub. & not. in dicta l. secunda, in fin. C. de fals. monet. & in l. 1. C. eodem, & in dicto cap. quanto.

Tertio valor, & æstimatio, quæ dantur præfectis monetæ cudendæ, vel ab habentibus potestatem cudendi, vel a communi habita ratione ad pondus, & materiam, vt dictum fuit supra eod. 2. colum. & si sint duæ monetæ diuersi ponderis, aut

diuer-

diuersæ æstimationis, & dubitetur de qua sensum fuerit quid dicetur infra eod. in seq. seu 2. præmisso.

Alibi autem dixit Bald. videlicet in dict. l. fin. C. de fal. monet. quòd in moneta cudenda duo requiruntur, scilicet veritas, & auctoritas, & alia in proposito traduntur per dictam l. fabi. in tract. suo de empt. & vendit. in 5. parte, prin. 1. & 2. charta, & per dictum Calcan. consilio 14. circa 14. columnã, & aliqua dicentur infra de moneta reproba, in secunda declaratione.

Et ex prædictis elicitur, quòd in pecunia duplex bonitas consideratur, intrinseca videlicet, & extrinseca, prout not. in l. Paulus, ff. de sol. & in l. cum quid. ff. si certum peta. & in d. cap.
16 quanto, & in infinitis locis in iure. † Intrinseca est penes materiam, & eius preciositatem, quæ æstimatio variatur, vt supra latè dictum fuit. Et ideò benè dixit Bal. in cap. quanto præalleg. ver. quero nunquid, quòd æstimatio pecuniæ non est idem cum ipsa pecunia nec adeò connexa, vt censeantur vnum, & idem, de quibus omnibus dici contingit. infra 50. 4. declarat in fin.

Quod autem præualeat, & magis attendatur, an bonitas intrinseca seu materia, & pondus, an æstimatio vel communis valor vltra prædicta, videlicet, supra eo. 2. & 3. colum. dicetur etiam 1. declarat. post medium. Et an materia magis, quàm forma consideretur si contingeret pecuniam ratione formæ esse reprobatam seu reprobari dicetur, 1. in secunda declarat.

Vltimò circa æstimationem monetarum est aduertendum,
17 quòd aliquando, † partes disponentes aut contrahentes prouident quod pecunia fieri debeat ad certam æstimationem ab eis præfixam, & de ista materia latè dicetur in hac conclusio. in 16. & 17. declar. ipsius conclusionis, & in 8. limitatio ipsius conclusionis.

Aliquandò prouidet constitutio Principis, statutum, vel consuetudo, vt in conclusione fienda, in 12. eius declaratione, & in 18. & in 3. limitatione ipsius conclusionis, & 6. limitat. ac 9.

Aliquandò prouisum dicitur ex præscriptione, puta quia longo tempore solutio sit facta ad certum valorem, seu secundum valorem temporis solutionum, vt dicetur in ipsa conclusione facienda in 4. fallentia.

Aliquandò non reperitur nec ab homine, nec à constitutione Principis statuto vel consuetudine circa æstimationem prouisum, & hoc opus, hic labor est, & hic sunt multi casus considerandi Nam aliquando variatur bonitas intrinseca pecuniæ promissæ, vel de qua in dispositione, vt quia pecunia fiat de meliore, & preciosiore liga, quam esset tempore dispositionis, vel econtrà de deteriore, & de hoc dicetur in conclusione facienda, in 1. declaratione.

Aliquandò mutatur in pondere, & non in liga, & dicitur in d 1. declaratione.

Aliquandò moneta currens tempore dispositionis, & promissa non mutatur in tali bonitate sed reprobatur, & dicetur in 1. conclusione facienda secunda declaratione.

Aliquandò manente eadem liga, & preciositate, & pondere, mutatur solum moneta promissa: vt quia mutatur valor floreni aurei, vel grossoni, qui sint eiusdem bonitatis: & tunc dicitur mutari bonitas extrinseca, & de hoc dicetur in tertia declaratione conclusionis 1. faciendæ.

Aliquandò facta mutatione prout supra non reperitur de pecunia promissa, & quid iuris sit: tunc dicetur conclusio, 4. declaratione.

Aliquandò facta mutatione prout supra reperitur de pecunia promissa, & debitor vult soluere de alia, & tunc quid iuris sit dicetur infra, in conclusione facienda: in 5. eius declaratione, & prædicta procedunt, vbi certa species pecuniæ est promissa.

Aliquandò est promissa pecunia in genere, & non in certa specie, vel dispositio loquitur de pecunia in genere, puta de libris, & de hoc dicetur in ipsa conclusione, 6. declaratione. Sunt etiam alij casus considerandi: vt quia dispositio habeat tractum in futurum, vt in obligatione annua an debeat attendi valor annuus; & de hoc dicetur in 7. declaratione conclusionis dictæ, & si dispositio sit conditionalis vel in diem, dicetur in 8. declaratione, & an sit differentia in pecunia debita ex testamento, vel vltima voluntate, sententia, rescripto, gratia, vel præcepto Principis, lege, vel statuto, dicetur in 9. declaratione cum tribus sequentibus.

SVM-

SVMMARIVM.

SECVNDA PRAESVPPOSITIO.

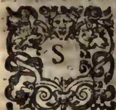

Ecundò premittendum eſt, quæ pecunia ſit in obligatione, & facultate ſoluendi, & an vna pecunia pro alia ſolui poſſit: In quo paſſu habemus conſiderare tria, primò ius commune, ſecundò conſuetudinē, tertiò conuentionem, ſeu hominis prouiſionem, & declarationem.

Circa primum ſcilicet ius commune, debemus aduertere,
1 quòd † quidam ſunt contractus, in quibus creditor remanet Dom. pecuniæ creditæ, vt in depoſito, & tunc illa pecunia depo-

deposita, & non alia est in obligatione, & solutione, nisi data esset facultas depositario illa vtendi, l. 1. ff. depo. 30. Panor. in quanto, in fin. com. ff. de iureiuran. Bartol. in l. Paulus, in fin. ff. de iureiuran. Bartol. in l. Paulus, in fin. ff. de solut. & tunc idem est, quod infra proxime mutuo dicetur.

Aliqui autem sunt contractus, in quibus non illam, & pecunia, & in indiuiduo, sed similis, & quae in genere suo eandem recipiat functionem in obligatione etiam si aliud dictum nō sit, vt in mutuo, l. 2. §. 1. & ibi no. plene, & in l. cum quid, ff. si certum petatur, & per Doctor. in l. lecta. super gloss. in verbo proba, vbi Paul. de Castr. ff. si certum peta. vt si mutuo tibi ducatos Mediolani, vel scuta Regis, & eo casu pecunia similis materiae, & eiusdem bonitatis est in facultate soluendi: licet sit diuersae formae, vt si quis vellet dare ducatos Venetos pro Mediolanensibus, vel secundum Angel. & gloss. in l. Paulus praealleg. si debitor vnius monetae argenteae, puta decem librarum Bonon. vellet soluere in alia moneta argentea eiusdem bonitatis, nisi creditor ex hoc esset damnum passurus, vt in l. Paulus cum ibi, no. ff. de sol. infra, proxime latius dicetur, in tātum vt secundum Salycet. in l. si quis argentum, in princ. C. de donat. non possit dicere debitor, quod sufficiat dare materiam conuertibilem in debitam puta pecuniam argenteam aere cōtaminatam pro pura argentea, vel aurum de florenis Alamaniae pro auro puro, faciunt not. in d. l. 2. §. 1.

3 Aliqui † verò sunt contractus, in quibus natura contractus non demonstrat, quae pecunia sit in obligatione: sed ipsa expressio partis, vt si vēdas mihi equum pro vigintiquinque solidis, vel vigintiquinque Ianuin. seu ducatis Ianue. nam praetextu talis contractus vigintiquinque Ianuini, vel scuta soli sunt in obligatione, vt per Salyc. & Panorm. in locis praelleg. & dicam in prima declaratione: & semper intelligitur de ducatis, vel scutis probis idest, boni auri, & iusti ponderis, & idē de alia moneta, vt per Doctor. in dicta l. lecta post gloss. in verbo proba, ff. si certum petatur. nihilò minus tamen ex dispositione, l. Paulus, cum gloss. & ibi not. licebit dare de alijs ducatis eiusdem bonitatis, ligae, & valoris: quando creditor non esset damnum passurus. Et Fisco dari poterit de pecunia aere contaminata pro auro, vt dicam infra, eodem ver. circa secundum, & simile quando pecunia deberetur, vt certa species,

vel

vel certum corpus, quia non liceret de alia soluere, vt not. Bartol. & Doctores in l. talis scriptura in princ. ff. de leg. 1. Posset autem contingere damnum, si ituro in Galliam debitor scutorum solis vellet dare ducatos, cum in Gallia ducati pro minore valore expendantur, & non sit tantum in interesse, si scuta solis deferantur, vel si debitor ducatorum Venetorum, aut Ianuensium mercatori ituro ad partes Orientales, vbi tales ducati magis cognoscuntur, & fortè sunt maioris pretij, vellet dare scuta, aut alius genus ducatorum; prout declarant Angel. & Imol. in dicta l. Paulus, & Ioan. de Ana. in cap. fin. vltim. charta, de male. Marti. de Lau. in l. cum quid, ff. si certum petatur, & in tractat. de Monet. Item secundum Angel. Imol. & Ioan. de Ana. in locis præallegatis,

3 † potest esse damnum, si promisissem sub pœna alicui dare ducatos Venetos, nã potero te cogere, vt des mihi de Venetis, si sis meus debitor ducat. Venet. ne incidam in pœnam.

Potest etiam secundum Ang. & Ioan. de Ana. esse damnum in commoditate deferendi: quia facilius, & in minore cumulo, & pondere defertur vna pecunia, quàm alia, & attenta dispositione iuris communis debitor pecuniæ argenteæ non posset inuito creditore soluere de pecunia ære contaminata, vt per glo. Bar. Ange. Imol. & Docto. in d. l. Paulus, & Bart. in d. l. 1. §. final. ff. de aur. & argent. lega. iunctis no. in d. l. 2. §. 1. ff. si certum petat. nec quod plus est debitor in pecunia argentea posset soluere in auro, secundum Bar. in d. l. 1. § fin. ac Ang. & Imol. in d. l. Paulus, not. per aliquos in d. l. 2. §. 1. & tradit Petr. de Anchar. in Cle. si beneficiorum. vlt. q. de deci. non obstante quod aurum sit preciosius: licet secundum Imol. in d. l. Paul. debitor in pecunia ære contaminata possit soluere in argentea seu melioris argenti: quia censetur comparatiuè de eadem materia, cum comparatiuum præsuppponat positiuum l. vbi autem non apparet in princ. ff. de verb. obli. cuius contrarium dicit Salice. in d. l. si quis argentum, & melius in puncto iuris licet opi. Imol. sit æquior. Nam pecunia ære contaminata non recipit eandem in genere suo functionem cum argentea, & econtrà, ita vt tam verè, quàm iuris fictione dicatur aliud solui, secundum glo. Bart. & communiter Doct. in d. l. Paulus. arg. illius, l. & l. si quis argentum, in prin. C. de donat. cum ibi not. & l. Titiæ. ff. de aur. argen. leg. quod est intelligendum nisi

forma

forma pecuniæ soluendæ esset reprobata per ea, quæ dixi, & dicam infra, in 2. declaratione. Ratio autem, quare non dicatur aliud iuris fictione solui, quandò est diuersitas in sola forma, & in materia pecuniæ est, quia forma nihil dat in valore, saltem plus in vna pecunia, quàm in alia: cum de iure pecunia debeat esse talis, vt tantam pecuniam afferat in forma, sicut in massa saltem deductis expensis, vt supra, eod. dictum fuit præcedenti præmisso.

4 Et prædicta † de mero iure procedunt communi: quid autem de consuetudine sit, aut si contraria adsit conuentio infra, dicetur vbi prædicta limitabuntur. Et ibi dicetur quid si talis mutuò habuit libras cētum, vel centum florenos Sab. vel Mediolani. An autem pro argento promisso in massa possit de quacunque pecunia eiusdem ponderis solui, glo. & Doct. in l.2.§.1.ff.si cer.pet Et quid econtrà Bart. in l.diuortio. §.ob donationes, ff.solut.matrim.text.in l.quoties.C.de susc.& Archa. lib.10.

Circa secundum, scilicet, consuetudinem dicendum est, quod vbi viget talis consuetudo, quod vna pecunia possit pro alia solui illa sit soluenda taliter, quòd possit, moneta argentea etiam ære contaminata solui pro aurea, vel ære contaminata pro merè argentea, vt no.glo.Bald.& communiter scribentes in l.si quis argentum, in prin.C.de donat.Bart.& Imol. communiter scribentes in l.Paulus, ff.de sol.Bart.in l.cum aurum, & clarius in d.l.1.ff.de aur.& arg.leg.& Bal.in l.libera. C. de sent.& interl.omn.iud.Doct.in l.2.§.1.ff.si cert.peta.vbi dicunt post glo.cessante consuetudine non posse solui de moneta vnius vel deterioris metalli pro alia, Pan.in cap. quanto in fin.commen.de iureiuran.vbi But.& Imol.& Bar.in l.si stipulatus sim.10.in melle.col.2.vers.pone,ff.de sol.& in l.diuortio. §.ob donationes. ff.solut.matri.Marti. de Lauden. in d.l.cum quid, & in tractatu suo de monet.& Fran.de Are.in consil.11. col.1.& secundum plures ex Doctoribus allegatis.& Bal.in d. l.libera 2.col.C.de senten.& interlo.omn.iudi.ista consuetudo est vniuersalis.no.Ioann. de Pla.in l.1. C.de arg pretio.lib.10. vbi dicit speciale in fisco vt cogatur capere, & argentum pro auro, no.Roma.in d.l.diuortio.§.ob donationes, ff solut.matr. quod dictum de fisco secundum Roma.vbi supra, post Bartol. in l.1.C.de collatore æris, lib.10. limitatur dupliciter: Primò

nisi

5 nisi † fiscus esset damnum passurus ex hoc per text. in dicta l. Paulus, ff. de solut. quam limitationem non habeo pro tuta, per dictam legem primam, C. de arg. precio. & dicta l. quoties, C. de succes. & Archa. lib. 10.

Secundò limitatur secundum Roman. vbi supra, nisi fiscus publicę vtilitatis causa vellet in certa pecunia sibi solui, vt ibi per eum. Et prædicta, quod stante consuetudine posit vna pecunia pro alia solui, puto limitanda secundum quod limitatur ius commune, videlicet, vt non procedant, quando ex hoc creditor læderetur iuxta dic. l Paulus, cum ibi notatis. Nā consuetudo est interpretanda secundum ius commune, & vt intelligatur sine læsione, & damno partis, capit. cum dilectus, de consuetud. cum ibi latè traditis not. in proposito Bald. in consil. 299. incipien. punctus quæstionis in fine secund. volumin. secundum penultimam impresionem, & Dominus Frā-ciscus Curtius, in tractat. de moneta. quem inseruit in l. cum quid. in nona quæstione, ff. si certum petatur, quæ limitatio non procederet, vbi contrarium probaretur, videlicet consuetudinem esse, vt non obstante damno creditoris posit vna pecunia diuersæ materiæ pro alia solui, iuxta text. in dicto cap. cum dilectus, circa finem.

Item limitatur, nisi contraria adsit conuentio, vt infra, dicetur in tribus sequentibus membris. Et hoc autem quod vna pecunia sit in obligatione, & alia ex consuetudine sit in solutione; infertur secundum Bartol. in l. quæ extrinsecus, ff. de verborum oblig. quod si stipuler decem scuta auri, & tu promittas monetam argenteam, eiusdem valoris, valet stipulatio: de quo per Bald. in l. singularia, ff. si cert. pet. & Mar. de Laud. in d. l. cum quid, ff. eod. titul.

6 Circa tertium † scilicet circa pecuniam solui in certa forma conuentam: est aduertendum ad modum, & conceptionē verborum. Nam aliquando quis promittit mihi soluere vigintiquinque scuta solis, vel vigintiquinque ducatos largos simpliciter, vel quia dicat Mediolanenses, siue Venetos, siue Ianuenses; & tunc de iure ducati, vel scuta in obligatione, & solutione sunt. licet in alia forma solui posit, vt dixi in primo membro: sed de consuetudine posit solui moneta pro auro, vt dixi in præcedenti quæstione, & not. Mar. de Lau. in tracta. de moneta, taliter quod ista verba non concludunt fuisse de

mente

mente partium, quod præcisè soluerentur ducati, vel scuta consuetudine non obstante, not. Dom. Francisc. Curt. in dict. l. cum quid, in nona, & decima quæst. quasi illa qualitas sit demonstratiua, & non præcisa, l. vxorem, §. testamento. il 1. cũ concor. ff. de leg. 3.

Aliquandò verò quis promittit vigintiquinque scuta solis, vel vigintiquinque ducatos largos boni auri, & iusti ponderis, & tunc secundum aliquos illa verba boni auri, & iusti ponderis, nihil operantur, vt dicunt Bartol. & communiter Scribentes in l. lecta, super gloss. in verbo, proba. ff. si certum petatur; sed dictum, & mens Doctor. est, vt non operentur quantũ ad hoc, vt de bona moneta aurea, & non vitiosa in pondere,
7 vel puritate auri, sensum intelligantur, † an autem ista verba operentur, quod non liceat soluere in moneta argentea, Doctor. ibi hoc non dicunt. & secundum ius commune essent superflua: quia debitum contractum in moneta aurea, & de iure communi est in aurea soluendum, dict. l. Paul. cum ibi plenè nota. etiam absque expressione talium verborum. Vnde quia cõsuetudo maximè in partibus istis, in quibus viget: quã vt dixi, plures Doctor. dicunt vniuersalem.

Admittit, vt in debito ducatorum auri, siue alia plica contracto liceat soluere monetam argenteam pro aurea, dicendum puto, ne illa verba boni auri, & iusti ponderis sint superflua, quod partes voluerũt se astringere ad solutionem faciendam in ducatis auri, vel scutis & non aliter per ea, quæ in simili dixit Bar. in l. si stipulatus sim, decem in melle, 2. col. ff. de solu. vbi dixit, quod si promitto tibi dare centum in pecunia minuta, ex quo omninò promissio de minuta intelligebatur, l. nummis, ff. de l. 3. illa verba de pecunia minuta intelligentur quòd non possit in grossa fieri solutio non obstante, quod de consuetudine liceat vnam pecuniam pro alia soluere, & credo quod ista sit veritas. & ita tenuit Martin. in tractat. de monet. per l. 1. C. de vet. numism. pot. lib. 11. ibi iusti ponderis, & text. cum gloss. in cap. quanto, de iureiuran. sed non respondet ad consuetudinem, prout respondet Bartol. in l. si stipulatus sim decem in melle. & dicit Domin. Francisc. Curt. vbi supra, quod plures Doctor. Mediolani. & ferè omnes Papiens. Doct. ita consuluerunt in consil. incipien. Antonius Ottenus, & prędicta vera, secuudum Doctores prædictos, nisi vbi cõtrarium

obser-

obseruaretur, vt in Collegio Mediolani, quod obseruat, vt esto quod quis promiserit etiam dotis nomine florenos mille auri boni, & iusti ponderis intelligatur de florenis ad rationē solidorum 32. pro singulo floreno, non autem de florenis, seu de ducatis aureis, pro quibus aliqualiter facit quod de solidis dixit Bartol. in l. quoties. C. de success. & Archa. lib. 10.

8 Aliquando verò x quis promittit ducatos, vel scuta auri, & in auro; & tunc secundum omnes indubitanter solutio fieri non poterit in moneta, est enim sensus quod primò promitto ducatos auri, & quod quia stante simpliciter hac promissione possum soluere in moneta, promitto soluere in auro per ea, quæ dixi in membro præcedenti, & secundum Mar. de Lau. & dict. Franc. Cur. in locis supra, proximè alleg. ita obseruat col legium Mediolan. quando quis promisisset florenos auri, & in auro, vt intelligatur de ducatis, seu florenis aureis: & quod dixi in ducatis, & scutis procedit in moneta, siue secundum primum membrum, quis constituisset se debitorem de centum libris in grossonis, ne posset solui in alia moneta, siue secundū sequētia membra quis promisisset certam summam, puta scuta decem soluenda in grossonis, vt non obstante consuetudine teneatur soluere in grossonis, vt per d. Bartol. in dicta l. si stipulatus sim decem in melle, supra relatum cum concordan. præalleg. & infra, proximè allegandis.

Aliquandò verò, & quartò quis dat alicui centum libras in tot florenis auri, seu ducatis auri, vel scutis, & ita sonat instrumentum, quod Titius dedit centum libras Sempronio in depositum, vel dotis nomine, aut mutuò in tot ducatis, & tunc secundum Bartol. in l. Paulus, vltim. quæst. ff. de solut. & Panor. in cap. quanto, de iureiurand in fine commen. eum concor. al-

9 leg. in octaua limitatione, in princip. vbi latius † hoc examinabo; centum libræ sunt in obligatione, & non videntur voluisse se partes astringere, vt fiat solutio in moneta aurea: pro vt fuit data, scilicet illam monetam æstimare: & eo casu poterit secundum Panormit. solui in alia moneta stante maximè consuetudine præallega. & ista est veritas, quæ procedit, nisi dictum sit hoc acto, quod restituam in florenis, seu ducatis aureis, vt infrà, proximè dicetur, vel nisi in diuersam monetā soluendo esset creditor damnum passurus, vt prædixi: & dicā in vers. 6. post Angel. in l. fin. C. de vet. numism. pote. libro 11.

Quo-

ar. d.l.Paulus. Circa quod puto animaduertendum, quod aut debitor librorum, vel florenorum Sabaud. est debitor occasione pecuniæ per eum habitæ, puta mutui, vel dotis, & certũ est, quæ pecunia sit exbursata: & tunc tenendum est, quod de tali sit facienda solutio, vel de alia diuersæ materiæ secundum cõsuetudinem: ita tamen quod creditor damnum non patiatur vt prædixi per dict.l.Paulus. Aut verò sumus in casu, in quo non constat qualis pecunia fuerit exbursata: vel sumus in debito causato absque datione alicuius pecuniæ per creditorẽ: vt quia vendidi tibi mulam pro centum florenis Sabaud. vel pro centum libris, & posset dicere Angel. verum: quod est in electione debitoris temperando eius dictum, prout infra, nec tunc procedit limitatio Angel. quod sit inspiciendum: an sit creditor damnum passurus, quia l.Paul. loquitur nisi vbi certum est; quæ pecunia esset in obligatione; ista tamen elect. secundum Paul.de Cast. in d.l. Paulus, non debet esse effrenata; quia si non vult dare de moneta in grossa; saltem debet dare de mediocri: nec posset me cogere ad capiendum de ære contaminata, puta de quartis grossi Sabaud. vel de sextinis, ar.l. legat. generaliter, ff. de l. 1. facit l.qui lancem, ff. de auro, & argen.l.sed in contrarium facit, l.qui semper in stipulationibus cum ibi notat. per Bart. ff. de regul. iur. & in l.nummis, cum ibi
12 notat. ff. de leg. 3. vbi traditur: quod † in dubio censendum est, quod contrahentes senserint de minima pecunia propter quod ex mente Bartol. ibi post gloss. in dicta l.semper dicendum videtur, quod sit consideranda qualitas rei, & personarum, & mos regionis; ac id quod est verisimile fuisse ex alijs maximè coniecturis de mente contrahentium, prout in simili dicetur in sequenti membro, nam si quis mihi vendat pro magna summa, non est verisimile, quod fuerit eius mentis, vt vellet sibi tradi magnam summam sexinorum, vel alterius pecuniæ ære contaminatæ: & maximè hoc non est verisimile in mercatore, vel campsore, cum isti soleant quærere bonam monetam auream, vel argenti preciosi; & quis emeret pro modica summa, aut venderet aliquid istis, qui vendunt minutatim super plateis, & colligunt ex suo exercitio multum de pecunia minuta: credo quod ex modicitate pretij, vel ex qualitate personæ debitricis coniectari posset, vt de minima etiã pecunia censeretur facta promissio, de quo infra dicetur.

13 Est tamen aduertendum, quod † ex mente Bartol.in dicta l.Paulus circa princip.comment.dicendum videtur, quod promissor librarum, vel florenorum Mediolani intelligatur in dubio promisisse soluere in solidis, cum libra per solidis, cum libra per solidos æstimetur: quia valet viginti solidos, & sic quod promissor librarum Imperialium videtur Imperiales promisisse taliter quod his casibus solidi, & Imperiales videantur, esse in obligatione, & facultate soluendi: pariterque videtur dicendum in promissione florenorum Sabaud. vt videatur promisisse soluere in pecunia, per quam ipsi floreni æstimantur; videlicet in grossis Sabaudiæ, vel Papæ, si de illis reperiatur, aut in quartis paruis, per quos tales grossi æstimantur, cum valeat quartos quatuor paruos.

Et forte in puncto iuris hæc opinio esset verior, sed quia consuetudo aliter obseruat, videlicet, vt promissor talis intelligatur, & soluere possit de quauis moneta: & generaliter, non autem respectiuè ad monetam secundum quam talis florenus, vel libra æstimetur talem consuetudinem seruabimus. Et vbi non vrgeret, tenendum puto, quod illa pecunia minuta, qua mediante talis florenus, vel libra æstimatur, esset in obligatione, vt prædixi post Bartol.in dicta l.Paulus,in princ. comment.

Sed iuxta hoc occurrit dubitatio, si debitum sit ita antiquũ, vt non constet qualis esset moneta promissa: puta de annis octo centum, vel mille, & loquatur obligatio in ducatis, vel florenis auri, vt videmus in aliquibus vasallis, qui in antiquissimo tempore tenentur singulis annis ad certam summam florenorum, cum nesciri possit benè, an tunc vigerent floreni legales, quorum 72. faciebant libram, iuxta l.quoties.C.de susce.& Archa.lib.10 vel sit debitum in solidis Mediolani a tanto tempore, vt nesciamus eorum ligam, & qualitatem: quid iuris tunc erit, istam quæstionem tangit Salycet.in l.fina. C.si certum petatur. vbi dicit florenos, seu ducatos antiquos, licet 72.facerent libram auri, esse nihilominus sub incerto, cum librarum quantitas, & vnciarum numerus sit varius: quia alibi maior est libra,& vnciæ quantitas, quàm alibi; vt ibi per eum quam quæst.succinctè determinabo in 1.declaratione conclusionis fiendæ, & in 2.fallen. seu limitatione.

14 Aliquando verò † & vltimò in aliquo loco contractus currunt

sunt duæ, vel plures monetæ eiusdem nominis, vt Mediolani, & Papiæ: vbi habent ducatos in moneta, & ducatos auri, quorum alter altero præualet: & florenos auri, & florenos in moneta Papiæ, libram Papiensem solidorum decem, & libram Imperialium sol. 20. & Florentiæ, vbi loquuntur de florenis antiquis, & de nouis, & de solidis, & libris grossis, & paruis, vt videmus Romæ, & communiter alibi, vbi sunt ducati Papales, & largi, & ducati de Camera, seu ducati stricti: & videmus in partibus Franciæ, vbi scuta sunt solis.

Item scuta Regis, quorum sunt aliqua antiqua, aliqua non, & inter ea est differentia in pondere, & valore, ac etiam in liga. Et tunc potest dubitari de qua pecunia senserint in dubio contrahentes, non exprimentes, de quibus ducatis, florenis, vel scutis, aut libris senserint, ita vt quæ pecunia sit in obligatione, vel solutione dubitari possit. Et Bartol. vt dixi in præcedenti membro, tangit hanc quæst. in dict. l. Paulus, & Host. in titul. de censibus, §. ex quibus in princ.

Arguit ad partes, an de meliore, an de med.ocri, an de minima sit facienda solutio, vel censeatur contracta obligatio, & breuibus ex mente Doct. si debitum est causatum ex præcedenti exbursatione, vt in dote mutuo, & similibus, & constat sub quo nomine pecuniæ fuit facta exburlatio, seu quæ, & quãta pecunia sit exbursata sm̃ illã intelligatur facta promissio, vt dixi in præced. mẽb. no. Paul. de Ca. in d. l. cũ quid. & in d. l. Paul. Alias aũt ex cõsuetudine locorũ, vbi contrahitur obligatio ex coniecturis, ac verisimili, iudicabimus hoc, & ex qualitate rei. Facit l. Imperatores, ff. de contrahen. empt. & l. apud

15 Iulianum, §. scio, ff. de leg. 1. ✝ Nam si vendantur res magni pretij per florenos, & intelligendo de florenis monetæ contingeret, quod pro modico vendita reperiretur, intelligemus de flore. aur. secundũ Bart. & Paul. de Cast. in d. l. Paul. & Bart. in l. nummis, ff. de leg. 3. & Bar. post. glo. in l. semper in stipulation. ff. de reg. iur. & his cessantib. in dubio intelligemus de eo, quod minus est in d. l. nũ nis, & d. l. semper cũ vtrobiq; not. & notant Bar. & Pau. de Ca. & Ale. in d. l. Paul. & Spe. in tit. de sol. §. nunc aliqua, in fi. Ideò Bar. & Doct. in l. stipul. quęd. ff. de verb. oblig. dicunt, quod promissio aureorum non est incerta. Licet reperiantur aurei diuersæ speciei, & valoris: quia intelligitur secundum regionem, & eius cõsuetudinẽ, & ad pondus regionis:

& varia sit consuetudo de minorib.d.l. nummis, & facit fortius obseruantia sacri collegij Mediolani: de qua supra, eod. quod etiam si quis promittat florenos centum auri boni, & iusti ponderis, intelligitur de minoribus florenis ad rationem 32. solidorum pro floreno promisisse. Et si sit diuersa consuetudo inter locum contractus, & locum destinatæ solutionis, vel locum, vbi est, vel vendita attendi debet consuetudo loci contractus, vt per Bar. in d.l. semper, & Bal. in l. qui non militabat. §. Lucio, ff. de hære. insti. & Ioan. And. qui fuit sur. Oldr. in add. Spe. de concef. præb. in Rub. vlt. col. & Old. in con. 168. in prin. & latè Alex. cõs. 21. inci. visis his, 2. vo. & latius Dõ. Bar. Soc. cons. 247. inci. circa primũ, licet in contrariũ facit, l. vinũ. in fi. ff. si cer. pe. sed loquit in moroso. & hoc procedit generaliter secundum Bal. in d. §. Lucio. vt quando est diuersitas inter locum contractus, & alium quemlibet locum sit attendendus locus contractus, & moneta, quæ ibi frequentatur.

16 Et quod quandò vna moneta est magis vsitata quàm alia, intelligatur de magis vsitata facta promissio, & quod in dubio præsumantur partes sensisse de pecunia vsuali, seu quæ communiter est in vsu: nec non de magis vsitata probat text. cum glos. in capit. secundo, de maledict. & in Clement. secunda de decim. vbi glos. alleg. & concord. volunt Hostien. Goffre. & Panor. in cap. 2. de maledi. & Dom. Philip. Cornæus in cons. 321. incipiente de plurib. vlt. col. 3. vol. vbi hoc limitat, & bene nisi noua, & vsualis moneta esset mutata, vel deteriorata in bonitate intrinseca, quia esset facienda solutio de antiqua moneta, vel de noua ad æstimationem seu rationem, & valorem antiquæ, per cap. olim causam, & cap. cum canonicis. de censi. de quo dicam infra, latè in 1. declaratione, vel nisi debitum causaretur ratione alicuius legis, vel statuti: quo casu attenditur tempus solutionis, seu moneta vsualis, & currens illo tempore quamuis ære sit contaminata vel à tempore legis conditæ vel statuti in bonitate intrinseca deteriorata, de quo dicam infra, eodem in duodecima declaratione cum qua sententia etiam transit, ipse Cornæus consil. 181. incipiente nonnullis 27. col. vers. restat 3. volum. vbi dicit illa iura, videlicet d. Clement. 2. cum glo. & d. cap. 2. de maledict. posse intelligi, vt loquantur de moneta vsuali, & tempore contractus currente: quod non puto verum, prout dicetur infra, in 12.

 decla-

declaratione. & conclusionis faciendæ. Et quod intelligatur facta promissio de pecunia magis vsitata, voluerunt etiam Card. in dicta Clement. 2. dec. in 12. quæst. & Pet. de Anchar. ibidem in penult. quæst. & Ioan. de Imol. ibidem, & Hostiens. post Gof. tit. de censibus, §. ex quibus in princ. vbi vlterius dicit, quòd primo attenditur consuetudo loci; & ea cessante cõsuetudo parrochiæ, quòd si ambæ pecuniæ essent pariformiter vsitatæ, tunc secundum Panorm. post Hostien. & Goffre. in dicto cap. 2. de maled. de minori censeretur facta promissio nota maximè per Alexan. in dicta l. stipulationum quædam, & patet ex prædictis.

Aliàs autem de moneta noua potius, quàm de antiqua, secundum Bald. in dicto §. Lucio, quod est declarandum, prout infra, in prima declaratione, cum sequen. & secundum prædicta est intelligenda doctrina, Angel. in l. medicos, C. de susc. li.
17 10. dum dicit, quòd ille † qui promisit dare mille aureos tenetur, dare ad pondus statutum per commune ciuitatis, & si certum pondus non est in communi, sed sunt diuersæ consuetudines, sequimur, quod minimum est, nec obstat ad hæc decisio Bald. in l. quicunque, vltim. colum. C. de seru. fugit. dum dixit, quod vbi est moneta diffinita, seu taxata per legem, de illa est statuendum, vel intelligendum, non de vsuali, seu vulgari, & currente; quoniam respondebitur infra, in duodecima declaratione, quia prædicta procedunt quo ad intellectum nominis, idest, de qua pecunia homo vel contrahens senserit, decisio Bald. loquitur de sensu legis, vel statuti, de quo latè dicetur in duodecima declaratione.

Et insuper quando dubitatur, de qua pecunia sit facta promissio, vel fuerit sensum, attendi debent statuta loci contractus cum contrahentes intelligantur contraxisse secundum statuta loci contractus: Prout in simili supra fuit dictum de consuetudine loci, & ita consuluit Francisc. de Aret. consi. 11. incipien. producendum 3. colum. cum sequent. & Alexand. dicto consil. 21. 2. volum. vbi traditur per eos, an tale statutum liget forensem ignorantem ipsum statutum, & adsint ipsa ambo statutum, & consuetudo attendetur, consuetudo si sit præscripta, aliàs non secundum Doctor. præalleg. maximè Aret. in dicto consil. 11. & vult Bald. in l. si quis argentum, in princ. C. de donat. de qua consuetudine dicetur infra, in conclusione

tertia,& quarta fallen. Et si constaret de assuetudine,& modo soluendi ipsorum contrahentium,vel ipsarum particularium personarum respondi multoties in facto de tali pecunia præsumi sensum fuisse per contrahentes, & quod talis præsumatur fuisse promissio qualis apparet subsecuta solutio per nota. per Bald.& Angel.in l.si certis annis,C.de pactis, vult Bal. consilio 423.incip est dicendum in fin. secundi voluminis,per vltima impressione, voluit d.Philip.Corn. consil.181. incip. visis nullis 29. colum. 2. volum. & Socin. in dicto consil. 247. incip. circa primum, facit l.si seruus plurium,§.final.ff. de le. 1.& dicta l.nummis, ff.de le. 3. cum concor. circa quod videri possunt, quæ dixit Alexand.consilio 113.incip.viso,& conside rato. penult.& vltim.colum.3.volum.& Felyn.in cap.cum Bertoldus circa duodecimam columnam, versic.perceptio pensionis, de re iudic. & ista particularis consuetudo soluendi præualebit alijs coniecturis,de quibus supra, ac generali consuetudine,ac statuto per prædicta,& secundum Bald.in d.con 28 sil.423.†attenderetur pecunia a partibus soluta etiam semel tantum, vel pro parte solutionis.

Cæterum quia ius ducatos aureos solidos appellat, vt in l. quoties,C.de susce.& Archa.lib.10. & nos appellamus solidos quorum viginti faciunt libram. Est aduertendum secundum Bartol.in l quoties, quod promissio solidorum intelligeretur secundum quod communiter vtimur,hoc est,de solido minuto, seu monetæ minutæ.

Et quia, vt dictum fuit supra,in 1.præmisso,circa 2.colum. 72.floreni aurei secundum iura constituunt libram auri, & hodie plures requiruntur in constituendo libram auri, prout etiam dicit Bartol.in l.quoties,& in Rub.C.de vet. numis.pot. libr.11.

Est aduertẽdum,quod promissio solidorum aureorum, vel ducatorum,seu aureorum deberet intelligi secundum modernum vsum, & vsum cuiuslibet regionis, vt colligitur ex not. per Angel.in l.modios, C.de susce.& Arch.li.10. cum concor. in præcedentibus proximis co.allegatis, facit quod dixit Bal. in l.si duobus, 1.col. C.commun. d.l.iunctis his, quæ dicam in 12. declaratione.

Tertiò est videndum secundum cuius temporis æstimationem, & valorem sit facienda solutio, vel æstimatio pecuniæ com-

commensuranda. An scilicet secundum tempus formatæ, & factæ dispositionis, vel contractæ obligationis. An verò secundum tempus futurum, ac solutionis, aut moræ. Et hæc est materia hic principaliter tractanda.

SVMMARIVM.

1 *Pecuniæ valor, ac qualitas consideranda sunt secundum tempus dispositionis, & obligationis.*
2 *Consensus inspicitur in contractibus secundum tempus contractus.*
3 *Solutio quando fieri debeat de pecunia tempore contractus, 7. 9.*
Census antiqui de qua pecunia soluendi.
4 *Dotis solutio, de qua pecunia facienda.*
Moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere, & bonitate.
5 *Aurei maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ.*
6 *Debitor pecuniæ in genere, de qua pecunia soluere debeat.*
8 *Pecuniæ bonitas secundum vsum consideratur.*
Obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis.

PRIMA PARS TRACTATVS.

IS sic præmissis, facio conclusionem in hac materia augmenti, & diminutionis monetarum.

1 Quod valor † & qualitas pecuniæ sint attendenda, ac consideranda secundum tempus dispositionis, vel obligationis, seu quo obligatio, vel dispositio contrahitur, & formatur, non autem secundum tempus futurum, vel solutionis, quando scilicet dispositio, vel obligatio formatur vno tempore, & solutio fieri debet, vel differtur in aliud tempus, & interea valor, & qualitas pecuniæ variantur, seu alterantur. Et ista est communis Doctorum opinio, quam tenuit Pileus, quem refert, & sequitur Ioan. Andr. in addi. Specul. in titul. de solut. §. nunc aliqua, versicul. final. vbi etiam Bald. in addit. incip. nota hic. quam opinionem etiam tenuit Iac But. in quæst. sua incip. quæstio talis proponitur: Quidam Colonus, & Oldrad.

drad.in consil.31. incip.thema quidam;&c.in fin.post Azo. in suis Brocardis,& ipse Oldra.consil.168.incip.ad primam,ver. ad tertium,& Alberic.de Ros. post Guilielm. de Ang. in l. Vinum,vltim.colum.ff.eodem.Bartol.in l.res in dotem,ff.de iure dot. Anton.de Butr.Imol.Panorm.Can.in cap.quan.de iureiuran.Card.Zaba.Pet.de Ancher.& Imol.in Clemen.final. per illum textum de decim.& Bald.in l.si duobus,in princ. versicul. item quæro. C. communia de le. vbi dicit hoc verum in contractibus,eò quia † in eis inspicitur consensus secundum tempus contractus,facit dict.l.cum quid,iuncta dict.l.vinum,& d. l.res in dotem,& cap.olim,& cap.cum Canonicis,de censib.Et prædictam etiam opinionem tenuit Bald.in l.acceptam,duodecima quæst.C.de vsur. & Rom.in cons.123. incip. circa primum dubium.& Ioan.de Ana.in cap.2.vltim.charta de malefic. Martin.de Lau. in tractatu suo , de monet. in dicta l. cum quid. & Calcan in consilio 14 12.colum.cum pluribus concordan. quæ infra per discursum suo loco adducentur.

Et prædicta opinio tanquam communis est tenenda,quamuis Bartol. in l.cum certum, ff. de auro, & argent. leg. & in l. Paulus,in fine ff.de sol.& Bartol. in dicta l.cum quid, & consil. 137. incip. super eodem prim.volum. secundum penultimam impressionem, & 424. incip. quia conuentiones, 2.volum. & Francisc.de Aret.in dicto consil.11.incip.procedendum 2.colum. aliter videantur tenere distinguendo inter variationem, quæ fit de bonitate intrinseca: quo casu fatentur attendi tempus contractus: & eam,quæ fit de bonitate extrinseca, quo casu dicunt communem opinionem esse,vt attendatur valor téporis solutionis, quod etiam tenuit Bartol,in dicta l. cũ quid & in dicta l.res in dotem. cum concord.allegat.per Aretin. in d. consilio 11.

Sed intelligendo hanc sanè conclusionem , & eorum dicta non discrepant ab hac conclusione,vt latè dicetur infra in 6. & septima declaratione, iunctis his, quæ dicetur in 3. Et secũdum Panorm.in dicto cap. olim , de censibus. prædicta conclusio procedit ex quacunque causa sit soluendum debitum, siue ex contractu,siue ex testamento,siue ex iudicis taxatione quòd latius examinabo , infra in declarationibus, & ampliationibus.

Et prædicta etiam procedunt, vbi pecunia non est in obligatione,

gatione, vel solutione, sed in solemnitate, puta, quòd non valeat contractus, qui excedat tantam summam, nisi interueniat talis solemnitas: quia illa summa est consideranda secundum tempus dispositionis secundum Baldum, in l. illud circa finem commen. C. de sacrosanct. Eccles. & dicam infra in duodecima declaratione, vbi tradit, quod in dispositione, l. vel statuti. Procedit etiam prædicta conclusio, siue æstimatio causetur a taxatione, l. a statuti, siue a consuetudine, vt per Bal. in l. si quis argentum, in princ. C. de dona. & patebit ex infra dicendis in duodecima declaratione, & in 3. fallen. siue ex conuentione, vt infra 1. 8. fallen. siue aliter fiat æstimatio, de qua æstimatione quomodo fieri debeat, & possit: dictum fuit hac conclusione in primo præmisso.

3 Prædicta conclusio † declaratur vt indubitanter procedat quando variatur bonitas intrinseca pecuniæ: vt quia fiat de meliore, & preciosiore liga, & plus valeant aut de minore, & viliore, & minus valent licet sub eodem pondere, & etiam sub eadem forma: nam solutio fieri debet aut post secundum antiquam pecuniam: hoc est, de pecunia antiqua si reperiatur, vel de noua æquiualentia, seu ad æstimationem antiquæ, cap. olim, & cap. cum canonicis de censi. vbi antiqui census solui debent de antiqua moneta, vel de noua vilioris metalli ad æstimationem antiquæ. Et si noua sit melior antiqua, debet de noua tantò minus dari, secundum glos. in d. c. cum canonicis, quia qui diminutam recipere nolet, meliorem exigere non debet, arg. l. penult. C. de solu. & l. qui bona. §. quamquam, ff. de dam. infec. not. Ioan. Andr. in addi. Spec. in titu. l. de solu. §. nunc aliqua in addi. incipien. olim. no. Signor. in consil. suis numero 74. in q. incip. quæstio talis proponitur, quidam Colonus, quam dixi supra esse Iac. But. & pulchrè Old. consi. 250. incip. factum tale est, & cum hac sententia, quæ est communis, & iure probata, transeunt Doct. de iuribus præalleg. & Cano. in cap quanto, de iureiu. maximè Bu Imol. & Panor. per l. creditor. in prin. ff. de sol. Bar. Ang Cuma. Imol. & Doct. in l. Paulus. l. 1. ff eod. tit. de sol. Albe. de Ros. in d. l. cum quid, ff. si cert. pet. vbi etiam Bar. Ang. & Paul. de Cast. post. Dy. & Iac. de Aren. vbi loquuntur principaliter in mutuo, & generaliter in debito ex alia causa, ac Guil. de Suza. in quæst. suis. 8. chart. & Pil. q. 39. incip. Lucius Tibius Mæuio fundum locauit, & in

q.30.incip.quidam creditor Bononien.& Specul. in d. §.nunc aliqua in fine in tit.de sol.Bald.in consil.137.incip.super eod. 1.vol.& 339.incip.punctus quæstionis.2.vol. secundum penul. impressionem,latè Zaba.in Cle.si beneficiorum.13.q.de deci. vbi.Pet.de Anch.& Io.de Imol.Franc. de Aret. in l.quod te,ff. si certum pet.vbi tam de debito ex causa mutui,quam ex alia causa, & d.Cornæus latè in consil.321. incip. de pluribus vlti. co.3. volum. vbi dicit hanc esse communem opinionem, & in consil.181.inci.visis nonnullis 27.col.vers.restat.2.vol.& Soc. in l.cum quid, per d.l.creditor. hinc secundum Bartol.in l.res
4 in dotem, ff.de iure dot. † si dos sit constituta,& data dudum, & sic in antiqua moneta, quæ sit variata in materia, & petatur restitui, debet fieri solutio, & restitutio secundum antiquam monetam, vel secundum eum, in d.l.cum quid. de noua ad æstimationem antiquæ, & secundum Bald. in d.l. cum quid, ita obseruatur de consuetudine, ratio est secundum Bart.ac Doct.ibi, ac in locis supra, alleg. quia moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere, & bonitate, sed alia. Et prædicta procedunt secundum Alber.de Ro.post Dy. & Doct. supra allega. non tantum si mutata fuerit moneta in materia, seu in liga, seu preciositate, & bonitate intrinseca, verum etiam in pondere, seu vbi variatum esset pondus, pro quo facit d.l.1.C.de vet.numis.pot.lib.11. vbi Ioan. de Pla. & idem Ioan.de Pla.post Dyn.in l.2.eod.tit.& Pau.de Cast.in l.2. in prin.C.communia de leg.vult Bal.in l.acceptam.12.q.C.de vsur.no.glo.in cap.conquerente, in verbo, solidos,de offi.ord. quæ loquitur de solidis debitis pro cathedratico, vel synodatico,ita quod si debitum sit secundum tempora,solidi quibus 72.seu ducati faciebant libram auri, iuxta.l.quoties. C.de susce. & Archa.libr.10. sit nunc facienda solutio ad aliam æstimationem, quamuis de illis solidis,seu florenis aureis non reperiatur Sed de nouis, quorum 96.faciunt secundum Paul. & Anton. de Butr.ibidem post alios, & hoc siue maior pecunia sit in vsu, siue non sit in vsu, sed minor tantum, vt per gloss. ibi Anto.But.& scribentes, & propterea Bald.in l.si duobus 11.
5 colum.vers.item quæro. C.communia de leg. dixit, quod † si aurei hodie sunt maiores, vel minores,quam olim,reduci debent ad intellectum valoris veteris monetę,per l.si aliud,C.de susce.& Arch.lib.10.& l.1.C.de vet.numis.pot.lib.11.licet non
persi-

persistit in illa opinione, quando sumus in dispositione alicuius legis vel constitutionis de moneta loquentis, de quo intra in duodecima declaratione dicetur. Et sic patet, quod prædicta procedunt non tantum: quando de antiqua moneta non reperitur, vel non est in vsu. Verum etiam quando reperitur de vtraque, videlicet tam de antiqua, quam de noua variata, prout supra volente debitore soluere de noua, quod maximè voluit Petr. de Ancha. in d. Cle. si beneficiorum pe. co. & est de mente Oldr. in consil. 250. & in consi. 13. & Ioan. Andr. in addi. Spec. in alleg. titu. de sol. §. nunc aliquo in fi. in add. incip. olim. & latè d. Cornæus in d. consi. 321. incip. de pluribus, col 3. vol. volens quod moneta vsualis seu currens diuersa in bonitate intrinseca solui debeat ad rationem, & æstimationem antiquę & ibi respondet ad contraria volentia solui posse de vsuali pecunia vt intelligi debeant ad prædictam rationem, & æstimationem, & alia eius responsio non placet, vt elicitur infra duodecima declaratione, & idem voluit ipse Cornæus consi. 181. incip. visis nonnullis 17. col. ver. restat, 3. vol.

6 Item prædicta procedunt etiam † si quis sit debitor pecuniæ in genere, puta in libris, in florenis Mediolani, vel Sab. pro quibus fit solutio, & omni pecuniæ cum nulla petia pecuniæ inueniatur, vel fiat modo appelletur libra, vel florenus Mediolani aut Sabaudiæ, vt latè dicetur infra, in 6. declaratione iunctis etiam hic, quæ dicentur infra in 8. lim. in 3. quæst. Et si de valore, & bonitate antiquæ pecuniæ, de qua in obligatione apparere non posset, dico quod aut constat de aliqua solutione facta circa obligationem, vt in censu aliquorum annorum vel parte solutionis, & tunc talis præsumitur fuisse obligatio qualis fuit subsecuta solutio per no. per Bal. & Angel. l. si certis annis, C. de pac. & per Bald in consilio 423. incip. est dicendum, in fin. 2. vol. secundum penultimam impressionem & dictum fuit supra in .. præmisso prope fi. Alias autem habemus recursum ad monetam illius nominis vsualem, secundũ Salyc. in l. fin. in fin. commen. C. si cer. pe. vel ad obseruationem vrbis Romæ, secundum eum considerando prius obseruantiã locorum vicinorum, vt est de mente Old. in consi. 168. incip. ad primam vers. ad tertium, & Ioan. And. in addi. Spe. in Rub. de concess. pręben. prope fin. Et his cessantibus de minore censeremus secundum Salyc. vbi supra, vel melius ex mente Bart. in l.

in l. Paul. ff. de solutione pretia. ex rei qualitate iudicaremus vt dixi, & ad hoc videantur quæ dicam in sequenti amplificatione, vers. & ad id.

Ex prædictis infertur quod debitor solidorum paruorum Mediolani longo tempore decurso, quorum 80. & sic 4. libræ faciebant ducatum, seu florenum auri, non posit loco anti-
7 quorum de nouis, qui sunt vilioris metalli vel minoris ponderis, sed debet soluere de antiquis si reperiantur, vel de nouis ad æstimationem antiquorum, hoc modo: quia cum 80. ex antiquis facerent florenum auri, seu ducati ex nouis sint necessarij 92. vel 94. tenebitur loco 80. ex antiquis dare 92. vel 94. ex nouis.

Et idem e contra si non essent meliores: quia non teneretur debitor dare tot de nouis, sed tanto minus, puta si 80. ex nouis facerent florenum auri, & debitum esset contractum tempore, quo florenus auri valebat 92. qui erant vilioris metalli, vel minoris ponderis, nam debitor soluet 80. ex nouis, loco 92. ex antiquis. Et hoc verum est, si ex mandato Principis moneta noua, licet vilior, aut minoris ponderis successerit loco antiquæ taliter, quod pro tanto expendatur, quantum valebat, & valet antiqua melior. per textum in l. Paulus, sed attenta consuetudine soluendi in alia materia, secus esset secundũ Alberic de Ros. in dicta l. cum quid, in fin. commen. & infra dicetur in secunda limitatione, not. Ioan. Andr. in additio. Specul. in titul. de solut. §. nunc aliqua, in fin. in additio. incip. olim, nam si pro 80. ex nouis vilioribus, potest haberi florenus auri, sic pro 80. ex antiquis melioribus haberi poterat, nullum adest interesse creditoris; C hoc etiam tenet dom. Socin. in eadem l cum quid. 1. conclusion. vbi dicit, quod potest solui de noua viliore, quando successit loco antiquæ, si consuetudo ita se habeat, aliàs non.

8 Et hoc maximè procedit† quia bonitas pecuniæ secundum vsum consideratur, & magis est respectu vsus, quàm materiæ, cap. quis ignorat. cum gloss. 32. quæst. 4. & text. in cap. eijciens, 87. distinct. quem text. alleg. ad hoc Panorm. in dicto cap. quãto, in antepenult. colum. vers. nec ob not Oldrad. in cons. 168. incip. ad primam, in tertio dubio. Facit cap. 2. maledic. dum dicit soluendam vsualem monetam, & Clemen. fin. de decim. dum ibi dicitur ad monetam communiter currentem. & facit

l. Impe-

l. Imperatores, ff. de contrahen. empt. dum vult in rerum pretijs consuetudinem obseruari facit l. Labeo, & Sabinus, ff. de verborum signific. cum vulg.

Et secundum prædicta potest saluari opinio eorum, qui dicebant posse solui nouam pecuniam loco antiquæ subrogatam. Esto quod de antiqua non reperiatur; prout fuerunt Petr. de Bella Per. Od. & Guiliel. de Cur. quorum dicta refert Alberic. de Ros. in l. vinum, vltim. colum. ff. si certum petatur. & in dicta l. cum quid, & ibi Bal. tacito auctore postposita distinctione Bal. ibi, qui in suo confuso sermone videtur tenere quod si reperitur de antiqua, sit de illa soluendum, aliàs de noua secundum suam æstimationem, & non ad æstimationē antiquæ, & latius dicam in membro sequenti, ac in declaration. sequent.

Illud benè verum puto, quod si ex tali solutione nouorum quis verisimiliter esset damnum passurus: quia est iturus ad partes, vbi isti noui viliores minus valent, quàm hic expendātur, possunt recusari, maximè quando certa species, & bonitas erat in obligatione, vel ex natura contractus, vt in mutuo, d. l. cum quid, & dote, dicta l. res in dotem. & nota. Salycet. in l. si quis argen. in princ. C. de donat. Panormit. in capit. quanto, in fine, de iureiuran. vel ex conuentione, quia si iuxta consuetudinem velit dare de noua viliore ex Principis mandato æquiualente, licitè poterit recusari etiam secundum consuetudinem, quæ permittit in alia materia solui pecuniam.

Nam si hoc permittitur vbi eadem est bonitas intrinseca existente forma tamen diuersa. dicta l. Paulus, ff. de solu. quanto magis hoc non licebit, vbi est diuersitas in materia. Circa quod videri possunt, quæ dicam infra eodem, in secunda limitatione, & in sequen. amplia. vers. cæterum. facit quod dixit Ioan. Andr. in addi. Specul. in titul. de solut. § nunc aliqua in fine, in addit. incip. nota. hic vbi dicit quod obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis, iunctis his, quæ dicet ibidem in addi. incip. olim.

Et ex his patet, quomodo posit fieri solutio debiti in antiqua moneta contracti, quando noua est vilior, aut melior, aut eiusdem cursus, & valoris de consuetudine, vel de mandato superioris, licet non sit eiusdem bonitatis, siue reperiatur de antiqua, siue non.

Nam si noua esset eiusdem bonitatis, ponderis, & cursus cuius antiqua, nullum dubium, esto quod forma esset diuersa quo casu recurrendum esset ad dictam l. Paulus, ex his, quæ in seq. declar. dicentur possent hic dicta ampliari.

SVMMARIVM.

1 *AEstimatio temporis contractæ obligationis in pecunia, vt inspiciatur quomodo procedat.* 5.
Pecunia reprobata non liberat.
2 *Ioan. Andreæ est fur Oldradi.*
3 *Pecunia, quæ tempore contractus in vsu erat, nunquid solui debeat si tempore solutionis abiecit in desuetudinem.*
4 *Debitor morosus, de qua pecunia soluere teneatur.* 6. 8.
7 *Practica in modo soluendi post reprobationem pecuniæ.*
9 *Debitor non morosus nunquid liberetur soluendo de pecunia reprobata.*

SECVNDA PARTICVLA.

1 SEcundò prædicta conclusio, quod æstimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inspiciatur procedit etiam † si illa moneta sit reprobata, & non sit in vsu: quia præstabitur de noua æquiualente ad æstimationem antiquæ, & si non æquiualeret, supplendum erit in eadem bonitate, & secundum antiquæ valorem antequam reprobaretur secundum communem sententiam, quam firmat glos. in c. cum canonicis de censi. But. Panor. & communiter Cano. in c. quanto de iureiu. Alb. de Ros. in d. l. cum quid post Iaco. de Aret. & Dyn. & alios Docto. per eum alleg. quos in præcedenti declaratione retuli in prin. Et idem Alber. in l. vnum vltim. col. post Guil. de Cug. Angel. in d. l. cum quid, ff si certum petatur, vbi Francisc. de Aret. volentes procedere siue debitor fuerit in mora, siue non quod etiam voluerunt Iaco. de Rauen. & Odoff. in leg. in minorem C. in quibus cau. in integr. restitutio. non est necess. sequitur Andr. de Iser. in cap. 1. §. 5 vol. in titu. quæ sint reg. & Per. de Anchar. in Clement. si beneficiorum. de deci cum concordant.

dant.per Alex.& scribentes alleg.in l.quid te. ff.si cert.pet.vbi do.praeceptor meus transit cum hac sententia: & dom. Franc.
2 Curt. in d.l.cum quid. Et hoc facit † quia postquam pecunia est reprobata non liberat,& non est expendibilis, nec nomen pecuniae habet, l.eleganter §.qui reprobos, ff.de pig.actio, & facit tex.elegans in l.1.C.de vete.numis.pot.lib.11. vbi pecuniam antiquam,alias probam, si fuerit reprobata ratione materiae vel formae, possum licitè,& impunè recusare, facit,quia bonitas pecuniae ex vsu consideratur, l.1. ff de contrah. empt. no.Alber.in d.l.cum quid, pe.co.& Panor.& Can.in d.c.quanto, & dixi in praece.declar.circa fin.fac.quod dixit Bald. in d. cap. quanto. versic. quaero nunquid, quod aestimatio pecuniae non est idem,quod ipsa pecunia nec adeò connexa,vt censeatur idem, & vnum,de quo infra dicam in quarta declaratione circa fin.Et ad id quod dixi de moneta quae non est in vsu, facit quòd pulchrè consuluit Old.in cons.167.incip.ad primam versi.ad tertiam vbi dicit quod si Papa mandasset solui.40.libras Turonensium in patria vbi non sunt in vsu, nec habent cursum, considerabitur cursus vicinae regionis, aliàs autem considerabitur quid valeat similis,& aequipollens moneta per c.olim.de censi.no.Ioan. in Rub.de concess.praebend.circa fin. vbi more suo refert verba Oldr.tacito authore est glos.in terminis, in verbo, consuetum quam ibi sequuntur Doct.in Clement.si. beneficiorum, de deci. & dixit Panor.in cap.cum ca-
3 nonicis, de censi.quod licet † aliqua pecunia esset in vsu tempore contracti debiti esto quod esset premissa. Si tempore solutionis non sit in vsu, debet fieri solutio de ea, quae est in vsu ad aestimationem antiquae, sequitur Ioan.de Ana. in cap. 2.in penul.colum.de maledict.& not.Anto.de But. in d.c.cum canonicis, post gl.ibi.Reliqua dixi in proposito in praeceden. ampliatione, versic. & si de valore. Et praedictam opinionem puto. tenendam tanquam communem, & veriorem limitando, prout infra dicam, & quem vltra Legistas praedictos dixit Pan.in d.cap.quanto, communiter teneri à Canonistis,sequitur.Bald.in l.fin.vers.sed pone iuro, C de non nu.pecunia, vbi loquitur in iurante soluere, licet plures Doct.in hoc articulo variauerint, vt declarant Albe.de Ro. & Bal.in d.l.cum quid. & latè Alexan. & scribentes in d.l.quod te.vbi Bart. tenet quod possit solui de pecunia reprobata, eò quia materia

magis

magis quàm forma consideratur, l.quæsitum, §.illud fortasse, ff.de leg.3. & loquitur Bartol. quando quis promisisset decem libras Perusinorum, quæ pecunia fuisset post modum per statutum reprobata, & cum Bart.transit Pet.de Anch.in regula, peccatum, 5.opin.de reg.iur.in 6. quod etiam voluit Cy. post Petr.in l.minorum, C.in quibus cau in integr.rest non est necess.& Cy.in l.cum quid, ff.si cert.peta.quod procedit quando debitor non fuit in mora secundum Pet.& Cy.in d.l.minorum & Cy.in d.l.cum quid, vbi Ro.etiam ita tenet, dicens quod si debitor fuit in mora, postquam moram fuit pecunia debita reprobata, tenetur dare de noua, seu de alia ad antiquam æstimationem reprobatæ † alias potest dare de reprobata, cum
4 qua opinione videntur transire Hostien.Ioan.And.& Imol.in d.cap.quanto, & Imol.in l.in ratione. §.diligenter. ff.ad.l.Fal. & in d.l.Paulus, & Alberi.de Rom. in 1.parte statuto.q.106 & Alex.in d.l.quod te.& Zaba.Petr.de Ancha.& Imol.in Clem.si beneficiorum.de deci.qui respondent ad contrariam. Quinimò plus voluit Cyn.in d.l.cum quid, quod debitor sit liberatus tanquam species sit perempta, per l.si ex legati.ff.de verb. oblig.quod non placet sequacibus Pet. & Cyn.in d.l.in minorum, vt per Alex.in d.l.quod te, & per Alb. & Bald.in d.l.cum quid, quia licet ex reprobatione forma censeatur extincta, tamen materia est in rerum natura. Et adest alia pecunia eiusdem ligæ, aut illi subrogata, & si quis vellet videre opi. in d. l.cum quid, & latius Zaba.in Cle.si beneficiorum, 13.quæst.de deci.vbi etiam latè per Pet.de Anch.& Io.de Imol. Illa autem opinio quod reprobata pecunia, vel debitum, vel legatum pereat, reprobatur per Alb.de Ro.post antiquos in d.l.cum quid, & in l.vnum.vlt.colum.post Guid.de Cu.& per Doct.communiter, in d.l.quod te.& per Alb.de Ro. in l.2.in penult. colum. C.de iure emph.& per Doct.communiter in d.cap.quanto, & per Zaba.Pet.de Anch.& Imol.in Cle.si beneficiorum de dec. Et si quis vellet tenere hanc secundam opinionem aduertere habet ad practicam, quam tradit Imol.in d.cap.quanto, dum dicit solui de antiqua licet reprobata, si haberi potest, & si haberi non potest, solui debere de noua tantum quantum ex illa noua emeretur quantitas antiquæ, in quo posset esse vtilitas: quia antiqua venderetur tanquam aurum, vel argentum in massa consistens, sed Bal.in d.l.cum quid vult aliter, videlicet

5 licet quod † solui debeat de antiqua si reperiatur, & si non reperiatur de noua simili ad æstimationem nouæ: vel prout valet antiqua si inueniretur, & non esset reprobata, puta si grossoni Mediolani fuissent alicubi reprobati forte Venetijs, & ibi vbi sint, essent reprobati non inuenirentur fieret consideratio, quot marcellos, vel marchetos valeret similis moneta non reprobata, puta grossoni Mantuę, qui æquiualent grossonis Mediolani, & hoc velle videtur text. in d.c. olim, & gloss. in d.c. cum canonicis. Retenta autem alia opin. quam puto tenendam, an debeat solui de noua moneta ad æstimationem antiquæ referendo ipsam æstimationem ad præsens tempus, quo fit solutio, an verò ad tempus obligationis. patet veritas ex his, quæ dicam in 4. declaratione.

Cæterum aduertendum est quia Imo. in d.l. Paulus, ff. de so. nixus fuit concordare op. ponderando ex qua causa contigerit reprobatio: Dicit enim quod si reprobatio fuit causata ex eo, quia post tempus contractus pecunia tanquam minoris ponderis aut nimis erosa esset: tunc non debet esse pericu-
6 lum creditoris, sed debitoris etiam si debitor non fuisset in mora, & idem voluit Imol. in d.c. quanto, 4. & 5. colum. per l. creditor in princ. secundum veram lecturam, quæ communiter tenetur, vt dicit ipse Imol. ff. de sol. Et ita intelligit gloss. in d.c. cum canonicis. Alias autem si fuisset reprobata ratione formæ, & non materiæ, periculum, damnum spectet ad creditorem, ita quòd sufficit soluere ipsam pecuniam reprobatam motus post Host. & Ioan. Andr. in d.c. quanto, quia sicut non licet creditori soluere in alia forma, quando debitor esset damnum passurus. arg. l. pen. C. de sol. & l. fi. ff. de acce. & l. fi. C. de fru. & lit. expen. & l. si cum dies, §. arbiter. ff. de arb. Et hęc concordia fuit sumpta ex verbis Host. in d.c. quanto, quem latius refert Zaba. in d. Cle. fin. in 13. q. de deci. Cogitabam quia articulus est dubitabilis esse distinguenda singula membra quæ in hoc passu occurrere possunt, quandoq; enim pecunia debita non in totum, sed pro parte reprobatur: quia diminuitur in valore propter defectum bonitatis intrinsecæ, quæ aderat tempore contractus, puta quia pecunia erosa, quę plus debito expendebatur, fuit reducta ad minorē, & est materia examinanda in l. 15. decl. & procedit, quando erat erosa tempore contractus, vel debilis. Quandoq; aūt tempore contractus, ali 8

qua pecunia debita, puta grossoni Mediolani erat boni argenti, puta, de liga xj. denariorum cum dimidio, & post cõtractum fuit facta debilior, puta de xj. denarijs, vel circa, vt quandoque videmus, & ex hoc fuit diminuta in valore, & pro parte reprobata: & tunc est materia de qua dictum fuit in præce. decla. Quandoque autem pecunia debita in totum reprobatur, & hoc potest esse dupliciter. Nã potest quis esse debitor certe speciei monetæ forte grossonorum Sabau. quandoque certi generis, puta, certorum florenorũ Sab. qui floreni valent xij. grossos Papæ, vel Sab. Et potest poni exemplũ. quod Mediolani, vel Venetijs talis moneta sit reprobata. Idẽ si Serenissimus Rex noster reprobasset post adeptum Ducatum Mediolani omnem monetam per Principes, qui antea
7 illũ tenebant fabricatam, & hoc casu videtur, quod si † præcessit mora debitoris damnum sit eius, per d. l. creditor, in princ. & idem si præcessit mora creditoris, vt ibi à contrario sensu, cum concor. supra alle. Non tamen per hoc dico, quod creditor cogatur recipere de tali pecunia reprobata, quæ non est expendibilis, & maximè quando cursus eius est sub pœna prohibitus d. l. eleganter. §. qui reprobos, cum sit prouisum per l. Paulus l. j. ff. de sol. quod possit solui de alia simili moneta, licet diuersæ formæ, & multò magis prouidet consuetudo quæ admittit, quod possit solui de alia moneta diuersæ materiæ, & formæ proportionabiliter æquiualenti: & tunc ratio damni etiam de quo in d. l. Paulus, imputabitur moroso hoc modo, quia cum istã reprobata minus valeat, quia habetur tanquam aurum, vel argentum in massa consistens damnum expensæ, quod contingit occasione fabricaturæ alterius monetæ imputabitur moroso: nam si creditor fuerit morosus, tantò minus dabitur quantum constat expensa, & si debitor fuerit morosus dabit de simili moneta absque eo, quod habeatur ratio talis expensæ taliter, quod interesse talis expensæ ipsæ debitor morosus sustinebit, si habuerit illam pecuniam reprobatam penes se. Nam si de tali pecunia non haberet nulla est q. interesse damni, sed lucri, quia posset de illa emendo, & dando creditori tantum lucri facere, quantum ascenderet dicta expensa, de quo interesse lucri non habetur ratio etiam in morosis, vt dicam infra, in j. limitatione.
8 Si autem nulla præcessisset hinc inde mora † quia antequã

eueniſſet

euenisset dies solutionis pecunia fuisset reprobata: tunc dicit d.l.creditor, quod periculum, & damnum est creditoris si de illa habeat, vt dixi. Nam postquam est dominus pecuniæ quã debet, ad eum spectat periculum l.id quod in princ.ff.de peri. & commo.rei ven.& dict.l.quod te, & Alb. & Bald.in d.l.cum quid. Item non perijt forma: quia ius prouidet quod in alia forma posit fieri solutio d.l. Paulus, & magis prouidet consuetudo, vt dixi. Ita vt non sit disputandum, an de ipsa pecunia reprobata possit fieri solutio, & hoc modo non est distinguendum an sit reprobata; quia ære contaminata. Nam dando de consimili secundum l.Paul.& secundum consuetudinem de alia proportionabiliter ad illam nullũ reperitur dãnum, nisi expensa quæ fit in fabricando: quod spectat debitori, vt dixi, nisi creditor dedisset causam reprobationi d.l.quid te, & d.l.creditor in prin. vel nisi in eius iniuriam facta esset, vt ibi notatur, & in Cle.si.beneficiorum, de deci.& per Io.And. & Doct.in d.c.quanto, vbi idem dicunt, si fuisset conscius fraudis. Plus arbitror quod si esset pecunia totaliter ærea, quæ esset reprobata taliter, quod in alia pecunia non reciperet functionem, damnũ spectaret ad debitorem, d.l.creditor in prin. quam multum ponderat Ro.in d.l.quod te, licet plurium Doctorum sententia d.l.quod te, sit, quod quando debitor non fuit in mora, posit soluendo de pecunia reprobata liberari,
9 est enim † inconueniens quod debitor ex beneficio donationis sibi à creditore concessæ sit à damno immunis, & ꝙ creditor ex suo beneficio damnum sentiat, vt dixit Pan.in d.c.quãt. pen.col. Nam si debitor sine dilatione soluisset pecuniam, quę postea fuisset reprobata creditor fortè illam expedisset, & nõ esset quæstio damni. In pecunia aũt depositata, in qua depositario non est data facultas illa vtendi, res est magis clara, cum deponens remaneat dominus, taliter quod damnum ad eum spectare debeat, nisi depositarius fuerit in mora; §.præterea inst quibus mod.re.contrahi.obl.l 1.ff.illud in l.si Asia, §.fin. iuncta l.quod nerua, cum ibi not. ff.depo. & infra dicam in 9. limi.circa princ. Quid autem si valor monetæ reprobatæ sciri non potest, dixi in præced.declara. & supra eo.versic.& ad id, quod nec propterea minus dicitur reprobata, quod dando illam campsoribus poterit alibi expendi per eos, vt per Alex. in d.§.qui reprobos.

SVMMARIVM.

1 Valor, & bonitas in pecunia, vt inspiciatur ad tempus obligationis quomodo procedat.
2 Pecunia diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.
3 Velle non debet quis illud, cuius contrarium esset periturus.
4 Bald. & Antonij de Butrio distinctiones quadam in materia solutionis reprobantur.
5 Solutionis tempus nunquid inspiciendus in dotis restitutione.

TERTIA PARTICVLA.

Tertiò prædicta conclusio declaratur vt procedat, quando non est mutata præciositas
1 pecuniæ † debitæ, nec pondus, nec ipsa pecunia reprobata, sed tantum valor est mutatus, seu bonitas extrinseca, & debitor certæ speciei pecuniarum tenetur, vel vult de illis soluere, puta si debitor ducatorum largorum, vel grossonorum Mediolani teneatur aut velit de illis soluere: quia attendimus numerum promissum, & non curamus de augmento, vel decremento quod superuenit post contractum, Cle. 2. de deci. vbi Io. de Imo. post Zaba. & Petr. de Anch. Nam dicere potest, tibi debeo, vel promisi 10. ducatos vel 40. grossones Mediolani, ecce quod tibi tot numero do, vt declarat. Bal. in l. cum quid, in vlt. col. ff. si cert. peta. vbi etiam Ang. Sali. Fulg. & Pau. de Cast. & hoc est, quod volunt Bart. & sequa. in d. l. cum quid, & idem Bart. in l. Paulus, pen. col. ff. de so. in l. res in dotem. dum dicunt, quod quando est eadem moneta in bonitate intrinseca, non est curandum de bonitate extrinseca, seu de pluri valore superueniente vel decremento valoris, nisi à tempore moræ, vt declarat And. de Iser. in tit. quę sint regalia, in prin. 8. col. vers. & sic videtur nó. Bal. in l. fi. 1. col. C. cómunia de leg. per d. Cle. 2. & per l. 1. C. de vet. nu. po. li. 11.
2 & l. si quoties C. de suscc. & Arch. li. 10. dicens ꝙ † moneta diminuta in æstimatione reduci debet ad intellectum tẽporis contractus vel obligationis: quia consensus partium secundũ

illud

illud tempus consideratur, l. cum quid, ff. si certum petatur, & facit, d. l. res in dotem.

Nam ista reductio nihil aliud significat, nisi quod tantum numero præstetur de pecunia, vult Bald. in l. illud. C. de sacrosanct. Eccles. in fine. notant gloss. & Doctor. maximè But & Panorm. in cap. conquerente, de offic. ord. & dixit Salycet. in l. final. in fin. commen. C. si certum petatur, quod Florentini in suis mercantijs venditis ad florenos seruant, vt attendatur valor temporis contractus tanquam de noua æstimatione non fuerit cogitatum.

Vnde si quando promisi tibi centum ducatos auri, valebat libras quatuor, & sexdecim solidos Mediolani, & demum redierit ducatus ad valorem librarum quatuor, & solidorum duodecim, si dare mihi velis centum ducatos, non potero dicere me velle 400. solidos vltra centum ducatos, idest, ducatos centum, & quatuor solidos, & solidos trigintaduo Mediolani, considerato quod tempore promissionis centum ducati valebant 400. solidos Mediolani, idest, quatuor solidos pro singulo plusquam nunc valeant, notat latè Zaba. in Clement. fin. 13. quæst. de decim.

Et idem econtra si tempore promissionis ducatus valebat, solummodò libras quatuor, & duodecim solidos, & tempore solutionis valebat libras quatuor, & solidos sexdecim, quia volente debitore soluere ducatos centum auri, nō poterit creditor dicere quod vult considerari valorem temporis contractus ad sui vtilitatem soluendo singulum ducatum ad rationem librarum quatuor, & solidorum duodecim.

Ita quod pro singulo ducato velit detrahere solidos quatuor. taliter quod velit dare tanto minus de centum ducatis, quantum capiunt solidi 400. videlicet quia velit dare ducatos 15.
3 & solidos 64. Mediolani: quia † non debet velle id, cuius contrarium esset petiturus, argum. l. penultim. C. de solu. not. Alberic. de Rosa. in dicta l. cum quid post antiquos. & Bald. in consil. infra allegat. quia si non vellet debitor soluere maioré æstimationem, vt fuit dictum, sed numerum pecuniæ non debet peti, vt habeatur ratio diminutionis.

Et si dicatur quod secundum primum exemplum inspicimus valorem temporis contractus, quando auctus est valor pecuniæ promissæ post tempus obligationis. Et quod secun-

dum aliud exemplum videtur inſpici tempus ſolutionis, quando minutus eſt valor, & cur hoc ſit.

Reſpondeo, vt præmiſi, quòd neutro caſu valor inſpicitur, ſed tantummodò numerus pecuniæ promiſſæ per prædicta, & eſt de mente Panorm in dicto cap. quanto. poſt Odofr. in dicta l minorum. C. in quib. cau. reſtitu. in integr. non eſt neceſſaria. Et ſi debitor velit ſoluere attenta conſuetudine de alia pecunia vel ſi de pecunia promiſſa non reperiatur, dicam in duabus ſequent. declar. Eſt verum quod Bald. in l. acceptam, 17. quæſt. C. de vſur. fecit quandam diſtinctionem, quam fundat ſuper æquitate dicens, quod ſi mutatio æſtimationis fuit repentina, vel præuideri non potuit, debitor non teneatur ſoluere, niſi ſecundum valorem temporis ſolutionis, quod diminutio valoris ſucceſſerit ex interuallo: tunc quia debitor expendit ſecundum valorem temporis contractus debet ſecundum illum ſoluere ne locupletetur cum aliena iactura. Pariter non eſt tenenda diſtinctio Anton. de Butr. in dicto capit. quanto. quam ibi reprobat Imol. in 5. colum. dum ipſe But. diſtinguebat, an pecuniæ valor eſſet variatus, vel minutus per ſtatutum, & non cederet damno debitoris, ſecus ſi aliter, puta per vſum expendendi.

Nam ex prædictis patet, quod hæc diſtinctio non eſt tenēda, & maximè quia ſecundum Imol. vbi ſupra non apparet bona ratio diuerſitatis. Et ſi † auctus eſſet valor propter hoc creditor non vellet numerum minorem pecuniarum promiſſarū, dict. l. penult. C de ſo. ut. Cum ſi fieret ſolutio ſecundum æſtimationem auctam, minor numerus præſtaretur, vt ſupra declaraui, & exemplificaui. Vnde prima opinio eſt verior per fundamenta pro ea allegata, & tanquam communis eſt tenēda, quam vltra prædicta ſequitur Bald. in conſil. 137. incip. ſuper eod. prim. volum. ſecundum penultimam impreſsionem, & in conſil. 339. incip. in ciuitate Aſculi. aliàs punctus quæſtionis, 2. volum. eadem impreſsione. Imol. in dicto cap. quanto, 5. colum. de iureiuran. vbi Panorm. in penult. colum. poſt Odof. in dicta l. minorum. Ioan. de Ana. in cap. fin. penul. colum. in fine, ac maledic. Petr. de Ancha. in Clemen. final. de decim & Franc. de Are. in l. quod te, ff. ſi certum petatur, vbi dicit eam communem, & in conſilio vndecimo, incip. procedēdum eſt, 2. colum. vbi etiam dicit hanc opinionem communē,

& in

& in consil. 112. incip. consideratis post Bartol. in d. l. res in dotem, cum qua sententia transeunt Martin. de Lau. in tracta. de monet. in 14. quæst. vers. circa quartam post princ. & not. Bartol. Socin. in dicta l. cum quid, ex quo inferunt Petr. de Anchar. & Ioan. de Ana. in locis præalleg post Bal. in dicto
5 consil. 339. Quod si dos fit data in florenis aureis, & valor floreni sit variatus tempore solutionis, debeat attendi tempus solutionis respectu valoris floreni, de quo etiam per Francisc. de Aret. in dicto consil. 11. & volunt ex hoc Doctor. prædicti sufficere, vt restituantur in specie tot floreni aurei secundum valorem suum, & hoc modo si erant centum floreni aurei in dotem dati, restituentur, & dabuntur totidem, quando fiet solutio, nec hoc ideò erit, quia attendi debeat magis tempus solutionis, quàm contractus, vt supra, proxim. declarat. Et ideò Aret. in dicto consilio 11. in secunda columna. Benè dixit in suo confuso sermone post Doctor. per eum alleg. & supra relatos augmentum, & diminutionem cedere ad commodum creditoris, & sufficere quod res, idest, florenorum, aut pecuniarum numerus in genere debita eadem in genere restituatur, non considerato extrinseco valore.

An autem vbi de alia fit pecunia solutio attenta consuetudine, Francisc. de Aret. ibi dicat. dicam infra in quinta declaratione, & prædicta procedunt, nisi debitor esset in mora, vt dicam in limitationibus in prima limitatione, & dixi supra eod. in princip.

SVMMARIVM.

1 *Pecunia, quæ tempore contractus erat, & tempore solutionis nō reperi tur, quomodo refundenda. 5.*
2 *Contrahentes non censentur censisse de futura æstimatione.*
3 *Soluere iurans de certa pecunia, de qua tempore solutionis non reperiatur, est periurus si non soluit de noua ad æstimationem illius.*
4 *Solui in pecunijs sufficit in genere, nisi mora interueniat.*
Bonitas in pecunia duplex est.

QVARTA PARTICVLA.

1
Vartò prædicta Conclusio declaratur, † vt etiam procedat, quando mutatus est solū valor pecuniarum, & de pecunia promissa non reperitur taliter, quod non possit de illa solui, vt quia promissio esset facta in Mocenighis, quorum loco nunc fiunt Marcelli Venetijs, cum enim fieri debeat solutio de alia moneta subrogata, vel aliâ eiusdem qualitatis, ponderis, & bonitatis, & ad æstimationem antiquæ, & si non reperirentur petiæ æquales, vel æquiualentes, sed minoris pō deris, & minus valentes, supplendum esset de noua eiusdem bonitatis vsque ad concurrentem summam, puta duo Marcel li parui, vel duo Mocenighi parui, loco vnius ex antiquis, vel tres Carlini Papales loco vnius grossoni Mediolani facto iusto calculo si aliqualis sit differentia, vt satis amplè colligitur ex his, quæ supra dixi in prima declaratione, & sequent. post Bartol. & Alber. in dicta l. cum quid. ac Dyn. ac sequaces ibi per eum relatos, eo casu habebitur consideratio æstimationis temporis contractus, & obligationis, non autem solutionis vt sic variato valore, fiat consideratio, quid subrogata, vel æquiualens tempore obligationis, seu quid eo tempore valeret illa, quæ non reperitur, non autem quid valeat æquiualens, vel subrogata, aut quid valere posset antiqua tempore solutionis secundum textum, & gloss. in cap. cum Canonicis, & ca. olim,
2 de censibus, dum dicit; quod † si antiqua non reperitur, datur de noua ad æstimationem antiquæ, cum qua opin. transeunt Bartol. & Alberic. in dicta l. cum quid, Dyn. & Iacob. de Are. ibi cum concord. supra alleg. in prima, & secunda declarat. & declarat Andr. de Iser. in loco infra allegato. Et potest figurari exēplum si Mocenighi valebant duodecim solidos, & Marcelli subrogati valeant 14. vel duo parui Mocenighi valeant septem solidos pro singulo præsupposito, quod de magnis Mocenighis non reperiretur: nam fiet solutio ad rationem solidorum sex pro Mocenigho paruo.

Nec enim contrahentes senserunt de futura æstimatione, sed de ea, quæ tempore contractus currebat secundum Albe.

de Ro.post Guiliel.de Cu.in l.vinum vltim.col.ff.si cer. pet.& Old.consi.13.incip.cum quæstio.circa fin.& hoc sensit Panor. post Anton.de Butr.in d.cap.quanto.in antepen.col.versi. aut non est in totum, ac post Odoffr. in l.in minorum, C.in quib. caus.in integr.resti.non est necessaria, quod pulchrè declarat Andr.de Iser.in cap.1.in prin.in 8.colum.ver.& sic videbitur, in tit.quæ sint regal.& est de mente Bald. in consil.137. incip. super eod.1.vol. secundum penultim. impressionem, imò ex quo antiqua non reperitur, vel non est in vsu mutatio eius valoris: nunc sciri non potest nec cursus, nec est nostrum illum taxare, vndè meritè fit consideratio ad valorem, & cursum temporis contractus declarando, vt supra, & dicere, quod si reperirentur, essent in eo cursu, in quo subrogati, vel simi-
3 les esset diuinare, † imò præsumptio esset quod duraret valor quousque appareret de mutatione.l.cum hic status, in princ. ff.de donat.inter vir.& vxo.l.fideicommissa.§.si rem.ff.de le.3. & cum hac sententia transit etiam Salice.in l fi.commen. C.si cer pet.dicens, quod Florentini ita seruant in suis mercantijs, & quod sit differentia quando reperitur antiqua moneta, vt consideremus tempus obligationis declarat And. de Isern.in loco præalleg. Et circa computationem, vt supra exemplificatum videatur quod in simili dicit Io.Are.in addi. Specul.in rub.de concess.præben.circa fi.iunctis his, quæ dixi in 1.decla. Et circa prædicta est animaduertendum ad id, quod voluit Bald.in l.fin.versic.sed pone iuro.C.de non nume.pecun.quod iurans soluere in termino certam pecuniam, de qua in termino non reperiatur, quia per superiorem conflata, est periurus nisi soluat æstimationem eius per cap.quanto, cum ibi not.de iureiur. & si sciri non potest æstimatio antiqua, quæ non reperitur, dixi in 1.decla. quid iuris.

Et prædictis non obstat decisio Bald. in d.l.cum quid, circa
4 fin. comment, dum vult quod † si non reperitur de pecunia temporis obligationis possit solui de noua referendo æstimationem nouæ ad tempus petitionis seu solutionis, non autem ad tempus obligationis: quia illa sua decisio non potest sustineri per prædicta, nec alleg. Bald.aliqua iura probantia suam opinionem, licet D.Cornæus in consi.321.incip.de pluribus, vlt.col.3.vol.saluando Bal. conciuem suum dicat, quod decisio.Bald.debeat intelligi, quando valor monetæ augetur, vel minui-

minuitur ex mutatione bonitatis intrinsecę, vt quia patria sit exhausta auro, vel simili ex causa, quod replicat ipse Corneus consi. 181. incip. visis nonnullis, in 27. col. versic. restat. 2. volu. Nec obstat, l. vinum. & d. l. cum quid, ff si cer. pet. dum ibi dicitur, quod nisi mora interueniat, sufficit aliquid reddi idem in genere, & bonitate non considerato extrinseco valore, quia vt not. per glo. & Doct. in d. l. cum quid, & Bart. in l. Paulus, & Panor. ac Can. in d. c. quanto, de iureiur. in pecunijs dupl. x est
5 bonitas intrinseca, quæ est preciositas, & pondus metalli, † & de ista loquitur, l. vinum, & extrinseca, quæ est valor qui in alijs rebus ante moram non curatur, vt ibi, sed valor in pecunijs non tantùm materia consideratur, vt not. per Bald. in l. quod te, vbi etiam alij ff. si cert. pet. not. Panor. post alios in d. c. quanto, de iureiu. pen. col. cum concor. adductis supra in 1. declar. per Bald. in d. cap. quanto, in apostil. ad tex. ibi falsa, & c. de iureiur. in penul. colum cum concord. adductis supra in 1. decla. licet secundum eum ibidem in ver. quæro nunquid æstimatio & ç. pecuniç æstimatio non sit idem quod ipsa pecunia, nec adeo connexa, vt censeatur vnum, & idem not. per glo. & Doct. in d. l. cum quid.

SVMMARIVM.

1 *Solutio ad tempus contracti debiti qualiter procedat, 3.*
2 *Pecuniç vsus, quando inspiciendus.*
3 *Creditor nunquid pati debeat interesse augmenti in pecunia.*
4 *Soluens valorem aureorum relictorum in testamento secundum tempus solutionis soluere debet.*
5 *Bartolus calumnia defensus in l. cum aurum, ff. de auro, & argento legato.*

QVINTA PARTICVLA.

Vincò prædicta conclusio maximè procedit, quando mutatus est tantum valor, & de pecunia promissa reperitur, sed debitor vult soluere de alia pecunia, quàm promissa, siue velit soluere de consimili pondere, & materia, & diuersa tantùm in forma, iuxta l.
1 Paulus, ff. de solut. † puta si debitor ducatorum Mediolani velit sol-

lit soluere de Venetis, siue velit soluere secundum consuetudinem, quæ hoc permittit de vna materia pro alia, puta pecuniam argenteam pro aurea; & econtra, pecuniam ære contaminatam pro non contaminata; nam debet attendi valor pecuniæ promissæ, vel debitæ secundum tempus contractus secundum Bald. in dicta l. cum quid, ff. si certum petatur, vlt. colum. dum vult, quod vbi pecunia promissa, vel debita reperitur, fit de ea facienda solutio, vsque ad concurrentem numerum, vt dixi in tertia declaratione non curando de incremento, vel decremento, vt ibi dixi, si enim non curatur valor, sed numerus in pecunia promissa.

Idem est, si de alia detur, vt non curetur crementum, vel decrementum promissæ, & quæ loco promissæ detur quasi sit necesse dare de alia quę tēpore cōtractus potuisset ęquiualere pecuniæ promissæ, & hoc vult Anton. de Butr. clarius in cap. olim, in pen. notabili, de censibus, cum concord. adductis in prima declaratione. Et hoc clarè exemplificat Oldrad. in consil. 13. incip. cum quæstio, vbi consuluit quod debitor Turonēsium paruorum respectiuè ad grossos, qui grossi valebāt 15. vel 16. ex paruis si contingat grossos tempore suæ solutionis nō valere, nisi quatuordecim ex paruis, & velit soluere d grossis, poterit soluere ad rationem, & æstimationem 15. vel 16. & sic secundum tempus obligationis, & sic erat debitor paruorum tot, qui tempore obligationis valebant triginta ex grossis, videlicet de 350. dando 30. ex grossis esset liberatus, qui si daret ad æstimationem de 14. secundum tempus solutionis necesse haberet dare 32. & sic debitor grossonorum Mediolani, vel solidorum paruorum Mediolani respectiuè ad grossonos tempore quo grossonus valebat 23. solid. cum dimidio si soluat in grossonis, tempore quo grossonus sit reductus ad 22. solidos cum dimidio, debet soluere grossonos secundum tempus obligationis.

Idem si soluat in solidis: quia debet soluere tot solidos numero, quot valebant grossoni tempore obligationis, & secundum hoc erit vtilitas soluere in moneta grossa, nam plures pecias pecuniæ non præstabit, secus si soluat in minuta, & pro hac parte facit, quod dixit Panor. in cap. quanto, penult. col.
2 quod † cum bonitas pecuniæ sit respectu vsus debeat haberi respectus ad bonitatem vsus, vt probaui in prima declaratione,

ne,ideſt ad æſtimationem temporis obligationis, l. cum quid ff. ſi certum petatur.

Item iſte creditor aliàs ex ſuo beneficio damnum cõſequeretur: quod eſſet abſurdum, facit clarius, quia ex quo conſuetudo permittit de vna materia pecuniarum, licet diuerſa pro alia ſolui debitor certæ ſpeciei, puta ducatorum, reducitur ad terminos eius, qui eſt debitor pecuniæ in genere, puta centum librarum, quo caſu ſolutio fieri debet ſecundum æſtimationem temporis contractus, vt dicam in ſequen. concluſ. & ita tranſit Maria.conſi.6.volens quod valor ducatorum relictorum in teſtamento ſolui poſsit ad rationem tot Bagatinorum, puta 48. quot valebant tempore relicti, ſeu mortis teſtatoris, licet tempore ſolutionis ducatus valeat plures Bagatinos.

Contrarium videtur voluiſſe Barto. in l. certum, ff. de aur. & arg. leg. & in l. Paulus, in fin. ff. de ſol. vbi voluit attenta con-
3 ſuetudine, † quæ permittit ſolui de vna pecunia pro alia, etiã ſi ſit diuerſæ materiæ, attendi debere æſtimationem illius pecuniæ, pro qua alia ſoluitur ſecundum tempus ſolutionis, vt ſic debitor centum librarum monetæ argenteæ tempore quo centum libræ valebant 25. ducat. videlicet 3. libræ vnum ducatum auri, ſi velit ſoluere in ducatis auri, & tempore ſolutionis ducatus valeat 4. libras cum dimidia liberetur dando 22. ducat. & vnam libram qui tempore ſolutionis valeat cent. libras, & ſic creditor minus habebit, & ex dilatione ſentiet intereſſe lucri, nam ſi tempore obligationis habuiſſet 25. duca. tempore ſolutionis valuiſſent centum, & 12. libras cum dimidia, vt in ſimili declarat Barto. in l. nummis, in fin. commen. ff. de in litem iuran. Idem eſt econtra, ſecundum Bart. vbi ſupra videlicet in d. l. cum certum: ſi debitor centum lib. in ducatis tempore quo c. lib. valebant 25. ducat. velit ſoluere in moneta: quia conſiderabitur valor monetæ, & ducati etiam ſecundum tempus ſolutionis, puta ſi velit dare de groſſonis Mediolani, qui modo valent 23. ſolidos cum dimidio, cùm tempore promiſsionis non valerent, niſi 20 & vnam libram, & ſic erant c. groſſoni, nam ſufficiet ſoluere tot groſſonos ad æſtimationem temporis præſentis, & ſolutionis, qui faciant c. lib. hoc eſt 84. groſſonos, & ſolidos 16. & hoc præſupponendo quod ſolidi per quos groſſonus, & libræ æſtimantur, non ſint in pondere,

& ma-

& materia debiliores: tunc enim esset materia quam in 1. decla. examinaui.

Et secundum istam considerationem, vt dixi, creditor patietur interesse augmenti, & lucri, de quo non est curandum secundum aliquos, vt dicam infra, in 1. & 2. limi. † etiam patietur interesse decrementi ac damni taliter quod debitor potest esse in lucro, & non in damno, prout declarat Franc. de Aret. in consil. 11. incip. procedendum 2. col. dicens quod si dos consistit in solidis Ianuensibus forte mille, & attenta consuetudine fiat solutio in florenis auri, sufficit quod floreni prę stentur secundum valorem temporis solutionis, quamuis minor numerus, & summa florenorum præstetur loco illorum solidorum, quam valerent illi solidi tempore dotis datæ, nec secundum Are. videtur obstare, quando solutio fit in eadem pecunia, augmentum, & diminutio sint ad commodum, & incommodum creditoris, vt dixi in tertia declaratione, & quòd hoc casu augmentum cedet in beneficium debitoris, & decrementum in damnum creditoris, vt prædixi, quia secundum eum in his, quæ sunt debita in genere sufficit, vt eadem res possit reddi non attenta mutatione valoris extrinseci, dict. l. cum quid, & l. vinum, ff. si certum petatur. licet Maria in consilio 6. incip. prædicta consultatio, tenuerit contrarium, videlicet esse attendendum, quot bagatinos valebat duc. tempore obligationis, vnde secundum Fran. de Are. vbi supra ista

5 regula procedit in vtroque istorum casuum, † taliter quod non sit quærendum ad eius commodum, vel incommodum cedat variatio, sed hoc solum, an verum sit, quod sint soluti mille solidi in solidis, vel in alia pecunia, quæ valeat mille solidos, & ex qua mille solidi haberi possent, licet ipse Fran. de Are. ita clarè non loquatur, est etiam differentia, quando pecunia pro missa reperitur, & quis velit de alia soluere, quæ valeat promissam, & quando non reperitur.

Nam primo casu, ideò inspicitur valor pecuniæ, quæ soluitur secundum tempus solutionis: quia illa æquipollet, & ęquipollet promissę, ar. l. Paulus, & perinde est, ac si promissa daretur; poterit enim ex illa de promissa haberi, & si promissa haberetur plus non valeret, & sic dici potest, vbi de promissa non inuenitur: quia cum sit extincta pariter eius cursus est extinctus taliter, quòd eius valor ęstimari nō potest de pręsenti. Ideo

Ideò inspicitur valor secūdum tempus contractus, vt in præced.declar.& hoc videtur de mente Bald.in l.si quis argētum, in princ.C.de dona. Et cum ista opin.transit Bened.Capr.con sil.29.incip.cum viso 2.col.2 dubio volens, quod ille, qui soluit valorem florenorum aureorum relictorum in testamento debeat soluere secundum tempus solutionis.

In hoc passu puto faciendam duplicem considerationem, prima est de valore pecuniæ, quæ est in obligatione,seu promissa, & tunc eius æstimatio est commensuranda ad tempus promissionis facta tali consideratione, quod illa summa pecuniæ promissæ præstetur, & hoc est, quod voluit Franc. de Arct. in consil. prælleg. post Bartol. in dicta l. res in dotem, ff.de iu.do.attestando communem opinionem ita esse. & ita procedit prima opin. & hoc apertè declarat Bald. in l. si quis argentum, in princ.ver.quæris,gloss.C.de dona. dicens, quod ita consuluit in vrbano attento, quod forma promissa potest præstari, & loquitur etiam de dote,sequitur clarius idē Bald.
6 in dicto ca.quanto,vers.extra quæro. † vbi dixit,quod si promisi tibi mille lib. Imperialium in grossis, quod Imperiales sunt in obligatione: & grossi in facultate soluendi, & quod si contingat grossum, qui tempore promissionis valebat 24. Imperiales tempore solutionis valere solum 18. debeat tantum solui de grossis, vel alia moneta, qui, & quæ comprehēdant toti Imperiales quot fuerunt in obligatione, vel promissione, & idem si grossi valor augeatur, vt ibi per eum: quia sufficiet dare, qui comprehendant tot Imperiales, quot sunt in promissione, & istud etiam patet ex exemplo tradito per Oldrad in consil. 13. supra, pro hac prima opin. alleg. & ab hac opinio. non discrepat Bartol. in dicta l.cum aurum, dum dicit, quod si centum libræ monetæ sunt in obligatione,attento, quod de consuetudine potest solui aurum pro moneta, & è contra poterit,quis soluere libras in ducatis æstimando ducatorum valorem temporis solutionis non contractus: nec enim vult, quod propterea minus de centum libris præstetur aut plus, licet velit fieri solutionem ducatorum secundum veritatem valoris eorum. Secunda consideratio est circa valorē pecuniæ, quæ est in facultate soluendi, & non in obligatione, præcisè,vel promissione,& ista debeat solui secundum cursū, & valorem suum proprium temporis solutionis.

Nam

Nam si debeo tibi solidos mille, & velim soluere in grossonis Mediolani, quorum valor sit variatus a tempore promissionis, nihil ad te si dem plures, vel minus de grossonis, dummodo tibi tot dem, qui comprehendant numerum solidorum promissorum eiusdem ligæ, & bonitatis,& hoc est,quòd vult text in dicta l.cum aurum post gloss. ibi, & quod voluit Bart. & d.l.res in dotem. & Bald.in dicto cap.quanto, & d.vers. extra quæro.& in consil.414.incip.quia obligationes,& 339.incip.punctus quæstionis, 2.volum.vbi pulcherrimè loquitur,& Franc.de Aret.in dicto consil.11.vbi dicit quod hæc est communis opinio.Nam dicere quod ex mille solidis potuissem tépore contractus habere plures grossonos,vel ex cap.libris plures grossonos, vel ex c. libris plures ducatos,quam nunc dentur,prout dicit Bar.in l.nummis,in fin. est interesse lucratiuũ, quod non habetur in consideratione,nisi in morosis, l.vinum & ibi not.maximè per Guil.de Cug.& Alber.de Rós. ff.si certũ petatur,& dicam infra in prima limitatione.

2 Et prædicta procedunt siue illa pecunia,quæ est in facultatate soluendi, ita sit ex consuetudine secundum Bart. in dict. l.cum aurum,& Franc.de Are. in dicto consil.11. cum concor. siue ex conuentione secundum Bartol.in dicta l.Paulus,in vltimis verbis,Bald.in dicto cap.quanto,vers.extra quæro.& Frã. de Are. vbi supra idem si ex laudo secundum Oldrad. in dict. consil.13.

Item prædicta procedunt, nisi quando pecunia, de qua in obligatione, vel solutione fuit æstimata certa æstimatione, prout dicetur infra in 8. & 9.limit.

S V M M A R I V M.

1 *Debitor pecuniæ in genere, & indifferenter soluere volens,an debeat inspicere valorem pecuniæ secundum tempus obligationis.*
2 *Aequiualentia nouæ monetæ, quæ loco antiquæ præstatur quomodo commensuretur.6.*
3 *Pecunia reddi in eodem pondere, quando sufficiat.*
4 *Mutatio cursus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori, nisi post moram.*
5 *Bonitas in moneta quomodo veniat consideranda.*
6 *Moneta variatio in bonitate intrinseca qualiter intuẽda in solutione*
7 *Valor pecuniæ incertus quõ cõmensurãdus cũ valore alterius certo.*

SEXTA

SEXTA PARTICVLA.

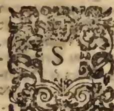

Extò quia præcedentes declarationes loquuntur vbi certa species pecuniæ fuit promissa, dicendum est, quod prædicta conclusio quod inspiciatur valor pecuniæ secundum tempus obligationis, vel dispositionis † procedat etiam in eo qui est debitor pecuniæ in genere & indifferenter, puta in eo qui promisit centum florenos Sabau. secundum vsum huius patriæ cum nulla petia pecuniæ inueniatur quæ ita vocetur, videlicet florenus Sabaudiæ, & qualiscunque sit valor pecuniæ, ac siue augeatur, siue minuatur, semper talis florenus Sab. valet grossos 12. Papæ, vel Sabaudiæ de quibus grossis etiam non reperitur, sed sumuntur ad rationem quartorũ quatuor paruorum pro singulo grosso, siue tales quarti sint melioris siue debilioris metalli, vel talis florenus Sabaudiæ valet secundum vsum nostrum tantundem currentis monetę tal. lib. grossis æquiualentis, esto quod valor mutetur in monetis. Idẽ est inpromittẽte libras in hac patria Astensi, in qua libra valet solidos 20. de quibus solidis etiam non reperitur, & vbi tales solidi reperiuntur, vt in ducatu Mediolani libra valet semper 20. solidos, hoc est, siue fiant solidi meliores siue deteriores, & nulla petia pecuniæ reperitur, quæ sit, vel vocetur libra. Et idem de florenis Mediolani, qui valent semper 32. solidos, siue fiant meliores, siue deteriores, cùm nulla petia mo-
2 netæ reperiatur quæ sit talis florenus.† Vndè promittente tales florenos, vel libras quę se habent tàm ad meliorem monetam, quàm ad debiliorem promiscuè, & indifferenter nihilominus attendi debet valor pecuniæ secundùm tempus obligationis, hoc est, de 20. solidis ita bonis sicut erat tempore obligationis, ac de quartis vel alia moneta conficiente secundum illud tempus obligationis libram vel talem florenum Sabaudiæ. Et ita tenuit Azo. in brocardis in Rub eadem moneta vel mensura debetur, quæ erat tempore contractus, quem refert, & sequitur Io. And. in addi. Spec. in tit. de sol. § nunc aliqua in fi. in addi incip. ex contractu, vbi etiam ita transit Bal. in addi. incip. nota hic, &c. vult Bart. in l. res in dotem, ff. de iure dot.

re.dot.& latè probatur, ac patet ex his,quæ dicta sunt supra eo.1.declarat.post Alber.de Ro.& communiter Doctor.in d.l. cum quid, cum concord.ibi adductis. dum dixi quod de antiqua moneta est facienda solutio, vel de noua ad æstimationē antiquæ, vult etiam Old.in d.consi.31.incip.quidam condens in fin.dum loquitur de eo qui erat simpliciter debitor 200.libr & concludit intelligi de libris secundum antiquam monetam temporis obligationis, not.Ro.in consil.123. incip. circa primum: dum facit differentiam inter debitum librarū ex cōtractu, & ex statuto.facit ꝙ dixit Bal.post gl.in c.conquerente in fi.commen.de Offi.ord. volens ꝙ qn̄ solutio est facienda ex
3 veteri impositione est facienda ad veteres denarios seu ad antiquam pecuniam,& qn̄ ex noua impositione ad nouos denarios est facienda solutio ac ad nouā monetam,& loquitur Bal. in Cathedratico,& synodatico,& generaliter in his,quæ possunt ex antiqua, & noua impositione deberi.

Et prædicta procedunt facta mutatione bonitatis intrinsecæ: vt debeant dari tot libræ floreni Mediolani, vel Sabau. quot fuerunt in obligatione, & de illa moneta quæ currebat tempore obligationis vel tantundē de noua illi antiquę æquiualenti per prædicta,iunctis his,quæ dicta sunt in 1.decl.& est de mente Io.And.in d.c.quanto.ver.quærit.autem:vbi vult qđ si libra ex mutatione pecuniæ sit mutata de duob.solidis, sufficiat quod reddatur pecunia in eodem pondere, & genere: licet quoad cursum sit diminuta,vel variata in tantum,quod attendatur tempus obligationis siue aucta pecunia, siue diminuta in bonitate intrinseca, & consequenter valor dicti tēporis quando successit variatio in bonitate intrinseca.

Vbi autem interuenisset solum mutatio bonitatis extrinsecæ, vt quia remanente eadem liga: & pondere auri, & argenti in monetis mutatus esset valor non procederet hec conclusiō quia attenderetur valor, secundum tempus solutionis secundum communem opin.Doc.quia in his quę debentur in genere, vt in debitore librarum florenorum Mediolani,& florenorum Sab.de quib.supra.& consimilium regula est,quòd variatio valoris extrinseci inspicitur tempore solutionis, & eadem res debet reddi in genere non attenta variatione valoris extrinseci siue ista varietas tendat ad commodum debitoris siue creditoris:vt patet in l.cum quid,& in l.vinum, ff.si cer.pe.vbi

Doc.communiter ita transeunt in isto proposito monetarum & maximè Bar.in d.l.cum quid.in fi.commen.& alij scribentes & sequitur Zaba.in Cle.si beneficior.in 14 q.de deci.ubi alle. concor.& relatis diversis opin.residet in ista opin.concludens
4 quod † mutatio cursus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori nisi post moram, sequitur Pet.de Anch.in d.Cle.si beneficior.2.col.2.casu.post Bal.cons.399.incip.in ciuitate Asculi.2.vol.secundum pe.impressio. & nota. Franc.de Are.in cons.11.precedendum 2.col.dicens quod hæc est communis opi.dicens etiam quod valor pecuniæ quæ est in facultate soluendi attendi debet secundum tempus solutionis, per l.si stipulatus sim decem in melle,ff.de so.& notatur per Bar.in l.Paulus.in fi.commen.ff.eo.tit.ita quod si pecunia minuta esset in obligatione, & grossa in facultate soluendi ad videndũ quo valore debeat solui pecunia grossa, debeat inspici tempus solutionis ad idem adducit Franc.de Are.quod in proposito dotis dixit Bar.in d.l.res in dotem.ff.de iure dot.quamuis Mari.in cons.6.aliter sentiat,& malè quo ad hoc:quia decisiones & iura super quibus, se fundat, loquuntur secuta mutatione intrinsecę bonitatis:ex qua causata fuit mutatio extrinsecæ bonitatis,& faciunt quę dicentur infra eo.8.limitatione.
5 Sed tunc solet dubitari quid erit, si † monetæ sint pro parte seu aliquæ mutatæ in bonitate intrinseca: vt quia fiat aliqua moneta magis crossa, quàm prius esset, & aliquæ sint mutatæ in bonitate extrinseca remanente eadem bonitate intrinseca, hoc est, eadem liga, & eodem pondere: puta quia mutati sint Caualoti in liga, & pondere, & consimilis parua moneta,& grossoni ac aurei non sint mutati in liga,& pondere, sed tantum in valore, taliter quòd valeant plures solidos, vel libras aut grossos,quàm prius valerent:an poterit debitor soluere libras in Caualotis nouis deterioribus maximè ad estimationem temporis solutionis: est certum ex prædictis,quod non: quia non licet de deteriore moneta in bonitate intrinseca soluere.

Sed maius dubium est,an debitor possit soluere de antiqua moneta currente tempore contractus quæ nunc plus valet computatis libris debitis ad valorem,qui nunc currit,& idem de florenis Mediolani, vel Sabaudiæ, vt quia debitor 34. libra.tempore quo ducatus valebat quatuor libras tantum,velit

lit soluere nunc in ducatis ad rationem librarum 5. quas nũc
valet ducatus, consului, & obtinui quòd non, sed quod de-
beant solui libræ in tali antiqua moneta ad æstimationem
temporis contractus: eò quia valor antiquæ monetæ non mu-
tatæ in bonitate intrinseca auctus fuit propter deteriоratio-
nem minoris monetæ magis erosæ, seu magis ære contamina-
tæ, cùm deterioratio minoris pecuniæ sit causa augendi va-
lorem extrinsecum maioris pecuniæ, vel melioris, vt per Bar.
in d.l.Paulus, penult.colum. ff.de solu. & in l.in nummis, ff.de
6 in lit.iur. † & sic in consequentiam subest mutatio in bonita-
te intrinseca, & tunc cessat ratio, quod libræ in genere ean-
dem respiciant functionem, ita dando de vna moneta sicut
de alia per not. in proposito in d.l.cum quid, quia considera-
to genere successit variatio in bonitate intrinseca, & muta-
tio in materia, quo casu attenditur tempus contractus, vt per
Doct. in locis prædictis, & Bar. in d.l.res in dotem. & ita tenet
Calca.consil.4. pen.col. & fi. & est de mente Mari.d.consil.6.
& Benedicti Capræ consi.29.incip.cum viso 2.col.2.dubio, &
ita distinguit etiam Cornæus consi.311.incip.de pluribus, vlt.
col.3.vol.& consi.181.incip.visis 27.col.ver.restat.2.volum.&
Franc.de Are.d.consi.11. dum ponderat solam variationem in
bonitate extrinseca etiam hoc sentit, & rectè intuenti hoc vo-
lunt Zaba.in d.Cle.si beneficiorum, in 13.q. ac etiam Petr. de
Anch.in 2.col. & aperte Old.in d.consi.31. & Ro.in d.consi.123.
incip.circa primum, & Bald.in d.c.quanto, loco præalleg. & in
addi.Spec.in tit.de sol.§.nunc aliqua in fi.in addi.inci.no.hic
cum concor.in prin. huius conclusionis adductis iunctis his,
quæ dixi in 1.decla. huius concl. & quæ dicam infr.8.limi.3.
quæst. Et ita sæpe consului, & obtinui.
7 Quomodo autem commensuretur † æquiualentia alterius
monetæ, quæ loco antiquæ præstatur, declaratum fuit supra
in præced.decl. scilicet in 5. videlicet secundum tempus solu-
tionis per l.certum, per illum text.cum gl. ibi notatis per Bal.
ff.de iur.& arg.leg.cum concor.ibi alle. videlicet dando tantũ
de alia quæ tempore solutionis æquiualeat antiquæ si de anti-
qua daretur, vt ibi dixi, & ita est intelligendũ quod dicit Ang.
in l.fi.C.de vet.nu.pot.in 1.par.dũ dicit, quòd in dubio potest quis sol-
uere de moneta aurea, vel argentea aut minuta currente tem-
pore solutionis iuxta Glo.præalle. videlicet fin.de decl. & nota

per Bar.in l.quæ extrinsecus, ff.de verb.oblig. Et ad commensurandum valorem pecuniæ qui sit incertus cum valore alterius pecuniæ qui sit certus ponit exemplum Ioã.And.in addi. Spec.in rub.de conceff.preb.circa fi.dixi aliquid supra hac eadem concl.in 3.decl. Et prædicta procedunt nisi dicatur quod fieri debeat solutio librarum florenorum Mediolani aut Sabaudiæ de moneta currente tempore solutionis per ea,quę dicentur infra ea concl.8.limi.maximè in 3.q.in fi.cum seq.quęstio. vbi materia ista plenius examinabitur.

SVMMARIVM.

1 *Canon emphyteusis ad quam pecuniæ æstimationem soluendus.*
2. *Solidi noui ad æstimationem antiquorum reducendi.*
3 *Dies in vsufructu annuo,& alimento cedit in princ. cuiuslibet anni.*
4 *Annua pecuniæ præstatio p Principē quo pacto solutionē cōsideret.*
5. *Salaria de publico deputata de quá pecunia soluenda.*

SEPTIMA PARTICVLA.

Eptimò prædicta conclusio procedit etiam
1 si obligatio † habeat tractum in futurum, vt est obligatio pecuniaria annua, vel vbi singulis aut certis annis præstanda est certa quantitas pecuniarum, quia attendimus valorem temporis contractæ à principio obligationis, licet singuli anni propriam habeant solutionem: vt patet in censu vel emphyteusi,& eius canone c.olim,& c.cū canonicis,de cens.vbi census singulo anno debitus dēt solui de antiqua moneta, vel de noua ad ęstimationē antiquæ,& hoc pcēdit nō obstante q in his,q̄ habēt tractū in futurū futura debeantur,& veniant futura augmēta vel futurū tēpus inspiciatur, vt per Bal.in l.si ita cū concor. ff.de au. & arg.le. Et dixi latè supra in 15.conc.& seq.quia illud procedit quo ad corpora videlicet quantum sit venditum vel legatum,vel in pecunijs quantam summam quis promiserit, puta 10.duca.vel 20.lib.nō autē quantū ad valorē rerū, vel ducatorum: quia illæ commensurantur secundum tempus obligationis iuribus prædictis, & l.cum quid iunctis notatis, in l.vtrū,

ff.si cer.

ff.si certum petatur, & patet in l.res in dotem, vbi Bartol.ff.de iur.do.cum concor.quæ adduxi in prima, tertia, quarta, & 5. declaratione.

Et de hoc est gloss.in cap.conquerente, in verbo solidos, de off.ord.quæ loquitur de solidis duobus, qui præstantur singulis annis Episcopo pro syndicato, seu cathedratico: prout & dicitur in cap.olim. † Nam de antiquis intelligi debet, vel de nouis ad æstimationem antiquorum.
2

Et cum hac opin. transit Host.in summa, in tit.de censib.§. ex quibus, ver.quid ergo si rei mondini. & Alber.de Rosa.in l. cum quid, ff.si certum petatur, & in l.2.penult.colum. C.de iure emphyt. dum se remittit ad prædicta, vt refert Dyn.qui in Canone emphyteutico tenuit inspiciendum tempus contractus. Et in proposito isto latè consuluit Panorm.in consil. 56. incip.quod solutio, 2.volum.facit, quod consuluit Oldr.in consil.150.incip.factum tale est, vbi consuluit, quod si ex declaratione Pontificis vnum monasterium teneatur alteri ad annuā pensionem, intelligitur de pecunia secundum tempus ordinationis. Sequitur Franc.de Are.in consil.incip.112. considerātis, vbi breuiter, & fundamentaliter loquitur more suo.

Hinc bene dixit Bald.in cap.quanto, vltim.colum.versicul. quarto quod in annua.de iureiuran.quod si dos in pecunia annua promittatur, puta in mille lib. præstandis in annuis 10. dando centum pro singulo anno, vel si alicui fiat annuum in pecunia legatum quantum ad obligationem ipsam in genere formatam, inspicitur principium, & valor pecuniæ secundum illud tempus; † quia vna est obligatio pro omni tempore, licet quantum ad obligationem nascendam inspiciatur principium cuiuslibet anni. l.Stichum, §.stipulatio.ff.de verborum oblig. taliter quod semel cedit dies pro omni tempore, & retrorsum se habet secundum eum, nisi in vsufructu annuo, & alimentis; quia in eis cedit dies in principio cuiuslibet anni, & non simul, & semel adeo quotquot sunt anni, tot sunt obligationes l.1.in fin.C.quando di.ce.& habetur per Bart.in l.Titia in annos, ff.ad l.Falcid.& per Bald.& Doctor.in l.in annalibus. C.de legat.
3

Et ideo in annua obligatione, seu legato, & dote, vt supra promissa semper solutio ad originem se refert secundum Bald.in dicto cap. quanto, quia inde sumit vniformem certā,

& inuariabilem formam: & subdit ibi Bald. quod hæc colligitur ex quæst. Butr. in quæst. veterum Pisanorum, quam examinat Signor. in suis consilijs, num. 74. incip. quæstio talis proponitur quidam colonus. Et dicebat iuxta prædicta, Bal. in cap. ex conquestione de off. ord. quod si noua impositio concurrat cum antiqua, solutio antiquæ fiet secundum antiquam monetam, & noua secundum nouam.

Prædicta temperant Anton de Butr. & Panorm. in c. quanto, vbi Panorm in vltim. colum. de iureiurand. vt non procedant † in Principe ex gratia concedente alicui aliquam annuā 4 præstationem pecuniæ: quando Princeps ignoraret valorem pecuniæ; quia si mutetur qualitas pecuniæ, intelligitur de moneta currente tempore cuiuslibet solutionis per Clemen. si beneficiorum, cum gloss. & nota. ibi per Guil. de Monte Lau. de decimis, quam ita intelligunt, secus quando sciebat qualitatem, & valorem pecuniæ promissæ, vel currentis tēpore promissionis, dict. cap. olim, secundum eos.

Item prædicta intelligenda sunt, nisi in casibus, in quibus ius vult solui secundum monetam currentem tempore solutionis limitando, vt in casu dict. Clem. si beneficio. de decim. secundum intellectum aliquorum ibi, licet Panorm. & plures alij, in cap. quanto, in vltim. colum. de iureiuran. aliter dicāt. Item prædicta limitantur secundum Spec. in tit. de solu. §. nūc aliqua, in fine, vt non procedat in salarijs de publico debitis: prout est si cōmunitas sit obligata dare potestatibus, vel alijs personis salarium vnum: puta librarum mille, quia fiet solutio secundum cursum monetæ temporis, quo debebitur salarium. Sequuntur Zaba. Pet. de Anchar. & Ioan. de Imol. in Clemen. si beneficiorum, alias si post plures alios Doctor. per eos relatos de decim.

Et facit ad hoc ille text. sed melius facit, quia hoc casu obligatio non contrahitur, nisi cum quolibet potestate: quo casu credo attendi valorem monetæ tempore, quo quilibet potestas conducitur, & ingreditur officium, nisi consuetudo aliter se haberet, vt tempus solutionis foret attendendum, quia potest esse variatio valoris intra tempus ingressus, & solutionis, & ita tenet Bald. in consil. 132. incip. super eodem 1. volu.

5 secundum penult. impress. † vbi loquitur in salario potestatis Albæ dominationis Montisferrati, in qua Ciuitate didici ma

ximam partem eorum, quæ sciui, quando exiui scholas Grãmaticales, & ingressus fui scholas Legales. Idem tenet Pet. de Anchar. in dicta Clem. si beneficiorum, vltim. col. motus, quia eadem est ratio, quæ in alia obligatione, l. omnem, ff. de iudic. de qua materia dicam infra 17. declarat. dum tangam de obligatione, quæ ex Statuto descendit, an in ea inspiciatur valor secundum tempus statuti.

Quid autem sit in contractu conditionali, an inspiciatur valor, & qualitas pecuniæ secundum tempus contractus dicã in seq. declar. vbi dicam de obligat. in diem concepta. Reliqua autem dicam infra in 6. limitatione.

SVMMARIVM.

1 *Obligatio conditionalis pecuniæ, ad quam æstimationem referenda.*
2 *Relictum annuum in vltimis voluntatibus est conditionale.*
3 *Solutionis tempus in vltimis voluntatibus inspicitur.*
4 *Legatum conditionale nunquid respiciat solutionem secundum futurum euentum pecuniæ.*
5 *Dotis restitutio habet dilationem temporis.*
6 *Tempus contractus in pœna conuentionali attenditur.*

OCTAVA PARTICVLA.

Octauò prædicta conclusio procedit etiam in obligatione pecuniæ conditionaliter, vel in
1 diem concepta, † quia intelliguntur partes sensisse de moneta, & valore secundum tempus contractæ obligationis, seu formatæ, non autem solutionis, seu purificatæ conditionis, vel aduentus diei, vt dixit Franc. de Are. in consil. 11. incip. procedendum est breuiter in 1. & 2. colum. licet Oldrad. in consil. 168. incip. ad primam, 2. dubio, aliter senserit, videlicet, quòd in gratia, per quam aliquid est præstandum, sit inspiciendum tempus, quo gratia sumit robur, non autem datæ; quasi talis gratia conditionem habeat, in quibus conditionibus secundum eum tempus existentis cõditionis inspicitur, l. eum, qui post apertum, cum concord. ubi

signatis, ff. de condi. & demon. pro quo facit secundum Are. in consil. præalleg. quod dixit Bartol. in l. Titio, in an nos ff. ad le. Falcid. & Bald. in l. animalibus, C. de leg. dum voluit, quod si
2 † ex forma Statuti pro relicto debet solui gabella non soluetur pro relicto annuo simul, sed in principio cuiuslibet anni: quia in vltimis voluntatibus relictum annuum est conditionale: ad idem facit, quod dixit Bald. in authen. eo decursum in fine commen. C. de donat. ante nupt. dum voluit, quod si ex forma statuti quælibet donatio debet insinuari non intelligetur de donatione, ex qua transfertur ius post mortem: quia interea contractus non est purus.

Et cum hac opin. videtur transire Alber. de Ros. in l. 2. penult. colum. vers. deinde quæro, si emphyteuta. C. de iure emphyt. per iura per eum allega. Pro concordia. Aretin. in dicto consilio 11. videtur sentire, quod in contractibus, in quibus conditio retrotrahitur, iuxta l. si alius. cum ibi nota. ff. de verborum oblig. & not. in l. vxorem, C. de condi. inser. & in l. quæ legata. ff. de reg. iur. & late in l. pecuniam, la 2. ff. si certum petatur, inspiciendum sit tempus contractus, & quod secus sit
3 in vltimis voluntatibus, † in quibus inspicitur tempus solutionis per prædicta, & per hoc. per Bald. in l. 1. in fin. C. de nundi. dum voluit, quod si de contractu facto in nundinis non debet solui gabella, pariter solui non debebit de contractu facto in nundinis: ex quo dominij translatio post nundinas trasfertur, ad idem facit, quod dixit Bartol. in l. sancimus, C. de consul. libr. 12. dum vult, quod si de contractu, ex forma Statuti solui debeat gabella, pariter sit soluenda de contractu, ex quo dominij translatio post mortem contrahentium differtur.

Et quod in contractibus tenendum sit pro opin. Franc. de Are. probatur ex cap. olim iunctis his, quæ dixi in præced. declar. de censibus, dum conclusi, quod valor, & qualitas pecuniæ pro Canone, vel annuo censu debita consideretur secundum tempus contractus, licet obligatio annua in princip. cuiuslibet anni, vel in singulo anno sumat effectum. Et maxime quia etiam in contractu conditionali licet effectus obligationis suspendatur, vel deferatur: nihilominus tamen mens contrahentium est certa de corpore, vel re, & quantitate rei, & corporis, quæ continentur in dispositione conditionali; prout

dicam

dicam in sequen. declaratione, vbi tangam quid sit de pecu-
4 nia debita ex vltima voluntate, vel testamento. † Et ibi decla
rabitur quid de legato conditionali; facit quia secundum Bal
dum in l. 2. §. si duobus, 2 colum. versic. item quæro, C. commu.
de leg. in contractibus inspicitur consensus tempore contra-
ctus, & consequenter moneta secundum diem contractus, non
secundum futurum euentum.

Et in hac sententia fuit Iacob. de Are. in l. quoties in diem,
ff. de verborum oblig. per l. Titia in fin. ff. de condi. & demon.
Ex prædictis apparet quod non est vera decisio Mart. de Lau.
in l. cum quid, ff. si certum petatur, iunctis nota. per Cornęum
consil. 109. incip. viso, post princip. 4. colum. qui Marti. prout
aliqui eum referunt, ibi dixit quod quando dies est adiecta so
lutioni, debet inspici valor pecuniæ secundum illud tempus:
seu quod debet inspici tempus, in quo est collata solutio, quod
videtur approbare Cornęus in consil. præalleg. ar. l. contra-
xisse, ff. de act. & oblig. & l. vinum, ff. si certum petatur, & l.
eum, qui Kalendis, § 1. ff. de verborum oblig. licet melius fa-
ciat, l. quoties in diem, ff. eodem titul. de verborum oblig. &
contra Marti. facit, l. res in dotem. Cum ibi not. per Bart. ff. de
iure do.

5 Nam certum est, quod † restitutio dotis habet dilationem
temporis, secundum quam fit restitutio. Et nihilominus attē-
ditur tempus constitutæ, & datæ dotis. vt ibi per Bartol. & di
xi supra in quarta, & quinta declaratione: & contra Martin.
de Lau. consuluit do. Mart. in consil. 6. incip. prædicta consul-
tatio: vbi voluit quod in grauato ex testamento soluere infra
diem certam summam pecuniæ attendatur. valor pecuniæ va
riatæ secundum tempus testamenti, vel mortis, non autem
tempus diei solutionis: quod consilium non est per omnia te-
nendum, vt dixi in quarta conclus. & seq. & ipse Mart. de Lau.
in tractat. de Moneta, in decimaquinta quæst. in fine. Aliter
dixit volens in obligatione in diem cōcepta inspici valorem
pecuniæ promissæ secundum tempus contractus, & si mora
interueniat, inspici tempus quanti plurimi valuit a tempore
moræ, iuxta l. vinum, quod est intelligendum iuxta ea, quę di
xi in tertia declaratione.

6 Et secundum hoc † in pęna conuentionali attenditur tem-
pus contractus, idcirco si promisisti aliquid facere infra cer-
tum

tum tempus, & indefectum dare pœnam pecuniariam, attendemus qualitatem pecuniæ, secundum tempus obligationis, vult Bald. in additio. Specul. in titul. de oblig. & solut. in antepenul. additio. incip nota hic volens aliud esse in pœna a statuto imposita, quia attenditur valor monetæ secundum tempus conuentionis, & hoc de pœna statuti voluit Specu. in dicto titul. de actio. & oblig. §. nunc aliqua in fine, de qua pęna statuti, vel legis dicam, quoad propositum infra in duodecima declaratione.

Est tamen circa prædicta aduertendum, ad id, quod consuluit Dom. Philip. Corn. consil. 109. incip. viso. 4. volum. vbi voluit, quod si confessus sum recepisse dotem spe futuræ numerationis, attenditur tempus numerationis, vel quo in effectu obligatio contrahitur, vt quia secuta confessione pater filiæ, vel alius pro ea promittat illam soluere; nam nomen soceri dicitur datum insolutum, & confessio dicitur facta spe futuræ promissionis, non numerationis, vt ibi per no. in l. penult. §. si vir. ff. solut. matrim.

SVMMARIVM.

1 *Testator, & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitasse.*
2 *Testamentum a quo tempore sumat vires.*
3 *Tempus quale inspiciendum in legatis, & fideicommissis.*
4 *Pecunię qualitas tempus testamenti respicit.*
5 *Differentia, quę sit inter relictum purum, & conditionale.*
6 *Tempus petitionis, vel morę, quod inspiciendum in solutione.*

NONA PARTICVLA.

Onò prædicta conclusio procedit etiam in obligatione, & debito causatis ex testamento, vel vltima voluntate: & † sic etiam in
1 obligatione contrahenda non tantum contracta, & eo casu dixit Alberi. de Ro. post Guil. de Cu. & in l. vinum. vlti. col. ff. si cert. pet. esse inspiciendum tempus testamenti. Non autem quo legatum petitur quia testator, & contrahentes

tes non videntur de futuro tempore cogitasse l.3. & l. Rutilia polla.ff.de contrahen.emp.Et in proposito l.vxorem, §.testamento, ff.de le.3.& l.vxori,§.1.iuncta l.nomen eo.tit.& l.fin.in prin.de aur & arg.leg. Et facit l.damni infecti, §.1.ff.de dam. infec.& in hac opinio fuit Old.in consi.13.incip.quidam condens.vbi tenuit in legato 200. libra. facto per testatorem qui superuixit annis 10.cum moneta fuisset mutata fuisse inspiciendum tempus testamenti, vt sic testator senserit de 20.lib. monetæ vsualis tempore testamenti,nõ autem tempore mor-
2 tis, esto quod † testamentum sumat vires à tempore mortis testatoris l.omnium, C.de testam.c.cum Mart.de celeb.Mis.& cum hac opinio.transit.Pau.in d.c.olim de cẽsi.facit, l.si ita,ff. de aur.& arg.leg.sequitur idem Alb.de Ro.in d.l.cum quid.vl. col,ff.si cer.pet.Et fuit de mente Bald.ibi post Dyn.in d.§.testamento: voluit Paul.de Castr.in l.2.in prin.C.commu.de leg. & dixit Marti. de Lauden.in tractat.de monet.16.quæst. quod omnes Doct.tenent prædictam opin.sequuntur Moderni in d. l.cum quid,vbi dom.Franc.Curt.in 4.q.allegat gl.singularem & approbatam in l.e.pen. ff.de fund. instru. quæ decidit quod in legatis particularibus siue rerum, siue pecuniarum semper attendamus tempus testamenti, & quod in vniuersalibus legatis,& fideicommissis debemus attendere tempus mortis testatoris licet tempus mortis prima facie videatur omni casu inspiciendum per no.per Bald.& Bart.Ang.& Doct.in l.si seruus legatus, §.quicunq;.ff.de leg.1.& per Bar.in l.fin.§.1.ff.de
3 leg & in l.fi.§.1.ff.de fun.instruct.dum dicit, quod † si maritus legat vxori frumentum in suo horreo, vel sua domo existens & testator superueniens illud consumpserit,& aliud imposuerit,veniat in legato illud,quod reperitur tempore mortis,quę iura, & decisio non faciunt ad propositum; quia loquuntur in diuerso casu, & secundum Ange.post Bald.in d.§.quicunq; istud non est ex vi verborum,sed ex præsumpta mente testantis, vt præsumatur testator voluisse corpora subrogata recedere à lega o, de qua materia habentur l.filiæ,in fi.ff.de condi.demon. & at in casu præsupposito pecunia non ponitur, vt species, cuius loco alia præsumptiuè subrogetur,nam si legata esset pecunia existens in arca, quæ consumpta esset, & alia ibi esset posita, quæ tempore mortis, testatoris ibi esset, benè esset idem casus, qui non conuenit ad propositum, ita

vt etiam

vt etiam non conueniat d.gl. sed benè conuenit d.§.testamento, qui loquitur de qualitate rei relictæ, vt inspiciamus qualitatem temporis testamenti: & non mortis testatoris vel alte-
4 rius temporis: † nam idem est de qualitate pecuniæ, facit d.l. fin.in prin.ff.de aur.& arg.leg nec huic dicto obstat d.l.pen. ff. de fun.inst.quæ disputat, an quando legatur fundus instructus intelligatur legatum, prout est instructus tempore testamenti, an verò mortis, an verò legati petiti, an dies legati cedit, & concludit inspici tempus legati cedentis, quia instrumenta fundi non capiuntur tanquam qualitas, sed tanquam substantiæ, & corpora accessoria, vel fundo cohærentia quo casu benè fit distinctio inter legatum vniuersale, & singulare, vel indefinitum, vt ibi notatur, & in d.§.testamento. Non sic est in d.§.testamento, & in pecunia simpliciter legata. Nam quærimus de qualitate senserit testator, & §.testamento, vult inspici qualitatem temporis testamenti in tantum, vt non sit quæstio, an ad pecuniam præsentem tempore testamenti hæres teneatur vel ad aliam post fabricatam: quia de hoc est vis, sed an ad pecuniam illius bonitatis vel valoris seu qualitatis.
5 Cæterum circa prædicta est aduertendum; † quia vt refert Albe.de Ro.in l.2.penul.col. C.de iure emphy. aliqui fecerunt differentiam in præmisso casu inter relictum purum, & conditionale, volentes in relicto conditionali non attendi tempus testamenti: quod non video iure probari. Nam si consideremus quod conditio suspendit effectum relicti, dicamus quod propter hoc inspici debeat tempus purificatæ conditionis, ea ratione nunquam inspiceremus tempus testamenti, contra d.§.testamento: cum testamentum sumat vires à morte testatoris, & non ante l.omnium, C.de testa.c.cum Marthę, de celeb.miss. vnde omni casu est dicendum, quod qualitas rei intelligatur secundum tempus testamenti in dubio designata.d.§.testamento, licet Ro.in consi.123.incip. circa primum, 2. colu. dixerit inspiciendam qualitatem pecuniæ secundum tempus petitionis, per l.cum certum, vbi Bar.ff.de aur.& arg. leg. quia non obstat cum ibi tractetur de precio ponderis argenti relicti: cuius pretium est in facultate soluendi, vt ibi,
6 † & non mirum si tempus petitionis, vel moræ inspicitur? vt ibi notatur, & in l.vlnum, ff.si cert.pet. At in proposito quærimus: cuius bonitatis pecuniam testator reliquisse videatur, &

dicimus

dicimus secundum ius testamenti: vnde hæres de illa moneta soluet legatum in quantitate relicta prout si ibi solueret pondus argenti legatum,& si velit soluere in alia moneta æstimationem illius monetæ currentis tempore testamenti non negatur, quin illa æstimatio ad tempus solutionis referatur, vt declaraui latè supra eo in 5. declarat. dum dixi quod satis est soluere tantam de noua pecunia: quæ æquiualeat antiquæ.

SVMMARIVM.

1 *Tempus condemnationis etiam in debito per sententiam Iudicis inspicitur.*

2 *Obligationis tempus inspicitur vbi sententia fit ex antecedenti obligatione pecuniæ.*

3 *Præcepti, vel ordinationis tempus nunquid inspiciendum in præcepto superioris aut ordinatione iudicis.*

DECIMA PARTICVLA.

Decimò prædicta etiam conclusio procedit
1 in debito per sententiam, † seu ex iudicis condemnatione contracto: quia attendimus tempus condemnationis: cuius prætextu obligatur condemnatus: & idem in debito ex Laudo. vt declarat Old. in consil. 31. incip. cum quæst. cum quo transit Ro. in consil. 123. incip. circa primum 1. col. dum loquitur de sententia iudicis: & est gl. notabilis in c. olim, de iureiur. no. Alb. de Ro. in l. cum quid, vlt. col. ff. si cert. peta. sequitur Pano. in c. olim, in pe. notab. de censi. & est de mente Spec. in tit. de solut. §. nunc aliqua in fi. facit quod consuluit Oldr. in consi. 250. incip. factum tale est dum loquitur de quadam declaratione facta per summum Pontificem, vt vnum monasterium alteri ad
2 certam annuam pensionem teneretur: † quia intelligitur de moneta secundum tempus ordinationis: quod intellige, nisi condemnatio fieret ex aliqua antecedente obligatione eo casu, quo tempus obligationis solet inspici, iuxta l. vinum, ff. si cer. pet. cum vulg. Nec mirum, quia vt declarat Pet. de Anch. in Cle. si beneficio. vlt. col. de deci. ad obligationem, & tempus obli-

obligationis sententia se refert, quod an procedat, vbi quis cō demnatur ad pœnam à statuto impositam; dicam in duodecima declaratio. Ex quibus ibi dicendis ampliabitur præsens declaratio: & non obstat quod dixit Ro. in d. consi. 123. in ver. si autem dicamus, 2. colum. dum vult in Principis donatione
3 † quæ habet vim præcepti, esse inspiciendum tempus solutionis per dictam Cle. si beneficiorum secundum intellectum Paul. de Lea. de deci. quia veritas est in contrarium, vel loquitur in præcepto: quia habet vim placiti Principis, & gratiæ, & sic meri rescripti quo casu, vt dicam in declaratione seq. inspicitur tempus solutionis, & non datæ prout etiam declarat Millus in repertorio in verbo pecunia.

S V M M A R I V M.

1 *Tempus datæ rescripti attenditur vbi pecunia est debita ex rescripto Principis 3.*
Decima assignata super beneficio, an debeat solui secundum vsum monetæ currentis tempore solutionis.
2 *Statutum, & rescriptum æquiparantur.*
3 *Moneta expressa in expectatiuis, an sit intelligenda ad tempus datæ vel vacationis.*
4 *Intellectus ad Cle. si beneficiorum de deci.*

V N D E C I M A   P A R T I C V L A.

VNdecimo prædicta conclusio procedit etiā in eo, quod est debitum ex rescripto, vel gratia, & præcepto seu mandato Principis,
1 † quia inspicitur moneta, & eius qualitas, & valor secundum tempus datæ rescripti, seu mandati, & sic causatæ obligationis secundum Pan. in c. quanto, vlt. col. de iureiur. vbi hoc intelligit, quando Princeps habebat notitiam qualitatis, & valoris pecuniæ, alias autem secundum eum intelligitur de moneta currente secundum tempus solutionis per tex. cum glo. in Cle. si beneficiorum de deci. dum ibi dicitur decima alicui assignatam super aliquo beneficio debere solui secundum vsum monetæ currentis tempore solutionis, quam 2

Cle.

Cle. ita Pan. vbi supra intelligit post Gui. de monte Lau. ibi, & hæc procedunt, etiam si Princeps ordinet præstari inter tertias personas, vt ibi, vel quia Papa mandet quod vnum monasterium, seu abbas vnius monasterij perpetuò teneatur dare alteri monasterio certam pensionem: quia intelligitur de moneta secundum tempus ordinationis, vt consuluit Old. in con sil. 250. incip. factum est tale, &c. & latius Panorm. in consilio 250. incip. quod solutio. 2. volum. quod non placet Ro. in consil. 223. incip. circa primum 2. col. per text. in dicta Clemen. si beneficiorum iunctis ibi dictis per Paul. de Leaz. & quia Sta-
2 tutum, † & rescriptum æquiparantur, vt patet ex not. per Innoc. in cap. causamque de rescrip. & videtur sentire gloss. in l. si procuratorem, § si ignorantes, in vers. igitur, ff. manda. cum pecunia ex statuto debita consideretur secundum tempus solutionis, vt ibi per eum, & dicam in sequen. declaratione, vbi eum improbabo. Esto, quod Ioan. Andr. in additio. ad Specu. in rub. de concess. praben. propè finem, post Oldrad. in consil. 168. incip. ad primam dicat in expectatiuis monetam expressam esse æstimandam, & intelligendam secundum valorem currentem tempore vacationis: quod dictum non videtur cõtrariari huic ampliationi, & declaratio. quia tunc incipit obligatio ex concessione, & expectatiua contrahi, vt inf. dicam. Et quia illa Clement. si beneficiorum, videtur a Doctoribus multipliciter, & diuersimodè intelligi dum dicit ad antiquam taxam, & monetam currentem tempore solutionis esse faciẽdam solutionem decimæ super beneficio ex rescripto, vel priuilegio, alicui debitæ.

Est aduertendum, quia, vt dixit Paul. de Leaz. quem sequi-
3 tur Petr. de Anch. voluit illum textum velle quod esto † quod pecunia sit debilior, & minorata tempore solutionis sufficiat secundum illam soluere, & quod hoc sit speciale in debito ex gratia, vel rescripto, vel decimis a superiore taxatis eò, quia fuit ita prouisum, & in hoc potest versari interesse: quia si taxa esset facta, vel constituta in libris, puta centum soluẽdo de Turonensibus, vel solidis Mediolani debilioribus, nunc currẽtibus minus solueretur, sed si esset in ducatis, seu florenis aureis non solueretur minus: quia quanto debilior est moneta, tantum plus dari debet pro ducato, l. 2. C. de vet. numism. pot. libr. 11. secundum vnum sensum, & secundum istum intelle-

ctum

ctum loquitur Panor.in dicto cap.quanto, in quæst. præalleg. vbi limitat,nisi Princeps habeat notitiam qualitatis pecuniæ currentis tempore rescripti: quia intelligitur de ea sentire, iste intellectus videtur magis communis, vt per Millum in repertorio in verbo pecunia.

Alius intellectus, qui in puncto iuris videtur mihi verior fuit,quod licet in dicta Clemen. si beneficiorum, dicatur solui debere de moneta currente propter hoc non velit ille textus solui minus taxa: quòd fieret si soluendum esset de moneta debiliore secundum tempus solutionis:sed hoc ideò ita velit ille text. ne collector posset compellere cambiri monetam currentem, vnde soluet debitor de currente pecunia, vsq; ad summam taxæ soluendo tanto plus de noua si sit, vt debilior,
4 † & illum sensum meo iudicio amplectitur gloss.in verbo cõsuetam. & Zaba. ac Imol. ibidem, ac Panorm. in dicto capit. quanto,in quæst.de moneta ex statuto debita.in fin.& secundũ prædicta puto intelligendum,quod consuluit Alexan.in cõsi. 21. incip. visis,2. volum.nisi consuetudini verba statuti repugnarent, vt ibi per eum.

Est tamen aduertendum ad id,quod dixi post Oldr.in dict. consil.168. quem tacito auctore refert,& sequitur Io.Andr.in loco præallega. quòd quando gratia refert se ad beneficium vacaturum, debeamus considerare pecuniam secundum tempus vacationis, & quo gratia sortitur effectum: nam secundũ eos multi dicebant contrarium, volentes tempus datæ considerari, arg.cap.constitutus, & cap. eam te. de rescrip de quo per Doctor. maximè Zabar.Petr.de Anchar. & Imol. in dicta Clemen. si beneficiorum. Nam potuit Oldrad. benè dixisse non ratione conditionis, vt ipse dicit propterea, quæ dicta sunt supra in octaua declaratione.

Sed eo, quia in gratia se referente ad beneficium vacaturum qualitas adiecta, verbo sit restringenda ad tempus verbi, & quo beneficium vacabit, leg. in delictis, §. si detracta. ff. de noxal. & latè notatur in l. ex facto. & in princ. ff. de vulgar. & pupil.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Obligatio pecuniaria ad quod tempus referat monetæ valorem, & qualitatem, 3.*
2 *Pœnæ legales monetam quomodo considerent.*
3 *Obligationes ciuiles qualiter ad pecuniæ valorem se habeant.*
4 *Solidi debiti pro Cathedratico, vel ex constitutione Canonis, an debeantur de antiquis.*
5 *Differentia inter debitum ex lege, vel statuto nunquid sit.*
6 *Salaria in solutione quomodo pecuniæ valorem considerent.*
7 *Donatio vltra quingentos aureos insinuata, de quibus aureis intelligi debeat.*

DVODECIMA PARTICVLA.

1 Duodecimò prædicta Conclusio † procedit etiam in obligatione causata ex lege, vel constitutione aut statuto: inspicitur enim tempus, quo obligatio contrahitur ex statuto; & secundum illud tempus consideratur pecunia, de qua in lege, vel Statuto per ea, quæ dixi supra in præcedenti declaratione, post Oldrad. in consil. 250. incip. factum tale est, cum concord. sequitur Cornæus consilio 321. incip. de pluribus in vltima colum. 3. volum.

Et iuxta prædicta dixit Specul. in titul. de solu. §. nunc aliqua in fin. quod si statutum imponit certam pœnam pro maleficio, vel mandat dari certum salarium potestati, & post cõditum statutum contingat mutari monetam, siue in bonitate intrinseca, fieri solutio debebit pœnæ de moneta currente tempore condemnationis, vel salarij præstandi, quo tempore condemnatus, dicitur obligatus ad pœnam; quod etiam voluit ibi in addi. incip. no. hic, dicens in pœnis † legalibus inspici monetam currentem tempore contrauentionis, quod inducit ad condemnationes statutorum, & in conuentionalibus tempus obligationis.

Vult idem Bald. in l. illud, in fin. commen. C. de sacrosanct. Eccles. & in l. 2. 1. colum. C. commun. de le. & Zabar. Petr. de Anchar. & Imol. post Zenze. & Matth. in Clemen. beneficiorum,

rum, de decim.But.in cap.quanto,de iureiuran.cum quo trãsit Aret.in l.quod te,3.colum.ff.si certum petatur, ac Mart.de Lau.in l.cum quid illo,eodem titulo,vbi Dom. Franc.Curt.in quinta quæst.Paul.de Castr.in dicta l.2.in princ.C.commu. de l.facit.c.olim de iu reiuran. cum gloss.& text.cum gloss.in cap. fin.de maled. quod secundum Petr. de Anchar.in d.Clem.vlt. colum. de decim. Debet intelligi, si delictum fuit commissũ post mutationem monetæ, vel potestas conductus. Nam cum ex commisione delicti quis eo tempore obligetur ad pęnam insti.de oblig.quæ ex male.in princ.& l.ex maleficijs,in princ. ff de act.& oblig. licet sententia declaratiua; & condemnatoria sequatur,iuxta l.eius,qui delatorem,cum ibi nota.ff.de iu. fin.Non propterea desinit ex maleficio, & tempore maleficij fuisset obligatus, vnde secundum Petr. de Anchar. vbi supra
3 debet considerari pecunia,& qualitas, ac valor pecuniæ:quæ tunc currebant sicut in ciuilibus obligationibus: & probatur in dicta l.ex maleficijs in princ. & l.omnem, cum ibi not. per gloss.& Doct. ff. de iudi. Et idem esse debet in salario per Statutum debito secundum Petr.de Anch.quia si potestas fuit cõductus ante mutationem monetæ,debebit considerari illa moneta,& secundum illã,& eius valorem fieri solutio salarij. Et si post mutationem monetæ fuerit conductus,præstabitur salarium secundum monetam mutatam,vt sic attendamus tempus obligationis contractæ, & ita reperio consultum fuisse in salario potestatis Alberic. Marchionatus Montisferrati per Bald.in cons. 37. incip. super eodem primo volum.secundum penult. impress. & dixi in 7. declarat. in fin. sequitur Ioan. de Ana.in c.fin.pen.col.de maled. & Millus in repertorio in verbo pecunia,quod est limitandum secundum Bald.in cõsi prællega nisi consuetudo se haberet;vt secundum monetam currentem tempore solutionis, & eius æstimationem fieri deberet solutio;vt etiam dixi in pręced.declar.circa finẽ, post Ale. consil 21 2.volu.rationes autem,quare in debito ex lege, vel statuto consideretur non tempus statuti , vel legis, sed aliud
4 † & in contractibus consideretur tempus contractus, multas assignat Bald.in dicta l.2.C.commu.de le.quem sequitur Ioã. de Ana.in cap.fin.ante penult.colu. de maledi. Sed melior illa videtur,quam supra retuli ex mente Pet.de Anch. in d. Clem. si beneficiorum, videlicet,vt vtroque casu inspiciatur tẽpus,

quo

quo obligatio formatur: ita vt non sit attendendum, an statuta magis æquiparentur vltimis voluntatibus, quàm contractibus; prout dixit Rom. in consil. 223. infra alleg. 1. col. & dom. Franc. Curt. in d. l. cum quid, 5. quæst. & istam rationem, quod inspiciatur ortus obligationis, assignat Bald. in dicta l. illud in fin. commen. intelligendo, an formatio obligationis, an ortus inspiciatur, vt declaraui, 7. declarat. Et secundum prædicta est intelligenda glos. in verbo solidos cum nota. per Bald. Butr. Panor. Imol. & Doctor. in c. conquerente de offic. ordin. dum dicit, quod solidi qui debentur pro Cathedratico ex cōstitutione Canonis debentur secundum antiquos solidos: quoniam illa procedunt eo; quia vsque à principio constitutio obligauit Clerum Episcopis ad Cathedraticum, vel synodaticum: non sic est in leg. vel statuto imponente pœnam, quia non habet quem obliget ante delictum commissum, vnde quando constitutio, vel lex tempore statuti, vel legis habet,
5 quem obliget non simpliciter, † sed erga alium, vel tendit ad æstimationem alicuius rei; puta serui fugitiui in perpetuum de moneta secundum tempus statuti legis, vel constitutionis, & ita posset procedere decisio Bal. in l. quicunque, vlt. col. C. de seru. fugit. cum aliquibus concor. infra alleg. Et ita in effectu saluatur consil. Oldrad. num. 250. incip. factum tale est: dum voluit quod si ex cōstitutione summi Pontificis vna Ecclesia, alteri obligetur ad annuam pensionem redditūum, vel censuum, intelligi debet de moneta currente tempore constitutionis; quæ consideratio fuit de mente Panorm. in consil. 56. infra allegando, licet Roman. in consil. 223. incip. circa primum taliter tenuerit: videlicet quod eo casu, & etiam generaliter vbi ex constitutione, vel statuto debetur certa summa pecuniaria, non debeat attendi tempus solutionis, & non bene per prædicta.

Item secundum prædicta etiam intelligēdum est, quod voluit Butr. in dicto cap. quanto, cum quo transit Aret. in dicta l. quid te. 3. col. ff. si certum petatur: volens in obligatione legis, vel statuti si antiqua pecunia reprobetur, vel nō sit in vsu, attendi monetam currentem, licet etiam Panorm in dicto ca. quanto, vlt. col. de iureiurand. vers. quid autem in statuto. & in consil. 56. incip. quod solutio, 2. vol. dubitauerit dicens: sibi videri quod debeat attendi moneta currens tempore legis, vel

 statuti

ſtatuti eo maximè, quia quando imponunt pœnam, videntur
6 illam velle commenſurare ad delictum. † Et ſi debilitetur pe cunia, vel valor, debilitatur commenſuratio dicēs ſimile in ſa larijs: quam opin. tenuit Bald. in l. quicunque, vlt. col. poſt glo. ibi, C. de ſeru. fugit. vbi etiam Salic. & Paul. de Caſt. & in dict. l. quoties, C. de ſuſce. & Arch. lib. 10. & in l. fin. ff. de in ius vocā. cum concord. ibi alleg. maximè per dom. præceptorem meū, & Panor. in conſ. præalleg. Sed propter hoc non eſt recedendum a communi ſententia per fundamenta alleg. & quia, vt dictum fuit ſupra proxi. poſſunt multæ ex iſtis deciſionib. concordari, nec placet diſtinctio Paul. de Caſt. qui fecit differentiam inter legem, & ſtatutum, in d. l. 2. in princ. C. de commu. de le, volens quod in legibus attendatur tempus legis conditę & in Statutis moneta vſualis: quia iſta differentia eſt verbalis: Eſt benè verum ſecundum Bal. in l. illud, in fin. commen. C. de ſacroſanct. Eccle. quod vbi pecunia non eſt in obligatione, vel ſolutione, ſed in ſolemnitate, inſpicitur tempus ſtatuti, vel le-
7 gis conditæ: puta quando lex dicit quod † donatio vltra quingentos aureos non valeat, niſi inſinuetur: quia intelligimus de aureis, & ſolidis legalibus ſecundū tēpus legis conditæ: quorū 72. faciunt libram, iuxta l. quoties, C. de ſuſce. & Arch lib. 10. ſequitur notabiliter Paul. de Caſt. in l. 2. in prin. C. cōmu. de le. Idē eſſet vbi pecunia eſſet in obligatione, & lex, vel ſtatutum vltra procederent determinando perpetuam taxationem pecuniæ, de qua in lege, vel ſtatuto ſecundum Bal. in d. l. 2. 1. colu. C. cōm. de leg qui ita intelligit l. ſi aliud, C. de ſuſce. & Archa. lib. 10. voluit alleg. d. l. quoties, & ſi non eſſet certa moneta, de qua in l. vel ſtatuto, quod iuris ſit declarat Sal. in l. fin. C. ſi cer. per. & dixi in prima declaratione.

Reliqua in materia prædicta videri poſſunt per Cyn. in l. ſi quis pro redemptione, C. de dona. per Spec. in tit. de inſtrum. edi. §. porrò in fin. Bald. & Salyc. in l. quicunque circa fin. commen. C. de ſeru. fugit. per gloſſ. & Doct. in l. fin. ff. de in ius vocā. per Bald. in addi Spec. tit. de ſolut. in verbo obligatio legalis, & per Millum in reper. in verbo pecunia, cum concor. An autem mutata moneta per ſtatutum videatur etiam mutatum ſtatutum, quod diſponebat fieri deberi ſolutiones ad certam monetam taliter quod ſecundum mutatam monetam ſolutio ſit facienda, dicetur infra 7. fallen. 1. col.

SVMMARIVM.

1 Obligationis tempus consideratur etiam si debitor ex industria pro pluri expenderit.

2 Pecuniæ valor æstimatur iuxta pondus, & consuetudinem Cambij, quæ communiter esse solet.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

1 Ecimotertio prædicta conclusio, quod inspiciatur qualitas, & valor pecuniæ secundum tempus obligationis, prout in quarta, quinta,& alijs declarationib. adeò procedit, vt si debitor ex industria pro pluri expenderit, non posit peti, vt fiat solutio secundum quod fuit expensa: quia lucrum ex industria est ipsius debitoris per ea,quæ dixit Albe.de Ros. post Iac. de Aret.in l.cum quid,ff.si certum petatur, dum dicit, quod si quis mihi mutuasset pecuniam reprobatã, & ego mea industria illam expenderim pro bona,non teneat ad resolutionem bonæ,per l.3.ff.ad l.Falci.iuncta l.eleganter, §.qui probos,ff. de pigno.actio. sequitur Mar.de Lau. in dict. l.cum quid. Facit optimè gloss. in Clem. si beneficiorum, in verbo consuetam de decimis, quæ dixit,quod valor pecuniæ æstimatur iuxta pondus, & consuetudinem Cambij, quæ communiter esse solet, non autem iuxta casualem caristiam,vel vtilitatem, quæ casualiter accideret;& quòd dixit Bald.in l.acceptã

2 17. quæst. de vsur, æquum esse:†vt pro quanto expendi tuam pecuniam, pro tanto illam tibi soluam, procedit in æstimatione communi, licet eius dictum non sequar supra in tertia declaratione. vnde siue a casu, siue ex industria pro pluri fuerit pecunia expensa non est curandum, sed attenditur tempus obligationis declarando, vt dixi in dicta declaratio. cum duabus sequen.

Et ad prædicta videri potest, quod dixit Alberic. de Rosa. in dicto §. qui reprobos, 2. quæstio. & quod ibi alij dicunt.

SVMMARIVM.

1 *Tempus contractus inspicitur, si superueniens augmentum, vel monetæ variatio modico tempore durauit etiam in moroso. Modicum tempus quid dicatur.*

2 *Valor pecuniæ communis attenditur non certarum personarum.*

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

Decimoquarto, tunc maximè attenditur valor,& qualitas pecuniæ debitæ tẽpore obli
1 gationis declarando hoc: † vt in alijs declarationibus dictum fuit, quando augmẽtum, vel variatio eius modico tempore durauit, esto quod essemus in casu, vbi alias inspiciendus esset valor secundum tempus solutionis, vt in moroso iuxta ea, quæ dicam infra in prima limitatione. Et ita voluit Bartol.in l.Paulus, 6.quæst.in fin.ff.de solut. per l. pretia rerum. ff.ad l.Falcid. cum ibi notat. Dicens modicum tempus esse forte duorum, trium, vel quinque dierum. Sequitur Imol. in cap.quanto,de iureiuran.penult.colu. vbi etiam Panorm. in penult. colum. dicens quod quando est spes, quod de proximo pecunia sit reditura ad priorem valorem, vel quando valor mutatus non est perpetuus,vt communiter accidit in ducatis, & alijs monetis grossis, tunc non attendimus talem valorem variatum etiam in morosis. Secus si non est spes, quod de proximo talis mutatio tollatur,vel si est perpetua,quod dictum Panorm. est restringendum iuxta non. in dicta l.pretia rerum, dum de tempore loquitur indeterminatè, & sicut non attenditur variatio, quæ modico tempore
2 durauit, † ita non attenditur valor aliquarum personarum, puta campsorum, sed communis secundum gloss.in Clemen. si beneficiorum.in verbo consuetam de decimis, & dixi supra in secunda colu. & si debitor sciens quod pecunia est de proximo captura diminutionem soluat creditori ignoranti, non liberatur sequuta diminutione,quin teneatur ad supplementum secundum valorem temporis contractus, & obligationis per not.per Bald.in l.acceptam 17. cum præced. C.de vsur. &

per no.per Bart.in l.contra,in fin.commen. ff. de leg. & in l.1. §.1,ff.si quis test.li.esse iuss.fue.& per Bald.in l.2.C.de pe & cōmo.rei ven.& in l.vina, la 2. ff. eodem titul.iunctis his,quæ dicuntur de destinatis,ac de proximè futuris in l.cætera,§.fin ff. de l.1.& in l.diuortio.†.interdum,ff.solu matrim.de qua materia Deo dante alibi latè dicam, & consequenter debitor sciēs diminutionem de proximo futuram potest recusare capere per prædicta: maximè quia non dicitur soluere secundum valorem temporis obligationis, quando non est duraturus, sed de proximo mutandus per prædicta, & d.l. pretia rerum.

SVMMARIVM.

1 *Obligationis tempus etiam in moroso aspicitur, si pecunia debita est, ad ò minuta, vt per aliam æstimari non possit.*

2 *Interesse lucri in pecunia non potest peti a debitore moroso.*

Pecunia minuta non recipit æstimationem per aliam pecuniam.

DECIMAQVINTA PARTICVLA.

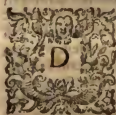

Ecimoquinto prædicta conclusio procedit
1 etiam morofo debitore in † pecunia adeò minuta, vt non posit per aliam æstimari: quia in eo attenditur valor pecuniæ secundum tempus obligationis, esto quod morosus teneatur ad interesse quanti plurimi a tempore moræ iuxta l.vinum,ff.si certum petatur.& non obstante quod creditor posset dicere si habuisset pecunias ante morā,ex eis plures ducatos habuisset, quam nunc habere posit, cum fortè ducatus tunc minus valeret.

2 Nam secundum Bart.ibi cum quo magis communiter trāseunt Scribentes, non potest peti tale interesse † lucri, quod non debetur per morosum,l.si sterilis, §.cum per venditorem, ff.de act. em. cum pecunia minuta, prout supra non recipiat æstimationem per aliam pecuniam, de qua materia plenius dicam infra in 1.limit.

Et est aduertendum ad aliud, quia debitor pecuniæ morosus potest teneri etiam ad aliud interesse, puta aliquis debebat in emptione prædiorum infra certum tempus conuertere

pecuniam, & distulit: certè si pecunia varietur, tenetur ad interesse considerato, an in emptione prædij sit interesse pecuniam mutare per prædicta.

Item tenetur ad interesse fructuum, qui percipi potuissent si mora in emendo non interuenisset, vt latè per Dominum Socinum, in consilio 147. incip. circa primum, vltim. col.

SVMMARIVM.

1 *Pecuniæ valor ad tempus obligationis respicitur, quando ita est actum.*

2 *Consilium pro creditoribus ad euitandam pecuniæ variationem.*

DECIMASEXTA PARTICVLA.

1 Ecimosexto prædicta conclusio, quod † inspiciatur qualitas, & valor pecuniæ secundum tempus obligationis maximè procedit, vbi hoc actum esset, vt de se patet, & notant Zabar. Petr. de Anchar. & Imol. in Clemen. si beneficiorum, post Host. & antiquos per eos ibi relatos de decim. & Frãcisc. de Aret. in cons. 11. incip. consideratis, & idem est contra, vt dicam infra in 7. limitatione. vbi idem dicam de consuetudine videlicet in tertia limitat. & quod dixit Francis. de Are. de statuto in cons. 11. 3. colum. vsque in finem, quæ declaratio videtur superflua tanquam de indubitabili, quia, vt dixit Imol. in l Paulus, ff. de solut. post Ioan. Andr. & Hostien.
2 in cap. quanto de iureiuran. † vtile est ad auferendas dubitationes, apponi in contractibus, quod pecunia reddatur in eodem pondere, in eadem materia, & in eodem cursu, vnde quãdo datur æstimatio, illa est tenenda, licet secundum Barto. ibi in fine, si dicatur quod debeat fieri solutio in eadem æstimatione sufficiat, notat Panormitan. in dicto capit. quanto, in fine comment. de iureiurand. Facit quod dicam infra in octaua limitatione.

Et quid si statutum mandet fieri solutiones certo modo, vel secundum monetam temporis contractus, quod non obseruetur, videatur Francisc. de Aret. consilio vndecimo præ-

alle-

allegato, & quod dixi supra in duodecima declaratione circa medium.

SVMMARIVM.

1 *OBligationis tempus inspicitur etiamsi fuerit dictum quod solutio fieri possit de moneta currente tempore solutionis.*
2 *Pecunia minuta quanto plus vilescit, tantò crescit grossa.*

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

1 DEcimoseptimò prædicta conclusio, quod † inspiciatur valor, & qualitas pecuniæ temporis obligationis procedit, etiamsi dictum fuerit, quod solutio fieri posit de moneta currente tempore solutionis; quia hoc intelligitur, vt de illa fiat solutio, si sit vilior ad æstimationem antiquæ secundum Panorm. in dicto cap. quanto, vltim. col. vers. quid autem in statuto in fine cum concord. quæ adduxi supra in sexta declarat. maximè circa finem. Et erit sensus, vt ibi dixi, quod iste debitor non cogatur perquirere antiquam pecuniam, aut nouam in aliam commutare, iuxta gloss. in Clemen. fin. de decim. facit quod dicam in seq declarat. Puto tamen, quod vbi obligatio esset in genere concepta, puta in libris 20. vel floren. 20. Mediol. vel Sabaud. cum nulla petia sit, quæ ita vocetur eo casu, ne illa verba sint superflua, intelligemus de libris, vel florenis ad monetam temporis solutionis, etiam viliorem, vel debiliorem.

Nam ita verificatur florenus Mediolani in 32. solidis minoris ligæ, sicut fortioris, & libra in 20. solidis, adeò quod nisi
2 sic † diceremus, illa verba monetæ currentis redderentur superflua contra no. in simili per Bartol. in l. si stipulatus sim, decem in melle, ff. de solu. vbi dicit, quod si promisi tibi cêtum libras in pecunia minuta, non potero etiam secundum consuetudinem soluere in grossa moneta: quia cum minuta omninò essent in obligatione, l. nummis, ff. de leg. 3. l. semper in stipulationibus cum ibi nota. ff. de regul. iur. illa verba in moneta minuta, censentur adiecta ad hunc finem, vt de alia solui

non

non possit: non sic est in florenis aureis, seu ducatis: quia esto quod promiseris mihi centum ducatos auri soluendos de moneta currente tempore solutionis, licet inspiciamus quãtum de illa moneta noua faciat ducatum, licet sit vilior, tamen plus dabitur cum quanto magis vilescit moneta argentea, tãto plus crescat moneta aurea, vt demonstrat experientia, & facit l. 2. secundum vnum sensum. C. de vete. numism. pot. libro vndecimo.

Fateor tamen, quod eo casu dabitur noua moneta secundum proprium cursum. In summa æquiualẽte ducato; de quo etiam dixi in quinta declaratione. Et de hac materia continget dicere in octaua limitatione, in tertia, & quarta quæstio. vbi dicetur, quod sit, quando simpliciter dicitur Monetæ currentis.

S V M M A R I V M.

1 OBligationis tempus attẽditur etiam si Princeps statuit, quòd solutiones fieri debeant de noua pecunia.

DECIMAOCTAVA PARTICVLA.

1 DEcimooctauò prædicta Conclusio procedit etiam si Princeps statuat † quod solutiones pensionum debeant fieri de noua moneta, forte quod tempore constitutarum pensionum in Francia fiebant Turonen. debiliores, & tempore solutionum facti sint fortiores, & Serenissimus Rex statuerit solui pensiones Turonen. secundum nouam monetam. Nam debet haberi ratio quanti plurimi valent noui antiquis: secundum Oldradum in consilio 250. incip. factum tale est. Et faciunt, quæ dixi in præceden. declaratione, de qua constitutione dicam infra in sexta limitatione, not. Ioan. Andr. in additio. Specul. in titul. de solut. § nunc aliqua in fine, in additio. incip. olim] &c.

SVM-

SVMMARIVM.

1 Debitor morosus tenetur ad solutionem pecuniæ quanti plurimi valuit a tempore moræ, 3

2 Creditor morosus nunquid teneatur recipere pecuniam, quæ a tempore moræ diminuta est.

4 Interesse lucri intrinseci ratio non debet haberi, & an semper verum. 5.

6 Mercari soliti possunt in foro conscientiæ petere interesse lucri.

7 Pecuniam minutam posse per grossam æstimari, Canonistæ communiter tenent.

PRIMA LIMITATIO.

1 Prædicta conclusio† quod attendetur valor, & qualitas pecuniæ secundum tempus obl. (...)esto, quod valor fuerit postmodū variatus declarando, vt in 1.& 5. declar. & alijs, de quibus supra dictum fuit limitatur, vt non procedat in debitore moroso. quia in eo attenditur tempus moræ, & sequens secundum Bart. Ang. Im. Com. & Paul. de Cast. in l. Paulus. la. 1. ff. de solut. & Alb. Bart. Bal. & Ang. Sal. Paul. de Cast. & communiter Doct. in d. l. cum quid, ff. si cer. pet. notatur etiam in l. quod te. eo. tit. dum dicitur de pecunia promissa reprobata post moram debitoris, & in l. creditor in prin. ff. de sol. per Zab. Pet. de Anch. & Io. de Imo. in Clé. si beneficiorum de deci. not. Bart. in l. res in dotem. ff. de iure dot. Alber de Ro. post Gui. de Cu. in l. vinum, vlt. col. ff. si cer. pet. Doct. communiter in l. nummis, ff. de in lit. iur. But. Imo. Pan & Cano. in c. quanto, de iureiurand. Bal. in consi. 137. incip. super. eo, & in conf. 339. incip. punctus quæstionis 2. vol. secundum pen. impressio. Socin. in consil. 6. & melius in consi. 298. inci. incip. pro fundamento. Ex quo infer-

2 tur† quod si debitor in florenis aureis seu ducat. tempore, quo valebant 4. lir. & solidos 24. soluat lapso termino solutionis seu dudum post interpellationem seu post tempus moræ, & contingat valorem ducati decreuisse post tempus, quo solutio fieri debeat, videlicet ad libr. 4. cum dimidia talis debitor

si erit

si erit debitor 100.duca.tenebatur dare ipsos 100.duca.& vltra quanti plurimi valebant ante moram, id est 400. solidos Mediolani in totum, seu 4.solidos pro singulo duca.& sic dabit 100.& 4.duca.& lib.2. Mediolani loco c.ducatorum per l. vinum, cum ibi not.ff.si cer.pe.& l.in hac, cum ibi etiam no-
2 tatis,ff.de triti, † quod est intelligendum quoad extrinsecam bonitatem. Nam si plures lib. requirantur ad ducatum quam antiquitus propter bonitatem intrinsecam mutatam in moneta,considerabitur valor duc.secundum lib.monetæ temporis contractus etiam in morosis cum istud non sit interesse moræ, vt de se patet, & ex notatis per Barto. d.l.Paulus, 6.q.iunctis his quæ dixi latè in 1.decl.& quæ dicam infra in 8.limita. 3.& 4.quęst.quod posset restringi,nisi Princeps mandaret post moram monetam debilem solui pro tanto,quantum bona expendebatur ante moram, & in hoc creditor non esset passurus interesse, vt quia esset campsor per inf.dicenda. Et quod dictum est in debitore moroso: procedit etiam contrà in creditore moroso, vt per Bal.in c.quanto, vlt.col.ver.extra quæro, de iureiur.& clarius per Pau.de Cast.in l.Paulus, ff.de solu. & in d.l. cum quid, post quosdam alios scribentes, sequitur Marti.de Laud.in tract.de moneta in 14.q.ver.circa quartum.
3 Ex quo sequitur † quòd si debebam tibi 100.duca.tempore quo valebant 4.lib.cum dimidia, quos volui soluere,& noluisti, & post moram tuam in nolendo accipere commissam ducatus creuit ad lib.4.& 14.soli.Mediolani non cogor soluere 100.ducatos quia plus soluerem, quàm esset in obligatione, vel quam valeret ducatus ante moram propter quod de singulo ducato detrahantur 4.solidi, & de tota summa 400. solidi, & sic non tenebor si velim soluere in duca. aureis dare, 95.duc.& 28.soli.per ea, quæ habentur in d.l.vinum,& facit l. creditor in prin.cum ibi not. ff.de sol.quod dicebat Paulus de Cast.in d.l.Paulus se habere de facto, & sunt notabilia.Et prędicta procedunt secundum Bar.& Doctor.communiter in d.l. Paulus maximè Ange.Imol.Paul.de Cast.glo. ac communiter Doct.in l.nummis.ff.de in lit.iur.vbi Ale. & Moder.& Alex.in l.cum quid pe.col.ff.si cer.pet.in pecunia grossa,quæ per aliam æstimatur, seu cui non subsit alia magis minuta. Hinc si debebas mihi 20.libr. monetę minutæ seu imperialis, tempore quo duc.valebat 4.lib.& post moram creuerit duca.ad 4.lib.& 14. solidos,

14. solidos, non potero petere, nisi 20. libras, nec potero dicere, quod ante moram pro 20. libr. de imperialibus potuissem habere ducatos 5. auri, & quod videlicet hoc tempore quo vis soluere ex 20. lib. non possem habere nisi ducatos 4. auri, & 28. solidos taliter, quod patior interesse librarum 3. & solidorum 6. quæ summa defecit ad complementum ducato. 5. Ratio secundum Bart. & Doct. in d. l. Paulus cum concor. p. ralle. † quia
4 istud interesse in hac pecunia minuta non est interesse damni, sed lucri extrinseci, de quo interesse lucri extrinseci ratio haberi non debet. l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de actio. emp. Et quod non sit interesse damni, sed lucri, probant Bar. & sequaces in d. l. Paulus, quia tunc est interesse damni, quando crescit, & decrescit æstimatio eius quod debetur d. l. diuidum & nota in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest, sed æstimatio pecuniæ taliter minutæ non crescit, nec decrescit, & pariter non crescit, vel decrescit æstimatio: & valor librarum quæ consistunt, & debentur ex pecunia taliter minuta, & hoc ideo est, quia pecunia taliter minuta per aliam non æstimatur, id est, per grossam, sed benè contra quia grossa per minutam æstimatur. Nam licet aceruus paruorum nummorum possit æstimari per pecuniam grossam, tamen vnus nummus adeò paruus, & singuli tales nummi non recipiunt æstimationem à grossa, cum non sint permutabiles, & conuertibiles in grossam; & pro tanto non potest pecunia taliter minuta dici à grossa æstimari, quia illud dicitur æstimare rem aliquam, quod est in illud permutabile, & conuertibile. l. 1. ff. de contrahend. emp. non sic in pecunia grossa, quæ est in minutam permutabilis: vt de se patet sicut in alijs rebus euenit, quæ per pecuniam æstimantur. l. si ita, ff. de fideius. & hæc op. est apud Legistas magis communis, vt patet ex nota. in d. l. nummis, ij bi Alex. & Moder. in d. l. Paulus, & per Alex. in d. l. nummis, pen. col. & hæc limitatio, vt dixi, procedit in interesse extrinseco quod est damni, puta quando valor pecuniæ etiam grossæ debitæ est diminutus, vt supra figuraui exemplum: secus si esset auctus cum tunc peteretur interesse lucri, quod non debetur, nisi personæ solitæ negotiari secundum Imol. in d. l. Paulus, & Doct. in d. l. nummis vbi Alex. in fi. communem & infra dicetur. Hinc si debes mihi centum lib. & ducatus creuisset post
5 moram non potero dicere quod ex 100. lib. ante moram potuissem

tuissem habere plures duca. & quod plures libras volo vel tot ducatos, quot potuissem habere ex 1000 libris, nisi sim persona solita lucrari: vt infr. dicetur.
Et tenendo hanc opin. quod interesse lucri peti non possit, & quod in pecunia minuta non subsit interesse damni, sed lucri, esset limitanda secundum Alex. in locis præalleg. nisi talis moneta minuta esset in valore diminuta: quia esto quod debitor non teneretur ad augmentum monetæ grossæ, eo casu quod est debitor in moneta minuta tanquam pro lucro teneretur tamen pro decremento minutæ pecuniæ tanquā pro damno emergenti, per ea, quæ supra ad propositum allegata fuerunt: & idem si moneta minuta, de qua in promissione aucta fuisset, vt quia non esset adeo minuta quin reciperet variationem: quia tunc de ea est dicendum proportionabiliter idem, quod de grossiore per prædict. & l. 3. in fi. cum glo. ff. de eo quod cer. lo.
Item secundo limitatur prædicta opi. secundum Ale. in lo. præalleg. post Coma. & Imol. in d. l. Paul. & Guil. de Cug. in d. l. nummis, & no. per glo. & Cyn. & Bar. in l. 1. C. de sent. quæ pro
6 eo quod interest. † vt non procedat quando lucrum esset quasi certum, vt quia creditor esset persona solita negotiari cum pecunijs prout sunt campsores, & hi qui ex permutatione pecuniarum solent lucrari: ita quod verisimiliter si pecunias minutas sibi debitas ante moram habuisset, illam in maiorem permutasset, & idem de alio lucro per d. l. 3. §. fi. ff. de eo quod cer. lo. iunctis no. in d. l. 1. per Barto. & alios, C. de sent. quæ pro eo, quod interest, facit quod voluit glos. & Bald. in l. curabit, ff. de actio. emp. Pan. in c. conquestus, de vsur. & in c. venerabilis, de excep. & in c. per. & gl. de offi. dele. & Bald. in l. in contraria. ff. de vsur. & l. si vero, §. vsuras, ff. mand. dum dicunt solitos mercari posse de iure canonico, & in foro conscientiæ petere interesse lucri, circa quod aliquid facit Fran. de Are. in consi. 9. in fin. & licet Angel. prædictam limita. intelligat in arbitrijs tantum procedere, vt per eum in d. l. Paulus, tamen veritas est quod etiam in nō arbitrarijs procedat, quādo persona solita est negotiari: vt per Bart. & Doctor. in d. l. 3. §. fi. & Imol. in d. l. Paulus cum concor. ibi alleg.
Et licet prædicta procedant secundum cōmunem opinionem Legistarum, tamen Butr. Panorm. & Imol. in dicto cap.

quanto, & communiter Canonistæ videntur tenere contra-
7 rium negando fundamentum Bart. dicentis, quod † pecunia minuta non potest per grossam æstimari, sicut econtra, quia secundum eos, veritas est in contrarium. Nam sicut florenus auri valet tot Imperiales, ita tot Imperiales valent florenum, & hoc patet ex text. in l. 1. C. de ar. præci. lib. 10. vbi hoc no. maximè per Io. de Pla. & hoc vr verius, quia illi, qui cudũt monetã, cudunt eã videlicet minutã respectiuè ad grossam, & econtra alias esset incertitudo, ita quod interesse succedens in pecunia minuta posset dici interesse damni, sicut illud quod succedit in pecunia grossa. Sicut enim vnus solidus Mediolani valet 12 dena. pariter 12. denarij valent vnum solidum, vnde idem esse debet iudicium de vna, quod de alia. Sequitur Martin. de Lau. in tracta. de moneta, 14. quæst. in fin. post Cyn. in l. minorum. C. de iniqu. cau. in integ. resti non est necessaria, & Dom. Francisc. Curt. in dicta l. cum quid, in 2. quæst. Et esto, quod minuta pecunia etiam æstimetur per grossam, prout videtur verius, & dixi supra eadem conclusio. circa 2. colum. Et si quæratur quomodo consistat interesse damni, formo exẽplum tempore, quo grossonus valebat viginti tantum solidos 240. parui denarij Imperiales valebant grossonum, nunc autem vnus valeat 23. solidos, non possunt ipsi 240. denarij vnũ grossonum valere. Sed exiguntur 276. denarij, & sic erit interesse damni, quia perinde est, ac si decreuisset valor denariorum cum tantum non valeat de pecunia grossa, prout alias valebant, & istud est interesse damni, secundum Doctor. prædict. quod Bartol. vult appellare interesse lucri, tam in d. l. nummis in fin. quam in d. l. Paulus, 6. quæst.

SVMMARIVM.

1 *Debitor soluere volens de pecunia non promissa, an possit recurrere ad valorem temporis contractus.*
Debitori ante moram nihil imputandum est.
2 *Consuetudo quod possit solui moneta argentea etiam ære contaminata, pro aurea est seruanda.*
3 *Fiscus in duobus casibus non tenetur, æs, & argentũ pro auro capere*
4 *Solutio fieri potest de pecunia diuersæ formæ, modo sit eiusdem materiæ.*

SECVN-

SECVNDA LIMITATIO.

1 SEcundò limitatur conclusio præallegata, ut non procedat, quando secundum consuetudinem, quæ permittit vnam monetam solui pro alia; quis non vult soluere de pecunia promissa, sed de alia: † nam attendetur valor pecuniæ, quæ soluitur loco promissæ secūdum tempus solutionis si de promissa reperitur, cuius æstimatio sit variata per tex. cū glos. & ibi not. per Bar. in l. cum aurum. ff. de auro, & argento leg. & late declaraui supra in 5. declarat. cum præceden. Nam sufficit creditori quando nulla interuenit mora, quod habeat æquiualentiam pecuniæ promissæ, vbi potest solui æquiualentia consideranda est tempore solutionis, dict. l. cum certum, cum concord. alle. copiose in 5. decla. alias, vel plus, vel minus acciperet quàm esset promissa pecunia, si aliud tempus inspiceremus, facit quia ante moram nil est imputandum debitori, l. vinum, cum materia. ff. si cer. pet. poterit enim creditor ducatorum auri ex illa æquiualentia tot ducatos habere, quot sint in obligatione considerato tempore solutionis. Et si consideraremus tempus obligationis postquam fuisset variatus ducatorum valor, vel plures ducati haberentur aucto valore, vel minus eo diminuto, quod esset absurdum.

2 Et quod illa consuetudo† sit seruanda in locis vbi viget taliter, quod possit moneta argentea etiam ære contaminata solui pro aurea, not. glo. in l. si quis argentum, C. de dona. vbi Bald. & communiter scribentes, Bar. Imo. & communiter scribentes in l. Paulus. ff. de sol. Barto. in d. l. cum aurum, & clarius in l 1. ff. de aur. & arg. leg. & Bald. in l. libera, C. de sent. & inter. omn. iud. Doct. in l. 2. §. 1. ff. si cer. pet. vbi dicunt post gl. cessante consuetudine non posse solui de moneta vnius, vel deterioris metalli pro alia. Pan. in c. quanto. in fi. commen. de iureiur. vbi But. & Imol. Barto. in l. si stipulatus sim 10. in melle. 2. col. ver. sed pone, ff. de sol. & in l diuortio, §. ob donationes. ff. sol. matri. Marti. de Lau. in d. l. cum quid, & in tract. de moneta, & Fran. Aret. in consi. 11. 1. col. & secundum plures ex Doct. præalleg. & Bald. in d. l. libera 2. col. C. de sent. & interlo. omn. iud.

Ista

Ista consuetudo est vniuersalis not. Ioan de Pla. in l. 1. C. de ar. precio. lib. 5. vbi dicit speciale in fisco, vt cogatur capere æs, & argentum pro auro: not. Ro. in l. diuortio. §. ob donat. ff. solu. matrimo.

Quod secundum eum post Bart. in l. 1. C. de collat. æris eod.
3 lib. limitatur dupliciter: primò † nisi fiscus damnũ passurus sit ex hoc l. Paulus. ff. de sol. Secundò, nisi publicæ vtilitatis causa fiscus vellet in certa pecunia sibi solui: primam tum limitationem habeo pro tuta, per l. 1. C. de argent. preci. Et vt dixi cessante consuetudine non potest, solui in moneta diuersę ligę quod procedit etiam si quis vellet soluere de preciosior, re
4 puta de auro pro argento secundum Bart. in d. l. 1. in fin. ff. de aur. & arg. leg & Imo. post Ange. in d. l. Paulus, vbi dixit Imol. quod debitor in pecunia ære contaminata hoc non obstante posſit soluere in pecunia puri argenti, quia comparatiuum præsupponit positiuum, l. vbi autem non apparet in princ. ff. de verborum obliga. bonum argentum consequenter, compræhendit vilius tanquam de eadem materia existat, licet minus de argenti bonitate habeat vilius, quòd non approbo in euidentialibus huius conclus. vbi latius loquor, alias autem benè potest fieri solutio de moneta vnius formæ, dummodo eiusdem materiæ pro alia moneta alterius formæ, puta in grossonis Mediolani pro Ianuensibus, quando sunt æquè boni, vel pro Papalibus, Ferrariensibus, aut Mantuanis, & ducatis Mediolani, pro Venetis, nisi ex hoc creditor esset damnũ passurus, l. Paulus, cũ ibi not. ff. de sol. & dicitur, quis pati posse damnum, quando debitor Venetorum ducatorum vellet soluere de Mediolanensibus creditori volenti ire ad partes Orientales, vbi ducati Mediolani fortè non sunt in vsu, vel ita cogniti, vel tanti valoris. Vel si quis vellet dare pro scutis ducatos mercatori volenti ire ad partes Vltramontanas, vbi ducati non sunt tanti valoris, prout in Italia, vel vbi ego promisissem sub pœna dare alicui ducatos Ianuenses, & debitor meus ducatorum Ianuensium vellet mihi dare de Venetis, vel Mediolanensibus, vt declarant Angelus, & Imol. in d. l. Paul. & Ioan. de Ana. in cap. 2. de maledi. & Mart. de Laud. in locis
4 alleg. † Quare autem cessante damno liceat de iure communi soluere de pecunia eiusdem ligæ pro alia licet diuersæ formæ, ideò est, quia iuris fictione non dicitur aliud solui secundum

dum gloss. Bartol. & communiter Doctor. in dicta l. Paulus, argum. illius, l. & dicta, l. si quis argentum, cum ibi nota. & dict. l. 1. in fin. & l. Titia, ff. de aur. & argen. lega. quod est intelligendum, nisi forma pecuniæ, quæ solueretur, esse reprobata per ea, quæ dixi in secunda declaratione. Ratio autem, quare nõ dicatur aliud iuris fictione solui, est, quia forma nihil dat in valore saltem plus in vna, quàm in alia, maximè cum pecunia debeat esse talis de iure, vt tantã vtilitatẽ prębeat in forma, sicut in materia, & non plus l. 1. ff. de contrahen. empt. & not. in dicta l. 1. in fin. ff. de aur. & argen. l. in cap. quanto, de iureiuran. licet hoc non seruetur.

SVMMARIVM.

1 *Tempus consuetudinis ad faciendam solutionem attendendum.*
2 *Consuetudo facienda solutionis secundum pecuniam currentem qualis esse debeat, & quanti temporis, & an liget Forenses vel ignoratnes.*

TERTIA LIMITATIO.

Fallit tertiò prædicta conclusio vbi consuetudo esset, vt fieret solutio pecuniæ debitæ secundum valorem, & cursum temporis
1 solutionis: quia † illud tempus esset attendendum, vt per Bal. in consil. 38. incip. super eodem primo volum. & hoc etiam innuit in consil. 423. secund. volumin. secundum penultimam impressionem. & est de mente Hostiensis, in titul. de censi. §. ex quibus, in princ. ver. quid si moneta. declarat, & consuluit Ro. in consil. 123. incip. circa primam, prope finem primi dubij. Facit l. Imperatores, ff. de cõtrahen. emp. vult Alexan. consil. 21. incip. visis his, 2. volum. vult etiam Corneus in consilio 181. incip. visis nonnullis, 29. colum. secund. volumin. vbi loquitur in consuetudine particularium personarum, dicẽs, quod longa eorum consuetudo soluendi vim habet consensus, & quod ita actum sit inter partes, vt solueretur secundum monetam currentem tempore solutionis.
2 Qualis † autem debeat esse ista consuetudo, patet ex notatis

in cap.fin.de consuetud.& in leg.de quibus,ff.de legi.& in l.2. C.quæ sit longa consuet. faciunt, quæ dicam in sequen.limitatio. & videatur dom.Francisc.de Aret.in conf.11.incip.procedendum,penul.& vltim.colum.vbi declarat quantum tempus & quid consideretur in hac consuetudine, & quid si statutum sit in loco contrarium consuetudini, quæ non sit adhuc præscripta spacio annorum decem, & an tale statutum, vel consuetudo ligent forenses,vel ignorantes,reliqua dicentur in fine huius tractatus, & in materia illa si adsit statutum declarans æstimationem monetæ, & superueniat consuetudo præscripta alterius æstimationis,& quis contrahat in tempore cõsuetudinis,inspiciendus erit valor secundum tempus consuetudinis, vt dixit Bald. in l.si quis argentum, in princ. penult. colum. C.de dona.

SVMMARIVM.

1 *Debitor longo tempore soluens de pecunia minorata, an possit se præscriptione defendere.*

2 *Præscriptio soluentis in minutiore pecunia quanti temporis sit, & quando incipiat currere. Et an per creditoris protestationem interrumpi possit. 3 4.6.*

3 *Protestatio contraria nonnisi in certis casibus interrumpit præscriptionem, 5.*

Bona fides in præscribente regulariter, presumitur.

4 *Deberi sibi plus scient, an sibi preiudicet minus recipiendo.*

7 *Solutio per quam præscriptum est posse solui de alia moneta potest effectum operari pro vtraque parte.*

8 *Præscriptio habet vim dispositionis, & conuentionis.*

9 *Promissio talis præsumitur processisse qualis apparet solutio.*

QVARTA LIMITATIO.

1 QVartò fallit, quando longo † tempore aliquis debitor certæ pecuniæ soluisset de pecunia minoris valoris, vel soluisset secundum valorem temporis solutionis,cap.olim a contrario sensu, cum ibi not. de censi.Solet notari in cap.cum Canonicis,& tit.gloss.& Doctor.in cap.conquerente de offic.ordi.no.Signo. in consil.74.

ſeu quæſt. incip. quæſtio talis proponitur: Quidam colonus, 2. col. verſ. ex poteſtate præſcriptionis, not. latè Fran. de Are. in conſil. 112. incip. conſideratis vbi dixit, quod ca. cum olim, & cap. cum Canonicis loquuntur quando moneta, ſecundum quam eſt ſolutum, fuit in bonitate intrinſeca, & pretioſitate metalli variata, & no. Signo. vbi ſupra. & Franc. de Are. loquitur quando variata fuit in bonitate extrinſeca. Et iſta præſcriptio in foro Eccleſiaſtico eſt annorum, 40. & Cæſareo 30. vt habetur in dicto cap. olim, & in locis prealleg. & in l. is, qui, ff. qui mo. vſufru. ami. & l. cum notiſsimi, cum ibi nota. de præſcrip. trig. an. not. Franciſ. de Aret. in conſil. prealleg. licet in
2 vſuris minoribus ſolutis aliter ſit, l. qui ſemeſſes in princ. cum glo. & l. cum quidam, §. diuus. ff. de vſur.

Et hæc præſcriptio taliter commenſuratur, vt non conſideremus, an quandoque puta duobus, vel tribus annis ſit ſolutum de meliore moneta. Sed an verum ſit, quod præſcriptio ſit completa in minore moneta, ſeu minoris valoris. Et quod dictum eſt de eo, qui longo tempore ſoluit de minori moneta, ſeu minoris valoris, procedit etiam contra eum, qui ſoluiſſet de meliore per tempora prædicta, vt notatur in dicto cap. cum Canonicis, & ſecundum Ioan. Andr. in nouella, in dicto cap. olim, ac Panorm. & communiter ſcribentes, & Franciſ. de Aret. in conſil. prealleg.

Iſta præſcriptio incipit currere, cum primum quis incipit ſoluere de alia moneta, ſeu ad aliam æſtimationem, quàm teneretur tempore obligationis reprobata opinione illorum, qui dicebant in annuis præſtationibus neceſſe eſſe, vt contra quamlibet præſtationem de nouo inchoaretur præſcriptio, quo caſu exigeretur tempus duplicatum per no. per glo. Bar. & Doct. in dicta l. cum notiſsimi, §. illud cum ſequ. C. de præſcrip. trig. an. no. Signor. in loco prealleg. † Et ita etiam tenuit Cornæus conſil. 189. incip. viſis 28. colum. 2. volum. & non interrumpitur per præſtationem, puta ſi creditor reciperet cum proteſtatione, quod quatenus plus, vel de meliore moneta ſibi deberetur non intendit iuri ſuo præiudicare ſecundum Innoc. Ioan. An. Abba. antiquum, & magis communiter ſcribentes in dicto cap. olim, poſt gloſſ. primam ibi: qa proteſtatio contraria non niſi in certis caſibus interrumpit præſcriptionem, l. vt perfectius, C. de anna. except. & cap. paſtoralis,

storalis,ad finem, de off.ord. & 16.quæst. §.3.potest. versicul. his autem.

Dicit tamen Ioan.Andr.in dicto cap. olim, circa fin. comment. in nouella, & ante eum Hostiens. cum quibus transeūt communiter Doctor. quod existens in mala fide non præscriberet per not.in cap. fin. de præscrip. & in regula possessor de reg. iur. in 6. Quod puto verum, quando ea constaret, cū bona fides in præscribente regulariter præsumatur secundum communem sententiam, de qua per Bartol.in l. Celsus, ff. de vsufru.& per Bald in l.fin.C.de long.temp.præscription. cum

4 concor. not. Franc. de Aret. in consil. prælleg. † & hæc præscriptio maxime procedit inter ignorantes, idest, credētes ita esse obligationem, prout fit solutio secundum Bartol. & Doctor. in l.is, qui vsumfruct. per illum textum cum gloss. ff. qui mo. vsufruct. amit. & not. Signorol. in loco supra allegato, vbi figurat exemplum in hęredibus soluentibus.

Si quis autem sciens sibi plus deberi minus recipiat, videretur, quod sibi non præiudicet, nec currat præscriptio, quia vsu,& receptione partis a sciente retinetur ius totius, vt not. Bart. Bald. Alber. & communiter Scribentes in dicta l. is, qui vsumfruct. traditur per glos. in l.si quis exemptionis titul. C. de præscript. prædicto.

Ita secundum eum oportet constare trig. ann. quod etiam in proposito voluit Bartol. in l.si prius, in princip. ff. de aqua plu,arcen.no. Franc.de Aret. in consilio prællegato contrarium innuit gloss. prima, quam sequuntur ibi Innoc. Ioan. Andr. & communiter Doctor.in dict.cap.olim per illum textum, dum dicunt, quod si recepta fuerit pecunia minoris valoris cum protestatione iuris sui. Talis protestatio non interrumpit præscriptionem,& non est verisimile, quod quis protestetur de iure suo, nisi causam protestationis notam habeat & sic sciat sibi plus deberi.

5 Circa quod dici potest † quod necesse sit dicere, vt talis protestans dubitaret, non autem certus esset sibi plus deberi, vel quod decisio Barto.& sequacium procedat in eo quod scienter recipiebat minus volens reliquum donaret aut recipiebat in parte solutionis. Et prout sentit Sign, si certum esset quem scire ex simplici receptione, & quittatione creditor censeretur reliquum donare, facit l. cùm quidem. §. diuus. ff. de vsur.

Est tamen aduertendum prout Cornęus declarat in consi.181. incip.visis nonnullis, in 27.colum.& seq.2.vol.quod talis præscriptio non currit scienti indebitum soluere,quoniam malęfidei possessor nulllo tempore præscribit,nisi vt prædixi solutio fiat scienter minùs recipienti qui videtur donare : & hoc latius declarat Cornæus in eo consi.29.col.ver. nec obstat supra de mutatione, & variatione monetæ hodiernæ ab antiqua,& solutionum.Item secundum eum ibi est aduertendum, an præscriptio sit interrupta.

6 Item est aduertendum secundum Inno. & Io.And & communiter Docto. in d.cap.olim, quòd † talis solutio, per quam præscriptum est pösse solui de alia moneta operari potest pro vtraque parte duplicem præscriptionem, puta si debitor Papiensium soluerit per 40. annos in terris Ecclesiæ, vel 30. in terris imperij Lucenses pro Papien.non constito aliter de obligatione Papiens. nam ex parte creditoris erit præscriptum, quod debeantur Papienses ex parte debitoris quando liceat ei soluere Lucenses pro Papiensibus secundum modum solutionis, licet Butr. hoc repræhendat per l. malè agitur, C. de præscrip.trig. an. quam inducit ad hoc quod præscriptio mei causa inducta non debet operari effectum contra me.Sed potest vtraque opinio concordari, vt scilicet præscriptio ista sit qualificata, & quod qualitas respiciat fauorem debitoris: licet obligatio respiciat fauorem creditoris, dum autem Inno. & Io.And.eo casu dicunt præscriptionem vnius anni post prędictam præscriptionem 30.vel 40.an. operari, vt debitor non teneatur de alia pecunia, quàm præscripta soluere. non benè inteligo quando pro vtroque prescriptio vno contextu currisset, prout ipsi præsupponunt: quod autem dicunt ibi Doc. quod quando vna pecunia est in obligatione, & alia in facultate soluendi,libellus,& condemnatio fieri debeant de ea,quę est in obligatione aliter non refero.

7 Sed in hac materia inuenio vnum dubium, videlicet † si sæpè mutata est pecunia intra tempus præscriptionis, & secundum mutationem facta solutio, ita quod non posit dici secundum vnam mutationem facta solutio, per ann. 30. vel 40. An facienda erit solutio secundum antiquam monetam quasi non currerit præscriptio completa de aliqua contraria noua moneta. In quo passu Hosti.in tit. de censi. §.ex quibus, circa

circa primum tenuit, quod sic, vt sit solutio facienda secundum antiquam monetam.Signor. autem consil.seu quæstione præallegat.vlt.colu.in concus.sua dixit cucurisse præscriptionem aduersus antiquam monetam: & solutionem esse faciendam de moneta, quæ plus valuit intra tempus præscriptionis, & solutionis, & ad eius æstimationem,seu de ea,quæ fuit maioris valoris, dummodo non excedat valorem pecuniæ, quæ currebat tempore obligationis contractæ.per d.l.is, qui vsufru.§.fin.cum gl.in verbo, sed an habeat, ff.qui mo.vsufr.amit. Breuibus puto præscriptum esse, vt, prout fuit per tempora solutum, soluatur. Nam si fuit de vsuali moneta solutum, id est, de ea, quæ currebat tempore cuiuslibet solutionis seu secundú valorem qui currebat in singula solutione erit ita pręscriptum: & licet solutiones indiuiduo fuerint diuersimodè factæ, in hoc tamen dicitur esse vniformitas solutionum, & cucurrisset tempus præscriptionis, quòd secundum currenté monetam, & vsualem tempore faciendæ solutionis solutum fuerit: & sic præscriptum erit, vt possit solui,& debeat secundum vsualem monetam tempore faciendarum solutionum, & secundum valorem monetarum eo tempore sic soluendum
8 in futurum quasi ita foret conuentum, vel dispositum † cùm præscriptio habeat vim dispositionis, & conuentionis,arg.l.si certis an.C.de pact.&l.cum de in rem verso.cum vtrobiq; nota ff.de vsur.& faciunt, quæ dixi sup.circa prin. huius fallentiæ, & istam opinionem sensisse videtur, & tenuisse Franc. de Aret.in d.consil.112.2.colu. ibi,incipit autem. Et inueni post hæc scripta mea, quod ita tenet do.Cornæus d.consi.181.inci. visis nonnullis 29.col.2.vol.Quod autem dixi 30.vel.40. annis præscribi de qua moneta seu secundum quam æstimationem sit soluen.limitat Marti.de Lau.in tract.de moneta,propè fin. vt procedat quandò certa est pecunia promissa, sed si esset incerta,dicit se consuluisse,& quod per præstationem decennalem inducitur declaratio,vt secundum quòd solutum fuit annis 10.intelligatur ita promissum, & stare obligationem secundum Ange.in d.l.si certis annis.C.de pactis.per d.l.cum de in rem verso.ff.de vsur. aliàs secundum eum intelligeretur de minimis inter l.nummis. ff.de leg.3.de quo latius dixi suprà in 4.declaratio.& videatur quod dixit Franc.de Aret. consil.11. incip.procedendum.penul.col.& not.D.Franc.Cur.in tractat.

de moneta, seu in l.cum quid, vltim.quæst.ff.si cer.pet.& pro-
9 pterea Bal.in d.l.fin.certis annis.3.colu.dixit quod† qualis apparet solutio, talis præsumitur præcessisse promissio. Vltimò est in hac materia aduertendum, quod si quis de meliore pecunia per plures annos soluisset ignoranter nõ completa prescriptione, posset repetere plus solutum, aut cum futuris fictibus compensare, secundum Old.in consi.250.incip.factum tale est, iunctis notat.in d.l.cum canonicis, subdit Oldr. quod creditor eo casu non poterit allegare se esse in possessione ita exigendi, & recipiendi, nec iuuari remedio possessorio, de quo in ca.peruenit.de censi.& in cap.querelam, de elect.& in d.l.si certis annis, vbi Bal.& Ange.vbi tradunt, an in præstationib. sit dare possessorium. Et prædicta præscriptio procedit etiam si de vna pecunia æquè bona loco promissæ soluatur. Bal. in d. l.is qui vsumfru.in fi.com.ff.qui mo.vsu.amit.facit.d.c.olim. & d.c.cum canonicis, cum ibi notatis.

SVMMARIVM.

1 *Pecuniæ valor secundum solutionis tempus inspicitur in eo, quod ratione vsuræ præstatur.*

2 *Vsuras nunquid petere possit, qui fructus percipit.*

3 *Sors, & vsura qualiter differant in temporis solutione.*

QVINTA LIMITATIO.

1 Vintò fallit secundum aliquos in eo† quod præstatur ratione vsuræ, quia non inspicitur tempus contractus; vt dixit Pileus in quęstione sua 35.quem refert Ioannes Andreę in ti.de sol.§.nunc aliqua, in fi.in add. incipit.olim.vbi refert Pileum in quæstione præallegat.dixisse quod licet in contractibus, & debito sortis variato valore pecuniæ debeat attendi antiqua æstimatio:tamen quidam nobilis habens sententiam arbitramentalem, seu laudum ferre pronunciauit secus esse in debito vsurario, & subdit Ioan.Andr.quod aliqualis æquitas inest huic dicto: & potest esse ratio, quia cùm vsura accedat sorti tanquam lucrum ac loco fructuum, & emolumenti

l. vsuræ. ff. de vsur. non est æquum, vt duplici onere grauaretur illam præstans, videlicet soluendi ad æstimationem antiquæ pecuniæ, & ad soluendum lucrum, argum. d. vsuræ, secundum
2 vnum intellectum, dum ibi dicitur, † quod percipiens fructus, non debet etiam vsuras petere. quinimo secundum Bart. in l. Paulus, 6. q. ff. de sol. cuius opinio est communis, vt dixi supra in 1. limitat. quando tractatur de interesse lucri cessantis, non habetur ratio augmenti pecuniæ: & ista potuit esse mens illius nobilis. posset etiam attentari, quod hæc non sit fallentia. Nam vt dixi in princ. huius conclusionis, & ferè in omni declaratione inspicitur tempus contractæ obligationis, & quia vsurarum obligatio ante moram non contingit, l. mora, & l. si deicommissi, ff. de vsur. cum concordant. frustra quærimus an inspiciendum sit tempus sortis in eo, quod pro vsura præstatur. Et hoc modo æstimatio, & valor pecuniæ inspiceretur a tempore moræ, argum. l. vinum, ff. si certum petatur, de quo est dicendum iuxta ea, quæ latius dixi 10. & 12. declara. cum seq.

3 Et sic † concludendum puto sortem solui debere secũdum tempus obligationis, & contractus, seu mutui, & vsuram secundum tempus, quo quis ad vsuram obligatur efficaciter. Facit quod dixit Bald. in cap. ex conquæstione, de offic. ordin. quod quando concurrunt antiqua, & noua præstatio, solutio antiquæ præstationis est facienda secundum antiquam monetam, & nouæ secundum nouam.

SVMMARIVM.

1 *Debitor non cogitur ad solutionem antiquæ monetæ cum Princeps iubet numerari de noua.*

2 *Decretum Principis super solutione secundum nouam pecuniam nũquid personas Ecclesiasticas liget.*

Et quid de ignorantibus.

SEXTA LIMITATIO.

1 Sextò fallit, quando Princeps † mandaret facta debiliore, vel meliore moneta solui debita contracta antiquitus, vel census, aut antiquas præstationes secundum nouam monetã,

vt per

vt per Ioan.Andr.in addition.Specul. in titul.de solut. §.nunc aliqua,in fin.in addit.incip.olim,& Alberic. de Rosa.in l.cum quid,circa finem comment.ff. si certum petatur, vbi tangunt an tale mandatum ligaret personas Ecclesiasticas, de quo etiam per Oldradum in consil. infra allegan. de qua materia etiam aliquid dixi in prima declaratiooe, & quid iuris si de vtraque pecunia reperiatur, vel si antiqua non sit reprobata, & omisso illo articulo, an Princeps posit iuri tertij praeiudicare. Dicendum est,quod talis Princeps si hoc faceret sine cõsensu subditorum, teneretur ad interesse, vt notat Innoc. Panorm. & Scribentes in cap. quanto, de iureiur.

Et an valeret statutum, vel decretum, potest videri Bald. in consil.423. cum praeceden.2.parte, secundum penultimam impresionem, & videatur Aret.in consil.11. in penult. & vlt.
2 colum vbi dicit † quid iuris si tale statutum non obseruetur, & an liget ignorantes.Dixit tamen Old. in cons. 250.incip.factum tale est, quod simpliciter statuto mandante fieri solutiones de noua moneta per hoc non censetur statutum, quo minus fieri debeant ad ęstimationem antiquam,vt dixi supra in 17. declaratione, facit gloss.in capit.quis ignoret. 32. quęstio. quarta.

SVMMARIVM.

1 *Tributa, & decimæ respiciunt pecuniam ad tempus solutionis.*
2 *Pecuniæ variatio est Principibus imputanda, quibus debentur tributa.*
3 *Statutum de certa pecunia soluenda mutatum videtur mutata pecunia.*

SEPTIMA LIMITATIO.

1 Fallit septimò,in decimis,& tributis, † & alias vbicunque lex, vel statutum dicerent fieri debere solutiones secundum monetam currentem tempore solutionis. Clement. si beneficiorum, secundũ vnum intellectum de decimis,& est de mente Bald.in l. is, qui vsumfruct.§.fin.in fin. commen. ff.qui mo. vsufruct.amit. post gloss.in dicta Cle.si beneficiorum.& Paul.de Leaz ibi.& Rom. in consil.

in consil. 123. incip. circa primum, 2. colum. & clarè vult Millus in reperto. in verbo pecunia: verum quia illa Clem. habet varios intellectus, & communis sententia est, vt dixi supra in 11. declara. in fin. Quod esto, quòd detur facultas soluendi de moneta vsuali, per hoc non dicitur quod solutio fieri non debeat ad æstimationem antiquę pecunię, idcircò posset fortè dici, ꝙ in decimis attendatur consuetudo taxę, iuxta gloss. in d. Cle. in verbo taxatione; & quod si sit consuetudo, vt singulis annis valor inspiciatur, solutio fiat secundum valorem cuiuslibet anni ad illā ęstimationem pecunię, quę tunc curret, alias fiat secundum antiquę pecuniæ ęstimationem, videlicet eius temporis, quo taxa fuit facta. de quo plenius dixi in 17. de-
2 claratione. In tributis autem quæ principibus pręstantur † credo indubitanter inspici tempus cuiuslibet solutionis: & moueor vltra prędicta ex tex. & not. in l. creditor. in prin. ff. de sol. iunctis not. in d. Cle. si beneficiorum. maximè per Zaba. & Pet. de Ancha. & Imol. dum dicunt, quod si creditor fuit in causa vel culpa deteriorationis, vel reprobationis pecuniæ, habet sibi imputare, & pro tanto si Principes habentes potestatem cudendi, & variandi monetam, illam varient, vel variari mandent aut permittant variari, vel in variationem expendi sibi imputent, quod maximè verum puto quando tributum est debitum per statutum, vt in eo attendamus monetam currentem tempore solutionis, & vt trahatur ad monetam prout currit, vt dixi supra, in 12. ampliatio. idem si tributum debeatur ex ordinatione, & mandato Principis, vt per Millum in loco supra alleg. vbi contrarium innuit si debeatur ex mero contractu: volens tunc attendi pecuniam quæ currebat tempore contractus, & hæc intelligo, quando variatio tendit ad præiudicium Principis cui tributum debetur, & non sub-
3 ditorum, vt † quia debilior, vel vilioris valoris sit moneta tēpore quo soluitur tributum. facit ad hæc quod dixit Antonius de Butrio. in d. cap. quanto, de iureiuran. quod statuto loquente de certa moneta, si contingat mutari monetam, censetur mutatum statutum, & ad nouam monetam per iura allega. per eum. facit. c. translato. de consti.

SVM-

SVMMARIVM.

1 Pecuniæ æstimatio, & declaratio a partibus facta attendenda est.
2 Aestimationis pecuniæ per partium conuentionem materia examinabitur, 3. 4 5 8. 10.
5 Ducati mutuò dati, quomodo veniant æstimandi ex partium conuentione. 9.
6 Pactum quod soluatur ducatus ad certam æstimationem valet. 11.
7 Solutionem fieri in moneta æquè bona semper videtur actum inter partes.
12 Monetæ currentis expressio, an excludat monetam currentem tempore contractus, si tempus solutionis non fuerit nominatum.

OCTAVA LIMITATIO.

1 OCtauò fallit in pecunia declarata, vel æstimata † ex conuentione vsque a principio q̃a attẽditur declaratio, & æstimatio a partibus facta secundum Bartol. in l. Paul. in fine. ff. de solu vbi loquitur tam de dote, quã de alia obligatione. & in l. si stipulatus sim, decem in melle ff. eodem tit. & in l. sed addes, § si dominus, ff. loca. & per Doctor. in l. penult. §. mancipia. ff. solut. matrim. per Petr. de Anchar. in Clem. si beneficiorum, circa finem commen. vbi etiam Imol. de decim. post Bal. in consil. suo 339. incip. punctus quæstionis, 2. volum. secundum penultimam impresionem, per Martin. de Laud. in tracta. suo de moneta, circa finem. & per Dom. Barthol. Socin. in cons. 298. incip. pro fundamento. sequitur Ioan. And. de Ana. in cap. si. vltim. char. de maled. Ioan. And. in cap. quanto, in penult. colum. in fin. de iureiuran. Et no. Andr. de Iser. in vsi. feudorum, in tit. quæ sint regalia, in 8. colum. versic. & sic videtur, vbi dicit, quod negotiatores dubitantes de augmento, vel diminutione solent expresse conuenire de æstimatione pecuniæ debitæ.

Et quia hæc materia est vtilis, & quotidiana, & malè examinata, ac peius intellecta, illam tradam per quæstiones Primò

mò igitur quæro post Bartol.in l.Paulus,vltim.quęst ff.de sol.
2 † si mutuem, vel in dotē dem.aut deponam centum libras.Dicendo hoc modo: Albertus Brunus dedit mutuò Sempronio, vel in dotem, vel deposuit centum libras in tot ducatis auri largis, vel in tot grossonis Mediolani, & hoc factum sit tempore, quo ducatus auri largus valebat 4. libr. præsupposito quod nunc valeat 4.libr.cum dimidia, vel tempore,quo grossonus Mediolani valebat vnam libram, præsupposito, quod nunc valeat 22.solidos, an debitor liberabitur soluendo ducatos, vel grossonos ad valorem temporis solutionis:& sic dando pro centum lib.22.ducatos auri largos,& libram vnam,vel monetam æquiualentem liberetur cum a me habuerit 25.ducatos auri largos pro cētum libris, & quidècontra si ducatus decreuisset stante casu præmisso, puta quia tempore solutionis non valebat, nisi tres libras cum dimidia, an ipso volente mihi dare 25.ducat.loco cētum librarum,prout a me habuit, potero dicere quod tempore solutionis ad faciendum cētum libras plures ducati 25. exiguntur,videlicet in summa 28.ducati, & 2. libræ, reperio quod difficultas huius quæst. residet in hoc,an ducati sint in obligōne an tántum in facul ate soluēdi; & esto quod sint in obligatione; an sint in obligatione secundum æstimationem, & valorem temporis contractus, an verò temporis solutionis,in quo casu Bart. in dicta l.si stipulatus sim decem in melle,in 2.colum.quem ibi sequitur Paul.de
3 Cast. tenuit, quòd † ducati, vel grossoni sint non tantum in facultate soluendi, sed etiam in obligatione: & quod in eis consideretur valor secundum tempus contractus, per illum textum cum gloss. dum ibi dicitur, quod si promisero decem ducat. in melle: mel est in facultate soluendi, non autem in obligatione, nisi mel æstimetur,puta ad rationem vnius ducati pro cado.

Nam secundum eos, quando do tibi centum libras in florenis, seu ducatis, licet non detur æstimatio ducato. Non est hoc necessarium, quia suam habet æstimationem,quæ dependet ab eo, pro quo communiter expenditur,vel taxatione superioris iuxta no. in d.l.fin.cum præced.C.de vet.numism.po. non sic in melle, cuius æstimatio est voluntaria, & a partium potestate dependet,& variatur, & sicut in melle consideratur æstimatio temporis contractus a partibus limitata,ita in ducatis

catis in casu prædicto consideratur æstimatio: & valor a superiore taxatus, & communiter tunc tempore contractus currens, & cum hac opinione, tanquam veriore transit Mart. de Laud. in tractat. de moneta, penult. & antepenult. colum. vtilitas autem secundum Bartolum, est quia de æstimatione limitata etiam in pecunia contingit, quandoque lucrari, prout supra declaraui.

4 Contrarium tenet Angel. in dicta l. si stipulatus, † dicens, quod cum valor ducati, & pecuniæ promissę sit variabilis, prout in dies videmus nõ possit cuius æstimatio magis dici certa, quàm æstimatio mellis, eius pretium nõn sit a partibus limitatum, & quòd sicut mel eo casu non est in obligatione, ita nec ducati in casu prædicto: & quòd tantummodo centum libræ sint in obligatione, & ducati in facultate soluendi: & hanc opinionem firmat Bartol. in l. Paulus, vltim. quæst. ff. de solu. cuius opinio ibi est magis communis.

Nam cum eo transit Bald. in consilio præallegato, & Petr. de Anchar. in Clemen. si beneficiorum, penult. colum. de decimis, & Ioan de Ana. in cap. fin. penulti. colum. de maledic. & Bald. in cap. quanto, versic. extra quæro, de iureiuran. & Fran. de Aret. in consil. 11. & Panorm. in dicto cap. quanto, circa finem com. nent. de iureiuran. vbi etiam alij mouentur, Bartol. in dicta l. Paulus, quia dando centum libras in tot ducatis, puta 25. ducatos pro centum libris, ita quod dicendum sit, sicut de alia re æstimata, & de dote, quæ datur æstimata, l. cum dotem, C. de iure dot. l. æstimatis, ff. solut. matrimo. & secundum Bartol. illa verba in tot ducatis nihil operantur, & damnum, & lucrum contingens in variatione valoris ducati, seu floreni pertinebit ad debitorem, & in deposito videbuntur ducati venditi pro illis libris, ita quòd æstimatio duc. videlicet libræ centum, & non floreni, censeatur deponi. l. certi cond. §. final. cum sequent. ff. si certum petatur, & l. si ex pretio, C. eodem, & credo, quòd hæc 2. opinio, quæ est magis communis, sit verior taliter, quòd debitor tenebitur, & poterit dare duca. ad æstimationem temporis solutionis, vel monetam æquiualentem centum libris secundum valorem temporis solutionis, pro qua facit, quia esto, quòd ducati solummodo essent in obligatione, nihilominus in eorum æstimatione attenderemus tempus solutionis, secundum communem, & veram sententiam

tradi-

traditam supra in quinta ampliatione. Vnde idem esse debet, quando dantur centum libræ in tot ducatis, quia per hoc non concluditur, quod reddi debeant vigintiquinque ducat. pro centum libris, sed totum oppositum, ita quod ducati nõ sint in obligatione respectiuè ad libras cẽtum, sed secundũ suam propriam æstimationem, præsupposito quod essent in obligatione, licet putem verius, quod non sint in obligatione, sed tantum in facultate soluendi, & quod solum libræ centũ sint in obligatione, prout dixit Bartol. in dicta l. Paulus, in fine. & Angel. in dicta l. si stipulatus sim decem in melle, cum concordan. supra allega. & facit, quod dixit Paul. de Cast. in l. sed addes, §. si dominus, ff. loca. ex cuius dictis prædicta multum declarantur, & ampliantur, vt sciamus, an possit creditor cogi capere de ducatis, vel alia moneta.

5 Et per † prædicta teneo: quod si dictum fuisset, do tibi centum libras in tot ducatis largis, vel grossonis, hoc acto, quod reddas in ducat. largis, vel grossonis, quo casu ducati, vel grossoni indubitanter essent in obligatione, nihilominus solutio ducat. debebit fieri secundum valorem suum tempore solutionis pro prædicta iunctis his, quæ dixi in dicta quinta ampliatione cum sequent. & hoc est, quod voluit Alexan. in dict. l. penult. §. mancipia. ff. solut. matrim. vbi malè intelligit Bart. quia etiam hoc casu non intelliguntur dari 25. ducat. Taliter quod reddi debeant 25. ducat. pro centum libris, sed totum oppositum: vnde ducati reddentur secundum propriam æstimationem temporis solutionis. & vult Bartol. in dicta l. Paulus, cum concordan. supra allegat. dum dicit attendi tempus solutionis, nisi dictum sit sub eadem æstimatione, de quo in sequent. quæst. dicetur.

Sunt tamen prædicta intelligenda, nisi augmentum ducat. euenisset propter pecuniam argenteam ære contaminatam. Nam sicut non possent dari centum libræ de pecunia ære contaminat a loco centum librarum antiquarum pretiosioris metalli, ita non possent dari ducati cum augmento eorum, tali occasione causato, vt dixi supra in 6. declar. & infra hac eadẽ limit. 3. quæst. Secundò quæritur quod iuris erit si dicunt sic, do in dotem, vel mutuò, aut depono penes te libras centum in tot ducat. hoc acto; quod reddas ducat. ad æstimationem prædictam, vel in eadem æstimatione.

Respon-

Respondeo,quod iste est propriè casus præsentis limitationis, & quod hoc casu sint ducati soluendi secundum valorem temporis contractus: quia tunc libræ censentur æstimatio ducat.ita quod dixi 25.duc.dati pro centum libr.vt dixi in præceden.q.sint restituendi in tanto numero qui comprehendat centum libras considerato tempore contractus: & sic restituendi sunt 25.ducati numero prout fuerunt traditi, & damnum decrementi, & lucrum augmenti valoris eorum cedet commodo mei creditoris. ita voluit Bar. in d.l.1.Paulus.in fi. cum quo communiter transeunt Doc. & maximè Bal.in cons. præallega.& in c.quanto. vers.extra quæro.de iureiur.& idem Barto.in l.sed addes.§.si Dominus.vbi etiam Fulg.& Paulus.de Cast.ff.loca.& in l.pen.§.mancip.vbi etiam Paulus.de Castr.ff. solu.matrim.pen.col.de deci.& Ioan.de Ana.in d c.fin.penult. col.de malefi.& Fran.d.consi.11.& do.Bartol.Soci.in d.consil. 298.& do.Fran. Curt.in d.l.cum quid.11.q.& Mart.de Lau.in in d.tractat.de moneta pen.col. seu antepen.& iuxta prædicta
6 dicebat Fulgo.in d.§.si dominus pactum. quod † solui debeat certa summa librarum in florenis, seu ducatis ad rationem 5. libra.& 4.solidorum pro singulo ducato valere,& esse seruandum, & licet Imol.in d.§.mancip. dicat, quòd stante casu, de quo in quæstione, si contingat ducatum decreuisse, non esset verisimile, quòd creditor voluerit tale damnum pati,per leg. cum de indebito.in princ.ff.de probat. tamen sua opinio non est tenenda, ex quo creditor acquieuit æstimationi ducati,& sicut lucrum consequeretur casu, quo creuisset damnum patiatur ex diminutione, arg.l.pen.C.de solut.& eius quod not. glos.in c.cum canonicis de censi.& dixi in 2.declaratione sup. eo & quod dixi valere pactum super æstimatione pecuniæ, est intelligendum quando communis cursus ita se habebat, cum non sit nostrum mutare æstimationem duca. vel monetæ sine authoritate superioris,imò mutans aut aliter expendens posset puniri, vt notatur in l.1.seu 2.C.de vet.nu.pot.lib.11.quod intelligo, nisi donationis gratia quando ratione cursus quis vellet pro pluri capere vel minore cursu,quam valeat expendere, per not. per Alb. in l.eleganter. §.qui reprobos, ff.de pigno.act.

Tertiò quæro, quid iuris si sit simpliciter dictum,do in dotem mutuò, vel depono centum duc.ad rationem 4.librarum

pro

pro ducato, quomodo fiet restitutio: vel si dictum sit, do tibi centum ducatos in dotem ad rationem solidorum,94.pro singulo ducato non expresso,quod debeat fieri restitutio in duc. cum de consuetudine liceat soluere monetam pro auro,vt dixi supra latè in 2. limitatio. breuib.,si fiat restitutio in eadem pecunia in genere, puta in duc.debebunt dari tot ducati, qui secundum valorem eorum tempore solutionis faciunt tot libras, quot erant in promissione,ita quod si erant centum ducati ad rationem librarum 4 debeant solui tot ducati,qui tēpore solutionis valeant 4. libr.& si ducatus creuerit in valore, dabuntur minus, & si decreuerit, dabuntur plures figurando exemplum,prout supra dixi in 1.quæst.huius limitationis per ea, quæ ibi dixi, & in præceden.q.vbi hoc deciditur: & si ducatus creuisset propter deteriorationem monetæ,prout communiter fit, debent dari tot ducati, qui valeant 4.centum lib. monetæ æquè bonæ in bonitate intrinseca, & æquè preciosi metalli, & eiusdem ponderis, sicut erant tempore contractus, vt voluit Martinus de Laud.in dict.tracta.de moneta, pen. & antepen.colum.& pulchr d.Bartol.Socin.in d.consi.298.incip. pro fundamento, iunctis his, quæ latè dixi in 1. declaratione,
7 post Oldr.consil.31.& concord.ibi alleg.† cum semper actum censeatur inter partes, vt solutio fieri debeat de moneta eiusdem bonitatis, cuius est ea, de qua in obligatione tempore quo data fuit, seu tempore obligationis. l.cum quid, ff.si cer. pet.& prout ibi latius dixi, nisi aliter actum sit inter partes,vt dicetur in q. sequ. & si talis debitor velit soluere in moneta, puta libras vel solidos, prout in exemplo figurato, tenebitur soluere centum de antiqua moneta currente tempore obligationis quod faciat 4. libras, aut de illis antiquis solidis si reperiantur vel de noua moneta ad æstimationem antiquæ, vt dixi in d. 1.& 4.declara.post Oldr.in consil.præallega.cum concord.ibi signandis declarando, vt ibi latius dixi. & vltra Doc. prædictos in proposito dotis hoc est de mente Aret.in consil. 11.incip.procedendum, & secundum prædicta intelligendum est quod consuluit Bal.in d.consil.339.incip.punctus quæstio-
8 nis: † & prædicta procedunt quando nulla interuenisset mora in restitutione, vel solutione per ea, quæ dixi supra in 1. & 2. limitatio. nam si interuenisset mora, haberetur ratio valoris mutati in pecunia durante eadem bonitate, quæ erat tēpore

contractus a tempore moræ vsque ad tempus solutionis secūdum Mart. Laud. in dicto tractat.de monet. penultim.colum. & Socin. in consilio præallegato. & ideò dixi durante eadem bonitate intrinseca, quia, vt dixi in prima limitat. ac Concl. mora nihil facit ad mutationem valoris causati ex mutatione bonitatis intrinsecæ, seu preciositatis metalli, & prædicta procedunt, nisi dictum sit ad rationem librarum quatuor pro singulo ducato monetæ currentis tempore solutionis, vt dicam infra in seq. quæstione.

9 Quartò quæro, † aliquis dedit mille ducatos dotis nomine, vel mutuò, vel depositi ad æstimationem librarum quatuor pro singulo ducato monetæ currentis tempore solutionis. Quomodo soluentur isti ducati, vel eorum valor? dico, quod si consideremus mutationem valoris non mutata preciositate metalli, res est clara, vt inspiciamus libras secūdum quod valent tempore solutionis, quia ita placuit contrahentibus iuxta notat.in dicta l.Paulus, per Bartol.in fine, cum concordan. supra allegat. in præcedentibus quæstionibus. Idem dico si contingeret monetam esse factam de metallo debiliore, & viliore, vel diminutam in pondere cū libra, ita vt valeat viginti solidos monetæ debilioris ponderis, & vilioris metalli, sicut pretiosioris metalli, & fortioris ponderis: nam verba prædicta præferunt taxationem, & limitationem valoris ducati in libris, & vlterius declarant, quod libræ sint soluendæ de moneta currente tempore solutionis. Clement.si beneficiorum secundum vnum intellectum, quem tenuit Paul. de Leaz. ibi, & plures alij de decimis, quod potest fieri per contrahentes, sicut posset, & multo magis per contrahentes fieri, quòd pecunia reproba liberaret soluentem, vt Zabar.Petr. de Anchar. & Imol. ibi per Alberic.de Ros. & nonnullos scribentes in l.eleganter. §.qui reprobos.ff.de act.

10 Ex quo concludendum est, quòd † debitor soluendo quatuor centum libr. monetæ currentis tempore solutionis fiendæ, licet debilioris liberabitur, & si tempore solutionis curreret fortior, & pretiosior moneta, èconuerso teneretur debitor soluere quatuor centum libras illius monetæ, licet melioris, aut ducatos soluat secundum æstimationem prædictam librarum quatuor, considerato cursu monetarum secundum tempus solutionis fiendæ, & si mora interuenisset, inspicimus

tem-

tempus, quo solutio fieri debuisset, & illam monetam, ac istũ cursum, vt dixi in præceden. quæstio. & in prima limit. vnde præsupposito, quòd ducati valeant nunc libr. 4. cum dimidia, & debitor occasione mille ducatorum velit soluere in ducatis, non considerabimus, an ducatus creuerit ratione mutationis pretiositatis metalli monetarum, nec quòd tempore promissionis valeret quatuor libr. illius monetæ, quæ forsan nunc valerent, quatuor cum dimidia monetę pręsentis debilioris, sed solum considerabimus, quòd dentur tot ducati, qui faciant quatuor millia libr. æstimando ducatum, prout nunc valet, & erit debitor in lucro de libris 500. quia mille ducati nunc valebunt libras 4500. & tanto minus de mille ducatis dabit, quantum capiunt libræ 400. & sic dabit solum ducatos 889. solidos decem, qui faciunt mediam libram, & idem proportionabiliter est dicendum, si ducatus decreuisset.

11 Vbi autem non interuenisset † aliqua æstimatio, licet dictum esset, promitto centum ducatos largos monetæ currentis tempore solutionis, tunc solutio esset fienda de moneta currente tempore solutionis habito respectu ad antiquam, idest, vt tanto plus de noua detur, quantum valet, vel valeret illa, quæ currebat tempore promissionis secundum communem intellectum, qui datur ad Clementin. si beneficiorum de decimis, per Panormit. in cap. quanto, vltim. colum. de iureiurand. cum concordan. quæ adduxi in vndecima declaratione, & in quinta limitatione, post Oldrad. in consilio 250. incip. factum tale est.

Quod intelligo, nisi promissio esset facta in tali specie, quæ non habet nomen, & formam pecuniæ, sed est nomen collectiuum, quòd ita suam determinationem habet in bona moneta, sicut in debiliore, vt sunt libræ, quæ valent viginti solidos, tam fortis monetæ quàm debilis, & ducati in moneta in ducatu Mediolani, qui valent quatuor libr. qualiscunque sit moneta, & in florenis Mediolani, qui valent triginta-duos solidos fortis, vel debilis monetæ: & in florenis Sabaudiæ, qui valent duodecim grossos Sabaudiæ, vel Papæ, siue currat bona moneta, siue debilis, & non reperitur aliqua petia pecuniæ, quæ talis ducatus, moneta, vel libra, aut talis florenus appelletur, nam si quis promittat mihi decem ex ta-

libus ducatis, vel florenis, aut libris, intelligitur de moneta temporis contractus, vt dixi in prima declaratione. Tamen si addatur monetæ currentis tempore solutionis, ex hoc excludetur moneta currens tempore contractus, l. maritus, C. de procurator. l. cum prætor in princip. cum vulg. ff. de iudic. & aliud hoc ideò est in isto casu, quam in præcedenti,
12 † quia ista denominatio pecuniæ se habet, tam ad fortem, quàm debilem, & tam ad currentem tempore contractus, quàm solutionis, & quia eligitur vnum tempus, scilicet solutionis, & aliquid dixi in sexta declaratione, & latius in decima septima declaratione.

Si autem dictum fuerit simpliciter monetæ currentis non appositis illis verbis tempore solutionis, an intelligatur de moneta currente tempore obligationis, seu dispositionis, an verò contractus, habui in facto, & teneo, quòd debeant intelligi de currente tempore contractus, vt interpretemur verba secundum regulas iuris communis iuxta nota. per Bartolum, & alios in l. hæredes mei, §. cum ita, ff. ad Trebel. & in l. Gall. §. primo. ff. de lib. & posthum. cum concordant. Et quia verba interpretanda sũt contra illũ, qui se fundat super eis, l. veteribus, ff. de pactis, & l. quicquid astringendæ in princip. cum ibi not. ff. de verborum obligat. & quia verba intelliguntur secundum tempus contractus, & dispositionis iuxta notat. in l. si ita. ff. de auro, & argento leg. per Bartol. cum concordan. Non obstante, quòd in contrarium faciat, quod verba debent ita sumi, vt aliquid operentur, l. si quando, in princip. ff. de leg. primo.

Puto tamen distinguendum, an verba, Monetæ currentis, ponantur simpliciter, vel referantur ad actum obligationis, & tunc procedant prædicta, an verò referantur ad factum solutionis, & tunc debeant intelligi de currente, secundum tempus solutionis, quia qualitas adiecta verbo, regulatur secundum tempus verbi. l. in delictis, §. si extraneus, ff. de noxal. l. ex facto, in princip. ff. de vulg. & pupil. puta promisit soluere de moneta currente, quia intelligitur tempore solutionis.

SVMMARIVM.

1 *Valor pecuniæ an attendi debeat tempore contractus stante statuto, quod debeat attendi tempus solutionis.*

NONA LIMITATIO.

1 NONO fallit, quum adest Statutum † declarans attendi debere monetam, & cursum temporis solutionis per ea, quæ dixi supra in præcedent. fallentia penult. & vltim quæstio.6. & latius 17. declaratio. faciunt not. per Alexand. in consilio 21. incip. visis his 2. vel per Aretin. consilio 10. tertia columna, cum sequent. dicam infra in sequent. limitatione, in fine.

SVMMARIVM.

1 *Solutio fieri debet secundum valorem tempore solutionis, mutata tantum pecuniæ bonitate extrinseca.*

DECIMA LIMITATIO.

1 DECIMO, & vltimò secundum † aliquos fallit, quoad bonitatem intrinsecam, seu quo ad variationem, quæ contingit durante bonitate intrinseca, & non mutata in moneta, in pondere, vel pretiositate; quia tūc debet fieri solutio secundum valorem temporis solutionis, vt latè dixi supra in quinta, & sexta ampliatione, seu declaratione, iunctis his, quæ dixi in tertia, quæ limitatio videtur recipere debere distinctionem secundum vtrobique dicta, videlicet, quod nō curemus de bonitate extrinseca, quando promissa est certa species pecuniæ, puta centum ducati, vt dixi in tertia declaratione.

Sed quando est promissa pecunia in genere, puta in libris, nisi

nisi cōtingat auctum fuisse valorem monetarum magis grossarum, vel pretiosarum propter aliam magis ære contaminatam, quàm tempore contractus, vt dixi in ipsa quinta, & sexta declaratione.

Item hæc limitatio restringitur, & declaratur ex alijs ampliationibus, & declarationibus, ac limitationibus, vt si quis esset in mora, vel specialem promissionem fecisset, vel aliter vt per discursum totius huius materiæ.

Laus Deo Omnipotenti, ac Gloriosissimæ Virgini Mariæ eius Matri.

Finitum fuit hoc Opus ad DEI Omnipotentis gloriam, & publicam vtilitatem, per me Albertum Brunum, Iurisconsultorum minimum, Ciuem Astensem. Anno Domini M. D. VI. die XV. Iulij.

SEQVITVR CONSILIVM IN MATERIA AVGMENTI MONET.

Factum per Excelsum Collegium Papiense.

SVMMARIVM.

1 *Ciuitas debens annuum censum an potuit præscribere solutionem ad monetam currentem per totum.*
2 *Solutio quem pecuniæ cursum attendere debeat.*
3 *Solutio ad monetam currentem nunquid sit præscriptibilis.* 8.
4 *Census utrum præscribi possit. Item de subiecto.* 11.
5 *Solutiones subsequentes longissimo tempore tollunt dubium, de qua pecunia senserunt contrahentes.*
6 *Decimæ de qua pecunia soluende.*
7 *Consuetudo tantum habet de effectu, quantum de usu, nec ultrà progreditur.*
8 *Præscriptio contra Ecclesiam est quadragenaria.* 10.
9 *Titulus obligationis ex diuturna præstatione ex cursu temporis immemorialis præsumitur sine alia allegatione.* 12.
13 *Alexandrum Macedonem monuit Aristoteles conuentorum obseruationem.*
14 *Ciuitati per ciues quandò afferri potest præiudicium in non obseruandis conuentis.*
15 *Dominus recipiens pensionem censetur remisisse emphyteute omnem pœnam, & moram præcedentem.*

1
Asus sic in facto proponitur † iam supra annos centum, & tanto tẽpore, quòd in contrarium non extat hominum memoria, ciuitas Casalis præstare consueuit singulis annis Illustriss. Montisferrati Marchionibus: qui per tempora fuerunt, certam summam florenorum ad computum solidorũ. 34. cum dimidio pro singulo floreno pro compositione census debiti Marchionatus ipsis, nec non summam alteram pro salario præstando prætori ipsius ciuitatis singulis annis, quos flor. omnes tempore prædicto communitas ipsa persolui de moneta currente tempore cuiuslibet solutionis nulla vnquã habita ratione bonitatis monetæ antiquioris. Nouissimè autem Illustriss. Marchio sub prætextu, quod propter in obseruantiam proclamationum diuersis temporibus factarum super cursu monetæ plurimum sint excellentiæ suæ redditus diminuti ordinauit, quod in solutionib. fiendis cameræ suæ de cætero soluatur aureus pro floren. tribus, vel si solutio fiet in moneta quod soluantur floreni quatuor cum dimidio monetę nunc currentis pro florenis tribus, quod reincidit in idem licet in toto dominio suo, etiam secundum taxationem excellentiæ suæ nunc expendatur aureus pro florenis quatuor cum dimidio, quæritur, an iuridica sit prædicta ordinatio.

Christi, & gloriosissimæ ejusque Virginis matris præsidio ex corde inuocato, omissis leuibus argutiuis, superfluisque resecatis, & veris conclusionibus, ac solidis fundamentis tantùm inhærendo: vt moris semper nostri in consulendo fuit: primò, quæ in fauorem Principis adduci posse videbuntur, referemus: mox his, quæ in fauorem communitatis stringere existimabimus, in medium deductis, in ipsius fauorem concludemus: postremò, ad obiecta respondebimus.

Videbatur igitur nobis prima consideratione dicendum, validam, & iuridicam esse ordinationem prædictam, quia cũ debeatur summa florenorum, de qua in themate ex conuentione antiqua, solutio fienda esset de moneta antiqua, quæ currebat tempore contractus, si de ea reperiretur, sed quia moneta talis non reperitur, fienda est solutio de moneta noua, & currenti, habita ratione bonitatis illius monetę antiquę, cum moneta noua sit mutata in bonitate intrinseca, vt notissi-

2 notissimum est † & deterior fit. Ita concludunt apertè Host. & Ioan.Andr.Ant.de But.Cardi.Imo.& Panô.in c.quanto.extra de iureiur. per text. apertum in cap.olim causam de censi. quem ad hoc etiam notat Anton.de Butr.& Abb.ibi in penu. notabili, idem tenet Spec.in tit de oblig.& sol.§.1.ad fin.Oldrad.consi.13.incip.cum quæstio esset, & 31.incip.thema tale est, & 250.incip. factum tale est, vbi dicit idem in quacunque obligatione proueniente ex vltima voluntate, vel ex sententia, vel ordinatione superioris, quem in hoc etiam sequitur Panorm.in dicto cap.olim causam in penult.notabili.& Albe. & Roman.in l.cum quid. ff.si certum petatur, & ibi moderni. idem firmat clarè Bartol.in l.Paulus, colum.2.ff.de solu.quem sequitur Imol.Paulus de Castro. & cæteri ibi in consi. & Bart. in d.l.cum quid, colum.vltim.ff.si cert.pet. in leg.res in dotem datæ.ff.de iure dotium.Card.in Clemen.fin.de decimis,quæst. 13.& ibi etiam latè in hoc concludit Petrus de Ancha. colum. 2.post Panor.& est communis opinio, vt attestatur Alex.in d. l.cum quid. col.pen.& alij moder.ibi.& addit Soci. consi.218. ita tenere communiter legistas,& canonistas,& procedit præmissa conclusio non solùm in conuentione facta super certa summa semel tantùm præstan. sed etiam in solutione annua, prout est in præsenti casu: quia in suis terminis loquitur text. in d.c.olim causam, de censi.& ita in specie determinat Bald. in d.c.quanto.colum.vlt.vers.quæro,quid in annua obligatione, de iureiur.& ita etiam loquitur Oldrad.in d.consi.250. & Spec.in tit.de oblig.& solu.§.1.ad fin.dum loquitur de salario præstando potestati singulo anno. In his terminis etiam ita concludit Bald.consi.penu.& vlti.vol.1.secundùm nouam impressionem. ita etiam tenet Paul.de Cast.in l.fin.ad fin.principij.C.communia. de le.idem Alb.de Rosa.in l.2.C.de iure emphyte.colum.12. dum loquitur de canone debito singulis annis per emphyteutam, de qua moneta solui debeat,& ibi etiã ponunt Moder.& ita etiam tenet in specie, quod sit fienda solutio de moneta antiqua in obligatione annua, licet per triginta annos, & vltra facta fuisset solutio de moneta noua deteriore. consuluit d.Signo. de home. consil.74. incip. quæstio talis proponitur per totum. quinimò etiam si obligatio prædicta non processisset ex conuentione, vt præsupponitur in themate, sed ex legis,vel decreti dispositione.idem dicendum

videre-

videretur: quia, licet Spec.in d.titul.de oblig. & solu.§.1.ad fi. fuerit in opinione, quod in obligatione causata à lege, vel statuto, attendatur cursus monetę solùm tempore solutionis, cuius opinionem secuti sunt multi; præcipuè Anton. de Butr.& Imol.in dicto cap.quantò, Petr.de Ancharan. Card. & Clem. fin. de decim. Alber. de Rosa.& Ludo.Rom.in di.l.cum quid. & Bald. in l.illud, ad finem. C.de sacrosanct. Eccles. Ludouic. Ro.123. tamen contrarium tenuit Panorm. latè consulendo, consil.56. incip.quod solutio fieri debeat, volum.2.cuius opinio optimè probatur ex illa cōmuni opinione, quæ est, quod leges loquentes de solidis, etiam hodie intelliguntur de solidis aureis legalibus, quorum 72. libram auri constituunt, vt est gloss. ordinaria, in cap. conquerente, vbi Alber. notat de off.ord.& in cap.fin.de iud. Bartol.in l.quoties, de suscept. lib. 10. & propterea dixit singulariter Paul.de Cast.in l.fi.in prin. C.communia de leg. quod ex quo donatio de iure communi valet sine insinuatione vsque ad quingentos aureos, l. sancimus, de dona. & hodie 72. auri currentes, & vsuales non faciunt lib. auri, sed 96. vt dicit Bartol.in l.quoties. C. de susce. Valebit donatio vltra quingentos aureos: quia d. l.sancimus, debet intelligi de solidis, seu aureis legalibus. Et idem dicit Alexand.consil.40. colum.penult.volum.1.Alexan. & Moder. in l.fin. ff. de in ius vocan. Felyn. in dicto cap. conquerente, & dicit Bald. in dicta l.illud, circa finem, C.de sacrosanct. Eccle. hoc procedere quo ad solemnitatem adhibendā in actu, prout est insinuatio.

Secus sit, quoad necessitatem soluendi. Hæc responsio confunditur manifestè ex eo, quod dicit gloss.ordin.in l.quicunque, in versic. vel viginti solidis.C.de seruis fugitiuis, quæ loquitur de pœna viginti solidorum, de qua ibi soluen. Et illam gloss. sequitur ibi ipse Bald.colum. vltim.versicul.deinde conuerte ad notabile. Et Salicet.ibi colum.2. & Paul.de Cast. col.3. Patet etiam ex his, quæ dicuntur in dicta l. fina. ff. de in ius vocan. & per Abba.in dicto cap. fin. de iud. super veritate tamen istius difficultatis vlterius non progredimur, quia non multum expedit ad casum præsentem, cum præsupponatur obligationem processisse a conuentione: quo casu omnes cōcludunt fiendam esse solutionem secundum bonitatem, & valorem antiquæ monetæ.

Et

Et ex prædictis videtur manifestè iustificari prædicta Principis ordinatio, quia tempore conuentionis aureus forsitan valebat solum floren. tres, quia moneta tunc currens melior erat. Quo casu respectu bonitatis intrinsecæ non censeretur plus esse floren. quatuor cum dimidio de moneta nunc currente, quam essent floren. tres illius monetæ antiquæ, quod satis manifestè apparet, quia aureus, qui eiusdem ponderis, & bonitatis toto tempore prædicto semper fuit nunc, videlicet floren. quatuor cum dimidio, & tempore conuentionis, solum fortasse tres valebat. Et hac ratione putamus esse motum Illustr. Marchio. in hac sua ordinatione.

3 Secundò † contra Communitatem adduci potest, quod retenta conclusione, de qua supra, quod solutio facienda sit secundum bonitatem monetæ antiquæ, non videtur communiter, licet longo tempore solueret de moneta currenti. se posse aliqua præscriptione iuuare: quia, vt decidit eleganter Bartol. in l. is, qui vsumfructum, ff. qui mo. vsufruct. amit. creditor, cui solutio fieri debet de moneta antiqua, si longo tempore repetitur de moneta noua deteriore recepisse, conseruat sibi ius ordin. petendo antiquam, quasi recipiendo nouam dicatur partem antiquæ recepisse, vt dicit textus ibi de eo, qui habet vsumfructum, si solum vsum percipiat, & idem tenet Bal. ibi. Idem concludit Bartol. in l. si prius in princip. ff. de aqua plu. arcend. cum quo transit ibi Angel. & sequitur Aret. consil. 92. incip. consideratis, colum. 2. vers. 2. est præmittendum. Et ita etiam firmat Signo. in dicto consilio 74. & licet Bartol. distinguat inter creditorem scienter recipientem, quòd tunc ius conseruat in toto. Si verò ignoranter, secus sit, quo ad effectum præscriptionis, hoc nullius videtur esse effectus: quia si dicimus Illustrissimos Dominos Marchiones recepisse monetam nouam deteriorem, scientes deberi antiquam, nulla cucurrisset præscriptio; vt dicit Bartol. Si verò dicamus eos ignoranter recepisse, licet cucurrisset præscriptio, videretur saltem concedenda restitutio in integrum ex capite ignorantiæ, vt declarat Bartolus in l. 1. §. si quid autem. ff. de iti. actuque priuato.

Et licet super hoc sint variæ opiniones, præcipuè in præscriptione quadraginta annorum; tamen magis communis videtur opinio, quòd concedatur aduersus eum restitutio, vt

latè

latè profequitur Alexand.confil.149.incip vifo themate,colum. penultim. & fin. volum.2. & confil. 84. volum.1. & alibi fæpè, prout refert latè Felyn.in cap.vigilanti,colum.1. & feq. extra de præfcript. Et tanto minus videtur in cafu præfenti militare præfcriptio: quia aut fuit quidem cenfus, qui debetur Principi in fignum recognitionis, & nullo tempore videtur poffe præfcribi, vt eft cafus in l.comperit, vbi omnes Doctores notant, C.de præfcript. quadraginta annorum, declarat Panormit. in cap. ad audientiam, colum.vltim.de præfcr. cum concordan.adductis ibi per Felyn. in fexta colum. ad fin. & fequenti. Quia ficuti non poteft præfcribi fubiectio, capit.
4 cum non liceat,eodem titulo: † ita nec cenfus, qui præftatur in fignum fubiectionis, vt ibi no. per Abbat. in cap. cum nobis, colum.4. eodem titul.

Poftremò,videtur ex alio poffe iuftificari ordinatio prædicta, quia ad Principem fpectat limitatum cenfum ponere, vt vnufquifque teneatur foluere, & recipere fecundum limitationem datum a Principe, vt eft text. in l fin. C.de vet. numif. poteft.libro vndecimo, quem citat Bart. in l. qui falf.ff.de falfis.Ad Principē enim pertinet approbare, vel reprobare monetam, capit. quanto, de iureiuran. vbi Hoftienf.Ioan.Andr. & alij.

Prædictis non obftantibus, veram effe arbitramur contrariam fententiam, pro cuius fundamento eft in primis aduertendum diligenter in præfenti cafu non conftare de aliqua cōuentione, ex cuius forma percipi pofsit,an conuentum fuerit de foluendo florenos, de quibus in themate de moneta currēte tempore cuiuslibet folutionis fiendæ, an verò conuentum fuerit de foluendo monetam,quæ currebat tempore conuentionis, vel fimpliciter, quod idem effet.

Cum igitur folutiones femper fubfequutæ fuerint in moneta currente tempore folutionis, nulla habita ratione bonitatis monetæ antiquioris,præfumitur cōuentio talis fuiffe,quales funt fubfecutæ folutiones, & confequenter præfumitur cōuentum de foluendo monetā currentē tempore cuiuslibet folutionis, pro qua conclufione mouemur in primis ex illa decifione famofa, Bald. in l.fi certis annis, colu.tertia, verfic. aut non conftat de origine caufæ, C.de pactis, vbi dixit,quod talis præfumitur caufa, qualis per effectum folutionis demonftratur:

ſtratur: & qualis apparet ſolutio, talis præſumitur præceſsiſſe conceſsio: mouemur per textum in l.cum de in rem verſo: ff de vſuris. Et cum illa deciſione Bald. tranſeunt cæteri Scribentes ibi, & eam commendat Alexand. conſilio 107. incip. in cauſa, & lite vertente, volum.1.in princip. Felyn. in capit. cum Bertoldus, colum. penult. de re iud. vbi alia ſimilia adducit, & pro hac deciſione eſt bonus text. in cap. cum veniſſent, de inſtitut. vbi quia non conſtabat de aliqua conceſsione, dubitatur, an eſſet perſonalis, vel realis. Et deciditur ibi, quòd præſumitur realis obſeruabatur, & poſsidebatur, & propterea talis fuiſſe præſumitur, qualis demonſtratur per vſum, & poſſeſsionem, vt ibi declarat Anton. de Butr. in not. & latius in cap.2. verſ. oppono ſecundo, col.8. verſ. oppono, cum gloſ. & Imol. ibi. colum.3.

5 Secundò, pro iſta opinione † adducimus deciſionem Do. Mart. Lauden. quem refert, & ſequitur excellens tunc Doctor collegij noſtri D.Fran.Cur. in ſuo tracta. monetarum impreſſo, in vlt.q. vbi concludit cum D.Mart.Laud. quod vbicunque dubium eſſet de qua pecunia ſoluenda ſenſerint contrahentes, dubitatio iſta ſubleuatur, & declaratur per ſolutiones ſubſequentes longiſsimo tempore; adducebat doctrinam Angel. in rep. d.l. ſi certis annis, col.5. dum ponit intellectum nouum ad l. cùm de in rem verſo. ff. de vſu. & voluit, quòd in caſu illius l. ex diuturna præſtatione non præſumatur cauſa, & ſubſtantia obligationis, ſed ſolum obligationis qualitas, quæ facilius percipitur, quam ſubſtantia, vt eſt gloſ. ordi. in l. talis ſcriptura. §. fin. ff. de legat. 1. in verſi. vniuerſa. ad fin. & licet illa opinio Ange. quantum ad intellectum l. cum de in rem verſo, communiter reprobatur, vt declarat Alexan. in d.l. ſi certis annis, col.4. & ſeq. quia communis eſt ſententia, quod ex diuturna præſtatione præſumatur non ſolum qualitas obligationis, ſed etiam tota obligatio, & ſubſtantia, tamen in ſe vera, & indubitata eſt illa deciſio Ang. quod talis præſumitur obligatio, qualis demonſtratur ex diuturna præſtatione, & hoc eſt, ad quod ponderatur deciſio prædicta per d.Mart.Lauden. vt ſuprà diximus, & per eandem deciſionem Ange. conſuluit. Idem excellens Doctor d.Socin. cõſi. 145. incip. circa primum conſultationis articulum, colum. pe. ibi enim quia ex contractu non conſtabat clarè, qualis eſſet fienda ſolutio, conſuluit,

quòd

quòd diuturna solutione certo modo facta præsumendum est, contrahentes sic voluisse, & intelexisse, prout in solutionibus posteà factis fuit obseruatum, vt ibi latius per eum.

6 Tertiò, pro ista conclusione adducitur † quod in terminis istis consuluit excel. Doct. Moder. d. Philippus Cor. consil. 18 r. incip. visis nonnullis actis, in vltima char. 2. volu. vbi mouetur potissimùm ista ratione: quòd ex longa præstatione facta in moneta deteriore declaratur voluntas contrahentium ita fuisse. Cùm igitur præsumatur conuentio prædicta fuisse de soluendo in moneta vsuali, & currente tempore cuiuslibet solutionis, cessat omnis difficultas: quia si à principio conuentum fuisset de soluendo in moneta currente tempore solutionis, nulla haberetur ratio bonitatis monetæ antiquæ, vt probat text. in Cle. si. de decimis, secundum verum intellectum: quia dum dicitur ibi, quòd ille, qui habet concessionem percipiendi decimas, tenetur recipere secundum monetam currentem, istud procedit, quia ita ibi in textu fuit expressum, vt ibi declarat Pet. de Ancha. in col. pen post Zenze. & Paul. & ita est in casu, c. 2. ext. de maledict. & in ca. olim. ext. de iureiur. vt dicit Panorm. in d. consil. 56. secundo volum. conuentio enim circa modum soluendi sine dubio in primis est attendenda: quia contractus ex conuentione legem accipiunt, leg. 1. §. si conuenerit. ff. depo. & notat Bar. in materia monetæ in d. l. Paulus, ad fin. ff. de solut. & hoc etiam voluit Bald. præallegato consil. penulti. vol. 1. ad finem, dum ponderat, quòd ordinatio, de qua ibi dicebat soluendum esse salarium potestati de moneta, quę currit, non autem dixerat de moneta, quæ in futurum curreret, vbi per eum.

7 Confirmantur prædicta ex alio: † quia si Illustrissimus Marchio petere velit à communitate Casalis censum, de quo in themate cū non appareat de alia certa forma cōuentionis circa censum ipsum, & se fundaret in antiqua, & iam dudū præscripta, & obseruata consuetudine sic præstandi: consuetudo aūt. & præscriptio sunt strictissimi iuris, & tm̄ dicitur præscriptum quantum possessum, & non vltrà, vt declarat Bartol. in l. 1. §. si quis hoc interdicto. ff. de itiner. actuque priua. Et dicit eleganter Barto. in l. fin. colu. 3. ver. vnum aliquid quæritur. C. communia vtr. iudi. quod consuetudo tantum habet de potentia, & effectu, quantum de vsu, & proprios facti terminos

non

non excedit. & dicit notanter Ange.in l.vna est via.ff.de serui. rusti.præ.quod acquisitio,quæ fit per vsum,non sit,in illo tantillo, in quo quis est vsus,& vltrà non extenditur:ponit etiam de hoc Panorm. in cap. quoad translationem. in vltimo notabili de officio leg.Bald.in cap.1 circa fin.de feu. cogni & latè hoc comprobat Roma.consil.368. incip. præsens consultatio. col.3.cum seq.& propterea dixit Bar.in auten.qui rem, prope fin.C.de sacrosanct.Eccles.quòd consuetudo dandi in emphyteusim certo modo non potest exerceri alio modo. similiter dixit Innocent.in cap.literas circa medium in versi.credimus autem de restitut. spol. quod consuetudo faciendi instillationem certo modo,vel certo loco non extenditur ad alium modum, vel locum etiam similem,& posset hæc conclusio infinitis similibus comprobari, quæ super omnes cumulatissimè congeruntur, per Feli.in c.auditis.col.6.cum seq.de præscrip. Cùm igitur consueuerint Illustrissi.Marchiones semper recipere censum in moneta currente tempore solutionis nulla habita ratione bonitatis monetę.non poterit Illustriss.Marchio plus exigere, quam consuetum fuerit semper præstari: quia circunscripta consuetudine præstandi nihil esset, super quo posset intẽtio sua fundari in petendo eam certam summam florenorum, de qua in themate.

8 Secundò principaliter pro eadem opinione mouemur, † ꝙ etiam si constare posset de aliqua certa conuentione certo tẽpore facta,& constaret quod de eo tempore melior fuisset moneta, obstaret Illustriss. Marchioni tam longi temporis præscriptio.

Communis enim est sententia, quod per triginta annos, contra laicum, vel quadraginta contra Ecclesiam currit præscriptio, si debitor in antiqua moneta soluat per triginta, vel quadraginta annos in moneta noua deteriore, vt probat tex. in dicto cap. olim causam,& ibi Panorm. ad finem,qui dicit, quod ista communiter tenetur quicquid dixerit Hostiens. ibi qui tamen Hostien. loquitur, quando debitor erat in mala fide,& sciebat se debere de alia moneta, quod non cadit in casu præsenti: quia semper solutio facta fuit de moneta currente, nec constare potest communitatem sciuisse se soluere debere in alia moneta, & ideò præsumitur in præscriptione tanti temporis bona fides, vt declarat Aretin. in terminis istis in

dicto

dicto consil.111.colum.2. & istam opinionem, quòd præscriptio currat in terminis,in dicto cap.olim.Tenuit gloss. ordin. in cap.quodque,colum.1.17.quæst.7.in gloss.magna ad finem. Cardin.Florent.in dicto cap. olim,in quarta oppositione eandem opinionem tenet Ioan.de Imol.in l.si prius,in princip.ff. de aqua pluu. arcen. vbi reprehendit Bartol.dicentem, quòd vbi creditor scit deberi sibi de moneta antiqua,conseruat ius recipiendo nouam, per dict. l.is, qui vsumfructũ, quibus mo. vsufruct.amit.quia dicit Imol.quòd ille textus loquitur,quãdo quis vtitur parte iuris sibi debiti, videlicet vbi moneta est variata, dicitur recipere aliud pro alio, ideò currit præscriptio contra etiam scientem, & quod moneta mutata in bonitate intrinseca dicitur omninò alia,& diuersa moneta antiqua. Dixit clarè Bartol. in dicta l.cum quid, prope finem, cũ quo transeunt alij. Istam opin. etiam contra Bartol.tenuit Rom. in dicta l.si priùs, quem legit,cum l.post venditionem eodem titulo. Et idem vult Paul. de Cast. in dicta l. si prius, in princip. Et istam opinionem veriorem esse putamus præcipuè in casu præsenti, in quo non solum per annos triginta, vel quadraginta facta fuit solutio semper de moneta vsuali, & currẽti tempore cuiuslibet solutionis,sed tanto tempore,cuius initij memoria non extat in contrarium, vt in themate præsupponitur, cuius temporis cursum non tam præscriptionis, quã tituli, & concessionis obtinet, l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quotidia.& æsti. cap. super quibus, §.præterea de verborum signific. Et propterea dicit Cyn. in dicta l.si certis an-
9 nis, in penult.quæst.C.de pactis,† quod licet non præsumatur causa, vel titulus obligationis ex diuturna præstatione, nisi allegetur, vt ibi notant omnes; ex cursu tamen temporis,cuius initij memoria hominis non existit, præsumitur sine alia allegatione.

Et ita dicunt Angel. & Paul. de Castro. ibi. Et sequuntur Moder. Idem sequitur Felyn. in cap.cum ex offic.colu.1. vers. limita.quarto,& in cap. causam, consil.3.& in cap.antecedẽte, colum.5. de præscriptionibus, & idem concludit pulchrè Alex. in consil. 6. incip. viso themate,volum.1.colum.penult. & sequent.

Et propterea ex cursu tanti temporis acquirũtur etiam ea, quæ præscribi non possunt, vt patet ex his, quæ scribit Felyn.

post

post Abba.in c.causam,col.3.& in d.c.cũ ex offic.de præscript. Cùm igitur tanto tempore, cuius initij memoria non extat, facta fuerit solutio de moneta currente, etiam si constaret de allegata compositione, & conuentione antiquæ præsumeretur etiam si non allegetur de solutione talis monetæ. Et per hoc etiam adducimus id, quod dixit singulariter. Anton. de Butr.in repe. c.peruenit, in vltimis verbis, extra de censi. vbi dicit,quod si quis deberet singulo anno ducentum,& solueret longo tempore solùm centum potest allegare se liberatum fuisse à centum supra, & hanc liberationem poterit probare ex tali diuturna solutione facta solum in centum, & idem dixit eleganter Raphael Cuma. in d.l.si prius in prin.ff. de aqua. plu.arcen.quia sicut pro solutione 10. annorum præsupponitur obligatio, de qua non constaret iuxta d. l. de in rem versi. & d.l.si certis annis.quanto fortius est præsumenda liberatio. iuxta l. Arrianus, ff. de actio. & obligat. ita formaliter inquit Cuma. ibi. Ex quibus omnibus concludendo in fauorem cõmunitatis,dicimus eam cogi non posse ad soluendum summã florenorum, de qua in themate eo modo, quo fuit ordinatũ per Illustriss.Marchionem,sed solutiones ipsas fiendas esse secundum communem cursum soluendo aureum pro florenis 4. prout p̃supponitur valere in vniuerso dominio Montisferr.

Superest vt ad allegata in oppositum respondeamus. Ad primum igitur fundamentum pro contraria opin.adductum multiplex ex prædictis colligitur solutio. Primò quod allegata in oppositum loquuntur, vbi constat de aliqua certa cõuentione certo tempore inita, & etiam constet qualis esset bonitas monetæ eo tempore, sed in casu præsenti, nec obstat de conuentione, nec de tempore ipsius,nisi eatenus quatenus appareat solutio vetustissima, propterea succedunt ea, quæ dicta sunt in primo fundamento facto in fauorem communitatis,quòd talis præsumitur fuisse conuentio,quales sunt subsecutæ solutiones. Similiter succedunt ea, quæ dicta sunt in secundo fundamento, quod ex quo non constat, quo tẽpore facta fuerit conuentio, & consequenter constare non posset, an moneta tunc currens esset melior vel deterior, non potest intentio Illustriss.Marchionis probari,nec fundamentũ aliqđ assumere super bonitate monetę, vt latius supra deduximus.

10 Ad secundum principale fundamentum respondet: † primò,quod

mò, quod stantibus deductis in primo, & secundo fundamēto adducto in fauorem communitatis non est opus, quòd communitas vtatur aliquo suffragio præscriptionis. Secundò respondetur, ꝙ vbi opus esset suffragio præscriptionis, verior & communis est sententia, quod soluens de alia moneta per annos 30. contra laicos, vel 40. contra eccles. præscribit, vt non teneatur de cætero soluere de alia moneta antiquiore; vt est casus in d.c. olim causam. secundum cōmunem intellectum, vt supra diximus, etiam si creditor recipiens sciret sibi deberi moneta antiqua. Et ad illud ꝙ dictum fuit in secundo fundamento partis contrariæ de resti. in integr. concedenda aduersus præscriptionē. Respondemus primò: ꝙ etiā si dici posset primò ius competijsse Principi petēdi monetam antiquā, nulla subesset iusta causa ignorantiæ pp quam concedenda esset restitutio. Cùm Illustriss. Marchio, & prædecessores sui scientiam habuerint obligationis, & consuetudinis antiquissimæ, cuius vigore soluit communitas Casalis censum, de quo in themate: si ergo vigore ipsius consuetudinis potuissent petere hoc; vtique sciebant temporibus retroactis, & ab annis 40. citra sicuti nunc, nec aliquid noui in facto deuenit in notitia Principis, quod prius non intellexerit, ideo cessat fundamentum concedendi restitutionem in integrum aduersus p̄scriptionem: quia requiritur iusta ignorantia facti ad hoc, vt concedatur, vt declarat Ioan. de Imo. in repet. c. fin. colum. 40. vers. sed hic est aduertendum. extra de præscrip. Roman. cōs. 127. incip. posito quod dicut ad finem. vbi dixit quod ex ignorantia iniusta, atque supina conceditur restitutio in integrum, nec excusat ignorantia eorum, quæ publicè apud omnes nota sunt, & sequitur Felin. in c. vigilanti. colum. 2. vers. limit. tertio de præscriptio.

11 Secundò respondetur, quòd † stante cursu tanti temporis cuius initij memoria hominis non existat qui obtinet vim cōcessionis, & cuius vigore præsumitur conuentum cum Illustr. Marchione de soluendo centum de moneta currente tēpore solutionis, vt supra latè probauimus; frustrà disputetur de restitutione concedenda aduersus præscriptionem, cùm ista non sit præscriptio, sed potius p̄scripta cōcessio, & cōuentio. Ad illud, quòd dictū fuit, quòd solutio census præscribi non potest. iuxta l. competit. C. de præscript. 30. vel 40. anno.

Respon-

Respondetur primò, quod ille textus loquitur in censu seu tributo quod debetur supremo principi in signum supremę potestatis & vniuersitatis dominij, secus si debeatur alicui inferiori, vt declarat Panor. in d. c. ad audientiam, col. vlt.

11 Secundò respondetur, quod hic non agitur de præscribendo censu, sed solum de declarando modum solutionis fiendæ, quo casu etiam vbi non habet locum præscriptio, admittitur circa modum præstandi præscriptio, vt voluit Specu. in tit. de lega. §. superest. vers. illud quoque quærit, sequitur Anto. de But. in cap. cum ex officij. prope fin. de præscrip. vbi dixit, quod licet procuratio quæ debetur ordinario visitanti præscribi non possit, vt ibi est tex. etiam tanto tempore cuius initij memoria non existat secundum veram opinionem, tamē pręscribi potest modus soluendi ipsam procurationem, vt ibi per eum, quem etiam refert, & sequitur in hoc Panorm. in dict. capit. cum ex officij. colum. 3. & sequitur Felyn. ibi colum. 5. versic. limita primò. quinimò si tenderet præscriptio in aliquam diminutionem census propter deteriorationem monetæ valida esset per illud quod voluit gloss. ordin. in dict. capitu. quicunque 16. quæstio. 7. per text. in d. capit. olim causam. de censi. vbi licet cathedraticum pręscribi non possit; sicut nec subiecto, capit. cum non liceat, de præscr. potest tamen pręscribi modo prędicto soluendo monetam nouam deteriorem, vt est text. in d. ca. olim causam. quem etiam ad hoc no. Panor. ibi in primo notabili. & idem voluit Arch. in capit. final. de cens. lib. 6. Innocen. Butr. & Imol. in d. c. cum ex officij. vt ibi refert Fel. col. 7. vers. limita septimò.

10 Tertiò respondetur, † quod cum simus in cursu tanti temporis, cuius initij memoria non existit, admitteretur præscriptio saltem in vim præsumptæ concessionis, quæ ex tanto cursu temporis præsumitur, vt latè probat Fel. in d. c. cum ex officij. colu. 5. vers. limita quartò, & in c. accedentes. colum. 5. eod. titu.

Ad tertium principale fundamentū respondetur, quod ibi allegata procederent, si princeps limitasset cursum monetæ quoad omnes in dominio suo, sed quoad subditos cursum, & valorem taxauit vno modo. Et ad solutionem fiendam cameræ suæ aliter, vt ex themate colligitur, quo casu cum vigore compositionis Comunitas Casalis non tenetur solu-

tionem facere; nisi secundum communem cursum & valorem monetæ tempore fiendæ solutionis, vt probauimus non potest excellentia eos aliter cogere: quia diceretur conuentioni antiquæ contrauenire exigendo plus, quam illius vigore communitas teneatur. certum autem est, quod etiam princeps ligatur ex contractu, nec ei contrauenire potest, vt decidunt Cyn. Bartol. & alij in l. digna vox. C. de legi. est tex. in capit. 1. de proba. quem notat Abb. ibi in 1. & 2. notabili. & Anton. de Butr. & Imol. & latè hoc concludit, & prosequitur Felin. ibi colum. 1. & 2. & ideo Bald. in l. 1. in princip. ff. de
13 pact. † refert Aristotelem admonuisse Alexand. regem, quod conuenta obseruaret, aliàs malus finis sequeretur. Et ita concludunt Moderni ibi. & multa etiam ad hoc cumularunt Barba. in consil. 1. volum. 1. in 1. charta. & Alexand. in consil. 1. volum. 2. colum. 4. & sequen. & consil. vlt. volum. 4. colum. 5. cano. Moder. in c. nouit. de iudi. post Aret. & alibi sæpè, & propterea in materia monetarũ dicit text. in d. cap. quanto de iureiuran. quem not. Hostien. Anto. de But. & alij ibi, quòd in perniciem, & iacturam populi non potest princeps monetam approbare, vel reprobare sine consensu populi qui ex hoc lederetur.

Nec nos mouet vnum, quod allegatur in ordinatione prædicta, quod propter inobseruantiam proclamationum plurimum sint redditus Marchionales diminuti: quia respondemus primò, quod ex quo proclamationes non fuerunt obseruatæ sciente, & patiente Principe: videtur Princeps tali contrauentioni acquieuisse. Et propterea de his non potest fieri fundamentum contra communitatem, vt est gloss. ord. & famosa in cap. in verbo, frangere. ad fin. de treu. & pac. quam ibi notat, & summè commendat Cardi. Imol. & Pano. & quem latè multis authoritatibus exornat ibid. Felin. col. 3. & sequen. & propterea consuluit in terminis monetæ d. Fran. de Aret. conf. 11. incip. procedendum est breuiter. colu. 3. quod ordinatio facta super cursu monetę nõ p̃iudicat nec ligat subditos si nõ fuit obseruata sciente, & patiente Principe, qui eam facit per glo. præallega. & ibi etiam concludit Areti. quod non requiritur inobseruãtia longa, & pręscripta per anno 10. sed sufficit simplex inobseruantia. allega. Ant. de But. & Panorm. in c. quia circa, de consanguinitate, & affinitate, vt latius per eum.

Se-

Secundò respondemus, quòd ex quo agitur de præiudicio
inferendo ipsi Communitati, quæ tenetur ad censum prædi-
ctum, contrahentio, vel inobseruantia subditorum, & ciuium
14 † dictæ Ciuitatis, etiam si omnes homines particulariter con-
trauenissent, nullum afferret præiudicium Ciuitati, nisi vni-
uersitas consilio conuocato deliberasset similiter non obser-
uare, vt est doctrina Bartol. in l. aut facta, §. final. colum. vlti.
ff. de pen. Ioan. Andr. in Nouella, & Gemin. in cap. felicis, §.
finali, de pe. li. 6. Panormit. in cap. dilectis, vbi eleganter, de
simon. cum aliis concord. de quibus per Felyn. in capit. cum
omnes, columna decimaquinta, de constitution. & in dicto
capit. dilectis, de simon. & per Modern. in l. Ciuitas, si cer-
tum petatur.

Tertiò respondemus, quod ex quo non obstantibus procla-
mationibus prędictis semper recepit solutiones secundum
cursum monetę, censetur remisisse omnem pœnam, moram
vel interesse, quod ob talem inobseruantiam posset pretende-
re, vt colligitur ex doctrina Bartol. in l. Aemilius, in prima
oppositione, ff. de minori. & declarat latius Aretin. consilio
150. incip. visis diligenter, colum. penultim. vbi allegatur
etiam idem, quod voluit Bald. in capit. primo, circa princip.
Quo tempore miles, quod si post annum Dominus recepit
vasallum ad obedientiam, videtur remisisse omnem moram,
& ingratitudinem, per quam potuisset vasallus feudo priua-
ri, ad idem benè facit, quod notant Salycet. & alij in dicta l.
secunda. C. de iure emphyt. contra Bartolum ibi, vbi conclu-
15 dunt, † quod Dominus recipiens pensionem, censetur remi-
sisse emphyteutæ omnem pœnam, & moram precedentem,
de quo etiam ponit Alexand. consilio 113. incip. viso, & dili
genter considerato. volum. 4. col. 1. & ponunt Moder. latè in
d. l. 2. col. 7. de iure emphyt.

Præterea si non fuerunt proclamationes obseruatæ, id po-
tius adhibendum est culpæ Principis, ad quê pertinebat ob-
seruari facere iuxta notat, in dicto capit. quanto. Et in dicta
l. fin. C. de veter. numism. pot. sed credimus proclamationes ip
sas non fuisse obseruatas, quia moneta in dies deterior fiebat,
& magis ærosa, vt verbo vtamur Iureconsult. in l. creditor in
princip. ff. de solut. quem ita intelligit Hostiens. Ioan. Andr.
& communiter alij in dicto cap. quanto. Et istud satis aperte

demonstratur: quia postremò Illustriss. Marchio limitauit valorem aurei in libras septem, & solidos quatuor. Quod non fecisset, si monetæ currentes tunc essent eiusdem bonitatis, cuius erant tempore, quo aureus longè minus valebat.

Hæc sunt, quæ nos, & iustè, & æquè in proposito casu existimamus.

Et ita diximus, & consulimus sæpissimè re ipsa intèr nos discussa, & accuratissimè examinata, iuris esse nos Ticinen. Collegij Iuristarum Doctores, & in fidem per Scribam nostrum subscribi, solitoque sigillo magno subsignari iussimus: & hoc saluo semper, & saniori consilio. Ex Papiæ, die 16. Ianuarij. 1511. Inditione 14.

LAVS DEO.

SEQVITVR

CONSILIVM IN MATERIA MONETARVM.

Factum per Dom. Aymonem Crauettam.

Pro Magnif. Domina Anna Dalbigni domina Vallis;

CONTRA

Nobilem MERANDVM du Fay.

SVMMARIVM.

1 *Pecunia quando solui debet in genere, puta in libris, aut florenis, an debeatur valor extrinsecus, seu an debeat fieri solutio secundum valorem, qui erat tempore contractus.*
2 *Interpretatio cessat in re clara, nec indigemus glo. vbi text. habemus & vbi verba sunt clara, cessare debent cauillationes aduocatorũ.*
3 *Similitudinis vbi generaliter fit mẽtio, generaliter intelligi debet similitudo quo ad omnia.*
4 *Relatiuum debet intelligi respectu substantiæ actus, & omnium eius qualitatum, & relatio in dubio vera fieri debet.*
5 *Vbi aliqua pecunia est in obligatione non in facultate soluendi, sine dubio debetur augmentum monetæ.*
6 *Pecunia quando variatur in valore ob deteriorationem intrinsecę bonitatis monetæ, solutio fieri debet, aut de antiqua moneta æquè bona, aut de noua ad æstimationem antiquæ.*
7 *Vsuræ suspicio cessat ratione dubij euentus.*

DVVN q; suppositio ex co de postulato. Magnificus Domin. Karolus Allamandi emit Castrum Terracie a nobili Merando de Fay, precio librarum duodecim mille, in sex mille scutis Regis auri ad marcham Solis. Deinde promisit Castrum illud venditori reuendere, soluendo tamen, & restituendo per eundem venditorem dicto emptori, vel suis iam dictam summam duodecim mille librarum Turonensium in simi. sex scutis auri Regis ad marcham, seu signum Solis, in quibus ipsa summa soluta fuit, &c. Quæ promissio de reuendendo facta fuit 19. Maij. 1526. Modo venditor vult redimere ipsum Castrum, sed quia scutus creuit de solidis quinque, vellet soluere illas duodecim mille libras ad valorem scuti a tempore solutionis, quæritur quid iuris? ¶ Domini aduocati partis aduersæ consuluerunt pro venditore, quòd possit soluere scutum ad rationem valoris currentis, tempore solutionis, seu quòd sufficiat venditori soluere libras duodecim mille, allegant Bartol. in l. Paulus, ff. de solutio. & nituntur dare quasdam solutiones ad verba pacti, quibus cautum est restitui precium debere in similibus sex mille scutis, quòd similitudo debeat sumi respectu valoris correspondentis ad dictum precium in libris duodecim mille Turonensibus, & quòd nisi ita intelligantur, sequeretur quòd emptor faceret quæstum vsurarium, quia in effectu consequeretur vltra ipsas libras duodecim mille, quia nunc scuti sex mille faciunt maiorē quantitatem. ¶ Quibus tamen non obstantibus contrariam opi-
1 nionem arbitror de iure veriorem, & pro ea † dico esse decisionem Bartol. in dict. l. Paul. in fin. vbi si constituatur preciū, aut pecuniā in libris, debetur tamen valor extrinsecus florenorum, seu scutorum, quando fuit actum, quòd redderetur pecunia in eadem æstimatione, quæ erat tempore contractus, & sic opinio alia procedit, nisi fiat pactum in contrarium, sed in casu nostro pactum ipsum sonat, & clarè loquitur, quòd reddantur illæ libræ duodecim mille in scutis, & in eadē æstimatione multipliciter considerando verba pacti. Primò ibi, in simi. sex mille scutis, quæ verba non possent esse magis clara, quia dominus emptor expressè, & clarissimè sibi prouidit, quòd reddatur precium in eadem æstimatione, dum dixit sex

mille

mille, &c. & sic voluit non solùm, quòd fieret restitutio in scutis, sed etiam quòd summa scutorum esse sex mille. Profectò si modo restituerentur, sicuti sex mille secundum conditionē partium; quia hodie libræ duodecim mille non constituunt sex mille scutos, dicant quæso, qui contrarium sentiunt, quid aliud est dicere restituas mihi sex mille scutos a tempore redemptionis, quàm dicere restituas mihi duodecim mille libras, secundum eandem æstimationem scutorum, quos solui pro precio rei emptæ? Mihi sanè videtur, quòd ista verba, restituas sex mille scutos, sint magis clara, quàm illa, restituas mihi duodecim mille libras secūdum eandem æstimationem.

2 Itaque cum verba † sint adeò clara, non videtur præsupponi locus aliquibus coniecturis, l. continuus, §. cum ita, ff. de verb. oblig. l. ille, aut ille. §. cum in verbis, ff. de lega. 3. l. fin. C. de indi. vidui. toll. cap. estote misericordes, de regul. iur. Nec indigemus gloss. vbi textum habemus Bald. in consilio 343. examinanda sunt. colum. 2. circa finem, lib. 1. & dicit idem Baldus in consilio 174. Casus est talis quoddam fœnile. ad fin. libr. 2. quòd vbi verba sunt clara, cauillationes aduocatorum nō debent habere locum, etiam si lex sit dura, in dubio enim melius est verbis contrahentium deseruire, l. 1. §. si is, qui nauem, ff. de exercito. verborum enim certitudo declarat certitudinem intellectus. Baldus in consilio 452. Duo fratres, libr. 3. Stemus igitur certitudini, & expressioni verborum, quòd debeantur scuti sex mille non minor summa. ¶ Secundò considero, & pondero illa verba, in similibus sex mille scutis, &c.

3 quæ † similitudo cum generaliter debet intelligi. l. de precio, ff. de publica. l. 1. § generaliter, ff. de lega. præstan. sed similitudo generalis non esset, si scuti, qui restituuntur sint maioris valoris, quàm illi, qui ab initio soluti fuerunt. Quinimò dico, quod istud verbum similibus, esset superfluum, & nihil operaretur, nisi referatur ad similitudinem æstimationis, & valoris, & ad identitatem numeri, quòd totidem in numero restituerentur. Dicere enim, quod referatur similitudo ad marcham, seu signum tantum, esset dicere, quòd partes habuerint affectionem ad figuram nummorum, contra l. nummis. ff. de in lite iura. Dicere etiam quod referatur similitudo ad precium, ita quod restituantur duodecim mille libræ. Istud videtur ridiculū, quia satis intelligebatur, quod minor summa

ma restitui non poterat, itaque vt similitudo sit bona, & generalis debet intelligi, quòd sit similitudo respectu bonitatis valoris, & numeri. ¶ Tertiò pondero illud relatiuum, in quibus
4 ipsa summa solutè fuit, &c. quod † relatiuum debet intelligi respectu substantiæ actus, & omnium eius qualitatum, l. a filio §. testator. ff. de alimen. leg. Paul. de Castr. in consilio 283. Visis & ponderatis dictis ordinamentis. colum. 6. ad finem, libro primo, & relatio in dubio vera fieri debet. l. Iulianus, vbi Bartol. ff. de hære. instit. Itaque vt relatio sit vera, & fiat quo ad omnia, debet intelligi, quod fiat restitutio precij in similibus scutis, in quibus solutum fuit respectu bonitatis, qualitatis, & etiam respectu numeri, vt totidem numero restituatur, & sic sex mille. Alias enim relatio vera non esset si scuti numero pauciores restituerentur. ¶ Quartò dico, quòd respectu pacti de retrouendendo, & respectu precij, quòd ob redemptionẽ
5 solui debet, ipsi scuti sex mille sunt, † in obligatione, quia expressè obligauit se venditor ad restituendum precium in fimi. sex mille scutis, in quibus solutum fuit, nec est verum, quòd scuti sint in facultate soluendi, quia si non essent in obligatione, sed solum in facultate soluendi, posset venditor precium soluere in alia pecunia, quàm in scutis, contra verba expressa ipsius obligationis, imò cum sint in obligatione ad certum, & taxatum numerum, in eodem, & simili numero restitui debent. Esset enim absurdum, quod si teneris ad soluendũ mihi scutos sex mille, libereris soluendo quinque mille, & isto casu saltem fatetur dominus aduocatus partis aduersæ, quòd debeatur precio habito respectu ad augmentum valoris extrinseci, sed negat præsuppositum, quòd sicuti sint in obligatione, cuius tamen contrarium apparet ex verbis contractus.
6 ¶ Quintò dico, † quòd etiam cessante isto pacto expresso, q totidem scuti restitui debeant, adhuc teneretur venditor ad istum valorem extrinsecum, nam quòd scutus creuerit in valore extrinseco de solidis quinque, istud factum est, vt sępius audiui ob deteriorationem bonitatis intrinsecæ monetarum, quia hodie testoni, & solidi, & aliæ monetæ non fiunt, neque cuduntur de argento ita bono, & precioso cuiusmodi erat tempore præterito, vnde esset absurdum, quòd duæ libræ testonorum, vel solidorum deterioris argenti, ita valerent hodie vnum scutum boni auri, sicut olim valebant duæ libræ melio-

melioris argenti. Sed quando variatur valor extrinsecus scutorum respectu deteriorationis monetarum conclusio Doct. communis est, quod debeat solui precium, vel de pecunia æquè bona, vel de noua ad æstimationem antiquæ, ita no. cōmuniter Scribentes in l. cum quid: ff. si certum petatur, vbi socer meus Purpuratus. Oldrad. in conf. 250. Factum tale est, Bonifacius in 1. quæst. Aret. in conf. 11. Corn. in conf. 181. colu. 25. lib. 2. & in conf. 321. col. penul. li. 3. Dec. in l. quòd te, colu. 3. ff si certum pet. Calcan. in conf. 15. per totum, sed maximè col. pen. & fin. & nouissimè Alexandrin. in consil. 148. Idem esset si scuti, qui hodie cuduntur, non sint de liga ita bona, cuius erat de tempore contractus, quia posset emptor dicere, restituas mihi scutos de auro ita bono cuiusmodi erant illi, quos tibi solui, ita clarè sentit Curt. Iun. in consil. 24. colu. 3. vers. nec est habendum in consideratione, super quibus relatio haberi poterit a magistris monetarum, aut alijs expertis. ¶ Restat ad contraria respondere, & ad primum, quod precium consistat in libris duodecim mille; imò quòd satis videtur, si libræ totidem restituantur. Respondeo, quòd est fallacia in accidenti: nam argumentum procederet, si in pacto postea sequuto de retrouendendo non fuissent conuentum de aureis solaribus, quia, vt supra dixi, respectu retrouenditionis non fuit conuentum de libris, sed de scutis. ¶ Secundò respondeo quod licet precium consisteret in tot libris, tamen solutę fuerunt in tot scutis Solis, & conuentum fuit, quod in casum redemptionis scuti totidem restituātur quot soluti fuerāt, ideò contractus ex conuentione legem accipiunt, l. 1. §. si cōueniat. ff. depositi. & quòd tale pactum, allegauimus supra decisionem, Bartol. in d. l. Paulus. ¶ Non obstat quod emptor faceret quæstum illicitum si scuti restituantur secundum valorem a
7 tempore contractus, quia † non dicitur quæstus illicitus ratione dubij euentus, cap. in ciuitate, de vsuris, vbi Doct. no. Doct. in l. de fideicommisso, C. de transact. Ias. in l. si pater puellæ. C. de inoff. testam. quod sine dubio videtur procedere. Quoties non agitur contractus mutui. Dec. in l. rogasti. §. si tibi, in fin. ff. si certum peta. Fieri enim poterat, quod decreuisset valor scuti, & sic in damno fuisset dominus emptor, in qua re considero, quòd si valor scuti fuisset diminutus, adeò quod scuti sex mille non facerēt libras duodecim mille, profectò noluisset

set venditor redimens restituere pro precio redemptionis vltra ipsos scutos sex mille, & diceret verba pacti esse clara, ideò non debet petere nunc illud, cuius contrarium postulaturus non fuisset, l. penult. C. de solutio. ¶ Secundò respõdeo, quòd imò vsura posset considerari contra partem, seu quęstus illicitos. Quæ enim honestas suadet, vt acceptis scutis sex mille, non eos totos restituat, sed longè minorem quantitatem; & si dicatur, dominus emptor loco istius incommodi percepit commodum fructuum. Respõdeo quòd etiam ipse venditor percepit vtilitatem ex pecunijs, & si dominus emptor nõ emisset istud castrum, potuisset alia bona emere, & ex eis commodum percipere. Ex quibus concludo in fauorem Magnificæ Dominæ Annæ Dalbigni Dominæ Vallis relictæ præfati Magnifici Domini Karoli Allamandi, & commatris meæ Gratianopolis, 27. Aprilis. 1549. Aymo Crauetta.

LAVS DEO.

QVAE-

QVÆSTIONES VNDECIM,

In Materia Augmenti Monetarum, incerti Auctoris.

SVMMARIVM.

2 *Aequalitas inter debitorem, & creditorem seruanda.*
3 *Damnum decrementi spectat ad debitorem, ergo ad eum quoque spectat augmenti lucrum.*
4 *Sententia Auctoris ad facti speciem propositam in Senatu Parisiensi comprobata.*
5 *Probat auctor similib. facti specieb. suam sniam cōprobatā. & nu. 6.*
7 *Ratio decisionis, principalis quæstionis, duplex.*
8 *Altera decidendi ratio. Ne duplex cōmodum sequatur creditorem.*
9 *Moneta data ad negociationem attenditur, vt quantitas.*
10 *Augmentum, vel decrementum monetæ superueniens, an attendendum.*
11 *Socijs varias monetæ species conferētibus, quantitas non species spectanda Extenditur numero 12. 13.*
14 *Vocula*, in eisdem, vel totidem speciebus, *quid notet.*
15 *Responsio ad rationem dubitandi. 16.*
17 *Aureo specificè debito non a valore, augmentum, et decrementum debetur.*

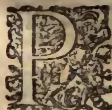

Rimò quæro, Anno sesquimillesimo quinto cùm aureus solaris exponeretur pro triginta sex solidis Turonensibus tantùm, quidam pro bis mille quingentis Francicis, sibi numeratis in mille trecentis octoginta, & octo solaris, & triginta duobus solidis Turonensibus, vendidit, & constituit ducentos Francicos Turonenses reditus annui redimibilis pro eadem summa 2500. Francicorum in eisdem speciebus soluenda

uenda; tandem post triginta annos, videlicet anno 1525. cum solaris aureus quadraginta quinque solidis Turonensibus indicaretur, debitor redimere volens offert nongentos quinquaginta quatuor solatos cum viginti solidis Turonensibus pro sorte creditor recusat, nisi trecenti septaginta octo solares aurei cum sexdecim solidis Turonensibus addantur: quoniam ex lege contractus fors in eisdem, & sic totidem speciebus reddi debet.

Replicat debitor de eisdem quidem speciebus, non autem de totidem corporibus conuenisse: quandoquidem non de certa specie monetæ, & multò minùs de certis corporibus, vel certo nummorum numero actum sit, sed de certa pecuniæ quantitate duntaxat, quam quantitatem reddi sufficiat. Vnde licet eadem quantitas in eisdem speciebus ex pacto reddi debeat, ita tamen accipiendum, & deducendum, ne ea quantitas excedatur, alioquin non eadem, sed maior sors reddi dicetur: quod cùm absurdum, tum impossibile est in obligationem deduci:

Ad hanc bicipitem replicationem dupliciter duplicat creditor: primò, ad primum caput, quod non sit actum de totidem corporibus, respondet, quòd ex hypotesi non solùm quātitas conuenta, sed species numeratæ sunt in obligatione, saltem in dispositione, si debitor redimere velit. Pater, quia dictæ species non sunt hic in simplici solutione seu facultate soluendi, sed in necessitate præcisa, & de forma redemptionis, quæ variari nequit, cùm certos suos, & specificos limites semel ex ipsa reali numeratione tempore contractus acceperit. Et sic non inspicitur quid postea siue augmenti siue decrementi accidat. l. Rutilia Polla. de contrahen. emp. & ven. Ad secundum verò caput, fieri non posse, vt maior sors deberi possit, respondet, nec hodiè etiam totidem speciebus aureorum redditis maiorem sortem, vel summam reddi: quia è tempore contractus minuta, & vsitata moneta maiori æris perfusione tanti, vel pluris deteriorata fuit, quanti solatorum indicatura creuit, & verum est, vt ex multis monetalium præfectorum relationibus cognoui: & sic in effectu non dicitur creuisse, sed potiùs imminuta esse indicatura solatorum aureorum: quia licet tempore contractus non valeret nisi triginta sex, nunc autem quadraginta quinque solidis, tamē quadraginta quinque

que solidi ex his, qui currunt tempore redemptionis, non valent vltra triginta sex ex eis, quæ currebant tempore contractus, imò adhuc minus valent. Aurei autem ipsi non sunt exinde facti do meliori, sed nec de eodem, vel æquali, imò deteriori auro, in tantum quòd aurei dicti temporis valerent hodiè non solùm quadraginta quinque, sed plures solidos huius temporis. Et si cùm augmentum extrinsecum preciosioris pecuniæ, in qua debet fieri solutio, processerit ob deteriorationem minutioris monetæ, non est illud augmentum deducendum, etiam si aurei non sint principaliter in obligatione, nec ad certum numerum, sed accessoriè ad quantitatem librarum principaliter debitam, vel refundendam, vt latè decidit Albert. Brun tracta. de augment. conclus. vltim. declaratio. 6. & fallen. 8.

2 Confirmatur, † quia alioquin non seruaretur æqualitas, sed creditor haberet omne, & multiplex damnum, debitor, verò nullum damnum, sed omne lucrum, & commodum secutæ deteriorationis intrinsecæ, & augmenti extrinseci. Patet, quia ex hypotesi referendo ad solidos, & statum, qui erat tempore contractus, mille auri hodierni non plus valent, quàm mille ex illis, qui tempore contractus numerati sunt: imò minus valent intrinsecus, vt in confesso est: nec etiam plus valent extrinsecus, sed potius minus: quia non valent maiorem numerum solidorum, referendo ad antiquos, sed minorem? quadraginta enim solidi hodierni non valent triginta sex de antiquis. Si igitur creditor cogatur hodie non solùm recipere aureos nouos, sed etiam sub minori numero, habebit duplex in commodum: quia primò cogeretur recipere aureos minoris probitatis quàm dederit: secundò, non tot, sed minori numero, & deducetur creditori augmentum extrinsecum superueniens, nec tamen satis fiet de decremento extrinseco,
3 † & sic vtrunque extremum mutationis, & intrinsecæ, & extrinsecæ cederet lucro, & commodo debitoris, vtrunque verò damno creditoris: quod non solùm videtur iniquum ob inæqualitatem, sed exorbitans contra regulam iuris communis, qua periculum spectat ad debitorem. l. incendium. C. si cert. pet.

Quid dicendum? Breuiter longiore disputatione omissa (multa enim hinc inde occurrunt in hac argumentosissima

quæ-

4 quæstione) cum super ea lite consultus fuissem, † respondi pro debitore, licet non ignorarem non diu contrarium à quibusdam ἀκριβοδικαίοις pro creditore iudicatum fuisse in pari caussa, contra quam consulueram, sed tam firmis, & solidis legalis æquitatis (quæ mihi peculiaris est) rationibus sententiam meam niti sentiebam, vt non cederem: tandem re in supremo hoc Senatu maturius discussa, vicit æquitas, & veritas, & pro debitore pronunciatum est.

5 † Et cursus est in simili caussa: cum Francisca *de Ferrieres* vellet redimere remedium huiusmodi ducentarum librarum constitutum pro mille ducentis solatis, tempore quo solatus valebat 40, solidos tantùm, & tempore quo agebat ad redemptionem, valebat quadraginta quinque solidos, per sententiam præfectorum libellorum supplicum Palatij in sequendo oblationem Do. Ioannis *Hennequin*, & Anna *Mole* eius vxoris reorum, & creditorum, iuxta clausulam contractus, quod ita pactum fuerat: dictum est quòd actrix posset redimere soluendo mille ducentos solatos præcisè, sine deductione augmenti: reliqua verò reditus in moneta vsuali, & actrix in expensis litis condemnata: quæ appellauit, & per arestum, latum die decimoquarto Februarij, anno 1539. dictum fuit malè iudicatum, & quod posset redimi reddendo mille quadringentas libras Turonenses, in eisdem speciebus solatorum, vsque ad currentiam duntaxat dictæ summæ. 2400. librarum Turonen. & inspecto valore solatorum nunc currenti (id est, deducto augmento extrinseco) creditores verò damnati expensas tam causæ principalis, quàm causæ appellationis, & bene.

6 † Idem in simili causa fuit iudicatum per aliud arestum die prima Martij. anno. 1538. inter Iacobum *Raoul* Doctorem medicinæ, & dominum Ioann. *de la Haye* consiliarium eiusdem Senatus, non obstante forma, & clausula contractus contraria & bene. Sed in quantum in præcedenti aresto vidua actrix cōdemnata fuit ad reliqua reditus vsque ad diem redemptionis, vel consignationis realis dictarum 1400. librarum Turonensium sortis, in dictis speciebus cum reliquis tempore consignationis realis debitis, error fuit ex communi Doctorum sententia, quæ falsa est, & erronea, sed deinceps etiam in iudicijs cedere debet cōmunis error veritati per nos detectę. Redeundo ad decis. q. nostræ ratio, & probatio decis. est duplex.

Prima

7 Prima, † per locum ab eadem contrariorum disciplina. l. secundum naturam de reg. iur. quoniam casu conuerso, si tempore redemptionis diminuti essent aurei, nec valerent, nisi viginti, & triginta solidis Turonensib. tamen teneretur debitor supplere tot aureos, vt conficerent summam sortis, videlicet bis mille quingentos francicos, nec sufficeret dare tot aureos, quot recepit: alioquin non redderet sortem integram. Vt igitur superueniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, nec minorem, quàm tempore numerationis inspecto re vera dedit, sortem recipere cogatur: ita superuentum tempore redemptionis augmentum aureorum non debet cedere lucro creditoris, vt maiorem quàm dedit sortem exigere possit, sed sicut iustè peteret suppleri decrementum, ita debet pati deductionem augmenti, vt nec minuatur, nec excedatur, sed eadem seruetur sors: & pariter debitor non debet hoc casu in damno, nec priore casu in lucro versari, sed vtrobique seruanda æqualitas.

8 Secunda ratio, quia creditor non debet ex eadem negociatione dúplex commodum, vel lucrum habere: sed hic creditor habuit quotannis summum ferè lucrum duodecimæ, cùm hic reditus sit inter duodecimam, & decimam tertiam: igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum, vel eiusdem sortis, ex qua fructum percepit. Ita decidit Claudius de Seycello, in l. si ex legati causa. col. 1. de verb. oblig. sequitur Fran. Purpura in l. cùm quid, num. 168. de re credi.

9 Altius, & radicitus declaro, quia ex quo certi aurei, seu quælibet certa species monetæ datur ad negociandum, & lucrum, vel commodum salua sorte, necesse est, quòd ea species aureorum, vel monetæ deducatur in dispositionem principaliter, non tanquam certa species monetæ, nec sub ratione certorum corporum, sed tāquam quantitas, & sub ratione vnius certæ summæ pecuniæ, quæ ex corporibus, vel speciebus numeratis resultat, tempore numerationis inspecto. Et sic ea sors semel limitata, & determinata, non potest amplius augeri, vel minui in se, prætextu augmenti, vel decrementi specie-

10 rum numeratarum ex interuallo superuenientis. † Cùm enim id ageretur ab vtraque parte, vt species numeratæ darentur ad statim negociandum, vtque mox in negociationem expenderentur (quod fieri non potest, nisi sub ratione, & mensura

 valo-

valoris tempore numerationis currentis) sequitur quòd augmentum.vel decrementum earũdem specierum ex interuallo superueniẽs prorsus impertinens est: quia nõ facit plus vel minus retrò numeratum fuisse,nec negociationem ipsam pinguiorem,vel minutiorem retrò fuisse:& sic semper inspicitur & retinetur eadem ipsa sors, quæ fuit ab initio.
11 † Vnde si plures mercatores contraxerint societatem certæ negociationis,& certas quisque summas sub varijs speciebus contulerint, alter in solaribus, alter in coronatis,alius in alia specie monetæ,tempore diuisionis societatis, quo quisq. fortè suam seu capitale ante super lucri distributionem percipere debet, inspiciendus est valor duntaxat,qui erat tempore collationis: quia ille demum valor, illa tantum quantitas,quæ tunc erat collata,est posita,& conuersa in commune, cùm statim tanti, quanti tunc erat in negociationem communem expensa fuerit : & sic siue postea tempore diuisionis creuerit,vel decreuerit valor,seu cursus collatæ monetæ, non debet quod superuenit attendi,sed solus cursus,qui erat tempore collationis.idem in similibus.
12 † Et quod dixi de societate,amplio primò, etiam, si expressum sit,quod finita societate, quisque percipiet capitale
13 suum,vel quantitatem à se datam in eisdem spieciebus.† Amplio secundò,etiam si collatio non inceperit à nominib.quantitatis,putat tot librarum,sed nominibus corporum, vel specierum:puta si actum sit quod conferrent tot aureos, & totidem præciperent: vel si vnus simpliciter contulit centum aureos,ita vt finito anno, vel finita societate perciperet centum aureos, & interim multum excreuerit æstimatio, seu cursus aurei,non momentaneus,(qui non attenderetur,) sed stabilis, etiam si non publica expressa authoritate,sed inter mercatores,& cõmercijs similis societatis,vt p Ang.in l.æris.C. de colla.æris.li.10.debet illud incrementũ de capitali deduci, & inter socios diuidi,q̃uis in hoc nominatim contrariũ consuluerit Philip. Cor. 279. consului.lib.1.& pessimè,vbi solũ fundatur in vulgata illa opinione,de qua per Doct.in l.cum quid in l.vinum si cer.pet. quæ etiam si esset vera,non põt habere locum in hoc casu, & similibus, & eam discutiemus infr.q.196. Et contra,si non ad momentum,sed longam durationẽ decreuerit cursus aurei,debebit de cõmuni suppleri, & reddi in ea æstima-

æſtimatione,& curſu,in quo erat tempore collationis,& conuerſionis in rem communem.Non enim hic tanquam ſpecies, ſed tanquam quantitas conferuntur:nec cedunt in ſocietatẽ, nec proſunt ſocietati, & communi negocio, in quantum illa vel altera ſpecies,ſed in quantum tanta quantitas,meritò hęc quæ hic eſt formalis, & propter ſe,ſeu finalis, debet attendi, non autem materia,ſpecies,vel forma particularis ipſius monetæ,quæ hoc caſu accidentalis eſt remota,& impertinens.

14 † Non obſtant dictæ clauſulæ(in eiſdem, vel totidem ſpeciebus) quia debent intelligi rebus ſic ſtantibus,& ſecundum materiam ſubiectā: prout etiam ſecundum ius intelliguntur, ſalua diminutione pro rata in caſum dāni. Et in prædictis intelligo de variatione, quæ accidit, non immediatè poſt nudā collationem,ſed poſt collationem actu efficacẽ,videlicet poſt vſum,& exercitationem ſocietatis,alioquin ſi calendis Ianuarij conuenerit de ſocietate inchoanda, & exercenda à calẽdis Aprilis vſq; ad annum,vel aliud tempus,non dẽt attẽdi valor, qui erat ante calendas Aprilis,ſi quis ab initio pacti,vel interim contulerit: ſed curſus qui erat calendis Aprilis, tempore quo cęperit exerceri communis negociatio,& in communem

15 vſum pecunia conuerti.† Redeundo ad principalem quæſtionem noſtram, non obſtat,quòd ex hypotheſi non ſolum quantitas ſummæ reſultantis, ſed etiam ſpecies ipſæ nummeratæ, ſeu earum qualitas ſunt in diſpoſitione,quia verum eſt,quòd ſunt in diſpoſitione,quantum ad hoc,vt ſors non debeat reddi in qualibet cuiuſuis vilis monetæ materia, vel etiā in æquè bona materia, ſed ſpecie formavè exotica, vel quæ non ita de facili expendi poſsit in præiudicium creditoris, ſed vt ſors debeat reddi in ſimilibus,& æque commodis,& permutabilibus ſpeciebus, non autem certus earum numerus in diſpoſitione eſt, nec vllo modo hic eſſe poteſt in præiudicium debitoris,vt

16 plenius in quæſtione ſequenti.† Vltimò,non obſtat quòd dictum eſt augmentum extrinſecum prouenire ob deteriorationem hodiernæ monetæ, & quod iniuria fieret creditori,ſi ei imputaretur augmentum extrinſecum, detrahendo de numero antiquo aureorum, non ſupplendo intrinſecum eorum valorem antiquum.

17 † Quia poſſet procedere, ſi aurei deberentur p ſe abſolutè, non aūt quando ſub ratione certæ quantitatis,& ſummę, quā

tempore contractus conficiebant, & quæ postea excedi non potest, vt hic, & in fortioribus terminis intr. q. 92.

Ex his deciditur quæstio quam nuper vidi in facto. Debēs huiusmodi reditum quinquaginta aureorum solatorum redimibilem, & constitutū olim pro 700. aureis solaris, aureo tunc valente triginta sex solidos tantum, passus est fundū suū subhastari, & vendi per decretum. executor imperitus distribuēs precium creditoribus anno 1054. soluit creditori huius reditus reliqua in aureis solatis, quin etiam sexcentos solatos pro sorte principali, sine aliqua diminutione extrinseci augmenti aureorū, idq; in præsentia, & de consensu procuratoris debitoris, qui post quatuor annos habet rescriptum restitutionis ad repetendum augmentum aureorum tam de reliquis, quàm de sorte. Respond. clarissimum per prædicta rectè agi: plus dico non opus esse rescripto, nec aliqua restitutione, per ea, quæ dixi de conditione indebiti, sup. q. 18. ad finem.

SVMMARIVM.

1 *Clausula de redimendo in ijsdem speciebus, an valeat.*
2 *Reditus annui redimibiles an ad certam monetam constringi possint & num. 3. 4. 5.*
6 *Fœnerator summe lucrosum reditum recipiens non est audiendus.*
7 *Sorte existente in specie rara, vel minus frequenti reluitio fieri potest in alia proba moneta.*
8 *Idem si ipsi contractus essent frequentes, ipsæ reluitiones raræ.*
9 *Data sorte in multiplici specie, pacto non fit, vt non alia proba fiat reluitio.*
10 *Creditor si nihil eius intersit, recipit necessario aliam probam monetam.*

1 SEcundo quæro, an in hmōi reditu valeat ea vulgata clausula de redimēdo in eisdē speciebus duntaxat? Videt̄ q̄ nō, quia primū necesse est certā quantitatē sortis ad vsum debitoris puenire, vt in rē eius cōuertatur: deinde reditū annuum nō excedere duodecimam dictæ sortis ad summum. arg. d. l. eos. Tertiò, necesse est debitorē perpetuam, & liberā facultatē habere luēdi, seq; liberandi, eadem quātitate sortis cū reliquis, si quæ

ſi quæ debeantur, oblata. Ex quibus neceſſe eſt pecuniam, quę pro ſorte numeratur, deduci hic, & numerari ſub ratione ſimplicis quātitatis. non autem ſub ratione certorum corporum vel ſpecierum monetæ.

2 Ergo neceſſarium videtur debitorem ſemper liberari poſſe, eandem quantitatem ſub qualibet approbata moneta reſtituendo, nec poſſe aſtringi ad certas, etiam numeratas, duntaxat ſpecies reſtituendū: quia hoc modo facultas redimendi non eſt libera, ſed coarctata, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum, vt ſup. q. 50. Confirmo quia fœnerator, ꝗ vult huiuſmodi conceſſum fœnus exercere, tenetur ſorte congruā prærogare, non in certa quadam ſpecie monetæ, ſed in qualibet cōmoda, & approbata, & ea prærogatio ſortis in qualibet congruā, & approbata moneta eſt de ſubſtantia. Igitur ſicut creditores habent facultatem de qualibet congrua, & probā monetā ſic fœnerandi, ita debitores debent habere liberā facultatem luendi de qualibet congrua, & proba moneta. Creditor verò volens hoc reſtringere, certare videtur, aut de cōmodo vltra rationem ſimplicis duodecimæ, aut de arctanda

3 libertate luitionis, quorum vtrumque illicitum eſt. † Quibus non obſtantibus puto dictam clauſulam non eſſe exceſsiuam, ſed validam ſub temperamento boni, & æqui poteſt enim eſſe; & ſæpe vſu venit, quòd creditor non erat fortem numeraturus in pecunia, ſed in argentea, vel minuta moneta: debitor autem ſiue profecturus ſiue prædium auitum redempturus, quod non poterat redimi, niſi in aureis ſolaribus, ſpecialiter illis indigebat: ideo noluit vendere reditum, niſi haberet ſortem in aureis. Ex eiſdem autem cauſis iuſtè creditoris intereſſe poteſt, ſolares potius aureos retinere, vel recuperare, quàm aliam ſpeciem monetæ, eo quòd facilius aureis fœnerabitur, vel fundos acquiret, quàm alia ſpecie monetæ.

4 Cùm ergo non ſolùm creditorum interſit (alioquin hoc ſolum non ſufficeret per no. ſupra,) ſed etiam debitorum, quibus, vt plurimum præſertim in magnis ſummis, vtilius eſt in huiuſmodi aureis ſortem accipere, quàm in alia viliori moneta, iuſtum eſt pactum: non ſolum enim vſus ſimplicis quātitatis æris alieni in genere neceſſarius eſt, ſed etiā quandoq;

5 vſus certæ ſpeciei monetæ. † Et ſic dicta clauſula nō eſt reproba-

 banda,

banda, sed cum æquitatis temperamento accipienda, veluti primò, quod propter defectũ vnius aurei tantum, si debitor suppleat in proba moneta æquiualenti, non debet reprobari oblatio. Idẽ de tribus aut quatuor aureis in magnis summis, quia propter tam modicum defectum non dicitur probabiliter interesse creditoris, nec de tam leui defectu curandum est. l. quamuis de condit. & demonst. Bal. in l. pro hæreditarijs. colum. 2. de hære. act. Anton. Corset. in tract. de minimis. Idque eo magis, quo reditus est grauior, & quo diutius perseuerabit, & maximè si creditor nihil de reliquis remittit, sed vel
6 cum puluisculo certat exigere. † Fœnerator enim præsertim qui summum hunc, & lucrosum duodecimæ reditum recepit nõ est audiendus, si nimis onerosus esse pergat, vel nimis acerbus exactor. l. si seruos. C. de pign. actio. l. si bene. de vsur. quod esset, si propter vnum vel alterum aureum deficientẽ, vel paulò leuiorem, vellet totam oblationem cauillari, nec admittere debitorem, qui fortè prædia redemptionis causa vendit, vel eius procuratorem ad supplendum quod deest in proba monota, sed vt semper totus reditus currat. Huiusmodi nimis sordidas, & infestas scrupulositates spernere iudices debent, dicta leg. si seruos dict. l. si benè facit. l. sicut. §. si debitori. qui. mo. pign. vel hypoth. sol.
7 † Secundò, si creditor sortem numerauit in specie rara, minusque frequenti, puta in antiquis aureis, vel desideratis, vt difficile sit debitori tẽpore redemptionis tot similes species simul congregare: tunc enim sufficit in alia proba, & frequẽti specie aurea sortem restituere, nec valebit pactum quantum ad illam speciem raram, minusq; frequẽtem: quia facultas redimendi esset minus angusta, & sic non esset libera, quod est
8 contra substantiam horum redituum: † Idem si tempore contractus species numeratæ frequentes erant, sed postea successu temporis raræ: tunc enim sufficit in alia frequenti specie similis materiæ sortem reddere, quemadmodum si interim reprobatus esset cursus specierum aurearum numeratarum: tunc enim sufficit in alijs tempore redemptionis vsitatis speciebus aureis sortem reddere: & hactenus valebit illud pactum, prout etiam ipsa rei æquitas suggerit, quæ in his attendi debet. l. in omnibus. de reg. iuris.
9 Tertiò, † si sors sit numerata in multifarijs speciebus, puta

mille

mille in centum solatis, centum coronatis, centum ducatis, centum rosatis, &c. Sufficiet enim totam reddere in vna specie, nec admittendum pactum contrarium, tanquam nimis captiosum, & onerosum.

10 Quartò, si constet, quòd creditoris nullo modo intersit: vt enim ob id aliàs admittitur solutio in alia proba specie aurea, ita si constet, quod tunc creditor volebat cum effectu aureos permutare cum minore moneta, ita quòd non recusat oblationem debitoris pro maiori parte in minore moneta cõsistentem, nisi vt officiat, non erit audiendus, sed si de hoc constet iudicanda erit oblatio valida, quoniam non licet creditori dicto pacto, vel etiam alio iure sibi competenti vti ad officiendum, & non ad seruandum quod sua interest. tex. in l. in fundo. §. constituimus. de rei vend.

11 Circa hæc occurrit quæstio quotidiana, si ambigitur de põdere & probitate monetæ, vt ab aurifice probanda sit, cuius expensis id fieri debeat? Et Bart. quem omnes in hoc sequuntur in l. Paul. col. 1. nu. 4. respondet, communibus impensis, per l. 4. §. 1. fi. regundo. & placet, nisi iam constaret pecuniam esse probam, & creditorem non nisi causa vexationis hoc petere. Sed quandoq; audisse recordor reclamantes monetales, quasi ad se solos spectet probare, & reprobare monetã sicut, & cude-

12 re. †Atqui duplex est probatio, vel reprobatio, altera iudicialis, & definitiua, quæ ad dom. præfectos monetarum spectat, altera extraiudicialis, & probabilis, quę ad quemlibet eius rei peritũ spectat, vt ad quosuis campsores, & numularios, quos Græci ἀργυρογνώμονας vocant, & est mos antiquus, vt ostendit Aristoteles Rhet. lib. 1. cap. 37. dicens: ὥσπερ ἀργυρογνώμων ὁ κριτής ἐστιν, ὅπως διακρίνηται τὸ κίβδηλον δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές. Confert enim iudicem argentario, vt sicut ille nummum adulterinum à probo, ita hic iustum, & verũ à fucato, & iniusto discernat. Cæterùm si non agitur de simplici probitate vsuali monetæ, sed de conflatura, non ad ornamenta, vel vasa per artificem conficienda sed ad peritissimè expurgandam, vel probandam puritatem materiæ, monetales id sibi apud nos vendicant, & ab eis fieri vidi, tam per aquam chrysulcam per ignem, quibus fit aurũ obrizum, & excoctissimum: nisi quòd Plin. lib. 33. cap. 14. refert exactiorem purgandi modum, per auripigmentum, qui non est in vsu ob nimium damnum, & detrimentum auri.

Aquã chrysulca.

Modi purgãdi auri.

13 † Sed quod ad simplicem probationem attinet, citra conflaturam non est certius experimentum, quàm Heraclio siue Lydio lapide: quoniam semper vniformiter se habet, & æquale præstat experimentum, quod non est in igne, qui quandoque intensioris, quandoque remissioris est caliditatis pariter nec in aqua chrysulca, quæ etiam quandoque acrioris, aut lenioris est temperaturæ: sed lapis semper idem. Hinc ait Plin. libr. 33. cap. 8. his coticulis peritos cùm è vena, aut lima rapuerint experimentum protinus dicere quantum auri sit in ea, quantum argenti, vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

Lapis Lydius.

SVMMARIVM.

1 *Mutuum in qua moneta refundendum.*
2 *Mutuum redditur in eadem substantia, quantitate, mensura & pondere.*
4 *Valor tempore contracti mutui in redditione attendendus, quod probatur aliquot rationib. num. 34. & seqq.*
4 *Materia, & forma monetæ in quantum moneta ipsius monetæ, forma, & materia non est.*
5 *Mutuum certæ speciei monetæ, valorem non massam continet, & num. 62.*
6 *Pecunia non est merx.*
7 *Numisma vnde.*
8 *Explicatur l. ff. de contrah. empt.*
9 *Monetæ cursus, & institutio Iurisgentis.*
10 *Pecunia sine Principis authoritate non cuditur, & num. 13.*
11 *Nummus an mutari possit.*
13 *Nummi leges figere, & refigere suadentes nocentissimi Reipub.*
14 *Nummi æstimatio publica est bonitas intrinseca.*
15 *Antiquorum distinctio intrinsecæ, & extrinsecæ bonitatis.*
16 *Bonitas intrinseca.*
17 *Bonitas extrinseca.*
18 *Moneta habebit semper vnum valorem vsualem etiam vbique.*
19 *Recedere à publica æstimatione sub pœna capitali non licet.*
20 *Obligatio ad pecuniam semper certa dicitur.*
21 *Stipulatio pecuniæ quare certa.*
22 *Pecunia numerata semper petitur condictione certi.*
23 *Condictione triticaria quæ petantur.*

24 Tri-

Vniformem

57 *Vniformem debere eße omnium totius orbis bonitatem, & æstimationem monetæ.*
58 *Monetæ cudendi ius an soli Imperatori quandoque reseruatum.*
59 *Monetæ species vna tantum duplici modo mutatur.*
60 *Mutatio vera materiæ, & indicaturæ non nocebit creditori, & num.62 63.*
61 *Aureus intrinsecè mutatus, aureus non est.*
64 *Consuetudo ex eo, quod communiter accidere solet, non probatur, contra Dd.*
65 *Obligatione contra acta in certa monetæ specie in ea solui debet.*
66 *Applicatio ad casum, & decisionem, vel responsionem, & nu 68.*
67 *Moneta minuta solito semper impurior.*
69 *Obligatio certæ speciei, & certi numeri cuius effectus.*
70 *Bonitas intrinseca vini, & similis speciei, à bonitate pecuniæ diuersa sunt.*
71 *Idem in bonitate vini extrinseca.*
72 *Vini bonitas extrinseca venit tantum mero Iudicis officio.*
73 *In mutuo vini non petur æstimatio.*

In mutuo. 1 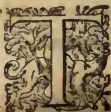
Ertio, † ad maiorem præcedentium, & sequentium declarationem expedit hanc nõ minus controuersam, quam tritam quæst. ἀναλυτικῶς excutere de mutuo, per mille aureorum solatorum, facto anno sesquimillesimo vicesimo sexto, quo solatus valebat quadraginta solidos tantùm: sed dũ repetitur, pute anno sesquimillesimo tricesimo secundo, valet quadraginta quinque solidos. An debitor deducere possit incrementum valoris, & sic soluere 889. aureos tantum cum quinque solidis Turonensibus? Et contra si decreuerit, an teneatur supplere valorem tempore mutui currentem?

2 † Videtur, quòd non, quia mutuum debet reddi in eadem substantia, & quantitate, numero vel mensura, & in eadem bonitate intrinseca, hoc est bonitate substantiæ, quæ mutuata fuit. Cæterùm extrinsecus valor non attenditur, nisi post moram. l.3. in fin. de actio. empt. & not. in l. vinum. si cert. pet. Igitur siue valor extrinsecus citra moram auctus fuerit, non potest debitor hoc augmentum deducere, nec minorem nu-

merum

merum aureorum offerre, quia non redderet tantundem in substantia, & numero, prout accepit,& tenetur: siue valor ille decreuerit, non tenetur plus reddere in substantia, & numero, quàm accepit, nec tenetur deterioratione extrinseca, quæ circa culpam suam, & moram contigit. Et ita tenet Bar. vbiq; in l. 1. in l. cùm aurum de auro,& argen. lega. l. cùm quid si cert. petat. l. Paulus de solutio. Alberi. Bald. Alex. Fulg. Paul. Alex. Ias.& omnes ferè in d.l. cùm quid. Marti. Laud. in tract. moneta. col. 5. Iaco. de Puteo. in dispositione de mutatio. moneta. col. 3. Calc. concl. 14. Alb. Brun. in tract. de aug. colu. 83. Hierony. Butrig. in rep. d.l. cùm quid. col. 10. nu. 13.& est crebrior sententia.

3 † Sed contrarium, quòd indistinctè debeat inspici tempus contractus, quantum ad hunc valorem extrinsecum de quo agitur, & expressim, quod debitor possit istud augmentum valoris deducere, decidit Francisc. Curt. senior, in tract. moneta. super d.l. cum quid. colu. 3. Idem sentit de decremento, vt teneatur debitor supplere vsque ad valorem currentem tempore contractus. Sed aduertendum, quòd Curt. ibi falso citat Alberi. & plures alios in suam sententiam, qui tamen stant a communi: cùmque ibi de solo valore extrinseco differat, citat pro se Oldra. consi. 31.& alios, qui loquuntur de valore intrinseco. Facit etiam iniuriam Bald. in l. acceptam. q. 17. C. de vsur. quem citat in casum augmenti, & tamen loquitur in casu conuerso decrementi: nec friuola (vt inquit Cur.) sed optima ratione mouetur, vt mox dicetur. Multum etiam confusè, & perplexè loquuntur doct. in materia. dum sæpè in inuolutis distinctionibus suis non semper aperiunt de quo valore intrinseco, vel extrinseco singula membra distinctionum suarum intelligant, vt Henric. Bohic.& alij in cap. quanto. de iureiur.& alibi. Nos ergo omissa opinionum turba, per puncta rationis singulatim procedemus tam exacta perspicuitate, & methodo, vt nil ambiguitatis, & nihil obscuri supersit.

4 † Et primò pro secunda parte contra communem adduco x. vel xj. fortes, & viuas rationes. Prima, quia forma ipsa, & substantia monetæ, in quantum moneta, non est materia, vel forma naturalis ipsius corporis monetæ, sed valor ipse impositicius. vnde quælibet moneta, in quantum talis, non de- Prima ratio.

ducitur

ducitur in contractum, vel quamcunque dispositionem nisi sub ratione valoris, vel quantitatis imposititiæ tunc currentis. Et hoc quidem indubitatum est quando dispositio incipit, & consistit in nomine quantitatis in genere, nulla certa specie monetæ expressa, vel deducta, vt quando quis fortè emptor promittit 10. vel 100. libras.

5 † Sed idem videtur, si incipiat, & consistat in nomine certe speciei monetæ, vt si promittam 10. ducatos, aureos solares, vel si certa species monetæ etiam preciosæ deducatur, vt in mutuo, de quo in themate. Patet, quia illi aurei non numerantur tanquam massa, nec tanquam species, sed tanquam moneta, & quantitas, & sic sub ratione valoris, & quantitatis. Fatentur etiam communiter Docto. quod moneta, etiam preciosa, magis consideratur respectu cursus, quàm respectu materiæ, vt tradit Oldrad. quæstione 168. ad primam colum 2. Ioann. Fabr. auth. hoc nisi. C. de solutio. & Institut. quibus modis tol. oblig. §. 1. in fin. Anton. Butr. Panorm. & alij in dicto capitul. quanto. col. vigesima secunda.

6 † Hin de iure pecunia, in quantum pecunia, non est merx, nec venit appellatione mercium, vel similium rerum, nec per eas æstimatur, sed omnes res æstimat πάντα γὰρ μετρεῖ, inquit Arist. Ethi. 5. capit. 5. & est text. l. fideiussorem. de fideiusso. & in pecunia non corpora excogitantur, sed quãtitas, l. si is cui. in prin de solutio. Probatur etiam ab origine. & institutione ipsius monetæ, dicente Aristot. in loco nuper allegato, οἷον δὲ ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστι, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον, idest, κατὰ τὸ ῥητόν

7 † tanquam subsidiarium quoddam, & succedaneum rerum necessariarum numisma factum est ex compacto, siue ex communi quodã fœdere, & propter hoc nomen istud numisma habet: quia nõ est a natura, sed à νόμῳ id est lege, & in nobis est mutare, vel inutilem facere. Hæc Aristot. qui simlia ferè tradit politicor libr. 1. cap. † Idem testatur Iureconsul. l. 1. de contrahen. emp. dicens, commerciorum expediendorum gratia electam esse materiam, cuius publica, & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, eaq; materia forma publica percussa vsum dominiumq; non tam ex substantia probet, quam ex quantitate, idest, iam non substantia

ſtantia ipſa materialis conſideratur in nummis, ſed quantitas, ideſt, valor impoſititius publicè, & perpetuo compactus, quã nuper publicam, & perpetuam æſtimationem vocauit. Quod ergo initio dixit certam ad hoc materiam delectam, non eo dixit, quod ipſa materia conſideranda ſit, vel per ſe æſtimãda poſt fabricationem nũmi, in vſu ipſius numi, ſed quòd ad fabricandum nũmum idonea ad hoc materia deligenda fuit, quemadmodum Ariſtot. d.c.6. ſcribit initio ad compoſitionem nũmi electum ferrum, argentum, & ſimile metallum, quod ſui ſoliditate in parua quãtitate publicam formam ſemel impreſſam conſeruaret, nec de facili vſu inuerteretur, qua ratione aurum propter peculiarem ſoliditatem trãſmutationi minus cæteris obnoxiam (vt ait Leonard. Portius. de ſeſter.lib.1.in princip.) præſtantius ad hoc inuentum eſt.

9 † Ex quibus duo corollaria colliguntur: primum, quod inuentio, & inſtitutio monetæ publicaq; illa, & perpetua (veluti ex communi fœdere, vt Ariſtot.ait: κατὰ συνθήκην) æſtimatio eſt de iure gentium, vt probat Ariſtot.lib.1.c.6. & Iureconſul.in d.l.1.de contrah.emp.& omnia iura, quæ dicunt de iure gentium eſſe contractum emptionis, & venditionis ergo, & pecunia ſignata æſtimatio, & fides. Et ita rectè decidit Bar.in l.1.de contrah.emp.dicens nummum nõ eſſe introductum de iure ciuili, ſed de iure gentium. Vt enim gentes inuenerunt, & approbauerunt primum vſum rudis pecuniæ nõ ſignatæ, pro quantitate, & pondere pecuniæ, ita mox inuenerunt, & probauerunt vſum pecuniæ ſignatæ. Quin etiam circunſcripta inuentione benè ſequitur, omnes gentes vtuntur pecunia publicè ſignata, ergo compactum illud, & fides pecuniæ, ſemel publico ſuo caractere ſignatæ, eſt de iure gẽtium per locum à definitione.l.1. in fin. omnes populi.in fin. de iuſti.& iure. Ita etiam tenet Anton.Burgos extra de emp. & vend.in rub.num.13. num.14.& eſt veritas, licet Barb.ibi friuolis rationibus controuertat.

10 † Non obſtat, quòd obijcit pecuniam ſine principis authoritate cudi non poſſe, quia idipſum iure gentium introductum eſt, ne cuius priuato liceat pecnniam cudere, ſed ſolùm in communi, & de publico per communitatẽ ipſam, vel Remp.vel eius publicũ, & legitimum adminiſtratorẽ, ſiue ſit Princeps, ſiue alius legitimus magiſtratus, qui in hoc non

eſt niſi

est nisi minister iuris gentium, quiq; si in hoc malè versetur non solum subditos, & commissam sibi Remp. prodit, sed etiam iuris gentium violat.

† Minus obstat si alius diceret Iura gentium esse immutabilia, sed nummos mutabiles esse, dicente etiam Aristo. Ethico. 5. in nobis esse mutare, vel inutiles facere: hoc enim non magis concludit, quam si quis colligeret contractuum fidem, authoritatem, & virtutem ideò non esse iure gentium, quòd contrario paciscentium consensu mutari, vel resolui possunt. Sic si aliqui tantum populi certo numismate vtantur, non est dubium, quin eorundem consensu posit idem nũmisma mutari, vel aboleri, & ita loquitur Aristote. Non autem sufficeret consensus illius solius populi, apud quem nũmus ille fabricatus est, postquam in alias quoque gentes dimanauit, & cumpactim illud, & fœdus publicum ad eos extensum est, sicut nec publicam conuentionem aut iuris gentium vni partium rescindere licet. l. conuentionem de pactis quanto minus sufficeret libido vnius, vel alterius, qui quæstui habeat.

12 Rempu. † Ex quibus liquet quanta sit vecordia, imò perfidia, & in patriam, & in Rempub. impietas perditissimorum quorundam, qui sui quæstus, & ambitionis gratia principibus suadent, & nummos, & leges ab ijs, prout libitum fuerit, figi, & refigi posse: neque enim minus nocent, quàm qui publicum ciuitatis fontem veneno inficiunt.

13 † Præterea, quod institutio, probitas, & authoratio monetæ, & fœdus illud publicum compacti valoris, æstimationis, & cursus monetæ sit de iure gentium, ostendit vetus sacra pagina Gen. 23. vbi Abraham emit ab Hephron agrum speluncæ duplicis, & soluit ei pecuniam quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ, vt habet Hebræus; idest (vt etiam Santes vertit) transeuntes per mercatores. Erat igitur publicus, & probatus ille cursus de iure gentium, tum, quia generalis, tum quia nondum tunc erat certum statutum ius ciuile: nec etiam ad vsum certæ ciuitatis refertur ea probitas, & æstimatio, sed ad vsum mercatorum, qui per diuersas prouincias negociari tunc quoq; solebant, vt etiam patet Gen. 37. Sed ad rem.

Abraham.

14 † Secundum corollarium, quòd propriè loquendo publica illa æstimatio, seu valor impostitius, & publicus pecuniæ

stricte

strictè sumptæ, seu monetæ, non est ipsius bonitas extrinseca, vt vulgo putant, sed bonitas intrinseca, patet, quia est eius propria specifica, substantialis, & formalis bonitas, & essentia, quæ dat ei esse: quia sublata (publica videlicet approbatione remota) necessario desinit esse pecunia, vel moneta. l. eleganter. §. qui reprobos. de pignora. action. & tanquam sublata forma interit substantia. l. Iulianus. §. si quis. ad exhib. & ita senserunt antiqui, vt Azo. in Brocar. Iacob. Beluis. & Odofred. vt refert Cy. in minorum. col. 4. C. qui cau. in integr. restit. non est necessaria. *Bonitas intrinseca monetæ est valor currens.* *Opinio Antiq.*

15 † Verum qui iam tribus ferè seculis inualuit, & receptus fuit communis ille modus loquendi, quo substantiam ipsam metallorum tam in puritate, quàm in quantitate, seu pondere vocant bonitatem intrinsecam pecuniæ, valorem autem impositiuum vocant bonitatem extrinsecam, non mutabo, ne quam obscuritatem aut confusionē inducam in doctrina, quam duntaxat elucidare, & quā parabilem, & expeditam reddere totis viribus adnitor. Libenter igitur receptis vocibus, & modo loquendi vtar seruata tn̄ semper veritatis sententia, cui etiam modus ille loquendi non ineptè subseruire
16 potest, rectè intelligendo. † Bonitas enim ipsius materiæ, tā interior qualitatis, & ipsius puritatis (quam monetarij Gallicè vocant *alloy*) quā exterior quantitatis, seu ponderis, re-
17 ctè dr̄ intrinseca, quia est ab initio, & vi ipsa naturæ. † Bonitas aūt valoris, seu cursus impositi, rectè vocatur extrinseca,
18 quia extrinsecus accedit. † Secunda rō, quia de iure pecunia, & quælibet species monetę debet semper eiusdē esse potestatis, & eandē vniformem indicaturā, seu valorem vsualē semper, & vbiq; habere. tex. in l. ideò. de eo, quod cert. lo. in l. 1. ibi. perpetua æstimat. de contrah. emp. in l. fin. C. de vet. nu. potesta. lib. 11. vbi hoc sub pœna capitali sancitur. Ex quo sequitur quamcunq; pecuniam non deduci in contractum, nisi sub ratione publicæ, & perpetuæ indicaturæ, valoris impo- *Secunda ratio.*
19 siti. † Ad quid enim attenderetur bonitas materiæ, vel pondus, si deducitur non vt massa, sed vt pecunia, cū tunc (pœna etiam capitali imminente) non liceat vllo modo à publica æstimatione recedere, nec quicquā addere, nec detrahere? Et hoc innuere videtur Arist. li. 1. Politicōr, dicēs, ꝙ initio pecunia simpliciter, & ruditer efingiebat, certa magnitudine,

& pondere

& pondere metalli, postmodū verò propter nimiam incommoditatem probandæ,& expendendę materiæ pecunia signata est,publico charactere impresso,quo à dicto onere τοῦ μετρῆσαι, idest, mensurationis,& probationis defungeremur. Hinc nouissimè scripsit Hieronym.Butigel.in rep.d.l.eum quid, col.8. nume. 22. quod in pecunia signata ex quo forma trahit ad se materiam, materia non est amplius consideranda.

Tertia ratio. 20 † Tertia ratio, quia de iure obligatio ad pecuniam semper dicitur certa,imo certissima text. in l. nūmis de in lit. iurand. vbi ideo negatur iuramentum in litem habere locum in pecunia, quia semper certum est, quæ & quanta sit eius æstimatio, & in incertis, non certis, locus est dicto iuramento, vel alij cuicunque probationi ordinariæ, vel subsidiarię:sed non dicitur certa, nisi per æstimationem extrinsecam,quæ est vera propria eius indicatura. Igitur pręcipuè hæc æstimatio attenditur, & consequenter necessario procedit ad tempus cōtractus, vel dispositionis, & ad certitudinem,quæ tunc erat: aliàs nunquam esset hæc obligatio certa, sed modo maior, modo minor esse posset: prout extrinsecus valor variaretur.

21 † Secundò probat tex.in l.stipulationum quædam, de verbo. obl.vbi stipulatio,vel obligatio pecuniæ, puta decem aureorum, dicitur omnino certa: quia ex ipsa pronunciatione apparet, quid, quale, quantumque stipuletur, vel in obligationem deducatur, quod non potest esse nisi per æstimationē extrinsecam: ipsius enim materiæ alia est alio tempore æstimatio, vt probat text.in l.cùm certum.de auro,& argento legato. Igitur in pecunia ipsa æstimatio extrinseca principaliter consideratur, & de ea principaliter actum pensatur:alioquin obligatio pecuniæ non esset semper certa.

22 † Tertiò, probatur tex.in l.1.de condic.tritica.vbi dicitur, ꝙ pecunia numerata (non intelligas mutuata,quia verbum numerata refertur ad aptitudinem, & solùm apponitur ad designandum,quod verbum [pecunia] stat strictissimè, videlicet pro numis (semper petitur illa actione, si certum petatur. Et hoc ideo, quia semper certa est d.lex.si stipulationum 23 quædam d.l.numis. † Vndè licet omnes res siue constent in re solida (puta species,vel corpora, siue ψυχικὰ siue τεχνικά, de quibus in l.rerum mistura.de vsucap.quæ Volusius vocat solida) siue in mensura, vel pondere,(vt quantitates,& res fungibiles,

gibiles, siue aridæ, siue liquidæ) per condictionem triticaria peti possint, tamen sola pecunia excipitur. & omnino negatur actione triticaria peti posse, quia semper, & perpetuo
24 certa est. † Et aduertendum, quia glo. & Doc. cõmuniter male intelligunt, & aberrantes à scopo ad sua somnia, & quædã ridicula diuertunt, vt dum cum Accur. fingunt eã condictionem inuentam esse à Tritico authore eumq; nugantur rusticum fuisse, vel factæ Minoritarum, quibus non licet tangere pecuniã, vt Alber. Bar. ibi: quinetiã sensum legis peruertunt, dum censent res omnes singulas, pecunia excepta, hac ratione peti posse, quũ dicta. l. prima, ibi (omnes res) non de singulis generum, sed de generibus singulorum loquatur, scilicet, quod omnes res, idest, ex omni genere rerũ, excepta pecunia, possunt pet, & cadere in hanc actionem: non autem,
25 quod singulæ aliæ res præter pecuniam. † Patet, quia certus fundus, puta Tusculanus, vel stichus, non petitur condictione triticaria, sed certi condictione sicut pecunia. tex. in d. l. stipulationum quædam. Imo etiã frumentum, vel triticũ, si ipsa pronunciatione apparet certum, vt tritici Aphrici optimi modios centũ, non petetur condictione triticaria, sed certi condictione tex. d. l. stipulationẽ. l. vbi autem non apparet. in princi. de verb. oblig. facit. l. certum. si certum peta. tota enim hæc differentia meram formulam actionis respicit. Vnde cũ dicta. l. prima exẽplificant in fundo, non debet vniuersaliter, & præfractè intelligi, vt ibi malè Accur. in verb. quare: sed quòd fundi quoq; petitio in hac actione cedere potest; videlicet quoties ipsa prolatione, vel libelli editione non apparet quid, quale, quantumque debeatur, vel petatur, vt quando debetur, vel petitur fundus sine propria appellatione, vt in-
26 quit idẽ Vlpianus, in d. l. vbi autẽ non apparet. † Vbi Accursius ignorans mentem, & scopum, non explanat, sed more suo deprauat, & obscurat textum satis alioquin planum, dicendo ibi stipulationem nullam: quod est falsum: quia totus ille tex. nõ tractat de nullis, sed de validis tantũ stipulationib. quarum quædam certæ, quædam incertæ sunt, vt fundi sine propria appellatione, idest, quando non certum corpus, sed certa quantitas, puta centum iugera terræ debentur, quæ non est obligatio penitus certa: quia possunt mensurari, & tradi in varijs locis, & confinibus, quæ varient æstimationem,

Cur condictio triticaria.

& sic quandam incertitudinem futuræ æstimationis inducũt.
27 † Non obstat.l.2. de condic.triti.vbi etiam certum corpus fundi, puta à quo quis vi deiectus est, hac actione triticaria petitur, quia facilius est responsio. Primò, quod ibi condictio de generat contra violentum, sicut, & contra furem.l.1.in fi. eo.ti. Secundò, ꝙ propter æstimationem quanti plurimi, vel deteriorationis, & aliorum damnorum expulsionis, quæ accedunt, petito non est pœnitus certa, & sic cadere potest in triticariã quæ sic dicta est, non ab authore (vt inepte fabulã-
28 tur) sed ab euentu. † Fuerunt enim veteres Romani morosissimi, & superstitiosissimi in actionibus iudicialibus, vt non agerent, nisi ex præscripto formulæ, à qua qui, vel caderet
29 syllaba, caderet à causa.† Cum autem frequentissimæ essent actiones ob triticum, (quod est verbum generale, vt not.in l. triticũ, de verb.oblig.& per Collumellam de re rustica, lib.2. c.6.) freqnens erat reorũ cauillatio, quod actor sine actione ageret, aut certi conductionem malè intentaret eo, quod triticum petitum non esset pęnitus certum, nisi (quod rarũ est) contingeret deberi, & peti certæ regionis optimum. Quare prætores hanc ineptã morositatem sua æquitate emendantes (cum nondũ latæ essent leges generales Constantij, & Theodosij.C.de formul.& impet.actio sub) concedebant actoribus condictionem triticariam. Cùm autem in cæteris rebus actores passim eadẽ ratione idẽ remedium flagitarent, ꝙ datum erat in tritico, & Prętores concederent ad similitudinem triticariæ, hoc iusta occasione factũ est, vt ea condictione passim vsurparetur, & retento nomine originis, & primitiuæ institutionis extenderetur, vbicunq; quod peteretur non esset penitus certum, vt sub ea formula si cert.petat.[illegible]to includi, & peti posset stricto veteri iure ciuili: quod prætorium subsidium non fuit necessarium, sed impertinens in pecunia numerata, cum semper, & perpetuo certa sit omniumque rerum certissima.

Quarta ratio.
30 † Quarta ratio, quia pecunia recepit functionem etiã formalem, & identificam cum alia pecunia, etiam diuersæ speciei, vel materiæ.tex.in l.quæ extrinsecus.de verb.obli.vbi licet non solum diuersitas rei, vel substantiæ, sed etiam qualitatis inter interrogationem, & responsionem, stipulationem vitiet.l.1. §.si quis simpliciter, de verb.oblig. §.præterea.§.si

de

31 dealiā. Instit. de inutil. stip.† tñ stipulanti denarios alter eiusdem quantitatis aureos spondendo obligatur, & contra: quia idem promissum videtur, & censetur omnimodo conformitas. Et ita intelligit, & decidit Bal. in l. singularia col. 4. in 10. speciali. si cert. pet. & bene, licet Alexan. ibi col 6. diuersum sentit. Quæ functio, & æquipollentia non potest consistere in materia, quæ non solet esse eadem, sed diuersa in denarijs (qui solent esse aurei, vel argentei,) & aureis, sed in sola bonitate extrinseca, seu valore imposititio consistit. Cū igit in
32 pecunia ea quātitas,† quæ ex valore imposititio resultat, solū, vel principaliter consideretur in ɔ̄ctibus, non solū respectiuis, in quibus fit appreciato alterius rei ad pecuniam, non solū vbi præcedit numeratio pecuniæ, vt in mutuo, sed vbicunq; simpliciter pecunia stipulatur, vt probat, d. l. quæ extrinsecus, sequitur præcisè attendi bonitatem illā extrinsecā quæ erat tempore contractus, tanquam solum saltem principaliter intentam, & in obligationem deductam. Verum est, ꝙ Accur. Bar. Ang. Rapha. Cum. Alex. & cæteri communiter ibi restringunt, & intelligunt, quando denarij erant aurei, & sic de eadem materia, sed vt inquit Ias. col. 1. hæc est diuinatio. Adde, quod non sufficeret, quia supplendum esset etiam de materia æque pura, quòd vulgo dicunt de eadem liga, quod est ineptum: quia text. loquitur de denarijs in genere, & sic de quibuscunq; nec requirit, quod sint eiusdē qualitatis, vel materiæ, sed solum, quòd eadem quantitatem conficiant: ꝙ non potest referri nisi ad valorē imposititiū, & extrinsecum. Quare diuinatio, & restrictio glo. & Doct. reijciēda est iuxta. leg. C. de contrahend. empt. l. si putaror. ad legem Aquil.

Quinta ratio.

Quinta ratio, quia in contractib. præsertim in venditione, & mutuo, pecunia deducitur, non tanquam massa, nec tanquā species; nec tanquam quantitas metalli, sed tanquam moneta, etiam si de certa specie monetæ agatur, puta de tot aureis solatis, ex quo tanquam moneta deducitur: ergo sequitur, quòd deducitur sub ratione valoris imposititij, & sic respectu valoris, tunc currentis, & quantitatis tunc confectæ. l. Rutilia Polla, de contrah. empt. Et sic semper requiritur, & sufficit ad eundem extrinsecum valorem reddere, qui erat tempore contractus, & præsertim in mutuo, quod petitur ab indigentibus temporario vsu æris alieni, tunc expendit. † Et tam
33

mutuans, quàm accipiens videntur respexisse ad ipsum valorem vsualem, & quantitatem tunc resultantem duntaxat, prout tanta quantitas, quæ tunc petebatur, verè mutuata est; & conuersa in rem debitoris, & non alia maior, nec minor mutuum autem re contrahitur. Cum autem res de qua tempore mutui agitur, esset ea quantitas tunc currentis valoris, qua debitor indigebat, verè (in quibuscunque speciebus non refert) mutuata perueniat, & conuersa in manus, & rem debitoris, sequitur, quod ad eam quantitatem principaliter contracta intelligitur obligatio, & quod omnino tanta quantitas postea reddi debet siue interim valor impositititius monetæ creuerit, vel decreuerit, quia tota ratio, vis, & finis mutui ad eam quantitatem, seu valorem, qui erat tempore contractus, refertur ergo ad illam obligatio metitur. Et hanc rationem aliqualiter attigit solus Bald. in l. acceptam. quæst. 17. C. de vsur. vbi melius, quàm alibi loquitur, licet alij so-

34 leant eum ineptè reprehendere. † Dicit enim, si creditor mutuauit florenos quorum postea valor decreuit, distinguendum, aut illud accidit repente, antequam verisimiliter debitor impendisset, & consulendum est debitori, vt sufficiat soluere tot florenos, nec teneatur supplere ad valorem, qui erat tempore mutui, cùm non habuerit commodum antiqui valoris. Aut accidit ex interuallo, & sic postquam debitor iam impenderat, & vsus fuerat in maiori valore antiquo: & debet ad illum valorem supplere, cuius commodum habuit nec debet cum aliena iactura locupletari. Hæc distinctio verissima est; & ipsa legali æquitate fundata, in ratione præcedenti. Hinc emergunt reliquæ probationes, & efficaces demonstrationes, videlicet.

Sexta. Sexta, quia si creditor non mutuasset, tanti tunc in rebus suis impendisset, quanti valebat, debitor etiam tanti in rebus suis impendit, ergo debet reddere in eodem valore in casum secuti decrementi, aliàs non redderet æquale, nec mutuum integrum, sed diminutum, quod esse iniquum, & contra iustitiam commutatiuam.

Septima. 35 † Septima, quia si quis vinum mutuo accepit, deinde fortè illud idem, vel mala custodia, vel casu fortuito, vel etiam vini natura deterioratum reddere velit, non auditur, sed debet reddere æquè bonum, vt erat tempore mutui. l. cum, quid.

quid. si cert. petat. Quòd si hoc habet locum vino eodem, sine vlla debitoris vtilitate, seruato igitur multo fortius eo in bonitate sua vtiliter consumpto. Ergo si pecunia mutuo accepta minus valere cœperit, omnino suppleri debet vsque
36 ad valorem qui erat tempore contractus. † Valet enim argumentum de bonitate intrinseca vini mutuati ad valorem imposititium pecuniæ mutuatitiæ; quia valor impositius est verè bonitas intrinseca pecuniæ signatæ, in quantum talis, licet hoc ipsi rudi metallo non natura, sed extrinsecus ex compacto publico accedat. Igitur multo magis suppleri debet, saltem quando debitor pecuniam iuxta priorem bonitatem suam in vsus suos conuertit, deinde valor minutus fuit, vt hic alias non redditur æquale recepto, & in rem conuerso.

37 † Octaua, quia si pecunia mutuo recepta post cõsumptionem in totum reprobaretur, deberet solui alia ad æstimationem mutuatæ, tempore mutui inspecto secundum omnes: ergo si reprobetur in parte, vel quatenus reprobatur, puta per diminutionem valoris, deberet reddi, & suppleri in valore, qui erat tempore mutui, per locum de toto ad partem. l. quæ de tota, de rei vendic. & ita arguunt, & tenent Anto. Butr. Panor. d. cap. quanto. colum. 5. quod sequitur ibi. Ioan. de Vicomercato col. fin. Octaua.

38 † Nona, per locum ab absurdo, quia alias debitor haberet primò lucrum maioris valoris, in quo pecuniam impendit: secundò lucrum negociationis, & interusurij temporis medij, ad rationem eiusdem valoris, semel in rem suam versi: & sic dupliciter locupletaretur, idque cum iactura, & iniuria creditoris, qui minus reciperet quam dederit, nempè in minori valore, & sic minorem quantitatem. Nona.

39 † Decima, quia si suppleri debet à debitore valor imminutus post consumptionem, ergo deduci debet creditori valor secutus post consumptionem, per locum ab eadem contrariorum disciplina: & quia quod operatur propositum in proposito, operatur oppositum in opposito. l. ex duobus. l. & si contra tabul. de vul. & pupil. l. si ex toto in prin. de leg. 1. l. fin. in fin. de leg. 3. & per locum à vicissitudine commodi, & incommodi. l. secundum naturam, de reg. iur. Et sic clarissimis demonstrationibus euincitur pars affirmatiua in vtroq; mẽbro. Vlterius probatur. Decima.

Vndecima. 40 † Vndecimò, quia supponitur consuetudo, quod licet obligatio concepta sit sub certa specie monetæ, puta ad tot ducatos,, vel aureos, tamen liceat soluere in qualibet alia proba etiam minuta moneta ad æstimationem ducatorum, vel aureorum. Et sic tempore mutui, & paulo post debitor habebit ius, & facultatem se liberandi, soluendo bis milles libras in qualibet proba moneta: igitur eandem facultatem habet hodie, nec auferri potuit per superuentum augmentum valoris ducatorum, vt in simili arguit Soci.consf.6.col.2.lib.1.quẽ sequitur Curt.Iunior in cons.24. Et de prædicta consuetudine attestantur Bar.in l.Paulus.col.1.& ibi Imol.& alij de solu. Bart.in l.1. in fin.de auro. & argent.lega.Bal.in l.si quis argẽti.in princ. C.de dona.in l.libera. C.de senten.& interloc.omnium iudic.Bart.Alex.Socin.Aret.Purpura.in l.2. §.si cert.pet.Anto.But.Parno.Io.de Vicomerca.in c.quanto. in fin.de iureiur.Clauf.in verf.pecunia.in fin. Nico. Boerij. Deci.Burdega.327.colu.3. ad hanc partem affirmatiuam nonnulli sequuntur, & videtur indubitata per prædicta.

41 † Sed nunc fortius in contrarium argumentor pro parte negatiua, primò, quia vtcunque pecunia signata tantùm vtamur, tamen non solus caracter, sed etiam bonitas materiæ, & pondus attenditur, saltem in monetis pretiosis, videlicet *Primum.*

42 aureis, & argentis. † Imò videmus in illis magis bonitatem, & quantitatem materiæ attendi, quam formam, seu charačterem: & ita dè facto in tota Europa, quæ ditionis Christianorum est, obseruatur: & à tẽpore immemoriali constat semper obseruatum fuisse, etiam florente Romano Imperio, sub quo sancitum erat vniformem esse æstimationem monetæ, vt sup.nu.18. seq.q.tex.in l.1.C.de vet.nummi.potesta.lib.11.vbi non tenetur quis recipere solidos aureos etiam Imperatorũ figura signatos, nisi sint debiti põderis, & speciei, hoc est, materiæ: & in l.1. de ponder.lib.10.vbi non tenetur etiã quæstor Imperatoris, qui cudi fecit, recipere pecuniã auream, nilegitimo pondere expensam: imò non solũ quantitatẽ, sed etiam qualitatem, idest, bonitatem, & puritatem materiæ probare

43 licet, l.2. eo.tit. † vbi Iustin.ad hunc finem iussit per singulas ciuitates stare publicũ zygostatem. Scio, quod hæc vox Græca significat libripendẽ publicè ponderibus, & stateris negociatorũ præfectũ. sed puto, quòd per d.l.2.in verbo qualitate, *Zygostata.*

deputatus

deputatus fuit etiam ad puritatem materiæ aureorum pro-
44 bandam. † Igitur non sola forma, & quiuis valor impositi- *Secūdum.*
tius, sed potissimum ipsa materia legitima, & pondus sunt
de ratione, substantia, essentia veræ, & legitimæ monetæ.
45 † Ex quo consequitur secundum, quod in commercijs, &
omni contractu licet pecunia aurea, & argentea non dedu-
catur in dispositionem tamquam massa, nec tanquam rudis
quantitas metalli, sed tanquam pecunia signata: tamen non
deducit sub ratione simplicis ualoris impostitij siue extrin-
seci, & clausulis tantum, nec tanquam simplex quantitas ge-
nerica, & abstracta, puta tot librarum tantum, sed etiam
imò principaliter tanquam species sub ratione valoris intrin
seci, videlicet bonitatis materiæ, & ponderis illius speciei
monetæ, quæ in dispositionem deducitur.
46 † Et hinc est, quòd si actū sit de certa specie monetæ, non
tenetur creditor recipere in alia specie, vel forma, nisi con-
stet, quòd sua non intersit, text. in l. Paul. de solutio. quod nō
esset, in pecunijs non haberetur respectus ad speciem, sed ad
47 solam quantitatem abstractam valoris currentis. † Tertiò, *Tertium.*
quia in themate non videtur verè, & in effectu auctus valor
extrinsecus aureorum: quoniam quanto fuerunt aucti aurei
in valore, seu numero solidorum, tanto idem solidi diminu-
ti sunt intrinsecus, & deteriorés effecti in materia, & ponde-
dere, licet in veteri manserint æstimatione, Et sic necesse fuit
proportionaliter augeri indicaturam aurei de huiusmodi
solidis, alioquin censerentur diminuti: sed deterioratis soli-
dis non valerent maiorem huiusmodi solidorum numerum.
Et hoc est, quod dicit Imol. in d. l. Paul. Phil. Cor. cons. 279. in
48 fin. cons. 287. in fi. lib. 1. † ꝙ æstimatio aurei crescit propter
deteriorationem minutæ monetæ. Et sic hoc modo propor-
tionaliter augendo non dicitur augeri cursus aurei, seu valor
impostitius, sed stare, & conseruari: quia quadraginta soli-
di ex his, qui cudebantur, & currebant tempore dicti con-
tractus, valent quadraginta quinque ex his, qui postea cœ-
perunt fabricari.

Multas autem interim artes callent monetales, & despoti-
carum rerum administri, ad veterem, & fortiorem omnem
monetam explicandam, & ad cauendum ne priuatis veterē,
& fortiorem monetam habentibus liceat exportare, com-

mutare, vel aliter expendere maiori valore, vel meliori, cōditione, quam sit noua, & deteriorata moneta.

Quartum. 49 † Quartò, quia etiam si in veritate censeretur auctus valor extrinsecus aurei, tamen iustum, & æquum videtur in dicto themate creditorem habere commodum, vel excessum, si quod sit, huius augmenti. Patet, quia istud augmentum hodie superueniens non superuenit facto, nec impensa, nec dāno debitoris, sed generali prouidentia, seu lege superioris: ergo non debet illud commodum inuidere creditori, præsertim beneficio, qui gratis, & sine vsuris mutuauit. Et sic cùm illud commodum non proueniat de re debitoris, sed facto superioris, & lege communi, non debet à debitore deduci: quia non deduceret, quod est suum, sed quòd est alienum, cùm sit obligatus ad speciem monetæ.

Quintum. 50 † Quintò, quia cùm istud augmentum procedat à lege communi, ad vtilitatem omnium communiter, & æqualiter facta, debet æqualiter prodesse. Et sic sicut prodest debitori, vt possit de suis aureis soluere aureos ad rationem quadraginta quinque solidorum illis, quibus obligatus est ad solidos, vel sub nomine quantitatis in genere: ita debet prodesse creditori, cui debentur aurei in specie, scilicet in illa moneta aurei alioquin lex communiter, & æqualiter in omnes lata nou respiceret omnes æqualiter, sed debitoribus tm̄ prodesset, solis autem creditoribus noceret, quod est absurdum.

Sextum. 51 † Sexto, quia noua lex huius augmēti cadit directo, & immediate super certa specie monetæ, idq; absolutè: ergo sicut prodest habentibus de huiusmodi specie in dominio, ita dēt prodesse his, quibus huiusmodi species debetur. Facit, ꝙ qui habet actionem ad tot aureos, vt hic mille debentur, censet tot aureos habere. l. qui actionē, de regulis iuris, ergo non debet minus aureorum recipere per dictam deductionem.

Septimū. 52 † Septimò, quia aliàs damnificarentur creditor ex improuiso, & hoc propter deteriorationem minutioris monetæ sine facto, & culpa sua superuentam, quod est absurdum: in debitore verò duo specialia concurrerent: primum, quod posset deducere de augmento numero solidorum, & restringere creditorem ad numerum solidorum, qui erat tempore contractus. Secundum, quod hæc deductio, & restitutio fieret, non habita ratione, quod veteres solidi superua-

superualebant nouis in materia, & pondere: & sic esset restrictio ad numerum antiquum solidorum, non tamen ad rationem antiquorum meliorum, sed nouorum deteriorum: & sic haberetur ratio solidorum veterum, quantum ad commodum debitoris duntaxat, non autem quantum ad commodũ creditorum: quæ inæqualitas absurda, & iniqua est.

53 † Octauò, quia sequeretur quod durius ageretur cum creditore obsequioso, & benigniori, quàm creditore tenaciori, quod est absurdum. §. fin. vers. sed cùm pessimum. Instit. de donatione. Patet, quia si creditor maturasset exigere mutuum ante legem augmenti latam, recepisset omnino mille aureos, & commodum augmenti habuisset: non autem æquum videtur, vt sit deterioris conditionis, ex eo, quod diutius mutuauit, & in gratiam debitoris exigere distulit: nec debet inopinatum incommodum referre ex liberalitate sua: nec ferendus esset debitor imputans creditori dilationem, ex qua lucrum sentit. leg. cùm in fundo. §. quod si mulier. de iur. dot. *Octauum.*

54 † Nonò, quia aliàs non esset differentia inter obligatum ad certam speciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatem in genere de quauis moneta: quod est absurdum, quia est contra ius in dicta l. Paulus, & contra rationem, & vsum consuetum. Non obstat, si dicatur quod immo remanebit: quia licet obligatus ad speciem monetæ deducat superuentum augumentum valoris extrinseci, tamen tenetur soluere in eadem specie monetæ: quoniam hoc modo esset destruere obligationem creatam in specie, & certo numero monetæ, de qua agitur, & reducere ad obligationem certæ quantitatis genericæ, & abstractæ, soluendam in certa specie monetæ, non autem ad certum numerum eiusdem speciei: veluti cum quis promitteret centum libras in florenis, quæ obligatio differt ab ea, in qua debetur certus numerus florenorum, vt tradit Bartol. & omnes in dict. l. Paulus, & vbique. Sed in themate obligatio non est contracta ad summam, vel quantitatem in genere soluendam in aureis, sed ad certum numerum aureorum, & sic multum refert, quia certus numerus æquè principaliter in obligatione censetur, atque certa species monetæ. *Nonum.*

55 † Decimò, quia obligatus ad decem dolia vini ex mutuo, *Decimò.*

tuo, nil potest deducere quantumcunque prætextu maioris indicaturæ, seu valoris extrinseci superuenti, puta si tẽpore mutui dolium talis vini venicbat decem libris, nunc autem dolium æquè boni vini vænit quindecim, vel viginti libris: nec attenditur illa casualis, & fortuita indicatura extrinsecus accidens prout nec superuenta precij vilitas citra mo-
56 ram. † Igitur nec debet attendi in nummis citra moram, quia vtrobique eadem est species contractus eiusdem naturæ, videlicet mutui, eadem ratio, & habitudo indicaturæ, seu valoris extrinseci: quia cum de facto sola libidine principis augeri, vel minui posſit, debet ea variatio casui fortuito asscribi, per not. in l. si per imprudentiam de euicto. & sic idem iudicandum, quod de indicatura vini mutuati, cùm vtrobique indicatura sit valor extrinsecus, & fortuitus, qui potest quo ad contrahentes in alterutrumque æquè se habere, vel contingere: & sic neuter lædi videbitur, si neutra dx parte eius ratio habeatur. argum. l. de fideicommisso. C. de transac. l. si pater pupillæ. C. de inoffic. donatio.

57 † Ex his elisa videntur primùm tria prima, & potissima fundamenta partis affirmatiuæ à quibus reliqua dependent, & ad leges citatas in 2. ratione, & authoritatem Aristot. de vbique vniformi, & perpetua semper æstimatione signo designata, responderi posset, hoc est verum de iure, sed nõ de facto: ita enim & dicebat, & expediebat in toto orbe omniũ, quibus, vel iura gentium communia sunt, vt esset eadem saltem vniformis æstimatio, & proportio, quæ etiam est de iure gentium, & inuentione, & authoritate: vt supra. nume. 39. quod licet nunquam vniuersaliter factum legatur tamen iu-
58 re Romano constat districtè sancitum. † Vnde verisimile est sub imperio Romano, & florente, hoc executum fuisse, & diligenter obseruatum, quanquam ius cudendæ monetæ non esset soli Imperatori, nec Senatui, nec populo quidem Romano reseruatum, sed etiam particulares Respublic. per loca monetam cudebant, & verisimiliter suam certam quæque speciem, hoc est proprio charactere, materia, & pondere, vt patet in l. creditor in princip. de solut. ita tñ vt tam in bonitate, & quãtitate, seu pondere materiæ, quàm in indicatura deberent ad eandem proportionem, & æstimationem reduci in toto imperio definitam, [illegible]

Non

59 † Non obstat etiam distinctio Bald. & æquitas, de qua supra, in quinta ratione num. 62. quia dictum Bald. in 2. membro, in quo iacet tota difficultas, potest procedere (prout etiã tanquam alijs circunstantijs iustificatiuis circumscriptis intelligendum est) quando esset mera, propria & effectualis diminutio facta sine causa iustæ proportionis ad alias monetas. Dupliciter autem contingit certam speciem monetæ solam alijs in statu suo manentibus diminui. primò minus propriè, puta si aureus à tempore contractus fuerit intrinsecus, & extrinsecus ęqualiter apertè diminutus. Secundò propriè, si non fuit diminutus intrinsecus, sed extrinsecus tantum siue ex iusta causa, puta quia (quod nunquam audiui, nec legi) prius currebat, & tolerabatur in maiori valore extrinseco, quàm deceret, respectu minorum monetarum, quæ non mutantur in materia, & indicatura, siue ex alia causa iusta, vel iniusta, vt sæpè fit: vel etiamsi non solùm extrinsecus apertè diminutus fuit, sed etiam intrinsecus, nõ apertè nec iusta proportione, sed occultè, vt fit ita, quod populus putat eundem esse au-

Duplex diminutionis.

60 reum. † Hæc enim est vera & effectualis diminutio materiæ, & indicaturæ, vel solius indicaturæ, quæ non debet nocere creditori, nec ansam dare debitori, qui bona moneta, & in maiori valore vsus fuit, vt cum iactura creditoris locupletetur, & sic debet supplere ad valorem antiquum; hoc est ad pristinum numerum solidorum: secus si non est vera, & effectualis diminutio, vt si contingeret aureum valere minorem solito numerum solidorum, quia minutior moneta cœpit melior & fortior cudi; quia tunc non potest habere locum dictum Bald. sed sufficiet debitori totidem aureos restituere, nec tenebitur supplere numerum solidorum nunc deficiẽtem: quia solidi præsentes sunt meliores, & aureus etiam hodie valeret eundem antiquum numerum solidorum, si cum antiquis illis solidis permutandus esset: & sic non offenditur hoc casu, sed stat communis, & negatiua sententia.

61 † Minus etiam offenditur in primo minus proprio casu, in quo procedit dictum Bal. quia ibi aureus pręsens, ex quo apertè tam intrinsecè, quàm extrinsecè minutus est non est integer aureus, sed pars aliquota veteris aurei: quemadmodum si post contractum desijsset cudi, & haberi integri aurei, sed semi aurei, vel besses, aut dextantes veteris aurei cuderentur.

Non

Non enim liceret supplere in nummis, sed oporteret in semi aureis, vel alijs speciebus auri supplere numerum receptorũ aureorum: quia tunc non dicitur facta vera diminutio monetæ aureæ nec in materia, nec in indicatura, sed solùm sectio corporum ipsius monetæ manente eadem proportione, & cursu in vtroque valore, tam intrinseco, quàm extrinseco.

62 † In secundo autem casu, in quo solo propriè dicitur facta vera, & effectualis diminutio indicaturæ, seu valoris extrinseci, & in quo solo propriè loquitur, & procedit dictum Bald. specialis ratio concurrit, ex qua communis sententia limitanda est: quia ex qualitate actus, & contrahentium constat, quod mutuabatur non solùm contemplatione speciei, sed principaliter, saltem æquè principaliter contemplatione valoris tunc currentis. Et sic cùm valor ille in rem debitoris versus sit, & postea de facto verè, & effectualiter contigit diminutio, debet debitor supplere, etiam stante dicta communi sententia: non tamen tenetur in auro, sed sufficit in minuta moneta supplere, quia satis est creditorem indemnem reddere.

63 † Eodem modo respondetur ad tertium, quartum, quintum, sextum, & septimum adducta pro parte affirmatiua: quia in effectu fundantur super illa æquitate, ne creditor inopinatè damnificetur, debitor autem indebitè cum illius iactura lucraretur: quæ ratio non habet locũ, nisi in dicto secundo casu, in quo ex interuallo superuenit vera, & effectualis indicaturæ diminutio, qui est casus specialis limitationis sententiæ communis, & negatiuæ, quæ etiam si aliàs esset regulariter vera & firma, tamen non obesset conclusioni nostræ, & sententiæ Bal. in d. l. acceptam.

64 † Non obstat nonum, quia friuolum est, quod comminiscuntur præfati Docto. de consuetudine: quia non dicunt solitum fieri solutionem in qualibet moneta inuito creditori, sed quod communiter solet recipi in qualibet proba moneta quod consuetudinem non arguit, sed meram contingentiam facti, quæ vel ex mera ciuilitate creditoris accidere potest, vel effectu, & compendio præsentis qualiscunque solutionis, metuque ne debitor alioquin pòstea frustretur, vel etiam mero iure, ex quo tunc fortè non intererat creditoris in priori

moneta

moneta folui d.l. Paul. ex quibus quantocunq; tempore nulla poteſt inferri conſuetudo, vel neceſsitas generalis, per ea, quæ ſcripſi in conſu. Pariſ. §. 1. glo. 4. num. 11. dicendum enim fuiſſet ſolitum inuitos creditores cogi ad recipiẽdum ſolutionem in quauis moneta, etiam ſi eorum intereſſet, quod nunquam
65 legitur factum, nedum probatum. † Et in veritate nihil eſt de dicta conſuetudine, ſed oppoſitum notoriè obſeruatur, quòd quando obligatio contracta eſt ad certam ſpeciem monetæ, non tenetur creditor recipere in alia diuerſa deterioris materiæ, niſi forſan conſtet, quòd ſua non interſit. Verum eſt, quòd dicta promiſcua, & ſolita contingentia inducit, vt creditor ſeuerius, & præfractè in eadem ſpecie exigens, dicatur acerbus, & onerofus, tanquam ſummo iure vtens, nullo benignitatis temperamento admiſto, contra. l. ſi ſeruos. in fin. de pigno. actio. l. ſi bene. de vſur. quòd non ſemper, & vbique toleratur; vt ſupra. num. 266.
66 † Modò applicando hæc ad hypotheſin. q. noſtræ conſtat, quòd nos ſumus in hoc ſecundo caſu, ſaltem in ſuo caſu conuerſo, qui eſt eiuſdem contrariæ rationis, & diſciplinę per iura vulgata. Notum eſt enim aureos non eſſe auctos intrinſecus, ſed extrinſecus tantùm de quinque ſolidis, & ſic de octaua parte, idque per ſe, & abſolutè: non autem propter monetam minorem intrinſecus, vel extrinſecus diminutam tem- *Solutio.*
67 pore dicti augmenti, † quia licet ab eo tempore cœperint, ſeu potius ſenſim à plus centum ab hinc annis continuatum ſit (more ſolito) minutam monetam impuriorem cudi, (vt Budæus in aſſe, & Leonard. Por. tract. de ſeſter. conqueruntur, & olim Pli. lib. 33. cap. 3.) tamen hoc non obſtat duplici ratione. Prima, quia etiam aurei ſemper ſenſim fuerunt aucti in valore extrinſeco, vſque ad quadraginta ſolidos tempore dicti augmenti. Secunda quia etiam aurei ſemper impuriores mandrubuli more excuſi ſunt, ita quòd tempore dicti augmẽti non erat neceſſe nouum augmentum indicaturæ aureorum addere, propter deteriorationem monetæ excuſæ, vel excudẽdæ. Vnde quamuis extunc deterior parua moneta excuſa ſit tamen non fuit auctus valor extrinſecus prioris, & fortioris paruæ monetæ, ſed in eodem veteri curſu remanſit: & ſic nouum illud augmentum aureorum de quinque ſolidis, fuit ve-
68 rum, & effectuale augmentum indicaturæ. † Et ſic in q. præſenti

senti concludendum pro parte affirmatiua, etiam absque eo, quòd abrogetur, communis sententia, sed limitatur hoc casu propter prædictam æquitatem, quæ est de facto euidens, in hoc, quòd aureus non extrinsecus auctus, sed potius diminutus, valet hodiè 45. solidōs, de illis etiam solidis, qui tempore mutui currebant, & currunt, licet tunc aureus non valeret nisi 40. Ex quibus quantum ad hanc q. patet solutio ad primum, secundum, tertium, & septimum, adducta pro parte negatiua: breuitatis enim causa nolo super singulis, (quæ studiosus indidem supplere potest) immorari. Ad quartum autem, quintum, sextum, & octauum respondetur, quod ex quo debitor tenetur soluere in aureis, & sic de pecunia sua minuta, vel de labore suo acquirere aureos, & aurei pluris sibi hodie constant, quia oportet eum pro singulis acquirendis, vel seruandis dare, vel expendere 45. solidos, vel lucrum, solarium 45. solidorum, vbi sufficiebant 40. solùm, idq; etiam de solidis, qui currebant tempore mutui, quia non sunt vllo modo aucti, apparet, quòd istud nouum, & merum augmentum aureorum extrinsecum directò cadit in incommodum, & damnum eorum, qui erant obligati in aureis, & in commodum, & lucrum eorum, qui erant obligati in genere quantitatis. Et sic in proposito cùm debitor non custodierit, sed expenderit singulos aureos mutuatos pro 40. solidis, valdè damnificaretur, si oporteret eum pro singulo aureo comparando dare 45. solidos, vel æquipollens. Et sic debitor non certat de lucro augmenti retinendo (cum eosdem aureos ante augmẽtum pro veteri precio expenderit) sed de damno vitãdo: creditor autem nihil volens deducere, non certat de damno vitando, quia verisimiliter eosdem aureos aliàs expẽsurus erat precio tunc currente: nec etiam certat de fortuito, vel legali commodo, sine damno debitoris, sed de lucro, & de maiori summa quàm dederit recipienda damno debitoris, & contra naturam mutui.

9 † Ad nonum, fateor quòd hic debitor obligatus est præcisè ad certam speciem monetæ, videlicet ad solares aureos, & etiam ad certũ numerum, videlicet ad mille: sed dico, quod in quãtum est obligatus ad vtrumque simul, videlicet ad certam speciem, & certum numerum, ea obligatio intelligitur rebus sic stantibus. Imo dico, quod non solùm quando ta-

citè

citè (vt in themate,) ſed etiam ſi expreſsè conuentum ſit de reddendo ſimpliciter in eiſdem ſpeciebus, & eodem numero, adhuc in dubio alio, non concurrente, non cenſetur conuentum de non ſupplendo nec deducendo vero extrinſeco augmento, vel decremento, niſi ſpecialiter expreſſum ſit, vel niſi iam tempore contractus periculum mutationis immineret, vt in exemplo. infr. q. ſequent. Tunc enim cenſetur ea pactio ſpeciei, & numeri cauſa tacitæ tranſactionis periculi imminentis facta, aliàs non cenſetur facta, niſi ad maiorem expreſsionem, quod non licebit eandem ſummam in diuerſa ſpecie monetę etiam æquipollenti reddere, non autem referenda eſt ad mutationem, vel deteriorationem monetæ, quæ non imminebat, nec præſumenda eſt. Et ſic ea pactio debet in dubio intelligi, rebus ſic ſtantibus, prout etiam eſt de natura omnium contractuum. Et ſic cenſetur actum de aureis eiuſdem bonitatis, & valoris extrinſeci, vel indicaturæ, cuius erant tempore mutui, non autem maioris, nec maiorem ſummam conficientibus, quàm debitor receperit, & in vſus ſuos conuerterit. l. cùm quid, ſi cert. petat. l. Rutilia Polla. de contrahen. emp. ſed nunc verè, & effectualiter plus valent, etiam habito reſpectu ad monetam paruam currentem tempore mutui, quia tunc mille huiuſmodi aurei valebant quadraginta millia ſolidorũ, tunc currentium: ſed nunc valent quadraginta quinque millia ſolidorum etiam de ſolidis currentibus tempore mutui, quia ſolidi illius temporis manſerunt, & manent de facto in eadem indicatura, & eodem curſu cum nouis, licet nouiter excuſi deteriores ſint intrinſecus. Et ſic niſi debitor deduceret ſuperuentum bonitatis augmentum, damnificaretur cum effectu quinquies mille ſolidis, in quibus creditor locupletaretur, ergo deductio facienda. Patet, quia ſi verè, & effectualiter diminuti eſſent aurei, ſupplendum eſſet, vt nuper concluſum eſt, ergo verum, & effectuale augmentum deducendum.

70 † Non obſtat decimum, quia reſpondeo, quod bonitas intrinſeca pecuniæ, non ſunt ſimilis nec eiuſdem habitudinis, & rationis: quia in vino, & ſimilibus eſt merè extrinſeca nihil commune habens cum ſubſtantia rei mutuatæ: imo etiam eſt impertinens, nec eſt in conſideratione in mutuo: aliàs nõ diceretur vinum mutuari, ſed vendi: ſed in nummis bonitas

extrinſeca

extrinseca est consubstantialis, & de essentia pecuniæ, vt sup. in princip. 92. huius quæst. Et dato quòd hodie etiam bonitas interusurij considerabilis est de substantia, saltem in moneta preciosa, tamen etiam bonitas extrinseca æquè consubstantialis est, æquè principalis, & etiam tempore dispositionis (præsertim in numero, quod temporarij vsus pecuniæ gratia fit) principaliter intenta, & considerata, & sic in eadem bonitate extrinseca reddi debet. ergo casu conuerso verum, & effectuale augmentum bonitatis extrinsecæ deducendum.

71 † Vlterius non valere augmentum d.l.cum quid, & de bonitate extrinseca vini ad pecuniam, probatur: primò, quia bonitas extrinseca vini vel similis speciei non est certa, sed de se variabilis, prout est benè accidentalis, & sic variatio non est inopinata, nec contra naturam rei: sed in pecunia, prout de ratione, & substantia pecuniæ est certa perpetua æstimatio, ita eius variatio est contra naturam pecuniæ, & contra

72 ius per iura supr. num. 18. cum sequent. quæst. † Secundò, quia in vino bonitas extrinseca nõ venit iure actionis, sed mero iudicis officio, vt no. omnes Doctor. in d.l. sed in pecunia, cùm bonitas extrinseca veniat æquè principaliter, vt supra. quæst. 1. venit ab initio iure obligationis, & actionis: igitur in pecunia inspicitur tantùm æstimatio, quę erat tempore cõtractus, per tex. in l. fundum Cornelianum. de nouatio. vbi Bar. & omnes, & in d.l. vinum, & vbique.

73 † Tertiò, quia in vino vinum tantum peti potest, non autem æstimatio, vt not. Bartol. & omnes in d.l. cùm quid: sed in pecunia, si decem aurei mutuati sunt, possunt peti denarij, vel libræ eiusdem quantitatis imposititiæ: quia de iure tantam functionem, & æquipollentiam recipiunt, vt nec stipulationis quidem forma offendatur, si quis interroget de denarijs, & alter respondeat de aureis, vel contra ad eandem æstimationem. text. in l. quæ extrinsecus de verbor. oblig. Si igitur ab initio inest æstimatio iure actionis, & ab initio peti potest, igitur eadem æstimatio, quæ erat tempore contractus, postea peti potest, siue interim creuerit, siue decreuerit, saluo æquitatis temperamento, de quo sup. num. 33. Item cùm mutuum re contrahatur, & valor impositius tunc currens sit res principalis, saltem æquè principalis, quæ deducitur in contractum mutui pecuniæ, sequitur quod mutuum ad eundem va-

lorem

lorem limitatum,& contractum intelligitur,prædicta æquitate salua. Et sic iam nec communis opinio subsistere potest, nec eo quidem prætextu quasi neuter lædatur:quia imò stante communi, alreruter lædi potest, & vtrique periculum imminet,sed secundum nos,tempus contractus inspiciendo neuter lædi potest,sed vtrique seruatur quantum dedit,vel habere sperauit,& debuit.Habes quæst.ab imis ipsis rerum fundamentis radicitus erutis nouiter excussam, & decisam, nec tamen tot argumenta tanto molimine digessi ad hanc solã quæstionem decidendam, in qua sufficiebat æquitatis distinctio, de qua sup.nu.33.sed ad vniuersam materiam aperiẽdam,vtque breuius defungi liceret in quęstionibus sequentibus,pręsertim in conclusione totius materiæ quæst. fi.

SVMMARIVM.

1 *Hypothesis huius quartæ quæstionis.*
2 *Perpetua, & vniformis nummorum æstimatio.*
3 *Obligatio ad certam speciem, & certum numerum an stringat.*
4 *Verbum vnum efficax tantum valet, quantum mille.*
5 *Aurei augmentum, vel decrementum sequuntur precia rerum.*
6 *Contractus, & distractus eodem iure regulantur, & nu. 11.*
7 *Aurei bonitas extrinseca ferè magis, quam intrinseca inspicitur.*
8 *Aurei valor in emptione rei, non materia attenditur.*
9 *Emptor debitor generis est.*
10 *Valor pretij in examine deceptionis vltra dimidium attenditur à tempore contractus.*
12 *Supplementum læsionis fiet ad æstimationem pretij tempore contractus.*
13 *Vera resolutio quæstionis propositæ cum refutatione argumentorũ contrariorum.*
14 *Contrahentes se subiecisse aleæ non est præsumendum.*
15 *Ratio eadem cum quæstione, vel dicto non valet, & nu. 17.*
16 *Explicatio.l.2.C.de veteris nummisma.potestate.*
18 *Valor impositiuus est etiam bonitas intrinseca.*
19 *Ratio quare plurimi, quandoque grauiter in facto errent.*
20 *Paradigma authoris pro resolutione q.præsentis.*
21 *Aureorum simplex expressio sufficit ad obligandum in specie.*
22 *Paradigma aliud.*
23 *Variatio modico tempore duratura non est attendenda.*

R 24 Mo-

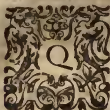

Vartò, æquè necesse est excutere, q͂d in alijs contractibus, & obligationibus, puta in vẽditione, retractu redemptione, dote, deposito, legato, & alijs infinitis. Vt autem infinitas disputationis vitetur, & hæc quantũ fieri potest, certa noua, & methodica ratione decidantur, exactè discutiemus casum vnũ deductis vtrinque quam breuius licebit, & inuicem collatis radicalibus argumentis, vt sic reliqui quoque casus plani fiant.

Venditio. 1 † Capio ergo casum venditionis, vtpote frequentiorem, & latius patentem. Fac domum venditam pro mille aureis solatis, traditam, & nihilominus locatam emptori pro 30. vel quadraginta aureis solatis, donec precium soluerit, iuxta no. in l. sicut emptio loca. tempore verò contractus aureus solaris valebat tantum 40. solidis: cùm autem post aliquot annos cœpisset valere 45. solidis, emptor obtulit 889. aureos tantum, cùm quinque Turonensibus, & sic deducẽdo augmentum, an potuerit? Et communis est sententia, quòd non, sed quod præcisè teneatur mille aureos soluere absque deductione augmẽti, & suppletione decrementi, & quod citra moram non attẽditur variatio valoris, siue creuerit, siue decreuerit. Sed hæc communis sentẽtia refellitur, primò, quia est absq; lege: quippe iura nunquam præuiderunt, nec deciderunt hanc quæstio. cùm de iure non possit esse locus huic variationi, sed sancitũ
2 sit. † vt perpetua, & vniformis sit nũmorum æstimatio. l. ideo de eo, quod cer. loco. l. 1. de contrah. emp. l. fi. C. de vete. nũmis.

potest.

poteſt.lib.11.Secundò, dicta communis opinio fundatur in l. cum quid,ſi cert.peta.& in eo, quod valor impoſititius nummi ſit bonitas extrinſeca,ſicut æſtimatio caſualis vini mutuati,venditi, vel aliter debiti. Sed iſtud fundamentum eſt falſum, per not.in ſi.q.præcedenti:quia in vino,& ſimilibus æſtimatio eſt merum accidens, nihil habens commune cum ſubſtantia rei: in nummis verò huiuſmodi valor impoſititius eſt proprium ſubſtantiale ipſius nummi,& ſic non propriè bonitas extrinſeca, ſed intrinſeca.Duo enim ſubſtantialia nummi, videlicet legitima materia in qualitate,& pondere, & publica,& compacta æſtimatio.

3 Altius ergo inquirenda veritas.† In primis pro venditore, & communi ſententia arguitur,primo quia venditio facta eſt ſub certa ſpecie monetæ, videlicet aureorum ſolatorum, & ſub certo numero,videlicet mille,ita quod obligatio precij reſtricta eſt, & determinata(prout fieri potuit) ad certam ſpeciem, & numerum, ita quod emptor præciſe obligatus eſt ad ſpeciem, & ad numerum nummorum conuentum. Igitur non poteſt deducere augmentum ſuperuentum,quia eſſet detrahere numero conuento, qui non minus eſt in obligatione quam ſpecies conuenta, vt patet ex tenore verborum contractus cui ſtandum eſt. Neque enim dubium eſt, quin vendi potuerit, vt pro ſumma librarum cuiuſuis monetæ ita pro qualibet certa moneta, & certo numero, & quin præciſe (ſi conſtet) ſtandum ſit,nec melius conſtare,quam ex verbis expreſsis.l.non aliter.§.1.de lega. 1. nec eſt aptius mentis noſtræ teſtimonium.Bald. l. ad recognoſcendos. C.de inge.manu.Et alioquin non referret dicere, vendo pro mille aureis, vel pro tanta ſumma,quantum valent mille aurei,ſoluenda in aureis, & ſic detracta obligatione certi numeri aureorum, quod eſt abſurdum,& etiam aſtringerentur contrahentes ad exprimẽdum tot aureos præciſè debitum iri, ſiue plus,ſiue minus tem-

4 pore ſolutionis valeant,quod eſt abſurdum,†quia tãtum valet vnum verbum efficax, quãtum mille,nec eſt ſuperflua verborum expreſsio exigenda.l.ſi.C. de donatio.licet nõ officiat. l.teſtamentum.C.de teſt.igitur ea breui pactione vident parres de futuro incerto augmento, vel decremento tranſegiſſe ex quo & ad certam ſpeciem, & ad certum numerum ſe limitauerunt. Et præſertim vbi non eſt inſueta huiuſmodi mone-

tarum mutatio,& variatio, vt sub hac despotia:& sic videtur contrahẽtes satis præuidisse,& nihilominus,imò eo magis ita conuenisse:& hæc est potissima ratio.Secunda huic dependẽs, ꝙ neuter vr̃ lædi,ex quo illa species monetæ æque se habet ad diminutionem,sicut ad augmentũ,no.in l.si pater.C. de inof-
5 fic.donat.† Tertia,quia aucta, vel minuta æstimatione aurei, rerum quoq; precia proportionaliter augentur,vel minuunt̃, l.2.C.de vet.nũmis.potest.lib.11.ad hoc Ang.in d.l.Paulus.Pur pur.in l.cũ quid.nu.171.si cer.pet.Quartò,quia si emptor soluisset,& postea ex pacto redimere vellet, deberet reddere similes,& totidẽ species,nec posset deducere incrementũ valoris extrinseci. ex quo nõ est concessa facultas redimendi, nisi totidum species restituendo.Et ita de cõsuetudine obseruat̃, vt testat̃ Nicola.Boer.decis.Burdeg.327.nu.4. Et in fortiorib. terminis decidit Aym.cons.47.Igitur ab initio etiã citra morã soluere tenet̃,nõ deducto dicto augmẽto,q̃a ꝯdi͞a,& distractus eodẽ iure regulant̃,no.in l.de tutela.C. de in integ. restit.
6 † In contrarium arguitur, primò quia hi mille aurei sunt promissi pro precio domus, & pro eius appreciatione ad quã finaliter post multas nonnunquam contentiones deuẽtum est, vt inquit text. in l. si voluntate. C. de rescinden. vend. Et sic constat, vt ad valorem, & æstimationem domus, qui erat tempore contractus,ita ad valorem, & æstimationem aureorum, qui erat tempore contractus, respectum habitum: igitur debet in dubio ille tãtum valor attendi, nisi aliud expressè cautum sit. Igitur si citra moram augeatur, detrahendum
7 erit: si verò minuatur, supplendum. † Secundo, quia mille aurei non sunt deducti in dispositionem, inspecta sola bonitate intrinseca, imò multo magis saltem æquè principaliter inspecta,& expressã bonitate extrinseca, igitur si bonitas intrinseca debet attendi secundum tempus contractus duntaxat,vt omnes tenent in d.l.Paulus,& in d.c.quanto, & vbique, igitur multò magis saltem ęquè attendi debet tempus cõtractus, quantum ad bonitatem extrinsecam.
8 † Tertiò, quia mille aurei non sunt æquales domui per solam materiam, sed præcipuè per eorum valorem currentem: ergo præcipuè debet attendi valor currens, & sic temporis contractus.l.Rutilia.de contrah.empt. Alioquin non seruaretur æqualitas cõnẽta subsecuta variatione,sed vel vẽditor exi

geret

geret plus, aucto aureo videlicet maiorem summam librarum, quàm quę ex pretio conuento tempore contractus resultaret, vel minus diminuto aureo: quod esset absurdum, & contra æquitatem naturalem, & intentam contractus.

9 † Quartò emptor est debitor generis, & sic ad eum spectat periculum, & in totum, & in parte: igitur sicut in totum tempore solutionis inhibitus esset cursus dictorum aureorum deberet in alia proba moneta soluere, vsque ad æstimationē, quæ tempore contractus currebat, etiam secundum communem. Igitur si valor diminutus sit, debet esse periculo emptoris, vt suppleat vsque ad dictum valorem: ergo si auctus sit, cedet suo, non venditoris commodo. leg. secundum naturam. de regul. iuris, & supr. num. 702. Et alioquin si communis opinio esset vera, sequeretur maximum inconueniens, scilicet, quod emptor, dum continuat mercedem conductionis, captaret tempus, quo valor aureorum imminutus esset, vt de facili potest contingere, & tunc precium offerret longè diminutum, quod cogeretur venditor recipere, quod est iniquum: & si communis sententia neutro casu augmenti, vel diminutionis stare potest.

10 † Quintò, quia ad sciendum an emptor, vel venditor sit deceptus vltra dimidiam iusti precij in dicto contractu, non inspiceretur quantum valebant aurei tempore solutionis, vel rescissionis, sed duntaxat quanti valebant tempore contractus. l. si voluntate. C. de rescind. vendit. vnde si tempore contractus domus valebat quater mille, & centum libras, & sic bis mille quinquaginta solatos secundum æstimationem solatorum eiusdem temporis, & sic læsus fuerit venditor vltra dimidiam, si antequam agat augeatur valor ad 45. solidos, non desinit esse læsus vltra dimidiam, & agere posse ex l. 2. quanquam si tempore contractus valuissent aurei quadraginta quinque solidos, non fuisset læsio vltra, sed infra dimidiam

11 & contra in emptore læso. † Igitur sic ad rescindendum contractum attenditur valor extrinsecus monetæ, qui erat tēpore contractus, ita ad obseruandum, & exequendum contractū in solutione precij.

12 † Sextò, quia eodem themate retento de venditore decepto, si emptor eligat supplere iustum precium, debet illud supplementū facere, & soluere habito respectu ad æstimationem,

tionem,quę erat tempore contractus non ad augmentum aureorum superuentum: vnde non tenebitur hodie supplere vsque ad bis mille. 50. solatos (licet illud esset iustum precium tempore contractus,) sed sufficiet vltra mille,tempore contractus solutos soluere alios mille solatos, & sic computato, & deducto augmento valoris, qui est tempore solutionis, vel supplementi, quod supplementum est vera pars precij eiusdē naturæ,vt scripsi in Consuetud.Parisi.§.22.quæst.9. in princi. Igitur etsi nil fuisset solutum ab initio, sed totum precium restaret hodie soluendum,posset soluere precium,& supplemētum secūdum valorem contractus, & sic facta de toto precio deductione augmenti superuenti:quia vnum, & idem preciū non debet diuerso iure censeri.l. cum qui in fi.de vsu capio. Quid dicemus?

13 † Expendamus, & conferamus vtriusque partis rationes, vim & energiam. Et certè pro venditore sola prima ratio vrget, & subsistit, videlicet, quòd precium limitatum fuit, & compactum non solùm ad certam monetæ speciē,sed ad certum numerum nummorum dictæ speciei: & consequenter nō spectandum augmentum, vel decrementum extrinsecum dictæ speciei monetæ,sed deincerto euentu augmenti,vel decrementi transactum per expresionem,& taxationem certi cer-
14 torum nummorum numeri.†Secunda enim ratio est pars primæ, nec alioquin per se subsisteret: quia regulariter non est præsumendum, quòd contrahentes velint se subijcere alicui aleæ:fac.nota. supra num.63. Imo hoc ipsum principaliter in quæstione versatur, An contrahentes intenderint præcidere ad summam, quam tunc mille solati conficiebant:an vero in-
15 tenderint transigere de alea.† Et non valet ratio,quę est eadem cum quæstione,vel d.l.qui interrogatus,vbi Bar.de petitio.hæred.no.in l.fin. de offic.procura. Cæsar.

l. 1. de vet. num. potestat. libr. 11. C.

16 Minus valet tertia ratio,†quia d.l.de vet.nūmis.potest. non loquitur de imminutione valoris nummi, quæ fit ex tyrannide per auaritiam,vel abusum Principis, hoc enim iura ignorant: sed de ea,quæ fit ex iusta causa, & proportione ad reliquas monetas. Aut enim omnes monetæ pari proportione minuuntur,vel augentur, & tunc procedit.d.l.generaliter respectu omnium monetarum: quia precium diminutum, vel auctum, cum sit vniformiter variatum, æquipollet generali-

ter veteri precio, Aut vero vna tantum species aurei minuitur reliquis monetis manentibus in statu suo,& non potest d.l. procedere: quia imo tunc precia rerum remanent in statu suo respectu aliarum monetarum stantium. respectu autem aurei minuti non minuuntur, sed augentur rerum precia, vt sensus communis, & rerum experientia ostendit. Itaque in themate, cum reliquis monetis manentibus in cursu suo solaris aureus de quadraginta solidis auctus sit ad 45. non potest habere locum.l.2.quia propter hoc solum res,quę valebat 20. libras,non incipit valere 22.cum dimidia,sed vbi valebat decem solares,nō valet nisi octo solares,& quadraginta solidos, ita quod precium rerum respectu dicti aurei taliter aucti decreuit,quia valent minorem numerum aureorum, & sic d.l.2. rectè intellecta militat pro secunda parte, videlicet pro emptore contra venditorem.

17 † Minus etiam obstat quarta ratio, quia eadem est dubitatio cum quæstione principali: igitur vt de secunda ratione dictum est. Rationes autem adductæ pro secunda parte,quāquam numero sex non sunt in effectu nisi vna, videlicet quòd mille aurei sunt promissi tanquam precium appreciatum domus, & tanquam certa conuenta æqualitas domus,& consequenter respectu valoris dictorum aureorum tunc currentis, & summæ seu æstimationis librarum ex eis tunc resultantis, prout secundum omnes post Bart.in d.l.Pau.maior moneta per minutam æstimatur.

18 †Super est videre,vtra ratio potior sit,& vincat in hac quęstio. Certum est autem ex prædictis, secundam regulariter obtinere, cùm valor impostitius sit etiam intrinseca bonitas in ratione pecuniæ, & saltem æquè principaliter cōsideretur, non obstante communi sententia, quam satis conuincimus ex not. supra. Modò punctus est, an huic regulæ sufficienter appareat derogatum esse, eo ipso,quod simpliciter conuenit de mille aureis, & sic de certa specie, & certo numero num-
19 morum. † Et sic hæc quæstio, & similes magis sunt facti, & voluntatis,quàm iuris: quo minus mirum est,si Docto.hactenus in his quæst. multum dubitauerunt, tantoque longius errauerunt, & intricauerunt,quanto partim falsis fundamētis inhærendo, partim dicta aliorum perperam, & præposterè accipiendo, partim rerum, & factorum circunstantias negligen-

gligentius expendendo, vniuersam hanc facti magis, quàm iuris materiam ad certas commentitias regulas astringere conati sunt, vt Martin. Lauden Iacob. Pur. Cur. sen. & alij in tracta. monetarum. Alber. Brun. in tract. de augmento.

20 † Hanc ergo quæstionem, quam semel, vt sit methodus omnium similium, ἀναλυτικῶς excutimus breuiter, realiter & naturaliter hoc sensibili paradigmate oculis obiecto soluimus.

Solutio. Falix respub.

Fac liberam esse rempubu. & rectè constitutam, puta sub optima aristocratia, & ibi communi decreto, & ex iustis causis statutum fuisse, vt aureus qui valebat 40. solidos, deinceps perpetuò valeret 45. manentibus tamen solidis in valore, & cursu solito. Nemo certè candidi ingenij, cuiq; non pleonexia nec sophistica, sed bonum, & æquum præstat, dubitabit quin si pridiè decreti facta erat venditio pro mille aureis, liberetur emptor soluendo 889. aureos cum quinque solidis, & sic deducto augmento. Cùm enim simus in terminis veri, & effectualis augmenti, & istud augmentum in iusta Repub. perpetuò duraturum sit, nec vnquam speretur, vel timeatur mutatio: quia si fortè fieret mutatio, non solùm ex iusta causa fieret, sed etiam iusta proportione ad reliquas omnes monetas, vt nec ciues nec exteri læderentur: quia locus esset. d. leg. 2. de veter. nummism. potestat. sequitur attento efficaci, & perpetuo augmento, quòd summa oblata æquipollet perpetuò summæ conuentæ, & sic quòd non tenetur emptor plus soluere. Idem si decretum factum fuit eadem die, vel etiam pridiè venditionis, sed nondum publicatum, vel constet, quòd contrahẽtes, saltem emptor, iustam habet causam ignorantiæ. Cùm enim intenderet se obligare in effectu ad bis mille libras tantum, non est verisimile, quòd se obligasset ad mille aureos, si sciuisset tot aureos iam valere bis mille ducẽtas quinquaginta libras, nec expresio certæ speciei, & numeri aureorum, sufficiens est argumentum, aliam fuisse intentionem: quia verisimiliter ideo expresit, & promisit emptor mille aureos, quia breuior erat sermo, quam dicere bis mille libras.

21 † Fateor, quod simplex expresio aureorum sufficit ad obligandum precisè in speciebus aureorum, vtique non posit inuito venditore solui in minus preciosa moneta: sed non

sufficit

sufficit ad obligandum ad maiorem summam notabiliter, quàm putabat emptor, & communiter putaretur aureos valere. Nec hoc casu dici potest numerum aureorum expressum fuisse ad transigendum de incerto futuro, vel impendenti augmento, vel decremento valoris, cùm tunc nullum periculum mutationis huiusmodi subesset, nec solitum esset, nec speraretur. Et consequenter numerus non fuit expressus, nisi ad taxandam certam summam, non autem ad transigendum de inopinata, & non verisimili mutatione: & sic prorsus cessat ratio primæ partis. Quod si ita est, etiamsi iam tempore contract. augmentum superuenerat, igitur multo fortius si ex interuallo superueniat. argum. l. Rutilia Polla. de contrahend. emptio. Idem si à vero, & politico Rege simile decrementum fiat, quod non speretur mutari.

22 † Contra fac miseram Ciuitatem vnius, vel plurium tyrannorum libidini expositam, & ibi inter cæteras calamitates, & direptiones crebrò monetas variari, & reprobari, tunc quandiu ea durat, locum habet ratio primæ partis. Verùm est enim dicere, imminere periculum mutationis monetæ, & subesse causam transigendi de numero earundem specierum, aduersus incertitudinem augmenti, vel decrementi. Item superuento augmento, si emptor vellet illud deducere, non offeret summam æquipollentem summæ conuentæ, & debitæ, quia periculum est non solum ne mox augmentum illud cadat, sed etiam ne moneta vilior fiat. Et pari ratione venditor, qui non patitur deductionem augmenti, nō potest petere supplementum decrementi: quia spes est pecuniam mox actum *Lapsa Respub.*

23 iri. † Facit quod variatio modico tempore duratura non debet attendi. l. precia rerum. ad fi ad l. Falcid. Tum cùm euentus augmenti, & decrementi sit in dubio, non pōt iustior, æquior, & medio propinquior via eligi, quam in eisdem speciebus, &

24 numero restituendo. † Igitur hoc casu hæc via non solùm tanquam media, sed etiam tanquam æquabilior, & vtrique partium minus onerosa, sed vtrique vtilior, eligenda est. l. 1.

25 & ibi Paulus. si quis cautio. † Probatur etiam, quia si sublata, & abrogata esset æstimatio publica, & impositio omnis pecuniæ, nihilominus reddendum esset debitum, saltem ad quantitatem, & qualitatem prioris materiæ, sicut initio ante pecuniam signatā definiebatur, & in vsu versabatur pecunia,

μεγέθει κατὰ σταθμόν, vt inquit Arist. 1. Politicôn, c.6. ideſt, magnitudine, & pondere ipſius materiæ duntaxat. Ita per huiuſmodi crebras, & incertas mutationes ſublato ſaltem incerto, & inutili reddito ſigno, ſeu valore impoſititio pecuniæ, reddi, & ſolui debet in eadem materia, magnitudine, & pôdere: & ſic ſub eodem numero, & bonitate intrinſeco, de quibus conuenit, non inſpecta bonitate extrinſeca, quæ iam nulla eſt, ſicut ab initio aut dubia, capitioſa, & incerta.

Anglicæ lues. 26 † Nunquam autem prodigioſiores monetarum inutationes legi nec audiui præ illis, quæ poſt hanc vrbem anno millesimo quadringenteſimo, 18. à Burg. & Anglis captam, quadriennio proximo factæ ſunt, ita vt marca, ſeu libra argenti, quæ nouem tantum libras tempore vrbis captæ valebat, ſenſim ob crebras huiuſmodi deprauationes, & mutationes cœperit infra quadriennium anno milleſimo quadringêteſimo vigeſimo ſecundo, menſe Iulio, vſque ad diem decimum Nouembris eiuſdem anni, valere octoginta libras Turonenſes, vt 27 ex regeſtis præfectorum monetalium comperi. † Interim autem inter cætera huiuſmodi facinora, Angli regiam hanc vrbem occupantes, Carolum quoque Sextum dudum mente captum detinentes, eiuſque nomine, & authoritate ad fœdera, populumque conciliandum, Francorumque regnum in Henricum ſextum Regem ſuum transferendum abutentes, precium monetæ auxerunt anno milleſimo quadringenteſimo viceſimo, menſe Iulio, publicato prædicti Caroli Sexti edicto, quo aureus valeret ſexaginta ſolidos Turonenſes: certa vero moneta aurea, cui aries exaratus erat, quadraginta ſolidos, & alia moneta aurea Anglica (Nobiles vocant) ſeptem libras Turonenſes, valeret. Anno vero ſequenti milleſimo primo imminuerunt, publicato eiuſdem Caroli ſexti edicto, quo greſſus pecuniæ, qui valebat ſexdecim denarios Turonenſes, iuſſus eſt quatuor tantùm denarios Turonenſes valere, aureus autem triginta tantùm ſolidos Turonenſes, & nummus aureus, cui aries exaratus eſt, viginti tantùm ſolidos 28 Turonenſes. † Et extant adhuc hæc duo edicta tranſcripta in libro nigro Cathophylaciæ procuratoris regij in Caſtello Pariſienſi, quorum palam eſt authores fuiſſe Anglos: tunc enim dictus Carolus ſextus mente quidam iam dudum captus corporaliter ab Anglis ope Philipp. Burgundi, cum côiuge,

iuge, & filiâ captus detinebatur. Et ex contractu, seu potius præstigio, vtpote cum mente, & corpore capto celebrato, filiam eius regi suo Henrico sponsam dederunt, eundemque Henricum regni Franciæ Viceregem (regenté vocant) quandiu Carolus sextus viueret, constituerunt, post eius obitum (veris filijs præteritis) regnaturum, proutque de facto mor-

29 tuo Carolo mox Parisijs coronauerunt. † Sed illæ Reipub. direptiones in eorum tandem caput redundarunt. Cùm enim perniciosis his actibus diu populum elusissent, omnique spe bonæ politiæ frustrassent, & hinc tandem populi contemptũ, & odium incurrissent, facile breui tempore, leuiori præsidio (tametsi superiores) totius regni finibus expulsi sunt, quod eis non accidisset, si ἐμπειρίαν, si politicas artes (quæ non sunt aliquid, quàm Reipublicæ charitas, & εὐταξία) sciuissent, & excurrissent.

30 † Prędictorum autem abusuum, & Reip. expilationum nominatim meminit Io. de Vicomercato, qui eo tempore Ticini legebat, & scribit in iure pont. fi. d. c. quanto. colu. 4. dùm loquitur de principibus cauponatoribus monetarũ, qui pecuniam subinde reprobant, & expendi vetant, sine causa, nisi vt vili redemptam conflent, & nouam debiliorem cudant. Vt visum fuit (inquit) nostris temporibus de illis Billonis reprobatis vltra montes: quia non poterant expendi, emebantur ad pondus, & hinc multi ditati, sed quam plurimis expilatis.

31 † Sed ad rem, quacunque causa contingat, & immineat dicta crebra monetæ mutatio, etiam si non ex mera libidine, tyrãnide Principis, sed fortè propter alias clades, & necessitates Reipublicæ ineuitabiles (non refert) idem est dicendum, vt tunc bonitas extrinseca, quæ nulla est, vel inutilis, vtpote incerta, & nugatoria, quippe quotidie à possessore auferibilis, non possit nec debeat in ratione commertiorum, quæ super certa, & efficaci compensatione fundari debeat, attendi, sed eadem species, & idem conuentus numerus numerum reddi, sicut in debita magnitudine, & pondere, antequam pecunia signata esset: secus cessante periculo huiusmodi crebræ, &

32 sordidæ variationis. † Vnde cùm in terminis quæstionis nostræ cessauerit illud periculum, & augmentum istud iustis de causis (vt auguror) factum, non fuerit momentaneum, nec nugatorium, sed efficax, & durabile, prout adusque in effectu durat

durat, cessant omnes rationes adductæ pro creditore, & communi sententia, & habẽt locum omnes rationes adductæ pro debitore, & sententia nostra & sic concludo, oblationem
33 emptoris validam, & sufficientem. † Ex his nouiter per nos excussis apparet clara, æquabilis, & solida decisio omnium infinitarum id genus quæstionum: sed ad maiorem elucidationem tum, quia quotidiana, & vtilia sunt, tum vt clarius appareat quã in singulis casibus peculiaris sua ratio, & equitas diligenter expendenda sit, non autem generaliter omnes, & indiscriminatim ad vnius instar statim decidendi, more imperitorum medicorum, qui vno collyrio morbos omnes sanari volunt, insigniores aliquot quæstiones singulatim disputatione remota discutiemus.

SVMMARIVM.

1 *Emptore non soluente si retrahitur res nihil interest quomodo precium soluatur.*
2 *Emptor solutione facta quomodo in retractu precium recuperet aucto valore aurei.*
Fundamentum huius decisionis quodnam sit.
3 *Emptor in retractu indemnis seruandus est, & num. 9.*
4 *Emptor si breui retrahatur non dicitur considerabilem vtilitatem percepisse.*
5 *Emptor augmenti recentis detractionem nõ patitur etiam præstita cautione si breui diminuatur de refundendo.*
6 *Augmenti inopinati lucrum emptorem respicere debet.*
7 *Retrahens contra ius venit commune.*
8 *Interpretatio in dubio contra retrahentem facienda.*
Retrahens certat de commodo.
10 *Retrahens post multos annos soluit secundum valorem temporis contractus.*
11 *Aureo tempore retractus diminuto quid iuris.*
12 *Imminutio recens non nocet emptori.*
13 *Emptor an ex breuitate temporis cõtractus indemnis dici possit.*
14 *Commodum contractus an retrahentem respiciat.*
15 *Aurei eidem non redduntur, nisi, & in bonitate extrinseca reddantur.*
16 *Temporis vicinitas in retractu damno emptorum non erit.*

Extensio

16 *Extensio à retractu proximitatis, ad dominicalem, & alios retractus.*
18 *Decretum valoris post moram emptoris emptori nocet.*
19 *Pacto in emptione super augmento, vel diminutione adiecto standum an sit, & num.20.*

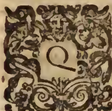

Vinta quęstio est de retractu proximitatis. *In retractu.*
1 † Et siquidem emptor non dū soluerit precium (vt in præcedentis quæstionis themate) non superest quæstio, quia emptoris, à quo retrahitur, non interest, quomodo precium soluatur, dummodo liberetur erga vẽditorem: & sic retrahens eodem modo debet soluere venditori, sicut ab emptore soluendum est. Consequenter idem omninò dicendum, quod in quæstione præcedenti, siue de augmento, siue de diminutio-
2 ne agatur. † Si verò emptor initio soluit dictos mille solatos, deinde infra annum forsan inuestituræ, venit proximus venditoris, & vult deducere augmentum illud post venditionem, & solutionem precij superuentum, tunc quæstio est, an possit, sicut in quæstione præcedenti, eodem in cæteris themate retento, videlicet, quod sit augmentum efficax, & stabile? Hanc quæstionem expressim format Do. And. Tiraq. in tract. retract. proximi. §. 7 glo. 18. nu. 26. vbi non decidit, sed fideliter citat omnes ordine, & nuncupatim, qui de diminutione monetæ tractant, in quo multum commodat, & occurrit laboribus studiosorum.

3 † Vt ergo partes nostras circa decisionem exequamur simul, & dispositionis prolixitatem vitemus, dicimus, quod basis, & punctualis ratio decisionis in hac quæstione est, quod emptor à quo retrahitur, debet indemnis seruari per retrahentem, vt diximus in Consuetudin. Parisi. §. 13. glo. 8. quæst. 2. q. 5. Aut ergo retrahens venit infra annum contractus, cũ interim superuenisset illud augmentum, & non potest illud deducere, sed præcisè tenetur mille aureos refundere. Ratio decisiua, quia emptor nuper totidem solares numerauit huius emptionis occasione: ergo totidem debet retrahens refundere, quia debet indemnem reddere emptorem, & redintegrare eũ in statu suo in quo erat ante emptionem. Sed nisi

reddantur

reddantur similles mille aurei, emptor non redintegratur: eos enim verisimiliter adhuc haberet, si non emisset, vel si sol
4 uere distulisset. † Nec potest iustè dici, quòd in aliam domũ, vel in alias merces impendissent, propter breuitatem temporis, ob quam non dicitur emptor fruitus fundo, nec aliquã
5 considerabilem vtilitatem percepisse. † Tum istud augmentum nimis calens, & recens nondum est satis tutum, sed dubitari potest de imminutione: & sic siue nunc certò, & absolutè deducatur, emptor relinquitur in præsenti periculo dãni, quod non est tolerandum. siue offeratur deduci data cautione restituendi, si infra non multum tempus, puta trium annorum, cõtingat valorem huiusmodi aureorum diminui, adhuc non redditur emptor indemnis: quia cogeretur stare in suspenso, & venire per actionem, & litem in futurum,
6 cũ ius retentionis, & dominij habeat. † Tum si propter istud inopinatum augmentum oporteat alterutrum lucrari, vel damnificari in aliquo, iustius, & æquius est in hoc damnificari, retrahentem, quam emptorem: tum quia retrahens voluntariè venit ad retractum, qui ab emptore inuito exigitur. Regulariter autem magis subueniendum ei, qui ex necessitate inopinata, quàm qui ex voluntate impeditur vel grauatur, lege secunda. §. fin. siquis cautio. † Tum quia retrahens
7 venit contra ius commune, contra emptorem aliàs tutum iure communi. l. dudum. C. de contrahend. emptio.

8 † Et sic in dubio facienda interpretatio contra retrahentem: tum quia actor, sed emptor vtpote reus, fauorabilior. l. fauorabiliores. de regul. iur. tũ quia retrahens certat de quodam lucro, videlicet de auferendo ab emptore, & transferendo in se omni lucro, effectu, & commodo contractus, industria emptoris acquisito. Igitur in dubio potius fauendum est emptori, quam retrahenti etiamsi emptor contra eũ age-
9 ret. l. non debet actori. §. 1. de reg. iur. † Siue igitur oporteat alterutrum lucrari, vel damnificari, etiam in casu claro, siue non oporteat in casu claro, sed dubium sit alterum lucrari, alterum damnificari, melius est omni casu emptorem esse tutum, vt indemnis omninò recedat, damnum verò siue certũ
10 siue incertum remanere retrahenti. † Aut verò retrahens venit post multos, puta quinque, vel decem annos, post contractum, quia fortè emptor nondum inuestitus erat, & apparet

paret efficax,& durabile esse illud augmentum, quod non est recenter factum,& tunc poterit illud deducere: quia propter interuallum temporis, ex quo apparet illud augmentam esse efficax, & quia emptor interim fruitus est, & multorum annorum fructus suos fecit, sumus in casu claro, quòd emptor non dicitur damnum pati, quia non soluit nisi bis mille libras, & tantundem illi offerunt in eiusdem speciebus auri, summaque oblata omnino, & tuto hodie æquipollet summæ conuentæ, & solutæ tempore contractus, & solutionis inspecto.

11 † Sed quid casu conuerso, si tempore venditionis, & solutionis aureus erat maioris æstimationis, quæ dum venitur ad retractum, iam interim decreuerat? Et videretur distinguendum, vt in priore membro, per locum ab eadem contrariorum disciplina. Sed illud argumentum non habet locum in hoc casu, quia non est contraria, & opposita respectiuè ratio contrariorum, imò semper manet eadem punctualis ratio decisiua emptoris indemnis seruandi. Ideò indistinctè supplendum est decrementum, cùm sit vera,& effectualis imminutio, secundum not.supr.alioquin emptor reciperet minus,
12 quā soluerit, quod esset iniquissimum. † Nec audiendus retrahens, si causetur imminutionem esse recentem,& quod verisimiliter augeri poterit: quia non debet emptor certo precio soluto dimittere acquisitionem certam, & remanere in
13 dubio de parte precij: quia non seruaretur indemnis. † Nec etiam audiendus & retrahens, si vellet dicere, quod ob breuitatem temporis satis est emptor indemnis, ex quo redduntur ei sui mille aurei solares, licet postridiè fortè emptionis, & solutionis in valore, & cursu diminuti, ex eo, quod verisimile sit, quod si emptor non emisset, vel non soluisset, adhuc eandem pecuniam haberet, nec in tam breui tempore pro veteri valore impendisset, & quod cùm incontinenti veniatur ad retractum, & restituantur similes mille solati, satis vi-
14 detur emptor omnino in pristinum statum restitui. † Cæterùm, quod omne commodum contractus spectat ad retrahētem, ita quòd non potest emptor causari sua interesse non posse amplius retrahi pro mille solatis tantum, quā suū debeat esse commodum fortunæ, & diligentiæ suæ, quæ prouenit ex solutione precij antequam aurei diminuerentur. Et ꝙ
istud

istud commodum est pars commodi contractus, & spectat ad retrahentem, sicut commodum vtilitatis precij, & omnium bonarum conditionum emptoris debet ad eum spectare.
15 † Quia ad hæc omnia respondetur, quod non est verũ reddi similes aureos, nisi etiam in eadẽ extrinseca bonitate, quæ æque principalis est, reddantur: quia si tempore contractus, & solutionis aurei valebant. 45. solidos, & mox cùm retrahitur, non valent nisi 40. semper verum est dicere, quòd emptor in effectu soluit bis mille ducentas quinquaginta libras, & tamen nõ redderetur ei nisi bis mille, quod esset iniquum.
16 † Et quanquam sit magna temporis vicinitas, tamen satis est, quod est aliquod interuallum, puta trium, vel octo dierum: & quòd emptor aliàs potuisset eadem die qua soluit postridie vtiliter aliud emendo, vel reditum super se currentem redimendo, impendere dictos mille aureos pro bis mille ducentis quinquaginta, & sic omnino tenetur retrahens supplere, alias iustè causatur emptor se damnificari: nec tenetur causas exprimere: quia variæ, & infinitæ esse possunt: & sufficit, quod interim fortunam, vel occasionem, pro mille
17 ducentis qninquaginta impendendi amisit. † Et quæ dixi de retractu proximitatis, idẽ de retractu dominicali, puta feudali, vel censuali. Et quomodocunq; tertius pro eodem precio retrahere posit, puta ex legato sub hac cõditione facto, vel pacto, re ad hoc hypothecata, vt dixi in consuetu. Parisi.
18 titu. 16. in Rub. † Quod autem dixi de supplendo decremento, limitandum, nisi illud decrementum superuenerit post moram emptoris: quia tunc illi debet imputari, non autem offerenti. Et hoc generale in omni moratore, per l. 3. in fin. de action. empt.
19 † Sed quid in venditione pactum fuit, quòd præcisè mille aurei soluerentur, & expressum, quod nec plus, nec minus, nõ obstante quacunque mutatione monetæ, siue in augmento, siue in decremento? Respond. tunc cessare disputationem, & distinctionem quæstionis præcedentis, & omnino standum pacto non solum inter emptorem, & venditorem, sed etiã inter emptorem, & tertium retrahentem, siue iure proximi-
20 tatis, siue iure dominicali, vel simili. † Fallit inter emptorẽ, & venditorem, si locus esset. l. 2. C. de rescind. vend. quia tunc necessario inspicienda esset æstimatio, non ad certam speciẽ
monetæ,

monetæ, aut eius mutationem subsecutam, sed ad solidum, & libram, hoc est, secundum cursum qui erat tempore contractus, vt supra, numero 715. Secundo loco currit sequens quæstio.

SVMMARIVM.

1 *IN redemptione rei vendita gratiosa, qui valor attendendus.*
2 *Redemptio nihil aliud, quàm retractus limitatio 8. & nu. 11.*
3 *Redemptio an in eadem specie, & numero moneta fiat.*
4 *Monetarum mutatio à iure communi tam incognita, quam reprobata, & exorbitans.*
5 *Venditor sentiens augmenti commodum auctam monetam refundit redimens.*
6 *Venditore non recipiente commodum augmenti quid iuris in redimenda, & num. 7.*
9 *Valore diminuto quomodo redemptio facienda distinguitur.*
10 *Ratio distinctionis præmissæ.*
Venditor, si dies apposita non sit, quæcunque redimit nec dicitur abuti pacto.
12 *Venditor commodum diminutionis sentire non debet, & quare*

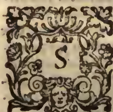

SExto quæro, Quid in redemptione? Puta si vendens domum mille solatis statim eos 1 recepit, & sibi cauit de facultate redimendi. Vtque quæstio sit dubitabilis, supponitur venditio facta non vili precio, vt recideret in fraudem reditus duodecimæ, & esset dicendum, vt dicto reditu, vt not. sup. q. 56. sed precio iusto puta ad rationem octodecim, vel viginti pro vno, vel etiam integro precio, vt ea facultas 2 sit merè gratiosa. † Et videretur omnino idem dicendum, quod nuper diximus in retractu: quia redemptio nihil aliud est, quàm retractus conuentionalis, in quo æquè iustum est emptorem reddi indemnem, sicut in retractu legali: & sic 3 videtur, eadem basis, & punctualis ratio decidendi. † In diuersum videtur, quod indistinctè possit, & debeat fieri redemptio in eadem specie, & numero monetæ: de quibus conuenit, & sic reddendo præcisè mille solares aureos. Patet, quia venditor sibi cauit de facultate redimendi restituendo *In redemptione.*

restituendo mille solares. igitur etiam si imminuta sit in postea eorum æstimatio, iure suo tamen vtitur redimendo pro mille aureis: & sic non tenetur supplere decremẽtum. Et pariter si interim auctus sit valor aureorum, quod nõ possit augmentum deducere prædicta, & sequenti ratione: quia emptor non consensit pacto, vel gratiæ redimendi, nisi sub eo onere conditione, vel modo reddendo mille aureos, Igitur præcisè debent reddi, quia venditor non potest ea gratia, vel pacto vti, nisi cũ suis modis, & conditionibus, ꝙ probat, & de consuetudine esse testatur Nicol. Boer. decis. Burdeg. 327. nu. 4. verũ eam consuetudinem non probat, nec verum est ita obseruari ex necessitate specialis super hoc iuris consuetudinarij. Videmus enim, & fatemur ita frequentius obseruari in redimendo, non tamẽ ex certo positiuo iure cõsuetudinario: sed quia vel ita suggerit æquitas casus subiecti, vel partes ita consentiunt liberaliter, scrupulosiorem subductionem fastidiosis auaris aut infestis relinquentes: & sic ea non est consuetudo iuris, sed auetudo, seu frequẽtia facti, vt in simili supr.

Solutio. 4 † Soluendo dicimus hanc quæstionẽ (quæ tã à iure cõi exorbitat, quàm eodem iure huiusmodi barbarica monetarum mutatio incognita est, imo reprobata, & damnata) ex bono, & æquo absque alterutriũs captione decidendam. Aut ergo interim creuit æstimatio, & tunc ferè dicendum, prout supra in retractu in casu augmenti: quia eadem propemodum est ratio: tamen quia paululum diuersitatis est in circũstantijs, non grauabor præsius distinguere.

5 † Aut augmentum superuenit incontinenti, vel paulo post solutionem precij ante illius vsum, ita quòd venditor sensit commodum augmenti: & tunc non debet illud deducere quandocunque postea redimendo, tum quia bis idem perciperet, contra æquitatem, & bonam fidem l. bona fides. de regu. iuris. tum quia debet paria in effectu reddere, qualia recepit, sed in effectu recepit precium cum augmento. Et licet non acceperit illud augmentum immediatè de manu emptoris, quia nondum superuenerat augmentum, tamen superuenit re non integra, & percepit illud de pecunia immediatè recepta ab emptore: ergo illud idem augmentum non debet deducere.

6 † Aut vero augmentum superuenit, postquam venditor iam consumpserat precium in valore antiquo: & tunc aut statim, &

infra

infra modicum tempus, puta infra annum, vel sesquiannum à venditione, vult redimere, & non debet deducere, quia æquitas non suggerit, ne tum propter breuitatem temporis, festinationem redemptionis, & dubium mutationis, cùm augmentum nondum appareat firmum, emptor damnificetur, cum venditor interim locupletior factus sit, & negocia sua tam fœliciter confecerit de vsu pecuniæ, vt mox redimere valeat.

7 † Aut vero venditor post plures annos venit ad redẽptionem: & tunc cùm cesset damnum emptoris, tum quia plurium annorum fructus interim percepit, & suos fecit: tum quia augmentum apparet stabile, & efficax, poterit deduci, cum hoc casu fieri possit sine damno emptoris, & etiam ex parte venditoris æquitas suggerat: quia non habuit commodum illius augmenti.

8 † Aut vero æstimatio decreuit, & non est idem dicendum, quod in retrahente retractu legali, vel etiam ex alia separata, & antiquiori dispositione hominis ad hoc efficaci, quia licet dictus retrahens indistinctè siue incontinenti, siue ex interuallo debeat decremẽtum supplere, nisi post moram eius, à quo retrahit superuentum.

9 † tamen in eo, qui ex prouisione sua in venditione sua reseruata redimit distinguendum. Aut incontinenti siue in breue tempus post precium receptum redimit, & sic antequam vsus sit, & vti probabiliter poterit in valore antiquo, & non tenetur supplere: aut vero ex interuallo, postquam precio vsus est, vel potuit, & debuit vti, & tenetur supplere.

10 † Ratio primi mẽbri est, quia ex quò in venditione reseruauit sibi puram, & liberam redimendi facultatem, siue posteà ad tempus limitatam, siue non, & emptor consensit, clarum est, quamuis partes non habuerint precisè respectum ad speciem, & numerum aureorum, sed potius verisimiliter ad summam ex eis tunc resultantem, tamen id actum esse, vt venditor, quamprimum venditio sibi displiceret, vel aliter sibi commodum videretur, posset eodem die, vel postridie receptos aureos restituendo rem suam recuperare: & sic si fortè eadem, vel postero die, vel infra paucos dies, antequam potuerit vti precio, & illud in res suas conuertere, superuenerit inopinata diminutio cursus seu valoris aureorum, restituendo

tuendo eosdem quos recepit, iure suo vtitur, cumque incon-
tinenti, seu post illud breue tempus redimat non dicitur abu-
ti pacto, nec iniuriam facere emptori, nec captasse occasionẽ,
vt tum eius damno locupletaretur, sed tantùm sibi cauet ne
damnificetur: quia precium receptum statim incipit esse mi-
nus quàm sperabat, suisq; necessitatibus minus sufficiens, &
idoneum, ad quod incommodum euitandum iuste vtitur di-
11 cta facultate, quæ ad hunc finem reseruata censetur. † Secus
in tertio retrahente, qui nullum negocium gessit cũ empto-
re, cui emptor non consensit, sed inuitus euincitur. Ideo ille
retrahens, qui venit ad lucrũ aduentitium ex negocio alieno,
debet omnino seruare emptorem indemnem, vel cum suo
retrahentis incommodo, vt diximus. Et sic clarè vides ra-
tionem differentiæ.

Ratio secundi mẽbri manifesta est, quia si postquam vsus
est, & in res suas conuertit pro valore antiquo, & superuene-
rit diminutio efficax, & durabilis, mox redimeret non sup-
plendo diminutionẽ locupletaretur cum iactura aliena: quia
recuperaret integrum fundum, & tamen minus redderet in
effectu, quam effectualiter receperit, & in rem suam conuer-
terit. Igitur tunc suppleri debet per eandem æquitatem, de
qua supr. q. 3. etiam si incontinenti superuenerit mutatio, &
redemptio: dummodo constaret, quod iam venditor in rem
suam efficaciter conuerterat ad valorem antiquum puta ad
reditum super se currentem, mox à receptione precij inde re-
dimendo. Tertio loco videndum, quando obligatio concipi-
tur in summa in certis speciebus soluenda.

SVMMARIVM.

1 *Casus præsentis quæstionis ex Consilijs Crauettæ.*
2 *Rationes Crauettæ pro emptore.*
Verbum similibus *non refertur ad precium, seu summam integrã.*
3 *Cessante pacto de precio simili reddendo ad quid teneatur vẽditor.*
4 *Deteriorata moneta soluenda est antiqua vel æque bona ratione intrinsecæ bonitatis.*
5 *Crauettæ rationes in d. Consilio refutatur, & num. 6. 7.*
Aurei certa species, & numerus accessione sunt in obligatione.
8 *Accessorium obligationis accommodari debet ad principalem.*

Accessorium

9 *Accessorium corrigere aut restringere principale non debet.*
10 *Aureorum æstimatio (si principaliter in obligatione sunt) ad tempus contractus restringenda.*
11 *Communis opinio de bonitate intrinseca reijcitur per rationes, & num. 12. 13. 14. & 15.*

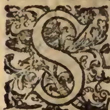

1 Eptimo occurrit pulcher casus, in quo consuluit Aymo Crauetta. † Quidam anno sesquimillesimo vicesimo sexto vendidit cavrum precio duodecim mille librarum Turonensium, solutarum in sex mille aureis solaribus, sub pacto redimendi soluendi dictam summam duodecim mille librarum in similibus sex mille aureis: & tunc aureus solaris valebat 40. solidos Turonenses: post annos vero quatuordecim, videlicet anno sesquimillesimo quadragesimo, quo aureus valet quadraginta quinque solidos Turonenses, venditor volens redimere in similib. speciebus prout tenetur, vult deducere illud augmentum, & sic pro sex mille aureis dudum receptis refundere quinquies mille trecentos triginta sex solatos, cum quindecim solidis Turonensibus, quæ tempore redemptionis inspecto conficiunt summam duodecim mille librarum Turonensium. Emptor autem contendit præcisè sex mille solatos sine vlla deductione restituendos esse, alioquin non posse redimi.

Aymo cons. 47. incipien. Carolus allemandi. consuluit latè pro emptore, & mouetur principaliter quadruplici ratione.
2 Prima, quia sex mille scuti sunt in obligationem. † Secunda, quia verbum (similibus) non refertur ad precium, seu ad summam integram, quę restabat ex dictis, sex mille aureis tępore contractus, nec ad signum, seu characterem aureorum, sed ad æstimationem intrinsecam, bonitatem, qualitatem, & numerum, vt sit per omnia similitudo inter precium vendi-
3 tionis, & redemptionis. † Quinetiam cessante dicto pacto de precio reddendo in similibus sex mille aureis, censet venditorem teneri ad superuentum valorem extrinsecum, nec posse illum deducere. Et mouetur (& hæc tertia sua ratio) quia quòd aureus postmodum creuit in valore extrin-

ſeco de quinque ſolidis pro ſingulo aureo factum eſt propter deteriorationem bonitatis intrinſecæ monetarum: quia (inquit) hodie teſtoni ſolidi, & aliæ monetæ non fiunt nec cuduntur de argento ita bono, & præciſo, vt erant tẽpore præterito. Vnde eſſet abſurdum, quod duę libræ teſtonorum, vel ſolidorum deterioris argenti ita valerẽt hodie ſcutum boni
4 auri, ſicut olim valebant duæ librę melioris argenti. † Addit, quod quandò variatur valor extrinſecus ſcutorum reſpectu deteriorationis monetarum, communem eſſe ſententiam, quod debeat ſolui, vel de pecunia antiqua æque bona, vel de noua ad æſtimationem antiquæ. Citat Docto. in l. cum quid, ſi cert. pet. Oldrad. q. 249. Areti. conſ. 11. Corn. conſ. 181. col. 25. lib. 2. conſ. 321. col. pen. lib. 3. Idem dicit ſi ſcuti, qui hodie cuduntur, non eſſent de liga ita bona, cuius erant tempore contractus: quia ſecundum eum poſſet emptor dicere, reſtitue mihi ſcutos de auro ita bono, vt illi quos ſolui, vt per Cur. iunior. conſ. 24. col. 3. 4. quia, (& hæc quarta ſua ratio) ſi valor aurei fuiſſet diminutus, noluiſſet redimẽs ſupplere, nec reddere vltra ſex mille aureos.

Contra Aymo.

5 † Hæc eſt ſumma ſententiæ, & rationum Aymonis. Sed ex prædictis clarum eſt, quod malè conſuluit, quia ex hypotheſi liquet, quod ſumus in terminis veri, efficacis, & ſtabilis augmenti, & conſtat, quod illud augmentum non ſuperuenit ſtatim poſt venditionem, & ſolutionem precij, ſed ex longo interuallo, videlicet circiter poſt ſex annos, ſiquidem anno ſeſquimilleſimo tricenteſimoſecundo regio edicto aucti ſunt dicti aurei ad 45. ſolidos Turonenſes. Verũ eſt, quod interim cœperunt ſenſim augeri, ſed modicè, & longo interuallo poſt venditionem, ita quod anno ſeſquimilleſimo viceſimo nono, & ſic tribus annis poſt venditionem, non exponebatur huiuſmodi aureus niſi pro quadraginta vno ſolidis. Conſequenter liquet, quod illi ſex mille aurei per ſe non valuerunt venditori vuodecim mille libras Turonenſes, nec maiorem ei ſum-
6 mam attulerunt. † Cùm igitur augmentum poſtea ſuperuenerit, & ſtabile ſit, & emptor caſtro fruitus ſit, & quatuordecim annorum fructus ſuos fecerit, non debet illud augmẽtum lucrari nec recipere aureos maioris valoris, quàm dederit: ſed ſatis eſt in eodem valore, & ſic deducto augmento, etiam ſi venditio non fuiſſet facta ad libras, nec inciperet à

certa

certa librarum summa in genere, sed concepta fuisset sub certa specie, & numero aureorum duntaxat: quia nihilominus in hoc contractu vbi aurei veniunt tanquam appreciatio, & æqualis pensatio in pecunia, censetur principaliter, saltem æque principaliter deduci sub ratione valoris currentis extrinseci, & summæ, quam tunc conficiunt, vt latè probatum est supra quæst. 3. & 4. faciunt singula adducta in retractu supra quæst. 5. Igitur idem multo magis si esset facta mentio summæ resultantis, vel valoris currentis tempore contractus, puta venditum pro sex mille aureis tot libras conficientibus, vel ad valorem 40. solidorum Turonensium pro quolibet aureo, & adhuc multo fortius, si non solum facta sit mentio de valore currente, vel summa librarum resultante, sed etiam si incipiat venditio à certa quantitate librarum principaliter in dispositionem deducta, & in tot aureis soluenda, vel soluta, vt in themate. Et sic Aymo nimis aberrauit.
7 † Non obstat prima sua ratio, quòd sex mille scuti sunt in obligatione; & sic non solum certa species aureorum, sed etiam certus numerus: quia respondeo primo, quòd non sunt in obligatione nisi accessorie, & ad qualificandam solutionem debiti principalis.
8 † Principaliter autē duodecim mille libræ sunt in obligatione, & sunt in ipsum precium conuentum, & adæquatum principaliter intentum. Igitur accessoria obligatio, seu potius qualificatio sex mille aureorum, debet intelligi, & regulari secundum principalem, & ipsius principalis taxationem & limites, quos non debet vltra nec citra transgredi. Item cum duodecim mille libræ sint verum principale, & exequatum precium, non censetur ab illo recessum per adiectionem horum verborum (in sex mille aureis) nisi in quantum necessario ex illis verbis infertur. Sed ex his verbis nullo modo inferri potest nec debet recessum à dicta principali taxatione duodecim mille librarum; sed tantum infertur, quòd ea summa debet solui emendo, & redimendo in dictis aureis, & sic in tot aureis, qui dictam exæquatam summam conficiant.
9 † Non enim accessorium debet corrigere, nec ad se retrahere principale, sed principale accessorium, etiam alioquin preciosius. leg. etiam si non sunt. § perueniamus. de auro, & ar-
10 gen. leg. ex pupillari. de vulg. & pupilla. cum vulga. † Secundò re-

dò respondeo, quòd etiam si soli sex mille aurei essent in obligatione, & dispositione, adhuc in hoc contractu non censentur deduci, nisi (saltem æquè principaliter) sub ratione valoris, & summæ, quam tempore contractus conficiebant, vt latè supra quæst. 4. nisi aliud expressum sit, puta quod non haberetur ratio mutationis, nec augmenti nec decrementi.
11 † Non obstat secunda, & tertia ratio, & dicta communis opinio de bonitate intrinseca, quia non est vera, vt latè probabimus, infra q. vltim & dato, quòd esset vera, non quadrat, sed caret minori in casu præsenti: quia augmentum istud extrinsecum de 40. solidis ad 45. non est factum propter deterio-
12 rationem bonitatis intrinsecæ reliquarum monetarum. † Patet primò, quia tempore augmenti valor currens aurei satis, vel nimis ascendebat in proportione ad deteriorationẽ mo-
13 netæ. Secundo, quia etiam aurei pariter erant deteriorati in materia, & extunc adhuc debiliores excusi sunt, non obstan-
14 te augmento, quod alijs de causis factum fuit. † Præterea idẽ aureus tempore contractus, vel ante fabricatus, & currens, q tempore contractus valebat 40. solidos tantum, valet hodie cum effectu 45. solidos, etiam ex illis, qui currebant tempore venditionis, & diu ante illud tempus. Et sic constat, quòd est magnum, efficax, & permanens augmentum, quod per deteriorationẽ monetæ tempore cõtractus currentis nullo mo-
15 do compensatur, prout nec etiam verè respicit. † Et sic non obstat quarta ratio, quia si valor aureorũ fuisset pariter, scilicet vere, & effectualiter diminutus, vt supra, æque ex interuallo post solutionem, & consumptionem precij, in rem venditoris secundũ valorem antiquum nõ teneretur emptor postea diminutionem illam ferre, sed teneretur redimens eam supplere vsq; ad valorem efficaciter receptum, & in rem suã conuersum. Igitur pari ratione augmentum pôstea secutum, quod non recepit, nec sensit, non tenetur addere, sed deducere poterit per prædicta, idem in similibus.

SVMMARIVM.

1 *Casus præsentis quæstionis.*
2 *Valor impositititus de propria ratione, & essentia pecuniæ est.*
3 *Valor impositititus vniformis, & perpetuus esse dẽt de iure gentiũ.*

In pro-

4 *In promissione dotis censetur habita non familiæ, & dignitatis personarum.*
5 *Augmentum superueniens in iniqua dilatione non consideratur.*
6 *Augmentum in persolutione dotis si læsa est filia maior pro dote relinquenda non deducitur.*
7 *Valor aurei si stabilis, & tutus non sit, solutio facienda ad numerum.*
8 *Examinatur quædam decisio Nicolai Boerij, num.9.10.*
11 *Nobiles, & potentes magis considerant quantitatem, & bonitatem auri, quàm valorem.*
12 *Aestimatio in dubio non facit emptionem.*
13 *Verba in dubio magis demonstratiuè, quam dispositiuè adiecta videntur, & num.23.*
14 *Deterioratio intrinseca minutioris monetæ facit cessare augmēti æstimationem in aureo, num.24.*
15 *Decisio Senatus Burdegalēsis æqua probatur aliquot rationibus, & num.16.17.18.*
19 *Diuersitas casus Boerij à casu huius quæstionis.*
20 *Refutantur rationes Boerij contra Senatum.*
21 *Examinatur sententia Bartoli in l.Paulus, de solutio.*
22 *Valoris extrinseci consideratio de natura est, & essentia omnis monetæ.*
25 *Nobiles haud diu pecunias ociosas in arca habent.*
26 *Taxatio certa in contractu an ad bonitatem intrinsecam monetæ referatur.*
27 *Secunda huius quæstionis pars.*
28 *Examinatur, & ad probatur decisio Neapolitana.*
29 *Idem iuris in collatione, quod in dote restituenda.*
30 *Quæstio ab authore aliàs disputata repetitur cum vera decisione cōtra communem, & num.31.& sequen. quæst.*
34 *Verbum* Au pris, *quid denotet.*
35 *Augmentum naturam sequitur aucti, & eodem iure censetur.*

Ctauo quæritur de pecunia dotali. Hanc quæst. diuidam in duas, prima de dote debita exigenda, secunda de dote recepta soluto matrimonio restituenda. *De dote.*
1 † Quantum ad primam, fit hæc species in contractu matrimonij: Pater vel frater Mæuio sponso promisit bis mille solatos aureos in dotem certis lōgis terminis soluendos,

uendos, quibus pendentibus augetur valor impofititius au-rei, vtrum augmentum illud in folutione deduci pofsit? Hęc quæftio multum differt ab omnibus præcedentibus, quæ lo-quuntur, vel quando pecunia numerata eft, fiue ex caufa one-rofa, vt quæftio. 1. fiue ex caufa mutui, vt quæftio. 3. vel quan do eft promiffa, vel reftituenda tanquam precium, feu appre-ciatio certæ rei, vt quæftio. 4. cum fequentibus: fed hic eft fim-plex promifsio, & obligatio ad certam fpeciem, & numerum monetæ per fe abfolutè. Vnde videtur quòd faltem hoc cafu procedat communis fententia, quòd non attendatur varia-tio bonitatis extrinfecæ: quoniam videtur præcisè, & abfolu-tè habitus refpectus ad fpeciem, & numerum, de quibus con-uenit, non autem ad valorem extrinfecum currentem, de quo nulla facta mentio expreffa, nec etiam tacitè cogitatum vide tur, cùm non promittatur hæc tanquam precium, vel appre-ciatio certæ rei, fed fimpliciter, & abfolutè. Et ita fentit Ni-cola. Boer. in fortiorib. terminis, in decif. Burdega. 327.

2 † Sed certè vtcunque fimpliciter, & per fe certa fpecies monetæ fub certo numero promittatur, tamen ex quo non tanquam maffa, nec tanquam fpecies certorum corporum, pu ta, quæ funt in tali arca, fed tanquam quantitas pecuniæ in difpofitionem deducitur, neceffe eft, vt fub ratione quoque valoris impofititij, & currentis tacitè deduci intelligatur, cùm ille valor impofititius fit de propria ratione, & effentia ipfius pecuniæ, & de eius bonitate intrinfeca.

3 † Et hoc fuppofito, quòd fi certus valor impofititius vni-formis, & perpetuus. vt de natura pecuniæ, & de iure etiam gentium effe debet. l. 1. de contrah. emp. cum alijs fupr. fecus fi tunc propter tyrannidem, aut calamitatem temporis nō effet certus, & ftabilis valor impofititius, & periculum variatio-nis immineret, quo folo cafu communis fententia fuftineri poteft, & habet rationem, alioquin falfa, & irrationabilis, vt diximus fupra. quæftio. 4. in princip. Et fic neceffe eft foluere per diftinctionem, quam ibi fecimus, videlicet quòd aut tem-pore contractus erat certus, vniformis, & perpetuus valor im pofititius, nec fperabatur variatio, & tunc etiam valor ille ta citè ineft, & limitat contractum. l. Rutilia. de contrahenda emption. l. vicinus. in fin. de aq. plu. arcen. Et confequenter fi augmentum fuperuenerit verum, & proprium dictæ fpeciei

reliquis

reliquis videlicet monetis manentibus in veteri statu,& cursu, ita quód augmentum fit efficax, & etiam durabile appareat. His concurrentibus,& non aliàs, iustum erit augmentum istud citra moram superuētam deduci,etiam in solutione dotis, & pariter si superuenerit decrementum cursus,& valoris supplendum erit.
4 † Facit,quòd etiam in promissione, & constitutione dotis censetur habita ratio, æstimatio,& quædam appreciatio bonorum iunctis alijs circunstantijs familiæ,& dignitatis perso- *Dilatio*
5 narum,iuxta.l.quæró.de iure do. † Limito primo,vt procedat *exorta.*
in vera, & iusta dilatione, secus si dilatio fuit indebitè quibusdam fraudibus exorta ab hærede fortè, vel alio ad tantam dotem tradēdam purè obligato,vel si quibusdam fallacibus, aut illusionibus extorta fuerit dilationis prorogatio. quoniā huiusmodi non purgant,nec impediunt effectum moræ, vt de verbis illusoris cuiusdam capitanei exempla ponit Odofre.in
6 l.in minorum.C.in quib.cau.restitutio non est necessa.†Limi- *Læsio.*
to secundo,si constet mediante hac dote sponsam multò maiora bona proportionis ad se spectantis reliquisse, & læsam fuisse,licet læsio non sufficiat ad rescissionem,tamen si sit notabilis, sufficit ad æquitatis interpretationem, vt non possit debitor deducere istud augmētum. Alioquin haberet triplex commodum, videlicet acquisitionem multo maioris portionis,vel bonorum,dotem (etiam si purè soluta esset) excedentium: secundo commodum dilationis, & interusurij: tertio commodum augmenti,quod esset iniquum.Ideò tunc nō deducetur: tota enim huiusmodi quæstionum decisio in bono, & æquo consistit.
7 Aut vero tempore contractus,licet eo momento certus esset valor impositius, tamen non erat tutus, & stabilis, quia fiebant, vel imminebant monetarum mutationes. Et tunc debent solui aurei ad numerum,non deducto augmento,prout hoc casu, si contigisset decrementū,non suppleretur: quia ad has incertas mutationes vtcunque euitandas videtur actū & transactum de certo certæ speciei monetæ numero, & hoc casu locum habebit communis opinio. Et puto quod partim ad periculum harum mutationum respexerint doctores,quia ita tenuerunt,licet falsis, & sophisticis rationibus detenti veram deducēdi rationem non viderint,nec plenam, & solidam
doctri-

doctrinam assequi, & tradere potuerint. Ex his patet clara, & breuis solutio quæstionis, in qua etiam post arestũ, in quo non solùm interfuit, sed etiam præsedit do. Nicol. Boeri. multum tamen fluctuauit. in decis. Burdega. 327.
8 † Quidam Baro in contractu matrimonij filiæ suæ promisit mille quingentos aureos boni auri, & recti ponderis cunei, & legis, (vt eius vrbis vtar) Regis Franciæ, cum tribus florib. 51.52. quolibet aureo computato, & existente in valore 27. solidorum sex denariorum monetæ currentis, idque sub pluribus terminis: quibus pendentibus aurei valor extrinsecus auctus est, quæritur cuius temporis valor attendi debeat
9 an contractus, an vero termini solutionis. † Et certè semota nostra analytica consideratione hæc quæstio valdè difficilis, & ambigua est, vt patet ex sinuosis, & perplexis opinionibus etiam senatorum super hac re disputantium, à do. Boerio ibi collectis, vbi tandem Boerius satis apertè indicat se sententiam tenuisse, & tenere contrariam aresto, quod refert in senatu Burdegalensi, vbi non solùm interfuit, sed etiam pręsedit, pro debitore latum anno 1522.
10 † Et vltra communem sententiam, & quæ in eam rem adducit ibi Boerius pro creditore, vt non possit debitor deducere augmentum, fortiter prima facie vrgent verba, & tenor obligationis, quæ non solum incipit à certa specie, & numero monetæ aureæ videlicet à 1500. coronatis, sed etiam illi aurei signatè determinantur certis suis omnibus, quidditatibus, qualitatibus bonitatis intrinsecæ speciei suæ, ibi (boni au
11 ri, recti ponderis, cunei, &c.) † Et sic (si vnquam) maximè hic videntur contrahentes respexisse, & de se determinasse ad certam ipsam speciem, & numerum talium coronatorum, eorumque valorem intrinsecum, præsertim cùm contraheretur non à mercatoribus, & plebeis, sed à nobilibus, & potentibus, qui magis ad quantitatem, & bonitatem auri, quàm ad cursum, vel ad solidum, & libram respexisse videntur. Et maximè cum non ageretur de appreciando vino, vel frumento vendito, aut alijs fructibus, vel redditibus, sed de dote filiæ, & sponsæ metienda in cõtractu matrimonij: vbi propter splẽdorem, & magnificentiam inter nobiles, & potentes solitam magis ad marcam seu pondus, & bonitatem auri, (quod magnificentius, & liberalius est,) quam ad cursum impositicium,
vel

vel ad solidum,& libram,(quod sordidius,& illiberalius vulgò habetur) respexisse videntur. Non obstat,quod mox facta est expresio, & designatio valoris tunc currentis,quia in
12 promptu sunt duæ solutiones.† Prima, quam tangit ibi Boerius num.5. & num. 10. quòd hoc videtur factum non caussa taxationis, sed demonstrationis, & quòd in dubio æstimatio
13 non facit emptionem.†Facit,quòd in dubio verba potius demonstratiuè, quàm dispositiuè adiecta videntur leg.quidam testamento.in principio.de legat.2.Alexand.in l.centurio.vbi Ias.colum.20.de vulg.& pupil.& consi.20.colum.2.(vbi dixi) libro secundo.Secunda,quam omisit Boerius, ea est omnium fortißima; quod ibi ex hypothesi aurei non erant variati in pondere,vel materia, sed manebant in eadem bonitate intrinseca,in qua erant tempore contractus: augmentum verò erat merè extrinsecum, & sensim superuenerat propter reliquam
14 minutiorem monetam intrinsecus deterioratam. † vnde sequuntur duo, primum, quòd valor coronatorum non dicitur auctus, etiam extrinsecus:quia notabilis deterioratio intrinseca minutioris monetæ necessario inducit augmentum æstimationis preciosioris monetæ manentis in eadem materia, & pondere, nec dicitur augmentum valoris,sed æqualis commensuratio, & proportio ad monetam deterioratam.vt vt per Cor.consi.279.in fi consi.287.in fi.lib.1.Secundũ, quod etiam si illa expresio valoris tunc currentis stet taxatiuè, & non demonstratiuè, illa taxatio facit pro creditore contra debitorem, quia expresim refertur ad monetam tunc currẽtem; sed viginti septem solidi cum dimidio, illius temporis valebant tempore litis monetæ, 39. solidos, vel plus monetæ tempore litis monetæ currentis, ad quam coronatus ascenderat. Et sic in effectu coronatus non plus valet hodie(referendo ad tempus litis, vel aresti,) quàm valeret tempore contractus, siue veterem, siue nouam monetam inspicias:imo diceretur diminutum in valore extrinseco, nisi in eodem valore fuisset auctus pro rata deteriorationis minutioris monetæ. Igitur nullum est augmentum deducibile, & sic nil deducendum, sed integer conuentus aureorum numerus persoluendus.
15 † Sed his non obstantibus puto iustè & sanctè iudicatum à prefato venerãdo senatu Burdegalensi.Probatur primo,sup- *Senatus. Burdega.*
ponen-

ponendo, quod tempore contractus, qui videtur fuisse circa annum sesquimillesimum, dictus valor impositițius coronati tunc esset (prout erat) certus & stabilis, quo casu, & si non esset facta mētio, videtur tamē fuisse saltē æquè principaliter in cōsideratione, & sic augmentū efficax deducēdum, per præ-
16 dicta in præcedenti quæstione. † Secundo per locum à fortiori: quia si habetur ratio augmēti, vel decrementi valoris extrinseci, quando nulla de eo facta est mentio, igitur multò magis quādo certi aurei deducūtur in dispositionem expres-
17 sè sub ratione valoris tunc currentis, vt hic. † Tertiò, quia si hoc casu pendentibus terminis & tempore solutionis contigisset valorem extrinsecum coronati minui, non ad breue momentum, sed perpetuò, vel ad durationem considerabilem, nonne gener iustè petere posset illud decrementum suppleri? Certè tenor cōtractus & rei æquitas euidens est, ꝙ sic: quia non fuerunt simpliciter promissi tales aurei certi ponderis, & characteris currētis. Ergo & materiæ, sed etiam sub ratione certi valoris in illo valore dari debent, vel suppleri: alioquin deciperetur gener, qui minorem summam, quàm per relationē expressam ad valorem tunc currentem stipulatus fuerat, cogeretur recipere. Igitur pari ratio-
18 ne debet pati deductionem augmenti. † Et fortius etiam si tempore contractus suberat periculum mutationis monetæ, ad huc idem hoc casu dicēdum, propter relationem expressè factam ad certum valorē currentem, iunctis longis dilationibus. Videntur enim partes præuidisse, quòd interim multipliciter augeri vel minui posset cursus monetæ: ad quod præcauendum & futuram captionem vitandam, mutuò sibi cauerent de computando sub certo valore tunc currenti.
19 † Et sic hic casus longè minus dubitabilis est, quàm præcedens, quia hic indistinctè siue tempore contractus monetæ cursus erat stabilis, siue mutatio imminebat, standum est valori qui erat tempore contractus, ex quo non sunt aurei deducti in dispositionem, nisi sub eo valore expresso, qui est pars obligationis: & quàm sit minus dubitabilis, clarius liquebit
20 in solutione contrariorum. † Et primò non obstat, quod adducitur de vulgata sententia, in qua se fundat Boeri. quia falsa, & malè fundata, vt supr. quæstio. 93. in prin. Et si vera esset, adhuc non haberet locum hoc casu, vbi actum est de certo

valore

valore extrinseco, videlicet. 27. solidorum cum dimidio pro quolibet coronato, cui standum est secundum Bald. in terminis doctis in consil. incip. punctus quæstio. quod est consil. 339. lib 2. secundum veterem, & consil. 213. lib. 5. secundum nouam impressionem, & sequitur Soc. cons. 298. lib. 2. vbi inquit, quòd licet obligatio incipiat à Florenis, vel certa specie monetæ, tamen illa verba (ad computandum tot librarum, vel solidorum) significat, quòd illa æstimatio reddi debet, & non maior, & sic augmentum deducendum, prout etiam diminu-
21 tio, si qua esset supplenda. † Facit Bartol. in l. Paulus. in fi. de solutio. quem communiter in hoc sequuntur Docto licet ipse Barto contrarium velle videatur. in l. pen. §. si mancipia. solu. matri. quem ibi reprobant vterque Imol. Et quamuis Bartol. ibi loquatur quando obligatio incipit à summa generali quãtitatis, puta à centum libris reddendis in Florenis sub eadem æstimatione: nos vero hic loquamur, quando incipit à certa specie monetæ, puta à 150. aureis sub tali æstimatione, seu valore extrinseco: tamen hæc differentia non meretur nouam distinctionem fieri, nec inducit differentiam iuris, prout nec vllam implicat diuersitatem facti, sed consistit in sola transpositione verborum, quæ idem vtrinque significant, videlicet, vt debeat attendi valor extrinsecus, qui erat tempore contractus, & in eo expressus fuit. Et ita rotundè, simpliciter, & breuiter dicendum, quamuis super hoc Martinus Lauden. tract. monetæ. colum. fina. & Cur. senior. eodem tracta. quæstio. 11. & Albert. Brun. tracta. de aug. conclus. vltima. fallentia. 8.
22 adeò sese inuoluant, vt vix certus sensus colligi possit. † Non obstat, quod dicebam, vrgendo principium verborum obligationis, & qualitatem personarum, & contractus matrimonij, quòd partes videntur habuisse respectum ad certam speciem, & numerum monetæ tantum, quia respondetur primò, quod illa verba non excludunt considerationem valoris extrinseci, cùm sit de natura, & substantia omnis monetæ, & æquè principalis, & etiam inter magnates, & in contractibus matrimonium solet expendi, teste experiẽtia. Secundò, quod non oportet vrgere, vel expendere partem verborum tantum sed omnia simul. l. in ciuile. de legibus, & consequenter ea in quibus in eadem oratione fit determinatio ad certum valo-
23 rem extrinsecum. † Non ostat, quod mentio valoris extrinseci, &

ci,& currentis fit causa demonstrationis,quia imo stat dispositiuè & taxatiuè,cùm sit in verbis dispositiuis,& etiam facilè censetur inesse dispositioni per prædicta:igitur multò magis valor expressus.
24 † Non obstat quòd valor coronatorum non creuerit nisi propter deteriorationem solidorum,quia dico quòd licet solidi postea excusi sint deterioris materię, tamē sunt eiusdem valoris & æstimationis, vt veteres in foro & in omni contractu:nec veteres solidi plus valent,quàm noui in vsu communi. Et sic augmentum coronati verum & efficax est: valet enim triginta nouem solidos,siue de veteribus,siue de nouis indifferenter: & sic multum plus valet in effectu tempore solutionis,quàm valeret tempore contractus,multum,non solùm ex inopinato,sed etiam contra tenorem contractus lęderetur debitor, qui non fuit in mora soluendi in termino conuento, si teneretur soluere ad numerum secundum æstimationem
25 † præsentem, & non secundum æstimationem contractus. Patet ad sensum & per ipsam rei euidentiam, quia nobiles non solent habere pecunias diu ociosas in arca, & si dictus Baro habuisset, verisimiliter non cauisset sibi de tot dilationibus soluendi,quas habere voluit,vt de fructibus & reditibus suis posset cum tempore summam conficere.Cùm autem fructus & reditus conficiantur,& in pecuniam redigantur per solidum & libram,quanti plus valebit aureus,tanto minus aureorũ ex reditibus suis cõficere poterit:& cõtrà,quãto minoris valebit aureus,tanto plures aureos recipere & soluere poterit,sine exinanitione domus.Hinc satis apparet expressionem certi valoris dispositiuè & taxatiuè factam in gratiam vtriusque,ne si fortè crescerent aurei, debitor nimium damnum pateretur, & reditib.non sufficientibus cogeretur partem patrimonij vendere, vel vsuris succumbere,& pariter ne
26 damnificaretur creditor,si interim decederet. † Nec est somniandum, taxationem illam referri ad bonitatem intrinsecam monetæ tunc currentis, quia hoc esset contra mentem, & directam significationem verborum, quæ respiciunt numerum, & cursum solidorum, & bonitatem extrinsecam, non autem extrinsecam eorum bonitatem,quę etiam impertinens, & inutilis esset, ad id de quo agebatur, videlicet dotis debitæ solutionem, cùm in soluendis debitis,& rebus acquirendis

quirendis non plus valeant veteres, quam noui solidi.

27 † Ex his proptum est nullo negocio secundam quæstionis partem decidere, de dote restituenda, pariter enim dicendum est efficax augmentum deducendum, vel decrementum supplendum: saluo quòd cùm hic eadem sit æquitas, quæ in mutui restitutione, eadem limitatio adhibenda est, quæ supra videlicet, vt si augmentum superuenerit mox post dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum augmenti, non possit illud deducere: & pariter si decremen-

28 tum statim superuenerit, non teneatur illud supplere. † Et ita debet intelligi decisio prudentissimorum virorum Collegij Neapolitani, quam refert (licet non sic declaret) eorum Collega Matth. Afflict. decisio. Neapo. 194. dotem mille centum florenorum, quorum valor extrinsecus interim decreuit, debere restitui secundum valorem currentem tempore dotis traditæ, & sic supplendo superuentum decrementum: quæ est optima decisio, non in communibus doctorum lacunis, sed in mera æquitate, & iuris medulla fundata: quia gener habuerat commodum antiqui valoris diu ante super- Senatus Neapol.

29 uentum decrementum. † Et eodem modo dicendum est in collatione. Vnde filia nubens accepit à patre myriadem aureorum, cùm aureus valeret 40. solidos, tempore vero obitus patris valet 45. solidos, non tenebitur conferre præcisè myriadem aureorum, sed solùm in æstimatione, quæ erant tempore dotis datæ, & sic deducto augmento: alioquin sequeretur, quod pro viginti mille libris receptis teneretur conferre duo, & viginti mille quingentas libras. Et pariter si sit in mora conferendi, casu quo debeat vsura currere; secundum not. supra quæstio. 88. non current vsuræ nisi pro rata viginti mille librarum: & hoc nisi augmentum superuenissent post dictam dotem, ita quod filia, vel maritus eius percepissent commodum augmenti: & pariter decrementum superuentum post conuersionem in rem eorū secundum valorem supplebunt, vt modo diximus. Idem in similibus. Collatio.

30 † His scriptis dum regesta mea voluo, reperi ante tredecim annos à me discussam quæst. quæ tunc erat in facto, Anno 1480. dum aurei nō valerent nisi 35. solidos, mulier de-

dit in dotem mille quadringentos aureos ſolares, cum pacto. quod in caſum, quo non habéret communionem bonorum cum futuro, redderentur ei vel ſuis ſoluto matrimonio, Gallicè (*Au pris du denier Pariſis*) hoc eſt, ad verbum ad rationem denarij Pariſienſis, vel παραφραστικῶς ad rationem ſeſquiquartam augmenti, videlicet, quod tanta ſumma, quanta viro data, & per eum recepta erat, redderetur cum augmento quartæ partis: poſtquam autem matrimonium diu ſtetiſſet, tandem eo ſoluto cùm omiſſa communione dos repeteretur ſecundum formam pacti, tuncque videlicet anno 1532. aureus ſolaris auctus eſſet de decem ſolidis, valebat enim ex edicto regio, & communi vſu 45. ſolidos: dubitabatur an totidem 1400. aurei cum augmento quartæ partis, non deducto ſecuto augmento reddi deberent.

31 † Vidi ab antiquioribus, & conſultiſsimis huius ſupremi fori patronis reſponſum, & cõcluſum, quod totidem aurei in ſpecie reddi debebant, non deducto augmento extrinſeco, ſed quantum ad augmentum conuentionale ad rationem denarij Pariſienſis, videlicet proportionis ſeſquiquartę, quòd debebat attendi non valor præſentis temporis, ſed valor, qui erat tempore contractus, vt ſic hæredes viri vltra prædictos totidem aureos ſoluerent hæredibus mulieris quartam partem ſummæ, quam prædicti aurei conficiebant ſecundum valorem tempore contractus currentem ad ſolidum, & libram, & ſic in effectu pro bis mille quadringentis quinquaginta libris tempore contractus receptis redderent ter mille ſeptingenta ſexaginta duas libras cum dimidia, videlicet, 3150. libras in dictis aureis pro ſorte, & 612. libras cum dimi-

32 dia pro dicto augmento conuentionali. † Et ſic quantum ad primum caput, videlicet ſortis principalis aureorum, ſecuti ſunt communem errorem aduſque receptum, opinabantur eum eſſe meram iuris veritatem. Quantum autem ad ſecundum caput, videlicet augmenti conuenti ex magna, & vrgente æquitate cenſuerunt limitandum ad valorem tempore contractus currentem: quia tunc nõ erat veriſimile futurum tam magnum aureorum augmentum, & vir promittens augmentum ſeſquiquartum, veriſimiliter inſpexit ad valorem currentem tempore contractus, & ſi cogitaſſet fore, vt aurei ſic augerentur, nullum promiſiſſet augmentum, ſaltem non tan-

tum.

tum. Atqui si vera erat, & sequenda communis opinio in primo capite, sequenda etiam erat in secundo capitè, non solum ex vi verborum, sed etiam de iure, & ex mente, & paritatis ratione.

33 † De vi verborum patet, quia vt verbum (principale, & dispositiuum redderentur) refertur ad eosdem aureos numeros. ita verba illa Gallica (*Au pris du denier,*) & in eadem oratione posita, & eodem verbo principali determinata, referuntur ad eosdem aureos: igitur eodem modo, & pariter determinari debent, non autē difformiter. l. iam hoc iure, de vulg. & pup. cum vulga. Tum communis modus loquendi (denarij Parisiensis) cum adiuncto) ad rationem siue proportionem) vt hic talis est, quòd non refertur ad aliquot denarios in specie, sed indistinctè, & promiscuè ad augmentum quintæ partis totius aucti, siue ad proportionem sesquiquartam summę, vel quantitatis de qua agitur, siue de quantitate librarum in genere, siue de aureis, vel alia certa specie monetæ agatur.

34 † Cum igitur fiat mentio denarij Parisiensis per modum proportionis, ibi (*Au pris*) idest, ratam seu rationem, non significat nisi augmentum sesquiquartum summæ, de qua agebatur, & tanto magis cùm non referatur ad solidos, nec ad libras, vel aliam summam, sed ad prædictos aureos in eadem oratione, & determinatione eiusdem verbi reddendi dictos aureos ad dictam ratam, vel proportionem. Et sic ipsa vis verborum sonat, quod eo casu redderentur 1400. aurei cum augmento quartæ eorum partis, & sic in totum mille septingenti quinquaginta aurei, qui tempore solutionis valebant, & valent ter mille nongentas triginta septem libras cum dimidia.

35 † De iure patet, quia de iure augmentum sicut additamentum sequitur naturam aucti, seu principalis, & vniformiter eodem iure tanquam eius pars regulatur. l. etiam & ibi Bal. C. de iure dot. l. quod in rerum. §. si quis post de lega. 1. latè Cur. sen. cons. 56. Latius Albe. Brun. in tract. de augmē. col. 27. And. Tiraq. in repetit. l. si vnquam vet. donatione largitus. nu. 18 r. & in tract. retract. prox. §. 1. gl. 18. nu. 51. tetigi in consu. Paris. §. 22. nu. 44. tex. in l. inter socerum. §. cū inter. ibi nec sperabitur portio, quæ data est additamēti causa, de pact. dota. Igit sicut stante cōi sententia debebāt totidem aurei reddi in specie, nō *Augmentum sequitur naturam aucti.*

attenta variatione extrinseca, ita necessariò sequitur de iure, quòd augmentum illud conuentionale intelligitur de quarta parte totidem aureorum in eadem pariter specie,& sic in casum augmenti extrinseci, non deducto eo augmento, nec de principali,nec de additamento. Similiter de mente partium, & rationis paritate liquet: quia si iuxta communem sententiam contrahentes intelligebant habere respectum ad numerum,& speciem aureorum, ꝙ redderetur dos in totidē aureis, non inspecta variatione extrinseca,sequitur quod idem intellexerunt de augmento conuentionali,ex quo pacti sunt de augmento in similibus aureis,non autē in illa moneta:quia clausula augmenti refertur ad proportionem sesquiquartam similium aureorum:& consequenter siue eorum valor extrinsecus minueretur,siue augeretur,semper reddi deberēt 1750. aurei, tam pro sorte,quàm pro augmento.& sic dicta consultatio,stante communi sententia,in qua partim fundatur,non potest stare.

36 †Cùm autem dicta cōis opinio simpliciter falsa sit,vt probauimus,& contrahentes ad valorē extrinsecum aureorū stabiliter currentem tpe contractus,etiam alio non expresso,respexisse censeantur,per prædicta,nunc clarum est, augmentū tam de sorte, quam de additamento deducendum esse. Plus dico,ꝙ etiam si prima communis sententia vera esset, adhuc idem dicēdum esset in hac hypothesi, ex quo facta relatio ad denarios,& sic partes cogitauerunt de valore extrinseco, seu de quantitate denariorum resultante ex aureis, quo casu clarum est,ꝙ debet attendi valor,qui erat tempore contractus. Et sic hoc casu non tenebantur hæredes viri in effectu reddere vsque ad summam 3937. librarum cum dimidia,sequendo cōem doctorum errorem.nec vsque ad 3762. libras cum dimidia,secundum dictam cōsultationem,sed solùm vsq; ad 3062. libras cum dimidia,videlicet, 1450.libras pro sorte, & 672.libras cum dimidia pro additamento conuentionali,vt pro toto suffecerit reddere mille trecentos sexaginta vnum solatos, cum quinque solidis Turonensibus: quia in aureis vtrunque, tam sors recepta, quam additamentum reddi debet, ex tenore pacti, & dispositione iuris.d.l.inter socerum.§.cum inter deducto superuēto,& inopinato augmento per prædicta: idē in similibus. Ad ea,quæ dixi,supr.nu.392.quòd duo sufficiāt,

addde,

adde Petrum Paulum Parisium.consi.54.consi.55.lib.1.Quinto loco occurrit.quæst.sequens.

S V M M A R I V M.

1 *Depositi in genere periculum ad deponentem spectat nisi recipientis mora interueniat.*
2 *Depositum ad numerum abit in creditum.*
3 *Depositarius dominus est, si deposito vti potest.*
4 *Depositum cum facultate vtendi ad certum tempus naturam mutui sapit.*
5 *Augmentum an spectet ad Reum, qui est in mora, & nu.8.*
6 *Consignatio habet realis solutionis effectum, & quando hoc verum. 10.*
7 *Deponens non sentit commodum depositæ consignatæ pecuniæ.*
8 *Negligens non debet esse melioris conditionis, quàm diligens.*

1 NOno quæritur. Quid in deposito, puta agens ad retractum, vel redemptionem fundi cõsignauit penes actuarium, vel mercatorem mille aureos, dũ autem lis protrahitur eorum, æstimatio de quadraginta ad 45. solidos augetur? Respond. si est depositum primi gradus, de quo supra.q.83. nu.632. nulla est quæst. cum steterit in dominio, & periculo deponẽtis, vel eius
2 qui est in mora. † Si vero est depositum secundi gradus, scilicet ad numerum, quod abit in creditum periculo recipientis, vt l.certi condictio.in fi.cum l.seq.si certum petat, tunc si esset verum depositum, scilicet in merã custodiam, vt teneatur depositarius indilatè mox cum petetur reddere, & sic non habet ius vtẽdi summa deposita, & deposita, prout manet deposita, videlicet in genere quantitatis purè sic debitæ in abstra-
3 cto, & non in concreto speciei, seu corporum. † Et adhuc idẽ; quia licet interim depositarius fuerit dominus corporum, quibus potuit vti, tamen astrictus fuit eadem corpora, vel similia semper tenere parata: & sic non potuit vti, sed, vt verisimile est, semper totidem similes species ociosas, & paratas tenuit, & sic non debet teneri, nec supplere quidem decrementum, si quod interim acciderit, etiam si salarium custodiæ recipiat: nec poterit deducere augmentum, quod

superuenerit, sed præcisè totidem numero similes species reddere tenetur, sicut obligatus ad tot aureos præcisè, cum pacto, vt nec augmenti, nec decrementi ratio habeatur.
4 † Si verò est depositum tertij gradus, videlicet improprium, ita vt concessa sit facultas vtendi, vt non posit mox, nisi post tempus congruum tacitum, vel expressum cogi reddere, & cùm sit simile mutuo, idem dicetur quod in mutuo. Prædicta sunt clara ex parte actoris, qui succubuit, & sic consignationem repetentis. Quòd si vicerit, in casum quidem decrementi nulla etiam est quæstio.
5 † Sed in casum augmenti quæritur an spectet ad reum, qui fuit in mora? Videtur quòd sic: tum quia huiusmodi solutio, vel restitutio sortis trahitur retrò ad diem consignationis, & iudicij cœpit, idque cum effectu, quia tenetur reus ad fructus fundi, vel rei retractæ ex eo tempore, tum quia ad eum spectauit periculum pecuniæ: ergo videtur quòd ad eundem spectet augmentum præsertim fortuitum, & sine facto, &
6 sumptu deponentis superuentum. † Tum quia dicta consignatio videtur quædam solutio, habet enim ipso iure effectum realis solutionis: quia ipso iure ex tunc liberatus est deponēs ab omni alia restitutione sortis. l. acceptam. C. de vsur. l. obsignatione. C. de solutio. Sed si debitor soluere volens consignauerit, non dubium quin augmentum spectet ex tunc ad cre-
7 ditorem, sicut & decrementum, & periculum: † Tum postremò, vt consignans consequitur etiam retro omnia commoda consignationis, ita videtur quod non debeat interim capere aliquod commodum de pecunia consignata, alioquin censeretur consignationem reuocare: ergo non debet habere dictum augmentum, & sic spectabit ad reum acquiescentem.
8 † Breuiter his non obstantibus, dico quòd istud augmentum superuentum antequam reus acquiesceret, & desineret esse in mora spectat ad consignantem, qui licet vicerit, & omnia commoda consignationis, & victoriæ habeat, potest illud deducere, nisi in casum, quo spectaret ad depositarium, vt
9 diximus. † Et moueor, tum per ea, quæ dicunt docto. contra creditorem moratorem in l. vinum. si cert. petat. per l. 3. in l. fi. de actio. empt. Tum quia ad commodum moratoris non debet diligens deterioris esse conditionis, quàm negligens: sed

si non

si non consignasset, vel cõsignationem vt poterat recuperasset, potest deducere augmentum (loquor enim in themate huius quæst.) Secus si debebantur præcisè certi aurei ad certum numerum non obstante, quocunque augmento, vel decremento ex pacto expresso, (quia tunc cessaret quæst.) ergo, & nunc poterit, & morator suæ moræ imputare debet, quod
10 non prius eam purgauit. † Non obstat, quod dictum est de solutione, vel consignatione causa soluendi, quia illa fit purè, & absolutè, & de eo quod purè debetur: & sic non est simile cum casu nostro, vbi pecunia consignata non debetur purè, & absolutè, sed implendo respectiuè, & faciendo per reũ id ad quod vicissim tenetur, quod cum recuset facere pecunia ante consignata, non debetur ei cum effectu, nec debet ei tradi, sed stat velut sequestrata: & sic non debet habere cõmodum pecuniæ, sibi (ob suam moram, & non impletionẽ eius, quod debet) nondum debitæ cum effectu. Consequenter non debet habere illud augmentum, licet propter iniustam suam moram debuisset terre moræque adscribere periculum, & omne incommodum, b quod accidisset. Et sic soluta sunt omnia obiecta.

SVMMARIVM.

1 *Legati augmentum, & decrementum an legatarium respiciat.*

2 *Quotiens agitur ex dispositione alicuius, attenditur tempus dispositionis.*

3 *Legatum factum pro legitima filiæ si modicum attenta portione, quam remittit augmentũ continet.*

4 *Variata æstimatione pecuniæ, an attenditur tempus testamenti, mortis, aut solutionis, & num. 6.*

5 *Obscuritas Doctorum ab authore recensita.*

7 *Oldradus taxatur inconstantiæ, & perplexitatis, & nu. 8.*

9 *Examinatur consilium 13. Oldradi.*

10 *Tempus solutionis, & consignationis in moneta, quæ non est in obligatione, sed facultate inspicitur.*

11 *Libra Turonensis non semper eadem est in eodem loco.*

12 *Mensura agrorum variata ea attenditur, quæ est tempore contractus.*

13 *Ludouici Rom. de Oldradi sententia iudicium.*
14 *Explicatio L.cum certum de auro,& argento leg.*
15 *Aureus semper de minimo intelligitur.*
16 *Aretini quoddam consilium discutitur, & vt alienum reijcitur.*
17 *Statutum si à subditis non recipiatur non valet.*
18 *Communis æstimatio praeualet ei,quæ statuto in vsum recepto constituitur.*
19 *Condemnatus ad monetam maiorem (puta) aureos) soluere posset in minima moneta,& nu.20 cum seq.*
23 *Tantum argenti in minutissima moneta, quantum in maxima habita proportione,& num.24.*
25 *Crediteris intereße magis recipere maiorem,quàm minorem monetam non consideratur.*

1 DEcimo, quæro. Quid in legato, puta mille solatorum, qui tempore testamenti, vel legati valebant singuli 32. solidos, sed tempore mortis 40 tēpore verò petitionis, vel solutionis 45. Breuiter id quod supra diximus in contractibus, vt scilicet inspiciatur, valor imposititius currens tempore dispositionis, siue contractus, siue testamenti, quia obligatio accepit suam certitudinem, & limitationem secundum quod, quale & quātum tempore dispositionis, nec ex post facto mutatur. l. Rutilia. de contrahen. empt. & in testamentis sunt tex. in l. vxorem. §. testamento, de lega. 3. leg. si ita de auro, & arg. leg. l. Aurelius
2 §. testamento. de lib. lega.† Hinc & pulchrè ait Bal. con. pe. coram vobis. lib. 1. vbicunq; agitur ex dispositione hominis attēditur tempus dispositionis, vt sciatur quid, quale, & quantum debeatur, non autem tp̄s solutionis. Ergo cùm valor impositijus pecuniæ, quem extrinsecum vocant, sit de quantitate, & parte integrali, substātiali, & æquè principali legati pecuniæ, siue in genere quantitatis relictæ, siue in certa quauis specie monetæ; debet eā quantitas, & valor legati secundum tēpus
3 testamenti, non mortis, nec solutionis, attendi.† Limito, si legatum, vel institutio facta esset pro legitima filiæ, quæ fortè hoc mediante per statutū, vel consuetudinē loci excludit: qa tunc si sūma relicta est modica proportione, quam filia iure cōmuni habitura fuisset ab intestato, dico quòd decrementū bene debet suppleri, vt in alijs: sed tamen decrementū nō deberet

beret deduci, tum per ea, quæ in simili dixi supra tum propter fauorem legitimæ, quæ debuisset haberi in corporibus hæreditarijs cum augmento.l.scimus.§.repletioné.C.de inofficio.testam.tum, vt tanto minus recedatur à iure communi.
4 † Et in quantum dixi debere attendi tempus testamenti, dices forsan nil esse noui, sed actum agi: quasi omnes Docto. veteres, & recentiores communiter teneant, in æstimatione monetæ, si variata sit, debere attendi, tempus testamenti, nō mortis, vel solutionis. Ita enim Oldr.q.31. thema tale est. Alb. post Guiliel.de Cu.in l.cùm quid.colu. fin.in l.vinum col.fin.si cert.petat.Paul.l.3.in fin.princip. C.communia de leg.Marti. Lauden.in tract.monet. colum.pen. Curt.senior.eodem tract. quæst.4.Alber.Bru.tract.de augmen.in vltima concl. amplia.
5 9 † At ego dico, quod si rectè inspicias, & expendas, longè aliud loquuntur, longè diuersa est mens eorum: non enim de cursu, & valore imposititio, seu bonitate extrinseca loquuntur, & sentiunt, sed de bonitate materiali, & intrinseca, quā attendi, & exigi volunt tempore testamenti, vel dispositionis, siue legata, vel aliter debita sit pecunia, siue nomine quātitatis generice puta centum libræ, siue certa species monetæ, puta centum aurei solares, & plenissimè, per ea, quæ dicam *Obscuritas Docto.*
6 in q.sequent. † Cæterùm de bonitate extrinseca sentiunt, tēpus non dispositionis, sed solutionis attendi, non curando de augmento, vel decremento, nisi à tēmpore moræ prout adusque inualuit communis Doct.error. Et ita disertè explicat, & se declarat. Paul in d.l.3.in fin princ.Alcia.post alios in d.l. cum quid & malè per ea, quæ nouè dixi in præcedentibus. Verum est quod Soc.cons.6. lib.1. loquens de bonitate extrinseca, tenet debere attendi tempus testamenti: sed loquitur in longè diuersis terminis, videlicet, quando legatum est factū de quantitate in genere, vel de florenis, qui secundum communem modum loquendi loci tempore testamenti intelligebantur de certa quantitate in genere cuiuscunque monetæ, non autem de certa specie monetæ prout loquimur.
7 † Oldra. tamen, qui nondum saniorem quorundam veterum sententiam, de supra, penitus exuerat, non vbique eodem modo sentit in hac materia, sed modò varius, mòdo obscurus: quia in consi.168. primùm. quæstio.3. rectè tenuit in æstimatione, & solutione pecuniæ, puta certæ summæ Turonensium, *Perplexitas Oldra.*

nensium, quod non debet haberi respectus ad valorem intrinsecum, sed solùm ad valorem extrinsecum, & cursum cõmunem, & vsualem: sed in d.cons.31. in legato ducentarum librarum cùm testator superuixisset decem annis, & quærat de qua moneta debeant solui ducentæ libræ, an de moneta, quæ currebat tempore testamenti, an quæ currebat tempore mortis, apparet quod non quærit de bonitate extrinseca, esset enim fatua quæst.cùm non sit legata in certa specie monetę, sed in quantitate generica ab omni certa specie abstracta: & sic necessario omnes species monetę recipiunt functionem secundum omnes.
8 † Quærit ergo tantum de bonitate intrinseca, quia interim facta est pecunia deterioris materiæ: & sic ibi senset soluendum etiam ad rationem bonitatis materialis, & intrinsecæ, quæ erat tempore dispositionis, siue testamenti, siue contractus.
9 † Sed in consi.13.incip. cum quæstio obscurus est facto, prout etiam cæteri assolent in hac materia: format enim quæstionem de arbitris, qui vni adiudicauerunt totam hæreditatem, & eundem condemnauerunt alteri ad soluendum duodecim libras Turonensium paruorum deinde ex interuallo citra moram debitor vult soluere Turonensis grossos, computando quemlibet grossum pro quindecim, vel sexdecim Turonensibus paruis, prout valebat, & currebat tempore arbitrij lati. Creditor autem vult attendi Turonenses paruos hodie currentes, ex quibus Turonensis grossus non valet, nisi quatuordecim. Decidit Oldr. inspiciẽdum tempus lati arbitrij, & satis aperit, quod non quærebatur de mutatione grossi, & meritò: quia grossus non erat deductus in dispositionem, nec erat in obligatione, sed in facultate soluendi, siue de illo grosso, siue de alia specie monetæ conficeretur, præstaretur summa debita.

10 † Et nemo dubitat, quin inspiciendum sit tempus solutionis, vel consignationis tantum in specie monetæ, quæ non est in obligatione, sed in facultate. Et sic ibi tota quæstio erat super mutatione Turonen. paruorum, nec tamen aperit Old. sit incerta, & inutilis. Nos ergo dicimus, non curandum de variatione bonitatis intrinsecæ, sed præstanda, & sufficit bonitas extrinseca, quæ erat tempore sententiæ: hoc est soluendas omnino 12. libras de illis Turonensium paruorum libris, quæ currebant tempore sententiæ,
11 † Hæc autem vulgaris, & numeralis

numeralis libra non est semper, & vbique eadem, sed quandoque etiam in eodem loco diuersa, vt Papiæ, vbi teste Cur. seniore in d.tract.quæst.12. est in libra Papien.10.solidorum, & libra Imperialium, quæ est dupla, scilicet, viginti solidorum. Et etiam hoc regno, & ferè vbique licet libra sit 200. solidorum, vt etiam testatur Io.Fab.in authen.hoc nisi.in fin. C.de solutio. Corn.cons.135. litera, d.libr.3. tamen quædam libra Turonensis dicitur, quæ est viginti solidorum Turonēsium, quædam in hoc regno libra Parisiensis, quæ est 20.solidorum Parisiensium, solidus autem Parisiensis est sesquiquar-
12 tus ad solidum vulgarem. † Quemadmodum autem si variari cōtingat mensuras agrorum, solum debet attendi illa, quæ erat tempore contractus, vt in l.semper in stipulationibus de reg.iuris. ita variatis his libris siue earum quantitate, quæ nō sunt alia quam mensura quantitatis pecuniæ, necessario debet attendi illa libra siue quantitas libræ, quæ erat tempore dispositionis, & cui inesse dicitur, & eam limitasse, siue quātitas librarum mutetur in se, vt si statuatur, quòd maior, vel minor numerus solidorum libram conficiat, siue solidi, vel Turoni, ex quibus libra conficitur, augeatur in valore siue intrinseco, & extrinseco simul, siue extrinseco tantùm, retento pristino solidorum numero ad conficiendam libram, quæ sic in effectu maioris quantitatis, & mensuræ vsualis efficiatur, debet attendi valor, & quantitas existens tempore dispositionis.

Mensura temporis contractus

13 † Ludo. autem Roma.consi.123. confundit, & eadem fide denigrat, & carpit omnia prædicta consilia Oldr.contendens simpliciter debere attendi non tempus testamenti, sed tempus solutionis, per textum, in l.cum certum.de auro.& argen.
14 legatis, † sed valdè errat, quia ille textus non est ad propositum in hac materia, quia non loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, sed de precio alterius rei legatæ, & debitæ, cuius potest æstimatio crescere, vel minui: & sic attenditur, quæ est tempore solutionis tantùm, nisi in quantum à tempore moræ inspici deberet quanti ex tunc plurimi valuerit, secundum regulas communes. Brunus autem in loco prææallegato soluit, quòd in d.l.cum certum precium est in solutione, quod est verum in casu.d.l.sed non sufficit, quia potest esse, quod sit

L.cum certum de auro, & argent. lega.

æque

æquè principaliter alternatiuè in obligatione: vt si testator legauit domum suam, vel eius æstimationem, quia noluit hæredem præcisè cogi tradere, debet attendi æstimatio, quæ est tempore solutionis fiendæ. Secus est si testator legaret domum, vel centum aureos, vel centum libras, & sic non se referendo ad æstimationem alterius rei variabilem, sed ad certam pecuniæ summam: quia tunc tempus testamenti attenditur, ad sciendum quanta sit ea quantitas.

In dubio de minimis.

15 † Quoties autem sunt plures aurei, solidi vel libræ in vsu, intelligitur in dubio de minimis, l.nũmis.de leg.3. Vnde etiã in vrbe Parisiensi non solum in actibus priuatorum, sed etiã in sententijs, intelligitur de solidis, vel libris Turonensibus, non autem de Parisiensibus, nisi expressum sit. Ad hoc vide si vacat Socin.cons.247 colum 3. lib.2. vbi tamen malè limitat in debito piæ causæ per not. Decij.in l.semper in obscuris.de reg.iur. Adde etiam Corn.cons.244. colum.sexta, cum sequẽ. lib.2. vbi ex multis coniecturis pulchrè consuluit pro maioribus nummis: & tradit Andr.Tiraq.in tract.retract.proxim.

16 § 1. glo.18. quæst.10. † † Rursus quia sæpè Docto. impertinenter citant cons.11. Aret.& eo rem magis intricant, quia illud consilium alienum est ab hac materia, vt hunc obiter scrupulũ studiosis eximam, sciendum est talem ibi fuisse hypothesim. Sal veniebat ad mensuram certo precio, puta viginti solidis pro quolibet medimno: quidã emit sal pro mille, puta florenis, idest, quantas mensuras, precium mille florenorum æquaret. In loco erat statutum bis anno immediatè præcedenti confirmatum, quòd florenus non posset solui nec expendi, nisi ad rationem solidorum quadraginta duorum: tamen nihilominus omnes communiter etiam subditi obseruabant, vt florenus permutaretur, & curreret pro maiori summa, puta quadraginta quinque solidis: præterea emptor, qui erat exterus, ignorabat tale statutum, petit autem sibi mensurari bis mille ducentos quinquaginta medimnos salis (totidem enim libras valebant mille floreni secundum communem obseruantiam, videlicet accipiendo quemlibet florenum pro 45. solidis.) Contra venditor non vult accipere nisi iuxta præscriptum statuti, videlicet pro 42. solidis, & sic tradere bis mille centumque medimnos solis duntaxat: quæ-

17 situm fuit, quid iuris? † Consuluit Franc.Aret.pro emptore

tum

tum quia ex quo tale ſtatutum à ſubditis non recipitur, non ligat: ideo tanti valere cenſetur florenus, quanti publicè, & communiter æſtimatur ab omnibus. Tum quia ſi ſtatutum ligaret, tamen ex quo emptor externus iuſtam ignorantiam habuit, ne enormiter lædatur, videlicet, ne perderet centum quinquaginta libràs, vel totidem medimnos deberet aduerſus tale ſtatutum reſtitui per not. Inn. in rub. de conſu. Et rectè conſuluit, & hæc duo verba ſufficiebant: ſed is initiò breuitatem profeſſus multa impertinentia prolixè cumulauit.

18 † Quæ enim infarcit de bonitate intrinſeca, & extrinſeca monetæ, prorſus ἀπροσδιόνυσα ſunt, ſed ſolùm erat quæſtio, vltra æſtimatio præſtet, an quæ communiter obſeruatur, àn quæ ſtatuto in vſum recepto taxatur: & habes communem vſum præualere, quod etiam Budæus luculento exemplo probat lib. 3. aſsis. vt infra. Ecce quam multa quam breuius, & clarius potui tranſuectus ſum, nec vlterius immorabor in huiuſmodi particularibus quæſtionibus quum prædicta abundè ſufficiant pro omnibus id genus rectè, & expeditè decidēdis.

19 † Occurrit tamen iucunda nec omittenda quæſtio. Victus, & condemnatus impenſis litis ad 30. libras taxatis minutiſſimam, & rariſsimam conquiſiuit monetam, & ſolutionem obtulit in paruulis denarijs Pariſienſibus, & Turonenſibus. Creditor recuſauit, offerēs recipere in aureis, vel ſolidis duodenarijs aut ſimili, non adeo contemptibili moneta. Per ſententiam præſidis Pariſienſis dictum, quod creditor teneretur recipere: appellauit ad Senatum, vbi (vt in talibus rectè, & laudabiliter fieri ſolet) conſulti, & aditi præfecti moneta-

20 les cenſebant malè iudicatum. † Dicebant enim primo, hanc minutiſsimam monetam nigram denariorum paruorum ſiue Pariſienſium ſiue Turonenſium, non eſſe factam ad commercia exercenda, & ſoluenda debita, ſed ſolum ad commutandum maiores nummos, vel ſupplendum, quod excurrit, vt in l. Publia, §. Titius. depoſi. quando minutum aliquid addendū,

21 vel detrahendum eſt ſummæ, vel precio. † Secundò dicebāt monetam hanc nigram ferè omnino eſſe æream, nimiſque

22 ponderoſam, & oneroſam in magnis ſummis. † Sed certè primum iuris eſt, & excedens artem monetalem, & falſum eſt: cum enim hęc minutiſsima moneta, quātumcunq; viliſsima ſit publicè ad formam, & definitionem publicam facta, & appro-

bata

bata est vera, & proba moneta, igitur in ea solutio fieri potest, siue in parua, siue in magna summa, cùm debitor non sit obligatus ad aliam certam speciem monetæ, sed ad quantitatem in genere. Secundum verò in facto est, & spectat ad
23 artem monetalem, sed sufficit præcedens solutio. † Præterea (vt didici à doctissimo viro dom. Francisco Beneuentio, causarum in hoc Senatu patrono consultissimo, regioq; in præfectura monetarum aduocato) etiam nigra, & minutissima moneta tantum pro ratā inest, & datur materiæ argenti, quātum in maiori alba moneta argentea, modo proba sit moneta, vt supponitur. Patet, quia in duodecim denarijs Turonensibus, qui valent solidum duodenarium, tantum est argenti, quantum in vno solido duodenario, & tantundem inuenietur, si seorsum denarij seorsum duodenarius conflentur. Quod autem duodecim denarij maioris sunt ponderis, illud est quia plus habent æris, vt possint in plures nummos multiplicari: quantum ergo (si appendantur) pluris ponderant, quàm duodenarius solidus, tantum plus habent æris si-
24 mul, quàm vnus solidus per se. † Et consequenter soluens triginta, vel centum libras in hac minutissima moneta, tantum dat argenti, quantum si solueret in maiori argentea, licet maiorem molem det ob maiorem æris quantitatem. Quamquā de iure siue plus siue minus argenti insit, non refert, modo publica proba, & legitima moneta sit, vt dicam in quæst.
25 seq. † Quod autem hoc casu iustè creditoris (vtpote profecturi) intersit non recipere in hac minutissima, & ponderosissima moneta, non est in consideratione: quia illud solùm consideratur, quando debitor tenetur in certa specie, & offert in alia, licet alias communiter fungibili, vt in l. Paul. de solu. Sed hic non debetur nisi quantitas in genere, qua semel oblata in quacunque proba non reprobata moneta, licet rata, & minus frequenti (vt sunt denarij Parisienses) debitor obtulit, quod debet, nec ad rem pertinet, quod debitor ex indignatione hanc minutissimā monetā conquisierit: ex quo enī eā habet, & de ea solui pōt, quid ad rē de origine? Imo si peccauit debitor dicta indignatione, magis peccat creditor, qui est in vltima mora, & culpa, dedignando, & auersando probam, & legitimā monetam: & ita tādem rectè prudēterque pronūciauit supremus noster Senatus, benè iudicatum.

Francisc. Beneuen.

SVM-

SUMMARIUM.

1 Bonitatis intrinsecæ monetarum, ratio an haberi debeat.
2 Bonitas intrinseca monetæ, quæ erat tempore contractus debetur, & num. 12. & 13.
3 Bonitas intrinseca, an debeatur tres casus distinguntur.
4 Bonitas intrinseca, est de substantia omnis monetæ.
5 Bonitas intrinseca, consistit in bonitate, & qualitate materiæ.
6 Materiam, ubi contractus respicit, tacitè vel expressè, necessario ad eam recidit, quæ erat tempore contractus.
7 Pecunia, debet esse iusti ponderis, & speciei, & num. 27.
8 Pecuniam non debiti, ponderis, & qualitatis recipere, quis non tenetur, & num. 14.
9 Quod ampliatur tribus casibus, num. 9. 10 & 11.
15 Pecunia deteriorata, in materia vilior, est minorisq; utilitatis.
16 Rem deterioratam, vel vitiosam soluere, quis non debet nec potest.
17 Pecuniam notabiliter intrinsecus, deterioratam soluere, quis non potest.
Ampliatur num. 18. & 19.
20 Valor impositititus est forma, & substantia monetæ.
21 Bonitas essentialis monetæ, est in æstimatione extrinseca non in materia.
22 Usus in pecunia, potius attenditur, quam materia.
23 Appellatione auri, & argenti, non veniunt nummi aurei vel argentei.
24 In pecunia signata non materia, sed forma, & indicatura imposita attenditur, & nu. 27.
25 Materiæ appellatione venit materiatum, quod ad sui materiam reueri potest.
26 Debitor non potest soluere in alia specie monetæ, si creditoris intersit, vel ad certam speciem sit obligatus.
28 Moneta legitimo pondere, defraudata non est, legitima moneta.
29 Moneta noua, quanto in bonitate materiæ minuitur, tanto vetus moneta augetur in precio.
30 Paria sunt nouam monetam publicè minore materia eadem indicatura cudi, vel minui certam monetam, materia non mutata, sed extrinsecus aucta.
31 In pecunia, sola publica indicatura, seu valor extrinsecus attendit.

Præscriptio

32 *Præscriptio 40.annorum requiritur,contra ecclesiasticam personã.*
33 *Monetæ æstimatio attenditur tempore solutionis, vbi certa species est in solutione.*
34 *Debitor si soluat de meliori moneta non tenetur excedere æstimationem pensionis antiquæ, sed deducet quantum ęstimatio, nonouæ excedit ęstimationem antiquæ monetę, vel pensionis in antiqua soluendæ.*
35 *Valor monetę auctus deduci debet, etiam certa specie monetę debita.*
36 *Debitor non potest soluere de pecunia, minuta in valore extrinseco, & vsu nisi veterem suppleat.*
37 *Pecunia deteriorata, si vsu publico comprobetur legitima, facta censetur.*
38 *Pecunia cuius reprobationis probabile periculum, imminet recusari potest.*
39 *Moneta 4. requirit materiam probitatem caracter,& indicaturã.*
40. *Moneta omnis proba, ex auro, vel argento constat.*
41. *Qualitas monetæ, spectat ad bonitatem essentialem, & intensam materiæ.*
42 *Quantitas spectat ad bonitatem quantitatiuã, seu extensam ponderis.*
43 *Bonitatis auri ad argenta habitudinis duplex gradus.*
44 *Pondus, & mensura bonitatis extensa, nil commune de se habet cum mensura bonitatis intensę.*
45 *Verbũ denarius à monetarijs, quadrupliciter accipitur.*
46 *Character ad quid imponatur*
47 *Forma monetę est testificatio veritatis, & iustitię ipsius monetę.*
48 *Falsitatẽ enormissimã committit de qualitate, vel pondere debito monetarum subtrahens Limitatur num.49.*
50 *Nummus est omnium mensura.*
51 *Furtum est pecuniam semel probatam, & expensam in totum, vel in parte reprobare.*
52 *Princeps pro rata bonorum, sibi confiscatorum tenetur satisfacere lęsis, & deceptis in receptione monetę falsę, & adulterinę.*
53 *Indicatura monetę non a priuata, sed a publica ęstimatione, & impositione item vsu populi, & consuetudine comerciorum dependet factique est non iuris.*
54 *Extrinsecę bonitatis ad intrinsecã, quę habitudo,& proportio esse debeat.*

Bonitas

55 *Bonitas materię intrinseca correspondere debet bonitati extrinsecæ monetarum.*

56 *Auctoritas caractens eos tantum ligat qui sub Imperio sunt eius qui character imprimit, & num. 57.*

58 *Debitum nouum, vel antiquum an de pecunia noua, vel veteri soluendum.*

59 *Moneta post contractum meliore facta, augmentum deducere debitor potest.*

61 *Forma in moneta principalior est materia.*

62 *Moneta vt sit fungibilis, requirit materiam ad hoc idoneam.*

63 *Princeps non potest deffinire monetę materiam ineptam,*

64 *Naturalis ratio aut iurisgēt. nullius auctoritate cōmutari potest.*

65 *Valor publicè impositus prestat essentię monetę.*

66 *De extrinseco, & formali valore, argui non potest ad intrinsecum*

67 *Solui idem dicitur, vbi valor ęquipollens soluitur.*

68 *Pecunia est destinata, ad expendendum, & commutandum non, pro quantitate massæ, sed pro quantitate æstimationis de publico imposita.*

69 *Quanto minuitur materia, seruato valore tanto neceßario augumentatur valor materiæ.*

70 *Creditor volens tantum materię, quantum inerat tempore contractus, debet vicissim deducere, valoris augmentum.*

71 *Creditor oblata proba, & legitima moneta, hodie current non potest petere, sibi suppleri defectum materiæ existentis, tempore contractus.*

Quod ampliatur, multis casibus num. 72. 73. & sequentib. & limitatur num. 81, 82. 83.

80 *Debitor soluens de noua, & fortiori moneta, non potest deducere ęstimationem intrinsecę bonitatis auctę.*

84 *Pecunia potest mutuari etiam inquantum massa, & ad pondus.*

85 *Bonitas intrinseca pacto deberi potest, etiam augmento extrinseco non deducto.*

Contra nu. 86. Declaratur nu. 87. & 88. 89. vsque in finem.

V Vndecimo

VNdecimo discutienda necessaria occurrit
1 ardua illa quæst. an intrinsecæ † bonitatis ratio exigi possit? Hæc de se ad præcedentium quorundam differentiam magis iuris est, quàm voluntatis, vel facti, & nullam prima facie videtur habere dubitationem. Omnes enim, & veteres, & medij, & recẽtiores (vno solo, scilicet Ioan. Fab. excepto,) vna voce vbique siue legendo, siue repetendo, siue in tractatibus, siue in consilijs, tenuerunt, & tenent semper, & indistinctè, siue debeatur pecunia in genere abstracto quantitatis, puta tot libræ, vt per Oldr. quæstio. 31. siue certa species monetæ, puta mille au
2 rei, debere attendi, & exigi bonitatem † intrinsecam, quæ erat tempore contractus, siue cuiuscunque dispositionis: & cùm sit plusquam communis, velut præiudicata opinio, superfluum est authores citare. Vide si vacat quos citat Dom. Andr. Tiraq. (qui cum eis transit) in tractat. retract. proxi. §. 1. glo. 18. num. 27. & latissimè omnium Alber. Brun. tractat. de augmen. conclus. vlt. limita. 1. nouissimè etiam, sed animosius Iacob. Regnandi in tractat. moneta. censet, quod si nulla esset lex, ita tenendum esset, quia hoc (inquit ille) dictat naturalis iustitia. Sed certè hæc quæstio omnium huius materiæ difficilior, & argumentosior est, vt non solùm sit dubium, quando de hoc non fuit actum, vt omnes loquuntur, sed etiã (quod magis mirum est) si expressè conuentum sit de certa bonitate intrinseca, vt ex sequẽtibus apparebit. Cùm autem
3 plures diuersos casus hæc quæstio replicat, † qui ad tria genera reducuntur: primum, quando de summa semel soluenda agitur, puta exempto, vel legato: secundum, quando de summa recepta restituenda, puta mutuo, vel in redemptione reditus, vel fundi: tertium, quando agitur de reliquis reditibus continuandis, in quibus omnibus, quandoque de quantitate in genere, quandoque de certa specie monetæ agitur, quãdoque specialiter pactum est de certa bonitate intrinseca, quandoque non. Causas quidem ex quibus debetur, siue ex contractu siue ex testamento, sententia, vel statuto, nil moror, quia in his non est vis: licet multi, dum sese aliter extricare nequeunt, vim in his temerè faciant. Verum vt breuius, & clarius defungamur, nec sit opus prolixè singula singulatim

tim discutere, vtriusque partis in genere potiores tantum loco summatim collatos expendemus, deinde totam materiam decisiue concludemus. Vt ergo hæc res non minus adusq; confusa, quàm diffusa, & Euripo mari volubilior, certis velut alueis cõgrua methodo cõclusa, & astricta iam velut teneri, palpari, & discerni queat, breui hoc ordine procedemus: ab vtraque parte iuris ciuilis locos pertinentes duntaxat, & ad rem, in duos contrahemus, & primo secundoque ordine locabimus: iuris verò canonici locos in tertio ordine, circunstantiarum autem facti locos in quarto, & vltimo loco, vbi citabuntur obiter aliquot eius partis assertores. Idemque argumentationis, & literariæ aciei ordo, in vtraque concertationis parte seruabitur, & reciprocabitur. Et primò pro communi sententia vrget, quòd bonitas intrinseca † est de substantia omnis monetæ, & saltem non minus principaliter, quàm extrinseca consideratur, & exigitur, cum autem consistat † in pondere, seu quantitate, & in bonitate, seu qualitate materiæ, necessariò sequitur, quòd ea quantitas, & qualitas, quæ erat tempore contractus, attenditur: vbicunque enim contractus † expresse, vel tacitè respicit materiam, necessariò recidit ad eam, quæ erat tempore contractus. l. cùm quid, si certi petat. l. Rutilia de contrahen. emptio. ad hoc omnia iura, quæ volunt tempus contractus attendi, & ab initio obligationem fieri certam secundum quid, quale, & quantum, tempore contractus inspecto. l. certum, si certum petat. & secundum limites tunc insitos, qui postea tractu temporis non mutantur. Bald. dict. cap. quanto, colum. final. Secundò, quia iura volunt pecuniam † esse debiti ponderis, & speciei, quod solam bonitatem materiæ respicit, quodque aliter non teneatur quis recipere, quantumcunque Principis character impressus sit: text. in l. 1. C. de veter. nummisma. potesta. lib. 11. & in l. 1. & 2. de pond. lib. 10. vbi non tenetur quis recipere etiam pecuniam Principis auream nisi appensam, & probatam † in pondere, & qualitate, quod procedit etiam si recipiens sit ipse Princeps vel eius quæstor. tex. in d. l. 1. & tex. in l. creditor. in principio. de solution. vbi fortius probatur, quòd non tenetur quis recipere pecuniam ærosam, hoc est, pecuniam plus æris habentem, & minus auri, vel argenti, quam ex publico, & generali decreto inesse debeat. Quòd ampliatur per d. l. 1. dupliciter,

L. creditor de solution.

ter, vel tripliciter. Primò, non solum si de certa preciosa monetæ specie agatur, vt in l. 1. de vet. nummis. potesta. sed
9 etiam si † de quacunque moneta, vel de simplici quantitate in genere, vt propriè loquitur. d. l. creditor. Secundò etiam in
10 ciuitate, in quanto † contrahentes pecunia illa ærosa promiscuè vtebantur in tantum, & tertio, quòd etiam si creditor aliàs fuerit in mora, & interim iussu præsidis ea pecunia tan-
11 quam minus proba sublata sit, non est creditoris, † sed debitoris periculum. Igitur bonitas intrinseca præcisè requiritur, & exigitur, & consequenter ea, quæ ex publico generali cópacto requirebatur tempore dispositionis. Cùm enim dispositio, quæ fit, de pecunia, debeat referri ad certam bonitatem intrinsecam necesse est (nisi aliud expressè cautum sit,)
12 vt determinetur ad eam, quæ erat tempore † dispositionis, cùm aliter determinari, & certificari non possit. Et hæc tanto fortius procedunt in creditore, qui bonam pecuniam numerauit, vt supra quæstione 1. 2. & 6. cum sequenti. idem tamen in quocunque creditore concludunt d. ctæ rationes, & iura: & hæc de rationibus iuris ciuilis. Tertio, hoc etiam secundum omnes volunt iura canonica in capi. olim causam. in cap. cum canonicis. de censibus, quæ omnes canonistæ ibi, & vbique intelligunt, vt non solum in summa semel soluenda, sed etiam in pẽsionibus, & obligationibus successiuis debeat
13 solui pecunia † secundum æstimationem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis, ita quòd etiam si defecerit vetus moneta, non sufficiat soluere de noua deterioris materiæ, etiã eodem valore extrinseco, nisi suppleatur ad bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis: quod etiam innuit, d. ca. quanto. de iureiurand. vbi dicitur propter defraudationem legitimi ponderis, (& sic bonitatis intrinsecæ) pecuniam ipsam diminutam, & minoris valoris effectam cum magno populi scandalo, & damno. Si igitur diminutio in-
14 trinseca facit damnum populo, ergo non tenetur † creditor recipere pecuniam nouam intrinsecus tantùm diminutam, ne damnum incurrat, per dict. leg. Paul. ita etiam tenet, & dicta capitula intelligunt Legistæ vbique, vt in locis citatis supra in princip. huius quæstio. Corn. consil. 279. consil. 287. lib. 1. consil. 321. colum. fin. lib. 3. Guido Pap. decis. Delph. 493. Bertran. consi. 289. si moneta. lib. 3. Ang. Rube. consil. 148. ita etiã

scio aliquoties fuisse iudicatum etiam in supremo hoc Senatu, & meminme scripsisse in quadā causa, cùm in contractu matrimonij facto anno millesimo quadringentesimo octogesimo septimo vir constituisset sponsæ octoginta libras annui reditus in ἀντιφερνὰ (vulgo doarium vocant,) quod per consuetudinem est hæredum filiorum illius matrimonij, qui postea non fuerunt hæredes, sed dictum reditum præstari tutoque assignari petierunt, idque secundum valorem, & bonitatem monetæ, quæ tempore contractus currebat. Facta verò æstimatione per præfectos monetarum anno sesquimillesimo vicesimoquinto inuentum est, quod moneta currens deteriorata erat intrinsecus de quinta parte, à tempore contractus, ita quod octoginta libræ monetæ currentis tempore contractus habito respectu ad bonitatem intrinsecam, valerent centum libras ex moneta currente tempore æstimationis, & aresto lato die vicesimaseptimæ Martij Anno sesquimillesimo vicesimoquinto, damnati fuerunt hæredes constituentis ad soluendum, & assignandum dictum reditum secundum valorem, & æstimationem monetæ, quæ tempore contractus currebat. Et postea simile arestum in alia causa, vbi petebātur antiqua aurea nummismata pecudis vellosæ, Gallicè (*Mouton a la grand laine*,) quæ non erant amplius in vsu, nec ad æstimationem extrinsecam olim currentem, sed ad intrinsecam auri puritatem, nulli nummismati secundam (vt fertur) respectum fuit. Ex quibus hæc sententia non solum probata, sed præiudicata videt. Quartò vrgent etiam circunstantiæ facti, quia rerum experientia semper docuit, & docet bonitatem intrinsecam considerari, & hoc rei vtilitas, & ipsa rei subiectæ iustitia, & legalitas exposcit, quum pecunia de-
15 teriorata † in materia re ipsa vilior fit, & ex nunc quoad multa minoris vtilitatis: præter id quod periculum imminet, vt mox in toto tollatur, vt in d.d. creditor. vel vt mox publico, (vt fit) edicto, aut saltem sensim in valore quoque extrinse-
16 co minuatur. Vt igitur in cæteris omnibus non licet † rem vitiosam, vel deteriorem effectam soluere, ita nec pecuniam
17 † saltem notabiliter intrinsecus deterioratam, vtcunque valor extrinsecus nondum minutus sit, præsertim cùm debitum pecuniæ stet periculo debitoris. Et hæc generalis experientia, & circunstantia facti, quandoque speciali circunstantia

magis vrgetur, vt quãdo creditor est alterius ciuitatis, in quã pecunia ærosa, vel extrinsecus deteriorata non recipitur, nec toleratur, & sic etiam extrinsecus in totum, vel in parte reprobatur, licet † in ciuitate, in qua est debitor, remaneat adhuc & de facto toleretur in veteri cursu extrinseco. Idem si creditor, qui bonam pecuniam numerauit, erat tunc eiusdem ciuitatis, sed aliò migraturus, vel negociaturus, vbi † pecunia deterior non recipitur, vel minoris permutatur. Nunc contrariæ partis acies eodem ordine educenda est, interiectis obiter breuitatis causa respõsionibus, quibusdam ad prioris partis argumenta. Et primò pro secunda parte vrgent omnia ferè argumenta, quæ supra quæstio. tertia, contra communem adduximus, & præcipuè quinque priores rationes, videlicet, prima, quòd non materia, vel forma naturalis ipsius corporis monetæ, sed valor † impositititius est forma, & substantia monetæ, in quantum moneta, quæ etiam non est corpus physicum, sed artificiale ἐστὶν φύσει ἀλλὰ νόμῳ, inquit Aristo. Et hic. libro 5. Secunda, tertia & quarta, quòd semper est & eiusdem potestatis, & æquipollentiæ cum alia moneta, quæ omnia non possent stare, si certo eodem valore, & cursu exigeretur etiam bonitas materiæ, qualis erat tempore dispositionis. Et quinta ratio, quòd non videtur deduci nisi sub ratione valoris impositiij: reliqua pariter adaptari possunt, non repeto. Et ita quòd bonitas essentialis monetæ † sit in æstimatione, scilicet, extrinseca, non autem in materia, sentit Anton. Butri. in capit. quanto. de iureiurand. & nouissimè Hieronym. Butigel. de repet. l. quod te. colum. 10. num. 19. si certum petatur, idem sentit Bald. in leg. singularia. colum. 4. in §. speciali. si certum petatur. dicens, quod in † pecunia potius attenditur vsus, quam materia. Secundò vrget, quod de iure licet appellatione auri, vel argenti veniat omne aurum, & argentum, etiam factum, vt vasa argentea. leg. quæsitum. §. illud de leg. 3. l. cùm aurum. in princip. de auro, & argen. leg. non tamen † veniunt nummi aurei, vel argentei, etiam ex pura materia. d. l. cum aurum. l. Quintus. a. §. 1. de auro, & argen. lega. Et sic patet speciale esse in pecunia signata, vt iam non materia attendatur, sed tantum † forma, & indicatura imposita; vt nec habeat locum regula. d. §. illud. quod appellatione materiæ † veniat materiatum; quod ad sui materiam reuerti potest.

18 19 20 21 22 23 24 25 (marginal numbers)

ij iii: test.

test. Igitur si in pecunia signata non amplius attenditur materia, sequitur quod si offertur solutio in pecunia proba, & currenti, & quæ tantum valet in valore impositio, & curren ti; quantum in pecunia, quæ currebat tempore contractus, vel dispositionis, quod sufficit, & tenetur creditor recipere, licet pecunia nunc currens sit in materia, & bonitate intrinseca deterior ea, quæ tempore dispositionis currebat. Nec
26 hic controuertitur, quin debitor soluere debeat in † eadem specie monetæ (si ad certam speciem tenetur) non in alia eiusdem valoris, si creditoris intersit, nec species debita sit in vsu iuxta. l. Paulus. de solutio. Nec etiam quæritur, an debeat solui secum dum valorem impositium temporis contractus, vel temporis solutionis, de quo satis in præcedentibus decem quæstionibus: sed solum quando offertur solutio in eadem specie, si certa species monetæ debeatur, vel si tantum quantitas in genere debetur, offertur solutio in qualibet proba moneta, sed non materia tam proba, sicut erat pecunia currens tempore dispositionis: quod non videtur de iure in consideratione per nuper dicta, cùm in monetis, non materia, sed forma, & indicatura publicè imposita, & approbata attendi debeat. Et sic non obstans de iure ciuili adducta pro communi sententia, quia sunt vera, & procedunt in terminis suis, videlicet ad hoc, vt non moneta sit proba, & legiti- *Proba moneta.*
ma: debet enim habere bonitatem intrinsecam, tam in qua-
27 litate, quam in pondere, ad hoc publicè institutam, præfixã, & requisitam, quæ etiam est de substantia: alias non est de legitima, sed improba moneta, nec tenetur quis eam recipere; sed iustè potest probare, & appendere an talis sit. Et sic illa duo, & omnia similia, & indè dependentia argumenta, quantumcũq; vrgere videantur, non probant aliud, nisi quòd moneta debet habere non solùm formam, sed etiam bonitatem materiæ publicæ præstitutam, definitam; & cõpactam; antequam sit proba moneta, & antequam habeat bonitatem extrinsecam, & valorem de publico institutum, quod non est in controuersia. Probant etiam consequenter, quod si adulterina moneta à falsarijs fabricetur, vel vera moneta radatur *Adulterina moneta.*
28 aut alio machinamento à priuatis, vel casu legitimo † pondere defraudetur; quod non habetur pro legitima moneta; quod etiam non est dubium: quia tunc non habet requisita

ad legitimam monetam. Nec de hoc quæritur, sed de longè diuerso casu, videlicet quando publicè, vel per eum, penes quem est potestas, & administratio Reip. statuitur minor modus materiæ (pedem monetarij vocant) in pecunia; quàm esset olim, seruata eadem indicatura, seu valore impositito. Hæc propriè est nostra quæstio, in qua moneta noua est vera, & legitima moneta, cùm habeat ea, quæ publicè ad hoc requiruntur, nec est inconueniens in se, quòd tantum valeat, quantum valebat antiqua, quæ erat melioris, vel maioris materiæ, ex quo publicè hoc, & generaliter instituitur, & probatur: quemadmodum ab initio non fuisset inconueniens, si pecunia fuisset eadem publica auctoritate leuiori materia excusa. Verum est, quod si istud publicum decrementum materię
29 sit notabile, quod quanto noua moneta † in bonitate materiæ minuitur, tanto vetus moneta necessario augetur in precio, & bonitate extrinseca: quod non videtur inconueniens, nec ex prarte veterem monetam possidentium, cùm potius excommodetur, nec ex parte creditorum, nec ex parte debitorum, quia nec illorum melior, nec horum deterior conditio efficietur. Probo, quia cæteris paribus paria sunt, & in
30 idem recidunt † certam nouam monetam publicè minore materia eadem indicatura cudi, & consequenter veterem expressè, vel tacitè extrinsecus augeri, vel minui certam monetam in materia non mutari, sed extrinsecus tantum augeri, quod non est inconueniens, si publicè, & permanenter fiat. Patet, quia primo non est inconueniens ex parte eorum, qui pecuniam possident, cum non fiat eis iniuria, sed potius beneficium: eorum enim augetur patrimonium. Secūdo, nec ex parte eorum, quibus huiusmodi sic auctæ pecuniæ debētur: quia non accidit eis lucrum, nec decedit, cùm sit verum augmentum: sed seruantur iura eorum in statu valoris antiqui, nec cogent debitores ad soluendum nisi deducto augmento. Tertio, nec consequenter ex parte debitorum: quia soluendo deducent augmentum neq maiori labore, sumptu, vel commutatione opus erit, ad quærendum tantum dictæ monetæ quantum ad soluendum sufficit. Nec noua sunt exēpla pecuniæ extrinsecus tantum augendæ, vel eadem indicatura manente, minori, seu viliori materia publico decreto excudendæ: quo vltimo tanquam necessario in rebus aduer-

Exemplum Rom.

sis Reipub. subsidio Romani vsi sunt secundo bello Punico ab Annibale illato, quo tantum non ad internecionem vsq; deleti sunt, sub cuius initium, vt populus ære alieno liberaretur, & Respublica maximis, & crebris impensis vtcunque sufficere posset, publico senatus ac populi decreto. As libralis (quæ erat communis, & vsualis moneta ærea libram, hoc est, duodecim vncias æris pendens) sextantarius factus est, idest, sextam partem, seu binas vncias redactus, manente veteri indicatura, seu valore extrinseco. As enim nouiter fabricatus, licet in materia dextante minor, & leuior priore, tamen tanti locabatur æs alienum, & Respub. interim sine ciuium iniuria, dextantem siue quinque partes de sex, hoc est decē nouos esses super quolibet nouo asse lucrata est, vt hinc publicis impendijs occurreret. Et rursus Annibale arctius vrgente, cūm Italia bello flagraret, ærariumq; iam exhaustum esset, ille nouus as dimidiatus est, & è sextantario vncialis factus duodecimam tantùm veteris assis partem pendens, eodē tamen valore, & sic Respub. iterum super singulis nouissimis assibus dimidium, respectu sextantarij, & immediati assis, deuncem autem, respectu veteris, lucrata est, vt ex Plinio lib. 33. c. 3. Festo, & nouissimè Budæo lib. 5. Assis colligitur refert, & Volaterra, lib. 30. c. de nummis. Nunc ergo quis dicere audeat pecuniam illam vsualem primum dextante, deinde deunce diminutam intrinsecus, & deterioratā non fuisse in Romana Rep. id temporis legitimam, cum haberet bonitatem, & quantitatem materiæ tunc publico Senatus, & populi decreto definitam? Quis dubitat creditorem cui centum asses debebantur ex legitimo contractu, fortè etiam ex mutuo facto ante illam imminutionem monetæ, coactum fuisse recipere 100. nouos sextantarios asses, post primam imminutionem, vel 100. nouissimos vnciarios asses post secundam imminutionem pro veteribus integris, & syngrapham tanquam exolutam reddere, vel recautum dare, nec tamen vllo magno aut considerabili incommodo creditoris affici, vt testatur Festus, cùm noui, & diminuti asses tantum valerent quantum veteres? Quis etiam negare audeat eosdem debitores iure optimo semel, & perpetuo liberatos fuisse, soluendo, vel consignando nouos, vel nouissimos asses? Consequenter liquet tunc nullam rationem bonitatis intrin-

As libralis.

fecæ tam luculenter imminutæ habitam fuisse, idque generaliter, & iure optimo, non solum in stipendijs militum, & in cōmercijs, sed ne in veteribus debitis exoluendis, etiam de fortiori moneta in veteribus assibus mutuata contractis, easque solutiones, & liberationes ratas fuisse, etiam post bellum finitum, licet (quod fortius est) interim, præsertim ab initio, speraretur imminutionem illam monetarum non diu duraturā, prout finito statim bello in pristinum statum rediit, vt ex Festo refert Budæ. lib. 5. Assis. Bellum autem id septemdecim annis confectum est, vt Liuius, & omnes chronographi, Paulus Orosi. libr. 4. Sabellic. Ennead. 5. libr. 5. ad finem testantur.

Ex his iam non tam argumentis, aut dilemmatis, tanquam in clara luce superuacuis, sed ipsa rei euidentia, & experien-
31 tia probatum est, solam † publicam indicaturam, quem valorem extrinsecum vocant, vtranque paginam, seu totum facere in re nummaria, hoc est materiam non amplius attendi, quàm ex publico compacto pro tempore vsus requiratur. Et sic soluta est quæstio: non enim quærimus de vitijs, si quæ falsariorum dolo, vel casu quodam emerserint contra formam & substantiam monetæ publicæ definita. Tertio loco probatur etiam de iure canonico idem esse, cum diuersum non reperiatur in eo statutum per regulam, cap. 1. de oper. nou. nuncia. Non obstat dict. capit. quanto, quia responsio in promptu est, quod ibi non fuerat publico decreto constitutum aliud legitimum pondus monetæ: imò manebat antiquum decretum, & definitio legitimi ponderis à Rege, & populo publicè facta. Sed clanculum sine legitima, & pragmatica forma, & irrequisito populi consensu, defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & sic in effectu illegitima, & fraudulenta moneta excusa erat per auaritiam, & tyrannidem Principis, proditorumve suorum, qui nil aliud agunt, quàm vt sacrosanctam
Adulatores regum. Regis maiestatem, quàm intemeratæ fidei, veritatis, iustitiæ, & tot sacramentis deiuratę populi charitatis radijs perpetuò fulgere, & à cunctis suspici, & amari decebat, omni genere libidinum, scelerum, scurrilitatum, fraudum, & expilationum populi deturpatam, infamem, & odibilem reddant. Vnde vt ibi dicit Innocen. 3. magnum scandalum, & detrimentum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma, & definitio monetæ, à qua populus discedere nolebat, & sic quæ de nouo con-

uo contra id cudebatur, erat illegitima, & tamen per officiales, seu magis proditores Regis de facto spargebatur in vulgus incautum, & sparsa non poterat nec debebat habere cursum, vt potest illegitima: habentes autem veterem bonam monetam nolebant expendere, metu ne sibi periret, maiorique metu detrectabant nouam recipere, simpliciores autem, & incauti circonueniebantur. Quare Rex Arragoniæ, ad quē illud rescriptum Innoc. 3. dirigebatur, illum abusum non solùm correxit, sed tandem, (vt scribit Petrus Bellega. in Spec. princ. rub. 36. de mutatione monet.) lege lata vna cum proceribus regni, & ciuitatum in pragmatica forma, & per modum contractus à proceribus & ciuibus acceptata Valentiæ, 18. Cal. Maij. Anno 1265. diffiniuit certam, perpetuam, & immutabilem formam, pondus & puritatem materiæ monetæ Regalium Valentiæ, ita quòd de libra, seu marca argenti definitæ puritatis non possent fieri nisi 68. Regalia argenti. Subdit tamen postea arrosos modulos, ita vt in singulas marcas fierent 72. Regalia bonitate materiæ diminuta contra formam dictæ sanctionis. Non obstat. d. capit. olim causam, quia ibi nō agitur de bonitate intrinseca, sed de quantitate ipsius summæ debitæ, pro qua minor summa in alia specie certis annis citra præscriptionem soluta erat. Patet ex hypothesi. d. ca. vbi debebantur, & ab antiquo soluti fuerant tres denarij Papienses, pro quibus à triginta sex annis cœperant solui sex denarij Lucenses, videlicet tres Lucenses pro quolibet Papiēsi tunc autem cùm cœptum est hoc fieri, nouem Lucenses circiter æquipollebant summæ debitæ. Sed lapsu temporis, declinatione monetæ Lucensis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in triginta sex annis, accidit quod quinque, vel sex denarij Lucenses non valebant nisi tres Lucenses, ex eis, qui ante triginta sex annos currebant, & tamen debitor, quia ex tunc solitus erat tantum nouem Lucenses soluere, videlicet tres Lucenses pro quolibet Papiensi, nolebat deinceps plus soluere: quo non obstante, quia creditor erat ecclesiastica persona,
32 contra quam non sufficit † præscriptio minor quadragenaria damnatus fuit debitor ad soluendum denarios Papienses, vel eorum æstimationem. Hæc est tota hypothesis. d. capit. & sic nulla erat mutatio, nec alteratio speciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papiensium in intrinseca, nec in extrinseca, nec

ca, nec in extrinseca bonitate: sed solùm acciderat mutatio, & deterioratio tam intrinseca, quàm extrinseca, vt verisimile est: vel saltem extrinseca monetæ Lucensis, quæ non erat debita: licet in ea fuisset admissa solutio, primum vsque ad quãtitatem, & æquipollentiam Papiẽsium debitorum, deinde per errorem, non aduertendo ad diminutionem monetæ Lucensis in multo puta dimidio minore summa, dum nõ solueretur maior numerus Lucensium, quàm initio, & tamen semini ita deteriorati fuerant, vt tandem minus dimidio valerent. Cùm autem nihil esset præscriptum nec mutatum in summa, & specie monetæ debita, certum erat, & indubitatum, quòd in denarijs Lucensibus debebat attendi valor, & æstimatio, quæ erat tempore singularum solutionum: ita quod licet olim, quando tres Lucẽses valebant vnũ Papiensem, potuerint solui tres Lucenses pro vno Papiensi, & ita dum solutum fuerit tamen nunc quando ita deteriorati, & vilificati sunt, vt sex non valeant communi vsu nisi vnum Papiensem non sufficit soluere tres modo solito præscriptione nondum firmato, sed soluendi sunt sex Lucenses pro quolibet Papiensi, & in summa Papienses ipsi, vel eorum æstimatio. Quoties enim quædam species monetæ in solutione, vel pro alia soluitur, tunc
33 necessario attenditur † ipsius, quæ soluitur, monetæ æstimatio tempore solutionis existens duntaxat, quo fit adæquatio, ad summam debitam, & hoc apud omnes indubitatum est. Hic est clarus, & nudus casus dict. capit. quod Canonistæ suis commentis obscurarunt, quas tenebras cæteri turmatim auxerunt, Andabatarum more, citantes illum text. ad probandum, quod bonitas extrinseca non debeat attendi, sed tantùm intrinseca, quæ est tempore contractus: quorum neutrũ ibi probatur, sed potius oppositum. Patet, quia tex. solùm expendit æstimationem monetæ debitæ, & sic valorem extrinsecum. Quod autem non expendat valorem intrinsecum debitæ monetæ, scilicet denariorum Papiensium, patet dupliciter: primo, quia de valore eorum intrinseco nulla mentio in toto tex. secundum, quia non vult præcisè solui denarios Papienses, sed solum, vel eorum æstimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia, seu bonitas intrinseca, sed solum antiquus valor: & sic ille tex. magis facit pro hac parte. Quantum ad d. c. cum canonicis certè multum

prima

prima facie vrget pro communi sententia, quia ibi non certabat creditor de exigenda maiori summa, sed solum de exigêdo eandem summam in noua meliori moneta: & sic noua moneta erat solum melior intrinsecus, & tamen dicitur quòd debitor potest deducere valorem intrinsecum superadditum veteri monetæ, vel quod non tenetur soluere de noua meliori, sed tantum veterem, vel æstimationem veteris, quod in idê recidit, ac si solueret de noua, deducendo augmentum noue. Ergo casu conuerso sicut debitor potest deducere superuentum valorem intrinsecum, sequitur quòd si valor intrinsecus decreuerit, tenetur supplere ad rationem valoris intrinseci, qui erat tempore contractus, vel dispositionis: & sic videtur ibi casus in effectu pro communi sententia, sed non est ita: imò longè alius est intellectus, quàm vulgo Canonistæ, & alij putent: quia ille text. non loquitur quando noua moneta est aucta intrinsecus duntaxat, vel falsò supponunt, sed quando etiam extrinsecus proportionabiliter ad augmentum intrinsecum, (vt semper fieri solet) aucta est. Probatur primò; quia vetus moneta non erat abrogata, nec diminuta, sed stabat in veteri, & solito cursu suo, & sic erat proba, & legitima, vt prius: alioquin non diceretur in text. quod debitor potest deinceps soluere de veteri moneta, vt prius: & tamen pecunia noua erat maioris æstimationis, & sic maioris cursus, quã prima. Patet in fine tex. vbi dicitur, quod si debitor soluat de meliori moneta, non tenetur excedere æstimationem pêsionis antiquæ, sed poterit deducere quantum æstimatio nouæ excedit æstimationem antiquæ monetæ, vel pensionis in antiqua soluendæ: ergo moneta noua erat aucta etiam extrinsecus. Probatur secundo, quia à communiter accidentibus non solet cudi noua aliquatenus fortior moneta, quin etiã in cursu eatenus, vel pluris augeatur, quantum de meliori fit materia. Imò non solùm hoc non est institutum, sed nunquam à mille annis fuit visum, & esset velut prodigum, & sic d. ca. non debet adaptari ad id, quod nunquam, vel rarò accidit, sed ad id, quod frequenter. l. ex his. cum l. sequent. de legib. Probatur tertiò, quia si de facto fuisset expensis Regis, vel Reipub. noua melior excusa, non aucto valore extrinseco, tûc necessariò vel fuisset reprobata vetus tanquam illegitima, vel ipso facto cœpisset esse minoris æstimationis, & indicaturæ, quorum

Nouus intellectus c. cum canonicis de censibus.

neutrum

neutrum est in d.cap.fin. imò oppositum: quia vetus moneta nec reprobata erat, nec in cursu diminuta. Ergo omnino dicendum quod noua fuerat in tantum extrinsecus, quantum intrinsecus aucta: & sic ibi non agitur de deducendo per debitorem simplici augmento intrinseco, si vellet soluere de noua meliori moneta, sed deducendo augmento extrinseco, & maiori æstimatione. Consequenter ille tex. nihil prorsus facit pro communi sententia, quicquid adusque omnes gloss. doct. putauerint, sed superficialiter (more suo) non autem analyticè ad viuum textus expendentes. Non obstat, quòd ibi creditor non certabat de maiori, sed de eadem summa, (ibi summa illam,) quia dico, quòd illa verba referuntur ad numerum nummorum qui erat idem, non autem ad quãtitatem indè resultantem, quæ erat maior, vt probant verba finalia ibi (æstimatione pensionis antiquæ,) & totius capit. phrasis, & ipsa rerum huiusmodi experientia. Et sic, vt omnia congruant in mente, & verbis, & sensui communi, necesse est intelligere, quòd in d.cap. illa pensio debebatur in certa specie monetæ, puta in centum grossis, qui tempore pensionis constitutæ habebant, puta semissem argenti puri, & valebant singuli, puta 15. denarios Turonenses: postea illis in suo statu, & cursu manentibus, noui grossi eiusdem nominis, & characteris facti sunt, sed de puriori materia, & proportionaliter maioris precij, & valoris, puta habentes heptuncem argenti puri, & singuli valentes 16. denarios Turonenses cum semiobolo, idest, quarta parte denarij, vel habẽtes besse argẽti puri, & singuli valẽtes 17. denarios Turonenses cũ dimidio: vel habẽtes dextantẽ argẽti puri, & singuli valẽtes viginti denarios Turonenses, manẽte videlicet libra argenti infecti in eodem circiter precio: alioquin de facili præfecti monetales augerent valorem extrinsecum non aucta, vel etiam quandoque diminuta bonitate materiæ. Huiusmodi grossi Turoni hodie non sunt in vsu, nec vulgo visuntur, nisi picti, & suspensi in intersignijs apothecarum quorũdam mercatorum, sed ante ducentos annos, temporibus filiorum Philippi Pulchri, & sub Philippo Valesia fuerunt frequentes in hoc regno, varijs temperaturis, & indicaturis, vt ex monumentis monetalium didici. Huiusmodi exempla ex fide historiæ malui adducere, quam noua fingere; quamquam non referat si

Grossi Turoni.

pensio

pensio debeatur in tot testonis, vel cuiusuis speciei nummis aureis, vel argenteis, qui postea sub eodem nomine, & charactere melioris materiæ (prioribus in statu suo relictis, cuduntur. Si igitur creditor petat dictam pensionem centum grossorum, vel aliorum nummorum speciei debitæ, & velit eundem solitum numerum nummorum sibi solui de nouis, qui meliores sunt; non autem de veteribus, decidit ille text. quod non tenetur debitor soluere de nouis, nisi ad æstimationem veterum hoc est, deducto augmento nouorum: sed potest soluere de veteri moneta non reprobata, vt prius, vel de noua ad æstimationem pensionis antiquæ. Et valdè ponderanda sunt, ea verba (æstimatione pensionis) ob duo, quia primò clarè ostendunt veram speciem facti, videlicet, quod moneta noua in eadem summa, vel numero nummorum, seu corporum dictæ, seu prioris eiusdem speciei, erat maioris æstimationis, etiam extrinsecæ, & maiorem pecuniæ quantitatem valebat, quàm moneta vetus in pari numero nummorum eiusdem speciei. Secundo, probant sententiam nostram communem in hac quæst. & præcedentibus, videlicet, quod debet attendi valor extrinsecus, qui erat tempore dispositionis, & quod si postea stabiliter auctus sit, deduci † debet, etiam si certa monetæ species debeatur. Et pariter probat, idem textus, quod etiam si certa species monetæ debeatur, & eius vsus, vel valor extrinsecus, (quod idem est) decreuit, non potest debitor de illa pecunia † soluere, nisi decrementum, seu veterem æstimationem suppleat. Patet ibi; (vel si non sit in vsu) quæ conditio non apponitur in fauorem debitoris, sed creditoris: declarat enim, & qualificat priorem partem alternatiuæ, iuxta l. 1. de reb. dub. & ostendit id quod dictum ibi fuit, debitorem posse soluere in priori pecunia, intelligendum esse dummodò pecunia manserit in veteri suo vsu: secus si reprobata sit, eius vsus, seu æstimatio diminuta. Habes nouum verum, & γνήσιον intellectum dict. c. & vides, quã ad legum, & canonum intelligentiam necessaria sit historia, scientia, & experientia earum, de quibus tractant artium. Quarto, & vltimo locò probatur à circunstantijs, & æquitate facti in quo sufficerent luculentissima illa exempla obiter adducta supra in dilutione locorum iuris ciuilis primæ partis, sed vt domesticis, & quotidianis exemplis res clarior fit, aspice

aſpice vectigalia ex conceſsionibus fundorum, vel ſimilibus cauſis, ante octoginta, vel centum annos conſtituto, non eſt opus alia hypotipoſi, res ipſa ſeſe oſtendit, quàm ſit durum, & inciuile imo quam perniciosum, vt in vniuerſa Repub. & turbulentum, eos qui vnam, vel duas, decem, vel centum huiuſmodi libras debent, non ſolùm cogi ad ſoluendum, & cõtinuandum tantam ſummam reditus, ſed etiam ad ſoluendum in moneta intrinſecus æque bona, ſicut ea, quæ cudebatur, & currebat tempore contractus, vel ad æſtimationem intrinſecam veteris promiſcuæ monetę, quę fortè tunc erat ad rationem ſemiſsis, vel dodrantis argenti puri, vel regij: nunc autem vix cuditur ad rationem quadrantis, vel ſextantis argenti regij: quo fit, vt ſi conferatur, vel penes materiã æſtimetur, minus dimidio valeat. Hoc autem per quam iniquum eſſe in fortioribus terminis arguit exemplum illud Romanæ Reipub. vbi tum repentina, tum maxima, tum veriſimiliter non diu duratura erat intrinſecæ bonitatis dimiuutio, ſiue vt preſsius loquar, approbatio nummi diminuti: tũ longè maior diminutio, vt potè de aſſe ad ſextantem, & vnciam, hic autem tantùm de aſſe ad ſemiſſem, adhuc non ſubito, ſed ſenſim obrepſit, nec ſpes, quod noua hæc emendetur, vel reprobetur tanquam minoris materiæ, ſed potius, quod tanquam iuſtior deinceps minuatur. Si igitur ibi non licebat petere ſupplementum veteris bonitatis intrinſecæ, quanto minus hic? Si non licet in reditibus tam iuſtis, & fauorabilibus ex perpetua datione fundorum conſtitutis, quãto minus in locationibus pecunia conſtitutis, aut alio quouis debito ſiue momentaneo, ſiue ſucceſsiuo? Forſan dices multum referre inter nos, & illos, quia in illo Romano exẽplo interuenerunt primo iuſtiſsime, & ineluctabiles cauſæ vtilitatis, & neceſsitatis Reipublicæ pluſquam extremæ, vtpote poſt Traſimenenſẽ, deinde Cannenſẽ cladẽ. Secundò nõ ſolũ Senatus authoritas, ſed ẽt totius populi cõſenſus. Tertio, raritas exẽpli, ꝙ mox ceſſante cã dictæ calamitatis veteri forma monetę reſtituta deſijt, nec vnq̃ in ea Repub. repetitũ fuit. Contraria verò hic omnia, vbi non ſolùm ignorante, & inuito populo, ſed etiam ſpreto bonorum conſilio, non ob vtilitates Reipub. ſed quorundam libidine, auaritia, & tyrannide fieri ſolet identidem intrinſecæ monetarum bonitatis imminutio,

minutio, & quod deterius eſt, plerunque poſt occultam, & fraudulentam imminutionem imminet periculum repentinæ abrogationis, tanquam illegitimæ monetæ. Et ſic tum ob nõ publicam, & authoratam, ſed fraudulentam imminutionem, tum ob periculum reprobationis in totum, vel in parte, non videtur minus illegitima moneta, quàm eſſe pronunciatur. in cap. quanto de iureiuran. quantumuis ex argyrocopio regio, (vt ibi) exierit. Quare non eſſe mirandum, ſi hic magis ad materiam, quàm ad ſpeciem fallacem, vel curſum inſtabilem attendatur. Conſequenter non eſſe iniquum, ſed iuſtum exigi rationem, vel ſupplementum bonitatis intrinſecę. Sed ad hanc obiectionem reſpondeo, quod etiam quantumcunque mutatio, vel deterioratio monetæ malum, & iniuſtũ habeat initium, ſi tamen nihilominus pecunia deteriorata
37 vſu publico comprobetur, † eo ipſo ſatis authorata, & legitima facta cẽſetur: & ſic eadem eſt ratio, licet non tam iuſta ſicut in exemplo Romano, & verè politico. Saluo quod ſi probabile periculum immineat reprobationis certæ monetæ in
38 totum, vel in parte, tum iuſtè recuſari † poteſt, tanquam res mox peritura. Non tamen proindè ſequitur, quod æſtimatio bonitatis intrinſecæ pecuniæ veteris peti poſsit, ſed ſolum quod poteſt peti ſolutio in bona, tuta, & proba moneta, quæ longè differunt. Et ſic eodem medio apparet reſponſio ad circunſtantias facti adductas pro parte prima: non enim concludunt niſi ſpecialis adſit circunſtantia propter imminens periculum reprobationis, vel aliud iuſtum intereſſe creditoris, de præſenti quibus caſibus non loquimur, ſed quando creditor tenax, & auidus, cui debitum offertur in pecunia cõmuniter approbata, & expendibili, & de qua non imminet periculum, quin commodè tanti locare poſsit, ſi velit, cauſatur diminutionem bonitatis intrinſecæ, quæ ſenſim facto, vel conniuentia Principum ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè emerſit, hoc demũ nõ ſolùm inhumanum, ſed iniquum nobis videtur, ſiue ex iuſtis cauſis ea diminutio emerſerit (quo caſu nemo ſanè mẽtis dubitat, ſiue ex iniuſtis, quia tũc ſaltem caſus eſt fortuitus reſpectu debitorum: imò plusquam caſus fortuitus, vtpote communis quædam clades Reipub: ab omnibus tanquam eadem naui exiſtentibus ex æquo participanda, & ferenda, non autẽ mutuò, ab altero in alterum regerenda, ꝙ non eſſet aliud quã

frustra mutuo laniatu confici: eadem enim damnatio creditoribus suis, & è contrario imminet. Præterea quum ipsa communis, & stabilis approbatio monetæ currentis, licet intrinsecus deterioratæ faciat eam in commercijs, & omni vsu, ad quem pecunia inuenta est, veteri menotæ æquipollere, hoc sufficere debet, præsertim cum non sit inuenta, vt seruetur, vel conflretnr, sed vt expendatur. Nec audiendus est desiderans, & exigere volens à debitore pecuniæ vtilitatem à natura, & æstimatione pecuniæ diuersam.

Nulla hoc loco iura cito, quorum etiam vim non singulatim deducere, sed quam paucissimi complecti volui in prioribus locis, eo consilio, ne nimia copia legentium ingenia, & iudicium obruerem, sed vt ea maturarem, & velut apertis Musarum ianuis omnia, quæ ad rem faciunt præcipuè circunstantias historiæ, & facti, ex quibus ius, & legalis æquitas oriuntur, l. si ex plagis. §. in cliuo, ad leg. Aquil. l. bona fides. depos. oculis exponerem, & velut in rem præsentem adducerem. Circa easdem circunstantias facti pro hac secunda parte facit, quòd secundum veteres, & recentiores constitutiones huius regni nulli priuato licet pecuniam regulam non solùm radere, vel quauis arte leuioris bonitatis, aut ponderis reddere, (quod & iure communi prohibitum est leg. quicunque ad leg. Corn. de fal.) sed nec conflare, aut massam redigere. Et si non hic videretur esse in commercio priuatorum tanquam massa, siue respectu materiæ simpliciter, sed solum respectu publicæ indicaturæ, & ad vsum commutandi destinatum. Igitur non cadit in obligatione respectu materiæ, sed respectu indicaturæ, quæ consequenter sola attendi debet. Sed certè etiam si in alijs locis extra regnum sint similes constitutiones, (vt puto) non tamen concludunt dominum pecuniæ non esse dominum materiæ, nec posse esse in commercio respectu materiæ, prout nec sunt promulgatę ad auferendum, vel limitandum priuatis dominium pecuniæ, sed ad coercendas fraudes: quas quidem faciunt omnes ponderosiores, & puriores nummos diligenter conquirendo, & segregando: deinde conflando, & colludendo de parte lucri cum inde deteriorem monetam cudentibus, vt quidam à non multis annis deprehensi sunt Lugduni, & conuicti bonis malè partis exuti. Vnde cessante fraude nullum est crimé, si quis

forte

forte medicinæ causa, vel vasculorum conficiendorum, vel inauraturæ paucos nummos conflauerit, & his quomodocunque conflatis, vel fractis remanet dominus materiæ. Et sic hæ constitutiones non concludunt, sed ipsa publica destinatio pecuniæ, & finis principalis, & rationes præcedentes concludũt. Et hanc secundam partem disertè tenet Ioann. Fab. authen. hoc nisi, C. de solutio. vbi dicit, quòd si Princeps statuit monetam debiliorem currere pro alia, quòd subiecti seruare debent, & quòd satis hoc statuit eo ipso, quod ordinauit nouam monetam cursum habere pro solido, & libra, sicut alia fortior currebat: & ita tenendum firmat, siue Princeps peccet, siue non, in quo de conscientia (inquit) viderit ipse. Subdit etiam, quod curia Franciæ consueuit statuere; & tenere, quod quando Rex monetam debilitat, recipitur pro forti, sed quando fortificat, habetur respectus ad tempus contractus: quod vltimum intellige, idest, ad cursum, seu valorem imposititium, qui erat tempore contractus: non autem quod possit deduci æstimatio augmenti intrinseci, si fortè duntaxat intrinsecus aucta sit. Hoc enim non vult Ioannes Faber, nec loquitur de pecunia duntaxat intrinsecus fortificata, quod etiam non solet fieri in Francia, nec alibi: sed loquitur de intrinsecus, & extrinsecus aucta, & dicit, quòd non tenetur debitor soluere, nisi ad valorem, scilicet, extrinsecum, qui erat tempore contractus. Et quòd ita intelligat, patet ex his, quæ idem Ioan. Fab tradit, Institu. quibus modis sol. obli. in si prin. vbi ita clarè tenet, & sic in hac secunda parte simpliciter residet.

Ludo. autem Roman. consil. 123. & Geminian. consil. 137. in speciali casu cuiusdam reditus annui cõstituti inter duos Abbates ex homologatione Papæ tenuerunt, quod potest solui in moneta vsuali, & currenti tempore solutionis, etiam intrinsecus diminuta, & ꝙ non tenetur debitor supplere bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis. Et mouentur particularibus, quibusdam rationibus, videlicet eo, quod ille reditus debeatur ex statuto Papæ, quod vltimæ voluntati æquipollet, in qua Ludo. Rom. putat speciale esse tempus solutionis attendi, cæterùm communem sententiam sequuntur. Sed nihilominus communiter cæteri Doct. etiam nominatim in casu dicti reditus, eos reprobant, & per Albe. Bru. tracta. de

aug concl.vlt.in 11. & 12.ampliatione. Nouissimè verò Hier. Butigel.in Rep.d.l.cum quid.& l.quod te.si cert.pet.tenet solam formam,& æstimationem extrinsecam in monetis attendi, & quod vna potest solui pro alia,nisi aliud actum sit: modo creditor non sit passurus damnum aliter, quàm quod materia sit diuersa.Et in d.l.cum quid.col.9.num. 28. animosius dicit, quod etiam plumbea,vel decorio(modo publicè approbata) solui potest pro quacunque pecunia, etiam in auro, vel argento numerata. Verùm,idem Butigel.sibi parum constat, quia in eadem Rep.d.l.cum quid.col.10.nu.30.tenet cõmunem sententiam, videlicet, quod non sit curandum de variatione valoris extrinseci, & quod mutuum pecuniæ non potest reddi in minori numero,& minori materia, nec repeti in maiori numero, & materia: & licet ibi loquatur,quando certa species monetæ,puta decem aurei debentur, tamen non potest rectè compati cum his, quæ prius dixit.Et pariter in Rep.d.l.quod te.col.10.num.18.multa comminiscitur, quę non sunt veræ, quid dicendum. Quanquam ex prædictis satis colligi posit,secundæ parti contra communem standum,tamen vt semel ab imis rerum fundamentis excutiamus, & penitisimè discussam veritatem eruamus, velut obryzum septies purgatum, & exploratum.

Placet expendere, quæ sit ratio intrinsecæ bonitatis pecuniæ, & quænam sit, & esse debeat extrinsecæ bonitatis ad intrinsecam habitudo, & proportio.Hic necessario præmittendi sunt, & declarandi aliquot termini, seu voces artis mone- *Termini artis monetalis.*
39 talis: & sunt præcipuè quatuor, scilicet,primo† materia,quę consistit in auro,argento,& ære. Secundo,probitas,quæ consistit in publicè definita qualitate, & quantitate dictæ materiæ. Tertio, character. Quarto, indicatura siue æstimatio. Duo priora ad intrinsecam, duo posteriora ad extrinsecam bonitatem spectant,quorum vt iucundior, & clarior sit explicatio,obiter historiam,& circunstantias facti attingamus:primum tantum tres species complectitur aurum, argentum,æs: quoniam hæc tria tantum metalla subintrant. Quanquam.n. argento copij in miscendis,& secernendis metallis, in liquefiendis,& probandis monetis plumbum adhibeant,non tamẽ incorporat,sed partim exhalatur,partim separat. Omnis er-
40 go ,pba† moneta ex ære,argẽto,vel auro cõstat,ét iure ciuili,

vt clarè innuit Vlpia. in l. lege Cornelia. versic. eadem leg. de fal. vbi vetat vsum, & commercium nummorum stannorum, & plumbeorum. Innuit etiam Pompon. in leg. 2. § deinde cum esset de orig. iur. vbi meminit de triumuiris monetalibus Romæ quos vocat æris, argenti, auriflatores: sic dictos, quod his tribus metallis flando, seu flatu calefaciendo cudũt monetam: quemadmodum ad eorum instar in hoc regno præfecti monetarum, sed plures numero, & in multis locis huius regni. Sunt enim viginti quinque argento copia, seu officinæ cudendis monetis destinatæ, in viginti quinque ciuitatibus huius regni, literis & notulis alphabeticis distincta. Quanquam ex constitutione anni sesquimillesimi quadragesimi in septemdecim tantum locis, (quæ abundè sufficiunt) cudatur. Omnibus tamen & fide, & authoritate præcellit argento copium huius vrbis κορωνίς, cuius etiam præfecti reliquis præsunt. Habent enim præfecti monetales Parisiorum cognitionem, & iudicium pixidum, hoc est explorandæ probitatis monetarum, quæ in toto regno fabricantur: quod iustum, & necessarium est, vt in toto regno sit idem cuneus, eadem symmetria, forma, & probitas monetæ, & adulatores arctius compescantur, & minus fallere queant. Itaq; ars facta denarios probare, quæ vt ait *Plin. lib. 33. c. 6.* tam iucunda fuit olim Romanæ plebi, vt Mario Gratidiano, (qui legem rogauerat de ea schola Romæ instituenda) totas statuas vicatim dicauerit.

Non tamen intelligas, quod si ex singulis his metallis per se singulæ monetarum species cudantur: nulla etiam cuditur ex puro putoque auro, nisi fortè essent aurei librales, velut massa, quales Imperatorem Tiberium Secundum munificentissimum excudisse, & quinquaginta inter alia munera dono misisse ad Chilpericum Francorum regem scribit Sabellic. Ennead. 8. lib. 5. Cæterùm nec argentum, nec plumbum, nec æs Cyprium, nec vllum aliud metallum latius diducitur malleo, & numerosius diuiditur, quam aurum: vtpote (vt inquit Plin. lib. 3. c. 3.) cuius vnciæ in septuagenas, & quinquagenas pluresq; bracteas quaternum vtroq; digitorum spargatur, & sup omnia netur, ac texitur lanę modo, & sine lana, vt ibi subdit Plin. dicens, tunica aurea triumphasse Tarquiniũ Priscum, seq; vidisse Agrippinã Claudij Principis, edẽte eo naualis prælij spectaculũ, asfidẽtẽ ei, indutã paludamẽto, auro textili sine *Auri librales.*

Aurum textile. Auri soliditas.

alia materia. Quorum ratio est densitas, & soliditas, quæ in auro maior est, quàm in cæteris metallis, cuius peculiaris soliditatis, & densitatis plures sunt insignes effectus. Primus, quòd aurum cæteris minus obnoxium est transmutationi, adeo vt ibi inquit Plin. vt huic vni nihil igne depereat, tuto etiam in incendijs rogisque durante materia, quæ difficillimè accenditur, & funditur ab igne: tamen adhibita palea citissimè ardescit, & quo plus vtitur, eo plus purgatur. Præterea secundum eundem Plin. non rubigo vlla, non erugo, nó aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatve pondus, nec salis, nec aceti succo atteritur. Secundus, similis effectus, quòd quàm minimum vsu deteritur aurum, cum argento, ære, plumbo lineæ nigræ producantur, manusque sordescant decidua materia. Tertius, quòd cæteris, etiam plumbo grauius est: in quo malè scripsit Plin. in loco prællegato, quòd aurum pondere, & mollitiæ materiæ cedat plumbo: quia experientia docet contrarium, videlicet aurum præponderare, licet plumbum mollius, sed rarius, atque adeò fricabilius, & operi minus idoneum, itaque aurum quo purius, eo dilatabilius, & mollius.

Ita vt ex purissimo auro non possint artifices commodè operari subtilia vasa, quia non ferrent attrectationem, & vsum propter mollitiem. Et eadem causa nequeunt commodè cudi nummismata ex mero auro: quanquam non sit dabile prorsus merum purum aurum, vel argentum. inquit enim Plin. libr. 33. cap. 4. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicratense, trigesima sexta portio inuenitur, ideo cæteris præest. Hactenus Plin. Cæterùm de antiquis aurifodinis Galliæ, & Hispaniæ, quæ iam dudum defecerunt, plura ex Strabone refert Budæ. lib. 4. Assis lib. vero 3. ait. culmen bonitatis auri esse in quarto, & vicesimo ceratio ad quadrantem absoluto, idest, vt quadrans tantum ceratij in tota massa æreus, aut argenteus sit, idest, vt nonagesima sexta duntaxat pars totius massæ sit alterius metalli: & hoc nisi summa, & rara industria, ita vt ad bonitatem numeris omnibus absolutam nihil præter dicti quadrantis quadrantem, siue sextadecimam partem vicesimi quarti ceratij desit, idest, trecentesima octogesima quarta pars to-

Merum aurum non est.

tius

tius massæ, nihil arte excoqui, aut expurgari possit. Et mox subdit; argentum ita decoqui posse, vt nihil præter merum argentum supersit: quod ex diametro cõtrarium est ei, quod eodem loco supra viginti lineas melius scripserat Budæ: id esse auro, & argento commune, vt quantumcunque purum, & excoctissimum, semper tamen aliquid habeat alieni metalli, quod decoqui non possit, quod verum est: Aurum tamen plenius excoquitur, & ad maiorem puritatem reduci potest, quàm argentum. Sed vsque adeo excoquitur auripigmento, vt nullus propter nimium damnum tentare audeat. Est enim auripigmentum, vulgo Arsenicum, summè causticum, & secundum Dioscoridem omnia metalla adurit, & deuastat, dempto auro. Refert etiam Plin. libr. 33. capit. 4. Caium Caligulam auidissimum auri periculum suo damno fecisse; cùm auri cupidine iussisset excoqui magnum pondus cum auripigmento, & planè fecisse aurum excellens, sed tam parui ponderis, vt detrimentum sentiret, nec postea tentatum à quoquam fuerit. Solent monetales; (vt inquit Brun. tractat. de augmen. conclusio. vltim. column. 3.) in auro æs, vel argentum, & sæpius vtrunque simul admiscere certa proportione; ne argentum tantum immiscendo aurum nimis albescat, vel æs tantum admiscendo nimis rubeat. Ideò de eo, quod miscetur aliqui faciunt duas partes argenti, & vnam æris, vt color auri minus alteretur. Istud monetales Gallicè vocant (*Allayer.*)

Nec argentum.

Auripigmentum.

Quod spectat ad secundam vocem, videlicet ad probitatem, ad quam priusquam descendam, non minus vtile, quàm iucundum erit paulum digredi super intellectu. §. sed si plumbum. in l. idem Pomponius. de rei vendicat. Quamuis enim ille textus sit in se facilis, & clarus, si sanè simul cum superioribus eiusdem authoris responsis conferendo expendatur: veterum tamen glossula, & Docto. non tam historiæ reique metallicæ, quàm legalis æquitatis imperitia salebrosus, & obscurus effectus est, tantumque abest, vt adusque secuti lucẽ attulerint, vt magis impegerint. Ex eo autem omnes potissimum offenduntur, quòd ille textus experientia repugnante negare videtur, æs & aurum mista separari posse. Glo. autem Accur. Iac. But. Alb. & veteres sese breui subauditione expediunt, videlicet subaudito verbo (facile) tã in primo respõ-

Intellectus nonus §. sed si plumbum.

Errorum dispunctio.

so, vbi tex. ait deduci posse, quàm in secundo, vbi text. negat deduci posse. Intelligunt enim de facili, quæ subauditio, vt cō mentitia, ita perquam frigida est: non solùm enim non congruit menti, & scopo legis, vt mox ostendam, sed nec experiētiæ, nec rei metallicæ, vt notum est: & multò minus alijs textibus iuris, vt l. adeò, § cùm quis. de acquir. rer. dom. & Inst. de re. diui. §. cùm ex aliena, vbi pro explorato habetur vasa conflata auro, vel argento, vel ære ad rudem massam auri, vel argenti, vel æris reuerti posse, & sic æquè diduci. Bar. autem cum sequentibus differentiam iuris, & decisionis statuit in secūdo responso, & intelligit mistum communicari, & pro parte quota indiuisa sicut res cummunis vendicari posse: consequenter locum esse communi diuidundo actioni, quod non solùm est textum obscurare, (quod fecerant veteres,) sed prorsus contrarium, & oppositum sensum inuehere. Nuper autem Petrus Auellanus censuit expungendam negatiuam, & sic omnia fore planissima: sed certè expūcta negatiua maior, quàm antea insurgit textus salebrositas, tum primo ob naturam aduersatiuæ, sed quæ hic inuerteretur: non enim aduersaretur versiculo immediatè præcedenti, sed eundem casum continuaret. Tum secundo ob responsum textus decidentis pro parte esse vendicandum: quod prima facie non quadrat, nisi quando facta est communio. leg. Marcellus. §. fin. eod. titu. quam communionem idem textus satis apertè negabit sublata negatiua. Auellanus autem vtrunque præsentiens incommodum, vt primum diluat, dicit Vlpianum in versiculo referre verba Pompo. cuius authoritate sententiam suam confirmat, & sic tacitè innuit, ꝙ dicta, (sed) non merito aduersetur hic, cùm sit continuatiua, & recitatiua. Sed certè si eundem casum recitet, puta sublata negatiua, non erit aliud quàm ταυτολογία, & superuacaneus sermo. Secundum vero apertè dissimulans, sed occultè præueniendo inuertit, dum initio text. ipsum ita sibi format, & nouis ex compositio punctis interfecat, vt commento suo, (quod mox assuit) congruat, sed indè maior veteristum lectionis, tum sensus legis mutatio insurgit.

Nouissimè verò Alcia. in l. 2. § mutui dato si cer. petatur, & parergon libr. septimo, cap. 4. obiter hunc tex. attingens putat (subdubius tamen) veteribus facilè parari potuisse argentum ab auro, sicut æs ab argento: aurum vero ab ære non itē; si ta-

si tamen (inquit) vera est Pompo. sententia in hoc textu. Sed hodie esse artifices, qui vi chrysulcæ acquæ id faciant, vt Mediolani, Venetijs, & in hac Lutetia: Verùm Alcia. hic non imperitia iuris, sed facti, siue artis monetalis, & metallicæ labitur: non enim per aquam chrysulcam separari solet, nec potest merum æs ab auro, vel contra, sed per ignem. Nec est nouum, sed antiquissimum, tam aurum ab ære, quam à quouis alia metallo, vel materia per ignem separare. Quoties enim Moses vetustissimus author meminit purissimi tum auri, tum argenti, & conflaturæ vasorum, & ornamentorum tabernaculi opera artificis, vt Exod. cap. 38. & per totum? Vt manifesta fit vnitas Plin. qui inuentionem auri, & conflaturæ refert ad Cadmũ Phœnicem, & alios obscuriores, & fabulosos authores, quũ duobus millibus annorum ante Plin. id vulgare fuisse constet ex Mose. Quinetiam multis ante seculis tempore Abrahæ, vt Genes. 24 vbi fit mentio copiæ auri, & argenti, vasorumq; id genus. Et pulchrè ostendit Ieremias, dum obstinationem impiam principum, & populi aduersus verbum Dei carpens alludit ad conflaturam, dicens Ierem 6 in fi Omnes isti Principes declinationum, ambulantes fraudulenter, vt æs ferrum vniuersi corrupti sunt: deficit conflatorium, in igne consumptum est plumbum: frustra cõflauit conflator, &c. Et ante eum regius Psaltes Psal. 12. vers. 6. Eloquia (inquit) domini purissima, velut argentum incendio à terra repurgatum, & septies liquatũ. Et Malachias cap. 3. vaticinans de officio CHRISTI, quod sit purgator, & expiator, Ipse (inquit) quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum. Et Ezechiel. cap. 24. alludit ad liquefactionem, & detractionem æris, & rubiginis per ignem. Et alias in sacra pagina passim, vt Prouerbio. cap. 17. Idq; omnium temporum historiæ scriptaq; tam clarè ostendunt, vt superuacuum sit alios authores citare.

Christus verus purgator.

Ego verò priusquam de his iudicium facerem, & scriberem, peritissimos præfectorum monetalium huius vrbis, antiquiores aurifices, qui in causis suis opera mea, & consilio vtũtur, consului, & didici, & partim experiri vidi non solum argentũ à plumbo, vel ære, vel aurum ab argento, sed etiã ab

Metalla separantur. ære, quinetiam quatuor hæc metalla, vel alia simul mista separari posse, & quotidiè separari, non tamen æquali lance: quoniam fortiora metalla minus, debiliora vero magis in hoc consumuntur: vnde maximè omnium plumbum vtpote mollissimum absumitur, deinde æs: auri vero minimum deteritur. Vnde si sint multæ massæ, ex his quatuor metallis cōflatæ (non enim ob modicum pondus accendi solet) conflatorium ob nimias impensas, primo separabuntur, & liquefacta per canales colabuntur æs, & plumbum simul mista, manente, & residente adhuc in igne auro, & argento simul misto, & interim maior pars æris, & plumbi, multo vero maxima plumbi exhalatur, & absumitur: residuo vero æris, & plumbi, (quod reseruari, & colari potuit) igni rursus iniecto separatur, quod colari potest plumbi, quod citius liquefit, & fluere potest æs autem expurgato, partim colato, partim absumpto plumbo statim ab igne extrahitur, non sine magno intertrimento, plumbi vero longè plus obsumitur, Aurum vero, & argentum mista, & reliquis metallis, vt supra, purgata, rursus alio ingenio ab inuicem separantur, deinde si opus sit ad summam puritatem separatim exufflantur, (vt eorum terminis vtar) siue reducuntur, quod nolo specialius prosequi nec immorari, nisi quatenus ad plenum, & absolutum huius, §. intellectum opus est, quem vt habeas, ante omnia (quod semper peculiariter obseruare soleo) tota ipsa lex siue omnes eius partes eiusdem materię simul exactè inspiciendæ, & expendendæ sunt, iuxta l. inciuile: de legibus. Hic autem quatuor occurrunt continui, §. eiusdem authoris, scilicet Vlpian. incipiendo à §. Pomponius scribit vsque ad finem huius. §. Enimuero. quo quidem casu est velut idonea quædam parenthesis à compilatoribus. ff. interiecta, quæ continuitatem dictorum Vlpian. nullo modo soluit neç interrumpit. Totus autem, & perpetuus sermo hic est de rebus diuersorum dominorum confusis, & vel commixtis: quæ voces licet aliàs differant, tamen in toto hoc textu promiscuè pro eodem accipiuntur. In duobus autem primis. §. §. videlicet vsque ad §. idem scribit loquitur Vlpianus de commistione rerum eiusdem naturæ. In duobus autem vltimus. §. §. loquitur de commistione rerum, quæ sunt diuersæ naturæ, vel speciei.

Vtque

Vtque summatim hæc πάρεργα expediam, summa est, quòd *Summa.* hæc mista ex ipsa mistione non fiunt communia, nisi vno solo casu, videlicet, quando vtriusque misti substantia manet: tamen separatio prorsus, & naturaliter impossibilis est: tunc enim, vel sola mistio, etiam citra voluntatem dominorum communioné absolutam inducit, vt in §.Pomponius scribit. Si enim argentum Titij, & argentum Caij mista sint: quia sunt homogenea, & substantia vnius substantiam alterius subintrat, & penetrat, cum vtrumque sit eadem substantia, & impossibilis separatio etiam naturaliter: enim scindédo, siue liquefaciendo, fieri non potest, quin in qualibet particula, vel gutta sit de argento tam quod fuit vnius, quàm alterius domini, & sic necessario massa communis est. Secus si ambo mista sint quidem homogenea (vt duorũ frumenta, de prædicamento eiusdem substantiæ) tamen priora corpora naturaliter integra, & in priori forma, & numero maneant. nec vnum penetret substantiam alterius, vt naturaliter quidam separari possint, non autem facilè, vel commodè, quatenus spectat ad commoditatem, & vsum hominum, vt in frumentis mistis liquet. Hæc enim separandi difficultas, vel incommoditas necessario non infert veram communicationem, cũ singula corpora per se naturaliter maneant, ideò non fit cômunio sola confusione, d.§.idem Pompon. quem nunc voco. §.quia non est lex separata, nisi propter dictam accidentalé parenthesin ex Paulo. Idem multo magis, si mista, quæ integra manent, & in priori forma, & numero naturaliterq; separabilia, sint heterogenea, vt frumentum, & siligo, vel hordeum. Quando igitur miscentur heterogenea, siue res diuersæ naturæ, vel speciei, aut non mamet prior substantia, sed corrumpitur, & transit in generationem tertiæ speciei, & loquitur. §.idem scribit, vt cedat bona fide specificanti, non autem mala fide. leg. de eo. §. si quis ad exhib. Aut vero manet prior substantia, & loquitur. §.sed si plumbum. vt non obstante etiam confusione quisque remaneat dominus suæ materiæ, non solum si separabilis sit, vt in primo responso, sed etiam si non sit separabilis, vt in secundo responso. Nec erit idem, quod de nullo superiori. §.dictum est, quia ibi neutra materia manet, sed vtraque in nouam substantiam, & speciem transit: sed hic vtraque licet confusa manet, & tam

naturaliter,

naturaliter, quam substantialiter, licet non tangibiliter aut visibiliter distincta est: ideo non mutatur dominium. Hic est verus, & literalis sensus.

Sed triplicis ordinis contraria mirabiliter obstare videntur. Primi ordinis extra hunc textum. Secundi, & tertij ex hac eadem litera. Contraria primi ordinis sunt.l.adeo §.sed etsi sine voluntate. de acqui.re do.§.si duorum. in fin.Institu. de rerum diuisione, leg.arbor in principio. communi diuidundo, leg.pro regione. de acquiren. rer.domin. Sed quanquam frigida sint, nec quadrare possint, quæcunque gloss.& Doctores omnes hactenus pro conciliatione horum iurium comminiscuntur, nolo tamen nunc tantam ἐκβασιν super hac ἐκβασει ingredi: multorum enim iurium nouam explicationem complectitur, & satis est hic, in his, quæ rem monetalem aut metallicam concernunt, digredi. Quare conciliationem nostram, in regestis meis tam minutis literulis, & notulis scriptam, vt nullius quantumuis Lyncei amanuensis (quod iam in quibusdam passus sum) fsrtum timeam, in nouis intellectibus reseruo, libenterque experiar, si quisquam alius interim inuentum nostrum præripere, & præuenire queat, priusquam mihi sit ocium primas centurias edendi. Nunc igitur dissoluere sufficiat, quæ ex eadem litera emergunt, incipiendo à faciliori, ibi (pro parte esse vendicandum) hoc enim multis omnium præsupponere videtur rem communẽ effectam, vt supra §.primo Pomponius scribit, sed non est ita: quia intelligendum est pro parte, idest, pro rata ponderis, seu materiæ, prout textus in simili, Instit.de rerum diuisione.§. quod si frumentum. in fine.dicit frumentum vnius cum frumento alterius mistum non ob id esse commmunicatum, sed pro modo vendicandum, idest pro parte, seu rata quantitatis, habita etiam ratione bonitatis, vt in d.§.Pompon.scribit, in fin.cum.l.seq. Non ergo refertur ad partem quotam massę, seu materiæ, cum non sit communis, sed ad partem contingentem, seu spectantem ad actorem, videlicet ad totam materiam suam, quæ ante confusionem erat corpus separatum. Restat vltimum, & adusque indissolubile contrarium, quod textus contra experientiam negat æs, & aurum mista separari posse. Ego dico facilimum, si quis ad materiam subiectam, scopum, & praxim legum respiciat, quæ non sunt factæ, vt

sint

ſint mathematicæ ſpeculationes, ſed vt ſint æquabiles cauſarum deciſiones vſibus, & commodis hominum accommodæ. Dico ergo, quòd Vlpian. hic non loquitur de diuiſione, vel ſeparatione phyſicaliter aut merè naturaliter, ſed ciuiliter, & vtiliter, prout vſibus, & commodis hominum in praxi cõgruit. vnde quamuis quælibet domuncula, imò omne corpus, & omne punctum ſit naturaliter diuiſibile in ſemper diuiſibilia, vt in libris Phyſicorum: tamen ciuiliter quo ad iudicium communi diuidundo, de quo in hac lege. nulla res dicitur diuiſibilis, vel ſeparabilis, niſi hoc commodè fieri poſſit, §. ſi familæ. §. eadem. Inſtitut. de offic. iudic. l. 2. fin. regun. leg. ad officium. C. communi diuidundo. Licet aut ex not. ſupra conſtet, vel ante quater mille annos in vſu fuiſſe artem conflandi, vel ſeparandi quælibet metalla, non tamen id ſemper commodè fieri poteſt. Ad quod reſpiciens Vlpian. dum in primo reſponſo huius. § loquitur de metallis ſeparabilibus ponit exemplum in plumbo, & argento miſtis. Argentum enim originaliter cum plumbo generatur, & eruitur ab argentifodinis, nec ibi inuenitur argentùm, niſi cum plumbo miſtum: erutum autem, & pluries ad terram excutiendam lotum, & contritum, tandem igne ſuppoſito commodè ſeparatur plumbum ab argento. Vnde ſi rurſus ſiue caſu, ſiue conſilio miſta ſint, æquè commodè ſeparantur: quod tamen non eſt generaliter accipiendum, vt ſtatim dicam. *Solutio.*

Aurum autem licet originaliter ſemper habeat aliquid argenti admiſtum, vt per Plinium libr. 33. capit. 4. tamen nihil habet commune cum ære, & ad miſtum æri nõ minus imò facilius ab eo ſeparatur, quàm ab argento. Sed vt argentum conſeruatur, ita æs perit, & vi ignis abſumitur, & ſic non poteſt ſeparari ad finem diuiſionis, de qua in iudicio communi diuidundo. Faciunt tamen aurifices, & monetales genus quoddam cementi ex lateribus contuſis, & medicatis cum argilla, vbi aurum incluſum, & viginti quatuor horis igni immiſſum ab omni ære penitiſsimè purgatur, nec non ab argento, & alio metallo, quæ non pereunt, ſed inueniuntur immerſa cemento, vnde extrahuntur, & ſeparantur, modico quidem materiæ intetrimento, ſed tanto ſumptu, vt magis expediat aurum aliter, puta per aquam chryſulcam, vel per ignem, & plumbum amiſſo ære purgari, quam æs conſeruare tanto

re tanto ſumptu in triplo, vel quadruplo excedente æſtimationem æris. Rectè igitur negat hic Vlpianus, diuidi poſſe maſſam ex auro, & ære conſiſtentem, cùm ſiue æs abſumatur, non ſit diuiſio, ſed peremptio: ſiue æs reſeruetur, non commoda, ſed damnoſa ſit diuiſio. Sic in fortioribus terminis agrum, qui commodè diuidi nequit, planè negauit idem Vlpianus diuidi poſſe in leg. ad officium. C. communi diuidun. Non magis enim ea l. Alexandro Seuero, vt authori attribuenda eſt, quàm Vlpian. vt dictanti, vel conſulenti, quum Alexandro ſemper fuerit à conſilijs, & ſcriniorum magiſter, quem nunc Cancellarium vocant, & præſertim in legibus cōdendis præfuerit. Quod autem dixi argentum, & plumbum ſeparari poſſe, id non pro regula accipiendum eſt, quaſi ſemper commodè fieri poſsit, ſed pro exemplo, quod ſufficit certo caſu verum eſſe: quod plumbum eſt in magna quantitate, modicum verò argenti, vel argentum ſtanno, vel alia viliore materia dilutum eſt, nec tam patiens ignis, vt ſic paruo ſumptu poſsit fieri ſeparatio, modicoque intertrimento materiæ. Secus ſi multum ineſſet argenti, vel ſi aliàs eſſet purum, vt maiori incendio opus eſſet, quo plumbum pro maiori parte abſumeretur. Et ſic nulla eſt difficultas in hoc text. non enim ignorabat Vlpianus, æs ab auro naturaliter deduci poſſe, ſicut ab argento. l. locus. in fin. de acquir rer. dom. ſed hic non ad naturalem, ſed ad vtilem, & vſibus hominum accommodam ſeparationem reſpexit. Erat enim præ cæteris πολυίδρις κατὰ πολυιστων, omniumque, & politicarum, & œconomicarum etiam minutiſsimarum rerum, & ſcientia, & vſu calentiſsimus, vt paſsim in toto iure leges eius oſtendunt, vt in l. ſi quis vinum de trici. vino, vel oleo lega. vbi omnia propè infinita genera vini, etiam peregrini, & exotici ſe noniſſe oſtendit. Et in l. veſtis. in l. argumento. de auro, & argento lega omnium veſtium, & ornamentorum etiam muliebrium, etiam peregrinorum. & in leg. quæſitum, de inſtruct. & inſtrument. lega. omnium ruſticorum, & domeſticorum inſtrumentorū. Et in leg. qui pœnum. de pœnu lega. totius rei pœnuariæ. & in l. cum aurum. de auro, & argento lega. omnium ſpecierum auri, vel argenti facti, vel infecti & in leg. ſed addes. loca. omnium inſtrumentorum coloni. Et in l. prima. de cenſib. prouinciarum, & in libr. 1. ff. in omnibus ferè rubricis,

magiſtra-

magiſtratuum, vbi, & potiores, vberiores leges ſunt Vlpian. vt abſurdiſsimum eſſet dubitare, quin ſciuerit æs ab auro artificum opera diduci poſſe: ſed iure conſulti more ad id, quod commodè fieri poteſt, reſpexit: prout, & dicta leg. officium. C communi diuidun.

Et ſic concludo veriſsimam eſſe, & inconcuſsè retinendam veterem, & lituram, & punctionem huius. §. ab omnibus glo. & Doctor. receptam; quam etiam plurimis vetuſtiſsimis exẽplaribus olim exactiſsimè manuſcriptis diligenter à me tam in priuatorum amicorum ſcrinijs, quàm in publicis bibliothecis conquiſitis, & excuſis conformem inueni. Quare colon quod ex ſuo ſenſu indidit Holander poſt verbum (nequaquam erit dicendum) reijcendum cenſeo, ſimiliter, & parenthеſin, qua ſequentia verba videlicet (quod in mulſo dictum eſt) ineptè, & ſine ratione incluſit, reijciendam, & vno ſpiritu ſine aliqua interpunctione legendum (nequaquam erit dicendum, quod de mulſo dictum eſt) prout habẽt omnes libris, & veteres, & noui. Et multo magis explodendum, quod Auellanus cenſuit, dictam negatiuam expungendam, corrumpendo communem, veram, & ab omnibus receptam literam. Fruſtra vero vnius vetuſti, & ignoti exemplaris fidem citat, cùm vnius etiam viuæ, vel notæ voci credendũ non ſit l. iuriſiurand. C. de reb. cred. quanto minus mortuæ, & ignotæ? Et multo minus contra omnium, & veterum, & recentium fidem vniformem, & notoriam, quinetiã totius tex. ſeries dictæ expunctioni reclamat. Anto. quoque Auguſtinus, qui Pandectas Florentinas excuſsit, & diligenter in libris emendatio. notauit loca, in quibus in vulgatis noſtris libris deeſt, vel abundat negatiua, tamen ſuper hoc textu nihil mouit. Et pariter reijcienda eſt noua interpunctio, quam commentus eſt Auell. qui hæc verba (pro parte eſſe vẽdicandum nequaquam erit dicendum:) eodem ſpiritu, & ſenſu legenda cenſet, ſubiecto commate ſiue hypoſtigmate poſt verbum dicendum. hinc enim ſequeretur multo maior euerſio textus veteris, & communis quàm per diſpunctionem dictæ negatiuæ. Patet quia illa negatiua reſpicit factum, & narratiua duntaxat: ſed hæc punctuatio reſpicit, & deciſionem iuris, & reddit ſenſum prorſus oppoſitum quia ſecundum communem punctuationem, ſecundum quam poſt

Defenſio litera communis.

verbum

verbum (vendicandum) punctus est perfectus, sensus est vendicandum esse pro parte: sed pro Auellan.inuertit, sensus est diametraliter oppositus. Omitto, quod tunc clausula sequens, videlicet, (quod de muiso dictum est) si per se absolutè staret (vt vult Auellan.) oratio hiulca esset, & imperfecta: & sic textus non esset planus, prout secundum communem literam, & punctuationem planissimus, & in optima, & vsibus hominum accommoda ratione fundatus, quam nouiter ex ipsius rerum experimentis eruimus. Vnde magis ac magis palam fit, quàm sit necessaria iureconsulto cæterarum artium, & rerum notitia, de quibus leges interpretandæ loquuntur.

Succedit secunda lex monetalis scilicet probitas, in qua versatur tota συμμετρία, & ratio, seu definitio bonitatis, & legalitatis monetæ. Cum enim aurum, & argentum non possit essentialiter haberi: prorsus purum, & putum, vt diximus, nec adhuc ponatur in monetis ita purum, vt communiter fieri, & excoqui potest, sed aliud ex industria partim ad tutiorem fabricationem monetæ, partim ad lucrum cudentis admisceatur: & tamen omnis moneta legitima debet habere certam publicè definitam, & permanentem bonitatem intrinsecam, certumque pondus, seu quantitatem materiæ, ad dictæ bonitatis definitionem temperatæ, (vtrunque enim exigitur, ad hoc vt indicatura siue valor currens certus sit, & perpetuus prout esse debet) necesse est tum certum gradum puritatis materiæ cuiusque monetæ, tum dictæ materiæ certum pondus, vel quantitatem publicè definiri, quem minuere, & excedere non liceat: alioquin non fit proba, & legitima moneta. Igitur bonitas intrinseca monetæ, & eius temperatura, seu proportionis definitio circa duo versatur, & duas partes habet, videlicet qualitatem, & quantitatem: quibus termis præcipuè, & aptissime vtuntur monetales. Prima

Duo substantialia monetæ.

41 pars, scilicet qualitas, spectat † ad bonitatem essentialem, & intensam materiæ, quam monetales aptè interiorem vocant; & est text. in l. 2. C. de ponderato. lib. decimo. vbi nomine qualitatis intelligit hanc essentialem, & interiorem bonitatem, quam monetales peculiari διαλέκτῳ vocant (*Alloy*) verbo Gallico aptissimo. Secunda pars, scilicet, quantitas spectat ad bonitatem quantitatiuam seu extensam ponderis, quam

Qualitas.

monetales

monetales exteriorem, ideſt, apertam, & patentem bonitatem vocant. Vtraque tamen eſt bonitas ipſius materiæ naturalis, & intrinſeca, & vtramque certis, iuſtis perpetuis, & præiudicatis finibus publicè definitam eſſe oportet, vt ſit iuſta, & legitima moneta, certam perpetuam, & vniformem habens æſtimationem, ſtabilemque, & commodum functionis vſum. Huius ſecundæ bonitatis proportionem, quæ per ſe patet, & ſua mole ſe prodit, monetales non alio, quàm ponderis nomine vocant.

Et circa hæc ſciendum eſt, quod vt bonitas intrinſeca exterior, ſcilicet quantitatis, diuiditur exterius naturaliter in diuerſos numeros ponderum, vt mox obiter dicetur: ita bonitas intrinſeca interior, ſcilicet qualitatis, diuiditur non naturaliter, ſed interius, & intangibiliter in diuerſos gradus, qui tactu immediatè non percipiuntur, ſed magis intellectu, ſiue iudicia ſenſus communis. Horum autem graduum diuerſa eſt habitudo, & ſummitas inter aurum, & argentum. Summitas enim huius bonitatis in auro eſt ad viginti quatuor gradus, quæ ceratia, vulgo caracta, peculiari, & apta διαλέκτῳ vocant: Et ſic graduum bonitatis auri habitudo dupla eſt ad argentum, in quo duodecim tantum gradus numerantur, quos monetales peculiari ſermone. Denarios vocant: cuius differentiæ ratio eſt, non ſolum maior precioſitas auri, quod tanto minutius diuiditur, & parcius tractatur, ſed etiam natura, & proprietas auri: tum quod latius diducitur, & in numeroſiores partes ſpargitur: tum quod purius excoquitur, & purius ab omni extranea macula repurgatur, quam argentum. Et ſic ea differentia, & habitudo, quam non leui, ſed graui ſolidaque rationem meriti ſunt veteres ἀργυρόκοποι, diligenter retinenda eſt non ſolùm ratione, vetuſtatis, & conſuetudinis authoritate, ſed etiam ne termini, quos ſingulæ artes peculiares habere debent, confundantur. Summa igitur, & abſolutiſsima bonitas, & vt ſpecialius, & preſsius dicam, puritas, & probitas auri, ſeu culmen, & ἀκμὴ eſt in 24. caractis, Magis enim in his placet vulgatum vocabulũ caracti, quum ſit ad hoc natũ, & inuentum, quam Græcũ κεράτιον, tranſlatũ μεταφορικῶς à granis ſiliquarũ, quas Itali *charobas* vocant, quanquam vulgare noſtrũ à Græco, & Italico non abludat. *Caracton.*

Græco tamen magis accedit,& ab eo deriuatum videtur. Absolutissima vero probitas,& culmen argenti,est in duodecim denarijs. Rursus singula caracta auri puri, & pariter singulos argenti puri denarios in quatuor in viginti grana partiũtur. Et rursus singula grana subdiuidunt in 24. partes, quas vulgò vocant *charobas*, & has rursus per 24 minutissima secant non curo referre: quia vt nimis prolixum, ita minimè necessarium. Monetales etiam vulgo non solent vti his minutijs partium caractis auri,sed simplicibus nominibus quotæ,puta quarta, vel octaua, aut alia quota parte caracti.

Auri ad argentum proportio. Circiter duodecupla.

Extrinsecæ vero æstimationis auri ad argẽtum proportio olim varia fuisse legitur, hodie tamen ferè vbique circiter duodecupla habetur, paulò tamen minor,vt tradit Budæ.lib. 3. Asis. Idem ferè refert glos.pragma. tit.de anna.in verbo. aureorum Alci.in l.cum quid in fi.si cert.pet. Valet ergo libra auri paulo minus 12. libras argenti, & iam multis annis hæc proportio perseuerat in hoc regno: ita vt aucta, vel minuta æstimatione auri, eadem circiter proportione augeatur, vel minuatur æstimatio argenti. Vt enim anno 1508. vncia auri 16.Francis, & quadrante. vncia vero argenti 37. solidis,& semisse Turonensibus edicto regio taxabatur, & consequenter marca auri centum triginta, marca argenti vndecim libris Turonensibus: ita hodie cum moneta intrinsecus imminuta creuerit,auri vel argenti facti,vel infecti,sed non signati æstimatio noua super hoc edita constitutione anno 1540. mense Martio, taxata est marca auri 165. libris, septem solidis, & denarijs Turonensibus marca vero argenti regij 14. libris Turonensib.& sic manet eadem circiter proportio paulò minor duodecupla, etiam ad argentum regium vicesima sui parte dilutum. Sed ad merum purumque argentum adhuc paulò minor esset auri proportio: quia si argentum regium valet 14. libras, argentum purum valeat ad minus 14. cum dimidia. Sed nunquam in authoribus legi minorem decupla proportionem auri ad argẽtum: quæ proportio olim fuit in vsu, vt ex comœdia Menandri, quæ sponsio dicitur, testatur Pollux lib.9.de vocabulis ad commodum. Quidam in hoc parũ cautè citant, quod Liui.lib.8. quartæ Decad. scribit in conditionibus pacis Aetolis concessum fuisse, vt si pro argento, quod certis pensionibus soluere Romanis debebant, aurum

Decupla.

dare

dare mallent, id liceret, dum pro argenteis 10. aureus vnus valeret. Atqui non loquitur ibi de certa auri, vel argenti massa, sed de nummis argenteis, & aureis illius temporis, quorum proportio nobis incerta est, cùm eorum multa essent genera, vt Budæ. Porti. & Alciat. testantur, & latius Rober. Senal. de mensur. & ponder. tomo. 7. vt non solùm crebro labantur, sed nonnunquam sibijpsi contradicant, qui incerta, & obsoleta hæc certo definire tentant, vt vsuuenit Alcia. qui dispunct. lib. 3. cap. 9. vbi sestertium duas olim libras argenti, & semissem valens definit nostram monetani libris centum plus minus valeret: sed postea in Annot. ad Cornel. Tac. scripsit valere circiter 25. coronatos: & sic plus dimidio minus. Heroditus autem scripsit aurum τρεισκαιδεκαστάσιον ad argentum, idest, tridecuplum, siue ter, & decies superualuisse argento. Ex eo autem, quod Plin. lib. 33. cap. 3. scripsit, quod scrupulum auri valeret sestertijs vicenis, tempore quo primum Romæ nummus aureus post annum 62. quam argenteus, percussus fuit, scitè colligit Budæ lib. 3. Asis, eam tum fuisse auri ad argentum proportionem, quæ quindecim ad vnum. Qua analogia auri ad argentum non inuenitur in authoribus maior nec multum recedit ab ea, quæ fuit tempore Alexan. Seuer. & successorum, tribus ad minus seculis vsq; ad Iustinia. Magnum, & quæ habetur, & cõprobatur in nostro iure ciuili, videlicet in l. quotiescunq; est præfati Aurelij Alexandri. C de suscep & Arch. lib. 10. iuncta l. iubemus. C. de argen. precio. lib. 11. quæ est Constanti. & l. vnica quæ est Arcad. & Hono. C. de colla. æris., lib. 11. Ex quibus euidenter colligitur argen. ad æs centuplũ fuisse hoc est libram vnã argenti centum libras æris valuisse, dextantem autẽ vnciæ auri valuisse libram argenti: & sic libra auri valebat 14 argenti libras, & fere dimidiam, videlicet duas partes ex quinq; partibus facientibus totam librã argenti. Et sic diminutè colligit Ant. Augusti. emendatio lib. 2. c. 8. librã auri tunc æstimatã argenti libris quatuordecim sescuncia sicilico, quia imo valebat 14. libras, & 4. vncias, cũ 4. quintis partibus vnciæ. Patet, quia libra auri 72. solidis aureis æstimabatur: & sic erant sextulares solidi, vtpote quorum sex conficerent vnciam, & duodecim vnciæ, siue 72. solidi librã Romanam. Igitur 70. soli aurei iã valebant adæquatè quatuordecim libras argenti, cũ 5.

Tridecupla. *Quindecupla.* *Legalis.*

solidi valerent libram argenti. dict. leg. iubemus, duo vero restantes solidi valebant libram argenti, dempta quinta parte selibræ tantū. Sed ex regestis monetalibus apparet olim quādoq; in hoc regno adeo raritate argenti euiluisse aurū, vt nō valeret nisi 8. marcas argenti: quandoque adeo rarum factum, vt valeret 16. libras argenti: quæ extrema mutatio non solet accidere, nisi quando Principes cauponationem rei monetalis abutuntur ad quæstum, vt olim sæpius factitatum constat.

Octupla. Sexdecupla.

Et quia de libra ponderali, quæ multiplex est, incidit sermo, simul, vt de ratione ponderum, quatenus ad rem facit videlicet ad secundā partem bonitatis intrinsecæ, (quæ est quātitas) breuiter disseramus, notandū triplicem esse librā. Prima Romana, & Græca, quæ 12. vnciarū est, sicut as in iure nostro. Vncia vero habet 8. drachmas, seu grossos. Drachma, vel grossus habet tria scrupula, seu tres denarios. Scrupulum aūtem, vel denarius duos habet obulos: & sic libra siue as vel pondo, habet 12. vncias, seu 96. drachmas, vel grossos, seu 384. scrupula, vel denarios, seu 768. obulos. Hanc librā priore loco dixit Romanam, quia vox Romana est, sed postea, & libram, & vnciam simul cum infinitis alijs vocibus Romanis Græci vna cum imperio Romano à tempore Constantini Magni acceperunt: λίτρα enim idest libra, & οὐγγία idest vncia, verba Romana sunt: quemadmodū infinita alia iuris nostri ciuilis vocabula, quæ commemorare non libet vna cum iure nostro ciuili receperunt Græci, maluerunt q; ea facilioris, & doctrinæ, & commercij causa in linguam suam paucis literis corruptis, eodem ferè sono quadam ὀνοματοποιΐα vtcunq; deflectere quam noua vocabula fingere, vel è ditissima sua lingua ἑλληνικώτερα accipere, vt patet in Nouellis Iustin. & in Institutionibus Theophili, & ἐν προχείρῳ, hoc est manuali, seu enchiridio iuris Constantini, & aliorum Græcorum iureconsultorum scriptis. Cæterùm ab antiquo etiam Græci hac libra, & partibus suis vtebantur: quin etiam medici non solū posteriores Latini, sed etiam priores, eorumq; didascali Græci, hac libra, & partibus suis vtebantur, non solùm in ponderibus, sed etiam in mensuris compositionū suarum, vt Galen. lib. 4. de sanit. tuend. in compositione diacalaminthes, & abietis, Dioscorides in lib. de mensuris, & ponderibus, & ex

Libra Romana, & Græca.

recentio-

recentioribus Georgius Agricola medicus doctissimus lib. 5. de mensur. & pond. Iacob Syluius medicus peritissimus, & publicus huius artis professor in hac vrbe, de medicament. simplicium natura. lib. 3. Secunda libra est Gallica, quā Regiam vulgo vocant qua negociatores omnes, qui merces appensas venditant, vtuntur; quam Budæ. lib. 3. Assis, zygostaticam rectè vocat, quæ 16. vncias habet, & sic sesquitertia est ad libram Romanam, & Græcam: huius zygostaticæ centupondium Galli vocant *Quintal*, quod centū libras regias pendet, siue ducentas marcas. Tertia libra est monetariorum & campsorum, & auriacum, quam Marcam vocant, quæ est octo vnciarum, & sic est semis regiæ nostratis libræ, & bessis Romanæ. Hac vltima libra, seu marca in re monetaria, vel cāpsoria, & vbi de ornamentis aut vasculis aureis, vel argenteis tantùm agitur, non solùm in hoc regno vtuntur, sed etiam Mediolani, vt testatur Bru. tract. de augmento. conclu. vlt. col. 3. & etiam vbiq; Sed interim non omittendum, quòd vulgò apud nos verbum (libra) vbi de nummis, & nummorū quātitate agitur, non accipitur pro aliqua librarum ponderaliū ex tribus prædictis, nec pro libra aliqua mensurali, sed pro libra numerali, videlicet pro certo nummorū numero: & hæc numeralia, & numeralis libra, est viginti solidorum duodenariorum.

Libra gallica, seu Regia.

Libra monetalis seu marca.

Itaque varie libra accipitur & cauendū ab æquiuocatione, non solum in recentiorum, sed maxime si fieri queat, in antiquorum scriptis. Et placet, quod censet Budæ. noster. lib. 4. Assis, nōn vbique in voluminibus iuris auri argentiq; libram eodem modo exaudiendam, nec semper pro iusta ponderali libra 12. vnciarum accipiendam, sed pro paucorum numismatum numero, longè minoris æstimationis. In quam sententiam vltra ea, quæ adducit impellor per l. fi. C. de cupress. l. b. 11. vbi in singulas nouellas cupressi, luco Depnensi (vbi erat asylum, vnde Onias dolo extractus, & occisus est ab Andronico, 2 Machab. 4.) vel litteri Antiocheno implantatas, decernuntur ei qui plantauit singulæ libræ auri: quinquaginta vero librarum auri mulcta in eum, qui vel vnam cupressum è sylua tulerit. Nulla autem esset neque precij, neque pœnæ proportio, sed plus quam centuplus excessus, si intelligeretur de iusta illa ponderali libra, quæ 72. solidorum aureorū, quorū

Libra vulgaris numeralis.

 sex

ſex vnciam auri faciunt, eſſe definitur in l.quotieſcunque de ſuſcepto. & arca.lib. 10. C.Pleraq; (huiuſmodi paſsim in iure occurrunt, quæ breuitatis cauſa omitto. Definitioné igitur d.l.quotieſcunq; in materia demũ, in qua loquitur, videlicet vbi agitur de maſſa auri, vel vbi alias de hoc claré conſtat, obſeruandam puto, non aũt alias vbi non de maſſa, ſed de numis, ſeu de quadã pecuniæ ſiue aureæ, vel argenteæ ſumma agitur, cum id temporis ſecundum omnes varia, & variç æſtimationis aureorum, & argenteorum genera fuerint. Cõſequenter veriſimile eſt, vulgo tum in vſu fuiſſe libram quãdam numulariam numeralem certorum nummorũ quemadmodũ hodie in vſu eſt vbiq; & á quingentis annis in vſu fuiſſe legitur vulgatis noſtra libra numeralia quæ eſt 20. ſolidorum duodenariorum. Quinti autem fuerit vetus illa numeralis libra, & cuius proportionis cum moneta nunc currente, nondum inueni á quoquam inuentum, & deteсtũ fuiſſe, nec probat Budæ. quod definit circa tempora Iuſtiniani libram auri ſtaterem aurũ fuiſſe non magni ponderis. Satis autem probatur libram illam vulgatam numeralem longè minoré fuiſſe iuſta, & ponderali, de qua in d. l. quotieſcunque ſed quanto maior fuerit, non liquet, nec in quantitate, nec in qualitate, nec in indicatura, ſeu extrinſeca æſtimatione. Quãobrem doctæ illæ, & elaboratiſsimæ veterum auri, & argenti librarum ad horum temporum monetam æſtimationes

Robert Senalis.

Robert. Senalis Abrincenſis Præſulis de menſur. & ponder. tomo.5. & 7. vbi libram auri, ducentas libras, & triginta ſolidos Turonenſ. libram vero argenti 16. libras, & totidem ſolidos Turonenſes, & viginti libras auri, quater mille duas, & triginta libras valere cenſet, non ſunt temerè ad pœnas, mulctas, vel appreciationes, quæ paſsim iure noſtro ciuili certis auri argentiue libris definiuntur, extendendæ.

Redeundo ad rem de ponderibus materiæ, ſeu quantitatis extenſæ prædicta abundè ſufficiunt: plures alios ponderales terminos ſciens omitto, vtpote magis oneroſos, quam neceſſarios ad plenam huius materiæ intelligentiam Sed valdè operæprecium eſt diligenter diſcernere hos terminos, & numeros ponderum bonitatis exterioris, ſeu quantitatis extenſæ, á terminis, & numeris graduum bonitatis interioris, ſeu qualitatis de quibus ſupr.nu.778.quæ non ineptè dici

poteſt

potest quantitas intensa,alioquin his confusis sequeretur inextricabilis error. Pódus enim & mensura bonitatis extensæ nihil de se commune habet cum gradibus vel mensura bonitatis intensę:quia simile est,si quis meracissimum vinum dicat esse 12.graduum,& sic absolutissimæ puritatis,vinum autem ad æquilibrium aqua mistum esse ad sex gradus,idest,dimidio purum : vinum autem cuius tertia pars est aqua, esse purum ad octo gradus,vel ad decem gradus,in quo sexta tantùm pars est aqua.His gradus nihil habent commune cũ mensura ipsius liquoris,siue sit dolium, siue sextarius,sicut nec cũ pondere,si quis fortè liquorem appendere vellet: quia eadem est symmetria in qualibet minima gutta.Verbi gratia,argentum vsque ad 12. denarios purum dicitur, quod est omninò purum nihil æris, vel alterius metalli habens admistum,quantum tamen per industriam fieri potest: argentum autem vsq; ad sex denarios purum dicitur,in quo dimidia tantùm confusa pars est argentum,reliquum ex ære,vel alia materia.Argentum verò ad decem denarios purum,hoc est,ad dextantem,videlicet,quando sexta tantum pars est de alio metallo,& sic de alijs. Item attendendum, quòd à monetarijs, & aurificibus multiplex dicitur argentum.

Crebrius autem tres faciunt species, quoddam argentum Regium, quod semisse denarij dilutum est 11.denarios,& 12. grana puritatis habens, & 12. tantum granis distat à culmine, & istud vocant etiam argentum Parisiense : cùm enim de Parisiensi loquũtur,vel paciscuntur de isto intelligunt.Quoddam verò cineraceum, quod purius est : & inter cineracea Parisinum solet esset præstantius,& sex granis, seu quadrante denarij dumtaxat distat à culmine. non quin quandoque sit purius, aut dilutius, sed quia quando de cineraceo Parisino conuenit de isto intelligitur,quod est 11.denariorum,18.granorum,quæ est definita cineracei Parisini probitas. Quoddam purum, scilicet,merum purum. Gallicè vocant *Argent fi* :& istud semper est 12.denariorum,idest,ad summum gradum puritatis. Argentum autem,quod est dilutius Regio,videlicet infra duodecim denarios,& semissem, dummodo tamen ad minus sit decem denariorum,vocant argentum simpliciter quasi minimum,& infimum,prout appellatione simplicis in dubio intelligitur de minimo.leg. nummis. de leg. 3. Si

Argentũ regium.

Cineraceum.

Merum.

Infimum.

igitur conuenerit de argento simpliciter, debet ad minus esse decem denariorum probitatis, vt sextans duntaxat massæ sit aureus, vel alterius materiæ, quod si dilutius sit, non vocatur argentum, sed vulgari Gallica voce *Billon*, & est communis modus loquendi aurificum, & monetariorũ, cui standum est. Budæ. autem lib. 3. Asis, dum dicit argentũ ad summã bonitatẽ excoctã, quo purius inueniri non posit, esse & vocari cineraceum Parisinum, fallitur, siue intelligat istud esse merum argentum, vt dictum est, siue intelligat nullum cineraceum esse Parisinã, quod est ad vndecim denarios, & 18. gradus: ea enim probitas (vt dixi) non definitur, nisi vt de certa probitate intelligatur, quando simpliciter de cineraceo Parisino conuenit. Alioquin quandoq; inuenitur cineraceum non solùm Parisinum, sed etiam exoticum purius, quod quatuor, vel etiam quandoq; duobus tantum granis distat à culmine, quandoq; vero distat plus sex, vel circa.

Billon.

Parisinũ.

Budæ. autem non malè sentit argentum vi aquæ chrysulcę ab auro erutum esse, & vocari cineraceum: si enim merito vocatur, & cineracei appellatione venit, quia non solet probitatem cineracei, quæ est 11. denariorum, 18. granorũ excedere, nec minoris probitatis esse. Tamen non est regularis modus conficiendi cineracei: fit enim regulariter, quando argentum à terra erutum crebrius contusum, & lotum, igni tandem inijcitur, & à plumbo stanno, vel alia materia separatur, & purgatur, vt sup. 772. inde argentum à fornace erutum, & purgatum vocatur cineraceum. Rursus autem (cùm purum putum habere volunt) purgatur, & ad summam puritatem excoquitur, quod Galli vocant *Affiner*, non per aquam chrysulcam, sed per ignem feruentissimum, in vasculis conflatorijs ad hoc compositis, quibus feruentibus immittitur argentum in paruulis vasculis: cumq; feruet modico plumbo illito, purgatissimum, & 12. denariorum efficitur, & id vocant argentum compellatum, quod fieri vidi. Sed inuenerunt etiam alium modum meri puti argenti conficiendi per aquam chrysulcam, & iniecto, & prius in ea feruẽti aqua dissoluto puluere, ꝙ salmoniacũ vocant, & citius fit, quàm per copellam, & æquè putũ. Aurum autem ad summã puritatem excoquitur per dictam aquam chrysulcam, cuius proprium est officium, & ad hoc peculiariter inuenta est:

Cõpellatũ.

Aqua chrysulca.

nec

necnon per quoddam cementum medicatum.ita vt(quod mirum est)nummismata aurea illi cemento immissa, postquam deferbuit extrahantur in eadem forma,& figura, charactere nullatenus mutato, sed minuto, sed solo pondere diminuto, vtpote omni ære,& argento,& extraneo ab auro metallo, veluti per resudationem separato,& à cemento(in quo mistum inuenitur) exorto. Quòd autem Budæ.eodem loco putat chrysulcam aquam nouum esse inuentum nostratis Coinitij, non est ita, sed antiquum inuentum,& in libris antiquissimis manu scriptis eius compositionem legi:sed cùm superiori ętate negligentius versarentur nummularij in argento, & auro purgando, vt etiam moneta argentea nonnihil auri haberet, Cointius primus animaduertit, & penitissimè aurum ab argẽto separandi author fuit, vnde ditissimus euasit.

In quantum autem Budæus eodem loco putat cineraceum Germanicum,(quòd Parisino regulariter inferius est)esse, & ab antiquis vocatum argentum postulatum,prorsus dissentio. Argentum enim postulatum dicitur, quod est purum,& excoctissimum,quasi purum putumque,vt apud Martialem. *Argentũ pustulatũ*

Nulla venit à me argenti tibi libera pustulati.

Alibi apud eundem Pustula dicitur ipsa argenti puri massa: & Suetonius in Nerone, Nummum, inquit,asperum,argentum pustulatum, aurum obryzum exegit. Nummo verò aspero nihil aliud,quàm tyrannicam,& crudelem acerbitatem exactionis intelligit,contra.l.si bene.de vsur.videlicet inhumaniter,& contumeliosè, minis additis carceris,vel torturæ,aut alterius asperitatis.Quid autem argento pustulato intelligat aurum obryzum simul additum exponit, nempè argentum purissimum, & meracissimum, velut aurum obryzum purissimum est. Appellatio autem argenti pustulati non conuenit cineraceo, etiam Parisino, & multò minus Germanico, sed defecatissimo, & preciosissimo duntaxat argento. Sed Budæus ansam erroris accepit ex eo, quod in Annotat.in ff. in l.in naue.loca existimans verbum [pusillatum] parum Latinum, vel congruum, eo quòd vsum, & praxim aurificum ignoraret,quam Iureconsultus probè callebat,primò diuinauit legendum pastillatum, tandem censuit legendum pustulatum, *Nummus asper.*

Defensio literæ communis. tum, quod etiam voluit Nebrissen. in Lexico: quos Holoand. secutus est. Verùm isti quam ariolatricem diuinationem tam crebrò carpunt & execrantur in Accur. in sensu & interpretatione vacillante, longè superant, dum sæpè non minori ariolatione, sed audaciori præsumptione tentant, quod Accur. nunquam ausus est, videlicet manum inijcere literæ textuali, non solùm veterem & communem, sed etiam multis seculis côformiter receptam literam temerè nimis immutando. Ego diligentissimè excussi quotquot inuenire potui in publicis & priuatis bibliothecis libros antiquissimos manu scriptos, & in omnib. distinctè & conformiter scriptum inueni, argentū pusillatum, quam lectionem vt antiquissimam & ad vsque Nebrissensem & Budæum inconcussam, & ego verissimam & omninò retinendam censeo. Porrò licet verbum (pusillatum) forsan non reperiatur in eo sensu apud Ciceronem, non minus tamen Latinum est, nec incongruum, sed aptissimum, & significantissimum. Merum enim argentum non congruit aurificibus nec vascularijs, præserrim in artificij subtilibus, sed argentum aliquantulum dilutum aptius est operi Nec etiam magna moles vel massa ita congruit. sicut argentum in pusillas partes diuisum. Istud enim est aptissimū, primò ad ponderandum: secundò, ad diuidēdum cuilibet vasculo, vel particulæ vasculi: tertiò, ad conflādum vel liquefaciendū quantum & quādo oportet, minoriq; sumptu: ad quæ oīa massa vel moles minus est idonea, vt sensus communis & ipsa experientia docet. Argentum ergo pusillatum quod est adiectiuū à diminutiuo pusillo) id est, in pusillas partes diuisum, erat tempore veterum iureconsultorum, prout hodiè quoq; est in vsu frequentissimum & congruētissimum, vt in experientiā suā & huiusmodi rerum inscitiam prodant, qui literam hanc textualem corrigere moliuntur.

Arg. pusillatum triplex. Tripliciter autem contingere potest argētum pusillatum dari aurifici: primò, quando argentum nondum est purgatū per ignem, sed è fodina erutum, & pluries (vt vel mortarijs & pistillis, vel molendinis fieri solet) contusum & lotum, præparatum ad fornacem. Secundò, quando iam fornace purgatū fuit, & est verū cineraceū, & in aquā ab igne deiectū est, & in plures particulas, & temerarias figuras formatū. Tertiò, qñ rursus summè excoctū est purū putūq; factum & pariter è co

pella

pella in aquã iactũ & extinctũ. Primus modus nõ cõgruit aurificibus, præsertim in arte excellentibus: quia bonus artifex nõ minus posset tale rude argentum purgare, quàm alius: sed nõ vult operam preciosiori aurificio deditam in hoc cõsumere, nec argentum ipse præparare, sed præparato vti: quale non est istud quod prius purgandum est, & à crassiori materia plũbi stannique separãdum. Tertius verò modus, etsi congruat, imò necessarius sit, quãdo aurifex argento mero & purissimo operatur: tñ quia rarior est, minus frequẽter congruit. Et sic secundus ille modus est congruẽtissimus, aptissimus, & frequẽtissimus, & est verũ exemplũ. d. l. in naue Saufe. Ita. n. iuxta vetustissimam & communem literam, quam diligenter excussi, legere placet quamuis Holoand. nulla solida ratione legendum velit, sophei. Argentum pusillatum secundum primũ modum non vocatur à monetarijs & aurificibus argentum, sed Gallicè (*Billon*) vt super. num. 783. cùm sit impurum, & multũ infra decimum denarium. Secundo autem & tertio modo vocatur Granallium. Et sic patet quod Granallium nõ est species argenti, sed nudum accidens: quia per accidens est (vt dixi) quod sit in illas minutissimas & inæquales partes diuisum, & est verum argẽtum, siue purum siue cineraceum, ad varia pondera & opera artificum idoneum. *Granalliũ.*

Cum igitur argentum paululum dilutum magis sit operi frequẽtius idoneũ, meritò emersit species illa prima argenti vicesima quarta parte diluti vel misti, quod ideo Regium, Gallicè *Argent de roy* vocatur, quod regio statuto ab antiquissimo tempore ea sit & monetali & fabrili argento præfinita puritatis meta & nota, vt duodecim denariorum culmine, nõ nisi semisse, hoc est, 12. granis, siue vicesima quarta parte solidæ & absolutæ puritatis absit. Quo fit, vt hęc species videlicet argentum Regium tanquam as argenti monetalis & fabrilis, in 12. denarios, velut vncias, diuidatur, & denarij rursus diuidantur, & subdiuidantur, Itaque ex veteribus institutis adhuc hodie non licet apud nos aurificibus, & vascularijs in artificijs suis (demptis cælaturæ iuncturis) deteriori argento, quàm Regio vti, nec subtilissimi quidem artificij prętextu, etiam si materiam opus superet: sed ad communem fraudem, & imposturam vitandam, iubentur seorsum materiam, seorsum operã & industriam vendere, & æstimare. Verùm *Argent de Roy.*

rùm,quia difficilè est præfinitam puritatis metam exactè obseruare, quin modicum quiddam excedit,vel desit,interuallum, quoddam, seu latitudo eis indulgetur. (Remediū vulgò vocant) infra, quod defectus dictæ definitæ bonitatis nō imputatur, sed toleratur. Quod si defectus maior latitudine concessa inueniatur, mulctantur, vel vasa, & opera à visitantibus franguntur, vt cauetur constitutionibus de aurificibus editis, quæ sunt in veteri libro viridi archiui Castelleti Parisiensis. Sunt autem duæ antiquæ insigniores,quarum exemplar habeo:prior edita Philippo Valesio, huius nominis sexto, cognominis primo, Anno 1343. mense Augusto, qua cauetur, nulli aurifici licere minore argento vti, demptis dictis iuncturis, quàm Regio, quod definitur esse vndecim denariorum,& semis puritatis in libra, seu marca argenti, & non plus,idque in vasis,& suppellectili argentea,& prioribus ornamentis, sed in folliculis, leunculis, clauiculis,& similibus accessorijs artificiorum,vt illa accessoria sint duriora,& firmiora, indulgetur defectus quinque granorum puritatis in marca argenti, & non plus. Posterior constitutio edita à Carolo Quinto, eius nepote, Anno 1378. mense Martio, idem omnino statuit,& definit,nisi quòd non meminit prædictæ particularis indulgentiæ quinque granorum in accessorijs, sed tantum generaliter indulget trium granorum puritatis defectū in marca argenti.

Verùm aurifices, quod principali indulgentia intra spem veniæ relictum erat,pro iure vsurpauerant,nec operabatur argento ad rationem vndecim denariorum, & semis puro, sed ad rationem vndecim denariorum,& nouem granorum duntaxat, quod à culmine puri puti argenti quindecim granis,& sic fere besse vnius denarij abest. Sed constitutionibus editis circa annum sesquimillesimum decimum quintum interuallum illud seu remedium grano vno restrictum est, in opere solido, & duos denarios: in appendicibus autem, quas Gallicè vocant *Moulures*,ad quatuor denarios. Et sic hodie tenentur apud nos reddere vasa argentea ad rationem vndecim denariorum decem granorum puritatis, saluis dictis accessorijs, quæ debet esse vndecim denariorum, & octo granorum ad minus. Aurifices autem seruata necessaria puritate argenti,pro reliquo admiscent vnum vel duo ex tribus diuersis metallis videlicet

delicet æs siue cyprium, siue caldarium, siue coronarium, & stannum, & plumbum, prout artis, & operis ratio exposcit. Argentum enim temperatum ære solidius quidem, & ductibi lius est, sed minus lucidum, & speciosum propter æris ruborem, vel citrinitatem: pulchrius verò ex stanno, vel plumbo dilutum, sed operosius, quia minus cohærens, & solidum est. Plumbum autem Monetarij, & aurifices non immeritò vocãt cæterorum metallorum Regem: sese enim (quod quàm verè regium est) impendit, & consumit pro vtilitate, & decoratione omnium aliorum metallorum, quæ purgat, dulcificat, & perficit, vt se bonus rex gerit populo suo. Contra, stannum vocant cæterorum omnium inimicum, quæ amara, & acria reddit, & inficit. Monetarij verò æs duntaxat admiscent, sed hic licentiosius à puritate materiæ defecerunt, non monetalium virorum culpa, qui nil nisi ad nutum Regis audent, sed Principum facto, qui siue necessitate temporum, siue suis, siue alienis cupiditatibus acti, artem monetalem, & reliqua publica, plerumque etiam Rempubl. quæstui turpiter habent.

Aes *Stannum.* *Plumbum rex metallorum.*

Cùm enim veteribus constitutionibus eadem puritatis argenti lex esset in re monetaria publicè definita, ad Regium argentum duodecim denariorum præcisè, ita vt Rex singularum librarum argenti puri puti vicesimam quartam partem tantum lucraretur, super qua impensæ æris pro rata dictæ partis argẽti detractæ supplendi, & totius monetalis scholæ fierent, prout antiquitus obseruabatur: cumque tempore Philippi Pulchri, circa medium regni sui, anno 1300. (propter duas incursiones Anglorum, & Flandrensium, & ingentes clades regno illatas, & tyrannidem Bonifacij octaui, qui fuit accerrimus hostis regis, & non solum, vt omnes chronographi, sed etiam vt Bald. quoque. in capit. 1. colum. 1. de natu. feudi, Intrauit vt vulpes, regnauit vt leo, mortuus est vt canis) deteriorata fuisset intrinsecus moneta, tandem post multas populi quærelas, & insignem illum plebis Parisiensis motum Anno 1306. in Stephanum Barbetum, cuius deliciosos hortos, & domum furens diripuit, quòd is prædiues cæteris diuitibus scelerato inuento, & exemplo suo author fuisset, vt à pauperibus, quibus domos, officinas, ergasteria locauerant, pensionem exigerent in veteri fortiori moneta, vel ad eius æstimationem intrinsecam: idem Philippus circa annum millesimum

Phil Pulcher. *Monetæ deterioratio.*

simum tricesimum octauum veterem probitatem monetę restituit, & in vsum reduxit ad prædictam antiquitus definitã notam, & bonitatem argenti regij, duodecim denariorum, vt ex antiquis monumentis comperi. Et est illa mutatio, & re-

Restitutio

stitutio, de qua in indiuiduo loquitur Oldr. quæst. 249. factum tale est, vbi librarum errore temporis data vitiatur. Quod. n. ibi scribitur eam restitutionem factam Anno 1302. imposibile est, cùm adhuc ea deterioratio ferueret Anno 1306. quo prædictus plebis motus exarsit. Et ex dictis Old. apparet deteriorationem illam monetæ enormissimam fuisse, videlicet de duabus partibus, ita vt tres denarij nouæ, & debilis monetæ non valerent nisi vnum prioris monetæ. Et sic verificatur, quod Anto. histo. tit. 20. cap. 8 §. 16. cum seq. scribit dictum Philipp. malo quorundam cõsilio ita alterasse, & falsificasse monetam vt reduceret ad valorem tertiæ partis prioris monetæ. Addit Anto. Philippum bis hanc adulterationem monetæ fecisse, ad in gẽtes impensas belli, bis magno, sed euanido apparatu coacti, ad Flandrienses opprimendos, & quod ex ea mutatione inæqualitatis monetarum Rex quolibet die super lucrabatur sex millia Parisiensium, & hac de causa multos mercatores, & trapezitas, præsertim Italos in Francia commorantes, ad extremam paupertatem redactos.

Testatur autem Oldr. monetam priori bonitati restitutam quod etiam monetalium regesta ostendunt, factum prædicto anno 1308. & aliquot annis perseuerauit, sed postea sensim diminuta, vt redacta fuerit ad semisse, videlicet ab asse, seu duodecim denarijs argenti Regij, ad sex denarios, deinde ad quinque postea ad quatuor, & sic ad trientem, seu tertiam partem vt bes æreus fit: nouissimè verò pede (vt vocant) subinde mutato, ad tres denarios, & sexdecim grana. Porrò longè maiorẽ & crebriorem mutationem, & deteriorationem fieri comperi in moneta argẽtea alba, & nigra, quàm aurea: non enim ita de facili percipitur, & attenditur in argentea, sicut in aurea: & cum extraneis magis in pecunia aurea, quàm in argentea exercentur cõmercia, quæ impedirentur, aut maximo regni damno tandem exercerentur, si nimiũ vitiaretur aurea: consequẽter argentea cupiditatibus expilatorum magis idonea est, ad exhauriendum subditum populum; manente exterorum cõmercio. Sed non est nouum monetam sic à principibus adul-

terari:

terari: inquit enim Plin.li.33.c.9. Miscuit denario Triumuir. Anto. ferrum, miscuit æri falsæ monetæ. Sic eum infamat, multis alioquin criminibus infamem, quippe parricidam nec ebrium modò, sed ebrietatis professorem & assertorem, qui paulò ante prælium Actiacum iam ciuium sanguine ebrius, librum de sua ebrietate euomuit, vt refert Pli. libr. 14. cap. 22. Multis autem ante seculis Arist. lib. 2. Oeconomicon multa huiusmodi sordida & tyrannica exempla refert, philosopho indigna, vt putem librum illum secundum suppositititiũ esse: nimis enim degenerat à præceptis & documentis, quę Aristot. tradit in libris politicon. Plin. autem lib. 33. cap. 3. queritur principes paulatim imminuisse pondus auri & Leonar. Port. de ponder. & mensu. libr. 2. quęritur quotidie detrahi & de pondere, & de qualitate. Multum autem refert id fieri fraudulenter, vt ille Anton. Triumuir, & in d.ca. quanto.an verò palàm & ex publico compacto, vt refert Plin. in dicto loco, Liuium Drusum in tribunatu plebis octauam partem ęris argento miscuisse: erat enim penes tribunos plebis ex l. 12. tabularum, signandi nummi potestas, vt testatur Cicer. de legib. lib. 3.

Sed non multum referret de pondere & qualitate, modo staret eadẽ vniformis proportio vbiq; & eadẽ vbiq; potestas vt de iure esse debet. l. ideo, de eo quod cer. lo. l. fi. C. de vete. nũmis potest. Probitas igitur monetæ requirit certam, stabilem, publicè definitam & qualitatem materiæ, & quantitatẽ ponderis. Qualitas autem nihil aliud est, quàm quantitas intensa, seu gradus bonitatis, monetales nostrate lingua vocant *aloy* aptissimo rei subiectæ vocabulo, quod potest accipi vt deriuatum quidem à Gallico infinitiuo *allouer*, quod in discussionibus rationum frequens est, & significat non temerè, sed serio consultoque debita subductione facta dati, & accepti siue excessus & defectus ratione habita probare. Ita hoc Gallicum verbum *aloy* non significat simpliciter qualitatem metalli, sed ἐμφατικῶς, qualitatem debitam, & lege præ finitam, quasi publicè laudatam, & probatam. Aptius autem, & rectius accipitur, vt primitiuum, & significat commistionẽ siue commensurationem metalli: quæ acceptio frequentior est, & sic ab hoc deriuatur infinitum Gallicum *alloyer*, quod certa ratione commiscere, temperare, & commensurare me-

talla

Liga. talla ſignificat.Itali,& doctores noſtri vulgo vocant (ligam) apta,licet barbara voce,quaſi ligamen.Vt enim vult Ioan. de Vicomercato,in d.cap.quanto.colum.4.dicitur liga, quando componitur vna cum alia. Quidam, vt Pet.Bellig. in Specu.

Lex. principum rub.36.vocant legem,Latino & extenſo vocabulo quaſi definitionem ſiue præfinitionem,qualitatis materiæ legitimam.Nouiſsimè Budæ.lib.3.Aſsis vocat indicaturam,ſed

Contra Budæ. eleganti verbo abutitur. Indicatura enim eſt ſolida, & vera æſtimatio totius rei,vel quælibet æſtimatio voluntaria: & ſic propriè bonitatem extrinſecam,ſeu impoſititiam ſignificat, non autem ſolam bonitatem intrinſecam,videlicet qualitatis quanquam hęc qualitas non nudum abſtractum ſignificat,ſed ſubſtantiam qualem certa quantitate definitam.Vnde monetales verbo *aloy* nõ intelligunt nudum qualitatis abſtractum, vel ideam,ſed vel definitionem ſubſtantiæ qualis, & quantæ, vel ipſam ſubſtantiam qualem, & quantam:& ſic non ſolùm recipit gradus intellectuales,ſed etiam verum põdus.Vt dum dicunt vnum denarium *d'aloy* pendere ſexdecim denarios põderales, vel vnum groſſum *d'aloy* pendere 32.grana ponderalia: & ſic de alijs, non volunt aliud dicere,quâm tantam partem marcæ,vel ſubſtantiam materiæ puræ,tantum pendere. Vocãt autem denarium *d'aloy* vnciam duodenariam marcæ, puræ argenti materiæ,denarium verò ponderis centeſimam nonageſimam ſecundam partem marcæ ponderalis,ſeu meri ponderis,

Denarius. Et hic poſtquam incidit non grauabor obiter dicere.quòd

45 verbum (denarius) à monetarijs † quadrupliciter accipitur. Primò,pro vocabulo certi ponderis vel quantitatis extenſæ, & ſic eſt viceſima quarta pars vnciæ octonariæ,ſiue 192 pars marcæ, & continet 24. grana ponderalia. Secundò, pro vocabulo qualitatis ſeu gradus bonitatis,vel quanitatis intenſę, & ſic eſt duodecima pars integræ ſeu toti' puritatis materiæ, hoc eſt, marcæ monetalis materiæ puræ, quæ marca in duodecim denarios', velut vncias duodenarias diuiditur. Tertiò pro certa quantitate valoris impoſititij ſeu curſus pecuniæ. Quartò, pro corpore cuiuſlibet nũmiſmatis in genere, Petiam vulgò vocãt.Adde quinto et vulgo pro minutula ſpecie monetæ nigrę,denariũ vocant,qui in obolum & ſemiobolum diuiditur.Verbi gratia,ſi Gallicè dicatur fieri monetam *à dix*

deniers

deniers de cours vn denier de poix, à cinq deniers d'aloy, & à six solz huict deniers de taille, sensus est, quod singula nummismata valent decem denarios monetæ currentis,& singula sunt pon deris vnius denarij, siue vicesimæ quartæ partis vnciæ, & singula sunt ad rationem quinque denariorum puritatis, siue ha bent quincuncem materiæ, seu argenti regij, residuum vero materiæ ex ære, & quod ex libra nummularia, seu marca ad prædictam ratione conficiuntur,& resultant octoginta numi.

Nunc adest vox tertia (character,) quod est signum publi *Character*
46 cum, siue publica authoritate impressum,& authoratum,† ad certificandum publicè,& vniuersaliter de probitate qualitatis publicè definitæ, & requisitæ in nummismate taliter signato, & consequenter de valore publicè imposito tali nummis-
47 mati. Et sic forma monetæ nihil aliud est, quàm † quædam testificatio veritatis, & iustitiæ ipsius monetæ, scilicet, quod sit veræ substantiæ, & iusti ponderis, & princeps, vel Respublica imprimens characterem æquè censetur hoc testificari, sicut ex publico ad hoc deputato sigillo chartæ, seu diplomati apposito, vt tradunt omnes etiam Theologi in 4. senten. distinctio. 15.& ibi Gabrie. quæst. 9. Grauissimè igitur peccant
48 Principes, & qualescunque, qui de qualitate, † vel pondere debitis subtrahunt, & enormissimam omnium falsitatem cō-
49 mittunt, nisi prius publicè consensu † populi, alia probitas in qualitate, & quantitate nota definiatur. Cùm enim
50 nummus omnia metiatur, & sit generalis omnium † mensura, iure gentium introducta, omnia iura diuina, & humana, quæ damnant,& execrantur falsificantes,& mutantes mēsuras, dānant,& execrant falsificantes, & defraudātes monetas, siue Principes sint, siue priuati, vt etiā Thomas Aqui. diserte ait lib. 2. de regimi. prin. c. 13. Nec ad rem pertinet, si quidā adulatores nugentur pecuniam esse Principis: non enim eius est, postquam expēsa est,& adhuc priusquam de argyrocopio exeat, ipsa probitas definita non magis est illius, quàm qualibet regia mensura. igitur nec hanc, nec illam pro libito deteriorare, aut mutare potest, nec est minor perdia, quàm propriū sigillū, vel syngraphā falsificare, vel negare. Oīum autē fraudationū,& cauponationū monetæ nulla terrior, & execrabilior est, quàm cum pecunia semel probata,& expensa in totū, vel in parte reprobat in cursu, seu indicatura: tunc. n. nō solùm publica-

 fides,

12 fides,& mensura abrumpitur,sed etiam furtum † manifestũ, non in vnum,aut alterum, sed in omnes committitur; quod tamen sępè perpetratum est in hoc regno, non solùm ab hostibus,sed etiam à nostratibus. Quod improbum καπήλιον,& sceleratissimũ inuentum Bud. noster lib. 5. Assis,meritò execratur; nondum tamen septem anni in Armoricis, & vicinis regionibus, circiter decem millia pauperum reprobatis quibusdam monetis,quibus vacca inscripta erat anno 1538.hac scelerata arte fame necata sunt.

Non nego, quin quandoque causa incidat certam monetã mutandi, vel reprobandi in totum, vel in parte: sed qualiscunque ea causa sit, Princeps qui eã monetã fecit vel probauit, nullo modo reprobare, nec mutare potest, nec cursum publicè semel datum inhibere, nisi aliam bonã, & æquiualẽtem monetam,det,& realiter commutari faciat illis, qui monetam, quæ reprobatur, habent, nec sufficeret mensem, vel aliud tempus (vt quidam nimis diluto colore factitare vetiti non sunt) ad expendendum indulgere. Quis enim acciperet pecuniam iam post modicum tempus reprobandam? Sed in singulis municipijs præstituendi essent argentarij,qui de publico, & sine vllo commutantium sumptu bonam, & puram monetam pro reprobanda dare tenerentur, non ad modicũ, sed ad tam congruum tempus,vt omnes indemnes redderentur. Idem si Princeps non cuderit,nec dederit eã monetã,sed recipi, & expendi pro bona publicè, & scienter permiserit, & sic ipso facto semel approbauerit, & approbari à populo permiserit. Non enim debet fidẽ publicam irritam facere, nec fortunis subditorum insidiari: sed eos nõ solùm tutorio, sed etiam paterno affectu ab omni damno vindicare.Plus dico,quod etiam si citra vllam approbationem, sed per errorẽ fraude quorundam falsariorum reproba moneta irrepserit, & sparsa sit, quã inhiberi, & reprobari oporteat, debet Princens subuenire deceptis,qui falsam, vel adulterinam monetã ignoranter receperint aliam bonam, & probam de publico reddendo. Cùm enim commoda confiscationum huiusmodi falsariorum habeat,præter commoda publicæ monetæ,iustũ est eum ferre incommoda.l.secundum naturam.de reg. iuris. Saltem hoc indubitatum est,quod pro rata bonorum,quę in-
52 de sibi † confiscantur,tenetur læsis satisfacere, text. in l.2. de

capit.

capit. diminutio in l.2. C. ad leg. Iuli. de vi publi. l. si vt proponis. C. de bonis proscripto. l. si ademptis. C. de sen. passis. Quanquam autem Romani, qui initio erant manipulus pastorum, & fugitiuorum, & hominũ nouissimorũ, non fuerint statim vsi proprio ære signato, sed tantùm ære graui, id est, rudi, & ponderali (ferè vt olim Lacedæmonij ferro rudi mollis ineptæ, post accensionem aceto extinctæ, vt Plutarch. in vita Lycurgi) nisi sub Seruio Tullio sexto, & penultimo rege, sub quo æs signatum, deinde argentum signatum, quinque annis ante bellum Punicum, & post 62. annos aurum signatum, vt testatur Plin. libr. 33. capit. tertio, tamen cæteræ gentes etiam duobus annorum millibus ante Romanos, vel argento signato vsæ sint. Theseus enim qui regnauit Athenis temporibus iudicum Israel, plus mille ducentis annis ante CHRISTVM natum nummum, bonis signo percussit. Porrò inuentio nummi non ad Aeginetas, vel Lydos (vt Cœlius antiqui. lectio. lib. 5. cap. 43. & libro 11. capit. 4. Alexand. Alexandrius Geniali. dier. lib. 4. cap. 5.) referenda est, sed ad primas gentes, quæ communibus commercijs vti cœperunt: hinc in sacris Bibilijs Siclorum, & argentorum tam crebra mentio. Est autem Siclus, Hebraicè ... antiquum verbum, & nummisma Hebraicum, vt testatur Iosephus. lib. 3. Antiquita. cap. 7. & Suidas, quo nec Græci, nec Latini vsi sunt, vt per Budæ. libr. 4. Assis. Et secundum Iosephum in loco prę allegato quatuor drachmas Atticas habet, & sic est idē quod stater, vt inquit Hieronym. Ezechi. 3. siue semiuncia, & tetrachmum, quæ idem sunt, vt patet Matth. 17. ad finem, vbi Dominus iussit Petro expiscatum staterem dare pro se, & illo petentibus didrachma à singulis. Cùm autem Genes. 23. fiat mentio siclorum, vel argentorum transeuntium per mercatores, vt ex Hebræo ad verbum vertit Santes Pagninus: Chaldæus autem Paraphrastes vertit, Argenti, quod recipiebatur pro mercimonijs in vnaquaque prouincia, verisimile est Abrahæ quoque tempore in vsu fuisse pecuniam, non solum argenteam appensam, sed etiam signatam, alioquin commodè currere non potuisset per negociatores, & prouincias. Et sæpè sacra vetus scriptura mentionem facit simplicis argenteorum, seu nummorum numeri, sine pōdere. Gen. 20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo, & Gen. 37. Vendiderunt eum

Siclus.

(scilicet Ioseph) Ismaelitis viginti argenteis, & alibi passim. Nec solet facere mentionem ponderis propter se, sed ob aliã grauẽ causam, vt Gene.23. Appendit Abraham ipsi Hephron argentum. Ibi non fit mentio de appensione, eo quòd non daretur pecunia nisi appensa, sed ad ostendendum maiorem legalitatem Abrahæ. Et Esaiæ 45. Qui confertis aurum de loculo, argentum statera ponderatis, facit Propheta mentionem stateræ, non quando pecunia signata esset, sed ad conuincendam furiam idolamaniæ, dum dementati idolatræ nõ putant deuotioni suæ satisfactum extrahendo aurum, & argentum de bursa, nisi illud appendant, vt quo preciosius, eo sacrius simulachrum conficiant, & colant. Ex prædictis verum esse conuincitur, quod innuit Aristote. lib. 1. politicorũ c. 6. characterem pecuniæ, siue pecuniam signatam & eius fidem & stabilitatem esse de iure gentium, licet formula, seu figura characteris varia esse possit. Et ad prædicta facit, quod Exodi. 30. Leuiti. vlt. Nume. 3. Ezechi. 45. dicitur, Siclum sanctuarij viginti obulos habere, ad differentiam videlicet Sicli vulgaris subdupli. Erat enim duplex siclus, scilicet, ecclesiasticus, qui dicebatur siclus Templi, seu sanctuarij secũdum Hebræos, nec erat vncialis, sed semiuncialis, vt dixi. Alter siclus vulgaris dimidio minor qui duas tantum drachmas, & sic quadrantem vnciæ pendebat, & decem obolos Hebraicos valebat. Pariter talentum templi capiebat centum, & viginti libras: prophanum verò, qui vulgo vtebantur, sexaginta tantum, idest, dimidium. Sic Pollux lib. 9. Siclum talentum duplex fuisse refert, vetus quatuor, & viginti nummorum: nouum vero duodecim. Plura de Siclo si vacat legere potes apud Rober. Sena. de vera mensura, ponderumque rationem, tom 5.

Siclus Tẽpli.

Sed interim omittendum non est sacrum illud mysterium, quod Exod. 30. figuratur, vbi dominus iubet omnes Israelitas à 20. annis, & supra offerre dimidium sicli, iuxta mensuram templi, siue ad pondus sanctuarij, ita vt diues non addat, nec pauper diminuat de dimidio siclo. Quòd enim omnes, & diuites, & pauperes æqua lance censentur, quid aliud significat, quàm omnes peccatores esse, & æquè indigere gratia Dei, æquè eodem precio Sanguinis Domini Iesu Christi redẽptos eadem fide saluandos (de electis enim & fidelibus est sermo) nec esse acceptionem personarum apud Deum. Quòd aũt iubentur

bentur omnes fideles,non integrum ficlum, sed dimidium offerre Deo in sancta,quid aliud repræsentat,quàm omnium fidem & charitatem imperfectam quandiu peregrinantur in hoc seculo,perficiendam autem in cælo, & interim seruos se inutiles semper agnoscere debere?Quod autem iubentur offerre ad mensuram sanctuarijs,quę etiam ibi certo obolorum numero specialiter definitur, quid aliud est, quàm omnino offerendum,nec vacuos nos & infructuosos esse debere coram domino (tollitur enim qui non fert fructum. Ioan.15.) nec tamen offerenda esse figmenta capitis nostri,etiam quantumcunque speciosa videantur sapientiæ humanę quę stultitia est apud Deum,cui abominatio est quod hominibus excelsum, sed tantum offerenda esse, quæ Deus præcepit, sibiq; placere definiuit,iuxta pręscriptum verbi sui,quod est verum pondus & mensura sanctuarij?Quæ ergo præcepit tibi Deus,illa cogita semper, Ecclesiasti.3. nec abeas post adinuentiones tuas, quoniam melior est obedienta quàm victimæ. 1.Reg. 15. Et rursus, quod iubentur offerre in sancta, non de ficlo vulgari, sed tãtùm de ficlo sanctuarij iuxta mensuram eiusdem, quod Santes vertit secundum siclũ sanctitatis,nõne clarè designat, nos non nostra, seu à nobis profecta offerre posse summo illi omnium cõditori Deo:sed tantum ab eo gratis accepta,prout vnicuique iuxta mẽsuram fidei diuidit,& donat? De bonis enim operibus agitur, de vera obedientia mandatorum Dei, & veris fructib.fidei,qui non sunt palmitũ,sed veræ vitis,quæ est Christus,Io.15.vt nemo glorietur corã domino, sed ab eo recognoscat,iuxta illud 1.Corinth.4.Quid habes,quod nõ accepisti? quòd si accepisti, quid gloriaris?& Esai.c.26.Omnia enim (ait) opera nostra operatus est in nobis. Qui ergo sua, vel suam iustitiam offerre se putant,iam non de ficlo sanctuarij offerunt,sed de sua immunditia pannum menstruatæ,Esaiæ 64. Hæc obiter iuxta regulam fidei dixisse sufficiat.

Succedit quarta vox,æstimatio siue indicatura,quæ quidnam sit, per se liquet. Pendet autem valor iste impositius
53 non à priuata cuiusquam, † sed à publica duntaxat æstimatione,& impositione.Publica autem æstimatio, & valor currens,non à solo Principis in monarchia, vel optimatũ in Repub.dicto pendet,sed ẽt a cõsensu,& vsu populi,& cõsuetudine cõmerciorũ.Qđ si leges, & statuta nisi cõmuni vtentiũ vsu

Quæ sit proba moneta.

comprobata non ligant, vt omnes vtriusque iuris doct. probant in l. de quibus de legib. in capit. 2. de treug. & pace. hoc maximè verum est in commercijs nummorum, eorumque cursu, & indicatura, quæ non est iuris, sed facti, & necessario in vsu, & commercio vniuersorum etiam exterorum, & omnium quibus cum communia sunt commercia, & iure gentium cōsistit. Et quòd sensus populi in his dominetur, & ius faciat, multis exemplis probat Budæ. lib. 3. & 5. Assis, vbi refert multa edicta præconialia dirè minantia de vsu abrogando probi, & recepti nummismatis, etiam ab homine minaci, & iræ impotentissimæ manantia, cuius tunc ferociæ recta, & vtilia cedebant consilia, publicum tamen consensum peruincere non potuisse, & iure optimo neglecta esse. Probat etiam sacra pagina Genes. 23. eam esse probatam monetam, quæ transit ad negociationem, & in vsu publico existit. habet enim Hebræū, idest, ad verbum quadringentos siclos argenti transeuntis ad mercatorem. Et sic ibi moneta probatur esse ꝓba, & iusta, ex eo quòd mercatoribus in vsu existit: est enim pecunia, & eius vsus, & publica comprobatio iuris gentium, vt sæpè probatum est.

Super est videre, an & quæ esse debeat extrinsecæ bonitatis
54 ad intrinsecam † habitudo, & proportio. Et in summa tres sunt sententiæ. Primi præcisè tenent æqualem omnino esse oportere, ita vt tantundem valeat in massa, quantum in pecunia signata, & expensæ cudendi fiant de publico. Ita tenet glo. & Bart. in l. 1. per illum text. de contrah. emp. Bart. in l. qui falsam. ad l. Cor. de fal. in l. 1. de vete. nu. pote. lib. 11. C. & vbiq; Bal. Lancelo Deci. l. non amplius. §. fin. col. 4. de lega. 1. l. Titia. §. fin. de annuis lega. Curt. iun. l. 1. §. 1. col. 3. num. 13. si cert. pet. tex. in l. 1. C. de pond. li. 10. Et in hanc sententiam, licet subobscurè, inclinare videtur Budæ. li. 5. Assis dicens, quod nisi argentum infectum, & nummisma pari ratione congruerent, commercia hominum expediri non possent. Secundi post Innoc. in c. quanto de iureiu. & omnes Canonistæ ibi censent detrahi posse impensam, quinetiam aliquid vltra, vt cudi faciēs modicum non multum lucretur. Et sequitur Imo. in l. Paul. in fi. de soluti Pet. Belliga. discipulus eius in Speculo principum Rub. 36. Phi. Dec. l. 2. §. 1. si cer. pet. Brun. tract. de augm. concl. vlt. in prin. & est crebrior sententia, in quam etiam inclinant.

Theologi

Theologi in 4.sent.decis.15.vbi Gabriel Biel.q.9.col.2. Tertiò nouissimis,quibusdam videtur prorsus non referre, ita vt in pecunia nullo modo attendatur materia, nec eius bonitas intrinseca,siue qualitatis,siue ponderis: sed sola æstimatio publicè imposita,ita vt possit fieri moneta plūbea,vel de corio, modò sit publicè approbata,& tunc possit solui pro quacunque pecunia aurea,vel argētea,etiam ex mutuo debita, & ita tenet Hierony.Butigel.repet.l.cum quid.col.9.nu.28.si cer.petat.Sed hæc sententia prorsus irrationabilis est,& ridicula.eadem.n. ratione posset fieri pecunia de papyro arte impressoria,quod non minus esset ludicrū,& ridiculum,q̄ ludus puerilis:& est non solùm contra originem,& definitionem monetę sed etiam contra experientiam,& sensum communem.De origine patet,cum sit de iure gentium, & sic requirit subiectum delectæ,& idoneæ materiæ, quę in breui quantitate sit solida, & congrui valoris:alioquin non posset deseruire vsibus commerciorum,nec eundem vsum,& valorem,& functionem diutius retinere vbique locorum.De definitione patet per leg. 1. de contrah.empt. vbi licet gratia commodioris, & breuioris vsus superuenerit signum, vt onere probandæ qualitatis, & ponderandæ quantitatis materiæ defungeremur,vt sup.num. 694. tamen non est sublata vetus substantia, & materia, nec eius definitio requisita:quanquam propter fidem publici characteris magis deinceps præbeat vsum,& functionem ex quātitate impositicia,quam ex substantia. Moneta plumbea.

Sensus etiam communis ostendit,necessariam esse aliquam
55 materiæ†bonitatem intrinsecam correspondentem alioquin non posset esse vsui vbiq; locorum,cōtra leg.ideo de eo,quod cert.loco. Imò nullibi nulloque modo fungi posset munere pecunię publicę,licet posset esse notula,seu tessera priuata,cuius non posset esse vsus, nisi inter paucos priuatos, vt in certo collegio,quo tesseram afferendo daretur diurnum, vel menstruum de mensum collegij, vel certa quantitas pecuniæ publicæ. Et qui aliter imaginantur, nihil aliud, quam inane somnium, & ludicram ideam fingunt, nihil ineptius in Repu. politica,vbi nō de somnijs,nec de vmbris,quidem rerum, sed de rebus ipsis agitur. Et sic delirat Guido Papa decisio. Delphinat. 493. dicens, tempore captiuitatis Regis Ioannis factam fuisse, & cucurrisse in hoc regno monetam coriaceam: Refellitur fabula monetæ coriaceæ.

quæ est puerilis fabella, anilibus deliramẽtis similis, imo verũ deliramentrum: videre enim & discutere volui plura regesta præfectorum monetalium illius temporis, & inueni, quod tunc veniebat & cudebatur in regno multo melior moneta, quàm nũc fiat: cudebantur enim aurei pecude villosa signati. Galli vocant, *Moutons à la grand' laine*, quos Budæ libr. 3. Assis dicit nulli aurei bonitate secundos esse, sed primam auri notam obtinere, quorum inuentum videtur Budæ. libr. 5. eidem Regi Ioanni attribuere: sed ex regestis monetalibus comperi, etiam tempore Philippi Pulchri & successorum fabricatos fuisse. Cæterùm moneta argentea & promiscua, quæ tempore dicti regis Ioannis cudebatur, erat duplo melior in bonitate intrinseca, pecunia nunc currente. Sunt qui coriaceam illam pecuniam etiamnum ariolentur, in vsu fuisse tempore expeditionis & captiuitatis Lodoici noui in Aphrica, sed simile delirium est, & nihil in monumentis publicis aut alio fideli testimonio indè reperitur. Non ignoro quid nullo authore dicat Alexand. Alexandrius Genia. dier. libr. 4. cap. 15. de nũmis ex corijs boum & Scorteis assibus Nũmæ. quod tã fabulosum est, quàm ἀδύνατον.

Prima vero sententia esset optima, si seruaretur: sequerentur enim duo magna commoda in vniuersum, primùm quod cõmercia vbique & apud omnes sine collybistarum interuentu, & intertrimento collybi (quod cambium vocant) exercerentur. esset enim vbiq; eiusdem potestatis prout iure cõmuni cauet, & esse deberet. l. ideò de eo quod cert. lo. l. fi. de veter. nũmis. potesta. lib 11. C. Secundum, quoniam omnibus sublata essent materia falsam & adulterinam monetam fabricandi, vtpote cum nulla inde speraretur vtilitas, sed merum damnum, cum pecunia formata nõ plus valeret, quàm in materia, & genus humanum defungeretur teterrimo illo nimisq; frequẽti & propè incurabili morbo fabricandæ falsæ monetæ. Addo tertiam particularem vtilitatem prouinciarum in quibus nullæ sunt aut defecerunt auri & argenti fodinæ, vt in toto hoc regno, vbi necesse est argẽtum & aurum aliundè aduehi, & mercibus & fructibus, qui in regno crescunt, comparari. Si n. seruaretur prima sententia, regnum istud æquè abundaret auro & argento, vt prouinciæ in quib. nascitur imo superabundaret, & tandem tanto maiorem vim auri & argenti

Reipu. interest monetam fortem esse.

habe-

haberet, quanto prouinciæ exteræ magis indigent mercibus, & fructibus nostris, eisq; longè minus, quàm suo auro, & argento carere possunt:& tamen istud regnũ ditissimum factũ, non minus mercibus, & diuitijs naturalibus deinceps, abundaret, & superflueret quam cùm auro, & argento vacuum, & debilitatum est. Contra vero minuendo bonitatem intrinsecam pecuniæ, & quanto indicatura excedit materiã, siue quãto plus valet in forma, quã in massa, fit vt tanto viliori pecunia regnũ istud abundet, & sic vt tãto depauperetur minusq; potens fiat in auro, & argento, quæ tamen iactant esse neruos belli, & Reip. Quanto enim indicatura superualet materiæ, tanto minus auri, & argẽti exteri afferunt, & tanto plus mercium, & rerum nostrarum minore precio sumptúue euehunt: & in summa tanto deterius, & damnosius pro regno, tanto melius, & vtilius pro exteris agitur. Viderint ergo omnes quid agant Principes nostri, dũ subindè pecuniam dilutiorem, & leuiorem cudunt: sic enim contra semetipsos, & vires regni sui, quas atterunt, molliuntur. Viderint consultores, seu potius deceptores, quos merito sic notat text. in d.c. quando. nec iuuat causari lucrum, quod interim hac arte se præpostera calliditate facit. Princeps super singulis auri, & argenti libris, vt iam dictum est de rege Philippo Pulchro, (vt enim nil dicam de sordibus, & nequitia, & quam malè damno, & dedecore dicti regis, & suorum cesserit, & de cladibus hinc regno, & populo illatis) simile est ac si imperitus aut infidus vinitor vineam aliquot annis immodico vini prouentu exhauriat, & mox effœtam, & sterilẽ reddat. Populo enim diuite, & florente fortis, & potens est Rex, quòd maximè omnium de Rege Galliæ verum, & notissimum est. Contra populi viribus accisis, necesse est quemcunq; verum Regem tanto debiliorem fieri: idq; omnino in hoc regno, vbi notum est veras diuitias, verum subsidium Regis, esse diuitias, & marsupium populi. Quorsum enim abierunt, quid profuerunt, quæ Philippus Pulcher corrasit, & eruscauit à populo, dum Flandrenses seruituti subijcere molitur, & quæ Carolus Quintus congesta reliquit, mox, & eo mortuo dux Andegauensis depeculatus est? Ad nihil enim profuerunt, nisi vt nouis expilationibus populi magno, & regum, & regni periculo opus fuerit.

Ex his

Ex his patet, quàm cæcutiant, & fallantur, qui nihil referre putant debilem aut fortem intrinsecus esse pecuniam, modo valor impositítius publicè currat. Vt eñ pulchrè inquit Bal. in d.c. quanto. in fi. auctoritas characteris, & impositítij valo-
56 ris non est omnibus cōis, sed illis tantū, † qui sunt sub eo imperio; & parere tenentur: non autem ligat exterios, qui non tenentur recipere monetam, nisi secundum qualitatem materiæ, quæ sola communis est omnibus. Eisdem rationibus patet longè falli, qui putant nemini nocere, sed omnibus ēt Reipub. huius regni prodesse valorē extrinsecum augere pecuniæ aureæ, vel argenteæ, eadem stante probitate materiæ. Sed adhuc grauius falluntur, qui idem putant, etiam si non omnes pecunię proportionabiliter augeātur, sed altera tantū species puta aurea, vel huius species specialissima, puta solares aurei etiam sequendo vulgarem illam adusque communem sententiam, quòd obligatus ad certam speciem monetæ non possit augmentum citra creditoris moram superuentum deducere: tum enim fit aperta iniiria pauperibus debitoribus, qui tunc non habent de illa specie particulariter aucta, & sic maiori sumptu, vel precio redimenda est. Sed tenēdo, & veram nostram sententiam, quòd illud augmentum deduci possit, vt supra q. 92. cum sequen. tunc siue certa species monetæ, siue omnes augeantur, clarum est, quod nulla fit iniuria debitoribus, vel non habentibus, & multò minus singulis habentibus, sed magis abundare incipiunt. Verùm ego dico, quod istud non est nisi ad id, quod adest, & præsens est brutorum more aspicere, & adhuc non in totum, sed in parte, vbi multiplex fallacia, & captio latet.

Dilutio rationum imperitorum.

Ad quam detegendam aspiciamus propius, quidnam sit illud augmentum, & cuius effectus: & omisso, quòd augmentum indicaturæ supra valorem materiæ quędam fixio est. Aut illud augmentum fit de omnibus monetis proportionabiliter, & nemini singulorum quidem eiusdem loci municipium de se prodest, nec nocet: quia eadem via omnium rerum precia illic pariter pro rata necessariò augentur. l. 2. de vet. num. potest. libr. 11. C. vt diximus sup. cæterum vniuersis, seu Reipub. huius, vel similis regni nocet, vt mox dicetur. Aut verò illud augmentum fit de certa specie monetæ tantùm: & tunc quia non propterea rerum precia illic augeātur prodest quidem

dem

dem non singulis omnium, sed quibusdam, videlicet habentibus illam speciem monetæ tantùm. Atqui cômodum istud iniustum est: & respectu eius, cui commodat, & eius, contra quem commodat in singulari, & vltra toti huic Reipub. noxium est. Quod si iniustum respectu eius, cui contra quē commodat inter singulos, liquet, quia alter nouum, & aduentitium lucrū sine causa sentit, idq; contra conciuem, qui æquè merebatur cômodo affici à Repu. & sine causa damnificaretur: & sic ista est quædam inæqualis, temeraria, & fortuita distributio commodorū communiū. Quod autem sit noxium vniuersis, totiq; Reipub. huius regni patet ex prædictis: quia in effectu nihil aliud est, quàm aurum, & argentum, quo exteri abundant. & ab ijs aduehitur, & sic merces alienas caras facere, & augere, nostras vero vilificare, & imminuere, & sic exterorum cômoditatibus huius regni incômodis consulere, idq; quanto magis non vna tātum, sed plures, vel omnes species monetarum extrinsecus augeantur. Quod autē nonnulli causantur, quandoq; à Reip. esse certam speciem, puta solatorum augeri, propter magnam circunstantiā facti illius temporis, puta ob ingentem quantitatē à regno exportatā, vtque citius, & cumulatius reducantur in regnum, tam stupidum est, vt satis demirari non possim, vel cæcitatem, vel sophisticam nimis audacem. Non enim exteri propter augmētum istud aureorū citius aut plus aureorum afferent, sed minus: & contra plus mercium nostrarum exportabunt, quantò maior erit aureorum indicatura: neq; enim aurum gratis afferunt, sed prout mercibus nostratibus egent, nec aliter habent nobiscum commercium. Ex eo autem, quod aurum carius est, non magis indigent mercibus nostris, sed illis tanto minoris æstimant, & tanto plures vilius euehunt, & tanto minus auri afferunt, & relinquunt.

Restat vulgarium nostrorum mercatorū confutanda causatio, ex eo enim vulgus imperitum mercatorum censet è Repub. esse aureorum indicatura augeri. sic enim fiet (inquiunt) vt mercatura currat, floreat, amplificetur. Nec aliud adferunt aut adferre possunt, quippe qui occulos introrsum versos habeant, quæsita proprio omnia metientes: volunt enim cicere, & ita singuli cogitant futurum, & mox aureis extrinsecus auctis profundantur à possessoribus, & dum *Et mercatorum.*

in magno

in magno valore sunt, multas pluresq; solito merces emant: ipsi quoq; mercatores ex aureis, quos, & cumulatius seu frequentius numero, maioriq; valore consequenter, rursus hinc plures diuidendas merces licitari possint, & sic dupliciter lucrentur. Sed primò istud lucrum non respicit totam Rempub. sed particulare tantùm quorundam mercatorum commodum, & sic non est ad rhombum, nec facit ad q. Secundò, adhuc istud lucrum temporariũ est, & cum mox deferbuerit, diutius flaccescet, & iacebit, quam semel efferbuerit. Et accepi præpotentem quendam fuisse in hoc regno, qui vt in centum millibus solatorum, quæ in arca habebat, superlucraretur viginti quinque millia librarum, suasit, & effecit solatorum de quadraginta ad quinque, & quadraginta solidos augeri. Hoc modo sæpè laborat Francia, vt sint qui priuati cõmodi gratia tenebras Regibus offundunt, eos falsis, & Reipub. noxijs opinionibus, & effectibus dementent.

Et vtinam verum non esset, quod inter alia id genus scribit Budæus in Asse, initium, & feruorem deteriorationis monetarum à Francis (hoc est, à paucis immerito ordines ductãtibus) procedere. Si enim melioris monetæ lex inconcussa in Frãcia (cuius permaximè interest) seruaretur, necesse esset finitimos magno Franciæ cõmodo eundem melioris monetæ tenorem obseruare: quam imminuere non audent, nisi prius Franciæ imminuatur, alioquin illis commercio rerum Franciæ carendum esset, quibus carere non possunt. Et grauiter scripsit Budæ. lib. 3. Assis, quod si tã animosè Principes imminutæ monetę crimina exercerẽt, melius cũ rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores. Hinc liquet quam sanctè prudenterq; ab antiquo sancitũ sit apud nos, vt Do. præfecti monetales dum inaugurantur, & rursus annuatim solemni sacramento iurent, nunquã consultare Regi monetã imminuere, hoc est Remp. non prodere, Regemq; decipere, vt in d.c. quanto, ꝙ etiam multis antiquis cõstitutionibus persanctè cautum legi, vt à rege Ioanne die vicesima 8. Decẽbris, anno 1355. qua inter cætera cauetur, vt moneta alba argentea tã proba cudatur, vt è marca argenti non possit confici vltra sex libras Turonenses, vel minus: & nominatim additur ratio, ne qua sit occasio monetæ aureæ precium seu cursum augendi. Non tamen hæc scribo, quod exteris in-

uideam

uideam commoda, & parabilia rerũ nostrarum, quas natura cõis parens non nobis solùm, sed omnibus præfert cõmercia: verùm omnibus etiam extraneis ex ęquo prodesse laboro, his præsertim, qui Rebuspublic. benè consultum cupiunt, vtque plenius detecta veritate illis consuli queat fallaciaq; & pleonectica consilia facilius deuitari: imò nullum exterum puto, qui sit reip. seu rectæ politiæ amans. Cùm autem ea sit hominum miseria, vt prima illa melior sentẽtia obtinere nõn possit, necesse est consistere in secunda, eamq; æqui boni facere.

Dicimus ergo, quod postquam non potest haberi æqualis,
57 saltem debet† esse congrua extrinsecæ bonitatis ad intrinsecam proportio, quæ non consistit in indiuiduo, sed in quadã latitudine, fines tamen æquitatis, & iustitiæ non excedente, qui fines sunt cõmoda, & æqualis, & quantũ licet perpetua, & stabili omnium legitimorum cõmerciorum cõseruatio, & expeditio, & intus, & extra domi forisq;. Super quo duo cõsideranda sunt primùm, ipsius proportionis certa, & iusta determinatio: secundum, eius vsus, & obseruantia. Primum spectat ad rempublicam, eiusue moderatorẽ, cui relinquo. Secũdum ad nos, & quæstionem nostram spectat, in qua concludò pro secunda parte. Cum enim ex hypothesi pecunia, in qua offertur solutio, sit proba, tam in materia, quam in forma, & indicatura publicitus definita. & approbata, & sic communiter, & efficaciter valeat summã, & quantitatẽ debitam tenetur venditor recipere peccat, & punibilis est recusando, tex. in l. 1. C de vet. num. pot. lib. 11. vbi Bar. idem Bar. in l. qui falsam C. de fal. & omnes vbiq; Quod aũt Doctores conueniunt de exigenda bonitate intrinseca, quæ erat tempore contractus error est, ex subiectæ materiæ circũstantijs ab eis malè expẽsis, & intellectis. Patet, q̃a fundãtur, vel in falsis suppositionib. facti, vel in legib. impertinentib.; & præcipue in d. l. cum quid quæ nihil pęnitus facit. per not. sup. nu. 711. Et vltra ea dico, q̃ Doct. omnes adusq; malè intelligunt dictam. l. cum quid dũ nimis præfractè præcidunt ad eandem bonitatem essentialẽ, in eodem graduali numero naturalis qualitatis, quod non est de mente iuris, & nulla lege probatur: sed debet ex temperamẽto legali nostræ æquitatis intelligi de eadem bonitate proportionali, vt nouè ꝓbaui, & declaraui sup. d. l. cũ quid. in nouis intellect. quo remitto, quia nollo sententiã nostram

in hac

in hac quæst.contra communem fundare in nouis intellectibus legum, sed in viuis receptis, & probatis rationibus supra pro hac parte adductis, & quæ sup.nu.694. & præsertim exéplum illud politicum, supr.nn.756. est demonstratio efficax. Cæterũ si qui particulares nũmi per errorem monetaliũ, vel opere falsarij, vel casu inueniantur minores in pondere, vel qualitate, quàm ex publica, & obseruata definitione monetæ requiratur isti sunt nũmi adulterini, & reprobi, qui non sunt admittendi, & de his nó loquitur, quæstio nostra: sed l.& eleganter.§.qui reprobos.de pig.act. Nos autem loquimur quãdo habent pondus, & qualitatem materiæ, ex publico compactũ, & communi vsu nunc definitam, & requisitam, & sic sunt veri, & legitimi nũmi,& etiam si tempore antiquo ante publicam diminutionem monetæ non fuissent legitimi: sunt tamen hodie, ergo æquè possunt nunc solui, sicut tempore antiquo poterant solui antiqui legitimi nummi.

Tota autem epitasis versatur in hoc,quod fatetur creditor debitum nouum de noua pecunia solui posse, non antiquum debitum de moneta, quæ tempore contractus erat legitima, soluendum duntaxat: non autem de moneta intrinsecus viliori,quæ tunc nõn fuisset legitima,nisi supplendo defectum, vel æstimationem deficientis materiæ: isq; non paucis prima
58 facie non parum vrgentibus rationibus. Primò, † quia bonitas materiæ est pars substantialis, & saltem æque principalis monetæ, & sic æque debita, & considerabilis in obligatione monetæ. Ergo sicut creditor potest petere suppleri valorem extrinsecũ, etiam publico decreto diminutum, vt supr.q.92. contra cõem probauimus: ita potest petere suppleri valoré intrinsecum, etiã publico decreto diminutum: quia solo lapsu temporis, vel facto alieno,non debet fieri conditio obligationis deterior. Secundò, quia si moneta post contractũm melior facta sit, puta aucto valore, potest debitor augmentũ deducere, vt supra nu.750.clarè probatum est contra cõmunem. Ergo si deterior facta sit, puta deterioris materiæ, tenebitur debitor decrementũ supplere,& sic eisdem argumentis, & rationibus, quibus communem sententiam circa bonitaté extrinsecam. Tertio, quoniã ex noua pecunia non posset tãtum habere auri, vel argenti, quantum potuisset ex pecunia currente tempore contractus.ergo sua iustè,& efficaciter interest,

tereſt, non ſolui in noua diuerſa moneta, ſed in antiqua, vel ſupleri bonitatem eius intrinſecam. Igitur leg. Paulus. de ſol. Noua enim, tametſi nomine, charactere, & authoritate eadẽ ſit, tamen materia diuerſa eſt, ſaltẽ dilutior, minor & vilior: ergo catenus non poteſt ſolui loco veteris, creditore inuito, niſi defectũ materiæ ſupplendo. Sed his non obſtantibus ſtò in ſententia. Non obſtat primũ, quia fateor materiã publicè
60 requiſitã eſſe de ſubſtãtia † legitimæ monetæ, ſed negò æquè principaliter eſſe: quoniam licet forma non poſsit ſubſiſtere ſine materia, eaq; idonea: tamen ſemper principalior eſt for-
61 ma † materia vero minus principalis. Vnde licet moneta, vt
62 ſit fungibilis, & apud omnes tranſeat, præreq uirat † materiã ad hoc idoneã, ita vt nec Princeps, vel Senatus poſsit defini-
63 re † materiam ad hoc ineptam: quoniam naturalis ratio, vel
64 iuris gentiũ ne Senatus quidem authoritate † cõmutari poteſt leg. 2. in fi. de vſufru. ea re. quæ vſu conſu. vt ridiculi ſint, qui putant ex corio cudi poſſe: tamẽ in moneta facta ex idonea, & publice definita materia forma ipſa, quę eſt indicatu- *Indicatura potior materia.*
65 ra, & valor publicè impoſitus præſtat, & eſt potior, & principalior eſſentia monetæ, materiamq; trahit, & ſibi ſubijcit. Et ſic primum obiectum non concludit, quia non poteſt de
66 extrinſeco, † & formali valore argui ad intrinſecam: ſicut de principali ad minus principale. Nec ob id variatur obligatio tempore, quia ex quo eadem forma, ſeu valore æquipolenti
67 formæ † ſoluitur, idem vel tantundem dicitur ſolui, licet minor, vel diuerſa ſit materia. Ad ſecundum eodem modo reſpondetur, continet enim fallaciam accidentis, & ſic arguit à diuerſis, videlicet ab extrinſeca ad intrinſecam, quæ ſunt diuerſa, nec ſeſe inferunt. Debet autem ſic argui, ſi moneta eſſet aucta intrinſecus, poſſet debitor augmentum deducere vel ad æſtimationem veteris tantũ ſoluere, vt decidit Oldradus quæſtione 249. ergo ea diminuta intrinſecus poteſt creditor petere hoc ſuppleri: ſed aſſumptum eſt falſum, vt mox clarè probabimus, & ſic conuerti debet argumentum pro ſen tentia noſtra. Ad tertium reſpondetur, quod illud intereſſe non eſt admiſsibile: eſt enim idem ac ſi vino, & commeatu interim cariori facto, diceret, nõ poſſum de pecunia tantum vini, & cõmeatus emere, ſicut poteram tempore contractus, quod eſt ridiculum, Ita hic licet non poſsit tantam maſſam

auri,

auri, vel argenti comparare ex pecunia nunc currenti, quantam poterat tempore contractus, hoc non est considerabile, etiamsi dicat; quod pecunia nunc currens non continet tantum auri, vel argenti, vrgendo intrinsecam qualitatem: quia simile est ac si diceret, quod conflando, & materiatum ad materiam reducendo, non recolligeret tantum auri, vel argenti, quod etiam non est considerabile: tum quia pecunia non est ad hoc destinata, vt confletur, vel vt per materiam æstimetur: vnde de iure non venit appellatione argenti, vel auri, sed tantum destinata est ad expendendum, & commu-
68 tandum, non pro quantitate massæ, † sed pro quantitate æstimationis de publico impositæ, quæ est vera forma, & potissima essentia: & sic eodem ferè modo omnia obiecta soluuntur.

Demonstratio. Sed rursus clarissima demonstratione conclusio probatur, quia diminutio materię in noua publica moneta, retento veteri cursu, & valore extrinseco, est verũ, & effectuale augmẽtum extrinsecum ipsius materiæ. Quãto enim minuitur ma-
69 teria, seruato valore, tanto necessario augetur valor materiæ. Igitur si creditor velit sibi suppleri defectum materiæ, vt habeat tantum materię quantum inerat tempore cõtractus,
70 debet vicissim † deducere valoris augmentũ, vt non habeat maiorem summam, quam habuisset tempore contractus. Et sic res eodẽ relabitur, idq; vel sensus communis, ipsaq; & naturalis, & ciuilis iustitia dictat. Et alioquin sequeretur euidẽs iniquitas, quia creditor respectu eiusdem pecuniæ haberet augmentum, & tamen non pateretur decrementum contra naturam. l. secundũ naturam de reg. iur. imò bis eadẽ summa exigeretur, contra. l. bona fides, de reg. iur. Patet, quia sit reditus decem librarum Turonensiũ constitutus ante ducentos annos, à quo tempore pecunia promiscua plus dimidio intrinsecus diminuta est, ita quod decem libræ monetæ dicti temporis valerent 20. libras, vel plus monetæ huius temporis. Si igitur hodie posset petere sibi solui in antiqua moneta, vel æstimatione antiquæ, quantum valeret nunc non deducto superuento valore haberet in effectu 20. libras, & sic bis summam debitam, quod esset iniquissimũ: esset enim idẽ ac si debitor offerret soluere in aureis solatis, secundum cursum, & valorem huius temporis, quo publico decreto valent 45

solidos,

solidos, & tamen non vellet eos recipere, nisi pro valore eorundem aureorum, qui currebat tempore contractus, quo nõ valebat fere nisi dimidium. Item si etiam vbi certa species monetæ deberetur, deducendum est, superuentum augmentum extrinsecum, vt claré sup. quæst. 3. contra communẽ cuicimus: ergo si moneta non sit extrinsecus aucta, sed publico decreto intrinsecus tantum diminuta, si velit creditor sibi suppleri decrementum intrinsecum materiæ, debet necessariò deducere augmentum extrinsecum eiusdem materiæ. Item fac reperiri in arca fortè debitoris de solidis qui currebãt ante ducentos annos, certum est per ea, quæ diximus sup. quæst. 3. cum seq. ꝙ non tenetur debitor hodiè de illis soluere, nisi deducto superuẽto, valore extrinseco, & sic deducto dimidio: quia ex publico compacto valent duplum solidorum hodiè currentium, imò iam non sunt simplices, sed superponderales, & dupli solidi. Quemadmodum hodiè veteres iam sunt plus, quam sesquiquarti aureorum legitimorum hodiè currẽtium, & sic etiam si pro debito veteri soluantur, tenetur creditor deducere superuentum valorem, siue recipere pro aureo, & quinta aurei parte, vt supra probauimus, & ita obseruatur. Igitur oblata solutione in proba, & legitima moneta hodiè currenti, siue solidorum, siue aureorum, non potest creditor petere sibi suppleri defectum materiæ, quæ erat tempore contractus: & si hoc posset, saltem non posset deducendo extrinsecum augmentum. Nec audiendus esset creditor, causans mutationem monetæ esse factam ex tam iusta causa, sicut in eo exemplo: quoniam ex quo ita publicè constitutum est, & tanti tutò pecunia expendi potest, sufficit, & parendum est, sicut legi, & communi Reipub. sorti.

Conclusio sic plenissimè firmata ad maiorem declarationem septem modis ampliabitur, deinde limitabitur. Amplio
72 primò, etiã in antiquo reditu fundiario: de reliquis enim reditibus pecunia constitutis non dubitatur, sed idem etiam in fundiario per prædicta, & multò magis in cæteris pensionibus, vel salarijs. Nec est facienda differentia in dispositionem legis, & hominis, quicquid, (& malè) dictant Doctor. in d. cap. quanto. & in Clem. fin. de decis. & vbique post Specu. de oblig. & solu. §. nunc aliqua in fin. Quod autem dicit Bald. cons. pen. & fin. l. 1. in nouis de salario si pecunia erat

diminuta nō solùm intrinsecus, benè consuluit, quia non esset integra, sed defectiua summa, nisi suppleretur: si autem erat intrinsecus tantùm diminuta (vt sentire videtur) malè consuluit. Ex his patet optimè consuluisse Lud. Roman. consil. 123 & Gemin. in eodem indiuiduo casu, consil. 137. quia pulcher est, & obscurè ab eis tangitur, non grauabor explicare. Ex contractu à Papa homologato monasterium S. Anton. debet dare monasterio Montis maioris tot possessiones, ex quibus summa mille trecentarum librarum Turon. annui reditus percipiatur, & interim, donec tradiderit, debet soluere totidem libras, videlicet mille trecentas annuatim. Tunc autem tempore contractus moneta erat melior, & exinde sensim diminuta fuit intrinsecus de quarta parte, in tantum, quòd 15. solidi veteris monetæ valerent 20. nouos, & 100. libræ nummorum antiquorum valerent 133. libras cum triente vnius libræ: & contra centum libræ in nouis nummis non valerent nisi 75. libras de nummis antiq. Decidunt Roma, & Gemin. quòd sufficit soluere dictum reditum de moneta noua currente tempore solutionis, ita quòd debitor non tenetur ad æstimationem antiquæ, hoc est, ad æstimationem, quam antiqua successu temporis sortita est supra nouam: & rectè & iuridicè cōsuluerunt, licet omnes alij ferè doctores reprobent, & malè Et aduertendum, quòd liber Consiliorum Romani passim mendosus habetur, & præsertim in d. consi. 123. in prin. ibi (licet in bonitate extrinseca deteriorata,) quod est mendosum, quia loco verbi (extrinseca) legendum est (intrinseca,) vt patet ex sequentibus in eodem cōsilio, vbi disputatio est de deteriorata bonitate intrinseca, quam suppleri contendebat creditor, & clarius ex consilio Gemin. Romanus autem non nisi friuolis, & falsis rationibus mouetur, excepta ratione consuetudinis, quæ est facti, nec necessaria. Geminia autem ex multis vnam tantum bonam naturalem, & concludentem rationem adducit, videlicet, quod illa pensio erat constituta habito respectu ad fructus, & in locum fructuum, qui debent percipi ex possessionibus. Sed licet moneta fuerit interim intrinsecus diminuta, tamen obligatio fructuum, siue possessionum afferentium fructus tot librarum, non fuit interim aucta, præsertim cùm debitor non fuerit in mora, propter dictam conuentionem. Et si ab initio fuissent tradita possessiones tanti

reditus

reditus, & postea fuisset intrinsecus diminuta moneta, tamen non propterea fuisset auctum precium fructuum, nec reditus maior factus: & consequenter non tenetur debitor maiorem summam soluere, nec supplere defectum bonitatis intrinsecæ pecuniæ: sed vera, & generalis ratio decisiua est, quam supra dixi. Quòd si quandoque secus fuerit iudicatum, idem dicendum est, quod de communi hactenus recepto errore, quia veritati a nobis detectæ deinceps cedere debet cap. veritate, 5. distinct. Nec enim exemplis iudicandum. l. nemo. C. de sent. nec tam quod Romæ factum est, quam quod fieri debeat, spectandum est. l. si a licet de o'fic. præsid.

Amplio secundo (quicquid dixerit Brun. tract. de aug. con
73 clus. vlt in 12. ampliatio.) etiam in dispositione † legis, statuti, vel consuetudinis, vt passim in hoc regno iura dominicalia dominorum directorum, siue chirothecæ, seu equi, vel fructus pro tempore, vel mutatione vassalli, vel censuarij, debiti, certa summa æstimantur. Non enim potest dominus directus petere sibi dictas summas hodie solui in æstimatione intrinsecæ bonitatis monetæ, quæ currebat tempore consuetudinis introductæ, vel primo institutæ, & concessionis, seu primæ inuestituræ: sed accipere monetam pro tempore, quo soluitur, probam, & currentem, non obstante diminutione veteris intrinsecæ bonitatis, quæ non est in consideratione, ex quo pecunia publicè probata est, & tanquam proba communi decreto, & consensu indicatur, & elocatur. Ex quibus patet, quàm sit supinus error eorum, qui putauerunt in antiquis concessionibus ad reditum deberi æstimationem dictæ bonitatis intrinsecæ: cùm non debeatur, etiam in concessionibus antiquis feudum, vel censum in quibus retinetur directum dominium, vt nec in censu quidem soluendo possit exigi. Am-
74 plia tertio, etiam in summa † semel soluenda, quæ tamen semel ab initio tota debita: tamen idem est per prædicta, quia eadē summa est tanta, quāta debet, & quanta ab initio debita fuit: licet materia monetæ intrinsecus mutata fuerit, ex quo communi decreto & vsu summā in seu quantitatem debitam implet. Amplia quarto, etiā si sit debitu contractum dato ae pecuniæ, quicquid doct. in tract. augm. & in mutatam, & in d. l. cum quid, & alibi. Amplio quinto, etiam si debita ure ex mutuo: quod limito, vt procedat si pecunia fuit expēsa pro va-

 lore

ratio manifesta est, quia licet pecunia sit intrinsecus melior & iustior, tamē non pluris constitit debitori, nec accepit pro maiori, sed pro eodem impositio & currenti valore: & augmentum illud intrinsecum, seu melioratio materiæ, non processit de bonis debitoris, sed reip. quæ communis parens est, & omnibus vult prospicere. Prętereà ad quid debitor deduceret, cū ęstimatio materię tanto vilior facta sit, & sic augmētatio materiæ, decremento valoris eiusdem materiæ compensatur?

Aduertendum tamen, quòd aut melioratio materiæ fit paulatim & sensim, manente veteri moneta in eodem cursu & valore: & tunc non opus est interim alia prouisione, nec licet priuatis monetam publicam, hoc est publicè approbatā separare, & meliorem radere, aut conflare, sub pœno falsi. l. quicunque. ad l. Cornel. de fal. & plenius cautum est cōstitut. regijs tam antiquis, quàm nouis. Aut verò ista melioratio fit in notabili quantitate, ita quòd priores nummi necessariò statim cadunt à bonitate extrinseca, & vilioris precij efficiuntur: tunc debet princeps aut respublica bonam monetam aut decrementum reddere habentibus nummos, facto Principis vel Reipublicæ deterioratos, & eos indemnes reddere, vtq; in simili iustè factū est Romę Et ita credendum est fecisse Philippum Pulchrum, anno. 138. quando monetam argenteam, quàm ante aliquot annis intrinsecus besse diminuerat, ad veteris probitatis, modum restitui, & recudi iussit: alioquin nō potuisset illam constitutionem edere, quam in dicto consilio. 249. refert Oldr. vt etiam hi, qui tempore debilis monetæ contraxerāt, tenerentur soluere bonam monetam: præsertim cum ea mutatio, & deterioratæ reprobatio magna fuerit, vtpote de triēte ad bessem, & derepente facta. Et sic multum delyrat Bru. vt suprà, dicendo quod debet haberi ratio quanti plurimi noui superualēt antiquis: hoc enim esset eludere meliorationem monetæ, & publicam ordinationem, & retinere
81 monetam in veteri vtilitate. Amplio nonò, non obstante † pacto, prout statim dicetur, quia hoc discussione propria indiget. Conclusio sic ampliata limitatur. Primò, vt procedat dū
82 modo offeratur † solutio in pecunia, quæ sit proba & legitima in loco vbi debetur & fieri debet solutio: secus si solutio debetur extra regnum, vbi diminutio intrinseca postea

hic secuta non approbatur nec toleratur: tunc enim pecunia non esset proba & legitima in loco, in quo deberetur, prout esse debet. Non tamen debetur tunc praecise supplementum materiae: sed debetur moneta proba & legitima currens in loco solutionis; quemadmodum in dubio fieri debet solutio ad mensuram loci vbi debetur, etiam si diuersa esset mensura in loco contractus, dummodo contrahentes mensuram loci scirent, & res non esset de loco contractus ad locum solutionis deferenda, sed in loco solutionis accipienda, vt alibi ple-
Mensura 83 nius dixi. Secundò limitatur, vt non procedat, † si tempore solutionis immineret de praesenti probabiliter periculum reprobationis cursus monetae intrinsecus diminutae, & dubium esset & incertum de satisfactione facienda à Principe, quod non potest esse sine misera labe vel suspicione tyrannidis. Sed hoc casu iam ea pecunia, vtpote fide publica & communi destituta, non retinet amplius plenam authoritatem, nec vim nec nomen pecuniae publicae & probae.

Nunc vnum tantum ἐναντίως discutiẽdum restat, videlicet si pactum sit solutionem fieri ad rationem certae bonitatis intrinsecae pecuniae mutuatae, vel aliàs debitae vel debendae: & videretur nullam esse quaestionem, sed conclusionem omnino hoc casu limitandam. Primò ex regula generali pactorum seruandorum. l. 1. de pact. l. 1. de const. pecunia. Secundò, quia siue in mutuo, sicut potest mutuari pecunia ad numerum tam quam moneta, respectu valoris extrinseci, vt in dubio fieri censetur, vt supr. quaest. 3. ita non videtur dubium, quin possit mutuari ad pondus, tanquam massa, respectu solius bonitatis
84 intrinsecae, quum etiam † inquantum massa, sit res fungibilis & cadens in contractum mutui. Igitur valebit pactum de reddendo pecuniam mutuatitiam in eadem bonitate intrinseca,
85 † in tantum quòd tempore solutionis non poterit deduci augmentum extrinsecum monetae, si quod superuenerit. Nec erit vsura, quia illud pactũ operatur, quod censetur mutuata non vt moneta, sed vt massa, & etiam debitor non supplebit decrementum extrinsecum, sed solùm reddet in eadem bonitate naturali, vt in l. cum quid. si cert. petat. Rursus siue in venditione quis dubitat quin possit domus vendi pro mille aureis certae conuentae probitatis, quemadmodum pro certa massa auri vel argenti permutari? Igit in omni ꝯctu & dispo-
tione,

tione. Tertio, valet omnino pactum de certa bonitate extrinseca, puta si quis vendat pro mille aureis ad rationem quadraginta vel quinquaginta solidorum, pro quolibet aureo: igitur æquè valet de certa bonitate intrinseca, quia non est magis de substātia monetę quā extrinseca, vt latè probatū est. Quarto, quia sic omnes doct. vbique sentiunt, & nominatim Purpura in d. l. cùm quid. nu. 16. pro indubitato habet. Quinto, quia hæc est communis sententia non solùm scholæ, sed etiā fori: ita enim iudicatum in pulchro casu, in quo scripsi & obtinui. Placet paucis explicare speciem facti. Anno 1453. inter cohæredes conuenit, quod alter cederet portionem suā multorum immobilium alteri, mediante reditu annuo perpetuo, nec redimibili, triginta librarum, decem solidorum Turonensium, ad valorem monetæ tum currentis, quæ erat Gallicè, *de cinqdenters d'alloy, & six solz huict deniers de taille*, id est, habebat quinq; denarios, seu quicuncem paritatis argenti regij, & octoginta nūmos, ex marca seu libra argenti, quæ tunc septem libris & decem solidis Turonensibus tantùm venibat. Actum etiam erat de soluendo certo die & loco, sub pœna decem solidorum Turonensium, ad rationem prædicti valoris, pro qualibet hebdomada, qua differretur solutio, sine diminutione reditus, bonis omnibus totius hæreditatis nominatim & generaliter hypothecatis: & de his transactiones factę in hoc senatu simpliciter homologatæ ad instantiam partium. Postea creditor vel eius legatarius agit contra hæredē debitoris & possessorem bonorum hypothecatorū personali & hypothecaria ad reliqua, & continuationem reditus cum pœnis, & obtinuit coram præfectis libellorum supplicum palatij, reus appellauit: & licet nec causas grauaminum dedisset, nec aliquid produxisset, tamen aresto supremi huius Senatus, die 14. Martij anno sesquimillesimo tricesimo tertio, snia fuit annulata, & per idē iudiciū idem omnino vt prius iudicatum, exceptis pœnis, de quibus nihil dictum. Et valde notandum est & memorabile illud arestum contra huiusmodi pœnas, sed etiam illa pœna non erat momentanea, sed successiua, quæ longè turpior est & odiosior.

Nunc in contrarium non valere prædictum pactum arguitur primo, quia sicut vsus monetæ, ita definitio probitatis illius, est iuris publici: igitur pactionibus priuatorum

 mutari

86 mutari non potest.l.ius publicum.de pact. Igitur sufficit†debitam pecuniam soluere secundum vsum, & probitatem publicè definitam tempore solutionis. Secundo in specie, quòd non liceat pecuniam publicam maiori, vel minori precio dare, vel accipere, quàm sit publica indicatura. text. est in lege 1.C.de veter.nummism.potesta.libr. 11. Igitur non potest fieri pactum in contrarium, sed non obstante pacto debet recipi secundum æstimationem publicam. Tertiò non potest pecunia publicè signata promitti, vel in dispositionem deduci, tanquam massa, sed solùm tanquam pecunia: nec potest à priuatis quantumcunque dominis conflari, vel in alium vsum conuerti, corrumpendo substantiam, & destinationem monetæ publicæ, vt regijs constitutionibus ab antiquo cautum est, Igitur nullo modo posset sustineri pactum de diuersa probitate monetæ a publica nunc currente, siue pecunia consideretur, vt moneta, vt in præcedentibus argumentis, siue vt massa, vt hic. Quartò propter captionem: habet enim pactum illud speciem quandam aleæ, quæ ad nihil est opportuna, nisi ad inopinatas super gresiones alterutrarum partium: & sic magis expedit è Republica explodi, quàm admitti. Quintò, quia quantumcunque in legato, vel promissione certa auri, vel argenti massa deducta sit, tamen de iure nemo præcisè obligatur ad massam ipsam quinetiam nec ad pecuniam eiusdem materiæ, & bonitatis conuentæ: sed liberatur dando æstimationem in qualibet proba moneta vsuali, & ærea, per text. in l. 1. in fi. l. cum certum. l. cum aurum. §. proinde. de auro, & argen. lega. l. si quis argentum. in prin. C. de donatio. Si igitur certa auri, vel argenti massa non potest deduci in obligationem præcisam, multo minus certa qualitas, seu potius intensa quãtitas, præsertim in moneta publica, quæ nõ videtur in commercio priuatorum, nisi quantum ad indicaturam, seu valorem extrinsecum publicè definitum.

Sed hic aduertendum ad duo: primo, quòd ea iura non sunt præfractè in vniuersum accipienda, quasi non possit, quis obligari præcisè ad certam massam, nec enim dubium est, quin non solum in specie de certo corpore, puta commodato, vel deposito, vel quando certum corpus venditum, vel legatum est obligari, quis posit, vt in leg. quid tamen. de contrahend. emptio, leg. si cum au-

rum.

rum . de verborum obligatio. sed etiam in genere, puta ex mutuo auri, vel argenti in massa,& pondus facto. Sed ea iu-
87 ra intelliguntur, † quando certæ quantitatis massa in genere simpliciter debetur:quo casu in auro,& argento non cẽsetur in dubio præcisè actum tum ob maiorẽ raritatem,& difficultatem commerciorum preciosi metalli, tum odio luxus,sed vt sufficiat soluere æstimationem.Sic & hodiè quando legatur, vel vice mulctæ imponitur libra, vel marca auri, vel argenti, non de ipsa substantia, sed de æstimatione intelligitur. Secundò, aduertendum quòd istud quintum, & vltimum argumentum facit pro prima parte: quia in hac quæstione non agitur, quòd debitor præcisè comparet, & numeret monetam conuentæ probitatis, sed quòd soluat de pecunia proba currenti ad æstimationem conuentæ probitatis, hoc est, tantam summam, quantam solutionis tempore valeret pecunia certæ probitatis conuentæ, ad quam facta est relatio ad designandam, quantitatem summæ soluendæ: & sic non minus videtur dubitandum, quàm de quacunque obligatione relata ad aliud. leg. hæc venditio. §. huiusmodi. de contrahen.emptio.l.vbi autem. § illud de verborum obligat. Eodem modo respondetur ad tria prima secundæ partis,quia propriè illa certa conuenta probitas monetæ non deducitur hic in dispositionem, nec in obligationem, sed ad simplicem liquidationem,& demonstrationem dispositionis. Non enim agitur, vt teneatur debitor fabricare, vel soluere monetam, ad quam fit relatio: nec quòd teneatur, quamcunque monetam soluere maior, vel minori, quàm suo, publicè pro tempore definito precio: sed quòd tantam omnino summam teneatur soluere, quantam moneta, ad quam fit relatio, tempore solutionis conficeret.

Et sic omnia argumenta secundæ partis diluta sunt: excepto argumento quarto, de captione, ad quam facilè respon-
88 deri videtur, quòd neuter læditur, † ex quo pactio æquè se habet ad incertum lucri, & damni,respectu vtriusq; partis. l. si ea pactio.l.si ea l. C.de vsur. sed certè hæc est potius euasio, quàm solutio,quæ adhuc non quadrat hic, vbi notum est periculum non esse vtrinque æquale: quia longè procliuius, & maius periculum est deteriorationis intrinsecæ monetæ,& augmenti extrinseci,quã meliorationis intrinsecæ,& decrementi ex-

ti extrinseci. Et per illud pactum non æquè cauetur, vel nocetur vtrinq; sed vt plurimum melior sit creditoris conditio, debitori, verò deterior, vt docet communis experientia, vt insigniter apparuit in dicto exemplo: quia in executione dicti aresti, consulti à senatu præfecti monetales responderunt dictum reditum triginta librarum, decē solidorum Turonēsium ad rationem probitatis intrinsecæ monetę currentis tēpore contractus, valuisse quinquaginta libras 16. solidos, 8. denarios Turonenses, quolibet anno, de moneta, quæ excusa fuit, & in vsu, à decima quarta die Martij, anno sesquimillesimo vicesimo secūdo, vsq; ad tempus eorum relationis factæ die 26. Februarij. anno 1537. cuius exemplar habeo: & sic iā augmentum intrinsecum notabiliter excedebat proportionem sesquialteram, & non multum aberat à duplo, cui nunc magis accedit, & tandem duplum excedere poterit. Præterea etiam si periculum esset æquale, non sunt promiscuè contractus aleatorij tolerandi prætextu dictæ vulgatæ, & parum digestę sententiæ de paritate dubij lucri, vel damni. Vnde quandoque in hoc Senatu, cùm gemma, annulus, vel equus caro venisset ad soluendum in nuptijs, morte, vel sacerdotio emptoris, di e extante facta est condemnatio non ad conuentum, & ad commune, sed iustum precium tantum. Similiter, & cùm alius emisset ad soluendum, quando masculum filium haberet, & defecta conditione decessisset, nihilominus hæres ad iustam æstimationem condemnatus. idque summa æquitate, rescissa aleatoria captione. Et consequenter etiam si nato emptori filio conditio extitisset, non potuisset vltra iustum precium condemnari quin etiam non expectata conditione, sed ea reiecta post congruam dilationem peti potuisset: quia ex quo ea captatio spernitur ab vna parte, debet etiam ab altera, & in totum sperni, per legem final. de acceptila. l. cùm emptor. de rescind. venditio. Cæterùm ad allegata pro parte prima facilis est respōsio. Non obstat primum quia non intelligitur de pactis iniustis, vel captiosis. l. illicitas. in principio, de offic. præsid. l. iuris gentium. §. pacta seruabo. de pact. Eodem modo secundum non debet intelligi, vt recidit in captionem, vel supergressionem alterius. Tertium autem continet fallaciam accidentis, quia pactum de certa bonitate extrinseca ab initio certam, & inuariabilem summam

Aleatorij cōtractus

mam

mam continet: pactum vero de certa bonitate intrinseca facit obligationem summæ resultantis incertam, & captiosam: & pp hanc accidentis differentiã non potest in proposito de vno ad aliud inferri. Ad reliqua respõdet veritas detecta, nec vllo modo obstat dictũ arestum, quod nihil de hoc articulo decidit, vtpote cũ reus nunquã obiecerit, nec fuerit de hoc cogitatum nec consequenter iudicatũ. Tũ non quęritur, quid semel certo casu iudicatum sit, sed quæ sit veritas, & æquitas.

89 Concludendo dico, quod si ea pactio non sit fundata † nisi in mera voluntate captatoria, & aleatoria, merito sperni poterit: sed in iusta ratione compensationis, vel probabili causa, seruanda est: vnde si in mutuo appnsita sit, spernendã puto. Aut em̃ (vt fit) sensim deteriorata fuit moneta intrinsecus tantùm, & nunc aut de recenti ita, q̃ prioris melioris, & solitæ monetæ valor extrinsecus nondum auctus fuit: & tunc valet pactum, imo etiam sine pacto tenetur debitor æquè bonos aureos reddere, si creditor aliter haberet damnum. Aut vero iam prioris fortioris monetæ precium extrinsecum auctum est, ita quod non potest debitor reddere eundem numerum in priori moneta sine damno, & sumptu suo, & maiorem summam reddendo, quam receperit, & in vsus suos conuerterit, & non valet pactum: sed hoc casu esset etiam vsurarium, quia veteres aurei non potuerunt mutuari, vt massa, sed vt moneta: & sic respectu summæ tunc resultantis, vt sup. quæst. 3. dummodo tamen augmentum esset efficax, & stabile: secus si incertum, & lubricum, vt ibi dixi, & quæst. 4. Contra si fuisset moneta intrinsecus tantum aucta, tunc quãquam possit soluere de priori moneta, si forte non sit extrinsecus diminuta, nec (quod vix vnquam accidere potest) immineat periculum promptæ diminutionis: tamen soluendo de noua, & meliori, non poterit deducere æstimationem augmenti intrinseci, siue vetus moneta fuerit extrinsecus diminuta, siue non. Et ratio est duplex, prima, quia non redderet tantam summam, quantam recepit, & in vsus suos conuertit, vel conuertere potuit. Secunda, quia sicut non tenetur supplere verum, & efficax decrementum intrinsecum, vt diximus: ita non potest deducere augmentum intrinsecum, per locum ab eadem contrariorum disciplina. Non obstat, si dicatur non esse hic eandem rationem contrariorum: quia

huiusmodi

huiusmodi pactum ex parte creditoris cadit in vsuram, sed non ex parte debitoris, in quantum illi prodest. Et quod licet sit nullum ex parte creditoris, non tamen annullaretur, inquantum commodat debitori: quia hoc procederet in diuersis pactis separatim factis. Sed cùm non sit nisi vnum pactum reciprocum, & sic indiuiduum, si non ligat debitorem casu, quo indè grauaretur vltra sortem, non poterit etiam ligare creditorem casu quo damnificaretur in sorte: sed si ex vna parte soluitur, igitur, & ex alia, lege si.de acceptila.cum vulga. In venditione verò, permutatione, & similibus facilius potest hæc pactio admitti.

Circa præfatum vero exemplum, plenioris doctrinæ causa in similibus tria consideranda sunt. Primò, quod pactum
90 illud de dicta probitate monetæ † potuit addi iusto metu mutationis, & nundinationis monetarum adhuc tépore contractus, ob recentem Anglorum expulsionem perseuerante: præsertim in loco contractus, & domicilio contrahentium. videlicet in Aquitania; vbi aliquot sæculis Angli dominati sunt, & paulo antequam eijcerentur inter cæteras Reip.& politiæ perturbationes solebant etiam quolibet mense imò etiam quandoque bis in mense monetam mutare, ita vt nulla esset fides, nulla stabilitas, nec intrinsecæ, nec extrinsecæ bonitatis: & sæpè fiebat, vt qui hodie reciperet centum libras in moneta currente, postridie ob inopinatam reprobationem non haberet quinquaginta. Et sic qui volebant tuto contrahere, sibi cauebant de certa intrinseca probitate monetæ in qualitate, & pondere, sicut olim antequam pecunia signaretur. Si igitur in dicto casu, vel simili sic pepegerunt ob eam causam, quæ nunc cessat, cùm certa sit, quod permanens definitio æstimatio, & cursus monetæ, cessare deberet istud pactum tanquam causa finali cessante. Secundo considerandum, quòd si tempore contractus non amplius immineabat ea misera cauponatio, & abrogatio monetarum, potuit ea pactio fieri ex alia iustiore, & honestorie causa, videlicet in aliquam compensationem maioris inæqualitatis ex parte stipulantium, puta si tempore contractus portio illa hæreditaria, & prædia ab eis cessa superualebant triplo, vel quadruplo reditus conuenti. Ideo in quandam compensationem adiectum fuit, quod reditus perpetuo solueretur

ad va-

ad valorem æstimationis, etiam intrinsecæ, & in contractu definitæ monetæ tunc currentis, & standum erit pacto, etiam hodie, & deinceps, etiam si extrinsecus valor monetæ magis ac deinceps augeatur, prout etiam obseruatum, & iudicatũ fuit in executione dicti aresti: licet hæc non discuteretur, sed simpliciter reo nil excipiente iuxta formam contractus, excep tis dicti pœnis iudicaretur. Tertio considerandum, ꝙ prædictis tempore contractus cessantibus, etsi tunc non erat notabilis inæqualitas, ex parte stipulantis talem reditum perpetuum non redimilem, qui erat circiter æqualis non reditibus integris præditorũ: sed tali perpetuæ concesioni ad tantum oneris factæ, puta si reditus non erat leuior, quam ad rationẽ vnius in triginta, vel 35. & tamen superaddita fuit pactio de certa probitate monetæ, tunc ea pactio recipere debet interpretationem iuris communis, & æquitatis, videlicet, vt non de immenso, sed de modico excessu, vel defectu intelligatur arg l. hæc adiectio, de verb. signifi. Nec enim verisimile est actum, vel cogitatum de magno excessu, vel defectu in supergresionem nimiam alterutrius partium, & si verisimile esset, merito supponẽdum esset per d. l. illicitas. in princ & ea, quæ diximus de captatorijs, & aleatorijs conuentiobus.

Quid autem si modicum, & tolerabile in vtroq; extremo
91 iudex arbitrabitur? Et puto, quod non debet † saltem dimidiam excedere. Vnde in casum deteriorationis monetę, & augmenti extrinseci efficacis, prout accidit, nõ deberet ea ęstimatio augmenti inde accedentis, & lucrum istud aduentitiũ, excedere proportionem sesqui alteram: & sic non deberet debitor ad summum soluere vltra quadraginta quinq; libras, & 15. solidos monetæ probæ currentis tempore solutionis, loco 30. librarum cum dimidia veteris monetæ. Et contra, si (quod miraculum esset) moneta intrinsecus excesiuè augeretur, non aucto valore extrinseco, puta si cuderetur noua moneta ad puritatis assem, videlicet ad duodecim denarios argenti regij, & sic plus duplo melior esset eaq; tempore cõtractus currebat, licet non esset maioris æstimationis in vsu, & cursu: non tñ deberet diminui reditus pro tẽpore tã fortis monetæ vltra dimidiũ pensionis: & sic ad minimũ deberent solui quindecim libræ Turonenses cum dimidia, soluendo de noua moneta, licet vnus solidus valeret tũc (sed intrinsecus tã-

tùm

tùm) vltra duos solidos ex his, qui currebant tempore contractus. Alioquin creditor nimium fraudaretur, quia sola intrinseca augmentatio, vel diminutio monetæ, stabili stante valore extrinseco, non auget, nec minuit precium rerum, nec fructus prædiorum, nec ipsius quidem materiæ commoditatem, & vsum, vt patet in exemplo, in quo Roman. & Gemi. consuluerunt, nec exactius aut æquius discuti temperatiuè potest. Ex prædictis promptum est veritatis, & æquitatis studiosis, quid in similibus dicendum sit colligere. Et hic, quod ad hunc tractatum attinet finis sit analyticæ nostræ dispunctionis, non minus mihi damnosæ, quam laboriosæ hoc ingratissimo seculo.

Quanquam laborem (ad quem me natum scio) nil moror; damna reputo, nisi quæ tempora mea morantur, & studijs Reipub. dicatis detrahunt. Pergam tamen ad reliquas legalis nostræ, & politicæ philosophiæ, partes repurgandas quandiu quantumque Deo Optimo Maximo (à quo solo pendere sanctissimum, & tutissimum est) dante licebit, Cùmque τῇ οἰκονομίᾳ, rectæque politiæ totius noster desudet labor, non ἀπροσδιόνυσον, nec bonis iniucũdum erit audire quibus epithetis Iulius Pollux Commodo Cæsari γραφικώτατα Regem signarit, ac tyrannum Regem inquit laudato his titulis: Pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, sibijpsi imperans, dominans voluptatibus, ratione vtens, acri iudicio, perspicax, circunspectus, valens consilio, iustus, sobrius, numinum curam agens, hominum negocia curans, stabilis, firmus, infallibilis, magna cogitans, authoritate præditus, industrius confector negociorum, solicitus pro his, quibus imperat, seruator, pro[m]ptus ad beneficentiam, lentus ad vindictam, certus, constans, inflexibilis, propensior ad iustitiam, semperque attentus ad id, quod de Principe dictum est, libræ in morem, facilis ad tu, comis in congressu, commodus alloqui volentibus blandus, expolitus, curam agens suo parentium imperio, amans militum suorum, qui strenuè quidem bellum gerat, sed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis conciliator, pacis tenax appositus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit, ac Principem, qui leges salutares sciat condere, notus ad bene merendum, diui-

na

na ſpecies. Sunt autem multa quæ oratione dici poſsint, ſingulis vocabulis explicari non poſsint. Hactenus de vero, & politico rege. Nunc quibus coloribus idem author eodem interprete tyrannum expreſſerit, attende. Malum (inquit) Principem vituperabis ad hunc modum: Tyrannicus, crudelis, efferus violentus, occupator alieni, auidus pecuniarum: & quod verbum eſt apud Platonem, pecuniarum cupiens, rapax, & quod dixit Homerus, populi deuorator: ſuperbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conueniendum, durus ad congreſſum, incomis ad colloquium, mace iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum ſeruus, intemperans, immoderatus, inconſideratus, inhumanus, iniuſtus, inconſultus, iniquus, impius, mente carens, leuis, inconſtans, & qui facilè decipiatur, malè facilis, immitis, affectibus deditus, incorrigibilis, contumelioſus, bellorum author, grauis, moleſtus, incoercibilis, intolerabilis. Quod ſi Ethnico tam apertam, & ſynceram veritatem apud Imperatorem etiam vitioſiſsimum palàm profiteri licuit, cur non & Chriſtianis? Minimè ſanè dubitandum, niſi forſan Principes Chriſtiani deterrimis Imperatoribus deterioris eſſe vellent, quod auertat Deus qui in ira ſua, vel miſecordia dat Reges, quorum corda in manu ſua habet, Prouerb. 21. Ille ergo ſummè, & aſsiduè orandus. 1. Timot. 1. cui gloria, & gratiarum actio in æternum.

FINIS.

DE MONETIS, ET RE NVMMARIA, RENERI BVDELII I. C.

THEMA CAP. I.

De extrinsecæ, & intrinsecæ bonitatis monetarum potestate.

SVMMARIA.

1 *Docti viri aliquando à scopo aberrant.*
2 *Intrinseca monetæ bonitas in quibus consistat.*
3 *Extrinseca bonitas Monetæ magis substantialis.*
4 *Pecuniam non tam ex substantia, quam quantitate metimur.*
5 *Vsus præstat materia in pecunijs.*
6 *Monetam viliorem soluendo debitor liberatur.*
7 *Princeps mandãs viliorem monetam pro præstantiori recipere, quid dicendum.*
8 *Princeps potest cursum monetæ dare, & ordinare.*
9 *Menochij sententia Parisien. sententiæ conformis.*
10 *Princeps subditis damnum sua occasione illatum resarcire tenetur.*
11 *Intrinsecus monetæ valor extrinseco præstantior iudicatur.*
12 *Substantialia monetæ sunt duo.*
13 *Zygostatarum ordinatio quo pacto institui debeat.*
14 *Moneta proba in extrinseco, & intrinseco valore debet conuenire.*
15 *Iuramentum in litem in obligatione certæ pecuniæ locum non habet.*
16 *Extrinseca bonitas potest substantialis dici.*

CAPVT I.

Voniam in initio partis prioris quædam de quæstionibus quibusdam dubijs, & tam apud veteres iureconsultos, quam etiam modernos maximè controuersis, nos dicturos polliciti sumus, iccirco ordinis ratio deinceps postulare videtur, de ijsdem breuem aliquem tractatum subijcere.

Quòd

Quòd ipſum eo facio lubentius ac promptius, quòd animaduerterim ſæpe, nec non ad nauſeam vſque ſim expertus,
1 doctos † etiam & inſignes viros, non ſolum in præceptis monetalibus, & ad abdita ac ſecreta huius artis ſpectãtibus (quẽ errorem coniuendum ac ęquo animo ferendum ducimus) verum in ijs etiam diſcutiendis, ac decidendis, quæ ipſo iure conſtant, & communi DD. ſuffragio ſunt recepta, hallucinatos, vti ex ijs, quæ ſequentur, manifeſtiſsimè, apparebit.

Poſteaquam vero baſis, ac fundamentum quæſtionum iſtarum hodie, vt plurimum controuerſarum, partim in valore intrinſeco, & extrinſeco monetarum cuſarum, partim etiam in temporis contractus, ac ſolutionis diuerſitate conſiſtit, ideo ab ijs explicandis exordium ſumimus, & conſequẽter ad tractationem, & deciſionem quæſtionum prædictarum tranſitum faciemus.

2 Quantumuis † vero ex communi DD. ſententia, valorem intrinſecum ſupra c.7. in liga ac pondere, hoc eſt, in ipſa ſubſtantiali qualitate, ac intenſa quantitate, conſiſtere rectè dixerim: ignorãdum tamen non eſt quendam modernum, paſſim, maximè vero quæſt. 92. 93. & vltima contrarium omnino, extrinſecum videlicet valorem monetarum maximè intrinſecum, & ſubſtantialem eſſe, aſſerere atque affirmare. Cuius verba num. maiori. 696. hæc ſunt.

3 Publica † ait æſtimatio, ſeu valor impoſititius, & publicus pecuniæ ſtricte ſumptæ, ſeu monetæ, non eſt ipſius bonitas extrinſeca, vt vulgo putant, ſed bonitas intrinſeca. Patet quia cuius eſt propria, ſpecifica, ſubſtantialis, & formalis bonitas, & eſſentia, quæ dat eſſe rei, qua ſublata, publica videlicet approbatione remota, neceſſario deſinit eſſe pecunia, vel moneta, non ſecus atque ſublata forma interit rei ſubſtantia. l. Iulianus. §. ſi quis, ff. ad exhib. & Molin. maiori num. 753. Nõ materia, vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor impoſititius eſt forma, & ſubſtantia monetæ, in quantum videlicet moneta, quæ etiam non eſt corpus Phyſicum, ſed artificiale, ὅτι οὐ ἀλλα νόμῳ ἐστι inquit Ariſtot. libr. 5. Et hic. hoc ipſum ex textu. l. 1. ff. de contrah. empt. omnino videtur ſequi, in
4 qua dicitur. Pecuniam † non tam ex ſubſtantia rei, aut metallica, quam ex ipſa quantitate, hoc eſt ex impoſitione hominis exiſtere: quod vult etiam Ariſtotel. 1. Politicor. vbi pecu-

niam ob id primo signatam fuisse asserit, quo ita publico charactere impresso, ab omni onere τῆς μετρήσεως, id est commensurationis, & probationis liberi, & certi essemus.

Hinc idem Modernus iacto illo fundamento, etsi quidem se impositititium istum valorem nobiscum, gratiæ disciplinæ tantum, & ad euitandam omnem confusionem, extrinsecum quoq; monetę valorem dicere ac nominare non detrectet, attamen omnia fere ea, quæ DD. communiter ad intrinsecum materialem, & substantialem referunt, ipse extrinseco valori asscribere atque imputare, pluribus, & exquisitis argumẽtis doctissimè atque exactissimè, quod fateri cogimur, est conatus.

5 Quo † faciunt, & illa quæ DD. passim de quotidiano vsu nummorum, eundemque potius, quam materiam quomodocunque preciosam, quoties de pecunia propriè accepta agitur, in consideratione esse debere statuũt, Panorm. alijque DD. ad c. quanto de iureiuran. Oldrad. quæst. 168. ad primam. colum. 2. Ad tertiam, ait, quæstionem, qua quæritur vtrum in æstimatione pecuniæ Turonens. haberi debeat respectus ad vtilitatem intrinsecam vel extrinsecam, etsi multi dicerent, ad intrinsecam debere haberi respectum, probabilius tamen videtur, si Turonens. secundum communem vsum & loci consuetudinem æstimentur. l. si ita fideiussorem. ff. de fideiuss. & quæ ibidem apud Oldrad. sequuntur. Inde etiam in fine quæstion. 99. infert ita. Quanquam de iure siue plus, siue minus argenti insit, non referat, modo publica, proba, & legitima moneta sit. Quando igitur de publico, vel per eum penes quem est potestas, & administratio Reipub. statuitur modus minori materiæ in pecunia (monetarij pedem nominant) quam antea vel olim fuerat in vsu, seruata eadem indicatura seu valore extrinseco, hoc ipsum curandum non esse. idem explicat. numer. 764. ex sententia Fabri ad Auth. hoc nisi. C. de solut. & pulchrè. nu. 806. in fine.

Nos autem loquimur, inquit, quando nũmi habent pondus & qualitatem materiæ ex publico compactã, & cõmuni vsu nunc definitam & requisitam, & sic sunt veri & legitimi nummi, etiamsi tempore antiquo ante publicam deminutionem monetæ non fuissent legitimi, sunt tamen hodie: ergo æque possunt nunc solui, sicut tempore antiquo antiqui legitimi

gitimi ni mi. Prosequitur idipsum deinceps numero. 807. & numer. 813. vide etiam hac de re Henning. Godens. consil. in Ord. 77 numer. 3. & l. fin. de veter. numm. pot. libr. 11. Albert. Brun. 3. part. numer. 8. per gloss. in c. quis ignorat. 32. quæst. 4. & in c. eijciens. 88. distinct. In quibus locis dicitur. Quòd si primo currebat fortior, & postea moneta vilior, idque mandato Principis, soluendo viliorem liberabor.

Quòd ipsum in terminis, & quidem expresius prosecutus est Faber in d. Authent. Hoc nisi & in princip. in Institut. quibus modis toll. obliga. Quęrit ita. Si mecum contraxisti tempore fortis monetæ, quam forte Rex mutauit, & pro ea facit currere aliam minus fortem, nunquid soluendo hanc minus fortem, liberaberis? Videtur dicendum quod non, sed debes soluere in tali valore, sicut erat tempore contractus. per cap.
7 olim. de cens. l. in lege. ff. de contr. empt. † Credo, inquit, quod si Princeps decreuit vltimam habere pro prima cursum, quamuis in valore sit debilitata, quòd debitor liberabitur soluendo illam, si se obligauit ad solidos vel libras, secus si, ad certum genus monetæ & valorem. Certum est enim quod Princeps habet potestatem in talibus, & ad ipsum pertinet,
8 dare † cursum & valorem monetæ per l. 2. C. de fals. mon. dixi supra in prior. par. cap. 5. satis autem constituit, ex quo ordinat, quod 12. denarij valeant solidum, & 20. solidi illius monetæ libram, & ei dat cursum pro legitima.

Addit etiam ad dict. Auth. Faber, quòd curia Franciæ consueuit statuere & tenere, quòd quando Rex monetam debilitat, recipitur pro fortiori, sed quando fortificat (quod modo tam in Gallijs qua apud nostrates piaculum videretur) habet respectum ad tempus contractus. Vide Guid. Papæ, quæstion. 493. & Specul. de solution. & obligation. §. nunc alia, aliter sentientes. & Boetium decis. 327. nu. 6. quæstionem hanc de principis illa potestate in vtramq; partem comprobantem, licèt præmissam inferat communiorem,

Hāc Romani, Parisi. Geminiani, & Fabri, licèt cōtra cōem sententiam laudat atque sequitur pluribus & vrgentibus rationibus, & adductis argumentis, absolutæ eruditionis Vir Iacob. Menoch. in egregio suo, & prolixo consil. 49. pro Magnifico viro, & Iureconsulto D. Ant. Cerudo Montisregalensi vrbis Cesennæ præfecto exarato, & conscripto, vbi

vbi ita inter cætera refert. Forma, & substantia monetæ, in quantum moneta est, non ipsa est materia, sed valor impositi-titius. Et ideo quælibet moneta, in quantum moneta est, non deducitur in contractum aliamue dispositionem, nisi sub ratione valoris tunc currentis. Et ergo magis respectu cursus, quam materiæ est considerabilis, per DD. ibidem allegat. Ab eo non dissentit Arr. Pinel. ad Rubr. 1. part. de rescind. vendit. num. 7. cap. 3. & à prin. num. 25.

Demum Alber. Brun. non procul ab initio sui tractat. de Monet. cum tali moderamine salis hac de re loquitur. Quòd si Princeps causa aliqua ita vrgente, forte propter bellum, & guerram mutat valorem monetæ, quòd teneatur subditis
10 suis † ea occasione damnum illatum suo tempore resarcire, per Hostien. in titu. de cens. §. ex quibus in princip. & And. de Isern. in titu. quæ sint rega. in princ. 9. colum. DD. ad d. c. quãto ext. de iureiur.

Hactenus pro præminentia valoris monetarum extrinseci quædam adduximus, nunc etiam breuiter de intrinseco valore ex communi DD. sententia nonnulla proferẽda sunt, vt ita vtriusque speciei natura inuestigata, & ob oculos posita, quid propriè de ijsdem statuendum sit, commodius consequi valeamus.

11 Qualitatem itaque ac quantitatem nummorum † hoc est materiæ siue aureæ, siue argenteæ preciositatem, & pondus attendi, ac forma illa extrinseca siue exteriori, & indicatura multis partibus præstantiorem esse, attestantur Doctores omnes, & totus quasi mundus loquitur. Vt enim in massis ipsis, & prope rebus omnibus, quo sunt purioris materiei, & ponderosioris, eo pluris æstimantur, eodem modo, & in ipsis nũmis obseruatur, vt quo ad puritatem, & simplicitatem intrinsecæ bonitatis magis magisque accedunt, eo iudicantur, etiã sunt reuera, meliores, & præstantiores. hoc ipsum supra ex ijs, quę c. 8. de liga, & preciositate auri, & argenti, nec non de pondere eorundem protulimus, abundè satis elucescentum etiã ex ipsis iuris apertis textibus indubitanter euincitur, per allega. l. 1. & 2. C. de vet. nũm. potest. lib. 11. cuius verba etiam sup. relata, hæc sunt, Solidos veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus, & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur, modo vt debiti

biti ponderis sint, & speciei probæ scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum, quo in loco duo
12 illa tanquam † substantialia requisita iureconsultus tantummodo, ligam videlicet, & pondus sollicite vrget. Hinc etiam Imper. in l.2. de ponder. C. lib. 10. in singulis Ciuitatibus Zy-
13 gostatam constituendum † ordinauit, cuius fide atque industria omnes nummorum species probarentur atque examinarentur, quemadmodum hoc ipsum in omnibus Regnis, præcipuè vero in Imperio Romano, ac circulis omnibus ordinatum esse memini suprà, facitque c. olim, & c. cum Canonicis, extr. de censib. d. c. quanto, & l. creditor. ff. de solution. multaq; alia loca. secundum communem DD. intellectum.

Attestatur ipsemet quoque Modernus non vno in loco, maximè vero num. 751. & consequenter. Vbi inter alia hoc hęc parte sic loquitur. Vti in cæteris omnibus non licet rem vitiosam, vel deteriorem effectam soluere, ita nec pecuniam saltem notabiliter intrinsecus deterioratam.

Huius classis sunt Doctores illi, qui toti in eo sunt occupati, vt principibus persuadeant præstare, & omnino necessarium videri, vt ex puro puto auro, atque argento nummi percutiantur, per istiusmodi medium multis abusibus ad rē monetariam spectantibus, & falsitatibus succurri, ac subueniri posse, & non aliter, existimantes, de quo puncto latius libro priori. c. 21. est tractatum, quæ hic non repetimus.

Atque ita vtriusque membri valoris, videlicet intrinseci, & extrinseci potestate denudata, apparet ad pecuniarū substantiam, & esse, vtrumque ex æquo pertinere, & referendū
14 esse. Nam † vt iusta, & legitima moneta dici posset, non sufficiet bonitas ipsius materiæ naturalis, & intrinsecæ, verum etiam summopere requiritur, vt eadem iustis, perpetuis, ac quasi præiudicatis finibus publicè sit definita, certā, vniformem, ac stabilem æstimationem, & cursum, vsumve functionis perpetuum recipiens, per allegat. l 3. C. de vet. numm. potest. 11. lib.

15 Hinc † iuris est, quòd iuramentum in litem denegatur, locumque habere nequeat, vbi pecunia in obligationem est deducta. Est enim certa nummorum æstimatio, in ijsdemque ob nimiam similitudinem, non cadit affectio, vt decidit Vlpian. in l. nummis, ff. de in lit. iur. quæ verba cauillatur Cor-

ras.in Miscel.6.cap.3. Adde Iacob.Menoch.de arbit. iud. cas. 207.in princip. facit.l. 1.ff.de condict.tritic. qua lege dicitur, quòd pecunia numerata semper sit certa, & ideo actione triticaria, qua alias res omnes, siue pondere, siue mensura constent, & siue mobiles, siue soli sint, petuntur, peti nequeat, quæ etiam per Molin.q.92. fusius explicantur.

Non ergo incommode, ex ijs, quæ præcedunt, infertur, quòd etsi intrinsecus valor in nummis, quo ad ipsam materiam, sit maximè substantialis, tamen vtriusque bonitatis pecuniæ, tam extrinsecæ, quam intrinsecæ,) quatenus propriè pecunia dicitur iuxta d. l. 1.) rationem, & considerationem
16 summam adhibendam fore. Quo sensu atque intellectu, † & extrinseca illa bonitas non inique consubstantialis vocabitur licet vt dictum, quidam Gallus, Faber, Menochius, & pauci alij extrinsecæ bonitati in hoc plus, quam intrinsecæ ascribāt omnemque suam intentionem, contra DD. communem sententiam, in eo fundent, ac muniant, de quibus sequetur fusius infra suis locis.

THEMA Cap. II.

De ratione temporis contractus, & solutionis, secundum diuersitatem intrinseci, & extrinseci valoris Monetarum.

SVMMARIA.

1 *Difficultas huius quæstionis maxima censetur.*
2 *Mediam viam ingredi tutissimum fore.*
3 *Ex facto ius oritur.*
4 *Quidam Gallus inuenitur singularis.*
5 *Obligationem duplicem esse, Generis, & Speciei.*
6 *Distinctio præmissa à Doctoribus recepta.*
7 *Generis obligatio ad quamlibet speciem applicatur.*
8 *Species omnes mutuam habent functionem respectu generis.*
9 *Monetam quæstiones à Doctoribus obscurius explicatæ existunt.*

10 Com.

10 Communi, & benigniori DD. sententia insistendum.
11 Intrinsecæ bonitatis Regula communiter recepta.
12 Contractus tempus quoad bonitatem intrinsecam inspiciendum.
13 Regula præmissa omnis generis obligationibus applicabilis.
14 Pecunia intrinsecus deteriorata, rectè recusatur.
15 Contractus tempus inspiciendum communis habet opinio.
16 Etiamsi nulla lex hoc velit, dictat tamen naturalis ratio.
17 Attendendum hoc, de quo verisimiliter actum creditur.
18 Pecunia debita si non extet, habetur ratio valoris, qui fuit tempore contractus.
19 Regulę prę missę declaratio per exempla.
20 Bonitas pecunię extrinseca explicatur.
21 Extrinseco de valore idem quod de intrinseco iudicandum secundum quosdam.
22 Doctores non semper fideliter citantur.
23 Regula, & conclusio maxima prima, & communis in bonitate extrinseca.
24 Declaratur quoad speciem hoc ipsum.
25 Florenus vti species in obligatione, ita quoque vt species persolvendus.
26 Proprię prudentię non innitendum.
27 Augmentum, & decrementum exterius cui prosit, vel obsit.
28 Generis obligatio in valore extrinseco explicatur.
29 In obligatione generis per quamlibet speciem rectè fit solutio.
30 Solutionis tempus in valore extrinseco attenditur.
31 Illamq; communem DD. sententiam esse, dicendum.
32 Extrinseci valoris mutationem non curandam, vbi limitatio insignis 2. concl. maximè sequitur.
33 Valor monetę grossę auctus propter deteriorationem minutissimorum nummorum, quid dicendum.
34 Intrinseco valore in nummis minutis mutato, crescit valor grossarum monetarum extrinsecus, & hoc casu contractus tempus attendendum.
35 Aestimatio in grossis, & nummis minutioribus debet esse reciproca, & correspondens.
36 Impensę plures in cudendis minutioribus, quam grossis nummis requiruntur.
37 Pecunia alia in obligatione, alia in facultate soluendi.

38 *Auctoritates DD. quo ad tempus contractus, & solutionis alphabetico ordine relatæ.*

CAPVT II.

Ccerrime inter DD. Iuris de vtroque contractus, & solutionis tempore dimicatur, quorum alij secundum illud discidentes quæstiones dissoluēdas, alij vero iuxta solutionis tempus easdem moderandas censent. Itaque † hæc quæstio, ait Ioan-
1 nes Regnand Auiniensis de Monet. non est noua, sed antiqua, alta, magna, & profunda. Et Molin. quæst. 100. in initio fatetur hanc quæstionem omnium huius materiæ difficiliorem, & argumentosiorem esse, In cuius explicatione nos ita versa-
2 bimur, vt † ad exemplum D. Imperat. in §. cum in aliena. Instit. de rer. diuis. & §. pen instiru. Quibus ex causs. mand. non lic. mediam viam ingredientes, (quam laudant, & sequuntur Iureconsulti. in l. Si quid venditor, ff. de ædil. edic. l. 1. & 2. § si quis tamen, ff. Si quis caut. l. Quintus in fine. ff de ann. leg. l. legato generaliter. ff. de leg. 1. l. si quis argentum in princ C. de donat. l. Antiqui. ff. si pars hæredit. pet. l. solent. § fin. ff. de offic. proconf. Bart. in l. si iactum. ff. de actio. empt.) nec non vtrius-
3 que temporis, prout factorum species, † ex quibus obliga tiones oriuntur. l. si ex plagis §. in cliuo. ff. ad l. Aquil. requirere videbuntur, rationem habentes, quod communi DD. suffragio approbatū intellexerimus, modo omnino veritati non obuersetur, iubenter amplectemur atque sequemur.

4 Quidam Gallus dicit † singulariter, vt memini quoque supra. Nam quantumuis ad tempus contractus, vt plurimum respiciat, facit tamen hoc ipsum alio sensu, ac respectu longe diuerso. Vbi enim Doctores de intrinseca monetarum bonitate, quę contractus tempore obseruabatur, loquuntur, eādemque attendendam volunt, ibi Molin. extrinsecam, quæ tempore contractus vsu recepta erat, subintelligendam, & ad impositicium talem valorem, qui eo tempore obseruabatur in talibus recurrendum, iuxtaque eundem iudicandum esse, contendit: omnes quæstionum species passim eo, nequicquam vero ad intrinsecam ipsam bonitatem referens.

Hinc ita alibi, Inspicitur, ait, valor impositirius currens tempo-

tempore dispositionis, siue contractus, siue testamenti, quia obligatio accepit suam certitudinem, & limitationem secundum quid, quale & quantum tẽpore dispositionis, nec ex post facto mutatur, l. Rutilia, ff. de contr empt. l. vxorem. §. testamẽto, de leg. 3. ff. cum similib. quæ δὶς διὰ πασῶν inter se discrepant.

Præsciendum ergo hic est, priusquam quid communiter
5 hac de re statuendum sit, ostendatur, aliam speciei, † aliã generis obligationem, & inter illa duo discrimen notabile constituendum esse. Speciei obligatio est, quæ consistit in nomine certæ speciei monetæ, vt si ad hunc modum obligatio sit concepta, Titius tenetur Caio soluere centum thalleros Imperiales, vel aureos in auro, vel Ducatos, vel Coronatos totidem, hæ appellationes certas nũmorum species designãt. Itaque eas certarum specierum obligationes rectè vocamus. Generis vero illa dicitur, quæ non in certa monetæ specie, sed in nomine quantitatis in genere consistit, & expeditur: vt quando emptor forte promisit —— 20. vel —— 100. libras grossorum, monetæ Brabanticæ, aut Flandricæ, quemadmodum hodierno die inter nostros Mercatores passim est obuium, consuetudineque receptum, &c. vel debitor existit florenorum Coloniensium, vel 15. aut thallerorum centum, simpliciter pronunciatorum, aut similiter.

Quam distinctionem non meo cerebro excogitatam, aut inuentam, vti memini à quibusdam mihi aliquando, nec semel obiectum, sed ita inter optimos Scriptores, & communiter quidem, receptam atque vsitatam apud illos est indubi-
6 tum, qui eorundem doctorum virorum scripta, † tractatus, & consilia desuper cum aliquali attentione viderunt, & legerunt. Agnouit hanc Alb. Brun. Præsup. 2. vbi summatim materiam monetariam, qua de se verba facturum pollicetur numer. 5. prosequitur. Aliquando, ait, exprimitur quod debeat fieri solutio in certa specie pecuniæ, & pactum seruãdum erit: aliquando vero, & sexto non promittitur certa species pecuniæ, sed promittitur pecunia sub certo nomine vniuersali,
7 vel collectiuo, quod in certa specie † pecuniæ non consistit, & quod applicatur ad quamuis speciem pecuniæ, vt dicimus in floreno Mediolani, qui valet. 32. solidos.

Ita florenus præment. Branbãticus inter Mercatores multis retro annis valuit, & adhuc valet. A —— 20. stupheros

Braban-

Brabanticos, & thallerus communis sesqui talem florenum atque ita stupheros. A — — — 30. Menoch.in consil 49.numc.11. Similiter loquitur Brunus Limitat. 8. nume. 11 Quod, inquit, intellige, nisi promissio esset facta in tali specie, quæ non habet nomen, & formam pecuniæ, sed est nomen collectiuum, quod ita determinationem habet in bona moneta, sicut in debiliori, vt sunt libræ valentes. 20.solidos tam fortis monetæ, quàm debilioris, quæ admodum huic nostro proposito conueniunt. Vide quoque eundem partic.6.& perfectius in fine limita. 10.& per transcursum. Thallerus itaque cum adiectione Imperialis, Ioachimicus, Hollandicus, sub speciei appellatione, si simpliciter thallerus efferatur, generis appellatione venit, & continetur.

Probatur deinceps per Molin.numer.705.In hunc modum pro negatiuâ parte (argumento ab absurdo desumpto) disputantem. Nono, ait, quia aliàs non esset differentia inter obligationem ad certam speciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatem in genere de quauis moneta, quod est absurdum. Quia est contra ius in d.l Paulus,& contra rationem, & vsum consuetum. Et alibi. Esset fatua quæstio, cum non sit moneta legata in certa specie monetæ, sed in quantitate generica, ab omni certa specie abstracta, & sic necessa-
8 rio † omnes species monetæ, recipiunt functionem secundū omnes, quod vnicum sufficiat.

Hoc ipsum colligitur ex conclusionibus per Didac.Couar. ad §.vnic.cap.7.de mutat.monet.relatis,& Ioann.Fabri.ad §. 1.institut.quibus mod.toll.obl.& Leoninum.I.C. Et Duc. Gel. Cancel.consi.31. num.4.

Hæc de intrinseco, & extrinseco valore monetarum, de tempore contractus, & solutionis, deque generis, ac speciei obligationibus, & distinctionibus, similibusque doctrinis volui paucis præmittere, Ex eo quod quidam ex veteribus plures autem ex Recentioribus, hæc aut omnino negligant, aut non debito modo, studio, ac diligentia ad ea aduertāt. Iccirco ipsi met multipliciter inuolunt, diuersimode sentiunt, consulunt, atque decidunt.& ita in inextricabiles errorum labyrinthos sæpe collabuntur.

Quod ipsum notauit, & aliquoties non immerito taxauit atque reprehendit, perspicacis ingenij; & singularis eruditionis

tionis vir, cuius verba hic libenter subijcimus.

9 Multum, ait, confuse, & perplexe loquuntur DD. in hac materia, dum sæpè inuolutis distinctionibus suis, non semper aperiunt, de quo valore, intrinseco, vel extrinseco singula membra distinctionum suarum intelligant. vt Henri. Bohic. & alij in cap. quanto de iureiur. Et alibi. Hactenus, ait, in his quæstionibus multum dubitarunt Doctores, tantoq; longius errauerunt, & intricauerunt, quanto partim falsis fundamentis inhærendo, partim dicta aliorum perperam, & præpostere accipiendo, partim rerum, & factorum circunstantias negligentius expendendo, vniuersam hanc, facti magis, quam iuris, materiam, ad certas commentitias regulas astringere conati sunt.

Et quamuis, quidam Iurifcon. Laudensi, Bruno, Curtio, Oldrado, alijsque passim doctis hominibus notam istam inurere, reosque istius facere eosdem aperta fronte nitatur, Receptam enim communibus suffragijs sententiam impugnat, fastidit, atque reijcit, suamque opinionem singularem præfert atque extollit. Nostrarum tamen partium esse hactenus censuimus, (ne huius doctrinæ, confusio, & summa incertitu-

10 do, ac tædium suboriatur, & subsequatur) à recepta veritatique consentanea, æqua ac benigniori sententia neutiquã recedere.

Videndum ergo nunc est, quæ sit communis doctorum de contractus, ac solutionis tempore, tam quoad intrinsecum, quam quoad extrinsecum Monetarum valorem, tum generis, ac speciei obligationem, sententia; Hanc ipsam duabus conclusionibus maximis subsequentibus, propriè, verè ac sincere, licèt ipsemet non recipiat, complexus est dictus Iurifcon. in initio quæstionis centesimæ, & vltimæ.

Conclusio prima maxima.

11 Omnes Veteres, ait, & Recentiores, & medij Doctores atque Scriptores (vno Ioann. Fabro excepto) vna voce, vbique, siue legendo, siue repetendo, siue in tractatibus, siue in Consilijs

filijs, tenuerunt, & tenent, semper, & indistinctè, siue debeatur pecunia in genere abstracto quantitatis, puta tot libræ, vt per Oldra. quæstio. 31. siue certa species monetæ, puta mille aurei, debere attendi, & exigi bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore contractus, siue
12 cuiuscunque dispositionis. † Et cum plus sit, quam communis, velut præiudicata opinio, superfluum est auctores citare.

EAndem recenset dictus Iuriscon. & quidem perfectissimè in quæstione 99. nume. 4. & num. 5. quo lectorem remitto.

Prædictam etiam de intrinseco valore monetarum sententiam communem passim refert Alb. Brun. maximè vero statim ab initio primæ part. Idque ex mente multorum quos ibidem allegat, Illamque conclusionem procedere affirmat,
13 † ex quacunque caussa sit debitum soluendum, siue ex contractu, siue ex testamento, siue ex iudicis taxatione. Et licèt pecunia non sit in obligatione, vel solutione, sed in solemnitate, vt cum dicimus; non valere donationem excedentem quingentos aureos absque insinuatione, Venit enim & est summa taxanda secundum tempus dispositionis, per Salicet. in l. Illud. C. de sacrosf. eccles. Et habes de illo in consil. Colleg. Papiens. per plures auctoritates statim à principio.

Quod ipsum Brun. per 18. declarationes, & ampliationes prosequitur, Et de obligatione generis, de qua forte dubitari possit, habes apud eundem declar. 6. Viui. in Commun. opin. 184. per auctoritates plures. Eandem communem refert. Didac. Couarr. d. cap. 7. num. 2. quem vide. Et Corn. consi. 109. incip. viso puncto principali. lib. 4. Si post contractum, inquit,
14 pecunia † fiat deterior in bonitate intrinseca, etiam extrinseca manente, debet solui, ac reddi secundum bonitatē temporis contractus, non solutionis, etiamsi nulla mora eius, qui reddit pecuniam, intercesserit. per Signor. consil. 74 quæstio

talis

talis est. Steph. Bertran. consil. 312. Visis, & diligenter. colum. 1. lib. 1. Nicol. Mil. in suo repert. vers. Pecunia. Ant. Rub. consil. 17. præsupponitur, & consil. 48. Tiraquel. de retr. lig. gloss. 18. num. 27.

Communem hanc quoq; astruit D. Gail. 2. obs. Ita, inquies, se habet communis opinio, Vt scilicet valor monetæ considerandus, & inspiciendus sit à tempore contractus, non autem solutionis Adde Corne. consil. 321. volum. 3. & consil. 181. vol. 2. Tenet idem Curt. de Monet. nume. 3. Et nemo, ait, dubitat, quin semper pecunia sit reddenda in bonitate intrinseca, si de illa reperitur, si verò non reperiatur, potest solui de noua, habita relatione ad æstimationem pecuniæ mutuatæ.

Iohan. quoque Regnau. Auenienſ. de Monet. vbi ex professo hanc quæstionem tractandam suscepit, ait, valorem, qui fuit tempore contractus, vsqueadeò attendendum, vt quamuis nihil de eo sit dictum, tacite nihilominùs actum videri inter contrahentes, vt secundùm eum solutio fiat. Et hoc multum,
16 inquit, in ratione euidenti, † etiamsi non esset lex, hæc dictaret ipsa iusticia naturalis, qui reliquis omnibus in hoc quæstionis puncto est nimosior: Ideoque tacitè per Iuriscō. reprehenditur, quæst. 100. in princip. Vide etiam Natt. consi. 302 pro communi. Et Nicol. Boer. decis. aur. 327. numer. 8. Plures Doctores, refert, tenuerunt contrarium, quòd solutio fieri debeat, habito respectu ad valorem monetæ vel auri vel argenti, qui fuit tempore contractus, siue illo tempore esset fortior, siue debilior, vt voluit Azo in suis Broc. sub Rubric. An eadē mensura vel moneta debeatur, & cęt. Cui adiungit auctoritates absq; numero.

Tu vide etiam Gabriel. lib. 3. conclus. 1. & Guid. Pap. quæst.
17 493. Vbi rationem subiungit istam: Debet attendi, ait, quòd verisimiliter est actum inter contrahentes, & secundùm id debet iudicari, aliter sequeretur, quòd res, quę fuit vendita iusto precio, daretur pro minus iusto precio Ideò audiri non debet talis emptor in detrimentum venditoris.

Atque ad istum modum in Cam. Imp. per Dominos Assessores, post multā disputationem, decisum ac iudicatum fuisse, testatur D Mynsinge. 4. Obseru. 1 Subiungens, vt si Petiæ, quæ sunt in obligationem deductæ, amplius non reperirent,
18 † tunc recurrendum esse ad valorem & taxationem iuxta tēpus

pus contractus, Itaq; de pecunia currenti & vsitata solutio quidem fieri potest, sed habito respectu ad valorē intrinsecū, qui contractus tempore obseruabatur. Sequitur Hostien. Ioā. Andre. Anton. de Butr. Cardin. Innocen. Panormit. & Canonistæ communiter ad c. quanto, de iureiu. & c. olim. c. cum Canonicis, extr. decim.

Cui adstipulatur his verbis noster Iuriscon. Hoc etiam, inquit, secundùm omnes (quod nota) volunt Iura Canonica in dictis capitulis, quæ omnes Canonistæ, ibi & vbique intelligunt, vt non solùm in summa semel soluenda, sed etiā in pensionibus & obligationibus successiuis debeat solui pecunia, secundùm æstimationem intrinsecam (sic omninò ibi dem legendum, non extrinsecam, vt vulgaris habet lectio) quæ erat tempore dispositionis. Illam quoq; sententiam communem dicit Leoninus Duc. Gelr. Cancellar. consilio 31. circa princip. licèt pro contraria non nihil vrgeat.

19. † Hanc rem, quoad intrinseci valoris elucidiorem explicationem, ego in gratiam Iuniorum hoc pacto declaro: Obligatio fortè contracta erat anno 1444. aureorum in auro mille, quo tempore continebat puri auri marca taliū florenorum A —— 19. Caract. Et eorundem septuaginta pendebant quoque marcam vnam Colonien. Hodie fortè solutio seu reluitio talium aureorum in auro vrgetur: cumque constet ex Ordinatione hodierna die recepta, quòd tam extrinsecus valor, quàm intrinsecus sit deminutus nonnihil, cùm, vt dixi suprà, contineant auri puri A —— 18⅔. Car. & 72. marcam pendant. Iccircò secundum traditam à nobis conclusionem primam Maximam, erit habenda ratio deminutionis ligæ & ponderis, quā suppleie, creditoriq; superaddere debitor cogetur.

Eodē modo, si quondam percutiebantur thaleri vndecim denariorum, argenti puri, quales ad huc, licèt rariores, conspiciuntur, modò verò ex decē denar. & granis 16. fiant, vt habent Imperij Constitutiones, & per Ordinarius in iisdē præscriptus, defectus ille secundùm communem, & quam nos tuemur sententiam, quasi veriorem & benigniorem, per debitorē erit supplendus. Ab hac quoque nō recedit Arnold. Bart. Doctor, in l. vinum, num. 12. & 13. ff. de reb. credit. citatque ibidē Cuiacium, longè aliter tamē ea de re sentientē.

Sic

Sic si quondam cucurrisset moneta in intrinseco valore
vilior, & modò cuderetur preciosior, hodiernum augmen-
tũ cederet commodo debitoris. Ratio est, quòd inspiciendũ
sit tempus contractus, & non solutionis. Hæc eadem etiam
in obligatione generica locum habebunt. Exempli causa:
Existit debitor florenorum Coloniensium ducentorum, an-
no videlicet 1566. vtque; fieret eorundem restitutio fortè an
nõ 1589 placuit. Experimur autem passim nũmos propè om
nes medio tempore intrinseco valore deminutos, aut etiam
augmentatos (quod fit rarius) hoc & incommodi & com-
modi perferre cogitur ipse debitor, non creditor. Quę Iuris-
cõs. ille omnino nõ recipit, quantũ ad intrinsecũ, sed quoad
valorem extrinsecum, eodem distinguit modo.

Hæc de intrinseco valore in comprobationem & defen-
20 sionem communis sententiæ † sint producta: nunc reliquum
est, simili breuitate & compendio, de extrinseco monetarum
valore receptam, communi suffragio, doctrinam ape-
rire.

Et quantum ad illum attinet valorem, video Francisc.
Curt. de monet. in princip. num. 11. & 12. ac consequenter ex
21 sentẽtia (vt ipse refert) Alberici, Baldi, & aliorum, idem de
extrinseco, quod de intrinseco valore diximus statuere, con-
cludens in hunc modum. Ego indistinctè teneo, in omni con-
tractu, siue locationis, siue mutui, siue alterius contractus, tẽ-
pus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinsecam,
inspiciendum. Ideoque variata æstimatione, tenebitur de-
bitor ad illam æstimationem, quæ currebat tempore contra-
ctus, secundum Doctores ibidem allegatos. Et quos citat
Gabriel. in illam sententiam libro. 3. de solutio. & liberat
conclus. 2. tempus contractus, & non solutionis in extrinseco
valore attendendum.

22 † Verùm ego planè existimo, nõ vbiq; relatos in istis locis
Doctores syncerè citari, cùm pars in communi sententia re-
sideat. Itaque rectè dixi paulò antè, in his & similibus Docto
res admodum titubare & variare, & quasi incertis sedibus
vagari. Vti etiam Lauden. numer. 22. facere videtur, quantũ-
uis tandem à cõmuni pręmentionata, & ea, quę de extrinseco
valore sequitur, sententia, non recedat. Quæ secundùm
illum ita se habet quæst. alleg. 99. numer. 6. maiori verò

743. Egregiam huius Regulæ limitationem vide infrà cap.13.

Conclusio Secunda maxima.

23 Cæterùm de bonitate extrinseca sentiunt Doctores, tempus non contractus, siue alterius dispositionis, seu ordinationis, sed solutionis attendi: non curando de augmento, vel decremẽto, nisi à tempore morę, prout adusque communis inualuit Doctorum, vt ipse ait, error.

ET ita explicat se Panormitan. in dicta l.3. in fine. C. commun. de lega. Alcia. post alios in ff. l. cùm quid. si cer. peta. Hæc ille, &c.

24 † Declarò hoc: Si certa species est in obligatione, putà, tenetur debitor post sex menses, vel octo soluere centũ Aurèos in auro, & tunc tempore obligationis contractæ pluris vel minoris valebant Aurei in auro, quàm tempore solutionis, hoc augmentum vel decrementum non curabitur, sed totum id in exponendo, & recipiendo commodo vel incommodo creditoris & accipientis cedere debet. Alber. Brun. in fin. sui tracta. de monet. limitat. 10. Quando promissa est, habet, certa species pecuniæ, tunc non curamus de bonitate extrinseca. Idem passim inculcat, vti etiam declar. 3. Item Nicol. Boer. quæst. 327. sequutus Baldũ in consil. 339. incip. punctus quæstionis est talis. Istiusmodi ponit exemplum: Fuerunt dati in dotem duo centũ floreni boni auri & primò valebat florenus tres libras cum dimidia, posteà verò tempore restitutionis, valebat quatuor libras, & quindecim solidos. Quęritur cuius tẽporis ratio habebitur quoad ęstimatio-
25 nem illam extrinsecam? Et decidit, † quòd dos debeat reddi & solui in florenis, quia ipsi floreni sunt in obligatione, & eorum bonitas intrinseca non est mutata, sed extrinseca, seu valor & æstimatio ipsius tantummodò. Quæ Boerij & communis decisio Parisien. minus arridet, in princip. quæstio. 27. vbi

vbi apertè eundem ob id repræhendit.

Atque ita accipio & intelligo Costalium ad l. res in dotē. ff. de iure dot. & l. cùm quid. post Barto. & alios. ff. si certum petat. Item D. Gail. 2. Obseruatio. 73. Et Didac. Couarr. in §. vnico, cap. 7. numer. 3. vbi ita inquit: Quoties pecunia eodem pondere & materia manentibus, vel augetur, vel minuitur extrinsecus, quoad precium & æstimationem ea mutatio ante moram & nocet & prodest creditori, hoc est, satis erit, si ei species, quę in obligationem deducta, non attento augmento vel decremento eiusdem, soluatur.

Hæc, ait, conclusio communis est, & probatur ab his, qui proximam (de intrinseco valore nimirùm) probauere paucis exceptis. Inter quos primus Iustus Gallus (propriæ suæ
26 prudentiæ confidens, contra dictum † Salomonis Prouerbiorū ca. 31. & c. ne innitaris, de constitut.) tenet: existimans in mutuo, dote, testamento, contractu emptionis & venditionis (vbi nullum tempore contractæ obligationis suberat periculū crebrę mutationis variationisque sordidę) minimè admittendam esse communem sententiam: immò mutationem pecuniæ, quoad bonitatem extrinsecam, nocere &
27 prodesse † etiam ante moram ipsi creditori, vt communis habet lectio, quæ mihi aliquando tenebras effudit.

Et tunc sensus est: Si Aurei in auro valuerunt tempore cōtractus 66. albos, & postmodum solutionis die aduenente, exponantur pro 70. albis, debitore hoc augmentum 4 alborū deducente, hoc incommodi in obligatione speciei perferret creditor, quemadmodum econtrà, si anteà valuerint 70. alb. & solutionis tempore tantùm 66. hoc creditori commodabit: ex quo secundùm Parisiens. & paucos asseclas, extrinsecum valorem debitor vsq; ad illum, qui erat tempore contractus, supplere teneatur.

Verùm ego omninò putarem, si debitori legatur, sensum fore multò apertiorem, ex quo pro communi dixit antè, eam variationem nocere & prodesse creditori: Ergò quæ contra communem pugnat, qualis est ista quæ præcedit, nocebit & proderit debitori. Sed parum laborandum est de contextu verborum, modò genuinus sensus haberi potest, scilicet iste, quòd secundùm Parisien. debitor vt defectum, quoad extrinsecum valorem, supplere tenetur, ita & eodem modo ei

augmentum deducere & defalcare principali sorti licebit.

A quibus non dissentit Francisc. Cur. nume. 4. ab initio, de monet. in hæc verba loquens: Aut non mutatur pecunia in bonitate intrinseca, sed variatur æstimatio & valor ipsius, vt quia Ducatus aureus, qui tunc valebat & expendebatur pro 4. libris, & decem solidis, si hinc ad aliquos menses crescat valor & æstimatio, quia fortè valebit libras quinque, vel fortè decrescat ad 4. libras, & in ista bonitate, quæ vocatur extrinseca, non curamus nec inspicimus, nisi eo tempore, quo cœpit esse in mora, & in mora constitutus est, per allegata ibidē.

28 † Et sic quæ sit communis Doct. sententia, & quæ contra eandem militet, quoad obligationē speciei, breuiter est expositum, de quo infra suis locis latiùs.

Dicendū igitur restat nūc de obligatione generica. Certū est autem communem in obligatione generis sententiam suprà relatam, hoc sensu accipiendā & subintelligendam esse: Videlicet, cùm genus, puta, tot libræ Grossorum, siue tot floreni, tot thalleri Coloniensis monetæ, Flandricæ, aut Brabanticæ (quæ ex vi & natura verborum, tum etiam iuxta quotidianum vsum, atque assiduam inter Mercatores obseruantiam (ad quæ semper est respiciendum) appellatione generis continentur) in obligationem sunt deducta, tunc rectè per quamlibet monetæ, non reprobæ aut falsæ, sed

29 † probæ & iustæ, speciem, solutio fieri poterit: atque ita manente intrinseco & substantialis nobis valore integro & saluo, non attenditur in quantum species quælibet, puta Aurei in auro, Coronati, Ducati, Thalleri Imperij Imperiales, Floreni 15. batz. & reliquæ sortes creuerint aut decreuerint extrinsecus. Non enim sunt de per se in obligatione, sed in facultate soluendi, secundùm estimationem istā, quæ hodie, hoc est, solutionis tempore, vsu seruatur, estque recepta cōmuniter.

Atque illud est, quod diximus, & nobis repetendum est sæpè, non tam contractus, quàm solutionis tempus, vbi de extrinseco monetarū valore agitur & disceptatur, inspiciendum esse: quod vt plurimùm in debitoris, ex quo rarius numorum species decrescunt (foret enim hoc quasi miraculum) sed quasi magis magisque augentur, commodum vtilitatēque vergit.

Ita

Ita habet Brunus declaratione 6. postquã de obligatione generis mutata bonitate intrinseca, debere videlicet tempus contractus attendi, præmisit, sequitur mox: Vbi autem interuenisset mutatio bonitatis extrinsecæ solùm, vt quia remanente eadem liga & pondere auri atque argenti in monetis: mutatus esset valor, non procederet hæc conclusio,
31 quia attenderetur valor secundùm † tempus solutionis, secundùm communem opinionem Doctorum: quia in his quæ debentur in genere, vt in debitore librarum, florenorum Sabaudię, & consimilium, regula est, Quòd variatio extrinseci valoris inspicitur tempore solutionis, & eadem res debet red-
32 di in genere, non attenta variatione valoris extrinseci, siue ista varietas tendat ad commodum debitoris, siue creditoris, per Bart. in d. l. cùm quid. Zabarel. in Clement. si beneficium, in 14. q. de decim. vbi tandem, relatis opinionibus diuersis, in illa residet atque subsistit. Adde Francisc. Areti. consil. 11. & præcit. loc. Boer. nu. 4. eadem repetentem.

Martin. verò Garrat. Laudensf. etsi numer. 22. de Monetis, & consequenter varius sit, sibique vix constet (quo morbo Brunum aliquando & alios in histis difficilioribus laborare, suprà attigi) tamen huic communi sententiæ postmodum subscribit, & tempus solutionis, quando non est mutata qualitas intrinseca, attendendum dicit, per Bald. in d. l. cùm quid. & in l. si quis argentum. C. de donatio. Mille auctoritates pro hac sententia, quoad extrinsecum pecuniæ valorem, vide apud Gabriel. alleg. tit. de solut. & libro. 3. conclus. 2. Cui adde AEgid. Boss. in prax. crim. numero 3. versicu. in qua quæstione.

Hic apud Dd. admodum notabilem video posterioris cõclusionis pręcedẽtis limitationẽ, maximè & quidem communiter receptam, qua dicitur, non solutionis tempus, etiam quoad obligationem genericam, sed tempus contractus attendendum esse, etiam tunc, vbi nulla mutatio bonitatis intrinsecæ superuenit principaliter, sed tantùm, vt ipsi volũt, quoad aliud. Itaq; huius limitationis hanc quasi Regulam constituunt:

33 Quotiescunque valor † monetæ antiquæ grossæ, non mutatæ in bonitate intrinseca, auctus fuit propter deterioratio nem monetæ minutioris, magis ęrosę; & intrinsecus factę vi-

 lioris,

lioris & debilioris. Ex quo deterioratio ista minoris pecuniç, vel in liga, vel in pondere, fit & existat causa augendi valorem extrinsecum maioris pecuniæ vel melioris, perinde inferunt habetur, & iudicandum erit, ac si valor grossarum monetarum intrinsecus auctus fuisset.

34 † Subest enim eadem mutationis ratio, quoad valorem intrinsecum. Exempligratia: Rotatti aut albi simplices, & batzij aut medij, in intrinseco valore sunt deminuti, quondā enim erant forte denariorum septem & trium, & modò inueniuntur sex, & respectiuè 2 1/6 denar. Hinc ob istā deterioratione̅, quę similiter in pondere cōstitui potest, istis minutioribus numis Aurei in auro, Thalleri, & reliquæ maiores fortes augmentum acceperunt valoris extrinseci, qui ob id creuit: Inferunt ergo Docto. respectum habendum ad illud augme̅tum, & hoc proportiortionabiliter fore detrahendum, non secùs ac si ipsæmet fortes grandiores intrinsecus creuerint. Ita tradit Bartol. in l. Paulus. ff. de solut. circa fi. & in libr. allega. 3. de solut. conclus. 1. numer. 19. & conclus. 2. numer. 7. Per Grat. in consil. 12. collat. 6. versic. quintò moueor. & consil. 12. coll. 7. versic. præterea illa opinio, volum. 1. & consil. 14. colu. fin. versic. tertiò retorquetur, eod. volum. Aretin. d. consil. 11. Oldrad. quæst. 249. Corn. consil. 181. col. 25. lib. 2. Alb. Brun. declar. 6. conclus. 1. nume. 5. 6. & limit. 8. num. 5. & limit. 10. in fi. quæstio. 90. statim ab initio ibi, Et sic cùm augmentum. & quæstio. 96. nu. 3. & quæstio. 97. nu 13. & 14.

Notabilis, ait, deterioratio intrinseca minutioris, monetę, necessariò inducit augmentum æstimationis preciosioris monetæ, manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valoris, sed æqualis commensuratio & proportio, ad monetam deterioratam, tenet Crauet. consil. 47. nume. 6. incip. Carolus Alemandi. vbi hanc infert communem, per Doct. in d. l. cùm quid. si cert. pet. pet. Vide Menoch. cons. 49. cōl. 43. in princip.

Verùm vti grossa pecunia propter deterioratione̅ minoris, vt dixi, aliquando crescit, eodem modo etiam non raro propter excellens augmentum vel detrimentum grossarum crescit vel decrescit pecunia minuta, attestatur Lauden. de muta. mone. numero. 21. Et ego idem aliquando obseruaui,

35 licèt † reciproca ac correspondens de iure inter illa deberet esse

esse æstimatio,vt tradit Brun.ac initio nu.10.

Icircò à communibus Regulis & conclusionibus maximis suprà positis,nõ est recedendum,nec temerè, nec facilè, maximè cùm maiores impensæ ac sumptus in conficiendis istis minutioribus sortibus,quàm grandioribus requirantur.
36 De quibus Brun. præcita.loc & numer.& per nos suis locis copiosiùs tractabitur.Hæc omnia pulcherrima sunt,ideoque vel in primis dil igenter notanda.Pauci enim ex nostris penitus ad illa respexerũt, eademque debito modo examinarunt.

Ex suprà deductis fundamentum quæstionum omnium multipliciter controuersarum desumendum est, vti quoque decisio earundem.Semper enim ad illa tanquàm ad lesbiam Regulam collimandum, vt quæ pecunia seu moneta sit in
37 † obligatione, & quæ in facultate soluendi,accuratissimè attendarur,quorum vnum debitorem coarctat atque constringit,alterũ eundẽ liberiorem redit.Hinc duplicẽ consideratio nem semper habendam Brun.refert:Prima consistit in valore pecuniæ quæ promissa est in obligatione,& tunc eius æstimatio cõmensuranda est ad tẽpus promissionis, vt nimirùm summa præstetur promissa: altera consideratio est circa valorem pecuniæ, quæ est in facultate soluendi, & non in obligatione præcisè vel promissione , & ista debet solui secundùm cursum & valorẽ suum propriũ tempore solutionis. quod latiùs prosequitur partic.5.in fin.Brunus.

Huius rei gratia quoniam Doctores de intrinseco valore secundùm tempns contractus,tum etiam de extrinseco, iuxta solutionis tempus considerabili, diuersimodè loquuntur, consulunt atque decidunt, vt sæpè dixi; Icircò in gratiam studiosorum,& ad subleuandum ijs omnem laborem,placuit mihi ordine Alphabetico Doctores,& loca præcipua,in quibus de hac satis intricata materia,videlicet de duobus contractus & solutionis tẽporibus ac similibus tractatũ reperit, subijcere.

A.

38 † Vide Alber. in l. vxori.§. vxori.ff de legat.3 Et eundem Alber.& Angel.in l.ff.de solut. & in l.2. colum. penul. versicu. deinde quæro.C.de iure emphyt.& ad l.cùm quid plenissimè. ff.si certum peta.Azo.in Broccard.suis,in materia de cõtract. sub Rubric. Angel.in d.l.cùm quid,circa fin.versicu. idem di-

cas. Et Angel.in Summa,in verb.solutio, in 2.conclus.Andre. de Isern.colum.3.& Afflict.numer.15.& 20.tit.quæ sint regal. in verbo,monetæ,iu vsib.feud.Anton.de Butr.in c.cũ Canonicis , in 1. notab. extr. de cens. Anton. Rube. in consilio 17. præsupponitur in facto. & consil.48. Aym. Crauet.49. consil. in 6.

B.

Vide Bartol. & Bald. in d.l. Paulus. & Barto. in l. Rutilia Polla.ff.de contrahen.emptio.eundem in l.cùm certum. ff. de aur. & argen.lega.Et in l.nũmis.ff.de in litem iur , in l.res in dotem.ff.de iure dotium Bald.in l.illud , colum.vltim.versicul.vltimò quęro.C.de sacrosanct.Eccle.& in l.vltim.in princ. colum.1. versicu. item quæro. C. commun. de leg. in l.si quis argentum,in princip.colum.2.versi.consului pauci sunt dies. C.de donat.& consil.499 quæstio ista , libr.1. & consil. sequ- vltimo eius libri,incip.in quæstione qua quæritur.& consilio. 269.incip.super.eo,libr.2.& consi.213.incip.punctus quæstionis talis est,libr.5.Bertrand. in consil.168. in princip. & consilio.161.colum.pen.versic.ad secundam quæsitum,in antiqu. volum.1. & consil.312. in princip. volum.1. Boër. decis.327. per totum.& in Singul.in fine , ibi , Mixta de contractibus. Butrien.in d.l.Paulus,de solutio.Bologn.in dicta l.cùm quid, nume 60.& 70.74 Bossi.in prax.criminal.titul.de monet.Bartol.in l.vinum.ff.de rebus credit. num.12. & 12. Borchoid. in c.vnic.quę sint Regal nu.58.Bohic.in d.c.quanto.Barthol.Socin.cons.6.

C.

Vide Cyn.in l.minorum,in 11.quæstio versic. restat modò C.quib.caus.in integ.restit. & in d.l. si quis argentum,de dona.C.Collectan.in c quanto,de iureiurand.& in c. indicante, colum.1. versi.quid si testator,de testamen. & in c. Oldradus, colum.2.versic.sed quam pecuniam,de sol.ex.Corn. consilio 287 incip.in hac consultatione,colum.penult.versi.deueniendum,vsque ad fin. libr.1. & consil. 181. visis nonnullis , char. penult.colum.vlti.versic. restat vt deueniam,libr.2. & consil. 231.de pluribus, colum.penulti.versic.restat vt deueniam ad dubitat.& seq.lib.3 Et latè consil.231.volum.3.Carol. molin. quæst.96. cum tribus sequentibus. Coras. in Miscellan. lib.3. cap.13.numer.5. Curtius Iuni. consilio.24.num.4.& consilio

345.

145.numer.49.volum.1.Calcane.consilio.14.incip. Manfredus.& consil.sequen. viso instrumento, colum 12.versi.& pro vera declaratione. Crauet. consilio.74. incip. Magnificus D Carolus,nu.6.Costal.in dicta l.cùm quid.& in l. res in dotem, ff.de iure dotium.

D.

Vide Dynum in c. inspicimus, de re iudica. libr.6. & in l. cùm quid. Decium in l.2.§.mutui datio.ff.si certum peta.Didacum Couar. cap.7. de muta. mone. Doctores communiter in d.l. cúm quid. & in l. vinum, in l. quod te. ff. si cert peta. in cap. olim. cap. cum Canonicis, ext. de cens. in Clement. de decim.

E

Vide Emanuel.Soarez recept.sentent in verb.solutio, numer. 137.& in verb.moneta,num.201.

F

Vide Francisc.de Aretin.in d.l.quod te.& consil.11.per totum,incip.procedendum est.& consi.84.incip.diligenter,colum.1.& consil.112.consideratis,colum.1.Francisc. Marc. decis.168.part.1.& 187 2.part.& 260.decis.eadem.2.& pluribus alijs in locis. Fabian. de Monte Sabin. in tracta. de emptio. & venditio.in 5.quæst.princip. colum.1.& 2. & Francisc. Hotoman.de re numma. circa prin.

G

Vide Guido.Pap.decis.Delphin.493.Guilelm. de Susat. in quæst.suis,char.8.gloss.in cap.quis ignorat.32.quæst.4.& in c. conquerente,ibi,Solidos,de offic.ordinar. Gabriel. cóclus.1. Et consequenter titul.de solut. & liberat.& apud eundem auctores innumerabiles.Geminian.consil.137 Gigas in tract.de pens.quæst.98.num.4. Godefrid. ad d. l. cùm quid, de rebus credit.

H

Vide Hostiens.in d.cap.quanto,& in summa, de cens. §. ex quibus,versic. quid si moneta mutet. Hieronym. Grat. consil. 12.num.30.& consi. 13.volum.1.Hierony. Cagnol. de retract. conuent.loquentem,in repet.l.2.in 31.quæst. C. de pact. inter empt. & vendit.

I

Vide Innocen.Ioan. Andre. Immo.in d. cap. quanto, & in clemen.

clement.fina.de decim.Ioan.Fabr. in §.1.Institu.quibus mod. toll.oblig. & in authen.hoc nisi. C. de solut. Ias.in l.2.colum. 26.quæstio.36.C.de iure emphyteu.Immo in l.in ratione. §. diligenter.ff.ad legem Falcid.in d.l.quod te,si cert petã.Iord. Bric.in tract.de monet.qui est inter tracta.Ioan.Rayn. per totum. Ioan. Andre. in titu. de obligat. & solut.§.nunc aliquis, versic.vlt.Ioan.Aran.in cap.1. colum.1.versicu.vtrum autem, de iudic.& in d.c.olim,cap.cum Canonicis,& in d.cap. quanto.Ioan.Imbert.Rupel.in Enchirid.Iur.Gall.in verb.moneta. Ioan.Coras.3.cap.13.

L

Vide Laudens de monet.num.22.Laurent.Calcan cons.15. viso instrumento.

M

Vide Marian.Soc.consil.6. incip.prædicta consultatio, lib. 1.& consil.298. pro fundamento,per totum,libr.2. Matth. de Afflict.deci.Neapolita.90.hoc tempore,& decis.194.filiusfamil.Mynsing.1.obseruat.cent.4.Masuer.in prax.titu.de solutio.col.1.vers.item debitor Matth. Coler.in tract. de process. execut.1.c.10.statim ab initio.

N

Vide Nicol. Mil. in repet. in verb. pecunia. Natt. consilio 303.

O

Vide Oldrad.consil.13.cùm quæstio.& consi.31.thema tale est, & consil.250.& consil.168.ad primam quæstionem,numero 3.

P

Vide Panormita.in d.c.quanto,& consil.56 colum.2.vol.2. Petr.Ferrar titul. de form. libel. in actio. hypothec.in verbo, relaxandum iure pignoris,colum 1.versic.quid ergo si missio Petr.de Beninten.decis.39.num.1.& 49 num.2.Petr. Iaco. tit. de cert.cond.ex gener.stipul.Petr.de Anch.in d. l. quod te. & in d.clemen final.de decim.Petr de Bell.Perti.in d.l in minorum.C.in quibus caus.Pinel.in rubr·par.1.cap.3.num.22. & sequen.C.de rescind.vend.Pileus quæst.79.incip.Iacob.Lucius, Titius, Mœuia, &c.& quæst.30.Purpuratus in d.l.cùm quid, num.162.& 163.vers. ex præmissis.

Q

Vide

Vide quæstionem hanc de contractus & solutionis tempore,maximè verò de præscrip.longi vel longissimi temp.factæ solutionis,sdiscussam & decisam in egregio,quodã Consilio. Papiens.Collegij celeber.&c.quæstio ista,&c. incipit. Consil. Baldi 499.lib.2.

R.

Vide Rapha. Cuman. in d.l. Paulus. Roman. in consil. 123. circa primum dubium.Rebuff.in l.2.nu.3.versi.allegatur lex ista.C.de vete.nu.potest.

S.

Vide Specula tit.de obligat.& solut.§.nunc aliqua, versic. vlti. Stephan Bertran. consil.168. illud est certum, lib.1. & consil.261.viso themate,in 2 dubio,lib.1. & consil.312. visis & diligenter.Socinum.cõs.6.lib.2.& in d l.cùm quid.Signor. cons.74.incip. quæstio talis proponitur.Steph. Beroiũ consil. 312.

T.

Vide Tyraquell. & apud eundem Doctores plures ex præmentionatis,de retract.lingn.§.1.gloss.18.numer.18.Tiberiũ Decian.in tracta.crimin.tit.de fals.mon.crimine,lib.7.

V.

Vide Vincent. Hercul. ad l. si ita.ff.de aur.& arg.lega. Viuiũ.in commun.opin.in verb.Moneta.

Z.

Vide Zabarel.in d.Clemen.si beneficium, de decim. Zas. ad d.l.2.§.mutui datio.ff.de reb.cred.

THEMA Cap.III.

Possint ne partes hincinde conuenire,de certo aliquo monetæ genere, aut hoc, vel illo intrinseco, siue extrinseco valore persoluendo.

SVMMARIA.

1 *Contractus ex conuentione legem accipiunt.*
2 *Pactum de intrinseco,vel extrinseco valore initium,num valeat?*
3 *Pactis priuatis ius publicum mutari nequit.*

4 *Priua-*

4 *Priuatis personis aestimationem pecuniae mutare non licet.*
5 *Pecuniam facere conflari priuatis denegatum.*
6 *Pecunia pro massa solui potest.*
7 *Pro massa soluenda praecisè aliquem obligari posse.*
8 *L. cùm certum, de aur. & arg. leg. ff. explicatum.*
9 *Pecunia aere contaminata pro massa recte soluitur.*
10 *Poena marcarum per pecuniam currentem aestimantur.*
11 *Conuentioni de intrinseco, & extrinseco valore initae, standum.*
12 *Quae tam in generali, quàm speciali obligatione seruantur.*
13 *Conuentionem valere, de certo aliquo nummorum genere, communis est sententia.*

CAPVT III.

Xplicatis quaestionibus generalioribus, & ad omnes passim extensiuis, reliquum est porrò quaestiones plures super puncto Monetae fundatas, peciatim examinare, ac quid de ijsdem statuendum, & concludendum sit, iuxta doctrinas, & distinctiones praemissas, communiterque receptas, (quatenus absque vlla absurditate fieri posšit) ἀσιδαγῶς, & omni semota obscuritate, affectioneque postposita, aperta fronte determinare.

Regula est multis iuris textibus, & Doctorum auctoritatibus corroborata ista: In omni videlicet contractuum genere primò diligenter esse aduertendum, quid inter contrahētes placuerit, seu de quo inter illos conuentum existit.

1 † Contractus enim ex conuentione legem accipiunt, per Vlp. in l. 1. §. si conuenerit. ff. deposi. & in l. contractus. l. semper in stipulationibus. ff. de regul. iur. l. exemplo. ff. de actio. empt. Bartol. in l. Paulus. ff. de solut. Maria. Soc. Neap. consil. 63. incip. cùm in praesenti casu. Leonin. Cācel. Duc. Gel. & Schutph. consil 12. num. 8. Tiraquel. de retrac lign. §. 30. glo. 1. num. 2. Si constat, inquit, quid principaliter egerint contrahentes, illud certè omnino est sequendum. Eman. Soarez. Recept. Senten. in verb. Contractus, num. 303. Couarr. variar. resolut. lib. 2. c. 3. nu. 9. Schurff. consi. 81. cent. 3.

Quin vero multis modis contingere potest, quod pacta inita robur effectumque habere non posšint, sed pro irritis

atque inualidis sæpissimè habeantur, per l pacta.C. de pact. l.Non dubium.C.de ll.l.Si vnus.§.pacta.ff.de pactis,cum simi
2 libus, Iccirco † videndum anne istiusmodi pacta inter partes hincinde de persoluendo,vel intrinseco,vel extrinseco va lore inita,de iure possint subsistere,vel non possint.

Et quoniam, ex ijs, quæ supra à nobis proposita sunt apparet, vsum monetæ pecuniæque functionem de publico esse iurisque non est incerti, priuatorum pactionibus ius
3 publicum mutari non posse per l. Ius publicum. ff. de pact.† Consequi videtur, pactione contrahentium non obstante,secundum communem cursum, & indicaturam solutionem faciendam esse. Præterea nostrum non est mutare propria auctoritate æstimationem monetarum, cum hoc Principi & Communitati,secundum illa quæ parte priore sunt dicta,sit
4 reseruatũ. Immo mutans aut aliter, †quã de publico placuit, expendens,puniri potest,per l. 1. & 2.C. de vete. num. potest. libro.11. Alb. Brun. Limitat.8.numero.6. Nec etiam potest pecunia in dispositionem trahi tanquam massa, ex quo prohibitum est illam posse conflari aut corrumpi, etiam à veris
5 dominis,Vt † hanc quæstionem tractat Fabian. de Mont. de empt.& vendi.quæst.5.numer.11.per text.l.1.C. de aur.publ. profect. libr.10. vbi non licet monetam in massam redigere sine licentia,quod & Theologi tenent in foro conscientiæ.Et sic rem ad Principem,& eum qui cudendæ monetæ potestatẽ habet,pertinentem,priuatus destruere non potest, vt etiam domos & ædificia,ne vrbs ruinis deformetur. l. Senatus. ff. de Empt. & vend. facit illud Euangelij date igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari,&c.23.q.8.c. Si in mortem, cum c.seq.& in c. Ex parte extr.de Cleric.coniug. Ita etiam Constitutionibus Imperialibus sub grauissimis pœnis sancitum, & aurifabris tantummodo speciali gratia permissum est, vt videlicet pecuniam in massam redigant,dixi suprà.c.18. par.1.Sed etsi certa massa vel auri vel argenti in obligationem sit deducta, quin secundum iura nemo obligabitur præcisè ad ipsam massam,seu æstimationem aliquam præscriptam,sed liberabitur
6 soluendo æstimationem,† in qualibet moneta vsuali & currente,per l.1.in fi.l.Cũ certũ l.Cũ aurũ.§.Proinde ff. de aur.& arg.leg.l.Si quis argentũ,in prin.C.de dona.Ergo eo etiam casu idem quod in præcedentibus est statuendum.

Sed

Sed his alijsque non obstantibus, dicendum est pactiones istiusmodi de intrinseco, & extrinseco monetarum valore, de iure valere ac subsistere. Nec multum vrgent argumenta priora de iure publico & ęstimatione aliqua nůmorum psoluēda. In hoc enim nec iuri publico, multo minus auctoritati legum allegatarum præiudicatur, neque obligatur debitor, vt monetam secundum valorem præscriptū siue intrinsecū, siue extrinsecum fabricari procuret, sed tantummodo modus soluendi præscribitur ac præmonstratur, secundū quem solutio in futurum, ratione & æstimatione habita currentis, ad illam aliam monetā, fieri possit, quod nihil plane habet inconuenientiæ.

Quod ad alterum argumentum attinet, videlicet quando massa auri vel argenti mutuo data, vel deposita, vel commodata est, quod eo casu ad æstimationem sit veniendum, nō eum habet intellectum, meo iudicio, quasi quis non possit obligari pręcise ad massam aliquam auream vel argenteam,
7 seu etiam certum quoddam pondus, quod legibus † satis est definitum. l. Quid tamen. ff. de contr. empt. l. Si cum aurum. ff. de verbor. obligat. Sed quando certæ quanitatis massa in genere debetur simpliciter, tunc non censetur pręcise actum, vt ipsa materia persoluatur, sed placuit ęstimationē sufficere. Ita intelliguntur leges supra alleg. Et in d. l. Cum certum il-
8 la distinctio videtur expressa. † Videlicet si materia argenti sit legata, quod soluatur argentum. sin vero simpliciter sit argentum legatum, quod soluatur precium præsentis tempo ris, de quo latius infrà.

Et hoc non rarum, sed admodū frequens est inter mercato res, qui negotiantur circa aurum & argentum. Nam non satisfieret eis, nisi per materiam argenti. Cæterum vbi simpliciter mentio fit argenti sub pondere, hic cæteris paribus, sufficit soluere pecuniam etiam ære contaminatam,
9 † dummodo soluatur precium & æstimatio præsentis temporis, hoc est iuxta æstimationem pro tempore currentem, vt DD. communiter sentiunt, per l. 1. §. fina. ff. de aur. & argen. leg. vbi textus est expressus. Quod cum legatur aurum & argentum, solui possit quantitas, & hæres taliter soluendo, ipso iure liberabitur. per l. Titiæ & ibidem gloss. pulchra. ff. d. tit. Sic in donatione in d. l. si quis argentum statuit Imperator

pro

pro massa vel pondere, soluendam esse æstimationem, quæ in loco frequentatur. Eodem sensu verba accipiuntur posita in l.2.C.de const.pec. Omnes res in pecuniam posse conuerti. Neuizan.in sylu.nupt. titul.4: nume.111. & sic intelligimus l.ampliorem in §.fi.C.de appel.vbi fit mentio A———
10 60.librarum auri.Ita etiam pœnæ† Imperiales hodie marcarum appellatione comprehenduntur, & sunt tñ pecuniariæ. Vt habet Zasius quoque ad dict.l. 2. ff. si cert. pet. & Paris. q.100 cir.finem.

Sequitur ergo conueniri inter contrahentes posse, de quo valore, siue intrinseco siue extrinseco solutio fieri debeat, quod summam habet rationem.Laudens. num. ab initio.13. versi. prædicta vera sunt. Nisi, inquit, specifice aliter inter creditorem & debitorem sit conuentum,quia tunc esset seruanda ista conuentio,quod notant practicantes, quia primo debent attendere conuentionem partium in moneta reddenda.

11 †Quod multis in locis affirmat noster Brun.part. 16.& 17.& dic. limitat.8; vbi ita dicit.fallit in pecunia declarata vel æstimata ex conuentione vsque à principio, quia attenditur declaratio, & æstimatio à partibus facta per Barto. Paul.& alios ibidem alleg. Andr. de Iser. titu.in vsibus feud. quæ sint regal.colum 8.vers.& sic videtur.Vbi dicit,quod negotiatores dubitantes de augmento, vel deminutione pecuniæ, solent expresse conuenire de æstimatione pecuniæ soluendæ. Molin. quæstio.97. num.21. vbi tam de obligatione,
12 quæ fit de summa generali quantitatis, puta de libris centũ reddendis in florenis sub eadem æstimatione,quam de ea,quæ de certa fit monetæ specie, puta 150. aureis in auro reddendis, sub tali vel tali æstimatione,loquitur. Quod ipsum quoque iurifcon.quinque argumentis confirmat, vtrique valori regulam illam applicans.

Atque sic doctores sentire, sententiamq; illa communi
13 calculo, † & tam in foro,quam scholis receptam esse attestatur, vti etiam facit Dida. Couarr. in conclusi 7.cap.7. ad §. vnic. de mut.non. cuius verba hæc sunt. Quoties ab initio in contractu vel in alia quacunque dispositione, ob metum mutationis monetarum sit cautum de pecunia, sub certa æstimatione soluenda,ea pactio plane seruanda erit, nec mutatio numismatum contrahentibus nocebit nec proderit,

Textus

Textus elegans in l.penult.§.mancipia.ff.solut. matrimo. quẽdos.pet.Tiraqu.de retract.lign diq.§.18.nume.18. per Barb. in consi.19.incip.Clementissimum.lib.3.Francisc.Aret.consil. 84.incip.diligenter.colum.vltim.

THEMA Cap.IIII.

Conuentio facta de reddendis nummis in eadem materia, pondere, & cursu, quid operetur?

SVMMARIA.

1 *Conuentio in eodem pōdere materia & cursu seruanda; Tenor enim obligationis diligenter inspiciendus.*
2 *Boni auri, recti ponderis, cunei & logis ex pressio.*
3 *Aestimatio prædictis verbis addita quid operetur.*
4 *Speciesne an facta æstimatio reddenda?*
5 *Exemplum aliud in aureis in auro quo ad pondus, ligam, & cursum.*
6 *Expressio eius quod tacite inest, conditicnem iuris non mutat.*
7 *Verba aliquid debent operari. Hoc fallit.*
8 *Euictio de sua propria natura contractui inest.*
9 *Aestimatio rei tradita venditionem facit.*
10 *Actio ex empto competit re æstimata tradita, eademq; euicta.*
11 *Parisiensis pro debitore contra communem concludit.*
12 *Pecunia indies augetur magno Reip. Christianæ malo.*
13 *Communis sententia petiam, non æstimationem considerandam.*
14 *Taxatiue & demonstratiue prolata verba diuersimode accipiuntur.*
15 *Aestimationem non semper facere venditionem.*
16 *Conclusio sequitur pro communi.*
17 *Intrinseca mutatio contractus tempus respicit.*
18 *Mutationes monetarum crebræ communem sententiam iuuant.*
19 *Numerus nummorum sæpe, & non valor inspicitur.*
10 *Intrinsecus valor potius quam extrinsecus considerabilis.*
11 *Difficilia quæ pulchra.*

CAPVT

CAPUT IIII.

EX ijs quæ præmittuntur sequitur, non solū non improbari hoc pactum, sed pro proficuo & admodum vtili reputari ac haberi, quo Creditores sibi in omnem euentum prouident atque prospiciunt, de redden-
1 dis nempe ijsdem nummis expositis, in † eadem & materia, & pondere, & cursu, ad quod iuxta conuentionem factam, tunc debitor tenebitur secundum Hostiens. Panorm. Ioann. Andr. & Anton. de Butr. in c. quanto. extrà, de iur. Ioann. Aquil. c. 3. in fine, de Monet. Laud. numer. 10. Monet. Et Brun. declar. 16. Hinc ait Bald. in consil. 339. quod cauti homines futura aspicientes, facere cōsueuerunt, taliter sibi ꝓuidendo: Ideoque tenor obligationis semper diligenter attendendus, per Boer. q. 327. nu. 10. & Bald. consi. 123.

Idem operantur verba illa in contractu aliquo adhibita, vtputa Titius recepit se filiæ in dotem daturum mille flore-
2 nos, boni auri & recti ponderis, Cunei & legis, † tunc rectè solutio per Titium fieri deberet in florenis boni auri & iusti ponderis, *sic enim* inter partes hinc inde expresse conuenit. dict. l. semper in stipulationibus cum concordantibus.

Verum si verba ita concipiantur, dabit filiæ in dotem mille & quinquaginta scuta auri, boni auri, & recti ponderis Domini nostri Franciæ Regis, cum floribus lilij, vnoquolibet
3 scuto computato & existente in † valore. 27. solidorum, sex. denariorum monetæ currentis, pro vt casum format Boer. alleg. decis. 327. tunc maior difficultatis subest ratio. Nam absque eo, quod quidam in ista sunt opinione, licèt contra communem, vt putet etiam quoad ipsum extrinsecum valorem, contractus tempus inspiciendum esse, vt dixi ex Curtio & alijs, quorum etiam Boer. in dict. decis. sua recordatur, etiam ista perplexitas & difficultas suboritur, quod videlicet certarum specierum scutorum 1500. in auro persoluendorū fit mentio, ex quo primo pro vna parte sequi videtur, tot
4 † in specie scuta ꝓsoluenda fore, secundū illa quæ præcedunt, nec referre creuerit vel decreuerit eorundem valor, quod

non.

non deberet esse in consideratione, E contrario vero pro altera parte, & quidē vt plurimū pro debitore, subsequentia illa verba facere vidētur, q̃bus taxatio seu valutatio scutorū ad 27. solidos & denarios sex est facta.

Ex quo sequeretur nō tantum scuta illa quoad intrinsecū, verū etiam quo ad extrinsecum valorē in obligatione esse, cum æque principaliter de vtroque actum appareat. Et tunc si valor scuti sit augmentatus creueritque, forte ad 30. seu 31. solidos, aut circiter, dicendum debitorem augmentum hoc deducere, & sorti imputare posse. Atque ita ex necessitate ista sequeretur absurditas, quod vel nō numero tot species, vel non in ista præscripta valutatione. 27. solidorum & sex denariorum soluerentur.

5 † Ponamus exemplum aliud, consimile tamen priori, dicamusque venditam esse domum mille aureis in auro, boni iustique auri, & requisiti ponderis, quorum aureorum liga est 18 Caract. & pondus, vt eorum 72. marcam efficiant, expendanturque communiter pro —— 72. alb. vel studheris —— 48. pro vt nunc æstimantur, & in commercijs cursum habent atque exponuntur.

Contigit autem in termino, quo solutio fieri deberet, q̃d valor aureorum istorum inueniatur auctus, forte expendibilis pro marcis 13. seu quod est idē 78. alb. vel stupheror. 52. Quid dicemus? tenebiturq; debitor iuxta præscriptum modū tot numero, mille videlicet auro, manente intrinseca ista preciositate, de qua supra, quo ad ligam 18 Caractat. & quoad pondus in marca 62. persoluere? an vero augmentū hoc 6. alborū in quolibet aureo in auro licebit ei deducere, & ita tantummodo aureos in auro A——— 916. minus 8. alb. numerare? hoc enim actum inter partes videtur, secundum ęstimationis modum in conuentionem deductum.

Vel constituamus solutionis tempore valorem istum per sex albos, seu quod idem est marcam vnam simplicem, siue vt modo computamus, stupheros quatuor deminutū, cogeturne debitor defectum talem supplere, & mille aureis in auro in conuentionem deductis, adhuc 84 aureos in auro, octo alb. demptis, adiungere, summamque. 1084. aureorum in auro demptis 8. alb. expendere? An vero si numerum mille aureorum refudere paratus fuerit debitor, audieť, eritque

per

per solutionem eorundem liber & securus? Hoc est vt ap-
posite scribit Tiraqu.gloss.præcit.18.§.numer.8. Si adiectus
fuerit aliquis valor monetæ,veluti Coronatorum ad 15.mar-
cas taxatorum.Vtrum tunc idem dicendum sit,ac si hoc ipsũ
id est,æstimatio,70.alb.& in præmissis coronatis 15.marcarũ,
adiectum non fuisset, tanquam scilicet eius expressio, quod
6 tacite inerat,nihil mutet conditionem iuris? per l. non recte.
C. de fideiuss.& l.Aliquando.ff.de condit.& demonstr.

Nam quantumuis verba regulariter semper aliquid de-
beãt operari.l.Si quando ff.de leg.1. c.Si Papa,de priuileg.in
6. D. Gail.lib.2. Obseruat. obseruat.28. numer.3. illa tamen
7 regula secundum DD.fallit, † quando aliquid exprimitur ex
his, quæ dependent à voluntate, vel tacitè insunt & sit ex-
pressio ex superabundanti,tunc enim verba illa nihil operan
tur,secundum Dominic.in d.c.si Papa,& est tex.in l.3.ff.de le-
ga.1. Vide Sotin. regu.440. incip. Verba aliquid. vbi decem
ponit limitationes regulæ istius.

Sic in simili dicimus de euictione, de qua etiamsi nihil
8 dictũm sit, nihilominus tamen contractui de † sua pro-
pria natura inesse dicitur, tenebiturque ad eam vendi-
tor omnimodò, per l. non dubitatur, C.de euict.l.quæsitum,
ff.de distract,pignor.l.si duo.§. si quis iurauerit.i. & ibi gloss.
ff.de iureiur.Et in l.ex empto,in princ.vbi Bart. de act. empt.
& in l.vlti.& in l.vlti.ff.de cond.caus.dat.& in l.1. in princ. de
rer.permut.Schurff.3. consf.71. Idem de mutuo refert Angel.
in princ.Insti.tit. quibus modis recontrah. obliga. per l.cum
quid,ff.de reb.cred.Tiber.Decian.respon.3.volum.3.num.11.
& resp. 116.num. 18.volum 3. vbi num differat euictio ex
dispositione debita ab illa quę fit ex dispositione hominis ex
sententia Pauli.I.C.ad l.Imperatorẽ,§.fi.de act.empt.tractat,
quem si placet,consule.

An verò,habet dicto loc. Tiraq.ea res (præscripta speciei
9 taxatio) faciet perpetuam eius monetę æstimationem, licet
posteà valor immutetur, argumento eius quod dicitur,
æstimationem facere venditionem, remque ita ęstimatam
manere periculo siue damno, vel lucro eius qui eam accepit,
hoc est debitoris,per l.1.§. æstimatarum, & §. æstimatas, C.
de rei vxor.acti.& in l.3.& ibidem Bart.ff.loca.& l. plerunque.
§.si antè,ff.de iur.dot.l.quoties,ff.de rei vxor.actio. & ibidem

10 Doct. Vbi dicitur re euicta, † competere actionem ex empto. Gloss. in l. in rebus, in princ. in verbo, æstimatæ, & ibidem Doct. C. dicto tit. Francisc. Crem. singul. 19. habis, & Hippolitus de Marsil. singu. 691. Arius Pinel. in rep. Rubr. de bon. matern. C. Accur. in l. si inter virum. ibi, æstimatæ, & ibi communiter scribentes, C. de iur. dot. Doct. etiam in l. æstimatis, & in l. æstimata, ff. solut matrimon. &c. Iason in l. 1. num 23. C. de iure emphyt. Mascard. de probat. conclus. 6.9. in verbo, Emptio Matth. Coler. in tract. de process. execut. 3. part. cap. 9. num. 48. Hanc mouet quæstionem dicto loco Tyraq. sed nihil decidit, Lectorem remisissiue ad consiliũ Barbatij 19. incip Clementiss lib 3. & Franc. Aret. cons. 84. diligenter, col. vlt. vers venio igitur, remittens.

Verùm quidã Doctor. in quæstio. sua 97. Boerij decisionẽ
11 exactissmè examinans, † pro & contra debitorem, itaq; per venerãdum consilium Burdegalense (cui tempore lati arresti Boerius, vt inquit, ipsemet pręfuit) determinatum fuisse concludit, eundéque debitorẽ in casu præmisso superueniens augmentum deducere posse, quemadmodum aliàs, si valor aureorum decreuerit, eundem defectum supplendum fore contendit. Et sic vtriusq; creditoris & debitoris, quoad commodum & incommodum, ratione augmenti vel decrementi superueniens, par ratio habebitur, licèt debitoris conditio
12 in hoc longè sit creditoris tolerabilior. Crescit † enim indiesq; magis ac magis augmentum sumit monetarum in vniuersum omnium æstimatio, magno certè totius orbis malo & damno nocentissimo.

Quare communis est Doctorum sententia, attestante ipso Doctore Gallo in factorum speciebus præmentionatis, non
13 curandam illã extrinsecam æstimationem, † seu valutationẽ scutorum, seu aureorum in auro, vel coronatorum factam. Ratio est cõsiderabilis hęc, quod in exemplis his & similibus, istæ æstimationes non tam taxatiuè, quàm demonstratiuè, &
14 solius declarationis gratia sint, dicanturque adhibitæ, † Et iuris est expressi, quod non tã illa verba, quę demonstrationis causa adhibentur, quam principale cui adhibentur, sit considerandum, vt tradit Specul. tit. de positionib. versic. 11. quem sequitur Anton. de Butri. in c. 1. de plus petitio. Bartol. & Bal. in l. si cui. 2. §. si à alio. de legat. 1. Et pulchrè Barto. l. in l. vltim.

vltim.§.Titia,ff.de liber.legat.Et Alexand.qui plura profert, in l. si idem eodem. §. vnic. ff. de iurisdictio. omnium iudic. Felin.in c.causam,quæ, in 4. colum. de rescript. Ita hoc casu dicendum ad differentiam forte paruorum scutorum,solidos binos, tresve continentium æstimationem talem factam. Nã habentur quoq; floreni quinq; stuferorum in ducatu & Episcopatu Leodien. vt apud nos hic floreni Colonien.24. alb. Ad differentiam istorum minorum sortes grandiores esse ita taxatos. Vt in simili habetur apud Signor.de homod. in cons. 74. colum.2. versic. 5. & citat in istam sententiam Paul. de Castr. Alexand. & modernos alleg. decis. Boerius statim ab initio,secùs verò dicendum erit,si aliter ex mente contrahẽtium constare posset,quo semper diligentissimè erit respiciendum,vt dictum in principio capit.tertio, numer.1.

Neque verò perpetuum hoc est, de quo paulò antè dixi,
15 æstimatam rem † facere venditionem,cum textus d.l. si inter vir.& vxorem,de iure dotiũ.(ac similes longè aliter disputãt, ac contrarium inferant.Ibi enim in loc. præcita. conuentum erat,quod si matrimonium intra quinquennij tempora quoquo modo esset dissolutum, species æstimatæ doti datæ, precijs quibus æstimatæ sunt, redderentur, manifestum est, habet textus,non precia specierum dari,sed ipsas species debere restitui,& quæ sequuntur,Boer.dicta decisio. numer.10. & sequent.Et Cremens.singul. de quo suprà. Couarru. Pract. quæstionum c.28.nu.8.Et d.conclus.Mascatd.q istius Regulę, quod ęstimatio rei faceret venditionem, limitationes ponit 5.quas vide apud eundem.

16 Postquã † ergo scuta promissa solui,vel in nostro exemplo aurei,coronati,in obligationem deducti, non sunt mutata in substantia,seu bonitate eorum intrinseca, ita tradi debent, siue eorum valor factus fuerit maior, siue vilior. Aymo Crauetta consilio.47.in fine, secùs si in totum vel in parte ratione ligæ aut ponderis fuisset aureus,coronatus,scutumve,ita in bonitate intrinseca respectu essentiæ reprobatum.

17 Tunc enim † habebitur respectus ad illam æstimationem in principio contractus factam, d. l. si inter virum. & ita tenent ibidem Cyn. Ioan.Fabr.Bartol.Bald.Salicet.& Alberic. de Rosat.nec non alij plures.

Atque hanc Doctorum communem sententiam in casu

 scilicet

ſcilicet pręmiſſo,flore nos ſiue aureos propriè nō eſſe ęſtimatos, ſed demonſtrationis gratia taxatos, quo certiores eſſent contrahentes in tenore obligationis, p expreſsionem intrinſeci valoris præfigurato, adiuuant confirmantque, vt ego
18 quidem exiſtimo,variç,crebrç indeſinentes,† quoad extrinſecum valorem, mutationes, quæ de die in diem, vt dixi, intumeſcunt,vireſque capiunt.Quibus irrepentibus ſufficiet omninò,etiam per ipſum Gallum alias communi contrariũ, currentem illum valorem impoſititium maximi facientem,& vigore iſtius,qui contractus tempore frequentabatur,
19 quæſtiones paſsim contrariantes diſſoluentem, † ſufficiet inquam ad numerum florenorum in obligationem productorum ſolutiones fieri,nullo habito reſpectu extrinſeci valoris,de quo videlicet valore dubitabatur,vti præcedit, taxatiuene, an verò demonſtratiuè, ſeu ſignificatiuè tantùm valutatio taliter fuerit expreſſè adhibita,quo in poſterũ ſciret,quid florenus; aureus in auro,ſcutum, & reliquæ ſpecies in obligationem deductæ,eo contractus tēpore valuerint.

Eſt ergo hæc magis facti & voluntatis, vt dictus Gallus dicit in ſimili num.717.quã iuris quæſtio,vt plures aliç, in qua
20 præſumit communis ſententia, † contrahentes potius ad intrinſecum valorem expreſſum,quã extrinſecum ſignificatiuè adhibitum, oculos direxiſſe & reſpexiſſe. Ideoque ſcuta, aureos in auro,Coronatos,& ſi quæ fuerint aliæ ſpecies, taliter vt ſuprà nominatæ, in conſideratione atque obligatione permanere. Quæ omnia ab ijs quæ ſequentur, lucem accipiēt. Sũt enim re vera hæc difficilia,nec paſsim obuia,aut ab alijs tam clarè & expeditè tradita. Verũ δυσκολὰ τὰ καλά,vt eſt in prouerbio.

THEMA Cap. V.

Species æſtimata in obligationem deducta, non dicto, vt fiat ſolutio in eadem ſpecie, quid dicendum.

SVMMARIA.

1 *DVcati ad rationem 4. librarum dati, quo pacto reddantur.*

2 *Aurei in auro ad rationem 72.alb.expoſiti.*

3 Petia

3 *Petia non, sed earundem taxatio in obligatione erit.*
4 *Tot libræ quot in promissione fuerunt, dabuntur.*
5 *Ad rationem verba, quid importent.*
6 *Aestimatio & non res petenda.*
7 *Aestimationem reddendam, etsi expressè non sit dictum, vt redhibeatur.*
8 *Taxatio ab initio facta, & tempus solutionis non discrepant.*
9 *Augmentum & decrementum debitorem respicit.*
10 *Verba illa, Moneta tempore solutionis, omnem dubitationem tollunt.*

CAPVT V.

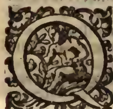

QVoniam in illo quæstionum genere versamur, quãdo ab initio pecunia est æstimata, (de speciei enim obligatione nõ æstimatę & tamen quoad extrinsecum valorem, vt plurimum variate dictum est in præcedentibus) quare consequenter hic aliam constituo facti speciem, in qua Curtius, Laudensis, & alij diuersimodè loquuti sunt. Dictum est obligationis tempore simpliciter. Dô tibi in dotem, mutuo, vel depono penes te centum ducatos, ad rationem quatuor librarum
1 rum† pro ducato, seu cẽtum ducatos ad rationem nonaginta quatuor solidorum pro singulo ducato, non expresso quod debeat fieri solutio seu restitutio in ducatis; quid erit dicendum? Formemus casum euidentioris intellectus gratia, secundum vsualem cursum monetarum hujus patriæ.

Dati fuerunt in dotem, mutuo, centum aurei in auro, ad rationem trium florenorum Coloniensium, seu 72. alborum
2 communium, vel batziorum 20. pro singulo, † vel Thalleri centum Imperiales, ad rationem sexaginta sex, prædictorum alborum, seu 17. batziorũ. Quo pacto fiet solutio totidem in ducatis, item aurei in auro, aut Thalleri Imperiales, quot tempore obligationis expositi fuerunt, & quidẽ numero species eædem, secundùm præscriptum modum reddentur, atque in eo ad tempus cõtractus erit confugiendũ, quasi de eo

conuentum videatur? Hoc ipsum Laudens. num. 29. velle videtur, per Bartol. in l. penult. §. si mancipia, ff. solut. matrim. quemadmo. dos petat.

Veritas tamen, meo iudicio, est in contrarium, videlicet,
3 non tam petias nominatas, ducatos, aureos in auro, Thalleros Imperiales præcisè, quàm eorundem taxationem ab initio factam in obligatione esse. Ita intelligendo, vt siue ducati, aurei in auro, Thalleri Imperiales creuerint, siue in extrinseco valore diminuti fuerint, (manentibus eorundem liga, & pondere saluis.) rationem habendam taxarionis factæ ab initio, nempè quatuor librarum, nonaginta quatuor solidorum, alborum 72. vel sexaginta sex. Batziorum verò viginti, & septendecim, respectiue. Atque ita rectè per ducatos, vel alias species nominatas, vel etiam non nominatas, (æquum est enim vnam pecuniam pro alia solui, vt infra suo loco latius) iuxta valorem solutionis tempore currentem, rectè solutio fieri poterit. Habet enim locum supra posita Conclusio secunda Maxima, solutionis tempus attendendum.

Quod ipsum Albert. Brun. apertis in primo exemplo verbis attestatur: Debebunt dari tot ducati, consequenter, vt dixi, species allegatæ aliæ, qui secundum valorem eorum
4 tempore † solutionis tot faciunt libras, quot erant in promissione: Ita quod si erant centum ducati, ad rationem librarum 4. debeant solui tot ducati, qui tempore solutionis valeant 4. libras, & si ducatus creuerit in valore, intellige extrinseco, dabuntur minus, & si decreuerint, dabuntur plures. Hanc sequutus est deci. dict. 327. Boer. nume. 10. post Baldum in consil. 339 lib. 2. secundùm veterem, & secundum nouam impressionem consil. 213. lib. 5.

Limitat Bald. communem relatam sententiam, nisi tempore contractus florenus, aut scutum fuisset datum ad rationem librarum, vel solidorum, pro quolibet scuto, aut floreno, quia illa æstimatio debet reddi, & non maior, sicut in qualibet re æstimata in dotem data vera æstimatione, per l. cum dotem, C. de iure dot. allega. l. si æstimatis, cum l. sequent. ff. soluto matrimo. quemadmod. dos petat. & sequitur Petr. de Ancharano in Clemen. vnic. de decimi. & Barto. in d. l. Paulus. de solutionib. licet alibi in hoc sibi sit contrarius quoddammodo,

do, quem omnes ad d.l. communiter sequuntur.

Nam ista præscripta verba, ad rationem librarum, solidorum, alborum, &c. importans secundum eum, quod ipsos florenos, qui sunt in facultate soluendi, & non in obligatione, do tibi in solutionem pro centum libris, sicut & in dotem
6 data æstimata, ideò non possunt inferri, peti, nisi centum † libræ, & sic non res, sed æstimatio petitur.

Idem amplexus est Petr. de Ferrar. tit. de act. hypoth. in verbo, relaxandum, in fine. vers. sed circa prædicta.

Eodem sensu accipio Anton. Gabriel. Roman. de solut. & liber. lib. 3. conclus. 2. nume. 11. Nisi dictum sit, inquit, quod reddatur pecunia ad talem, vel talem rationem, quia tunc reddi debet, prout fuit facta æstimatio, nec addi potest, nec minui per auctoritates ibidem additas. Quibus adde Leoninum consi. 31. nume. 7. licet, inquit, obligatio incipiat à florenis, vel certa specie monetæ, tamen illa verba, Ad computum tot librarum, vel solidorum, aut econtrario, efficiunt, vt vt æstimatio illa tantum debeatur, & aureus florenus sit in soluendi potestate, quam considerari, ac metiri oportet, secundum valorem impostitium, & obseruantiam, seu consuetudinem, quæ obtinet tempore solutionis faciendæ. Etenim in specie monetæ, quæ non est in obligatione, sed in facultate, nemo dubitat, quin inspiciendum sit tempus solutionis, vel consignationis, per Molinæ. quæstio. 98. & Bartol. Socin. consi. 6.

Valeret autem tale pactum, vt ad hanc vel illam æstimationem pecunia reddatur, tenet Bartol. in l. sed addes. § si dominus, & ibidem quoque Fulgos. & Paulus de Castr. ff. locat. Et faciunt illa, de quibus. cap. 3. supra dictum est.

Idem est dicendum, etsi inter contrahentes expressum non
7 sit, vt præcedit, quod † pecunia ad hanc illam ve rationem rursus reddatur, & soluatur, sed saltem principaliter dictum, quod ducatus, vel florenus, aureus in auro, Thallerus Imperialis fuisset datus ad talem rationem. Erit enim dicendum ad eandem rationem solutionem fieri debere. Gabriel. nume. 12. dict. conclus.

Nec quemquam mouere debet, quod nos solutionis tem-
8 pus hic attendendum statuamus: Illi † verò ad taxationem inter contrahentes factam, ab initio respiciendum dicant.

Nam quo ad intellectum rei propositæ in vnum illa coincidunt, nec aliquam difficultatem important.

Ita enim æstimationi factæ insistimus, & inhærendum dicimus, vt augmentum, & decrementum solutionis tempore superueniens non excludamus. Quare Thalleri Imperiales taxati contractus tempore *66.* albos, si eorundem æstimatio adueniente termino solutioni destinato creuerit, fortè ad *72.* alb. quoad *66.* albos, fit respectus ad initium conuentionis, quo verò ad *72.* albos ad solutionis tempus, secundum decisionem Conclusionis nostræ Maximæ, fit solutio, & defalcatio ad incommodum debitoris.

Eandem sententiam tuetur Socinus consil. 198. libr. 2. Vbi admodum apposité ait: Licèt obligatio incipiat à florenis, vel certa specie monetæ, tamen illa verba (ad computum tot librarum, tot solidorum) significant, quòd illa æstimatio reddi debeat; & non maior, & sic augmentum superueniens deducendum, prout etiam deminutio, si qua superuenisset, supplenda.

Idē hoc pro indubitato ponit doctor Gallus, vbi à simili hoc pacto argumētatur. Valet omnino pactū de certa bonitate extrinseca, puta si quis vendat pro mille aureis, intelligit speciem, num. 718. ad rationem 40. seu 50. solidorum pro quolibet aureo. Ergo, ait, æquè valeret de bonitate intrinseca, quod latins prosequitur, num. 815.

Adde Didac. Couar. cap. 7. §. vnic. numer. 5. Primum exemplum tale erit. Promitto soluere nummos aureos Castellanos, ad æstimationem 488. Merauendinorum, pro quolibet Castellano, etenim etsi creuerit, vel deminutus fuerit valor Castellani publica auctoritate, nihilominus solutio fieri debet secundum æstimationem taxatam ab initio contractus. Quod tunc, vel maximè procedit, quando ita dictum sit. Do tibi mille ducatos ad ęstimationem quatuor librarum pro sin-

10 gulo ducato monetæ tempore solutionis, prout † latius dicetur suis locis infra. Et quemadmodum procedere debeat, quā do dictum sit ita, quod ad æstimationem talem in ducatis solutio sit facienda.

THE-

THEMA Cap. VI.

Centum libræ in ducatis, vel alijs speciebus datæ, quo pacto solutio fieri debeat?

SVMMARIA.

1 *Communis sententia hic obtinet libras non species esse in obligatione.*
2 *Debitoris est electio, in qua moneta soluere velit.*
3 *Verba addita tot libræ in ducatis quid operentur.*
4 *In deposito augmentum etiam & decrementum debitorem respicit, quod efficacissimis auctoritatibus comprobatur.*
5 *Solutionis tempus non contractus considerandum.*
6 *Ad iudices, & causarum patronos adhortatio.*
7 *Creditori ita esit prouidendum vt debitor non nimium grauetur.*

CAPVT VI.

PRædicta exempla in ijs casibus loquuntur, quando certæ quædam species nummismatum æstimatæ, in obligationem sunt deductæ.

Quid igitur dicendum erit tunc, quando obligatio incipit à summa aliqua generali quantitatis, putà a centum libris reddendis in florenis sub tali, vel tali æstimatione? Figuremus casum in specialibus, iuxta præscriptum Bruni 2. præsup. nume. 9. In instrumēto continetur, quod Titius dederit centum libras grossorum Sempronio, siue florenos Colon. 100. seu Brabantinos florenos, aut ad 15 in depositum, vel dotis nomine, aut mutuo, in tot ducatis, vel aureis in auro, vel Thalleris Imperialibus, alijsue monetarum speciebus. Quæritur hic quid dicendum, si modo ducati, aurei in auro Thalleri Imperiales, & similes species extrinsecus auctæ fuerint, vel diminutæ? Eo tendit quæstio, Sintne libræ, & floreni generaliter accepti, an verò species ipsę in obligatione, an vero tantū in fa-

cultate.

cultate soluendi, Et si in obligatione, cuiusnam, temporis ratio contractus ne, an verò solutionis habebitur?

Brunus noster limit. 8. num. 3 dicit Bar. & Pau. de Cast. asserere ducatos, aureos in auro, non tantùm esse, in facultate soluendi, verùm etiam in obligatione, quodque in ijsdem consideretur valor secundum tempus contractus, quod ab exemplo mellis. in l. si stipulatus sum decem in melle. ff. de solut. latius prosequitur. Idem licèt meticulosius, sequi videtur Lauden. num. 29 Animosius verò Henricus Hertrantus in fine tractatus sui de Monet.

1 Sed magis cōmunis est sententia † ex verborū pnūciatione liquidò descendens, in contrarium, à qua non temerè est recedendum, Bal. in cons. 213. in fi. lib. 5. adde VVesenb. per auctoritates innumerabiles consil. 38. nume. 76. Videlicet, nō tam species paulò antè nominatas, quàm libras & florenos, sub generali expressione acceptos, in quo semper accuratè erit distinguendum, in obligatione esse.

Baldus enim, vt eum refert Brun. parte 5. nume. 6. tale ponit exemplum. Si promisi tibi mille libras Imperialium in grossis, quòd Imperiales sunt in obligatione, & grossi in facultate soluendi, & quod si contingat grossum qui tempore promissionis valebat 24. Imperiales, tēpore solutionis valere solùm 18. debeat qui vel quę comprehendant tot Imperiales, quot fuerunt in obligatione, vel promissione.

Et idem si grossi valor augeatur, vt ibi per eum fusius, quia sufficit dare qui comprehendant tot Imperiales, quot sunt in promissione. Habet & illa Oldrad. consil. 13.

Eodem modo dicendum in præsenti facti specie, quod nimirum de speciebus nominatis, vel alia quacunque vsuali & currenti moneta, vsque ad centum libras seu florenos recte solutio fiat, per Angel. in d. l. si stipulatus. & in l. final. C. de vete. num. potest. libr. 11. Vbi simpliciter inquit, quod de qualibet moneta bona, & cursum habente rectè solutio fiat.

2 Ita quod erit in electione † debitoris soluere, de qua moneta ipse voluerit.

Hanc tenent ac sequuntur Bar. Bal. Pet. de Anch Francis. de Aret. Et cōmuniter omnes. Et secundū Bartol. infert Brun. Illa verba in tot ducatis, nihil operari, sed damnū & lucrum

3 contingens in valoris variatione (extrinseci) ducati seu aurei

rei in auro &c. pertinebit ad debitorē. Eo lib 3. de solution. num. 13.

Si dictum sit tot libras in scutis vel florenis, vel alia moneta, tunc videtur æstimata pecunia maior per minorem, & propterea minor pecunia est reddenda, pro vt fuit æstimata tēpore promissionis, & lucrum & damnum quod peruenit ex moneta maiori, cedet ad commodum, & incommodum debitoris, per Barto. Paul. Bald. Aretyn. Curt. Brun. & alios ibidem allegatos. Sequitur apud Brun. num. 16. ampl. 5. Etiam si dictum sit, dabo tibi centum libras, semper enim reddendæ sunt centum libræ, & augmentum, & decrementum ipsius floreni, cedit commodo, & incommodo debitoris. Abb. in cap. quanto. ext. de iureiur.

Extendit consequenter, sequutus Brunum Gabriel in

4 deposito. Nam si depositæ † sunt centum libræ in florenis, sufficit centum reddere libras, & non attenditur, quod tempore solutionis creuerit, vel decreuerit florenus, l. certi condictio. §. final. ff. si certum petat. l. si ex precio. C. eodem. Et hæc ait, secunda opinio Bruni, est magis communis, & verior. Cui adde Boss. in prax. crim. tit. de Monet. num. 3.

Sic etiam sentit Francisc. Curt. nume. 27. licet postmodum se quodammodo inuoluat. Tractat hanc quæstionem Couar. capit. 7. conclusio. 9. Inferens atque pro hac parte ita concludens.

Hæc verba: Centum libræ traduntur in florenis, eam habent significationem, quod illi floreni traditi, aut depositi, nec pluris, nec minoris æstimentur, nec vnquàm æstimandi sunt, quàm centum libris. Et ea ratione satis erit, quocunque tempore reddi centum libras, etiamsi floreni tempore solutionis pluris æstimentur, quàm eo tempore, quo traditi sunt, fuerint æstimati. Atque ita accipienda est hæc communis sententia. Laudensis etiam pro hac videtur sentire, num. 28. licèt, vt dictum postea vacillet.

Huic quoque adstipulatur Dom. Menoch. consil. 49. nume. 11. & 12. Verba florenorum 1915 soluendorum in tantis scutis auri, &c. significant florenos esse in obligatione positos, scutos verò, seu aureos in solutione. Ita enim censentur aurei illi æstimati per summam nominatam: quare non potest plus quam summa talis exigi, siue auctus siue minutus sit va-

lor

lor floreni, vel, vt in nostro exemplo, ducatorum seu aureorum in auro.

Vtrobique ergo siue species in obligatione numismatum præcedant, vt in quæstione præcedenti, siue subsequantur, generali quantitatis expressione præuia, eadem erit decisionis ratio: illaque differentia non merebitur nouam aliquam distinctionem, nec re vera differentiam iuris inducit, prout nec vllam implicat diuersitatem facti, sed in sola verborum transportatione consistit, quæ vnum idemque vtrinque significant.

5 Atque in istis duabus † factorum speciebus, ad taxationem tali modo factam ab initio, habito respectu ad monetam solutionis tempore currentem, tam quoad grossam, quàm quoad minutiorem, consideratio haberi debet, itaque superueniens augmentum, & decrementum nummismatum cedit commodo, & incommodo debitoris, à quo ego non recedo.

6 Hic † omnes iudices, necnon fideles causarum Patronos sincerè, & ex animo admonitos, & rogatos velim, vt ad hęc & similia, omni affectione, & partialitate, vti par est, semota, respicere, eademque examinare, ac ponderare, quæstionesque occurrentes controuersas, & ancipites, non tam iuxta intrinseci valoris summam præstantiam semper, nimis indiscretè, leuique brachio easdem percurrendo, decidere, quàm iusto moderamine adhibito, & quid apud Doctores nostros communiter etiam receptum, consideratius examinando, discutere ac definire, miserosque debitores, alias vt plurimum propter difficiles pensiones annuas, aliaque incommoda oneratos, præter ius & æquitatem, aggrauare non velint. Vndique enim (vt aureus habet textus in Authent. de fideiuss. circa finem) ita creditoribus prouidendum est, vt non debitores grauentur.

THEMA

THEMA Cap. VII.

Centum libræ datæ in ducatis, vt ducati ad similem æstimationem reddantur, creditoris commodum, & incommodum respicit.

CAPUT VII.

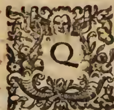

Vid verò si de ęstimatione ex partium conuentione constiterit hoc modo. Continetur in instrumento, quòd Titius dederit mihi in dotem, mutuo, deposuerit centum libras in ducatis hoc pacto, quòd reddam ei ducatos ad similem æstimationem, vel in eadem æstimatione. Pactum enim hoc valere constat ex præmissis.per Bart.in l.si addes.§.si dominus.ff.loca.

Et tunc communis est Doctorum sententia per ea,quæ dicta sunt in præcedentibus, ducatos esse soluendos secundum valutationem contractus tempore initam, & præscriptam: ita quòd si 25.ducati dati sunt, vt totidem quoque restituãtur ducati numero, prout fuerunt traditi. Et hoc casu damnum decrementi, & lucrum augmenti valoris istius cedet cõmodo, & incommodo creditoris.

Quod ita ego exaudio, si ducatus in valore extrinseco solutionis tempore sit deminutus, certè recipiendo illum,prout tenetur, perdet eum exponendo, hoc decrementum:si auctus fuerit, vt sit exponendo posteà illum hoc augmentum lucrabitur: nõn aliter, quàm de speciei obligatione est traditum in princip. conclus. secunda maxima. Brun. limitat. 8. num.5.Bartol.in d.l. Paulus, quam etiam Brun. ibidem communem effert per authoritates plures.

THE-

THEMA Cap. VIII.

Centum libræ in ducatis datæ, vt in similibus speciebus reddantur, augmentum, & decrementum ad debitorem pertinet.

CAPVT VIII.

Vid si ita dictum sit. Do tibi centum libras in tot ducatis largis, vel grossonis, thalleris centum Imperialibus, vel similibus speciebus, hoc pacto, quòd reddas in ducatis, thalleris Imperialibus. Idemne dicendum erit, quòd in præmissa facti specie est determinatum, videlicet quoad augmentum, & decrementum, hoc ipsum ad creditorem pertinere?

Videtur mihi, secundum ea, quæ proponuntur, vt passim Scæuola respondit. I.C. dicendum. Quod non. Num quantumuis ducati largi, vel grossoni, vel thalleri Imper. sint in obligatione, de eodemque communiter non dubitetur, attamē ita constricti, & suis quasi alueis inclusi non sunt, vt à superuenientis augmenti, & decrementi ratione excludantur.

Summa enim librarum est determinata, indeterminata verò ducatorum, & thallerorum Imper. numerus, igitur constanter dico tempus solutionis, quoad valorem extrinsecum ducat, vel thall. Imper. omnino esse attendendum, augmentū-que, & decrementum debitorem respicere Brun. d. limit. 8. num. 5. versic. & prædicta.

THEMA Cap. IX.

Thalleri mille communes in Philippicis thalleris expositi, vt in ijsdem speciebus reddantur.

SVMMARIA.

1 Species facti clarius proposita.
2 Cuiusdam sententia pro Creditore.
3 Auctoris decisio communi conformis.

4 Ver-

4 *Verba clara coniecturas respuunt.*
5 *Mutationes crebræ communem sententiam adiuuant.*
6 *Aurei ad numerum propter frequentes mutationes soluendi.*
7 *Achillæum argumentum pro communi.*
8 *Mens contrahentium attendenda.*
9 *Parisiens. cur et hic à communi recesserit.*
10 *Speciem obligatam non nimis rigorosè exigendam.*
11 *Mutuum in eadem substantia, quãtitate, numero, & mensura reddendum.*
12 *In mutuo quidam Iurisconс. extrinsecum valorem considerat.*
13 *Mutuum debet esse gratuitum.*
14 *Aymonis Crauettæ auctoritate communis fulcitur.*

CAPVT IX.

Ddo prædictis quæstionem aliam, re vera propter multa difficilem, quam tractat Gallus. 1. suarum Monetarum quęstionum, aliàs in ordine est 90.

1 Instrumentum † ita cantat. Titius accepit mille thalleros cõmunes quolibet conputato pro 52. albis. Idque in Philippicis thalleris seu aureis seu aureis in auro A 788. Demptis albis octo, & ꝓmisit se quinquaginta singulis annis ꝓ pensione persoluturũ, cui addirũ erat ita, vt tẽpore reluitionis mille talleri in ijsdem speciebus Philipicis, aut aureis in auro, redhiberentur.

Contigit autem quod idem ille Philippicus & aureus in auro, qui cõtractus tempore A — 66. alb. valebãt, tempore quo reluitio offertur, extrinsecus creuerint, valuerịtq; quilibet A — 72. alb. Ita differentia est 6. alb. Coloniens. quos debitor deducere & sorti imputare, tantumque Philippicos siue aureos in auro A — 722. cũ 16. alb. ꝓsoluere contendit: creditor ecõtrà promissionem specierum acrius vrget, & numerũ expositum A — 788. Philipp. aut aureorũ in auro repetit, eo omne suum intentum, & fundamentũ, tanquàm ad sacram anchoram, dirigens, Quid dicendum?

Hæc quæstio etiam si cum ea quæ posteriorem præcedit septima, tum etiam cum ista, quæ est in ordine quarta deci-

siuè

siuè conueniat: vtrobique enim commodum augmenti, & incommodum decrementi valoris extrinseci, non secùs atque in obligatione speciei creditorem respicit. In eo tamen aliqua cõsistit differentia, quod in illis non exprimatur clarius de reddendis iisdem speciebus, sed vel ad similem ęstimationem, vel eiusdemligę, ponderis, atque cursus, numos persoluendos esse di catur.

2 Dicti itaq; † recentioris Doctoris rationib. tam pro creditore quã debitore faciẽtibus examinatis & discussis, etsi pro creditore aliquando, pro debitore tamen sæpius iudicatum fuisse referat, ita pro eodem debitore concludendum, augmentumque ei deducendum fore, mordicus defendit, quasi non tam species, quàm earum facta contractus tempore æstimatio tantummodò sit attendenda. 1

3 Ego verò, saluo † aliorum iudicio, firmiter sto pro creditore, & quemadmodũ supra in quæstionibus præcedentibus, ita quoque & hic dicendum esse incunctanter tueor: tum ꝙ ex sententia etiam ipsius Galli, hæc sit communiter recepta, itaque ab ea non temerè recedendum, per iura vulgaria, tum quod multum operentur verba illa. In ijdem, hoc est (vt ipse quoque Doctor interpretatur) totidem speciebus reddendis.

4 Quæ quoad intellectũ præmissum, quia clara sunt, & aperta, iccirco ijs nõ insistendum nec coniecturis opus erit vllis per l. continuus. §. cùm ita. ff de verbor. obliga, l. ille aut ille. §. cùm in verbis. ff. de legat. 3. Bald. in consil. 343. colum. 2. circa fin. in 1. Et consil. 174. in fin. nume. 2. vbi dicit, quòd verba clara Statutorum cauillationes, & interpretationes aduocatorum non admittant, etiamsi lex esset dura, Decius cons. 503. nu. 4. & 658. nu. 2. Cæphal. consil. 497. num. 67. consi. 517. nu. cons. 344. nu. 11. Et consil. 450. nume. 64. Tiber. Decian. respon. 18. 2. volum. nume. 17. Et respon. 58. num. 4.

Atque illa certè in mutuo, deposito, commodato, alijsque contractibus, non vsque adeò creditori proficuis, locum habere debere, est fatendum. Prouidere enim ac prospicere sibi in eò creditor voluit, propter frequentem & nimis exorbitantem monetarum mutationem, quarum † intuitu, & ipse recentior, vt dixi suprà, à communi, & quam nos tuemur sententia non recederet, existimans ijs attentis bonitatem mo-

netarum

netarum extrinsecam, minus curandam, aut in consideratione habendam, potius tunc ad numerum nummismatum respiciendum, & solutiones desuper faciendas esse. Ita sentit in fine. q. 93. num. 718 & 720. Et q 96. nu. 732 minori 7.

Si, inquit, tempore contractus non erat tutus, & stabilis valor impositititius, quia imminebāt forte monetarum mutationes (quibus hodie nihil frequentius magisque obuium reperitur,) & † debent solui aurei ad numerum non deducto augmento, prout si contigisset decrementum, non suppleretur.

Rationem subiungit hanc Quod ad has incertas mutationes vtcunq; euitandas, videatur actum, & transactum de certo certæ speciei numero. Et hoc casu locum habebit communis opinio, refert quidam. Assumptio, pro dolor, nimis est manifesta Sequitur ergo ex præmissis veris conclusio indubitata.

7 ta. Atque † hoc argumentum est Achyllæum, infracto robore constans.

Nec creditori verba ista 52. alborum, quasi tot albi in obligationem pro thallero singulo fuissent deducti, obuersantur, cum hoc casu illa per subsequentia verba, in totidem ijsdemque speciebus, vti pro hac vice accipimus, constringantur. Eo enim potius respexisse contrahentes, quàm de exorbitātibus illis mutationibus cogitasse ac sensisse omnino est præsumen-

8 dum, quæ † mens contrahentium semper bene est attendenda, per Guid. Pap. q. 493. incip. si fiat monetæ mutatio.

Nemo præterea mirabitur, ꝙ Parisiens. in præscripto themate à nobis dissentiat, cùm omne fundamentū quæstionū ha-

9 rum, † ac similiū monetariarum inuertere, ne dicā euertere conetur, ad extrinsecū valorem tempore contractus existentem non verò ad intrinsecū omne suū intentū, & fundamentū dirigēs, ac iuxta eūdē decisiones atq; cōclusiones suas cōformās.

Ita expresſè tam in hac præmissa q. 1. quam in 2. & 3 omnibusque subsequentibus concludit. In illa siquidem quoad initam societatem inter aliquot Mercatores, non posse eosdem

10 rigorosè, aut seuerius ad repetitionem specierum agere, infert, etiam si ab initio, vt quilibet sortem suam oblatam, & in societatem collectam, in ijsdem corporibus reciperet, fuerit actum habendam rationem augmēti, & deminutionis, quod medio tempore superuenit.

In 2. quæstio. q̄ est in ordine 92. Vbi de mutuo tractatus est

institutus, inquit. Si thalleri Philippici absque vlla taxatione sint dati simpliciter centum mutuo, qui restitutionis tempore creuerint, vel decreuerint, non obstante, quod mutuum debeat reddi in eadem substantia, & quantitate, numero, † & mensura, in eademque bonitate intrinseca, prout
11 iuxta communes iuris regulas natura mutui exigere videtur, per l. cum quid & ad illam gloss. Barto. & Doctor ff. si certum petat Instit. de actio. §. præterea. & l. final. ff. de vsu. & habit. Zas. ad l. 2. §. mutui datio. eodem titul. ff. attamen ibidem in vtramque partem quæstione doctissimè quidem agitata, pro debitore ita decidit. vt tantummodo extrinseci, & nulla in-
12 trinseci valoris, quæ erat † tempore contractus, ratio haberi debeat. Ita vt si creuerit Philippicus, vel etiam aureus in auro siue Imperialis hodiè, vt fit, hoc augmentum debitoris commodo cederet, atque hoc pacto creditor non tot numero quot exposuit gratis nummos recipiendo, pro beneficio præstito (debet enim mutuum esse gratuitum secundùm
13 illud Lucæ. † Mutuum dantes nihil inde sperantes, cui consonant iura scripta per l. si quis nec causam, & l. si tibi pecuniam, & Zas. ad easdem ff. si certum peta.) ingens incommodum augmentationis gratia superueniens, tolerare, ac perferre cogeretur, quòd nimis foret durum, & omni æquitati obuersum. Adiuuari quippe nos non decipi beneficio oportet, per tex. l. in commodato. § sicut. in fin ff. commod. Quamuis Dom. Menoch in præcit. consil 4. num. 17. Et Leoninus in consi 31. num. 4. & 50. à sententia Parisiens. in propositis sibi facti speciebus non videantur recedere.

Ad prædictum modum, speciem videlicet in obligatione esse, requisitus Aymo Crauet. in facto non diuerso, sed planè,
14 simili † respondit anno 1540. consil. 47. Vbi pactum de retrouendendo erat interpositum, de reddendis duodecim mille libris Turonensibus, in sex mille scutis Regis auri ad marcam solis, debere videlicet totidem species 6000. scutos refundi, non attento creuerint iidem, vel decreuerint extrinsecus. Idque secundum conuentionem, & vi pacti initi.

THE-

THEMA Cap. X.

Verba monetæ currentis tempore solutionis, iuxta diuersitatem quatuor quæstionum consequenter explicata.

SVMMARIA.

1 Solutionis tempus in extrinseca bonitate attendendum.

2 Obligatio dicitur, & generis, & speciei, æstimata, & non æstimata.

CAPVT X.

Voniam ex ijs, quæ præcedunt apparet, si de tempore contractus inter partes, de monetæ, vel qualitate, vel quantitate soluenda sit conuentum, illa pacta seruanda esse. Igitur si solutionis temporis facta sit mentio, videndum anne, & tunc etiam iuxta illud tempus solutiones sint faciendæ? Exempli causa. Promitto soluere centum aureos ad rationem 72. alborum pro quolibet aureo, eo addito, Monetæ currentis tempore solutionis. Quæro quid hæc verba, monetę currentis tempore solutionis, operentur? Si intrinseca bonitate manente salua, nummi extrinsecus sint mutati, res est expedita, albos videlicet secundum tempus solutionis, & non contractus in consideratione esse debere, per communiter Doctor. in d.loc. supra citat. Brun. limit. 8. ibi quartò quæro.

1 Quid igitur dicendum pecunia intrinsecus mutata in materia forte aut pondere hoc est in valore intrinseco? Hoc opus hic labor est. Sed ista difficultas, si quis affectu semoto ad ea, quæ sequentur, attendere velit, facili negotio per subsequentia subleuabitur.

2 Respondeo† itaque multum referre, primoque videndum sitne obligatio generis, an verò specifica. Et si specifica, sitne species æstimata, vel non æstimata. Atque ita quatuor hic diuersas constituo, & discutio quæstionum species, earundemq; resolutiones submitto, quarum prima est, in ordine verò vndecima, quæ sequitur.

THEMA Cap. VI.

Species non æstimata in obligationem deducta, additis verbis Monetæ currentis tempore solutionis.

SVMMARIA.

1 *Debitor speciei existens, hoc addito, Monetæ currentis tempore solutionis.*

2 *Valor intrinsecus, & hic secundum tempus contractus inspicitur.*

3 *Valor intrinsecus quondam per currentem monetam æstimatur.*

CAPVT XI.

Si dictum sit hoc pacto. Titius promisit se daturum centum aureos in auro, monetæ
1 currẽtis tempore solutionis, hoc est. Videtur prima fronte dicendum fortè, non attendi valorem intrinsecum, vi pacti, & conuentionis initæ, cùm verba illa currẽtis solutionis tempore, videatur excludere omnem solicitudinem de tempore contractus, per ea quæ dixi supra, per l semper in stipulationibus cum simil. b.ff. de action. empt. Verùm ego in contraria omnino sum sententia, respondendumque hoc casu esse assero, solutionem quidem fieri posse per monetam currentem tempore solutionis, sed debere nihilominus respici ad intrinsecum valorem, qui fuit tempore contractus.

2 Et ita verba solutionis tẽpore, constringunt quidẽ in eo cõtrahentes, ꝙ vi pacti solutio, quæ de moneta fit currenti, recusari per creditorẽ minimè possit, nihilominus tamen hinc nõ sequitur, ꝙ non debeat haberi respectus ad valorem, qui contractus tpe fuit, per glo. in clem. fi. & ibid. scribentes de decim. facit. l. cùm certum, & per Bal. & alios ad illam. ff. de aur. & argen. leg. Panormit. ad c. quanto extr. de iureiur.

Brun. declar. 17. & fall. 7. Prædicta inquit conclusio, quod inspicitur valor, & qualitas pecuniæ iuxta tempus obligationis, procedit, etiamsi dictum fuerit, quòd solutio fieri possit de moneta currente tempore solutionis, quia hoc intelligi-

tur,

3 tur, vt de illa fiat solutio, si sit vilior † ad æstimationem antiquæ. Adde eundem partic. 5. & 6. in fine. Vbi quo pacto habeatur respectus ad valorem temporis contractus per illũ, qui solutionis tempore est receptus. Plenius Laudens. num. 25. de Mon. Nam inspicitur tempus contractus, ait, quando æstimatio venit loco qualitatis intrinsecæ, ponderis, vel materiæ, deficientis in pecunia, quæ soluitur secũdum pecuniam quæ debetur.

THEMA Cap. XII.

Specie æstimata exposita, additis verbis Monetæ currentis tempore solutionis, solutionis tempus inspicimus.

SVMMARIA.

1 *Doctores diuersimode de proposita facti specie sunt loquuti.*
2 *Verborum Monetæ currentis tempore solutionis effectus.*
3 *Extrinseca monetæ mutatio ad tempus solutionis refertur.*
4 *Conuentio inter partes facta omnem tollit dubitationem.*

CAPVT XII.

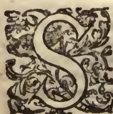

Ecundò si species iuxta præscriptum modum, aut similem in initio æstimata sit, additis ijs verbis. Monetæ currentis tempore solutionis, non ad tempus contractus, sed solutionis fit omnino respectus. Quod declaro: sunt enim illa tam obscurè, & va-
1 riè a Doctoribus † nostris passim tradita, vt ne Oedip us aliquando se possit resoluere.

Dixi obligationem hoc pacto fuisse conceptam Titius debet centũ ducatos ad rationem librarum quatuor pro quolibet: aut centum aureos in auro ad rationẽ 72. alborum † pro
2 vnoquolibet aureo: additis verbis, Monetæ currentis tẽpore solutionis. Hic siue aurei in auro, siue aliæ monetarum sortes, per quas solutio offertur, in intrinseco valore, de extrinseco
3 enim absq; dubio ad solutionis tẽpus † respicimus, iuxta maximam

ximam Conclusionem secundam, 2. cap. etiam omissis verbis Mon. curr. temp. solut. vt dixi in praeced. cap. 5.

Si inquàm in intrinseco valore species debilitatae, aut preciosiores effectae fuerint, parum id curatur, dummodo secundum temporis solutionis valutationem communem albotenus, solutio fiat: ita enim inter contrahentes videtur conuentum.

Et sic † hoc casu liberabitur debitor soluendo albos currentes, & vsuales 7200. Multiplicato enim numero centenario cum septuagenario secundo, totidem albi prouenient, considerato cursu Monetarum vi pacti initi, iuxta tempus fiendae solutionis. Brun. limitat. 8. ibi quartò quaero.

THEMA Cap. XIII.

Generis obligatio considerationem intrinseci valoris excludit, & tempus non contractus, sed solutionis respicit, additis verbis Monetae currentis tempore solutionis.

SVMMARIA.

1 *Thalleri sunt multiplices in commercijs Mercatorum.*
2 *Florenus Coloniensis communis recipit albos 24.*
3 *Error quorundam de extrinseco valore notatur.*
4 *Intrinsecus valor hic non debet attendi.*
5 *Vsus in pecunia potius quàm materia considerabilis.*
6 *Solutionis tempus attendendnm, Bruni sententia est.*
7 *Verba Mon. curr. temp. solut. non debent esse superflua.*
8 *Limitatio insignis conclusionis primae Maximę.*
9 *Intrinseci valoris non curatur mutatio, propter verba adhibita Monetę current. temp. solutionis.*

CAPVT XIII.

Ertiò, si non à specie aliqua, sed genere quodam obligatio inchoetur, quid tunc dicendum? Exempli gratia. Promitto centum soluere thalleros
1 communes, ab † Imperialibus nostris, qui anno 1566. robur suum acceperunt, distinctos, quorum valor quasi

quasi est perpetuus alborum 52. seu stuferorum 30. vel 17. batz. vniusque Crucigeri. Aut si promitto centum florenos Colonienses, quorum quilibet recepit, & adhuc hodie recipit 24. albos currentes: vel etiam florenos Brabanticos 20. scilicet stuferorum: siue etiam libras centum grossorũ, quarum quęlibet sex recipit florenos Brabanticorum, passim hodierno die inter mercatores vsitatorum, additis semper ijs verbis, quod hic præsupponimus, Monetæ currentis tempore solutionis, quid dicemus?

2

Quoniam alibi meminimus, quosdam etiam doctos, & expertes viros in illa existere opinione, vt putent etiam tũc,
3 quando † simpliciter extrinsecus pecunia est mutata, debere nos ad tempus contractus, & non solutionis respicere, alids vrget maximum creditorum damnum, non tantum aureæ argenteæve materiæ, quantum forte exposuerunt, recipientium. Admiratione dignum minus videtur, si & hic, vbi de mutatione valoris intrinseci agitur, eo oculos conuertant, & quæstionum obuenientium resolutiones inde petendas, & hauriendas esse, contrà communem Doctorum sententiam autumnent. Quos passim refutauit egregiè quidam Iuriscõ.

Nos etiam in his prædictis, & similibus casibus, non esse
4 planè de † valore intrinseco, qui contractus tempore receptus fuit, curandum sed magis magisque ad vsum atque cursum respicientes modernum, (ad quem dixi vt plurimum collimandum, per l. quæ extrinsecus, ff. de verbor. obligat. ca. quis ignorat, cum gloss. 32. quæstio. 4. l. Imperatores, ff de contrah. empt.) secundum illum rectè solutiones fieri posse dicimus atque profitemur. Idque hic vel maximè propter adiectionem verborum, Monetæ current. tempor. solutionis, dicendum erit: amouetque atque elidit omnẽ dubitationis ansam Brunus noster, qui declar. 17. in simili facti specie hoc modo loquitur. Vbi autem obligatio esset in genere concepta, putà in libris 20. vel floren. 20. Mediolanens. vel Sabaud. cum nulla petia sit, quæ ita vocetur, eo casu, ne illa verba Mon. curren. tempo. solut. superflua sint, intelligimus de libris, vel florenis ad monetam temporis solutionis etiã viliorem, vel debiliorem. Nam ita verificatur florenus Mediolanensis in 32. solidis minoris ligæ sicut fortioris, & libra in 20. solidis. Quæ verba omnino ad intrinsecum valorem referenda sunt.

7 Adeo quod nisi sic diceremus, dicta verba: Monetæ currentis solutionis, redderentur superflua, contra Barto.in l.stipulatus sum 10.in mille, vbi in simili tradit, ff.de solut.

8 Adde eundem Brun.limit.8.numer. 9. Quod si consideremus, ait, mutationem valoris non mutata preciositate metalli, res est clara, vt inspiciamus libras secundum, quod valent tempore solutionis. Idem dico, si contingeret mone-
9 tam esse factam de metallo † debiliore, & viliore, vel deminutam in pondere, cum libra ita valeat 20. solidos monetæ debilioris ponderis, & vilioris metalli, & fortioris ponderis, & quæ sequuntur ibidem. Et sic propter dicta verba insignẽ notamus limitationem conclusionis primæ maximæ, de qua cap.2. diximus.

THEMA Cap XIIII.

Verba simpliciter prolata, per florenos Colonienses Monet.currentis, quo pacto accipienda.

SVMMARIA.

1 *CVrrentis monetæ verba tempori contractus, & solutionis accommodantur.*
2 *Verborum interpretatio secundum regulas iuris communis fieri debet.*
3 *Testatoris mens iuxta dispositionem iuris communis interpretanda.*
4 *L.centum ff.de auro, & argent.leg.nouus Pinelli intellectus.*
5 *Bruni distinctio, additis ijs verbis, Monetæ currentis, est elegans.*
6 *Contrarietas talis præsumitur, qualem verba declarant.*
7 *Verba instrumenti dant formam contractui.*
8 *Scriptura mentem contrahentium declarat.*
9 *Verba obligationis semper bene erunt ponderanda.*
10 *Verba non debent esse otiosa.*
11 *Legatum intelligitur secundum tempus testamenti.*
12 *Verba relata ad tempus solutionis, tempus solutionis designant.*
13 *Qualitas verbo adiecta, regulatur secundum tempus verbi.*

CAPVT

CAPVT XIIII.

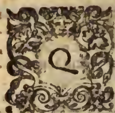

Vartò, quid dicendum, si ita obligationis verba sint concepta simpliciter. Promitto centum florenos Coloniens. monetæ currentis, non additis ijs verbis solutionis téporis: Germanicè dicere solebamus Brun. circa finem limitat. 8. tangit hanc quæstionem, sefeque eandem in facto habuisse dicit, primoque respondet, tempus dispositionis, seu contractus
1 in consideratione esse debere, quasi illa verba,† currentis monetæ, tempori contractus rectius, quàm solutionis accommodentur:
2 Et sic interpretationem verborum secundùm † regulas iuris communis in dubio fieri debere inquit, per Barto. & alios, in l. hæredes mei, § cum ita, ff. ad Trebell. & l. Gallus, §. 1. ff. de liber. & posthum. & ita dicimus in simili: Testatoris mentem
3 iuxta † iuris communis dispositionem, quam maximè interpretandam, l. vt gradatim. §. sed etsi lege, ff. de minori. l. 1. ff. ad legem Falcid. Zasi. consi. 3. lib. 1. num. 48. & consil. 1. nume. 41. Cæphal. pluribus in locis, quorum quædam nos aliquando collegimus: Vtpotè consil. 311. nu. 26. & 27. consi. 383 nu. 12. consil. 364. nu. 2. consi. 416. nu. 16. cons. 429. nu. 164. cons. 450. num. 50. & seq. cons. 484. nu. 15. cons. 489 nu. 13. 35. & 36. consi. 500. nu. 17. cons. 529. nu. 47. cons. 642. nu. 49. &c.
4 Quo facit admodum eleganter nouus† intellectus Arr. Pinell. ad primam partem rubr. cap. 3. num. 23. C. de rescindend. vendit. circa verba illa, Precium præsentis temporis, &c. posita in l. cum certum, ff. de auro, & argent. legato, quæ verba, etsi communiter Doct. ad tempus solutionis referant, ipse tamē ad tempus conditi testamenti debere referri, omninò contendit, per l. si ita, ff. de auro, & argent. legat. ibi, id legatum videri, quod testamenti tempore fuisset. Sequitur: Præsens enim tempus semper intelligit Paulus, si aliud comprehensum non esset.
5 Verùm adhibet † Brun. distinctionem salutarem hanc, & omnino nobis sequendam, videlicet diligenter esse attendendum, quorsum verba illa, Monetę currentis, respiciant, aut commodè referri possint, ita intelligendo, vt eius quoq; temporis

poris ratio habeatur, de quo contrahentes sensisse est verisimilius.

Cum quilibet contractus talis præsumatur, qualis essentia
6 literarum,& contextus demonstrat,l. cum precib. C. de probationib.l.emptioné,C.plus vale.quod agit,&c. c.nauiganti, de vsuris: Baldus in c.1. de feud. dato in vicem leg. commiss.

7 Et verba † instrumenti dant formam contractui, obligationemque constituunt.Baldus in l. quoties.12. num.4. C. de
8 suis & legit.l.non figura,ff.de action. † Nec aliter intelligitur actum,quam scriptura sit expressum.l. vlt. vbi Bald. & Salic. C.de fals.caus.adiect.

9 Ideòque verba † obligationis in his maximè sunt ponderanda.l.quicquid,l.quoties.ff.de verb.obl.Ita vt nullum † verbum videatur otiosum,Schurff.consil.32.1.Centur.& 2.consil. 36.in fin. Tiraquell.de retract. conuent. in fine titul. nu.127. Tiberi.Decian.Respon.52.nu.28.

Si ergo verba prolata, monetæ currentis, referantur ad actum obligationis,tunc prædicto modo,vt fiat solutio secundùm dispositionis tempus, erit dicendum. Ita si alicui in testamento legatum sit relictum, forté centum librarũ grossorum monetæ Flandricæ,de quo consultus Nicol.Euerardus Præses Mechlin.consi.105.respondit, dicendum, non secundum tempus mortis,aditæve hæreditatis aut petitionis, sed
11 testamenti † conditi interpretationem faciendam. Non enim de futuro tempore testator videtur cogitasse. l. Rutilia Polla, ff.de contrah.empt.Ioan. Aquil. Theorem.2. Laudens. num.27.de Mone.Brunus declaratione 9. Et quidam Doctor questio.99.

Quod si verò verba prędicta referant ad factũ solutionis,
12 vtpotè † Titius recepit se soluturum de moneta currente, item terminus soluendi in futurum tempus est extensiuus,vti nostri dicere solent.aut similiter, tunc debet intellectus recipi & haberi de currẽte moneta tempore solutionis.Grat.cõs. 13.col.pen.versic.item pro opinione,vol.1.Et Menoch. cons. 49.In ipsa facti specie,num.43.versi.non obstat.

13 Ita qualitas,† vt habet Brunus, regulatur secundùm tempus verbi,cui adijcitur l.in delictis,§. si extraneus,ff. de noxa. l.ex facto.ff.de vulgari & pupillari substitutio. Quæ propter

multa,

multa,& quia pasſim non ſunt obuia, diligenter & accuratè ſunt notanda & obſeruanda.

THEMA Cap. XV.

Num vna pecunia pro alia ſolui poſsit?

SVMMARIA.

1 *Obligatio generica per ſpeciei ſolutionem ſoluitur.*
2 *Speciei obligatio debitorem conſtringit.*
3 *Aliud pro alio inuito creditori ſolui nequit.*
4 *Species diuerſæ in eodem genere functionem non recipiunt.*
5 *Species in retractu eadem, quę in contractu reddenda.*
6 *Aeſtimationem contractus tempore currentem loco ſpeciei ſolui poſſe, vult quidam Doctor.*
7 *Strictam ſpeciei obligationem vix admittit quidā Doctor fraudis latentis ſuſpitione.*
8 *Fraudis pręſumptę timore iuris communis deciſio mutari nequit.*
9 *Pecunia extincta, habebitur ratio precioſitatis iuxtà tempus contractus.*
10 *Creditoris intereſſe in obligattione ſpeciei attenditur.*
11 *Species pręciſè, & abſolutè debita etiam per quēdam recentiorem reddenda.*
13 *Aliud pro alio inuito creditori ſolui non poſſe, fallentias plures recipit.*
14 *Cōſuetudine generali receptum, vnam pecuniam pro alia ſolui poſſe.*
15 *Vna pecunia pro alia ſoluitur, reſpectu habito ad extrinſecum valorem.*
16 *Conſuetudo prędicta, de ſoluendo pecuniam vnam pro alia, valet.*
17 *Conſuetudinibus loci ciues parere debent.*
18 *Dictus iuriſcon. hoc ipſum non recipit.*
19 *Creditoris intereſſe facit, vt pecunia in ſpecie debita ita reddatur.*
20 *Forma ſeu figura externa non multum curatur.*
21 *Valor extrinſecus, vt ſit proportionabiliter, & vbique vniformis, optandum.*
22 *Publica & perpetua pecunię debet eſſe ęſtimatio.*
23 *Vniformitas & nūmorum conuenientia ſolicitè adoptanda.*

CAPVT XV.

EX natura diſtinctæ obligationis generis &
ſpeciei omninò apparet, quo pacto in ge-
neris obligatione rectè per quamlibet
ſpeciem, monetamve currentem bonam &
1 legitimam, ſolutio † fieri poſsit. Verùm ſi
contrahentes ſeſe ad aliquam monetæ ſpe-
ciem conſtrinxerint, veluti ad ducatos lar-
gos, coronatos, aureos in auro, thalleros Imperiales: tunc
dicendum erit, ad ſolutionem ſpeciei debitorem ſtrictè com-
pellendum, nec cogendum creditorem aliam monetæ ſpeciẽ,
2 licet probam, ad æſtimationem promiſſæ recipere, per l. 2. §. 1.
& ibidem glo. Bart. Bald. Iaſon, Alexan. Socin. Decius, Franc.
de Areti. Zaſ. Coſtal. & communiter Doct. ff. ſi cert. pet. Bart. &
Doct. ad l. Paulus, ff. de ſolut. Boer. deciſ. 327. nu. 3.
3 Hinc regula illa vulgaris traditur: Aliud pro alio † inuito
creditori ſolui non poſſe. d. §. 1. & in l. ſi ſe obtulit, §. ait præ-
tor, ff. de re iudic. l. promiſſor. §. fina. ff. de conſtitut. pecun. l.
item liberatur. § qui paratus, ff. quibus mod. pig. vel hypoth.
&c. l. eum à quo. C. de ſolutio. Marc. de Mant. ſing. 106.
Atque hoc inte?gendum eſt de alia moneta, ſiue aurea,
ſiue argentea, ſiue pura, ſiue ære contaminata. Non enim in
4 eodem genere † functionem recipere videntur, Panormitan.
ad d. cap. quantò. Ioan Aquil. de Monet. poteſt. theorem. 8.
Lauden. ſtatim ab initio, & Curtius num. 22. de monet. quæſt.
8. Albert. Brun. præſupposi. 2 num. 3. & limitat. 2. Menochius
conſil. 138. Socin. Sen. conſil. 6. libr. 1. Capra conſi. 49. nume. 9.
Crauet. conſi. 47. ſtatim ab initio. Gloſ. ex mente Bart. ad l. ſi
quis argentum, in prin. C. de donat.
Sic ſi precium centum aureorum coronatorum eſt expoſi-
5 tum, † & conſanguineus retrahere volens, aliam offert ſpeciẽ
monetę, vel etiam in intrinſeco valore deterioratos corona-
tos, de iure ſtricto non erit audiendus. Ita ponit exemplũ Ti-
raquel. de retract. ligna. §. 1. gloſſ. 18. num. 30. per Ioan Andr.
in c. peccatum, ad fin. 1 articul. in Mercur. de regul. iuris. libr.
6. Ioan. Fabr. in § 1. Inſtitu. quibus mod. toll. obligat. Socin.
conſi. 6. Prædicta conſultatio, colum. 1. & 2. Cephal. conſil.

755. Co-

755. Couarruui.§.vnic.capit.ſeptimo,in prin.de mut. monet-

6 Contrarium † deciſioni prædictæ, tam quoad præmiſſum exemplum in retractu, quam etiam in omnibus generib.contractuum,tenet Gallus in tit.1. conſi.Pariſ.de materia feud.§.13.glo.8 quæſt.8.& alleg.ſupr. quæſt.92. per totum, maximè verò nu.708.709.710.& 721. quæſtio.94.& ſeq.95.

Quibus alijſque in locis mordicus defendit, non tam ſpeciem ipſam, quam æſtimationem iuxta tēpus contractus cōſiderādam:ita vt ſiue valor coronatorum creuerit,ſiue minutus ſit,hoc ipſum debitorem reſpiciat,penes quem eſt augmētum deducere, ita quoq; defectum adimplere. Quod,inquit, obtinet,ſiue tacitè,ſiue expreſsè inter partes fuerit actum,de reddendis ſimpliciter in iiſdem ſpeciebus, & eodem numero: & ſic pactionem illam hincinde initam intelligendam eſſe in dubio,rebus ſic ſtantibus (de qua clauſula, vt obiter hoc interſeram,vide præter alios Petr.Benedintend.concluſ.65.in deciſ.Et Tiraquel.in l.ſi vnquam,C. de reuocā. donat.in Præfat. num.166.& 167.ac ſequen.Zaſi.ad l.quod Neratius.in fi.ff.de cond.cauſ.dat.volu.1.) hoc eſt,ſi ducati permanſerint in æſtimatione eadem contractus tempore facta, ſecus verò ſi augmentati, aut deminuti fuerint.

Aliâs prætendit ipſe Gallus,† maximè in retractu,fraudem contractui facilè fieri poſſe,idque in odium retrahere volentis: ſi videlicet ſpeciem aliquam exprimerent dolo malo,quę vel admodum difficulter, vel prorſus haberi, & reſtitui non poſsit, vtpotè in florenis Bononienſib.aut florentinis,in Ioachimicis nummis, aut ſimilibus in obligationum literis, vt fieri aſſolet, ſpecificatis. Et tunc emptor vrgeret illud verum fuiſſe precium, taleſque nummos expoſitos,& in obligationem deductos,quos petens ſibi ſolui, ac refundi, creditorem à ſuo iure ſibi præſeruato retrahendi facili negotió poſſit amouere.

8 Verum propter fraudem aliquam pręſumptam non debet mutari iuris deciſio, & determinatio communis: aliâs facile omnes contractuum formulæ per hoc poſſent ſubuerti. Neq; etiam ſi tales raræ, inuſitatæ, aut abſolutæ ſpecies in obligationem ſint deductæ,quę redemptionis,aut ſolutionis tempore haberi non poſſunt, ob id retrahere volens, liberioris, & ſecurioris erit conditionis, quam ſi ad huc extarent, cum

hoc

hoc casu teneatur solutionem facere per monetam probam
9 currentem, habito † respectu ad ligam & pondus petiarum istarum, quæ nunc interciderunt forte, & ab vsu recesserunt: haud aliter quam si nũmorum istorum cursus, iustis & vrgentibus ex causis fuerit à superioritate reprobatus: tenebitur enim debitor reddere monetam secũdum bonitatem intrinsecam materiæ & ponderis, pró vt tempore contractus erat, quo facit.l.1.C.de vet.num.potest.lib.11.& l.cũ quid ff.si cert. pet.DD. ad c.quanto de iureiu. & c.olim, c. cum Canonicis, ex.de cens.Brun.ab initio, nume.6. quod ipsum per officium Zygostatarum facile diiudicabitur atque expedietur.

Hac in parte tamen Gallus communi sententiæ vicinior est ac propior, quod dicat propter euidens interesse emptoris
10 & consequenter creditoris in forma specifica † & expressa nũmos fore restituendos, maxime quando aurei per se absolute deberentur, non autem sub ratione certæ quantitatis, & summæ, speciei, & numeri, quam tempore contractus cõficiebant, quod alibi clarius ita effert. Si debentur certi aurei ad certum numerum, vel si aurei in auro præcise seu absolutè,
11 † & nec plus nec minus debentur, non obstante quacunque mutatione monetę, siue in augmento, siue in decremento debentur, tunc pro communi, ait, omnem disputationem cessare, & omnimodo pacto standum esse, non solum inter emptorem, & venditorem, sed etiam emptorem & tertium retrahentem, & siue versemur in iure proximitatis, siue dominicali, vel simili, interposito.

Ex quo sequitur conclusiuè, si quomodocunque, siue præ-
12 scripto modo, siue ex † mente contrahentium, ipsoue verborum contextu appareat, speciem aliquam in obligationem deductam, siue sumus in mutuo, deposito, locato, contractu emptionis, & venditionis alijsue, cogi posse debitorem, vt per solutionem speciei fidẽ liberet. Pacta enim talia omnino valent, & sunt seruanda. Et Regula habet, quod aliud pro
13 alio inuito creditori † solui non posit, quæ quas habeat limitationes, & fallentias consulere poteris. Iason. & Zasi. ac reliquos DD. ad l.2.§ 1.ff.si cert.pet.

Maxima tamen inter omnes, & notabilis est illa fallentia,
14 † consuetudine videlicet totius mũdi receptum & obtentum esse, vt vna pecunia pro altera rectè posit solui, DD.in d.loc.

Et

Et Bald.in l.libera quidem Theodora. C. de sentent. & inter. omn.iudic Et eundē sequutus Lauden. praeci. loc. Et Francisc. Curt. numer.23 attamen de consuetudine totius mundi habent,seruatur, quod diuersa pecunia in forma, vt aurea pro argentea,& è contra solui posit,quia ex generali consuetudine functionem pecunia recepit.d.l. si argentum.

Et hoc in quocunque casu de cōsuetudine seruari tradidit Bart.in d.l.diuortio.§ ob donationes circ.med.ff. sol. matrim. quem.dcs pet.& in l.1.§ vlti. in fin ff. de aur. & arg. leg. Vide Bald. Salicet. Alber. de Rosat. Rebuff in leg. vniuersos. C. de vet.num.potest.lib.11. Viui.in commu.opin.188.in verbo Moneta,Brun.decla 5.& limit.2.& praesupp.2.numer.4.Guid. Pap. quaest.492. Et quos allegat Matth. Coler. in Tractat. de process.executiu.1.cap.10 num. 6. Menoch. consi. 49.nume. 17.18. & 19. quando, ait, vna pecunia pro alia soluitur,
15 tunc habetur respectus ad tempus solutionis, quo ad valorē extrinsecum per Brun in initio.d limit 2.Adde Boer.dec.327. Sic, ait,de cōsuetudine seruatur in contractibus de retrouendendo,quod venditor qui tractu temporis redemit rem venditam, tenetur restituere precium in speciebus seu petijs auri vel argenti receptis,licet valor fuerit mutatus.

16 Huius † autem rei consuetudinem valere eandemque seruandam esse, probatur per d. l. Imperatores de contr. empt. ff.l. semper in stipulationibus. ff. de reg.iur. Bald.in d.l.si quis argentum Tiraqu.gloss.& § praecit.num.31 & Brun. d. limit. 2 clarius. Illa consuetudo, inquit, seruanda est in locis vbi viget,quod posit moneta argentea etiam aere contaminata solui pro aurea, qua cessante solui nequiret; Est inquit Laudens.vna maxima in iure nostro in numeratione pecuniae, vt in soluendis pecunijs,seruetur consuetudo patriae, cui se ac-
17 commodare† incolae omnino tenentur,pro quo facit optimè textus iste. Pactum gentis vel ciuitatis consuetudine firmatū, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim est pars vniuerso suo non congruens, per c. quae contra mores, distin.8.& c.tuas, ex de spon.duor.facit l. quisqu s distinc 41. Verum licet hoc ipsum, vt videlicet coarctetur & compellat
18 creditor recipere † vnam pecuniam pro alia in obligatio speciei (nō obstante quod DD.contra communiter statuant) consuetudinē introduci non posse defendat, d. quaes.92 nu. 708.&

708.& in consil.Parif.§ 1 gloff.4. num.11.& Rube. consil.17. Menoch. tamen cum alijs illud ipſum non recipit, ſed tanquam erroneum reijcit atque refutat conſil. alleg.49. nu.19. quem.ſi placet,Vide.

19 Hæc omnia vero cum illo temperamento, ſal's † ſunt accipienda,ſi videlicet non veriſimiliter de intereſſe crediteris, per aliam pecuniam ſolutionem recuſantis, & ſic de ipſius releuantis damno conſtet Quid enim ſi alio profecturus,pro grandi & oneroſa argentea ſumma auream ſecum ferre pecuniam neceſſe habeat? aut alio intentu pro aurea argenteã requirat,aut ſimiliter, vt quotidie fit inter mercatores. Hoc tenēt Laudenſ.ab initio ſtatim nu.5. de Monet.Brun.pulchre 2.præſupp.num 5.Curt.de monet quæſt.9.num 24.Menoch. conſi.138.in prin.Itaq; non erit in ſuo propoſito debitor nimis pertinax & effrenatus, nec creditor vltra modum moroſus,nimiumq; ſeuerus.per text.l.ſi ſeruos.ff de pig act.

20 Quod† ad formam attinet,de qua ſuprà cap.7.dixi priori parte ſciendum eſt eam regulariter non conſiderari, cum aliud ſolui non dicatur,qđ ſaltem forma exteriore diſcrepat. per DD.communiter ad d.l. Paulus. Brun.2. limit. arg. d.l. ſi quis argentum cum ibi notat.& l.1.in fine.l.Titiæ.ff.de aur. & argen.leg.Curt.ſtatim ab initio.Did.Couar. concluſ.2. d c.7. Parum etiã aut nihil refert,aurei in auro,thalleri Imperiales, aut ſimiles monetarum ſpecies, vel Moguntiæ, vel apud nos Tuitij, vel Confluentiæ, vel Heidelbergæ, Reuerēdiſsimorũ Principum,& Electorum Renēſium, Dominorum meorum iugi obſeruantia mihi Colendiſsimorum, auctoritate, formis,inſignijs,inſcriptionibus atq; characteribus diuerſis,ſiue in vrbe hac celeberrima Colonienſi,ſiue Duſſeldorpenſi,ſiue Leodij,ſiue apud Monaſterienſes,Aquiſgranenſes, aut demũ in alijs VVeſphalici huius inferioris circuli. Argyrocopijs cudantur, ſi modo iuxta ſaluberrimas Imper.cōſtitutiones, quo ad mixturam, & pondus, hoc eſt intrinſecum valorem, fabricati fuerint.Coler.d.c.10.num.8.de proceſſ.execut.

Vtinam vero hæc noſtra triſtia & infauſta temporà, per
21 Omnipotentis Dei clementiam† ferrent,vt quemadmodum S.Rom. Imp. Status in valore illo intrinſeco magna ex parte cōueniũt,ita quoq; in ipſa extrinſeca valutatione,barbarica, crebra illa & nimis nociua mutatione ac variatione exploſa, concor-

concordarent itaque: symmetriam, ac conuenientiam, si nõ prorsus eandem, aliquam saltem, & tolerabilem, sibique cor respondentem, & non ita madrubuli in morem variabilem, atque omninò exorbitantem ferrent, atque sustinerent. Idque contra substantialem naturam ipsius pecuniæ, ad hoc in-
22 uentæ, vt eius publica, & perpetua † æstimatione difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis subueniretur. Persæpè all. l. 1. ff. de contrahen. empt. & facit l. elegans si ita. 42. ff. de fideiuss.

Quod commodissimè fieri posse ego nõ dubitarem, si mo-
23 do vnanimi Dominorum consensu † tribus, quatuorvè in puncto monetæ probandi, ac ratiocinandi peritia edoctis, atque exercitatis, probis, & integris viris, hoc totum negotij committeretur, & per illos quælibet hodierno die existens monetę species, seu petia, secundum eius intrinsecum valorem, ligam, ac pondus, exactissimè examinaretur, & sic cõsequenter ęstimatio cuilibet proportionabiliter, proq; vsu, ac Regionis cuiusque cõsuetudine inderetur, imponereturque. Quod vt semel adhuc, & modo, quam hactenus factum fuit, perfectiori in Imperio fiat, omninò, vt vtile, ac necessarium, ita summè exoptandum iudico, atque sentio.

THEMA Cap. XVI.

Num pro minuta pecunia solui possit grossa, & qualiter in minutioribus nummis debeat fieri solutio.

SUMMARIA.

1 *PRo minuta pecunia non potest solui grossa.*
2 *Minuta pecunia cum grossa æstimationem non recipit.*
3 *Mora moroso in grossa pecunia nociua, non autem in minuta.*
4 *Lucrum cessans non vsque adeò curandum.*
5 *Pecunia minuta in valore intrinseco deteriorata debitori nocet.*
6 *Lucri cessantis interesse mercatores possunt exigere.*
7 *Pecuniam minutam per grossam æstimari.*
8 *Pecuniam minutam cum grossa recipere functionem.*
9 *Intereße damni etiam in nummis minutioribus consideratur.*
10 *Creditor tam minutiores, quam großos nũmos tenetur accipere.*

11 *Argenti tantum in minutioribus speciebus proportionabiliter, quantum in grossis habetur.*
12 *Argenti quantum in pecunijs sit parum curandum.*
13 *Minutiores sortes in magnis summis rectè recusari possunt.*
14 *Vsus quotidianus solutionem in minutioribus nummis improbat.*
15 *Mercatores solent in initio contractus de qualitate monetæ disponere.*
16 *Debitor notabilis quantitatis non potest liberari soluendo minutiorem pecuniam.*
17 *Quarta pars mutationis pecuniæ apud Lusitanos soluitur.*
18 *Statutum ibidem pro specie aliam quamlibet monetam solui.*
19 *Ordinatio vetus Ciuitat. Colon. pro aureo in auro, 24. albos rotatos solui potuisse.*
20 *Ordinationes Imperij aucteris sententiam confirmant.*
21 *Centum floreni in grossa pecunia ferunt minutissimorum nummorum 4. aut 6. florenos.*
22 *Minores sortes ad communia commercia exercendas fabricatas non esse.*
23 *Affectio contrahentium in obtrudendis, & recipiendis nummis debet temperari.*
24 *Debitorem non oportet nimis esse delicatum, & creditorem nimis onerosum.*

CAPVT XVI.

DICTVM est capit. præcedenti de pecunia grossa, quo pacto vna per aliam solui possit, vel non possit: non erit inconueniens eandem disputationem simili modo ad sortes etiam monetarum minutiores dirigere.

1 In † quibus dicendum videtur, quòd si aliqua promissio sit facta de nummis minutis, solutio fieri non possit de moneta grossa, non obstante, quod de prædicta consuetudine liceat vnam pecuniam pro alia soluere, per Bartol. in l. si stipulatus sum, decem in melle. 2. colum. ff. de solut. pro qua ex ex Martini sententia concludit Alb. Brun. Hæc inquit, est rei veritas, per l. primam, C. de vet. numism. potest. libr. 11. & gloss. in cap. quanto de iureiuran. Istius rei ratio hæc esse potest, quod Bartol. in l. Paulus de solut. & in d. l. si stipulatus,

sentiat

sentiat minutam pecuniam non recipere aliquam æstimatio-
2 nem † per grossam, per l.si steriles, §.cum per venditorem, ff. de actionib. empt. Ideoque pro regula statuendum, inquit, etiam in moroso, eundem in his minutis nummis non teneri in causam duriorum. Quod exemplo declaramus.

3 † Debitor ducentorum ducatorum tenetur vi initæ obligationis illa certa die, & termino constituto persoluere: qđ non facit, vel econtra, creditor oblatam sibi certo tempore pecuniam recusat recipere indebite, & absq; iusta, & idonea causa, crescit interea valor eius in immensum, quid dicendũ, cuius cedet hoc augmentum commodo, vel incommodo? Distinguit. d.loc. Bart. hoc pacto. Aut loquimur in moneta grossa, quæ potest recipere æstimationem per monetã inferiorẽ, & tunc vtrobiq; tenetur morosus hoc damnum sustinere. l.si ita. ff. de fideiuss. aut vero loquimur in moneta minuta, gradus inferioris, forte *de Batlijs, medijs batlijs*, de octo Thalleris nummulis, rotatis alb. vel similibus. Et existimat Bart. morosum (contra quem alias omnia iura clamitant vt infrà de Mora c.pe.) neq; debitorem neque creditorem eandem reluctantem, & renuentem teneri ad æstimationem talem. Quia ista moneta, ait, minuta, non recipit æstimationem per aliã monetam: vnde dici nequit, variatio æstimata deteriorata, sed
4 potius lucrum cessans, de nouo contigens iste defectus † dicetur, cuius lucri ratio haberi non debet, secundum intellectum l. nummis. §. per vendit. ff. de act. empt.

Cum Bart. sentire videtur Cast. in d.l. Paulus circ. fin. Si debes, inquit, mihi monetam minutam, puta centum libras, & tempore morę de centum libris potuissem acquirere 20. ducatos, quia non valebat ducatus nisi quinque libras, postea creuit æstimatio, & non possum habere 20. ducatos, vtrũ possim petere interesse? Inquit ibidem Castr. petere me interesse non posse. Idq; ex sententia Barto. pro eo quod non creuit æstimatio librarum quę debentur, quia libræ non æstimantur per florenos, vel ducatos, sed è conuerso ducati per libras, & nummos minutiores.

Hanc sententiam Bart. alij quoq; DD. sequuntur, vt refert Bru. lim. 1. vbi eam tamen duobus modis limitat. Primo si pe-
5 cunia minuta sit deteriorata in valore intrinseco. Nam † casu quo non haberetur respectus ad augmentũ grossæ monetæ

per minutum soluendæ, tunc si in intrinseco valore minuta pecunia esset deteriorata, idem foret dicendum proportionabiliter de ea quod de grosiore.l.3.in fin.cum gloss.ff.de eo. quod cert.loc.Brun. per Alexan.dict.loc.num.5.Secundo vult prædictam doctrinam limitandam,quando lucrum esset certum, vt si creditor sit persona quæ soleat cum pecunijs negotiari. Vti sunt Campsores, Collybistæ,& hi qui ex permutationibus quæstum faciunt. Ita quod verisimiliter minutas sortes debitas,si ante moram easdem habuissent,cum alijs grosioribus permutassent, & lucrum fecissent.

6 Possunt † siquidem tales mercatores, maxime de iure Canonum, & in foro conscientiæ,interesse lucri petere,per Bru. alleg.loc.Et Hostien.in cap salubriter.col.2.versi.in eo enim, extr.de vsur.Abb.in c.cum venerabilis.col.3.vers.aduertere an vsuræ.de excep.& in c.dilecti.col.1.in fi.versic.nota quod ratione,ext.de for.compet.& clarius in c.conquestus.col.6.vers. nota glos.de vsur.Dec.cons.116.col.pen.vers.præterea, Inno. in cap.sane, colum.3. versi.alij tamen dicunt, de sentent. excommu. Felin.in c.cum venerabilis, col.2. vers.dum dicit, de except.Aretin.consil.157.colu.fin. vers. ex hoc sequitur. Cassan.in consuet.Burg.fol.204 col.4.versi.sexto limita.Barto.in l.vnic.num.11.versic.si verò consueuit. C.de sentent. quæ pro eo quod inter Vide,si placet,super hoc articulo auctoritates, & tam Iuris Biuilis, quàm Canonici Doctores absque numero, apud Anton. Gabr. conclus. commu.1. libr.3. de solut. & liber.

Verùm præmissa Bart.& sequacium opinio de nummis minutioribus, communiter non subsistit, quod & rationem ha-
7 bet.† Quemadmodum enim per minutam grossa,eodem modo rectè per grossam monetam minuta potest æstimari: hoc ipsum satis superque ex eorum fundamento constat, quæ suprà cap.21.adducta fuerunt, vbi de simmetria ac proportione nummorum fusiùs tractauimus. Recipiunt enim inter se-
8 se pecuniæ omnes functionem † quandam mutuam, & æquipollere, sibique correspondere videntur, quod vel manifestè ex hac subsequenti ratione conuincitur.

Quemadmodum enim Thallerus, & in vniuersum grossa pecunia ad minorē,ita quoque,& modo simili minutioris nūmi ad ipsum Thallerū intrinseca sua,& extrinseca ꝓportione

respectum

respectum habent, & habere debent, mutuoque sibi cor-
9 respondent.†Vnde notabile quoque interesse, etiam in vnico
nūmo consideratur, qui quoad commutationem inter mercatores respectu maioris alicuius nummi, pluris vel minoris æstimabit: Ideoq; damnum proculdubiò contingit in mutatione pecuniæ minutæ Hanc tenet sententiā Laudens. nu.20. & 21. vbi nec legem, nec Doctorem aliquem pro Bart. opinione facere animosius effert. Sequitur Francisc. Curt. eamque in praxi seruari dicit, nu. de monet. 6 Didac. Couar. c.7. §. vnic. de muta. monet. conclusio. 5. Hornan. in sua de monet. disputatiuncula.

Ex quo ergò proportionabiliter grossam cum minutiore, & econtrà minutam pecuniam cum grossa æstimari rectè diximus. Videtur sequi ex eo indifferenter, vt grossam pecuniā, ita etiam sortes minutiores; quascunque, vsuales tamen & probas, creditorem cogendum recipere, aliàs eundem peccare contra præscriptum. l. 1. C. de veter. num. potesta. libr. 11. & Bartol. in l. falsam, in fin. ff. ad leg. Corne. de fals.

Exemplum tale ponit recentior, quidam quæst. 99. Victus & cōdemnatus in expensis litis ad 30. libras taxatis, minutissimam & fortè rarisimā, licèt probam, conquisiuit monetā, & solutionem obtulit in paruulis denarijs Parisiens. & Turonensibus, vel fortè in numulis nostris octo thalleris: quas sortes creditor recipere recusauit, petens in Aureis in auro, aut alijs grandioribus nūmis sibi solui. Re in iudicium dedu-
10 cta, per † duplex arrestum iudicatum fuit pro ipso, ait, debitore, debere videlicet creditorem ijs paruis sortibus esse contentum, atque hoc non in parua, sed magna etiam summa, si modò iuxta præscriptum, & ex auctoritate Superiorum, fortè etiam per concesionem Imperij, ea moneta fabricata & percussa sit.

Confirmat illud ex eo, quòd debitor non sit obligatus ad aliquam certam monetæ speciem, sed ad quantitatem in ge-
11 nere, illam adhibens artificialem rationem, † quòd tantum argenti sit in pluribus minutis nūmis, vnam marcam facientibus, quantum sit in paucis pōderosioribus proportionabili-
12 ter, licèt etiam de iure, † siue plus, siue minus argenti insit, non referat, modò publica, proba, & legitima moneta fuerit. Ad quod, quæso, Lector aduertat, propter doctrinam, & sen-

 tentiam

tentiam communem, quam de extrinseco valore, c. 2. supra, & aliàs non semel approbauimus.

Et hanc prætactam sententiam, communem effert Eman. Soarez, recep. senten. in verbo. Monet. per Rubæum consi. 148. num. 1. & Curt. iun. consi. 24. num. 5. Ar. Pinel. in rubr. 1. par. ca. 3. num. 16. & 17. C. de rescind. vendit.

Verùm, quod venia tantorum virorum dixerim, ista opinio nunquam visa mihi fuit æquitati consentanea, maximè
13 in † summis magnis, & exuperantibus, fortè centum 200. 300. aut mille florenis debitis. Quis enim non admodũ molestè ferat tantam summam, etiam quoad numerationem fastidiosam, per importunitatem, & vel ex indignatione atque inuidia quadam, vt fit, debitoris, etiam in generali ob-
14 ligatione, sibi obtrudi. † Si ad quotidianum in pecunijs vsum communiter est respiciendum, vt egregio exemplo Budæus lib. 3. Assis. ostendit, & Parisiens. alijque Dd. passim inculcant, nos etiam supra non semel meminimus, certè in hoc solutionis modo, & summis maioribus, contra priorem opinionem omnino erit inferendum. Nam si quis Titio vendat pro magna aliqua summa plaustra aliquot vini, agrum, domum, &c. non est verisimile, quòd fuerit eius mentis atque intentionis, vt vellet sibi tradi magnam summam sextinorum, aut nostrorum octo thallerorum, vel alterius pecuniæ minutioris batziorum fortè, aut crucigerorum, ære non modico contaminatorum?

Et hoc minus est verisimile in Campsore, aut mercatore, qui optimamque pecuniam solicitè solebant quærere, & col-
15 ligere, † etiam de eadem, (vt vsu quotidiano, si non potius abusu, hoc seculo instruimur) in initio contractus disponentes, per ea, quæ tradidimus cap. 3. supra: Secus verò erit dicendum in minutissimis rebus, quas quotidianis vsibus nobis comparamus, quod ipsum præcit. loc. Pinell. magis contra priorem opinionem, quàm pro eadem egregiè tuetur.

Etsi enim legitima, & proba pecunia qualiscunque refutari, ac recusari nequeat, vt habet expressè alleg. l. 1. de ve. num. potesta. tamen cum moderamine quodam salis, l. istam intel-
16 ligendam existimamus, † ita si non debitor notabilis, quantitatis vellet soluere in pecunia nigra, hoc est, minutiori, propter admixtionem æris enim, vt hoc obiter addam, nigriores

dena-

denarioli fiunt. Hoc ſiquidem iniquum, & non permittendū foret: vt eleganter tradit Gallus.num.784.qui tamen vt dixi, contrarium tuetur.vide etiam Alb.Brun.pręſupp.2.nume.12. Et apud Luſitanos, ait Pinell.eſt de hoc prudentiſsima ordi-
17 natio,† vbi tantum permittitur ſoluere quartam partem debiti in tali pecunia vilioris materię.
18 Quę etiam ordinatio habet aliquid ſummè notandum,† vt quamuis emptor, vel alius contrahens ſpecialiter ſe obliget ad ſoluendum in pecunia aurea, cogatur nihilominus creditor recipere in ſolutionem aliam pecuniam Regia auctoritate percuſſam. Cuius contrarium omnino dicendum videretur ex vi cōuentionis,& pacti initi,vt ſupra eſt deductum per Imo.& Alex.ad l.non amplius.§.1.ff.de legat. 1.

Huic ſimilis quodammodó videtur conſtitutio quædam in hac vrbe,anno 1414.promulgata,vt ex Regeſtis antiquis di-
19 dici,† Vt,vbicunque literæ obligationum, ante illud tēpus erectarum, facerent mentionem, vel aureorum in auro, vel Superiorum florenorum Rhenenſium, illi perſoluerentur per alb. rotatos 24. licèt etiam eadem Conſtitutio de groſsis nūmis, in tot,vel tot rotatis albis taxatis, poſsit intelligi, illorum alborum rotatorum iſtius temporis liga fuit, 8. dena.& gran.20.eorundemque 104.pēdebant marcam Colonien.qui albi poſtmodum ad 6.denar.decreuerunt,& vix 118.marcam Colonien.fecerunt,quæ hic obiter adiunxi.

Prædictam noſtram ſententiam confirmant quoque Ordinationes Imperij. Licèt enim non ſim neſcius, Mercatorum quoſdam, màximè in Nundinis Francofurdienſibus, Argentoratenſibus, & ſimilibus,non nummorum grandiores,quàm minutiores ſortes, veluti batzios, medio batz.crucigeros,aut etiam denariolos paruulos,quorum 14.batz. vnum efficiunt, vt plurimum ſibi, in ſummis etiam magnis numerari,ac perſolui deſiderare, quodque vt fiat, præcauere ſolere: attamē hoc ipſum in inuitum, de quo nos loquimur, concedendum erit neutiquam. Nolenti enim magna,volenti nulla fit iniuria, per l.cùm donationis.C.de tranſact.l. venditor. C. de reſcind.venditio.l.in ſumma.§.fin.ff.de cond.inde.l. nemo videtur.ff.de reg.iur.

Vigore itaque dictæ Ordinat. Imper. ſancitum reperitur, neminem cogi poſſe de minutioribus denariolis,minus quin-

que crucigeros valentibus, vltra 25.flor.in quacunque etiam licèt magna summa in solutum recipere. Cuius circa initium Ordinat.de anno 1559.verba hæc habentur: prædictas communes imperiales monetas, qui Sacro imperio subijciuntur in mercatu, & solutione (crucigero quoque incluso.) Pro sufficientibus percipere, & exponere obstringitur. Sequitur: tamen ad illas, quæ minus quinque crucigeres valebunt nemo obligabitur de denariolis, & thalleris sequitur paulo post in hunc modum: nemo etiam in magnis solutionibus nullos,vel plures denariolos recipere tenebitur. Ad quos binos.§. aliquando super his consultus, Patronos causarum, & partes allegaui. Vide si placet,Matth.Coler.in tracta.de pro cess.execut.1.cap.10. num. 11. vbi & huius Ordinationis meminit.

21 † Præterea, & hoc tempore inter Mercatores hic Coloniæ intelligo concordatum, vt in solutione centum librarũ grossorum creditor non vltra quatuor libras, vel ad summum sex, ex minutioribus sortibus sibi obtrudi, posʃit compelli.

22 † Minores enim iste sortes reuera non tam ad cõmercia exercenda, domosque & agros comparandos, aut graue æs alienum contractum persoluendum, quàm tantũmodo,vel principaliter saltem ad commutandum maiores nummos,vel supplendum quod excurrit, ordinatæ sunt, & fabricatæ,vt consulti Præfecti Monetales super hac quæstione quondam respõderunt, & adhuc hodie, vti ego existimo, responderent,attestante illud ipsum Parisiens. Quæ sententia æquior est, & tolerabilior, ac inter Mercatores receptior, & vsitatior. Et quia Ordinationes Imperij præment.huic rei modum præscri bunt:iccirco temerarium foret ab eodem recedere velle.

Habes ita, Lector beneuole, explicatam dubiam satis, & intricatam hanc quæstionem grossarum, & minutarum monetarum, quando videlicet,& qualiter vna pecunia pro alia,
23 quando verò non rectè solui posʃit. † In quo contrahentium affectiones moderandas, & tam debitoris, quàm creditoris rigorem superstitiosum submouendum, aut saltem ciuilius temperandum voluimus, per elegantem textum Vlpia. in l.si seruos. ff. de pignor. acti. vbi in fine ita habet: Medie igitur
24 hæc à Iudice erunt dispicienda: † vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur. quo etiam vtitur

glosʃ.

gloss.1.in capit. vt præteritæ, extr. de elect. ad verb. expensæ necessariæ, &c.

THEMA Cap. XVII.

An pro massa aurea, vel argentea pecunia solui possit?

SVMMARIA.

1 *Pecuniam putam puram pro massa solui posse.*
2 *Pro massa pecuniam ære contaminatam solui posse.*
3 *Pro pecunia num massa aliqua aurea vel argentea solui possit?*
4 *Massam pro pecunia non solui communiter receptum.*
5 *Per pecuniam omnes res æstimantur, non econtrà.*
6 *Moneta debet esse iusta & proba, vt recusari non possit.*
7 *Princeps ex auaritia deteriorem monetam cudens.*
8 *Princeps non præsumitur contractus irritare velle.*
9 *Ratio naturalis debet attendi.*
10 *Princeps cum clausula, Non obstante, viliorem monetam substituens.*
11 *Monetam potest æstimare, qui & condere.*
12 *Princeps potest nummos semel percussos inutiles reddere.*
13 *Princeps absoluta sua potestate in quantum possit, remissiuè.*
14 *Clausula, Quia nobis ita placet.*
15 *Principis placitum ipsius territorio includitur.*
16 *Statuta statuentium potestati includuntur.*
17 *L.inciuilem.C.de furt.habeatne locum in Iudæis.*
18 *Iudæorum priuilegium contra l.inciuilem. obtentum, forenses non ligat.*
19 *Iudæus sciens rem furtiuam esse, pecuniam non repetit.*
20 *Iudæus in bonis Ecclesiæ, & extraneorum non gaudet prædicto priuilegio.*
21 *Priuilegium contra l.inciuilem. num de iure sit licitum.*
22 *Quòd illa statuta valeant, commmuniter tenet.*
23 *Thalleros Archidux Austriæ percussit debiliores,*

CAPVT

CAPVT XVII.

Estat consequenter quæstionem aliam prioribus non dissimilem ἀναλυτικῶς discutere, de qua dixi quædam etiam sup. ca. 3. In facto pro ponitur, quòd Titius hæres teneatur legatum per soluere alicuius massæ auri vel argenti ad pondus, hic quæsitum est, Anne per pecuniam rectè solutio eius fieri possit, & si possit, vtrū soluenda sit pecunia vsualis & passim currens, æris admixtione contaminata, an verò ex pura puta aurea siue argentea Titius solutionem facere teneatur? Ego incunctanter dicerē,
1 † si talis pecunia possit haberi, scilicet ab omni extranea materia expurgata, qualem ego nūquàm vidi, nisi quòd ipse animi gratia aliquando vt cuderetur in vno atque altero nūmo procuraui, tunc bene posse per eandem ad præscriptum pondus solutionem fieri, pro quo ita decidit Zas. ad §. mutui datio. l. 1. ff. si certum peta. Habes ergò, ait, conclusionem signādam albo calculo, quod pro argento debito in pondere, potest solui pecunia ære non contaminata, per l. 1. in fine. & l. cùm certum. ff. de aur. & argen. leget. Ita tenet Bartol. Alexand. Deci. & communiter Docto. ad l. 1. ff. de emptio. & venditio. Ratio est, quia pecunia omnia reducit ad æqualitatem, omniaque per eam æstimantur. l. si ita. ff. de fideiussor.

Verùm quòd hoc casu non tantùm per puram 12. dena-
2 riorum, aut 24. Caractorum, † verùm etiam per mixtam pecuniam, secundùm valorem & æstimationem publicè ei inditū, rectè solutio fieri possit, magis fert communis opinio, vt refert & sequitur Ant. Pinell. ad Rubri. titul. de rescind. vendit. 1. part. nume. 9. cap. 3. vbi propius ad hanc monetandi artem respexit: Videlicet, sufficere solutionē in pecunia pro massa recepta, dummodò creditori satisfiat impensa reducendi pecuniam ad massam, si eius interest, magis pondus illud informe habere, quàm pecuniam. Nec enim solutio fieri debet alio modo, incommodum aliquod creditori inferente. l. Paulus. de solut. secundùm Bartol. ibidem. Panormit. in c. quanto, extr. de iureiur. Alcia. in d. l. 1. num. 11.

Sed

Sed hic consequenter est inuestigandum, contra modum præcedentis quæstionis casu formato, hoc pacto: Si quis cer-
3 tam† pecuniæ summam debeat, anne, quemadmodum paulo antè dixi de massa obligata auri vel argenti, fieri posse per pecuniam solutionem, eodem quoque modo dicendum erit pecunia in obligationem deducta, per massam ponderalem, fortè per marcas & vncias qualitatis, & quantitatis eiusdem solutionem fieri posse? Videtur paritate rationis attenta, non aliter respondendum fore, quod Bartol. in dicta l. diuortio. §. ob donationem, numero.3: ff. solut. matrimon. quemadm. dos pet. tenet, posse nempe debitorem, in summa aliqua pecuniæ obligatum, soluere in massa seu metallo, ex quo pecunia illa fit, quod Iason non improbat in d. §. in bonæ fidei, num. 62. Insti. de actio.

4 † Sed contrariam sniam veriorem dicit Decius, ad d. §. 1. l. 2. num. 6, quam ibidem nume. 12. Alciat. communē astruit, quod sequitur indubitatè Butigel. nume. ibidem 17. Ripa nu. 12. versic. contrariū. Et amplexus est Pinel. d. loc. AEthiologia
5 hæc esse potest, quòd, vt dixi, per † pecuniam omnes res apprecientur, ipsa autem per merces quascunque æstimari non poterit, d. l. si ita. quæ hoc apertè ꝓbat. & l. 1. de cōtrah. emp. ff.

Siue autem (vt hoc adiungam ad præcedentia omnia pertinens) pro moneta grossa minor, siue econtrà pro minuta grossa soluatur, vti diximus, semper illa subintelligenda erūt,
6 vt † fiat solutio in moneta proba, & non reproba, quod fieri potest, vel ratione materię, vel ratione indicaturæ. Si igitur Princeps, vel Respublica aliqua, quòd in intrinseco valore sit moneta deteriorata, eam prohibuerit, habebitur respectus in solutione ad monetam bonam antiquam.

7 † Et hoc eò dicendum magis, quando ex auaritia quadam, vt per reprobationem Princeps aliquid lucretur, eam vetauerit Dabitur enim tunc pecunia in eadem materia & pondere conuenienti, vt communiter Docto. videntur sentire antiqui. Ioann. Aquil. de monet. potesta. part. 2. cōclus. 2. Laudens. num. 14. Brun part. 17. & 18. vltima. Gabriel. Biel. 5. conclu. in primo dubio, de monet. potesta. Francisc. Viuius in cōmun. opin. libr. 2. opin. 183. in verb. moneta. Oldrad. consil. 250. incip. factum tale. Licèt Princeps mandet, inquit, de noua moneta solutionem fieri posse, non tamen sequitur, non

haben-

habendum respectum ad antiquam, vt in cap.14. quoque meminimus. Salicet in l. si ex legati causa, in quæstione, quæ
8 incip iuxta prædicta. ff. de verborum obligatio. Princ pem per hoc non voluisse, quòd pecuniam mutauerit, contractas obligationes irritare.
9 † Videtur hoc ipsum naturali rationi obuersum, quę ratio naturalis omninò debet attendi, per l. cùm ratio naturalis. ff. de bon. damnat. pro quo facit optime textus in c. quanto. ibi, Requisito assensu populi, &c. de iureiuran. Et Francisc. Marc quæstio. 152. nec non Menoch. cas. 316. de arbitr. iudic. Vide tamen ad illa, quæ ex sententia Fabri ad Authen. hoc nisi, de solut. C. & in princip Instit. quibus mod. toll. oblig. Gallus Roman. Gemin. Boer. supra sunt relata. Et capi. quinto. titu cuius auctor. mon. sit iud. Coniungat his, cui placet, Anton. Gomes. pro vtraque parte, pro Principe videlicet, & contra eundem auctoritates citantem, lib. 3. concl. 1. de solut. & lib. Aret. consi. 11.

Adde etiam Tiraque. hanc de Principis potestate quæstionem mouentem de retract. ligno. §. 1. gloss. 18. num. 29. Si videlicet genus monetæ, quod in vsu fuit contractus tempore, sit retractus tempore abolitum atque interdictum, cuiusnam temporis ratio sit habenda? Quærit, sed nihil decidit, saltem remisiuè auctores hanc tractantes citans, vtpote Cyn. post Petr. Iacob. & Odofr. in l. minorum, in 9. quæst. C. in quib. caus. in integ. restit. Bart. in l. quod te. & Alexan. plenè ibidem. ff. si cert. peta Godofred. etiam ad d. l. 3. de reb. cred ff.
10 † Ego existimarem, si Princeps cum clausula, Non obstante, &c. maximè tunc, quando constat eum consueuisse monetam propria auctoritate, non accedēte assensu populi, formare, mutare, ac variare, arg. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quoti. & ęstiua. Laud. nu. 3. ab initio. Is, inquam, Princeps si mādet nouā monetā, licet in intrinseco valore deteriorem, loco antiquæ recipiendam, recusari eam difficulter posse, hoc est
11 quod infert Menoch. casu 316. † Nescio tamen quantum hoc ipsum Principes obseruent. Eius enim est monetam æstimare, cuius est cudere, per l. 2. C. de fals. mone. Hinc Arist. Et hic. 5. c. 5. Et Polit. 1. c. 6. Ipsi, ait, Princeps, & Respublica, ipsaque lex
12 nummum constituit, à qua † lege precium, & valorem certum accipit, cuiusque libera potestas est nummos semel percussos, inuti-

inutiles efficere, & reddere. Viuius d.loc.Didac. Couar. pulchrè.cap.7.nu.5.& 6. dixi supra cap. 1.

13 † Huc faciunt illa, quæ DD.passim de absoluta Principis potestate tradiderunt, de quibus præter alios vide Gail. obser.55.& 56. lib.2. Item Præs. Mechl.Euerhar. in loc. 129. qui intitulatur, Locus à plenitudine potestatis. Emanu. Soarez. Recep.Sent.num.133. in verb.dominia. Menoch.de arbit.iudic. quæst.48 Zas. & alios ad l.Princeps ff.de legib.Gabriel.3.

14 conclus.12. & subsequen.† De hac clausula, Quia nobis ita placet. vt scribit Reg.Maiest.Hispa. habet quædã Petr. Peck de iur.sist. in princip.

15 Verùm tale Principis placitum, de quo ꝓcedit ipsius †territorij fines non egreditur, nec forenses subditòsve aliorum Principum vincere,aut ligare poterit. Costal.ad l.5.ff.de stat. homi. non secùs atque de Statutis, & Consuetudinibus passim,& quidem communiter est determinatum, quæ extra sua territoria non extenduntur, D.Gail 2.obser.124. cũ præced. ex professo hanc quæstionem pertractauit. Cui adde Henin. Goden. cons. 37. & Matth. Coler. de process. execut.2.cap.3.

16 nu.31.† Sic dicimus Statuta vires suas sumere à sola potestate statuentiũ.c.à nobis primo,de sent.excom.l.fi. ff. de iurisd. omn.iud.Præses cons 136.nu.15.

Hinc aliquando super illa quæstione consultus:Anne vide-

17 licet statutum,seu priuilegium loci Iudæis † concessum, vt à l.in ciuilem. C.de furt.dispositione (in qua dicitur,rem furtiuam,pretio non redhibito, veris dominis eandem repetentibus, restituendam) liberi,& immunes essent, etiam forenses,

18 & extraneos † complecterẽtur,& ligarent?Respondi ex DD. recepta sententia,Quòd non. Hippol.de Marsil.singu.13.tradit Regulam hanc,qua dicimus, Iudæos posse pecuniam dare per re furto subtractam, ita quòd non teneantur eam re-

19 stituere,nisi sibi primùm pecuniam exposita † cũ vsuris reddatur:Limita,inquit,primò tunc, qñ Iudæus sciuit rem furtiuam esse,per l.seruus cuiusdam.ff.de condit.indeb. Secundò,

20 † si bona subtracta sint Ecclesiæ, vel alicuius forensis, qui non esset suppositus Iurisdictioni statuentium,vel eius qui fecit tale priuilegium, vel statutum Iudæis, quia tales nõ obligantur isto statuto, aut priuilegio, sed sunt in terminis iuris communis, vt ibi per eum latiùs,quæ ad Scholarem maximè

foren-

forensem pulchrè extendit Francisc.Crem.singul.82.per Alber.Sicul.in cap.quod Clericis,8.colum.de for.comp. Alciat. præsumpt.29.reg 3.Matthesil.sing.110.

21 † An autem istiusmodi Statuta, & consuetudines, quoad proprios subditos de iure valeant? Sichard. add.l.in ciuilem. tenet, quód non. Quoniam, ait, irrationabile est, furtiuam rem tantisper retineri, donec precium restituatur, per Statutum, aut priuilegium induci hoc non posset, auctoritate Hostiens.in Summa de pœniten. & remiss. Capell. Tholosan.
22 151. Francisc. Marc. 2. part quæstio. 8. † Communis tamen consuetudine passim corroborata, est in contrarium, per Hippolyt. Crem. Alciat. in loc. præcita. Petr. Benintend. conclus. 34.

Hinc quoque defendi possint nostrates, qui Thalleros Imperiales Illustrissimi Archiducis Austriæ Ferdinandi recẽter cusos, pro bonis acceptare recusant, ex quo in liga, & pondere (quod cum bonis viris sæpè sum admiratus) nonnihil deficiant. Nec si à Subditis dicti Illustrissimi Archiducis acceptentur, propterea & extraneus quilibet eosdem recipere compelli deberet, maximè cum Ordinationes Imper. defectum talem maximoperè, & passim vetent, atque damnent.

THEMA Cap. XVIII.

De legatis in Testamento relictis, quid sit statuendum.

SVMMARIA.

1 *Solutionis tempus in legatis, mutata pecunia extrinsecus, attendendum secundum quosdam.*
2 *Recent. intellectus de tempore testamenti.*
3 *In obligatione generis, Gallus in effectu cum communi consentit.*
4 *Contractus tempus indifferenter inspiciendum semper esse, summa inscitia reputatur.*
5 *Contractus, & solutionis tempus quo pacto idem significent.*
6 *Monetæ valor intrinsecus mutatus in legatis relictis.*
7 *Mortis tempus in legatis considerari secundum quosdam.*
8 *Solutionis tempus, secundum alios, in legatis attendendum.*

9 In-

CAPVT XVIII.

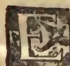

ET si ex ijs, quæ hactenus a nobis sunt tradita, facilè resolui possint quæstiones monetariæ passim occurrentes, non tantum ex contractibus, verum etiam testamentis, legibus, statutis, alijsque dispositionibus prouenientes: euidentioris tamen intellectus, & informationis gratia, non grauabor speciatim quasdam eius generis mouere, eademque breuitate, de qua supra, easdem discutere. Quarum prima erit, de relictis legatis in testamẽto. Sit igitur hæc facti species: Testator quidam in sua postrema ordinatione ita de quibusdam legatis disposuit.

Nepotibus meis N. & N. & vnicuique eorum do, lego, centum libras grossorum monetæ Flandricæ, seu lego ijsdem, cẽtum Thalleros simplices, siue totidem Colonienses aureos. Contingit mutatam medio tempore monetam fuisse, & hoc quoad valorem extrinsecum. Imperialis fortè Thallerus, per quem solutio fieret, tempore erecti testamenti valebat alb. 54. mortis tempore testatoris 64. alb. & demum petitionis tempore ad 70. alb. valor eius excreuit. Quid dicendum, cuiusnam temporis ratio habebitur? Quoniam sumus in obligatione generis, & in puncto mutationis monetarum valoris extrinseci, idcircò illa decisio, de qua est in Conclusion.

ibid,

ibid.2.maxima, hic locum habebit, videlicet non tempus di-
1 spositionis, erecti ve † testamenti aut mortis testatoris, sed petitionis, atque ita solutionis attendendum, per Castr.in l.3. C.commu.de leg.Alc.in l.cùm quid, nu.15.ff.si cert. pet.

Quod ipsum sequitur Menoch.in fin.consi.49.ita inquiens: Cùm in casu nostro præcipue de mutatione extrinseca, nempe de augmento aurei, qui nunc valent nouem florenos, cùm tamen eo anno valeret solum quinque cum dimidio, dicendum est esse attendendum tempus solutionis. Atque ita Imperialis Thallerus in exemplo præmisso rectè poterit solui secundùm æstimationem solutionis tempore currentem, scilicet pro 70. alb. Et si Thalleri simplices in obligationem deducti, supersunt albi 18. Si verò simplices Colonienses floreni, Imperialis secundùm prædict. modum faceret flor. Colon.tres, duobus albis exceptis.

Hanc quæstionem tractat, & discutit Paris.nu.742.quæ est
2 in ordine 99.& quidem,† vt ipse fatetur, contra communem. Nam extrinsecum valorem hoc casu affirmat attendendum, qui erat tempore dispositionis, vt si Thallerus Imperialis foret persoluendus, qui dispositionis tempore valuerint alb.60. & nunc valeat 64.quatuor albi de vnoquolibet Imperiali essent subducendi, cederetq; hoc augmentũ commodo eius, qui solutionem facit.

3 In hoc autem ipso, si quis attentius aduertat, † scilicet in obligatione generis relictæ alicuius quantitatis, quoad effectum, à nobis non videtur discrepare. Cùm enim in proposita facti specie Thallerorum simplicium (vbi communiter tempus solutionis in consideratione habendum statuimus) augmentum illud, quòd 52.albos in qualibet specie nummorum excedit, hoc debitorem posse deducere concedimus: eodem modo vbi ille tempus contractus attendendum in extrinseco valore dicit, non alium habet, sed quasi similem ef-
4 fectum, & intellectum, † constito, & præsupposito, quòd de eodem genere loquatur. Sic etiam secundùm eum, & nos 52. albos transcedentes albi in specie qualibet oblata, cedent commodo debitoris, defectus verus incommodo.

Quæ omnia propterea expresſius inculco, & ob oculos pono, vt tanti viri sententiam, quoad valorem extrinsecum, nõnihil saluem, eorundem verò ineptias, & phantasias, atque

†igno-

5 †ignorantiam summam pandam, qui nihil magis vociferantur atque ad raucedinem vsque clamitant, quàm in extrinseco etiam valore, de quo nobis nunc est sermo, albos tales fore persoluendos, quales fuerunt fortè anno 1520. vel 1550. hoc est, eo tempore, quo literæ obligationum erectæ sunt, aut obligationes aliàs initium sumpserunt. Remitto igitur eosdem rursus ad nostram Conclus. 2. Maximam, per quam meridiana luce clarius hæc intentio nostra probatur, redditurque planè indubitabilis.

6 †Sed hæc dicta sint de mutatione valoris extrinseci. Quid autem obueniente mutatione valoris intrinseci erit dicendũ? Casus talis constitui potest, vt per Oldra. cons. 31. figuratur: Quidam condens testamentum, reliquit ad pias causas 200. libras pro anima sua, per hæc verba: Lego, & accipio de bonis meis pro anima, & parentum meorum, & pro soluendis ipsorum fore factis, & meis, & expensis, &c. exoluendis. 200. libras: quo testamento erecto, superuixit testator per decem fortè annos: quæritur, ánne de moneta, quæ currebat tempore testamenti, an verò quæ mortis testatoris, vel demũm quæ hæreditatis aditæ tempore currebat, dictæ 200. libræ sint soluendæ, posito, quòd moneta vel in liga, vel in pondere, itaque in valore intrinseco sit mutata?

7 †Videtur prima fronte dicendum, tempus mortis considerandum esse, per d. §. disponat, Auth. de nup. Et lex semper est in viridi obseruantia. l. Arriani. C. de hæretic. Ergò videtur legasse eo tempore, quo moriebatur, secundùm Curt. de monet. nu. 15. & ita illud tempus debere in consideratione haberi. Vel tempus petitionis, & ita solutionis attendendum, quod voluit singulariter Ludouic. Roman. singul. 519. & cons. 123.

8 In contrarium ait, †quod tempus solutionis attendatur, est casus singularis in l. cùm certum, in verbis, *Precium præsentis temporis*. ff. de aur. & arg. leg. Nisi hæres, inquit, fuerit in mora, per l. vinum. ff. si cer. pet. Hunc sequuntur Boder. in sing. in fin. tit. mixta de contractib. nu. 14. Menoc. consil. 138. num. 12. Leoninus consil. 31. numer. 5. circa fin. versicul. quod, & pulchrè, &c.

Doctores ad dissolutionem huius dubij constituunt aliam facti speciem ad l. cùm certum, cuius verba prius præmitto:

9 Ait, Cũ certũ auri vel argenti pondus legatũ est si nõ species

designata sit, non materia, sed precium præsentis temporis præstari debet. Textus enim ille non loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, sed de precio alterius rei legatæ, & debitæ, cuius æstimatio crescere, & diminui potest: & sic solutionis tempus a tten ditur, Paris.dict.quæst.99.nu.745.Albert.Brun.part.8. Præses Mechlin.cons.105. in fin. Cuius verba hæc sunt. In casu d.l.cũ certum, verisimiliter in consideratione fuit tempus solutionis, cum tunc primum constare possit, an massam seu corpus, an vero æstimationem soluere velit hæres, gl.ibidem ad verbum. Non materia.

10 Itaque † aperto marte præses sententiam prædicti Romani cum alijs refutat eundemq; in lecturis suis ad l.cum quid, si cert.pet.aliter sentire asserit, addens, in ijsdem præsumen-

11 dum esse eum veritatem † potius scripsisse, quam in Consilijs, ad requisitionem partis affectuose exaratis, vide tamen præcit.loc.Leoninum pro intellectu Romani, & Geminiani inferentem.

12 † Attigimus autem supra Arr. Pinel.super hanc l.cum certum, longe aliam esse mentem, constat enim ex l.ipsa, & contextu, hæredis arbitrio, vel massam, vel æstimationem persoluendi, relictum non esse, sed eidem præcise iniunctum, ad precij præsẽtis temporis, strictam, & ineuitabilem solutionẽ. Qua de casu, & ad euitandam omnem antinomiam, vtq; nihilominus communis opinio, quæ de testamenti tempore recepta est, quamque tuemur, sustineatur, nouum facit huius l. intellectum, ad Rubr.C de rescin. vendi.ca.3.1.part.num.23.

13 qui meo iudicio tollerari potest. † Refert enim verba illa, præsentis temporis, non ad tempus solutionis, quasi, ex nobis hodie loqueretur, vt DD. communiter illa accipiunt, verum ad tempus conditi testamenti, præsentis temporis, quo ad testatorem, quod per l.si ita, ff.eod.tit, de aur. & arg.leg. probari dicit. Cuius hæc sunt verba. Si ita legatum esset: vestem meã, argentum meum, damnas esto dare: id legatum videtur, in-

14 quit Paulus, quod testamenti tempore † fuisset, quia præsens tempus semper intelligitur, si aliud comprehẽsum non esset, vestem meam, argentum meum, hac demostratione meum, præsens tempus, non futurum ostendit. Cui consonat l.vxorem 41.§.testamento. ff.de leg.& fideico.3. vbi legatis Publio

Mæuio

Mæuio pueris quinq; annorum feptem, quæfitum fuit, cuius ætatis mancipia per hæredes exhibenda debeantur, vtrumne quæ teftamenti facti tempore, intra feptem annos fuerunt, an quæ mortis tempore intra eam ætatem inueniantur. Refpondit, eam videri ætatem defignatam, quæ effet, cum à teftatore relinqueretur. Ita quoque, & in l.alleg. cum certum precium præfentis temporis fcilicet, teftamenti conditi exaudiendum, quod & rationem habet, & libenter recipimus.

15 Non † enim eft verifimile, quod teftator intellexerit de alia moneta, quam ea quæ conditi teftamenti tempore vfu erat recepta, curfumque habebat. Brun.part.9.pro quo facit illa regula, de qua eft in l.Tale pactum.§.fin.& ibidem glof.ff. de pact. Illud videlicet pro difpofito haberi, quod verifimiliter fuiffet difpofitum, fi de hoc difponens fuiffet interro-

16 gatus. † Quod tam in legibus atque ftatutis, quam pactis, refcriptis, & vltimis voluntatibus obtinet, per Barto. & Bald. in l.fin.C.de pofthum.hæred.inftitut.facit quod in dubio mẽs teftatoris ita fit interpretanda, vt ad minimum ius commu-

17 ne lædat. † per Bart. in l.hæredes mei. §.cum ita in fin. & ibidem, Ripa num.75.ff.ad S.C.Trebell.Crauet.confi 75.num.5. & conf.250.num.1.confi.230.num.9.Menoch.conf.95.nu.61. Soci.confi.90.nu.2.vol.1.VVefemb.conf.3.nu.45. vide allega. fupra cap.13.

18 Quod † vero illa fit fententia communiter à Doctoribus recepta: teftamenti videlicet tempus in legatis relictis quo ad intrinfecum valorem attendendum, effe atteftantur DD. relati paulo ante. Oldrad. præfes Mechlin. Brun Curt. Parif. Laud.& DD.ad l.cum quid.ff.fi cert.pet. Panormit.ad c. olim de cenf.Socin.confil.6.lib. 2.Ioann.Andr.ad Specul.tit.de oblig.& folut.§.nunc aliqua, verfic.fi autem ex contractu, Collectan.in c.indicante, colum.1.verficul.quid fi teftator, de teftament.Ancharan.in dict.c.olim.Summa Ange.in verbo, folut.2.quæft.Gabriel.libr.3.de folut.& liber.concl.4.Guiliel.de Cun.& Caft.ad l.3.C.commu.de legat.

19 Quod † ipfum tamen fecundũ eofdem limitatur notabiliter non procedere in legatis vniuerfalibus, & fideicommifsis, in quibus attenditur tempus mortis teftatoris, in particularibus teftamenti conditi, hoc expreffe habet præf.Mechlin.allega. confil. & Ioannes Aquil.2.Theorem.per gloff.ordin.ad.

 l.pen,

l.pen.in verbo cedit.ff.de fund. instruct. concludit Præses ita. Atque hæc communis est sententia, a qua in iudicando non
20 † recedendum iuxta nota.per Ioan.Andr.Panorm.& alios,in cap.1.& cap.ne innitaris,de constit.& Bart.in l.fin C.de pœn. iud.qui tem.iudic.l.scire oportet.§.illud cum seq. ff. de excus. tutor.D.Gail.lib.1.obseru.16.num.6.& obseru.39.in fine, lib. 2.& obseruat.84.num.18. Menoch.in fin. consil.38. num.76. per plures auctoritates,& consil.49. num.52. vbi de tempore solutionis,Guid.Pap.quæst.493.colum.2. versicul. vel potest. Roman consil.123. Gigas de pension. quæstion.98. numer.1. capit. consilio 29.num.6. quibus adde allegata,cap.24.num. 15.& 16. infra.

THEMA Cap. XIX.

De Legibus, atque Statutis pecuniæ alicuius mentionem facientibus.

SVMMARIA.

1 *Statuti, ac legis conditæ temporis rationem habendam.*
2 *Statuta vltimis voluntatibus æquiparantur.*
3 *Solutionis tempus non statuti communiter attendendum.*
4 *Et hoc etiam in pecunia ære contaminata.*
5 *Statutum de moneta loquens intelligitur de vsuali.*
6 *Solutionis tempus in pœnalibus, & salario etiam præstando attenditur.*
7 *Monetæ quomodocunque sit mutata, hic non curatur.*
8 *Solemnitas legis, aut statuti attenditur.*
9 *In modo soluendi tempus solutionis inspicitur.*
10 *Lex, vel statutũ tempus solutionis exprimens, illud consideratur.*

CAPVT XIX.

QVæritur deinceps non inconuenienter, quid dicendum sit, si leges, aut statuta faciant mentionẽ alicuius pecuniæ, cuius temporis, legumnẽ conditarum,& statutorũ, an verò eius, quo solutio fa-
1 cienda est rõ dẽt haberi? Et fortè quibusdã placeret,† statuti

ercẽti,

erecti, & legis promulgatæ tempus cōsiderandum, non secus quàm in præcedenti cap. de testamento est a nobis traditum.
2 Cuius ratio hæc esse posśit, quod † statuta magis æquiparentur vltimis voluntatibus, quam contractibus, per §. disponat, in authen. de nupt. coll. 4. & l. cum tale. §. falsam causam, ff. de cond. & dem. Io. Fab. in §. ex nō scripto, col. 3. instit. de iur nat. gen. & ciui. Lud. Rom. cons. 123. circa primum ab initio statim nu. 1. Præs. Mechl. in loc. 47. vlt. vol. ad leg. stat. vel consue. Corras. in Miscel. 3. c. 13. per Bartol. in l. 1. ff. quibus, vt indign. quod ipsum in terminis sequitur. D. Gail. 2. obseru. 73. num 5. ex senten. Alb. Rom. & Ias. in l. cum quid, num 28. in 1. lectura. ff. si cert. pet. & Bal. post Nicol. de Metar. in l. penul. in fin. vers. quæro quid in verbis, C. de verb. signif. c. conquærente, & ibidem Anton. de Butr. consl. antepen. vers. quæro secundū quid, ext. de off. ord. & Doctor. plures in locis infra citandis.
3 † Alij, & quidem Doctor. communiter hic tēpus solutionis non autem conditæ legis, aut statuti erecti, attendēdum concludunt. Quemadmodum expresśis verbis tradidit Brun. circa princ. præsup. 2. Vel ait, nisi debitū causaretur ratione alicuius legis, vel statuti, quo casu attenditur tēpus solutionis,
4 seu moneta vsualis, & currens, illo tempore quamuis † ære sit contaminata; vel a tēpore legis conditæ, erectiuè statuti in bonitate intrinseca fuerit deteriorata. Sequitur Minsing. 4. obseruat. 15. per Corn. in cons. 181. incip. nonnullis. 18. colu. vers. Restat. 3. volu. Illamque sententiam D. Assessores in Camera amplexos attestatur, per Raph. Ful. cons. 72. num. 2. Tiraqu. de retract. lign. 18. gloss. nu. 73. & gloss. 20. nu. 14. Statutū inquit, loquens de moneta, intelligitur de vsuali, & expendi-
5 bili, addens, in † loco statuti, per Alex. consil. 104. incip. statutum loquens, colum. 1. lib. 1. Clem. 2. & ad illam gloss. & DD. ext. de decim. Bald. in l. illud, in fin. de sacrosanct. Eccles. & in l. 2. in princip. C. commun. delegat. & in cons. 269. vol. 2. Ioan. Andr. ad Specul. in §. nunc aliqua, in fin. vers. pone in statuto eumdemque secutus Corras. præcit. loc. Corn. consil. 181. nume. 71. vers. Secundo responderi potest, volu. 2. & cons. 287. col. fin. vers. secundo responderi potest, volum. 1. & cons. 321. incip. de pluribus, in vlt. col. 3. vol. Lauden. de Monet. num. 27. vers. quid autem in lege, prolixius Brun. par. 12. in obligatione ex lege, vel constitutione habet, aut statuto causata, inspi-

citur tempus, quo obligatio contrahitur ex statuto.

6 Si igitur statutum imponat pœnam pro maleficio, aut mā det alicui darę certum salarium, & contingat post conditum statutum mutari monetam, vel in bonitate intrinseca, vel extrinseca, solutio pœnę, & salarij debebit fieri de moneta currente tempore condemnationis, vel salarij præstandi, per Zabarel. Petr. de Anchar. imm. post Zenze. & Mathe. in Clem. si beneficiorum, de decim. De salario quoque persoluendo vide Brun par. 7. & Milan Repet. in verbo, Pecunia, per multas auctoritates.

Negligendum tamen in his, neutiquam erit, hîc receptam hanc esse distinctionem. Aut enim statutum, seu lex respicit,

8 vel designat aliquam solemnitatem; † & tunc statuti tempus erecti, aut legis conditæ inspicitur: quemadmodum dixi supra in donatione quingentos aureos excedente, quæ de iure debet insinuari: & tunc fit intellectus de aureis legalibus, & non de moneta currente tempore solutionis. Aut verò lex,

9 statutumvè disponit circa † solutionem pecuniæ faciendam, adijciendo fortè diē solutioni, vel hoc ipsum tacitè designādo: & tunc tēpus solutionis attenditur. Ita distinguūt magna ex parte in præcedentibus relati DD. & Io. Aqu. Theor. 5 Frā cisc. Curt. de Mon. num. 19. Brun. in fin. dict. par. 12. Anton. Gabriel. lib. 3. de solut. conclus. 5. vbi regulæ principalis tres ponit fallentias, ad quas lectorem remitto.

19 Quæ † omni dubitatione semota procedunt, si statutum expresse velit, solutionem fieri debere secundum tempus solutionis, per Brun limit. 8. & 9. Vel vbi consuetudo loci hoc ipsum patiatur, quod secundum tēpus solutionis per monetam currentem solutio fieri possit. Brun. limit. 3. Adde illa, de quibus supra cap. 13. diximus.

THEMA. Cap. XX.

Aestimatio monetæ Statuto aliter facta, quam vsu quotidiano recepta.

SVMMARIA.

1 *Casus ad Thallerum Imperialem figuratus.*

2 Con-

2 *Contendunt debitor, & creditor super decisione quæstionis præcedentis.*
3 *Ciuis, & incola suo magistratui parere debet.*
4 *Turpis pars dicitur vniuerso suo non cohærens.*
5 *De obligatione generis, & non speciei hic agitur.*
6 *Vsus pecuniæ potius quam materia consideratur.*
7 *Proclamationes factæ per vsum obliterantur.*
8 *Princeps per patientiam vsum pecuniæ approbat.*
9 *Glossa aurea ad verbum frangere, de Treug. & pac.*
10 *Vsus monetæ currentis statuto præualet.*
11 *Inobseruantia simplex, absque cursu decem annorum sufficit.*
12 *Leges priores per posteriores abrogantur.*
13 *Verbis, aut facto quis mentem suam declaret, parum refert.*
14 *Argumentatio a ratione casus conuersiua procedit.*
15 *Vsus, & consuetudo in nummis præualent.*
16 *Pecuniam, & libras magis vsitatas præferendas.*
17 *Quod minimum est in nummis sæpè attenditur.*
18 *In testamentis plenior, quàm contractibus fit interpretatio.*

CAPVT XX.

Rædictæ quæstionis decisioni commodissimè adiungi potest elegans, satisque controuersa facti species, & de qua ego aliquando consultus respondi. Exempli gratia, Anno 1570. Thallerus noster Imperialis statuto fuit æstimatus ad decem marchas
1 Colon. † seu quod in idem recidit alb. 60. vtque in plus non exponeretur in vrbe, vel reciperetur, cum aliqua etiam pœnæ comminatione publicatum fuit: creuit autem medio tempore prædicti Thalleri valor ad vndecim, & vltra marchas primo, & deinceps vsque ad vndecim, & dimid. march. Colon. seu alb. 69. aut circiter vel vltra.

2 Hic † creditor augmentum superuentum agnoscere mordicus recusat, vrgens proclamationes factas ad decem marchas Colonienses, atque ita extrinseco valori a superioritate metam præscriptam rectè obijcit, vltra quam non liceat trāsilire. Ex quo iuris sit indubitati, quod ciues, & incolæ talibus factis proclamationibus, & sanctionibus teneantur moréгеrere. per Lincola. ff. ad Municip. vbi Caius † refert incola Ma-

giſtratibus parere debet, apud quos incola eſt, & illis apud quos eſt ciuis, & quæ ibidem ſequuntur. facit l. omnes populi cum l. de quibus, ff. de ll. Rebuf. ad conſt. Reg. Gal. tom. 1. de li. obl. ar. 6. glo. 3 num. 43. Bald. ad l. 1. num. 13. C. de ſum. Trinit.

4 Turpis† etiam omnis pars iudicatur, vt alibi quoque memini, vniuerſo ſuo non congruens, per c. tuas, extra de ſpõ. duor. D. Gail. 2. obſeru. 35 perfectius hæc diſcutit.

5 Debitor.† verò ex aduerſo (præſuppoſito quod non ſit ad certam aliquam ſpeciem, ſed alicuius quantitatis genus obligatus, atque ita Thallerus Imper. præciſe non eſt in obligatione, ſed in facultate ſoluendi) currentem tempore ſolutionis valorẽ præfert, cogendumque creditorem in iſto, & non in alio, forte proclamationis tempore impoſito, debitum recipere dicit, ex quo ſecundum ea, quæ aliquoties in præce-

6 dentibus ſunt repetita, in † pecunia vſum magis, valutationemq; hodierno die expendibilẽ, & cũiter receptam, quã ipſam materiam, aut ẽt abuſiuam, vt ſic loquar, raxationẽ quondam factam, reſpicimus, & ponderamus per text. l. quæ extrinſecus. 65. ff. de verborum oblig. & l. Imperat. ff. de contrahen. empt. cum ſimilibus, Oldrad. conſ. 168. in princ.

7 Ita propter inobſeruantiam proclamationum publicatarum vſum preualere, in ſimili facti ſpecie deciderunt Doctores Collegij Papienſ. in conſilio, ſanè per quam eloquentiſsimo, augmenti Monetarum. §. Nec nos mouet. num. 13. Ex quo enim proclamationes tales non fuerunt obſeruatæ, ſciente, & patiente Principe, vel, vt in noſtro præmiſſo caſu, tole-

8 rante Magiſtratu, videtur † Princeps, & quilibet Magiſtratus tali contrauentioni ſimpliciter acquieuiſſe, & aſſenſum præbuiſſe, per notabilem, & verè auream gloſſ. quam Doctor.

9 non immeritò ſummè commendant, ad verbum frangere, in fin. extr. de treug. & pac. vbi habetur; ſed quod dicit, hic nõ tenet. Et Epiſcopi, qui non ſeruant hanc conſtitutionem, nõ dicuntur tranſgreſſores.

Eodem modo dicendum videtur in caſu noſtro, quoniam tales proclamationes, aut etiam ſtatuta non obſeruantur, ſed cõtrarijs actibus, & vſibus ſuperuenientibus pro oblite-

10 ratis, & abrogatis habentur: idcircò vſum talis † currentis monetæ preualere, ac præponderare. Quod ipſum Aretin. in conſ. 11. incip. procedendum eſt, col. 3. ad verbum tenet; ſcili-

cet

cet, quod ordinatio facta super cursu monetæ, non præiudicet, nec liget subditos, si non fuit obseruata, sciente, & patiēte Principe, qui eam fecit. Brun. d. limit. 3.

Atque ibidem Aretin. quoque concludit notabiliter, quod non requiratur inobseruantia longa, & præscripta per decē
11 annos, † sed sufficiet simplex cessatio solum, adde Anton. de Butr. & Panorm. in c. quia circa, de consanguin. & affin. necnō quasi in terminis I.C. Leoninum Cancel. duca. Gelri cons. 56. in fine. Postremò ait, subticendum non est, quod etiamsi pecunia controuersa in Germaniam verè destinata, & ibidem erogata fuisset, adhuc tamen neque committi, neque confiscari posset, propter non receptas dictas ordinationes in vsum, & quia vbique omnia fermè numismata, aliter, & pluris permutantur, quàm per edicta liceat, quæ (quantumuis minātia, & ab ipso Principe manantia) publico populi consensu superātur, & infirmantur, communéq; illum, & Negotiatorū vsum & æstimationem, non autem legalem, & edictalē vulgus sequitur. Probat idem Tiber. Decian. resp. 124. volum. 3. nu. 16. vbi habet; quod tolerantia, & patientia Principis inducat consuetudinem, & priuilegium, per l. quid ergo, §. 2. ff. de his, qui not. infam. l. cum plures, §. locator. ff. loca. l. 1. §. magistrum, ff. de exercit. actio. vbi plura pro hac sententia sequuntur.

12 Ita in simili dicimus, † priores leges per posteriores, aut etiam per consensum populi tacitum abrogari, l. nā, & posteriores, ff. de legib. Ias. in d. l. de quibus, num. 33. vbi communē esse Doctor. sententiam refert, vsum, seu consuetudinem loci particularis sequentem, legi præcedenti præferri debere. Et Curt. in cap. cum tanto, sect. 1. num. 9. inquit, quod consuetum est haberi pro necessario: cum consuetudo sit actus practicus ad vnguem obseruandus. Vide Matth. Coler. de proces. execu. 1. par. c. 3 nu. 165. fusius hæc tractantem, & hoc de re dixi etiā quædam supra cap. 16. libri prioris.

13 Huc pertinet, quod dici solet, † parum referre, siue quis verbis apertis, siue ipso facto mentē suam declaret, per tex. l. si tamen, §. ei, qui, ff. de ædil. edicq. Et l. Paul. ff. rē rat. hab. Doctor. ad l. reprehēdēda, C. de instit. & subst. glo. in l. legata, §. fi. & ibidem Doctor. ff. de suis, & legit. l. prædijs, §. Titia, & ibi Bart. ff. de lega. 3. c. dilecti filij. & ibidem gloss. in verbo facto, de appel. facit tex. in l. 1. & l. fi. C. si maior fact. alien. rat. hab. l. pupil-

pupillus, §.fanè, ff.de auct.tut.Doctores poft Inn.in c ex partè Decani, de refcript.& in c.in præfentia, de procur & Rota decif.455.per prædictam collationem, & 428.habens, in nouis. Et fentit Alexand. confi.118. vifo proceffu, col.2.lib.5. & Dec.conf.232.dura. col.1.nu.2.lib.1.& conf.362.vifo puncto, col.2.lib 3 Lafi.ad d.l de quibus, nu.11.Menoc. recuper. poff. remedio, nu.124.

14 Eodem modo in terminis † quoad præfentem cafum, idq; tam in decremento, quam nummorum fupetuenienti augmento decidit D.Euerard Præfes Mech.in loc.95.intitulato: A ratione cafus conuerfiua, nu.3 Sextò ad hoc facit, Quod fi per ftatutum florenus taxatus fit ad 18.ftuferos, deinde valor feu æftimatio crefcit ad 18.ftuferos cum dimidiato, quod debitor obligatus ad florenos, debeat foluere 18.ftuferos cum dimidiato, per rationem cafus conuerfiuam. Quia fi florenus decreuiffet, & non valuiffet nifi quindecim ftuferos, non voluiffet debitor foluere nifi quindecim.Et ita hanc quæftionem determinat quoque Bald.in l.fi quis argentum, 3.col.C. de donat.dicens fe fic confuluiffe aliquando. Et idem Bald.in conf.fuo 213 vol.5.incip Punctus quæftionis.idem vult.Salic. in l.cmu quid. circa fin ff.fi cert.pet.

15 Ex quo benè apparet,†quantum vfus ex confuetudo in foluendis nummis, etiam ftatuto in contrarium decifo,operentur. Vfque adeò, quod etfi vna pecunia magis fit vfitata, quā alia, refpiciamus monetam magis vfitatam, text & gl in.c.2. de maled.& in Clem.2.Doct.ad illam, extr. de decim.Tyraq. de retract.ligna.d.§.1.& gl.20.

16 Si igitur in ciuitate† aut regione aliqua frequententur diuerfæ libræ pecuniarum, vti 14.cap part. priorisexplicatum eft fufius, nec conftiterit, de quibus libris contrahentes intellexerint, quæ ve pecunia exburfata fuerit, debitore offerente tales libras, aut pecunia, quæ minoris valet, creditore maiores,& præftantiores exigente.Accurf.in l.femper in probationibus, ff de reg.iur refpondet: regionis moré primo infpiciendum,quod fi in ea æquabiliter moneta fit recepta,fpectabitur minor. Nā ita fubijcitur in d.l. *Quia ergo fi neque mos regionis appareat, quia eft varius, ad id quod minimum eft, fum-*

17 *ma eft redigenda.* Id†quod optimè etiam probatur in l.nūmis, ff.de leg.3.*Nummis*, habet text.*indiftinctè legatis,hoc receptius* eft, vt

est, vt exiguiores legati videantur; si neque ex consuetudine patris familias, neque ex contextu testamenti possit apparere, quales videlicet sint legati, vide glos. ibid.

Quæ si in testamentis obtinent, multò magis in contractibus locum habere debent, cum in testamentis plenior fiat in-
18 terpretatio, † quā in contractibus, l. in testamentis, ff. de reg. iur. c. cum dilecti, in fine. ext. de dona. Petr Iac. tit. de cert. condi. gen. ex stip §. 1. vers. sed quid si non fuisset. Prędicta est amplexus Albert Brun. præs. 2. num. 8. 15. 17. & consequenter vsque ad fin. gloss. margin. ex sententia Goffred. & Hostien. ad d. cap. 2. de maled. Atque ita apparet in his, potius esse electionem penes debitorē, quàm creditorem, per Ange. in l. fin. C. de vete. num. potest. lib. 11. Francisc. Curt. num. 30. & Ioannes Aquila. Theore. vltim part. 2. de Monet. hæc pulchra sunt, alboq; notanda lapillo.

THEMA Cap. XXI.

Diuersitas loci contractus, & solutionis in soluenda Moneta.

SVMMARIA.

1 *Locus contractus, & non solutionis inspiciendus.*
2 *Argumentatio à solitis, & consuetis efficax.*
3 *Loci contractus rationem habendam, etiam in re alibi sita.*
4 *Quod principaliter agitur potius, quam quod accessoriè venit inspici debet.*
5 *Veritas rei fictione potior.*
6 *Locus destinatæ solutionis debet attendi.*
7 *Aliquando contractus, aliquando locus solutionis attendendus.*
8 *Locus contractus vbi de eius substantialibus agitur inspiciendus.*
9 *Locus solutionis, vbi de ijs agitur quæ circa solutionem contingunt, attendendus.*
10 *Executionis punctus, pertinet ad iudicem executionis.*
11 *Locus solutionis ab exemplo declaratus.*
12 *Auctoritates Præsidis, Petkij, Old. VVesen. pro loco solutionis.*
13 *Conclusio pro loco solutioni destinato.*

14 Locus

14 *Locus beneficij, & non Impetrationis inspiciendus.*
15 *Actus ibi censetur celebratus, in quem locum confert iurisdictionem.*

CAPVT XXI.

Vid autem si, quoad valorem pecuniæ extrinsecum currentem, statuto aliter cautum sit, aut diuersimodè obseruetur in loco contractus, & solutionis? forte, vt clarius explicem, contraxerunt Mercatores Coloniæ in mille florenis ad 15.batz.seu mille floren. Brabant. 20.scilicet stuferorum (subexauditam hic volo obligationem non speciei, sed generis,) soluendis in ipsis Nundinis Francofurdiensibus instantibus, quid dicendum, habebiturne ratio loci contractus, an verò solutionis? Prima consideratione appareret fortè, debere valorem mo-
1 netæ secundùm statuta † vel consuetudinem loci contractus, & ita prout æstimatur pecunia hic Coloniæ, & non Francofurdiæ attendi, per expressum textum iuris in l semper in stipulationibus, ff.de regul.iur.De eo enim, & non de alio loco, quam in quo contractus dicitur celebratus, contrahentes videntur cogitasse, per l.quod si nolit, §.quia assidua.ff de ædil. edict. Et sic vti in præcedentibus de tempore contractus est deductum, etiam hic, identitate rationis attenta, de loco similiter erit dicendum, & inferendum, maximè cum ita communiter fieri assolet.

2 Quæ argumentatio tanquam † à solitis, & consuetis valet atque procedit, per Præsid.Mechl.loc.104.Probatur illud ipsum per text.expressum.l.si fundus.ff.de euict. *Si fundus venierit*, Caius inquit, *ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gestum est, pro euictione caueri oportet*. Quod glo. & Docto.vs-
3 que adeò extendunt,† vt quamuis fundus diuenditus alibi situs sit, nihilominus habendam rationem loci contractus, dicat.per l.1.C.de contrahen.empt.l.1.in princ. ff.de vsur.l.cum de lanionis, §.asinam, in fine ff.de fund.instr.leg.l.quod si nolit,§.qui assidua,ff.de ædil.edict.l.si prius.§.placuit.ff.de aqua pluu.arcen.

Pro quo est,& illud,quod dicitur inspiciendum potius esse,

quod

4 quod principaliter agitur, † quam quod accessoriè, vel secundariò venit, l. si quis, nec causam, ff. si certum peta. l. 1. in prin. ff. de auctor. tutor. Principaliter autem intentio contrahentium ad ipsum contractum, accessoriè verò, ad solutionem est directa. Ergo secundum locum contractus deberet fieri solutio.

5 Sic potius † inspici debet rei veritas, quam aliqualis fictio per l. filio, ff. de lib. & posthum. Dicitur autem fictè, & non reuera in loco solutionis contrahi, per l. contraxisse, ff. de actio. & obligat. Verbum siquidem ibi insertum, *intelligitur*, hoc sensu passim accipitur, per l. intelligendus, ff. de verborum signific. & in l. si familia, ff. de iurisdict. omnium iudic. l. 1. § 1. C. de rei vxoriæ actio. Hinc Brun. præsupposit. 2. num. 15. ita infert: Si diuersa sit consuetudo inter locum contractus, & locum solutionis destinatæ, attendi debet consuetudo loci cõtractus, per Bald. Bart. Oldrad. Alexan. & alios, quos allegat, & sequitur.

Sed prædictis, alijsque non obstantibus in contrarium est veritas, & communis Doctor. assertio, ac disciplina, videlicet in his inspiciendum fore consuetudinem, & statuta loci, in
6 † quem est destinata solutio. Atque ita in præmisso exemplo secundum statuta Ciuit. Francofurdiensis solutio fieri debet, per verum, ac genuinum intellectum, d. l. contraxisse, & ad illã Zas. & reliqui Doct. l. vinũ, in fi. ff. si cer. pet. l. hęres absens, & ad illam Bald. Ang. Alber & alij, §. 1. ff. de iud. l. 2. ff. de bon. auct. iud. poss. l. fin. & ibi per Ang. ff. de tritica. act. toto tit. ff. de eo, quod cert. loc. & l. vnic. C. vbi omi. quæ cert. loc Ioan. And. in c. in obscuris, in fine, de regul. iur in 6. Tiraquel de retract. ligna. §. 1. gloss. 2. A Vendu. num. 49. per Bald. Salicet. Angel. Domin. Alber. Matth. de Afflict. & alios.

Quod eleganter, & in longum explicat Nicol Euerar. Preses, consil. 78. per totum, adhibita tamen hac recepta distinctione, quo ad casuum diuersitatem. Nam si incidat aliquod
7 † dubium in ipsa conuentione, vna pars intelligit contractũ pro suo capite, altera verò pars aliter, & sic dissentiunt in tenore, vel continentia contractus, vt habet Zasius, seu, vt Preses, de perfectione, vel solemnitate, aut de † aliqua substantiali qualitate contractus disceptatur, & inspicitur statutum, seu consuetudo loci contractus celebrati, atque ita loquitur

d. l. si

d.l.si fundus,quod approbant Doct.passim,Bart.in l.1. num. 37.C.de sum.Trinitate,& fide Cathol.Bald.num.17.Salic. numero.13.Ias.hanc communem pronunciantem,num.44.Nicol. Euerar.cons.185.Port.lib.5.commun.opin.conclus.29. & 31. Tenet,extenditque illud ipsum copiosius D.Gail.2. obserua. 123. quo Lectorem remitto: Admiratione verò dignum non est,quod in his inspiciamus locum initæ conuentionis,vbi cõtractus suam perfectionem accepit. Atque ita saluatur π ẽs, & decisio Bruni paulò ante tradita,illudque Gozad.cons.49. num.14.& sequentibus non in contractibus tãtum, vt quoad solemnitates locum contractus inspiciamus, verum etiam in vltimis voluntatibus obseruandum esse, etiam quoad forenses,contendit,facit l.si non speciali,& l.fin. C.de testament. a quo Gail. non recedit.

9 Verùm vbi agitur de soluendi consuetudine, † vt in casu præsenti,vel de his, quæ veniunt implenda diu post contractum, & in alio loco impletioni destinato, tunc ille locus destinatę solutionis etiam inspicitur.Et idem determinat Bald.
10 in † his, quæ concernunt executionem contractus, l. quæro, ff.de solut.& in Auth.quas actiones,C.de sacros.Eccles.& in l. 1.in princ.C.de confess.item in authen.habita,in q.3. C.ne filius pro patre.In executione,inquit, non consideramus causam de præterito, sed locum, & tempus, quando, & vbi fiet, quia executio est actus de futuro.

Exempli causa: si quis fuerit condemnatus in hac Ciuitate Coloniensi, in qua coram quinque testibus liceat testari,
11 & executio est facienda in alio loco,ac Ciuitate,vbi † cõtrarium obseruatur.Hic quamuis Doct.vehementer contendãt, cuiusnã loci statuta sint sequenda,an nè secundum ea executio faciẽda sit,quæ vigent in loco iudicis prioris,an verò eius territorij,in quo executor commoratur:velitq; Ant.de Butr. & quidam alij, prioris iudicis statuta fore obseruanda,tamẽ contraria sententia Baldi est verior,& receptior.per textũ,l. missi opinatores,C.de exact.trib.lib.10. ibi, Exequantur pro
12 consuetudine Regionum,&c. atque † ita obseruari de consuetudine,tenet Zas.ad l.a Diuo Pio.§.sententiam,in fin.ff.de re iud.Videatur omninò Præses Mechl.Euerar.in loco præc. latissimè, & perfectissimè omnium hanc quæstionem pertractantem,& partem illam corroborantem. Et post eum Petr.

Petr. Pecchius de iure sisten. c. 8. vbi, & ad statuta loci factę attestationis hæc retorquet: Quibus adde Vvesembec. in consi. 14. num. 54. ita loquentem. Quod si igitur, vt existimo, D. a B. domicilium, quo solutio destinata est, in Hassia situm est, vbi ius cõmune seruatur, liquet hic in quæstione solutionis istius loci ius attendendum esse, & non Saxonicum, dato quod in hoc territorio contractum esset, per Oldr. consil. 168. in prin. & Alex. consil. 37. volum. 5.

13 Sequitur ergò ex præmissis, † quo ad valorem monetæ, & florenorum dictorum mille, non esse inspicienda statuta huius Ciuitatis Coloniensis, sed Francofurdianę, atque secundũ ea solutionem per debitorem faciendam, atque ita simili mo-
14 do † dicimus de valore beneficij impetrati, videlicet non eũ locum vbi beneficium est impetratum, sed illum, vbi bene-
15 ficium situm est, inspiciendum. Actus enim † cuius expeditio in tertium locum cõfert iurisdictionem, in illo loco intelligitur celebratus, per Oldradum dicto consilio 168. in principio.

THEMA Cap. XXII.

In sententia, & laudo; item Principis rescripto, ac gratia, cuiusnam temporis ratio haberi debeat breuiter explicatum.

SVMMARIA.

1 *IN sententia, & laudo tempus sententiæ attenditur.*
2 *Condemnatio ex obligatione veniens contractus tempus respicit.*
3 *In debitò ex gratia, rescripto, vel præcepto Principis veniens, distinguendum.*
4 *Princeps sciens, vel ignorans monetæ valorem.*
5 *Solutionis tempus in soluenda decima intuemur.*
6 *Gratia beneficij vacaturi tempus vacationis respicit.*
7 *Gemin. Roman. Menoch. sententia contra communem.*

CAPVT. XXII.

1 IN † sententia, & laudo, si moneta intrinsecùs sit mutata, non tempus executionis, sed sententiæ inspiciendum esse, Doćto. communiter astruunt. Non enim iudex aut arbiter de alio tempore videtur cogitasse, per ea quæ in præcedentibus sunt dicta. Ita tenet Oldr. consi. 13. Et facit ipsius consi. 31. & cons. 250. Bru. par. 10. Quod, ait, intellige nisi condemnatio fieret ex aliqua
2 † antecedente obligatione, eo casu, quo tempus obligationis solet inspici, iuxta l. vinum cum concordantibus. ff. si cert. pet, argumen. c. eam te, & c. constitutus. extr. de prescripti. Sequitur Panormit. consil. 56. incip. Quòd si solutio, libr. 2. Neapol. decis. 194. nume. 2. versicul. allegatur ad hoc. Anton Gabriel. conclus. 6. lib. 3. de solut. & liber Ioan. Aquil. de monet. potest. Theor. 6. Curt. de monet. num. 19. in fin. Lauden. num. 28. de Monet.

Quid autem in debito ex rescripto, seu gratia, vel Principis præcepto aut mandato veniente, si interim valor monetę
3 intrinsecus sit mutatus? Hic † amplector receptam à Doćtoribus hanc distinćtionem. Aut enim tempore gratiæ, rescripti, præcepti, &c. sciuit Princeps valorem monetæ, & inspi-
4 ciendum est tempus gratiæ, & † præscientiæ: aut verò Princeps tunc temporis ignorauit valorem monetæ, & dicendũ, habendam rationem valoris monetæ currentis solutionis tẽpore. Ita accipitur text. & glo. in Clem. si beneficiorum. extr.
5 de decim. Quòd decima assignata † alicui super aliquo beneficio, debeatur solui secundum vsum monetæ currentis tempore solutionis, vti determinat Bru. part. 11. & 7. num. 4. Oldr. alleg. consil. 250. & consil. 168. Mil. in repert. in verbo, pecunia. Gabriel. dict. loc. conclus. 7. Summa Ang. in verbo, solutio, num. 29. versic. & sic concludo. Guliel. de Monte, Lauden. de decim. Addit Brun. Quod si gratia referat se ad beneficium
6 vacaturum, quòd tunc debeamus considerare † pecuniã secundùm tempus vacationis, ex quo gratia effećtum sortitur. Qualitas enim verbo adiećta restringenda est ad tempus verbi, quo beneficium vacabit.

Non me præterit, longè aliter, quoad mutationem valoris

intrinseci, sentire ac determinare etiam in terminis Gemi-
7 nianum consil. 137. Rom. 40. consil. 123. Et eosdem secuti Gallus. num. 809. in longum Menoch. consil. 49. num. 23. Qui omnia ad tempus solutionis modo supra explicato q. 17. habito, scilicet, respectu ad extrinsecum valorem, qui tempore contractus, testamenti, siue in obligatione speciei, siue generis frequentabatur, considerationem ligæ, ac ponderis non anxiè vrgentes, referunt, atque retorquent.

Vide de hac communi, si placet, auctores citatos per Dom. Horat. Mandos. Roman. in addition. ad d. consil. Romani, hanc sententiam nostram, vti æquiorem, ac communiorem pronunciantem. Cum quo hic ego transeo, & communi, ne hæreticus videar, assisto.

THEMA Cap. XXIII.

De annuo reditu persoluendo.

S V M M A R I A.

1 *In annuis reditibus solutionis tempus considerandum, vt quidam volunt.*
2 *Itaque intrinsecus valor non curandus.*
3 *Reditus annuos de moneta deteriori solui posse, vt alij.*
4 *In annuis reditibus contractus tempus inspicimus.*
5 *Communis sententia contra quendam iuriscon. & alios.*
6 *Monetarum extrinsecus valor minus curatur.*
7 *Aestimatio tempore contractus facta, attenditur.*
8 *Solui non dicitur, quod deterius soluitur.*
9 *In extrinseca bonitate solutionis tempori inhærendum.*
10 *Intrinsecus valor secundum Gallos parum curatur.*
11 *Pecunia magis in quantitate, quàm qualitate consistit.*
12 *Aestimatio ab initio contractus præscripta attenditur.*
13 *Generis obligatio ad tempus solutionis refertur.*
14 *Valutati, & iusti thalleri, quo pacto accipiantur.*
15 *Thalleri valutati ad speciem violenter torquentur.*
16 *Valutatio idem quod æstimatio significat.*
17 *Species taxata tempus solutionis respicit.*
18 *Extrinseci valoris mutatio ad tempus solutionis est referenda.*

CAPVT XXIII.

1 Præcitati Doctores Geminianus, Romanus Menochius, defendũt in effectu, in annuis reditibus, si moneta ad quam persoluendam debitor est obligatus, intrinsecus sit mutata, non tempus contractus, sed solutionis attẽdendum esse. Figuremus casum hoc pacto. Fiteræ obligationum volunt, vt quotannis Titio, eiusdemque hæredibus per Caium ratione dotis, aut alias alicuius initæ transactionis, soluantur quinquaginta thalleri, aut 12½. libræ grossorum. Contigit autem quòd tempore initę obligationis fortior in valore intrinseco fuerit pecunia, quam sit modo, aut annis subsequentibus, quid dicendum, cuiusnam temporis ratio habebitur?

Secundùm præmentionatos D. Doctores respondendum foret, idque tam in reditu antiquo fundiario, quàm alias in reditibus alijs; pecuniæ summa aliqua mediante comparatis ad currentem pecuniam, & solutionis tempore vsualem, non verò intrinsecum valorem respiciendum esse, solutionesque taliter per debitorem rectè fieri posse. Quare etiamsi thalle-
2 rus Imper. aurei in auro, vel † in pondere, vel etiam liga deficerent, parum, inquiunt, hoc erit curandum, sed prout hodiè exponuntur, ita eosdem recipere, creditor tenebitur, quidam quæst 90. & seq. & num. 809. quæst. 100. Menoch consil. alleg. 49. num. 23. & 24 ac quasi per totum. Atque ita dicunt illi ex sententia Romani, & Geminiani, quòd sufficiat soluere dictũ reditum de moneta noua currente tempore solutionis. Ita quòd debitor non teneatur ad æstimationem, quàm antiqua successu temporis sortita est supra nouam. Et infert Gallus,
3 rectè ac † iuridicè dictos Doctores consuluisse, licèt omnes ferè alij Doctores reprobent, & secundùm ipsum malè, quod latius præcitati, vt diximus aliquoties, prosequuntur. Adde ijsdem consilium de annuo reditu sex milium Turonensium, quorum 12. faciunt aureum vnum Florentinum, Leonin. 3 1. vbi pro sententia Romani inferre videtur, licèt ipse principaliter de extrinseco valore loquatur.

Fatemur ergo Menoch. Cæteros alijque pręcitati libenter, &

& absque vlla cunctatione, communem sententiam esse, licèt
4 contra illam ipsi decidant, debere in his annuis reditibus, & cæteris contractibus, mutationem valoris intrinseci, si fortè superuenit, attendi, & ita solutiones faciendas esse secundùm illos, pro qua Brun. decidit part. 7. Panormita. consi. 59. Oldr. consi. 250. incip. factum tale est, facit Regula, & conclusio maxima prima supra posita. Itém Bald in cap. quanto. de iureiur. Vbi de annua dote persoluenda, tempus allegationis esse attendendum dicit, pulchrè Natta consil. 664. 4. volum. & consil. 192. circa fin. Henn. Godens. consil. 78. & in consil. Papiens.
5 Colleg. statim ab initio. Et alibi Gallus. Hoc † etiam secundũ omnes, ait, volũt iura Canonica in c. olim causam, incip. cum Canonicis, extra, de cens. c. quanto extr. de iureiur.

Quæ omnia Canonistæ ibi, & vbique intelligunt, vt non solum in summa semel soluenda, sed etiam in pẽsionibus, & obligationibus successiuis debeat solui pecunia secundum æstimationem non extrinsecam, vt vulgaris habet lectio, sed intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis. Ita quod etsi deficeret vetus Moneta, non sufficiat soluere de noua deterioris materiæ, etiam eodem valore extrinseco, nisi suppleatur ad bonitatem intrinsecam, quæ erat tempore dispositionis. Quo facit d. conclusio nostra prima Maxima, ad quam lectorem remitto.

6 Si verò intrinseco valore saluo, & integro existente attendat, quæso lector diligenter, extrinsecus creuerit, hoc ipsum non curabitur. Idque tam quoad præcitatos, quàm quoad sententiam communem aliorum Doctorum. Exempli gratia. In specie aliqua monetę æstimata fortè anno 1570 cùm Imperialis thallerus valeret 56. alb. Obligatio est contracta in 200. thalleris Imperialibus, & dictum vt quotannis soluerentur decem pro annuo reditu, proque Imperiali quolibet.
7 56. albi supputarentur. Contigit † postmodum, quòd Imperialis decreuerit ad 54. alb. quod tamen rarius fieri assolet; vel quòd, vt frequentius experimur, Imperialis augeatur, valeatque, & exponatur pro alb. 60. 66. vel 72. quid dicendum, cuius erit periculum commodum, & incommodum, quem respiciet tale augmentum? Imperitum vulgus, sit verbo venia, aut etiam Docti non tamen bene in Doctorum traditionibus versati, respondendum illicò putarent, vti non se-

mel mihi fuit obiectum; Imperiales, eorundemve vetant æstimationem secundùm ligam, aut preciositatem, idest, valorem intrinsecum, qui contractus tempore erat; esse in obligatione; quæ ad speciem rigorosè nimis, non attenta valutatione ab initio contractus facta, coarctantur. Si quis objiciat de æstimatione tempore contractus facta ad 56. alb. & sic contractui ex conuentione, & pacto, de quo supra, prouisum, nec vlterius procedendum esse? Replicant mox illi quasi bene, si dijs placet informati, tales albos non leuiores, aut deteriores esse in obligatione, & soluendos, quales tunc fuerint cum obligatio initium sumpsit, videlicet d. ann. 1570. Et ita oculos conuertunt in hoc valore extrinseco, ad tempus contractus, contra Maximam nostram Secundam Conclus. c. 2. quasi, & hic non rectè soluatur, quod deterius soluitur, cum alias creditor non leue damnum, si deteriores albi illi obtrudi possint ferre cogeretur; quòd iniquum foret. Itaque neutiquam secundum eos concedendum.

Verùm si quis ad ea, quæ pro basi ac fundamento harum, & similium quæstionum omnium supra sunt adducta, & tanquam certa atque indubitata in d. Conclus. 2. Maxima, & in c. 6. posita, aduertat, facilis erit istorum omnium resolutio. Quę
9 habet, † quoad bonitatem extrinsecam, liga ac pondere durantibus, non dispositionis, sed solutionis tempus præcisè, hæsitationeque omni semota, attendamus, nó curando de augmento, vel decremento, quod superuenit.

Itaque debitor, vt defectum adimplere, ita quoq; augmentum rectè, albos videlicet 56. in Imperiali excedens, vt passim in alijs monetarum speciebus, deducere poterit. Atque ita se habet rei veritas, quicquid hactenus, siue per Zygostatas, & artis peritos, siue per Iudices, vel Aduocatos, Sollicitatores, Procuratores; siue per quascunque alias personas, & vel iudicialiter, vel extraiudicialiter in contrarium tractatum, sententiatum, definitum, aut decisum fuerit, non obstante.

Si enim prœmentionatorum doctissimorum virorum, Geminiani, Romani, Galli, & Menochij auctoritate atque iudicio, eo vsque progressum est, licèt contra communem, vt núc sæpè est repetitum, vt propter vsum quotidianum monetæ solutionis tépore currentis, consideratio, & respectus valoris

intrin-

10 intrinseci, † ligæ ac ponderis, vilipendatur, negligatur, non attendatur, neque curetur, quippe pecunia magis ex quantitate, auctoritateque publica, quam ex materia, aut pon-
11 dere, & liga, quatenus † pecunia est, subsistit, & suum esse sortitur, per l. 1. ff. de emptio. & venditio. relati auctores supra, Et Hotoman. de re nummar. circa princip. Cur nos dubios, vel ancipites teneret hæc nostra de extrinseco valore ab ijsmet, tum maximè communi calculo, atque ab omnibus veteribus, & recentioribus scriptoribus recepta, & ap-
12 probata sententia? Sic æstimationem factam, etiam † in obligatione speciei ab initio contractus inspicimus, & habito respectu ad illam solutionem facimus etiam per eandẽ speciem, subducendo si pluris, & addendo si minoris æstimetur tempore solutionis eadem species. Prout latius capit. 4. & capit. 5. supra, & per transcursum est edoctum, quæ hic repetere nolo.
13 De † generis obligatione nulla speciei facta mentione, veluti si quis obligatus sit ad soluendos annuatim centum thalleros, pro vna vice expositis bis mille thalleris, res est expedita, & 2. conclusio maxima, 2. capit. supra omnem dubitationis ansam amouet atque tollit. Quare hoc casu, & similibus debitor soluendo monetam iuxta tempus solutionis communiter currentem, liberabitur, & in causam duriorem condemnari non debebit.

Huius rei gratia, vbi ex parte cuiusdam Viduæ nuper in simili facti contingentia requisitus essem, respondere non aliter nec potui, nec debui, quam vti subsequitur. Obligatio iuxta documentum scrineale, aut literas obligationis hoc pacta erat concepta. Hoc est thalleri tales per 52. albos sunt taxati siue æstimati, veniuntque ita soluendi.

Hinc creditor, & qui eidem obstabant, vrgebant verba illa, quasi inde videretur inferendum, esse Imperiales: alij, qui humaniori, & benigniori affectu ergà afflictam, propter annuas pesisiones, viduam, iuxta capit. Exod. cap. 22. mouebantur, dicebant, & volebant eo casu ad minimum tales albos persoluendos fore, quales præscripto anno 50. aut aliàs contractus tempore, vsu, inque commercijs frequentabantur, hoc est, vt in exemplo præcedenti positum, de quolibet Imperiali deducerent modo, & lucro quasi debitori cederet,

non nisi 4. alibi excedentes, & consequenter in alijs speciebus secundum æstimationem contractus tempore quondam vsitatam.

Verùm attentis ijs, beneque perpensis, & examinatis, de quibus præcedit, dixique supra cap. 5. & aliquoties. Viduam non teneri, aut compelli debere aliumne debitorem, in alia æstimatione, quàm ea quæ tempore quidem contractus inter partes facta, & præscripta est, verùm respectu adhibito ad tépus solutionis, & censum annuum persoluere, & reluitionem facere, incunctanter respondi. Sic re vera communis habet sententia, & ipsa suadet æquitas. Non enim vlla ratione ver-
15 ba illa taliter posita valor monetæ illius, aut ad speciem, & sic Imperialem torqueri poterunt.
16 Valutatio siquidem nihil aliud significat, quam † æstimatio, taxatio, hinc valuam quidam nominauit. Quæ taxatio hoc casu rotundis, & apertis verbis per partes ab initio est facta: bonitas etiam monetæ cursum non minus eum respicit, qui hodiè receptus est, quàm qui quondam fuit, quemadmodum ipsa experientia edocemur. Neque etiam si species ab
17 initio fuisset nominata, propterea † statim sequitur eam deberi, & præcisè in obligatione esse? Ex quo taxatio siue valutatio intercessit tempus solutionis respiciens.

Cùm itaque iuris sit, vt præmissum, indubitati, in mutatione extrinseci valoris, in quo nunc sumus, in his, & simili-
18 bus† facti speciebus, etiam præstationibus annuis, ad æstimationem siue valutationem de publico hodie, hoc est solutionis, & non contractus tempore receptam, nos respicere debere, pro vidua, vt præcedit, respondi, ac manu propria subscripsi.

Quę his sex versiculis termino.

Quilibet aduertat Iudex, omnisque potestas
Mentis ad hęc oculos flectere iura velit.
Fundamenta quidem communis opinio vulgi
Non habet, & veri cognitione caret.
Tu contra prolata moues arresta? quid inde?
Exemplis nimium fidere iura vetant.

THE-

THEMA Cap. XXIIII.

In annuis præstationibus qualiter currat præscriptio, traditum.

SVMMARIA.

1 *Præscriptio in annuis præstationibus tripliciter consideratur.*
2 *Præscriptionem vnam pro omnibus annis sufficere.*
3 *Aliud legatis, aliud in contractibus obseruatur, vt quidam volunt.*
4 *Verbum, quandocunque, & perpetuò, quid velint operenturq;.*
5 *Annuum legatum non vtendo non amittitur.*
6 *In legato annuo non sufficit vna præscriptio.*
7 *Anni vniuscuiusque propriam esse præscriptionem.*
8 *Pro ista Martini sententia sæpè iudicatum fuisse.*
9 *Præscriptio centum annorum est magni effectus.*
10 *Præscriptio in aliqua parte totalis summæ quo pacto procedat.*
11 *Mala fides præscriptioni obstat.*
12 *Contractus tempus in annuis inspicitur redditibus.*
13 *Præscriptione longissimi temporis omnes actiones tolluntur.*
14 *D. Gailij opinio, in modo, & qualitate soluendæ pecuniæ, reiecta.*
15 *Communis quæ dicitur, non semper communem sententiam esse.*
16 *Communis quæ quondam fuit, non necessariò, & hodie communis vocabitur.*
17 *Solutiones longo tempore factæ, designant qualitatem monetæ dubiæ.*
18 *Præscriptio 30. vel 40. annorum in certæ nummorum speciei obligatione requiritur.*
19 *Præscriptiones longi temporis in modo, & qualitate soluendi, vis maxima, quod pluribus auctoritatibus comprobatur.*
20 *Præscriptio vna sufficit in qualitate soluendi, etiam quoad futurum.*
21 *Præscriptio in modo soluendi tolerabilior, quàm in totali summa.*
22 *Præscriptio in vsuris, & accessionibus facilius procedit, quàm in rebus ipsis principalioribus.*
23 *Seruitutis qualitas facilius, quam ius ipsum seruitutis præscribitur.*

24 *Ius decimandi difficilius, quàm eius qualitas pręscribitur.*
25 *Protestatio recipientis pecuniam debiliorem, inefficax est.*
26 *Conuentio talis pręsumitur, quales sunt subsecutę solutiones.*
27 *Causa talis pręsumitur, qualis per effectum solutionis demonstratur.*
28 *Secuta obseruantia ambiguitatem pręcedentem tollit.*
29 *Obseruantia talis non necessario pręscriptionem requirit.*
30 *Emphyteuta pensiones debitas per factas solutiones probat.*
31 *Reformatio Illust. Principis Iulię, &c. hanc communem probat.*
32 *Solutiones difformiter factę, quid dicendum?*
33 *Currentem isto casu monetam subintelligendam.*
34 *Creditori non succurritur scienter monetam debiliorem recipienti.*
35 *Bartoli sententia, communiter reiecta.*
36 *Pręscriptio in casu, l. competit. de pręscrip. non procedit.*
37 *Auctores citantur plures de pręscriptione in modo soluendi.*
38 *Bona fides in pręscriptione omnino requiritur.*
39 *Pręscriptio aliter in personalibus, quàm realibus, quoad bonam, vel malam fidem, procedit secundum quosdam.*
40 *Pręscriptionem cum mala fide procedere, sentit VVesembecius.*
41 *Iure Canonico omnia iura sunt abrogata, quę malam fidem tolerant.*
42 *Bona fides pręsumitur, donec contrarium probetur.*
43 *Creditor possitne debitorem in posterum obligare, propter sępius factas solutiones?*
44 *Solutiones factas hic non sufficere ostenditur.*
45 *Subditi ea, quę Dominis longo tempore ex certa causa pręstiterunt, in posterum pręstare compelluntur.*
46 *Annua pręstatio, longo tempore facta ex causa, tituli pręsumptionem inducit.*
47 *Annua pręstatio per 30. annos facta, quid operetur.*
48 *Temporis cursus maioris, tituli defectum supplet.*
49 *Annua pręstatio immemorialis absque causa, quid operetur?*
50 *Immemorialis temporis vis maxima.*
51 *Solutiones factę trina vice, faciunt pręsumi omni decurso tempore solutum.*

CAPUT XXIIII.

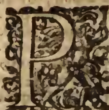

Præscriptio in annuis, vel menstruis præstationibus qualiter procedat, breuiter hic nobis erit exponendum, quæ quoad institutum nostrum tripliciter potest considerari.

1 Aut † enim de præscriptione totalis alicuius summæ, aut eius saltem parte, aut verò de modo & qualitate soluendi agitur. Quòd ad totalē summam attinet, video per gl. & Doct. ad l. cùm notissimi §. in his C. de præscrip. 30. vel 40. annorum, vbi harum quæstionū propria est sedes, tres diuersas earundem recenseri opiniones.

2 Est vna Bulg. & Rog. sufficere, videlicet † vnam præscriptionem pro omnibus etiam præstationibus, præteritis, & futuris, idque tam in legatis, & præstationibus ex vltimis voluntatibus, quàm stipulationibus, aut reliquis contractibus prouenientibus: quæ prescriptio ab illo tempore, quo cessatum est incipit currere. Ita vt si anno 1559. in persolutione primo cessatum, & ad annum vsque 90 nihil pensitatum fuerit, quoad præteritum, & futurum tempus etiam in perpetuum debitor securus erit, & liber l. eos. C. de vsur. per Baldum, & Salicet. in d. §. in iis. Barto. Dyn. Pau. de Castr. Alex. Imol. in l. de pupillo. §. si in pluribus. ff. de nou. oper. nunc.

Abbas in c. auditis, in pen. colum. versicul. extr. gloss. de prescript. Massuer. in prax. sua, titul. de præscript. versicul. item per lapsum. Henning. Godens. consil. 79. num. 36. Sicuti, ait, obligatio, & ius annui reditus, seu præstationis annuæ, simul & vnico tempore oritur, licèt differatur in diem exactio, ita etiam pariformiter simul incipit præscriptio cōtra debitum annuum, & quæ sequuntur.

Et hanc opinionem Bulg. ac sequacium in Galliis ex consuetudine generali seruari, attestatur Boer. decis. 336.

Secunda opinio fuit antiqui Glossatoris Ioan. qui hunc in

3 modum distinguit. Aut † enim sumus in stipulatione annua, quia vnica est stipulatio, & obligatio igitur inquit, sufficiet vna præscriptio pro omnib. annis præteritis, & sequentib. pro quo facit, c. quanto, de præscri, atque in eo non differt ab illa

quæ præcedit sententia Bulga.Vasq.Illustr.cont.cap.83.num. 89.Vnum,inquit, idemque ius vno ictu extinctum præscribitur,nisi verbum, quandocunque, fuerit additum, eo casu censeri plures dispositiones, & sic requirerentur plures præscriptiones.Balb.4.part.princ.quæst.4.de præscript.de quo & de verbo perpetuò,quodq; per illa 10.& 20.benè,non 20.annorum præscriptio tollatur,vide D.Couarr.var.resp.1. cap.9. nu.4.Et V Vesenb.cõs.2.nu.93.circa fin. Chass.in cons. Burg. rub.9.§.2.Verba,Par quelque laps de temps. nu. 5. & sequen. Omninò verò super hoc pũcto et additis ijs verbis quandocunq;, omni tempore,Vide Tiber.Decian.resp.10.volu.1.nu. 51.& conseq. per infinit.auctoritates,qui illam omnino dicit in praxi seruandum, in quam sententiam inclinat Leonin. Cancell.Gelriens.ducat.consil.43.Et hanc quoque communẽ dicit Boer.d.decis.336.Cuma.in d.§.in pluribus, col.2.Fulgo. in d.§.in his.Corn. consil.72. nume,23. Vbi infert ex gloss. ad
5 d.§.in his,ex eo sequi, quòd † annuum legatum non vtendo non amittatur, per l. vsusfructus alterius annis. ff. quib.mod. vsusfruct.amitt.Et per Doct. ibidem alleg. Pro hac sententia concludit Schurff.conf.10.numer.12.Centur.1.quam etiã cõmunem refert. Sequitur. Villal.in commun. opinion. verbo Præscriptio,num.251.Egregiè astipulatur Capel. Tholos. q.343.in princ.Vide Aym.Crauet.de antiq. temp. part.4. nu. 34.§.materia ista. Balb.d. §. part.4.q.4.Feli.10. And. in d. ca. auditis.de præscript.

6 Aut versamur, inquit Ioan.in legatis annuis,quia tunc plura videntur legata,non sufficiet quoque vna præscriptio pro omnibus,l.si Stichũ.§. stipulatio. ff. de ver. oblig. Et sic quot sunt anni,tot sunt actiones & præscriptiones. Hanc sequitur Accurs.in d.§.in §.in his. Old. Odof. Bart. Angel.in præcit.§. Signorol.de Homod.consi.31. Specul. in titu. de loc. §. nunc aliqua, versic.41. Vide etiam pro hac sententia Tiber. Decian. respon. 2. volum.1.num.39. & consequenter per multas alleg.

7 Tertia fuit Martin.de Fano, Doctoris antiqui † sententia, qui voluit tot esse præscriptiones, quot sunt præstationes, & vniuscuiusq; anni propriam esse,ac remanere præscriptionẽ. Exempli causa. Si ab anno quinquagesimo nono ad hunc vsque præsentẽ 90.cessatum fuerit in persolutione præstationis

annuæ,

annuæ, præſcriptũ erit anno 59. & omnib. pcedẽtib. 57. 56. 55. & deinceps retrò annis, intermedijs verò & futuris annis, 60. 61. Itẽ 90. 91. 94. 96. & ſequẽtib. nequaquàm. Ratio eſt, quòd vniuſcuiuſque anni ſua ſit propria & peculiaris pręſcriptio.

Huic ſententiæ aſsiſtunt Doctores Vltramontani, Iacob. de Aretin. Petr. Cyn. Raph. Fulg. Bal. in d. §. in ijs. nec nõ Doct. communiter moderni, pro qua concludit Guid. Pap. quæſt.
8 406. incip. Pone quod debes. Atque † pro hac ſemper in Delphin. patria ſua iudicatũ fuiſſe, eandemq; veriorem, licèt præcedentem magis communem eſſe refert. Sequitur Boer. q. 336. cir. fi. Idque propter expreſſum, ſatiſque clarũ textum, d. §. in ijs. Cuius verba ſunt hęc. *Hęc in his etiam promiſsionibus vel legatis vel alijs obligationibus, tẽpora memoratarũ pręſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cuiuslibet anni vel mẽſis, vel alterius ſingularis temporis computari manifeſtũ eſt.*

Qui textus, ait Bartol. eſt clarus iudicio meo. Quem etiam laudat, pro eadẽque aliquot vicibus in Cam. Imper. iudicatũ fuiſſe teſtatur Minſing. 3. Obſ. 13. Et D. Gail. lib. 2. Obſeru. 73. Coſtal. ad l. ſi vſuſf. ff. quib. mod. vſuſf. vel vſus amit. Hoc, ait, text. præmentionatę Conſtitutionis Iuſtin. manifeſtè probat, quæ non in legatis ſolùm, ſed etiam in debitis ex contractu loquitur. Idem tenet VVrmſer. in Pract. Forenſ. titu. de præſcript. 5.

Cui ego ſententiæ imperterritus ſubſcribo, ab eademque in iudicando recedendum neutiquam eſſe iudico. Cum illa
9 tamen communi Doctorum limitatione. Niſi ceſſatum † fuerit in perſolutione per centum annos. Tunc enim ſatis dici poteſt omne ius ſublatum, per l. ſi vſusfructus. & ad illam Bar. ff. de vſuf. leg. Boer. in fi. d. loc. Quamuis Guid. Pap. alioſq; illã ſententiam tenentes reprehendat Aym. Crauet. d. loc. de ant. temp. num. 34. exiſtimans liberationem præſtationum & annuorum redituum longiſsimo tempore præſcribi poſſe.
10 Altera eſt quæſtio † de aliqua parte ſummæ principalis nõ ſolutæ, vt putà, debet quis decem thalleros Imper. & per 30. annos, non niſi quinque ſoluit, anne in alijs quinque præſcriptum erit?

Reſpondet gloſſ. 1. ad d. §. in ijs. in fin. Quòd non erit præſcriptum, per l. cùm fidem. C. de non nume. pecun. ſoluendo enim partem debiti, videtur quis totum debitum agnoſcere.

Schurff.

Schurf.d.consil.10.nume.3.Cent.1 Itaque idem quod de toto,etiam in parte locum habebit.per l.quod de tota.ff. de rei vendica.Barto post Dynum, & etiam Salicet. distinguūt. Vt
11 si solutio fuerit facta,tanquàm † vnum debitum, nec sit debitor in mala fide,præscriptio locum habeat,secùs verò si sciuerit se in plus obligatum,solueritq; tanquàm debiti partem Balb.4.part.4 q.5.vbi infert vix esse, vt præscriptio in istiusmodi annuis præstationibus locum inueniat, propter præsumptam malam fidem, quæ etiam hæredi vniuersali nocet. Nisi de tertio singulari successore,ad quem res peruenit, super qua annua pensio est assignata,quo casu etiam 10. & 20. annorum prescriptio haberet locum per eum ibidem. & q.7. num.4.fusius.

Tertia consequenter quæstio discutienda venit,ad propositum nostrum vt plurimum pertinens. Quæ est de qualitate & modo soluendæ pecuniæ præscriptione superueniente. Dictum est in præcedentibus,quemadmodum quoad intrinsecū
12 valorem mutatum in omnibus † contractibus, ita etiam in annuis reditibus ad contractus,& non solutionis tempus nos respicere, & secundùm eum debitorē persoluere debere Hic nunc videndum & discutiendum venit, anne contra communem istam regulam aliquid valeat præscriptio, maximè longissimi temporis triginta, videlicet,vel quadraginta annorum, quibus regulariter omnes actiones tolluntur, per l.
13 sicut. l. omnes. C. de præscript.30. vel 40. ann. † an potius, quemadmodū in precedentibus est traditum de præscriptione alicuius totalis summæ, eiusdemque partis. Idem quoque & hic valoris intrinseci mutatione superueniente, iudicium ferendum erit?

Quod ex ijs sequi videtur, quæ tradit d. quæst.7. nume.4. Vbi non referre ait, siue quis minorem summam in numero, siue aliàs de pecunia debiliori, quàm quæ fuerit quondam, soluerit. Nam quod in toto, hoc etiam in parte meritò obseruabitur.Ita infert per d. l. quæ de tota. Quo respexisse D. Gail.est verisimile, d. Obser.73. Vbi cùm præscriptionem in annuis præstationibus locum non habere, idque multis præiudicijs in Camera fuisse obseruatū & determinatū præmisit, mox quasi ex eodem fundamento infert. Quapropter recipienti solutionem in minori valore,quàm fuit tempore contractus,

tractus, non potest obijci præscriptio longissimi temporis.
14 Verùm † illa illatio, quòd pace tanti viri, iam in Domino mortui, dixerim, nimis est generalis, neque satis tuta, nec mirũ si aliquando bonus dormitet Homerus: vt ex multis constat locis in discutiendis & decidendis & quęstionibus pręmissis & similibus, tum etiam maximè ex præceptis artis huius
15 cudendę monetę lib. priori à nobis traditis. Sępè † etiã opinio illa quę pro communi allegatur, communis non est re vera; vt de Alexand. id attestante dicit Decius consi. 180. nu. 7. vers. non obstat quod contr. Petr. & Socin. Iun. in consi. 112. in vlt. verb. 3. colum. Et neque si olim pro communi fuerit habita
16 opinio quædam, itaque † necessariò, & illam hodie pro communi amplecti cogimur, vt tenet Iason in l. 1. ff. de offic. eius cui, &c. nu. 64 Socin. consi. 174. nu. 21. in 2. & item in alio cõs. 158. nu. 70. eod. vol. Tiber. Decian. resp. 31. nu. 116 l. 1. vol. & 3. resp. 44. nu. 6.

Est ergo (vt euidentioris intellectus gratia hoc præmittã) vbi constat de certa aliqua pecunia in obligationem deducta, fortè de aureis in auro, Thaller. Imperial. Coronat. aut similibus speciebus annuatim persoluendis: aliquando verò de certa aliqua nũmorum specie non habemus determinatam veritatem, & tamen de continuatione solutionis per longum, aut longissimum tempus facta, constat, quæ omninò notari ac considerari debent.

17 Dico igitur primò † in hoc posteriori membro, vbi dubitatur de certo genere nũmorum, hoc dubium declarari per solutiones longo tempore, hoc est, per decenniũ factas. In alio verò membro, vbi constat de certo numorum genere, requi-
18 ri pręscriptionẽ inter priuatas personas 30. & † Ecclesiasticas 40. annorum, pro vt habet communis Doctorum opinio. Exempli causa: In literis obligationum est specificata annua præstatio ducentorum aureorum Rhenensium simpliciter. Si dubitetur, quales illi aurei Rhenenses fuerint, vt fieri non iniquè potest, iam communis illa decisio locum habebit, vt si per decem annos solutio aliqualiter fuerit facta, in posterum simili poterit fieri modo. Si verò de ijs certa sit scientia, qualesve Rhenenses illi fuerint, cõstet, & solutiones hactenus factę sint p marcas tres, & solidos quinque, hoc est 41. alb. solutionis tẽpore currentes, vt illos modo accipio, idque p 30. vel

40. an-

40. annorum spacium, vt dictum, propter talem longissimã præscriptionem, liberabitur in posterum debitor, soluendo 3. marcas, & 5. solidos, siue 41. alb. monetæ currentis.

Probatur hæc doctrina primo per Laudens. in fine sui tra-
19 ctatus de Monet. Cuius hæc sunt verba. Nota † vnum in quo consului: nam in testamento continetur, qualiter Titius promisit centum florenos omni anno ex tali possessione, deinde per decennium fuit facta solutio per debitorem ducentorum florenorum in auro, vel in tanta pecunia, certè consuluit, quod ista promissio de centum florenis, intelligatur de aureis, non autem de solidis 31. florenorum. Rationem subiungit hanc. Quia sequens solutio continuata per decenniũ, declarat qualitatem monetæ dubiæ. l. cum de in rem verso, ff. de vsur. & hoc, ibi sequitur, quando dubium est, de qua moneta senserint contrahentes. Si autem esset certum, puta, promisi centum aureos Venetos iusti ponderis, & boni auri, ad hoc, vt possit præscribi pecuniæ qualitas, requiruntur triginta anni in priuato, quadraginta verò in Ecclesiastico, per tex. c. olim, de censib.

Idem tenet Ioan. Aquil. de Monet. potest. in initio cap. 2. & in fin. Elicitur vtiliter, ait, quod vbi accipientes, & soluentes census nihil expresserint de pecunia aliqua, tunc dubitatio subleuatur per solutiones præcedétes longo tempore factas, quia ista pecunia videtur fuisse in obligatione, in qua diuturna solutio fuit facta, pro qua est elegans, & verè aureus textus in cap. cum venissent, extr. de instit. vbi quia non constabat de aliqua concessione, dubitabatur vtrum esset personalis, an verò realis, deciditur quod realis præsumatur. Semper enim vt realis fuit obseruata, & possessa. Cui adde c. dilectus, de consuetudi. l. sed & Iulianus. §. perinde. ff. ad Macedon. l. seruus plurium. §. fin. ff. de legat. 1. Ita in istum sensum eadem iura citat Tiberi. Decian. resp. 124. 3. volum. num. 13. Nam, ait, ex obseruantia secuta, declaratur ambiguitas precedentis declarationis, &c.

Sequitur Franc. Curt. de Monet. in fin. adducens pro eo auctoritatem Laudens. & aliorum per eundem citatorum, idem tenet Brun. limit. 4. in initio. Fallit, scilicet regula principalis, quando longo tempore aliquis debitor certæ pecuniæ soluisset de pecunia minoris valoris, vel soluisset secundum va-

lorem

lorem temporis solutionis, c. olim à contrario sensu, cum ibidem notatis, idque ex sententia Laud. Curt. & aliorum, postà numer. 8. latius prosequitur, pro eademq; concludit. Et ibi eidem etiam, qui tempore intermedio, præscriptione nec dum completa, plus ignoranter soluit, quam soluere tenebatur, restitutionem dandã infert. Et hoc ista præscriptio operatur in foro Ecclesiastico annorum 40. Cæsareo verò 30. ac paulò post. Incipit ista præscriptio currere, cum primũ quis incipit soluere de Moneta, seu ad aliam æstimationem, quam teneretur tempore obligationis, reprobata opinione eorum, qui dicebant in annuis præstationibus necesse esse, vt contra quamlibet præstationem de nouo inchoaretur præscriptio, quo casu exigeretur tempus duplicatum, per notata ibidem.

Idem amplexus est Aegid. Boss. in praxi crimi. tit. de Monet. nu. 5. Aduertendum est, inquit, an per 30. annos creditor receperit solutionem pecuniæ, quæ expenditur, quia eo casu etiam tenetur semper in futurum recipere, per c. olim causã, de censi. vbi Alberi. quoque in fine dicit, ita cõmuniter teneri, Aretin. consi 112. colum. 2. incip. consideratis. Atque istam
20 doctrinam, quod vna † tantummodò sit obligatio & præscriptio, quo ad annos præteritos & futuros, vbi scilicet de modo & qualitate alicuius monetæ præscribendæ agitur, ego libenter recipio, neque hoc ipsum ijs quę præcedunt, aliquid obuersatur. Ex quo facilius modo & qualitati per soluendi,
21 quam annuæ præstationi in summa aliqua totali eiusdem vel parte præscribitur, quod magnam habet rationem, per gloss. in §. fin. l. talis scriptura, ff. de lega. 1. Et per Speculat. in titu. de legat. § superest, versic illud quoque. & prosequuntur Doctor. latius in alleg consi. collegij Papiensis.
22 Sic dicimus in vsuris, † fructibus, & accessionibus, per l. eos, in princ. C. de vsur. facit gloss ad d. §. in his. in princ. Costal. ad d. l. si vsusfructus, ff. quibus mod. vsus. amit. Brun. fallen. 5. vbi notabiliter inquit, ɔdio vsurarum non contractus, sed solutionis tempus attendendum.
23 Simile quid † videmus in seruitute præscribenda, in qua cum agatur de præscribenda tota re, aut de graui aliquo præiudicio, tũc iuxtà communem sententiam, requiritur titulus, vt loquitur c. 1. extr. de præscript. in 6. Si verò de modica aliqua læsione, aut de præiudicio leuiori agatur, præscriptio,

absque

absque titulo etiam procedit, per gloss. Bart. Bald. Alber. Angel. Paul. & Doct. communiter ad l. si quis, diuturno, ff. si seruit. vend. & gloss. in l. seruitutes, ff. de seruit. Balb. de praescriptio. in 4. part. 3. part. principalis, quaestio. 1. nume. 7. Didacus Couarruui. Variar. Resolutio. 1. c. 17. nu. 7. Cui adstipulatur Vasq. contr. illustr. 4. cap. 78. in d. c. 1. Agebatur, ait, de praescri-
24 bendo ipso † iure decimandi, quod nocidum magis esse constat, quam si ageretur de praescribenda alicuius rei qualitate, vt in d. l. si quis diuturno.

Hęc vsque adeò vera sunt, vt quamuis per recipientem pecuniam protestatio interponatur, quod per hoc non velit
25 sibi praeiudicari in futurum, † talis protestatio viribus carens, nihil operabitur, quae non nisi certis in casibus praescriptionē interrumpit, l. vt perfectius, C. de ann. excep. Schurff. alleg. conf. 10.

Absolutissimè habes haec pertractata in praecit. conf. collegij Papiens. quasi per totum. Pręsumitur talis, ait, conuentio
26 fuisse, † quales sunt subsecutae solutiones, per Baldum in famosa sua decis. ad l. si certis annis, vers. aut non constat, C.
27 de pact. vbi dicit, quod talis pręsumatur causa, qualis per ef-
28 fectum solutionis demonstratur. Et † qualis apparet solutio, talis praesumitur praecessissę concessio, per l. cum de in rem verso, ff. de vsur.

Facit quod habet pulchrè Aym. Crauet. consi. 101. incip.
29 nobilis Guido de Balseijs. Ex † Obseruantia, ait, secuta, declaratur ambiguitas, quae in praecedentibus esse poterat: Ex ijs enim quę postea fiunt, declaratur qualis fuerit actus in praecedentibus: additq; quod obseruantia postea secuta, sit tam potens ad declarationem ambiguae voluntatis, vt non requiratur praescriptio in tali obseruantia, id est, quod longo tempore ita fuit obseruatum. Est enim, inquit, obseruantia in qua nulla pręscriptio requiritur; sequit Lenoninus Cancellarius conf. 12. num. 9.

Atque hoc notandum pro emphyteutis Bald. praecit. loc.
30 refert, qui instrumenta sua perdiderunt, vt si non † appareat pro quanta pensione sit concessa emphyteusis, praesumatur pro ea concessa, pro qua reperitur solutum, per Alexan. cons. 107. incip. in causa & lite vertente, in princi. lib. 1. & in praecit. conf. colleg. Papien. nume. 8. Sequitur: Communis sententia

est,

est, quod per 30. annos contra laicum, vel 40. contra Ecclesiam currat præscriptio, si debitor in aliqua moneta soluat per tempus 30. vel 40. annorum, in moneta noua deteriore. Consentit his Schurff. cons. 10. vbi admodum pro ea vrget, c. olim, & Natta cons. 664. In annuis, ait, reditibus valor monetæ est inspiciendus, qui fuit tempore cõtractus. Itaque initiũ semper conspicimus. Quando autem fuisset præscriptum longissimo tempore, & cum bona fide, vtputa cum esset solutũ de minori moneta per 30. vel 40. annos, tunc procederet contraria opinio, vt dicunt Doct. ait in locis præalleg. & per Aretin. late in cons. 111. Considerati quæ in puncto.

Idem Natta in cons. 192. his verbis sequitur. Posset etiam pro parte Communitatis adduci præscriptio triginta annorum, quoniam qui debet soluere in pecunia maioris æstimationis, si soluat pecuniam minoris æstimationis per tẽpus prædictum, tutus est præscriptione, si modo soluit bona fide, & recipiens putauit sibi plus non deberi, de quo tamen posteriori annexo, infra latius. Si placet, vide ibidem auctoritates plures pro hac facientes.

31 Hæc eadem in † Reformatione Illustrissimi Principis Iuliacens. Cliu. & Montis, &c. recepta, & approbata video, titul. De annuis reditibus ex aliorum bonis, fol. 104. cap. 107. Vbi postquam communem nostram de tempore contractus sententiam, eò semper respiciendum esse, si non aliter conuentum præmisit, textus habet. Nisi emptor, & creditor annui redditus vltra 30. annos in moneta vsuali, & currẽte solutionem agnouerint, & receperint. Ijs enim duob. casibus dictus emptor, & creditor currentem, & vsualem monetam recipere, eademque contentus esse tenetur.

Hanc quoque approbat Menoch. cons. suorum 49. nu. 20. vbi ex mente Aretini, hanc sententiam confirmari ex eo ait, quod hæc dicitur quædam interpretatio rei dubiæ, quæ a secuta obseruantia prouenit, & quæ quidẽm obseruantia præscriptione omninò perfecta nõ indiget, quod nota Socin. cõsil. 145. libr. 1. Crauet. consil. 101. num. 4. & cons. 18. nume. 2. & cons. 211. in fine.

32 Quid autem si non † vniformiter semper, seu ad vnum, eũdemque modum solutiones sint factæ, an nè perinde præscriptioni 30. & 40. annorum locus erit? Et si fuerit, cuius tẽporis

ratio, quoad solutiones diuersimodè factas habebitur? Exempli causa, Thallerus, quem vocant Ioachimicum, inuenitur in obligatione, & per 30. annos, nunc per 40. nunc 50. nunc 60. item 70. & vltra albos, vt ea inconstantia lyppis, & tonsoribus est nota, diuersimodè solutiones sunt factæ, quo pacto hac varietate solutionum mediante, in posterum solutiones fient? Hostien. in summa, de decim. in § ex quibus, col. 1. vers. quod si moneta, & Bertran. cons. 261. in fi. vers. & illud nō hēt dubium, in antiq. vol. 1. Præscriptionem in ista difformitate solutionū non admittunt sed secundū istum valorem, habito ad tempus contractus respectu, easdē fieri debere autumant, alij vero de moneta, quæ plus valuit, intra tēpus præscriptionis vrgent, & ad illam debitorem obligatum esse contenduūt, per Signor. in gloss. præmissa 74. col. vlt.

Ego vero, vt qui in his omnibus in nullius magistri verba iuraui, licet a communi ægrius euellar, eorum sequor sententiam, qui volunt præscriptum esse, & vniformitatem subesse in eo, quod semper solutiones sint factæ secundū tempus nō
33 contractus, † sed solutionis, prout tunc semper valuit nūmus fuitque communiter expositus. Et sic præscriptum erit, Bruno teste, vt possit, & debeat solui moneta, secundum vsualem monetam, tempore faciendarum solutionum, & secundū valorem monetarum eo tempore, sic soluendum in futuru, quasi ita foret conuentum, vel dispositum, per Corn. consil. 181. num. 173. versic. 2. dicti rei, & colu. fin. vers. nec obstat, quod dicit Hostien. vbi d clarat vol. 2. per Ioan. Anto. & Alexan. in cons. 17. col. fin. vers. solum ergò, & cons. 75. col. 1. versi. & præcedit dicta conclusio. Hæc reuera præclara sunt, & non passim obuia, ideòque diligenter notanda.

Ponit Bart. doctrinæ prædictæ de præscriptione fallētiam vnam notabilem non dissimilem isti, de qua paulò ante, quo-
34 ad protestationem, est dictum. Videlicet, † si creditor sciēs sibi debitorē in plus, vel in præstantiorem monetam obligatū, pensionem recipiat, per hoc præscriptionem nihil contra eū operari, ad l. si prius, ff. de aqua plu. arcend. quæ Bar. opinio merito est reijcienda. Si enim contra ignorātem talis præscriptio locum habet, vti, & ipse sentit, multo potius, magisq; cō tra scientem operabitur, quod non prosequor latius, cū Do-
35 ctor. contra Bar. sentiant † communiter. Vide cons. prēallegā.

Papieni.

Papiens.& Schurff.cons.10.vbi inquit,Ex his patet,quod Bar. isto casu,salua sua pace, malè distinguit, an scilicet creditor receperit minorem monetam sciens, vel ignorans, quia ista decisio est præcisè contra textum alleg.c olim,& ita dicit Io. de Imol.ad d.l.si prius,vbi expresse quoque reprobat illud dictum Bar.Vide Balb.d.q.7.ibi,puto tamen Curt.Iun.in consi. 24.col.fin.vers.nec obstat.

36 Est autem casus notabilis † annuorum redituum,in quo præscriptio minus procedit,videlicet in l.comperit C de præscr. 30.vel 50.annorum,in qua l. dicitur annum censum præscribi non posse,cuius solutio talis est,legem istam procedere in censu debito, in signum recognitionis dominij, & superioritatis,Balb.in fin.d.quæst.7 & seq. & 1.q.2.par.5.in prin. Panorm.ad cap.audientiam,col.vlt.de præscrip. in cons.colleg. Papiens.num.3,in fin.& num.11.

Sequitur ex præmisis illatio hæc optimè concludens.Vt si dubium sit,de qua moneta senserint contrahentes,tunc sufficere præscriptionem longi temporis decem annorum:si verò sit certa aliqua species nominata,aut alias notorium, qua-
37 lis pecunia fuerit exposita,& in obligationem deducta, † eo casu requiri præscriptionem 30.annorum,& 40. iuxta modũ præscriptum. Cui placet, consulat hac de re præter allegat. D.Doct.Gabr.in commun opin.tit de solut.& liber. Conclus. 1.num.25.Felin.in cap.cum Bertoldus,in 11.col.extr.de re iudic.& Are.in d.cons 111.incip.cõsiderari. Signor.de Homod. Alexan.in cons.17.colum.fin.vers.solum ergo.Socin.cons.50. num.9.lib.4.Rub.cons.75. num.2.

In hac præscriptione redituum,etiam ibi,vbi de modo, &
38 qualitate soluendæ pecuniæ, † non est ignorandum, bonam fidem semper requiri,sine qua præscriptio nullatenus procedit,secundum magis communem & veriorem Doctor.sentẽtiam.Natta cons.192.Balb.d.quęst.7. ex sententia Host. Ioã. Andr.Butrig.& aliorum Doct.ad c.vigilanti, & final. extr.de præscript. & cap.possessor,de regul iuris,in 6.Brun.d.limit.4. & in cons.Papiens.num.4.Mynsing.4.Obser.6.Omnis,inquit, de iure ciuili præscriptio 30.annorum cum mala fide procedit,tamen communis Doctorum est theorica,quod omnes ll. ciuiles, quæ dicunt præscriptionem in certis casibus non requirere bonam fidem,per ius Canonicũ sunt correctæ,ac sub-

latæ: atque illud sequi tenemur. Cum in præscriptione tractetur de peccato,d.c.fin.idem Mynſ.conſ.17.& conſ.48.

39 Sunt qui distinguunt inter personales,& reales. † actiones. In illis præscriptionem cum mala fide procedere, in his verò neutiquam valere contendentes,per Host. in sua aurea summa.tit.de præscr. rerū immob.in §. quę res præscribi possunt. & Bart.in l.sequitur.§.si viam. ff de vsuc. quod mordicus de-

40 fendit Vvesſ.conſ.14.nu 46.falsissimum† arguēs,quod Doct. in præscript.30.annorū,de bona fide comminiscuntur,cum illa non pendeat a bona fide possessoris,vt qui nihil possideat, sed cuius ius a creditore possidetur,per l.2.in gloss. fin. C. de cond.ex leg.cumque ob solam negligentiā non petentis hæc pręscriptio sit introducta,per auctoritates plures,quas habet ibid.Vvesſ.& conſ.5.de præsc.nu.31.& cōsequenter. Vbi quod in terris Imperij ius ciuile obseruetur,quod superuenientem malam fidem non excludit. per Guid.Pap.q.199. decis.Thol. 74.& latius ibidem. Item Vvesſ. conſ.8.de rerum Eccles. luit, nu.15.Schurff.3.conſ.20.

Sed Matthesil. sing.23. Nota, ait,quod omnes ſſ. & omnia statuta,quæ permittunt præscriptiones cum mala fide, cōtra reales,& personales,vel mixtas actiones, non valent ipso iu-

41 re,quia sunt contra ius commune,† & nutriunt peccatū.Vbi copiosissimè hoc prosequitur pro,& contra,Gab.Sayr.in annotat.tub.& Did.Couar.in Relect. ad c. possessor malæ fidei, de reg. iur.in 6.§.1 r.num 3.& 4. qui tandem in hæc verba suā interponit sententiam.

Quapropter illud opinor certissimum esse, & ita quidem in praxi seruandum fore in vtroque foro,quod nulla pręscriptio, nec in realibus, nec in personalibus cum mala fide admittatur,cuius ego auctoritati subscribo,per Balb.de pręscr. 2.par.4.princ.quæst.2.num.2.Alexan.consil.99.nume.5.volu. 4.Cæpolla de seruit.rust.præd.c.24.num.7.Crauet.de antiqu. tempor.par.4.§.absolutis,num.30. pro quibus vide Vvesenb. allegat.conſ.5.num.22 hanc quoque cōmunem pronunciantem Et omninò Anton.Gabr.Roman.lib.5.de præscript.conclus.3.vbi inquit.Innumeri sunt Doct. qui tenent istam opinionem,vt etiā in actionibus personalibus(attenta iuris Canonici dispositione,per quam malę fidei possessor nullo tempore præscribit, d.c.fin.) bona fides requiratur, & aliter non

procedat præscriptio, apud quem Gabr. habes auctoritates pro, & contra vsque ad satietatem. Adde Tiber. Decia. alleg. respon. 2. vol. 1. nu. 190. & seq. in longum.

42 Bona † autem fides ex longissima temporis præscriptione tandiu præsumitur, donec contrarium probetur. per glos. ad d. c. fin. & c. si diligenti. Bart. in l. Celsus. ff. de vsuc. & in l. fin. vnde vi. C. & Bald. in l. pen. C. de lon. temp. præscrip. & in l. qui contra, C. de incest. nup. l. pen. C. de euict. gloss. in verbo bona fides, instit. de vsuc. Alc. de præsumpt. Reg. 3. præs. Dida. Couar. de spons. 2 par. c. 8. §. 1. num. 4. Curt. Sen. consil. 71. & cons. 82. colum. 4. Curt. Iun. cons. 28. colum. 2. Aym. Crau. de antiq. temp. 4. part. num. 17. §. Materia ista. Viuius in comm. opin. 276. & Menoch. de arb. iudic. Cas 43. intitulatur. *Quando ex temporis diuturnitate bona fides præsumatur*. Et Rem. recup poss. 13. num. 70. atque hanc communem refert. Ripa in c. sutrina, nu. 99. de causa poss. & propr. Iason in §. sed istæ, num. 99. Inst. de action. Alexand. cons. 200. viso, num. 21. lib. 2. Vvesemb. cõsil. 2. numer. 86. & consil. 4. num. 85. Decis. Neapol. 40. num. 2. Quidam consil. 20. Balb. laté in 3. part. princ. & 2. 4. princ. q. 1. & ad repetitionem, l. Celsus, par. 3. statim ab initio. Andr. de Isern. sing. 6. Matth. de sil. sing. 12. nu. 12. Tib. Deci. resp. 108. vol. 3. nu. 11. & resp. 13. vol. 2. num. 78. vbi infert, quod bona fides præsumatur. ex quacunque leui, & colorata causa, in præscr. videl. 30. & 40. anno. per glo. not. secun. Bal. in l. 1. C. ne de causa status. & Alex. in cons. 16. in causa, colum. 6. consil. 110. visis colum. vltim. in fin. 1. volum. vide plura apud Decian. in loc. præcitat.

43 † Quo pacto creditor ob solutiones longo tempore factas debitorem in posterum sibi obliget.

Hactenus quo pacto debitori succurratur, qui per longum vel longissimum tempus annuas præstationes in alia moneta, quam de qua conuentum erat, siue etiam vbi dubitabatur de qualitate monetæ, secundum valorem currentem, & sic leuiorem, ac debiliorem, solutiones fecit, ita vt in posterum non vlterius, causamvè duriorem teneatur, est expositũ. Ad quam pertinet, & hæc elegans quæstio ad multa conducibilis, quam breuibus verbis saltem remissiuè expediam. Soluit Titius 10. 30. aut 40. annos Mæuio annuam pensionem aliquam, forte centum florenos, aut aliquot modios frumẽti.

Quæritur an nè propter diutinam solutionem factam recipiens creditor contra soluentem, attenta saltem præscriptione illa solutionis factæ, in posterum efficaciter agere possit, vt perpetuo sibi ad cẽtum florenorum, seu vt ad modiorum solutionem sit obligatus.

Et dicendum quod etsi annuæ præstationes etiam confor-
44 mes, aut aliqua pecuniæ summa, longo † tempore singulis annis sit præstita, non tamen soluentem in futurum obligare valebunt: nisi specificè allegatum, & probatum fuerit, istas præstationes factas esse causa aliqua certa, & specificata, itaque intentio exactoris non tam super cursu temporis, quam expresione, & comprobatione alicuius iustæ, & idoneæ causæ debet esse fundata, ac radicata. l. ad probationem. C. loc. l. neque naturalis. C. de probat. l. penult. ff. de his, quę su. vel alie. iur. sunt.

45 † Hinc subditi, atque vassalli compelli, ac cogi possunt, ad soluendum, & præstandum dominis suis ea, quæ longo tempore, & ex certa aliqua, ac legitima causa præstare consueuerunt, quamuis aliter de eius veritate neutiquam probetur. per Alexan. consil. 124. lib. 4. Quare ex sententia Bart. ad dictam l. cum de in rem verso, & Costal. ibidem. Cum rusticus soluit singulis annis par caponum, & nulla causa in promptu est, nemo dixerit teneri eum futuro tempore ad præstationem, at cum causa adfertur, eaque ex diutina possesione probatur, satis obligatio induci credita est, vt text. leg. præment.

Quod ipsum Couarru. 2. part. Relect. §. 4. ad cap. possessor malæ fidei distinguendo accuratius prosequitur, habetq; huius propositionis, & regulæ conclusiones tres, quarum 1. est
46 ista. Annua, & vniformis præstatio cuiuslibet reditus facta ex causa expressa decem annis cõtinuis, inducit præsumptionem veræ causæ, & tituli.

47 Secunda † conclusio habet ita. Annua præstatio iure, & ratione reditus perpetui continuis 30. annis facta, non tantum inducit tituli præsumptionem, sed veram reditus perpetui
48 acquisitionem per præscriptionem. † Cursus enim temporis maioris supplet tituli defectum. per text. in capit. sancto., 16. quæst. 3. l. sicut, l. cum notissimi, C. de præscript. triginta, vel quadraginta ann. §. potest, Panormitan. ad cap. illud

ad fi-

ad finem, secund. colum. versicul. præterea dubitatur, de præscriptio.

49 Tertia † conclusio est. Annua præstatio vniformis, & contingens per tempus, cuius initium memoriam hominis excedit, titulum iustum, & sufficientem inducit, etiamsi præstationes non fuerint factæ ex causa illa, quam præscribens allegat. Immo nullius causæ specialis allegatio est necessaria.

50 Hæc † enim est vis immemorialis præscriptionis, vt in his quæ absque titulo acquiri tempore non possunt, immemoriali præscriptione acquirantur, quę, & tunc requiritur, quando iuris cōmunis, grauis, & ingens præsumptio contra præscribentem militat. Couarru. ad dictum cap. possessor. § 4. & Gallus quæst. 20. de vsur. & in consil. Parisiens. titul. 1. § 7. numer. 21. Guid. Pap. quæst. 407. & 408 Balb. de præscript. alleg. quæst. 10. 2. par. 3. in princip. Doctor. ad l. cum de in rem verso. de vsur. Cui placet videat Auctores infinitos apud præmētionatos scriptores hac de re, & de tempore immemoriali, & quantum præscriptio, siue consuetudo istius temporis spacio munita valeat. Anton. Gabr. Roman. lib. 5. de præscrip. tit. conclus. 1. fusissimè illa tractantem.

His obiter addo in casu quodam huc pertinente Doctor. conclusionem, videlicet si quis annuam, vel semestrem, vel
51 menstruam † quocunque modo pensionem debeat, & si tres ante solutiones, suis statis temporibus continuatis, soluisse probauerit, præsumendum fore, eundem omnes ante actas pēsiones exoluisse. per l. quicunque, C. de apoch publ. lib. 10. & ibidem Bartol. qui illum textum admodum mirabilem dicit. Item per gloss. in l. 2. C. de iur. emphyt. & ibidem Guliel m. Cyn. Bartol. Bald. & Alberic. Alciat. in l. si certis annis, C. de pact. in verbo annis. Crem. sing. 79. Duen. regul. 54. Guilel. in cap. Raynutius, & verbis. Absque libris in 2. num. 165. cum. sequent. Eman. Soar. Rec. sent. in verbo pensionem. Petr. de Rauen. sing. 219. & 22. & omninò Ioan. Ant. Trig. singul. fin. 125.

THEMA Cap. XXV.

Debitum contractum aliquot Thallerorum Coloniensis pagamenti, boni argenti, & iusti ponderis.

S V M M A R I A.

1 *Casus. seu facti species præfiguratur.*
2 *Contractus tempus, si valor intrinsecus mutetur inspicitur.*
3 *Speciei obligatio solutionem requirit in specie.*
4 *Verba, aurei in auro, quid velint.*
5 *Generis obligationem hic auctor vult subintelligendam.*
6 *Thalleri communiter pro 52. alb. aut triginta stupher. accipiuntur.*
7 *Verba Coloniensis solutio explicantur.*
8 *Vsus loquendi semper attendendus.*
9 *Verba non debent censeri otiosè apposita.*
10 *Monetæ currentis verba solutionis tempus designant.*
11 *Thallerorum percussura quondam fuit impermissa.*
12 *Item quando fuerunt admissi thalleri Imperiales.*
13 *Mens contrahentium semper debet attendi.*
14 *Testatoris mentem lex, & Iudex, sicut venator leporem, sequuntur.*
15 *Creditori rectè fit solutio per 52. alb. currentes.*
16 *In dubio de minimis fit interpretatio.*

C A P V T XXV.

Lacet hic quæstionem quandam, eo quo hæc scriberem tempore mihi propositam, ειρωνικῶς, discutere, de qua nonnulla diximus quoque supra cap. 23. In obligationem literis circa principium
1 anni 1550. erectis ita † scriptum reperiebatur. Hoc est debētur mihi decem thalleri Coloniensis pagamenti, boni argenti, & iusti ponderis, annui reditus. Tum etiam in fine literarum, vbi de reluitione talis annui reditus fit mentio, ita habebatur, prædictorum 200. thalicum 200. thalleris similibus boni argenti, & iusti ponderis, & vsualis summa capitalis relui poterit.

Hic

Hic quæritur, de qua moneta annuus reditus sit soluendus, tunc etiam reluitio facienda? Præsupponendum est, non hic
2 agi de mutatione monetarum intrinseca, tunc † enim absque dubio contractus temporis haberetur ratio, secund. conc. sup. relatam maximã 1.2.c. Verum dicendum hic agi de mutatione valoris extrinseci, Pone enim thaleros Imperiales vel similes, contractus tempore anno præmisso.50. octo, vel nouẽ nummorum, marcas Colonienses valuisse, qui nunc, forte pro 10.11. aut 12. exponatur, & recipiantur, cuiusnã variatio talis periculo, & sic commodo vel incommodo augmentum illud cedet, debitorisne an vero creditoris?

Videtur prima fronte omnino ex ipsis verbis, obligationũ
3 literis incertis apparere, quod † sit obligatio speciei, & nõ generis, atq; ita soluendos esse thalleros, vel Imperiales, vel tales, quales tunc temporis currebãt, scilicet, vel Ioachimos, vel Saxonicos, Brandeburgicos, aut similes: aut saltem eorundem æstimationem, quæ contractus tempore frequentabatur reddendam. Quo faciunt illa verba in obligationum literis expresse adhibita, Boni argenti, & ponderosi, Ita enim in simili, aureoq; in auro determinat Minsing. ex iuris fundamento quasi indubitato. 1. obs. 65. Quantumuis enim per verba Bonus florenus, non subintelligatur præcise aurei in auro: sunt enim 15. Batlijs, & hic forte Coloniæ vulgariter loquendo 24. alborum, & similes boni aurei, & floreni, tamen si verba Boni argenti, & ponderosi, addantur, per ea videtur omnis dubitationis scrupulus amotus, & accipiendos tunc esse aureos in auro; vt ibidem decidit, nec ab eo dissentio.

Ergo etiam in casu præsenti propter verba obligationum literis inserta hæc, Coloniensis pagamenti, non alia deberet
4 moneta subintelligi, † quam ea quæ tempore obligationis specialiter frequentabatur. Facit, quod nisi hoc dicamus, videretur creditor ingens damnum sentire, cogendo nummos viliores, iuxtaque nimis exorbitantem, & illicitum extrinsecum valorem acceptare. Quod nimis foret durum, & iniquum.

His tamen aut quibuscunq; alijs non obstantibus, absque vlla cunctatione in proposita facti specie, dico non tam spe-
5 cificam quam † genericam obligationem subesse, itaque nos hic ad solutionis tempus respicere debere, quod ex simplici,

deductio-

deductione eorum quæ sequuntur perfectius patebit.

Notorium enim ex multis sit retro annis vti adhuc hodie, thallerorum verbum nō tam ad speciem aliquam restrictiuè semper, directum, sed vt plurimum, & quidē frequētissime ꝓ
6 genere ideoq; † in his partib. pro 52. alb. apud Burgundos, & Germanos inferiores pro 30. stupheris, vti florenus Brabantinus, inter mercatores nostros vsitatissimus, pro stupheris, in Superiori Germania, pro 17. Batlijs, vsurpatū fuisse, Hoc ipsum, primo ēt sequi vr̄ ex verbis subsequentibus cum moneta vsuali, & currente, paganient. per illā enim regulariter subin-
7 telligimus monetam omnem, maxime vero etiam † minorem quamlibet, vsualem tamen probam atque approbatam à verbo pagare, & pagador quod soluere significat.

Quæ etiam contrahentium intentio admodum iuuatur ꝑ adiectionem verborū istorū in fine obligationis positorum. cum currente, & vsuali moneta, quæ commodè, & absque violentia ad obligationē speciei referri nō possunt. Et sic modus
8 vsusq; loquendi † hanc intentionē satis superq; approbare vr: qui ante omnia, & tam in ꝯctibus quā vltimis volūtatibus est attendendus. per l. Labeo. ff. de supell. leg. c. ad audientiā, & ib. gl. in verbo intelligeremus, extr. de decim. c. ex literis, 7. extr. de spons. & matrim. l. liberorum. §. libris, & ibid. gl. marg. & §.
9 seq. quod tamē. ff. de leg. 3. pro quo † valde faciunt verba Baldi in l. leg. 12. tabularum ad fi. C. de leg. hære. in his, ait, vocabulis quæ non sunt ita proprie latina maxime attenditur cōmunis vsus loquendi, & grossus, Adde Cyn. in l. si cū antea, C. de don. ant. nupt. & Alex. consi. 2. nu. 17. vers. vide in proposito, 1. vol. & per Ias. in l. stipulatio ista. §. hoc quoq; ff. de verb. ob. Hoc si non, & hic diceremus, tunc verba permissa, cum currente, & vsuali moneta, omnino forent superflua, contra l. stipulatus, ff. de vsur. & c. si Papa, de priuil in 6. cum similib.
10 Eodem † modo verba illa, Monetæ currentis simpliciter ꝓlata, supra sumus interpretati cap. 13. vt si referantur ad tractum in futurum solutionis fiendæ, tunc secundum monetam vsualem solutionem fieri posse. Cum igitur ex proposito casu, & obligationum literis nihil aliud inferri posit, quam quod quotannis in futurum, secundùm currentem vsualem (in pondere tamen, & liga monetam probam) solutio, & liberatio fieri posit; nec debitor vlterius de iure aggrauari

aut

aut molestari debeat: manet decisio huius quæstionis secundùm modum præmissum, certa ac indubitata. Vide Menoch. & quos allegat cons. 49. nu. 43. & Guid. Pap. quæst. 493.

Et si rem ipsam paulò attentiùs atque diligentius examinare atque indagare velimus, ex ipsis Imperij Ordinat. constat,
11 † quòd prędicto tempore anno 1550. etsi quidem nummi tales percusi fuerint, licèt pauciores, qui thallerorum appellatione, siue Ioachimicorum à Valle Ioachimica, siue Saxonicorum, aut Brandeburgicorum, vocabantur, tamen impermissa, & vetita fuit eorũ percussura, & ne vlterius cuderent, sub graui posteà pœna prohibitum. Posteà nihilominùs, & tandem quidem post longas disputationes, & difficultates in
12 dietis pręhabitas atque interpositas, anno 1566. † huiusmodi quoque sortes, vt cum reliquis in Ordina. designatis, & specificatis, cuderentur, Imperij Status ordinauerunt. Hæc habentur in §. præterea ordinamus. Ordin. de anno 1551. & §. post hæc. Ordin. de anno 1559. & §. & vlterius. de anno 1566. Dixi quædam de his thalleris, lib. priori, cap. 18.

Ex his benè sequitur, contrahentes de aliqua obligatione speciei impermissæ non contraxisse nec sensisse, quorum mẽs
13 & † intentio semper, & ante omnia debet attendi, ac ponderari. l. in conuentionalibus, in fin. C. quæ res pignor. obli. non poss. l. promittendo. ff. de verbor. obligat. Schruff. 3. cons. 12. & consi. 64. num. 4. & l. si quis filium. C. de liber. præter. vel exher. Boer. decis. 327. Hinc Bal. admodum eleganter ait ad l. quidã,
14 in fin. C. de seru. necess. hær. instit. † Quòd lex, & Iudex pedetentim vadunt post mentem testatoris, sicut venator post leporem. Corn. consil. 7. incip. rudis, & incomposita, in 2. colum. Cot. in Memorabil. in verb. testator.

Et sic argumentum prius de obligatione speciei, tanquã inualidum, & mancum corruit. Quod ad alterum attinet, & quidem verba, ponderosi argenti, intelliguntur, illa de moneta qualibet Colonien. tempore solutionis communiter currentis, & non de aliqua specie.

Neq; etiam damnũ aliquod creditoris causari potest, qui semper 52. alb. pro tali Thallero in obligationem deducto, re-
15 cepit, † & recipere debuit, satisq; est, & sufficit ei, monetam de publico probatã, currentẽ, ac receptibilem solutam fuisse, quàm recusare non potest, per l. 2. C. de veter. numism. potest. lib. 11.

libr. 11. Facit nostra conclus. 2. Maxima, capit. 2. posita.

Est praeterea iuri, ac aequitati conforme (vt superpondij lo
16 co hoc addam) in † dubijs de minimis, aut mediocribus saltem nummis solutionem fieri posse, l. semper, & l. semper in stipulationibus, in fin. ff. de regul. iur. l. nummis. cum ibi notat. ff. de lega. 3. & c. ex parte, extr. de cens. Ita hoc quoque casu dicendum est de thalleris vsualibus alborum communiter currentium 52. solutionem, tam quoad annuum reditum, quàm quoad reluitionem eiusdem, nisi aliter ex mente contrahentium constiterit, fieri debere. Cui sententiae tanquam veritati, & aequitati consentaneae (aliorum concepta in contrariũ forte opinione, arrestisque desuper factis non obstantibus) ego imperterritus subscribo.

THEMA. Cap. XXVI.

De mora, & quo pacto illa moroso sit nociua.

SVMMARIA.

1 *Mora moroso semper est nociua.*
2 *Morae probatio cui incumbat.*
3 *Moram tam creditor, quàm debitor committit.*
4 *Mora quo pacto definiatur.*
5 *Mora facit rem aestimari quanti plurimi.*
6 *Moram quo pacto creditor committat.*
7 *Mora nociua etiam in nummis minutioribus.*
8 *Morae periculum indistinctè morosum respicit.*
9 *Interesse duplex, damni emergentis, & lucri cessantis.*
10 *Morosus ad intrinsecum, non extrinsecum interesse tenetur.*
11 *Interesse lucri cessantis etiam in delictis considerari.*
12 *Interesse lucri cessantis in contractibus stricti iuris attenditur.*
13 *Interesse damni in bon. fid. contractibus locum habet.*
14 *Interesse vtrunque solitus mercari potest exigere.*
15 *Iudex ex officio mercatori vtrunque interesse adiudicabit.*
16 *Interesse vtrumque tam iure Ciuili, quàm Canonico peti posse.*
17 *Interesse damni emergentis, & lucri cessantis quomodo probetur.*
18 *Mora est, vel regularis, vel irregularis.*

19 Mora

19 *Mora fauore ætatis, Ecclesiæ, piæ causæ, libertatis, contrahitur.*
20 *Ipso iure, &c. sententiam declaratoriam non excludit.*
21 *Mora per vnicam extraiudicialem interpellationem contrahitur.*
22 *Debitor ex vrbanitate prius admonendus, quàm citandus.*
23 *Debitorem creditor non prius admonens, in expensas condemnatur.*
24 *Interpellatio vnica extraiudicialis moram causat.*
25 *Interpellationes aliquando plures requiruntur.*
26 *Dies interpellat pro homine.*
27 *Moram lapsus vnius diei facit.*
28 *Interpellatio iudicialis efficacissima.*
29 *Mora purgatio fit multis de causis.*
30 *Mora, non obstante iuramento, de iure Canonico potest purgari.*
31 *Mora in contractibus bonæ fidei, etsi dies sit apposita, purgatur.*
32 *Moræ purgatio cessat oppositione per aduersarium facta.*
33 *Ratihabitio subsequens facit sententiam valere, quæ aliàs ob defectum mandati esset nulla.*
34 *Oppositio per aduersarium facta, facit sententiam ob defectum mandati nullam, ratificari non posse.*
35 *Confessio facta prætextu erroris, reuocatur, si non per partem aduersam fuerit acceptata.*

CAPVT XXVI.

VONIAM mora tam in annuis præstationibus, & pensionibus, quàm aliàs in omnibus passim debitis ex quibuscunque causis prouenientibus, plures, & notabiles effectus tam contra creditorem, quàm debitorem producit: Idcircò placuit mihi hoc loco quædam de mora etiam subijcere. Atque hanc moram
1 † regulariter moroso nocere, omnia totius mundi iura clamitant, per l. quod te. ff. si cert. pet. l. 3. in fin. ff. de actio. empt. l. si insulam. l. si ex legati causa. ff. de verbor. oblig. l. creditor. ff. de solutio. l. mora. ff. de vsur. l. mora. ff. solut. matrim. quemad. dos pet. l. item Labeo, in fin. in verbo, mora, & ibidem gloss. ff. de rei vendit.

2 † Moræ autem probatio ei, qui eam allegat, incumbit, vt in cæteris regulariter. Ita Ioseph. Mascard. de probatio. con-
3 clus. 1070. in verb. mora, per totum. Et † moram committere tam dicitur creditor, quam debitor, per Salic. in l. semel. mora. ff. sol. mat. Spec. in Sum Roma. Pontifi. cap. 67. §. de mora, in princ. Mascar. dicto loc.
4 Hinc non inconuenienter Doctores nostri moram hoc pacto describunt, vt sit debiti soluendi, vel crediti recipiendi à iure improbata, & punita dilatio. De qua definitione, vide Coras. 2. Miscellan. cap. 6. Exemplum in debitore tale constitui potest, Accepit quis mutuo centum florenos Coloniensis monetæ, quas debitor in ipso festo D. Iohannis se velle restituere recepit. Contingit autem, quòd per menses aliquot redhibitionem distulerit, valorque medio tempore nummorum in immensum creuerit: hic quæritur, cuiusnam cōmodo aut incommodo ista augmentatio, debitorisne an verò creditoris cedet? Quòd si debito tempore solutio fuerit oblata, iuxta augmentum superuentum, habito respectu ad tempus solutionis, debitor soluendo centum florenos liberabitur. Post
5 † moram verò, habebitur ratio eius temporis, quanti plurimi à tempore moræ pecunia valuerit, & hoc moroso imputabitur, per l. vinum. & ad illam Costal. Zas. & Doctores, iuncta l. pen. & vlt. ff. de tritic. actio. l. ratio. §. cum per venditorem. ff. de actio. empt. Boeri. quæst. 327. in fin. per Bar. & Doct. omnes, ad l. cùm quid, & l. Paulus. ff. de solutio.
6 † Et idem dicendum est de creditore, cui debito loco, & tempore pecunia debita fuit oblata, & præsentata, qui eandem recipere recusauit, talis mora eidē meritò nocebit. Bru. exemplum in creditore tale ponit: Si debebam tibi centum ducatos, eo tempore quo valebat ducatus 4. libras cùm dimidio, quos volui soluere, & noluisti eosdem acceptare: post moram commissam, ducatus creuit ad libras 4. & 14. solidos, non cogor, ait soluere centū ducatos propter morā: plus enim soluerem, quàm essem obligatus, & ideò rectè potero 400. solidos de centū ducatis detrahere. Communiter DD. ad d. l. vinu. & ad l. nūmis, ff. de in lit. iur. Bru. lim. 1. per Bar. Ang. Imm. Cuma, Paul. de Cast. & reliquos, ad d. l. Paulus, & ad c. quanto, ext. de iureiur. Laud. de monet. num. 21. Franc. Curt. statim ab initio, de monet. nu. 6. & Brun. declara. 2. num. 2. & 4. & num. 7.

& part.

& part. 6. num. 4. Parif. quæst. 97. nu. 349. Didac. Couar. cap. 7. & §. vnic. de mut. monet.

7 † Atque hic ego moram committi contra Bart. fretus auctoritate præmissorum Doctorum, affirmo, idque tam in minutioribus, quam grossis nummis: vti etiam memini supra c. 15. Bartol. enim ad d. l. Paulus, & l. si stipulatus sum decem in melle. ff. de solut. in mirabili fuit opinione, licet eum sequatur in d. l. Curtius. Distinguendo videlicet hoc pacto: Aut loquimur in moneta grossa, quæ per aliam minutiorem recipit æstimationem, & tunc morosus debitor tenetur creditori satisfacere: aut est nobis sermo de minutioribus monetis, quia per aliam monetam æstimari nequeunt: iccirco debitor etiam morosus ad estimationem non tenebitur. Semper tunc ait, periculum est creditoris.

Sed quia communiter in praxi Bart. sententia non recipitur, attestante eodem Curtio, & alijs, igitur periculum moræ
8 vtrobique † pertinebit, & semper ad ipsum morosum, Iacob. Menoch. de arbitrar. iudicum, casu 220 Neque hoc solum, verum etiam facit, vt propter moram interesse non raro locum
9 habeat, † quod ipsum duplex à Doctoribus reputatur, vnum videlicet damni emergentis, alterum lucri cessantis, hoc extrinsecum, illud intrinsecum vocant. Parisien. proximum, & remotum dicit, numer. de vsur. 29. per Bartol. in l. vnic. numero octauo, & nono, Bald. num. 6. & Salicet. 6. C. de sentent. quę pro eo, quod inter. profer. Ferrar. in pract. de form. libell. pro act. rea, §. & in florenis, num. 18. & 28. Iccirco videndum est, ad quodnam interesse morosus teneatur.

10 Et d. loc. Bart. ad l. Paul. 2 col post multa concludit, † morosum omnino teneri, quatenus in damno, non etiam lucro cõsistit id quod interest; per apertum tex. l. si sterilis §. cum per venditorem. ff. de acti empt. *Vtilitas emptoris*, inquit, *in æstimationem venit, quæ modò circa ipsam rem consistit, non verò quãtum lucrari potuit, &c.* Cui consonat tex. l. fi. ff. de per. & com. rei vend. Vbi Hermogen. ita dicit. *Venditori si emptor in precio soluendo moram fecerit, vsuras duntaxat præstabit, non omne omnino quod venditor mora non facta consequi potuit, veluti si negotiator fuerit, & precio ex mercibus soluto plus quã vsuras quærere potuit*, Atq; in istam sententiã, quoad interesse damni emergẽtis, omnes inclinare videntur. Quid igitur de eo interesse statuendum

tuendum erit, quod extra rem, Parisien. vt suprà, remotum dicitur? Scribentes in eo non per omnia conueniunt.

11 In delictis obtinuit celebriori quidem calculo, † vtilitatē extra rem in reputationem venire, etiam si duplum excedat. l.vnde Neratius § ait.& l.pen.ff.ad leg.Aquil l.tenetur.§.sed si vas, & l.Iulianus in princip. ff de act.empt. Quare contra furem, aut alium delinquentem cuiusuis lucri ratio habebitur. l.proinde. ff.ad leg.Aquil.l.vlt. ff.de cond.furt. Quam probat Alcia.ad d.l.vnic.de sent.quæ pro eo qui inter.prof.

12 † Præterea hoc ipsum placuit in contractibus stricti iuris, qui natura sua arbitrarij fieri solent, per l.sed etsi hæreditas, ff.ad exhib.l.2.§.nunc de officio.ff de eo quod cert. loc. Quod prosequitur Cost. ad l.nummis.ff.de in lit.iur.& ad d §.cũ per venditorem.Quidam Recentior.de vsur.nu.82.And.Gail.lib. 2.pract.Obser.6.Regulariter,ait,in actione bonæfidei actorē
13 † à tempore moræ, interesse damni emergentis semper, non verò lucri cessantis petere posse: illudq; in Cam.Imp. obseruari, pro eademq;sententia iudicatũ esse affirmat. Subiungēs
14 notabilem,& communiter à Doct.receptam fallentiam,† videlicet, si fuerit ille Mercator, & non solùm lucrari solitus, verùm etiam si probauerit, quòd tales merces præ manibus habuerit, quibus emptis tantum superlucratus fuisset verisimiliter, quod propter tale impedimentum moræ facere non
15 potuit. Illis præuijs scilicet articulatis, & probatis, † Iudicis officium erit, tam lucri cessantis, quàm damni emergentis, rationem habendam. per text.d.l.2.§.fin.de eo quod cert.loc. Quid,inquit,si merces solebat comparere,& an lucri ratio habeatur? Resp.Non solius damni puto, sed.& lucri habendam rationem, addde gl.ibid.in verb.lucri.& text.l.si commissa.ff. rem rat.hab. Alex.cons.141.col.2.in fin.versic.fortius videtur, vol.5.& cons.52 col.2.vers.& si videtur,vol.6.& cons.121.col. fin.vers.expeditum est. Vbi hanc communem refert.

Pro hac sententia mille auctores citantem, vide Gabrielium lib.3.de solu.& libr.conclu.10.& Bartol.in d.l.vnic.num. 15.versi.si verò consueuit.C.de sentent.quæ pro eo quod inst. profer.& in l.nummis,circa fin.ff.de in lit.iur.& Zas.ad illam, num.11.Menoch.de arbitr.iudic.casu 119. Nattam cons.370. Soci.reg.3.fallent.31.& 33.cum ibi alleg. Coras.in Miscellan. lib.3.cap.13.nu.6.Vbi præmissam legem final. de per. & com.

rei ven. breuiter explicat. Grammat. decis. Neapolita. 103. nume. 93. & sequen. Quod, inquit, interesse, etiamsi non esset probatum iudici, Iudex tamen ex suo officio potest illud taxare & arbitrari ex coniecturis, per l. si traditio. & ibidem Barto. ff. de actio. emptio. & Grammat. decis. 58. num. 8. & 9. Adde Didac. Couar. variar. resolut. 3. cap. 4. vbi l. curabit, de actio. emp. in longum, & egregiè explicat. Omninò verò Carol. quidam de vsur. num. 28. & conseq. ad num. vsque 36. Item Matth. Coler. in tract. de process. execut. part. 1. cap. 10. nume. 100. & sequentib. Vbi infert, tam damni emergētis, quàm lucri cessan-
16 tis interesse, si videlicet illud probatum fuerit, † idque tam iure Ciuili, quam Pontificio peti, & exigi posse. Plura in hanc
17 rem ibidem sequuntur, † maximè de modo interesse vtriusq; probandi. Cui adiunge super hoc puncto Natt. alleg. consil. 370. incip. Articulus. quo Lectorem remittimus.

18 Fit autem mora dupliciter, vt tradunt Dd. † Vel ex re, vel ex persona. Ex re mora, quam irregularem vocant, contrahitur cum lex eam introducit, facitque aliquem esse morosum absque hominis facto, siue diei interpositione, aut interpellatione: & sic iure ipso debitor moram contrahit, quod ipsum fit
19 aliquando in fauorem † minorennitatis, per Bald & alios in l. in minorum. ff. quib. ex caus. in integ. restit. l. Titia Seia. § vsuras. ff. de legat. 2 Ita aliquando fit fauore Ecclesiæ, & piæ causæ, per eundem Bald. in authent. hoc amplius. 2. colum. C. de fideicommiss. Pet. de Anchar. in consil. 280. incip. in Christi, &c. circa fi. Et glo. in §. item mixta, super verb. iudicium, circa princip. Institut. de act. & ibid. Ias. Quam glo. admodum singularem exclamat Roman. singul. 118. Matth. singu. 44. num. 4 Socin. fallent. regul. 269. fallent. 3. Ioan. de Imol. in repetit. l. si verò. §. de vero. ff. solut. matrimon.

Similiter cōtrahitur aliquando mora fauore libertatis, per l. cùm verò. §. apparet igitur. ff. de fideicommiss. libert. & glos. in d. l. mora, de vsur. Plures casus recenset Dom. Menoch. d. loc. Si igitur, vt rem ipsam exemplo declarem, minor sit, vel persona miserabilis, quæ domum fortè Titio vendiderit pro mille aureis, eamque tradiderit statim, & is Titius solutionem minori non fecerit, etiam nulla appellatione interueniente, tunc Titius statim in moram incurrisse, eandemque in vsuras & causam duriorem, quoad decrementū, quod fortè in nūmis

ſuperuenit,condemnandum fore dicetur, d.l.in minorum.

20 † Quantumuis verò prædicto,& ſimilibus caſibus ipſo iure moram committi dicatur, declaratoria tamen ſententia per illa verba neutiquam excluditur: idq; regulariter ſeruari infert.d.loc.Menoch.Et egregiè Andr.Gail.lib 2.de pac.publ.c. 3 & lib.2.Obſer.51 Grammat.deciſ.15.Omnia,ait,iura mundi diſponentia pro aliquo crimine ipſo iure pœnam imponi, intelligenda ſunt, dummodò ſecuta fuerit ſententia declaratoria. Idem tenet Afflict.ad cap. ſancimus quo tempo. mil. Schurff.3.conſil.10.& conſil.21.Cacheran. deciſ 29. Vide pro ea innumerabiles auctoritates apud Anton,Gabriel.lib.8.cóclusio.12.

21 † Alter modus contrahendæ moræ fit per vnicam ſaltem extraiudicialem interpellationem, qua præuia,ſi debitor ſoluere differat,in mora conſtituitur. Atque hæc vocatur regu-

22 laris mora,ſiue Ordinaria.Doct. in d l. mora.† Eſt autem ciuilitatis, & vrbanitatis,cum pura ſubeſt obligatio, debitorē prius admonere, & contracti debiti auiſare, quàm recta via eundem ſtatim in ius vocare, per l quidā hyberus,& ibi Paul. & Bald.ff.de ſeruit. vrb præd. ſecundum communem intelle-

23 ctum. Quod niſi creditor fecerit,† à Iudice in expenſas condemnari, poterit Panor.in c.licet Heli,extr.de ſimon.num.13. quod latius proſequitur Coſt.ad d.l.mora.

24 † Quòd autem vnica interpellatio extraiudicialis ſufficiat defendit contra Aemil.Ferret.Corraſium,& alios. d. loc. Menochius,quem laudat Emanu.Soarez recept.ſent.in verb mora,num.212 Vide gloſſ.in l.qui Romæ.§.cohæredes,in verbo, teſtato & ibid Bart.Raph.Paul.Caſtr & Alex.late ff.de verbo. obliga.& glo.in l.fideiuſſor obligari.§.vlt.ff.de fideiuſſo.Petr. Iacob.in titu.de reſtit.in integr.circa med.Bart. Bald.& Ang. in l.cum poſtulaſſem, in prin. ff. de damn.infect. Corn.conſil. 196.incip.licet in hac,verſicu.videndum eſt, libr.4. Omninò autem Maſcard.præcit.loc.num.11.hanc ex ſententia Fely.in c.ex literis,num.8.de conſtitu.communem referentem.Et Tiraquel.lib.2.de retract.§ 4 glo 6.num.39.& Ioan.de Lambert. in tracta de mora,cap.4.fuſius.Cui adde Matth.Coler.de proceſſ.execu.3.par.cap.3. num.3. & Chaſſan.in Conſue.Burgun. in verbo,Suffiſament, num.8. cum ſeqq.

25 † Et pro communi hac ſententia videat lector loca quædā

plures

plures interpellationes requirentia apud Costal. quæ conciliat ipse in §. & nō sufficit, d. l. moræ. Ita enim denunciatione procuratori facta, non per eam constituitur dominus in mora. Cost. in l. actione. §. item scriptum. & ad §. renunciasse. ff. pro soc. Multum autem in eo valet arbitrium Iudicis, vt dicit idem Costal. ad finem. §. & non sufficit. Vide Menoch. dicto loco. Et Cæpoll. caut. 342. Cui adiunge Mascard. numer. 12.

26 † Aliquādo per diei appositionem mora cōtrahitur, tacita ita interpellatione. Et tunc locum habet trita illa & vulgaris Regula, qua dicimus, Quòd dies interpellat pro homine. l. magnam. C. de contrah. & commit. stipulat. l. 2. C. de iure emphyt. l. quoties in diem, cum seq. ff. de verb. obligat. c. potuit. extr. locat. gloss. in capit. cupientes. §. si verb. contempserit, de elect. in 6 & gloss. in Clement quia contigit, in §. vt autem, in verb singulis annis, extr. de religios. domib Afflict. decis. 150. num. 18. Et decis. 399. nume. 12. Negusant. in tracta. pignor. & hypothe. pars 6. membr. 1. in princip. Cacheran. cons. 48 nu. 6. Boss. consil 84. nume. 1 & 2. volum. 1. Cotta in Memorabil. in verb. mora. Mascard. d. conclus. nu. 19. Et Corn. consil. 77. placet mihi, 1. colum. versic. sed ad hoc, volum. 3.

27 † Et tunc vnius diei lapsus moram facit. Menoch. num. 44. Et Anton. Gabriel. late lib. 3. de solu. & lib. conclus. 9.

Hinc Tiber. Decian. respon. 84 volum 2. num 4. & 5. ita inquit: Vbicunque additus est dies, & is sit lapsus, vtique statim mora commissa intelligitur, neque vlla est expectanda interpellatio. d. l. magnam. Quinimò & horæ lapsus inducit moram, per Bald. in l. 1. colum. 1. versic. id occurit dubium C. ne lice. tert. prouoc. per Decium post alios in l. vinum. num. 9. ff. Si certum peta. Adde And. de Isern. ad tit. quo temp. mil. in feud. ibi, Sancimus; nume. 9. & ibidem per gloss. marginal. Quando verò instrumento obligationis dies certa adiecta non est, arbitrio discreti Iudicis relinquitur, quale tempus debeat considerari, per gloss. in l. si pro ea. C. mand. & in l. Lucius Titius. ff. eodem. Negusant. consil. 56. num 3. & 7. Socin. Iunior consil. 67. num. 5. vol. 1. Guid. Pap. decis. 132. & Menoch. de arbitrar. iudicum, 2. consil. 12. nume. 4. Adde præcit. loc. Coler.

28 † Per iudicialem demum interpellationem omninò & qui-

dem plenissimè debitor in mora constituitur. l. nemo rem suã. §. 1. ff. de verbor. obligat. l. homo. ff. de re iudic & Menoch.
29 num. 45. Vbi † plures sequuntur causæ, propter quas moræ purgatio admittitur. adde glo. in c. potuit, in verb. clerici, extr. loc. & cond. & dict. tractat. Iohan. de Lambert. Vide Zas. fusiùs ad d. l. vinum. & Cacheran. decis. alleg. 49. & decis. 71. Eman. Soarez recept. sentent. nume. nume. 218. Guid. Pap. q. 497. & quæst 23. & cons. 212. Grass. in commun. opin. c. 1. lib. 2. Viuium in commu. opin. 219.
30 Potest etiam mora purgari † iuramento † non obstante; idque de æquitate iuris Canonici, secùs verò de iure Ciuili, p Bald. in l. qui crimen, in penult. colum. 11. quæst. C. qui accus. non poss. Decius latè in cons. 138. colu. 3. Alex. in l. si quis maior. C. de transact Hippol. de Marsil. sing 463. & ibid. additio singularis. Cott. latiùs explicat in verb. mora. Vbi sequitur,
31 † In contractibus bonæ fidei moram purgari posse, etiam si dies & pœna fuerint apposita, per Bald. in l. cùm allegat penultim. column. in 6. oppos. C. de vsur. De quo latius per Alexand. consil. 130. incip. in casu, colum. 4. in princip. Ita quoque determinauit d. consil. Tiber. Decian. nume. 13. idque propter æquitatem quæ in contractibus bonæ fidei exuperat, per multa ibid. & num. seq. item 26. omninò, maxime si modicum temporis superfit, in quo multum valeat arbitrium iudicis, vt sequit, nu. 20. 21. & 22. & se. quentibus. Vide Aluarot. ad princip. tit. feud. quæ fuit prima causa benefic. amitt. nu. 7. vbi videtur defendere, quòd vbi annus & dies sunt constituti, intra quem terminum vasallus inuestituram petere tenetur, putentque nonnulli moram illam purgari posse, ipse tamen contrarium videtur velle defendere per rtiones plures ibidem positas. Et Andre. de Isern. loc. præcit. Adde locũ cum Lanfranc. ad Clem. sæpè, de verb. signif. nu. 44. & 45.
32 Adde hic etiam quid notabile, videlicet, † post factam oppositionem per aduersarium, morę purgationem non admitti, per Crauett. consil. 246. num. 5. versic. mora. & consil. 248. colu. penult. circa med. versicul. non obstat qđ proponitur. & consil. 192. nume. 19. versic. nec audiretur. Sic in simili infert Cephal. 745. Sententia lata pro vel contra falsum procu-
33 ratorem, † vnde nullitas summa resultat, etsi quidem poterit illa postmodum per dominum ratificari, vt communis habet opinio,

opinio, (Vant. de nullit. sentent. titu. quibus mod. sentent. null. defect. poss. nume. 102. Iaffred. decis. 255. & 276. Guid. Pap. quæstio. 320. Dom. Zas. ad l. si mater. §. hoc iure. ff. de except rei iudic. Mynsing. 1. obserua. 44. Huber. de Bonacurs. in prax titu. de except. & benefic. quæ post sentent. definit. opponi. num. 33. Dom Gail. Obseruat. 47. 1.) tamen post defectum
34 mandati, per partem aduersam † oppositum, falsi procuratoris gesta per ratihabitionem subsequentem validari non poterunt, quod hoc anno habui in praxi, latè adhuc indecisa pendente. Hoc commune pronunciat Eman. Soarez recept. sentent. in verb. procuratoris, num. 99. per Angel. in §. item si colum antepenult. Institu. de except. Iason in l. licet, num. 10. C. de procurat. Felin. in cap. causam, num. 9. de iudic. Bal. decis. 348. num. 4.

Sic volunt Doctores, qd ratihabitio tunc retrotrahatur, quando reperit principium confirmabile, sed quando illud principium confirmabile non reperit tunc nunquam efficaciter retrotrahitur: atque ita ratihabitio debet habere extrema, & media habilia. Vnde nunquam illa fieri poterit, quando medio tempore alteri ius quæsitum apparet. Et vbicunque actus debet fieri intra certum, & determinatum tempus, si fiat ab alio etiam expresso nomine nostro, necesse est ratum haberi infra id tempus: alioqui ratificatio sequens post id tempus, & cùm non potest actus amplius geri, nihil operatur, & actus remanet nullus. l. penult. & ibidem Bartol. & Angel. & alij. ff. rem rat. hab. Pulcherrimè pertractantur hæc ipsa apud Dom. Euerhar. Præsid. Mechlin. consf. 223. & Dom Leonin. Cancel. Duc. Gelr. consil. 72. num. 3. Eodem modo dicunt Dd. de confessione facta, etiam in instrumento Guarentigiato, quæ etsi quidem prætextu erroris reuocari possit, refusis prius parti aduersæ expensis, illa tamen reuocatio tunc locum habere non poterit, si per partem aduersam fuerit confessio acceptata, propterea, quod iam alteri ius sit quæsitum. Hippolyt. de Marsil. ad l. de vnoquoque. ff. de re iudic. & singul. 402. Plura de mora vide apud Mascard. dict. conclusio. de probat.

 THE-

THEMA Cap. XXVII.

De falsa moneta, & falsarijs.

SUMMARIA.

1 *Falsum quatuor modis committitur.*
2 *Scriptura qualiter falsum committatur.*
3 *Falsum testimonium in teste, & Iudice.*
4 *Dictio quinque modis fit falsitas.*
5 *Falsis probationibus utens, falsum committit.*
6 *Monetam adulterinam cudens, falsi tenetur.*
7 *Falsi pœna tenetur, non habens cudendæ monetæ potestatem.*
8 *Monetam absque potestate etiam bonam cudens, tenebitur.*
9 *Falsi tenetur, qui non seruato pede nummos cudit.*
10 *Falsi nummi per tinctionem ab auctore recenter visi.*
11 *Falsi pœna tenetur, qui non iusto pondere monetam fecit.*
12 *Falsa moneta dicitur, Principis falsa sub imagine cusa.*
13 *Falsariorum pœnæ quæ quondam fuerunt.*
14 *Falsariorum pœnæ ex Constantini Imper. sanctionibus, quæ sint.*
15 *Monetam falsam Imperatoris cudens.*
16 *Monetam falsam siue, quis fundat, siue percutiat parum referre.*
17 *Monetam probam sub imagine Imperatoris fabricans.*
18 *Monetam falsam alterius Principis cudens.*
19 *Pœna capitis in iure quopacto accipiatur.*
20 *Capitis pœna de mitiori intelligitur.*
21 *Pœna grauißima, item vltimi supplicij est mortis.*
22 *Pœna mortis multis ex causis intelligitur.*
23 *Delictum cœptum, sed non consumatum, excusatur.*
24 *Pœnæ sunt mitigandæ, non exasperandæ.*
25 *Affectus non punitur, sed benè effectus.*
26 *Aetati incapaci quo pacto succurratur.*
27 *Pœna tondentium, mutilantium, radentium, vel tingentium nummos.*
28 *Moneta, qualiter tingatur.*
29 *Nummos plus debito ponderosiores radens, an sit puniendus?*
30 *Augmentum à contrarijs propter diuersitatem rationis non procedit.*

31 Nummi quibus casibus tondi ac radi possint.
32 Constitutio Imperij contra eos, qui radunt aut tondunt monetas.
33 Monetas falsas expendens qualiter puniatur.
34 Doctores in hoc puncto pœnarum sunt varij.
35 Falsas monetas expendentes, quando excusentur.
36 Falsas monetas, quibus casibus liceat habere.
37 Pœna confiscationis domus, in qua falsa moneta cuditur.
38 Monetæ specialia plura relatiuè.
39 Falsarius quo pacto secundum Ordinationes Imperij puniatur.
40 De his qui opem, & consilium præstiterunt relatiue.

CAPUT XXVII.

DE falsitate monetæ, & quo pacto illa committatur, ac puniatur, postremò hoc in loco nobis agendum erit: Et primo falsum
1 quatuor potissimum† modis committi boni auctores tradiderunt, Scripto videlicet,
2 dicto, facto, & vsu. † Scripto falsum committit Notarius, falsum instrumentum cōficiens, aut in ipso instrumento aliquid delens, seu expungens. c. cum Ioannes. c. inter dilectos, extr. de fid. instru. & in l. 1. vbi plures casus recensentur. §. qui rationibus, & in l. Paulus. § Paulus. ff. ad leg. Corn. de fals. De qua falsitate quædam vide apud Menoch. de arbitrar. iudic casu 306. & Ioan. Mascard. de probat. conclus. 742. ibi, falsitas. Damhouder. in praxi crimi. cap. 122. per totum.

3 Dicto fit falsitas in teste, qui falsum testimonium dicit, aut etiam cum iudex contra propriam conscientiam falsum iudicat; d. l. 1. §. sed etsi quis. Et §. qui iudicem. §. sed etsi iudex. Menoch. casu 308. & subsequen. Mascard. conclus. 743. & con-
4 sequenter. Hinc Damhoderius, capit. 121. † Quinque modis dicto fit falsitas, ait, nempè, falsa suggestione, falsa denunciatione, falsa accusatione, falsa depositioue, & falsa iudicatione.

5 † Vsu verò, vt in eo qui falsis vtitur probationib. per l. si falsos. C. de fals. De quibus vide Menoch. & Mascard. in loc. præcit. Et de his omnibus modis copiosissimè Bossium in prax. crimin. tit. de fals. & Iul. Clar. lib. 5. § falsum. Damhouder. c. 123.

 6 † De-

6 † Demum facto fit falsitas in eo, qui adulterinam monetam cudit.l.1.& l.qui falsam.ff.ad leg.Corn.de fals.de quo genere falsitatis in præsentiarum nobis erit sermo.

Incidit autem falsarius in crimen læsæ Maiestatis, non solum is qui Principis, sed & qui Ciuitatis alicuius falsam monetam cudit, per l.2.C.hoc tit.Gigas in tract.de crim.læs.Maiest.titu.qualiter & à quib.quæst.62.& Ang.de Malef.in verbo præsente Caio,& appellante,num.4.Cœpol.consil.17.colu.4.Grammat.consi.6.num.7.Prędicta ita tractantur in pract.Papien. in form.libel.ad rescind.sentent.in glo.in verbo,procurauit.num.4.& apud Azon.in summa,C.ad l. Corn. de fals. & Menoch. Cas. 316. Mascard. conclus. 1069. In verb.Moneta, Berber.in suo iur.viator.rubr.9.de falsar.& fals.vbi paulo aliter loquitur. Inquit enim,falsum his modis committi posse, consensu,verbo,opere,& vsu,& omissione,quæ membra, ait, si discreuerimus, nihil vel parum horum,quæ sub hoc crimine cadere possunt, relinquemus.

7 Primò † itaque,quo ad institutum præsens, falsarius est, & pęna falsi tenebitur, qui etsi cudendæ monetæ potestatem nō habeat, tamen eandem fabricare tentat, probatur per Bart. in l.qui falsam monetam,ff.de fals.Cępol. in consil.crimin.77. num.4.& Boss.de fals.mon.num.2. Alexan.consil.104. volum. 1.per totum.Menoch.præcit.Cas.cum Mascar.d conclu.Francis.Marc.decis.684.in princip.& decis.261.part.2.Damhoud. cap.65.Laud.de monet.nume.10. ab initio. Falsa est moneta, ait,ex causa efficienti, vt quia Baro cudi facit pecuniam, cū non haberet cudendi monetam potestatem,lege,vel priuilegio, aut consuetudine ei concessam. De quo dixi in priori part.cap.4.& probatur in c.quæ sint regalia.& l.fin.C.de falsa.monet. §. si ministrales, titu. de violat.pac.Ioann.Aquil. de monet.potest.cap.9. Nec refert etiamsi eo casu probam suis-
8 que partibus constantem monetam † cuderit, si illud absque auctoritate fecerit,præcita. auctores in dict.loc. Menoch.nu. 15.& num.18.vbi hæc latius explicantur.vide Alex.in l.singularia,num.26.ff.si cert.peta.& glo.in verbo obnixia,C. de fals. mone.& in l.Sacrilegij,ff.ad l Iul.pec.& DD. in c.quanto extr. de iureiur.adde Tiber.Decian.de crim.fals.mon.lib.7.c.23.nu mer.26.in tract.crim.

9 Secundò falsa dicitur moneta,quæ est fabricata pede præ-

scripto

scripto non seruato, idque quo ad ligam primo. Ita si thalleri Imperiales cuderentur ad 10. denarios, quia in puritate desunt grana 16. Iccirco falsi pœna fabricator tenebitur. per l. 1. C. de fals. monet. & l. quicunque nummos, cum l. seq. ff. ad l. Corn. de fals. lege Cornelia ait, cauetur, vt qui in aurum vitij, quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneri Damhoder. ca. 65. Franc. Marc. dict. deci. 87 num. 7. par. 2. & Tiraq. de retract. consang. §. 1. glo. 20. num. 13. Ioann. Aquil. d. cap. 9. Didac. Couar. veter. nummis. coll. ca. 8. dicuntur item nummi falsi, inquit, qui ex adulterina materia fiunt, etiamsi facti sint, & signati ab his, qui huic fabricæ, & muneri sunt à Rege præpositi, & instituti.

10 Sic † vidi nuper adulterinos thalleros, Imp. & Philippicos, item Coronatos, & duplices ducatos, forma exteriori pulcherrimos, & applausibiles, quorum extremitates, quidem aureæ, & argenteæ, & ita attriti lidio lapidi omnino apparebant boni, auro etiam, & argento circumducti, itaque tincti, in totū iusti ponderis erant. Intrinsecus vero æs in nummis argenteis, in aureis merum tantummodo argentum (admirabili certè artificio multis videntibus, pœna tamen capitis, & flammę digno) latebat. Huius falsitatis meminit quoque Bodinus de republ. lib 6. c. 3. vbi ait, deprauatio talis nec sectione, aut Heradio lapide percipitur; quoniā circularis portio exterior, qua bonitatis periculum fit, ex auro argentoq; puro esse potest, interiora vero corrupta. Et Plinius cōqueritur, attestāte quoque loc. præcit. Bodino, quod tales nummorum deprauatores suo tempore extiterint, qui argētea lamina nummos ferreos, ita texuerint, vt in totum argentei crediti fuerint, quam ferruminationem vocauit, dicitq; Bodinus se Lutetiæ quoq; talem nummum vidisse, Ego, vt supra, multos aureos tales, & argenteos, vidi. Adde his Tiber. Decian. de fals. mone. num. 7. lib. cap. 23. num. 13. & seqq.

11 Tertiò † si in pondere moneta deficiat, dicitur falsa, vt si thallerus Imper. cudatur anglorum 18. Cum enim iustum eius pondus sit anglorum 19. defectus est in vno angl. Et ita in aureo in auro, qui non pendit nisi binos anglos, deest eidem octaua vnius angli pars, hoc est 4. minuta, de eo est textus in d. c. Quanto ibi, Monetam aut falsam, aut legitimā esse credebas, iunctis verbis ijs, quæ præcedunt, Et tradunt DD,

l. lege

l. lege Cornelia cauetur. ff. ad l. Corn. de fals. gloss. in d. cap quanto 1. in verbo, defraudata, & ibi Abb. de iureiur, & in l. 2 C. de veter. num. potest. libr. 10. Damhouderius alleg. cap. 65. numer. 4. Francis. Marc. dict. in loc. & Azo in summ. C. ad l. Corn. de fals. Tiraqu. de retract. lign. §. 1. gloss. 20. num. 13. Couarr. d. c. Bald in margar. innocent. in verbo moneta, Laudens. nu. 10. & 11. Matth. de Afflict. in constitut. Neapol. li. 3. lit. 4. colum 2. vbi verbum adulterare, græca vocabula paratipa, & paracharagmata, quique paracharatæ dicantur, explicatum habetur.

12 Quarto † moneta dicitur falsa, si vel Principis imago vel inscriptio, de quibus dixi similiter supra cap. 17. fuerit mutata, aliam imprimendo formam, imaginem, aut inscriptionem, in quo grauiter annis retro fuit peccatum per quosdā, vti passim in nummis adulterinis talibus adhuc hodie extantibus, conspicitur, quo facit lex lege Cornelia testamentaria, ad l. Corn. ff. ita dicit Damhuod. in d. cap. 65. numer. 3. & Ioann. Aquil. præcit. loc. fit, inquit, falsa moneta etiam per habentem potestam cudendi, sed nō in tali forma, impressione, vel signo talis monetæ, quia vtitur signo adulterino. De prædict. tribus modis adde Franc. Marc. decis. 186. num. 3. & 4. part. 1. & decis. 648 nu 3. part. 2. & quæst 87. nu. 7. par. 2.

13 Pœna † autem falsariorum adulterinam monetam fabricantiū, fuit iure Digestorum in homine libero confiscatio bonorum, & deportatio, in seruo vero vltimum supplicium, per d. l. 1. §. vltimum, hoc tit.

14 Hodie † vero secundum communem DD. sententiā, idque ex Constant. Imper. Sanctionibus in l. 1. & 2. C. de fals. monet. pœna talis est constituta in falsarios, videlicet vt si quis tale crimen commiserit in cudendo falsam monetam, sub
15 imagine Imperatoris, vel etiam ipsiusmet Imperatoris † falsam monetam percusserit, igne & flamma sit comburendus, cū publicatione omnium bonorum, d. l. 2. ibi, *Quicunque solidorum adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, illicò omni dilatione submota, flammarum exustionibus mancipetur.* Gloss. ibidem finalis cōmuniter approbata, in verbo flammarum. & per Alex. in cons. 104. incip. Quod statutum loquens, 2. colum. volum. 1. Iacob. Nouell. in pract. crim. circa fin. vbi titu. Contra monetarios.

Nec

15 Nec † refert siue quis in fusione monetæ vt textus loquitur, siue percussione falsum commiserit. Et hanc pœnam Berberius de fals. Mon. contra gloss. fin. l. vlt. C. veter. num. potest. lib. 11. tam de argentea quam de aurea intelligendam dicit. si modo sit eius qui superiorem non recognoscit, Matth. de Afflict. tit. 40. col. 2. Couarr. d. loc. & ita quoque tenet Ioann. Aquil. de Monet. potest. cap. 10. quicquid in contrarium dixerit glossa ait, & DD. in dict. l. fin.

17 Quid † autem dicendum de eo qui sub Imperatoris imagine quidem, aut Imperatoris monetam cudit in liga & pondere, hoc est, ipsis monetæ substantialibus probam, qua pœna sit plectendus? Et Mars. in d l. qui falsam dicit, hunc solum deliquisse in inobedientia, & non in substantialibus monetæ, materia & pondere: quem sequitur Nouell. in praxi præcit. loco numero 4. Non igitur eum mortis sed mitiori pœna, scilicet arbitraria, puniendum infert, quæ nec Couar. nec Menoch. nu. 15. placent, pro qua est glos. ad d. l. 2. C. de fals. mon. ad verbum obnoxij. Id est, habet qui falsificant nostram monetam, vel aliam faciunt sine nostra voluntate etiam rectam secund. Azon. Ad de Bossium de fals. mon nu. 2.

18 Si † quis vero non Imperatoris, sed alterius Principis aut Ciuitatis, ius cudendæ monetæ habentis, monetam fabricauerit, capitali supplicio erit condemnādus, per d. l. 1. C. ibi,

19 *Capitali supplici plectendus*, Quæ † pœna capitis, non est mortis naturalis, sed ciuilis, scilicet deporationis, per Cyn. & omnes scribentes, ad d. ll. & ad c. quanto de iureiur. Ioan. Aqui. loc. præall. Illamque communē dicit Eman. Soarez in verbo Capitalis, & in verbo, pœna. Idque ex Iul. Clar. in pract. §. fin. quæst. 67. in princip. & Didac. Couarr. de spons. 2. part. c. 7. §. num. 16. Hipp. de Mars. in pract. crimin. §. oportune. num. 4. Adde Viuium in comm. opin. in verbo moneta. & Hyppol. cons. 53. numer. 39. Ioann. de Anan. in c. ad falsariorum, de fals. Berb. num. 2. Matth. de Afflict. in concl. Neap. tit. de Sacril. num. 1. per gloss. in l. quicunque. ff. de fals. Alexand. consil. 121. lib. 7 & Tiber. Decian. d. tract. nu. 19.

20 Quod † ipsum regulariter in iure obseruatur vt quotiecunque fit mentio simpliciter pœnę capitis, tunc eam accipimus non de vltimo supplicio, sed mitiori aliqua, vtpote deportationis, aut exilij pœna, præcit. DD. in loc. allega. & per gloss.

gloss.in l. 1.C.Ne mancip.Christian.& in l.1 ff.ad l.Iul.pecul.& in l.hos accusare, §. omnibus, in vero Capitis. ff. de accus. & in l. eum patronum. ff. de iur. patronat. Iacob. de Belui. in suo tractatu crimin. de poena capitis, & Boer. decis. 254. Raph.Cuma.consi.138.Alex.cōsi.104.in 1.volū.Ang.in tract. malef.in verbo,& ibi caput, col.6.Maran.par.4 dist.2.num 3.

Sic in dubio semper mitiorem pœnam subintelligimus, per l.præses ff.de pœn.& per bonum text.l.præsenti, in princ. C. qui ad Eccles. confug. vbi Imperator illa duo coniungit, Capitali,& vltimi supplicij animaduersione plectendis.Quæ
21 verba † vltimum,supplicium, mortem designāt l. Capitaliū in princ.l Si quis aliquid.§.qui abortionis,l.qui vltimo, ff. de pœn.Institut.de public.Iudic.§ itē lex Cornelia,de fals.idem dicitur si de pœna grauissima constitutum reperiatur, secūdum glo.singularem in l. 2.in verb pœna arbitrio iudicis imponenda.Late hæc prosequitur Boer dict.decis.
22 Pœna † autem mortis secundum Menoch.nu 19. & consequenter locum non habet in eo,qui monetam reprobam, sed minime expendibilem fabricauit, per Alexā. consil. all. 104. Marsil.in d.l.qui falsam,num.53.Gramm.decis.79.nu.29.Co-
23 uarr circ.fin.nume.3.Item in eo qui necdum perfecit,incepit quidem,sed ad limam non venit, nec formam aut imaginem impressit, quod nos vocamus Et gloss in dict.l.quicunque, Marsi.& Gram.in dict.loc.Item nouell.num.5. ita regulariter
24 in omnibus delictis decidit Tiraq de pœn.tēp.aut mitig.causa.60.per l.qui ea mente,ff de furt.& l quis sit fugitiuus.§ 1.ff. de ædil.edic.quod pulcherrime prosequitur Alber.in 45.par. statut.q.69.& de conatu ac de delicto attentato, non autem perfecto,vide eundem Tiraq.causa.37. in initio,& causa seq. 38.Menoch.vti sequetur infra.
25 Sic † dicimus secundum consuetudinem totius mundi,affectum non puniri, si modo effectus non fuerit subsequutus. Spec.in tit.de accus.§. 1.Ang.in l. 1.§.hæc verba,ff.quod quisq. iur.Bald.in l.3.C.de ser.fugit.Marsil. in l. eiusdem. ff. de Sicar. Pau. in d.l. 1.quod quisque iur.Rom.in l.damni,§.Sabini,ff.de dam.infec.Alex.in consil.15. in 1. volum. viso processu inquisitionis, Ias. de Imol. in l. 1. ff. de publ. Iudic.Cyn.& Bald.in l.is qui cum telo.ff.ad l.Corn.de Sicar.
26 †Item succurritur ętati incapaci,veluti impuberi,Is enim, nisi

nisi doli capax sit, hanc mortis pœnam euitat, per l. 1. §. Impuberes. C. de fals. monet. Et quamuis maior factus sit, qui in minori ætate delictum commisit, tamen de ipso delicto non debet puniri, per Hippol. in l. infans. colum. 2. ff. de Sicar. & in l. de minore, in princip. colum. vltim. versicu. & an minor ff. de quæst. vtrobique per gloss. in l. sciant. C. de legit. hæred. quod sequitur Tiraq. causa 7. nu. 8.

27 Dictum est de eo qui vel Imperatoris vel alterius Principis, Baronis, aut Ciuitatis monetam falsam stampauit, †nūc videndum breuiter, quæ eorum sit pœna qui tondunt, mutilant, radunt, vel tingunt monetas. Et dicendum, quod si sint liberi, bestijs subijciantur, & si serui vltimo supplicio damnentur Berber. d. Rubri. 9. num. 13. & Iul. Clar. vti supra, quam commuuem & receptā DD. assertionem refert Didac. Couarr. in fin. all. cap. 7. vbi meminit pragmaticæ Regum Catholicorū, quæ de monetis est constituta, qua sancitum extat, tondentem monetam aut nūmismata, puniendum esse indistinctè pœna mortis, & amissionis omnium bonorum. Laudat Eman. Soarez. in verbo Monetam, nume. 190. vide ēt Salic. ad l. 1. 2. & 3. C. eodem. & hoc videtur defendi posse per expressum textum l. quicunque. ff. eodem. *Quicunque ait, Vlpian. nūmos aureos partim raserit, partim tinxerit vel finxerit, si quidem liberi sunt ad bestias dari, si serui supremo supplicio affici debent.*

28 Tinguntur†autem nummi ærei argento, & argentei auro, vt secundum apparentem, & fucatum colorem fraudulenter possint exponi, Plin. libro. natur. histo. cap. 3. libr. 33. Aureos enim nummos argento tingere velle stultitiæ foret indicium. Quare hoc sensu est accipiendus textus. d. l. quicunque, vt rectè Menoch. locum explicuit.

Qui Menoch. inter alia numer. 36. hanc elegantem mouet quæstionem mihi aliquando propositam. Videlicet num ille peccet, & pœnæ præscriptæ reus iudicandus veniat, qui num-
29 mos ponderosiores pede † præordinato tondit, radit, mutilat, Et quamuis Marsil. in sæpè allegat. l. qui falsum, numero. 100. & Alciatus Respon. 461. hoc ipsum impune & licite fieri posse, modo fraus & dolus absit, Ideoque sufficere existiment, vt iustum pondus, & requisitum ibi deinceps sit & relinquatur: tamen mihi Menochij sententia iuri ac æquitati

magis

magis consentanea semper fuit visa, non posse priuatam personam monetam Principis aut superioris alicuius, ius cudendæ monetæ habentis, quæ nunc ex argyrocopio prouenit, & exposita est, radere, tondere aut alio quouis modo deminuere, & deteriorem reddere, quantumuis etiam ponderosior pede constituto inueniatur.

Neque ratio Alciati me quicqpam mouet ista, nummos videlicet leuiores, ponderosiores per auri fabros quotidie, fieri, hoc est, ergo eosdem etiam in pondere diminui posse? Illud enim argumentum non magis procedit, quam si quis dixerit. Magister monetalis habet potestatē intrinsecū valorē mellorandi, ergo etiam diminuendi? Notum est enim ar-
30 gumentum à contrarijs, non procedere, cum subest dispar ratio, DD. in l. 1. ff. de his qui vel alien. iur. sunt. in Institut. de Patr. tut. præses. Mechlin. Euerardus in loc. le gal. ex professo, in argum. ab opppposit.

Tum hoc ipsum per expressum text. d. l. quicunque; & sanctionem in Cod. Theodosiano relatam, li. 9. tit. 22. improbatū vetitumque reperitur. Legimus enim ibidem. Eum qui mensuram circuli exterioris in solido aureo inciderit, vel adroserit, puniendum esse capite, vel flammis, vel alia pœna mortifera, Couarru. & Menochi. in loc. prætact. Cui adde d. loco Tiber. Decian.

31 In eo † tamen Alciati sententiæ nonnihil accessero, quod priusquam nummi plus debitò ponderosiores, per incuriam fortè, & negligentiam operariorum ita appensi, germanicè, ex Officinis magistrorum Monetalium prodierint, ad iustum pondus redigi atq; ita tondi absque aliquo peccato & pœna ab ijsdem possint, vti mihi non raro in ducatis, aureis in auro, & Thalleris Imperialibus stampatis contigit, à quo omnis doli & fraudis absit suspicio, atque ita passim obseruat. Alias de his habemus imperij saluberrimas Cōstitutiones plures, per quas hæc nostra, aliorumque doctissimorū hominum sententia fulcitur atque probatur.

32 Ita enim, vt † vnius tantummodò loci textum adducam, sancitum legimus in Ordinat. inuictissimi quondam Cæsar. Ferdi. de anno 1559. promulgata, ver. Et si eiusmodi dies probationis. Quapropter, statuimus, ordinamus, & præcipimus, vt prædicti fallarij, incisores, adulterantes, & campsores, &c.

secũdum eorum delictum,& corpore, & bonis(nullo iure obstante) puniantur.§.& præsertim de Anno 1570.
Qm verò p falsarijs habent,ac puniunt,non solũ,qui falsã monetã fabricãt,bonamq; & pbã in valore intrinseco adulte
33 rant, † verũetiam q eã dolosè expendunt,d.l.lege Cornel. ibi Eadẽ lege exprimit,ne q: nũmos stanneos plũbeos,emere,vẽdere,dolo malo vellet,iccirco de pœnis eorũdẽ hic paucis subijcimus.Bar.in præcit.l.lege Cornel & alij.Panor in d.c.quãto,tenent,si quis plũbeã,aut stanneã expenderit sciẽter,eũ teneri ordinaria pœna.l.Corn.si verò debilioris materiæ,eundẽ pœna extraordinaria puniẽndũ.Io. Aquil.de mon.potest.c. 9. q hanc refert cõem,p Alex d.conf.121 nu.7.& I.C.d.§.falsum ibi,expendens,num.28.Eman.Soarez in verbo,Monetam,nu. 198 Nouel.cit.loc.num.15. & 16.
34 Alij verò ꝯ,vtrobiq;†pœnã.l Corn.locũ habere contẽdunt. Per Sal in l.2 nu.6.C.hoc tit.Marsi.in d.l.q falsã,q̃ in praxi seruari,cõiterq; teneri,vident velle Coua & Menoc.per Hyppol. in l.q falsã,& in cõs.47 nu.11. q̃ ẽt cõuenit cũ Cõst. Caroli V. de qua infra latius Franc.Curt.tñ de monet.nu. 20.q.7.Priori magis assistit,indifferenter.l.Corn.pœna locũ nõ esse asserens, ꝙ illa tñmodò trib.his casib.imponat.Qñ moneta,vel in pondere,vel in materia falsificat, vel absq; Principis auctoritate nũmi cudunt,p quo vide Soc.iun.cõs 39.nu 83.li.2.Viu, lib.1. opin.218.Berb.rep.rub pcit.cuius verba hæc sunt:Quãuis expẽdẽs monetã falsã.l.Corn.teneat,nõ tñ eadẽ, sed alia pœna, s.ꝙ vel in opus metalli damnet,vel fustiget,vel relegetur.I.C. verò in hãc sñiam ꝯcludit Mihi placet opinio Bartoli,de quã primo locò paulò ante,tanq̃ mitior,& scd̃m illã,si casus cõtingeret,ꝯsulerem,& iudicarẽ:hinc alij totũ hoc iudicis arbitrio committendum esse statuunt, per Marsil. d. consil. 47. Paris. cons 169.num.29.lib.4. Menochi num.54.
35 Si qs† verò ignorãter expẽderit,monetã falsã,excusabit, p Doct.in d.loc.in quo iudicis officiũ,& arbitriũ,iuxta psonarũ qualitates,plurimũ valebit,vti explicuit D.Menochius,q hãc quoq; secũdã fallentiã in eo ponit,q ludẽdi gr̃a,monetis æreis
36 ẽt argento,vel auro†tinctis,animi cã vtit.Et tertiã,vt nõ procedat in eo,q hẽt in arca tales monetas,& nõ expẽdit,vel expẽdere cogitat,q tñ pp sinistrã suspiciõnẽ,nõ oĩno securus, & liber haberet.Præsumptio.n.ꝯ eundẽ militat,quasi eã , vel
fabrica-

fabricauerit,vel exponere saltē voluerit,quapropter ēt torturæ subijci poterit,vt tenet Marſ.d.loc.Maſcar.cōſ.præcit.in fi.

[3] Quartò excuſabitur, qui expēdit monetā nō ex eo falſam, ꝙ ære,vel forma ɔtaminata ſit, ſed q̄a tanq̄ vetus erat reprobata,& bannita,quo caſu extraordinariè exponēs puniri poterit,Fran.Marc.alleg.q.ſup.83. 186.152. & 187. ad quas Lectorem remittimus.

Præter p̄dictas pœnas,q̄ ipſos auctores,& trāſgreſſores puniunt,eſt & alia † pœna ɔſtituta hæc,ꝙ domus,in qua moneta

37 adulterina fabricata inuenitur,fiſco adiudicetur.Q̄d ſi dn̄s p̄ſens ignorauerit,& quamprimū repererit ſcelus illud perpetratum prodierit,tūc poſſeſsio, vel domus ipſius p̄ſcriptionis iniuriȩ minimè ſubiacebit:ſi verò longiſsimè ab ea domo,vel poſſeſsione abſuerit,nullū ſuſtinebit detrimentū,actore fundi,vel ſeruis, vel incolis, vel colonis, qui ad hoc miniſterium præbuerint,cum eo qui fecit,ſupplicio capitali plectēdis,per tex d.l.1.ff.hoc eodem tit. Dd.ad d.c.quando.

38 Plura † ſpecialia huius falſæ monetæ criminis,recēſet Ioan. Aquil.de Monet.poteſ.c.8.Et Berbe in fi.rub.alleg Itē Tiber. Decia.d.tract.c.24. quaſi p totū.Eſt p̄terea de his pœnis falſæ monetæ criminalis Conſtitutio Caroli V. Cæſaris quondam inuictiſsimi,in c.111.in hæc verba concepta,tit.præcedit iſte, pœna eorum, qui monetas adulterant, aut eas ſine legitimo priuilegio excutiunt. Trib is modis monetæ falſificātur,primo ſi quis eis fraudulenter aliud ſignū imperimit. Secundo qn̄ quis falſum metallū admiſerat.Tertio,ſi quis illā ſuo pondere cōminuat. Eiuſmodi monetarū falſarij igni cōburentur. qui vero domos ſuas ad fabricādum ſcienter præſtiterint,domibus ſuis mulctabuntur,qui monetas pōdere,ac valore ſuo minuerint,corpore,& bonis caſtigabuntur,& ſi in cæteris, vt in alijs locis patebit.

40 De pœnis eorū, q̄ opē † tulerint,vel ɔſiliū p̄ſtiterint, delinquērib.q̄ delictū fieri mādarūt,& de cōſcio criminis, atq; conatu p̄ſtito, vide capita apud Menoch. de arb.iud.caſ.349.cū ſeq.vſq; ad caſū 360.incluſiuè.Did.Couar.cir.fi.nu.3.de muta. mon.c.7.Et egregiā deciſionē Lituanicā Petri Roizij, q̄ eſt 3. tū ēt Tib.Dec.d.trac.c.25.& c.ſubſequē.26.de indic.falſ.mon. ꝓceſſu,& ꝓba.27.de excuſat.ab hoc crimi.Itē 28. de pȩnis varijs ꝓ crimine hoc inflig.vbi hȩc,& ſimilia copioſiꝰ ꝑtractanť.

TRA-

TRACTATVS DE MONETIS,

Domini Antonij Solæ:

PRÆLVDIA.

SVMMARIVM.

1 *Pecunia vnde dicta, & area a quo inuenta.*
2 *Eius largo vocabulo quicquid homines possident significari.*
3 *Hominis vita dicitur.*
4 *Varij illius effectus.*
5 *Ad illius vsum quæ requirantur.*
6 *Inter illa numeratur, quæ seruando seruari nequeunt.*
7 *Quot modis sumatur.*
8 *Pecunia mutuata etiam ea dicitur, quæ nondum mutuo data est, sed destinata tantum, vt mutuetur.*

1 PECVNIA † dicta quod prius de pecorum corijs nummi excuderentur, postea a Saturno æreus nummus inuentus, alij a pecoribus, in quibus stabat pecunia, antiqui enim hoc totum, quod habebant in pecoribus erat. cap. totum. 1. quæst. 3. vn-
2 de largo modo quicquid † homines in terra posſident pecunia nuncupari poteſt, l. pecuniæ. ff. de verb. ſignificat. l. 1. §. vltim. & l. 2. ff. de calum. dicitur hominis vita,
3 † l. aduocati. C. de aduocat. diu. iud. Bald. in l. ſi tuis. C. de ope.
4 libe. c. ſi quis obiecerit 1. quæſt. 3. cui † omnia obediunt Eccleſ. c. 10. quam habens rem omnem habere dicitur. Bald. in l. receptitia. col. 1. C. de conſtitut. pecun. cunctorum criminum mater. c is igitur. diſt. 23. & litium incentiua, c. ita. 11. quæſt. 3. & ſi propter nummum Chriſtus contemnatur nihil miſerius. capit. duo. 12. quæſt. 1. quæ ſi malè quæſita ſit, animam,

 corpuſ-

corpusque commaculat. cap. cito. 1. quæst. 1. de qua dicitur pecunia tua tecum sit in perditione. Act. Apostol. cap. 8. cap. quod interrogasti. versicul. nam si qui palea. distinct. 26. cap. reperiuntur, & cap. qui studeat. §. quia ergo. & cap. Petrus, 1. quæst. 1. Præstat suffragium. §. si quis autem. in authentic. quomodo opor. Episcop. In necessitatibus fideiussor. Bald. in dicta l. recepitia. Est est aliquid non propter suam vim, & naturam, sed propter fructum, & vtilitatem ex ea procedentem. Tul. in 2. Reth. ad vsum † cuius tria requiruntur. Primò, vt quis eam non acquirat, vnde non debet. Secundò, vt accipiat vnde debet. Tertiò, quod expēdat, prout debet, Aegid. 2. de reg. Princ. c. 17, etenim fragilis est, ac de ijs reb. quæ seruando † seruari non possunt. §. constituuntur, instit. de vsur. gloss. & Doctor. in l. 1. § fuit quæsitum, ff. ad Treb. Dec. consil. 409. nu. 15. Quot modis † verò sumatur, tractat Bar. Arc. Alex. & Ias. in l. 2. § fin. ff. si cert. pet. strictè pro pecunia numerata, largè pro consistentibus, pondere, numero, & mensura. Largissimè pro rebus omnibus corporalibus. Curt. in tractat. de seq. Mutuam † pecuniam aliquando dicimus, quæ nondū mutuo data est, sed destinata, vt mutuetur. l. malum. §. 2. ff. de ver. signif. Pecunia affectionem non recipit, nisi sit antiqua, probat Tiraq. de retract. §. 1. gloss. 7. num. 111. & 112.

Tractaturus itaque de Pecuniarum, seu Monetarum augmento, & diminutione, & cuius commodo, vel detrimento cedant, materiam huiusmodi ob multiplicitatem negotiorum, & eorum varietatem per casus distinguere, ac perstringere commodius ad faciliorem intelligentiam fore duxi.

CASVS I.

SVMMARIVM.

1 *Monetæ magna dandæ in solutum pro libris, vel florenis in dotem constitutis, si crescant vel decrescant in valore extrinseco, cedunt vel dāno, vel lucro recipientis eueniente casu restitutionis.*

2 *Et dicuntur esse tantum in facultate soluendi non esse in obligatione.*

PRimo igitur casu, si quis mutuo dedit, vel in dotem constituit centum libras in florenis, vt dicit Barto. in l. Paulus. num. 10. ff. de solu. vel constituit mille florenos Sabaudiæ in dotem, quos soluit in
1 tot aureis, vel ducatis, aut magna moneta † argentea, tunc cum isti aurei, ducati, vel magnæ pecuniæ datæ in solutum pro illis libris centum, vel florenis mille, siue crescant, siue decrescant, in valore extrinseco, id cedit damno, vel commodo recipientis. Bart. in d. l. Paulus. & eueniente casu restitutionis peti nequeunt nisi centum libræ, vel mille floreni, non pecuniæ illæ magnæ aurei, vel ducati, qui non sunt
2 † in obligatione, sed in facultate soluendi. Bart. in d. l. Paulus. nu. 10. & in l. cum quid. ff si cert. pet. nu. 17. Abb. in c. quanto. de iureiur. Aret. consi. 84. in fin. Bru. de mon. in 5. & 6. decl. Bos. qui ita seruari dicit. titu. de mon. nu. 3. Crau. cons. 836.

CASVS. II.

SVMMARIVM.

1 *Aureos, vel magnas monetas, quæ non sunt in obligatione, sed tantum in facultate soluendi auctas in valore extrinseco, debitor pauciores soluere volens, an admittendus.*

2 *Et quid operentur verba, quod receperit in illis speciebus.*

1 SEcundo si debitor velit soluere in illis aureis † vel ducatis, aut speciebus magnis monetarum, quas acceperat, & quarum valor extrinsecus auctus sit, soluet pauciores quam acceperit, nec illa verba,
2 quod receperit in dictis † speciebus, quidquam operabuntur. Bart. in d. l. Paulus. in fi. & in l. cum quid. nu. 17. ff. si cert. petat. ita clare explicat Aret. cons. 84. in fi. versic. venio igitur ad secundum dubium. Brun. in 5. & 6. declaratione. Crau. cons. 836. nu. 1. Cur. iun. cons. 24. sub. nu. 6.

CASVS. III.

SVMMARIVM.

1 *Moneta magnæ, vel aurei qui tantum ſint in facultate ſoluendi, non etiam in obligatione, ſi aucti ſint in valore extrinſeco poſſunt à debitore in minori numero ſolui.*

Ertio hinc ſequitur quod ſi debitor haberet tempore ſolutionis in promptu pro ſolutione ipſa omnes illos aureos, ducatos, vel magnam pecuniam quam receperat, poſſe detrahere, & ſibi re-
1 tinere† omnem ſummam excedentem numerum illum librarum. Imo.in d.l.Paulus.in fi.verſi.item adde.Cur.iun.conſ.24.

CASVS IIII.

SVMMARIVM.

1 *Monetam magnam auctam poſt contractum ſoluens debitor in maiori numerò debitum excedente, ſi illam non eſſet in obligatione, ſed tantum in facultate ſoluendi, repetit, id quod excedit debitum.*

Vartò ſequitur etiam, quod ſi tot aureos, vel ducatos, aut monetam magnam reſtitueret, quantam recepit tranſcendentem, tunc numerum prędictarum librarum, vel florenorū credens ad tan-
1 tum teneri, poſſe repetere † ipſam ſummam ſuprabundantem, & excedentem, vti indebitè ſolutam. Afflictus deciſio. 194.

CASVS V.

SVMMARIVM.

1 *Ducati 20. ſi pro centum libris fuerint numerati, vel aurei centum pro mille florenis. Et tempore reſtitutionis, Ducati 16. libras*

bras illas centum, vel aurei 80. florenos mille efficiant, vtrum hos soluere sufficiat.

2 *Aurei, seu monetæ magnæ si fabricentur de minore ligha, seu materia, vel remaneant in eadem ligha, & materia, & crescat illorum valor, an quid intersit.*

3 *Dotes semper restituere oportet cum melioramento.*

Q Vinto istud intelligendum est modo summa, quæ restituitur in istis speciebus magnis æquiualeat numerum illum librarum, vel florenorum, pro quibus fit solutio, verbi gratia pro ff. 100. fue-
1 rant numerati, † ducati 20. vel pro florenis mille, aurei centum, nunc tempore restitutionis ducati 16. sufficiunt pro solutione florenis. 100. vel aurei 80, pro mille florenis, vtrum sufficiat soluere ducatos 16. pro libris centum, vel aureos. 80. pro dictis florenis mille, Respondetur quod si hæc summa ducatorum 16. vel aureorum 80. non erit tanti valoris in bonitate intrinseca, quanta erat in eadem bonitate intrinseca, summa illa librarum centum, vel mille florenorum tempore contractus, non sufficere, sed esse supplendum. Idem dicendum si solutio fiat in magnis monetis, quas oportet tantum valere in bonitate intrinseca, quantum valebant illæ libræ, vel floreni tempore contractus, vnde aut solui debent mille floreni, aut centum libræ prout valebant tunc, vel tantum de modernis in auro, vel argento secundum æstimacionem modernam, quæ comparari possit cum illo valore temporis contractus, quod non declarauerat Battol. in l. Paulus. vt Boss. titu. de monet. sub num. 3. animaduertit, quod tamen tetigerat. in l. cum aurum. ff. de aur, & arg. lega. & sentit. Bald. in cap. quanto. versicu. extra quæro de iureiuran. expresse Soc. consil. 298. volum. 2. Brun. de mone. in suprascripta declaratione, & dicit esse casum super quo consuluit. Oldra. consil. 13. Boer. decis. 327. Purpur. consil. 522. num. 36. Capha. consil. trigesimoprimo. in fin. Boss. titu. de mone. sub numero tertio, intelligentes tamen hoc Socin. Boss. & Purpur. vbi erat facta mentio bonitatis intrinsecæ, ac ita Brun. in 6. declaratione. Imo si rectè consideretur virtualiter nulla esse potest
2 differentia † an aureus, seu monetæ magnæ fabricentur de minore ligha seu materia, in quo casu oportet soluere plures de

istis, vt suppleant pro illis antiquis.c.olim,& c. cum canonicis.de censib.vel remaneant in eadem ligha, & materia,& crescat illorum valor, quia valor intrinsecus non correspondeat valori extrinseco, perinde est, ac si nunc fabricatæ essent, & æstimatæ magis quàm valeant. Alioquin si aliter diceremus
3 actum esset de dotibus, † quas vt inquit.Bald. in l. cum quid, ff.si cert.petat.restituere semper oportet cum melioramento, ac etiam de creditis præsertim mutui quum loco millæ florenorum mutuatorum, quis aliquando cogeretur accipere tantam monetam magnam, aut auream, quæ non valeret tota simul in pondere duas partes de tribus pecuniæ mutuatæ.

CASVS VI.

SVMMARIVM.

1 *Librarum debitor tenetur eas tradere si extant, aut earum valorem.*
2 *Floreni si debeantur,& inueniantur,quomodo,& ad quam proportionem soluendi sint,& num.3.*
4 *Aurei valor de anno 1517.qualis.*
5 *Si auctus fuerit,floreni debiti, quomodo soluendi erunt.*

Sexto item intelligendum est nullo habito discrimine siue dictæ libræ, siue floreni habeant certam speciem monetæ, siue constituantur ex alijs monetis inferioribus, seu minoribus, vt sunt floreni Sabaudiæ,qui semper valuerūt grossos 12.& fiunt ex quartis,grossis, cabalotis, solidis, vel albis. Nam si extaret certa species, de illis fieri deberet solutio, aut dari eorum valor,vt sunt libræ Sabaudię,
1 nam debitor librarum † tenetur eas tradere,vel earum valorem,vt dicetur suo loco de debitore aureorum,sed quoad florenos,etsi aliquando semel fabricati fuerant,valoris gr.12.ta
2 men nulli amplius inueniuntur,etsi† inuenirentur iuxta proportionem augumenti, valoris extrinseci libræ, vel aliarum monetarum magnarū essent maioris valoris grossis 12. ideo siue habeant certam speciem,siue non,idem est dicendum de his libris siue florenis, qui se habent indifferenter tam ad meliorem,

liorem, quam debiliorem monetam. Azo. in Broca. in rub. eadem moneta, vel mensura. quem refert, & sequitur. Ioann. Andr. in additio. ad Specu. titu. de solut. §. nunc aliqua. in addit. incip. ex contractu Barto. in l. res in dotem. ff. de iureiuran. Oldra. consil. 31. Brun. de mone. in 6. declara. ita in specie de-
3 biti florenorum Sabaudiæ † quorũ certa non erat aliqua precisa species tenuit. Purpura. in l. cum quid. num. 169. & 170. ff.
4 si cert petat. ideo inquit si quis anno 1517. quo anno† aureus valebat. flor. 4. gros. 6. erat creditor flor. 225. qui fecissent scu. 50. poterit petere de anno 1522. quo anno erat auctus valor
5 † aurei scud. 50. aut eorum valorem, si verò non fuisset mutatus valor intrinsecæ bonitatis, posset solui de ipsis monetis paruis, & antiquis currentibus tempore contractus, & ad illum valorem Brun. d. declara. 6.

CASVS VII.

SVMMARIVM.

1 *Monetis paruis mutatis intrinsecus, & monetis magnis extrinsecus tantum, remanente eadem ligha, & pódere, & auctis magnis in valore, debitor in paruis monetis soluere non poterit.*

2 *Et an de monetis magnis mutatis in valore extrinseco.*

3 *Aurei, & magnarum monetarum valoris extrinseci auctio si processit ex causa deteriorationis paruarum monetarum, quomodo solutio facienda.*

4 *Præsumitur autẽ causata huiusmodi auctio ex deterioratione paruarum monetarum in bonitate intrinseca.*

5 *Contrarium tamen aliqui tenuerunt.*

6 *Monetæ valore crescente crescit rerum omnium valor.*

7 *Monetæ paruæ deterioratione, non solum aurei valorem extrinsecus augeri contingit, sed etiam si multi aurei exportentur è loco, ac etiam alijs de causis.*

8 *Belli causa multas inducit calamitates, & inter cæteras auctionem aurei, vt Principes magis præbere videantur militibus, quam re vera præbeant.*

9 *Monetam pro aureis recipere a debitoribus mercatores ire ad nundinas volentes, an teneantur.*

1 SEptimo si istæ monetæ paruæ puta quarti, grossi, solidi, cabaloti, albi mutati † sint intrinsecus, & monetæ magnæ tantum extrinsecus, remanente ipsarum magnarum monetarum, vel aureorum eadem ligha, & pondere, adeo quod valeant plures solidos, libras, vel grossos, quam tempore contractus, hoc casu nequibit debitor soluere in istis monetis minimis deterioratis interius. Nec de monetis istis ma-
2 gnis, † seu aureis mutatis in valore extrinseco, idest secundũ valorem eorum nunc currentem, ita dicit se pluries consuluisse, & obtinuisse. Brun. d. declara. 6. Quando auctio valo-
3 ris extrinseci aurei, † & magnarum monetarum processit ex causa deteriorationis paruarum monetarum. Corn. consi. 181. lib. 2. & consi. 321. lib. 3. Gramm. consi. 12. 13. & 14. Socin. iun. consi. 145. num. 95. lib. 1. Rub. consi. 17. Ctauet. consi. 47. Brun. dict. declar. 6. Bolognet. consil. 11. num. 49. Purp. in l. cum quid ff. si cert. petat. Natt. consil. 454 Tiraq. de retract. §. 1. gloss. 18.
4 num. 28. Et auctio aurei, † & magnarum monetarum, causata præsumitur ex deterioratione paruarum monetarũ in bonitate intrinseca. Grat. consil. 13. num. 38. volum. allegans Soc. consil. 298. vol. 2. qui de tali præsumptione non loquitur, licet præsupponat incrementum prouenire ex prædicta deterioratione, arguit tamen ex l. solitis Grat. l. neq; natales. C. de
5 probat. Cuius contrarium nempè, quod hoc non † præsumatur præsupposuit tamen Corn. consil. 181. num. 72. & 73. vol. 2. scilicet, opportere allegãrem deteriorationem monetæ illam probare, & modum probandi ibi ipse tradit. Purp. vero in d. l. cum quid num. 170. videtur idem sentire, quod Gratus, asserens causam maioris æstimationis aurei prouenire ex deterioratione, aut ponderis, aut qualitatis materiæ, aut vtriusq; monetæ minutæ, & ea ratione quotidie reddi cariorem annonam, ac augeri precium mercium, siquidem crescente va-
6 lore † monetæ, crescat, & rerum omnium valor. Iser. & Afflic. ritu. quæ sint. reg. in verb. monetæ Bolognet. consil. 11. nume. 49. Curt. iun. in d. l. cum quid. nume. 23. allegans l. 2. C. de vete. numis. potest. lib. 11. Possit etiam augeri valor extrinsecus au-
7 rei † alia ratione, quam prædicta deteriorationis paruarum monetarum, videlicet si multi exportentur de loco,

vel

vel alia simili causa, Corn. consil. 321. in fin. volum. 3. vel cau-
8 sa belli, † quod multas inducit calamitates, l. 1. in princip. C. de cadu. tollen. vt Principes militibus præbere magis videantur, quam re vera præbeant. Brun. de mone. in prin. nu. 3. aut gratia commodioris exportationis, vel facilioris expeditionis, vt in mercatoribus euntibus ad nundinas exteras in quibus, aut non expenduntur aliæ monetæ, aut non tam facile, aut saltem cum maiore damno, quam expendant aureos. Quibus rationibus non tenentur, vbi sunt creditores aureorum, in solutum, quorum debitori licet inuito creditore, vt suo loco dicetur ex consuetudine generali soluere monetam
9 † argenteam, ipsam monetam magis grauosam, aut difficilioris distributionis à debitoribus recipere. Ang. & Imo. in l. Paulus. ff. de solut. Menoc. consf. 138. vol. 2. Surd. consf. 220. in fi.

CASVS VIII.

SVMMARIVM.

1 *Aurei nummi valor si creuit sine deterioratione monetarum minutarum, seu ab eo inferiorum, floreni vel libræ quæ nõ inueniuntur, & debentur quomodo solui debeant.*

1 Octauo si creuit valor nummi aurei † sine deterioratione monetarum minutarum, inferiorum ab eo tunc floreni & libræ ipsæ possent solui in monetis ipsis minutis non diminutis, vel in auro, aut magnis monetis etiam interius non mutatis, iuxta earum valorem tempore solutionis. Aret. consil. 11. colum. 2. dicens communem. Brun. in terminis, de monet. 6 declaratione, vers. vbi autem. Rub. consil. 17. col. 2. versic. verum tamen præmissis. Nat. consil. 452 quod non imputatur debitori, qui non est in mora. Bar. in l. vinum. ff. si cert. pat. Nat. d. consi. 452. Cor. consil. 321. in fin. vol. 3. Abb. in c. quanto. colu. 7. de iureiuran. Are consi. 11. & in omni contractu. Roma. consi. 123. Purpu. in l. cum quid. nu. 166.

Quod potest tolerari ob mutuum periculum lucri, & damni argumen. l. de fideicommisso. C. de transactio. quia si decreuisset

creuisset aureus ex moneta valore extrinseco, debitori damno cederet, etiam si non esset in mora sicuti, quando tenetur ad aureos, vel ad aliam monetam magnam, quę certam habet speciem, loco cuius potest aliam monetam soluere, nec curari de decremēto, vel incremēnto. Barto. in d.l. Paulus. cle. 2. de deci. vbi Imo. & suo loco dicetur ita dici poterit de debitore florenorum, vel librarum nō existentium in aliqua specie, sed constituendarum ex alijs monetis non mutatis interius, sed tantum extrinsecè.

CASVS IX.

SVMMARIVM.

1 *Debitor ad lucrum cessans creditori nisi post moram, & ei tantum qui sit solitus negotiari non tenetur.*
2 *Aureo crescente crescunt etiam aliæ res pecunia solitæ æstimari.*
3 *Pecuniæ æstimatio videtur bonitas intrinseca Curtio Iuniori.*
4 *Statutum Mediolani, quod in quocunque contractu differente solutionem ad tempus soluatur pecunia ad æstimationem temporis contractus non solutionis.*

NOno hoc stante non est considerabile, quod si soluat debitor hos florenos seu librarum numerum non habiturum creditorem tot aureos ex ipsis centum libris, aut mille florenis, quantos habuisset ex ipsis centum libris, aut mille florenis tempore contractus, quia respondetur hoc non esse damnum, sed lucrum ad
1 quod non tenetur † debitor. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. empt. nisi post moram & ei tantum, qui sit solitus negotiari. Bartol. in d.l. Paulus colu. 2. versic. aduertatis. ff. de solutio. ad quem ibi Castren. dicit frequenter recurri. Imo. & Ang. ibi. Nat. consi. 454. puta erga mercatorem passum moram, & post illam incursum per debitorem. Purp. in l. cum quid nu. 167. Plot. consi. 18. nu. 4. But. & Imol. in c. quando de iureiuran. Curt. iun. consi. 24. num. 71.

Quod, vt tot aureos non recipiat pro restitutione quot numerauit visum fuit inconueniens, ac rigorosum. Curt. iun.

2 iun.in l.cūq d.nu.23.quum aureo† crescente crescāt etiā aliæ res pecunia solitæ æstimari.l 2.C.de veter.nu. pot. libr. 11. &
3 quia sibi pecuniæ † æstimatio videatur bonitas intrinseca,
4 & propterea in statu Mediolani, † & Ciuitate Ticinensi extare statutum, in quocunque contractu differente solutionē ad tempus, soluendam pecuniam ad æstimationem temporis contractus non solutionis.

CASVS X.

SVMMARIVM.

1 *Monetarum valore intrinseco mutato debitor quid soluere teneatur.*
2 *Et quid pro libris, vel florenis imaginarijs, qui amplius non extant.*
3 *Et quid si dictum sit, soluendum de moneta currente tempore solutionis.*
4 *Quidve importent huiusmodi verba.*
5 *Et quid si dictum sit soluendum de moneta currenti, & vsuali.*
6 *Statuto si caueatur solutionem fieri posse de certa moneta, illa reducenda est ad æstimationem antiquæ. & quomodo hoc procedat. nu.8.*
7 *Obligatione in genere concepta puta de libris vel florenis Sabaudię quorum nulla est species, quid veniat soluendum.*
9 *Salarium potestatis in soluendo, attendi debet moneta, & & illius valor secundum tempus ingressus officij, & contractus, nō statuti disponentis de certa moneta fieri solutiones.*

1 DEcimo, vbi mutatus est valor monetarum † intrinsecus, tenetur debitor soluere, moneta currente tempore contractus, vel de noua ad æstimationem illius, etiam si promiserit solutionem de moneta currenti tempore solutionum fiendarum, quum regula sit esse soluendum, vt dixi de noua moneta ad æstimationem antiquæ Bar. in l. Paulus. num. 6. & in l. cum quid. num. 17. vbi Alexand. dicit magis communem. ff. si cert. pet. Soc. iun. consilio. 145. numer. 94. volum. 1. Alci. consilio. 506. Rub. consilio. 17. numer. 4. consil. 148. Curt. in tract. de monet. quæst. 1. Bero.

1.Bero.consi.143. nume.28. vol.1.Betr. consi.17.& 45.vol.4. Cagn.in l.2.num.210.C.de pact.int.emp.& vend.Cran. consi. 47. Didac. Couarr. in tract. nummis. numer. 17. Natt.consi. 302.& 454.Cephal.consil.31.Socin. consi.298.volu.2. Corne. consil.321.volum.3.Purpur.in l. cum quid. nu.163. versicu.&
2 ex distinctione. quod etiam procedit in dictis florenis † & libris imaginarijs,& ex alia moneta consistentibus, vt dixi supra in 6.casu.

Et hæc regula seu conclusio etiam locum habet si dictum
3 fuerit de moneta † currente tempore solutionis, quum verba hæc intelligantur,vt solutio fiat de moneta temporis contractus, & si infirmior fiat ad valorem antiquæ. Panor. in ca. quanto. col. vlt. versi. quid autem in statuto.de iureiuran. & operabitur hoc, ne quis cogatur perquirere antiquam pecuniam, vel nouam in aliam antiquam commutare iuxta gloss. 11. in clemen.fin.de dec. Brun. de monet. conclusiō. 17.

Qua regula, & conclusione stante videntur obstare verba
4 monetæ currentis, seu vsualis tempore solutionum, quia si non fuisset dictum illud debebat intelligi. Corn.dict. consil. 181.sub numer. 67.& propterea nihil potest operari.l.3.ff.de leg.1.vel tempore solutionis,quia tunc alia non reperiretur. Socyn.iun.consil.145.num.96.volum.1. vel si dixisset tantum
5 de moneta currenti, & vsuali † idest tempore contractus. Socin. ibi. operatur etenim debitorem non teneri soluere de moneta antiqua prædicta, sed posse soluere de noua.Abb.in dict.capit.quanto.num.14.de iureiuran.& scribit Oldr.consil.
6 250.num. 3. versicu. ad secundum, si statuto † caueatur solutionem fieri posse de certa moneta, illam esse reducendam ad æstimationem antiquæ, quia non fuerit intentionis statuentium augere, vel diminuere obligationem, sed demonstrare qualitatem monetæ soluendæ. sequitur Brun. declar. 17. & part. 18. & limitat.8.Socin.iun.consil.142.nume.7. volum. 1. comprobat pluribus auctoritatibus. Surd. consil. 120. per totum.

Nec obstat auctoritas Bruni tenentis contrarium in d. de-
7 clar.17.& limi.8.scilicet,quando obligatio† est in genere concepta puta in libris, vel florenis Sabaudiæ, quorum nulla est species ita vocata, vel concepta, quod tunc ne illa verba sint superflua, intelligatur, de moneta temporis solutionis

etiam

etiam viliore, aut debiliore, quia respondet ibi Surd.nu.15. differentiam esse potius verbalem, quam essentialem. Nam præsupposito quod florenus semper sit 12. grossorum, & libra 20.solidorum, tamen grossi, & solidi non semper sunt eiusdem valoris, sed deterioris monetæ. Brun. de monet.in 6. part. num.6. Surd.d. consil.220. num.5. prout nec auctoritas Purpu.in d.l.cum quid. num.195. quia loquitur vbi erat conuentum solui de moneta currenti tempore solutionum, etiam si fuisset moneta deteriorata in bonitate intrinseca, quę verborum adiectio ponit casum extra dubium,

8 Et quod spectandum sit hoc tempus procedit † siue hoc procedat ex testamento, siue ex contractu, siue quasi, siue ex iudicis taxatione Panorm. in cap.olim.de censi.Brun.de monet.concus.1. siue in solemnitate puta si dictum sit, non valeat contractus excedens tantam summam, sine tali solemnitate. Bald.in l.illud. C.de sacrosanct.eccles. Brun. de monet.
9 dict.conclus.1.sub num.2. sed in salario † Potestatis, cum quo in ingressu officij contrahitur, videtur id deberi ad rationem illius temporis, & non statuti. Brun.de monet.conclusio. septima, numero quinto, idem quod inspiciatur tale tempus contractus in contractu conditionali, Brun. de monet. conclus.8.

CASVS XI.

SVMMARIVM.

1 *Debitor obligatus ad tot libras, vel florenos, qui non extent, quádo soluere possit de moneta currente tempore solutionis, secundum opinionem Bruni.*

2 *Et quid si promissio fiat in aureis, seu Ducatis quorum certa est species.*

Ndecimo præsupposito opinionem Bruni veriorem quem sequitur Crauet.consil.836.num.8.illa
1 non procederet si debitor † soluisset pluribus vicibus de moneta currenti tempore solutionum non habita ratione valoris antiquæ monetæ. Corn.d.consil.

118.Purp.

118. Purpurat. in l. cum quid, numero 171.

Prout etiam dict. 17. Conclusio. Brun. dicit, quæ præsuppoſuit de moneta currente, tempore ſolutionis ſi promiſſio fiat in aureis, ſeu ducatis, quorum certa eſt ſpecies, nam
2 ſi promittantur aurei, † vel ducati de moneta currente tempore ſolutionis poteſt quidem ſolui de viliore, tamen plus dabitur, cum quanto plus vileſcit moneta argentea, tanto magis creſcat aurea. Et dicit facere, l.2. C. de veter.numiſm. poteſt. libr. 11. atque ita dabitur tanta moneta noua æquiualens ducatum.

CASVS XII.

SVMMARIVM.

1 *Moneta deteriorata in bonitate intrinſeca facto, culpa, aut cauſa creditoris, ipſi ſolui poteſt, nullo habito reſpectu ad antiquam.*

DVodecimo, ſi mutatio bonitatis intrinſecæ deriuaret a facto, culpa, aut cauſa creditoris, verbi gratia in Principe, cuius auctoritate eſſet deteriorata moneta † illi poſſet
1 ſolui de huiuſmodi moneta nullo habito reſpectu ad antiquam. Rub. conſilio 17. in fine, vt dicit colligi ex Zabarel. in Clement. ſi beneficiorum de decim. & argum. l. ſi creditor. ff. de ſolution. ſequitur Gabriel. conſ. 164. num. 6.

CASVS XIII.

SVMMARIVM.

1 *Depoſitum faciendum in tot libris, ſeu florenis non extantibus, in quibus pecuniis fieri poſſit.*

2 *Pecunia vbi in ſacculo obſignata nō deponitur, ſed numeratur, arguitur mutuum non depoſitum.*

Dcimo-

Ecimotertio, quæ supradictæ sunt procedunt
1 etiam in deposito † faciendo in libris seu florenis, depositario soluto in tot aureis, vel alijs monetis magnis, quæ datæ censentur in solutum seu venditæ vt inquit Bartol. in d.l.Paulus sub num.10. depositario,
2 quia vbi pecunia † in sacculo obsignata non deponitur, sed numeratur, tunc arguitur mutuum non depositum, & dominium in depositarium transfertur Castr.in l.Lucius.1.& in l.si sacculum.ff.depositi.Cyn.in l.incendium.C.si cert.pet. Castr. in l.cum quid num.12.& Dec.nu.23.ff.si cert.pet.Cæph.consi. 603.num.29.

CASVS XIIII.

SVMMARIVM.

1 *Aurei vel magnæ monetæ numeratæ pro libris seu florenis, vt restituantur in æstimatione numerata, pactum fieri potest.*

2 *Monetis æstimationem ponere solius Principis est non contrahentium.*

3 *Idque etiam si fuissent deteriorati.*

Ecimoquarto quid si dictum sit quod illæ libræ,
1 seu floreni restituantur in illis aureis † ducatis, seu magnis monetis, & in æstimatione numerata, seu tum recepta, nulli dubium, quin tunc tale pactum sic obseruandum. Bartol. in dict.l.Paulus. sub num.10. per l.pen.§ si mancipia. ff.si cert.pet.& in l.cum quid.num.17. Abb. in cap. quanto de iureiurand. Brun. de monet. declaratione 6.Aret.consi.84.Boer.q.327.Crau.consi.826.in princip. Boss.titu.de monet.num 11. quia etsi non sit partium ponere
2 æstimationem monetis, † sed Principis.l.1.& 2.C.de vete.numis.pot.libr.11. tamen hoc communiter receptum est ex not. per Alber.in l.eleganter.§ qui reprobos. ff.de pign. act.Brun. de monet.& lim. sub nu.7. facit quod partes possunt de mensura conuenire.

Quinimo valeret etiam si dictum fuisset reddendos in ea-
3 dem æstimatione etiam si fuissent † deteriorati Purpur.in d.l. cum quid nu.165.ff.si cert.pet.

CA-

CASVS XV.

SVMMARIVM.

1 *Diminutio, vel augmentum monetarũ magnarum cedit oneri, vel commodo creditoris quando pactum fuit, vt tot eadem species numeratæ, restituantur.*

Decimoquinto ea propter hoc casu diminutio, vel
1 augmentum erat oneri, † vel commodo creditoris. Bartol. in dicta l. cum quid. numer. 17. Aretin. consilio 84. Boer. dicta quæstio. 327. Crauet. consilio 836.

CASVS XVI.

SVMMARIVM.

1 *Debitor in mora soluendi existens tenetur resarcire creditori omne detrimentum, quod ex ea mora ob mutationem monetarum pati potest.*
2 *Ad ad omne interesse quanti plurimi.*
3 *Et an ad interesse lucri cessantis.*
4 *Debitoris morosi odio non est habenda consideratio augmenti, vel decrementi monetarum, quod exiguo tempore durauit.*
5 *Mora obligationem perpetuat, quando res casu mate perit.*
6 *Monetarum valor exigui temporis non est attendendus.*
7 *Aurei æstimatio ex affectione priuatorum, qui præter communem pro pluri, vel accipiunt, vel expendunt non attendenda.*

1 Decimosexto nisi debitor † fuisset in mora soluendi, tunc tenetur resarcire omne detrimentum, quod ex ea mora creditor pati posset, Bartol. in dicta l. Paulus, sub numer. 6. Bald. in dicta l. cum
2 quid. colum. 2. ac ad omne interesse † quanti plurimi. Baldus in dicta l. cum quid, Abb. in cap. quanto. de iureiuran. Aretin. dicto cons. 84. Socin. dicto cons. 298. volum. 2. Boss. dicto tit. de monet.

Quod

Quod Castr. intellexit in d.l. Paulus.nu.4. quoad interesse
3 damni emergentis non lucri † cessantis, quod puto verum nisi in mercatore, alio ve solito negotiari cui hoc lucrum, seu interesse lucri cessantis licite etiam debetur, vt dixi supra in casu nono.
4 Prout etiam in moratore † censuit non habendam illius odio considerationem si exiguo tempore illud decremētum, aut augumentum durasset, vt puta vno die, vel quatuor, aut quinque diebus. Bar. in d.l. Paulus. nume.9.ff.de solut. arg. l.precia rerū ff. ad l.Falci. Butr. & Abb. in c.quanto de iureiu. Brun.de monet.in 14.conclu.

Contrarium cuius putauit verius Bal. d. l. Paulus. quum inspiciatur momentū sicut res, quæ casmate perit perpetuans
5 † obligationem propter moram.
6 Et sicut nō attenditur valor † exigui temporis, ita nec vsus aliquorum campsorum, seu personarum, quæ præter æsti-
7 mationem communem expendunt, seu capiunt aureum † pro maiore valore, quam sit communis. secundum glo. in clem. si beneficio in verbo consuetum. de decim. Brun. de mone. in d. conclu. 14.

CASVS XVII.

SVMMARIVM.

1 *Soluendi modus præscriptus in contractu, accuratè spectandus quando difficultas super monetis oritur.*

Decimo septimo, qui igitur inspiciatur conuentio, vt dixi supra casu 14. quum exhibetur scriptura consulendum, vel iudicandum, diligenter, & ac-
1 curatè † spectandum est quid actum, vel conuentū fuerit super modo soluendi. Bald. consi. 213. lib. 5. monet nos ad hoc Aret. d. consi. 112. circa prin. Calca. consi. 15. Guid. Pap. quæstio. 493. Brun. in tracta. de monet. decla. 16. Boer. quæst. 327. numer. 10. versi. & ideo debet. Crau. consil. 836. Menoch. consi. 258.

CASVS XVIII.

SVMMARIVM.

1 *Monetæ magnæ, vel aurei pro libris, vel florenis numerati, si conuenit, vt restituantur in eadem specie, & quantitate, an in obligatione esse dicantur, quomodo cognoscendum.*

Decimo octauo proinde dixit Aret. numer. 2. & 3. quem sequitur Boss. titu. de monet. posse colligi ex mente contrahentium, quod illi aurei, ducati, aut
1 magnæ monetæ † non essent datæ in solutum, sed quod essent in obligatione restituendi, & exemplificat Aret. in eo qui in rationibus suis diuersimode scribit, nempè si in aliqua ratione scribat dedisse mutuo libras, vel florenos numeratos in tot aureis, vel ducatis, & in alia ratione scribat, itē eidem mutuo dedi tot aureos.

CASVS. XIX.

SVMMARIVM.

1 *Mutuo dans tot libras, vel florenos in tot aureis promittenti soluere in eadem specie, nec de quantitate, quid dictum sit, quomodo facienda solutio, si creuerit aureus.*

2 *Iactare suum aliquem voluisse præsumptio non est facienda.*

3 *Monetarum in mutatione inspiciendum est, quod est verisimilius inter contrahentes conuentum.*

4 *Monetarum mutationis notabilis periculo contrahentes voluisse se subijcere non est verisimile.*

1 Decimo nono aliqui dubitarunt si dictum sit mutuo † do tot libras, vel florenos in tot aureis, vel ducatis quo promitto soluere in eadem specie, & non dixerit in tanta quantitate, seu numero, vtrum sufficiat numerum librarum, vel florenorum soluere in paucioribus aureis, vel ducatis facientibus eum numerum libra-

librarum, vel florenorum, vt est quando valor aurei in bonitate extrinseca excreuit, ita vt minor numerus aureorum soluat, nunc illam summam florenorum, quàm fuerit in contractu receptus, ac ita satisfiat conuentioni solutione eiusdem, seu similis speciei, licet non eodem, seu tanto numero de quo non loquitur promisio restituendi Abb. in capit. quanto de iureiurand. dicit obseruandam promissionem si conuentum sit, vt restitutio fiat in florenis, idest restituendos eos florenos, nec mentionem facit de eadem æstimatione prout fecit Bartol. & re vera ego puto creditorem intellexisse sub verbo speciei etiam numerum non minorem, nec debitorem intellexisse de maiore, ne præsumatur vnus atque alter in dubio voluisse iactare † suum. l. cum de indebito. §. 1. ff. de probat. & quia verisimiliter interrogati sic respōdissent. argumen. glo. in l. tale pactum. C. de pact. quum etiam in mu-
3 tationibus monetæ † sit inspiciendum, quod est verisimilius inter contrahentes conuentum Calcan. consil 15. num. 15. ex qualitate negotij. l. semper in stipulationibus. ff. de regul. iur. l. Imperatores. ff. de in diem adiec. maximè si successerit mu-
4 tatio monetæ † notabilis cuius periculo non est verisimile cō trahentes se voluisse subijcere Calcan. d. consil. 15. nume. 15. versicu. item facit, & pro hac mea sententia videtur mihi textus Clarus in l. 2. in princ. ff. si certum petat. ibi mutuum damus recepturi non eandem speciem, ecce, quod appellatione speciei ibi id totum continebatur, quod in pondere numero, & mensura consistebat, vt verbum ipsum ita explicat. Alberi. in suo dictionario in verbo species ita cobsuluit Crauet. consil. 47.

CASVS XX.

SVMMARIVM.

1 *Floreni numeri in alijs speciebus, si dictum non sit in eisdem speciebus, & in eadem æstimatione restituendos, quomodo soluendi.*

2 *Moneta antiqua quando est soluenda, vel illius æstimatio de noua, si non inueniatur, nec de illius valore constet, poterit de noua eiusdem nominis solui, non attenta æstimatione antiqua.*

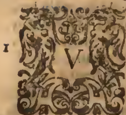

1 Igesimo si dictum non fuisset restitutionem fieri oportere in aureis in eadem æstimatione, libræ ipsæ, vel floreni † solui poterũt, vt dixi supra in primo, secundo, & quarto casu, solui etenim debent de moneta illa antiqua, aut de noua æquiualenti æstimatione antiquæ, vt latius supra 10. casu, Sed quid si amplius moneta antiqua non inueniatur, nec de illius
2 valore † constet qualis, & quantus fuerit, tunc solui poterit de moneta noua eiusdem nominis, puta solidus pro solido obolus pro obolo secundum valorem istius nouæ monetę tẽpore solutionis. Corn. consi. 181. colum. antep. in prin. volum. 2. Purpur. in d. l. cum quid. num. 173. Curt. iun. consil. 24. colu. 4. allegat Salic. in l. quicunque. colum. 2. versic. quomodo practicab. C. de ser. fugit. Gabr. consi. 164. num. 2. Brun. de monet. concl. 1. vers. item prædicta.

CASVS XXI.

SVMMARIVM.

1 *Moneta antiqua in melius commutata, de noua solutio fiet ad æstimationem antiquæ.*

1 Vigesimoprimo, si antiqua moneta † in melius cõmutetur, fiatque grauior ac preciosior, de hac noua soluendum erit solummodo tantum, quantum sufficiat pro æstimatione antiquæ. capit. cum canonicis. de constitu. Corn. consil. 279. & 287. volum. 2. Iacob. in l. res dotem. ff. de iure dot. Soc. in d. l. cum quid. Gabriel. consilio 164.

CASVS XXII.

SVMMARIVM.

1 *Moneta antiqua ex toto reprobata, ad illius æstimationem de noua solutio facienda, si debitor non fuit in mora.*
2 *Et cuius periculo in deposito cedat huiusmodi reprobatio.*

3 Quod

3 *Quod si de illa reperiatur sufficit de illa in bonitate eadem intrinseca soluere.*
4 *Et quando istud procedat distinguitur.*
5 *Quid si nondum sit reprobata, sed statim reprobanda.*

Vigesimosecundo si pecunia ipsa antiqua ex toto fuerit reprobata, an licebit de ea solui per debitorem, qui non fuit in mora & soluenda erit de
1 noua moneta æstimatio a antiquæ. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pigno. actio. Barto. in d. l. Paulus cùm quo dicit esse communem opinionem. Boer. quæstio. 327. num. 12. Natt. consil. 454. Viuius in commun. opin. 612. dicit commun.
2 Brun. de monet. conclusio. 2. in deposito † autem cuius non sit depositario tributa facultas vtendi, depositario non existenti in mora restituendi periret pecunia creditori. Brun. ibi in fine.

Si tamen de illa reperiatur, sufficit reddere in eadem bo-
3 nitate † intrinseca. Cyn. & Petr. in l. minorem. Cod. ex quibus causis in integrum restitutio non est necessaria. Roman. in l. cum quid. Ioan. And. in capit. quanto. de iureiuran. quam limitationem asserit non esse veram. Boer. d. quæstio. 327. Ripa in l. quod te. sub nume. 24. ff. si certum petat. conciliat opi-
4 niones distinctione. † Primò, aut pecunia est taliter reprobata, vt vtenti pœna imponatur, tunc si debeatur, ex causa lucratiua erit ex toto debitor liberatus, si autem ex causa onerosa, cum hoc casu debitor fuerit consequutus emolumentum pecuniæ, æquum est, vt æstimationem soluat, aut nulla vtenti est pœna imposita, tunc cum possit debitor libere pecuniam reprobam soluere poterit reprobam dare, & hoc casu procedere opinionem Petri. & Cyn. quam dixit communem Decius per textum. in lege creditor. ff. de solutio.
5 Quid si non reprobata, sed statim † reprobanda. Cur. iun. in l. cum quid ponit pro eodem si id sciat debitor, & creditor ignoret, non sequitur liberatio. Brun. de monet. 14. conclus. & si erat publica fama, quod deberet banniri. Curt. iun. consil. 28. sub num 12.

CASVS XXIII.

SVMMARIVM.

1 *Moneta antiqua ex toto non immutata, sed valore vel pondere diminuta, periculo stat debitoris, qui valorem prioris soluere debet.*

Vigesimotertio, si ex toto non immutata sit, sed di-
1 minuta † ob diminutionem valoris, vel ponderis, tunc periculum spectat ad debitorem, qui tenetur soluere valorem prioris monetæ. Bart. in l. Paulus. sub nu. 6. ff. de solut. Oldr. cons. 250. Abb. cons. 56. vol. 2. Afflict. decis. 90. Natt. consil. 454. Crauet. consi. 47. Viuius in commu. opinio. opin. 513.

CASVS. XXIIII.

SVMMARIVM.

1 *Monetarum mutatio si contingat edicto Principis, vel statuto in valore extrinseco, bonitate intrinseca remanente, commodum, vel incommodum spectat creditori.*
2 *Idque procedit, & obseruandum est in dote.*
3 *Et exemplificatur in debito aureorum.*
4 *Aureorum, vel monetarum solo valore, seu bonitate extrinseca mutata, non etiam intrinseca, solutionis, non contractus tempus attendendum.*
5 *Et idem in pacto de retrouendendo.*
6 *Et in legato, & vltimis voluntatibus.*
Rationes conclusionis adferuntur. num. 7. 9. & 11.
8 *Debitor in creditorem eo iure vti non debet cuius contrarium pro se ipso non esset admissurus.*
10 *Pecunia talis esse debet, quę prębeat suam vtilitatem in forma ęqualem sicut in materia.*
12 *Valor rerum omnium crescit crescente aurei valore.*
13 *Monetam argenteam pro aurea, & è contra ex generali consuetudine soluere licitum est.*
14 *Et esse generalem consuetudinem totius mundi.*

Et

Et in Patria Pedemontinm num. 15. & quomodo procedat. nu me. 17. & 19.

16 *Pecunia, vt soluatur secundum consuetudinem loci partes tacitè egisse censentur.*

18 *Creditor inuitus aliud pro alio recipere à debitore non cogitur.*

20 *Monetam argenteam pro aurea, velle contra soluisse posse, consuetudinem qui dicit esse, probare debet eam vigere in loco, vbi solutionem fieri oportet.*

Quod an verum sit. num. 21. ibid.

1 VIgesimoquatto si mutatio † contigat edicto, vel statuto Principis in valore extrinseco non tacta, sed illæsa remanente bonitate intrinseca, tunc illius commodum, vel incommodum spectat creditori. Zabarel. Ancharan. & Imol. in clemen. 2. de decim. Bald. Salicet. Angel. & Fulgos. Socin. Alc. & alij in l. cum quid. ff. si certum peta. Butr. in capit. quanto de iureiuran. clemen. 2. vbi Zabarel. & Ancharan. de decim. Boer. decisio. 327. sub nume. 13. Rot. Bonon. vt testatur Petr. Benintendis. decis. 39. sub numer. 1. Viuius opin. 514. Quod etiam obseruabitur in dote.
2 † Bartol. in l. Paulus in fine. ff. de solut. Aret. consil. 11. Boer. d.
3 decisio. 327. sub num. 4. exempli gratia † si debitum est aureorum centum, qui singuli tempore contractus essent valoris florenorum decem cum dimidio, & tempore solutionis excreuerint ad florenos tresdecim, & grossos tres, vt nunc est aureorum communis valor, creditor non cogitur accipere florenos decem cum dimidio loco vniuscuiusque aurei, sed tenetur debitor soluere, aut aureos, aut florenos. 13. & grossos 3. pro singulo aureo, quia vbi nulla contingit variatio monetarum, vel aurei in bonitate intrinseca, sed tantum in ipso
4 mero valore, † qui bonitas appellatur extrinseca, tunc communis est doctorum opinio attendendum tempus solutionis non contractus. Roman. consil. 123. & singul. 513. Aret. consil. 112. nume. 3. Boer. quæstio. 327. Boss. in pract. crimina. titu. de
5 monet. & in pacto † retrouendendi Tiraquel. lib. de retract. §. 1. gloss. 18. num. 26. Cagnol. in l. 2. num. 210. & 217. C. de pact. inter empto. & vendit. Neuizan. consil. 88. Crauet. consil. 47. Bolognet. consil. 11. num. 34. Gigas de pensio. nume. 98. Natt. consil. 302. & consil. 664. nume. 4. Cæphal. consil. 31. volum. 1.

Gabriel. consil. 164. Pancir. 168. nume. 20. Bero. consil. 143.
6 num. 28. volum. 1. In legato,† & vltimis voluntatibus. Menoc. consil. 138. Plot. consil. 18. Petr. Anguis. consil. 37. lib. 2. & consilio 55. Crauet. consi. 836. & 887. Puteus decis. 149. lib. 2. quos omnes Borgninus accumulauit decis. 16. num. 42. Soc. iun. consilio 44. volum. 4. Couar. in sua pract. titu. de monet. ca. 17. Viuius in commun. opin. opi. 516. Capr. consil. 29. num. 29. moderni Paris. in tracta. de vsuris. nn. 741. vers. limita si legatum. Brun. de monet. conclusio. vlt. par. 9.

7 Atque huius conclusionis adferuntur rationes † primo, quia si aurei valor extrinsecus decreuisset vtique debitor non esset soluturus numerum illum florenorum, seu librarum, quas aureus valebat tempore contractus, sed potius ipsum
8 aureum, & proinde debitor † non debet in creditorem eo iure vti cuius contrarium pro se ipso non esset admissurus. l. penult. C. de solut. ita Crauer. dict. consilio 47. Boer. d. quæ-
9 stio. 327. Menoch. consil. 138. volum. 2. Secundo, quia † cum obligatio consistat in numero aureorum, si reciperet florenos vndecim loco vnius aurei valoris florenorum 13. & groff. 3. non tantos consequenter quot sibi debentur, & pecunia
10 † debeat esse talis, quæ præbeat suam vtilitatem in forma æqualem sicut in materia. l. prima. ff. de contrahen. empt. Bartol. in lege Paulus. nume. 4. ff. de solutio. Tertia adduci po-
11 test, quia † etsi videar in illa summa aureorum centum consequi maiorem numerum florenorum, quam tempore contractus non consequor, tamen ex eo maiore numero maiorem vtilitatem consequor, quum crescente valore aurei cre-
10 scat valor † omnium aliarum rerum. Isern. & Afflict. titul. quæ sint regal. capit. primo, in verb. monetæ. Purpu. in l. cum quid. numero 170. adeo quod non sint mihi futuri vtiliores. flor. 13. & groff. 3. quam illi floreni vndecim pro quibus aureus tempore contractus impendebatur. Et respondit Menoch. d. consi. 138. consil. Oldra. trigesimoprimo, loqui de bonitate intrinseca, vt per mod. Paris. in dict. tract. num. 742. & 843. & Soc. d. consi. 6. loqui de certa specie florenorum in genere, & Alber. in l. si vinum. ff. si cert. petat. & Castren. in l. 3. C. commun. de leg. de bonitate intrinseca, & cap. olim de censi. fundari in præscriptione.

Nec obstare, quod ex generali consuetudine liceret argenteam

13 genteam monetam † pro aurea soluere, & econtra. Barto. in l. Paulus. num. 4. versicu. etsi tu debes mihi. & ibi Castrens. & Imol. ac alij. ff. de solu. quam dixit generalem. Bald. in l. libera. C. de sentent. & interlo. ŏmn. glo. in l. si quis argentum. C. de donat. Curt. iun. consil. 24. num. 5. Bartol. Alexan. Soc. Aret. & Purpur. in l. cum quid. ff. si certum petat. But. & Abb. in capit. quanto de iureiuran. Laud. in tracta. de monet. num. 5. qui asserit esse consuetudinem totius mundi. Afflict. decisio. 90. Boer. quaestio. 327. Brun. in tracta. de monet. in secunda limitatione Rube. consil. 158. Natt. consil. 454. & esse generalem
14 totius † mundi Ioan. de Plat. in l. prima. C. de arg. praec. libr. 10. Plot. consil. 18. nume. 12. Viuius commun. conclusio. opin. 517. Couar. in sua prax. titu. de Nummi. capit. 7. Socin. iun.
15 consil. 44. num. 5. volum. 4. & in patria Pedemontium. † Menoch. consil. 49. num. 18. & partes censeantur tacitè egisse, vt
16 secundum consuetudinem loci soluatur † pecunia. Afflict. tit. quae sint reg. in verb. monetae. num. 21. Ioachi. in obseruat. 15. si de precio. cent. 4.

Quia respondetur, etsi possit solui pecunia argentea pro aurea, argenteam tamen, quae non fuit variata in bonitate intrinseca soluendam ad aequabilitatem valoris aurei, tempore solutionis non contractus. Secundo respondetur con-
17 suetudinem † intelligi modo creditor acceptando pecuniam loco alterius pecuniae aureae non sentiat damnum. Castr. in dict. l. Paulus. Curt. senior in tract. de monet. quaestio. 9. nume. 24. Brun. in tract. de monet. in secundo praesupposito. num. 5. Menoch. consil. 158. Purpur. consil. 522. sub nume. 31. hic autem euidens esset damnum recipiendo florenos vndecim pro singulo aureo, vt tempore contractus valebat, & non florenos tredecim cum grossis tribus, iuxta valorem tempus solutionis. Nam quum restitutio fieri debeat in genere eodem, eadem bonitate, lege cum quid. ff. si certum petat. nec
18 cogatur creditor † inuitus aliud pro alio accipere. l. 2. ff. si
19 cert. praedicta consuetudo † intelligenda est, vt quominus fieri potest ius commune offendat. Purpurat. in dicta. lege cum quid. nume. 174. Surd. dict. consil. 220. sub nume. 15. sicut etiam pactum per quod ius commune corrigatur. Surd. consilio 220. numer. vndecimo post Corn. consil. 12. volum. 4. Gozad. consi. 74. num. 14. Caephal. consi. 104. nu. 17. Vltra quod

dicta

20 dicta consuetudo† probanda est vigere in eo loco, vbi contigit solutionem fieri secundum Purpur. dict. consil. 522. nume. 89. 10. sequitur Menoch. consil. 259. libr. 2. Rub. consilio 148. in fine.

21 Quod verum† ego non puto de hac probatione, tum quod vsus forensis ita me docuit, in quo dicta consuetudo seruatur, nulla vnquam facta simili probatione, tum quod tot doctoribus testantib. de ea consuetudine credendum sit citra aliam probationem. Menoch consil. 49 num. 18.

Cum itaque ex moneta argentea non sufficiant floreni vndecim, sed requirantur: 13. & groff. 3. ad consequendum aureum consuetudo prædicta ita damnosa cessat Purpur. in d. l. cum quid. num. 174. alioqui si tot aureos posset consequi, nullum resultaret probabile damnum, & propterea non posset monetam refutare, vt ibi Purpur. Soc. in l. cum quid. colum. 1. Brun. de monet. in 1. par. num 7.

CASVS XXV.

SVMMARIVM.

1 *Aurei soluendi si post tempus contractus effecti sunt deterioris lighæ, vel ponderis, rectè per creditorem refutari possunt.*

1 Vigesimoquinto si aurei illi post tempus contractus essent effecti deterioris lighæ, † vel ponderis, per creditorem merito possent refutari. Imol. in dict. l. Paulus. Cagnol. in l. 2. num. 217. C. de pact. inter empto. & vendit.

CASVS XXVI.

SVMMARIVM.

1 *Monetam vnam pro alia soluendi consuetudo generalis, quando nõ procedat.*

2 *Monetam argenteam pro aureis recipere etiamsi sit consuetudo, non tenetur creditor aliquibus in casibus, vt ibi.*

Vigesi-

1 Vigesimosexto minusque † dicta consuetudo gene-
2 ralis effectum sortiri deberet si creditor† esset nauigaturus ad partes, vbi aut talis pecunia non sic facilè expenderetur, vel si deberet ipse alijs aurum soluere. Angel.& Imol.in d.l.Paulus.Menoch.consi.138.vol. 2.Surd.consil.220.vel tanta esset summa monetæ, vt illas creditor nequiret sine difficultate, vel periculo domum aferre. Brun.in tract.de mone.secundo præsup.

CASVS XXVII.

SVMMARIVM.

1 *Aureorum triginta, qui extrinsecus tantum creuerint pensionem si super beneficio, quis debet non auditur, si velit soluere valorem tempore pensionis.*

Vigesimoseptimo stante prædicta conclusiône in debito aureorũ, vbi nulla præcessit mutatio bonitatis intrinsecæ, si quis sup aliquo beneficio dẽat pẽsionem aureorum,† vel ducatorum triginta quorum valor non in pondere sed extrinsecus creuerit, non erit audiendus debitor volens soluere in moneta valorem ducati tempore promissæ, seu reseruatæ pensionis, ne pauciores soluat ducatos, quam promissos, & reseruatos. Gigas de pensio. quæst.98.

CASVS XXVIII.

SVMMARIVM.

1 *Aureis in æstimatione florenorum decem cum dimidio, mutuo datis, an dicti floreni decem cum dimidio pro singulo aureo, attentua consuetudine soluendi monetam pro aureo, solui possint.*
2 *Et quid si aureus creuerit.*
8 *Et quid si dictum ad rationem florenorum decem cum dimidio monetæ currentis tempore solutionis.*
Distinguitur. nu.9. & nu.10.

Mone-

3 *Moneta cuius bonitatis erat tempore contractus de eiusdem bonitatis moneta solutionem fieri debere inter partes actum intelligitur.*
4 *Aureorum æstimationem seu valorem cur instrumentis apponi solitum sit.*
5 *Aurei decrescentiam, quę raro accidit non est verisimile contrahentes cogitasse.*
6 *Aurei æstimatio in instrumentis facta non fit semper ad finem emptionis, sed ad certificandum rei valorem vtriusque temporis.*
7 *Monetarum cum bonitate dotem sibi reddi etiam nulla præcedente mora mulieres petere, qua ratione praxis sustineat.*

VIgesimooctauo si aureus esset taxatus ad certam
1 summam, verbi gratia ad florenos † decem cum dimidio, prout taxari frequenter consueuerunt tempore promulgationis edicti, quo ita taxatus fuerat aureus, an hoc casu sit in facultate debitoris soluere florenos decem cum dimidio pro singulo aureo attenta consuetudine prædicta. Respondetur si solutio fiat in aureis, qui tempore obligationis valebant florenos decem cum dimidio erit res expedita, si autem aurei erunt maioris valoris, quam tunc essent illi floreni decem cum dimidio, tanti sunt numerandi, quanti, facient summam illam aureorum ad rationem prædicti valoris flor. 10. cũ dimidio de moneta tunc currenti, quum fieri possit re vera tunc verum aurei valorem excessisse dictos florenos decem cum dimidio, atque ita non cogeretur creditor inuitus tantam aureorum summam
2 soluere. Quod si aureus † creuit prout frequentius euenit magis, quam quod decrescat, propter deteriorationem monetarum, solui debent, tot aurei quorum singuli valeant dictos florenos decem cum dimidio monetæ æquæ bonæ bonitate intrinseca scilicet eiusdem ponderis, & metalli, qualis erant monetæ vsuales, & currentes tempore contractus. Martin. Lauden. in tract. de mon. pen. & antepen. col. in specie Soc. cons. 298. in 2. volum. Brun. de monet. limitat. 8. versi. tertio quæro. post Oldra. cons. 31.

Cum semper inter partes actum intelligatur solutio fieri debere de monetam eiusdem bonitatis cuius erat moneta
3 † temporis contractus. l. cum quid. ff. si cert. peta. vt fuit mentis

tis Are.conf.11.in dote.& ita intelligendus sit Bald.conf.213. punctus quæstionis.volum.5.vt explicat Brun. d. limita.8.nu. 8.vnde quotidie ponitur in instrumentis numerus, seu sum-
4 ma ducatorum, vel aureorum † ad æstimationem tot librarũ, vel grossorum pro quolibet aureo, Nam talis æstimatio non fit, vt moneta magna transeat in paruam, sed vt facilius sciri possit, quanti tūc valoris esset ducatus, vel aureus. Barb.conf. 29.viso puncto,vol.4.Boer.quæst.327.sub num.10.Bolognet. conf.11.nume.42.& 46.Tiraquel.de retract.§.1.glo.18. num. 28.Crau. conf.761.num.7. nam inquit ibi Crau. cum aureus frequenter crescat, & pro raro decrescat, illa æstimatio non fit, vt emptio aureorum fiat, sed vt illo excrescente sciatur, quantam iacturam passurus sit creditor, de qua decrescentia
5 † raro contingente non est verisimile contrahentes cogitasse.
6 Bal.conf.390.col.3.volum.2.& æstimatio † semper non fiat ad finem emptionis, sed ad certificandũ valorem rei vtriusque temporis nempe contractus, & restitutionis. l. plerunque. ff. de iure dot. ad effectum de quo in l.inter virum,& vxorem.C. de iure dot.nec illa valoris expressio temporis contractus tacitè inesset, quatenus ille communis esset aurei, vel ducati valor.

Et ita sustineri praxim qua mulieres postulant, ac repetũt
7 dotes cum bonitate monetarum † etiam nulla intercedente mora vt per Purp.in l cum quid.nu.163.ff.si cert.petat.

Nisi dictum esset ad rationem librarum quatuor seu flo-
8 renoum decem cum dimidio monetæ currentis tempore † solutionis.Brun.d.limita.7. sub num.8.de veritate cuius rei dixi supra in decimo.& 11.casu post.Surd.consi.220.vol.2.

9 Sed est animaduertendum Brun.facere tres † casus primus est in promissione aureorum, seu ducatorum ad valorem florenorum, vel librarum quatuor sine expressione alicuius qualitatis monetarum, & hic est de quo nunc agimus. Secundus est alius si dictum sit promitto aureos, vel ducatos centum de moneta currente tempore solutionis, nulla adiecta æstimatione aurei, vel ducati ad libras, vel florenos, de quo dictum fuit supra in decimo, & vndecimo, casu, & de quo per Brun. conclusio.17. Tertius est si dicatur promitto aureos, vel ducatos centum ad rationem librarum, quatuor vel florenorum decem, vel vndecim monetæ currentis tempore so-

lutionis,

solutionis, † hoc inquam casu si non mutetur moneta res erit clara, si vero contingat mutari, ac fieri debiliorem, vel viliorem, cum 12. grossi huius deterioratę monetæ, ita faciant vnũ florenum, sicut olim tempore cõtractus, & contrahentes ita conuenerint, sufficeret solutio florenorum decem cũ dimidio de moneta currente tempore solutionis, ita Brun. d. limi. 8. num. 9. num. 11. nam conuentio soluendi monetam currentẽ tempore solutionis excludit currentem tempore contractus. l. cum prætor de iudic. l. maritus. C. de procur.

Quia etsi tempore solutionis fortior, ac melior expenderetur moneta de hac solui oporteret, ac ita creditor, quandoque plures quandoque pauciores reciperet aureos, quam promissione contineatur nisi semper vellet soluere in aureis. Brun. d. limit. 8. nu. 10.

Si tamen aureus esset taxatus ad numerum librarum, quæ certam habent speciem in hac patria, & quæ libra in valore inde extrinseco crescit, teneretur soluere libras, aut valorem earum tempore solutionis, sicuti si promittantur centum ducati monetæ currentis tempore solutionum, quod soluantur ducati, vel valor eorum tempore solutionum. Brun. d. concl. 17. vers. non est sic.

CASVS XXIX.

SVMMARIVM.

1 *Aurei centum si mutuo dentur ad rationem florenorum decẽ cum dimidio monetę currentis nullo adiecto tempore, intelligitur de moneta currente tempore contractus.*

2 *Et verba illa monetæ currentis, tacite subintellecta si apponatur nihil operantur.*

1 Vigesimonono, quid si dictum sit, do mutuo aureos † centum ad rationem florenorum decem cum dimidio monetæ currentis nullo adiecto tempore scilicet, nec nunc nec tũc tpe restitutionis Cor. d. cons. 181. sub nu. 70. volum. 2. dicit expressum, quod tacitẽ inerat, & intelligi de moneta currente, & vsuali tempore cõtractus.

2 tractus,& quod illa verba † nil operentur, vti tacitè subintellecta. Curt. iun. consi. 24. sub nu. 4. Brun. de monet. in 8. limit. vbi distinguit.

CASVS XXX.

SVMMARIVM.

1 *Debitor aureorum centum si eos cum iuramento promisit soluere, tenetur præcisè soluere in auro.*

2 *Sed an per iuramentum derogetur consuetudini generali soluendi argenteam pro aurea.*

1 TRigesimo, quid si debeat,† quis aureos centum quos restituere promittit cum iuramento, scribit Alexã. consil. 37. nume. 34. & 37. cum iuramentum præcisè obliget ad factum, nec liberetur quis ob vim iuramenti præstando interesse, teneri præcisè soluere in auro. vnde dixit Bald. in l. fin. C. de non numerat. pecun. promissorem certæ pecuniæ cum iuramento, quæ inde mandato superioris propter eius vtilitatem fuit in aliam formam conflata teneri illius æstimationem soluere alias esset periurus, nec co liberari, quod in aliam formam conflata sit.

2 Ego puto non derogare consuetudini † generali, vt quis possit argenteam producatis soluere, quia cum tacitè contrahentes videantur agere, vt secundum loci consuetudinem soluatur. Affl. tit. quæ sint rega. in verbo, monetæ, num. 27. Ioach in obser. 15. cent 4 sequitur iuramentum non debere operari vltra,& præter intentionem agentium. L non omni .ff. si cert. petat.

CASVS XXXI.

SVMMARIVM.

1 *Aureos centum si quis simpliciter promiserit, tenebitur soluere secundum valorem temporis solutionis, & quid si dixerit aureos mediolani num. 3.*

2 *Boni-*

2 *Bonitas monetæ extrinseca non curanda, vbi eadem est moneta in bonitate intrinseca, nisi à tempore moræ.*

1 TRigesimoprimo, si quis promiserit aureos † centum simpliciter, tenebitur soluere secundum valorem temporis solutionis, vt colligitur ex Imol. in clem. 2.num.12. de decim nec curandum de decremento, vel incremento inde superuento. Brun. de mone. in tertia con clusione, seu particula allegat. d clemen. 2. & ibi Imol. Zabar. & Anchar. Bald. in l. cum quid. in vlt. colum. ibi Angel. Salice. Fulgos. Castren. ff. si certum petat. Bartol. in l. Paulus. pen. col. ff. de solut. dum dixit, quando est eadem moneta in bonitate
2 intrinseca non esse curandum de bonitate † extrinseca nisi à tempore moræ. Isern. titu. quæ sint rega. in prin. colum. 8. vers. & sic videtur. Bald. in l fi. col. 1. C. com. de legat.

Vnde si loco aureorum debitor prætendat soluere monetam, tenebitur tantam dare quantus erit valor tempore solutionis, siue pluris, siue minoris valeat aureus, quam tempore contractus. Brun. de monet. declara. 5. & limitat. 8. numero 11.

3 Etiam si dixerit aureos † Mediolani, vel Ienuæ, vel Venetos, quia ista adiectio non derogat consuetudini, quin adhuc possit solui moneta pro auro, cum sit qualitas demonstratiua, & non præcisa, vt contra. Curt. iun notauit Brun. de mo- net. in secunda præsuppositione, versic. circa tertium.

CASVS XXXII.

SVMMARIVM.

1 *Pecuniæ, vel aurei certa specie promissa, quæ reperitur, si soluatur valor, attendendum est tempus solutionis.*

TRigesimosecundo, aut dictum fuit restituendos aureos, aut ipsorum valorem. nam vbicunque est pro-
1 missa certa species † pecuniæ puta aurei centum Italiæ, qui reperiuntur, cum sit in facultate debitoris, vel ex consuetudine generali, vel ex conuentione soluere eius valorem, tunc attendendus est valor aurei temporis solutionis.

nis, Aretin.consil. 11.& consil. 12.Brun.de monet.in 5.& 6.conclusio.& in limitat.2.in terminis.Grat.consil 12. num.44. volum.1.Capr.consil.29.Bologni.consil. 16.& Grat.ibi consil.12. respondit ad nonnulla in oppositum, & non obstante, quod aliquando valor aurei posiit esse minor, quam tempore contractus, quia si soluantur soluitur cum illis augumentum, soluiturq; quod est debitum. si igitur valorem sine augmento soluere vellet non solueret integrum debitum. Grat.d. consi. 12, numer.49.

CASVS XXXIII.

SVMMARIVM.

1 *Scuta de florenis octo, vel nouem alia quorum nulla extat species tempore promissionis, & contractus si promissa fuerint, quomodo erit solutio facienda.*

2 *Et quid si postea creuit valor aurei ob deteriorationem paruarum monetarum.*

Vel nulla intercessit mutatio.nu.3.& 4.

1 TRigesimotertio, aut debentur aurei, seu scuta de florenis octo, †vel nouem, aut decem pro singulo quorum aureorum, seu scutorum tempore promissionis, seu contractus nulla erat species, & tunc idem dicendum est, quod dicit de promissione tot florenorũ, quid enim est dicere promitto scutos centum de florenis nouẽ, quã dicere promitto tibi florenos nouem centum, ita vt hæc verba scutos centum nihil videantur operari, vt in simili dixit Bart.in l. Paulus. numer.10. de recipiente flo.100. in florenis vt non teneatur nisi ad libras non ad florenos, quo casu promissionis florenorum nouem centum oportet soluere hos florenos de moneta currente tempore contractus, & secundum valorem illius temporis, tam extrinsecæ, quam intrinsecæ, idest de albis, solidis, grosis, cabalotis, qui retinuerint eundẽ valorem, & si non esset mutatus valor nec bonitas ipsarum monetarum, & hoc non obstante creuisset valor extrinsecus aureorum, idem esset dicendum prout dixi supra in 5. & 6.casu.

2 Ideſt ſi poſt contractum creuit valor, aurei † quia groſsi, ſolidi, cabaloti, albi, & quarti fuerint refabricati deterioris lighæ, vel minoris ponderis, tunc oportet ſoluere de antiquis, vel tot de ijs nouis, quæ in bonitate intrinſeca, valeant antiquos quartos, groſſos, ſolidos, cabalotos, albos, vel ſoluere tot aureos, quod faciebant tunc illi floreni nouem centum tempore contractus, Purpur. in d.l.cum quid. num. 169. & 170.ff.ſi cert. petat.

3 Si verò nulla iutercesſit mutatio † iſtarum monetarum inferiorum, & debilium, quibus florenus conficitur, & creuit nihilominus aureus, poſſet debitor, aut ſoluere ipſas minutas, aut paruas monetas prædictas, aut earum loco ſcutos aureos, vel monetam magnam etiam auctam extrinſecus, quæ faceret florenos nouem centum, quia cum ſit habiturus ex iſtis aureis, vel monetis antiquis tot numerum florenorum illius bonitatis monetarũ, videtur quod eius non interſit quicquam opponere, ſcilicet, non habere tot aureos, qui ſecundum bonitatem intrinſecam, valeant monetam illam flore. 900. temporis contractus, cum hæc noua moneta licet vilior, aut minoris ponderis ex edicto Principis, pro tanto expendatur quantum antiqua melior. prout dicit. Soci. in l. cum quid. num. 40. ff. ſi certum petat. Brun de mone. in prima parte, numero 7.

4 Sed in hoc † putarem contrarium verius, cum Socin. & Brun. non loquantur in proprijs terminis, quia dicerem, etſi iſti aurei in bonitate extrinſeca, valeant illos florenos nouem centum, quartorum, groſſorum, ſolidorum, cabalotorum, alborum antiquorum, ſeu temporis contractus, non tamen eos valeant, quantum ad bonitatem intrinſecam, atque ideo poſſet creditor, vti in hoc læſus, excipere ſe potius velle dictos. flor. 900. in dictis primis monetis paruis, quam in ſcutis ſecundum valorem ad auctum ſine deterioratione paruarum monetarum, vt dictum fuit, ac probatum in quinto caſu, ceſſante etiam conſuetudine generali, vt quis poſsit monetam auream pro argentea ſoluere, & e contra vbi ſolutio ſit futura incommoda creditori, vt ſupra dictum fuit in 23. caſu verſ. nec obſtare.

CA-

CASVS XXXIIII.

SVMMARIVM.

1 *Monetam paruam soluere debitor, an possit si illius promissio, seu obligatio sit aureorum centum eo casu quo licet ex consuetudine generali soluere monetam pro aureis.*

2 *Debitor volens soluere in buartis, grossis, vel sesinis, summam scutorum centum an audiendus.*

TRigesimoquarto, quid si promissio sit centum aureorum eo casu, quo ex consuetudine generali licet
1 soluere monetam, vtrum monetam † paruam. Castren. in l.Paulus.ff.de solut.argumen.l. legato generaliter.ff.de lega.1.dicit capiendam viam mediocrem,& propterea dicit Brun. de monet. in secundo præsupposito, quod
2 non esset audiendus debitor † volens soluere in quartis, grossi Sabaudiæ, vel sesinis.

CASVS. XXXV.

SVMMARIVM.

1 *Aurei qualitate puta solis, vel alia, posita in obligatione, an derogetur consuetudini generali soluendi monetam pro aureis.*

TRigesimoquinto, aut quis promisit tot aureos Ianuę, vel Mediolani, aut solis, vel similiter,& hoc etiam ca
1 su qualitas † hæc prouinciæ non derrogat consuetudini generali, quin adhuc loco istorum aureorũ posset sol^u^i moneta, cum sit potius demonstratiua, quam præcisa qualitas, vt contra. Curt. iun. notauit Brun. in tract. de mone. in secunda præsuppositione. vers. circa tertium.

CASVS XXXVI.

SVMMARIVM.

1 *Promissio aureorum boni auri,& iusti ponderis, an circa solutionem quid operetur.*

2 *Pecunia in minuta centum dare promittens, an poterit soluere in magna inuito creditore.*

1 TRigesimosexto, aut promissio est aureorum † boni auri, & iusti ponderis tunc secundum aliquos hæc verba nil operantur. Barto. in l. lecta. super gl. in verb. prob. ff. si cert. pet. Sed Bru. dicit nil operari nisi inquantum, vt de bona moneta aurea, & non vitiosa in pondere, vel bonitate auri soluatur, & nihil operantur de iure communi, vt eo attento debitor auri teneatur soluere in auro. l. Paulus. ff. de solutio. Sed consuetudine inspecta, ne hęc verba sint superflua, secus erit. Brun. in tracta. de monet. in secunda præsuppo. versicu. aliquando auctoritate. Bartol. in l. si stipulatus sim 10. in melle. ff. de solut. vbi promittens dare
2 centum in pecunia minuta † non poterit dare in magna inuito creditore, non obstante consuetudine, & hanc opinionem dixit tenere Marti. in tracta de monet. Franc. Curt. in l. cum quid. ff. si cert. petat. nisi inquit. Brun. hoc etiam casu aliter obseruaretur, vt Mediolani.

CASVS XXXVII.

SVMMARIVM.

1 *Aureos seu scutos auri in auro promittens tenetur soluere in auro.*

2 *Etiam si dictum sit releuantes florenos tot.*

1 TRigesimoseptimo promittens ducatos, vel aureos, † seu scutos auri in auro secundum omnes citra dubium tenetur soluere in auro. Marti. & Cur. vbi supra. Brun. in dict. tractat. de monet. in dict. 2. præsupp num. 8. Alc. consil. 155.

2 Quinimo, & si dictum esset auri in auro facientes, † seu releuantes. flor. tot. cum ista clausula subsequens demonstratiua nō restringat antecedentem, vt pluribus comprobat. Alc. d. consi. 155.

CASVS XXXVIII.

SVMMARIVM.

1 *Consuetudo solutionem fieri secundum valorem, & cursum pecuniae temporis solutionis, attendenda.*

1 TRigesimooctauo si consuetudo † alicubi sit solutionem pecuniae debitae fieri secundum valorem, & cursum temporis solutionis, illud namque tempus tunc spectandum est Bald. consil. 38. incipien. super eo. volum. 1 & 423. volum. 2. Hostien. in titu. de censib. §. ex quibus. in princ. versic. quid si moneta Roma. consil. 123. Alex. consil. 21. visis vol. 2. Corn. consi. 181. vol. 2.

CASVS XXXIX.

SVMMARIVM.

1 *Emptor census annui redimibilis pro summa eadem in eisdem speciebus numeratis soluenda, si creuit ea pecuniae species, an teneatur recipere minores in quantitate, quam numerauerit à debitore redimente.*

Debitoris, & creditoris rationes adducuntur nu. 2. & 3.

4 *Iudicatum in Senatu Parisiensi pro emptore, seu creditore rationibus.*

5 *Et quid in contractu societatis.*

6 *Monetarum, vel auri incrementum inita societate, an de capitali debeat deduci.*

7 *Speciebus aureorum, vel monetarum in eisdem, & totidem faciendam solutionem clausula, quomodo intelligenda.*

8 *Pactum cum redimendo in eisdem speciebus duntaxat, an valeat, & remissiuè.*

9 *Defectus leuis non est attendendus.*

10 *Monetae de pondere, & probitate si ambigatur ab aurifice probanda est.*

11 *Pactum restituendi debitum in eadem specie, & aestimatione validum etiamsi deteriores interim efficiantur.*

12 *Conuentiones ad ea refferre, & aptare oportet, quæ frequentius non quæ raro accidunt.*
13 *Monetarum in mutationibus inspiciendum; quod verisimile est inter contrahentes conuentum.*
14 *Pactum soluendi in eisdem speciebus si aliquam patiatur ambiguitatem respectu quantitatis contra venditorem est interpretandũ.*
15 *Aurei valor tempore solutionis non contractæ obligationis attendendus.*
16 *Lucrum duplex consequi in contractu illicito non licet, in permisso autem non est indecens.*
17 *Retrahenda de re virtute pacti de retrouendendo cum agitur, an duplex lucrum veniat.*
18 *Retrahens rem virtute pacti retrouendendi pro summa numerata in tot similibus speciebus, quæ creuerint tempore reemptionis, quomodo soluere teneatur.*
19 *Et reprobatur Modern. Parisiens. & defenditur. Crauetæ opinio.*

Rigesimonono emptor census annui ducentorum Francorum Turonensium pro bis mille quingentis franchis solutis in mille tricentis octuaginta octo aureis solis cum 32. solidis valente aureo 36. solidos Turonenses, conuenit, vt census ipse esset redimibilis pro eadem summa francorum 2500. in eisdem speciebus soluenda, tempore redemptus autem aureus solis, valebat solidos 45. vnde venditor redimere volés offerebat tantum 954. aureos solis cum 20. solidis Turonensibus iũgentes ad dictos
1 francos 2500. emptor † recusat nisi addantur aurei 378. & solidi sexdecim, quæritur quid iuris, moderni. Paris. tractant hanc q. quæ est prima eius tractatus monetarum incipiens nonagesimo quæro, in tractatu vsurarum emptor, seu creditor recusat nisi totidem aurei solares sibi restituantur, cum con-
2 uentum sit in eisdem speciebus, debitor † repplicat de eisdem quidem speciebus, sed non de totidem corporibus conuentum, ac ita accipiendum, vt dictæ libræ, seu francum, 2500. reddantur non vt ea quantitas excedatur, quæ maior redderetur in dictis aureis 2388. & solidis triginta duobus, quia scire oporteat francos, seu francum vnum semper vtroque tempore constitutum de solidis 20.
3 Creditor † duplici ratione nititur primo, quod sit conuẽtum

tum de dictis franchis. 2500 ac de eisdem speciebus, & propterea non inspiciendum si creuerint, vel decreuerint l. Rutilia polla.ff.de contrah.empt.& vendit.secundo quod etsi species modernæ pluris valeant, non tamen si totidem reddantur maiorem sortem, vel summam specierum reddi, cum maximè creuerit aureus ob deterioratam minutam, & vsitatam monetam, nec valeant magis illi 45.solidi, quam illi 36.currentes tempore contractus, nec aurei facti nunc meliores sint sed æquales illis tunc receptis, & numeratis: atque ita creditor multipliciter damnum pateretur, scilicet, damnum sequutæ deteriorationis intrinsecæ, & augumenti intrinseci, tanto magis si aurei moderni non fuissent æquæ bonitatis illorum antiquorum, ac ita fuisse iudicatum per quosdam iudices.

Contra ipse modern. Parisié. pro qua opinione ter ita fuis-
4 se iudicatum † per Senatum Parisiensem, primo, quia si tempore diminutionis fuissent diminuti, nec valuissent nisi 20. aut 30.solidis oportuisset debitorem supplere numerum aureorum, qui fecisset illam summam francorum 2500. igitur æquum esse si aucti sint, vt creditor minorem numerum acciperet.ex reg.l.secundum naturam.ff.de regul. iur. Secundo non esse conueniens, vt ex eadem negociatione duplex commodum, vel lucrum creditor referat, vnum scilicet, annuæ pensionis. vt per Aquen.in l.si ex legati causa.ff.de verborum obligatio.quem sequitur Purpur in l.cum quid num.168.ff. si certum petat.alterum ex augumento aureorum eiusdem sortis ex qua fructum percepit. Tertio cum illi aurei dati sint ad negociandum salua sorte, necesse est, vt ea species aureorum, vel monetæ deducta sit in dispositionem, non vt certa species nec sub ratione certorum corporum, sed tanquam quantitas, & sub ratione certæ summæ pecuniæ resultantis ex illis speciebus tempore numerationis inspecto, & sic illa sors francorum 2500. semel limitata, & determinata non potuit in se plus augeri, vel minui prætextu augumenti, vel decrementi specierum numeratarum ex interuallo superuenié-
5 tis. vnde ipse hoc ampliat in societate † etiam si expresśim dictum sit, quod ea finita vnusquisque perciperet capitale suum, vel quantitatem a se datam in eisdem speciebus.

Secundo ampliat etiam si collatio in societate facta sit nõ

in quantitate librarum, vel florenorum, sed in numero specierum idest in tot aureis, vt quod totidem perciperetur, idest, quod conferat centum aureos, & finita societate centum retrahat siue recipiat, & interim multum excreuerit, valor
6 aurei debet etenim inquit hoc incrementum † de capitali deduci, & inter socios diuidi, quamuis in hoc (dicit) contrarium consuluerit. Corn. & pessimè. consi. 279. lib. 1. solum se fundans Cor. in reg. l. cum quid. ff. si cert. petat. quæ non potest habere locum inquit in hoc casu.

Concludit propterea non deberi tantum numerum aureo
7 rum, etiam si dictum fuisset in † totidem, vel eisdem speciebus. ibi nu. 14. cum clausulas ipsas intelligendas censeat rebus sic stantibus, secundum iuris intelligentiam, ac materiam subiectam, & specierum qualitatem esse in dispositione quantum ad hoc vt sors non debeat reddi in qualibet monetæ materia, sed in eadem specie, & forma, nec fieri iniuriam creditori minus numerando in aureis, quia posset id procedere si aurei sibi absolutè deberentur, non autem quando debetur illi certa alia quantitas, scilicet librarum, seu francorum 2500. quæ conficiebatur ex prædicto numero aureorum.

8 Et propterea infert. q. 91. inualidum pactum † de rediméndo in eisdem speciebus duntaxat, cum certa quantitas sortis, ad vsum debitoris peruenire debeat, vt in eius rem conuertatur, deinde in redditum annuum non excedere terminos. l. eos. C. de vsur. & necesse sit debitorem perpetuam & liberam facultatem habere luendi eadem quantitate sortis.

Sed postea tenet contra, quia alioqui forte creditor non fuisset numeraturus, aut debitor venditurus, nisi in hac specie precium recepisset, ideo cum temperamento sustineri tale conuentionē, veluti primo quod ob defectū vnius aurei, quē supplebit debitor in moneta æquiualenti, nō reprobetur oblatio, idē de tribus, aut quatuor aureis in magnis sūmis,
9 cum de tam leui defectu † curandum non sit. l. quamuis de condit. & demonst.

Vel si numeratio facta sit in specie rara, quę difficilè tempore redemptionis possit inueniri, tunc enim sufficit in alia pba. & frequēti specie aurea sortē restitui, vel si sors numerata sit in multis specieb. quas nimis onerosū sit debitori oēs inuenire.

uenire. Circa quæ si ambigatur de pondere, & probitate mo-
10 netæ † ab aurifice probanda erit communibus expensis Bar. in l.Paulus.col.1.nu.4.ff.de solut.ex l.4.§.si ff.fin. reg.

Quantum ad primam conclusionem sufficere, scilicet restitui in eisdem speciebus, licet non in tanto numero, de quo non fuit inter contrahentes actum expressè, ego supra casu 19. contrarium conclusi, idest non tantum in eadem specie, sed etiam numero, & quantitate, & quin valeat pactum resti-
11 tuendi † in eadem specie, & æstimatione, à nemine vidi dubitari, ac ita tenet Bart. in d.l.Paulus in fi.ff.de solut.vt latius supra casu 14 etiam si deteriores interim efficerentur. Purpu.in l.cum quid.num.17.Pro qua mea opinione allegaui tex.in l.2. in prin.ff.si cer.petat.iuncta explicatione Albe. in suo dictionario in verbo species. Et prima ratio, quod si decreuissent, vtique nō fuisset recepturus creditor illum numerum aureorum pro lib.seu franchis 2500.non vrget, quia vt vsus docet, ac antiqua experientia, frequentius solent aurei in valore extrinseco magis crescere, quam diminui, qui vsus etiā probatur ex tabula valoris aurei Domini Neuizani. Conuentio-
12 nes † autem oportet referre, & aptare ad ea quæ frequentius, non quod per raro accidunt. l. nam ad ea. ff. de legib. nec est verisimile emptorem, seu creditorem, si de ea fuisset interrogatus consensurum, quod minor illi summa aureorum restitueretur in recuperatione rei venditæ, cum ex pacto, vel in solutione debiti. argum. eius quod dicit gloss. quam ibi omnes sequuntur, in l tale pactum.ff de pact.cum in mutationi-
13 bus monetarum † inspiciendum sit, quod verisimile est inter contrahentes conuentum ex qualitate negotij. Calca.consilio 15. num 15. versicu. item facit ex l.semper in stipulationibus. ff. de regul. iur. l. Imperatores. ff. de in diem adiect. maximè si successisset diminutio notabilis, periculo cuius non esset præsumendum se voluisse committere. Calcan. dict.
14 consi 15.num.15.& si pactum † illud soluendi in eisdem speciebus aliquam pateretur ambiguitatē respectu quantitatis contra venditorem retrahentem interpretarentur. lege veteribus. ff. de pact. & præsupposito aliquando valorem aurei diminui, ita vt inspecta diminutione, numerus ille aureorum non iungeret ad summam librarum 2500.putarem ego non esse iustam rationem refutādi eum numerum

aurco-

aureorum, nec posse requiri, & exigi maiorem à retrahente, seu debitore seu soluente, cum tantum restituat, quantum
15 accepit, & aurei † valor attendatur tempore solutionis non contractæ obligationis, vt dixi supra casu 31. nisi post moram. Rursus cum verisimiliter valor aurei extrinsecus crescat ob peiorationem monetarum minutarum, ille minor numerus aureorum, noningentorum pro mille, & ducentum, non valebit illas bis mille quingentas libras temporis non valebit illas bis mille quingentas libras temporis obligationis, seu contractus in bonitate intrinseca, vnde creditor hoc casu non consequeretur, nec haberet eundem numerum librarum in bonitate intrinseca, nec numerum aureorum intrinsecus, nec extrinsecus, quo casu communiter receptum est libras esse soluendas tantas, quæ valeant illas antiquas, aut antiquas, de moneta antiqua, vel tot aureos qui faciant non numerum librarum modernarum, sed antiquarum. Socin. consi. 298. vol. 2. Purp. cons. 522. Cephal. consi. 31. dixi supra casu quinto, tanto magis, quia crescente valore aurei, consueuerint augeri pretia rerum, vt dictum est supra in 7. casu, adeo quod multipliciter iuxta singularem opinionē prędicti Parisien. lęderetur emptor, siue creditor. Secunda
16 eius ratio, ne habeat duplex † lucrum, non procedit hæc ratio, nisi in contractu vsurario, non vero licito, vt per D. Præsidem Thesaurum sua decis. 174. secus si agatur de retra-
17 henda, † re, virtute Pacti retrouendendi Cagno. in l. 2. q. 73. num. 220. C. de pact. int. empt. & vendi. Cur. iun. consi. 28. Neuizan. consi. 88. nu. 16. Brun. in tract. de aug. monet. Imo. Aquen. auctor Moderni Paris. in hac ratione se declarauit in l. si paciscenda. C. de pact. scilicet debitorem non teneri, modo mutatio non contigerit in bonitate intrinseca, prout etiam Purp. loquitur de mutatione valoris intrinseci in d. l. cum quid. nu. 168.

Tertia illius ratio caret auctoritate, & quod pecunia data sit ad negotiandū, quomodocunq; sit dominium pecunię transit in debitorem. l. 2. ff. si cert. peta. qua potest vti pro arbitrio. l. in re mandata. C. mandati. & si vera esset hæc ratio, aut in re hac alicuius ponderis, sequeretur falsam cōmunem omnium sententiam, vt in quouis cōtractu inspiciatur valor ac bonitas monetæ, tempore ipsius cōtractus, vt dictū est supra in 10. casu,

ſu, & ideo ſicut non ſuſtinetur eiuſdem Moder. Pariſ. principalis cõcluſio minuſq; ſubſiſtẽt aliæ duæ eius ampliationes.

Quapropter Dominus Aymon.Crau.conſ.47. in ſimili caſu contrarium reſpondit, ſcilicet in eo qui vendiderat caſtrũ precio librarũ duodecim mille, numerato in ſex mille ſcutis regis ad marcham ſolis, cũ facultate retrohemendi reſtitutis duodecim mille libris in ſimilibus ſex mille ſcutis nam cum tempore retrouenditionis aureus à die contractus creuiſſet ſolidis quinq; venditor volebat ſoluere libr. 12. mil. in ſcutis ad valorem ipſius temporis retrouenditionis, ac ita in minori numero aureorum, qui tamen faciebant numerum illum librarum 12. mil. Reſpondit ibi dominus Crauet. non poſſe,
18 † ſed ſoluendos illos aureos ſex mille, primo ex doctri. Bart. in d. l. Paulus. in fi. quando cautum fuit, vt reddatur eadem ſpecies in eadẽ ęſtimatione. ſecundo ex cõuenta ſimilitudine, ideſt in ſimilibus, quę generalis generaliter intelligẽda vulg. lege de precio. ff. de publi. Tertiò ob deteriorationem pecuniarum minutarũ. Quartò quia ſi decreuiſſet valor aurei vtique venditor noluiſſet maiorem ſummam illis ſex mille ſoluere; quare negari poteſt quod dixerat Moder. Pariſ. ſi decreuiſſet aurei valor, quod ille creditor non acquieuiſſet numero aureorum, qui non feciſſet illas libras, ſeu francos 2500. quia imo oportuiſſet illũ acquieſcere ſtante pacto numerandi in ſimilibus ſpeciebus.

19 Eſt verũ Modern. Pariſ. † in d. tract. caſu nonageſimoſexto improbare. d. conſil. Crauetæ 47. aſſerens male conſuluiſſe, ſed nititur argumentis iactis in varietate factorum. Nã negat aurei valorem auctũ ob deteriorationem monetarum, negat illos ſex mille aureos fuiſſe principaliter in obligatione, ſed illas 12. mil. libras, & aureos acceſſorie, at quomodo dici poterit obligatio aureorum acceſſoria, non principalis, cũ expreſſe cautum ſit, ac conuentum reddi ſex mille aureos. Item. vult debitorem teneri addere aureos ſupra ſex mille, ſi valor fuiſſet imminutus, ita vt illi ſex mille aurei amplius nõ confeciſſent illas duodecim mille libras, quod repugnat pacto, quo fuit dictum teneri reſtituere in ſimilibus aureis ſex mille. Nã pro domino Capreta faciunt plures rationes in propoſito monetarum adductæ per Guid. Pap. quæſtio. 494. loquens de retrouenditione.

CASVS

CASVS XL.

SVMMARIVM.

1 Re vendita certo aureorum pretio, & dilata solutione in terminum, quo creuit aureus, cuius temporis valor attendendus.
2 Contrahentes de futura æstimatione aurei non intelliguntur cogitasse, sed de præterita temporis contractus.
3 Obligatio, quando recipit suam certitudinem, secundum quid, quale, & quantum, ipsa ex post non mutatur.
4 Dispositionis tempus attendendum an sit, an sciendum quid quale, & quantum debeatur quando de dispositione hominis agitur.
5 Promissio referens se ad aliquid dandum producit certi conditionē.
6 Aureorum debitor tenetur soluere aureum secundum tempus solutionis, si nulla contigit mutatio in bonitate intrinseca.
7 Monetarum duplex bonitas intrinseca & extrinseca, & an attendenda hæc distinctio, num. 11.
8 Bonitas monetæ intrinseca solo visu, vel alio sensu corporis facile discerni nequit, sed quomodo.
9 Et testis de ea deponens debet reddere causam scientiæ etiam non interrogatus.
10 Pecunia, an consideranda magis respectu vsus æstimationis, & cursus, quam bonitatis intrinsecæ, vel alio, & nu. 12.
13 Materia, potius quam forma attendenda in ijs in quibus materia potest facile reduci ad formam.
14 Monetæ æstimatio non est bonitas intrinseca, sed ipsa materia.
15 Monetæ bonitatis extrinsecæ respectu inspiciendum tempus solutionis, quo soluere creditori quis tenetur, & nu. 16.
17 Idque procedit in pacto retrouendendi in pensione annua, & in vltimis voluntatibus.
18 Nisi aliter constaret de mente contrahentium.
19 Etiam ex post facto declarata.
20 Vel nisi tempore contractus promissio aureorum esset ad rationem librarum, vel solidorum.
21 Vel aliter obseruatum esset ex consuetudine interpretatiua.
22 Vel tunc debitor esset in mora.
23 Minor debitor, qui sit in mora, non teneatur ad interesse, quanti plurimi, creditori etiam minori.

24 Aurei

24 *Aurei species promissa si non inueniatur, aut cũ magna difficultate solui poterit de moneta currenti ad aestimationem antiqua.*
25 *Et an de noua.*

1 QVadragesimo res venditur † precio aureorum mille, quorum solutio differtur in terminis, ex conuentione, & lege venditionis tempore contractus aureus valebat florenos vndecim, terminis autem praescriptis valeat florenos 13. emptor vult soluere florenos vndecim pro singulo aureo iuxta valorem temporis contractus, & videtur audiendus, cum praecise ad solutionem aureorum minime teneatur, sed nixus generali consuetudine possit monetam argenteam loco aureorum soluere, vt iam fuit dictum casu 24. versicu. nec obstare, quia contrahentes
2 † non intelligantur de futura aestimatione aurei, sed de praeterita temporis contractus cogitasse Alber. post Guliel. de Cun. in l. vinum. ff. si certum petat. Odofred. in quibus causis in integ. restitut. non est necess. l. in minorum. Isern. in capit. 1. colum. 8. versicu. & sic videbitur. titu quae sint reg. Rom. consi. 123. colum. 1. versic. idem principaliter. Oldr. consil. 13. cum quaestio. Butr. & Abb. in cap. quanto. de iureiuran. Brun. in tractat. monet. par. 4. sub num. 2. Purpur. in l. cum quid num. 173. ff. si cert. Surd. consil. 220. nume. 14. & quia quando obligatio
3 † recipit suam certitudinem secundum quid, quale, & quantum, ipsa ex post non mutatur. l. vxorem. §. testamento. ff. de leg. 3. l. si ita. ff. de aur. & arg. leg. & vbi agitur de dispositione
4 hominis attendatur ipsius dispositionis † tempus, ad sciendũ quid quale, quantum deberetur. Bald. consil. penult. coram vobis lib. 1. Socin. consil. 6. nume. 2. & 3. Menoch. consil. 97. Oldra. consil. 31. Alber. in l. cum quid. & in l. vinum. ff. si cert. pet. Castr. in l. 3. C. comm. de leg. Laud. in tract. de monet. colum. penult. num. 27 Cur. sen. in eodem tracta. quaestio. 4. nume. 15.
5 Item promissio † se referens ad aliquid dandum producit certi conditionem, ex qua datur certi condictio. l. certi cõdictio. ff. si cert. petat. ergo non potest extendi ad variationem, & obligationem incertam, pro qua non datur certi condictio. ita Calc. consil. 15 num. 15.
6 Contra facit, quia debitor aureorum † tenetur soluere aureum secundũ tp̃s solutionis, vt dictum est sup. casu 31. & nulla conti-

contigit illius immutatio in bonitate intrinseca, vt est communis opinio probata supra casu 24.ergo oportebit emptoré soluere aureum, aut valorem temporis solutionis non contractus,vt latius probaui in d.casu 24.respondendo argumentis contrarijs.
7 Nam moneta † duplicem habet bonitatem intrinsecam, & extrinsecam, intrinseca est cum valor non mutatur, sed materia fit preciosior vel vilior extrinseca quãdo valor augetur vel minuitur.Bar.in l. Paulus. num.6. ff.de solut.l. cum quid.nu. 7. ff. si cert. pet. Couar. de numis. c.7. Menoc. consi.
8 49.nu. 9 & hæc bonitas † intrinseca solo visu, vel alio corporis sensu facile discerni non potest, sed potius iudicio intellectus,maxime sine comparatione monetarum,ac vbi differẽtia esset exigua, vnde cum bonitas hæc intrinseca non
9 cadat in sensum corporis ,testis † de ea deponens debet reddere causam scientiæ,etiam non interrogatus.Corn.consf.181. nu.73.vol.2.& quamuis A ber. de Ros.in l.cum quid.col.pen. Anton.de Butr.& Abb.in c. quãto. de iureiu. Alex in apostil. ad Bar.in l.elegãter.§.qui reprobos.ff.de pignor actio.dicant
10 pecuniam † magis considerari respectu vsus æstimationis, & cursus, quam alio respectu, & moder. Paris.de pdicta distin-
11 ctione † dubitasse,videantur,tamen in ipsa pecunia attendi-
12 tur magis, ipsa essentialis materia, † & substantia,quã æstimatio ipsius ex d.l. Paulus. vbi scribit Imo. in ijs in quibus materia facilè potest reduci ad formã ponderandam magis,
13 & attendendam materiam,† quam formam l quæsitum.§.il-
14 lud.ff.de leg.2. & hanc opinionem, quod æstimatio † non sit bonitas intrinseca,sed ipsa materia,tenuit Deci.in l.quod te. col.3.ff.si cert.peta.dicens opin.Butr.falsam.idẽtenuit Aretin. ibi.comprobat Cagno. in l.2.num. 251. C.de pact.int. empt. & vendit.
15 Respectu propterea bonitatis † extrinsecæ inspiciendum erit tempus solutionis, idest, vt tm̃ des in moneta, quantum valet nunc aureus,quo tempore illum soluere creditori teneris facit.l cum certum. vbi claré. Bar.ff. de aur.& arg.l.quem tex. ad hoc propositũ adduxit Roman. consi. 513.& consf. 123.colu.2.versi si ergo ex præmissa.Calcan.consf.15.numer. 41.& quia si decreuisset, valor aurei debitor nollet soluere, verbi gratia florenos decem,vel vndecim,vt erat cursus temporis

poris contractus si redactus esset valor ad florenos nouē,nam
solueret potius aureos vel florenos nouem, quam florenos de
cem vel vndecim.Crau.consil.47. colum.vlti.versi. fieri enim
poterat. hanc opinionem tenuere Roman. consil.123. & d.
singu.513.Capra.consi.29 nu.29.Aret.consi.11.nume.3.Gig.
in tract.pens.quæst.98.moder.Paris. in tracta.de vsur. nu.742.
versic. limita si legatum. Brun. de aug. conclusio. vlti. par.9.
Menoch. consil.138. nume. 18. & respondens ad consil. Oldr.
31.loqui de bonitate intrinseca,ac ita illū declarauisse moder.
Paris.numero.742. & 743. & Socin. consil. 6. loqui de legato
in genere, vel florenorum,qui secundum loquendi morem
tempore testamenti intelligebantur de certa quantitate in
genere cuiuscunque monetæ, non autem de certa specie ita
moder. Paris.d.num.743 maximè consideratis,verbis Socini.
colum.3.versi.& hoc faciliter.scribentis testatorem illum nō
potuisse sentire de certa speciæ monetæ, cum in loco conditi
testamenti alioqui non cuderentur,& Alber.in l.vinum.num.
15.& 16.& Castren.in d.l.2.C.com. de leg.manifeste loqui de
mutatione intrinseci valoris, prout etiam sic loquitur Laud.
& Curt declarat.d.moder.Paris.d. numer. Menoch.d. consil.
138.ac ita spectandum tempus quoad valorem extrinsecum
16 tempore solutionis. † Boer.d.dec.327. Boss. in pract.crimin.
17 tit.de monet.,& in pacto retrouendendi †.Tiraquel.libr.1.§.
1.gloss.18. numer 28. Cagnol.in d.l.2.nume.217.Neuiz.cons.
88.Crau.d.cons.47.Bologn.consi.11. nu.37. Giga.d. quæstio.
98.Nat.consi.302.& consi.664. vol.4. Cæphal. consil.31.Ga-
briel consi.164.& in pensione annua, Panzirol.consi.186. nu.
29.in legato,& vlti.voluntatibus.Menoch.d.consi.138.Bero.
consil.143. numer. 28. volum. 1. Pl.pt. consil. 18. Petrus An-
guis. consi. 37. libr. 2. & consil. 15. Crauet. consil. 836. &
837. Put.dec.149.lib.2.Borgn.omnes prędictos referens. dec.
18 16.numer.42.Nisi † aliter constaret de mente contrahentiū.
19 Cæphal.consi.31. etiam ex post facto declarata. † Alc. consi.
118.in fine, vel nisi tempore contractus promissio aureorum
20 † esset ad rationem librarum vel solidorum.Bald.consil.213.
vol.5.quem sequitur Anchar.in clem.vlt.de dec. Boer. quæst.
327.de quo casu at rē dixi supra quid obseruandum sit casu.
21 28.vel aliter obseruatū esset ex cōsuetudine † interpretatiua.
22 Bolog.consi.11.num.38.vel debitor esset in mora,† qui tunc
tenetur

tenetur ad intereſſe quanti plurimi. Are. conſi. 84. Beroũs. cõſ. 143. num. 27. vol. 1, Natt. conſi. 454. niſi debitor eſſet minor
23 † etiam ſi creditor eſſet minor. Caſtren. conſil. 125. colum.
24 3. volum. 1. Borgn. d. deciſ. 16. Si vero ſpecies aurei † promiſſa non inueniretur, aut cum magna difficultate, tunc ſolui poteſt de moneta currenti ad æſtimationem antiquæ. Gabrie. d. conſil. 164. Borgn. d. deciſ. 16. ſed ego dico tantum de
25 hac noua, † quæ nedum valeat antiquam, ſed quæ etiam valeat valorem extrinſecum aurei tẽpore ſolutionis, vt omnes prædicti concluſerunt, quia fieri etiam poſſet monetam illã antiquam non valere verum, valorem auri extrinſecum, alioqui rueret prædicta communis opinio, vt attendatur tempus ſolutionis.

CASVS XLI.

SVMMARIVM.

1 *Vendita re pro tot aureis cum facultate retroemendi pro alijs tot, ſi interim facti ſunt aurei peioris lighæ, non tenetur emptor retrouendere.*

2 *Et quomodo ſolutio facienda.*

3 *Aurum ſemper eſt aurum, & aureos, aureos, quod dicitur quomodo intelligendum.*

4 *Libra auri olim 72. ducatis conſtabat.*

5 *Monetam Princeps mutando, ſeu illius valorem, non cenſetur obligationibus iam contractis derogare voluiſſe.*

6 *Monetam de coreo iuſſu Principis factam, vel alias viliorem creditor accipere in ſolutum, an teneatur.*

7 *Aureo deteriorato poſt numerationem, an qui retrouendere promiſit reſtitutis ſibi aureis numeratis, de deterioratis ſolutionem recipere teneatur.*

1 QVadrageſimoprimo ſi vendita † ſit res duobus milibus aureis cum facultate retroemendi pro bis mille aureis, non poſſet aſtringi emptor ad retrouenditionem ſi interim facti ſint aurei peioris lighæ, quos venditor ſoluere quæreret loco acceptorum ab emptore cui vendiderat, Cagnol. in d. l. 2. num. 217. C. de pact.

inter

3 Inter empt. & vendito. Sed necesse † habet aut soluere anti-
quos aureos vel tot nouos, qui valeant antiquos in probitate,
seu bonitate intrinseca. c. cum canonicis de censib. nam etsi
dici consueuerit aurum semper esse aurum, & aureos aureos,
ac ducatos id verum est aurum semper esse sed aurei, ac du-
cati plerunque immutantur, cum & dixerit. Ias. consil. 54.
colum. 6. versic. nec huic fortissimo. volum. 1. florenum auri
nunquam mutatum in bonitate auri, & pondere, sed tantum
monetam argenteam, tamen contrarium est verius, vt pro-
bat idem Ias. in l. puniri. C. si contra ius, vel vtili. pub. Nam
4 olim inquit ibi 72. ducati faciebant libram † vnam auri se-
cundum glo. in l. quotiescunque. C. de Suscep. Præp. & Archi.
libr. 10. atq; ita vnus ducatus habeat sextam partem vnciæ,
hodie vero ducati, Veneti, seu florentini minoris ponderis.
96. faciunt libram auri, ita quod vnus ex ijs faciat tantum
octauam partem vnciæ; ac idem de ducatis Senēsibus Soci.
consil. 48. sub num 8. vol. 1. Nam id debet attendi, quod inter
contrahentes verisimiliter actum fuit. l. semper in stipulatio-
nibus. ff. de reg. iur. nec videretur solutum, quod deterius sol-
ueretur. l. 1. §. si res ff. depos. l. 3 §. 1. ff. commo. l. eleganter. §. qui
reprobos. ff. de pign. act. Guid. Papæ d. quæst. 494. minusque
5 Princeps mutando monetam, † seu valorem illius censetur
voluisse obligationibus iam contractis derogare. Salice. in l. si
ex legati causa. in q. iuncta prædicta, ff. de verb. oblig. Argu-
mentatur etiam Guid. Pap. d. quæst. 494. ab absurdo; pone
6 inquit Principis iussu factam monetam † de coreo num co-
geretur creditor de ea pecunia corea solutionem accipere,
certè non, cum id refragaretur naturali æquitati, quæ attendi
deberet. l. cum ratio. ff. de bon. damn. & licet. glo. in c. quis igno
rat. 22 q. 4 super verbo (non) scribat liberari debitorem sol-
uente monetam viliorem mandato Principis fabricatam lo-
co fortioris. ex l. Imperatores. ff. de contrah. empt. non tamen
residet in ea opinione, vt ponderauit. Guid. Pap. d. quæst. 494.
quam propterea sequitur Cagnol. in d. l. 2. nu. 217. Rub. Alex.
conf. 148. qui consuluerat in casu contractus venditionis cum
7 pacto redimendi precio aureorum bis mille solis, & aurei so-
lis tempore reuenditionis non ita essent precio si sicut cur-
rentes, & numerati tempore venditionis, etiam si emptor
prorogauisset tempus luendi, cum ea commoditas non de-

beat retorqueri in odium emptoris obligati retrouendere. 2
Cagno.& Rub.refert,& etiam sequitur Neuiz.consi. 88.num. 14.in fine.

CASVS XLII.

SVMMARIVM.

1 *Venditione facta cum pacto redimendi precio aureorum mille in tot duplis Hispaniæ boni auri, lighæ, bonitatis intrinsecæ, & extrinsecæ, tot caratorum ad rationem 27. florenorum Sabaudiæ pro dupla,& creuerit dupla,quomodo soluendum.*

2 *Quod sufficiat soluere in florenis tantis quantos faciebant ad rationem florenorum 27.duplæ illæ,afferuntur rationes.*

3 *Contraria opinio verior asseritur.*

4 *Pactum de naturalibus contractus omnino seruandum.*

5 *Verba,auri,in auro,iusti ponderis, bonæ lighæ, &c. cuius effectus sint.*

6 *Legatum vbi ab initio est purum, sequens demonstratio illud non auget nec diminuit.*

7 *Legata Apotheca Pannaria,quid veniat in legato.*

8 *Augumenti,valoris aurei,vel duplæ lucrum, cedere debet ad commodum emptoris retrouendentis.*

9 *Aestimatio aurei,vel duplæ in venditionis contractu facta,quando attendenda.*

1 Quadragesimosecundo, venditio † facta cum facultate luendi precio, exempli gratia,aureorum mille, solutorum in tot duplis Hispaniæ boni auri, lighe,bonitatis intrinsecæ, & extrinsecæ tot caratorum ad rationem florenorũ 27.monetæ Sabaudiæ pro singula dupla, & quod volente venditore retrohemere teneat dare,& soluere dictos mille aureos in eadem moneta ducatorum, & duplarum auri in auro iusti ponderis, ac bonæ lighæ ad rationem vigesimoseptimo florenorum pro dupla ejusdem qualitatis, bonitatis, ac lighæ intrinsecæ, & extrinsecæ, quæ interim creuit ad floreno.27.groff.6.An sufficiat soluere in florenis tantis quantos illæ duplæ faciebant ad rationem ff. 27. pro singula dupla, videretur prima facie dicendum, quod

2 sic † cum æstimauerint contrahentes illas duplas ad ff. 27. l. si res æstimata ff. de iure dot. & quia si solueret venditor duplas solueret maiorem copiam florenorum, quam acceperit, ac ita læderetur venditor, seu debitor, sed semper ita interpretari debet contractus, vt cesset iniquitas, ac læsio. l. quoties in die. ff. de verb. oblig. l. 3. §. qui Stichum. ff. de eo, quod certo loco. l. quoties nihil. vbi doct. & Cagnol. ff. de reg. iur.

3 Contrarium † verius ex reg. l. ab emptione. ff. de pact. l. 1. & 2. C. quando lic. ab emp. disced. l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur. glo. in l. Paulus ff. de solut. & attento pacto expresso, quod restitutio fieret in illis duplis, vt dixi supra casu
4 34. cum pactum † hoc sit de naturalibus contractus, ac propterea omnino seruandum. l. cum quid. ff. si cer. peta. Anchar. consil. 331. visis diligenter visis diligenter actis. colum. fi. vers. vlterius aduertendum.

Quinimo soluere oporteret duplas illas etiam si pacto id expresso non fuisset cautum ex solis illis verbis geminatis, &
5 multiplicatis, ac enixis (auri in auro) † iusti ponderis bonæ lighæ. Afflict. titu. quæ sint reg. num. 27. Brun. in tract. de aug. monet in vlt. conclusio. in 2. præmisso. Boer. quæstio. 327. colu. 4. num. 3. Caph. consi. 31. num. 5. Alc. cons. 155. dixi supra breuiter casu 37. Bolog. tractans hunc casum, cons. 11. nu. 40.

Nec refragatur illa adiectio ff. 27. pro singula dupla, ac quod numerus duplarum efficiat nunc maiorem numerum florenorum, quia ad hoc respondet. Alc. d. consil. 155. Primo quia
6 vbi legatum † ab initio est purum sequens demonstratio illud non auget, nec diminuit. l. quidam testamento. ff. de leg. 1. l. Lucius. ff. de adm. leg. sic dicitur de illa demonstratione tunc temporis duplarum, seu aureorum, vt non restringat præcedentem dispositionem. facitque doct. Bart. in l. cum pater. §.
7 mense. ff. de leg. 2. vbi testator legauerit suam apothecã † pannariam, seu pannorum, ipsa adiectio pannorum non immutat naturam legati, vt videatur legata mercantia, sed dumtaxat locus, & illud verbum pannorum stat demonstratiuè, ratione itaque naturali, & æqua lucrum illud augumenti
8 valoris duplarum cedere debet ad commodum emptoris, seu creditoris retrouendentis. Barba. consil. 19. per tot. lib. 4. Soci. iun. cons. 142. num. 5. & cons. 145. in fi. lib. 5. Guid. Pap. d. quæst. 494. Afflict. decis. 90. Tiraq. de retr. §. 1. glo. 1. num. 26. versicu.

quæro igitur Abb. in c. quanto. §. fin. verſ. aut fuit dictum, aut mutuo in florenis, de iureiur Bolognet. dict. conſi. 11. nec obſtare illam æſtimationem† quæ videtur attendenda. Soc. conſ. 298. volu. 2. vt latius dixi ſupra caſu 28. quia illhinc poſſunt deſumi aliquæ reſponſiones ad hoc obſtaculum, & quas etiã adfert Bolognet. d. conſil. 11. numer. 48. & 49. & dicit Alci. conſilio. 155. in fi. procedere quando conſtat contrahentes verè voluiſſe facere æſtimationem duplarum, ſeu aureorum, non quando intellexerunt demonſtrare ſolum valorem illius, & Bolognet. d. conſil. 11. ſequitur Cur. iun. in l. cum quid. vbi dicit videri ſibi iniquum, vt creditor teneatur accipere pauciorem numerum pecuniarũ, ac ſpecierum, quam tradiderit, & in hoc caſu videtur mihi res clarior, quin potius voluerint, ac intellexerint contrahentes exprimere valorem duplæ, non ad finem æſtimationis illius, vt poſſet tantundem in eodem valore reddi, ſed vt in caſum excreſcentiæ illius, ea omnino redderetur ad illum, non autem ad maiorem valorem.

CASVS XLIII.

SVMMARIVM.

1 *Venditione facta precio aureorum mille ad rationem florenorum decem, & pro eo pretio ſi promiſſa ſit retrouenditio, quo pacto ſoluendum, ſi aureus creuerit.*

2 *Aurei æſtimatio in contractibus, an ſit facta cauſa demonſtrandi valorem aurei, vel limitandi, aut æſtimandi, plurimum intereſt.*

Et in dubio ex qua cauſa præſumatur facta æſtimatio. nume. 3. & numer. 8.

Et quibus modis cognoſci poſſit a nu. 4. per diſcurſum.

5 *Aeſtimatio fundi dotalis, quando faciat emptionem remiſſiuè, & per diſcurſum.*

6 *Aeſtimatio rei, aut fit ad finem emptionis de quo conſtet, & facit emptionem, aut ad alium finem, & tunc ſecus, ſed alium effectum operabitur.*

7 *Pecuniæ natura non eſt, vt ſit vendibilis ſed vt rerum vendendarũ ſiat pretium.*

Quadrageſi-

1 QVadragesimotertio si venditio † facta sit precio aureorum mille rationatorum ad florenos decem, vel vndecim eo etiam tempore quo aureus ad eam rationem expendebatur, & pro eo pretio promissa sit retrouenditio, dic vt scriptum est supra casu 28. tunc volens retrohemere tenetur, aut aureos soluere, vel illos florenos decem, vel vndecim, licet nunc valor aurei superet eam summam, seu numerum florenorum, nec exbursabit venditor tot aureos retrohemendo, quot recepit vendendo, nisi illa
2 adiectio esset facta causa demonstrandi valorem aurei, † & non æstimandi aureum datum in solutum, nam si gratia limitandi, seu æstimandi valorem aurei, licebit quidem venditori soluere florenos illos decem, vel vndecim loco aurei, modo isti floreni, seu moneta sit eiusdem intrinsecæ bonitatis, qualis erat alia tempore contractus vsitata. Socin. d. cons. 298. vol. 2 Brun de monet. limit. 8. vers. tertio quæro, post Oldr. cõsilio 30. Boss. in pract. crim. in tract. de monet. Cæphal. consil. 31. in fin.

3 Sed dubium † est quomodo sciri possit, illam taxam, seu æstimationem esse factam ad limitandum valorem aurei, vel ad demonstrandum; cum in dubio postquam de pretio, seu æstimatione sit mentio venditio præsumatur. gloss. penult. in lege cum dotem. Cod. de iur. dot. & in lege conuentione vbi DD. Cod. de pact. & puto hoc varijs modis colligi posse.

4 Primo si eo tempore aurei valor erat talis, qualis fuit expressus, hoc est florenorum decem, vel vndecim alioqui si valor aurei iam maior esset, non esset demonstratio illius rei, quæ non esset, cum non entis nulla esse possit demonstratio. l. eius. ff. si cer. petat.

Secundò ex tenore promissæ restitutionis, sicut dicitur de
5 æstimatione † fundi dotalis, quando faciat emptionem vindendus Aret. consil. 112. Barb. consil. 19. volum. 4. Purpur. in l. si ex conuentione. C. de pact. Primo æstimatio nõ facit emptionem si fiat ad cognitionem valoris rei, vt facilius sciri possit interesse mulieris, si postea fundus damnificatur culpa mariti l. si æstimatis. ff. sol. matr. & in hac materia pecuniaria, vt sciri possint quantum tunc, & quantum nunc aureus valeret, an creuerit, vel decreuerit. Barb. d. consi. 19. sub. 13.

Secundò si in promissione restituendæ dotis maritus præmisisset fundum, vel dotem restituere prout illam habuit.l.si conuenit.ff.de rescind.vendit.prout ita tradit Corn.consi.15. in hac consultatione. lib. 2 in simili hoc casu, an speciem pecuniæ acceptæ restituere, vel aliam eius loco, cũ natura istius contractus non sit, vt faciat emptionem Barb.d.consi.19.sub num.14. volum.4.

Tertiò si maritus accipiat res æstimatas pacto adiecto, ꝙ soluto matrimonio teneatur mulier eas accipere eodem precio.l.plerunque.§.fin.ff.de iure dot. de intellectu cuius tractat Alexand.in l.si ex toto.§.fin.ff.de leg.1.An hoc casu, vt eodem precio emptor retrouẽdens, pecunias pretij solutas acceptet eadem appreciatione; vnde dixit Ioan.Andr.in capit.1.com-
6 moda. Aut fit æstimatio † ad finem emptionis de qua re constat, & faciet emptionem, aut ad alium finem, vt sciatur an crescat, vel decrescat valor rei, tunc secus, sed operabitur effectum, de quo in l.si inter.C.de iure dot. vbi æstimatio non facit emptionem si conuentum sit, vt res dotalis æstimata sub eadem æstimatione reddatur, atque ita ex coniecturis potest resultare nõ esse factam illam taxationem, seu æstimationem ad finem venditionis.Bald.in l.1.versic. circa primum punctũ C.de iure dot.Salic.& Purpu.in l. ex conuentione.C.de pact. Barb.d.consi.19.sub num.14.

7 Et cum de natura pecuniæ † non sit, vt sit vendibilis, quinimo pecunia res aliæ emantur, nec sit facta ad vendendum, sed vt rerum vendendarum sit pretium.l.1.& ibi DD.ff.de cõtrahen.vendit.ergo taxatio illius in hac materia, sicut in alijs rebus mercabilibus, & vẽdibilibus parere regulariter nequit venditionem, tanto magis cum pecuniarum excepto deposito in saculo obsignato, & incommodato dominium in contractibus transferatur, & repugnet contractui naturæ, vt eadem species restituatur.l.2.ff.si cert.peta.quod non est in alijs rebus ad quas ex pecunijs (immixtione quarum transfertur semper dominium. l. si alieni nummi.ff. de solut.) non potest argumentari, nisi à dissimili, licet prima facie videatur aliqua colorata identitas rationis.

Quapropter ego dicerem semper æstimationem pecunia-
8 rum aurei, vel monetæ fieri in dubio † non ad aliquẽ finẽ principalẽ trãslationis dominij, seu vẽditionis illarũ, aut dationis

in solutum, cum earum dominium regulariter semper transferatur, sed tantum vt innotescat valor earum vtriusq; temporis, ne damnum patiatur creditor, vel emptor cui restitui res debet iuxta terminos. l. cum quid. ff. si cer. petat.

CASVS XLIIII.

SVMMARIVM.

1 *Venditione facta pretio mille aureorum data facultate redimendi eodem pretio aureorum vel valoris, si aureus plus valeat tempore reemptionis, quis valor attendendus in soluendo.*

2 *Resolutio quaestionis.*

3 *Specie pecuniarum certa permissa, de qua reperitur, & est in facultate debitoris soluere eius valorem, vel species similis, vel valor temporis solutionis omnino soluendus.*

1 QVadragesimoquarto venditione † facta precio mille aureorum data venditori potestate redimendi eodem precio aureorum mille, vel valoris eorundem, Quaeritur, an iste valor debeat ille esse, qui erat tempore contractus, vel reuenditionis, cum tempore cōtractus aureus minus valeret, quam hoc postremo tempore, & respondetur quod siue augumentum hoc aurei processerit ex mutatione bonitatis intrinsecae monetarum paruarum, aut magnarum argētearum, quibus aureus aestimatur, siue casualiter, nulla facta mutatione huius bonitatis, siue quia monetae ipsae extrinsecus auctae sint, siue mutatione bonitatis praedictae intrinsecae, siue monetae ipse, nec in bonitate intrinseca, nec valore extrinseco mutatae fuerint, sed in eodem statu permanserint, sed solus aureus per se sine additione metalli, at talis qualis erat tempore contractus, creuerit in valore extrinseco, ita ferente temporum mutatione, semper
2 oportere † retrahentem rem per se venditam soluere tot aureos, quot recepit, aut eorum valorem tempore solutionis, vel illi facultas haec competat ex consuetudine generali, qua licet monetam pro auro soluere, vel ex conuentione; vt hoc casu, & diminutio cedit damno, & auctio commodo creditoris, vt de vtroque Aretin. consil. 11. sub nume. 3. vbi dicit

 commu-

communem,& consil.112. in fin.& consil.84.Bolognet.consil. 16.in terminis Grat.consi.12.num.44 volum.1. Nam inquit;
3 quando promissa est certa species † de qua reperitur, & est in facultate debitoris soluere eius valorem,vel consuetudine generali, vel ex conuentione,omnino debitor speciem promissam, vel valorem secundum tempus solutionis soluere tenetur.Barto.in l.cum certum. ff. de auro. & arg. leg.& in l.Paulus.in fin.ff de solut.Bald.consil.213.volum 5.Brun.in suo tractat.in 5.& 6.limita.& quamuis non explicent, an mutata sit moneta, vel non; vt explicaui supra, tamen cum conclusio, quod debeat inspici valor temporis solutionis, vel creuerit, vel decreuerit, non existente debitore in mora prædicta,omnia possunt præsupponi solus Grat. in d. consil.12. cum duobus sequen.facit mentionem de mutatione monetæ in bonitate intrinseca, tamen illud adducit inter plura alia fundamēta quibus etiam sine illo mutationis monetæ mouebantur ad ita respondendum, maximè ex illa communi, quod attendatur tempus solutionis, vbi est promissa certa species.

CASVS XLV.

SVMMARIVM.

1 *Retrouendere promittens pretio aureorum numeratorum, vel valoris currentis nunc, an verba, currentis nunc, aliquid operentur, & num.3.*

2 *Aestimatio pecuniarum, vt talis, vel alia attendi debeat in solutione, inter contrahentes valet conuentio.*

4 *Nunc, dictio, significat quoddam tempus principale denotans extremitatem.*

QVadragesimoquinto,quid si promisisset retrouendere precio dictorum aureorum mille Italiæ,vel valo-
1 ris ipsorum currentis † nunc, videtur in hoc nihil aliud exprimi, nisi quod tacitè inerat, Coro. consil. 18. sub nume.67. volum. 2. tacitè autem inest vt solutio fiat de moneta tempore contractus currente, vel de noua ad æstimationem antiquæ, vt latius dixi supra in 40.casu, & valeat contra-

contractus; vt solutio fiat secundum id tempus. Bald. consil. 273. volum. 5. Purpur. in l. cum quid. num. 166. ff. si cert. petat. Brun. in tract. de monet. limitat. 8. num. 14. versicu. si autem quum valeat conuentio contrahentium, quod attendatur talis, aut alia aestimatio. † Bartol. in d. l. Paulus. ff. de solut. Bald. d. consil. 273. volum. 5. Socin. consil. 218. volum. 2. Calc. consi. 15. sub num. 27. Brun. de aug. monet. d. limit. 8. Nam illud aduer-
2 lis, aut alia aestimatio. † Bartol. in d. l. Paulus. ff. de solut. Bald.
3 bium temporis, nunc, † iunctum participio, currentis, qualificat verbum, ita vt promissio solutionis intelligi debeat secundum tempus verbi l. in delictis § si extraneus. ff. de noxalib. ita Calc. de hoc aduerbio, tunc currentis, consi. 15. num. 15. &
4 est dictio † significans quoddam tempus principale denotans extremitatem temporis. l. 4. ff. de condit. & demonst. latè Calcan. d. consi. 15. num. 25. & 26.

CASVS XLVI.

SVMMA.

1 *Retrouendendi pretio aureorum tot, monetae currentis tempore solutionis, & retrouenditionis, promissio facta; quomodo intelligenda.*
2 *Et quid si promissio sit de certa specie aureorum quae inuenitur.*
3 *Et quid si de specie, quae non inuenitur, vt per florenorum.*
4 *Et an differentia huiusmodi sustineri possit.*
5 *Verba, temporis solutionis pecuniarum valorem attendi apposita in contractu, quid operentur.*
6 *Pecuniae augmenti petitionis pactum prohibitiuum inter contrahentes, intelligitur de augmento extrinseco, non de intrinseco bonitatis.*

1 QVadragesimosexto promissio retrouendendi † precio aureorum mille monetae currentis tempore solutionis, & retrouenditionis est etiam clara, quia si simplex promissio aureorum sine adiectione illorũ verborum, seu clausulae, monetae currentis tempore solutionis, expostulat, vt tanta debeatur moneta, quantam valet aureus, dum soluitur, vt dixi supra casu 44. multo magis si hoc expressum sit in contrahentibus

Quod

Quod intelligendum est si promissio sit de certa specie,
2 vt puta aureorum, quæ certa est, ac inuenitur: † Nam potest hoc casu solui de quacunque moneta etiam infima, & viliore, siquidem pro magis vilescit moneta argentea, eo magis supualeat, & crescat aurea, de qua tantum dabitur, quantum valere poterit aureus. Brun. d. conclus. 17. in tracta. de monet.

Si vero promissio retrouendendi esset mediante summa mille florenorum Sabaudiæ, aut alterius monetæ non habētis
3 † certam, & determinatam speciem, & adiungeretur de moneta currenti tempore solutionis, tunc ne verba hæc sint superflua, sed vt aliquid operentur, posset solutio fieri de moneta currenti tempore solutionis non habita consideratione ad valorem, nec ad bonitatem monetæ temporis contractus. Brun. d. concl. 17. & limit. 8. Purp. in l. cum quid. num. 165. ff. si cer. pet. sequitur Crau. conf. 836. nu. 8.

Est verum hoc casu Surd. conf. 220. impugnare hanc dif-
4 ferentiam † Bruni nempè. vtrum promissio respiciat certam speciem pecuniæ, vt puta aurei, qui plures inueniantur, vel aliam monetam currentem specie certa, vt in dictis florenis, asserens huiusmodi differentiam potius verbalem, quam essentialem, quia inquit regula est obligari semper debitorē ad solutionem monetæ currentis tempore contractus, vel nouam ad æstimationem antiquæ, supra in 10. & 6. casu, & ver-
5 ba illa temporis solutionis † operabuntur ne debitor cogatur perquirere monetam antiquam ad soluendum. Abb. in cap. quanto. num. 14. de iureiur. Soc. iun. conf. 145. num. 96. vol. 2. Purp. verò in d. l. cum quid. num. 165. loquitur in contrahentium conuentione, vt solutio fieret de moneta currente tempore solutionem, etiam si fuisset deteriorata in bonitate extrinseca. Imo dicit Cagnol. in l. 2. num. 216. C. de pact. inter emp. & vendit. pactum contrahentium prohibitiuum peti-
6 tionis augmenti † monetarum intelligi de augmento extrinseco, non de intrinseco bonitatis monetarum.

CASVS XLVII.

SVMMARIVM.

1 *Promissione retrouendendi medio pretio scutorum mille numerādo in*

do in illis speciebus auri, & argenti numeratis, ac ad illam æstimationem, quomodo soluendum.
2 *Et quid si non fuerit dictum in eadem quantitate, sed tantum in eadem specie.*
3 *Specie in eadem, cum dicitur continetur qualitas, quantitas, & æstimatio monetarum numeratarum tempore contractus.*

1 Quadragesimoseptimo si promissio † retrouendendi sit medio pretio scutorum mille numerando in illis speciebus auri, & argenti, quibus fuit numeratum, aut res vendita, ac ad illam æstimationem, pactum est seruandum, & auctoritates Doctorum sunt vulgares, vt suprà casu 14. etiam si dictum non fuisset in ea-
2 dem quantitate, † sed tantum in eadem specie, casu 19. & sublata sunt contraria supra casu 39. quibus in locis ostendi
3 speciem † implicare, seu continere sub se qualitatem, quantitatem, & æstimationem monetarum omnium numeratarũ tempore contractus.

CASVS. XLVIII.

SVMMARIVM.

1 *Emptione facta pretio mille scutorum de florenis octo pro singulo, numeratorum in duplis, vel aureis, aut monetis argenteis magnis, cum promissione retrouendendi eodem pretio scutorum de florenis octo, & extrinsecus creuerint illę species tempore reemptionis, quomodo solutio facienda per discursum.*
2 *Florenorum octo, aut nouem æstimatio scutorum vsu frequentia, damno creditoris cedit.*
3 *Valor monetarum extrinsecus adauctus non considerabilis, nisi à tempore moræ.*
4 *Monetę magnę datę in solutum censentur, quando scuti mille ad rationem 10. florenorum pro singulo, numerantur in illis magnis monetis.*
5 *Et lucrum, vel damnum contingens in dictis speciebus cedit sorti recipientis.*
6 *Debitor quando liberetur tradendo rem deterioratam post tempus damni illati.*

7 De-

7 *Debitor soluens tot species magnas pecuniarum quot accepit pro summa florenorum, quæ creuerint extrinsecus, plus soluere dicit, & repetere poterit, quod plus est.*
8 *Secus si fuisset in mora soluendi, vel creditor solitus negotiari, ac lucrari.*
9 *Et quid si huiusmodi species magnæ creuerint ob deteriorationem paruarum monetarum.*
10 *Aureorum, & magnarum monetarũ valor adauctus extrinsecus præsumitur ex deterioratione minutarum monetarum.*
Et an hoc verum sit, nu. 13.
11 *Deteriorationem monetarum allegans probare debet.*
12 *Et modus id probandi, remissiue.*
14 *Aurei valore extrinsecè aucta ex deterioratione bonitatis intrinsecæ monetarum minutarumque pacto solutio facienda.*
15 *Venditor redimere volens, & soluere scutos mille de florenis nouem quos recepit in aureis, ac monetis magnis, nunc auctis extrinsecè, an possit secundum valorem adauctum, vt ex illis magnis speciebus minus soluat.*
Et pro negatiua contra Bart. & communem affirmatiuam, rationes adducuntur num. 16. & respondetur contrarijs nu. 21.
17 *Diuinare nemo tenetur.*
18 *Contrahentium dispositio non debet trahi ad incogitata.*
19 *Venditor redimens rem venditam, vel debitor soluens debitum debet reddere quantum accepit, etiam si dictum non fuerit.*
20 *Vini valor dicitur bonitas extrinseca, & non considerabilis, nisi post moram.*
22 *Fundi dotalis augmentum, vel diminutio, si fuit traditus marito æstimatus, cedit illius lucro vel damno.*
23 *Pecunia ad expendendum destinata est, & fragilis, ac de ijs rebus, quæ seruando seruari nequeunt.*

1 Quadragesimooctauo si emptio † facta sit precio mille scutorum de florenis octo pro singulo aureo, seu scuto numeratorum in duplis vel aureis, ac monetis argẽteis magnis, & promiserit emptor retrouendere eodem precio scutorum mille de florenis octo, non poterit redimens soluere in alijs monetis quam acceptis, aut in illis, sed ad valorẽ currentem tempore retrouenditionis quo ipsæ duplæ aurei, & aliæ monetæ excreuerunt in valore extrinseco,

feco, cum tpe ʒctus nulli essent aurei dicti valoris floreno- rũ octo vel noué, minusque certa aliqua species florenorum, qui tamen constituebãtur ex grossis, solidis, cabalotis, vel albis. Iste est casus magis in hac patria frequens, & hac frequentia non obstante, emptores minus solent sibi prospicere, & cauere. Nam precium, aut mutuum consueuerunt referre ad hunc abusum scutorum de florenis octo, vel nouem, illosque soluere in auro, aut magnis monetis quasi continuè valore extrinseco paulatim excrescentibus, quæ si ipsis tempore reemptionis numerentur, minor summa facit pretium ipsorum scutorum, quam tunc numerauerint, & quotidie exclamant se non recipere suum, & est verissimum, & tamen
2 communis opinio Doctorum est, vt sibi imputent † quia inquit Barto. in l. Paulus. nu. 10. ff. de solutio. isti aurei in auro, aut magna species pecuniarum, non erant in obligatione soluendi, quando emptor emit rem, poterat etenim in alijs diuersis soluere totum in auro, vel totum in crosonis vel libris, aut aliter fuit eius potestatis, arbitrij, vel facultatis soluere pretium magis in vna, quam in altera specie, ita venditor dum vult redimere, nõ est obligatus soluere pretium mille scutorum de florenis octo, vel nouem, vel decem in illis speciebus receptis, sed tantum dictos scutos mille de florenis octo, vel nouem, & propterea satisfacit soluens ipsos scutos mille in illis magnis monetis, quas potest, sed non obligatur soluere secundum valorem temporis solutionis, cum
3 valor ille extrinsecus, † & adauctus non consideretur, nisi a tempore moræ. Bar. in d. l. Paulus, & in l. cum quid. nu. 17. ff. si cert. pet. Abb. in c. quanto. de iureiur. Aret. consil. 84. in fi. Bal. cons. 213. vol. 5. Pract. Pap. lib. in act. hypoth. in verbo, relaxandum. Brun. de monet. in 5. & 6. declara. Bos. qui ita seruari dicit in practi. crimin. tit. de monet. numero. 3. Crauet. consilio. 836.

Ita quod illa verba, quod soluerit pretium scutorum mille in dictis aureis, ducatonibus, crosarijs, libris, vel alijs magnis monetis, secundum Bar. in d. l. Paulus. sub num. 10. nihil operabuntur.

Sed poterit venditor restituere dictum precium scutorum mille in paucioribus aureis ducatonibus, & alijs huiusmodi magnis monetis q̃ acceperit, nec habet rõnem emptor dicẽdi

ego

ego volo tot aureos, vel alias monetas magnas, quot numerā
4 ui, quia cū illæ censeantur datæ in solutum † dictorum mille scutorum. arg. l. si stipulatus fuero decem in melle. ff. de solut. sicut alia res tradita in doté æstimata, cuius dominiū transit in maritum. l. si dotem. C. de iu. dot. l. si æstimatis. ff. solut.
5 matrimo. damnum vel lucrum † contingens in dictis aureis, ac magnis monetis cedit sorti recipientis. ita. Bar. in d. l. Paulus numer. 10. communem dicit Aret. consil. 11. nu. 3. & cons. 84. in fi. vers. venio igitur ad secundum dubium. apertissimè Curt. iun. consi. 24. numer. 6. post Soc. consil. 6. col. vlt. vol. 1. & mouetur ibi Soci. hoc argumento. Nam communis est regula si sit in facultate soluendi vnum pro alio, vt hoc casu, quo licet soluere loco dictorum scutorum mille aliam monetam, ac vt exemplificāt Soc. & Curt. si in obligatione sit æstimatio damni, facultas vero illud resarciendi sit in pecunia, vel in traditione rei, seu quadrupedis quæ damnum intulit, tunc
6 liberabitur debitor † tradendo rem, seu animal pro noxa, licet deterioratum post tempus damni illati, ac minoris valoris quam sit æstimatio damni dati. l. 1. §. plane. & §. si post litē. ff. si quad. paup. fecisse dic. hancq; opinionem sequit Brun. d. 5. declarat. & Crau. cons. 836. nu. 1. Imol. in d. l. Paulus. in fi. vers. item adde.

Ita quod si venditor in consideratē tot aureos, ac magnas
7 monetas redimendo prædium emptori restitueret † quot accipiet, facientes plures ducatos, aut scutos mille ad rationem prædictam posset summam superexcedentē ab ipso emptore repetere. Affli. decis. 194.

Nec erit audiendus emptor dicens ego non recepi magis quam exbursauerim, vel si velis mihi soluere in aliis monetis paruis, vbi emptor in paruis dictum pretium soluisset, ego non consequar tantum numerum aureorum, quantum fuissem consequutus tempore contractus, quia respondit Bart. hoc non esse damnum, cum recipias tuos scutos mille de florenis octo, sed fuisset lucrū, si darentur tibi tot monetę, quot posses habere tot aureos, quia tunc iste numerus aureorum longe superualeret dictum numerum scutorum de florenis octo, & forte essent scuti 1400. de florenis octo, ad lucrum hoc non tenetur debitor. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empti ita explicat Bar. in d. l. Paulus. colum. 2. versic. aduertatis.

aduertatis.ff.de solut.& ibi Imol.Angel. & Cast.subijciens fre quenter ad Barto.in hoc recurri.Butr.& Imol.in cap.quanto. de iureiur.Purp.in l.cum quid num.167.ff.si cert.petat. Curt. iun.consi.24.nume.7. Brun.de monet.in d.5.declar.in fi.Natt. consf.454 Plot.consf.18.nu.4.

8 Si tamen fuisset venditor in mora soluendi, aut emptor solitus negociari, ac lucrari, secus dicendum esset, nam deberet tunc hoc interesse. vt Bar.& alij DD.prædicti in locis proximè adductis, & allegatis concluserunt.

Et prædicta conclusio, sufficere si numerentur illi aurei, seu scuti de florenis octo, vel nouem in paucioribus aureis, seu monetis magnis, quam tempore contractus, ac in summa, quod re vera minus soluatur, quam acceptum sit, intelligitur modo valor iste exterior aureorum, & magnarum mo-

9 netarum non processerit ex deterioratione † minutarum inferiorum, & paruarum puta quartorum, grossorum, cabalotorum, solidorum, vel alborum, qui post contractum cusi fuerint per fabros monetarios deteriores, ac facta illorũ mutatio lighæ, aut pondus, sicut ob hanc causam præsumitur

10 †valor iste extrinsecus aureorum, & magnarum monetarum adauctus.Grat.consil.13.num.38.volum.1. idem videtur sensisse Purpur.in d.l.cum quid.nume.170. quamuis contrarium præsupponat Corn.consi.181.num.72.& 73. scribens asseren-

11 tem deteriorationem † monetæ illam oportere probare tra-

12 densque ibi modum † probandi, sed consil.279.volum.1. di-

13 cit augumentum æstimationis causari† propter defectũ mutationis bonitatis intrinsecæ monetæ argenteæ, ac ita dicere mercatores.

14 Præsupposito igitur hunc valorem aurei extrinsecum prouenire ex dicta deterioratione bonitatis intrinsecæ, tunc deberet vẽditor retrahens soluere precium in moneta antiqua, aut tot de noua æquiualente antiquam, aut tot aureos, ac monetas magnas, quæ valeret illos scutos mille de moneta antiqua, quod non declarauerat.Bartol.in d.l.Paulus ff.de solut.& animaduertit Boss.tit.de monet.sub num 3. Soc. consil. 298.volum.2.Brun.de monet. in d.5.declar. dicens esse casum super quo consuluit Oldr.consf.13.Purpur. consf.522. num.32. Boer. quæstio.327.Boss.d.titu.de monet.nume.3. Caph. consil.31.isi fin.

Princi-

Principalis conclusio prædicta, non facta mutatione monetarum bonitatis intrinseca, & aucto valore seu precio au-
15 reorum, vel monetarum extrinseco sufficere venditori † redimenti rem, soluere dictos scutos mille in aureis ac monetis magnis, secundum hunc vltimum valorem, nunquam mihi placuit, nec lege aliqua probatur, vt emptor qui tribuit commoditatem venditori ad redimendum, loco, vt ita dicam aureorum octingentorum in auro numeratorum pro dictis scutis de flor. octo, vel nouem, nunc teneatur acceptare septin-
16 gentos, & nullibi dubiū quin creditor† seu emptor recipiens pro octingentis aureis septingentos, vel sexcentos aureos graue incommodum vel damnum sentiat contra expressam dispositionem. l. Paulus. ff. de solut ac l. cū quid. ff. si cert. petat. Minusq; sit verisimile vnquam contrahentes cogitauisse de simili auctione, & mutatione valoris aurei extrinseci, vt dixi ac probaui supra quæst. 40. tanto magis si edicto Principis caueatur sub pena ne quis expendat, vel recipiat auros, vel alias monetas grandiores maioreve precio quam taxato, & à Principe limitato, vt cauebatur edicto promulgato anno 1587. mulctante contrauentores pœna confiscationis bonorum, & vitæ. Nam eo edicto aureus Italiæ taxabatur ad florenos decem cūm dimidio, quare exprimente emptore, seu creditore se nūmeràre aureos ad eam rationem dabant aureum pro omni eo valore quo poterat expendi, qui potuit vnquam diuinare tam arduum, ac formidabile edictum ab ipso principio vniuersaliter in toto dominio receptum, ac per aliquod tempus ad vnguem obseruatum contrario inde
17 aut diuerso vsu fuisse abrogandū, nemo etenim diuinare † tenetur. l. si putator. ff. ad l. Aquil. nec contrahentium dispositio
18 trahi † debet ad incogitatá. l. fi. §. pen ff. de condi. indebiti. l. cum Aquiliana. ff. de transac. l. de ijs. & l. qui cum tutoribus. & l. emptor. §. Lucius. ff. de pact. sed de tali mutatione monetæ, non fuit cogitatum per contrahentes, ergo, &c. Calca. consil. 15. num 16. minusq; contra ipsorum intentionem quicquam operari. l. non omnis. ff. si cert. petat. idq; etiam agi inter contrahentes intelligatur, vt eiusdem generis, & eadem bonitate soluatur quod datum fuit. l. cum quid. ff. si cert. petat. at quomodo erit eiusdem bonitatis si non tantum fingamus tūc emptorem fuisse interrogatum si loco aureorum octigentorum

tum cõsentiat acceptare septingentos, vel sex centum, nemo docet fuisse consensurum cum repugnet hoc sensui, ac præsumptioni iuris, ne quis censeatur iactare suum. l. cum de inde bito. ff. de proba. tantundem dico de venditore, qui si fuisset interrogatus vbi aureus quem recipiebat ad rationem florenorum decem cum dimidio reductus fuisset ad florenos octo, an intelligeret loco aureorum octogintorum soluere noningentos, aut mille, respondisset vtique se soluturum quãtos acceperit quicquid valituri essent tempore solutionis, quia similiter iactauisset suum, vnde non est vera illa argumentatio doctorum venditorem non teneri soluere eam speciem aureorum, seu magnarum monetarum ad valorem florenorum decem cum dimidio, si tunc communis eorum cursus sit ad duodecim, vel tredecim florenos, quia si decreuisset, aut limitatus fuisset valor ad minorem summam, seu æstimationẽ, emptor, seu creditor non fuisset acceptaturus eos aureos minoris valoris, quia negatur hoc quinimo sicut rõni conuenit vẽ-
19 ditorem † redimentem, seu debitorem soluentem oportere reddere quantum accepit ẽt si id expressum non sit. d. l. cum quid. ita astringi debet emptor, vel creditor recipere tantam ac talem pecuniam, qualem ipse persoluerat, vt contrariorũ eadem sit disciplina, ac vt secundum naturã sentiat illud prætensum magis, quam verum incommodum, qui aliũde potest vice versa sentire commodum. l. secũdum naturam. ff. de reg. iur. videturq; hoc probari ex doctr. Bart. in l. cum quid. nume.
20 16. declarans valorem vini † esse bonitatem extrinsecam qđ siue minor, siue maior sit non considerari, nisi post moram, & tale posse restitui, quale est. l. vinum. ff. si cer. petat. eo etiam inspecto, quod pretia rerum secundum valorẽ aurei, ac aliarum magnarum monetarum regulariter crescere, vel decrescere consueuerunt. Iser. & Afflic. tit. quæ sint reg. in verbo, monetæ. Curt. iun. in l. cum quid. nu. 23. ff. si cer. petat. allegans. l. 2. C. de vete. nummi. pot. l. lib. 11. Bolog. consi. 12. nu. 49. quod etiam solet Princeps suis edictis monetarum cauere, nam si restringit valorem aurei, vel dictarum monetarum, mandat etiã sub pœna, solutiones futuras etiam præteritarum causarum, ac creditorum ad proportionem diminui, ac rerum pretijs commensurari, ita vt partes non sentiant incommodum ex ea taxa valoris.

21 Minusque considerabilis † alia argumentatio eas pecunias magnas, vel aureos non esse in obligatione, sed in facultate, seu libertate soluendi, quos propterea si soluet venditor, vel debitor, esse ex arbitrio non ex necessitate, ac ita licere illi soluere ad valorem currentem tempore solutionis, quia responderi potest non negari, quin sit eius facultatis soluere aliam monetam, sed negari si velit soluere illam, aut alteram, quod non teneatur soluere tantum quantum recipit. l. Paulus. ff. de solut. & d. l. cum quid, sicuti etiam parum valet aliud argumẽtum adductum ad corroborationem proximi antecedẽtis de animali dando pro noxa, vt ante moram tradi possit, quale sit, quia respondetur Dominum animalis nihil accepisse ab eo, cui animal suum tradit, quinimo priuari suo animali sine eius facto, & culpa. toto tit. ff. si quadr. paup fecisse dicatur, secus est in hoc casu, in quo emptor complacuit de proprijs pecunijs venditori, & debitori, quæ vulgo dicuntur secundus hominis sanguis, vnde ratio suadet, vt strictius obligetur debitor versus suum creditorem, à quo beneficium accepit, quam dominus animalis, qui nihil ab alio habuit.

Alia etiam argumentatio, censeri illas pecunias magnas, & aureos datos in solutum loco illorum scutorum de florenis octo, & ideo ipsorum augumentum, vel diminutionem cede-
22 re lucro, vel damnō debitoris, vt cedit fundus † dotalis æstimatus traditus marito. d. l. si æstimatis. ff. solu. matr. Bart. in d. l. Paulus. ista inquam argumentatio non vrget stante manifesta diuersitatis ratione. Nam venditor verisimiliter, qui recipit pecunias illis statim vsus fuit, aut potuit vti ad eam æstimationem ad quam recepit, & sensit commodum integrè, prout illas recepit, nec sibi subiacent periculo diminutionis, ac eũdem effectum iam sibi produxerunt, qualem possit producere creditori omnis futura restitutio, imo forte maiorem si aurei valor extrinsecus restringeretur ac limitaretur, prout, & hoc casu puto illum teneri acceptare, vt proximè dixi solutionem, & dum vẽditor seu debitor restituit, aut redimit non soluit easdem pecunias, quibus iam fuit gauisus, sed alias similes. l. 2. ff. si cer. pet. maritus vero acceptans fundum dotalem illum conseruat, & potest crescere, vel decrescere eius valor, nec statim eo vtitur pro tanta æstimatione, pro qua accepit, vt contigit in pecunia, in qua verisimiliter debitori nihil

potest

23 potest deperire, tum quod illa ad expēdendum destinata† sit... ac fragilis, & de ijs rebus, quę seruando seruari nequeūt. §. cōstituantur. Inst. de vsufruc. gl. & DD. in l. 1. §. quæsitū. ff. ad Trebel. Dec. cons. 409. nu. 14. tūm quod æstimationem habeat certam. de qua non oportet mercari, vt de alijs rebus, quæ vsu cōsumuntur, aut non consumuntur. Hæc opinio vltra æquitatē, ac rationem naturalem, vt vnusquisq; recipiat quantum dedit, quæ per se sola, satis esse deberet. l. cū ratio. ff. de bon. dam. non destituit etiam aliqua auctoritate doctorum nam. Curt. iun. in d. l. cū quid, nu. 22. vers. circa quæstionem dixit sibi semper visam inconuenientem, & nimis rigorosam opinionem Bartoli, licet cōem, sed in iure periculosam, vt si mutuo dans libras quatuor centum tradat pro libris quatuor, aureos singulos, quos numerat, & cogatur inde ꝑ dictis libris quadringentis recipere aureum ad libras, quatuor cum dimidia, si ad tantum creuisset æstimatio aurei, negari etenim minime possit creditorem magno damno affici, & illius conditionem deteriorem fieri, ꝙ asserit non contingere in alijs rebus mutualibus, & propterea dixit Mediolani, & Papiæ statutū, vt quæcūque solutio in tp̄s dilata, fieri debeat secundum æstimationē monetæ existentis tpe contractus. Curt. sequitur Bologn. cōs. 11. nu. 49. qui quatenus intelligerent hoc de augumento valoris aurei extrinseci ob mutatam bonitatem extrinsecam monetarum, perperam allegarent communem (.s Curt.) esse contra, quia hoc casu vbi creuisset ob mutationem bonitatis intrinsecæ, communis est, vt dentur tot aurei, quot tunc vel de moneta noua iungente ad valorem bonitatis monetæ antiquæ. Soc. cons. 298. vol. 2. dixi supra casu 43. vnde quando dixit rigorosam opinionem, intelligo, vbi nulla præcesserat mutatio bonitatis intrinsecæ, Quinimo nulla etiam facta mutatione bonitatis intrinsecæ monetarum minutarū quibus florenus efficitur, seu constituitur, nec aliarum magnarum, seu aurei, videtur idem censendum, quia si isti scuti mille de florenis octo hodie soluendi debent æquiualere in bonitate intrinseca illis quibus fuerat pretium constitutum, vt dixi supra in quinto casu, & in hoc met supra, vers. præsupposito. igitur sequitur quidem emptorem non teneri accipere istas monetas seu aureos, iuxta valorem modernum, nisi illæ æquipaleant prædictis scu. mille de flo. octo tunc currentibus.

Pp 2 CA-

CASVS XLIX.

SVMMARIVM.

1 *Venditæ rei pretio constituto in florenis tantum, quorum nulla extat species, & post contractum nulla contigit mutatio monetarum paruarum, vel mutatio bonitatis intrinsecæ contigit, quid oporteat, volentem redimere soluere.*

2 *Et quid si mutatio contigit aliquarum monetarum magnarum auri, & argenti extrinsecè tantum puta quia creuerit illarum æstimatio.*

3 *Moneta an habeat certam speciem, vel non differentia nulla, ex DD. doctrina colligi potest, contra Brunum.*

4 *Clausula rebus sic stantibus in qualibet dispositione etiam conuentionali subintelligitur.*

5 *Alternatiua inter duas res bonitate valde differentes poni non dēt.*

1 QVadragesimonono quid si pretium rei venditæ† consistat in florenis non autem in aureis, vel duplis, quorum florenorum nulla est certa species, sed à tempore immemorabili semper constituti fuerunt, vt dixi supra in sexto casu. Nam, aut post contractum nulla contigit mutatio bonitatis intrinsecæ, & extrinsecæ, tunc res est clara, aut mutatio fuit bonitatis intrinsecę monetarum paruarum, quibus isti floreni cōstituuntur, tunc oportet venditorem redimentem fundū soluere hos florenos de moneta currenti tēpore contractus, vel tantam nouam æquiualentem illam anti quam. Bru. de mone. dec. 6. Purp. in l. cum quid. nu. 169. & 170. ff. si cer. pet. docens ibi liquidationem illius rei: si vero nulla facta sit mutatio aliquarum monetarum aurei, nec argēnti in
2 bonitate intrinseca, sed tantum † extrinseca, ita vt aurei nūc, ac aliæ magnæ monetæ pluris valeant, iuxta communem sententiam Bart. de qua in proxima conclusione, pro illis mille florenis posset venditor soluere pretium in minore numero aureorum, aut aliarum magnarum monetarum, quam ab emptore recepisset, quod nihil potest esse iniquius, ac contra dispositionem: dict. l. Paulus, & l. cum quid. ff. si certum petat, & lege 3. §. si reddita. ff. commod. si ita simpliciter, ac sine distinctione intelligeretur, & quā propterea opinionē ibi nō

sum

sum sequutus, nec soleo sequi, vbi similes differentiæ arbitrio meo amicabiliter committuntur, adeo quod ex doctri-
3 na DD. potest colligi nullam esse differentiam, † vel pretium consistat in aureis, seu alia moneta habente certam speciem, vel alia non habente hanc speciem, vt in florenis, quod ante me animaduertit Dominus Surdus conf.220.contra Brunum constituentem differentiam, quia vbi fit mutatio bonitatis intrinsecæ, idem obseruatur in vno atque altero casu, ac similiter in mutatione bonitatis extrinsecæ, vbi intercesit mora; citra quam sumus in conclusione Bart.in l.Paulus, quod & si ex istis florenis non possint emi tot aurei, quot habiti fuissent tempore contractus, nihil referre; cum hoc sit lucrum cessans, & non damnum emergens, & si in hac vltima mutatione bonitatis extrinsecæ cótingeret mutationem fieri tantum in aureo, vel monetis magnis, firmo manente cursu monetarum paruarum, in eisdem terminis, ac statu temporis cõtractus, ne vt paulo ante dixi, creditor, seu emptor patiatur tantam iniquitatem, & iacturam, certe hoc casu dicerem nõ esse in facultate venditoris soluere monetas magnas facientes in bonitate intrinseca minorem numerum florenorum, licet tantundem facerent in bonitate extrinseca, sed si vellet emptor, præcise cogendum venditorem ipsum soluere numerum florenorum de illis monetis non mutatis interius nec extrinsecus, cum in qualibet dispositione etiam conuentionali
4 subintelligatur clausula † rebus sic stantibus Ias.post Bart. in l.quod Seruius.colum.pen.versic. circa secundum.ff.de condi. ob causam.Dec.consil.335.nu.3. Rub.consil.146.Crauet.consil.95.Ozas.decis.91.vel si loco florenorum sit in facultate debitoris soluere florenos in aureis, teneri solutionem facere in tot aureis, quot fuissent necessarij ad solutionem tempore cõtractus, cuius tempus regulariter inspicitur. vt dixi supra in 5.& 6.casu.

Facit ad hoc propositum, quia si sit in facultate debitoris soluere, vel monetam antiquam eiusdem bonitatis, cuius erat tempore contractus, vel aureum seu magnas monetas auctas valore extrinseco sine mutatione monetæ minutæ, & antiquæ non valentes in bonitate intrinseca monetas paruas & inferiores, conuentio reduceretur ad rem non verisimilem,
5 s.quod alternatiua † esset posita inter duas res bonitate valde

differentes, quod non est verisimile.l.1.ff.de reb.dubijs, ideo hoc non est dicendum.Calc.d.cons.15.nu.15.vers. item pro.

CASVS L.

SVMMARIVM.

1 *Dotes an semper cum melioramento antiquæ monetę restitui debeant.*
2 *Et quid in dotibus constitutis tantum, & in qua moneta postea soluendę sint.*
3 *Dote centum florenorum auri soluta, quo tempore valebat quilibet libras tres cum dimidia, & tempore restitutionis libras quatuor, & solidos 15. ad quam rationem solutio admittenda.*
4 *Dotis promissio soluendæ de moneta currente tempore solutionis seu promissionis, mariti erit electio.*
5 *Seu, dictionis natura est, vt augere soleat.*
6 *Pro dotibus in dubio respondendum.*
7 *Aureis, vel florenis auri tot in dotem datis adiecta æstimatione librarum, seu alterius monetę minutę, aurei, vel floreni censentur dati in solutum, & dos erit in libris, quas sufficit restituere.*
8 *Bonitate intrinseca mutata restitutio dotis facienda secundum bonitatem monetę antiquę, etiam sine mora aliqua.*
9 *Dote in tot florenis, vel aureis ad rationem trium librarum pro singulis soluta, quomodo restitui debeat, & diuersi casus, & varię doctorum opiniones circa restitutionem dotis recensentur vsque ad fin.*
10 *Et quid si mora interuenerit.*
11 *Dotis receptę confessione pręcedente, & promissione soluendi eam statim subsequente per diuersa instrumenta, cuius temporis, contractus ne, vel solutionis, in restitutione ratio habenda sit.*

QVinquagesimo venio ad dotes constitutas, sed nondum solutas, in qua idem in summa dici posset, quod supra quamuis aliqui putent casus dotales esse magis in hoc priuilegiatos, quod potest confirmari auctoritate Bal.in l.cum quid.ff. si cert.peta.dicentis quotidie vi-
1 deri dotes† antiquas restitui cum melioramento antiquæ monetæ, idem dicendum in constitutione.argum.l.nihil tam naturale.

turale.ff.de regu.iur.l.ab emptione.ff.de pact.

Quod igitur attinet ad dotium constitutionem. Barto. in d.l.Paulus sub nu.10.ff. de solu. loquitur de restitutione dotis, sed hic agimus de constitutione, ideo prius de constitutione,
2 † & videtur dicẽdum solutionem fieri debere de moneta currenti tempore solutionis, & quæ tunc sit communiter in vsu Corn.consi.287.num.21.vol.1. quia inquit regulariter solutio fit de moneta vsuali.tex.& glo.in clem.2.de decim.c.2.in fi.de malefic.etiam si dictum non sit.glo.in d.c.2.allegans concordantes, facit.l.Imperatores.ff.de contrah.empt.& dixit Bald. non attendendam æstimationem vigentem tempore contractus, sed vigentem tempore solutionis.in d.l. cum quid.

Dicẽmus de vtroque simul, & postea distinguemus, & dixit Bald.consi.213.vol.5. quod si fuerunt traditi in dotem cen
3 tum floreni † boni auri iam sunt anni 30. quo tempore valebat florenus tres libras cum dimidia; & tempore restitutionis valebat libr.4.& flor.15. dicit hæredes non liberari soluendo florenos ad hanc rationem, sed illam soluendam in florenis, qui sunt in obligatione, & eorum bonitas intrinseca nõ est mutata, sed valor extrinsecus, seu æstimatio tantum. sequitur Anchar.in clem.fin. de decim. refert; & dicit communem Aret.consil.11.dicens veram, & communem opinionem sub num.3.& consi.84.in princip. & quod augumentum, vel diminutio cedet commodo, vel incommodo creditoris, vnde post Aretin.respondit Bologn.consil.16.in princip. ducatos centum Venetos in dotem datos restituendos ad æstimationem tempore solutionis fiendæ, non autem habito respectu ad æstimationem temporis contractus, & quod diminutio, seu augumentum cedet periculo creditoris,& dicit Bart. in l.res in dotem.ff.de pact.dot. dotem solutam in moneta antiqua in illa esse restituendam, quod ait intelligendum, nisi postea sit variata in materia, vel in forma, sed si esset eadem moneta, & tamen valor floreni creuisset, vel decreuisset hoc non inspiceretur nisi à tempore moræ. l. vinum. ff. si certum petat.& scribit Iacob. in l.plerunque.§.fin.ff.de iure dot. pro-
4 missionem dotis† pro quadam filia soluendæ de moneta currente tempore solutionis, seu promissionis, quod electio
5 erit mariti, quia dictio, seu, † solet augere, l. si quis ita legauerit, ff. de auro, & argen. leg. & in re dubia pro dotibus

6 † respondendum sit.l.in ambiguis.ff.de reg. iur. ne aliquando etiam sequatur absurdum, quod tempore solutionis posset moneta ita esse vilis, vt mulier remaneret indotata allegat. Alb.in l.vnica.§.maneat.C.de rei vxo.act. & dicit Barto. in d. l.Paulus.sub num. 10.quod si tibi dedi centum libras in florenis,& venerit tempus restitutionis, dicit florenos censeri datos in solutum pro illis centum libris, nec cogendum debitore in ad restitutionem tot florenorum si creuerint in valore, ideo non posse peti, nisi libras centum,& damnum,& lucrum florenorum cedere debitori, qui illos receperat.l.cum dotem C.de iure dot.l.si æstimatis.ff.solut.matrim.& si quis det in do
7 tem tot aureos, † vel florenos adiecta æstimatione librarum, seu alterius monetę minutę floreni censentur dati in solutum & dos erit in libris, seu moneta minuta pro qua aurei, seu floreni fuerunt soluti.Plot.consil.18.allegans Bart.in d.l.Paulus. qui non loquitur propriè sic, sed quando dos est in libris, & soluta in aureis, seu florenis. Ideo inquit Plot. non potest compelli debitor ad restitutionem tot florenorum, seu aureorum, quot accepit, sed sufficit, quod restituat tot libras, vel pecuniam minutam, secundum quam fuerant illi floreni æstimati, ac ita pauciores aureos citat Cur.iun.consi.24.nu. 6.& 7.Cur. in tracta. monetar.in 2. q.prin. qui Curt.iun. non loquitur in dote.Purpu.in l.cũ quid.nu.162. dicit quod si bo-
8 nitas † intrinseca sit mutata, restitutio dotis fieri debet secundum bonitatem monetæ antiquæ, ac ita sustineri practicam, secundum quam mulieres nunc petunt dotem in bonitate monetę, etiam sine mora cum pecunię reperiantur variatę, etiam in intrinseca bonitate, vt in dote dicit tenere Corn. consil. 321.lib.3.cum ampliationibus & limitationibus,& consi.109. lib.4.& 181.lib.2.& 135.lib.3. Socin.consil. 298. lib. 2. dicit, quod si instrumentum dotale disponat esse in 150.florenis ad
9 computum librarum † trium pro singulo floreno significari hanc æstimationem reddi debere non maiorem, sicut quælibet res data in dotem vera æstimatione.l.si æstimatis.ff. solu. matrimon.citat Bald. d.consil.213.volum.quinto, vnde dicit soluendam de moneta antiqua, si haberi posit, libræ tres pro singulo floreno, si autem non potest haberi, tot de noua,
10 quæ valeat æstimationem antiquæ, & si quis sit in mora † tenetur ad interesse, quantiplurimi. Salic. in l. res in dotem. ff.

de

de iure dot. dicit quòd si fuit dos in florenis, debet reddi in florenis, nec inspici si pretium floreni sit auctum, vel diminutum, nisi à tempore moræ.l.si vinum.ff.si cert.peta. Iacob. in l.res in dotem.ff.de iure dot. quod si dos est data in antiqua moneta in illa debet restitui, si materia est variata in materia, vel forma, alioqui si solum in valore est variatio non teneri, nisi à tempore moræ, allegat Bart.ibi & addit Bald.in d. l.cum quid. dicentem dotes antiquas restituendas cum bonitate monetæ. Afflict. decis. 194. dos florenorum 1100. quo tempore ducatus valebat florenos duos, & baiochos tres cum vno terno, & tempore restitutionis ducatus valebat flor.3.& & baiochos 10. quæritur ad quam rationem fieri debeat restitutio, & dicit secundum tempus contractus.& non restitutionis.ex cap.olim.de censibus, & cap.cum canonicis, & quia tempus contractus inspicitur.l.si fundum.ff.de euict.l.Rutilia Pola.ff.de contrah.emp.etiam si non esset mutata pecuniæ bonitas, sed tantum valor, cum pecuniæ bonitas inspicitur principaliter respectu vsus, vt ibi per eum. Capra consilio 39. quod dos florenorum in auro est maioris valoris, quam florenorum in moneta, ad rationem Bologninorum 40. pro floreno, ideo si sit florenorum in auro, ita est restituenda. Boer. d.quæst.327. in dote promissa in mille quingentis aureis, & recti ponderis, Cunei, & lighæ Franciæ, Regis computato, & existente aureo in valore sollidorum 27.& denariorum sex & auctus sit valor aurei in qua solutione fieri debeat, dicit in fine maiorem partem Dominorum fuisse pro opinione Bart. in d l.Paulus.in prin.quæst.ff.de solut.& pro opinione Bald.d. consil.213.volum.1 nam Bart.in d. q. ponit casum de constituente in dotem libras centum in florenis, dicit florenos datos in solutum, & siue crescant, siue decrescant esse periculo recipientis, & Bald.d.consil.213. dicit, quod si tempore contractus florenus fuisset datus ad rationem librarum tot pro quolibet floreno, tunc illam æstimationem, idem tot libras debere reddi, & non maiorem, sicut in qualibet re æstimata data in dotem vera æstimatione.ff.solut.matri.l. si æstimatis. ac ita cautos homines futura aspicientes facere consueuisse, & propterea diligenter attendendum tenorem obligationis, quare illi Domini, consequenter iudicarunt debitorem dotis non teneri soluere dictos scu,1500.auri regis solis, Cunei,

& li-

& lighæ Franciæ, sed sat esse quod solueret solidos 27. & denarios sex pro quolibet aureo,ac ita pauciores, nec aliquam constituerunt differentiam inter casum. Bart. de dote constituta in libris,soluta in florenis, & de constituta in florenis, seu aureis appretiatis ad libras,vt est casus Baldi.

Sed esto quod sit ita opporteret tamen intelligere modo valor aurei non creuisset ob deteriorationem monetæ in bonitate intrinseca, vt per Socin.consi.298.vol.2. & dixi supra casu 43.

Corne.cons.287.vol.1.dicit dotem quando moneta est mutata in bonitate intrinseca solui debere de antiqua, vel æstimatio antiquæ.c.olim causam.de censi.& Bal.in d. l.cũ quid. esse intelligendum de æstimatione rei, quæ augetur vel minuitur aliunde quam ex variatione bonitatis intrinsecæ, puta si floreni crescant in æstimatione, quia multi extrahantur, vel ex alia simili causa,prout in vino,oleo,& huiusmodi quorum æstimatio crescit,& decrescit manente eadem intrinseca bonitate,nam hoc respectu attenditur tempus solutionis, vel moræ.l.vinum ff.si cert.peta.

Corne.consi. 109.libr. 4. quando factum est instrumentum
11 dotis, † confessionis, & statim sequutum est instrumentum promissionis,soluendi non obstante confessione, an attendi debeat in restitutione tempus contractus, vel solutionis earum dotiũ,& dicit attendendum tempus contractus,vel solutionis earum.

Quę desunt perficere, & quę scripta sunt sub incude reuocare, & adamussim perpolire morte pręuentus Autor non potuit.

CON-

CONSILIVM SVPER Eadem materia de Monetis,

GASPARIS BELLETIÆ IVRISCONSVLTI,

ET CORAM EXCELLENTISS. SENATV Pedemontano Clarissimi causarum patroni.

SVMMARIVM.

1 *Mutuum scutorum 3000. ad rationem florenorum 11. & gr. 2. pro singulo, factum in tot scutis auri in auro bonę ligę, & iusti ponderis, cum promissione restituendi in tot scutis auri in auro, bonę ligę, & iusti ponderis, & prędicti valoris, an aucto aurei valore, tot aurei sint restituendi, quot numerati.*

2 *Pro negatiua opinione quod sufficiat tot reddere, qui iuxta valorē auctum efficiant quantitatem florenorum resultantem ex aureis numeratis, rationes adducuntur per discursum.*

Affirmatiua tamen opinio totidem aureos esse soluendos, quot numerati pro veriori defenditur a nu. 13.

Et respondetur rationib. in contrarium adductis a nu. 20. vsq; ad fi.

3 *Aestimatio rei facit emptionem, & ipsa sola, non autem res peti potest.*

4 *Verba, (aurei, ad rationem florenorum tot) important in mutuo, vt dati pro solutione florenorum videantur auri.*

Et an mutatio valoris monetę hoc casu contrahentibus, vel prosit, vel noceat ibid.

5 *Petere nemo debet id cuius contrarium non esset postulaturus.*

6 *Aurei, vel monetę species, quando sunt in obligatione, & inde illorum ęstimatio aucta, vel diminuta, eodem pondere, & materia manentibus, mutatio an prosit, vel noceat creditori, & nu. 23.*

7 *Aureis centum promissis, qui sint post obligationem extrinsecus diminuti, soluenda ęstimatio, quam tempore contractus habebant. Quod si fuerint aucti, sufficit soluere pauciores iuxta nouum augmentum.*

8 *Mone-*

8 *Monetarum vnam speciem pro alia solui posse vniuersalis totius ferè orbis consuetudo induxit.*

Quę tamen quando non procedat. vide nu. 14.

9 *Bonitas extrinseca monetę non debetur, quando ex sorte debita aliquod lucrum recipitur.*

Et an istud procedat etiam post moram debitoris. ibidem, & nu. 10. & 24.

10 *Clausula, rebus sic stantibus intelligitur in omni actu, & quando non operetur. nu. 27.*

12 *Interpretatio facienda in stipulationibus, vt cesset iniquitas, & ne quis indebitè lędatur.*

13 *Aureis in obligatione existentibus, vt si dictum sit quod quis teneatur reddere in totidem aureis auri in auro, & c. an in alia moneta ęstimatio reddi possit.*

Etiam vigore consuetudinis soluendi vnam monetam pro alia, numer. 14.

15 *Aurei valore aucto propter deteriorationem monetę minutę, augumentum creditori debet, & debet solui tot aurei, quot fuerunt mutuo traditi, vel antiqua moneta, si extat secundum tempus cōtractus, vel noua ad illius ęstimationem.*

16 *Pecunia, vt in eadem bonitate qualitate, & quātitate restituatur, secundum tempus mutui inter contrahentes semper actum intelligitur.*

17 *Nummi veteres si fuerint mutati non tantum in pondere, & materia, sed simul in valore, ac pretio publico, soluendi similes veteres, aut eorum ęstimatio antiqua.*

18 *Verba ista (& al valor sudetto) in promissione restitutionis mutui aureorum aestimatorum, quid operentur.*

16 *Pecunia cū in aureis creditur, valore expresso, illa expressio quādo emptionem facere dicatur, vt omne commodum, & incommodum cedat debitori.*

20 *Aestimatio rei emptionem non facit, quoties promittitur restitutio eiusdem rei aestimmatae eo modo quo data fuit.*

21 *Et huiusmodi aestimatio censetur facta causa demonstrationis, vt exemplificatur.*

22 *Monetae de certa specie soluenda si actum sit expresse inter contrahentes, cessat omnis difficultas.*

24 *Aurei in auro eiusdem ligae, bonitatis, & valoris vt restituantur, si conuentum fuerit, quomodo erit solutio facienda.*

25 Mo-

25 *Moneta de solutione controuersia à tenore obligationis pendent, & diffiniuntur.*

26 *Contractus dissolutionis natura est, vt fieri debeat cum eisdem qualitatibus retrotraditis, quibus constitutus fuit.*

28 *In claris interpretatio non est necessaria.*

VIso instrumento mutui ab Illustr. D. Marchione Ciriaci, Domino Macri, & Vallis, facti Domino Ioanni Michaeli Malleto anno 1577. 18. Nouembris, cuius verba, in quibus difficultas versatur, sunt hæc, Personalmente constituto il Sig. Gio. Michele Malletto Cittadino di Torino spontaneamente, &c. ha confessato esser vero, & real debitore dell'Illustr. Sig. Gio. Gerolamo Doria Marchese di Ciriè, Conte di Caualer Maggiore iui presente, &c. della somma di scudi tre milla, ragionati a fiorini vndeci, & grossi due per ogni scundo moneta di Piemonte,
1 per causa di puro, gratioso, & real presto † fattoli in tanti scudi d'oro in oro, di buona liga, & giusto peso, iui realmente contati, quali scudi tre milla, alla ragione, & specie predetta, detto Sig. Malletto per se, & suoi heredi, ha promesso pagarli al detto Sig. Marchese frà vn'anno prossimo in Genoa, in tanti scudi d'oro in oro di buona liga, giusto peso, & del valor sudetto. Dicendum primò videbatur debitorem non teneri reddere tot aureos in eodem numero, quot accepit. Primò
2 quia in dicto instrumento aureus † est æstimatus ad rationem flor. 11. gr. 2. & nunc valet ff. 13. gr. 3. & sufficere videtur, quod debitor reddat tot aureos, quot faciunt quantitatem florenorum, quibus aurei mutuati fuerunt æstimati, quia æstimatio
3 † facit emptionem, & tunc non res, sed æstimatio peti potest. l. æstimatis. cum l. seq. ff. solu. matri. l. cum dotem. C. de iu. do. sic Bald. in consi. 213. punctus quæstionis. libr. 5. illa enim verba
4 † ragionati a fiorini vndeci, grossi due, important, quod illi aurei dati sint in solutione pro illis florenis, & ideo non possunt peti, nisi illi floreni soluendi in tot aureis, & hoc casu mutatio valoris monetæ contrahentibus, neque nocet, neque prodest l. lege penult. §. si mancipia. ff. solut. mattrimon. Bartol. in l. si quis stipulatus decem in melle. ff. de verbor. obligat. num. 2. & in l. Paulus. num. 10. ff. de solut. Aretin. cons. 84. colum. penult. versic. venio igitur ad secundum. Curt. sen. in

tract.

tract.de mone.q.11.nu.27.Soc.sen.consi.6.col.vlt.lib.1 & cõs.298.lib.3.Bru.in tract.de monet.in secundo præsupposito.nu.9.& in 8. limita.Rui.consi.65.nu.8.lib.2.& consi.134. nu.3. & 5.lib.4.Mart.Gar.in tract.de monet. nu.29.Curt.iun.cons.24. nu.5.& communem dicit Cabal.in tract. de vsu.q.97. nu.735. Tira.de retrac.consang.§.1.gl.18.nu.27 Did. Couar. de vete. colla.nūmis.c.7.§.vni.col.7.nu.5.D. Menoc. consil.49. numer. 11.& plu.seq. Bursat. consil.325.nume.13.Papo. libr. 10. tit.5. arresto 2.

Secundo si valor aurei fuisset diminutus eadem intrinseca bonitate remanente, creditor petijsset sibi solui numerum florenorum, quem faciebant aurei mutuati tempore obligationis, & sic coactus fuisset debitor soluere numerum aureorum maiorem illo, quem mutuo receperat, & noluisset creditor pati decrementum, ergo nunc non pôt augumentum præten-
5 dere, quia nemo debet petere † id, cuius contrarium non esset postulaturus.l.pen.C.de solu.

Tertio quando aureus, vel alia monetæ species est in obligatione, & æstimatio aurei est aucta, vel diminuta eodem
6 pondere, & materia manentibus, mutationem † non nocere, nec prodesse creditori voluerunt. Abb. in c.quanto, col. pen. sub nu.12. de iureiu.Curt. sen. in tracta. de monet. q.3.& Cur. iun.in l.cum quid. nu.23.ff. si cer. pet. Ant. Burgen.in c. cum dilecti.de emptione.nu.39.& veriorem dicit Ioan. Aquila. in tract.de monet.pôt.par.2. tenor.1. versi. altera conclusio. qui
7 concludunt, quod si quis est obligatus in centum aureis, † qui sint post obligationem extrinsecus diminuti, tenetur omnino soluere creditori illam æstimationem, quam tempore contractus habebant, & si aureus sit auctus satis est, quod debitor soluat pauciores aureos, qui iuxta nouum augumentum æqui polleant illis centum in obligationem deductis. quam sñiam probat Cabal.in tracta.de vsu,q.92.& illam communem dicit D.Meno.d.cons.49.nu.17. qñ adest cõsuetudo in regione, q̃ debitor possit vnã speciẽ monetæ p̃ altera soluere, & citat ad hoc Bar.in l.cũ certũ.ff.de auro,& arg.leg.Bal.in cons.169.sup eo q̃ quærit.li.2.Calc.cons.15.n.1.& nu.48.Cur.iu.cõs.24.nu.6.versi.confirmant p̃missa.Rom.cons.123.col.3.versi. hoc aũt maxime.& alios & adducit rationem, quia cõsuetudo hoc facit, ne plus sint in obligatione aurei, quam floreni, vel libræ,

& ibi

& ibi nu.18. probat attestationibus multorum DD. esse ferè
8 totius orbis vniuersalem consuetudinem,† vt vna moneta pro alia soluatur.

Quarto hæc maximè opinio locum habere debet in præsenti casu, in quo solutum fuit interesse, & quando ex sorte
9 aliquod lucrum recipitur, tunc bonitas monetæ † extrinseca etiam post moram non debetur. arg.l. Titius. ff. de præscrip. verb. Cla.de Seisel.in l.si ex legati cã.col.1.de ver.ob.Purp.i l. cũ q.d.n.168.ff.si cer.pe.Caba.in trac.de vsu.q.90.n.687.& fuit originalis consideratio Pilei inter q.suas q.35.incip.quidã creditin fi. vbi dicit ita fuisse decisum per Papã,& illius opinionẽ sequuti sunt Io.And.in add.ad Spe.de obli.& solut.§.nunc aliqua. in vlt.addi.Parpalia in d.l.cũ quid. col.fi. ver. 4.concl. Afflic.in ti.quæ sint regalia.§.monetæ.num.15.versi.fallit nisi creditor.Bru.in tract.de aug.monet. in 5.limi.Gabr.com.opinio.lib.3.tit.de solutio.concl.1.nu.35.D.Præses Thesau. decis. 174. qui testatur sic pluries iudicatum per Senatum, quando
10 debitor nõ est in mora: ipse vero tenet post moram † vtrumq; deberi interesse scilicet, & augumentum, quod tamen videtur expresse contra id quod tenet Purp.in loco supra citato, ac etiam Gabriel.ab eo citatus,vult augumentum monetæ, post moram tantum deberi solito negotiari, & sic augumentum illud cum interesse confunditur.

Nõ obstat quod promissio legatur facta de soluẽdo in totidem aureis,& in eisdem speciebus, quia intelligi debet rebus
11 sic stantibus, quæ clausula † sub intelligitur in omni actu. c. breui. de iureiurand. l. quod Seruius. de conditio. ob causam.l.si cõuenerit.ff.pro socio.sic in terminis declarat Cabal. in trac. de vsu.q.90.nu.687.& q.92.nu.710.& semper in stipu-
12 lationibus debet fieri interpretatio, vt cesset † iniquitas, & ne aliquis indebitè lędatur. l.3.§. qui Stichum. ff. de eo quod certo loco.l.5.§. fin.l. quoties in diem.l. inter stipulantem. §. 1.ff.de verb.obl.l.quoties nihil.ff. de reg.iu. Pau. de Castr.in l. 1. per illum tex. ff. si quis cautio. cùm igitur debitor lædatur in duobus florenis pro singulo aureo intelligi debet dicta clausula, si aureus in eodem valore permanserit.

His tamen nõ obstantibus contrarium verius esse censeo.
13 Primò, quia † aurei sunt in obligatione, & non potest reddi æstimatio in alia moneta, cum dictum sit, quod reddere

in

in totidem aureis auri in auro, bonæ ligæ, iusti ponderis, & eiusdem valoris, l. 1. ibi iusti ponderis sint. C. de vete. numis. potest. libr. 11. c. quanto & ibi gl. de iureiu. Bar. in l. si stipulatus sim decē in melle ff. de solu. Bru. in tract. mone. in 2. præmisso nu. 6. vers. aliquando quis promittit 25 scuta solis. Afflic. in tit. quæ sint regalia in vers. monetæ. nu. 21. vers. hoc tamen fallit. Cepha. cōs. 31. nu. 3. 10. Aquila in tract. de monet. potest. par. 2. nu. 9. Curt. sen. in tract. de mone. q. 10. Ioan. Bologne. consi. 11. nu. 39. Meno. consi. 258. nu. 2. & seq. Put. libr. 1. decis. 149. nu. 10. qui omnes concludunt hoc casu consuetudinem

14 † locum non habere, & non posse solui vnam monetam pro alia, quod secus esset, si fuisset promissa solutio trium millium aureorum in tanta moneta, vel promissa fuissent tria millia aureorum, vel eorum valor, vel simpliciter ter mille aurei fuissent promissi.

Secundo posito, quod aurei essent æstimati, & solutio in moneta argentea, vel ærea fieri posset, quando valor aurei

15 † est auctus propter deteriorationem monetæ, tunc debetur creditori augmentum, & nō sufficit soluere tot aureos quot tempore solutionis faciunt summam florenorum, qui sunt in obligatione, sed debent solui tot aurei, quot fuerunt mutuo traditi, vel si extat antiqua moneta, debet solui secundum valorem tempore contractus, vel debet solui noua ad æstimatio-

16 nem antiquæ, quia semper censetur actum, vt pecunia † restituatur in eadem bonitate, qualitate, & quantitate secundū tempus mutui. l. cum quid. ff. si cer. pet. c. olim. & c. cū canonicis. de censi. Grat. consi. 12. & 13. lib. 1. Bru. in trac. de mone. limi. 8. q. 3. Tiraq. de retrac. consangui. §. 1. gl. 18. nu. 26. Guido Pap. q. 493. si fiat monetarum mutatio. Affli. decis. 90. & 194. Crau. consi. 47. nu. 6. & consi. 436. sub nu. 1. vers. secundo cum in florenis & consi. 887. num. 1. Did. in d. tract. §. vnico. concl. 3. Ceph. consil. 31. nu. 8. Nat. consi. 156. in vlt. dub. & consi. 302. & cōs. 454. nu. 6. Gabriel. de solu. concl. 1. Mysing. sing. obseru. centu. 4. obser. 11. Dom. Præses Thessau. d. decis. 174. in prin. Menoch. d. consi. 49. nu. 1. 2. & 3. Hieron. Gabr. consi. 164. nu. 4. lib. 1. Asinius in tract. de execu. c. 128. §. 8. Rub. Alex. consil. 17. sub nu. 2. & consi. 148. nu. 2. And. Gail. pract. obser. libr. 2. obseru. 73. D. Senator Sola in decr. Sabau. ex frequentibus. nu. 72. & num. 77. & hoc casu opinionem Pilei, & Aquen. supra relatam

relatam locum non habere declarat. Cag. in l.2.q.73.nu.216. C.de pact.inter empt.& vend. vbi scripsit, q licèt ex forte quis lucrum capiat, tamen pecunia debet reddi in eadem intrinseca bonitate, quæ erat tempore contractus, & in his terminis loquitur Neuiz.consi.88.nu.14.& D.Sola in d.decreto, ex frequentibus num.72.

Et quamuis Io.Faber in auth.hoc nisi.C.de solu.& Insti. quib. mod.tollitur obligatio.in fi.prin.Cabal.in trac.de vsu. q. 100. in hoc dissentiât; dicentes, quandò noua pecunia in materia, & pondere diminuta habet eundem valorem publica auctoritate constitutum, quem habebat antiqua, quod posit noua pro vetere solui, sine aliquo augumento, tamẽ ijdem censent,
17 q si veteres nummi† sunt non tantum in pondere, & materia mutati, sed simul in valore, ac pretio publico, tunc soluendos esse veteres nummos aut eorum propriam, ac veterem æstimationem, q adeo rationi congruum esse dicunt, vt temerè contrarium admittatur, & hanc esse propriam speciem, & casum c.cum canonicis.de censib.& illos refert, & sequitur Didac. d. trac.c.7.§.vlt.côcl 3.in fi. Cùm igitur moneta variata sit in bonitate intrinseca, & extrinseca dicendum est hoc casu augmẽtum à debitore deduci non posse, sed illud cedere lucro creditoris.

Tertiò ponderanda sunt verba (in tanti scudi, & al valor sudetto) per quæ clarè apparet creditorem noluisse pendere ab augumẽto, vel diminutione futuri temporis, sed voluit sibi reddi eandem quantitatem scutornm, quam mutuo tradidit,
18 & illa verba † (al valor sudetto) illud important, q aureus no posit cõputari plus, vel minus valore in instrumento expresso, sic in his fere terminis respondit Crauet.cons.47. & tradũt Brun.d.tract.de monet parti. 16.& alij quos citat Gabr.de solutionibus.concl.2.nu.10.& 11.quibus addo Crauet.in consil.
19 761.nu.6.vbi inquit q cum in aureis pecunia† creditur valore expresso, expresio illa valoris emptionem facit, & debitori omne commodum, atque incommodum cedit nisi actũ fit, vt in aureis ad eandem æstimationem, seu modo simili, restitutio fiat Io.Bologn. cons.11. num.37. & sic iudicatum testatur Boer.decis.327.num.11.
20 Non obstant in contrarium † adducta, & ad primum q æstimatio

matio facit emptionẽ. Respondetur æstimationem emptionẽ non facere, quoties promittitur restitutio eiusdem rei æstima
21 tæ eo modo, quo data fuit quo casu illa æstimatio † censetur facta cã demonstrationis, vt si aurei in bonitate intrinseca fuissent deteriorati, ad illam æstimationem solutio fieret. l. si inter virum. C. de iur. dot. l. vlt. ff. de pact. dota. l. æstimatis ff. solu. matr. Didac. Couar. pract. q. c. 28. nu. 3. & in his terminis sic declarant Boer. d. decis. 327. nu. 10. & 11. Cæph. d. cons. 31. nu. 6. vers. nec obstat Io. Bolog. d. consi. 11. num. 42.

Ad secundum respondetur illud procedere, quando inter
22 partes expressè actum non est de certa specie monetæ soluẽda, vt declarat gl. in d. l. pen. ibi ex vi pacti. quod factum fuit in præsenti casu, in quo de bonitate intrinseca, & extrinseca inter partes satis clarè conuentum est.

Ad tertium respondetur, ꝙ contrarium tenet Bart. in l. 1. & l. cum aurum. de auro, & arg. leg. & in l. cum quid. si cert. pet. in l. Paulus. de solu. Albe. Bal. Fulg. Pau. Alex. Ias. & Purp. in d. l. cũ q̃d & est magis cõis opinio, vt apparet ex cumulatis à Tiraq. d. tract. de retract. consang. §. 1. gl. 18. nu. 26. & à Gabr. conclu. 2. & cõem etiam testatur. Didac. d. tract. concl. 4. & 8. & alios citat D. Menoc. d. cons. 49. nu. 8. & consi. 138. Hierony. Lau. de decis. 41. sub nu. 1. vbi inquit florenorum valorem non mutari, sed scutorum passim pro arbitrio, & Principis voluntate, quod vertitur in odium illius, qui tenetur scutos soluere. Ber. cons. 143. nu. 25 lib. 1. Papo lib. 10. tit. 5. arrest. 2. D. Senator Sola in commen. ad decre. Sabau. decre. ex frequentib. gl. 1. num. 71. vbi inquit se obtinuisse pro Priore Viscarum dum Senatus Carignani resideret, & cõem fatetur Cabal. d. q. 92. licet ipse contrarium conetur defendere in eo casu, quando de variatione circa intrinsecam bonitatem tãtum, vel extrinsecam duntaxat agitur, qui tamen censet augumentum deberi, quãdo mutatio est in vtraq; bonitate intrinseca, & extrinseca, ꝙ multo magis locum habere debet in præsenti casu, in quo expressè conuentum fuit de reddenda eadem bonitate intrinseca, & extrinseca.

Ad quartum respondetur illam opinionem Pilei locum nõ habere, quando conuentum fuit, ꝙ restituantur totidem au-
24 rei † in auro, eiusdem lighæ bonitatis, & valoris sic declarat D. Præses Thessau. d. decis. 174. nu. 3. & 6. ratio est, quia contractus ex

ctus ex conuentione legem accipiunt.l.1.§.si conueniat.ff de-po.& facit illud euangelicum amice non facio tibi iniuriam, nonne ex denario conuenisti mecum, controuersiæ enim de
25 monetæ † solutione à tenore obligationis pendent, & diffi-niuntur.Bal.d.consi.213.punctus quæstionis.in fi.libr.5. Boer. d.q.327.nu.10.vers.& ideo debet.Menoc. d.cons.49.nu. 10. & cons.258 nu.2.& 3 Io. Bolog.d.cons.11. nu.37. vbi inquit huiusmodi pactum, quod pecunia mutuata reddatur in eadem bonitate intrinseca, & extrinseca esse de naturalibus contra-
26 ctus, quia ea est natura dissolutionis contractus,† vt fieri debeat cum eisdem qualitatibus retrotraditis,quib.constitutus fuit.l.ab emptione.ff.de pac.l.1.& 2.C.quādo licet ab emptione discedere.& l.nihil tam naturale ff.de reg.iur.& nihil est tā congruum humanæ fidei quam pacta seruare.l.1.ff de pactis.

Non etiam aduersatur, ꝙ in promissione subintelligatur
27 clausula reb. sic stantibus, quia illa clausula non operatur in his,quæ tempore variantur.Rui cons.79.circa prin. vol.1 nec quando de noua causa,quæ superuenire posit,saltim implicitè fuit cogitatum.Bar.in l.quod Seruius.num.4.de condict.ob cau.Gozad.cons.27.col.3.vers. non obstant contraria. D. Cache.Pedem.decis.91.nu.14.Seraph.de Seraphi in tract.de priuileg.iura.priu.73.num.22.& nulla iniquitas resultat,quando
28 sic inter partes conuentum legitur, & in claris † interpretatio non est necessaria.l.continuus.§.cum ita.de verb. oblig.generali.§.idem quæsijt.de vsufr.lega.cum igitur non tantū implicitè, sed explicitè fuerit cogitatum de augumento, & diminutione valoris aurei, & ideo expresse conuentum fuerit, quod restituantur in eadem bonitate,totidem aurei,quę verba eundem numerum designant, & ad prædictam rationem, & consequenter in eadem intrinseca, & extrinseca bonitate censeo debitorem debere reddere tot aureos, quot accepit,& non posse reddere pauciores propter valoris augumentum, quod lucro creditoris cedit, & sic iuris esse censeo, sub censura, &c.

FINIS.

GASPARIS ANTONII THESAVRI Senatoris Pedemontani.

TRACTATVS DE AVGMENTO MONETARVM.

PARS PRIMA.

SVMMARIA PRIMÆ PARTIS.

1 *Quæstionis vtilitas, & iucunditas circa Monetarum tractationem.*
2 *Multorum authorum nomina, qui de materia monetarum scripserunt referuntur.*
3 *Diuisio huius operis.*
4 *Augmenti monetalis definitio.*
5 *Monetæ vsus admodum necessarius, & de intellectu l. 1. D. de contrahen. empt.*
6 *Pondus, & Materia in moneta debent esse correspectiua.*
7 *Pecunia sine forma nulla esse potest.*
8 *Moneta quot modis vitiari possit, & vnde dicta.*
9 *Falsi monetarij varijs pœnis puniuntur.*
10 *Ligha an sit in moneta necessaria.*
11 *Moneta pura est melior ad expendendum, quàm mixta.*
12 *Text. in l. Paulus. de solut. interpretatur.*
13 *Principum effigies quare in moneta ponatur.*
14 *Moneta probata non potest per creditorem recusari.*

15 For-

ONTIGIT sæpissimè dubitari, ac disputari inter debitores, & creditores super solutione Augmenti Monetarum, quando à tempore obligationis vsque ad tempus restitutionis, pecuniæ pretium mutatur, an illud debeatur, & quando, ac quomodo soluendum sit; & quæstio-
1 nem istam antiquam, † & vtilem dicit Alberic. in l. cum quid num. 12. si cert. petat. Nos verò etiam iucundam hanc materiam

riam dicere possumus cum auri, & argenti nomen auribus omnium cum optimè sonet, & hæc metalla suo splendore, ac tinnitu oculos, & aures dulcedine impleant, cordaque hominum mirificè lætificare soleant, vnde non sine ratione ab Horatio pecunia omnium rerum regina vocatur.

Et genus, & formam Regina pecunia donat,
Et benè nummatum decorat suadela venusque.

multaque in hanc rem ponit Io Aquila.de moneta.potesta. c. 6.& hanc tractationem Iucundam ob id vocat ingeniosissimus Io.Gutierez. practic.quæstionum,lib.2.cap.179. Ideò de hac vtili, & iucunda materia hisce temporibus frequentissima aliqua scribere decreui.

Pro introductione autem huius disputationis opere pretium esset de metallis ipsis ad pecuniam aptis,de illorum inuicem proportione, de monetæ inuentoribus,de fabricatoribus,de valore auri,& argenti,de modo fabricationis,de antiquo nummismatum pretio, & potestate aliquid præfari,
2 † Sed cum in hoc themate copiosissimos commentarios, ac iusta volumina conscripserint Budæus,ac Georgius Agricola, atque prompta sint apud omnes loca in Plinio lib.33.natur.histor.Alexan.ab Alex.gen.dier.lib.4.ca.24. Iustinian.libr. 11.C.titu.de monetar.& de veter. nummisma.potest.ad quem vltimum titulum doctissimè scripsit Didac.Couarruuias;nónullaque satis accuratè notauerint Vopisc.in Aureliano Rodigin.lect.antiq.lib.8.cap.11.& lib.10.ca.2.Cardan. de rerum varieta.lib.4.Polidor.Vergil.de rerum inuentor.lib.2.cap.20. De veterum nummorum æstimatione, & eorundem cum nouis collatione pulchrum libellum ediderit Bilibaldus Pircheimerus Nurembergensis. Et plura ad rem nostram luculenter, & doctè Petr.Gregor.lib.36.sintagmat.vniuers.c.2. & de forma fabricationis, ac modo nostris temporis vsitato pulchrè tractauerit Garzonius vir in omni scientiarum genere non mediocriter versatus, ac multæ lectionis in libro Italicæ conscripto, Piazza vniuersale, cap.142. Ad ea tantum, quæ circa huius augmenti solutionem, atque æstimationem versantur quæstionem nostram reducere conabimur, & cum de forensibus solum quæstionibus, magisque practicis tractandum sit, ea quæ in hoc negotio frequentius occurrere solent, atque à iuris professoribus sparsim fuerūt proposita hoc vno

in capitè analiticè perstringam, vt in posterum iudex, & vir bonus, (cui nostros hosce labores dicamus) quid in contingenti disputatione deliberare tutius valeat optimè cognoscat. Et quamuis (vt dicit Cagnol.in l.cum quid.nu.89.)hæc disputatio non multum agitetur in locis, in quibus cuduntur bonæ monetæ, est tamen ordinaria, atque in patria nostra propter vicinarum monetarum deprauationem frequentissima, & in Senatu Pedemontano sæpius agitata, vt apparet ex Decisionibus. Colendissimi Patris.174.& 214. vbi etiã nos aliqua subiecimus in additionibus,& ad locum istum studiosum lectorem remisimus.Nec non ex his,quæ per 50.casus nouissimè scripsit D.olim Collega,& Senator doctissimus Antonius Sola in suo tract.de Monetis. Vt autem ordinatè procedamus, quoniam materia ista satis confusè à nostris fuit pertractata, & multas etiam quæstiones pulcherrimo ordine, subtiliter damnatus ille Parisiensis discusit, & plures declarationes fecit Brunus in tracta. de Augmen. monet. Post terga bonorum messorum spicas colligendo, Vniuersalem hanc
3 † tractationem in duas distribuam partes principales. In prima quindecim propositis conclusionibus, generalia fundamenta, quasi primordia, & præludia huiusce materiæ constituam. In secunda verò casus particulares, ac in foro quotidianis declamationibus magis agitatos,ea qua potero maiori,& facilitate,& diligentia examinabo,visa prius, & prolata definitione ipsius Augmenti monetalis, prout est incrementũ in ipsa moneta post fabricationem proueniẽs,& intra vel ex-
43 tra rem contingens, quæ sic definiri posse arbitror.†Vt sit *Accessio, quædam, qua monetæ valor publica semel autoritate constitutus alteratur*. Huius autem definitionis singula capita in principio secundæ partis explicabuntur,& ex sequentibus conclusionibus melius intelligetur.

5 Prima est conclusio Monetæ † vsum admodum necessariũ esse,& ad hominum commertia aptissimum,& ob faciliorem negotiationem introductum.l.1.D.de contrah. empt. Ex qua lege tria ad monetæ essentiam requiri colligimus,quæ augmẽto,vel diminutioni monetarũ conferunt,& quæ pulchrè explicat Greg.d.c.2.lib.36.sintagma.Primò,vt sit perfecta in materia.Secundò,vt sit iusti põderis,ex quo pondere regulatur valor,& æstimatio.Tertiò,vt formã contineat ex qua dignoscatr

cuius

cuius Principis illa sit moneta; De materiæ electione sunt illa verba. *Electa materia est, & ibi Nō tam ex substantia præbet, quā ex quantitate*; vbi aliqui legunt *qualitate*, sed à cōi lectione, quę omnium codicū fide probatur, & præsertim florentina, nō est recedendum, vt monet etiam Pinel. in 1. par. Rub. C. de rescin. vend. nu. 7. Et quod de quantitate dicitur non ea referendum est vt de qualitate materiæ, sed quantitate, ex qua iustū pondus perficitur descendat æstimatio, ita vt non ex sola qualitate, & substantia (vt post gl. & Fulg. voluit Pinell.) sed ex quātitate metalli pecunia æstimetur, cum in substantia materiæ vis non consistat, vt varijs exemplis optimè, & disertè ostēdit Ann. Robertus Doctor Parisiensis rer. iudicatar. lib. 1. q. vlt. & ideo ad pondus verba illa quantitatē desiderantia conueniūt, sicuti priora ad materiam, & qualitatem referuntur, debēt. n.
6 esse correspectiua pondus, † & materia, ita vt tantum sit pondus in nūmismate quantū in materia, & ita cuilibet nūmismati pręfinita sit materia metalli, ex qua massa conflatur, vt certum pondus eiusdem materiei eorū singulo statuatur, quorū alterum si vitietur, aut mutetur desinat vera nummi æstimatio. De forma sunt illa verba, eaque *materia forma publica per-*
7 *cussa*; & sine ista forma † nulla esset pecunia. l. 1. C. de veter. nummism. potest. lib. 11. & ibi Luc. de Pen. in rub. nu. 3. Decia. lib. 7. practi. crimin. c. 23. num. 9. & 17. Alc. consi. 461. nume. 4. sub hac etenim forma, seu charactere insignis Regiæ Maiestatis splendor elucet, vnde legimus apud Tacitum lib. 2. historiarum Vespesianum Imperatorem salutatum hac in re primam curam adhibuisse, vt Antiochiæ aurum, & argentum impressa ipsius imagine signaretur. Sic de Antonio, Galieno, Octauiano, Iuliano, & alijs Imperatoribus Romanorum traditur magna cum solemnitate pecunias signasse, ex qua integritatem illius monetæ dessignari refert Casiodor. lib. 7. variorum in formula monetarum cuius hæc verba sunt *omnino moneta debet integritas quæri, vbi & vultus noster imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, si in nostra peccetur effigia?* In nummo verò non sola effigies Principis imprimi solet, sed & ab altera parte, vel insignia, vel stemmata gentilitia, vel emblemata antiquorum seruato more figurātur, pro cuiuslibet Principis, vel cudere facientis arbitrio. Ideo Principes, ac omnes hij quibus, vel ob supremam eorum potestatem

testatem, vel ob concessam illis facultatem ius cudendi datum est, hoc maximè curare debent, vt eorum monetarij optimam monetam fabricare faciant, quæ & perfectæ materiæ, & iusti ponderis sit, grauiterque in illos animaduertere debent, qui monetas corrumpunt, tondent atque mutant, quos grauissimis pœnis leges mulctarunt, toto tit. C. de fals. Tribus
8 autem modis potest moneta vitiari, vel † mutando formam, vel alterando pondus, vel materiam falsificando, vt per Bald. cons. 376. lib. 3. Gabriel. Biel. de moneta. pot. in 2. notabili. Et non sine conscientiæ scrupulo ab ijsdem principibus hæc alterari possent cap. quanto de iureiur. vbi glo. & alij norant, & illum tex. ad hoc singularem ibi dicit Bald. & qui monetã falsificat contrauenit nomini, quia moneta dicitur à moneo, quia monet in eo metallo signato nullam esse fraudem, nec in pondere, vt dicit eleganter Gulielm. Orem. in suo tract. de moneta. Ioan. Aquila in eod. tracta. cap. 3. Inter vitiantes au-
9 tem † grauius puniuntur, qui aurum quam qui argentum, qui argentum quam qui æs vitiant. Marsi. consil. 71. num. 13. Barbat. consil. 51. col. 5. lib. 3. Cuman consil. 139. Cepol. consi. crimin. 77. num. 7. Decian. d. c. 23. num. 11. qui in moneta pōdus, & valorem certum maximè necessarium esse ostendit, neque mirum, quia ex qualitate monetæ pretia rerum æstimantur, vt dicit P. Gregor. lib. 25. sintagm. ca. 14. num. 2. nec non diuersa pœna afficiũtur, qui monetam proprij Principis ab ijs, qui externam vitiant. Hinc solent Principes nostri hac in re vigilantissimi cudi facere bonas monetas, & exteras prohibere, quando illæ contaminatæ ex nimia mixtione, seu temperatura, atque ærosa materia reperiuntur: Et quamuis multi eius
10 fuerint opinionis, vt ligæ † impositio necessaria sit propter expensas fabricationis, idque iusta conscientia fieri posse canonistæ tradant in d. cap. quanto, & hanc esse communẽ opinionem dicat Gabr. Biel. de monet. pot. nota. 2. Mihi tamẽ res ista periculosa videtur, & fui semper illius sententię, vt magis ex puro ære quam ex argento, & auro hoc modo contaminato moneta cuderetur, ex hoc. n. & istæ Augmenti, ac diminutionis controuersiæ remouerentur, nec tam facilis via falsificandi monetas introduceretur: Quinimo si ex puro auro, & argento pecunia fieret vbique terrarum, & apud omnes Principes illa reciperetur, & hominum commercia ob solam

&

& vnicam aurei, vel argentei nummi ęstimationem commodiora essent, legisque mens, & intentio seruaretur, quæ hac de causa pecuniæ vsum, vt diximus introduxit? Nam propter istam ligam, quæ eiusdem ponderis, & nominis monetis, à diuersi dominij Principibus, vt plurimum plus, vel minus commiscetur sequitur variatio æstimationis ipsius nummi, & quæstio augmenti, ac diminutionis tempore solutionis à creditoribus, vel debitoribus mouetur: Quo fit vt in locis in quibus ex puro argento, & auro pecunia fabricatur pretium monetæ impositum per multa tempora semper firmum maneat, nec variationis causa contingat, sed quia multi hodie Principes sunt qui ius cudendi habent, & qui temperaturam illam imponere faciunt ad libitum, pretium auri, & argenti expendibilis variatur, & hoc experientia ipsa rerum magistra docet: Quinimo ex puro argento, & auro fabricatæ monetæ non ad rerum solam emptionem aptæ sunt, sed ad vsum illius metalli, ita vt sæpius pecunia ipsa in prætiosas suppellectiles argenti, & auri, & in vasis mutetur quibus Principes viri, ac diuites hodiernis temporibus vti solent. Et huius sententię fuit vir doctissimus Georgius Agricola libr. 2. de re metallica pag. mihi 292. qui huius rei plures rationes adfert, & illorum falsam opinionem demonstrat, qui dixerunt sine liga, vel temperatura monetam fabricari non posse, & hoc similiter voluit Bru. de monet. art. 1. nume. 11. Nec mi-
11 rum videri debet quod dixi melius † esse ex puro ære, quàm ex contaminato metallo monetam cudere cum & antiqui Romani solo ære confectam expenderent vnde ęs pecuniam dicebant, atque delicta ære mulctabant, & ob solam argenti, & auri penuriam ærose monetæ vsus à fabricatoribus fuit introductus cũ auro, & argento temperaturam adnecterent, & ærosa pecunia dicta est quando nimis æris cum argento commiscetur, ex quo pecunia deterior fit, vt inquit I.C. in l.
12 creditor. D. de solut. sic intelligendo græcum † verbum ἐρανος ibi positum non pro collecta, & dono vt regulariter interpretatur, sed pro ære contaminata pecunia, & in pandectis Florentinis non ἐρανος, sed ærosa legitur, & hanc mixturam meritò, falsam effusionem vocat Imperator in l. 2. C. de fals. mon. & illa separato argento ab ære purgari solet, vt legitur in Cod. Theodosiano libr. 9. tit. 21. libr. 6. Et propterea cum

propter

propter monetarum contaminationem,ac variationem,quæ sequitur in pondere, & materia æstimatio pecuniæ ab initio præfixa variari soleat, per edicta,& statuta solet illa pecunia reprobari, quamuis in casum necessitatis pecuniam etiam stanno,plombo, & corio fabricatã fuisse legamus, vt nouiter colligit P. Gregor. libr.3. de republ. cap.6. nume.23. & seqq. Decian.libr 2.criminal.cap.23.num.13.& 14. De vera autem proportione temperaturę ponit Agricola.d.lib.2.pag.298.

13 Impressio autem † ex forma publica ideo inuenta fuit ne monetæ valor in materia contaminaretur, & vt vna ab altera in suo genere dignoscatur, tàm ratione prouinciæ, quàm ratione valoris, Item vt Principum imago, aut figura nummo impressa reuerentia quadam improbos homines ab eiusdem adulteratione deterreat, vt dixi supra nume.7. vnde illi vti falsificatores puniuntur, qui alterius, vel proprij Principis cuneum immitantes aliam monetam cudunt, nec illam pęnam euitare deberent reguli quidam, qui iure cudendi per inuestituram acquisito abutentes, aliorum Principum imaginem, aut caracterem imprimi faciunt indeque falsas, & reprobas monetas fabricant, & expendunt, & illas in territorio illorum Principum quorum notas imitare voluerunt introducunt, nam isti ratione huius delicti possent ab eodem Principe in cuius dominio similem pecuniã deferunt puniri, prout vidimus à Republica Veneta mulctatos, & maximis taleis impositis correctos aliquos, qui talia perpetrare sunt ausi, nec isti etiam ab eisdem Principibus,qui in eos iurisdictionem habent essent tolerandi,vt suo loco latius demonstrabitur. Denique id efficit imago illa,vt facilius credãt subditi vel exteri expendentes in ea materia sic impressa realem substantiam, & non adulterinam contineri, & iustum pondus inesse, sine alio labore lancis,aut trutinę.Hæc autem impres-

14 sio tanti roboris est,& potentię,vt illa moneta† sic impressa non possit per creditorem recusari, imo talis recusatio capitaliter plectitur.l. 1.& fi. C. de vet. nũmisma. potesta. libr. 11. Afflict.in tit.quę sint regal.super verbo monetę.nu.8.Decian. lib.7.pract.crimin.cap.28.num.8.non tamen cogeretur creditor inuitus alterius Principis monetàm capere licet vsualem, præsertim si semel fuerit bannita. Martin. Lauden. de mon. nume.3. reprobus enim denarius non est denarius,vt late per

Tiraquell.

Tiraquell. de retract. lignag. §. 1. gl. 20. nume. 11. & in dubio nominata moneta intelligitur de vsuali, & expendibili, vt per eundem nume. 14. Et quamuis Angel. in l. fin. C. de vet. nū. potesta. voluerit creditorem posse cogi ad capiendam monetam alterius Principis, quando illa est vsualis in loco, ego tamen tenerem contrarium, & si contingeret casus iudicarem contra debitorem, nisi difficile esset habere monetā sui Principis auream, vel argenteam, & illa extera esset æquè bona, ac expendibilis nam tunc videretur respui magis per quandam æmulationem, quam pro vtilitate creditoris, & ad malum animum creditoris non esset per bonum iudicem respiciendum. Istius verò formæ † mutatio soli conuenit Principi, qui monetam cudere fecit, dummodo populus per eam mutationem non decipiatur, vt si blanchi forma mutata vellet Princeps floreni posita figura Album pro floreno expendi id enim non liceret, nisi ex vrgenti necessitate, vt dicam conclus. 4. Alijs verò mutatio prohibita est sub pęna falsi, vnde improbanda, ac detestanda quorundam astutia, qui superioribus annis monetæ trium solidorum Sabaudię caractere mutantes, & in monetam Regis Gallorum sex solidos valentem transformantes, illam monetam quæstoribus sub ministrabant, vt stipendia militibus tale non suspicantibus erogarent, quam ob causam multi furca suspensi, & ob similem causam Veronę nobilis cuiusdam domus funditus euersa fuit auctore similis sceleris morti damnato.

16 Secunda conclusio est: Monetæ † augmentum vel diminutionem à pretio, quòd ab initio pecuniæ impressæ datum est regulariter, & ideo ad verum, & iustum pecuniæ valorem semper recurrendum esse. Propterea in definitione nostra dicebamus pretij ab initio prefixi adiectionem augmentum efficere. Hoc autem pretium ab eo Principe, qui ius cudendi habet imponi solet, & debet, nec ab alijs postea poterit alterari; sicuti solis hanc facultatem habentibus licet pretium monetis tribuere, vnde multi hac ratione voluerunt characterem, & publicam Principis authoritatem bonitatem nummi æstimare, & constituere, non autem ipsam materię cōsiderationem, & illius effectus hanc potestatem in qualibet materia esse, vt etiam corium, carta, stannum, plumbum, & similia charactere numismatis impressa, æstimationem recipiant,

ob.) piant,

piant,& puriorum numismatum loco expendantur. Quo fit, vt aliqui dixerint pecuniam, quid incorporeum esse, & in imaginatione ratione huius pretij consistere, quorum opinio re ipsa falsissima est, Et in æstimatione monetæ erit prius diligenter consideranda qualitas metalli, & quantitas, quæ in pecunia percussa ingreditur, & in ipso auro,& argento est in æstimatione varietas, quia vnum altero purius reperitur, vnde vna moneta eiusdem ponderis solet plus altera æstimari propter qualitatem auri, vel argenti,sic aurum,& argentum purum, & perfectum,aliud impurius reperitur,quòd dicitur Italice *Oro, & argento basso*, non ex qualitate temperaturæ, quæ immiscetur, sed ex qualitate metalli, prout ex argenti vel auri fodinis eruitur, & aurũ purum solet esse de caractis vigintiquatuor,& argentũ denariorũ duodecim, aliud verò
17 minus:de auro puro habemus in iure nostro † aurũ coronariũ quo aureę coronę conficiebantur. l.vnica.C.de auro coronar. de quo plura scribit VVolfangus Lazius in comment. Reipubl. Rom.lib.2.cap.13. qui in eo grauiter labitur dum aurum dicit genus esse tributi; Erat & aurum obrizatum. l.fin. C.de vet.nũ. pot. & in æstimatione à peritioribus monetarijs id efficitur,vt iuxta debitam proportionem argentea moneta auream valeat, & aurea argenteę correspondeat, & æreę quæ argento, & ære commiscentur debito modo mediam viam teneant, & propterea non videri debet inconueniens, vt vna per alteram æstimetur, & vna ab altera, & augmen-
18 tum, & decrementum recipiant, sic enim argenteam † monetam fuisse per aurum æstimatam reperimus in l.vnica.C.de argen.pręt.lib.10.vbi statuitur, quòd pro singulis argenti libris quinque solidi auri reponantur in Thesauro,quo loci docté ab Antonio Augustino acutissimo viro.lib.2.Emendat.c. 9.Accursianus error notatur, qui verbum *quinos* pro decem interpretatur. Est enim hęc gręca frasis ꝓ quinq;,vt octonus pro octo legimus. in l.1. C. de metallar. libr. 11. & quinos pro quinque ponit Iulianus in l.cum duo 20.D.de in di. addict. aurum etiã per argenteos solidos æstimatur, vt tpe Alexandri Imperatoris,Seueri cognominati,qui(vt in illius vita hystorici referunt) monetas auri, & argenti reformauit, & ad verum pretium reduxit factum legimus, cum libra auri solidis septuaginta duobus argenti fuerit æstimata.l.quotiescunque.

C.de

C. de susceptoribus præpos. & arcar. libr. 10. & in soluendo canone metallico, seu censu quatuordecim vnciæ balucę pro singulis libris metalli soluebantur.l.2.C.de metallar.Et hodie vna libra auri valet centum aureos, & vna vncia aurei valet paulò minus libra argenti, prout etiam suis temporibus valuisse testatur Brun. de augmento in princ. nu.7. vbi plura de hac re. Libram argenti Marcam dicunt monetarij,& Bud. de Asse lib.2.in 12. vncias diuidit,vnciam in octo Drachmas, Drachmam in scrupulos, quos in aurea moneta grana appellamus: In vncia nostra sunt quatuor, & viginti. denarij:
19 De auri † vero, & argenti pretio plura Agricola. lib. primo, & 3.de re metallica. & Did. c.1.de collat. veter. nū. post Plin. lib.33.cap.9.natural.hystor.Alexan.ab Alex.gen.dier.lib.4. c. 24 qui ex professo rem pertractant quam nobis attigisse sufficiat, prout materia nostri Augmenti monetalis, de qua disputamus desiderare videtur. Ex hoc enim pretio monetæ prudentes calculatores antiquatum monetarum valorem cū nouis comparantes, quid in re illa agendum erit tutius deliberabunt, & vt singularum monetarum valor certus sit multi Principes pretium pecuniæ in ipsa moneta inscribi curant, vt etiam ante nos aduertit Decian.lib.7.pract.crimin.cap.23.
20 num.22. In pretio † autem monetæ expensam fabricationis connumerari debere communiter placuit,quę tamen assertio mihi, vt alijs pluribus non placet cum illa expensa fieri debeat de publico. Boer. decis 327. nume.3. & ideo malè meo iudicio.Didac.dict.tracta.cap.7. num.2. reprehendit illorum sententiam, qui voluerunt monetam à massa auri, & argenti æstimationem recipere, nam illorum opinio intelligenda est, vt pro rata,& iuxta debitam proportionem monetę æstimentur,non pro tota massa auri, vel argenti,prout bene I.C. declarauit in d.l.1.D.de contrah.empt. & colligitur ex verbis supra in proxima antecedenti conclusione notatis. & si expensa fabricationis includeretur,vera nunquam monetę ęstimatio fieret.

Cæterum Priscis Romanorum temporibus vniformem in
21 † pondere, & substantia monetam fuisse reperimus, atque ideo inuariabilem, & immutabilem, nec de hac variatione ob id iuris auctores circa augmentum,& diminutionē loquuti sunt, cum Romani totius ferè mundi dominatores vnica

vteren-

vterentur monetæ specie iusto pondere, & recta materia, suaque forma existens, quæ tamen forma mutato Imperio post Augustum Cæsarem mutari cœpit: Sed hodie diuersimodè æstimantur monetæ, & ferè vbique, & in Italia præsertim; vniuscuiusque Principis moneta, siue argẽtea, siue aurea expenditur; Et vsuales sunt Duplæ quarum varia æstimatio est, aliæ enim sunt duorum aliæ quatuor aureorum, aliæ pluris, vsque ad octo decem; & viginti, inter illas plus valent duplæ antiquę Aragonenses, quæ vulgo dicuntur duorum capitum, quæ fuerunt impresse tempore Regum Ferdinandi, & Isabellæ; secundum locum tenet dupla Angliæ, quæ noblerosa dicitur, tertium Hyspaniæ, vltimum verò illæ Italiæ. Item aurei nummi, quorum multæ sunt species; sunt enim ducati inter quos Veneti hodie expenduntur; & Zechini vocantur, sunt & ducati Vngarici, Itali, & Sabaudi, qui sunt in pretio, & valore æquales, vt etiam Turcici: sunt & aurei Franciæ, qui dicuntur Solis, Hispaniæ, qui dicuntur Pistoletti, & prout aliorum Principum moneta aurea istis in qualitate auri vicina est, ita, & illorum pretium regulatur, vnde Ianuenses, qui Hyspano in bonitate auri, (vti ex dupla Hyspaniæ fabricati) comparantur, eodem ferè pretio æstimantur; sunt etiã aurei Italiæ, qui inter aureos purioris auri nominantur, & vulgo dicuntur de quinque stampis; De duplarum valore, & pretio atque aureorum Italiæ, & Solis primo Ioannes Neuizanus Astensis, inde doctissimus olim collega noster Antonius Sola verba fecerunt; Sed hodie creuit, & in dies crescit monetarum valor, tam in patria nostra, quam in vicinis regionibus, & de causis infra dicemus; Dupla Hyspaniæ communiter æstimatur florenos trigintá nostrę monetę Sabaudię, dum hæc scribo, Italiæ flor. 29. Ducatus Venetus quorũ multi expenduntur, florenos decem & septem, grossos tres Ducatus Vngaricus, Germanus, Aragonensis, Sabaudiæ, & Italus, cum Turcho flor. sexdecim; Aureus Solis flor. quindecim, & semis, Italiæ flor. 14. cum semisse, Hyspaniæ ff. 14. cum dodrante, & ita variatur pretium, vt non obstantibus quibuscũque edictis indies crescat valor, & per abusum mercatorum forensium, qui omni auro nos spoliare solent, emitur dupla, & aureus grossis tribus, & sex vltra communem valorem, & iuxta hunc abusum postea communis ęstimatio fit, vnde cum

maxi-

maximo commertiorum damno, & incommodo nihil certi hodie circa istum valorem possimus deliberare.& hic oriuntur lites super augmento, quæ maxima cum difficultate terminantur, & adeo creuit abusus, vt pretio rei concordato sit super monetæ pretio iterum inter contrahentes conueniendum.

23 Quo verò ad monetas † argenteas, omittendo aliorum Principum pecunias,& loquendo de moneta hic vsitata, multæ similiter monetæ expenduntur inter quas quædam sunt essentiales, & quædam sunt fantasticæ,& imaginariæ, ab antiquo vsu nomen receperunt,essentiales sunt Ducatoni, Testones, Libræ, Crosoni, Talari, Imaginariæ,sunt floreni, quorum duo sunt species magni ponderis, & parui; florenorum magni ponderis vsus erat antiquus in patria ista,vt ex instrumentis antiquis constat, & pretium currebat iuxta valorem aurei Italiæ, parui verò ponderis vsus frequentior fuit, & ideo si in antiquis instrumẽtis nomen florenorum sit scriptus, intelligetur de florenis parui ponderis valoris grossorũ duodecim, at si de floreno maioris ponderis fiet mentio, calculatio illius erit facienda ad valorem aurei nummi, prout vidi declaratum per Illustrissimam Cameram Sabaudiæ in solutione censuum vassalli, seu Principi debitorum, & hoc casu operatur præscriptio in qualitate solutionis de vno floreno ad alterum, vt per Surd.consil.220.nume. 18.lib.2. & ex ista imaginaria moneta aliarum monetarum pretium calculatur & non solum duplæ, & aurei, vt supra dixi, sed etiam scuta quædam, quæ monetæ dicuntur vulgo conficiuntur etiam in Idea, & imaginariæ,& chimericæ, vnde nominantur in contractibus aurei de flor. octo, & de flor.9. de flor.10. & huiusmodi, qui aurei nullo modo reperiuntur, sicut nec ipsi floreni:& istorum etiam florenorum diuersus est valor inter Sabaudios, Nitienses, & Pedemontanos. Habuit autem flo-

24 reni † nomen initium à Ciuitate Florentiæ, ob florem in ea moneta impressum, vt testatur Christophorus Laudinus in suis glosis ad Italicum poema Dantis, ac etiam refert Plot. in additio. ad consil. Martini Lauden. consilio 52. prout, & multæ monetæ ab imagine impressa nomen receperunt, vt caroli, cabalotti, duplæ rosæ, & duorum capitum, aurei solis, Filippi, Iulij, Pauli, & similes, Sic etiam Mediola-

ni, & alibi (libra) Imaginaria moneta eſt, & valor incertus, & in antiquis documentis nominantur libræ Turonenſes, & libræ Aſtenſes, communiter autem libra 20. ſolidis æſtimatur, & ſi eſſentialiter reperiretur valeret ſolidos 27. Sabaudię, & quamuis librę argenteæ, prout etiam floreni aliquando fuerint impreſſæ nunc amplius non reperiuntur, & tamen omne commertium ſuper iſtis libris, & florenis regulatur.

Sicque in multis prouincijs longo vſu fuit à campſoribus, & mercatoribus introductum, vt pretia rerum vno monetarũ genere æſtimentur, quod imaginarium eſt; alio autem ſolutiones fiant, quod reale dici poteſt: Huius rei hæc eſt ratio, quia imaginaria moneta certior habebatur, quam realis, & ſicuti eſſentialis veraq; moneta plerunq; mutationem, ac variationem in ſua æſtimatione ab initio conſtituta, recipit, ita hæc imaginaria inuariabilis, & immutabilis eſt; cum enim ab exteris, vt plurimum pecunia introducatur alij vnius, alij alterius Principis cauſa nummiſmata important, & propterea difficilè ſolutiones à debitoribus fieri queunt, niſi peregrina pecunia, quæ non vnius etiam generis eſſe poteſt, ideo neceſſe fuit certum monetæ genus adinuenire quo contractus regulentur; Venetijs ſunt groſsi, & piccioli, Romæ habentur Iulij, & baiochi. In Gallia nominantur Franchi, & ſolidi. In Hyſpania Reales, & ſic de alijs. Sed particularis auaritia, & auri-fames, vel alijs nocendi ſtudium, vel frigeſcens charitas huic publicæ commoditati multifariam obſtitit, & innumera mala excogitauit, ac diſſeminauit antiqua nummiſmata, quæ vero valori auri, & argenti proportionata fuerant nouis cuſis alterantes, aut alio modo in materia vel pondere, vt ſupra dictum fuit vitiãtes, quare qui ſolutionem aliquam extraneis, aut in alieno dominio facere volunt, & ob id exteras, aut alias monetas puri auri, vel argenti extrahere cupiunt, coguntur illas maiori indigenariæ pecuniæ quantitate comparare, exẽpli gratia ſi quis congregare modo vellet duplatum Hyſpaniæ quantitatem, vt iis in ſuo negotio, vel ſolutione vtatur neceſſe illi erit florenos triginta, & ſemis pro ſingula dupla perſoluere cum paucis ad hinc menſibus pro florenis 28. aut 29. eandem habuiſſet. qui Ducatonos, vel Sabaudiæ, vel alterius Principis quærit florenos 12. pro ſingulo perſoluet, cum nuper florenis vndecim, cum dimidio eius valori ſatisfeciſſet,

Ex

Ex iis autem ærosis monetis tria damna negotiatori extrahere cupienti sequuntur; primum est metalli vitiatio ex nimia æris mixtione, vnde in alijs pronũtijs minimè moneta illa expendi potest, nisi cum magna iactura eam nummularijs ad fundendum deferendo, qui non pluris æstimant, quàm puri argenti, inde igne extracti ratio postulet; secundo est eiusdem pecuniæ ad portandum præsertim longo itinere grauitas, quòd enim pondus auri, vel argenti ipse defferre possem, eiusdem valorem vitiatæ pecuniæ vix iumento conducam. Tertium est numerationis, & asseruationis incõmodum, mille enim duplis auri sacculus sufficiet, monetam verò carũ valori respondẽtem capsa difficile capiet. Huic malo aliqui occurrisse putantur, tam grandia, quàm minima, & popularia nummismata puro argento cudentes, quòd nunc etiam alicubi obseruatur, at experientia docuit, & plebem in minutis impensis aliquando necessitate paruæ monetæ vrgeri, & ob paruitatem nummorum tractatu temporis multum argenti publico deperire; alij maiores nummos aureos, & argenteos ediderunt paruos autem, & populares ex puro ære conflant, vt Hyspania, & Neapolis consueuerunt; sed numerationi id valde est incommodum.

Ideo ego cõsulerem iuxta superius iam dicta, vt Principes prætiosora nummismata ex puro auro, & argento cudi facerent viliora vero, ex argento ære mixto, ea tamen quantitate limitata, vt suis subditis vix satis esset pro minutijs comparãdis, & prætiosioribus permutandis, atque aliàs monetas ærosas continuò, & grauissimis pœnis prohiberent, & exteras ad verum valorem reducentes nõ vltra pretium ab eis taxatum expendi permitterent. Nec non ad tollendas omnes simplegades, & harum controuersiarum difficultates contrahentibus etiam consulendũ est, vt in suis instrumentis non vtantur de-
25 nominatione huius Imaginariæ monetæ, sed reducant† pretia ad aurum, vel monetam argenteam expendibilem, & sibi etiam pro restitutione illa cautela prouideant, vt moneta restituatur in eadem materia valore pondere, & cursu vt dicit Ant. de But. in c. quanto num. 10. in fi. de iureiur. & Host. ac alij ibi, atque ita per cautos homines futura respicientes fieri cõsuetum tradit Bald. in consi. 213. lib. 5. Io. Aquila. de mone. potest. c. 3. in fi. Et in Gallia optima Henrici III. constitutione

cautum est, vt nulli contractus fiant ad monetam Imaginariam, vt erat libra Turonensis solidi Vinnenses, & aliæ sed omnes stipulationes de moneta currenti fiant, & ad aureos, medios aureos, & quartum aurei. Nisi dicamus, & imaginariæ monetæ vsum proficuum esse, quia inuariabilem monetam designat ad tollendas augmenti, & diminutionis controuersias, & ea quæ antiquam formam habuerunt non sunt mutanda.l. minimè de legib. Alias monetarum species notāt Neuizan. & Brun. quæ conferunt ad minutam monetam, vt erant illi antiqui solidi Viennenses denarij Turonenses, seisini, denarij Secusienses, solidi fortes, grossi, hodie nostri Principis minutas monetas habemus, quæ vocantur Albi, valoris grossorum septem, caballotti propter effigiem æqui, valoris grossorum trium, solidi, siue caroli valoris quartorum septem, grossi valoris quartorum quatuor, & quarti sic nuncupati, quia vnus eorum valet quartam partem grossi, & ad istorum exemplum vicini suas fabricant monetas importantque, & introducunt in patria ista, magno cum fœnore, & maximo cum damno subditorum, quia sunt deteriores nostris, & ijdem bonas inde monetas extrahunt, illaque introductio prauarum monetarum grossioris pecuniæ valorem mutat, & augmentum causat, vt latius infra subijciam.

26 Tertia sequitur conclusio. Augmentum, † ac diminutionem monetarum ex alteratione, ac variatione valoris earundem descendere, quæ variatio non ex soli auri, argentiq; penuria, sed ex alijs prouenit causis, de quibus aliquid nobis dicendum est. Illud in primis præsupponendo, monetę variationem vniuersam, seu alterationem duabus necessario de causis contingere quarum altera incrementum, altera decremētum appellatur, Incrementum illud est cum res vltra consuetum augetur, & aliquid qualitati, vel quantitati additur, vel vt ait Cicero in Verrem cum plus res efficitur, quàm esse consueuit, Ideo Tribonianus incremētum modo latens modo patens appellauit cum quid per alluuionem vltra consuetū prędij qualitati adijcitur.§ præterea, & §. seq. Institu. de rer. diuis. Et in iure nostro ius accrescendi nominatur.l. vnica.§. pro secundo. C. de cad. tollen. & hoc est quod vulgo augmentum dicitur, & nos accessionem pretij in definitione nostra diximus.

diximus. Decrementum contra illud est, cum quid pristinæ quantitati deducitur, vel diminuitur. Hinc Cicero lucrum crescere, & decrescere, & interpretes frequenter decrementum dicunt quod prędijs detrahitur à flumine ex l. 1. C. de iur. emphy. Et vtrunque in moneta contingit, seu in illius valore cum post (publica authoritate) constitutam æstimationem pretium augetur, vel minuitur. Et quamuis Ant. de Butr. Ancharan. Barto. in locis infra citandis multas referant variationis causas, & latè ponat Lauden. de monet. nume. 12. & seqq. Imol. in cap. quantò num. 16. de iureiuran. & quatuor mutationis causas referat Gabriel. Biel. de monet. pot. 3. notab. Ego tres tantum considerandas propono. Prima est quando pretiò monetis præfixo, tam auri, quam argenti iuxta proportionabilem quantitatem, aurum, vel argentum propter alterius penuriam crescit in pretio, ita vt libra auri, vel marcha argenti plus sint in æstimo respectiuo, quam erant antea tempore fabricationis; vt quæ iam dudum proportio erat argẽti puri ad aurũ purũ, nẽpè vndecim ad vnũ, nunc mutata sit, & aucta ad duodecim, & trientẽ, quod euenisse creditur, vel ob multiplicatum ab indis argentum in eo proportionis augmento, vel ob consumptum aurum in supellectilibus, indumentis, & alijs ornatibus à nimio luxu inductis, ex hoc enim augmento crescit etiam valor monetæ, qui à massa auri, vel argenti regulari solet, & hac consideratione inspecta posset etiam pretium minui, prout ex magna auri argentique copia metalli pretium diminutum fuit, quod legimus contigisse Iulij Cæsaris temporibus apud Romanos, cum ille deuictis Gallijs maximam auri copiam Romæ attulisset, vt Sueton. & alij referunt, & apud Indos vbi magna copia auri est non multum æstimatur, & omne rarum pretiosum; idque vidisse suis temporibus testatur Crauet. in consi. 836. sub num. 5. & hoc casu licet non mutetur bonitas, & pondus nummi, nec illius forma tamen augmentum in valore continget ex quadam extrinseca mutatione, quæ valorem, & æstimationem respicit; & tunc vt dicit Abb. in capit. quanto. de iureiurand. variatur moneta respectu cursus illius, & hæc variatio rarò contingit, cum circa qualitatem, siue intrinsecam bonitatem versetur, vt ex Plin. libr. 33. capit. tertio, & salustiò in catilina legitur. Secunda causa † variationis est, quando
27

pecunia minuta per quam grosior æstimatur, diminuta est in pondere, vel facta deterior in liga, quod vltimum frequentius contingit ob præfectorum culpam, qui ordinario lucro non contenti, temperaturæ tantum argento commiscent, vt ea summa solidorum, quæ prius Marcam argenti puri conficiebat in massam reducta nunc septem drachmas non componat, & ita efficitur ærosa, quandoque, vt æris valorē non excedat, & de ista moneta loquitur I. C. in l. creditor. aliàs Paulus de solut. & ex hoc solo augmentum monetarum oriri tradunt communiter Doctores nostri, vt testantur. Crau. consilio 47. num. 6. & consi. 836. num. 1. Natt. cons. 37. num. 5. Menoch. consil. 49. num. 3. Grat. consil. 12. num. 53. Boss. de mone. num. 3. vers. est etiam aduertendum. Sola in antiqu. decr. titu. pact. num. 72. & in tracta. de monet. cas. 7. num. 4. qui dicit ita in dubio præsumi. & ob deteriorationem monetæ minutæ, grosioris valorem alterari docet Ioan. de Plat. in l. col. 1. vers. sed quæro. C. de vet. nummis. potesta. Gabriell. de solut. conclu. 1. num. 21. Purpurat. in l. cum quid. nu. 169. & seq. de reb. cred. Et hoc casu adueniente valoris ratio habenda erit, quæ currebat tempore contractus iuxta ea quæ in decima conclus.
28 posui. & monetę † antiquę solutio recusari poterit, quando habet quidem formam antiquam, sed in substantia defectuosa reperitur, & ita accipendū est, quod de ista mutatione scribit Ias. in l. 2. nume. 91. C. de iur. emphy. & quod dicit Salic. in l. si argentum. C. de donat. post eum Brun. de augm. 2. præsuppos.
29 nu. 1. in fi. Afflict. decis. 194. nu. 5. Huius autem † variationis experimentum esse poterit capiendo Argenti tantam quantitatem, quæ constituat Ducatonum, & ex altera parte ponantur vigint. albi solidorum, qui hodie constituere solent ducatonum, si illi solidi non facient tantam argenti massam, quanta est in ducatono dicetur moneta deteriorata, neque poterit de illa solutio fieri sub eo prætextu, quod antiquæ formam habeat, quia in nummo sola forma non requiritur, sed pondus, & substantia. d. l. 1. de contrah. empt. Tertia est causa
30 variationis, quando † nimmis ęrosa moneta cuditur, vel aliunde importatur, tunc. n. semper alteratur pretium perfectioris monetæ, & istam variationem dicemus creditori nociuam si solutio fiat in ea moneta, quia etsi quantitas ærosæ monetæ respondeat iustæ æstimationi aureę, vel argenteę

tamen

tamen ob fastidium numerationis, ob incommodum conseruationis, & ob impensam asportationis aliquod damnũ creditori sequeretur, quia cogitur bonas monetas auri, & argẽti maiori quantitate ærosæ comparare, quam iusta æstimatio requirat, & sic valor variatur; vt autem euitetur ista altera-
31 tio bonum est, vt parum minutæ ac ærosæ monetæ † fabricetur cum illa soleat fabricari pro cibarijs minutatim soluendis, & pro supplemento grossioris monetæ non pro satisfaciendo creditoribus, vt dixi in additionibus ad Decis. D. mei 174. & idem est, quando externæ monetæ deteriores introducuntur, prout exemplum videmus in patria ista ob introductas vicinas monetas Montisferrati; quorum ob causam creuit aureus, & aliæ monetæ argenteæ longè vltra verum valo-
32 rem. Hanc autem † variationem, & ampliorem æstimationem plerunque ab inuitis Principibus, & Magistratibus necessitas commerciorum, & infelicitas temporum extorquet, quibus concurrentibus recedi a ratione iuris cõmunis, quandoque solet, propter promiscui vsus vtilitatem, quam subtiliter Paulus I C. considerauit in l. si quis mancipijs. 17. §. si impubes. D. de Institut. act. Et abusus eo rem perduxit, vt pecunia cuius æstimatio debet esse certa, & inuariabilis, variabilis, & incerta efficiatur, nulliusque mercis minus sit certa æstimatio, quàm pecuniæ, quæ perpetuã, & certam rationem habere deberet, cum illa res omnes æstimare soleat, & non ab alijs æstimari, vti rerum omnium mensura. l. nummis. D. de in lit. iur. l. si ita 42. D. de fideiussor.

33 Quarta succedit hinc conclusio. Ad † cohibendam, & cohercendam hanc monetarum variationem Principum opus esse vigilantia qua pecuniæ valor in suo esse contineatur, & exterorum Principum nummi, nisi sint puri auri, & argenti prohibeantur, vel ad iustum precium, & valorem reducantur, nec alio remedio oportunius variationem illam cohiberi. Quare iure meritò rigorosis edictis reprimitur abusus valoris introductus paulatim contra iustam nummi æstimationem ab initio præfixam, quod fieri vt plurimum videmus in publicis mercatorum nundinis, cum exteri mercatores, vt bonas monetas auri, & argenti extrahant, illas maiori pretio cõparant ærosas pro puris tradentes, neque curant perdere super moneta ærosa, vt bonam recipiant, & in patria ista id vi-

demus ferè semper contingere in nundinis Astensis Ciuitatis quæ fiunt de mense Martij, & Octobris. Sed aduertendum est ad huiusmodi edicta, vt fiant cum temperamento,& matura deliberatione, nec permittendum paulatim augeri valorem puræ monetæ ad notabilem excessus differentiam, vt inde pristinæ valutationi lege reducatur, quia in hisce ma-
34 gnis, & repentinis mutationibus † monetarum, legimus aliquid noui contigisse, vnde bellum Aureliani temporibus ciuile ortum à monetarijs, quod ex Suidæ authoritate non ab alijs quàm à monetarum præfectis prouenisse scribit Adrian. Turneb.aduersar.lib.18.cap.17.& apud Gallos hoc fuit peculiare, vt inter Annales Gall. fol. mihi 16.par.2. & refert Bud. lib.3.de Asse,& ob id P. Belluga in specu.Princip.Rub.36. de mutat. mon. in fi.monet consiliarios Principum ne consulant mutationem monetarum cum damno Principis; & hoc est, quod voluit Pontifex in d.c.quanto.de iureiur.Et propterea tradũt in hac materia Doctores nostri, quòd tribus modis per edictum variatur moneta. Primo reprobando in totum exteram monetam,quod optimè fit, quando non est iusti ponderis, vel est deterior, & ærosa; sed tunc vnum notandum censeo, quod si de moneta vicini Principis reprobanda agitur,
35 tunc difficulter† edicto obtemperari potest,propter promiscua subditorum commertia, & arbitror tutius esse,vt per Dominos Camerarios quorum curæ,& diligentiæ ista relinquuntur primo externa moneta probetur,prout fieri solet,vel coticulo, vel fornace, vel Aqua qua metalla distinguuntur, & hoc facto habita relatione iusti valoris illius monetæ,authoritate Principis edictum promulgare faciant per quod illa moneta non reprobetur in totum,sed mandetur expendi pro iusto, & taxando valore grauissimas pœnas contrauentoribus indicendo, & Principum Gabellarijs Thessaurarijsque iubeant ne alio modo recipiant,vel expendant,& cum hoc temperamento omnibus satisfactum erit,vicinis nempè cum non in totum illorum moneta reprobetur ne commertia impediantur, subditis autem relinquendo liberam facultatem recipiendi, & hac mitiori via sine incommodo per indirectum deterior moneta à statu eijcietur, quia vicini forenses ne sint in damno non introducent, & subditi vt lucrentur super ea statim receptam in eo dominio (vnde prouenit) cum vtili-
tate

tate reportabunt, falsam verò, & omnino ærosam reprobare necesse est, atque ita factum in Turingia, & Misena refert Agricola,& apud Lusitanos,ita lege cautum fuisse ab illis regibus commemorat.Pinell.in rub.C.de rescind. vendit.par.1. num.8.de qua constitutione meminit Ant.Gamma, in decis. Lusitana. 374. & dum sub prælo essent scripta nostra fuerunt iussu Serenissimi Ducis publicata edicta,quę cabalottos Mōtisferrati, & taleros ad verum valorem reduxerunt, quorum ędictorum ratio à superioribus peti potest.

36 Secundo† modo Principes ædicere solent reprobando propriam monetam, vel illam minuendo in valutatione, prout requirit æris in ea mixti detractio, de qua re an iusta sit tradunt communiter canonistæ in d.cap.quanto,per quem text. nec etiam iuramentum in cōtrarium præstitum Princeps seruare teneretur, vt in specie ibi concludit Ant.de Butr. nume. 11.& Innocen.Io.Andr.& Bellamer.Didac.de collat.vet.num misma.cap.7.num.6.Alber.in rub.C. de vet.nummis. potesta. Lauden.de mon.num.8.Brun.in prin. num.4. hoc tamen iustè facere possent si culpa præfecti monetæ,aut aliorum officialium deterior reperitur, vel si per vsum,& attrectationē continuam, ita deteriorata fuit solita moneta, vt multo minus valeat, quàm in exitu officinæ fuerit æstimata, prout Alexandri seueri Imperatoris edicto reprobatas Heliogabali sui antecessoris monetas in pondere, & pretio variatas reperimus teste Lampridio in Seuero. Aliquando verò non minuit Princeps,sed auget pretium propriæ monetæ,prout tempore suo sic factum fuisse testatur Brun.in principio sui tracta.nume. 3. & legimus hoc fecisse Romanos tempore belli punici, & cum hac in re nullum sentiant damnum subditi licite illos facere hoc posse crediderim,sed prouidendum erit pro forensium commercio. Tertiò† fit edictum quo monetæ ad verū, & iustum valorem reducuntur,tàm forenses, quam propriæ, prout factum fuit de anno 1587.23.Iunij, & videmus quotidie similia edicta fieri,& facta reiterari propter difficilem obseruantiam, & ista edicta sancta, & iusta sunt, nec de illis iustè populi conqueri possunt. Quo fit vt quamuis dura aliquibus † videretur lex Principis nostri sub anno 1587. quatenus propriam monetam ad verum valorem taxauit præsertim ærosam, iusta magis dicenda sit, quia cum antiqua

37

38

moneta

moneta in ipsius monetaria officina impressa fuisset vetustate peiorata, atque in substantia, & pondere imminuta per continuam attrectationē, licita fuit mutatio, vt pulchrè notat Gabriel. Biel. in tracta. de moneta. potesta. conclu. 2. nu. 2. sed, vt dicebamus, in eo debent oculatissimi esse Principes ne abusus culpa monetariorum, & campsorum irrepat, & tam vltra procedat, vt violenta prouisione opus sit ad rem in pristinum restituendam. De veterum Principum edictis hac in re apud historicos curiosus lector reperiet, nempè apud Plin. lib. 33. cap. 3. Zonaram Tom. 3. pag. 162. & 237. Garsiam in vita Federici. 2. Impera. Vopiscum in Aureliano. Zosimum lib. 1. hystoriar. De casibus autem propter edicta ista contingentibus circa augmentum dicemus infra.

Quinta cadit conclusio (quę liquidationem,) atque calculationem augmenti respicit, quòd in casu quo Augmentum deberi per iudicem declaratum est; ab expertis liquidatio il-
39 lius facienda erit habita ratione ad pretium antiquæ, † & nouæ monetæ, prout Senatus noster facere solitus est, & eodē iure vti Senatum Sabaudię testatur Antonius Faber ingeniosissimus, & doctissimus Senator in suo Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. Definit. 21. Id autem fieri debet non reducta aurea, vel argentea moneta in massa, vt quidam sunt arbitrati, sed vt videamus ex arithmetica proportione quanta portio auri, & quanta argenti, quantaque mixtionis in monetis antiquis insit, & ex illis valor nouæ monetæ æstimetur, si etenim in noua moneta eadem sit portio, quæ erat in antiquis nullum poterit desiderari augmentum, sed si variata sit quantitas, seu metalli pondus in singulo nummo, tunc debebitur augmentum vnde si de anno 1540. quo florenus auri valebat florenos 5. parui pōderis quis mutuo dederit centum aureos, licet hodie aurei nummi valent flo. 14. si tamen in aureo nummo sit eadem quantitas auri, & idem pondus insit, liberabitur debitor soluendo nummos aureos hodie currentes, sed si in alterius generis moneta vellet debitor soluere, tenebitur ad augmentum de vno tempore ad aliud contingens maiorem quantitatem florenorum parui ponderis, seu alterius monetæ per quam florenus æstimatur soluendo, quia variatio in ærosa moneta contigit? Quinimo si antiqui solidi, seu floreni extarent plus essent in æstimatione quam noui, quia sunt mi-

noris

noris ponderis, & bonitatis, prout in Hyspania contigisse in illis Marauedítijs testatur Didac. de collat. veter. nūmisma. cap.5.num.1.in fin.& de hac proportione,& modo calculandi pulchrè tractat Nicolaus Tartaglia. par.prima suę arithmet. lib.15.cap.1.& in regula prima. Quocirca nō erit recipienda

40 opinio Rubei,† qui in cons.148.voluit debitorem non liberari solutione aurei eiusdem ponderis, & formę,quando eadem auri bonitas reperitur, nam in praxi seruatur contrarium & hodie sunt eiusdem valoris, & hoc sensit Sola in tract. de mon. casu.20. Ideo in calculatione experti debent plenam notitiam habere veteris monetæ,& vtriusque pondus expendere, deinde si vtraque pura non fuerit, vtriusque temperaturam, seu ligam explere, tum quod ad veterem pertinet diligenter considerare,an verè illa vetus sit,an ad veteris exem plar facta, quod si verè vetus sit, an mutilata, vel attrita, aut corrosa, nam hæc omnia nisi quis diligenter aduerterit, plenèque cognita habuerit, nullius antiquæ monetæ pretium, nullius rei nummarię summam rectè poterit aperire,vt egregiè monet Agricola lib.3.de pretio vete.monet.In temperatura verò calculanda cauere debet,vt dignoscat quantum argenti sit in Besse,vel Marcha,quot grana siue scrupula in auro, & quot siliquæ in quoque grano. Prudenter autem fa-

41 ciet calculator si monetas † omnes non prout mercatorum abusus introduxit, sed prout quantitas metalli ferre solet æstimabit; licet enim pecunia soleat à communi cursu æstimationem recipere tamen communis cursus a vero valore re gulari debet,solent enim ꝑ mercatores, vt supra dixi alterari pretia monetarum maioris ponderis, vt dimittant ærosam monetam,& perfectiorem extrahant,vt dicit etiam Put.deci. 149. nume.4. libr.2. Ideo in facti contingentia superioribus diebus dicebam non teneri debitorem, qui tenetur soluere aureos nummos creditori, emere illos aureos plus iusto pretio, sed rem esse per optimum iudicem ad æquitatem reducendam, vt non excedat iustum valorem; & si factum sit edictum per quod monetæ valor sit declaratus,licet tractu temporis fuerit variata æstimatio non tamen erit ab edicto recedendum, prout censuit Senatus, & declarauit in casu vxoris D.Claudij de Ruffia, contra D. Comitem Carolum Costam ex Comitibus Polongheriæ,1607. men. Februarij, & dicam

infra

infra latius in 4. casu. In hac autem calculatione est animaduertendum, quod licet magis communiter Doctores nostri in eam transeant sententiam, vt faciliorem liquidationem fa-
42 ciēdam, sit tota summa quæ debetur ad valorem aurei num mi reducenda, & quando debetur augmentum, tunc videndum sit quanta aureorum quantitas ingrederetur in summa debita, quia aurum vti omnium metallorum pretiosius debet regulare cætera metalla, & ab eius valore pretia regulanda sunt, cum in metallorum genere aurum perfectum naturę opus existat, multaque habeat specialia, quę vir doctissimus Georgius Agricola lib. primo de pretio metallorum, & monetarum abundè refert, & hac ratione Alchimistæ tanto studio cætera metalla in aurum conuertere, (fatuè quidem & maximo cum credentium detrimento) perquirant; cum hæc transformatio si non impossibilis arti chimichæ asseratur, saltem fallacissimi sit euentus, ob innumera requisita quorum vno deficiente totum perit opus, vt experientia ipsa docuit, & rerum vsus demonstrat, Ita vt fiant, iuxta valorem aurei, tot floreni imaginariæ monetæ nostræ valore, atque æstimatione inspecta currente tempore solutionis; & si in hac re controuersia oriatur soleat Excellentissimus Senatus ordinare, vt eadem summa pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia in moneta soluatur; & in hoc cōsuetudini standum esse super valore auri dicat obseruatum per Senatū Sabaudię, idem Senator Faber. dicto tit. definit. 27. Ego tamē semper tutius existimaui instrumentorum verba diligenter perpendere, & considerare si apertè vel tacitè appareat cōtrahentes animum habuisse ad valorē aurearum, & argentearū monetarum; aut creditorem stipulasse, vt solutio in ea pecunia pura fieret; vel respexisse tantum ad valorem nummorum immaginatorum, nempè floreni, siue librę, & similium, si enim constet propositum valorem auri; tunc censerem habendam rationem valoris aurei nummi, & ad eum proportionandam quantitatem monetarum argenti, aut puri, aut ære mixti, itaut creditor recipiat tantum argenteę, vel erosę monetæ, quantum aureę posset ex illis à campsoribus permutari, si autem videt respexisse valorem argentei nummi, pari modo ad eius valorem puto reducendam liquidationem in solutione, quę fieri cogitur in alio monetarum genere; si vero

mens

mens contrahentium pro fine habuerit tantum valorem immaginariæ monetæ, (quod sæpius inter idiotas contigit, quia non sunt huius materiæ capaces) tunc iudico satis esse si soluatur augmentum habita cōsideratione ad communem cursum florenorum, & librarum, & aliarum monetarum, prout erant tempore contractus, data dumtaxat intrinsecæ bonitatis æstimatione, considerata ex deterioratione metalli, aut ponderis ipsius monetæ immaginatæ à tempore contractus ad tempus solutionis, exempli gratia si tempore contractus marca ærosæ pecuniæ currentis continebat solidos 576. tempore autem solutionis continet 640. debet creditori liquidari augmentum ad rationem 64. pro singula marca solidorum si eiusdem sint ligæ, sin deterior liga facta sit, istud etiam augmentum considerari debet, prout conclusi in Additionibus ad Decisiones D. mei 174. Ex cuius loci dictis, & conclusione
43 ista colligimus errasse Surdum † in hac calculatione in consf. 220. num. 3. versic. Non tamen, & cum eo Solam, qui voluerūt aurei nummi habendam esse rationem. Nam contrahētes, qui contraxerunt in florenis, seu libris, & in illa qualitate monetæ stipulati sunt, non respexerunt ad aurum, sed ad argentum, & ærosam monetam, nempè ad florenum valoris grossorum 12. & libram valoris solidorum 20. & aliud est calculare valorem libræ, & floreni de tempore cōtractus, aliud soluere tot libras seu florenos, quæ cōstituant aureum nummum; Et hoc modo euitatur quod pro absurdo ponit Brun. de augmen. 6. par. nu. 1. quod dari non posint centum libræ pecunia contaminata loco centum librarum antiquarum, quia datur valor antiquarum de moneta currenti, prout hodie valerent si essent in rerū natura, vt dixit Oldr. conf. 168. verf. ad tertiam quæstionem, & ponam infra casu. 5. in secundo exemplo vbi latè articulum examinabo, & sic valorem floreni in calculo ponendum dicit Bertrand. consil. 168. nume. 1. lib. primo, & non esse iustam proportionem in calculo isto, contrarium tenendo tradit idem Surd. consi. 335. num. 7. in fin. lib. 3. & ita fuit me proponente in non morosò debitore declaratum, & fuerunt à me vti relatore, (cui de more solet committi liquidatio) ordinatæ hoc modo calculationes, satis enim mihi videbatur esse creditori, ne sit in damno, sed non in lucro cum debitoris iactura.

Sed

Sed dubium est quo nam modo sit facienda florenorum,&
44 librarum calculatio, cum vt dixi † sint istæ monetæ imaginariç,quç neque augmentum, neque diminutionem recipere possunt? Et dixi argenti,quod in floreno vel libra ingrederetur habendam rationem, & habita proportione ad valorem argenteæ monetç posse iustam fieri calculationem; Exempli gratia videndum est tempore contractus floreni illius monetæ constituerent Ducatonum,seu Crosonum, & quanti nunc illa moneta argentea in florenis ęstimetur,& iuxta illam ęstimationem detur floreni valor in alia moneta, quæ tempore solutionis currere solita est, vt in cabalottis, & solidis, & sic erit satisfactum creditori, cui non in auro, sed in illis florenis, seu libris est facienda solutio: Et quamuis vt supra dicebam aliqui. voluerint monetam ærosam non æstimari per puriorem, vt tenuit Bar. in l.Paulus. de solut. tamen contrarium tenent magis communiter Doctores, dum volunt deberi augmentum monetæ ærosæ, etiam quod debitor non sit in mora, & Bartolum reprehendit Imol.in c. quanto. & erit solutum creditori si fiat solutio de moneta,quæ currebat tempore contractus, quæ in substantia non sit variata, & illa moneta minuta,vt florenus recipit suam ęstimationem hoc considerato,quod si illa moneta reperiretur in rerum natura, (prout reperiebatur tempore Serenissimi Ducis EMANVELIS FILIBERTI, quo tempore etiam libra argenti fuit impressa) illa esse tanti valoris, & per solutionem illorum florenorum non est dubium, quod debitor non morosus esset omni obligatione liberatus,& ridiculum esset dicere quod debitor, qui est obligatus soluere tot florenos, vel argenteam monetam, quæ tot florenis ęstimatur, cogatur soluere pro illa moneta aurum vel argenteam pecuniam maioris ponderis,& valoris contra conuenta.

Sexta hinc subsequitur conclusio. Ad hanc calculationem faciendam duplicem bonitatem considerari in moneta, quā admodū necessariā esse omnes vno ore Doctores asseuerant, Intrinsecam vnam,& extrinsecam alteram;vnde & Augmentum siue Incrementum illud de quo loquimur, & quod supra diffiniuimus in duplici differentia versari intelligimus,prout ex variatione bonitatis rerum quibus adijcitur illud quoque cernimus variari. Intrinseca bonitas vulgo dicitur, quæ in

metalli

metalli (ex quo moneta fabricata est) substantia, & qualitate versat, ex qua monetā ipsam pretiū, atque æstimationē sibi sumere solitam esse scripsimus supra conclus. secunda. Intrinseca dicta, quia intra rem, & in ipsā rei substantia constat, vt in auro puro in argento fino, ac nitido, & denique in moneta nulla tempuratura commixta, & appellatur qualitas. l. si olei. D. de vsufr. ear. rer. quæ vsu consumūt. l. 2. C. de ponderat. lib. 10. Extrinseca verò dicitur, quæ extra rem puta in sola pecuniæ æstimatione continetur, ac ex communi cursu monetæ proficiscitur, & dicitur quantitas l. 1. D. de contrah. empt. Zabarell. in c. quanto. num. 2. de iureiur. Bar. in l. vinum. num. 16. si cert. pet. Cagnol. in l. 2. C. de pac. inter emp. num. 213. & 215.

46 Hanc autem differentiam ex duplici † variatione cōtingere reperimus, nam aliquando mutatur moneta in pondere, materia, & forma, & tunc dicetur mutata bonitas monetę, in auro vel argento, & sic in bonitate intrinseca, quòd à monetarijs sæpius fit modis supra narratis, nempè æs plus solito argento, aut argentum auro miscendo; vel nummos leuiores, quam antea sub eodem nomine cudendo; sed sæpissime ab impijs, & falsarijs hominibus, qui pecunias, & falsas, aut mutillatas, dissemināt aliquando remanet eadem materia, & substantia in moneta, tàm in auro, quàm in argento, & tamen mutatur valor, & pretium monetę ex alijs causis de quibus diximus supra conclus. 3. præsertim arte campsorum, qui ad rem attenti multoties solutiones fieri curant in suis cābijs modo in aurea, modo in argentea moneta, quare eo tempore hæc, aut illa pecunia valorem consuetum mutat, & si vna pretio augetur, altera minuitur, vt his proximis diebus vidimus Ducatos quos Vngaros nominant, pluris æstimari in valutatione florenorū, & grossorū q̄ cętera nūmismata aurei eiusdē bonitatis, & pōderis, & quia nō mutatur substantia nō dicitur mutatus valor ob bonitatē intrisecam, sed extrinsecè ob extrinsecā illā cām, quę mutationē facit, vt pretiū, & ęstimatio. l. si sterilis. 22. §. cum per venditorem. D. de act. empt. & hanc considerationem variationis facit Bart. in d. l. paulus nu. 6. & in l. cum quid. si cert. pet. Curt. de mon. nume. 2. P. de Anchara. in clement. si beneficiorum. nume. 8. de Decim. Sed in hac bonitatis distinctione sunt notandi aliquot nostrorum

47 † Doctorum errores in extrinseca, & intrinseca variatione errores

rores

rores,& primo dum in intrinseca bonitate Bar. & alij volunt haberi rationem formæ: nam hoc est ridiculum, vt considerat Butigell in repetit.l.cum quid.num.17. & ibi Purpur. numer. 164.nã forma magis dicitur, quid extrinsecũ,quã intrinsecũ, & forma non mutat valorem monetæ nisi in aliam monetam
47 transeat. Secundo dum extrinsecus† nascentem mutationem ob valorem nummi bonitatem vocant nam illa bonitas nullo modo dici potest cũ ex mala,& praua causa proficiscatur, vel enim prouenit ex fabricatione ærosæ monetæ,vel ex metalli mutatione,prout plus,vel minus æstimatur,& cũ proueniat ex intrinseca causa non potest appellari bonitas extrinseca, & dicit Bal. in l. Acceptam.q 17.C.de vsur.quod æstimatio in moneta est qualitas intrinseca, seu accidens proprium quod pro intrinseca bonitate habetur. & Bald. sequitur Purpur. in d.l.cum quid.nu. 166 poterit tamen considerari bonitas hac in re de vna moneta ad alteram, vt moneta grossa aurea, vel argentea sit desiderabilior, & ideo fit à mercatoribus solutio pro illius melioris monetæ commoditate, quam agium appellant, quo fit vt si incrementum, seu augmentum, de quo loquimur addatur extrinsecæ bonitati dicatur extrinsecum, vt si pretium aurei, vel alterius monetæ crescat, si autem addatur intrinsecæ bonitati, vt quia in auro liga fiat purior, & perfectior, tunc intrinsecum appelletur. Ex qua conclusione colligimus male scripsisse Ias. in cõs.54.col.6.lib.1.dum voluit in aureis nummis nullam contingere mutationem in illa intrinseca bonitate, nam hoc est falsum, vt optime aduertit Cagnol. in l.2. C. de pact. inter emp. num.217. Imo dicemus
48 etiam in aureis nummis, & argenteis † monetis bonitatem intrinsecam considerari respectu minutæ monetæ, quæ deterior facta, vel in substantia, vel in pondere dat causam augmẽti, vt videmus hodie in solidis Sabaudiæ, qui minuti sunt in pondere statuto, & in caballotis Montisferrati, qui praui sunt in substantia, quorum causa indies crescit aurea, & argentea moneta:& crederem hoc casu verum, deberi augmentum creditori, etiam quod in æstimatione tantum creuerit grossior moneta, & sic in bonitate extrinseca; propter rationem tex. in l. Paulus. de solut. idem enim arbitror dicendum, siue moneta vti ærosa reprobetur, siue sit vti pondere iniusta

reprobanda,& hac de causa crescat aurum, & argentum, ne sit in damno creditor cui bona moneta soluenda est.

Septima conclusio descendit ex ista communi traditione, quæ Augmenti debitum concernit nempè. Augmētum† omne, quod propter intrinsecæ bonitatis variationem contingit creditori debitum esse, siue ille in mora soluendi fuerit, siue non. Hanc conclusionem ponit, & communem asserit Didac.de veter.nummismat.collat.cap.7.§.vnico num.2.& ex Barto.doctrina illam colligit Purpur. in d.l. cum quid. nume. 163.& 165.atque communissimam,& indubitatam dicit Socin. iun. consil.145. nume. 94. & seqq.lib.1.Brun. de augmen. par.1.num.3.Corn.consil.287.num.22.lib.1.181.lib.2.& 109. lib. 4. Ratio est quia res tradi debet in eadem bonitate, quæ erat tempore contractus ad quod semper contrahētes respexisse censentur,vt dicemus infra conclusio.10.& eandem conclusionem vult locum habere Guid.Pap.q.493. num. 1. etiam quod ex facto, & decreto Principis mutata fuerit antiqua moneta, quia non est credendum Principem voluisse contrahentibus præiudicare,& iam contractas,& communi stipulantium pacto firmatas obligationes immutare. Et hanc solam intrinsecæ bonitatis rationem considerauit I.C.in l.Paulus de solut.cum ærosa moneta reprobata fuit iussu superioris. Et quamuis illam controuertant Parisiensis,& Ioan. Fabri. quos refert Didac.volentes nouam monetam loco veteris excusam licet in bonitate,& substantia variatam esse eodem pretio capiendam per debitorem nulla variationis habita ratione per text.in cap.cum canonicis. de censibus,quam opinionem videtur nouissimè confirmare Peregrin. in consil. 13. libr.3. Tamen cessabit controuersia si illius loci verba diligenter perpendantur, ibi enim † non agitur de bonitate intrinseca,seu
50 extrinseca; sed quæritur an per solutionem antiquę pecunię, quæ currebat tempore contractus debitor esset liberatus, & respondit Summus Pontifex, vel soluendam antiquam pecuniam; vel quatenus illa amplius non reperiatur, vel non sit in vsu soluendam æstimationem antiquæ monetæ, quæ quidem æstimatio, vt diximus supra conclusione quinta non rectè fieri poterit, nisi considerata bonitate antiquioris monetæ; & hoc non tantum procedit fauore debitoris, vt arbitratur Parisiensis, sed etiam fauore creditoris,

cui solutio est per debitorem facienda, cum omni augmento antiquæ monetæ, vnde quoties præsupponimus creuisse veteris monetæ æstimationem, ob variationem nouæ monetæ, quæ vel ærosa facta fuerit, vel in pondere, & substantia deterior, semper debetur augmentum, iuxta liquidationem, de qua in dicta conclusione quinta scripsimus, cuius rei probatio licet facillima sit in ęstimatione antiquę monetæ grossioris aureæ, vel argenteæ, difficilior tamen redditur in minuta moneta, sed & illius erit facilis calculatio si consideremus in experimento quanta moneta erat necessaria ad marcam argenteæ monetæ constituendam, & quanta nunc ex noua, siue ex veteri deteriori necessaria sit, & totum id quod plus est de vna moneta ad alteram erit creditori soluendum, vt est exemplum in istis solidis antiquis Sabaudiæ; nam ex illis bonis centum triginta quatuor constituebant marcam argenti, siue libram, aut paulò minus nunc ex nouis, siue ex illis antiquis deterioribus, qui remanserunt sunt necessarij solidi centum sexagintò octo; quo fit vt non sit liberatus debitor, qui soluere debens in moneta ærosa, vult soluere de illis antiquis solidis deterioribus, currentibus tamen tempore contractus, vt constituat illos florenos imaginariè in instrumento conceptos, nisi soluat in moneta eiusdem valoris, & bonitatis, tam in pondere, quàm in substantia, quæ currebat tempore contractus; hoc etenim receptissimum est in iure nostro augmentum per deteriorationem monetarum contingens nocere debitori vulgata. l. Paulus de solut. Et hoc procedere etiam, quod dictum fuisset in instrumento, quod fieret solutio de moneta currenti tempore solutionum voluit Dom. Senator Sola de monet. casu. 10. quia illa cautela eius effectus est, vt liberetur debitor à perquisitione veteris monetæ, non autem vt per eam damnum possit sentire creditor cui deterior moneta soluitur. quicquid scripserit Crauet. con sil. 836. num. 8 post Brun. declarat. 17. de quo tamen dicemus infra in examinatione casuum vbi istius Theoricæ praxim habebimus. Et cum ista conclusione solet passim transire Senatus sine vlla difficultate reprobata opinione Doctorum contrarium tenentium.

51 Ex quo infertur statutum † prohibens capi augmentum monetæ, prout est statutum in Ciuitate Vercellarum non intelligi

telligi de bonitate intrinseca quin illa eo non obstãte debeatur, vt in ea statuti specie concludit Cagn. in l. 2. C. de pact. inter empt. num. 216. Sed an idem dicendum sit in pacto? & videretur eo non obstante deberi augmentum ab intrinseca bonitate prouenienis, ita vt etiamsi fuerit conuentum inter partes, vt nullum debeatur augmentum, sed solutio fiat de moneta currente tempore nihilominus debeatur augmentum à deteriorata moneta causatum, contrarium tamẽ verius esse existimo, prout sentit Brun. declarat. 17. & cum eo Crau. in cõsil 836. num. 8. quia pacta contrahentium sunt strictè intelligẽda, & illa moneta deteriorata erat in vsu tempore solutionis, ad quem vsum contrahentes respexerunt. Et cum hac conclusione intelligendum est, quod aliqui scripserunt, variata moneta in bonitate intrinseca, vel antiquam soluendam, vel de noua ad æstimationem antiquæ, hoc est vt per nouam soluatur augmẽtum, quod prouenit à tempore illius monetæ ad tempus solutionis, vt ex communi tradit Bertrand. conf. 168. num. 1. lib. 1. & consi. 261. num. 7. eod. lib. Rub. consil. 17. nume. 1. qui dicit hoc verum esse etiam quod fuerit dictum, in qua moneta sit facienda solutio, nec ab ista opinione recedit. Crauet. in dict. consil. 836. si bene ponderetur, licet ibi videatur recedere stante pacto, quod soluantur floreni in tot scutis auri solis, & idem voluit Dom. Sola in dicto casu 10. super illa cautella, de qua supra dixi, quod soluatur debitum de moneta currente tempore solutionum. Item infertur non bene scripsisse Bartol. & post eum Butigell. in dict. lege cum quid nume. 30. dum voluerunt nullam rationem haberi augmenti, si variata fuerit moneta per intrinsecam bonitatem, quorum opinio non habebit locum, nisi de illa met moneta solutio fiat, quæ currebat tempore contractus, & quæ posita fuit in obligatione; Vnde in facti contingentia inferebam variatam etiam dici monetam minutam in bonitate intrinseca, quando iustum pondus non habet, nam tot solidi puta 134. faciunt marcam argenti, si nunc maior quantitas desideretur dicemus variatam monetam, & grossiores monetas ob minutæ deteriorationem creuisse.

Octaua nunc subsequitur conclusio; quod variata moneta in bonitate extrinseca hoc est in solo valore, & æstimatione, nulla facta mutatione in substantia, & pondere, nullum

52 † debeatur augmentum, sed illud augmentum cedat lucro & commodo debitoris non morosi. hanc similiter conclusionem vti communem firmat Didac. dicto capit. septimo, §. vnico. numero tertio, & dicit ita omnium consensu receptum, nec dissentit Parisiensis in loco per Didacum allegato; & illa posita sequitur, quòd si solutio fiat creditori de antiqua moneta currente tempore contractus, liberetur ab obligatione debitor, quamuis illa moneta creuerit in æstimatione, & pretio, & soluendo in moneta aurea, vel argentea florenos parui ponderis, seu libras, soluere possit cum minori numero, quam fecisset tempore obligationis, & hoc est, quod voluit Bartol. & Castr. in dict. l. Paulus, quos secuti sunt Socin. sen. consil. 6. libr. primo. Curt. de monet. 2. quæstio. principa. Butr. & Innocen. in d. cap. quanto. Boer. decisio. 327. nume. 7. in fin. Curt. iun consi. 24. nume. 5. & 6. & ita communem conclusionem intelligit Sola post Boss. casu. 5. vt patet in exẽplo per eum posito, & videtur clarè id sensisse in antiqu. decr. num. 73. & 77. & Barto. sic percipit Purpurat. in d. l. cum quid. nume. 166. Lauden de monet. nume. 17. Brun. particul. 3. Cagnol. in d. l. cum quid. num. 93. Peregrin. consi. 13. num. 6. lib. 3. qui dicit ita obseruari Venetijs, vt solutio fiat de moneta, quæ currit tempore solutionis, nulla habita ratione augmenti, quia ratio, quæ in contrarium consideratur prouenit à ratione lucri cessantis, cuius nulla habetur ratio. vt dicit idem Peregr. nume. 8. nec ab ista opinione recedit Crauet. in consilio 836. num. 1. versic. Argumentis his. vbi, & nu. 5. versic. 2. respondetur rationem adfert. Verum ista conclusio non est ita ab omnibus recepta, vt sensit Didac. sed ab ea recedunt Bald. Azo. Io. Andr. Ancharan. Oldrad. Imol. Zabarell. Panormitan. & Anton. de Butr. quos sequitur Curt. a priori recedendo in dicto tracta. de monet. num. 13 & Ioan. Aquila. in tract. de monetar. potesta. par. 2. conclus. 2. volentes omnes haberi etiam in extrinseca bonitate variationis rationem fauore creditoris; durum sibi videntes, vt super pecunia lucrum faciat debitor cursu temporis, & creditor minorem consequatur summam, quam ipse soluit, vel quam illi tẽpore contractus ex rei venditione, vel alia de causa promissa fuit, & vidi creditores quosdam super hac lucri cessantis consideratione noctes insomnes ducere, & ob id Azonis opinionem summè laudat Io.

Rainaud

Rainaud de monet.nu.2.& varietatem Doctorum in hoc considerat Brun. particu. 5. Et illorum opinio præcipuè videtur obtinere, quando pecunia variauit de per se sine edicto, vt communiter contingit, quo in casu loquitur Bal.in consi.penultimo lib.1.licet ibi velit post Iacob. Butrigarij dari pecuniam nouam ad æstimationem antiquæ, prout & consil. sequ. post glo.in cap.conquerente in verbo duos solidos.de offic.ordina.Soc.consi.298.lib.2.& cum opinione istorum Doctorum transire videntur omnes illi, qui voluerunt in solutione quo ad valorem monetæ attendendum esse tempus contractus, de qua re dicemus infra conclusio. 10. Ego verò istam duritiem in hac opinione non reperio, & cum Bartolo, & sequacibus tenerem, Nam durior mihi videretur constituta causa debitoris, qui soluendo de moneta currenti tempore contractus, teneretur soluere maiorem quantitatem pecuniæ, quam fuerit in stipulationē deducta, contra pacta, & conuentiones,& non est dubium, quòd si debitor soluat creditori de eademmet pecunia, quæ currebat tempore contractus, ille remanet liberatus, vt latè tradit Natt.in consi.545. nec illa poterit à creditore refutari, nisi per edictum fuisset reprobata,quo casu seruandum esset,quòd dixi infra conclusio.11.nec erit considerandа extrinseca variatio, nisi illa variatio proueniret à deterioratione minutæ monetæ, quam si soluerē vellet debitor crederem nòn liberari, vt voluit D.Senator Sola.de mone. casu.7. Cæterum resolutio istius conclusionis rectè fiet consideratis verbis contractuū,& tenore obligationis,nam aliud est si sumus in mutuo, aliud in venditione in qua tempus ad soluendum datum sit, aliud in solutione, quæ fieri debet in ea monetæ specie, quæ variata non est in bonitate intrinseca tempore solutionis,aliud si solutio in moneta minuta fieri velit, quæ deterior reperiatur tempore solutionis, quam solebat esse tempore contractus; & propterea iuxta resolutionem casuum, de quibus infra tota hæc conclusio terminabitur, & discrepantes Doctorum sententiæ per diuersorum casuum considerationes conciliabuntur.

53 Nona erit conclusio.Debitorem † morosum teneri ad omne damnum,& periculum, quod sentiet creditor ex monetæ variatione,siue illa extra rem, siue intrinsecus cōtingat.Butr. in d.c.quanto.vers.vlt.casus.Gabr.de solut.conclus.3. nume.1.

nam creditor nullo casu debet ex mora debitoris damnum consequi. Abb.in d.c.quanto.num.12. in fi.& ita omnes tenẽt in l.cum quid.& in l. quod te.si cert. pet. Socin.sen.consi.298. lib.2. Boss.de monet. Sola casu 16. qui tamen hoc non credit verum in lucro cessante, quod lucrum considerari posset in extrinseca variatione, quod & voluit Castr.per eum relatus. Peregr.cons.13.num.8. libr.3. Plot. consil.18. & idem Sola in antiqu.decr.de pact. inter emp.nume.74.versi. Ego hoc casu. Sed hæc opinio non est tenenda, quia morosus tenetur præstare omne damnum, & extrinsecus monetæ valor propter moram debetur, ne sit in damno creditor, qui cum illo numero monetarum currentium tempore cadentis solutionis habuisset,vel meliores monetas,vel à melioribus lucrum certum perciperet, vt dixi in addit. ad d. Decis.174. & in hoc opinionem Bart. in l. Paulus. communiter reprobatam dicit Curt. de mon. numer.6. Laudens. numer.21. Gamma. decis. 374. nume.1.

Decima est conclusio in hac materia. Quod licet alta,antiqua, & profonda satisque agitata quæstio sit,cuius temporis valor in contractibus sit respiciendus, vt dicit Io.Rainaud.
54 de monet.in principio,tamen pecunia † restituenda erit creditori iuxta valorem currentem tempore contractus, & sic habito respectu ad tempus contractus,non autem solutionis, & hęc est cõmunis conclusio,& recepta in scholis, & palatijs, vt refert Viu.in silua.commu.opin.litera M. opin.516.Cepha. cons 31. num.8.Corn. cons.287. nume.18. & seqq.lib.1. Rub. cons.17 nume.1.& 2. Bellamer. d. c. quanto. nume.12. & ibi Henric. Boich. Andr. de Isern. in tit. quę sint regal. in verbo monetę. Alber.in d.l.cum quid.num.12.Camill.Plaut.ibidem. nu.109.lib.3.Boer.decis.327 nu.9.Afflict. decis.194.Menoch. cons.49.num.16.Surd. cons.368. nume.6. & 10.& consil.392. num.14. lib.3. & latissimè illam comprobat Collegium Louanij impressum post illam opinionem Viuij 516.& per multas etiam authoritates confirmat D.Pater meus d. decis.174. num.1. referens stilum Senatus, ita iudicandi,& vidi semper sine contradictione resolutum, & hanc conclusionem indubitatam dicit, & ab omnibus scribentibus receptam, Socin. iun.cons.145.num.94.& 97.Rub.d.cons.17.nume.1. & 2. Put. decis.149. num.1. lib.2. vbi optime declarat quomodo sit in

solutio-

solutione, temporum distinctio facienda. Et quamuis primo aspectu Doctores videantur in hoc articulo contrarij, quoniam aliqui dicunt spectandum tempus solutionis, alij tempus cōtractus, prout credidit Viu. in dicta opin. 516. reprehendendo Natt. in consf. 454. & Bertrandus in consf. 168. nu. 1. libr. 1. dixerit nullam habendam rationem variationis à tempore contractus ad tempus solutionis. Tamen re vera non sunt contrarij, sed concordes, vt aduertit Rainaud. num. 1. Brun. particu. 1. conclus. 1. omnes enim ad eundem finem tendunt, vt demonstrent, nullis existentibus contrarijs conuentionibus, pecuniam soluendam esse habita ratione ad tempus contractus, licet in solutione tempus solutionis consideretur, vt doctè explicat Iohachim. Misinger. singular. obseruat. centur. 4. cap. 1. dicens soluendam esse monetam vsualem proportionabiliter ad ęstimationem antiquę, & idem voluit collegium Louanij. nume. 57. & pulchrè explicat Borgnin. Caualcan. decis. 16. nu. 42. lib. 2. vt scilicet quo ad bonitatem intrinsecā tempus contractus, quo ad valorem illius solutionis tempus consideretur. Ratio huius conclusionis est, quia in dubio contrahentes censentur contraxisse iuxta valorem monetæ currentem tempore contractus, & ad eundemmet valorem stipulationē reduxisse. c. olim. causam. & c. penult. de censibus. Bart. & Purpur. in d. l. cum quid. Bero. & vterque Socin. quos sequitur Sola d. num. 73. Surd. consf. 220. num. 4. & 14. libr. 2. Rom. consf. 123. col. 1. Brun. par. 4. num. 2. & par. 9. num. 1. Spec. de solut. §. 1. in fi. Neque in hoc erit recipienda opinio Calcanei consf. 14. & 15. Aretini consf. 84. in princ. & fi. Barbat. consf.
55 19. lib. 4. qui † voluerunt in variatione, vel non attendi tempus cum illud non sit iusta causa mutandæ obligationis, vel vltimum tempus attendendum. l. si mater in fi. C. ne de sta. defunc. l. si quis aūt. in princ. D. de acquir. poss. quia cum ex mutatione temporis qualitas rei mutari soleat. l. seruus. §. qui fideiuss. D. de hæred. instituen. erit tempus attendendum, & melius erit attendi tempus contractus, quam solutionis. Quinimo Aretin. & Barbat. qui in eodem casu consuluerunt voluerunt attendi tempus solutionis fauore creditoris, quemadmodum ipse ex decremento damnū sentiret; licet ipsi velint tunc debitorem liberari, quando soluitur de illa pecunia currenti tempore contractus, quod credo verum; & semper cō-

Confirmauit Senatus,& in specie declarauit in præallegata causa Polongheriæ,de qua in 5.conclus. Neque minus comprobanda erit Rotæ Bononien.decisio apud Pet. de Benintend.decis. 29.& aliorum quos retuli in addit.ad Deci.174.quod hæc cōclusio ad solam intrinsecam bonitatem extendatur,quia omnem monetæ æstimationem comprehendit. Sed bene illa distinctio, quam facit Rota ibi admittenda erit distinguendo inter monetam,quæ est in obligatione, & alteram quæ est in sola facultate soluendi, vt primo casu attendatur tempus contractus, in secundo tempus solutionis, & in extrinseco valore tempus contractus attendi voluit Brun. vlt. conclusio. declarat. 5.

Sed vt bene percipiantur Doctorum scripta, quæ sine dubio confusa sunt in hac conclusione,quæ duplicem habet intellectum, quamuis clarior ipsa reddi possit ex disputationibus casuum,de quibus infra,tamen vt apertior inueniatur,ne in æquiuocis ambulemus tempus considerando, vel contractus,vel solutionis circa valorem monetæ duo exempla subij-
56 cemus. Primum est quando † contrahentes loquuti sunt in moneta minuta, vel quæ per minutam restitui, vel solui possit, vt sunt isti floreni Sabaudiæ parui ponderis, qui non reperiuntur, & contractus celebratus est, vel in tot florenis, vel in aureis de flo.octo,qui aurei apud rusticos nostros vocātur *scudi di moneta*, & sunt in communi loquendi vsu præsertim in emptionibus victualium, vt grani, vini, & similium, qui loquendi modus antiquissimus est, & tunc quæri poterit in restitutione, seu solutione fienda horum florenorum, seu aureorum monetæ, cuius temporis valor sit inspiciendus, an tempus cadentis solutionis, an tempus contractus; Nam si dicamus attendendum esse tempus contractus,iuxta communem conclusionem videndum erit qualiter sit facienda solutio, & in hoc casu sunt distinguendi duo casus,vnus est quādo moneta minuta est deteriorata, vel mutata,tàm intrinsecè,quàm extrinsecè, alter casus est, quando moneta minuta non est mutata aliquo modo,sed mutatus est valor aurei, vel argenteæ monetæ, similiter vel ob materiam, & substantiā, vel ob aliam causam extrinsecus contingentem, per quam creuit moneta in æstimatione: Et istis duobus in casibus si sequamur conclusiones communiter traditas, de quibus supra

in

in septima,& octaua conclusione,videtur clarum, quod mutata moneta in bonitate intrinseca, debetur augmentum per debitorem, ne deterior fiat creditoris conditio, nisi fuerit conuentum, quod solutio fiat de moneta currenti tempore contractus, & ad valorem tunc currentem, hoc etenim casu quicquid alij voluerint credo verius nullum augmentum deberi, vt dico infra casu.5. si vero moneta fuerit mutata in bonitate extrinseca, (vt nostri loquuntur) tunc pariter videtur expeditum nullum deberi augmentum, quia illa variatio non consideratur, sed attenta ista conclusione, variata moneta à tempore cōtractus ad tempus solutionis, videretur soluendum per debitorem, qui non sit in mora omne augmentum medio tempore contingens, quod secundum aliquos calculandum esset, ad valorem aurei saltem pro tertia, & ad valorem argenti pro alia tertia, iuxta declarationem, quam facere solet Senatus, quando inter partes non est conuentum, in qua specie monetæ sit facienda solutio; nam frustra inspiceretur tempus contractus inspecta persona creditoris, nisi solueretur illi pecunia in eodem valore, & pretio quo æstimabatur, & currebat tempore contractus. Verum dicere posset debitor, quod etiam tempore contractus consideratio, ipsius persona inspecta ille nullum soluere debet augmētum, modo soluat de moneta currenti tempore contractus, quia fuit prouisum, vt solutio fiat debiti in florenis, vel in aureis valutatis ad florenos octo (quod idem esse arbitror) nam à tempore cōtractus ad tempus solutionis, licet sit mutata moneta in valore, non tamen est mutatus valor floreni, qui semper mansit in eodem statu, & non valuit vltra grossos duodecim paruæ monetæ, prout valebat tempore obligationis, vnde siue solutio sit facienda de moneta minuta, siue de moneta grossa, semper erit satisfactum creditori soluente debitore illam quantitatem florenorum, seu aureorum monetæ, quæ fuit promissa, & nihilominus dicemus attendi tempus contractus considerata quantitate florenorum, quos soluere semper tenetur debitor, siue cresceret, siue decresceret florenus, & etiam crescente, vel decrescente minuta moneta, quæ est à quarto, vsque ad album inclusiuè, siue grossa, quæ est ab albo supra, tàm in argento, quàm in auro. Quo fit vtraq partium possit pro se allegare conclusio-

nem

nem istam circa tempus contractus attendendum, & sola hæc consideratur differentia, quòd posset contingere creditorem iuxta speciem monetæ, quæ soluitur ex facultate debitori concessa, de qua dicemus infra conclus. decimaquinta, habere quidem eandem summã florenorum, sed non eandem quantitatem solidorum alborum, & aliarum etiam monetarum maioris valoris, quam habuisset tempore contractus. Quocirca hæc quæstio redditur multum dubia pro intelligentia conclusionis nostræ, cuius temporis sit habenda ratio, Nam etiam tempore solutionis considerato eadem difficultas oriri potest inter debitorem, & creditorem, quia debitor dicet satisfactum creditori, qui habet tot florenos de moneta currenti tempore solutionis; creditor verò excipiet, quòd licet habeat tot florenos non habet tamen eandem monetæ quantitatem, nisi tempore solutionis considerato detur in moneta, tunc currenti augmentum, vel floreni, vel alterius monetæ prout habuisset si solutio fuisset facta tempore cõtractus, cuius q̃stionis resolutio pendet ex resolutione casus positi in 2. exemplo quinti casus.

Secundum exemplum esse potest, quando solutio fieri de-
57 bet in moneta grossa argenti, vel auri, & tunc † maior est difficultas, quia inspecto tempore contractus si debeantur aurei in auro creditori, & illi valebant flo. 10. tempore contractus, postea creuerunt, vsq; ad 14. & tãti æstimabantur tempore solutionis cadentis; si inspiciamus vtrunq; tempus posset pro creditore pronunciari, vt dentur quidem aurei illius bonitatis, quæ currebat tempore contractus, sed ad valorem currentem tempore solutionis, quando aureus non soluitur; similiter fauore debitoris dici potest, quod tempus contractus inspiciatur fauore illius, vt tempore solutionis non plus soluat, quam valorem aurei currentem tempore solutionis, ita vt soluendo in alia monetæ specie tot florenos, quot valebat aureus tempore contractus sit liberatus, & eo modo fauore illius consideretur tempus contractus; & idem dicendũ sit in crosopis, ducatonis, & similibus argenteis monetis; Atque hoc modo fauore debitoris istam conclusionẽ intelligit Bero. consil. 143. nume. 27. & 28. lib. 1. Cæterum communiter
58 magis † videtur receptum, vt ista conclusio non fauore debitoris accipienda sit, sed creditoris, vt colligimus ex allegatis

per

per Solam casu.24. nu.4. qui ita accipit istam conclusionem; & eodem modo accipitur, quod dici solet, vt soluatur de moneta noua ad æstimationem antiquę. vt similiter fauore creditoris dictum sit Io.de Plat.in l.2.C.de vet.nũ.potesta.Socin. sen.cons.198. lib.2. & dixi supra conclus.7. in fi. de quo dicto vide quod dico infra cõclus.proxima, vnde optime pro intelligentia huius conclusionis scribit Bertrand. in consi.168. in princ.libr.1. quod si non reperitur moneta antiqua, quæ currebat tempore cõtractus debet solui de noua, id quod deficit ad valorem antiquæ, nec ab ista communi intelligentia recedit Gabriell.in tit.de solut conclus.1.num.1.Crau.consil.887. num.1.lib.5.Socin.iun.cons.145.nu.94.& 96.lib.1.sed an vera sit in omnib.casib. ista resolutio videbimus infra in examine casuum in hac materia contingentiũ.Illud tamen notandum est, quod in dubio solutio intelligitur promissa de moneta currenti tempore solutionum. Alciat. cons.118. numer. 7 & ob id electionem esse debitoris dicit Curt. de monet. nume 30.

59 Vndecima conclusio sequitur; † solutionem monetæ faciendam esse de moneta proba, & expendibili, & inspecto valore antiquæ monetæ si antiqua moneta non reperitur. Rebuff.in l.2. C. de veter.nũmism.pot.Surd.consi.220.in fi.de qua conclusione licet aliqui dubitent, vt dicit Surd.tamen ab illa non erit recedẽdũ in praxi, ex traditis supra in proxima antecedenti conclusione, vnde quotiescunque antiqua moneta non reperietur, tenebitur debitor satisfacere creditori de noua moneta currenti iuxta bonitatem, & iustum valorem antiquæ monetæ; vt dixi supra, & omnem augmenti euitabit solutionem, si de moneta antiqua currenti contractus tempore soluere velit, vt pluries declarauit Senatus, & hoc iure vtimur; & quando soluitur antiqua per nouam fiet iusta calculatio antiquæ monetę, iuxta ea, quæ posui supra conclus.quinta.& huius rei exemplum esse poterit in istis florenis parui ponderis, qui licet antiquitus currere cępissent, vt testantur Neuizan. & Brun. & nostris temporibus fuerint fabricati,& aliqui apud me reperiantur, tamen hodie cõmuniter non expenduntur, nec reperiri possunt.

Sed hic maxima oritur dubitatio quãdo moneta per edi-
60 ctum Principis reprobata fuit, vel in pretio alterata † quomodo

modo sit facienda solutio; solent enim à Principibus hac in re multis de causis edicta fieri, vt dixi supra conclus. 4. Et in hac disputatione voluerunt aliqui non liberari debitorem, nisi solutio fiat de moneta currenti, & expendibili, & ad valorem antiquę monetę, alij voluerunt posse illũ soluere, de antiqua moneta; Ego verò duos casus constituo, & distinguo.
61 Primus est quãdo antiqua moneta est † in totum reprobata ob illius deteriorationem, & tunc loquendo semper in debitore, qui non est in mora, & in casu quando solutio est promissa in certa specie monetæ, prout loquuntur omnes Doctores infra citandi, quotiescunque creditor sibi voluit prouidere per illam cautelam quam tradunt Hostiens. & cæteri in c. quanto. & de qua dixi supra conclus. 2. circ. fi. sunt opiniones, & aliqui arguunt Bartolum nota contrarietatis in l. quod te. & in l. Paulus. Quidam enim voluerunt debitorem omnino liberatum esse ab obligatione quasi per interitum speciei per l. quod te. si cert. peta. cum ibi notatis, & ita tenuerunt Petrus, & Cyn. in l. cum quid. si cert. pet. & in l. in minorum. C. in quib. cau. restit. in integr. non est necess. Rom. in d. l. cum quid. & ibi Dec. & Cagnol. num. 95. Alexan. in d. l. quod te. num. 7. vers. teneo conclusiuè. Lauden. de mon. num. 14. Imol. in c. quanto. num. 18. de iureiur Qui mouentur per
62 tex. in † l. in ratione. 30. §. diligenter. versic. cæteris. D. ad l. falcid. sed ille textus non debet pro ista opinione citari, nam loquitur ibi I.C. de legato facto in certa nummorum specie, quæ posita erat in arca tempore testamenti, & quærebatur an illa reprobata, vel in totum deteriorata teneretur hæres pręstare legatum, & respondit non teneri, quia hæres per interitum rei legatæ liberatur, quæ ratio non militat quando
63 quis tenetur de necessitate soluere. Alij fuerunt † opinionis, vt liberetur debitor soluendo, vel monetam reprobatam, vel nouam per æstimationem illius, sed in totum non liberari, cum sufficiat idem restituere in genere, & in bonitate. Bar. in l. Paulus. & in d. l. cum quid. nume. 17. quem sequuti sunt Andr. de Isern. in tit. quę sint regal. in verbo monetę. Hostien. Io. And. Abb. & Ant. de Butr. in c. quãto. de iureiu. Albe. de statu. q. 103. p. 1. P. de Ancha. in clem. si beneficiorum. de decim. Roman in d. l. cum quid. nume. 19. vers. Tudic. Riminald. sen. in d. l. quod te. num. 5. Curt. de monet. num. 6. & 7. Aretin. in d.
l. quod

l. quod te. Anton. Gamma. decis. Lusitan.374. Et ad Bart. varietatem respondit Roman. & Riminald. vnde inquit Papiens. in form.libell.act. hypothecariæ super verbo Relaxandum.num.3.quod si non reperitur reprobata moneta sufficiat debitori dare aliam monetam ad valorem currentem, cum quia etiam opinione transit Bald.in l.Acceptam.quæst.17. C. de vsur.vbi licet obscurè,& dubitatiuè loquatur,tamen concludit ex æquitate debitorem, qui vsus fuit pecunia debere restituere æstimationem, quia non sit licitum lucrari cum alterius iactura Sed hoc casu frustra tractari de augmento credunt suprascripti, quia vel eadem species soluitur, vel eiusdem æstimatio,in quam rem adduci potest doctrina Bar. in l.diuortio.§.ob donationis.nu. 3. D.solut.matrimo.vbi voluit debitorem pecuniæ posse soluere in massa auri,vel argenti,aut metalli sicut etiam pro massa potest dari pecunia.l.1. §.fi.D.de aur.& argen.lega. Mihi tamen tuta non videtur ista opinio Bartoli, quam vir acutissimi ingenij Pinell. reprobauit in rubr.C.de rescinden vendit.prima par.num.14. Tertia
64 fuit † opinio, quod reprobata non soluatur, nec possit creditor cogi illam recipere, vt bene dicit P.Gregor. lib.25. sintagma.cap.14. num.2. sed soluatur de noua ad æstimationem antiquæ, prout currebat tempore contractus,& hanc sententiam tenuit glo.in cap.cum canonicis.in fi.de censibus,& alia glo.iuris ciuilis in l.eleganter.§.qui reprobos. D.de pignorat. act.per verba illius textus, quam glo.sequuntur Aretin.Fulg. Castr.& Ripa.in d.l.quod te.Iacob.de Rauen. Odofred. Bald. & Angel. in d.l.cum quid & ibi communem asseuerat Camill. Plaut.in sua repetit. lib. 3. nume.102.& in reprobata moneta ob deteriorationem sequitur Lauden. de mon. num.13. Brun. de augmen.particu.2.Cagnol.d.num.95.Ioan.Fab.in d.l. Acceptam. in fin. C. de vsur. & hoc casu quando respectu cursus in totum reprobatur communem dicit Ioã.Saison.in consuetud.Turonen.titu.36.de crimin.artic.1.colum.3.versic. primo ergo casu. Ratio est quia contrahentes censentur conuenisse de solutione in eadem specie modo non sit reprobata,& sit in vsu, nam in pecunia consideratur bonitas,prout est in vsu & æquè bonum est mutuum restituendum; quid enim si promisisti mihi restituere æquum, & mortuum restituas non liberaberis, nec dicetur moneta restitui, prout erat tempore obliga-

obligationis, quia tunc expendebatur, & hodie non currit in commercio, propter Principis prohibitionem, cui cum parendum sit sub pęnis in iure, & in edicto contentis, clarum est non posse cogi creditorem illam recipere, quinimo posset puniri debitor, qui soluere, & expendere vult contra præceptum, cui parere necesse est, vt considerat Curt. de mon. nu. 20. & præsertim quando edictum ponit expendentibus pœnam vitæ, & confiscationis bonorum. Quarta est opinio Ripę in d. l. quod te. nume. 24. qui distinguit an posita fuerit pœna
65 expendentibus monetam reprobatam, vel non, vt † primo casu possit reproba solui, & ea soluta liberetur debitor, qui non est in mora, secundo casu debeat soluere æstimationem. Sed ista opinio est ridicula cum velit liberari debitorem, & cogẽdũ creditorẽ reprobos nũmos accipere ꝯ pęnale edictũ;
66 Tu verò in hoc opinionum conflictu teneas † nullo modo liberari debitorem, qui tenetur soluere in eadem specie, nisi soluta æstimatione antiquæ monetę, & ob id opinio Cyni, & aliorum sequacium magis cõmuniter reprobatur; & soluendo æstimationem clarum est, quod tenebitur soluere cum omni augmento, prout illa species valebat tempore contractus, & tenebitur soluere de moneta vsuali, & expendibili, ita ut pręstetur materia pro forma, vt voluit Bart. in l. quod te. num. 6. & 7. & in l. vinum. num. 17. si cert. pet. & reproba pecunia non liberat soluentem, etiam quod iurasset soluere in illa pecunia. Bald. in l. fin. C. de non nu. pecun. quem sequitur Rimin. in d. l. quod te. nu. 5. vers. Et ad probationem. Bellamer. in d. c. quanto. nume. 10. Et pro hac opinione, coniungo ius ciuile, & ius canonicum, nam iure ciuili cautum est reprobata moneta per superiorem creditorem teneri de alia soluere. l. paulus. aliàs creditor. de solut. sed cum ibi non sit expressum, de qua moneta sit facienda solutio, Summus Pontifex hac de rè consultus rescripsit solutionem faciendam esse de pecunia vsuali ad ęstimationem antiquæ; quæ æstimatio si fieret iuxta antiquum valorem sine augmento remaneret in damno creditor contra mentem Pauli, & ideo æstimatio facienda est de moneta quidem, quæ currebat tempore contractus, sed ad valorem currentem tempore solutionis, vt habeat locum pactum de speciei restitutione loquẽs, prout optime cõsiderauit Aretin. in d. l. quod te. num. 4. nec est quod conqueratur creditor,

tor, cui alia species soluitur cum id facto Principis contingat, vt ponderat summa Astens.lib.3.tit.de solut.art.5. versic. sed quid si mercator. Vnde siue de florenis in specie, siue de moneta grossa fuerit facta stipulatio, & illa non reperiatur, vt contingit in florenis nostris debebitur valor floreni, prout æstimaretur, si esset in rerum natura, (nisi aliter de moneta soluenda in alia specie actum esset,) prout si edicto Principis reprobata fuisset, licet aliud sit in reprobatione expressa aliud in tacita. Ex qua conclusione colligimus errasse virum alioquin doctissimum Rober.Marant.qui in cons.138.nume.
67 1. & 2. deffendit † quosdam Gabellarios, vt liberentur per solutionem reprobatæ monetæ ex edicto Principis, eo prętextu, quod illi exegerint illam monetam ante reprobationem, & non sint in culpa, quia cum edictum sit generale, ac pœnale, atque omnes comprehendat vtique complectetur personā Gabellarij, qui ante edictum monetam reprobatam recepit, & ita vidi in isto casu obseruatum, pręsertim quando moneta, quæ reprobatur est alterius Principis, licet opinio Marantæ maximam sapiat æquitatem qua attenta dicerem, esse faciendam remissionem mercedis contra eundem Marantam, quando maximum damnum sentiret debitor, quod prudentis iudicis arbitrio relinquerem, quicquid etiam scribat Bertachin. de Gabell.2. par.q.25. nisi eadem Gabella à Principe proueniret, cuius culpa mutatio monetę fieret quo casu non teneretur debitor soluere, nisi de illa moneta.

Secundus casus est, quando moneta non est in totum re-
68 probata, sed per edictum fuit † reducta ad certum valorem, prout factum fuit de anno 1587.23. Iunij, & Romanorum temporibus primo bello punico mutatum fuisse nummi valorem tradit Plin.lib.33.c.3. & tunc licet optimi Principes ex prudentum consiliariorum voto soleant prouidere casibus contingentibus, prout factum fuit tempore illius edicti, Et Romanos apud Salustium fecisse legimus, si tamen quæras quid de iure dicendum sit. Reperies Bald. hanc quæstionem tractantem in l. Acceptam.quæst.17.C.de vsur.& dicit monetam recipi debere iuxta valorem currentem tempore solutionis, sed si mutatio fuit repentina, & creditor illam pręsciuit tunc consulendum est debitori, aut mutata fuit ex interuallo, & debitor expendit, & in suos vsus conuertit, vel conuer-

tere

tere potuit, & tunc ſuccurrendum ſit creditori, Ego tamen dicerem liberari debitorem, qui ſoluit antiquam ſpetiem monetæ in valore à Principe decreto, quia valoris, & ęſtimationis ratio tota pendet ex Principis arbitrio. l. 1. D. de contrah. emp. & quemadmodum pretia rerum ab illa variatione æſtimantur, ita & cætera commertia eadem proportione veniunt regulanda; nec de damno poterit creditor conqueri, qui eandem habet pecunię ſpeciem, cum qua eaſdem res comparare poterit, quas habuiſſet ſi pecunia alterata non fuiſſet, cum illęſa remaneat bonitas intrinſeca iuxta quam ad verum valorem moneta reducitur; & in hanc ſententiam inclinarunt Io. Andr. Bellamer. & Hoſtien. in c. quanto. de iureiur. Camill. Plaut. in l. cum quid. lib. 3. num. 114. Bal. conſ. 213. lib. 5. & in d. ca. quanto. num. 8. & iuxta hanc opinionem iudicaui tempore illius edicti, dum eſſem iudex ordinarius huius Auguſtiſſimæ Ciuitatis; & ſæpius declarauit Eccellentiſsimus Senatus. & hanc opinionẽ multis authoritatibus cõprobat recolendę memoriæ D. Senator Sola olim collega doctiſsimus in eodem Senatu in tracta. de monet. caſu. 24. num. 1. & nouiſsimè cenſuit idem Senatus in prædicta cauſa Comitum Polongheriæ hoc anno 1607. Et in hoc caſu bene aduertit Calcan. in conſ. 14. num. 2. ſolutionem faciendam eſſe, de moneta communiter expendibili non de varabili. Et quamuis D. Senator Sola in d. tracta. de monet. caſu. 28. diſtinguat vtrum à tempore contractus ad tempus edicti fuerit facta mutatio aurei diminutiuè, vel augmentatiuè, non putarem attendendam iſtam diſtinctionem, & quia mens, & voluntas Principis eſt per illud edictum reducere aureum ad iuſtam ęſtimationem, vt pretia rerum iuſto pretio ſoluantur. d. l. 1. D. de cõtrah. empt. ideo facta reductione non poterit creditor prętendere maiorem currentem tempore contractus cum habeat monetam auream, vel argenteam viliori pretio, & in ſpecie conuenta fiat ſolutio, & nihil deperit creditori licet plus, vel minus auri, vel argenti, aut minutæ etiam monetæ ſoluatur, & moneta eſt ſoluenda, prout Rex iubet vt dicit Maſuer. in ſua praxi tit. de ſolut. nu 5. & ſic confutatur, ꝙ ſcripſit Rom. ind. l. quod te. nu. 5. ver. ſed vbi per ſtatutũ; volẽs creditorẽ nõ poſſe refutare antiquã monetã, quia hoc nõ procedit qñ moneta eſt alterata iuſſu Principis, qui non vult antiquã monetã expendi.

Sed

Sed pulchra hinc insurgit dubitatio, si edicti tempore mo-
69 neta habebat vnum valorem, postea † contractus tempore creuit in pretio, & communi cursu, puta aurei fuerunt per edictum valutati ad flor. 13. grossos tres de anno 1603. contractus tempore valebat aureus flor. 14. quis valor erit attendendus? hæc quæstio fuit disputata in prædicta causa Polongheriæ, & dicebat creditor, quod non erat inspiciendum edictũ, quia ista edicta sunt annalia, & per annum euanescunt, & quatenus essent perpetua omnium consensu, tam populi, quàm ipsius Principis, qui ministerio suorum Thesauriorum eo pretio expendebat erant abrogata, & communem cursum attendendum, & sic, vel aurum soluendum, vel iustam æstimationem, prout currebat tempore solutionis, cum fuisset promissa solutio in auro, vel iusta aurei æstimatione, vt in statuto Senatum consuluit Aretin. consil. 111. & quatenus fieret solutio iuxta valorem edicti, esse faciendam solutionem de moneta bona, ad valorem currentem tempore edicti, non prout currebat tempore contractus, vel solutionis, habita proportione ad valorem aurei, vt æqualitas seruetur. Debitor verò dicebat esse attendendum edictum, quia variatio auri non erat in bonitate intrinseca, quæ fuerat edicto taxata, sed in extrinseco augmento, cuius non habetur ratio, & communem cursum esse abusiuum, & corruptelam, nec cogendum ipsum soluere ex pacto de iusto valore, nisi valorem iustum non alteratum, atque ita interpretandum esse pactum; & præsertim, quia excessus erat in modico. Et cum partes coram me comparuissent hortatus sum ad concordiam, quia re vera casus mihi videbatur difficilis resolutionis, & in simili causa, quæ cum D. Comite Aregnani vertebatur laudaui solutionem fieri de moneta currenti argentea, vel aurea, ad valorem currentem, calculando valorem aurei ad flo. 13. cum dimidio, & Dom. Comes acquieuit, sed in alia causa cum nollent partes coouenire, relata causa per Illustrē
70 Dom. Senatorem Filippam, censuit Senatus esse soluẽdum aureum iuxta edicti tempus ad flor. 13. grossos tres. Sed cum nihil dictum fuisset circa qualitatem pecuniȩ soluendæ pro ęstimatione aurei, sed tantum declaratum (iuxta solitum) solutionem faciendam pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro alia tertia in moneta minuta, maior surrexit dubitatio,

tio, an & in æstimatione argenti, & auri esset attendendum tempus edicti; nam D.Comes volebat soluere iuxta valorem currentem tempore contractus, creditor verò nolebat accipere, nisi iuxta valorem currentem tempore edicti, ad quod sententia se restrinxerat; Ego dicebam attendendum esse valorem currentem tempore edicti, quia licet edictum non loqueretur, nisi de valore aurei, tamen quia ex eo regulantur aliarum monetarum pretia; idem esse dicendum de alijs monetis, quòd de auro, & credo quod Excellentissimus Senatus ita declarasset, sed fuit cócordata causa, & facta solutio aurei ad flo. 13. grossos decem; de omni moneta iuxta cursum, qui erat tempore solutionis, & nūc etiam pendet articulus in reuisione, ob discordiam post concordiam inter partes ortam.

Altera potest occurrere dubitatio, quando bona moneta prius expendebatur postea edicto Principis alia deterior fuit fabricata, & iussa expendi pro pretio melioris, an liberetur
70 †debitor soluendo de viliori: Hanc quæstionem ad partes examinat. glo. in c. quis ignoret. 32. quæst. 4. & nihil resoluit: mihi autem videtur amplectenda opinio Io. Fabri in auth. hoc nisi. nu. 10. C. de solut. volens solutionem fieri iuxta Principis iussum, si prima moneta non reperiatur, sed si prima reperitur, tunc posse creditorem viliorem recusare, & petere, vt sibi soluatur de meliori currenti tempore contractus; & solent fieri ista edicta ad instantiam monetariorum pro lucro captando, & non sunt iusta, nisi maxima vrgeat necessitas; & ita videtur etiam tenere Guid. quæstio. 493. & facit ratio æqualitatis, quia sicut debitor reprobata moneta liberatur soluendo de noua, ita & soluendo de minus bona, quæ bonæ comparatur; & debitor de facto Principis non tenetur.

Ex istis resolui potest alia quæstio quam antiqui Iurisconsulti Abb. & Oldrad. examinarunt ille in c. quanto, nu. 12. iste consil. 250. quando Principis edicto fabricata fuit bona moneta, puta tempore contractus expēdebatur moneta, de qua erant necessarij flor. decem ad aureum constituendum, & de moneta noua sufficiunt sex, & Oldrad. voluit liberari debitorem soluentem de priori moneta, quando non fuit reprobata, & idem videtur sentire Abbas; Ego verò crederem relinquendum arbitrio debitoris, an velit soluere de prima, an de secunda, quia vna ad alteram habet iustam proportionem,

&

& ficut creditor pro flor. fex monetæ nouæ habet aureum, ita & habebit pro florenis decem antiquæ monetæ, & non erit in damno.

Duodecima est in hac materia conclusio, & quidem sub-
71 stantialis, quod periculum † in moneta contingens ratione bonitatis, nisi aliter expresse sit conuentum spectat ad debitorem, & non ad creditorem, qui nullum damnum consequi pro credito suo debet, nec in aliam formam nummos accipere tenetur. text. est in d.l.Paulus aliàs creditor.de solut.cuius text. considerata ratione voluerunt multi indifferenter omni casu augmentum deberi, quia ibi reprobata moneta vti grossa iussu Principis, aut Præsidis periculum debitoris esse decernitur, licet nemo de facto Principis, vel superioris teneatur, & Ratio est, quia pecunia est in eadem bonitate soluenda, vel restituenda.l.eleganter.§. qui reprobos. D. de pignor. act. Innocen.in cap. quanto. de iureiurand.& ibi Anton.de Butr. nume.12.Bartol.in d.l.Paulus,& ibi Apostilla antiqua in litera G.in fin. Idque verum esse omnes volunt habita ratione ad tempus contractus.l.cum quid.si cert.petat.cap.olim.de cēsib. Sola post Ias. & Socin. in decr. antiquo de pact. inter empt. num.72.Boss.de monet.num.2.Et quamuis Cardinal.Zabarel. in clemen.2.num.13.in fin. de decim.concludat mutationem cursus monetæ non imputari debitori, nisi post moram; Tamen contrarium tenent omnes communiter; sed Cardinalis opinio, (prout, & conclusio ista) meo iudicio habebit locum quando moneta in intrinseca bonitate mutata est, vt in substantia, & pondere, & illius mutatio efficit, vt altera moneta, quæ non est in cursu variata; in æstimatione, & valore alterata sit, nam tunc siue debitor sit in mora, siue non iniquum videtur esse, vt creditor alteratam monetam pro bona recipiat, quando bona soluenda est, aliàs standum foret regulæ cuidam vulgari, quæ etsi ridicula videatur, lepidè tamen materiam hanc augmēti aliaque pericula, quibus subiacet debitor pertingit, Et ea est. *Non præstabis, si præstabis non habebis; si habebis non tam cito, si tam cito, non tam bonum; si tam bonum, non tam bene.* prospexit enim huius prouerbij autor in axiomate de non dando mutuo, primo quod habiturus non esset mutuo dans, credens rem ad nullitenenses, profugos, aut alios qui bonorum cessione creditoribus

 satisfa-

satisfaciunt, secundo dum dicit, Non tam bonum, considerauit rei deteriorationem, quo in casu conuenit etiam monetæ deprauatio, & augmenti amissio, tertio considerauit iurgia, & lites ex dictione, Non tam bene, quia si creditor rem creditam æquè bonam recipiat, rarò absque iudicij strepitu, impensa, & labore assequetur, & hac cautela vtentes non haberent opus litigare super isto augmento, sed illa est contra charitatem Christianam, & præceptum illius, ideo nõ semper seruanda. Sed si moneta sit tantum mutata extrinsecus in valore non propter deteriorationem alterius monetæ, sed alijs de causis quas expressimus supra conclu. 3. tunc aliud est dicendum, prout dixi infra in quinto casu, & in secundo exemplo. Et ex ista interpretatione resolutio patet ad multos casus, de quibus infra specialiter dicemus. Quid autem sit quod Paulus ait in aliam formam nummos accipere creditorem non cogendum latè, & pulchrè ad materiam explicat Rober. rer. iud. lib. 1. q. vlt.

72 Decima tertia conclusio. Pactis † contrahentium in qualitate solutionis omnino standum esse. Bart. in d. l. Paulus. in fi. Debent enim ea, de quibus inter debitorem, & creditorem cõuentum est obseruari. l. fi. in prin. C. de iur. domin. impetr. Bru. de augm. in secundo præsupposito. num. 10. Aret. consi. 111. in primo præmisso. Calcan. consi. 14. num. 1. Sola casu 14. & propterea quotiescunque agitur de hac augmenti materia erunt per Aduocatos, & Consulentes verba instrumenti considerãda, vt post multos tradit idem Sola casu. 17. idcirco valebit pactum instrumento adiectum, vt debitor teneatur ad bonitatem extrinsecam citra moram. Purpurat. in l. cum quid. nume. 162. & 165. & dicit Laudens. de monet. num. 13. in fi. quod practicantes debent attendere conuentionem partium in moneta restituenda. Non autem valebit pactum, quod contra iustitiam contractus factum apparebit, vnde si pecunia fuerit data deterior debitori per creditorem mutuo, vt melior restituatur, & hoc animo factum fuerit, vt aliquid plus lucretur non erit huiusmodi pactum admittendum, sed vti vsuram sapiens veniet reprobandum, prout in specie ista tradunt Hostiens. in summa de vsur. in fin. Rodulph. de vsur. quæstione 45. & 46. Dom. Senator Manent. in suo paruo tractat. de contract. liuellar. pact. 8. numer. 10. Secus autem statuendum

tuendum erit si ad hoc simpliciter factum fuerit, vt bona moneta requiratur, prout ad cambium eadem solueretur, vt si mutuo fuerint data centum in auro, vel argento restituantur nam hoc erit licitum etiam, quod moneta argentea, vel aurea cum suo augmento restituatur.

73 Decima quarta erit conclusio; Consuetudinem † soluendi in hac monetarum variatione, vt plurimum attendendam esse, & cursum temporis spectandum. c. olim de censib. Host. in summa titu. de censib. §. ex quibus. versicu. quid si moneta. Bald. col. fin. lib. 1. Et hanc esse vnam maximam in iure nostro dicit Lauden de monet. num. 5. Et ex hac soluendi consuetudine ambiguitates contractuum resolui posse tradit Purpurat. in d. l. cum quid. num. 173. & seq. Alexan. consi. 21. lib. 2. Laud. num. 31. Curt. num. 31. Nam hinc arguimus contrahentes in dubia stipulatione voluisse intelligere, vt fiant solutiones de illa moneta, quæ solui solita fuit, quia talis censetur facta pro misio qualis est subsequuta solutio Brun. de augmen. in secũdo præsuppos. nume. 17. Et limitat. 3. & 4. & latè comprobat Crauet. in consil. 836. num. 10. lib. 5. Rub. consil. 75. Gabr. conf. 164. num. 7. & 8. Cæterum tria requiruntur ad hanc consuetudinem introducendam, nam tempus simpliciter non est causa iusta mutandæ, vel variandæ obligationis, & liberandi debitorem ab augmento, quod debetur habita ratione ad tem
74 pus contractus. Et primo requiritur bona fides † soluentis, & scientia recipientis, quod illa moneta, quæ soluitur est deterior, vel minor in valuta. Aretin. consil. 111. Bertrand. consil. 261. num. 7. lib. 1. Signorol. consil. 74. colum. 2. & 3. Secundo requiritur, quòd illa solutio fuerit vniformis per multos actus solutionum, licet ad inducendum solitum binus actus regulariter sufficiat, vt alibi scripsi. Nam ab actibus difformibus voluntas non declaratur. l. quæsitum. §. si quis eodem. D. de fun. instruc. & in hijs non potest considerari consuetudo,
75 † in quibus vsus varius obseruatioque diuersa contigit. l. nemo. § temporalis. de regul. iur. Barto. in l. 2. in princ. nume. 22. D. solut. matrimon. Capic. decis. 159. num. 39. Crauet. consilio 96. num. 6. & 134. num. 20. & in puncto isto consi. 870. nume. 7. lib. 5. & ex difformibus præstationibus, ac solutionibus non inducitur præscriptio. Calcan. conf. 121. num. 20. Franc. Marc. q. 205. par. 5. Afflict. decis. 280. nume. 9. Alexand. consil. 5. libr.

 5. Natt.

5.Natt.conf.106.num.10.& conf.309.num.9. Neuizan. conf. 5.num.31.Cagnol.in l. femper in ftipulationibus. num.22.de regul.iur.Rolan.conf.87.num.53.lib.2. Menoch conf 8. num. 17.& conf.37.num.39.& 67.Surd.conf.254.num.26.lib.2.& in iftis terminis Purpur.conf.522.num.10. & 14.lib.2. & fi fuiffet aliquo cafu proteftatum in receptione folutionum, tunc
76 confuetudo parum officeret.Tertiò requiritur†temups legitimum; ita vt confuetudo illa dici pofsit præfcripta.Sed circa
77 tempus variant Doctores,& contendunt: †nam Bald.in conf. vlt.lib.1.Oldra.conf.250.& Aret.cõf.111.voluerunt 30.annos fufficere, & hanc communem oftendit Surd. conf.335.num. 28.& 56.lib.3.Corn.verò in conf.181.nu.70.lib.2.& Curt.iun. in conf.24.verf.fed quid fortius.Gabriell.conf.164.40.annorũ fpatium,etiam in priuatis,requirunt.Mihi prior arridet fententia:nam p id tempus confuetudo talis videtur introducta; vt non pofsit condẽnari frequentius in cenfib.& annuis obligationibus contingit, de quibus tamen infra cafu 10.dictum clarius fuit. cum ifta opinione tranfit Boff. de monet. num.5. & in illam fæpius inclinauit Senatus nofter; nifi effemus in hijs perfonis, quibus præfcriptio nocere poffet, vt in feudis, & beneficijs,de qbus dicto in loco dicetur.Et in caufa Aftenfi de Buneis,etiam quod fluxiffent 27.anni, quibus durantibus folutio fuerat facta de moneta currenti tempore folutionum cenfuit Senatus augmentum deberi ad rationem antiquę monetę per tex.in d. c. olim. de cenfib.tenendo, quòd effent 30. anni neceffarij ad præfcriptionem inducendã 1602.22. Aprilis. quamuis medio tempore multæ variationes monetarum contigiffent, & creditor nunquam reclamaffet à qualitate folutionum, aliquibus tamen nempè Præfidibus illius Cameræ contradicentibus,qui tenebant eo cafu nullum deberi augmentum. Et in intrinfeca bonitate id videtur expeditum, vt illa femper non obftante confuetudine debeatur, & ita fe habere communem opinionem teftatur Andr.Gail.pract.obferuat.lib.2.obfer.73.Purpur.confil.179.& confil.522.præfertim quando tractu temporis moneta antiqua reduceretur ad minimam fummam, fi de currenti folueretur; nifi dictum fuiffet, vt folutio fieret de moneta currenti tempore folutionum, nam hæc verba videntur pofita fauore debitoris,vt ille ad augmentum medio tempore contingens non teneatur; vt
fimili-

similiter censuit Senatus in casibus, de quibus dicto casu, & dixi in 5. casu infra. Et hæc consuetudo solet etiam esse localis ab antiquo introducta, prout de consuetudine Venetijs obseruata testatur Peregr.consil.13.nume.3.lib.3. vt solutio fiat de moneta currenti tẽpore solutionis nulla habita ratione augmenti. Dicetur autem præscripta consuetudo in qualitate solutionis, quando pro quantitate, & specie vnius
78 † monetæ soluitur centum genus monetæ, vt si instrumentum dicat de florenis, & cum floreni sint diuersæ speciei, vt dixi supra conclus.2.num.23. pro floreno parui ponderis fuit solutus aureus, vel pro aureo floreno fuerunt soluti floreni parui ponderis ad rationem grossorum 12. Et tunc valebit præscriptio, vt plenè per Surd.consil.220.num.18.& ad hanc consuetudinem præscriptam,& antiquatam respexerunt omnes illi, qui scripserunt, quod de generali consuetudine solet fieri solutio de moneta, quæ currit, & expenditur tempore solutionis, vt post Curt.Roman.Aret.& Ioan.de Plat.tenet Rub.consl.17.num.3. in fin.illamque videmus etiam nunc seruari, vt fiant solutiones de moneta currente.Curt.iun.consil. 24.num.1.& plenè de omnibus istis tradit idem Surd.d. consl. 335.num.28.& 30.lib. 3.

Hinc succedit decima quinta conclusio; Quod quotiescũque non est conuentum inter partes, vt certa species monetę soluatur, quæ moneta non reperitur, possit vna moneta pro
79 alia solui, vt argentea † pro aurea, grossa pro minuta, minuta pro grossa; Et hanc conclusionem iure consuetudinario introductam omnes fatentur, contra ius commune, quo cauetur non compellendum creditorem vnam speciem pro alia soluere.l.2.§.mutui datio.l.cum quid. & l. vinum. si cert. peta.& ita in specie concludunt Rebuf in l.fin.C.de vet.nummisma.pot.lib.11.num.4.Bartol.in d.l.Paulus.num.3.in fin. & ibi Apostilla super verbo, Dare florenos litera E. Tiraquell. de retract.§ 1.glo.18.num.30.Abbas,Panormitan.in ca.quanto.num.15.vbi facit amplam distinctionem.de iureiur.Abbas antiquus in cap.2.de decim. vbi voluit esse in facultate debitoris soluere vnum pro altero.& ibidem Imol.num.11.Rom. in l.cum quid.num.21.& ad hanc consuetudinem se restringit Cagnol.ibi num.98.Didac.de nummismat.cap.7.§.vnico.nume.1. Et hanc conclusionem per multas rationes firmat Hie-

roſtym. Butigel.in d.l.cum quid.á num. 18.vſque ad 30.Camil. Plaut.ibi. lib. 3. num. 106. Ratio autem fundamentalis huius conſuetudinis eſt,quia ſufficit creditori ſummam promiſſam ſolui, licet in diuerſa ſpecie, cum damnum non patiatur, & ideò ſoluitur, ex permiſsione iuris, argentum pro auro.l. vnica.C.de argent.pretio.lib.10. Socin.ſen.conſil. 6. & ſtipulatio ſi fiat de moneta aurea pro argentea valet ſtipulatio. l. quæ extrinſecus.vbi glo.D.de verb.oblig.Et ad hanc ſolutionis ſpeciem monetæ pro altera reſpexerunt AEtoli apud Liuium lib.38.vbi hæc refert. *De pecuniæ ſumma quam penderet, penſionibuſque eius, nihil ex eo, quod cum conſule conuenerat mutatum, pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus vnus perſolueretur.*

Sed ne decipiamur in hac concluſione, quoniam aliquibus in iudicando durum videtur, vt creditor vnam ſpeciem pro
80 altera capiat, eſt aduertendum† ad id quod ab initio diximus vt hoc habeat locum quando ſolutio non eſt promiſſa in certa ſpecie, vel in tali ſpecie, quæ licet ſit in nominatione, & imaginariè, non tamen eſt in vſu & in curſu, vt eſt exemplum in florenis noſtris Sabaudiæ, & in libris Turonenſibus, Viennenſibus, Ianuenſibus, & ſimilibus alijs, quæ non reperiuntur: ſed ſi certa ſpecies ſit in ſtipulationem deducta, puta in tot ducatonis, aureis, duplis, vel ſimilibus, tunc non poſſet ſolui vna moneta pro altera contra conuentionem, iuramento præſertim accedente, ne damnum patiatur creditor, vt benè aduertit Papien.in form.libell.act.hypot.in verbo Relaxandum.num.2.in fi.Curt.d. num.23.Brun.in 2. præſuppoſ. nu.5.& partic.5.& limitat.2. Sola in decreto Ex frequentibus. num. 70. verſ. Qua in re. Et ideo, pro pleniori huius concluſionis intelligentia, ſunt meo iudicio diſtinguendi plures caſus, vltra illos quos ſuis locis examinabimus.

81 Primus caſus eſt, quando ſtipulatio † eſt facta in auro, vel moneta groſſa, tàm aurea, quàm argentea, & reſtitutio, vel ſolutio fuit promiſſa in eadem ſpecie cum iuramento, & tunc vel ſpecies promiſſa reperitur, & tenetur debitor pactum obſeruare, & iuramentum obligat præcisè ad factum. Alexand. conſilio 37.colum.8.lib.ſecundo. Guid. Pap. in terminis quæſtio.493.& ante omnes id videtur voluiſſe gloſſ.in clemen.ſecunda, de decim. ſuper verbo. conſueta. quàm ſequitur ibi

Imol.

Imol.numero decimo dicens generaliter, quod debet emi illa species monetæ; & re vera si penes debitorem illa non sit cum vbique campsores pro cambijs deputati reperiantur erit illa omni pretio à debitore emenda, vt pactum seruetur à quo consuetudo solutionis non liberat, & posset isto casu creditor reperire illam speciem monetæ penes amicum, & dicere debitori emas istam monetam, & mihi satisfacias, & hoc siue sit in mora, vel non debitor, quando fuit expresśè conuentum. Et ideo hoc in casu arbitror errasse virum alioquin doctissimum Dom. Senatorem Solam, qui ab antiqua sua sententia recedens, de qua supra, in nouo suo tracta. de monet. casu. 30. tenuit contrarium non obstante iuramento, illa ratione, quia iuramentum non operatur vltra agentium intentionem, nam præsupposito pacto clara est contrahentium intentio, vt illa moneta soluatur, & ideo prudentes solent illa cautella, vti de qua supra diximus, vt solutio fiat in tali monetæ specie, non autem de imaginaria, sed de expendibili, & currenti, de qua semper est intelligendum, vt dicit Calcan. consilio 14. numero secundo. Et quando solutio est facienda in certa specie monetæ vt in auro, vel argento non potest solui de pecunia ærosa, prout est pecunia minuta, vt post gloss. Bartol. Angel. Imol. & Ancharan. dicit Brun. in 2. presuppos. numero tertio, qui numero quinto dicit conclusionem illam soluendi vnam monetam pro alia non habere locum, quando in vna specie facta est stipulatio, & quando per illam solutionem damnum sentiret creditor. & designata quantitate in certa nummorum specie, est facienda solutio iuxta eam æstimationem, quæ viget tempore solutionis Bartol. in d. l. Paulus. in fin. cuius opinionem hac in re communem dicit idem Brun. in 8. limitat. colum. 2. & in 5. Ampliat. conclusio. vltima, & in hoc casu, quando valor aurei est declaratus per certam speciem monetæ, vt sunt grossi 45. nullam esse ambiguitatem dicit Purpur. consil. 179. libr. 2. & 522. lib. 2. & sequitur hanc opinionem Asin. de exequut. §. 7. c.
82 128. nume. 4. Si verò illa species non reperiretur, † tunc omissis altercationibus ego in prudentis Iudicis arbitrio relinquerem, de qua moneta sit soluendum, & ita arbitrium regularem, vt si de grossa conuentum sit soluatur de specie grossæ tunc currentis, si de minuta fiat solutio in moneta minuta,

expen-

expendibili habita, tamen ratione augmenti iuxta valorem currentem tempore contractus, vt in casu istius cōsuetudinis, dicit Laudens. de monet. nume. 23. & 24 & suprascriptæ opinionis ratio est præcipua, quia cum illa consuetudo generalis, de qua supra, sit magis ex ciuilitate & benignitate creditorum, quàm ex dispositione iuris introducta, vt dicit Parisien. à Didaco relatus in d. cap. 7. §. vnico. num. 1. non poterit cogi creditor inuitus contra pactum recipere aliud genus monetæ; si enim consuetudo sit in loco, vt vna moneta pro alia posit solui, & creditor conuenerit, vt in certa specie soluat, frustra ad consuetudinem recurretur, quia illa per pactum est sublata, quod leges rumpere vulgò dicitur, & pactis, ac conuentionibus standum est. l. 1. de pact. & dixi supra conclus. 13. & ita est intelligenda prima conclusio Didaci. quæ aliàs vna cum opinione Bart. in d. l. Paulus. reprobanda esset, vt scilicet Bartoli, & aliorum communis traditio intelligatur quando non est promissa certa species, vel illa quæ fuit promissa non extat solutionis tempore, vel à Principe fuit reprobata, aliàs à sua promissione creditor prætextu consuetudinis se liberare non posit: & ita in hoc primo casu semper iudicaui, & per optimos iudices iudicatum vidi, licet per alios multum in terminis errare, casus confundendo, viderim. Et idem esse dicendum arbitror in aurei obligatione, quæ fuerit promissa iusti ponderis, & bonæ lighæ; prout solent fieri multi contractus, & loquuntur in illis terminis multi Doctores, quos allegabimus in primo casu circa cōtractus vbi quid de augmento dicendum sit examinabimus, nam tunc clarum est quod ad speciē monetæ magis specificè contrahentes respexerunt, & vna pro altera non poterit persolui.

Hic autem dubitari posset si solutio sit promissa in auro, 83 & debitor † velit soluere tot aureos, vel duplas expendibiles tempore solutionis, qui tamen aurei non sunt eiusdem lighæ, & bonitatis, quæ erant tempore contractus, an sit audiendus creditor, qui hanc solutionem recipere recusat? Et videretur dicendum fauore creditoris, quod non sit cogendus recipere illam speciem deteriorem, prout in hac facti specie videtur sentire Cæphal. consil. 31. nume. 7. sed contrarium est verius, quia in æstimatione attenditur vsus communis, vt per Zabarell. in clem. 2. de Decim. nec materia attenditur, &

satis

ſatis eſt ſolui aureos bonæ lighæ, & ponderis, cum bonitas dicatur illa, quæ eſt communiter approbata,nec vllum damnum ex hac ſolutione conſequitur creditor, qui habet eandem quātitatem auri,& argenti, & qui lucratur augmentum contingens à tempore contractus ad tempus ſolutionis; Et cum hac opinione paſsim ſolet tranſire Senatus,etiam quod fuerint promiſsi aurei iuſti ponderis, & boni auri quia(modo in pondere non ſit variatio) bonitas intelligitur iuxta cōmunem loquendi vſum de tempore ſolutionis.glo.in capit.2. de maledic.Afflict.deciſ.194.num.5.Et hoc verum eſt,niſi talis eſſet deterioratio ex qua maximum creditor ſentire poſſet incommodum, prout diximus in concluſione circa intrinſecam bonitatem.

Secundus caſus eſt,quando fuit promiſſa certa ſpecies, ſed contrahentes vlterius ſibi proſpexerunt cōueniendo alternatiuè, vt ſoluatur aurum, vel argentum in tali ſpecie;vel vera
84 † valuta, prout ſolent cauti nummularij facere in eorū apochis, & in literis cambij, & tunc militare crederem.quod dicitur de conſuetudine, vt ſoluatur de quacunque moneta currenti, & expendibili; nec poſſet ſolui de reproba,vel deteriorata, vt bene, & optimè ſentit Caſtr.in l.cum quid.numer.6. Sed hoc caſu illa cōtingit dubitatio,de qua latè ſcripſi in ad-
85 ditione ad deciſ.174.an debitor poſsit totam ſolutionem † facere in moneta minuta, & ibi concluſi non eſſe cogendū creditorem recipere in tali ſpecie ſub prætextu illius valutæ, per rationes ibi adductas quas non repeto, & quia quando conuentio eſt facta de bona moneta expendibili, tunc neque de maiori,neque de minori eſt facienda ſolutio,ſed de media vti argentea,quę magis currit in cōmertio.glo.in c.2.de maledic. Calcan.conſ.14.num.6.7.& 8.& tradit Pinell.in rubr.C.de reſcind.vendit.par.1.nu.17.Luſitanię ordinatione cautum fuiſſe, vt quarta pars debiti tantum ſoluatur in pecunia vilioris materiæ, de qua etiam conſtitutione mentionem facit Ant. Gamma deciſ.374.nu.2. in fi. & alibi ſimiles extare leges municipales dicit Aſin.de execut.§.7.cap.128. in fi. cui conuenit illa cōſtitutio Ferdinandi,de qua meminit Mathęus Colerius in d.additione allegatus. vt vltra ſummam 25. aureorum non poſsit ſolui de minuta moneta,& in hoc ſemper ſum de teſtatus quorundam debitorum auaritiam, qui petentib. creditoribus

toribus bonas monetas,& illas plus iusto pretio acceptare recusantibus, ad æmulationē solent perquirere monetas minutas etiam pro solutione magnarum summarum,& sunt per ꝓbos iudices cohercendi, nam minuta moneta cudi solet pro cibarijs ordinarijs soluendis, vt debita proportio cum commercijs detur, & pro supplendo pretio grossioris monetę, & ideo á bonis Principibus,non cuditur de illa moneta minuta, nisi quantum pro ordinario vsu status expedit,& eo casu non crescit grauior moneta; Imo altera ratione minutam monetam currentem refutari posse arbitror, quia etiamsi illi expenderentur tempore contractus, quando non sunt bonæ lighæ,& iusti ponderis, vt contingere potest si boni sunt inscio Principe fusi,& deteriores tantum remanserunt, ita vt omnis bonitas intrinseca desit, nō possunt rectè solui, & hoc experientia ipsa docebit si ponderentur habita ratione ad quantitatem,& proportionem,quę ad marcham argenti construendam est necessaria, nam maior intrabit quantitas hodie in quarto summæ, quam antiquitus requireretur,& habemus ēt huius rei probationem ex ędicto facto de anno 1587. in quo illi solidi,& albi qui erant maioris valoris tempore fabricationis fuerunt per edictum reducti ad minorem valorem;& ideo hodie non posset debitor qui tenetur valutam soluere auri, vel argenti soluere in illa moneta sub prætextu, quod soluat de moneta currenti tempore contractus,quia illa est deterior etiam in bonitate intrinseca, & sequitur communis cōclusio supra relata conclus.7.quod monetam diminutam in bonitate intrinseca non cogitur creditor recipere, nisi cum augmento; & profecto durum esset cogi creditorem, qui soluit monetam auream,vel argenteam recipere ærosam,vt dicit Bertrand.consil.219.num.1. & 2.lib.3. & sequitur Afin. d. cap.128.num.4.& iudicauit Senatus Sabaudiæ, vt testatur D. Anton.Faber in suo pulcherrimo libro quem Codicē Fabrianum inscripsit.lib.octauo.tit.29.definit.37.

Tertius est casus, quando conuentio est facta in illis florenis parui ponderis, & in illa moneta fantastica imaginaria,
86† quæ non reperitur, & eo casu si simus in moneta proba cum contrahentes non respexerunt ad monteam grossam, sed ad paruam, & illa species non reperiatur arbitrarer positum in electione creditoris, vel soluere de moneta minuta

tempore

tempore solutionis currente iuxta consuetudinem, vel de moneta grossa, nec posse creditorem circunscripta opinione illa, de qua supra recusare solidos, & cabalottos, cum ęqualitas sit seruanda, & sicuti in conuentione alterius speciei non est damnificandus creditor, ita in ista non est debitori damnum inferendum, quando moneta non est deteriorata. Sed hoc casu sicuti, & in alio superiori solet Senatus, vti iam sæpius allegato temperamento, vt solutiones magnæ quantitatis fiant pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia
87 in moneta minuta; † quem stilum in hoc tertio casu iuridicũ arbitror, vt dixi in dicta additione mea; licet idem stilus aliquibus displiceat quando verus valor, seu valuta in speciei in obligatione positæ promissa fuit, dicentes non liberari debitorem, nisi soluat talem valutam, cum qua apud mercatores, & cambium posit reperire aurum, & argentum vel eam monetę speciem, quę fuit conuenta; verum stilus est obseruandus ex æquitate introductus, vt dixi in istis duobus vltimis casib. non autem quando certa species monetæ promissa fuit, & illa in commertio reperitur. Et cum distinctione horum casuum sunt intelligendi Doctores, qui de consuetudine solutionis loquuti sunt post Bart. in d. l. Paulus. ne creditor damnum patiatur, vt dicit Ant. de Butr. in d. c. quanto. num. 14. Apostill. ad Bart. in d. l. Paulus. litera E. quæ ponit exemplum in profecturo in longinquas partes. & illa Bartoli doctrina circa facultatem soluendi est sano modo intelligenda, quia ipse loquebatur, & scribebat Perusij vbi prout, & ferè in omnibus circonuicinis regionibus bona moneta cudi solebat, & expendi, & non erat illius minutę monetę, tam magna deterioratio, prout hodie est; neque ego possem cogi recipere monetam ære contaminatam quacunque præscriptione, & consuetudine non obstante. Hoc autem casu quando pro minuta moneta soluitur grossa argentea, vel aurea non attenditur variatio valoris cum illa species monetę non sit in obligatione, sed in facultate soluendi, vt post Bar. Abb. Aretin. Brun. Boss. & Crau. dicit Sola de mon. casu primo, num. 2. P. de Benintend. decis. Bononien. 39. in fi.

TRACTATVS DE AVGMENTO MONETARVM.

PARS SECVNDA.

In qua casus enarrantur quibus, vel deberi, vel non deberi augmentum iudicandum est.

SVMMARIA II. PARTIS.

1 *DOctores qui casus augmenti notarunt referuntur.*
2 *Definitio augmenti in prima parte posita explicatur.*
3 *Augmentum etiam incrementum dicitur.*
4 *Accessionis nomen generale, & plures continet Accessiones.*
5 *Acceßorium vnde dictum.*
6 *Adiectio pretij apud Iurisconsultos.*
7 *Accessio in materia monetarum quid sit propriè, & num. 9.*
8 *Accessio in moneta non est vsura.*
10 *Valor, pretium, & æstimatio differunt.*
11 *Pretium qualiter valori accedat.*
12 *Valor pecuniæ quomodo mutetur.*
13 *Princeps solus dat pretium monetæ.*
14 *Mutatione materiæ facta mutatur moneta.*

15 Iaco-

15 *Iacobus Butrigarij Doctor antiquus.*
16 *Debitor qui promisit pecuniam in eadem specie restituere, ad augmẽti solutionem tenetur.*
17 *Aureo nummo in solutione promisso, ille prȩstabitur ẽt quod valor fuerit diminutus.*
18 *Instrumento facto in certa specie monetæ, an eadem species debeatur, si non fuerit dictum in qua specie sit facienda restitutio.*
19 *Stipulatio facta censetur pro restitutione in eadem specie, quȩ fuit soluta.*
20 *Augmentum auri qualiter debeatur solutione promissa in tot aureis bonæ lighæ, & iusti ponderis. Quid si promißa fuerit vera valuta. num. 21.*
22 *Veri valoris æstimatio in moneta quomodo fiat.*
23 *Præfecti Cambio in republica vtiles.*
24 *Senatus Sabaudiæ iudicium comprobatur.*
25 *Stipulatione facta in tot aureis ad valorem tot grossorum pro singulo aureo, an augmentum debeatur. & nu. 28.*
26 *Aestimatio taxata ab initio contractus illa debetur in moneta.*
27 *Moneta minuta qualiter deterior fiat.*
29 *Mutuo tradens dicitur venditor.*
30 *Stipulatione facta in tot aureis de flo. octo, vel nouem, an debeatur augmentum. & nu. 33. 35. 36. 37. 38. 43. & 45.*
Difficultas quæstionis. nu. 31.
32 *Præsides, & Senatores annni 1593. in Senatu Pedemontano.*
34 *Variatio auri, & argenti prouenit aliquando à deterioratione minutæ monetæ.*
39 *Tex. in l. Paulus. de solut. ponderatur.*
40 *Debitoris damnum sicut creditoris est in materia augmenti considerandum.*
41 *Imaginariæ monetȩ solutio fit per aliam monetam de consuetudine sine augmento.*
42 *Floreni quare ponantur in obligatione.*
44 *Doctores qui tenuerunt augmentum deberi in casu florenorum declarantur.*
45 *Opinio authoris in obligatione florenorum.*
46 *Augmentum florenorum deberi censuit Senatus, cuius plures sententiæ referuntur.*
47 *Solæ, & Purpurati rationes confutantur. & nu. 48. & 49.*
50 *Surdi variæ opiniones in materia augmenti.*

51 *Augmen-*

Hacte-

Actenus generalibus propositis huius disputationis fundamentis habes studiosissime lector totam, ferè Theoriam, huius materiæ super qua multę in dies cótingentes, & quę in posterum oriri poterunt quęstiones, speculatione tua, & subtili contemplatione resoluere poteris. Nunc descendo ad secundam partem tractatus nostri, in qua rem ad praxim reducendo, particulares casus qui in hac disputatione frequentius in forensi palestra agitari solent, & in quibus pecuniæ Augmentum creditoribus deberi, vel non deberi iudicandum
1 tum sit, examinabimus. Quorum † multos licet proposuerit Anton. de Butr. qui melius inter antiquos hanc materiam tractauit in c. quanto. num. 12. & seqq. de iureiur. & nouissimè D. Senator Sola post Parisiensem, & Brunum; Nolui tamen, & ego priori quasi parte contentus illorum enucleationem subterfugere, vt saltem Iudices in tam ardua, & difficili controuersia aliquid certi decernere sæpius digesto, & trutinato negotio valeant, ac etiam Senatus Excellentissimi, atq; aliorum iudicum definitiones ad quas tanquam ad sacram anchoram refugere possint, intelligant. Et vnà cũ doctissimis viris, pręsertim cum Io. Fachineo viro Iurisconsultissimo lib. secundo suar. Illustr. controuers. capitu. 9. & 10. Ad principales materias casus, & quæstiones reducendo. Quid in contractibus. Quid in vltimis voluntatibus, Quid in statutis, & Quid in iuditijs deliberandum sit declarabimus; prout ferre poterit otium villulæ nostræ in hisce amenissimis, & fertilissimis, ac vinosis montibus Augustę Vrbis Taurini constitutæ, quo ad hęc scribenda caniculares, & ęstiuos calores, subterfugiẽs, & pacatiorem, & tranquilliorẽ vitam à iuditiorum periculis liberam agens, me contuli.

Sed priusquam ad casus deueniamus operæ pretium esse duxi (pro illorum faciliori resolutione) vltra superius positas cõclusiones aliqua de ꝓprietate huius augmẽti, de quo disputatur enarrare, vt sciant omnes quid sit augmẽtũ illud, de quo nos tractamus, & in sequentibus casibus disputat; ꝓ huius rei faciliori explicatione erit repetẽda, ac explanãda, definitio Augmẽti à nobis in principio primæ partis ꝓposita, ne termini cõfundantur, & vt obiurgantiũ aculeos effugiamus.

Definitio igitur nostra fuit *Augmentum monetę esse accessionem quandam, qua monetę valor publica semel authoritate constitutus, alteratur.* Huius † rei definitionem antecessores nostri
2 de materia tractantes nullam posuerunt, & Augmenti generaliter sumpti definitionem difficilem constituit Brunus in tracta.de augmento, neque immeritò, quia definitio omnis in iure periculosa dicitur cum illud non ab exquisitis logicorum regulis, sed ab ordinarijs Iurisconsultorum vsibus, & notationibus moderetur; Ideò sciendum est non omnes monetarum variationes, & mutationes placuisse nobis hac definitione comprehendere; sed illam tantum, quæ valori iam pecunię constituto., & æstimationi à Principe post monetam 1
signatam factæ accedens, illius pretium augere consueuit, & cum in prima parte cóclus. 3. dixerimus vniuersam monetę variationem, seu alterationem duabus necessariò de causis contingere quarum altera incrementum, altera decrementũ
3 appellatur, augmentumque sit illud † incrementum, siue latens, siue patens, quod valori accedit; & quod particulariter, & frequentiùs in quæstionem deducitur, an debeatur creditoribus, & ob id Tractatus noster de *Augmento Monetarum* sit inscriptus; de hac sola mutatione, quæ augendo procedit, est proposita definitio, vt conuertatur cum suo definito, & definitio sit iuxta Ciceronem oratio, quæ definit id de quo disputatur.

1 Dicimus autem esse Accessionem, quia accedit rei siue illa corporea sit, vt materia, siue incorporea, vt valor, & Ac-
4 cessionis † nomen generale est, & generaliter à Iurisconsultis vsitatum pro omni re, quę sorti principali accedit. & cum ea vnitur, tam pro rè materiali, vt est pecunia, quæ pecuniæ accedit, de qua in Rubrica. lib. 22. Digestor. tit. 1. *De vsuris, & causis, & omnibus Accessionibus*; frumentum frumento. l. frumenti. 12. C. de vsur. fideiussor principali adiectus. l. si seruũ stipulatus. D. de verb. obligat. prędium prędio, vt in alluuione quæ, & Incrementum appellatur. §. præterea. Inst. de rer. diuis. Quam pro re incorporea, vt est tempus, & possessio lege Pomponius. 13. §. 1. & per totam cum l. seq. D. de acquir. possess. cum tempus tempori accedit in Rubr. D. de diuers. tempor. pręscript. *& de accessionibus*. & in l. 8. 14. 15. & 16. eo. tit. Et medici Accessionem, seu Accessum dicunt in febribus.

bus. Et generaliter rei, & personæ. l. obligationum. 44. §. accesfio. D. de obligat. & act. l. si in emptione. 34. in princ. D. de contrahen. empt. vnde Vlpianus accesfionis nomen generaliter sumit, & eum cui res in diem addicta *Et vsucapere posse, & fructus, & accessiones lucrari*, ex Iuliani sententia est, scribit
5 in l. 2. D. de in diem addict. Ex quo nomine † Accessorium deriuatur, & ea quæ sorti accedunt accessoria vocantur. Et hanc etiam accesfionem addiectionem dicere possumus, vt
6 pretij adiectionem, (prout pretium pretio adijcitur) Iureconsulti dicunt. l. 11. 16. 20. 21. & 22. dicto tit. de indi. addict. & auctio adiectio dicitur à Liuio & Tacito, vt refert Cuiac. lib. 18. obser. cap. 21. & est tex. in Inst. de success. lib. in fi. & in venditione rerum sub hasta illa oblatio maioris pretij cum pretium pretio additur dicitur adiectio. l. 1. C. de vendit. rer. ciu. l. 2. C. de locat. præd. ciu. l. pen. C. de om. ag. de ser. & de istis adiectionibus est concepta rubrica lib. 10. C. de fide, & iu. has. fiscal. *& adiectionibus*, vbi subtiliter Cuiac. Propriè autem
7 Accesfio hic ponitur pro † illo pretio, quod accedit pretio, seu magis valori monetæ signatę pręfixo, & melius conuenit accesfionis, quam adiectionis nomen, quia adiectio fit sensibiliter, & frequentius quantitati adijcitur, accesfio verò rei insensibili, & qualitati accedit, & ideo dicimus esse *Accessionē quandam* quia non omnem continet accesfionē, sed eam tantum, quæ pretium auget, & sicuti teste Ambrosio Calepino, & alijs Grammaticis, Accesfionis nomine propriè intelliguntur ea omnia, quę ad legitimum, & certum alicuius rei numerum adduntur, ita in materia nostra, quòd vltra veram, & legitimam ęstimationem pecunię accedit, vt id ex quo pecuniæ valor augetur Accesfio meritò dici potest, Et non ineruditè Hermolaus ad Plinium Accesfionem nomen iuris esse dixit.
8 Sub hoc autem nomine non † comprehenderetur vsura, vt dicamus augmentum pecuniæ, pecuniam', & censum augere, & illam accesfionem vti sorti adiectam vsurariam esse, prout voluerunt Parisiensis, & Borguinus decis. 26. num. 25. & decis. 30. num. 87. 88. 90. 91. & 92. nam esset vsura si pecunia pecuniam pareret, & corpus corpori, seu quantitas quantitati adijceretur, sed hic accesfio ista fit rei incorporeæ ad rem incorpoream ex maiori valore ipsius pecuniæ, quæ cum in eadem specie, & qualitate debeatur, debetur cum sua

accesione hoc est cum augmento pretij extrinsecus causato, & inducto, & non potest dici usura, sed pars ipsius rei, cui accedit, & malè Doctores illi cum alijs sequacibus loquuti sunt, & hac in re viri alioquin doctissimi errorem
9 semper sum admiratus. Item dicimus esse Accessionem † quãdam, quia est propriè accessio precij ad valorem; statim enim atque pecunia charactere, & imagine Principis signata est, & auri signati nomen obtinet, & argenti, apretiatur à Monetarijs iusto pretio ad quantitatem auri, & argenti, vel alterius materiæ commensurato, & illud precium valor appellatur, vnde dicimus aureum nummum, ducatonum, & similes monetas valere tot florenos, tot solidos, tot grossos, & ille valor dicitur valuta pecuniæ a mercatoribus, & cambio, & ab illius generis trapezitis; & plus est valor quàm pretium, & æstimatio, Nam licet hæc tria videantur sinonima, tamen
10 † colligitur differentia apud Latinos authores, & præsertim in materia ista, quia pretium est quid incerti, & tribuitur vnicuique materiæ; valor verò est quid certum, & illud iustũ precium, quod monetæ constitutum fuit, æstimatio verò fit post signatam monetam ad valorem pecunię constituendum. & precium etiam dicitur à iuris authoribus. l. vnica. C. de argent. pret. lib. 10. l. 2. & fin. C. de veter. nummis. potesta. & pecunia etiam ipsa precium vocatur quo cætera omnia æstimantur, & definiuntur. l. 1. D. de contrahen. empt. & dixi in prima, & secunda conclus. Precium verò illud, quod Accessio appel-
11 latur ita † accedit valori, vt vnicum corpus, & pretium ipsius monetæ efficiatur, si etenim aureus nummus æstimatus fuit esse valoris trium librarum, vel 12. florenorum inde ex variatione contingenti, de qua diximus conclusio 3. crescat mediam libram, vel flor. duos pro singulo aureo, illud incrementum constituit aureo vnicum precium, sed quia illud pretium vnicum non est pretium iustum pecuniæ, sed abusiuum, abusu, nempè commertiorum introductum, magis dicitur accessio quædam pretij, quam valor; & propterea edictis prouidetur, vt tollatur illud pretium, & pecunia ad iustum valorem reducatur; & si opus sit fiat noua æstimatio ipsius pecuniæ. Ideo in definitione dicimus Augmentum esse Acces-
12 sionem qua monetæ *valor alteratur*, quia † valor pecuniæ signatæ mutatur, vel ratione materiæ, & qualitatis metalli intrinsecus,

trinsecus, vel ratione alterius monetæ per quam prior moneta æstimabatur, quæ fuerit alterata in liga, vel in pondere extrinsecus, & tunc incrementum sumit illam naturam illius rei, cui accedit, & alterationem facit, vt dixi in prima parte conclus. 3. & 6.

Diximus *publica semel authoritate constitutus*, quia vt dixi latius in conclusio. prima. Pecunia non est pecunia; nec moneta rectè appellatur, nisi publica authoritas accedat l. 1. D.
13 de côtrahen. empt. Principis etenim supremi, & illius cui hoc Regium ius tribuitur iussus expectatur ad iustum valorē constituendum, & sine hac authoritate nihil fieret, solusque valor, qui à Principe dictus est, nec aliud quicquam spectari debet. Quo fit vt nec ex corio, vel alia viliori materia, & carta fabricati nummi publico charactere insigniti reiici possint, Seneca teste lib. 5. de benefi. cap. 14. Ann. Robert. rer. iudicat. lib. 1. ca. vltimo. Ipsum etenim cudendæ, atque æstimādæ monetæ ius, regium est, & supremam refert Principis potestatem, & inter Regalia connumeratur in tit. de regal. & cū iuribus dominij Regij ponit Renat. Copin. lib. 2. de demanio titu. 2. nume. 16. & ob id non insulsè Solon nummisma ipsum legi comparabat, vt sicuti legem condere Regium est, ita nummisma cudendi authoritas vnius Regiæ facultatis sit peculiare, vt latius dixi supra conclusio. prima. Idque ius meritò cudendæ monetæ vocatur, quia magis in cudendo, seu charactere imprimendo versatur, quam in ipsa materia, quæ cuditur, & imprimitur, & illud incrementum, quod iusto valori accedit, contra publicum beneficium inuitis Principibus, & Magistratibus necessitate commertiorum, & infelicitate temporum est introductum, vt dixi par. 1. num. 32. Quo circa edictis eorundem, & municipalibus decretis, talis æstimatio comprimi solet, vt scripsi conclusio. 4. Adiecimus etiam *Semel*, quia pluries potest ab eodem Principe, & ius habente
14 valor mutari, sed aduertendum est, quod quando † mutatur valor monetæ propter auctam metalli quantitatem, tunc illa moneta solet transire in aliud monetæ genus, vt si aureo addatur maior auri quantitas, vel purior substantia, tunc nominatur ducatus, zechinus, dupla, & huiusmodi: & nullum cōsiderabitur Augmentum, nec pro aureo in stipulationem deducto dabitur dupla, vel ducatus; & solet mutari eo casu cha-

 racter,

racter, & forma monetæ. Cæterea ad materiæ intelligentiam percipies latius ex conclusionibus in prima parte positis.

Modò ad casuum examinationem accedamus, & incipiendo à contractibus quorum materia frequentior est, & in quibus disputatio est antiqua, & quæ teste Baldo in consilio pe-
15 nult. lib. 1. fuit disputata per Pisanos tempore † Iacobi Butrigarij, qui fuit de Foro Liuij conterraneus Rainerij, & floruit anno salutis 1300 & quem idem Bald. consi. 493. lib. 2. admodum extollit, dicens quòd fuit excellentior omnium iurisconsultorum totius Italiæ, & fuit præceptor Barto. vt ipse testatur in l. 1. num. 3. C. de pœn. iud. qui malè iud. & de illo plura commemorant Ioan. Fichardus, Bernardus Rutilius, & Catellanus Cotta. in Iurisconsultorum vitis. dicemus de mutuo in quo materia est frequentior, inde de alijs. Et quamuis vniuersas ferè in huius variationis quæstionibus contingentes altercationes, vnica distinctione satis subtiliter proposita inter extrinsecam, & intrinsecam bonitatem determinauerit Ioannes Borcholten Lunemburgensis in sua repetit. ad titul. quæ sint regal. à num. 58. vsque ad 64. & ibi cognoscatur quod in 10. conclusione quærebamus cuius temporis mutatio attendatur. Nos tamen particularius tractando singulares casus enucleabimus.

Primus igitur casus est, quando debitor, qui mutuam pecuniam recepit, illam habuit in tot aureis nummis, ducatonis, vel crosonis, aut albis solidis, & similibus speciebus, & promisit suo creditori pecuniam restituere in eademmet spe-
16 cie, quæ fuit soluta; & tunc † est expeditum deberi augmentum si creuerit illa species promissa, sicuti, & decrementum cótingeret periculo creditoris, Imo videtur frustratoria hoc casu quæstio de augmento, quia eadem species restituenda est, vt dixi supra in vltima conclusione, & in primo casu, quia cum augmentum illud sit accessio quædam materiæ coherés ex qua pecunia constituitur, vt in definitione nostra dicebamus, non potest solui pecunia debita quin secum augmentum ipsum soluatur, & hoc est quòd voluit Barto. de deposito loquens. in l. Paulus in fin. quem post multos sequitur Didac. de nummismat. cap. 7. §. vnico. num. 5. Sola de monet. casu 14. latissimè Bolognet. consil. 11. num. 34. & seqq. Et quamuis

idem

idem Sola casu 19. hanc quæstionem in casu proposito reassumens videatur tenere non deberi augmentum dicens sufficere dari eandem speciem in solutione, non autem maiorem numerum post Crauet. consil. 47. Brun. de augmen. limitat. 8. quæstio. 2. vt est in casu quando promissi sunt tot floreni, seu scuta de florenis, vt communiter rustici nostri loquuntur. Tamen ista opinio non est recipienda, prout illam vbi casus contigit reiecit Senatus declarando deberi augmentum hoc est eandem monetæ speciem cum suo augmento, siue in ea moneta intrinseca, siue tantum extrinseca bonitas consideretur, & hoc iure hodie vtimur, quia illa stipulatio est sine dubio posita fauore creditoris, qui voluit sibi prospicere, vt restituatur pecunia cum omni augmento; & hac cautela frustrabitur eo tantum casu quo vel promissa species non reperitur, vel per edictum reprobata fuit, quo casu augmentum nihilominus adiudicari fauore creditoris solet, & in solutione seruandum erit, quod dixi supra num. 57. & 86. par. 1. Et hoc est, quod voluit dicere collectan. in sua distinctione, quam refert Bellamer. in d. c. quanto. num. 13. nec ab ista opinione recedit idē Crau. & ipse Sola casu 14 & in eodem casu 19. dum voluit restitui numerum non minorem monetę stante hoc pacto ab eo, qui promissus fuerat obligationis tempore; nec obstat huic sententiæ tex. in l. 2. in princ. si certum petat. quē allegat Sola, quia ibi non præsupponitur conuentio de solutione facienda in eadem specie; & hoc primo casu si solutio esset facienda in aureo, & aureus non valeret tantum tempore restitutionis, sicut valebat tempore obligationis, modo aureus,
17 qui soluitur † sit bonę lighæ, & iusti ponderis debitor liberabitur. Roman. in l. cum quid. nume. 19. si cert. petat. qui dicit communem, & hic mora non attenditur, sed vtraque bonitas debetur. Purpur. in d. l. cum quid. num. 168. Papien. in d. verbo relaxandum. nu. 2. Guid. Pap quęst. 493. & in casu quo debitor est obligatus in auro late consuluit Surd. consil. 406. lib. 3. etiā bonitate intrinseca non mutata. & Mastrillus. Decis. 7.

Secundus casus est quando obligationis tempore solutio
18 est facta in auro, & argento, & in certa specie† numerata pecunia fuit, prout ex instrumento constat, & apparet, sed solutio non fuit in eadem specie promissa, vel fuit facta stipulatio in tot aureis, vel ducatonis, qui tempore contractus

valebant flo.10. & nouem respectiuè postea creuerunt ad flo. 15.& ducatoni ad 12.an illud augmentum debeatur creditori.Et tunc videretur positum in facultate debitoris soluere de qua pecunia velit, & soluendo in minuta nullum erit calculandum augmentum? Quinimo soluendo in eadem specie, quę non sit mutata, nisi in valore extrinseco augmentum ad sui commodum non ad vtilitatem creditoris videtur contingere, ex traditis supra conclus.octaua,& iuxta Bart.doctrinã in d.l. Paulus. num.10. cum quo transit Ancharan. in clem. si beneficiorum de decim.post Gulielm.de Cugno.& hanc opinionem per multa in huius casus terminis, & in mutuo defendit Parisi ensis quæst.92. de vsur.Item pro debitore facit quod tempus contractus in æstimatione monetæ est attendendum, vt dixi conclus. 10. vnde si tempore contractus aureus non valeat vltra florenos 10. vel solidi 70. vel floreni 14. vt postea creuit, quia si hoc fieret magis attenderetur tempus solutionis quam contractus contra communissimam resolutionem. Ideo videtur debitorem posse reducere summam debiti ad florenos iuxta communem vsum, & illam quantitatem florenorum soluere in qua voluerit moneta cum lucro augmenti.Sed & hoc casu augmentum deberi habita ratione ad speciem monetę, quę mutuo tradita fuit censuit Senatus, quia vt videtur sentire Brun.in 2. præsupposito num. 11. &
19 limitat.9.quæst.3.& 4.quando constat in qua † pecunia sit facta solutio in eadẽ censetur facta stipulatio pro restitutione, & illa specierum dinumeratio cẽsetur facta fauore creditoris, vt in casu augmenti illius calculatio citius fieri possit, non autem, vt dicit Sola casu 3.& 4.fauore debitoris, vt soluat minorem quantitatem, quia eandem speciem, & quantitatem, soluere tenetur. Et sic cessat, quod de valore extrinseco dicitur, quia illa conclusio procedit quando non constat de certa specie monetæ, quæ soluta fuit, sed quando de illa apparet ex ipso instrumento non est dubitandum quin saltem iuxta specierum in contractu positarum variationem dari debeat augmentum, ne creditor sit in euidenti damno, si solutio fieret in alia moneta, vel de eademmet sine augmento, & si non appareret ex instrumento in qua specie monetæ fuerit factum mutuum posset creditor sumere onus probandi,& facta probatione obtineret augmentum, quod summis mutuo

datis

datis contigit; quando in florenis non est reducta obligatio, & vt dicam in quinto casu. Et in hoc casu pro creditore pronunciatum à suprema curia Parisiensi Anneus Robertus rerũ iudicatar lib. primo cap. vltimo. vbi pro vtraque parte subtilissima more suo argumenta deducit, quem locum mirifica verborum serie fabricatum, pluribusque hystorijs refertum videas, & similem in casu retractus decisionem refert Rupellan. in Enchirido iuris Galliæ super verbo moneta. Neque obstat conclusio supra relata, quia respondetur fauore creditoris tempus contractus attendi non debitoris, vt communis scribentium schola docuit, vt dixi dicta conclus. 10.

Tertius esse potest casus; quando mutuo dati sunt, tot au-
20 rei in auro, & promissa † fuit restitutio in tot aureis boni ponderis, & ligæ, prout erat in casu super quo consuluerunt Cæphal. cons. 3 r. & Crau. cons. 47. & super quo in Senatu Burdegalensi quæstio mouebatur super qua scribit Boer. decis. 327. Et tunc arbitrarer idem dicendum vt in primo casu non secus atque si species certa promissa fuisset in restitutione, & debetur augmentum etiam quod non fuisset dictum, vt restitutio fiat in tot aureis iusti ponderis, prout in terminis consuluit Socin. sen. conf 6. num. 4. lib. 1. & ita per multas rationes, & authoritates in hoc posteriori casu quando solutio est facta debitori in tot aureis consuluit Collegium Louanij apud Flandros, seu Belgas, quod est impressum post commun. opin. Viuij opin. 516. num. 37. & 38. consulens deberi, vel aurum, vel monetam bonam currentem ad satisfactionem creditoris, quia certa quantitas scutorum auri est posita in obligatione, & iste est casus super quo consultum Esculi dicit Ancharan. in d. clemen. si beneficiorum. nume. 8. & quamuis Socin. in d. cõs. 6. videatur primo aspectu tenere contrarium, tamen ille transit cum hac sententia dum vult quod pro auro posit solui moneta, ad æstimationem antiquæ monetę. Et cũ ista resolutione transit hodie sine difficulate Senatus noster non obstantibus contrarijs cõsilijs, & decisionibus. Et quamuis hoc in casu quando in extrinseca bonitate augmentum consistit non deberi augmentum, nisi à die moræ voluerit Bart. in l. vinum. numer. 17. si cert. petat. & in l. cum certum. D. de aur. & arg lega. Bald. consil. 213. libr. 5. Aretin. cons. 84. in princ. & per totum, illorum opinio non est recepta, & illa

illa verba auri in auro efficiunt, vt teneatur debitor soluere vel aurum, vel augmentum auri; vt sentit Curt. de monet. num.25.& 26.

Quartus est casus, quando mutuo dati sunt tot aurei, vel in auro, vel in moneta argentea, vel etiam in minuta pecunia, vt in florenis, & restitutio fuit promissa in tot aureis,
21 vel argentea moneta grossioris ponderis, aut † illius vera valuta, prout erat in casu, de quo scripsi supra conclusio.15. in 2. casu. Dubitatio est ex illis verbis de vera valuta loquentibus, quia possent referri ad tempus contractus, ita vt soluente debitore de moneta currenti tempore solutionis ad valorem tunc currentem remaneat liberatus, nec creditor possit conqueri, cui soluitur verus valor aurei currentis tempore contractus, quod tempus in dubio attendendum esse probauimus supra conclusio.20. Verum, & hoc casu dicendum est deberi augmentum, quod à tempore contractus ad tempus solutionis monetæ contigit cuius valor fuit promissus in stipulatione, nam verius est, illam obligationem fuisse adiectam fauore creditoris, cuius fauore iuxta supra relatam conclusionem est quidem attendendum tempus contractus ne pecunia deterior, & in minore valore restituatur, sed æstimatio venit calculanda super moneta currenti tempore restitutionis, ita vt exempli gratia si aurei Italiæ tempore mutui valebant florenos vndecim, vel duodecim monetæ Sabaudiæ currentis, & nunc valeant quatuordecim, teneatur debitor, qui non soluit speciē in auro soluere florenos quatuordecim monetæ currentis, vt in simili specie late consuluit Surd consil. 392.& 438.lib.3.& dico in casu sequenti.limitat.prima, & cū ista resolutione passim vidi in proprijs terminis iudicare Senatum, & superioribus diebus, ita declarauit, & iudicauit in causa Comitum Polongheriæ, de qua supra mentionem fecimus, in qua instrumentum dicebat, quod fieret solutio certæ summæ pro bonis stabilibus in tot aureis in auro, aut eius vero valore; & multi ad tollendam hanc difficultatē solent addere instrumēto circa valutam, vt detur valuta in valore currenti tempore contractus. Et hoc casu licet quidam credant nullam posse oriri difficultatem circa speciem pecuniæ, quæ soluitur propter illa verba veræ valutæ, quæ significant, vt talem valutam debeat debitor trade-

re in ea monetæ specie, cum qua apud mercatores, vel cambium possit haberi aurum, vel argentum in stipulatione promissum, ego tamen vidi super hoc multum dubitari in simili casu, & Senatus tandem vsus est solita declaratione, vt solutio fieret de moneta currenti, & ad valorem currentem, sed pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia in minuta moneta, vt in solidis, & cabalottis, in quibus nullum cadit augmentum, & propterea cum altera die fuisset mihi resoluēda remissa similis cōtrouersia super instrumento quodam, quod conficiebatur inter Illustrissimos Marchiones Estenses, & Ciriaci ; super qualitate solutionis fiendæ temporis cadentis retractus cum summa esset promissa in tot ducatonis, aut eorum verum valorem, dixi esse adijcienda illa verba, vt non posset solui valuta ducatonorum, nisi in bona moneta; ita vt redimere volens non posset soluere in minuta moneta, vltra tertiam partem illius summæ reliquum, vel in auro, vel in argento solueretur. Sed grauiter altercatum vi-
22 di super illo vero valore, qualiter † sit æstimatio veri valoris facienda, nam debitor dicebat non teneri soluere vltra valorem iustum, non autem abusiuum, & creditor prætendebat habere omnem illam æstimationem, quæ tempore solutionis potuisset auro dari in emptione illius etiam, quod per edictum præcedens fuisset auro pręfixa certa æstimatio, vt erat in patria nostra; Et pro vtraque parte stat æquitas nam æquum videtur esse vt creditor non sit in damno, qui cum sibi voluerit per illam stipulationem prouidere, vt haberet saltē in alia moneta valorem speciei, quam non nisi pœnes cambium, & mercatores habere potest, cum agio grossorum sex pro singulo aureo, illud agium, quod per mercatores, & nummularios soluitur erit etiam in valore calculandum. Item pro debitore æquitas etiam consideratur, quia cum ex promissione sit obligatus soluere omne augmentum auri, ita vt pro florenis octo, quibus aureum tempore contractus prætiabatur nunc florenos tredecim cum dimidio soluere debeat, æquitas non videtur admittere, vt duplici onere grauetur. Et ego in facti contingentia ęquitate attenta declarabam non deberi valorem excessiuum, sed illa verba accipi debere de valore communiter currenti, & cum in emptione mercatores emerent aureum pro florenis 14. & communis cursus esset flore-

norum.

norum 13. cum dimidio, soluerentur pro singulo aureo de moneta currenti floreni 13 cum dimidio, quia illi grossi sex soluuntur, vel per auaritiam vendentium, vel pro commoditate ementium, & ille non dicitur iustus valor aurei, sed id quod excedit dicitur Agium, pro commodo quod consequitur is qui vult aureos in auro, quod non tenetur debitor, & valor non consideratur à vulgari cursu mercatorum, sed a valore & pretio quo æstimatur pœnes cambium ciuitatis; & probos monetę magistros & expertos, prout optimè considerauit antiquus glossator in clem. 2. de decim. super verbo Consueta, quam sequitur ibi Imola num. 10. dicens generaliter, fieri debere comparationem monetæ currentis cum moneta antiqua, iuxta pondus & consuetudinem cambij, quæ solet esse communiter, non autem faciendam esse iuxta casualem carestiam, vel vtilitatem illorum, qui habent aureos vendibiles, quorum iniusta merces esset à Republica reprobanda, ac grauissimis pœnis cohibenda, cum ponant isti sine authoritate Principis; & contra illius edicta pretium auro, & argento, quod Regali Maiestati reseruatur, vt dixi conclus. prima. Et pretia rerum non ex affectu, & vtilitate singulorum, sed à communi vsu, & voluntate functionem recipiũt l. pretia rerum 63. D. ad l. Falcid. Ideo iustus valor dicetur ille qui vel à Principe, vel à communiori, & frequentiori cursu originem habet, & glossam illam sequuti sunt Brun. & Sola, ille in principio sui tracta. num. 6. iste in tracta. de monet. casu 16. in fin. & doctè comprobat more suo Didac. de nummismat. cap. 7. num. 3. Vitalin. in d. clemen. 2. num. 20. de Decim. Boer. d. decis. 327. & dixi supra in quinta conclusione. Et propterea, quando crescit moneta vltra iustum valorẽ fiunt edicta per quę monetæ ad verum pretium reducuntur, & iuxta illa fiunt, & proponuntur cambia in Ciuitate, † quorum
23 manutentio vtilissima est; & si ad id bene aduerterent Domini Camerarij, vt Argentarij, & cambio præpositi officium suũ iustè, & legitimè exercerent, nõ ita facilè mutaretur monetarum valor, & penes istos, & monetæ minutæ, & aliarum tanta quantitas esse deberet, vt facilè cambia fieri possent; & in hac patria id solet ab antiquo obseruari gratia, & beneuolentia Serenissimorum Principum nostrorum, qui hac in re omnem semper operam, & diligentiam adhibuerunt. Et in

Ecasus cõtingentia iudicauit Senatus, vel edictum seruandum circa valorem, vel si post edictum maxima contigit mutatio, & communi cursu conniuentibus maioribus aurea, vel argentea moneta creuit, debitorem soluere debere æstimationem iuxta communem cursum, & ita fuit declaratum in prædicta causa Comitum Polongheriæ, & Aregnani. 1607. mense Februarij, de qua dixi dicta conclusio. 5. In hac tamen calculatione à Boerio dissentio dum ipse vult morosum debitorem non teneri soluere abusiuum, & excessiuum valorem de quo supra; quia contrarium verius arbitror ratione damni emergentis, quòd post moram posset sentire creditor, & ex traditis supra conclusio. 9. Quo fit vt probandam, & non
24 † contemnendam arbitrer Sacri Senatus Sabaudiæ definitionem, quam nouissimè retulit vir doctissimus Antonius Faber in suo Codice Fabriano. tit de solut. definit. 11. qui liber dum hæc prælo committerem ad manus nostras peruenit; qua cautum est, vt non tam ille valor inspici debeat, qui edicto constitutus est, quam qui communi hominum vsu, & commertio frequentatur, & media via in æstimatione per iudices eligatur, cum non vna eademque sit pecuniæ promissæ æstimatio. Sicuti etiam fauore creditoris pronunciatum testatur definit. 39. vt non esset cogendus accipere aureum pro pluris valore quam ab edicto taxatus esset, quamuis per abusum, & temporum licentiam passim pluris aureus æstimaretur. licet aliquando idem Senatus conuentione communis cursus facta abusiuum sequendum decreuerit eodem loco definit. 41. particulari ratione motus, quia debitor qui à creditore receperat tanto pretio expendisset. Illud tamen circa hunc casum præterire nolo, sed maximè notandum cẽseo addendo ad ea, quæ posui supra num. 81. quod si in obligatione posita sit certa monetæ species, quæ sit in commertio, & facile reperitur tunc, vel illa soluatur iuxta promissionem, vel valor qui à mercatoribus frequentius taxatur, & si in taxa discordent in iudicis arbitrio positum est, vt ipse attento cursu pretium taxet, vnde superioribus diebus cum quæstio verteretur inter duos nobiles Taurinenses super contractu in quo fuerat obligatio in ducatonis licet valor ducatoni communi cursu, & expendibili non excederet florenos duodecim, cum tamen inter mercatores, ad duodecim cum dimidio expenderetur Senatus

natus taxauit valorem ad flo. 12. grossos tres. 1608. 9. Septebris, & aliqui erant opinionis, quod non liberaretur debito nisi soluendo de illa met pecunia, quæ posita fuit in obligatione, vt sentit Io. Imbert. Rupellan. in Enchiridio iuris Galliæ super verbo moneta. circa fin.

Quintus est casus, quando aurea, vel argentea moneta est, quidem posita in obligatione, sed fuit præfixus valor tempore solutionis de moneta minuta; & iste casus potest dupliciter contingere iuxta verba contrahentium; vno modo si æstimatio fuerit præfixa in moneta minuta, & expendibili, vt in grossis, solidis, seu cabalottis, vel etiam de quartis posset dici, prout in tota Hyspania fuit instrumenta ad Marauéditios, qui non valēt vltra quartam partem quartorum nostrorum, Altero modo quando dictum est de scutis auri, vel argenteo nummo valoris tot florenorum pro singulo aureo, vel tot librarum, vt fit Mediolani, & Ianuæ, quæ moneta non reperitur, nec est in commercio, & de singulo exemplo est separa-
25 tim videndum. Primum exemplum † practicaui dum essem aduocatus in Excellentissimo Senatu, super facti specie consulenda transmissa a Ciuitate Nitiæ, vbi in instrumento facto de anno 1543. promissa fuerunt pro dotibus scuta 800. auri ad rationem grossorum quadraginta quinq; pro singulo scuto, prout in patria illa solent confici instrumenta ad valorem tot grossorum Sabaudiæ iuxta Galliæ consuetudinē, de qua testatur Tiraq. de retract. lignag. §. 1. glo. 18. nume. 28. Et tunc dubium est an debeatur augmentum iuxta valorē aurei nummi, vel habita tantum ratione valoris grossorum, qui sunt in obligatione positi, ita vt si illi non fuerint in bonitate intrinseca diminuti liberetur debitor, vel soluendo de illis, vel soluendo æstimationem habito respectu ad valorem illorum currentem: vt in exemplo aureus Italiæ erat valoris grossorum 45. tempore contractus, nunc valet grossos cētum sexaginta octo, vel 84. monetæ Nitiensis, an sufficiat soluere de moneta currenti grossos 45. qui non fuerunt mutati in precio, an verò teneatur debitor dare tantam monetam siue auream, siue argenteam, siue minutam, & ærosam ex qua pro singulo aureo habeat creditor grossos 168. Et omisso casu dotis, atque illo circunscripto, quia in eo posset considerari particularis ratio, prout dicemus infra casu. 10. loquen-

do

do genericè in alijs casibus; prout in terminis, & indiuiduo casum istum examinarunt Tiraquell.in d.§. 1.glo.16.num.28. vbi arguit ad partes, sed non resoluit. Cæphal.conf.31.libr.1. Didac.de nummismat.cap 7.§.vnico.num.5.in 7.& 9.conclusione.Boer.decis.327.in fi.Plot.cons.18.Peregr cons.13.libr.3. Curt.in consilio posito post tract.de monet.Rub.cons.17.pro debitore vltra multas rationes quas proponunt Peregrin. & alij, illa videtur consideranda,quod in hoc casu præcessit aurei æstimatio,quæ regulariter facit emptionem, & in mutuo tot aureos censetur emisse debitor ad illum valorem, ita vt vltra non teneatur iuxta Bartoli doctrinam in l. Res in dotē. D de iur.dot.l.æstimatio.solu.matrimon.& in l.Paulus.q.pen. fuit enim hic principaliter cōsiderata minuta moneta, vt illa soluatur pro grossa, ad euitandum auri,& argenti augmētum, prout etiam si decreuisset auri valor ad minorem summam grossorum 45.nihilomminus ipse debitor debuisset soluere illam æstimationem, & in contractibus commoda, & incommoda, quę extra rē proueniunt debent esse reciproca, vt æqualitas seruetur,nec videtur fuisse in intentione creditoris habere aureos in auro, sed grossos 45. pro singulo aureo in alia moneta currenti,& fuerunt in obligatione positi grossi nō aureus nummus,vt dicit Crau.cons.47.nam quotiescun-
26 que ab initio in contractu † ob metum mutationis monetarum est cautū de pecunia certa æstimatione soluenda pactio seruanda erit, nec mutatio nummismatum contrahentibus nocebit, vel proderit. l. penult. §.si mancipia.D.solut.matrimon.Bar.in d.l.Paulus.in fi.Socin.sen.consil.298.in princ. lib. 2 Cęphal d.consil.31.numer.3.lib.1.Surd.consil. 438.numer. 9.lib.3.Didac.d.conclus.7.num.5. vbi ponit exemplum in eo, qui promisit soluere centum nummos aureos Castellanos ad æstimationem quadringentorum octuagintaquinque marauedinorum pro quolibet aureo, & dicit solutionem faciendam secundum æstimationem taxatam ab initio contractus, & hoc videtur expresse voluisse Bart.in illa sua eleganti distinctione quam facit in d.l.Paulus.num.7.& 8.Et super simili casu consultus respondet idem Crau.in cons.887.num.2. libr. 5.vbi vult in materia census,quòd si fuerint promissi tot ducati in libris Astensibus,(quarum librarum vsus antiquus erat in patria nostra) sufficiat soluere tot libras,& omne commodum,

dum,& incommodum, quòd à diminutione, vel augmento, aurei siue ducati existit,ad debitorem pertinere citans ad hoc Aretin.Bald & Socin. qui tamen in alio casu loquuntur. nec recedit ab ista opinione in cons.836. & in hanc partem videtur inclinare.Cæphal.d.consi.31.in fin.dum voluit attendi valorem minutæ monetæ, licet in suo casu facta fuisset stipulatio in aureis nummis, & ita videntur sentire Rub. Didac. & Martin.Lauden. de monet.num.29 & fauore debitoris iudicatum testatur Boer.decis.327.in fin. Plot. d. cons.18.Quinimo vlterius voluit Barto.in d.l.Paulus.num.9.quod isto casu cum moneta minuta sit in obligatione, etiam quod debitor sit in mora nullum debeatur augmentum,ponens exemplum in cẽtum libris pecunię minutæ,quia moneta minuta,quæ non potest æstimari non potest deteriorari, & quia licet creditor amittat lucrum non tamen patitur damnum, & hoc sequitur Plot.in d.consi.18.sed hoc vltimum est pœnitus falsum, vt di
27 xi supra conclusio.9. nam etiam moneta † minuta deterior redditur, (vel longo vsu quo argenti quantitas in illa posita euanescit,& remanet cuprum, seu liga,vel ponderosa, & iusta à monetarijs sublata,vel deteriori excusa,)tàm in pondere, quàm in materia licet forma sit eadem; nec verum inde est, quod creditor nullum patiatur damnum, quia habet damnum euidens, & debitor morosus etiam lucrum cessans hac in re præstare tenetur.

Verùm in principali articulo. ego dicebam consulẽdo aduertendum esse an pretium † grossorum fuerit datum pro iusta æstimatione aurei ad demonstrationem valoris illius temporis,& tunc deberi,vel aureum,vel iustam æstimationem illius,prout creuit tempore solutionis;ita vt pro grossis 45. teneatur debitor, qui soluit de moneta minuta dare gross. 84. quia valor aurei ad tot grossos demonstrat imminutam bonitatem grossorum intrinsecus, & non respexerunt contrahentes ad illam speciem minutam, sed ad aurum cuius valoris expresio,& demonstratio fuit facta fauore creditoris,vt soluente debitore aureum,vel monetam grossam illa non detur vltra valorem, qui currebat tempore contractus, cum ille
29 qui dat mutuo dicatur † venditor, & magis fauendum sit venditori, quàm emptori. Bartol. in l. ex empto. in princip. num.4.D.de act.empt.Menoc.cons.49.num.30.Crau.d.consil. 836.nu.

836.num.11. & ista æstimatio solet poni ad demonstrandum, vt sciant posteri cuius valoris esset aureus tempore contractus non vt moneta grossa transeat in paruam, vt optimè aduertit D.Senator Sola de mon.casu 28.nu.4.post Cra consl. 761.nu.7. & sequitur Mastrilli. decis.7. nu.10. Sed si tempore contractus aureus non currebat pro grossis 45.sed plus vel minus cōiter expendebatur, tunc illam expressionem censeri factam fauore debitoris, & procedere quæ Crau.& alij supra relati scripserunt, non tamen esse creditori denegandam bonitatem intrinsecam illorum grossorum in obligatione posi. totum iuxta communes,& veras Doctorum traditiones, qd si moneta minuta quæ soluitur,& quę est in stipulatione posita non sit variata ab eo, quod erat tempore contractus nullum considerabitur augmentum, vt dicit Bertrand. in consi. 168.sub num.1.vers.præmissis.lib.1. & propterea huius considerationis ratione habita censuis Senatus in casu prędicto,& in dicta causa Nitiensi deberi, vel aureum in auro vel iustam æstimationem currentem tempore solutionis,ita vt darentur creditori pro singulo aureo grossi octuaginta quatuor monetæ Nitiensis, & hoc solum lucrari debitorem ex illo pacto, quod non teneatur perquirere aureos in eadem specie, sed posse iuxta consuetudinem soluere de alia moneta etiam minuta. 1591.mense Iunij.sequendo ea quæ in simili casu scripserunt Cæphal.d.consil.31.Calcan. consil.15. per totum. Natt. consil.302.Sola in decr.ex frequentibus par.1.num.71.Purpu. consi.522.qui consuluit in eodem casu Rubei,& ita etiam vidi iudicatum in vna Ceuensi de anno 1590.14.Decembris. vbi instrumentum dicebat de scut. 8. auri ad rationem grossorum 129.pro singulo aureo. Et in alijs causis vbi erat præfixa æstimatio non tamen iuxta valorem tunc currentem censuit deberi tantum valorem grossorum habita ratione bonitatis temporis contractus,per ea quæ tradunt Curt.iun. consl. 24.Rub.d.consi.17.& 75.Grat. consi.12. num.44. & 49. Surd. consi.220.lib.2.& ita fuit iudicatum me similiter patrocinante in altera Nitiensi de Moscatellis. 1591. 12. Nouembris. Referente Clarissimo Dom. meo Senatore Crauetta nunc primario Senatus Pedemōtani Præside dignissimo.Et me postea Senatore Referente in causa Communitatis Carcesanæ 1598. 10. Aprilis, & ad hunc casum referre possumus contractus,

Xx qui

qui fiunt in Marchionatu Cevæ ad libras minutas.

Secundum exemplum frequentissimum est in praxi,& vsu forensi, quia habitatores huius patriæ,& præsertim rustici nesciunt contractus facere,nisi antiquo more per traditiones habito,& seruato ad florenos Sabaudiæ,stipulando,vel florenos simpliciter, vel scuta de florenis octo iuxta Pedemontanæ regionis consuetudinem, vel de florenis nouem in patria Astensi,& in Canapitio, ac fere in tota Marchia Montisferrati; qua consuetudine attenta multi voluerunt nominatione facta de scutis intelligi de scutis monetæ, qui sunt vel de flor 8.vel nouem pro singulo iuxta regionum vsum:Et in hoc
30 exemplo maior † est difficultas, tum quia ista moneta est vt iam dixi moneta fantastica,& imaginaria, quæ non currit in commercio,& in ea non potest considerari,neque intrinseca, neque extrinseca bonitas, quia intrinseca nõ est cum deficiat species, extrinseca verò similiter non potest adesse,quia non cadit, nisi in moneta impressa,& quatenus aliqua chimericè veniret attendenda, non fuit mutata antiqua æstimatio,quę erat grossorum duodecim monetæ Sabaudiæ,in quibus grossis bonitatis consideratio modica est; tum etiam quia hæc moneta est media inter minutam,& grossam,& magis appropinquat minutæ quam grossæ,ideo dubiũ esse potest an istorum florenorum solutio sit facienda per monetas grosiores boni ponderis, & lighæ, vel per monetas minutas quorum etiam materia variata pro tempore est sola remanente denominatione floreni,& licet deterior imprimatur non mutatur floreni valor; & re vera iste casus mihi videtur difficilior
31 † omnium qui in hoc tractatu examinari possunt; Et in ea concurrunt,& è diametro pugnant receptæ conclusiones,superius propositæ circa intrinsecam, & extrinsecam bonitatem, & circa tempus contractus, & solutionis, & pacta,vel consuetudines certam monetæ speciem respicientes possunt pro vna vel altera parte adduci,& si in ipsis terminis perpendamus Doctorum,tàm antiquorum, quàm recentiorum traditiones, illorumque rationes examinemus res in volumen protrahetur, & nihil certi elicere possumus, vnde multi ad pacta,& genus contractus,alij ad cõsuetudinem solutionum, alij ad morem regionum circa interpretationem recurrunt, & in Senatu nostro vidi sæpius altercatum,& nihil resolutiuè

deter-

determinatum, imo cum primo anno mei ingressus in illo Sacro Collegio de anno 1593. mortuo tunc D. Patre meo Præside Astensi, capite illius Excellentissimi ordinis existête Excellentissimo D. meo Amedeo Ponte, qui in hac materia erat admodum versatus, tum ob ingenij acumen, & perspicatiam, tum ob illius maximam experientiam propter officium primarij Pręsidis in Illustrissima Camera per multos annos exercitatum, fuisset ab eodem Præside propositum, vt per omnes collegas materia ista ad certam sententiam reduceretur ob varias eiusdem Magistratus decisiones diuersis temporibus prolatas, cuius propositionis occasione, ego illum tracta-
32 tum incepi, assistentibus in eo sacro circulo † viris doctissimis, & consumatissimis, Carolo Ozasco Præside Astensi, Lazaro Baratta secundo Præside; Antonio Cerua tertio Præside; Gotofredo Balbo, Alexandro Guerillo, Ioan. Francisco Crauetta, Manfredo Goueano, Bernardino Brocardo, Vincentio Fauzono, Euangelista Appiano, Francisco Ferrerio, seu Incisa, Antonio Sola, Cæsare Cortina, Annibale Sandiliano, Ioan. Baptista Humolio, Ascanio Rubino, Antonio Guidetto, Ioan. Antonio Filippa, qui vltimus ante me sedebat, Clarissimis illius Magistratus supremi Collegis, & Senatoribus: re per aliquot sessiones discussa nihil fuit resolutum, & pro vtraque multæ rationes, & authoritates allegabâ-
33 tur: Atque in primis pro creditore allegabatur † tex. in l. Paulus. considerata ratione. I. C. ne damnum sentiat creditor ex solutione pecuniæ debitæ, nam hoc attento fauore illius in mutuo concludendum videtur, vel soluêdam monetam ęquè bonam, & in eodem pretio, & cursu qui erat tempore contractus, ita vt non minorem summam consequatur in aurea, vel argentea moneta illorum florenorum, quam fuisset côsequutus tempore contractus, exempli gratia si tempore côtractus ad faciendos, & constituendos centum aureos de florenis 8. vel ad summam florenorum octocentum soluendam, valente tunc temporis aureo florenos octo huius monetæ, centum aurei desiderarentur, & nunc valente aureo florenos 14. & ducatono argêteo florenos 12. debitor illos florenos octocentum, vel cêtum aureos solueret, cum aureis quinquaginta septem, & duobus florenis, vel ducatonis sexaginta sex, & florenis 8. certè minorem summam haberet hodie in moneta grossa,

 quam

quam tempore contractus habuit à creditore debitor, quo fit vt damnum sit euidens, & interesse palpabile, ac propterea dicendum esset augmentum deberi istorum florenorum reducta re secundum aliquorum sententiam ad valorem aurei in auro, iuxta ea quæ per Dom. meum traduntur in decisio. 174. & ibi per me, & dixi supra conclusio. 5. sentit etiam aliud damnum creditor, quia tempore contractus potuisset habere cum octo florenis vnum aureum qui nunc valeret flor. 14. etiam quod in arca habuisset.

34 Secundò facit quia † variatio auri, & argenti potest euenire ex deterioratione pecuniæ minutæ, quæ est posita in obligatione, vt diximus conclusio. 3. quo casu succedit, id quod diximus cōclusione septima, augmentum prouenieus ex hac variatione cedere lucro creditoris, vnde si solutio fiat in moneta grossa augmentum, quod prouenit in æstimatione, licet illud extrinsecus accedat, tamen quia prouenit ex intrinseca deterioratione minutæ monetæ totum debeatur creditori, & hæc est receptissima conclusio apud omnes à qua, nec contrariæ partis defensores recedere audent.

35 Tertio, quia præsupposita † communi conclusione, quod tempus contractus sit inspiciendum, atque illud ex magis cōmuni opinione procedat fauore creditoris, si tempus contractus attendimus, sicuti tempore contractus centum aurei in auro desiderabantur ad constituendam summam flo. octocentum, ita tempore solutionis nō minor aureorum summa erit persoluenda creditori, vt fiat debita proportio à tempore contractus ad tempus solutionis, & fiat æstimatio de moneta noua ad antiquam, prout faciendum esse tradunt Bartol. in d. l. Paulus. num. 7. & in l. cum quid. num. 16. vbi Alexand. de communi testatur. Socin. iun. consi. 145. num. 94. lib. 1. Cur. de monet. quæst. 1. Cagnol. in l. 2. num. 210. C. de pact. inter emp. Crauet. consil. 47. nume. 6. Didac. in tracta. nummism. num. 17. cap. 7. Socin. sen. consil. 298. lib. 2. Natt. consil. 302. Surd. consil. 392. num. 14. & consil. 368. num. 6. & 10. lib. 3. idem Nat. consi. 454 Fachin. controuers. lib. 2. ca. 10. & ideo si floreni, qui tempore contractus in pecunia minuta, vel grossa æstimabantur reperiantur, illi soluendi sunt, si verò non reperiantur in facienda illorum solutio de moneta noua, secundum tamen æstimationem, & valorem antiquorum florenorum si

reperirentur, & cum illi non reperiantur solutio fiet de moneta grossa, prout currebat illius valor tempore contractus, ad quem valorem partes respexisse censentur, nec cogitasse de mutatione postea contingente, vt dicit Surd.d.consi.368. num.28.& declarat Brun.de augmen.conclusio.vlt. declarat. vlt.vers.ex præfatis infertur alioquin si sufficeret soluere florenos cuiuscunque monetæ minoris etiam valoris,ac bonitatis,vel ponderis, quam essent floreni tempore mutui sequeretur minus solui, quam esset promissum, quod est absurdissimum, & contra naturalem æquitatem.l.iurisgentium.§ pretor.D.de pact.

36 Quarto, quia † pactis contrahentium in hac materia standum est, vt dixi supra conclusio. 13. sed hic pecunia est data cum expresione valoris ad florenos, Ergo illi floreni soluendi sunt iuxta valorem tunc currentem; ita vt aurei qui postea creuerunt dentur ad flo.octo,vel nouem, prout valebant tempore mutui.Boer.decis.327.num.9.P.de Ancha.in clem.2. de censib.Ranch.in addit.ad Guid.Pap.q 493.Calcan.in consil.15. per totum, & quamuis istam rationem ponderent alij pro contraria parte, ideo illi respondeat Barbat.in conf.19. nume.3.lib. 4. volens æstimationem isto casu non facere emptionem,si stipulatio sit facta pro aureis de flor.8.tamen dici posset, æstimationem facere emptionem fauore creditoris,ꝓ quo est facienda interpretatio, vt dixi supra in primo exemplo,cum voluerit sibi prouidere creditor,vt casu quo crescat moneta grossa non minuantur floreni ex illa prouenićtes, sed detur ad valorem florenorum currentium tempore contractus,ita vt non fiat æstimatio iuxta futuram contingentiam, sed iuxta præsentem consistentiam.

Quinto hāc opinionem non solum in mutuo, sed & in alijs
37 contractibus, & siue agatur † de florenis, siue de libris,& solidis,quorum species non reperiantur fauore creditoris mihi videntur tenuisse;Purp.in d.l.cum quid. nu.169. si cert.petat. ponens casum in locatione.Oldrad.consi.168.versic.Ad tertiam quæstionem, vbi voluit quod si moneta in obligatione posita non sit in vsu, fiat æstimatio iuxta valorem floreni si esset in rerum natura, habita ratione ad intrinsecam bonitatem.Barbat.consi.19.lib.4.Aret.conf.11. & 84. qui in eodem casu cum Barbatia consuluit.Bosl.de monet.nu.3.versicu. sed

difficultas est, & ex recentioribus Surd. consil. 220. lib. 2. & consi. 368. per totum. lib. 3. vbi vult augmentum creditori debitum esse ad valorem auri, quod & voluit Afflict. de florenis loquens. decis. 194. & in tit. quæ sint regal. super verbo monetæ. num. 15. & in hanc partem fauore creditoris videtur inclinasse idem Purpurat. in consil. 179 lib. 1. & 522. lib. 2. Natt. in eodem casu emphyteusis. consil. 302. & 664. in dote Pancirol. consi. 186. num. 10. & in omni contractu generaliter Rimina. sen. consil. 705. lib. 4. Et omnium latissimè Dom. Senator Sola in decreto ex frequentibus. num 84. & in tracta. de monet. casu 33. & latius casu 48. num. 15. & seqq. & casu 49. qui vbique dicit hanc opinionem sibi magis semper placuisse, & iuxta illam iudicasse.

Pro debitore verò quod isto casu nullum debeatur augmētum facit primo expressio speciei, quæ posita est ad genus
38 monetæ, quod magis minutam, quàm grossam† respicit pecuniam; vnde satis erit si de moneta proba, & expendibili soluantur floreni in obligatione positi, cum non auream, nec argenteam monetam respexerunt contrahentes, sed florenos, qui soluuntur in tot solidis, albis, cabalottis, & similibus monetis minutis, quæ monetæ regulariter nullum augmentum, nec variationem recipiunt in bonitate intrinseca, & multo minus in extrinseco valore variantur, vnd floreni sic hodie valent grossos 12. monetæ currentis, sicut valebant centum annis elapsis; & nihil præiudicatur creditori, cui sufficit habere talem pecuniæ qualitatem, & quantitatem ex qua constituantur aurei de florenis, vel summa florenorum in obligatione posita, modo minuta moneta, vel grossa non sit in substantia variata, vt dicit Rub. consi. 17. num. 3. Sola casu. 6. & 9. & hoc stante cessant, ea quæ in primo, & secundo fundamento alterius opinionis dicebantur: Neque enim hoc in casu
39 † militat, quod Iul. Clar. ait in l. Paulus. cum ibi creditoris fauore pronuncietur propter ærosam monetam, quæ iussu Pręsidis fuit reprobata, & est casus singularis, de quo dixi supra conclusio. prima, num. 12. Minus considerari potest damnum creditoris, quia debitor potest illi dicere, quod est in Euangelio, amice non facio tibi iniuriam, quia pacto conuenisti mecum, vt tibi traderem tot florenos, & tibi traduntur floreni eiusdem valoris, & ponderis, & æstimationis in monetis,

quæ

quæ currebat tempore contractus, quarum variatio non attenditur dum ab extrinseca æstimatione proficiscitur, iuxta ea quæ dicta sunt supra conclusione octaua; & minus non soluitur cum tot floreni soluantur, vel aurei de florenis, quot fuerunt in obligatione positi; & æquę bonum creditori restituitur.

Secundo quia si ratio temporis habenda est, prout supra in tertio fundamẽto dicebamus, nulla æquitas suadet, vt magis
40 † attendamus præiudicium creditoris inspiciendo tempus contractus, quam debitoris inspiciendo tempus solutionis, cum solutio sit facienda in certa monetæ specie, quæ non erat tempore contractus, & minus reperitur tempore solutionis, & imputet sibi debitor, qui contraxit in illa specie monetæ imaginariæ, & poterat cautius stipulari, & non sibi prouidit, & in hanc se iniecit difficultatem culpa propria, quæ illi est ascribenda; Et ridiculum mihi videtur quod Surdus, & alij volunt isto casu calculationem augmenti faciendam ad aurei valorem, cum nihil minus in obligatione fuerit cogitatum, quam de auri specie; imo aureum ad monetam reduxerunt, quando in florenis contraxerunt, vel de aureis monetę, nempe de florenis 8. vel nouem loquuti sunt, & ideo in hac calculatione Surdi errorem notauimus supra conclusi. quinta. num. 43. Et quænam æquitas patitur, vt solum attendamus damnum creditoris, & non respiciamus vice versa damnum debitoris, qui maiorem quãtitatem florenorum soluit, quam tempore contractus receperit, eo præsertim considerato, quod debitores pauperes sunt, ære alieno oppressi, & vt plurimum solent graues vsuras persoluere, quorum respectu nullum deberi augmentum à minimè moroso debitore tempore Pilei antiqui iuris glossatoris Pontifex decreuit, & communem illius traditionem Dom. meus ostendit in d. decis. 174. Idque præsertim in mutuo considerandum est, quod gratuitum est, & gratia solius accipientis fieri solet; vnde iniquum esset in mutui restitutione seueram interpretationem aduersus debitorem facere.

Tertiò, quia si consuetudinem solutionum spectemus, cum vna moneta pro alia soluatur, idque fit etiam antiquissima huius patrię consuetudine receptum, vt isti floreni soluantur, vel in moneta minuta, vel grossa, & de moneta currenti tem-

pore solutionis, ita etiam consuetudo introduxit, vt solutio
41 harum † specierum fiat sine vllo augmento, vt in hac ipsa specie considerat Peregrin. consi. 13. libr.3. & alij quos circa istam consuetudinem soluendi adduximus supra conclusione decima quarta. Et re vera antiqui nostris rurales nesciebant istam subtilitatem, nec requirebant in restitutione pecuniæ augmentum, quando obligationes erant factæ ad istos florenos, vel ad scuta monetę, cum haberent tot florenos, & aureos quot in idea sibi proposuerant tempore contractus, nihil æstimātes lucrum illud quod ex speciebus mutuo traditis in arca, vel pœnes debitorem recipere potuissent, sed istas subtilitates Doctorum opiniones introduxerunt, casuum differētias non distinguentes, nec considerantes, quando vna species monetæ fuit in obligatione posita, aliud enim est si fuerit promissa restitutio in auro, vel argento, vel in ea monetæ specie, quæ reperiri potest, aliud si in floreno, vel minuta moneta, quæ semper eadem fuit, nec variata, vel reprobata reperitur, & quam minutam monetam potest soluere debitor, qui florenos soluere tenetur, vt de libris in tot denarijs soluendis tradit Lauden. de monet. num. 33. Et in obligatione facta de
42 † tot scutis florenorum octo, vel nouem id videtur particulari ratione concludendum, quia ad hoc illa æstimatio imaginariæ monetæ ponitur vt certum aurei pretium sit, nec varietas communis, & solita attendatur. l. æstimatis 50. D. solu. matrimon. sicuti, & ipsorum florenorum monetæ imaginariæ sit stipulatio fauore contrahentium, ne variatio contingat, & vna eademque solutio semper fiat vniformis, & sicuti illa taxatio est proficua creditori cui in casum diminutionis grossioris monetę debentur illi floreni conuenti ita debet esse vtilis debitori ne ad imparia iudicetur attēta præsertim illa æquitate, vel maxima, quod debitor qui pecuniam, vel auream, vel argenteam recepit ex qua illi floreni fuerunt cō stituti non expendit pro maiori pretio, quam tempore contractus extimaretur, & cum hodie per commertiorum abusum hodie creuerit aureus in auro, & argentea moneta vltra verum illius valorem non est iustum, vt cum damno debitoris tam excessiuo augmentum debeatur.

43 Quarto hanc opinionem † in indiuiduo tenuerunt classici scriptores, & acutissimi viri, tam antiqui, quam recentiores;

&

& primo Barto in d.l.Paulus. qui bene percepit legum rationem,& præsertim ipsius Pauli in d.l.qui etiam in moroso debitore hoc in casu nullum deberi augmentum concludit, quam Bartoli opinionem multi receperunt; & communem dicit Cagnol.in l.cum quid.num.95.si cert.petat.Bald. consil. 213.lib.5.qui dixit præfixa æstimatione deberi illam quantitatem florenorum,& non maiorem respiciendo ad casum nostrum, quia dubio procul maior florenorum quantitas solueretur creditori si darentur aurei,vel grossæ monetæ,prout valebant tempore contractus,si tempore obligationis creuerũt in pretio,quam sit conuentum, vt experientia docet, & dixi supra,& ita Baldi responsum interpretatus est Crau.in consi. 887 num.7.Natt.consil.454. Peregr. in fortiori casu d. consil. 13.lib.3.& in eodem casu dotis, & in florenis Sab.Plot.consil. 18.qui num.19 hanc esse veram, & communem opinionẽ asserit. & cum Bart.tenent Castr.& multi antiqui.Caballin.qui Senatus Parisiensis placito confirmat de vsur.num.748. Vincent. de Franch. decis.508.part. 3. Et Brunus noster post latè examinatas huius contingentiæ quæstiones, in hac tandem residet sententia in quinta particula,& limita.8.num.6. in tertia quæstio.& num 11.& par.prima principali partic.6. num. 1.& part.17.num. 1. versic.puto tamen. Et quando nulla intercessit variatio propter intrinsecam deteriorationem monetarum siue paruarum, siue grossarum, id receptissimum esse colligimus ex allegatis supra conclusio.octaua. & in debitore in tot solidis Ianuensibus concludit Aretin. consil.11. & consil.111.& quando variatio venit sine mora, & culpa debitoris P. à Bella Perticá,quem refert Bellamer.in cap.quanto. num 14.de iureiuran.Ioan.Gall.quæstio.302.Papon. Arestor. lib. 10.titu.6.Aresto.2.& in pulchro casu super censu,quod soluitur Principi Gabriell.consil.164.præsertim nume.2. 3. & 4. lib.1.Curt.iun.consi.24.P.de Benintend.decis.Bonon.39.num. 2.in illa distinctione, quam facit.Borgnin.latè,& copiosè more suo etiam in dote loquendo.Decis.26.num.25.& latius decis.30 num.87 par.3. vbi conatur ostendere tale augmentum sapere vsuram, & de illo non posse præsupposita etiam mora vsuram solui, examinando statutum Papiæ, quod hac de re loquitur,& ibi ostendit à muleribus contra conscientiam tale augmentum peti.& cum hac sententia video semper iudicasse

cassè supremam Senatus Parisiensis curiam, quæ omni casu augmentum negauit, vt testantur Parisiens. Io. Gall. & Papo. & nouissimè Annæus Robertus rerum iudicatarum lib. 4. ca. 18. & quæ ab eodem lib. 1. cap. fi. referuntur in stipulatione aureorum in auro locum habent.

44 Neque obstant authoritates † contrariæ; quia loquuntur vel quando species certa promissa est in auro vel argento, & grossiori moneta, licet specificata ad solidos vel ad libras, vt dixi supra in primo exemplo, & istis casibus loquuntur Rub. Purpur. Socin. & late consuluit Surd. cons. 392. & 438. libr. 3. vel quando fuit facta stipulatio ad florenos auri, & sic maioris ponderis, vt Panciroll. & de istis florenis loquuti sunt Bar. in l. res in dotem. D. de iur. dot. P. de Ancharan. in clemen. fin. de decim. & in hoc casu procedit communis opinio, de qua per Aret. cons 11. & 111. vel loquuntur in casu diuerso, vt Barbat. & Natt. in quo est diuersa ratio, vel bonitatem tantum florenorum considerant vt Oldrad. & Natt. & eo casu tunc augmētum concedunt quando moneta minuta per quā florenus æstimatur est effecta deterior ab eo, quod erat tempore contractus, & per illam deteriorationem creuit valor grossæ, prout considerat idem Purpur. consil. 522. nume. 36. versic. & ita diligenter, & num. 37 & 41. & in fine. & in consil. 179. & hic tandem se restringunt vbique. Sola. præsertim in decr. antiqu. nume. 73. & Surd. qui clarius prosequitur. d. consi. 392. & 438 & illorum rationibus particulariter infra respondebo. & hoc voluit expresè Nat. d. consi. 302. & consi. 454. & cons 664. lib. 4.

Quid dicemus in hoc arduo, & difficili articulo, in quo tot
45 excellentissimi patres dubitarunt? Mihi † vt ingenuè fatear, circunscripta debitoris mora, & præsupposito nullam esse deteriorationem, neque in moneta grossa, neque in parua, sed solutionem fieri per debitorem in moneta proba, & quæ currebat tempore contractus, semper placuit mitior sententia fauore debitoris, vt nullum omnino augmentum hoc in casu debeatur, cum tempus præsertim solutioni præfixum est, & grauiter errasse omnes illos, qui contrarium vel scripserunt, vel iudicarunt suis arbitratus; & ita tenebam compilando Decisionem D. mei 174. num. 5. sequendo scripta D. Senatoris Solæ, qui refert decisionem Senatus in causa de Ruschis,

& cum ostendissem scripta mea collendissimo patri in dicta decisione posita, quæ non erant in libro suo non displicuit mea opinio viro doctissimo, sed addidit tantum illa vltima verba, quæ sunt in versi.sed aduerte;censens ex opinione Grati deberi augmentum florenorum, quod & ante illum voluerat Oldrad.in d.cõs.168.& ego defendi in exemplo superiori, sed in hoc casu in mutuo ad tempus promisso transirem simpliciter cum illa opinione, quam & tenui in additionibus meis ad d.decisionem, cum rei non existentis augmentum liquidari non possit, vt per Surd.consi.335.lib.3.Sed quia contrarium vidi postea in multis causis determinatum, non auderem propter authoritatem Dominorũ meorũ,ita audacter hanc opinionem hodie tueri; sed cum temperamento D. mei transirem, vt sola bonitas florenorum, quæ à tempore contractus ad tempus solutionis cõtingit creditori adiudicetur, argenti magis (ad quam qualitatem appropinquat florenum, vel libra) quam auri ratione habita, vt conclusi supra
46 in quinta conclusione versic.sed dubium est, & cum hoc † temperamento sæpius transiuit Senatus ita declarando, tàm me referente, quàm alijs dominis, & in causa D.Margheritæ de Mulatijs sororiæ meę, quæ fuit relata per D.Senatorẽ Solam de anno 1590.die vndecima Maij, in qua contendebatur super instrumento venditionis pro summa scut.2600. de florenis nouem pro scuto, iuxta consuetudinem Astensis patriæ, censuit deberi augmentum florenorum,& idem in alia causa Montisregalis de Trombettis 1591.17. Octobris. Et in causa Caresanæ, de qua dixi supra me referente 1598.10. Aprilis. vbi aderat instrumentum de tot aureis ad florenos octo. Et in pacto redimendi, ita vidi iudicare totum Senatum in vna Cuniensi Caualerij contra Britios. 1 5 9 1. men. Septembris. Referente D.Cortina, in qua instrumentum dicebat de venditione facta in tot scutis de flo.8. pro singulo, confirmata sententia priorum iudicum, qui pro redimente iudicauerant nullum augmentum deberi, in qua causa ego pro Caualerio amico meo scripserã.Et hodie tutior videtur ista opinio propter euidentem deteriorationem minutę monetæ, quæ licet sit de antiqua est tamen effecta deterior, vt dixi supra prima par.num.85.nec potest in eadem bonitate persolui, prout leges & omnes Doctores voluerunt, & ob illam deteriorationem

nem grossioris monetę pretium variauit, quo casu augmentum deberi conclusimus non tamen vnquam auri augmentũ tribuerem, ne contra suam conuentionem tale damnum patiatur debitor, qui maior fauore,& benignitate,in re præsertim dubia gaudere debet; Eoque libentius in hanc descendere debemus opinionem, quia isti floreni, & minuta moneta minus etiam grossa, non creuit ob deteriorationem minutæ monetæ, & ærosæ nostri Principis, quæ parum mutata est ab ea, quæ antea ab officina publica prodijt, sed propter introductionem externæ monetæ Mediolanen. Ventę, Messerani, Frinchi, & similium, & nouissimè ob importationem caballottorum Montisferrati, & aliarum prauarum monetarum status Mediolani nouiter impressarum, quæ omnes reprobæ sunt,& ille Serenissimi Ducis nostri longe meliores,cuius rei periculum sentire non debet debitor, qui minutam monetam Sabaudię potest soluere,quę si non sit alterata nullum facit augmentum in floreno, & in cuius etiam facultate positum est soluere monetas grossiores auri,& argenti, quæ cum non sint effectæ deterioris materiæ,& ponderis,ab eo ꝙ erant tempore contractus, nescio quare illas respuat creditor licet cursu temporis maioris æstimationis reperiantur. Vnde in in alio casu in facti cōtingentia dicebam, quod si paruum interuallum fuerit inter tempus contractus,& solutionis, ita vt non possit dici pretium grossioris monetæ creuisse ob deteriorationem minutæ monetæ, vt est quando eadem moneta reperitur, tunc non possit creditor vllum augmentum prætendere, & habeant locum quæ de extrinseco valore communiter traduntur, sicuti etiam locum habent in alio casu, quę de intrinseco communiter omnes scripserunt, vt in vtroque casu considerat Andr.Gaill.pract.obser.lib.2.obser.73.num.6. 7.& 9.& procedit tunc ratio I.C.in l.Paulus, qui de intrinseca variatione loquitur, & nos de extrinsecus perueniente æstimatione tractamus,prout in definitione nostra augmentum definitum est. Qua quidem stante definitione necessario fatendum est eos, qui dicunt pro imaginaria, vel minoris moneta purioris pecuniæ augmentum creditori deberi,quando debitor non est in mora nescire, quid sit augmentum; Nam cum illud definitum sit à nobis supra in principio esse accessionē pretij ad valorē publica authoritate præfinitum:duo sequuntur,

tur; Vnum quod tale incrementum non potest contingere in moneta imaginaria, Alterum quod floreni illi, seu scuta de florenis, & libræ cum sint in sua qualitate positi in stipulatione nullum aliud incrementum habere possunt, nisi illud quod eidem monetæ si reperiretur vsus commertiorum tribuisset, nec in præiudicium debitoris posset illa moneta non existens per aliam maiorem æstimari cum accessione, ne maior sit accessio, quam patiat r ipsa monetæ natura, quæ est in stipulationem deducta, & stipulationis forma à qua contrahentes recedere non possunt, vt dixi conclus. 13. & illa ratio, quã plurimi tradunt, quod ideo non debeatur isto casu augmentum; quia creditor si moneta decresceret nollet recedere à florenis in obligatione positis non est parui facienda. Nam quamuis verum sit, quod decrementum valoris aureæ, & argenteæ monetæ rarò fit, & non nisi per edicta principum succedat, tamen illud etiam verissimum est, quod illo casu adueniente creditor vellet sibi solui de moneta taxata, & diminuta in pretio, & tradere illos florenos, quia illi positi sunt in obligatione, ad hunc effectum, vt sibi tot floreni soluantur vt diminutionem effugiat; Ergo est magna iniquitas si velit pretio aucto à debitore cõsequi maiorem aureorum, & florenorum quantitatem, quàm sua ferat obligatio, & in praxi vidimus quod cum vociferaretur diminutio monetæ grossioris per taxam Cameralem, omnes quærebant contractus reducere ad florenos, & in florenis restitutionem stipulari, ne damnum sentirent.

Restat nunc vt satisfaciamus hijs, quæ contra debitorem tradunt Sola, & Surd. quorum vterque alterum allegat, vt nihil intactum relinquamus. Et primo, ipse Sola. numer. 84.
47 reassumendo † responsiones Purpur. quas facit contra Bart. in d. consi. 522. parificando casus quando stipulatio fuit facta in florenis simpliciter, vel ad scuta de tot florenis pro singulo scuto: dicit primo non constare de consuetudine soluendi vnam monetam pro alia; sed respondeo hic non esse de hoc quærendum, quia consuetudo est notoria, & hic non attendimus consuetudinem, sed facultatem soluendi cum sit in facultate debitoris positum vel minutam, vel grossam soluere, quia stipulatio est facta in florenis quorum nullus est vsus, quinimo florenus cõstituitur ex minutis monetis, licet etiam

recipiat æstimationem à grossa. Secundo dicit opinionẽ Bar. non esse veram si creditor patiatur damnum.cui argumento licet supra iam sit satisfactum, & demonstratum nullum esse damnum considerabile creditoris, qui recipit eandem summam florenorum quam mutuo dedit; respondetur vlterius damnum prouenire ex sua ipsius stipulatione cum monetæ speciem fuerit stipulatus,quæ non est in rerum natura,neque erat obligationis tempore, & dmnum quod quis sua culpa sentit,sibi non alijs est imputandum;& si dicatur nec lucrum sentire debere debitorem, qui minorem quantitatem grossioris monetæ soluit, replicatur, hoc beneficium non procedere ex facto debitoris, sed à tempore quod non solet mutare obligationem, & procedere à genere obligationis factæ ad florenos,quo etiam casu cum non sit in rerum natura moneta in obligatione posita,satisfit creditori in moneta vsuali, & currenti tempore solutionis,quæ non sit variata in intrinseca bonitate, vt post multos concludit.H.Gabriell. d. consil. 164. nu.2. qui hoc fortius voluit procedere quando moneta grossa non est in obligatione, sed in facultate soluendi. Nec est quod dicatur monetam minutam per grossam æstimari, quia hoc est falsum; & poterit quidem æstimari massa florenorum ex minuta moneta coaceruata per grossam, sed non florenus qui est in obligatione æstimabitur per aurum, vel ducatonũ, aut similem maioris ponderis monetam, & floreni æstimatio fiet per solidos, & grossos,& quartos, in quibus vel nihil,aut parum contigit augmenti. Tertio dicit non habere locum Bar.traditionem, quando variatio est in intrinseca bonitate; Respondetur hoc esse verum, & Bartolum ipsum ab hac sententia non discedere, sed oportere primo constare de ista intrinseca variatione,vt dicit Gabriel.consil. 164.& quando eadem pecunia,quæ currebat tempore contractus hodie currit, & est adhuc in vsu frustra intrinsecam variationem considerari, & de illa non præsumi, & quamuis dicat Surdus aliter præsumi, ab augmentum monetæ grossæ, contrarium est verius, quia crescere potest moneta grossa alijs de causis q̃ propter deteriorationem minutæ monetæ, vt dixi conclus tertia, sed quomodocunque ista variatio contingat non est inde cõcludendum, quod calculatio augmenti ob deteriorationem minutæ monetæ fiat ad ratam auri, cum in auro non fuerit

conuentum, sed in argento, & ideo malè doctissimus collega noster in dicto loco, num. 85. scripsit esse ita calculandum nec est praxis, de qua ibi admittenda, quia vidi per Senatum declaratum contrarium, & ego liquidaui valorem, & bonitatem florenorum ex voto Senatus in illa causa Caresanæ, de qua supra, & in causa Reuerendi Monasterij Sancti Dominici contra D. Magistrum, & Auditorem Cameræ Pipinum. quæ liquidatio facile fieri potest, vt dixi conclusione quinta. & ita interpretandam æstimationem antiquę monetæ, de qua loquuntur iura, in c. cum olim, & c. in canonicis. de censibus. Et eodem modo respondetur ad quartum argumentũ. Quinto & sexto dicit non militare Bar. doctrinam post eundẽ Purpur. quotiescunque bonitas eadem non est, quæ erat tempore contractus, sed ista eadem sunt cum superiori, & possent procedere si floreni valor creuisset, sicut creuit valor auri, & argenti, sed hic non attendi istud augmentum; quia floreni valor nunquam mutatus est cum semper valuerit grossos. 12. & arguere à mutationẽ auri ad mutationẽ floreni qñ eadẽ moneta minuta est in vsu, est q̃dã subtilitas, & chimera ab optimo iudice reijcienda? Et quod dicit Cur. in l. cum quid. nu. 22. videri sibi Bartoli opinionem quam communem fatetur, nimis rigorosam, retorquetur contra ipsum, cum rigorosior sit opinio contra debitorem, vt ipse compellatur, & grossiorem monetam perquirere, posita opinione quam tenui supra; quod totum debitum maioris summæ non possit in minuta pecunia solui, & contra conuentionem aliam speciem cum damno soluere, ac maiorem florenorum quantitatem, quam promiserit tradere: Imo maximum contrario admisso sequeretur absurdum, & inconueniens, quod cum variè denominentur illa scuta monetæ ex regionum cõsuetudine, vt supra dixi, si in vnaquaque regione aureus monetæ ad scutum auri reduceretur, maiorem quantitatem florenorum solueret, qui in minori quantitate est obligatus, quam qui maiorem debet, quo fit vt omni casu floreni non auri sit habenda in calculo ratio, eo semper casu quo minor moneta est variata.

Non obstant nunc ea, quę idem Senator longo ordine scri-
48 bit in tracta. de monet. casu 48. Et primo † dum dicit opinionem Barto. & sequacium (quam communem fatetur) nulla lege probari; quia vltra quod ipse loquitur in pacto retrouẽdendi,

dendi, in quo emptor prędia meliorata restituit, & in eadem bonitate pecuniam recipere debet; vt dicemus suo loco: respondere potest primo id probari ex legibus dicentibus pacta seruanda quam regulam multũ ponderat in hac specie Surd. d. consi. 438. Item ex iuribus dicentibus minimam summam considerari, l. nummis, de lega. 3. Item æstimationem speciei in obligatione positæ sequendam. l. vinum. l. cum quid. si cert. petat. cum æquè bonum restituatur, quod datum est nulla sequuta deterioratione pecuniæ. Tertio ex tex. in cap. cum olim. & cap. cum Canonicis. de censib. vbi per monetã nouam veteris fit æstimatio, quæ hic fieri potest in floreno nempè ad grossos duodecim, ad quam rationem floreni semper fuerunt æstimati, Quarto ex illa communissima conclusione, quod valor extrinsecus non preiudicat creditori, sed illius cõmodo cedit. Quinto, & vltimo id probari authoritate tot clarissimorum, & doctissimorũ patrum, quæ pro lege seruanda est. §. responsa Inst. de iur. natur.

c. Secundo dum replicat illam rationem damni superius cõsideratam ex l. Paulus. de solut. cui replicationi abundè satisfactum fuit demonstrando non esse in damno creditorem, qui consequitur quantitatem florenorum quam sibi restitui stipulatus est, & ad nihil aliud tenetur debitor, & damnum creditoris tunc considerat Purp. d. cons. 522. num. 32. post Angel. quando cogitur accipere magis de vna pecunia quam de alia, & de reproba loco probæ, & ideo subtiliter more suo Papon. lib. 10. tit. 5. Arest. 8. interpretatur verba Pauli ibi. *Non tenetur damnum sentire ex pecunia debitoris*, vt habeant locum si remissa sit certa species nummi, quia tunc debitor teneatur, vel illam speciem, vel valorem illius soluere, & valor non erit sine damno, nisi æstimatio tempore solutionis currens soluatur de moneta expendibili, & vsuali; & ad illud damnum respondet Natt. cons. 454. nume. 6. in fin. & nume. 7. quod non est in consideratione, vt lucrum cessans, quod nec etiam a moroso debitore præstari multi Bartolum sequuti scripserunt. & ratio. l. Paulus. fundata est super pecunia deteriori, vel reprobata, quo casu omnes conuenimus augmentum deberi, licet super qualitate augmenti dissentiamus; Denique in damno considerando magis esse fauendum debitori, qui damnum multiplici ex capite sentit.

Tertio

Tertiò dicit D. Sola deberi floreni augmentum ex verisimili mente contrahentium, cum illi verisimiliter non cogitauerint de valore extrinseco, & augmento aurei, & grossioris monetæ; Sed respondetur hoc non admitti, quia vltra quod contrahentes de hac re verisimiliter cogitarunt vti frequentissima, & ordinaria, cum aurei valor semper crescat, & non soleat decrescere, nisi per edicta, & Principum ordinationes, & illius æstimatio nunquam in eodem statu permaneat, vt docet ipsa experientia, dico hic expresse de hac variatione cogitasse, & ideo voluisse variationi occurrere stipulando solutionem monetæ in specie pecuniæ, quæ propter nullam illius existentiam non solet variare; & propterea non est bona consideratio clarissimi viri, quam facit super edicto anni 1587. quia non facit ad rem nostram, & in casu edicti aliter dicendum est, vt dixi conclus. 11. in 2. casu.

Quarto mouetur D. Senator illo vrgentissimo fundamento, de quo etiam omnes meminerunt, & nos diximus supra, & super quo re vera tota huius quæstionis difficultas meo iu-
49 dicio versatur, quod si creditori augmentum † auri, & grossioris monetæ denegamus, illam ea quantitate aureorum priuabimus, quam ab initio mutuo dedit, & charitas, atque officium essent illi damnosa; dum pro centum solutis tempore contractus, recipiat quinquaginta tempore solutionis, & vt dicit Purpur. d. consi. 522. num. 38. non habebit tantum pondus auri, vel argenti, quantum suo debitori dedit tempore contractus, quæ quidem ratio me per aliquot dies irresolutũ retinuit; & ad fauorem creditoris inclinare animum meum æquitati admodum fauentem in hac quæstione faciebat. Sed negotio melius trutinato, nihili faciendam esse hanc considerationem, vt inde auri augumentum creditori adiudicemus, dixi; Et primò quia admisso semper, & præsupposito non esse cogendum debitorem in auro, vel argento soluere, sed hoc in illius facultate positum, & constitutum esse, atque monetam, quæ soluitur siue illa minuta, siue grossa sit, non esse à tempore contractus in substantia, nec in pondere variatam, sed eandem esse, quæ illo tempore communiter expendebatur, non intrat ista ratio, sed falsa redditur suppositio, cum stipulatio ad florenos sit facta, & in minuta moneta tantum pondus florenorum possit creditor recipere, quot

dedit tempore contractus. Secundo, quia non debet videri iniquum, vt creditor minorem quantitatem aureæ, vel argenteæ monetæ recipiat, cum ipse voluerit habere florenos, & non aurum, vel minorem argenti monetam, forte considerans auri, & argenti pretium variabile esse, & floreni pretium esse immutabile, & facilius illi erat conuenire in specie monetæ currentis, quam in illa fantastica, & imaginaria, & æquitas similiter non patitur, vt debitor soluendo maiorem monetam, ampliorem florenorum quantitatem soluat, quam mutui tempore receperit. Tertiò, quia æqualitas sicuti in iudicijs, & ita in contractibus, & obligationibus est seruanda; vnde sicut contingere potest, vt propter deteriorationem pecuniæ valor monetæ crescat, ita potest etiam decrescere, prout per edicta fieri videmus, & eo casu sicuti non vellet creditor damnum pati, sed habere semper scuta ad flor. 8. vel nouem, & in pretio præfixo in qualibet monetæ specie etiam per edictum diminuta, ita non est iustum, vt lucrum in alio casu cum damno creditoris sentiat; & quamuis ad istam æqualitatem Dom. Sola conetur respondere, tamen illius responsio, neque in iure, neque in facto vera est, & est contra receptissimam omnium opinionem, & ad id quod dicitur de pondere respondetur etiam non pondus, vel massam auri, & argenti contrahentes stipulatos fuisse, sed pecuniam, & eam quidem debilem, sed inuariabilem.

Denique Illustris Senator confugit ad authoritates Curtij, & Bologneti, sed Curtius contrarium consu' ando tenuit tam senior, quam iunior, & non tenet expressè isto casu contra Bartol. sed in alio casu, & Bolognet. in consil. 11. magis stat pro altera opinione, quia loquitur in casu quando stipulatio est facta in auro, quo casu res est clara, vt supra probauimus in primo, 2. & 3. casu, & authoritates istorum patrum sicuti, nec aliorum qui contrariam opinionem defendunt, sunt præponendæ authoritatibus Bartoli, & Baldi, & aliorum præclarissimorum Iurisconsultorum, qui pro debitore scripserunt; & auctoritati curiarum, cum pro debitore iudicauerint Rota Romana apud Put. decis. 149. lib. 2. Rota Auenionen. apud Benintendentũ decis. 39. Senatus Parisien. apud Papon. d. Arest. 2. & Ioan. Gall. d. quæstio. 302. Curia Burdegalensis apud Boer. decis. 327. in fin. & Senatus noster Pedemonta-

montanus tot præludicijs confirmauit, vt dixi supra, quæ pro lege custodienda sunt, & ipse Dom. Sola si bene aduertatur, vt dixi supra, restringit se ad casum, quando pecunia minuta, quæ facit florenum est in substantia variata, & deteriorata, quo in casu nemo discrepat, & Bartolus vt alibi dicebamus, ita est intelligendus, quia loquebatur in statu in quo pecunia minuta in puro argento cudebatur, & non erat in bonitate, & materia alterata; & solum Parisiensem, & Parlamentum illius Ciuitatis in hoc casu contrarium voluisse reperies; & ad hanc restrictionem Ioan. Fabri, & Caballini sententiam reducit vir doctissimus, & præstantissimus in Senatu Aduocatus, atque mei amantissimus Dom. Gaspar Belletia in suo consilio, quod est impressum post tractatum Do. Solæ de monetis. num. 16. & 17. & credo quod ipse Dom. Sola contra suam opinionem viderit iudicare Senatum postquam nullam facit mentionem de aliqua decisione illius ordinis in quo ipse, tum aduocando, tum iudicando vltra 40. annos versatus fuit, & interuenit in illis causis Montisregalis, & Cunei, & fuit relator causæ de Mulatijs pro Dom. Margherita vxore Comitis Alexandri Thesauri fratris mei, de qua dixi supra.

50 Superesset respondere † ad Surdi rationes in consil. 220. & consil. 268. vbi pro se ipso respondit, & consi. 454 lib. 4. in quo pro suo Principe consuluit; sed quia ille omnes ex superius dictis confutantur, & ex rationibus eiusdem quas posuit in consilijs factis pro illo Samuel leui hæbreo, quæ consilia sunt in numero 392. & 438. lib. 3. vbi etiam num. 8. tenet istam opinionem vlterius non insisto, & contra illud consilium Surdi 220. cum alia non essent adhuc impressa iudicauit Senatus me referente in ardua causa Communitatis Vigoni, contra Perillustrem D. Comitem Albertum Bobam; de qua in alio casu infra mentionem faciemus, & in consi. 368. semper se restringit ad casum quando est deteriorata moneta minuta. vt num. 7. 10. 15. & 16. & in terminis fortioribus ad fauorem debitoris in moneta imaginaria, & fantastica, quæ non expendebatur concludit consil. 335. per totum eodem libro. Ideo non erit credendum authoritati tam variæ huius consulentis.

Interim benigne lector, & prudentissimi iudices omnia æquo libramine pôderetis, & prolixitatem, atque Asiaticam

contra morem nostrum loquacitatem condonate, si longiores, quam par erat fuimus, hoc enim nô mea culpa, sed vestra gratia contigit, cum labores vestros in hac laboriosa iuris disciplina, & in hac præsertim difficili materia subleuare, sicut in alijs meis lucubrationibus anxiè semp quæsiuerim, & ideo vigilias istas non solum libentér legere, sed & lætioribus semper auspitijs suscipere debetis, & hic cum nô decisionem, sed tractatum conscribere voluerim latiores mihi habenas composui.

Ampliabis modo hanc opinionem, vt multo fortius proce
51 dat, nec de vllo augmento quærendum sit, quando pro† mutuo soluitur vsura, tûnc enim licet in alijs obligationibus specie certæ, vel in auro, vel argento, etiam in vsurario creditore ab opinione communi, & Pontificis distinctione relata per Pilæû. q. 35. & de qua per D. Patrem meum in allegata sæpius. decis. 174. multi recedere voluerint, & contra debitores viderim pluries iudicatum, ita restringendo decisionem Senatus à D. meo relatam, & communem Doctorum traditionem; tamen quando obligatio est facta in tot florenis, & sumus in casu de quo supra, iniquissimum arbitrarer ab hac opinione recedere, & debitori vsurario non solum augmentum auri, sed & ipsius minutæ monetæ; & floreni denegarem, nisi debitor esset in mora, vt declaraui in d. decisione, & hanc conclusionem expresse confirmat Afflict. limitando ea quæ pro creditore dixerat in tit. quæ sint regalia in verbo monetæ, Riminal. sen. consil. 705. in fi. lib. 4. Quo circa non placent mihi consi-
52 lia clarissimorum Doctorum† Aretini cons. 84. & Barb. côsi. 19. lib. 4. qui super eadem facti specie de iure consulti responderunt deberi augmentum aureorum hæbreo, qui iuxta formam capitulorum à Ciuitate, & Republica Senatum côcessorum mutuo dederat certam summam in tot florenis, disponente priuilegio hæbreis concesso, quod mutuû nô possit fieri, nisi in libris ita ꝙ non capiantur nisi denarij 4. pro libra, & simile est capitulû hæbreis concessû in patria nostra à Serenissimo Duce, vt nô possint mutuo dare pecuniã, nisi faciant aureû de flo. 9. ita vt ꝓ singulo aureo nô capiãt pro vsura vltra grossos 3. ꝙ nunc est limitatû ad quartos decẽ, vt in Bulla posita post consilium meû impressum inter decisiones D. mei post deci. 57. nam ista limitatio aurei est facta pro commodo

debitorum ne grauiores vsuras patiantur, & in eorundē damnum rediret si pro augmento aureæ, vel argenteæ monetæ maiorem florenorum quantitatem restituerent, & fateor me non aduertisse ad istud euidens damnum creditorum, dum per aliquot annos fui conseruator generalis, & iudex hebreorum in toto dominio Serenissimi Ducis Sabaudiæ Domini mei. Nec est verum quod dicunt Aretin. & Barbat. quod illud capitulum est factum solum ad effectum, vt sciant rurales quantum vsuram soluere debeant, quia imo est factū odio hæbrei, & odio vsurarum, vt sit limitata vsura, & hic augeretur, atque duplex damnum sentiret debitor soluendo vsurā, & etiam augmentum cum vsura illius augmenti contra ius, & contra mentem capitulorum. In patria tamen nostra hodie cessare potest quo ad hæbreos hæc quæstio attentis nouis capitulis, in quibus libera illis facultas cōcessa fuit dandi mutuo in quolibet genere monetarum, & sublatum est illud caput, quod valerent aureos ad florenos nouem.

Amplia secundo opinionem istam fauore debitoris, vt nullum debeatur augmentum, si vltra stipulationem factam in
53 tot florenis, adiecta fuerint illa, † vt solutio fiat de moneta currenti tempore solutionis; Nam quamuis Dom. Sola in dicto decreto ex frequentibus. num. 88. videatur tenere isto casu post Alc. Brun. & Gabr. attendendam esse consuetudinem solutionis ad interpretationem illorum verborum, quinimo simpliciter in proprijs terminis consulendo. Surd. in dic. consil. 210. tenuerunt illa verba non liberare debitorem ab augmento monetæ iuxta valorem currentem tempore contractus, quasi quod illa verba nihil aliud postulent, nisi vt debitor possit soluere de moneta currenti, & non perquirere aurum, vel grossiores monetas; Tamen ego indifferenter teneo clarum esse per istam conuentionem nullum deberi augmentum, & illa verba posita esse fauore debitoris, vt nō soluat augmentum, aliàs essent superflua, quia in iure certissimum est, quod antiqua moneta potest solui quando illa non extat, (vt isti floreni) in moneta qualibet currenti tempore solutionis ad valorem antiquæ, & hoc videtur tenere idem Sola de mon. casu 28. num. 8. & num. 10. vbi voluit hoc habere locum etiamsi minuta moneta fuerit effecta deterior, quia excluditur per illam conuentionem, quod dicitur at-

tendi tempus contractus, & idem videtur voluisse casu. 46. quicquid variando voluerit idem Sola casu. 10. & in fine dicti casus 46. transeundo cum Surdo.& cum ista Ampliatione non obstantibus scriptis per Surdum transiuit Senatus me referẽte in causa super relata Communitatis Vigoni,& Bobæ 1602.26.Augusti.nemine discrepante. Et si consuetudine soluendi ita esset obseruatum res nullam omnino pateretur difficultatem,prout in censu annuo iudicauit Senatus in causa Communitatis Gattieres Comitatus Nitiensis,cõtra Dominum illius loci 1601.15.Nouembris,non obstante, quod in instrumento facta esset conuentio ad aureosvalutatos ad grossos 32.pro quolibet, & essemus in feudo in quo in præiudicium successorum non attenditur præscriptio, propter illa verba de moneta currenti tempore solutionum. Sed quid si dictum sit de moneta currenti tempore contractus dic, vt infra limita.2.

Limita supradictam opinionem si floreni nominati sint
45 post stipulationem factam † in auro, vel moneta argentea grossiori, vt si dictum *sit Titius mutuo dedit Sempronio trecentum aureos in auro quorum summa realiter soluta fuit videntibus testibus, & notario in tanta bona moneta faciente summam florenorum triamillia, &c.* Inde tempore restitutionis, summa illa trecentum aureorum facit summam florenorum quatuor millia, debitor tunc quia constat de certa specie mutui facti in auro,& in certa summa aureorum non liberabitur, nisi præstando illammet summam,quam habuit,vel soluendo iustum valorem in alia specie, prout æstimabuntur tempore solutionis, quia illa reductio ad florenos non stat restrictiuè, vt floreni ipsi restituantur, qui non sunt in obligatione positi, sed demonstratiuè, vt sciatur quantum valeret tunc aureus Italiæ, vel alia grossa moneta soluta,& ita post Alc.Tiraquel. & Cæphal.sentit Sola in dicto decreto num.87.& in tract. casu.37.num.2.quamuis Tiraquell.& Cæphal.loquuntur in alio casu. Vnde meritò ab eodem doctissimo viro impugnatur consultatio præstantissimi, atque Excellentissimi D. Præsidis Menochij in cons.49.lib.1.vbi respondit promissa summa florenorum 915. soluendorum quolibet anno in festo Sancti Martini,in tot scutis auri solis valentibus dictam summã florenorum 915.nullum deberi augmentum,sed tantum flore-

nos

nos esse soluendos, in scutis solis quos propter effectum obligationis tenetur debitor perquirere, & soluere iuxta valorē currentem tempore solutionis, licet propter aureorum valorem minorem quantitatem illorum creditori soluat. Cuius
55 rationibus, & alteram consultationem † D. Crauettæ in cons. 836. lib. 5. super eadem causa factam impugnare possumus, q totum fundamentum suum restringit ad participium illud *valentibus*, super quo tamen nullam subesse rationem video per quam dicere iustè possimus, debitorem ab augmento liberari, cùm illa dictio stet demonstratiuè quasi tunc tempore obligationis esset facienda solutio, & eodem modo iuxta valorem aureorum solis esset continuanda, ad quid enim quę so illa stipulatio aureorum solis esset adiecta, nisi vt valor illius cum augmento præstaretur? & creditoris gratia propterea illud pactum positum fuisse dicemus, & per consequens ad illius fauorem erit interpretandum, cessabitque hinc vltima consideratio, quam facit D. Crau. Et ex eisdem rationibus confirmatur alia consultatio Surdi à supradictis non dissimilis, qui in allegatis consilijs 392. & 438 lib. 3. consuluit esse soluendam creditori summam tot librarum Venetarum iuxta formam obligationis, licet primo loco stipulatio esset facta in tot solidis monetæ Mantuanæ, cum non attendamus quid conceptum, sed quid in stipulatione, & obligatione sit positū tot tit. plus val. quod agit. quam quod simula. concip. & ad suę consultationis probationem multas rationes, & authoritates more suo Surdus luculenter adducit quas non refero. Et quāuis D. Sola in dicto decreto, num. 72. præsupposita consuetudine soluendi in moneta minuta, velit non mutata moneta in bonitate intrinseca nullum deberi augmentum iuxta receptam conclusionem, de qua dixi conclusione octaua; ab eo tamen recedendum arbitror, quando certa species nummi est in obligatione posita, quia vel illi nummi soluendi sunt, vel eorum iustus valor, qui currit tempore solutionis, & hoc non est vsura, neque interesse, sed dicitur pars ipsius summæ in obligatione positæ, & satis est quod creditor inuitus vigore consuetudinis cogatur recipere vnam pecuniam pro altera. Neque hic militabit minusque comprobandum erit exemplum, quod idem Sola proponit nu. 77. promissa certa specie in auro, & valente aureo tempore contractus albos 15. monetę Sa-

baudiæ ſit liberatus debitor ſoluendo eoſdem albos 15. eiuſ-
dem monetæ non deterioratæ,licet curreret pro albis 18.tem
pore ſolutionis; nam non pſſumus dicere monetam non eſſe
deterioratam ſi de illamet,quæ expenditur, & quæ erat tem-
pore contractus communiter pro aureis ſoluuntur albi 18.
non enim inſpicitur deterioratio,ſed ſtipulatio ſpeciei certę,
quæ ſoluenda eſt cum omni ſuo augmento, ne creditor dam-
num patiatur. Et hoc iure hodie vtimur, nec ab iſta opinio-
ne erit in praxi recedendum,& hoc modo procedit ſententia
relata per eundem in cauſa de Ruſchis, quia in ea erat facta
ſtipulatio de florenis nouem, quorum quantitas erat reducē-
da ad aureos per minutam monetam, & ſufficiet ſoluere flo-
renos in moneta non determinata,vt dixi in principio, & ſic
non conſiderabitur augmentum aurei,& hoc eſt,quod voluit
idem Sola num.80.dum dicit, quod ſi aurei ſunt reſtituēdi in
auro,& in certa ſpecie,cedit augmentum commodo credito-
ris,& ita practicam huius caſus deducit ipſe num.71. referens
ita iudicatum per Senatum in cauſa Viſcharum Carignani
tempore quo Senatus ibi reſidebat,ante factam à Gallis in-
tegram reſtitutionem Pedemontium, quo tempore ego illo
oppido natus fuit anno 1561.18.Nouembris, & de hoc dixi
ſupra in primo, & ſecundo caſu,& dicam aliqua in pacto re-
tractus infra caſu 7.Et ideo ſcribit Bolognet.conſil.11.nu.34.
& ſeqq. quod etiam ſtante conſuetudine ſoluendi vnam mo-
netam pro altera,ſi promiſſa ſit certa ſpecies non cogitur cre
ditor recipere minutam monetam,quæ ſit à Principe appro-
bata,& ita fuiſſe per conſilium Neapolitanum iudicatum re-
fert.Vincent.de Franch.deciſ.508.nu.2. par.3. allegando Ioā.
Guter.lib.2.pract.q.c.179. qui latè diſputat illam quæſtionē,
an minuta moneta pro groſſa ſolui poſsit.
Limita ſecundo ſi dictum ſit; vt floreni ſoluantur de mone
ta currēti tempore contractus, quod eſt contrarium alterius
pacti, de quo dixi Ampliatione ſecunda, quo in articulo
56 †magna fuit controuerſia inter celeberrimos iuris Doctores
tempore Curtij innioris in quadam cauſa Aſtenſi de Rota-
rijs. Nam ipſe Curt.conſil.24 & Rub.conſi.17. voluerunt illa
verba nihil operari quo ad extrinſecam bonitatem, vt au-
gmentum ſuperueniens cedat commodo debitoris, contra-
rium verò in eodem caſu reſponderunt Purpur. conſil.522.&
Alc.

Alc consil. 118. in antiqua impressione Lugdunensi. Et ego existimo Purpuratum, & Alciatum melius consuluisse, quia stantibus illius pacti verbis res est clara, quod contrahentes voluerunt in qualibet solutione inspici tempus contractus fa nore creditoris; Neque verum est, quod dicitur illa verba ni hil operari, quia illa posita sunt ad tollendam ambiguitatem huius controuersiæ, vt tempore solutionum soluatur moneta ad æstimationem antiquæ si illa non reperiretur, quod proce dit tàm in ipso floreno, quàm in alijs monetis, quæ sunt in facultate soluendi, nec mora debitoris erit consideranda, minusque attendenda consuetudo soluendi in moneta currenti nisi præscriptum esset per 40. annos, vt dicit Gabriell. d. conf. conf. 164. lib. 1. & in hoc casu loquitur Boer. dicta decis. 327. vbi aureo fuerat data æstimatio solidorum 27. monetæ tunc currentis, & Sola casu 45.

Limita tertio si stipulatio sit facta in tot scutis de florenis octo, vel nouem, & appareat summam non taxationis, sed demonstrationis gratia adiectam fuisse, quod præsumendum est si tempore contractus aureus valebat eandemmet summã florenorum, quæ fuit scuto adiecta, & hoc casu procedunt ea, quæ tradit idem Sola casu. 28. & in pacto redimendi casu 43. examinat, quomodo cognoscatur positam taxam pro limitatione valoris, vel pro demonstratione, & tunc habent locum, quæ dixi in primo exemplo huius casus; Atque ideo dicebam optimè consuluisse Magnificum Dominum Gaspa-
57 rem † Belletiam in ea facti specie qua consultus respondit in præallegato consilio impresso post tractatum de mon. Dom. Solæ, quod augmentum auri deberetur, in casu illius stipulationis quo promissa sunt scuta auri in auro bonæ lighæ, & iusti ponderis in restitutione mutui ad valutam florenorum vndecim, & duobus grossis, iuxta quod consilium fuit in illa causa per Senatum iudicatum pro Illustrissimo Ioan. Hieronymo de Auria Marchione Ciriaci; & idem in fortiori casu super alio instrumento eiusdem Marchionis laudauit Excellentissimus Dom. meus Io. Franciscus Crauetta primus huius Excellentissimi Senatus Præses meritissimus, quàmuis in instrumento dictum fuisset, quod deberetur eadem summa, siue cresceret, siue minueretur aureus, quia illud pactum est factum gratia creditoris, vt aureus staret in eodem pretio, &

vel solueretur aureus; vel de moneta tunc currenti ad illu's valorem taxatum, & si debitor vellet soluere de moneta currenti tempore solutionis teneretur soluere ad valorem tunc (tempore scilicet solutionis) currentem, non secus; atque si dictum fuisset de moneta currenti tempore contractus, vt dixi supra in proxima limitatione. & in casu quo dictum fuit de valore nunc currenti Sola casu 44. & in simili specie quando promissæ sunt libræ Astenses, ita quod duæ libræ, & 16. solidi faciant vnum florenorũ auri stampę Ianuæ tenet Craue. auri valorem deberi cons. 887. nu. 3. lib. 5. Alci cons. 586. & illud consilium D. Belletię comprobat Mastrilus decis. 7.

Sextus casus fingi potest quando aureo quidem est præfixa æstimatio ad flo. 8. vel 9. sed amplius additur, quod illi aurei
58 fuerunt soliti in tot † crosonis, vel ducatonis, vel aureis; ita quod ex instrumento apparet in qua specie factum est mutuum; prout multi contrahentes solent species numeratas designare. Et hoc casu quando in eadem specie soluta est promissa restitutio non est dubitandum quin eandem speciem teneatur soluere debitor quam promisit, sed si nihil sit dictũ an posit debitor in eadem specie soluere? hoc pariter indubitatum habeo, quia vt dicit Brun. in 2. præsuppos. num. 11. & 14. qñ cõstat in qua pecunia est facta solutio, in ea censet fa. stipulatio, & limit 9. q. 3. & 4. Sed tota difficultas residet in eo an lucrũ illarũ specierũ ꝓueniens ab extrinseco valore cedat lucro debitoris, vel creditoris commodo; Iste casus fuit discussus, & accerrimè disputatus in Senatu inter Magnificam Ciuitatem Taurini, & D. Antonium Lobettum super pacto redimendi, cum fuisset per Ciuitatem vendita quædam apotheca Lobetto pretio aureorum 400. de. flor. 10. pro singulo, qui aurei fuerunt soluti in tot crosonis Hyspaniæ; tempore retractus cadente ciuitas obtulit non eandem quantitatem crosonorum, sed minorem in eadem specie, quæ faciebat summã scutorum 400. quia crosoni creuerant florenos duos pro singulo, & petit fieri sibi retrouenditionem, D. Lobettus recusabat dicens lucrum crosonorum ad eum spectare, & ideo solutionem illi esse faciendam in tot crosonis quot fuerant tempore emptionis ab eo soluti. Hæc quæstio est antiqua, & multi multa dixerunt, vt dicit Cyn. in l. cum quid. si cert. peta. Et pro ciuitate allegabatur doctrina Bar. in superiori casu, &

in

in secundo exemplo supra relata, cum qua transit P. de Ancharan. in clemen. si beneficiorum de decim. post Gulielmum de Cugno Bal. consil. 203. nu. 2. lib. 3. Boer. decis. 327. n. 4. & 19. Boss. de mon. nume. 3. Curt. iun. consil. 24. num. 7. Castren. in l. Paulus in fi. Abb. in cap. quanto. num. 5. de iureiur. Didac. de nummismat. c. 7. in noua cōclusione. Crau. d. cōs. 836. Menoch. cōs. 49. Papien. in form. libell. act. hypoth. super verbo relaxan. num. 3. Brun. particu. 3. Lauden. de mon. 17. & 18. Aret. consil. 11. qui omnes voluerunt non mutato valore auri, vel grossionis monetæ in substantia, non teneri debitorem soluere augmentum superueniens, quinimo illud augmentum illius lucro cedere, vt dixi conclus. octaua, quocirca cum non sit mutatus valor monetæ solutæ, nempè crosoni in bonitate intrinseca, sed tantum in pretio extrinsecus, ciuitas soluendo summam in tot crosonis liberabitur. l. cum quid. si cert. petat. & illa designatio specierum fauore debitoris, vt possit soluere minorem quantitatem, quàm receperat Sola. de mon. casu. 3. & 4. licet in casu quo debetur aurum hanc Sola considerationem impugnauerim supra in secundo casu. quæ dicta non contradicunt huic casui, & distinguendi sunt casus ne termini confundantur, vt in hac materia dicit Surd. consil. 406. nu. 11. lib. 3. & istā opinionē in proprijs terminis sup. redemptione census latissimè, & subtilissimè more suo defendunt Parisien. in prima quæstione huius materiæ in tracta. impresso Coloniæ de mon. & in tract. de vsur. q. 90. etiam quod in certa specie fuisset facta promissio, vt n. 14. qui speciem ad qualitatem solutionis refert ne alia moneta restituatur. & faciunt pro illa parte omnia ea, quæ debitoris fauore supra in proximo casu fuerunt adducta, quę hic frustratorium est repetere.

Pro D. Lobetto adducebantur ea quę fauore creditoris nos supra diximus, & damnum euidens edocebat cum non solueretur eadē sibi quantitas crosonorū q̃ ipse soluerat, nam tēpore contractus pro summa scut. 400. exbursauit crosonos 500. vel circa, & ciuitas pro restitutione offerebat tantum crosonos 432. qui faciebant dictam summam scut. quatuorcentum de flo. decem, & sic patiebatur damnum reale crosonorum 68. vnde non haberet locum, quod dicitur de tempore contractus, vt illud in solutione attendatur, idque magis cum species sit posita, & numerata in instrumento, quā ipse

de-

debitor tenetur restituere, & dici poterat propterea hunc casum esse diuersum á primo quando obligatio est facta in tot aureis de tot florenis, quia hic constat de specie, & quantitate soluta, & quando promissa est restitutio in eadem specie tunc illius speciei augmentum debetur; & posset pro creditore allegari, quod in eodem pacto retrouendendi scripserunt pro eo Sola, & Surd. in locis superius allegatis Senatus rè plenè discussa in prima classe referente Illustri D. Senatore Humolio (pænes quem illius causæ resolutionem eo tempore vidi) censuit liberandam communitatem á petitis D. Lobetti, & declarauit præuia solutione summæ oblatæ in tot crosonis currentibus tempore contractus ciuitatem vlterius non teneri; dixit tamen deberi augmentum crosoni á die moræ post terminum retrouenditioni præfixum 1591. mense Maij, interueniente D. Patre meo, qui oretenus mandauit vt hanc decisionem notarem in libro meo; & ita postea iterum censuit in eodem casu retrouenditionis Senatus in supra allegata causa Cuniensi Caualerij contra Britios, referente Illustri D. Senatore Cortina eodem anno mense Septembris; dicentibus dominis temerariũ esse ab opinione illa receptissima recedere, & quod extrinsecus valor cedat lucro debitoris, & etiam altera communi, quod quando soluitur de moneta currenti tempore contractus nullum debetur augmentum creditori, á qua nec Surdus, nec Sola in locis prædictis audent recedere; sed loquuntur semper præsupposita deteriorationе illius monetæ, quæ est in obligatione ad quam deteriorationem est etiam, (vt id obiter dicamus) aduertendũ, vt euitemus calculationem auri quam præcitati Doctores
59 isto casu desiderant, non esset parem rationem deteriorationis monetæ, á deterioratione auri, vt bene considerant moderni Parisie. in tracta. de vsur. num. 736. in fi. vers. non obstat secundo; nam longè plus reperietur auctum aurum quam sit deteriorata moneta, prout experimento comprobatum esse dicit Surd. cons. 335. versic. 3. premitto, sub num. 7. lib. 3. & ideo nunquã dari poterit iusta proportio, & illa praxis super qua se fundat D. Sola non est tuta.

Septimus casus proponi potest in pacto redimendi, quando predio, vel rè aliqua vendita, venditor reseruauit sibi per pactum facultatem redimendi, & tempore retractus cadentis

pecunia

pecunia mutata in æstimatione reperitur, vel per Principis
60 edictum; † vel de per se per vsum commertij, & introductionem illius; quo in articulo tres quęstiones proponit Tiraquell. in §. 1. glo. 18. de retract. lignang. nume. 26. 27. 28. 29. & tandem se remittit ad scripta per Doctores ab eo citatos, inter quos tamen dissensionem aliquam esse reperio: Nam aliqui indifferenter voluerunt inspici valorem currentem tempore solutionis, & augmentum monetæ cedere lucro redimentis modo ille soluat monetam probam, & expendibilem, & hanc opinionem latissime defendit Parisien. in d. quæst. 90. qui ob id non sine causa dicit istam quæstionem esse argumẽtosissimam, & ita pronunciatum testantur ipsi Parisienses. Io. Gall. quæst. 302. Papon. libr. 10. Arestor. tit. 6. arest. 2. Ann. Rober. rer. iudicatarum libr. 4. cap. 18. & ibidem Parisiensis multa illius Senatus aresta refert, & idem latè concludunt in retractu proximioritatis quęst. 94. & q. 96. qui, & quęst. 95. nõ inerudite distinguunt, an augmentum illud in pretio monetæ statim post venditionem, vel multo tempore post euenerit, totam suæ disputationis rationem eo conuertentes, vt non possit venditor, qui redimit cogi ad augmenti solutionem quando illo augmento nõ est vsus, quod pecuuię accessit, quę quidem ratio, & maximam ęquitatẽ, & subtilem iuris rationẽ in se continet.

Alij verò, & quidem magis communiter in contrariam iuerunt sententiam indifferenter volentes tempus cnntractus attendi, & pecuniam in eodem pretio, & bonitate restitui, siue extrinsecus in valore, siue intrinsecus in bonitate illa mutata fuerit, alteram æquitatis similiter rationem ponderantes, iustum non esse, vt emptor minorem pretij quantitatem recipiat quam ab initio soluerit, siue in auro, siue in argento, siue in minuta moneta solutio facta fuerit, & hanc partem in indiuiduo tenuerunt Neuizan. consf. 88. num. 14. & 15. Soci. iun. conf. 145. nume. 94. libr. primo. Cagnol. in l. 2. num. 210. quæst. 73. C. de pact. inter emp. Rub. cons. 148. cum quo in eodem casu dicit Cagnol. consuluisse. Idque nõ habere dubium in certa quantitate, seu specie promissa docet Crau. consi. 47. per totum; quem sequitur, & defendit accerrimè Menoch. conf. 49. & nouissimè Surd. conf. 368. lib. 3. Riminal. sen. consi. 705. lib. 4. Ludouic. Bolognet. consil. 11. num. 43. & seqq. Sola
de

de monet.casu 42.& casu.39.vbi reprehendit Parisiensis sententiam.Bertrand.cons.168.lib.1.Sed in hoc casu distinctionem illam extrinsecæ, & intrinsecæ bonitatis considerandam arbitror; ita vt si pecunia in interiori bonitate variauerit, vel à Principe fuerit reprobata, tunc in retrouenditione vsualis quidem restituatur, sed lucrum augmenti medio tempore contingens lucro cedat illius, qui rem emit, & à quo fit retractus, ne deteriorem quam recepit pecuniam habeat, cum & ipse bona empta non deteriorata, sed magis meliorata restituere de natura contractus teneatur, quod si extrinsecus tantum in æstimatione,& pretio fuerit moneta mutata, tunc lucrum cedat commodo debitoris,seu venditoris, qui modo soluat eam speciem pecuniæ quę tempore contractus currebat pacto satisfecisse iudicandum est, prout sæpius per Senatum fuit iudicatum, & præsertim in prædicta causa contra D.Lobettum.Nisi certa species fuerit in restitutione promissa, vt erat in casu Crau.quem malè, & pessimè in casu ab eo proposito reprehendit Parisiensis.cuius opinio meritò reprobatur,& ab illius impugnatione defendit Sola d.casu 39. Dida.de nummismat.§.7.in 8.9.& 10.conclus.Atq; ideo bene iudicatum arbitror per Senatum Parisiensem promissa nummorum speciei in auro, vel argento eandem, & non minorem deberi, vt refert Papon.lib.10.tit.5. Aresl. vltimo. maleque ab eodem Senatu fuisse condemnatum mercatorem illum ad restitutionem augmenti recepti dicendum est,de qua condemnatione idem Paponius testatur d.lib.tit.6. Aresto.2. & idem Senatus in debitore aureorum,augmentum creditori debitum esse in redemptione annui redditus pronunciauit teste eodem Roberto lib.1.rerum iudicatar.cap. fi. Qua propter si in florenis venditio facta fuerit venditorem non aliud quam florenos in contractu positos ad valorem currentem tempore solutionis restituere compellendum, siue de grossa, siue de minuta soluerit,nisi ob vtriusque,vel alterius deteriorationem pecunia fuerit in valore mutata, quo tamen casu non aliud augmentum, quam florenorum (vt toties dixi)creditorem petere posse iudicarem,& eo casu omnes à Parisiensi propositas considerationes recipio.

61 Octauus casus esse potest in eodem † contractu emptionis quando vendita res est, & habita fides de pretio dilataque

solutio

solutio ad certum tempus puta intra annum, vel duos, & pendente termino solutioni pręfixo pecunia mutata est? Quo quidem casu si certa nummorum quantitate conuentum sit nullam apud me res dubitationem habet quin iuxta communem opinionem illa certa species promissa vel illius valor, qui currit tempore solutionis debeatur, quamuis vltra conuentionem maiorem nummorum quantitatem venditor recipere videatur, pone enim mille aureos Italiæ prædium vel domũ venditã, quorũ valor tunc erat decẽ florenorum parui ponderis, vel trium librarum ducalium, postea tempore cadentis solutionis creuit aureus ad florenos duodecim, vel ad libras tres, & solidos quinque, non ne inspecta minori pecunia maiorem quantitatem recipiet florenorum, seu librarum debitor, quam ab initio pro certæ rei pretio conuentum sit? quæ ratio mouit doctissimos viros ad concludendum fauore debitoris, & idest quod in simplici casu emptionis voluit per multas rationes Parisiensis quæstione 93. Verum in praxi non erit à communi recedendum, cum & in temporarijs solutionibus tempus contractus inspiciatur, & ideo certa illa species siue minoris, siue maioris æstimationis solutionis tempore reperiatur illa soluenda est, & hanc opinionem in proprijs terminis sequuti sunt Riminald. sen. consil. 705. lib. 4. & D. Senator Sola casu 40. in tract. de monet. & hoc iure hodie vtimur; quia magis attendimus quid conuentum sit super qualitate solutionis, quam rerum mutationem, quæ non solent mutare obligationis causam: non tamen pro pecunia soluta debebitur augmentum, cum enim pro parte soluta dissoluta sit obligatio, & ita sublata, ac si nulla vnquam fuisset. l. penult. D. de solut. pars illa ex mutatione superueniente, nec augmentum recipere, neque diminutionem potest. l. pen. D. de reb. cred. atque ita per Senatum Sabaudiæ iudicatum testatur Ant Faber.

Sed difficultas est in hac hypothesi quando pretium est in moneta minuta præfixum, & aureus ad certam florenorum
62 quantitatem taxatus est, an † tunc si debitor in cuius facultate positum est soluere pecuniam grossam pro minuta, & aureos, vel ducatonos pro florenis tradere, possit deducere augmentum, Et si morosus fuerit debitor res non habet dubium ex receptissima conclusione, quod augmentum dedu-
cere

cere non poteſt, ſed ſi non ſit in mora videntur Sola in dicto caſu, & Surd. in conſil. 454. lib. 4. nume. 33. ad fauorem venditoris concludere, illo ſemper præſuppoſito quod valor monetæ ob deteriorationem minutæ monetæ fuerit variatus, quo caſu extrinſecæ mutationis ratio fauore creditoris habetur, pro quo videtur facere I.C. ratio in d. l. Paulus ne deteriorem pecuniam recipiendo damnum patiatur, quod etiam damnum ſentiret ſi minorem aureorum, vel groſsioris monetæ quantitatem ſolutionis tempore reciperet, quam recipiſſet ſi contractus tempore totam pecuniam emptor ſoluiſſet, & ſic non debet venditor ex beneficio, & gratia facta emptori pro dilatione totius pretij, vel partis illius damnum cōſequi. Contrariam tamen ego partem ab amico conſultus in facti contingentia dicebam eſſe veriorem, quia omiſsis illis rationibus, & auctoritatibus quas adduxi ſupra in quinto caſu, & in ſecundo exemplo, quæ omnes ad fauorem emptoris repeti poſſunt, nec non prætermiſsis ſubtiliſsimis Pariſienſis conſiderationibus, non eſt dubium, quod dilatio temporis ad ſoluendum eſt appoſita fauore emptoris, & non creditoris, ideo in gratiam, & fauorem illius introductum non debet in eiuſdem odium interpretari, inter cætera autem dilationis commoda illud eſt, vt ſi pecunia medio tempore creſcat per extrinſecam æſtimationem, ipſe augmentū illud ab exteriori rè proueniens conſequatur, quia dominus ſemper pecuniæ eſt, & periculum in rè contingens ſuum erit, ſicuti & lucrum, & damnum, atque periculum in rè empta contingens eiuſdē commodo, vel incommodo cedit, propterea modo moneta quā ſoluit non ſit in effectu deterior in bonitate, ab eo quod erat tempore contractus, neque minorem florenorum, aureorum in obligatione poſitorum quantitatem emptor ſoluat quam ab initio conuentum fuerit, poterit ſoluere monetam quam à conſuetudine in facultate ſoluendi habet ad valorem currentem tempore cadentis ſolutionis, neque de illa ſolutione poterit venditor conqueri, qui proprio pacto ab actione, & petitione repellitur; & qui nihil ſuper illo augmento prætendere poteſt, pro quo nulla dici poteſt nata obligatio ante tempus ſolutioni pręfixū, vt optime conſiderat Surd. conſ. 335. nu. 40 & 41.

Non obſtant conſiderationes contrariæ, quia primo quod

dicitur

63 dicitur de variatione † ob monetæ deteriotationem si in moneta minuta contingat, dicitur illam deteriorationem nõ attendi quando species in obligatione posita non variatur, nec mutari potest illa æstimatio pecuniæ, quæ non extat, vt, alias diximus, & ponit Surd.d.consf.335.lib.3 Secundo non attenditur quando floreni sunt in obligatione positi, & sic non militat isto casu ratio.l. Paulus. eò prçsertim cũ vt plurimum dilationis istæ non soleant dari, pro longo temporis spatio quo pendente considerabilis posit contingere variatio, nisi altera monetæ species cuderetur, quæ non currebat tempore contractus; neque ego soleo multi facere hanc rationem deteriorationis in minuta moneta, quæ non propter mutatam materiam intrinsecus, sed propter diminutam longo vsu prætiosiorem qualitatem argenti, quæ in ea commiscetur minus ponderosa redditur, cum tamen eadem sit in pretio, & in vsu approbata, atque expendibilis. Minus obstat illa ratio quod minorem quantitatem aureorum, vel grossioris monetæ non debeat recipere debitor; quia ista ratio non militat quando est conuēta solutio in tot florenis, & magis fauendum est in relatione damni venditori, qui rem forte minus iusto pretio, & necessitate ductus vendit, quam emptori qui lucrum consequitur, qui duplex augmentum aliàs consequeretur; vnum in pecuniæ, alterum in rè empta, quę iuxta monetæ augmentum, & ipsa augeri in æstimo solet; & ita vidi per præstantissimos aduocatos in eadem causa alijs tamen rationibus consultum; & nunc illius causæ iudicium expectatur.

64 Nonus casus proponi potest inter locatorem, † & conductorem, super quo multa scripsit ad eum casum totam materiam huius tractationis referens Purpurat. in l. cum quid. num.168.& seqq.D. si cert.petat.Curt.in tracta.de mon.q.3.& super hac quæstione consultus respondit. Aretin. consil.112. aliàs 111.& in pulchro casu Calcan.consi.14.& pro Datiario in altero casu respondit Bero.consi.143.num.25.lib.1.Et hac in rè fructuum habendam esse rationem, voluit Purpuratus ab eorumque pretio tem omnem deducendam cum illorum pretia monetarum variationi; & æstimationi correspondeant. l.2.C.de vet.num.potesta.l.1.D.de contrahen.empt.& aliqui causam mutationis hac in rè considerant, an scilicet per edi-

 ctum

ctum Principis facta sit mutatio, & eo casu periculum sit locatoris, neque mutatio considerabilis sit l. Lucius. de euict. cum factum Principis inter casus fortuitos connumeretur, quorum periculū locatori cedit, an verò ob aliam causam, & tunc procedant, quæ de extrinseca, atque intrinseca mutatione scribuntur, & iuxta casus contingentiam res ista resoluatur vno casu fauore conductoris altero fauore creditoris; vt in mutuo conclusimus. Veritas est in hoc negotio, vt qualitas obligationis ponderetur, si enim in auro, & moneta crassiori fuerit promissa mercedis solutio illa proculdubio iuxta valorem currentem tempore solutionis, à tempore contractus regulato fieri debeat, quod si in florenis, vel alia minuta moneta aut in florenorum aureis tantum summam tempore taxationis non valentibus facta fuerit obligatio, tūc florenorum valor consideretur, nec totius extrinsecæ bonitatis commodum locatori cedat, sed in aliqua parte lucrum creditori spectet quod argenteæ monetæ conuenit, illa particulari ratione quam supra ex Purpurato ponderauimus, quia conductor ex fructibus rei conductæ, valoris, & augmenti monetarum vtile consequitur, qua vtilitate locator saltem pro ea parte, quæ pecuniæ augmentum respicit minime venit priuandus.

Ex qua resolutione, & altera similis quæstio, quæ vel locationem perpetuam, vel censum ex censuario contractu ad formam Bullæ concepto, vel ex liuellario instrumento descendentem, & promissum respiciat terminari potest, in quo
65 † de moneta currenti ad æstimationem antiquæ solutionem faciendam esse, vt in annua pensione, quæ tempus dispositionis respicit voluerunt Doctores in cap. quanto de iureiur. vbi Bellamer. nume. 13. versic. sed in annua pensione, glo. Cardinal. Vitalin. Imol. & alij in clemen. 2. de decim. Gigas de pension. quæst. 98. Abb. & alij in cap. cum olim. & c. cum canonicis. de censib. & in censibus qui a subditis dominis soluūtur Guid. Pap. quæst. 493. qui dicit ita seruari in Delphinatu, nisi deterioratio monetę culpa domini cui census soluitur cō tigisset, vt tradunt Zabarell. & alij in d. clemen. 2, & in d. cap. quanto. & in d. l. Paulus, Rub. consil. 17. in fin. Sola. casu 12. & 67. & in decr. antiqu. in decr. ex frequentibus. glo. 1. 4. par. nume. 71. & cat. 26. col. 3. num. 1. Io. Aquila de mon. potesta.

par.

par.2.Theoremate primo in fi.Signorol. consil.74. Curt.iun. consil.24. Gail. obseru.73.libr.2. Bertrand.consil.261.nume. 7. libro.1.Purpurat. consil.522. libro.2. & in censu Principi debito latisime. Surd. consil.454. libr.4. Corn. consil.381. nume.70. & seqq. libr.2.Cæphal. consi.31. Calcan. consil.15. per totum. Natt. consil.302. Iuxta quam opinionem censuit Senatus 1590. 14. Decembris, & 1598.10. Aprilis, 1591.12. Nouembris, 1601.15.Nouembris, & 1602.26. Aprilis. Quã uis in censu Io. Gall. quæst.302. dicat contrarium, aresto Parisiensi definitum, & in hoc dubitent Curt. d. consil.24. Rub. d. consil.17. & consil.75. Grat. consil.12. numer.41, & 49. Gabr. consil.164. libr.1. qui ad consuetudinem confugiunt, de qua mox dicam, & attenta consuetudine idem placuisse Sabaudiæ supremo Senatui referat doctisimus Senator, & Ducatus Gebennensis Præses Ant. Faber in Codice Fabriano li.8.ti.29. defini.30. qui q̃dẽ optima ratione mouetur ne in singulos annos calculatio contingat. & idem in vsuris decernit eadem ratione, vt multiplicatio litium euitetur definit.40. Et in censuarijs obligationibus ex pecunia soluta constitutis, quænam pecuniæ qualitas ab initio fuerit pro censu constitutione in contractu soluta, plurimum attendẽdum arbitror, nec in eis potest habere locum, quod Aduocati quidam mecum de hac rè conferentes dicebant ex verbis Bullæ Pij Quinti nullum augmentum prætendi posse, quia decernit Pontifex, quod non posit pretium censui prefixum augeri vel minui, & hic augeretur per augmentum monetæ, quorum consideratio confirmari potest ex traditis per Caballin. de vsur. quæst.90. & alijs seqq. & Borgnin. decis.30. numer.87. libr.3. qui voluerũt istud augmentum esse quid separatum, & diuisum ab ipsa summa: sed pace istorum dominorum, & tantorum patrum hoc falsum est cũ hoc augmentũ sit pars sortis, & sit res adherens pecuniæ, & ab ipsa inseparabilis; & ideo nõ obstãte ista rõne ẽt in cẽsuarijs contractibus augmentũ deberi, iuxta partium verba pluries Senatus decreuit, & in puncto tenet Mastrillus, decis.7.

66 Idem dicendum † est in canone emphyteotico super quo scripserunt Ias. in l.2. nume.91. & ibi Alberic. C. de iur. emph. Crau. cons.831. Natt. d. consi.302. Purpur. cons.170. Corbul. de iur. emph. tit. de priuat. ob non solu. Canonem. Ampl.42.

Brun.de augmen.particu.7.in princ.Cæphal. consil.31. per totum.Rub. d.consil.75.Boss. de moneta.nume.4. qui omnes licet variè loquantur in eo tamen videntur conuenire, vt temporis contractus fauore creditoris ratio habeatur, nisi qualitas obligationis,in minori moneta factà aliter suadeat, quorum opinio fortius obtineret, quando sine augmento Canon ad quid modicum reduceretur, prout optimo Senatus nostri iuditio determinatum fuisse refert D. Pater meus. decis.214. & decisi. 226. & nouissimè iudicauit in causa Illustrissimi D.Marchionis Garexij contra Communitatem illius loci. 1607. Quamuis in eo quidem anone empytheotico non semper monetarum augmentum deberi dicendum esset, cum illud magis ꝑ recognitione quadam directi dominij, quã pro iusti redditus modo soluatur.

67 Cæterum in omnibus suprascriptis tribus casibus,consuetudo solutionis multo tempore obseruata†custodienda erit, circa cuius solutionis præscriptionem licet aliqui admodum dubitauerint in annis præstationibus, in quibus pro non cadentibus pensionibus, non poterit dici decursa præscriptio per tex. vbi glo.& Doctor. in l.cum notissimi.§.in hijs etiam. C.de prescript.30.vel 40.ann.Guid.Pap.quest.406.cum duab. seqq. atque ob id dixerit Gail.d.obsern.75.nume.2. non posse obijci creditori præscriptionem, & id etiam voluerit Surd. in consilio 220.lib.2.& in d.consil.454.libr. 4. In contrarium tamen est magis communis opinio iuxta quam solet iudicare Senatus, & præsertim ,quando sumus in dubio contractu, vt est in contractu florenorum super quo dicere possumus, consuetudinem interpretatiuam subsequutam esse, vt consuluit Laudens. consilio 52. de quo consilio ille in suo tracta. mentionem facit. nume.31.& Francisc.Curt.in eodem tract. Collegium Papiæ pro Ciuitate Casalis in consilio edito post tractatum Alberti Bruni. plenè Gabriell.d. consil.164. num. 13. & 14. Bertrand.dict.consilio 261. nume.7. sicuti præscriptionem in ipsa qualitate monetæ aduersus censuarios contractus induci posse rescripsit Summus Pontifex.in d. ca. cum olim.de censibus,nec ad variationem medio tempore contingentem aliquo casu respiciendum esse censuit Senatus in causa Bunei Astensi me referente. de qua 3 & de hac re dixi supra conclus.14.Bona tamẽ cautela est vt in auro fiant instrumenta,

menta, & reditus in eadem specie calculentur, seu valorem currentem vt euitentur difficultates.

Decimus esse potest casus in contractu dotis, siue de illa fa-
68 cienda sit marito solutio, siue ab hæredibus † mariti restitutio, licet primum casum ab altero separare voluerit Parisiẽsis.quæst.97. qui latè more suo, & subtiliter examinando; distinguit inter imminentem mutationem, & eam quæ perpetua fuit, vt primo casu debeatur augmentum in secundo verò a debitore deducatur etiam quod obligatio sit facta in aureorum summa confirmando Senatorum Burdegalensiū sententiam, quam retulit Boer.decis.327.quos dicit iustè, ac sanctè iudicasse. Et in hoc casu Do. Senator Sola casu 50.refert multas Doctorum opiniones, & ipse nihil determinat, & in solutione dotis promissæ dubitat.Crau.consi.870.lib.5.atque in restitutione pro mariti hæredibus concludit Peregrin.consil. 13.lib.3.qui consuluit ad fauorem hęredum D.Pij de Obicis, contra Illustrissimum D. AEneam Pium de Sabaudia æquitẽ ordinis Annunciatæ, & Patrem Illustrissimi Cardinalis Pij, & in dote aliqui indifferenter voluerunt, fauore dotis augmentum omnę deberi, quia Dos cum omni melioramento soluenda est, vt dicit Bald.in l.cum quid. & dilata solutio ad tempus promissionis trahitur.l.1. C. de dot. promiss. Senatus tamen ita solet iudicare, vt si de solutione dotis ad tempus promissæ agatur, tunc tempus cadentis solutionis pro calculatione inspiciatur, seruata tamen obligationis conuentione; ita vt si in auro promissa sit, vel in certa specie solutio, tunc omne augmentum debitor creditori soluat, quod in illa monetæ specie contingit iuxta valorem currentem tempore obligationis, quod si in florenis facta sit obligatio, vel ad scuta de flor. 8. vel nouem, si non sit debitor in mora valor florenorum attendatur, vt dixi supra in quinto casu; sed si agatur de dotis restitutione soluto matrimonio facienda, tunc fauore dotis omne augmentum etiam auri debeatur, prout consulendo tenuit Natt. consilio 454. Bald.nouell.de dot. priuileg. 73. Boss. de monet. numero.15. Socin, senior consilio 298.libr.secundo.Corn.consil.287.nume.18. & sequentib. quem sequitur Purpur.in d.l.cum quid.num.163.Afflict.decl. 194.Ioan.Rainaud.de mon.nu.8.Io.Aquila de mon potesta. parte .2. Theorema.atque ita censuit Senatus congregatis

 classi-

classibus 1604. vltima Februarij in causa Dominorum fratrum de Castaneis, & Illust. D. Senatoris Brocardi, in qua causa Domini antiquiores de solito iudicandi fidem faciebant; Sed in hac obligatione florenorũ periculosā teneo resolutionem istam, sed florenorum tantum augmentum tribuerem, per ea, quæ in specie ista tradunt Parisien. & Peregr. & in florenis nostris Plot. conf. 18. Borgnin. decis. 30. num. 87. & decis. 26. num. 25. lib 3. satis enim est, quod fauore dotis detur augmentum monetæ in obligatione positæ, non autem augmentum auri, de quo non fuit in contractu cogitatum.

Ex quibus, & Senatum Burdegalensem, & Parisiensem, male iudicasse, atque scripsisse in specie illa conijcimus; quando solutio dotis, fuit in auro facta, vel promissa, si enim isto casu magis communiter Doctores cum illa transeunt opinione, vt aurei augmentum debeatur, id magis obtinere debet in dote cuius causa fauorabilior est. l. 1. de iur. dot. l. in ambiguis. de reg. iur. Non tamen fauore dotis induci posset, vt de meliori
69 † moneta fieret solutio, quam quæ matrimonij tempore recepta foret, vt optimè sensit Senatus Sabaudiæ, cuius definitionem refert Dom. Senator Ant. Faber in allegato. lib. 8. titu. 29. definit. 41.

Vndecimus proponi solet casus in deposito, quādo aliqua de causa, vel iudiciale, vel extraiudiciale pœnes aliquem fit depositum, cuius materia frequens, & ordinaria est; cuius quidem
70 dem casus resolutio ex tripartita inspectione † descendit, vt bene aduertit Parisiensis. quæstio. 98. Primo quando depositũ remanet in dominio, & periculo deponentis, vt in debitore moroso, & tunc vana est dubitatio, quia ille semper suam pecuniam retrahit, nec tertius cuius odio factum est depositum quicquam prætendere potest, sed tamen controuersia moueri poterit inter deponentem, & depositarium, si depositarius pecunia vsus fuerit, & illa ante relaxationem creuerit, & eo casu dicerem augmentum deberi illius speciei, quæ deposita est, vt dicam in sequenti quæstione. Secundo quando depositum est factum eo modo, vt depositarius possit vti pecunia, & transit in mutuum. l. certi condictio. in fi. cum l. seq. D. si certum peta. Et tunc distinguendum est, quod vel pecunia fuit in sacculo deposita, vel in certa specie numerata, & tunc quia eadem species per depositarium est restituenda,

clarum est, quod si deficiat illa species depositarius tenebitur valorem illius representare cum omni augmento, iuxta valorem currentem tempore relaxationis, & si decreuisset illa pecunia, per edictum, vel alio modo, adhuc teneretur, vel pecuniam eandem representare, vel omne detrimentum soluere, quia astrictus est semper eadem corpora, vel similia tenere parata, sed liberabitur depositarius, qui reprobam pecuniã depositam representat, licet ab initio non esset reproba l. In naue. D. loca. sed si non constat de specie certa, & depositarius vsus fuit pecunia, virtute facultatis sibi concessæ, prout est quando pœnes mercatorem, vel campsorem pecunia deponitur, tunc Parisiensis vult idem esse, quod in mutuo, & sicuti in mutuo noluit debitorem obligatum esse ad augmentum, ita nec depositarium teneri ad augmentum; sed in hoc vir alioquin doctissimus fallitur, quia & hoc casu (sicut & in mutuo conclusimus) iuxta speciem pecuniæ, vel nummorũ qualitatem in deposito nominatam depositarius pecuniæ augmentum præstare tenebitur, prout voluit Abb. in d.c. quanto. de iureiur. Bart. in d.l. Paulus, & alij magis communiter. Brun. de augmen. in 2. præsuppos. in princ. Sola casu 13. Et si non cõstaret de certa pecuniæ specie, sed depositum esset factum in auro argento, & minuta moneta, & vsus fuisset depositarius pecunia de partium consensu teneretur soluere ex solito Senatus arbitrio tertiam partem in auro tertiam in argento, & tertiam in moneta cum augmento, & ita iudicatum fuit me Referẽte, & nemine discrepante in causa D. Auditoris Cameræ Pipini contra Fiorium 1608. 23. Iunij. Quinimo si depositarius vsus esset deposito inuito deponente, posset contra eũ etiam pro interesse iurari in litem, & transit in mutuum cum omnibus suis qualitatibus, vt per Castren. in l. Lucius. 1. & in l. si sacculum. D. depos. Quamuis regulariter pro augmento pecuniæ nullum soleat dari iuramentum in litem. Tertio videndum est, quando depositum factum fuit per debitorem in odium creditoris, qui recusat recipere pecuniam, si interim deposita moneta decrescat, vel augeatur cuius periculo contingat mutatio, & cuius lucro an debitoris, an vero creditoris & in hac quæstione licet multa dixerit Parisiẽsis, ego arbitror rem esse claram, vel omnium peritorum iudicio, vt augmentum cedat lucro illius, cuius fauore per iudicem ordinatur

 rela-

relaxatio, decrementum verò vel edicto Principis, vel aliam ob causam contingens, illius periculo contigisse decernendum est, qui in causa succubuerit, cum illo casu quo non habita ratione depositi debitor condemnatur depositum pro nullo habeatur, & si ex altera parte fauore debitoris depositum tanquam legitimum fuerit creditori relaxatur, tempus depositi erit inspiciendum, nec tenebitur debitor supplere. Magna autem esse poterit controuersia, quando debitor notitiam habens edicti per quod reprobari debet, vel minui moneta, ignorante id creditore interpellat creditorem, vt pecuniam recipiat alias deponit iudicialiter, an sequuto edicto periculum sit creditoris, & dicerem data scientia debitoris, & aliqua fraude resultante periculum esse debitoris: vide tamen quæ latè super hac quæstione scribit Vincent. Caroc. decis. 63. per totam.

Hæc ad materiam contractuum vtiliora mihi visa sunt, quæ vti in forensi palestra frequentiora in medium proponerentur, ex quibus, & multæ resoluentur quæstiones in alijs casibus contingentes. Superest nunc vt breuiori methodo de tribus alijs capitibus ab initio propositis differamus, nempè de vltimis voluntatibus, de statutis, & iudicijs. Et primò circa
71 vltimas † voluntates vnica proponi solet quæstio in materia augmenti cuius temporis ratio haberi debeat, an conditi testamenti, an mortis testatoris, an verò cadentis solutionis, si vel annua pensione legata, vel dilatione à testatore tradita, ad certum tempus solutio fuerit destinata. Et in hac disputatione sicut, & in cæteris aliqua est inter Doctores diuersitas, prout in ipso Oldrado notauit Parisien. quæst. 99. vt colligitur in suis consilijs 13. 31. & 168. qui tamen loquitur in diuersis casibus. Nam aliqui voluerunt attendi tempus solutionis cadentis, quod esse regulariter solet tempore mortis testatoris, quasi quod illud tempus respexerit testator in legato, idque præsertim, quando ad certum tempus fuit destinata solutio, cum dilatio fauorem debitoris respiciat, & hæredis, cuius lucro omne augmentum superueniens cedere deberet, vt dicebamus in casu venditionis supra casu octauo. & ita videtur voluisse Capr. a in consil. 29. num. 9. Alij testamenti casum cum contractu parificant, vt Ioan. de Imol. in c. quanto. num. 18. in fin. Bald. consil. pen. lib. 1. Mileus in repertorio in verbo

pecunia,

pecunia, qui reprobat Oldradum. tenentem solutionem esse faciendam iuxta valorem currentem tempore testamenti, in dicto consil. 31. cuius consilium ad verbum refert Socin. sen. consil. 6. lib. 1. & Oldradum similiter reprehendit Roman. in consil. 123. num. 1. per tex. in l. cum certum. D. de aur. & argen. lega. & istorum opinione attenta, ea quæ in contractib. dicta sunt iuxta casuum diuersitatem circa species monetarum hic repetenda essent; Alij distinxerunt inter legata particularia, & vniuersalia, vt in primis inspiciatur tempus mortis testatoris, in secundis tempus conditi testamenti, ita Ioan. Aquila in tracta. de monetar. potesta. par. 2. Theorema. 2. Inferendo, quod si maritus legauerit vxori florenos centum in testamento inde diu superuixerit, legatum sit soluendum, iuxta valorem antiquæ monetæ, cum qua etiam distinctione videtur transire Rebuff. in l. 2. nu. 3. C. de vet. nummismat. potest. Communis tamen, & receptior illa videtur esse sententia, vt tempus testamenti sit inspiciendum, ita vt augmentum, quod à tempore testamenti ad tempus solutionis decurrit cedat commodo legatarij, vel hæredis particularis, & cum ista opinione transeunt Oldrad. & Soc. Abb. in d. ca. quanto. nume. 13. & ibi Bald. num. 100. & consil. pen. lib. 1. illa ratione, quia attendatur semper cuiuslibet rei principium, & prima origo. Alb. in d. l. cum quid num. 14. Ias. ibidem num. 28. Brun particu. 9. Io. Saison. in consuetud. Turonen. titu. 36. art. primo. colum. 4. versic. Sed pone Natt. consi. 156. & 454. Gabriell. consi. 36. Mysinger. centur. 4. obser prima. Boer. decis. 327. num. 3. & 13. D. Pater meus decis. 174. Surd. consil. 454. lib. 4. dicens alios male loqui, & ita omnes tenere dicit Lauden. de monet. numer. 37. Curt. num. 16. & 17. qui omnes mouentur per tex. in l. vxorem §. testamento. de lega. 3. qui tamen parum ad rem facit, & mihi placet hæc communis quæ tutior est, & cum illa sine difficultate transiuit Senatus in causa Nitiensi Taoni 1601. 7. Septembris. Referente Domin. Senatore Brocardo, & eandem opinionem Senatus Sabaudiæ præiudicio confirmatam refert Doctissimus Anton. Faber Sabaudien. Senatus collega, & Neciaci Auditorij Præses in suo nouiter edito Codice Fabriano libro octauo. titul. 29. definitio. 15. & 44. Nec ab ista opinione mihi videtur recedere Capra in dicto consilio 29. qui licet tempus solutionis dicat attendendum,

hoc est intelligẽdum, vt fauore legatarij augmentum debeatur iuxta valorem currentem tempore solutionis, vt diximus
72 supra conclus. 10. in eo tamen † lapsum arbitror Capram dum voluit legatis florenis in genere intelligi de florenis auri, quia in hoc mos regionis, & cõis loquendi vsus est attendendus, & in patria nostra intelligetur de minimis, prout & in dubio de tali summa intelligitur dispositum, vt dixi. conclus. 2. versi. Quo verò ad monetas. Alba. cons. 6. num. 2 l. fi. D. de aur. &
73 argen. lega. Et tenendo hanc partem respondetur † ad tex. in d. l. cum certum. quem adducit Roman. quod ille loquitur de massa argenti legata, cuius æstimatio facienda est iuxta tempus solutionis, sed aliud est in pecunia, quæ consideratur, & recipit æstimationem à verbis testatoris, qui tempus præsens non futurum cogitauit, & Oldradum postea legendo sequutus fuit idem Roman. in d. l. cum quid. num. 20. crederem tamen quod si testator posuisset tempus solutionis illud esset attendendum, iuxta valorem currentem illius monetæ si in vsu reperiretur, quia eo solum tempore ad effectum deducitur dispositio, & effectus consideratur, vt etiam minus grauetur hæres. Et si moneta quæ currebat tempore testamenti sit reprobata, hæres soluet de moneta noua ad æstimationem antiquæ, Alber. in l. vinum. nu. 16. D. si cert. pet. ne legatum sit inutile.

Secundo quæritur quid dicendum in statutis, edictis, con-
74 stitutionibus, legibus, & decretis † ciuitatum, vel Principum, an pro augmento sit attendendum tempus edicti, vel legis municipalis, an verò tempus illud in quo virtute edicti competit solutio, vel Principi in pœnam alicuius delicti, vel priuato ex concessione, aut declaratione Principis applicanda, vt de primo casu sunt omnia statuta, & edicta pœnalia, per quæ pœna pecuniaria delinquentibus statuitur, de secundo est casus in clem. 2. de decim. vbi pro decima Summus Pontifex declarauit certam summam deberi; In qua quæstione irresolutus transit Roman. in l. cum quid. nume. 20. si cert. pet. quamuis in cons. 123. statuti casum cum rescripto, & testamento parificauerit. Et Bal. in l. 2. C. commun. de lega. & in l. si tibi pecuniam. D. si cert. pet. & in l. illud. in fi. D. de sacros. eccles. tenet quod inspiciatur tempus statuti, & soluatur de moneta currenti ad valorem antiquæ, quia lex est vniformis

omni

omni tempore, & semper loquitur, & hanc opinionem sequuntur Ias.in d.l.cum quid.num.29.Brun.de augm.particu. 12.Abb.in c.quanto. num. 14. de iureiu. qui etiam consulẽdo multis rationibus, & argumentis hanc opinionem deffendit. cons.65.lib.2.Ioann.Saison.in consuetudin. Turonen.tit.36. de crimin.Art.1.colum.4. Ita vt in solutionibus fiat solutio de moneta currenti, sed cum omni augmento, veluti si statutum dicat quod ludens cartis, vel taxilis soluat libras centum, quæ libræ tempore edicti valebant tantum floren. duos monetæ Sabaudiæ, vel albos quinque, vt valebant antiquitus, & nunc valent floren. quatuor, vel albos septem nostræ monetæ Pedemontanæ teneatur delinquens soluere fisco libras centum, non iuxta valorem antiquæ monetæ ad flor. duos, sed soluat de moneta currenti florenos quatuor, vel albos septem pro singula libra, & iuxta istud exemplum intelligo opinionem istorum Doctorum, qui voluerunt attendi tempus legis, quod maximè obtinebit quando, vel illa moneta amplius non reperitur, vel si solueretur iuxta valorem currentẽ simpliciter ad quid minimum reduceretur. Ita in Gabellis, taxu ordinario, & similibus, quæ soluuntur Principi per antiquam status conuentionem augmentum deberi scripsit D. Pater meus.decis.214.cuius dicta reassumendo latissimè cõprobat Surd.cons.454 lib.4.

75 Contrarium † quod attendi debeat tempus solutionis, vt de moneta currenti fiat solutio sine vllo augmento tenuerunt Specul.in titul.de obligat.& solut.§ nunc aliqua.Henric. & Bellamer.in dicto cap.quanto.& ibi Ioann. de Imol. num. 18. in fin. quia sit inspiciendum tempus ortæ obligationis, quæ non nascitur in delictis, nisi tempore delicti, & in alijs tempore quo solutio facienda est, præsertim quando sumus in pęnalibus in quibus statutum est odiosum, & strictam debet habere interpretationem. Ancharan. in clemen.si beneficiorum. Butr.in dicto cap.quanto.nume.12.versic.hæc procedunt.Sola.casu.10.num.9.Aretin in l.quod te.num.4.in fin. si cert. petat. præsertim quando prior moneta non reperitur: Curt. de monet. num.19. dicens ita communiter teneri, & pro ista parte consuluit Socin.iun.consil.145.in fin.lib.1. qui dicit esse diuersitatem à contractu ad legem, quia lex semper loquitur, & quando venit casus, de quo lex disponit, vel in

delictis,

delictis, vel in alijs, ille casus est nouus quo ad eum qui soluere debet, ideo lex noua dicitur, & debet comprehendere tempus præsens, cum omnibus suis qualitatibus. Roman. cōs. 123. in primo dub Corn. cons. 287. num. 22. libr. 1. Bald. consi. penult. lib. primo Mil. in repertor. in verbo pecunia. Masuer. ad Papien. in verbo Relaxandum addit. prima. post Misinger. singular. obseru. centur. 4. obseru. 16. ex quibus videtur hanc esse communiorem Doctorum sententiā pro qua innumeros allegat. Surd. cons. 335. nu. 16. & 17. lib. 3. vbi pro debitore in edicto concludit.

76 Inter istas contrarias † opiniones distinctionem cogitat Laudens. in tractat. de monet. nume. 17. quod vel sumus in casu solemnitatis à lege, vel statuto decreta, vt potest esse exēplum in insinuatione, & attendatur tempus legis in valore æstimando, aut sumus in casu legis de solutione loquētis, & tunc attendatur tempus solutionis, quasi tunc oriatur obligatio, & videtur sequi Curt. iun. d. nume. 19. verum ista differentia non est admittenda, quia eadem legis vis, ac potestas est in vtroque casu, & in casu insinuationis ideo augmētum datur, quia de auro lex loquitur. Sed breuibus rem perstringendo prior opinio erit obseruanda quando de certa monetæ specie statutum, vel edictum loquitur etiam in pęnalibus, & hoc iure hodie vtimur in pęnis fiscalibus, & in solutionibus sportularum, & emolumentorum Cancellariæ,

77 & propterea interrogatus aliquando dicebam † non fuisse iniustè à Principe nostro reductam solutionem taxus, quæ prius erat ordinata de floren. nouem ad scuta auri, quia tempore impositionis illi flor. nouem valebant aureum; Neque mouet cōis opinio, quia multi qui dixerunt attendi tēpus solutionis ab ista non recedunt sententia, quia si fiat solutio antiquæ monetæ per nouam iuxta valorem currentem tempore solutionis, vtique solutio fiet cum augmento, quod si certa species non sit posita, sed verba indefinitè prolata reperiantur, tunc consuetudo solutionum erit attendenda præsertim in moneta imaginaria, & quæ tempore solutionis non reperitur, per ea quæ diximus supra conclus. 13. & casu. 9, versic. cæterum, ad quam consuetudinem se restrinxerunt Collegij Papien. Doctores in cons. pro Communitate Casalis edito, & post tractatum Bruni impressum, & Gabriell. consil.

164.

164. libr. 1. Et quamuis hanc consuetudinem non esse attendendam dicat Surd. dicto consil.454. illud procedit in censu Principi debito contra quem non præscribitur attenta præsertim forma obligationis, secus in alijs. Et quo ad Principes frustratorium erit de hac rè disputare.

78 Et ex istis resoluitur quæstio de † salario officialibus debito, in quo licet ab antiquo in patria nostra fuerit per constitutiones Serenissimi quondam Eman. Filiberti statuta certa summa in tot libris, & libræ creuerint, tamē per Thesaurarios non fit solutio, nisi iuxta antiquum valorem de currenti moneta; & hanc consuetudinem in hoc casu attendendam dicit Bald. in consil. penult. & seq. lib. 1. Quamuis hodie ego iustum esse dicerem, vt per Serenifs. Dominum aliquid vltra antiquam taxam ratione augmenti solueretur, quia à tēpore constitutionis stipendij, vsq; in p̄sens rerū prætia propter pecuniæ augmentum, ita creuerunt, vt illa taxa, in qua status rerum tunc temporis consideratus fuit, non sit sufficiens ad solutionem ordinatam. Sed super hoc non erit contendendū, quia propter obseruantiam, videtur conuentum de antiquo salario. vt idem Bald. tradit consi. 269. lib. 2. vbi consuluit pro Marchione Montisferrati, & in consil. penult. lib. 1. fundat se super ratione, æqualitatis, quia sicuti officialis non vellet decrementū pati si pecunia minueretur, ita nec augmentum p̄tendere potest, & hæc remittenda sunt Serenissimi Domini nostri libero arbitrio, & voluntati.

Vltimo quæritur circa actus iudiciales quid dicendum, in
79 sententia siue illa sit arbitratoris † vel iudicis. Et Oldrad. in consil. 15. vult augmentum deberi habita ratione ad tempus sententiæ, cuius opinionem sequuntur. Abb. in cap. quanto. nume. 13. de iureiuran. Roman. in l. cum quid. nume. 20. Curt. de monet. num. 19. in fin. Brun. particul. 10. Ioan. Aquila. de monet. par. secunda, Theorema. 6. Crauet. consil. 887. nume. 1. lib. 5. Ioan. Saison. in consuetud. Turon. titu. 36. artic. 1. Et hęc opinio est tenenda, per textum in clemen. 2. de decim. & in c. cum canonicis. de censibus, super quibus capitibus videndi Roman. dict. consil. 123. & Geminian. consil. 137. qui videntur in declaratione Pontificis aliter decidere, quos sequitur Parisiēsis, huius tractatus. quæst. vlt. Et cōfirmo illa ratione, quia post sententiam condemnatus, qui non soluit semper dicitur

in

in mora, & á morofo debitore omne augmentum præſtrai debet, vt dixi concluſione nona. Quid autem dicendum circa litis expenſas vide D. Ant. Fabri in ſuo Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. definit. 43.

Et ex iſtis ſit impoſitus finis huic tractatui ad laudem DEI, ac Beatæ Virginis, Sanctorumq; tutelarium Antonij, & Catherinæ, quibus honor, & gloria in ſęcula ſæculorum. Amen. In villa noſtra Theſauriæ familiæ otijs, à me conſtructa, & parata 1607. Idibus Auguſti.

FINIS.

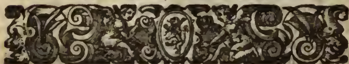

AD LECTOREM.

HABES (*humanissime lector*) *breuem quidem, sed perfectum tractatum augmenti, ac variationis monetarum. In quo non Horatianus vrceus, ex instituta exijt amphora, sed contrarium præter existimationem mihi contigit; Si quidem primo quæstionum forensium volumine absoluto, dum secundo manum adhibuissem, quotidianas in hac materia controuersias vno capite perstringere cupiens: subiecti qualitate, & elegantia factum est; vt non ante me cæpto labori subduxerim, quàm scripta hæc ab exiguis adnotationibus, ad integrum librum creuisse cognouerim. Illud igitur qualecunque sit benigniter accipe: & si quid in eo minus comptum, aut concinnatum apparebit, scias me docẽdi potius vtilitatem, quam dicendi suauitatem prosequutum, si quid autem aut opportunum, aut proficuum iudicabitur, illud cælecti auctori, à quo bona cuncta procedunt libenter adscribas rogo. Vale.*

Inquis. Taurinen. Offi. non impedit huius tractatus impressionem. Die 12. Octobris 1607.

Imprimatur Prouana.

ANTONII FABRI I. C. SEBVSIANI, SABAVDI SENATORIS, Et in Gebennensis Ducatus Auditorio Præsidis.

TRACTATVS DE VARIIS NVMMARIORVM debitorum solutionibus.

In quatuor, & viginti summa capita distributus.

ADVERSVS INCERTI AVTHORIS QVAESTIONES Ex Forensium autoris Disputationum libris.

DE VARIA NVMMORVM ÆSTIMATIONE. CAP. I.

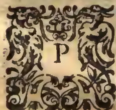

Oteſt aureus nummus, vt alia quælibet pecunia, ſiue aurea, ſiue argentea, ſiue ærea triplicem habere æſtimationem, Iuſtam vnam quæ ipſius materię ponderi & valori intrinſeco apud omnes gentes recepto reſpondeat, quæque non niſi aucta vel imminuta materia in bonitate aut pondere, vel augeri poſſit vel imminui, Iniuſtam alteram quæ ex contrario vel ponderi vel valori intrinſeco materiæ non reſpondeat, quam æſtimationem extrinſecam appellamus, ſiue pluris æſtimetur aureus quàm quanti re vera eſt, ſiue minus, & ſiue Principis aut Reipublicæ edicto ſtatuta ſit ea æſtimatio, vt plærumque fit, ſiue, vt hodie, vel auri penuria vel commerciorum abuſus exceſſum aut defectum iuſtę æſtimationis induxerit. Ideòque iniuſtam dicimus, quòd quæ iuſta eſt, certa quoque eſt & perpetua l. nummis 3. de in lit. iur. eiuſdèmque apud omnes & vbique poteſtatis l. 3. D. de eo quod cert. loc. l. 1. D. de contr. empt. Hæc autem vt plurimùm incerta apud eos etiam à quibus recepta eſt, quæque pro legiſlatoris arbitrio in dies mutatur, vtpote quæ certo principio & fundamento nõ nitatur, cùm valoris iuſti fundamentum ſit ipſius materiæ pondus valórq; intrinſecus, ob eáq; cãm nec ꝑpetua eſſe põt. Quãuis nihil vetet iuſtá quoq; eá eſſe, ſi iuſtitiam & æquitaté ex populi vtilitate non ex ipſa materia metiaris, vt legiſlator bonus facere ſolet. Expedit enim

aliquando Reipublicę vt aureorum ęstimatio suprà quàm quòd iustum sit augeatur, vel ne aurum cuius fortasse laboret penuria in alias prouincias tam facile transportetur quod in Gallia vbi nullę ampliùs sunt auri vel argenti fodinæ sæpiùs factum fuisse constat, vel vt in summa ærarij egestate necessarijs belli sumptibus subueniatur, quomodo Romanos bello Punico bis vsurpasse refert Plin. lib. 33. cap. 3. Bud. lib. 5. De asse. Tertia æstimati aurei species conuentionalis est, quæ non tam ponderis aut materiæ valoris siue intrinseci siue extrinseci, quàm conuentionis à cōtrahentib. initæ rōnē habet, atq; idcirco cōuentionalis dicitur, eòque respectu fieri non potest qui sit etiam iusta. Quid enim iustius quàm pacta seruari l. 1. de pact. l. 1. de constit. pecun. & in conuentionum interpretationibus id potissimùm inspici quod actum est l. semper in stipulationib. 34. de regul. iur. Præsertim si de ineunda rei debitæ æstimatione tractetur. Neque enim aut vendere aut aliter contrahere quisquam cogitur, si precium displiceat, sicut nec si mensura l. Imperatores 71. D. de contr. empt. l. arbitrio 18. §. de eo D. de dolo. Æstimandi verò aurei conuentione partium ratio illa est vt aduersus incertæ illius æstmationis extrinsecæ periculum vtrique contrahentium mutuo communique remedio consulatur. Siue enim crescat posteà siue decrescat aurei in eadem bonitate intrinseca manentis æstimatio, id semper obseruabimus, vt ad eam æstimationem pręstetur, quæ partium volūtate constituta sit. Idq; nimirum est quod efficit vt conuentionalis huiusmodi æstimatio semper & vbiq. iusta censeatur, nempe quòd ab ea quæ apud omnes gentes certa sit & perpetua quam non malè intrinsecam possis dicere minus deflectat. & hoc saltem cum illa commune habeat quòd certa quoq; sit & quod ad ipsos contrahentes attinet æquè perpetua. Comparatione scilicet æstimationis extrinsecæ quæ vt diximus, non alijs regulis continetur quàm quas aut legislatoris voluntas persæpe temeraria, aut vsus publicus pro temporum necessitate vel licentia inuexerit. Nam si numquam à iusta æstimatione recedere legislatori liceret, multò minus vtique permittendum esset singulis, vt priuata pactione publicam iuris formam peruerterent l. 7. §. & generaliter. l. ius publicum 38. D. de pac. l. Neratius 20. de relig. & sumpt. funer. l. quod bonis 15. §. D. ad leg. falc. Priuatorum siquidem cautio legum authoritate censeri non potest l. vl. D. de suis & legit. ob idque nec legibus derogare nec quicquam facere quod ipsi legislatori non liceat. Itaq. vel hoc ipso fauorabilis est conuentionalis æstimatio, quòd veluti ad prima sua initia rem reducat, id est ad generalem illam certàmque pecuniæ æstimationem, quasi ita formę suæ reddi pecunia videatur l. si vnus 27. §. pactus ne peteret in fin. D. de pact. facit non malè l. vlt. C. de veter. nummism. potest. libro. 11.

Ad primam æstimationis speciem illud pertinet, quod Paulus scribit in d. l. 1. D. de contr. emp. Olim, inquit, non ita erat nummus nec aliud merx, aliud precium vocabatur, sed vnusquisq. secundum necessitatem rerum ac temporum vtilibus inutilia permutabat, quando plerunque euenit vt quod alteri superest alteri desit. Sed quia non

semper

semper aut facilè concurrebat, vt cùm tu haberes quod ego desiderarem, inuicem haberem quod tu accipere velles, electa materia est cuius publica & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret. Eaque materia forma publica percussa vsum dominiúmque non tam ex substantia præbet, quàm ex quātitate. Nec dissimile est quod in eandem sententiam, sed apertiùs tamen & accommodatiùs scribit Aristot. lib. 1. Polit. cap. 6. Nam cùm, inquit ille, necessaria quæque non facilè possent vltrò citròque comportari, publico gentium consensu constitutum est ad permutationes faciendas vt tale quiddam inter se darent, & acciperent, quod cùm esset ipsum ex genere rerum accommodatarum ad vsum vitæ, facilè tractari posset cuiusmodi est ferrum, argentum, & si quid aliud eius generis habetur. Quod initio magnitudine ac pondere simpliciter erat definitum, postremò etiam charactere fuit percussum, vt homines liberi essent à solicitudine examinandi. Nam charactere quantitas nummi significatur. Hæc ille. Ex quibus apparet nummi originem ex permutationum necessitate fluxisse, cùm neque sine mutuis rerum necessariarum permutationibus stare humana societas posset, nec facilis aut commodus esse permuta ionum vsus absque pecunia. Ob idque dicendam constitutionem hanc iuris gentium non quòd eam gentes omnes vno eodemque tempore induxerint (quid enim esse potest adeò gentibus omnibus vtile quod non populus aliquis primùm in sui vtilitatem commentus sit?) sed quòd eam ab aliquibus primùm inductam cæteræ gentes omnes tacito omnium consensu ad probauerint, nec ciuili aliqua ratione (quomodo pleraque alia quæ ideò iuris ciuilis dicuntur licet apud gentes omnes perinde obtineant, puta, testamentum, stipulatio, & si qua alia sunt eiusmodi l. 3. D. qui testam. facer. poss. l. verbis legis 120. de verb. signif. §. de cōstituta Inst. de actio.) sed naturali & gentibus omnibus perinde communi, id est propter permutationum necessitates & difficultates. Apparet etiam, cur pecuniæ materia ex auro, argento, ferro & similibus metallis electa sit, potiùs quàm ex alia re cuius adeptio possit esse facilior & promptior. Nempe duplici ratione, quia talem materiam eligi necesse fuit, & quæ esset ex genere rerum ad vsum vitæ accommodatarum, & quæ facilè tractari posset, hoc est, quæ tractando non contereretur & consumeretur, quam in rem visa sunt metalla omnium accommodatissima. Posteà tamen constitutum est vt non nisi ex auro, vel ex argento, vel ex ære conflari possit pecunia l. 2. §. deinde cum esset de orig. iur. l. lege Cornelia 9. vers. eadem lege de fals. vbi prohibetur cōmercium nummorum florenorum, & plumbeorum Paris. quæst. 100. num. 767. facit. §. 1. Instit. quib. mod. re contr. oblig. ibi ære, argento, auro. Tertiò obserseruandum est, materiam illam fuisse initio magnitudine, ac pondere simpliciter definitam, Magnitudine, quia cùm metallorum alia sint aliis præstantiora, & preciosiora, vt aurum argento, argentum ferro, non potuit omnium vna eademque ratio constitui, nec rursus eorum æstimatio nisi magnitudine discerni, quò enim vilius metallum est, tantò plus metalli dandum est, vt bonitatis modicitas materię magnitudine

compensetur quod & hodie in monetis omnibus vsuuenire cernimus. Pondere, quoniam si sola magnitudo spectaretur, magna fraudibus fenestra pateferet, nihilque esset facilius quàm deterioris metalli aut alterius materiæ permixtione eandem conflare magnitudinem, nisi ponderis potissimùm ratio haberetur. Nam & hodie aureos plærosque videas forma exteriore & magnitudine præstantiores cæteris, nec tamen maioris æstimationis, sed eò minoris quòd minus habent auri solidi. In quo dignoscendo nihil æquè ac pondus prodest, l.2. C. de ponde. & aur. illat. lib. 10. tit. 71. propterea quòd aurum cæteris metallis omnibus & solidiùs sit, & consequenter grauius. Quòd si quis curiosiùs inquirat Cur aurum argento præstantius existimetur, & argentum ferro, tacebo quod Plinius & alij plærique scripserunt de auri præstantia, pulchritudine, soliditate, adeoque vsu naturali ad vitæ commoda, ac cætera eiusmodi quæ in auro quidem non malè dicerentur, sed non eadem proportione in alijs metallis. Illud vnum dicam, quod probabilius videtur, in distinguendis metallorum ęstimationibus antiquas illas gentes inspexisse præcipuè quænam ex ijs frequétiora essent, quænam verò rariora. Perpetuò enim & ad hæc vsque nostra tempora ita obseruatū est, vt quo quid rarius eò preciosius esse existimetur, si modò alicuius sit vtilitatis, licet nō tantę quantę aliud quid, quod sit frequentius, idque ratio ipsa naturalis dictat. Vnde fit etiam hodie, vt cùm apud nos nihil sit auro preciosius, ijs tamen locis in quibus tot sunt aurifodinæ quot apud Indos esse dicuntur, sit longè vilius, adeòque, vt ita dicam, neglectum vt qui ex nostratibus ad eos comeant; si vel ex ferramentis nostris abiectissima quæque permutent, tantundem vicissim ponderis auri accipiant, nempè, quòd illis mercibus ipsi careant quibus nos maximè abundamus. At nemo est qui nesciat inter metalla omnia minorem esse auri copiam, post aurum, argenti, post argentum ęris, sicque de cęteris, inspecto scilicet non quod in hac, aut in illa prouincia, sed magis communiter apud omnes gentes obtinet. Frequentiores enim sunt ferri quàm æris, & ęris, quã argenti, ité argéti, quàm auri fodinæ si totius orbis fodinas consideres. Nam cum publico gentium omnium consensu, vt ait Arist. nummi vsus introductus sit ad permutationes rerum vltro citroque comportandarum faciendas, consequens fuit vt in æstimando eo ex quacunque tandem conflaret materia non vnius, aut alterius gentis, sed omniũ simul voluntas, & vtilitas spectaretur. Et hinc fortasse illud etiam factum est, vt ineunda huiusmodi æstimatione seruata sit proportio aliqua auri ad argentum, argenti ad æs, æris ad ferrum, & sic de cæteris. Nimirum, vt quemadmodum aurum argento preciosius est, quia rarius, ita tanto preciosius habitum sit quanto rarius, & argentum ære, & æs ferro. Et si autem qualis quantaque fuerit primis temporibus hæc proportio sciri nō potest, quia non tam à natura profecta sit quàm ab hominum voluntate, & vt loquitur Arist. ibid. & lib. 5. Eth. cap. 5. à lege, vnde νόμισμα à Græcis appellatur, aliquam tamen fuisse proportionem dubitandum non est, alioqui nihil interfuisset an aurum, vel argentum, vel ferrum aut cuius magnitudinis, vel ponderis

permu-

permutaretur. Nec etiam dubito, quin pro temporum, & locorum varietate immutata plerumque sit hæc proportio, prout aliquando maior aliquando minor suppetit auri, vel argenti copia, aut grauior conquirendi vrsit necessitas, aut ex qua alia iusta causa, Boer. quæstio. 317. circa med. num. 2. sed non ideo tamen factum est, quin certa eademque semper fuerit nummorum proportio apud gentes omnes, quod ad tuendam inter ipsas commercij societatem pertinet, & ratione bonitatis intrinsecæ, quam monetales interiorem vocant. Æstima enim aurum quantum voles, argentum quantum voles nunquam tamen facies quin summitas bonitatis in auro omnium gentium iudicio sit ad 24. gradus quæ ceraria, vulgò caracta vocant, & summitas bonitatis argenti ad duodecim tantum gradus quos monetales Denarios appellant, siue quod aurum minutius diuidatur latius diducatur, & parcius tractetur siue quod purius excoquatur, & purius ab omni extranea macula repurgetur, vt Parisi. loquitur in tract. contr. vsur. quæst. 100. num. 778. vbi addit, & rectè, hanc differentiam, & habitudinem graui solidaq; ratione metitam diligenter retinendam esse, non solum ratione, & vetustatis, ac consuetudinis authoritate, sed etiam ne termini, vt ipse loquitur, quos singulæ artes peculiares habere debent, confundantur. Quam ob causam, si vera est eiusdem Parisien. obseruatio. num. 779. quotiescunque minuitur extrinseca auri æstimatio ad eandem proportionem argenti quoque æstimationem minui necesse est, & contra augeri. Et quamuis in singulos ferè dies mutetur extrinsecus ille valor aurei, ferè tamen vbique æstimationis auri ad argentum proportio circiter duodecupla habetur, vt ille tradit ex Budæo 3. De asse, quæ media quodam modo æstimatio est inter decuplam, & quintodecuplam, quas ad summum olim obtinuisse idem Parisi. refert, & conijcit ex l. quotiescunque 4. vbi Barto. (quam tamen malè scribit esse Alexandri Imp. cùm sit Valentiniani, & Valentis) C. de susceptor. præpos. & arcar. lib. 10. iunct. l. vn. C. de argen. prec. quod thesaur. infert. tit. vl. eod. quæ non Constantini est, sed Arcadij, & Honorij. & l. vni. de coll. æris. eo. lib. tit. 29. Nec aliā fuisse re vera proportionem credendum est, eo etiam tempore quo vt idem ille scribit, in Gallia accidit argenti raritate adeo euiluisse aurum, vt non nisi octo marchis argenti æstimaretur. Nec rursus cum ex cōtrario, ita preciosum aurum fuit, vt sexdecim argenti libras valeret abutente Principe cauponatione rei monetalis ad quæstū. Eadē enim auri optimi, & argenti optimi bonitas mansit toto terrarū orbe, eadēque proinde apud omnes gentes, si non æstimationē, certè proportionē seruari necesse fuit, teste Bodino. lib. 6. de Rep. c. 3. Intrinseca igitur aurei æstimatio dicenda est æstimatio ipsa auri, quæ apud cæteras gētes quibuscū nobis est comercium magis cōmuniter recepta est. Extrinseca verò quę à Rege aliquo aut legislatore certæ nummi speciei imposita sit supra aut infra cōmune illā auri, vel argenti æstimationē. Intrinseca æstimatur ex voluntate eorum quibuscū est nobis commercium. Extrinseca ex voluntate eius cuius charactere nūmus percussus est. Denique æstimatio intrinseca aurei est æstimatio auri, & æstimatio veritatis Extrinseca vero, ipsius aurei, idest non quatenus aurū, sed quatenus.

nus aureus est. Neq. enim character Gallicus ille est qui facit vt Gallicum aureum Itali aut Hispani velint agnoscere, sed materia ipsa auri quæ gentibus omnibus communis est, & ex qua suos quęque gens aureos conflare potest. Et est ęstimatio adfectionis. Idque est quod videtur voluisse Bald. in cap. quando in fi. de iureiu. quem refert Paris. num. 802. authoritatem characteris & impositititij valoris non esse omnibus communem sed illis tantum qui sunt sub eo imperio & parere tenentur. Non autem ligat exteros qui non tenentur recipere monetam nisi secundum qualitatem materiæ quæ sola est omnibus communis. Porrò communior auri æstimatio, vt plurimum illa est quę est minor, quia regulariter ita conparatum sit vt Reipub. cuiuslibet intersit fortes esse nummos, id est pluris esse quàm æstimentur, aut saltem tantidem. Finge vt ab ipsis primis temporibus rem repetamus, Gallum hominem in Italiam profectum esse permutādarum mercium gratia, & Romæ inuenisse qui haberet mercem illam quam ipse sibi acquirere percuperet, sed qui tamen ijs mercibus quas ille ad permutandum portauerat non indigeret. Quid faceret Gallus miser, nisi vt domum vacuus rediret, si non ita comparatum esset vt Italus pro merce quam sibi permutationis nomine datam vellet, nummum accipere contentus esset? Cur verò nummum, rem sui natura inuutilem & sterilem, si permutationum is vsus erat vt vtilibus inutilia permutarentur? Nempe quòd cogitaret Italus futurum vt aliquando merce aliqua sibi opus esset quam à Gallo comparare oporteret, cui vicissim nihil quod ille vellet dare posset. Quo casu perinde incommodum fuisset Italo vacuum redire domum, & ea re carere quam sibi ad vsum vitæ maxime necessariam esse intelligeret. Qua verò fronte obsecro, recusaret Gallus eundem illum nummum quem ipse Italo dedisset anno superiore, nunc recipere eadam æstimatione? Æstimationem siquidem nūmi aliquam fuisse necesse est vt & Paulus fatetur ijs verbis electa materia est cuius publica, & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret. Alioqui iniqua prorsus fuisset permutatio rei & inutilis, & nullius æstimationis, cum re vtili, & magnæ æstimationis) An non iniustè id faceret, turbaretque cōmercium? Ita sanè est. Inde igitur fieri necesse fuit, vt in Gallia & Italia eiusdem nummi eadem constitueretur ęstimatio. Imò quod magis est, si bene inspicias, nummi, quem Gallus in Italiam portasset, æstimationem primam non Gallum ipsum sed Italum imposuisse credendum est, cuius scilicet erat electio num rem suam Gallo vtilem vellet cum Galli nummo vtrique tunc inutili permutare. Quid enim si Italo necessarium aliquid fuisset quod neque in Gallia neque in Italia reperiri potuisset, sed in Græcia comparari omnino debuisset? Cur permittendum fuisset Gallo, nummo suo precium dicere qui neque dum vllius erat in toto orbe æstimationis, neque amplius in Gallia sed in Græcia aut Germania fortasse expendendus? Dices, Eodem igitur argumento concludi posse nummum hunc ab Italo in Græciam transportatum non ab Italo sed à Græco homine qui merces suas Italo traderet nec ab eo quic-

quam præter nummum acciperet æstimari pro arbitrio debuisse, atque ita incertam semper fuisse nummi æstimationem. Respondeo non esse hic omnia similia. Non enim quemadmodum nummus quo primum tempore in vsu fuit æstimari ab aliquo debuit, & ab eo quidem qui accipiebat, ita semel æstimatum eum à primo accipiente rursus ab alio accipiente æstimari necesse fuit. Imò credibile sit potiùs semel impositam rei tum adhuc inutili & sterili æstimationem ab omnibus probatam fuisse, vt solent homines in rebus nouis, & incognitis alij ex aliorum iudicio pendere, & authores subsequi, quousque saltem progressu temporis liceat rem attentiùs examinare, eòque magis in nummo, quod statim, & prima ipsa experientia apparere omnibus potuit quantæ apud gentes omnes futurum esset vtilitatis si tale comercij genus reciperetur, cùm ante ea tempora, & per tot annos vbique gentium compertum fuisset, quot quantisque difficultatibus mercium permutationes constarent, siue quod non semper nec facilè concurreret vt cùm tu haberes quo desiderarem, inuicem haberem quod tu velles accipere, vt Paulus ait in dicta lege prima, de cont. empt. siue quòd necessaria quæque ad vitam non facilè vltrò citroque comportari possent, vt Arist. tractat d. capit. 6. libr. 1. Politic. Quemadmodum igitur commerciorum necessitas nummi vsum induxit, Nummi, inquam, æstimati, vt scilicet nummo æstimarentur merces omnes non etiam nummus ipse mercibus, teste eodem Arist. 5. Et hic. capitu. 5. l. si ita fideiussorem 42. D. de fideiuss. ita induci necessarium fuit vt nummi eadem esset, & certa vbique æstimatio, eadem prorsus materia, eadem materiæ magnitudo, idem magnitudinis pondus, vt quantæ vtilitatis erat nummus danti, tantæ esset etiam accipienti. Nec sanè aliter constitui poterat priusquam certo charactere percussus fuisset. Quæ enim è Gallia in Italiam aut è Græcia transportabatur massa auri, vel argenti, vel ferri, ex quo per plurium manus ambulauerat discerni non poterat vtrum Gallica esset an Græca an Germanica, proinde nihil caussæ subesse poterat cur pluris aut minoris in Gallia vel in Græcia vel in Asia æstimari deberet, cùm in ea nihil esset præter rudem materiam certa magnitudine certoque pondere constantem. Nam, & certam magnitudinem & certum pondus habuisse vt his veluti limitibus desiniretur, Arist. scribit, & ita fuisse necesse est, ne alioqui confunderentur omnia si nec magnitudine nec pondere nec æstimatione massarum corpora discernerentur. Fuitque vna hæc gentium omnium lex non scripta, & ante leges omnes scriptas introducta. Quod verò postea in vsu esse cœpit vt certo charactere nummus percuteretur, licet variandæ æstimationis materiam dederit, aliam tamen planèque contrariam causam habuit, eam scilicet quam supradicto loco Arist. expressit, Nimirum vt homines liberi essent à solicitudine examinandi magnitudinem pondusque. Character enim, inquit ille, quantitatem nummi significat. Quantitatem, inquam, non æstimationis, sed materiæ. Æstimatio enim iam certa erat sicut, & ipsa ponderis ratio, sed incertum erat an materiæ suum pondus

inesset,quam in rem ponderari, & examinari materiæ magnitudinem necesse erat vt sciri posset vtrum sua nummo constaret æstimatio. Quod quoniam plerumque incommodum erat,inuetus modus est quo ab huiusmodi ponderandi solicitudine homines eximerentur, is fuit characteris impressio.Itaque figura illa nummi extrinseca,quæ ex charactere deprehenditur, non magis augere,vel minuere potest intrinsecam æstimationem materiæ,quam ipsam materiam, sed materiæ dumtaxat prodit,& indicat quantitatem, hoc est probat sola sui inspectione tantæ magnitudinis, tantique ponderis esse nummum quanti esse debet,vt apud omnes gentes suam idest certam habeat æstimationem. Quæ res fecit(vt procliuiora esse solent ad lucrum,& ad fraudes multorum ingenia,) vt quibus primum contigit characterem nummo imprimere ad significandam ponderis æqualitatem, cum viderunt passim nummum recipi tanquam probum,& iustum, nec amplius ponderari, cœperint de quantitate,& pondere detrahere,ad maiorem conflādum numerum eiusdem characteris nummorum. Quasi sola characteris authoritas, quod in quantitate nummi deerat, supplere posset, vt de Nicephoro Phoca scriptum legimus in Constit.Imperat.titu.De tetartero, quod est nummismatis genus, in princip. & §. 1. Vnde fieri necesse fuit vt animaduersa fraude tantundem de nummi æstimatione pristina decederet, quantum de pondere fuerat diminutum. Non aliam ob causam quàm quod certam, & perpetuam materiæ æstimationem quæ antea erat, manere oporteret, fieri autem non posset, vt maneret eadem si non pro portione imminutæ materiæ, ipsa quoque æstimatio imminueretur. Inde verò fluere cœperunt tot æstimationis non quidem intrinsecæ, quod notandum est, sed extrinsecæ variationes, dum celandæ, aut potius tuendæ fraudis gratia semel mentitam magis, quàm meritam æstimationem vnus retinere vult, alius tenere, dum fraudare hic vult, ille sibi prospicere ne fraudetur. Hinc illæ etiam falsorum monetariorum artes, quibus sicut longè facilius est characterem imprimere,quam proportionatum,vt ita dicam, magnitudini materiæ pondus constituere, ita sufficere visum est si præstare possint, vt primo aspectu eadem materiæ magnitudo, idem pondus iudicetur, licèt re vera æs pro argento, vel pro auro subijciant. Vnde consequi etiam necesse est, vt nummos quibus longo tempore tanquam probis Respublica aliqua vsa sit postea reprobari oporteat.lege eleganter 24.§.qui reprobos de pigno.action. l. creditor 102.de solut. Quibus fraudibus nulla pateret via, si vt olim ita hodie certa magnitudine certoque pondere examinando, nummi omnes concluderentur. Vix enim est vt metallorum quotum diuersa sit siue materia siue bonitas, iusto ponderi respondeat iusta magnitudo,apud diligentes examinatores.Hinc denique cum malum non occultè, vt initio,sed palam serperet,constitui necesse fuit à Valentiniano,& Valente Impp.vt solidos ipsos aureos veterum Principum veneratione formatos, ita suscipi absque refragatione omnino oporteret,si modò, & debiti ponderis essent, & speciei probatæ l.1.C.de veter.nummis.potest.lib.11.tit.10.Propter quam causam,& hodie sic obseruari videmus

vt

vt nummi aurei quantumuis Regis.aut Principis, aut Reipubl. charactere formati adpendantur, vt hoc ipsum sciatur an sint iusti ponderis, rarioresque in hoc nummorum genere fraudes fiant propterea, quod etsi facile esset aurichalchi, aut æris permixtione idem aureo pondus dare, non tamen in eadem magnitudine, quæ quo magis augeretur eo suspectiorem redderet nummi probitatem cui non soleat ex tam preciosa materia plus impendi, quam necesse sit. In cæteris nummis argenteis, aut æreis facilius est fraudem committere, & in minuta moneta tanto facilius, quod iam inde à multis temporibus ponderari desijt, quæ totius mali causa fuit. Ideoque fortasse aurum cæteris metallis ad nummum constituendum preciosius habitum fuit, quòd minus sit obnoxium monetariorum fraudibus. Et hæc de prima æstimationis speciei dixisse sufficiat, in quibus idcirco fuimus longiores, quod ad omnium quæ in isto. De monetis tractatu occurrent, cognitionem maximè pertinent.

Secunda aurei æstimatio, quam iniustam & extrinsecam diximus, illa est, quæ non respondet intrinsecæ, sed pro legislatoris arbitrio, aut maior est, aut minor, quàm ex ratione ponderis, & magnitudinis esse debeat. Cùm enim extrinseca respondet intrinsecæ vnus, & idem valor est, quem malim intrinsecum, quam extrinsecum dicere, quòd aliam causam non habeat, quàm ipsam materiæ quantitatem, quodque natura, & dignitate intrinsecus præcedat extrinsecum. In quo miror ingenium Doctoris Analytici scribentis valorem quem ille vocat, imposititium, hoc est, qui ex legislatoris, aut populi voluntate sit in vsu esse bonitatem nummi intrinsecam. Etsi enim non nego, quod ille ait nummum quatenus nummus est ex valore imposititio potius, quam ex materiæ qualitate, & quantitate æstimandum esse, id tamen eo tantum pertinet, vt intelligamus massam ipsam auri, vel argenti, vel ferri prorsus inutilem esse ad rerum permutationes contrahendas (ea enim si voles vti tanquam gemma nihil prohibet. l. nummismatum 38. D. de vsufr. l. Iulianus 9. §. Marcellus D. ad exhib. l. Quintus 27. §. cui legatum. D. de aur. & arg. leg.) vti habeat æstimationem aliquam, vt vsum dominiumque præbere possit non tam ex substantia, quàm ex quantitate d. l. 1. de contr. empt. ex quo infertur, quod ibidem Paulus notat, primam illam æstimationem non solum publicam fuisse, hoc est publico, aut si mauis communi gentium omnium consensu constitutam, sed etiam perpetuam. quemadmodum apud omnes eadem initio erat nummi magnitudo, idem pondus. Eaque æstimatio satis dici potest, & debet intrinseca. Sed non illa quæ apud hos aut illos est in vsu, & variabilis pro legislatoris arbitrio, & voluntate, & de qua nunc tractamus. Nam sicut illa neq; certa est neq; perpetua, sed incertissima cæterarumq; rerũ omniũ quæ pecunia æstimantur incertum preciũ inducens, ita nec dici potest publica, quo ea de qua in d. l. 1. de cont. emp. sed potius priuata, q. s. nõ authoritate publica nitat, sed eius solius Principis aut Reip. cuius charactere percussus est nũmus, nõ quod in territorio eius cuius character, aut imago est publica dici nõ possit, sed quod extra illud territorium non aliud momentum habeat, quam quod ex mate-

ria, quæ gentibus omnibus communis est magnitudine, & pondere vnanimi gentium omnium consensu statui debeat. Sic enim publicam dixit Paulus in d. l. 1. quòd vt ex Arest. d. cap. 6. lib. 1. Plot. explicandum est, publico omnium gentium consensu, ac veluti fœdere, & quasi ex compacto imposita sit, cuius comparatione vtique priuata potius dicenda est ea qua vtimur, quàm publica. Et in hoc errarunt, meo iudicio magistri nostri, vnam duntaxat æstimationis speciem in moneta qualibet quatenus moneta est agnoscentes, eamque extrinsecam, & mutabilem, cum tamen alterius, quæ & intrinseca est & publica, & perpetua longè maiorem habere rationem debuissent. Nam si bene inspicias, reperies ne huius quidem in certæ, & iniustæ rationem vllam haberi posse quin illius, quæ certa, & perpetua est potissimum habeatur. Quoties enim accidit, vt siue ex iusta siue ex iniusta causa Princeps aliquis aut Respublica aurei æstimationem augeat supra quàm materiæ, & ponderis ratio patiatur, statim euenire videas, vt mercium, quæ ex alio regno, vbi iusta vigeat auri æstimatio transportandæ sunt, crescat valor quod non contingeret si aut vbi aut saltem propter auctam aurei in materiæ quantitate bonitate aucta esset æstimatio. Finge nummum aureum quem solarem, aut solatum dicunt tribus libris regijs iustè æstimari eamque æstimationem illi respondere, quæ apud Italos obtineat. Fieri verò aut abusu commercij, vt cum hęc scribebamus, aut ex Edicto Regis Galliæ, vt quatuor libris eiusdem materiæ, & ponderis idem aureus æstimetur. Si mercem in Italia comparare velis aureo vno dignã non minus aureum te præstare oportebit atque si non creuisset in Gallia aut ei æstimatio. Nempè quonia n Edicta Regis Galliæ Italos non afficiant, nec spectant Itali quanti sit aureus Gallicus, sed quanti sit aurum Gallicum, vt quod iustam excedit auri æstimationem, quasi fide publica, & communi destitutum hac parte aureo, alios mouere non debeat, quàm in quos Galli Regis authoritas extendatur, non magis quàm si, vt olim, sola auri massa nullo charactere percussa in vsu esset, ac proinde magnitudinis, & ponderis eximini obnoxia. Quo casu non maior esset auri Gallici, quam Italici æstimatio cæteris paribus, hoc est quatenus eiusdem essent puritatis, & bonitatis, Bald. in cap. quanto in fin. de iureiur. Parisien. nu. 804. At finge talem esse mercem, quæ antea tribus libris regijs cum dimidia emi Lutetiæ potuisset, aucta aurei æstimatione ad quatuor vsque libras (libram intelligo ex viginti solidis regijs) non minore precio, quàm quatuor librarum cum duodecim solidis, & dimidio comparari nunc pote rit. Sicque eodem planè res recidet. Hoc cur ita? nimirum quoniam mercatori qui Romæ aut Mediolani comparauit, abest aureus dignus hodie in Gallia quatuor libris, quibus lucrum aliquod ad eandem proportionem addijci æquum est. Contra verò mercator Italus merces Gallicas tanto viliore precio comparabit quanto pluris erit aureus in Gallia vt Parisi. disputat. num. 803. ac proinde vilius etiam distrahet in Italia, quam soleret antea, quia quod aureo vno comparare solebat nūc quarta parte minus emerit, quod non eueniret si aut vbique gentium, aut propter auctam bonitatis, & puritatis æstimatonem aucta esse. i

Gallici

Gallici aurei æstimatio. Apparet igitur nunquam posse æstimationem extrinsecam tantæ esse authoritatis, vt intrinsecæ potestatem omnino deleat, alioqui dicendum esset nihil interesse vtrum ex auro an ex ferro nummus qui nunc solatus dicitur conficeretur, si quis forte tam stultus, aut Princeps, aut populus reperiretur, qui nummis ferreis eandem, quam aureis æstimationem imponeret, aut vtrum aureus solaris triginta libris regijs æstimaretur an tribus. Imo vero maioris est potestatis intrinseca quippe quæ extrinsecam, vel inuitam intra fines suos coerceat. Et huius rei ratio vera, & philosophica illa est, quam tradit Paul. l.quæsitum.78.§.illud. i 49.§.pen.de leg.3. quod quæ sunt talis naturæ, vt sæpius in sua redigi possint initia. Ea materiæ potentia victa nunquã vires eius effugiant. Nec est contrarium quod argenti etiam facti appellatione nummi argentei non contineantur, vt Paris. obijcit. q. 100. nu. 753. ex l.cum aurum 19. in prin. de aur. & argent. legat. Id enim fit non tam quod nummorum argenteorum naturę repugnet, quàm propter loquendi consuetudinem, quæ induxit, vt non facilè quisquam argenti appellatione nummos computet. l. Quintus 27.§.1.D.eo. nempè, quoniam in alios vsus comparatus est nummus, quàm in quos argentum. Vt sc. vsum dominiumque præbeat non ex substantia, sed ex quantitate. l.1. de contr. emp. Alia etiam ratio afferri potest ex Arist. lib.1. Pol. c. 6. & 7. quòd quemadmodum duplex est vsus calcei, naturalis vnus, & proprius vt tegat pedem, alter improprius vt cum alia re possit permutari, ita duplex est vsus nummi, vnus proprius quatenus nummus est vt res omnes æstimet. Alius improprius quatenus merx est, & aurum, vel argentum quod suam habeat æstimationem, & vtilitatem etiam apud eos quibus nummus ille quatenus nummus sit incognitus. Inde igitur euenit vt fiat iniuria ei cui nummus debetur, aut qui nummum debeat si in eo nihil consideremus, præter vsum eius quatenus nummus est, hoc est, præter æstimationem extrinsecam. Non enim debet creditor, aut debitor eo commodo priuari, quod ex alio vsu, licèt improprio nasci possit. Porrò commodum illud tanto maius aut minus futurum sit quantò plus habeat nummi materia bonitatis, & ponderis. Quod si accideret toto passim terrarum orbe receptam esse aurei Gallici æstimationem extrinsecam iniustam, (quod tamen certum est fieri nullo modo posse,) fatendum esset eo casu non tam auri Gallici, quàm ipsius auri in genere auctam iri æstimationem. Atque ita fieret, vt extrinseca, quam dicimus, in intrinsecam deflecteret. Eadem enim proportione vtique nationes cæteræ omnes, quæ nummis vtuntur aureis cæterorum aureorum omnium æstimationem augerent, vt sua cuique constaret augmenti ratio, & ne alioqui tam absurda preciorum eiusdem materiæ diuersitas confusionem pareret. Idque esse videtur quod Arist. sensit lib. 5. Et hic. cap. 5. Nummisma. dictum ἀπὸ τοῦ νόμου idest à lege, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν, καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον idest, quod non à natura sit, sed à lege, & in nobis sit mutare, atque inutilem nummum facere. Sensus est Publica lege gentium omnium non à natura ipsa indoctum fuisse vsum nummi, ideoque eadem authoritate, idest publico gentium omnium consensu, & abrogari posse vsum num-

mi,& mutari. Ac proinde pertinet ea sententia ad æstimationem nummi intrinsecam, quæ apud gentes omnes eadem, & perpetua esse debet non ad extrinsecam, quæ licet huius vel illius legis Principe abrogari, aut immutari possit, non tamen iustè, ac proinde nonnisi iniquo imperio potiùs quàm lege, aut si lex illa dicenda est, lege priuata id fiet non publica, si publicam intelligas, vt hic intelligere oportet, quæ ab omnibus gentibus statuta est quæ, & perpetua dicitur in d. l. 1. de contr.empt. Nam, & de nummo in genere Arist. eo loco tractat, nec tamen quisquam dixerit posse vnius prouinciæ Regem toto terrarum orbe nummorum vsum tollere aut immutare. Imò nec apud suos posset absque gentium omnium consensu quin offenderet in legem publicam, & fidem publicam, si quid ex ea re damni, & incommodi cæteræ gentes paterentur. Vt verò non patiantur illud facit, quòd vel inuito eo qui æstimationem malè augeat sua nummo apud cæteras gentes maneat eadem, & publica perpetuaque æstimatio, quæ illis etiã ipsis apud quos immutata sit legem det in ijs omnibus quæ ad mutuã commerciorum necessitatem pertinent. Cumque in ea re par sit gentium omnium ius sicut & par necessitas, succedit iuris regula, quæ facit vt in pari iure potior sit causa prohibentis. Sabinus 28. D. com. diuiden. indéque vsu venit vt totum auctæ perperam æstimationis damnum, & incommodum ijs cedat qui auxerint, lucrum verò cæteris, qui augmento iniquo non consenserint.

Illud tamen obseruandum est, quod dicimus intrinsecam nummi bonitatem semper, & vbique inspiciendam esse eam scilicet quæ ex materiæ qualitate, magnitudine, & pondere æstimetur, non ita accipiendum, vt materiæ æstimationi valor nummi omnino respondere debeat, alioqui sequeretur nihil interesse vtrum massam auri, an aureos eiusdem ponderis mihi dares, idemque & massæ auri, & aureorum precium esse quod falsum est. Massa enim auri per nummos aureos & aliam pecuniæ speciem æstimari potest, nõ contra l. 1. §. vltim. l. cum certum. 9. l. Titiæ 35. D. de arg. legat. Nimirum quoniam pecunia non ex rudi & informi materia constat, sed ex materia & forma quæ preciosiorem facit materiam, quia nec sine sumptibus imprimi potest. Non disputo an de ærario Principis cuius moneta est, an de publico ij sumptus fieri debeant, quia ad rem nostram non pertinet, tractatumque id est fusissimè a Parisiẽ. quæst. 180. num. 798. & à Dydac. De veter. collat. nummis. cap. 7. nu. 5. vbi concludit obtinuisset de consuetudine vt non teneantur Principes expensis proprijs nummos percutere, sed vt de materia detrahatur expensa cudendi, quod ipsum nihil aliud est quam de publico impensam fieri, cùm materia ipsa est publica. In quo errarunt, meo iudicio plærique, inter quos Boer. quæstio. 227. num. 3. citans Petr. de Bell ig. in specul. princip. tit. De mutat. monet. nu. 7. & alios quamplures. Sed illud tantum dico fieri non posse quin pluris sit pecunia quã pondus materiæ ex qua constat, nec quicquã idcirco fieri contra publicã legem, & vtilitatẽ, si modò in æstimãda forma honestus seruetur modus, nõ si immodicè excedatur, excessus enim ille est, qui monetarum eiusdem materiæ alias atque alias æ-

stimationes

stimationes facit, cum quicquid in nummo excedit iustam materiæ æstimationem id quandoquidem materiæ adscribi non potest formæ necessario adscribendum sit, non quòd forma augere possit æstimationem iustam, & intrinsecam, sed quod characteris aut imaginis impressio, quæ publicam non valori, sed ponderi fidem, & authoritatem tribuat perinde prosit iniusto Principi ad augendam materiæ æstimationem, atque prodesset iusto ad eundem finem augmentum magnitudinis, & ponderis. Qui enim nummum suo charactere signatum pluris valere vult, quàm ex iusta materiæ, & ponderis ratione valere debeat, perinde facit impiè, & impudenter, ac si publicè rem minoris magnitudinis, & ponderis maioris esse fideiuberet. Quis verò ei credat qui minimá auri massam quæ oculis deprehendi possit, qualis quantaque sit iurare velit vel esse melioris materiæ, vel grauioris ponderis? Nemo vtique præter eos qui contradicendi ius non habent. Ergo quemadmodum non ideo fit massa, aut melioris materiæ, aut maioris ponderis, quòd talem eam tantamque esse dicat aliquis, ita fatendum est non idcirco mutari æstimationem materiæ, quòd is cuius charactere percussus est nummus auctam eam velit, aut pro aucta haberi, nisi re vera ex pondere alijsque examinandi rationibus auctam esse eam appareat. Et consequenter non potest extrinseca, & iniusta æstimatio mutare eam quæ sit iusta, & intrinseca, sicut nec augmentum ipsum ponderis mutat valorem materiæ, sed facit duntaxat, vt eodem valore manente, aurei nihilominus augeatur æstimatio, quoniam, & augetur materia. Alioqui plus posset character quo nihil nisi nummi pondus significatur, quàm pondus ipsum, quod quantumcunque sit æstimationem, vt dicimus, non mutat materiæ, sed auget æstimationem nummi ad eam proportionem ad quam aucta est materia, sicque per additionem materiæ non per se, & simpliciter augetur pristinus valor aurei. Vnde illud etiam fit vt nummorum propria imagine, aut charactere percussorum æstimationem nullus Princeps augere possit, quin aliorum quoque eiusdem materiæ, vel inuitus augeat, nimirum quoniam publica illa, & perpetua, quæ apud omnes est æstimatio non patiatur, vt alia sit auri Gallici, alia Italici, alia Hispanici æstimatio (nisi quatenus alterum ab altero puritate distat (ne quidem apud eos quibus libeat a iustæ æstimationis tramite discedere. Propter quam causam verissimè videtur mihi Parisiensis obseruasse interesse, quàm maximè Reipublicæ, quæ nec aurum nec argentum habeat aliud quàm quod ex propriarum mercium commercio redigere possit, vt nummos omnes tam aureos, quàm argenteos fortes habeat, itemque monetas omnes vt tanto plus auri, vel argenti, vel æris ab exteris mercatoribus inferatur, secus sanè est si prouincia talis sit, quæ alienis mercibus indigeat potius, quàm vt de suis tantumdem suppeditare possit. Tunc enim minoris probitatis, aut ponderis cudi nummos expedit, ne alioqui vicino Principe nummos omnes quos ab alio commerciorum vsus auocauerit in proprios commutante sola characteris mutatione eueniat, vt sensim omnes intercidant. Et hæc fraus quoque est, sed eo tolerabilior, quod fieri
eam

eam necesse est maioris fraudis vitandæ gratia. Cæterùm fraudibus omnibus via præcluderetur si vna eademque semper, vbique, vt olim melioris monetæ lex Principum omnium præsertim Christianorum consensu inconcussa seruaretur: si enim fieret vt nunquam alij aliorum nummis ad conflandos proprios abuterentur, quod sine materiæ imminutione fieri nunquam potest, vt aliquod habeat dolosus artifex operæ suæ precium. Sed & illud ex veteri, & antiqua nummi institutione repeti necesse esset, vt nunquam metalla permiscerentur, sed ex auro tantum, & argento quantum fieri posset puro simplicique nummus conficeretur, quomodo, & hodie obseruari scimus Romæ, Venetjis, in Hispania, & alijs nonnullis locis. Permixtio enim metallorum illa est, quæ fraudis, & maliciæ non minus, quàm nummi materiam his temporibus præbere videatur, id præcipuè curâtibus monetarijs, vt quantum auri, & argenti suffurantur, tantundem permixtæ valoris materiæ pondere suppleatur.

Ad hanc verò secundam æstimationis speciem, quam malè intrinsecam Parisiens. vocat; rectius nostri extrinsecam, & ego iniustam, illud pertinet, quod Imperatores Gratian. Valent. & Theodos. constituerunt in l. vlt. C. de veter. nummi sina. potest. lib. 11. tit. 10. vt solidorum omnium obrizatorum, idest ex auro optimo; & purissimo conflatorum vniforme sit precium, sub pœna capitalis supplicij. Quæ enim iusta est aurei æstimatio, cum sit & publica, & perpetua, vt diximus, non potest non esse, & certa, & vniformis. Quæ verò à legislatore aliquo, aut commerciorum abusu supra iustam materiæ, & ponderis rationem inducitur, fieri vix potest vt certa sit, & vniformis, nisi legum seueritate, fraudum, & auaritiæ studium coerceatur. Nam & nostris temporibus vidimus eundem aureum eadem hora ab hoc nouem florenis nostris in eadem moneta æstimatum, ab illo nouem cum dimidio, ab alio decem. Qua incertitudine nihil dici potest iniustius, turbandisque hominum negotijs, & commercijs accommodatius. Sanè quod in l. 2. C. eodem titu scriptum est Pro imminutione; quæ in æstimatione solidi tractatur, omnium quoque precia specierum decrescere oportere, ad extrinsecam duntaxat æstimationem pertinere posse constat. Cùm diminutio aurei intrinseca fieri non possit in æstimatione materiæ sed tantum in quantitate, vt diximus. Hæc verò cùm accedit tantum abest vt specierum precia descrescere oporteat, in quo bonus errauit Accurs. vt ex cõtrario crescere potius debeant, nam & eo casu crescit aurei æstimatio extrinseca. Cur enim aureo tantum vno eoque deteriore nunc æstimetur, quod antea aureo vno quidem, sed meliore, & ponderosiore æstimabatur? Et vicissim aucta æstimatione aurei propter auctam bonitatem intrinsecam, precia rerum decrescere rationis est, quia & decrescit aurei æstimatio extrinseca, ne alioqui non plus prosit aureus, qui plus habeat, & bonitatis, & ponderis, quam qui minus. At cùm eadem manente aurei substantia, & quantitate crescit tamen eius æstimatio quantumuis iniustè, fit necessario, vt cæterarum rerum omnium precia quoque crescant: vt quod aureo vno dignum erat tale adhuc maneat. Cùm verò diminuitur aurei æstima-

tio, nil diminuta materia, diminui quoque precia specierum oportet, quasi cessante ea quæ maioris precij inducendi causa fuerat. Nam cùm merces omnes nummo æstimentur, d.l.1.de contr.emp.d.l. si ita fideiussorem 42.de fideiuss. fateri necesse est mercium omnium æstimationem à nummi valore tanquam à regula legem acccipere, siue is valor iustus sit siue iniustus. Inter nummos autem aurei potissimum quẽ veteres solidum dicebant habendam rationem non solũ quòd dignior sit, vtpote cuius æstimationi cæteræ omnes monetæ ignobiliores subseruiant, sed etiam quòd adulteratorum & falsariorum fraudibus, vt iam dictum est, minus sit obnoxius: proinde eius æstimatio iusta non possit non esse certior, propter quam causam apud gentes omnes recipitur, non etiam monetæ inferiores, præsertim quæ permixti æris habeant. Idque nostris etiam temporibus vsu venisse vidimus, vt cùm de imminuenda æstimatione aurei tractaretur qui euidentissimo abusu ad decem vsque florenos æstimabatur, & ad septem florenorum æstimationem reducendus videbatur, de imminuendis quoque mercium precijs quæ suprà modum & ad eandem proportionem creuerant, tractandum fuerit. Sed & si ponas extrinsecam priorem aurei æstimationem ad quinque fortassis florenos, fuisse minus sufficientem quòd intrinseca sex florenis digna esset (vt aliquando contingere potest, licèt perrarò) idem erit admittendum, vt aucta extrinseca ad rationem intrinsecæ, hoc est aucto valore aurei ad sex vsque florenos, crescat et precium mercis, vt quæ prius non nisi quinq; florenis vendebatur nũc sex vẽdatur. Nimirũ quòd commercij vsus is esset, vt quinq; floreni nummo aureo æquipollere crederẽtur, ideoque digna merx esset aureo quæ quinque florenis digna putabatur.

Quid verò si auri æstimatio ideò creuerit quòd inferiores monetæ, quibus ille æstimatur diminutæ sint in bonitate intrinseca, aureus verò eiusdem manserit, & bonitatis & ponderis? Hoc enim plerunque accidit, & eò frequentius quò facilius est adulterari inferiores monetas, quæ vt diximus non solent ponderari, licèt ipsis quoque pondus suum lege publica definitum constare oporteat. Puto hoc casu dicendum esse non tam augeri æstimationem siue intrinsecam siue extrinsecam aurei, quàm pristinam conseruari, & retineri. Ac de intrinseca quidem constat, cùm nec bonitas nec pondus materiæ augeatur. De extrinseca verò apparet ex eo quòd si nonaginta solidi hodierni non plus habeant bonitatis intrinsecæ quàm haberent olim septuaginta, necesse omnino sit ad retinendam aurei æquè boni eandem æstimationem augeri solidorum numerum, vt nihil intersit an septuaginta des solidos ex veteribus qui erant meliores, an nonaginta ex recentioribus quos ponimus cusos deteriores, dummodo ad eandem debitamq; proportionẽ deteriorationis illud numeri augmẽtũ fiat, nouùsq; numerus veteri æquipollet. Itaq; quisquis dicit ex monetarũ deterioratione augeri æstimationem aurei malè loquitur, sed dicendum est augeri solidorũ numerũ, aut quod idẽ est minui solidorũ æstimationẽ, nõ ad aliũ finem quàm vt eadẽ quæ priùs erat aurei æstimatio nec aucta nec diminuta cõseruetur extrinsecus, sicut, & intrinsecus. Vnde fieri quotidie cernimus, vt

vt neq; merciũ precia hoc casu augeant si emptor velit in aureis, aut in moneta nõ deteriorata soluere, augeat tñ pro rata diminutę monetarũ bonitatis si solutio fiat in ea moneta quæ deterior facta sit. Quæ proculdubio etiam facta solutione in moneta non deteriorata, augerentur si ex eo auctam dici posset aurei æstimationem. d.l.1.C.de veter. nummisin. potest. Rerum enim precia etsi vix vnquam eadem permanent, propterea quod varijs ex causis possit contingere vt quod antea erat preciosius, nunc sit vilius, & contra, si tamen nihil sit aliud propter quod variari debeat, ita demũ eadẽ manẽt si monetarum & aureorũ idem quoque status maneat. Quemadmodum enim nummo omnes merces æstimantur, ita mutatione nummi siue in intrinseca siue in extrinseca bonitate, precia quoque mutari necesse est. Si quarũdam monetarum precia eadem maneant, aliarum mutentur, stabũnt etiam precia mercium eadem ratione earum monetarum, quæ mutationem nullam passæ sint. Mutabuntur verò ratione cæterarum, quæ fuerint immutatæ: vt & Didac. obseruauit dict. cap. 7. num. 1. post Paris. quęst. 93. num. 716. Finge diminutum aureum in bonitate intrinseca, monetas verò quibus antea æstimabatur easdem mansisse, crescet æstimatio mercium in aureis soluenda, non crescet æstimatio quæ in proba nec deteriorata moneta soluet. Neque hoc casu locus est dictæ l.1. C. de vet. nũmis. pôt. Quod sũmopere notandũ est ad decisionẽ earum quęstionũ de quibus infra tractabimus, quoniã nõ solet hodie augeri ęstimatio aurei extrinseca, nisi propter monetarum inferiorum deteriorationem. Proinde sic tractanda sunt omnia ac si non de aucta, sed de retenta potiùs veteri aurei æstimatione agendum esset.

De aureis conuentione æstimatis.

CAP. II.

Ertia superest & postrema aurei æstimati species quam supra conuentionalem diximus, nec nisi iustam esse posse, de qua nunc tractandum nobis est. De cæteris enim dicemus in quæstionibus sequentibus. Dedi tibi mutuos centum aureos æstimatos singulos tribus libris regijs, quæ erat vsualis & extrinseca aureorum crediti tempore æstimatio, reddendos post annum, quo tempore æstimatur aureus quatuor libris regijs, tantique expenditur. Quęstio est an centum aureos reddere mihi habeas quasi verba illa æstimatos singulos tribus libris regis demonstrationis causa adiecta sint potiùs quàm taxationis, ad differentiam fortaisse paruorum scutorum, quæ vulgò minoris æstimantur; An verò libris reddendo trecentas libras in 75. aureis, quasi ex contrario verba supradicta taxationis causa inserta sint potiùs quam demonstrationis. Eademque tractari potest quæstio si in contrarium aureorum æstimatio extrinseca decreuerit ad duas vsque libras, an 150. aureos reddere omnimodo debeas, an centum duntaxat. Dubitationẽ

facit,

facit, quod mutui obligatio re contrahatur. l. 1. §. 1. D. de obligat. & action. l. contra 6. de S. C. Maced. videaturque id tacitè actum vt tantundem reddatur in eadem bonitate, & qualitate l. 2. §. mutui datio. l. 3. D. de reb. credit. quod aliter fieri non potest quàm si quod redditur sit eiusdem speciei eiusdemque numeri. Adeo vt non valeat pactio si inter nos conuenerit, vt acceptis decem vndecim debeas l. rogasti 11. §. si tibi D. eod. l. si tibi 17. D. de pact. l. cùm vltra 9. C. de non numer. pecun. vbi ratio illa redditur, quod non possit re contrahi obligatio, nisi quatenus datum sit. Proinde videntur vtroque casu centum auri deberi, vt si aucta fuerit æstimatio, damnum sit debitoris, sin diminuta, creditoris. Et sanè si conuenerit, vt idem aureorum numerus reddatur, prima facie dicendum videtur non fuisse aureos æstimatos taxationis causa, sed potius demonstrationis, cùm fieri non possit, vt idem aureorum numerus ad eandem æstimationem reddatur aucta semel æstimatione. idemq; esse etiamsi simpliciter dictum sit vt solutio fiat in ijsdem speciebus, quod vt hæc pactio aliquid operetur, necesse sit totidem species reddi ne alioqui id actum videatur, vt aut plures aut pauciores species eiusdem materiæ, & qualitatis redderentur, quorum alterum debitor, alterum creditor nunquam admitteret. Demonstrationis autem causa taxatos fuisse aureos in id proderit, vt intelligatur de quibus aureis actum sit cùm non vna sit omnium æstimatio, quòd pluris in Gallia, & in Italia æstimetur Gallicus quàm aut Italicus aut Hispanicus. Multò magis vero si non de aureis, sed de scutis dictum sit. Scuti enim nomen æquiuocum est, vt etiam scutum comprehendat, quod vulgo vocant monetarium, aut vt apud nos, Cameræ, quod non est aureum, nec vnquam nisi quinque florenis æstimatur. Itaque qui scutum dicit tribus libris regijs æstimatum, non frustra sic loquitur, sed plus dicit quam qui scutum simpliciter, vt ex alijs apparebit, quæ postea dicemus. Sunt tamen qui contra putent post Parisien. æstimationem illam etiamsi adiectum sit vt in eisdem, & totidem speciebus mutuum reddatur, debere intelligi rebus sic stantibus, adeo vt aucta, vel imminuta æstimatione extrinseca aurei possit solutio fieri in alio numero siue maiori siue minori dummodo in eisdem speciebus, quasi adiectio numeri nihil aliud operari debeat quàm vt appareat eum qui iam cauerat de facienda solutione in eijsdem speciebus hoc ipsum enixius expressisse, ne liceret debitori eandem summam in diuersa specie monetæ etiam æquipollenti reddere. Sic enim ille quæst. 90. num. 689. & quæst. 92. num. 710. vbi ait, Nunquam in dubio censeri conuentum de non supplendo nec deducendo vero extrinseco augmento, vel decremento, nisi specialiter expressum sit, vel nisi iam tempore contractus periculum mutationis immineret, quo solo casu fatetur eam pactionem speciei, & numeri causa tacitè transactionis periculi imminentis factam videri. Ergo si Parisien. credimus, etiãsi dictum sit tot aureos Regios Francicos solares, ac postea adiectum ad ratione͂ trium librarũ regiarũ pro vnoquoq; aureo, & conuentũ vt totide͂ in eijsde͂ speciebus reddantur, non magis obligatus erit debitor vt centũ aureos restituat si eorũ ex postfacto aucta sit æstimatio, quã si ad

 certam

certam quantitatem abstractam, & genericam in certa specie monetę soluendam obligatus esset nulla numeri facta mentione, vt & Parisien. ipse fateri videtur d.quæst.92.nu.705.in fin. quod tamen non puto probabile. Nam si pactione expressa, quod ille admittit, fieri potest vt obligetur debitor ad totidem species reddendas, licet earum aucta sit æstimatio extrinseca, quoniam in contractib. id semper sequimur, quod actũ est l.semper in stipulationibus 34. de regul. iur. quid obsecro apertius dici potest quàm id ipsum in obligationem deduci, vt non easdem solùm species, sed totidem etiam reddat debitor quibuscunque tandem verbis concepta sit obligatio? Præsertim nostris his temporibus quib. tam frequens tantàque in dies occurrit monetarum æstimationis, & intrinsecæ, & extrinsecæ variatio, vt dubitandum non sit quin prudens negotiator qui ve eodem numero sibi reddendo cauet de periculo illo transigere voluisse videatur, siue in aperto sit imminere periculum siue in incerto. Nec sanè vnquam admittenda est ea conuentionis interpretatio quæ superuacuam verborum adiectionem inducat. vulg. l. si quando 109. de legat. 1. cap. si Papa de priuileg in 6. Et quod dici solet in cõtractibus, & obligationibus omnibus subintelligi solere clausulam rebus sic stantibus, ita verum est si conueutionis verba patiantur, voluntasque contrahentium. Quod hic non contingit, cùm non aliam ob causam videri possint æstimati auri quàm quòd credibile sit præsentem eorum æstimationem facilè in dies mutari posse. Itaque vel hæc Parisien. sententia rationem prorsus nullam habet, vel in superiorem recidit, vt æstimatio facta censeatur demonstrationis causa potiùs quam taxationis. Et sanè quotiescunque conuenit vt centum aurei crediti ad rationem, vt loquuntur, trium librarum regiarum pro aureo quolibet, reddantur in ijsdem totidemque speciebus. Cùm aucta postea siue statim siue ex interuallo æstimatione idem eiusdem speciei aureorum numerus debeatur. Non est improbabilis sententia, vt inserta sit aureorum certa æstimatio demonstrationis potiùs quàm taxationis causa, siue ea verba adijci necesse fuerit ad aliorum scutorum differentiam, vt diximùs, qui casus minorem habet dubitationem, siue adiecta sint superuacuò post iam satis demonstratam alijs verbis aureorum qualitatem, quoniam tolerabilius sit superuacuam demonstrationem admittere tollendæ omnino dubitationis gratia, quàm de verborum ad ipsam obligationis substantiam pertinentium vi & potestate quicquam detrahere. Hancque communiorem esse video nostrorum opinionem. Idemque ex contrario admittendum putat si aureorum æstimatio extrinseca decreuerit, vt nimirum debitor non maioris quàm accepti numeri reddendi necessitate obstringatur, vt eadem conuentionis æquitate, & interpretatione non minus debitori quàm creditori vnicuique in suo casu succurratur. Quę res tollit proculdubio omnes illas æquitatis rationes, quibus mouetur Parisien. vt sentiant incrementi, aut diminutionis, quæ extrinsecus de improuiso superuenerit rationem habendam esse. Cùm enim par vtriusque in vtrunque euentum ratio est, neuter lædi videtur vulg. l. de fideicommisso. C. de transaction. si pater puellæ

12. C.

12.C.de inoff.testam.Sed & si de numero nihil dictum sit, ad conuentum duntaxat, vt centum aurei crediti ad rationem trium librarum Turonensium, reddantur in eisdem speciebus, licèt maiorem sanè res habeat dubitationem. Perinde tamen dicendum videtur demonstrationis potius quàm taxationis causa æstimatos fuisse aureos, vt à natura mutui, quam minimum fieri potest recedatur, quæ illa est, vt quod redditur sit tantundem, hoc est eiusdem generis, bonitatis, & qualitatis. Nec aliud in cæteris contractibus recipiendum, in quibus data pecunia redditur, puta in dotis restitutione, aut in fundi redemptione l.res in dotem 42.D.de aur. dot. Ego puto distinctionem adhibendam esse, an aureorum æstimatio in ipsa obligatione, & solutione posita sit, an in causa obligationis. In obligatione, & solutione est cùm ità scribitur mutuos do tibi cẽtum aureos quos promittis post annum proximum reddere ad rationem trium librarum regiarum pro vnoquoque aureo in eisdem speciebus. In causa vero obligationis cum æstimatio præcedit obligationem, & ad creditum ipsum refertur potius, quã ad solutionem, idest ad factum creditoris potius, quam debitoris, puta si ita dictum sit. Mutuos do tibi centum aureos ad rationem trium librarum regiarum pro vnoquoque aureo quos soluturum te promittis post annum proximum in eisdem speciebus. Posteriore casu obtinere potest, quod volunt demonstrationis potius, quam taxationis, & venditionis causa, videri æstimatos aureos, totidemq; in eisdem speciebus reddendos siue aucta sit siue imminuta extrinseca æstimatio. Quid.n. si aureus Italicus, qui contractus tempore nonnisi octo, & quinquaginta solidis dignus erat reperiatur solutionis tempore æstimationis sexaginta solidorum, hoc est trium librarum regiarum? Non idcirco poterit solutio fieri in aureis Italicis, sed in illis fieri debebit, qui contractus tempore iam æstimabantur tribus libris regijs, hoc est in aureis solatis, licet hodie pluris sint. Priore vero casu negari certè non potest, quin taxationis causa facta sit æstimatio, idque manifestè actum, vt si solutionis tempore, quod nominatim designatum est pluris sint aurei, quam cum mutui dantur, in ijsdem quidem speciebus reddantur, sed non in eodem numero, (nisi id quoque nominatim actum sit, vt in eodem numero reddantur.) Imo verò inspecta ea, quæ tunc erit æstimatione, vt quanto maiorem, vel minorem eam esse apparebit ex collatione æstimationis conuentionalis, tanto maior aut minor soluatur numerus aureorum. Nec simile est, quod traditur in l. si inter 21. C. de iu.dot. Tali pacto inter virum, & vxorem interposito, vt post matrimonium quoquomodo dissolutum species æstimatæ doti datæ precijs, quibus æstimatæ essent restituerentur, non precia specierum dari, sed ipsas species debere restitui, cum (inquit lex) in placitis specierum reddendarum idcirco preciorum nomen videatur annexum, ne si species aliqua deminuta fuisset, aut perdita alio precio, quam quo taxata fuerat reposceretur. Alia enim est specierum æstimatarum ratio, alia nummorum æstimatorum. In speciebus non semper æstimatio facit vẽditionem ne tunc quidem cum facit taxationem, facit quidem regulariter. l.3.D.locat. l.1.§.vlt.D.de æstim.act. l.plerunq; D.de iur.do. l.quoties 5. l.cũ do-
 tem

tem 10.C.eod.l.ex conuentione 11.C.de pact.l.vnic.§. cumque ex stipulatu C.de rei vxor. action. Boer. quæst.327.num.11. sed non facit si conuenerint eædem species quæ æstimatæ sunt restituantur.l. 1. C. sol. matrim.aut si mulieri detur electio vtrũ rẽ petere velit an ęstimationẽ. l.quòd si fundus 11.D.de fund.dota.l.1.C. eod. His enim casibus si res extent nec deteriores factę sint,reddi debent acsi nulla facta esset æstimatio.l.æstimatis 50.D.sol.matrim.At in nummis si taxationis causa æstimati fuerint,fieri non potest vt vllo casu habendi sint pro non ęstimatis, imò semper tanti videntur venditi.Et dissimilitudinis ratio est, quòd ęstimatio specierũ reddendarũ non fiat vt prosit in eũ casum quo species ipsæ restituantur,sed ex contrario in eum casum quo non possint restitui,vel quia non extent amplius,vel quia deteriores factę sint. Æstimatio verò nummorum in ijsdem speciebus reddendorum fiat in eum casum quo eædem species (non numero, sed genere) reddantur. Quæ scilicet semper reddendæ sunt,nec possunt vnquam aut non extare , aut exteriores esse , vt proinde non possint videri æstimatæ huius periculi metu, nec quam aliam ob causam nisi vt tanti videantur venditæ;cùmque nummorum vsus ex quantitate cõsistat d.l.1.de contrah. empt. Nihil vetat tantundem restitui in ijsdem speciebus , licèt non in eodem numero cùm ea fuit contrahentium voluntas , dummodo congruat æstimatio Quod in speciebus non contingit. Non enim sicut æstimationis diuersitas mutat quantitatem , ex qua nummus æstimatur,ac proinde numerum nummorum ita mutat vel auget speciem. In eoque videtur errasse Boer.d.quæst.327.nu.11.Deinde species nullã certam habent æstimationem,sed incertissimam pro varia personarum & temporum condicione l.precia rerum 63. D.ad leg.falc.Nummi habent certam,& perpetuam,si intrinsecam materiæ quæ gentibus omnibus communis est,potiùs quàm formę, & extrinsecam respicias.Vnde fit vt nullam in Pandectis legem reperias,quæ de incerta pecuniæ ęstimatione loquatur l.3.de in lit.iur.l.3.de eo quod cert.loc. Proinde nõ est inutilis pactio,qua conuenit,vt species etiam quæ eadem reddendę sunt æstimentur.Ita enim fit vt siue pereant,siue deminuantur, certum sit quid pro ijs restitui debeat nec amplius contendendum sit quanti tunc esset res,quod omnimodo sciri debet , vt ex veteris æstimationis collatione non præsens sumatur , quæ nulla est rei peremptæ , sed appareat quantum debeatur. Quod si res æstimata extet,& pluris sit hodie , quam æstimata fuerit , non ideo minus cogitur maritus totam speciem restituere , nec quod plus est in præsenti æstimatione potest vicissim repetere , quia conuenit vt eædem species redderentur, cuius conuentionis commodo mulier fraudaretur,si quid pro re sua reddere cogeretur. Nil obstante eo , quod dictum erat,vt eædem species redderentur,pretijs quibus æstimatæ essent.Non enim eorum verborũ sensus ille est,vt neque maioris neque minoris pretij restituantur (nec si ita pactum conceptum sit , vt eædem species reddantur habita ratione augmenti , & diminutionis, quomodo in l.æstimatis 50.D. solut. matrimo.) sed preciorum nomen idcirco annexum videtur , vt sciatur, quid restituendum sit cum species ipsę restitui non possunt. Dices,

Ita

Ita fieri vt inter maritum, & vxorem non seruetur in hoc pacto æqualitas. Nego. Nam quemadmodum rem quæ nunc pluris valeat maritus reddit integram si nihil in eam de suo impenderit, soloque temporis cursu precium rei augeri contigerit. Ita ex contrario si non fuerit res deteriorata, sed in extrinseca tantum æstimatione diminuta, liberabitur maritus rei restitutione, nec quicquam amplius pro imminuta æstimatione præstare tenebitur: non enim maritum lex obligat, vt eodem pretio rem restituat quo taxata fuerat, si æstimatio eius diminuta sit, sed ita demum si species ipsa, aut diminuta sit, aut perdita. Rursus sicut prodest mulieri ea preciorum adiectio, vt non possit maritus dicere minoris rem fuisse cùm in dotem data est. Ita proderit marito ne possit mulier dicere fuisse pluris, denique si species in dotem detur æstimata diligenter, distinguendum est quid actum dictumque sit, si simpliciter æstimata fuerit, æstimatio facit venditionem, nec nisi precium vel inuitæ mulieri restituere maritus hęręsue eius cogitur, si conuenerit, vt quamuis æstimata reddatur eadem species, siue simpliciter, siue hoc addito eodem pretio quo æstimata est, eadem omnino species reddi debet si extet, nec deteriorata sit, siue maioris, siue minoris hodię sit æstimationis. Nec aliud erit si conuenerit, vt eadem species reddatur habita ratione augmenti, vel diminutionis boni viri arbitratu, vt in d.l. æstimatis. Pertinet enim ea adiectio ad augmentum vel diminutionem bonitatis intrinsecæ non æstimationis extrinsecæ, ne alioqui frustrà facta sit conuentionis æstimatio. Quoties enim res in dotem data deterior facta est licet certam habuerit æstimationem, boni tamen viri arbitrio committendum est necessariò quanti ea deterioratio æstimanda sit. Ad rata scil. & proportione conuentæ æstimationis. Huius tamen conuentionis illa fortasse videtur esse vtilitas, quod deteriore facta re dotali æstimata non cogitur maritus æstimationem omnino reddere, quomodo in specie.l. si inter, cùm conuenit vt eædē species eodē precio redderentur, sed pōt rem ipsam quantumuis deteriorem reddere, dummodo in pecunia suppleat quod pp deteriorationē deest arg.l.3.§.j.D.cōmod.l.j.§.si res deposita D.depo. Hoc.n.pprię est rem ipsam reddere habita rōne diminutionis. Neq; obstat quod in l. 11. de iur. dot. scriptum est rem dotalem æstimatā posse, & deteriorem reddi. Ibi.n.pro & legem dum esse nec apertissimū est, & nos in coniecturis nostris probauimus. At nummorū qui in eadem specie reddendi sunt. æstimatio non alias vtilis esse potest, quàm si ijsdem in generē speciebus redditis, specierum numerū vel augeat vel minuat, nisi conuenerit vt idem quoque earundem specierum numerus reddatur, quo casu quomodo temperanda res sit, paulò post videbimus. Dices fortasse, Imò verò specierum in dotē datarum æstimatarum, & nummorū æstimatorum cōparationem recipi posse in omnib. Nam quemadmodū datis in dotē rebus æstimatis, si conueniat vt eædē species eodem pcio reddanī, non precia debentur, sed ipsæ species, ita creditis vel in dotem datis nūmis aureis certæ speciei puta Genuensib. æstimatis ad tres libr. regias, & hoc pacto addito vt reddanī in ijsdem speciebus, nō æstimatio aureorum debetur, sed ipsæ aureorū species. Item quemadmodum

 spe-

species in dotem datæ perire possunt, & deteriores fieri, & si pereant vel deteriores fiant, hoc est tales, quæ propter deteriorationem minoris sint æstimationis non liberatur maritus eas ipsas restituendo, sed ad æstimationis initæ præstationem omnino recurendum est (nisi conuenerit, vt eędem species reddantur habita ratione diminutionis, vt in d.l.æstimatis) Ita auri Genuenses perire possunt, & deteriores fieri. Perire si edictis Principum omnium vsus eorum in Republica prohibitus sit, quo facto vtique præstanda erit omnimodo conuenta æstimatio, nec liberabitur debitor alios æquè bonos aureos reddendo, qa non cogitur creditor in aliam formam nummos accipere quoties damnum ex ea re aliquod passurus sit. l.Paulus alias.lege creditorem 99.D. de solut. damnum autem quod in proposito casu contingere poterat ex nummis in aliam formam solutis tanti videtur ab initio partium consensu æstimatum, vt nec probare creditor debeat sua quicquam interesse.arg.l.vlt. D.de Prætor. stipulat. Idemque erit si deteriores facti sint, idest sic diminuti in bonitate intrinseca, vt propterea extrinseca quoque eorum æstimatio diminuta sit.(Si enim contingat, quomodo contingit pęsæpe, auri valorē extrinsecū crescere diminuta bonitate intrinseca non magis propter æstimationem potest conqueri is cui soluitur aureus diminutus quàm in specie. d. l. si inter, posset conqueri mulier si ei domus dotalis redderetur deteriorata quidem, sed maioris æstimationis quàm eius quæ conuenta esset.) Nemo namque dubitat quin non cogatur creditor nummos intrinsecus, & extrinsecus diminutos accipere, in eoque omnes nostri conueniunt, ex cap. cum Canonicus. Extr.de censib. Dydac.d.c.7.§.vnico.num.1.versi.quod si veteres post Io.Faber.in princip.Instit.quib.mod.tollit.oblig.ad fin. Paris.d. q. 100.num.759. Itaque hoc casu præstanda erit æstimatio, quia nummos intrinsecus diminutos non potest cogi creditor accipere, nec si debitor supplere velit quod iusto valori deest, nisi poneres conuenisse vt eædē species redderentur habita ratione diminutionis arg.d.l.æstimatis. Nec superioribus contrarium est quod dici solet pecuniam debitam neque perire posse, neque fieri deteriorem.l. incendium 11. C. si cert. pet. Id enim verè dicitur de pecunia quæ debetur in genere, idest de quantitate ipsa pecuniæ, sed non de pecunia quæ in certa specie debetur, hæc siquidem, & perire potest, & non esse in rerum natura.l.si seruus 108.§. qui quinque in arca de legat.1. cum similibus. Similiquemodo potest & deterior fieri. Porrò debentur nummi in specie non solùm si quis debeat centum aureos quos habet in arca, vt in d. §. qui quinque, sed etiam quotiescunque conuenit vt reddantur in ijsdem speciebus, tametsi mutuum quod non nisi in speciebus fieri potest non soleat constituere quem debitorem speciei, sed generis tantùm. Nam quemadmodum qui in dotem accepit speciem æstimatam, non est debitor speciei sed generis.d.l.quoties 5.& l.cum dotem 10.C.de iur.dot.fit tamen debitor speciei si conueniat, vt species æstimata omnimodo reddatur.d.l. si inter, ita qui pecuniam simpliciter debet fit quidem debitor generis (etiamsi æstimata non sit, quia ex sua natura satis superque à lege æstimata intelligitur, vt de rebus omnibus in pondere vel numero vel mensu-

mensura consistentibus Bald. scribit ad d.l.res in dotem 42. D.eo.) sed si obligatus sit vt easdem species restituat quas alioqui restituere non tenetur, fit debitor speciei non generis. Finge credidisse me tibi Hispanos aureos duplices quos Gallicè doublons appellamus. Si nihil præterea dictum sit debitor es generis potesque, vel inuito mihi soluere ducentos aureos Hispanicos simplices. Quidni verò cùm eo casu reddas tantundem in genere eodem, in bonitate eadem, & qualitate: Nisi fortè mea intersit quod in aliam formam soluas quàm qua acceperis.d.l.creditorem, putà quod essem obligatus alteri eandem duplicium quantitatem ad eandem diem sub pœna soluere. (Nota tamen hoc hodie locum non habere postquā placuit ex generali consuetudine, si nō sit dictum vt soluatur in ijsdem speciebus, solui posse in alia etiam materia, vt dicam infr.cap.3.ad fi. At si conuenerit inter nos vt in ijsdem speciebus restituas, non cogar accipere binos aureos simplices pro vno duplici. nec si mea non probem interesse, quia lex contractus omnino seruanda est. Es igitur eo casu debitor speciei non generis; quia easdē species reddere cogeris. Non quidem easdem numero: (earum enim, quæ tibi creditæ sunt, dominium in te translatum est, ideoque si ipsas amittas licet casu fortuito periculum ad te pertinet, nec eo minùs remanes obligatus.l.1.§.& ille quidem D.de obl.& act.l. interdum 11.l. si cer.pet.(sed easdem specie.i.eiusdem materiæ, & formæ (ex his siquidem duobus species constat) licet veluti per modum generis debeātur. Scilicet quia plures eiusdem speciei reperiantur quæ non solùm in suo genere, sed & in sua specie functionem recipiant. Quid enim esse potest inter duos aureos qui sint eiusdem materiæ, & formæ? Et tamen interierit inter eos, qui sint diuersæ formæ, licet eiusdē materiæ. Deniq; aureus qui sit eiusdem materię, & formæ speciali ori quadā rōne fungit vice alterius aurei q̄ si esset diuersæ formæ, nec eò minus tū fungeretur hic diuersæ formæ aureus vice alterius, si modò esset eiusdē materię, & bonitatis, vt dici possit hunc fungi vice alterius in suo tantum genere, illum in sua etiam specie, quæ & ipsa tamen genus est, quamuis minus genericum si Iureconsultorū more speciē intelligas ipsum indiciduum genus verò id quod plura indiuidua eiusdem materiæ, & formæ complectatur. Hoc igitur casu quo conuenit, vt easdem nummorum species quæ æstimatæ sint restituas, Dicat aliquis fortasse, si extent ipse nec deteriores factæ sint debere easdem omnimodo restitui, ac si non essent æstimatæ arg.d. l. æstimatis sol.matr. Nec prodesse æstimationē nisi in eū casum quò vel non extent amplius fortè, quod in commerciorum vsu esse desierint, vel deteriores factæ sint exemplo cæterarū specierū, quæ non recipiunt functionē in suo genere arg.d.l.si inter Præsertim si fingas pactum ita conceptum esse vt eædem species æstimatæ reddant in eodem numero, & eo precio quo æstimatæ sunt, nam vt iam supra dictum est, quomodo alioqui fieri possit, vt eædem species, & in eodem numero reddantur, & ad eandem æstimationem siue aucta siue diminuta sit æstimatio? sed non est ita. Neq; recta esse potest, vt sæpius dixi, specierū, & numeri hac parte cōparatio. Vt.n. certa nummorū species omnino pereat, & in vsu esse desinat rarius est, quā vt credibile sit de eo à

contrahentibus cogitatum maximè si ponas tractatum de aureis Gallicis aut Hispanicis. Qđ verò interdū deteriorari possit intrinsecus, non facit vt debeat æstimari, quoniam & citrà æstimationem non cogeretur creditor accipere nummos intrinsecus & extrinsecus diminutos, vt sup.diximus. Ergo non potest videri facta æstimatio, nisi ad taxandum incertum, siue præsentis siue futuræ æstimationis extrinsecæ. Itaq.dicendum est, si nō cōuenerit de eodē numero reddendo, sed tantum de speciebus, facturam æstimationē, vt vel augeatur numerus si ea diminuta sit, vel minuatur si ea aucta fuerit. Quòd si de eodē numero reddendo cautum sit, eundem quidem numerum reddi debere, sed æstimationis effectum illum fore vt si aucta sit æstimatio quod excedet conuentam creditor debitori in moneta restituat, sin diminuta, quod conuentionali deerit debitor creditori suppleat, cùm tamen species corporum æstimatæ omnimodo restituendæ essent, cuiuscunque tandem æstimationis siue maioris siue minoris, dummodo extarent nec factæ essent deteriores. Neque requirimus in nummorum debito vt ex verbis contractus alijsve coniecturis id actum esse appareat. Non enim aliam ob causam æstimatæ nummorum species videri possunt quàm vt siue præsentis, siue futuræ æstimationis extrinsecæ incertitudini remedium hoc adferatur, nec augmenti nec diminutionis anceps periculum, alteruter subeat contrahentium, nec tamen creditarum specierum commodo creditor fraudetur, nec aucta etiam æstimatione quicquam superlucretur, vel rursus ea diminuta quicquam amittat. Potest enim æstimatio, debitoris æquè ac creditoris commodo cedere, quamuis soleat plerunque interponi fauore creditoris cuius est rei suæ legem dicere, dum veretur ille ne diminuatur nummi æstimatio, neve dum sibi consulit in hoc vt easdem totidemque species reddere debitorem oporteat, in alio sibi noceat, vt iisdem totidemque speciebus redditis minus habeat quàm crediti tempore habuisset. Ideoque esset iniqua hæc pactio quæ scilicet debitorem nimis oneraret, nisi posset ipsi quoque debitori ex euentu prodesse, si fortè aucta sit aurei æstimatio, cuius creditor diminutionem verebatur. Finge credidisse me tibi Hispanos duplices centum quorum eo tempore alia atque alia esset pro hominum adfectione æstimatio, & ad octo vsque libras regias, cùm in eo res esset vt videretur maior futura æstimatio, nec minus tamen verendum esset ne decresceret. Si non essent æstimati nummi, & aucta fortassis æstimatione ad decem vsque libras, Reddente te centum duplices, mille libras consequerer, qui tamen in effectu non nisi octingentas credideram. At ex contrario, pristino suo valori restitutis duplicibus, hoc est ad sex vsque libras si liberareris reddendo centum duntaxat, nec quicquam prætereà, non nisi sexcentas libras in effectu redderes qui octingentas accepisses. Et tamen si nulla facta esset æstimatio, iuris ratio postularet vt vtroque casu centum duplices aurei restitui omnimodo deberent siue meum siue tuum id damnum foret, & cuiuscunque tandem solutionis tempore essent æstimationis, vt in sequentibus dicemus.

Cæterùm quod dicimus conuentam æstimationem si taxationis

non

non demonstrationis causa sit facta, id operari, vt eandem æstimationem reddi sufficiat siue de reddendis in eadem æstimatione aureis simpliciter conuenerit, siue de ijsdem speciebus nulla numeri facta mentione, siue de eodem etiam numero, cauendum est ne quem decipiat. Quid enim si, vt contingit frequentissimè, idcirco aucta sit aureorum æstimatio, quod monetarum, quibus aureus æstimandus est, valor intrinsecus decreuerit? An centum aureis tibi creditis quos ad æstimationẽ trium librarum regiarum reddere simpliciter promiseris, sufficiet trecentas libras hodiernas, quæ sint deteriores, aut in deteriore moneta reddere? Aut si conuenerit, vt in ijsdem speciebus ad eam æstimationem restituas, an sufficiet vt aucto ad quatuor vsque libras aureo 75. aureos restituas? Aut denique si vt in eodem numero, an cogar ego tibi restituere quanto pluris hodie æstimãtur aurei? Minimè. Aureorum enim æstimatio cum facta est ad tres libras regias, habita fuit ratio valoris non minus intrinseci, quàm extrinseci librarum, quæ tunc temporis erant in vsu commercij, vt probabimus in seq. quæst. De aureis simpliciter debitis. Igitur distinguendum erit an æstimationem illam velis tu soluere in moneta non deteriorata, an in deteriorata, si in non deteriorata trium librarũ numerus in singulos aureos sufficiet. si in deteriorata, non sufficiet, nisi quantum deterioratio damni intrinseci attulit, tantumdem in æstimatione extrinseca suppleatur. Alioqui non ad conuentam æstimationem, sed ad minorem fieri solutio videretur, cùm tres libræ solutæ in moneta deteriorata non æquipolleant tribus libris, ex ijs, quæ erant contractus tempore. Neque enim reddi videtur quod deterius redditur. l. 3. §. 1. D. commo. l. 1. §. si res deposita 16. D. deposit. Idemque erit ex contrario si quod perrarò euenit, aucta sit intrinsecus moneta. Non enim cogeris soluere ad æstimationem trium librarum in aucta moneta, sed in ea, quæ aucta non sit ne alioqui plus soluere videaris, quàm conuentum sit. Porrò in qua monetæ specie fieri solutio debeat, an in maxima, an in minima, an in mediocri dicemus postea.

De aureis non æstimatis simpliciter debitis. Cap. III.

Iximus superiori quæstione Eum qui aureos debeat æstimatos ex quocunque contractu si æstimatio facta sit non demonstrationis causa, sed taxationis, hoc est habito respectu ad solutionem potius, quam ad materiam obligationis debere aureos soluere ad eandẽ æstimationem siue in ijsdẽ speciebus diuersoq; numero, si de numero nihil dictũ sit, siue in eodem et numero si ita conuenerit, siue deniq; in alia specie dummodo in proba nec minima moneta si de solutionis forma nihil dictum sit. Nunc videamus quid iuris sit si aureos simpliciter debeas. Potest autem quæstio hæc duplicem habere tractatum, Priorem illum an aureos soluere omnimodo debeas, nec liceat tibi in libris, aut alia moneta siue argentea, siue ærea, adeoque etiam aurea solutionẽ facere Alterum, an imminuta

nuta aureorum æstimatione siue aurei soluantur, siue aureorum æsti matio contractus tempus inspiciendum sit, vt si pluris hodie sint aurei, cogar ego soluenti tibi in aureis quanto pluris hodie sint restituere, aut si in moneta soluas eam aureorum æstimationem accipere quæ erat contractus tempore, an verò tempus solutionis, vt quanti sunt hodie aurei tãtundem debeas siue in aureis, siue in æstimatione. Idèmque ex contrario tractari potest si imminuta sit aureorum æstimatio, an libereris soluendo aureos nec cogaris quanto minoris hodie sunt supplere, an verò cogendus sis supplere si soluas in aureis, aut si in moneta, an eam aureorum æstimationem debeas quæ erat contractus tempore, an eam quæ nunc est. De priore dicemus hoc capite. De posteriore in sequenti.

Iuris regula est aliud pro alio creditori inuito solui non posse l.2.§. mutui datio D. de rebus credit. ad eò vt dubitatum sit an res pro pecunia soluta pareret liberationem, vt innuere videtur Vlpianus in leg. si non sortem 26.§. si centum D.de condiction.indeb.ijs verbis licet enim placuit rem pro pecunia solutam parere liberationem. Sic enim solent Iureconsulti loqui de re post multas controuersias decisa. In quo obseruandum est quod Vlpia. non loquitur de re oblata pro pecunia, sed de re soluta. Rem enim pro pecunia oblatam accipere creditor non cogitur, sed si soluatur cùm solutio non fiat nisi recipienti & consentienti, sequitur liberatio l.successores 10.l.eñ à quo 16.l. manifesti 17.l.si operas 20.l.penul. C. de solut.l.precij 9.C.de rescind. vend. Hinc verò nostri inferunt Eum qui mutuos aureos acceperit nõ posse soluere in nummis argenteis, licèt creditorem indemnem præstet, nempe quoniam si æs pro argento aut argentum pro auro offeratur, aliud pro alio solui videatur l.in venditionibus 9.§.vlt.cum duab. seqq.D. de contr. empt.l. si cùm aurum 50.D.de solut.Etsi enim pecunia æquè conflari potest ex auro, argento & ære, l.2.§.deinde cùm esset de orig.iur.l.lege Cornelia 9.§. eadem lege D.ad leg. Cornel.de fals.§. 1.Inst quibus mod.re.cõtr.obl.nõ tamen quælibet pecunia recipit functionẽ in quolibet genere, sed in suo duntaxat d.l.2. §.1. de reb.cred.l. 2.D.de oblig.& actio.Debet autem reddi mutuum in eodẽ genere d.l. 2.§.1.adeoque in eadem qualitate.d.l.2.§.2.id est, vt ego interpretor in eadem materia. Qualitatis enim appellatione apud Iureconsultos significari substanciã ipsam rei & materiam nouũ non est l.si sterilis 21. §.quamuis D.de act.emp.licet interdum & ea qualitas significetur quę est accidens l.quid tamen 14.D.de contr.emp.Quòd si eadem materia offeratur, sed non eiusdem formæ, putà si pro duplici aureo Hispano offerat quis binos simplices, valet oblatio, nec aliud pro alio solui intelligitur, dummodo eiusdem bonitatis & qualitatis sit materia, nec quicq interest creditoris quòd in aliam formam nummos accipiat. Quæ sententia est l. Paulus 99. alias l. creditorem D. de solut. Loquitur enim de nummis solutis non in alia materia, sed in alia forma. Eòque sensu rectissimè ab omnibus accipitur. Quamquam autem hęc ita se habent si iuris rationem spectes. Obtinuit tamen generali ferè locorum omnium consuetudine, vt qui aureos debet, soluere possi

in nummis argenteis, si non specialiter contrarium in conuentionem deductum sit. Sic enim testatur Dydac. Couar. cap. 7. de veter. collat. nummisma. §. vnic. num. 1. post Barto. in d. l. Paulus num. 3. Imo. & DD. ibid. & in l. 1. §. vlt. de aur. & arg. leg. Idem Barto. Alex. Aret. & alij in d. l. 2. §. 1. D. si cert. peta. Anton. & Abba. in dict. cap. quanto colum. vlt. de iureiuran. Bald. post glo. in l. si quis argentum. C. de donat. & in l. libera. C. de senten. & interloc. omn. iud. Curt. senior in tract. Monet. ad l. cum quid quæst. 9. D. si certum petat. Afflict. decis. 90. Boer. decis. 327. colum. 3. Etsi autem Doctor Analyticus quæst. 92. num. 708. & 718. negat consuetudinem talem esse nisi quatenus ex vrbanitate, & ciuilitate creditorum descendat, defendens ex contrario notoriè obseruari, vt quando obligatio contracta est ad certam speciem monetæ, non tenetur creditor recipere in alia diuersa deterioris materiæ nisi forsan constet, quid sua non intersit. Ego tamen scio vidique non semel Senatum nostrum hoc iure vti, vt qui aureos nummos debet, etiamsi adiectum sit solares, boni ponderis, & ad characterem regis Galliæ, liberetur tamen soluendo argenteos, nisi nominatim cautum sit, vt nummi illi aurei soluantur in auro. Cuius iuris ratio illa esse potest, quòd aureorum nomen sicut, & librarum hodie sit æquiuocum, nostra præsertim lingua, qui aureum scutum appellamus. Scutum enim quoddam apud nos est, quod monetale, aut de Camera dicimus, non nisi quinque florenis nostris æstimatum, quod etsi non est aureum, adeò tamen in vsu est, vt qui simpliciter centum scuta promittit de huiusmodi monetalibus non de aureis sensisse videatur, quoniam in dubio de minimis actum esse credendum sit. l. nummis 75. de legat. 3. facit lex cùm seruus 39. aliàs l. apud Iulianum. §. scio de legat. 1. l. semper in obscuris, vbi Dec. de regul. iur. Imputarique possit ei qui si maiores nummos stipulari voluit, debuerit legem apertius dicere. l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo scribit 21. D. de contrah. empt, Nam quod ponimus non de scutis simpliciter conuenisse, sed de scutis aureis, eo tantum pertinet, vt non sufficiat debitori si totidem scuta monetalia offerat, cum aureorum de quibus nominatim cōuentum est maior sit æstimatio. Rursus, quod additum est solaria, aut vt Parisi. loquitur solata in id prodest, vt appareat non de Italicis, aut Hispanicis, qui minoris æstimantur, sed de Gallicis actum fuisse. Illa denique sequentia boni ponderis, & ad characterem regis Galliæ, faciunt vt non liberetur debitor si aureos, quidem solares offerat, sed minoris ponderis, aut quibus alius insit character, quā Regis Galliæ, propterea quod minoris illi futuri sint æstimationis. Itaque discernendi tantum valoris gratia inter tot scutorum differentias videntur verba illa omnia adiecta, non eo animo vt ad aureos in auro soluendos debitor obligaretur. Alioqui hoc ipsum etiam exprimi debuerat, sufficitque, vt singulæ illæ adiectiones aliquid operentur, non etiam necesse est, vt pro creditoris arbitrio, & voluntate plus operentur, quàm ex verborum proprietate, & significatione oporteat, præsertim cum in dubio, & obscuro fauorabiliores sint debitores, quàm creditores ex iuris regula. l. Arrianus 47. D. de oblig. & act. l. inter partes 38. De re iudic. l. quicquid adstringendæ 99. de verb. oblig. l. fauorabiliores

biliores 125.de teg.iut.Illud etiam dici poteſt, nummum aureum normam eſſe ac veluti tegulam monetarum, adeòque commerciorum omnium, vt ex eo apparet quòd aucta æſtimatione aurei extrinſeca rerum quoque omnium precia augeri ſolent, & ex contrario diminuta ea decreſcere l.2.C.de vetet.nummiſm.poteſt.libr.11.titu.10.Vnde fit vt cogantur plerumque homines commercij cauſa nummorum aureorum mentionem facere non vt debitor obligetur ad ſoluendum in aureis (ſicut nec obligatur ſoluere in libris Turonenſibus, qui apud nos cettum librarum numerum promiſit,nec in florenis,cum nulli ſint qui florenos debet,) ſed vt ſciatur quantum debeatur. Solutio enim in aureis plerumque adeò difficilis eſt, præſertim hodiernis temporibus, vt digna ſanè res ſit quæ exprimatur quoties creditor ereptam vult debitori facultatem ſoluendi in alia materia. Etſi non ſit expreſſa neglecta videtur argumento.l. item apud Labeonem 15.§. hoc edictum 26. D.de iniur.& famoſ.libell·Eo magis quod,vt diximus, aurei iu indiui duo quatenus certam nummi ſpeciem conſtituit aliæ atque aliæ ſint ſpecies, & ſingularum aliæ atque aliæ æſtimationes, vt proinde ſi in auto facienda eſſet ſolutio, incertum planè eſſet in quibus aureis fieri deberet nulla de ea re inita conuentione. Et hæc ſanè veriſſimè, meo iudicio, diſputantur,ſi quis aureos debeat ex cauſa fortaſſe emptionis, aut conductionis,aut promiſſæ dotis,aut alia eiuſmodi. Sed ſi ex mutuo,non exiſtimo,aut conſuetudine,aut ratione aliqua idem recipi debuiſſe. Nam cùm mutuum re contrahatur l.1.§.2 D. de obligation.& action.d.l.2.§.1.D.ſi cert.peta. non vtique inſpiciendum eſt, quid dictum ſit, vt ſciatur quid quantumque reddi debeat, ſed quid ſit traditum, & numeratum l.rogaſti 11.§. ſi tibi eod.l.ſi tibi 19. D. de pact.l. cum vltra 9.C.de non numer.pecun.Ergo qui numeratos ex mutuo accepit in auro nummos aureos,obligatus eſt vt eiuſdem generis, materiæ, bonitatis, ponderis & qualitatis aureos reſtituat. Nec imputari quicquam poteſt creditori, quod id ipſum in ſtipulationem ſpecialiter non deduxerit, quia ex ipſius contractus natura appareat id actum eſſe, quod autem tacitè actum intelligitur id pro cauto habendum ſit. Quæ ſententia eſt.l.cum quid 3.D.de reb.credit. Idemque admittendum puto ſi quis ad aureorum ſolutionem ex cauſa teſtituendæ dotis obligatus ſit. Dotis ſiquidem reſtituendæ obligatio non ex verbis,aut ex ſcriptura,ſed ex numeratione ipſa naſcitur.l.1.C.de dot.caut. non numer.l.1.C.de donation.ant.nupt.l.maritus 52.D. ſolut. matrimon. Et conſequentet ſi aureos ſolares ab vxore tua dotis nomine acceperis, alios eiuſdem ſpeciei, materiæ,bonitatis, & ponderis debes teddere, etiamſi dictum non ſit, dummodo nihil in conttarium conuenerit. Nam quemadmodum mutuum ideo datur,vt res, quæ conſtat pondere aut numero,aut menſura fiat accipientis, vtque non eadem res teddatur,ſed tantundem in eodem genete,bonitate,& qualitate, dicta l.2.§. 1.de rebus credit.dicta l.1.§.2 de obligat.& action.Ita & res in dotem datæ ſi pondere,numero,vel menſura conſtent, licet non æſtimatæ mariti periculo eſſe dicuntur,quaſi eius factæ, quod in hoc dentur vt eas maritus ad arbitrium ſuum diſtrahat, & quandoque ſoluto matrimonio

nio

nio eiusdem generis, & qualitatis alias ipse restituat vel heres eius l. res in dotem 42. D. de iur. dot. l. vnic. §. cùm autem in exactione C. de rei vxor. action. Quo exemplo putem etiam defendi posse, si fundum mihi vendideris precio centum aureorum cum pacto de retrouendendo, & à me centum aureos in auro acceperis, quandocunque redimentem te cogendum mihi centum aureos in auro quoque reddere, & qui sunt eiusdem bonitatis, materiæ, & qualitatis. Etsi enim contractus venditionis non re, sed consensu perficitur. l. 2. D. de obligat. & action. ipsa tamen restituendi obligatio aliam causam non habet quàm numerationem, cùm si numeratum precium non esset, vtique restitui non deberet. Proinde nec aliter videri potes satisfacere quàm si tantundem mihi restituas in eodem genere, & in eadem bonitate, & qualitate, licèt nihil dictum sit, si modò constet in qua pecuniæ specie prior numeratio facta sit, siue per scripturam id constet, siue per testes. Alioqui sanè non minorem facias mihi iniuriam, si quod solui tibi in auro reddas in ære aut in argento, quàm ex contrario facerem ego tibi, si solutum in ære aut in argento precium cogerem te vt in auro redderes, facit lex cùm te 6. ibi receptis nummis suis C. de pact. inter emptor. & vendit. Requiritur enim in resolutione venditionis actus retrò similis l. ab emptione 58. de pact. Paponius libr. 10. tit. 5. §. vltim. Sed quamquam hæc ita sunt, consuetudo inualuit, eaque non tantum à magistris nostris recepta, sed plærisque etiam Senatus nostri decretis approbata, vt siue ex mutuo, siue ex causa receptæ dotis, siue ex pacto de retrouendendo aureos debeas, perinde libereris soluendo nummos ex ære, & argento conflatos, acsi ex qua alia causa deberes nisi expressè de aureis in auro soluendis conuentum sit. Boer. quæstio. 327. num. 3. in fin. Dydac. de veter. collat. nummism. §. vnic. cap. 7. conclusio. 1. Idem tamen Boer. ibid. num. 4. scribit consuetudine receptum esse, vt redemptionis precium reddatur in iisdem speciebus. Itemque dos promissa, vel soluta. Hoc tamen addito temperamento, vt quoties de rei venditæ redemptione agitur, si egregia sit quantitas, quam constet in nummis aureis solutam fuisse, cogatur venditor tertiam precij partem in aureis reddere, tertiam in capitatis, aliisue similibus speciebus nummorum, tertiam in moneta minutione, ne scilicet, aliter posito iure nimis magno incommodo afficiatur emptor qui aureos re vera numerauit, & cuius causa eo fauorabilior est, quod iusto titulo factus ille fuerat rei venditæ dominus, nec cogendus sit rei, quæ iam sua sit nouam venditionem facere, nisi iisdem conditionibus, aut quibus emit, aut quibus prior venditor verisimiliter fuisset venditurus. Atque non est verisimile eum, qui precij solutionem in aureorum speciebus acceperit eodem precio fuisse venditurum, si in minutiore tantum moneta soluere emptor voluisset. Neque igitur probè postulare potest, vt liceat sibi in minutiore prorsus moneta reddere, quod in aureis totum acceperit. Præsertim si ponas liberum fuisse pactum de retrouendendo, nec solitum emptorem fœnerari, preciumque conuentum detracta æstimatione facultas redimendi, aut

iustum

iustum fuisse, aut ad iusti precij rationem propemodùm accessisse. Alioqui si pactum liberum non fuerit & læsio immodica interuenerit, hoc est, vt plærique interpretantur, si plusquam tertia iusti precij parte redimendi facultas æstimata sit, dicam pactum esse fœneratitium, & prohibitum ex tradit. per Parisien. quæst. 5. & 40. Maximè verò si emptor solitus sit fœnerari quod tertium tanquam necessarium plærique requirunt, alij non requirunt, de quo scripsimus in Decadibus. Ideoque eo casu admittam faciliùs idem, quod in superioribus ex consuetudine recipiendum esse, vt nec in aureis nec in capitatis partem vllam precij solui necesse sit. Nam, & ratio propter quam non solet Senatus noster in obligationibus ex mutuo hoc temperamentum adhibere alia non est quàm quòd vsu quotidiano, & ipsa rerum experientia compertum sit vix vnquam euenire inter eos potissimùm qui de mutui restitutione litigent, vt mutuum sit planè liberale, & munificum carensque omni vsurarum suspicione. Ea enim res facit vt creditorum omnium causa sit odiosior, quippe qui ex pecunia, & re prorsus sterili vsurarum fructum, & lucrum captent. Vnde etiam fit vt non nisi ex vinculo stipulationis vsuræ fœnebris pecuniæ debeantur l. Titius 24. D. de præscript. verb. l. 3. C. de vsur. quod in vsuris frumenti vel hordei mutuò dati diuersum est quas placuit etiam ex nudo pacto deberi propter in certi earum rerum precij rationem l. frumenti 12. l. oleo 23. C. eod. In dotis autem restitutione idcirco marito succurrimus vt nullam partē quantumuis egregia dos sit cogatur in capitatis aut in aureis soluere, quòd jam satis magno ex ipsa matrimonij dissolutione damno, & incommodo afficiatur ar. l. iure succursum 6. de iur. dot. quòdque eo voto dos ei data esset vt penes eum perpetuò remaneret l. 1. D. eod. quòd denique non sit in ipsius potestate quando reddere dotem debeat, & inhumanum videatur cogi eum aureos nummos conquirere, proprijsque sumptibus comparare vt pecuniam dotis soluat quam in communes fortasse matrimonij vsus verisimiliter impenderit.

An igitur liberum erit debitori qui centum aureos mutuos, marito qui dotem aureorum mille in nummis aureis acceperit in minutissima moneta soluere? Minimè. Sed hic quoque temperamentum illud adhibendum erit, vt siue aureos quis debeat, siue libras aut Ducales, aut regias, nisi nominatim dictum sit in quibus speciebus solutio facienda sit, soluere quidem liceat in moneta qualibet recepta, & proba, sed ita tamen vt minima species sit solidi nostri quem assem appellamus. Semper enim eius cui debentur aurei vel libræ probabiliter videtur interesse vt in minutissimis istis monetis quas vocant Parpailloles, & quartz, solutionem accipere non cogatur: idque siue ex causa dotis receptæ aut promissæ, siue mutui aut alia quacumque aurei vel libræ debeantur. Et ita sæpissimè iudicatum scio. Non idem erit si nec libræ nec aurei, sed floreni debiti proponantur: siue ex obligatione, siue ex iudicato, putà ex impensarum in condemnationem deductarum taxatione. Tunc enim vel ex minutissima quaque moneta dummodò proba, & recepta soluere satis est, eo-

que

que nimirum casu procedere arbitror, quod in hanc sententiam, licèt de libris regijs loquens Parisi. tractat. quæstion. 99. numer. 748. Non idē etiam erit si centum fortassis capitatorum numerus debeatur. Capitati enim omnimodo soluendi sunt etiamsi dictum non sit, nec monetæ minutioris oblatio sufficit, quoniam capitatorum species non est numeralis, hoc est ad alias nummorum species numerandas comparata, quomodo libra, aureus, sed est omnino specifica, vt sanè qui capitatos debet, is si soluat solidos aut quadrantes aliud pro alio soluere videatur. Non ausim tamen dicere, quidnam iudicaturus esset Senatus noster si casus hic contingeret.

Cæterùm, quod diximus generali consuetudine receptum esse, vt quod in aureis debetur si aliud nihil dictum sit solui possit in alia materia, puta in nummis argenteis, aut æreis, dummodo ad eandem æstimationem, ita accipiendum videri possit, si modo nullum ex ea re damnum creditor passurus sit. Nam si hæc exceptio necessaria est eo etiam casu quo in aliam formam fit solutio, licet ex eadem materia, quæ debetur, dicta l. creditorem. 99. de solut. Multo magis admittendum videtur tunc cum iuris regulæ offenduntur, aliudque pro alio soluitur, indemnem præstari debere creditorem, ne fauorabilior sit debitor, qui soluit in alia materia, quam qui in alia forma, quod & sentire videtur Parisien. quæstion 92. num. 708. vbi negat solui posse in alia materia, nisi constet non interesse creditoris. Sed id eo tantum pertinere potest vt vera aurei æstimatio præstari debeat, non si quid præterea, & extrinsecus intersit. Cùm enim consuetudo faciat, vt auri non debeantur, sed eorum æstimatio, sanè non soluit in alia materia, qui soluit in argento æstimationem aurei, licèt aurum acceperit. Alioqui semper causaretur creditor sua interesse, vel hoc ipso quod cæteris quoque paribus aurum semper sit argento preciosius, aut quod fortasse alteri nummos aureos in auro debeat sub pœna, atque ita effectu ipso vix quicquam referret, vtrum in eadem an in alia materia solueretur. Quid enim, obsecro, interest vtrum aureos ab alio comparem vt soluam tibi, an à te ipso. Quod contingit sanè si tantum præstare tibi cogar quanti tua interest solui tibi aureos in auro. Quæ tamen omnia tanquam extrinsecus emergentia duriorem debitoris conditionem facere non debent, nisi eo demum casu quo conuenerit, vt in aureis nummis fiat solutio. Tunc enim sicut non cogitur inuitus creditor æstimationem aureorum pro aureis accipere, nec si offeratur ei quanti ipsius interest, vt dicemus infra quæstio. 5. Ita si accipere velit, in eoque debitori fauere, indemnis vtique præstandus est. Nam & si offeratur solutio in aureis eiusdem materiæ, sed non eiusdem formæ cuius illi sunt, qui debentur, plerique putant cogi, quidem creditorem accipere, (quasi quod ex eadem materia soluitur aliud videri non possit,) sed ita tamē vt nullum ex eo damnum patiatur, adeo vt si alteri fortè nummos aureos, puta Hispanos duplices debeat sub pœna non cogatur binos simplices pro duplicibus singulis accipere, si non præterea quanti ipsius intersit offeratur. Eamque nimirum sententiam esse dictę l. creditorem, ijs verbis in aliam formam. Aliam scilicet, quàm quæ debeatur, non

non quam in qua debitor à creditore nummos acceperit. Quamquam 770 contra puto, quia pactum illud. De reddendo mutuo in ijsdem speciebus cum non sit contra leges omnino seruandum est. Nec debet arctari creditor vt probet sua interesse: Vt quod scriptum est in d.l. creditorem, debeat intelligi de eo casu mutuum simpliciter factum sit in certa aureorum specie nullo addito pacto de ijsdem speciebus reddendis, solutione enim postea oblata in eadem quidem materia, sed non in eadem forma præstandum est creditori quanti ipsius interest. At verò cum generali, vt diximus, consuetudine receptum sit, vt etiam in alia materia soluere liceat, consequens est vt hodie nullo casu locus sit, d.l. creditorum, nisi ad hoc, vt præsens materiæ debitæ æstimatio soluenda sit contra Parisien. Quoties enim electio debitoris est vtrum materiam præstet an materiæ precium, non cogitur vtique precium soluere in eadem materia, sed & in alia potest dummodo tantum offerat quanti comparari illa possit. Sic enim accipiendum puto quod scriptum est in l.1.§.vltim.l.Titię.35.l.9.de aur.& argent.legat. Porrò solui precium in alia materia non potest quin soluatur in alia etiam forma. Sed si immutata sit aureorum æstimatio vtrius temporis ratio habenda sit an contractus, an solutionis, iam videamus.

Aureis debitis quorum bonitas intrinsecam immutata sit vtrius temporis ratio haberi debeat, an contractus, an solutionis. Cap. IIII.

HVic quæstioni locum facit frequens illa, quæ passim hodie contingit æstimationis aureorum variatio. Vix enim est vt quanti sunt aurei obligationis tempore, tantidem sint etiam tempore solutionis. Potest autem varijs ex causis huiusmodi variatio contingere siue auctam proponas æstimationem, siue imminutam. Vel quia materiæ bonitas, aut quantitas aucta quoque sit, vel deminuta, quam intrinsecam mutationem appellamus, vel quod eodem intrinseco valore subsisten te extrinseca tamen æstimatio creuerit, vel decreuerit ex Edicto fortasse Principis, aut vt frequentius euenire solet nimia mercatorum licentia abusuque commerciorum. Vel denique quod inferiores monetæ quibus æstimatur aureus meliores factæ sint, vel deteriores, quod posterius hoc nostro præsertim seculo frequentissimum est. Si aureorum bonitas intrinseca aucta sit, vel diminuta, potest fieri, vt idem nihilominus valor extrinsecus retineatur, fieri etiam potest, vt ad eandem proportionem, vel augeatur, vel minuatur. Aucta bonitate tam intrinseca, quam extrinseca, nempe, opinor, dubitare possit quin aurei æstimatio ad obligationis tempus referenda sit, siue enim ex ea causa debeatur ex qua tantundem reddendum est, idest, ex mutuo, vel ex fundi venditi redemptione, siue ex emptione, conductione, permutatione aliave simili. Non possunt videri contrahentes de alijs aureis cogitasse, quam qui obligationis tempore in vsu essent. Alioqui non

tantundem, sed plus quàm oporteret solueretur. Nam & ex contrario si aureorum bonitas tam intrinseca, quam extrinseca decreuerit, constat inter omnes, videri alios esse aureos, nec proinde cogi posse creditorem, vt vel in nouis illis aureis, vel in noua eorum æstimatione solutionem accipiat, nisi quod veterum æstimationi deest suppleatur. Hancque esse receptissimam nostrorum sententiam testatur Dydac. Couarr. dict. cap.7. de veter.collat.numism. § vnic.numer.2.ex capit. cum Canonicis Extr.de censib.poss. Ioann.Fabr.in princip.titu. Instit. quib.mod.tollit. oblig.ad fin.& Parisien. quæst. 100. numero 759. At vero si aucta, vel diminuta bonitate intrinseca idem nihilominus aurei valor extrinsecus retineatur, quæstionis est verum augmenti illius vel diminutionis ratio aliqua haberi debeat. Quæstio in eo est vtrum in nummis spectanda tantum sit bonitas extrinseca, An etiam intrinseca Doctor Analyticus putat nummi quatenus nummus est substantiam totam ex quantitate, hoc est ex valore illo imposititio consistere, ex l.1. D.de cont.empt. Indeque fieri vt licet appellatione auri, & argenti veniat aurum omne, & argentum etiam factum, vt vasa argentea, l.quæsitum.78. §.illud de leg.3. nummi tamen aurei, vel argentei non contineantur, nec si aurum, vel argentum quod factum est legatum fuerit, l.Quintus 27. §.1.l.cum aurum 19. in princip.de aur.& argent.legat. Vbi ratio illa redditur, quod non facilè quisquam argenti numero nummos competet. (Quod nota vt intelligas non tam id fieri, quod argenti facti appellatione nummus argenteus non contineatur, repugnaret enim d.§.illud, quàm quòd propter loquendi consuetudinem quæ vix admittit vt argenti appellatione complectamur nummos argenteos qui scilicet sint in id comparati vt eum vsum præbeant quem alia quælibet argenti materia præbere non potest.) Ideoque bonitatem illam quam nostri extrinsecam dicunt vocat ille Doctor noster intrinsecam, quasi quæ det formam nummo, & qua sublata licet eadem nummi materia supersit, nummus tamen esse desinat, l.eleganter, 24. § qui reprobos, D.de pignor.action.l.creditor, 102. D.de solut. iunct. l. Iulianus, 9. §.si quis D.ad exhiben. Quod & iam olim sensisse refert Azon.in Brocard. Iacob.Beluis.& Odofr.quos Cy. memorat in l.in minorum, col.4. C.in quib.caus.rest.in integ.non est necess. Ex quo infert ille quæst.92. nu.697. post Hyer.Butig.in repet.l. cum quid, col.8.nu.22. D.si cer.pet.quod ex quo pecuniæ signatæ forma trahit ad se materiam, non est amplius consideranda materia. Et hæc prima sit, & præcipua eius ratio, & Secunda est, ꝙ pecunia recipiat functionem etiã formalem, & identificã, vt ille loquitur nu.700. in alia pecunia etiã diuersæ speciei, & materiæ per tex. in l.quæ extrinsecus 65.D.de ver.obl. vbi Florent. scribit si stipulanti denarios, eiusdẽ quantitatis aureos spondeas, obligari te, perinde ac si seruo stipulanti Lucio domino suo, tu Titio qui idẽ esset daturũ te promitteres. Ex eo enim sequi videtur in pecunia non corpora, sed quantitatem, & æstimationem spectari, l.si is cu 84.in princ.D.de solu.l.nã et si fut.13.§.vl. de reb.cred. Alioqui materiæ diuersitas stipulationem vitiaret, cùm si ego te de re aliqua interrogẽ, tu de alia spõdeas, inutilis fiat stipulatio.

l.1. §.si quis simpliciter D. de eo. §. præterea, & §. si de alia Instit.de inut.stip. Et quamuis Accur.Bart.& cæteri communiter ad eum locum putent debere legem intelligi de denarijs aureis in stipularũ deductis, quasi aliud dicendũ sit si stipulanti denarios argenteos aut æreos tu aureos promiseris, videtur tamẽ vim facere verbis Iurisc.qui de denarijs simpliciter, & indistinctè loquitur. Addit.Parisien.post Iason. eadem diuinatione supplendum fore quòd illi denarij essent de materia æquè pura quod vulgo dicunt de eadem liga, quæ tamen interpretatio esse prorsus commentitia. Tertia. Parisien. ratio est quam ille demonstrationem vocat, quòd non possit imminui aureus in bonitate materiæ intrinseca eodem valore extrinseco retento, quin materiæ ipsius crescat æstimatio. Ergo quanto plus creditor materiæ,tãto plus debere eũ sibi imputare valoris,atq; ita cõpensatione facta valoris cũ quantitate nihil esse ꝙ debeatur præter extrinsecã æstimationem. Idemq; tractari potest si ex contrario auctus sit aureus in bonitate intrinseca. Quanto plus enim debitor dabit in materia,tãto minus dabit in æstimatione,cũ fieri nequeat,vt augeatur aureus in bonitate intrinseca retento eodem valore, quin materiæ æstimatio minuatur. Quarta, & postrema Parisi. ratio est (alias enim plærasq; taceo quas ille cõgerit.q.92.& 100.quòd aut leuiores sint aut ad aliquam ex his referri possit) ꝙ creditis decem aureis peti soluiq; possint libre aut denarij eiusdem quantitatis, arg.d. l.quæ extrinsecus. Ergo, inquit ille nu.711.siue intrinsecus aurei valor creuerit, siue decreuerit, sufficiet totidem libras solui quot initio solui potuerunt. Quamuis hæc ratio ad eum quoq; casum pertineat, quo im murata sit æstimatio extrinseca. De quo postea videbimus. Contrariã tamen sententiam vete es omnes probarunt,vt pecunia mutata in bonitate intrinseca, nempe in materia, vel in pondere soluenda sit secũdum eam bonitatem quã habuerat tempore contractus:non aũt secundum illam quã habet tẽpore solutionis. Refert Dydac.p.nu.2.post Bar. & DD.in l.cũ quid.3.D.si cer.pet. & in d.l.Paulus. Panor.& Can.in c. quanto de iureiu.col.pen. & in c.olim. & c.cũ canonicis per ill.tex.de cens.Ias.in l.2.q.36. C.de iur.emph.Soc.in cõs.149.lib.1.n.94.Cur.iun. in d.l.cũ quid n.23.Grat.cõs.12.nu.30.& cõs.13.& 14.vol.1.Albe.Bru. in tract.de aug.& dim.concl.vlt.vers.his sic præmissis, Boer.deci.327. Tiraq.lib.1.de vtroq; retrac.§.1.glo.18.nu.26. Nec fuit ex veterib.qui contrariũ dixerit, præter Io. Fab.in Auth.hoc nisi C.de solu.Et huius sñiæ ratio illa affertur, ꝙ obligatus sit debitor vt quod debet soluat in eadem bonitate, & qualitate d.l.cum quid 3. D.si cert.petat. d.l.1. §. 2.de oblig.& action. Quod etsi Parisien.d.quæst.100. nume.806. intelligit de bonitate proportionali, legi tamen non conuenit, quæ non proportionalem, sed eandem prorsus requirit bonitatem. Et vero de eadem bonitate essentiali in eodem graduali numero naturalis qualitatis debere id accipi ex eo apparet, quòd nec si in eadem materia, & eiusdem omnino bonitatis soluere quis velit, in alia tamen forma quã in qua debeat, audiendus sit, si ex eo damnum aliquod creditor passurus sit, d.l.Paulus,99.alias l.creditorẽ de solut. Multò igitur minus audiendus sit qui velit soluere in pecunia deteriorata cùm fieri nõ possit

quin

quin ex pecuniæ deterioris solutione damnum creditor sentiat, eique vtilior futura sit melioris quàm deterioris monetæ solutio. Dices fortasse pro Parisien. Nec permittendum debitori vt soluat ex deteriore moneta si damnum ex eo creditor patiatur, sed non videri damnosum id esse aut debitori, aut creditori si eadem sit noui nummi licet deterioris æstimatio. Respondeo, nunquam sic loqui Iurisconsultos vt dicant, debitorem non posse in alia materia soluere si damnum ex eo creditor sensurus sit. Nempe quia non putarunt permittendum esse, vt soluat in alia materia nec si creditoris nullomodo intersit. Obstabat scilicet iuris regula, de qua superiore quæstione diximus quæ negat inuito creditori aliud pro alio solui posse. Quòd si illud tantùm esset inspiciendum an creditoris interesset necne, Æquè dici posset fundum pro pecunia solui posse, si modo nihil creditor ex ea re incommodi passurus esset, quod tamen passim iuris authores negant. Nec sanè magis verum est pecuniam auream recipere functioné in argentea, aut argenteam in ærea quàm in fundo Tusculano, quia non quælibet pecunia fungitur vicealterius cuiuslibet pecuniæ, sed illius tantùm quæ sit eiusdé generis d.l.2.§.1.& l.3. de reb. credit. Alioqui nec quærendum erat an in aliam formam soluere debitor posset, nec tantùm de solutione in aliam formam facta dubitandum, si non plus operaretur diuersitas materiæ quàm formæ. Porrò non eiusdem generis est pecunia aurea cuius est argentea, nec argentea cuius ærea, sed planè alia res est l.in venditionibus 9.§.vlt.D. de contr.empt. Neque igitur pro aureo argentum solui potest, sicut nec vinum pro tritico d.l.2.§.1.de reb.cred.tametsi non minus triticum quàm vinum sit ex earum rerum numerò quæ constant numero, & mensura, nec si vinum quod pro tritico offertur eiusdem adeòque maioris sit æstimationis, nec magis tritico quàm vino creditor indigeat. Sufficit enim ei dicere, Triticum tibi credidi non vinum Triticum, ergo redde non vinum. Quòd si replices cum Parisien. num.711. bonitatem extrinsecam vini vel alterius similis speciei, & bonitaté extrinsecam pecuniæ non esse similis habitudinis, & rationis, quia in vino, & similibus sit merè extrinseca, nec quicquam commune habeat cum substantia rei mutatæ. In nummis verò sit consubstantialis, æquè principalis, & de essentia pecuniæ. Dicam, Imò vero perinde in vino atque in pecunia mutuum consistere, vtroque casu rem ideò dari vt fiat accipientis, & vt non eadem res, sed tantundem restituatur, vinum recipere functionem in suo genere, sicut, & pecuniam argenteam vel auream in suo. Differentiam hanc tantùm agnosco quòd vini vt, & aliarum mercium precia vt plurimùm sunt incerta l precia 63.D.ad leg.Falcid. pecuniæ autem vbique certa, & perpetua esse debet l.3. de in lit. iur. l.3. de eo quod cert. loc. Sed nego inde fieri vt pecuniæ æstimationis varatio sit inopinata his nostris temporibus in quibus nihil est huiusmodi variatione frequentius. Adeo vt nec nisi perraro soleant mercium precia mutari, nisi propter mutatam mutandamque in dies æstimationem pecuniæ: propter quàm causam permulti sunt qui pecuniarum vt aliarũ mercium permutandarũ negotiationé ineant, quàm maxi-

mum inde sibi lucrum comparantes, alios videas dum prudentius volunt sibi prospicere. in pecunia æstimata contrahere, cuiusmodi tamen conuentionis nullam reperies apud iuris authores fieri mentionem, propterea quòd florente Romanorum Republica, & imperio certissima esset fereque inuariabilis nummorum æstimatio. lege tertia, De in lit. iurand. Cuius scilicet vt publica sic, & perpetua authoritas esse debet d.l.1.de contr. empt. Quanquam autem ea variatio videtur esse contra naturam, iurisque constitutionem, cùm tamen adeò frequés sit, & vsitata vt nihil frequentiùs, non video cur non eius ratio eadem habenda sit quæ, & æstimationis vini cùm vtraque incerta sit, & ex hominum siue Principum, siue mercatorum pendens arbitrio. Sed, & obseruandum est quod iam suprà monuimus cap.1. & cuius ignoratione videtur mihi Doctor Analyticus in omnibus istis quęstionibus grauiter errasse, duplicem esse pecuniæ vsum, proprium vnum ad æstimandas res cæteras, improprium alterum vt permutari possit, siue cum pecunia, siue cum alia re, vt diximus c.2. Porrò æstimatio extrinseca ab hoc aut illo Rege imposita, non potest afficere improprium vsum nummi, sed proprium duntaxat. Debuit etiam obseruare duplicē esse pecunię ęstimationem, intrinsecā vnam quæ nūmis omnibus apud gentes oēs cōmunis est, facitque vt vsum dominiūq; ex quantitate nō ex substantia praebeat, de qua in d.l.1.de cōtr. empt.& apud Arist.lib.1.Poli.cap.6.& lib.5.Ethic.cap.5. Extrinsecam alteram quę nec semper nec vbiq. eadem est, sed nūc hæc nunc illa pro huius vel illius Principis aut populi arbitrio. Hæc sanè mutabilis est nec potest non esse ex quo deflectit ab illa quæ, & certa est, & perpetua, sed vt intelligas prorsus esse extrinsecā nō intrinsecam, nō mutatur apud eos omnes apud quos nummus est in vsu commercij. Finge Italos aut Hispanos qui nec edicto Regis Galliæ nec abusu commerciorum nationis Gallicæ ligari possunt, si aureus Gallicus solaris qui antea tribus libris regijs æstimabatur ex edicto regio æstimandus sit libris quatuor, habebit quidem noua hanc in Gallia æstimationem, sed apud exteros veterem retinebit, nec vt in Gallia quarta precij parte augebitur. (Scio posse aurum esse in Italia aut Hispania carius vel vilius, quam in Gallia, sed illud volo, cum dico eandem esse vbique aurei æstimationem intrinsecam, non posse aurei Gallici æstimationem illam augeri in Gallia, quin ad eandem proportionem augeatur apud eos omnes quibus eadem auri materia communis est: quoniam aurum Gallicū in Italiā vel Hispaniam translatum non potest esse carius aut vilius quàm sit Italicū aut Hispanicum, cùm sit idem planè aurū quatenus est eiusdem bonitatis, & ponderis. Habebit igitur duas æstimationes. Non ergo vtranque extrinsecam, sed vnam duntaxat, aliam intrinsecam, aut si vtranque extrinsecam voles dicere (quandoquidem neutra est a natura, sed vtraque à lege, vnde νόμισμα secundum Arist.) admittā libentissimè dummodo concedas nō eandem esse vtriusque rationem. Quæ enim gentibus omnibus communis est, ideò dicitur publica, quòd veluti ex compacto, & foedere gentium omnium constituta sit, quæ verò ab aliquo Principe imponitur, licet publica sit quatenus oēs sub-

ditos

ditos obligat, siue iusta sit, siue iniusta, vt ait Ioan. Fab. ad dict. Auth. hoc nisi C. de solut. quem refert Parisien. num. 765. priuata tamen dici potest eo respectu, quòd exteros non obligat, quomodo obligat illa quæ manat ex natura, & qualitate materiæ. Omnes siquidem quibus materia auri communis est, coguntur vel inuiti eandem aurei Gallici quàm sui proprij rationem constituere, & æstimationem, dummodo sit eiusdem bonitatis, & ponderis, sed quatenus æstimatio Gallica excedit bonitatem illam, & materiæ, & ponderis, non coguntur, inquit Bald. in dict. cap. quanto in fin. de iureiur. quem refert, & laudat Parisien. num. 802. Habet enim aurum itemque argentum suam æstimationem, quæ licet naturaliter non sit aut hæc aut illa, sed prout rarius est, vel frequentius, aut maior aut minor, qualiscunque tamen sit certos habet fines ex ipsa materiæ magnitudine, & pondere constituendos, vt quotiescunque contingit augeri, vel minui materiam, siue in bonitate, siue in pondere, dummodo non ita latenter, vt cerni nequeat, ipsam quoque æstimationem augeri, vel minui necesse sit. Vnde etiam illud sit, vt si non augeatur in Gallia aurei Gallici materia, augeatur tamen æstimatio extrinseca, cæterorum quoque aureorum Italorum puta, & Hispanorum æstimationem, vel in ita Gallia augeri oporteat ad eandem magnitudinis, & ponderis materiæ proportionem, nam & ex contrario idcirco non augebitur apud Italos aurei Gallici qui intrinsecus auctus non sit æstimatio, quòd nec propriorum aureorum æstimatio augeatur, hoc ipsum autem ideò, quod eorum interfit non augeri, vt minore precio aureos Gallicos comparent à Gallis mercatoribus Italicas merces conquirentibus, vendantque carius suos, aut quod idem est suis aureis emant vilius merces Gallicas si in Gallia negotiari eos contingat. Denique intrinseca aurei æstimatio non ab eo imponitur cuius est aureus, sed ab eo, cum quo habet commercium is cuius est aureus, non à dante sed ab accipiente, nec tam aureo Gallico aut Itallico, quàm ipsi auro cuiuscunque tandem illud sit, dummodo sit eiusdem quantitatis, & ponderis. Extrinseca vero ab eo imponitur cuius est character, & ab eo qui dat, hoc est à Rege cuius sunt nummi omnes Regij, non ab eo qui accipit, nec rursus imponitur auro in genere, (quemadmodum enim aurum gentibus omnibus commune est, sic à publica gentium omnium non priuata vnius hominis lege precium accipere debet) sed illi primum, & principaliter, quod imponentis charactere percussum est. Cæteris vero non nisi per consequentiam necessariam. Illa est æstimatio veritatis, hæc adfectionis. In intrinseca non æstimatur aureus Gallicus quatenus aureus, sed quatenus aurum est, in extrinseca non quatenus aurum, sed quatenus, aureus Gallicus est. Porrò quatenus aurum est non potest Gallicus aureus maioris esse æstimationis quam Italicus, nisi aut plus auri habeat, aut tantundem melioris, quatenus vero aureus Gallicus potest supra iustam æstimationem materiæ, hoc est supra eum valorem qui cæteris gentibus probatus est tanti æstimari, quanti Regi placuerit, sed, tamen inter eos duntaxat qui parendi necessitatem habent, non inter cæteros. Extrinseca si augeatur perperam, nec aucta intrinseca, facit vt

rerum quoque precia augeri necesse sit hactenus vt ad iustæ, & intrinsecæ æstimationis rationem, & specierum, & aureorum precium æqualiter reducatur. Quod non contingeret si propter auctam materiam,& ad eandem proportionem intrinsecæ æstimatio extrinseca augeretur. Nam si poneres aureos Gallicos euidenter augeri in bonitate, & pondere materiæ vtique vel inuita Italia necesse esset recipi iustam illam quæ in Gallia aucta, & constituta esset æstimationem aut saltem Italorum aureorum æstimationem diminui, quoniam fieri non possit vt idem aurum eiusdem bonitatis, & ponderis aliam atque aliam apud easdem gentes habeat æstimationem, quocunque tandem charactere percussum sit. In summa quanti aureus Gallicus vendi potest ei qui Regia Gallorum lege non obligetur, ea est Gallici aurei intrinseca æstimatio, quanti autem emere cogitur is, qui Regis Galliæ imperio subditus sit, sit si vtraque æstimatio non congruat, ea demum extrinseca dicenda est. Fateor intrinsecam quoque æstimationem hodie certam, & eandem vbique non esse (vt erat olim non solum apud Romanos d.l.3. de in lit. iur.d.l.de eo, quod certo loc. sed etiam apud omnes gentes, quomodo accipienda necessario est d. l. 1. de cont.empt.vers.cuius publica, & perpetua æstimatio.) Sed illud dico intrinsecam aurei Gallici æstimationem Romæ eandem esse quæ est aurei Romani,ad proportionem eiusdem bonitatis, & quantitatis auri, eandemque manere semper, hoc est non magis crescere aut decrescere quàm crescat aut decrescat Romani aurei valor, quicquid tandem de eo Rex Gallorum statuat. Extrinsecam vero quæ à Gallorum Rege constituta sit non eam esse Romæ quæ sit in Gallia quamuis Romani quoque aurei in Gallia aucta sit per consequentias æstimatio ad proportionem magnitudinis, & ponderis materiæ. In eoque nimirum intrinsecæ, & extrinsecæ differentiam agnoscere nos oportet. Possit fortasse quis non malè intrinsecam dicere realem, id est rei ipsius, & materiæ quæ materiam ipsam semper, & vbique concomitetur. Extrinsecam vero hominum, id est quæ pro cuiuslibet legislatoris arbitrio aut populi alia atque alia statui solet. Illam immutabilem esse non quod eadem sit apud omnes,cùm non apud omnes aurum sit æquè rarum, & preciosum, sed quod quecunque tandem sit apud has aut illas nationes, non possit ex Regis alterius prouinciæ aut ex alterius populi cum quo sit commercium voluntate vllomodo immutari. Hanc vero esse mutabilem apud eos scilicet quorum est rebus suis inter suos legem dicere, cumque aurum certam, & præcisam æstimationem nullā quæ vbiq; vna esse debeat propter eam rationē quam diximus, apparet differentiam hanc intrinsecæ, & extrinsecæ magis ex personarum, & locorum diuersitate, quam ex rei ipsius natura descendere. Nec valde dissimile est quod Vlpia scribit in l.si quis in fundi vocabulo.4. de leg.1. rerum vocabula esse immutabilia, hominum vero mutabilia. Sensus enim est, Cum quis fundum Cornelianum dicit eandem rem duobus eum notare nominibus,vno ꝙ sit immutabile, & ipsi rei quodāmodo naturale, altero quod sit mutabile pro domini sui arbitrio. Prius nomē est fundi, diciturq; immutabile, quonia si quispiā quan-

quantumuis dominus mutare velit puta vestem pro fundo dicere, non possit, an quòd ipsum fundi vocabulum sit naturale? Non magis sanè quàm sua naturalis sit auro æstimatio. Nomina enim nulla sunt naturalia, sed omnia impositicia, vt Plato in Tymæo disputat. Sed quia gentium omnium consensu quę Latina lingua vtuntur placeat, fundum dici quicquid terra in se tenet. l. fundi 17. de action. empt. Idque est quod Celsus scribit in l. Labeo 7. §. seruilis de supell. legat. non ex opinionibus singulorum, sed ex communi vsu nomina exaudiri debere. Alterum nomen est Cornelianus, quod hominum esse, & mutabile Vlpianus ait. An quod sit nomen hominis vnius, vt vir quidam doctissimus credidisse videtur, qui ad id pertinere putat tit. C. de mutat. nomin. Minimè. Sed quòd impositum sit ab homine vno non gentium omnium consensu, sed priuato ipsius imponentis arbitrio. Siquidem omnium hominum intereit vt qui fundus est non dicatur vestis. Quòd alioqui ea res humanæ societatis vinculum perinde dissolueret confusis rerum omnium germanis vocabulis, atque olim ædificantium turrim Babel consilia dissoluisse legimus. At vt fundus hic qui antea Cornelianus dicebatur, nunc Sempronianus nuncupetur nullius planè interest. Sic & auri Gallici aliam æstimationem imponi quàm Italici aut Hispanici si nec in bonitate excedat, nec in pondere nulla Regis Gallorum aut nationis Gallicæ constitutione fieri potest, quoniam gentium omnium interest, vt quemadmodum aurum ab auro non nisi bonitate, vel pondere discernitur, ita quotiescunque eiusdem bonitatis est, & ponderis, eiusdem quoque sit æstimationis. Non eiusdem in Gallia cuius in Italia aut in Hispania, sed eiusdem in Gallia Gallicum cuius Italicum, Hispanicum, Indicum, & Germanicum. Eiusdem in Italia Italicum cuius, & Gallicum, & Indicum, & Hispanicum. Eiusdem denique in Hispania Gallicum cuius, & Hispanicum, & Indicum, & Italicum, sicque de cæteris. Alioqui sola characteris mutatio mutaret æstimationem eiusdem subsistentis materiæ, statimq; periret in ea prouincia aurum illud quod minoris æstimaretur, vt in aliam formam translatum maioris esset domino, & possessori suo vtilitatis. Si quidem nunquam eueniret, vt extranei auri pateretur gens vlla maiorem apud se esse æstimationem quàm proprij, si nec bonitatis nec ponderis maioris esset. Atque ita ex contrario consequi oporteret vt ex auro extraneo, quod æquè bonum esset, & minoris tamen æstimationis, proprium sibi quisque populus conflaret sola characteris mutatione ex qua maximum, nec eo minus tamen licitum lucrum sentiret. Sicque tandem eo res recideret vt in vna eademque prouincia vna semper eademque esset auri cuiuslibet dummodo æquè boni æstimatio, quia & vnum idemque aurum est, quod æquè bonum est. Nam si quis dicat aucta in Gallia aurei Gallici æstimatione, ac proinde Italici etiam, & Hispanici, futurum vt Italus eadem ratione aurei sui æstimationem augeat, itemque Hispanus Hispanici, is sanè multum aberrauerit. Italorum enim interest, quanto pluris apud Gallos aurum æstimetur, tanto minoris in Italia æstimari, vt scilicet vilius emant merces Gallicas, aurum soluẽdo quod sit in Gallia precio-

sius, suas verò distrahant cariùs, aurum à Gallis accipiendo quod sit in Italia vilius. Nisi fortè poneres cogendos Italos aut Hispanos impositam apud Gallos aureo Gallico æstimationem admittere. Id enim si verum esset vtique Italicos etiam, & Hispanicos aureos in æstimatione ad eandem proportionem augeri necesse esset, ne quanto minoris proprios æstimarent aureos, tantò plus in commercijs damni, & incommodi parerentur, neve breui accideret vt characteres Italici, & Hispanici delerentur, & in Gallicum transferrentnr. Atqui iam sæpius diximus, non posse Gallicas constitutiones aut Italos aut Hispanos afficere. Euenire igitur necesse est vt aucta suprà modum Gallici aurei æstimatione in Gallia, idem tamen qui anteà valor ipsius in Italia maneat, cùm augere eum nec cogi possit Italus si nolit, nec velle debeat, quin saltem sui quoque aurei æstimatonem augeat quam porro nec augere debet, si merces suas Gallis vendere carius volet, Gallicas verò viliore precio comparare. Velle autem quis dubitet? Concludendum ergo est in nummis quibuslibet non solùm quantitatem spectari, & æstimationem extrinsecam, quæ in hoc vel in illo regno introducta aut recepta sit, nulla alia ratione quàm aut Principis aut populi voluptate, sed eam potissimùm, quæ apud illos obtineat quibuscum nobis commercium est, quæque ex materiæ qualitate, & pondere iustior videri debeat, aliarum scilicet gentium communiore iudicio. Nec parum interesse cuiusnam bonitatis, & ponderis sit aureus Gallicus, an auctus sit, an diminutus intrinsecus, licèt eandem retinuerit lege Principis æstimatonem; quippe cùm augmentum illud intrinsecum, sicut, & diminutio intrinseca det legem non solùm ijs populis quibus imperat Princeps cuius est aureus, sed cæteris quoque gentibus omnibus vt quanto auctior est aureus, tantò maioris apud eas vel inuitas sit æstimationis, quantò diminutior, tantò etiam minoris. Alioqui dicendum esset nihil referre vtrum ex aureo an ex ferro conflaretur nummus quem nos solarem appellamus, si quis fortè tam stultus adeòve iniustus Princeps reperiretur qui nummis ferreis eandem quam aureis æstimationem imponeret, quod tamen nec Parisien. ausit dicere num. 802. Nihil etiam referret vtrum aureus solaris triginta libris regijs æstimaretur, an tribus, vt suprà scripsimus pag. 8. quo tamen nihil sanè dici possit absurdius. Negari itaque non potest quin mea intersit habere nummos aureos veteres potiùs quàm nouos, si melioris materiæ maiorisque ponderis sint veteres quàm noui, siue extra prouinciam negotiari velim, siue in prouincia etiam, aureos fortassis vendendo ei qui nouos cudendi potestatem à Principe habeat. Si enim obijcias cum Parisien. numer. 807. in fin. pecuniam non esse ad hoc destinatam vt conflетur, vel vt per materiam æstimetur, sed vt expendatur, & commutetur non pro quantitate massæ, sed pro quantitate æstimationis à publico impositæ argument. dict. l. 1. de contrahend. emption. l. si ita fideiussorem 42. D. de fideiussor. Dicam nec ideo comparatam esse pecuniam, vt expendatur vsumque aliquem præbeat quin sit debitæ probitatis, magnitudinis, & ponderis dict. l. 1. de contrah. emp.

nec

nec rursus vt quæ est maioris bonitatis vel ponderis cum eodem numero alterius monetæ deterioris commutetur, sed vt talis fieri possit commutatio ex qua neuter damnum sentiat. Atqui fieri hoc non potest postquàm publica Principis aut populi alicuius authoritate bonitas intrinseca diminuta est eodem retento valore extrinseco. Ergo nec mirum videri debet si hoc casu pecunia vsum dominiumque præbeat ex substantia potiùs quàm ex quantitate, cùm in quantitate eundem illum vsum ad quem priùs destinata erat amplius præbere non possit, iniquitate legislatoris aut populi qui veteres rectasque expendendo nummo definitas regulas præterire ausus sit. Denique Pasirien. & multorum hac in quæstione error ille est, quòd à publica illa perpetuaque æstimatione quæ initiò, gentium omnium consensu nummo statuta est, habito respectu ad magnitudinem pondus, & qualitatem materiæ, quæque non nisi contrario publico gentium omnium consensu tolli possit, argumentantur ad eam quam hic aut ille Princeps vel populus cæteris gentibus omnibus inconsulutis priuata lege, & iniustè inuexerit, quàmq; ideo quod suam magnitudinem, suumve pondus non habeat, aliæ gentes recipere nec velint, nec inuitæ cogi possint. Quasi verò quemadmodum nummus quatenus nummus est ex illa capit, & nomen, & vsum, & ipsam veluti essentiam, ita ex hac accipere debeat, cùm tamē certum sit ex illa potiùs æstimatione censendum esse quæ à cæteris gentibus permutationum gratia recepta sit, quàm quæ ab eo cuius sit nummus. Impositititius siquidem valor nummi non ille ab initio fuit quem dans imposuisset, sed quem accipiens, non qui ab eo impositus est, cuius erat nummus, sed qui ab eo quem necesse erat propter vtilitatem commercij pro merce sua nummum, rem planè sterilem, & ex se inutilem recipere, vt suprà cap. 1. probauimus. Ergo nec hodie impositititius aurei Gallici valor ille dicendus est, quem Gallorum Rex edicto publico aut mercatorum auaritia imposuerit, nisi quatenus à cæteris præsertim circumuicinis populis receptus sit, sed ille demum cuius cæteræ gentes rationem habituræ sint si mercator Gallus Italicas fortasse merces aut Hispanicas in Italia comparare velit vel in Hispania. Atqui non idcirco pluris illi æstimabunt aureum Gallicum quod pluris in Gallia æstimetur. Nempe quia nec suos pluris æstimant quam facerent ante auctam in Gallia æstimationem. Nisi crescat ipsa quoque bonitas intrinseca. Ergo quantumuis augeatur in Gallia aurei Gallici æstimatio, verum tamen erit dicere non esse auctum valorem impositititium: Et si diminuta sit bonitas intrinseca aurei Gallici eodem valore retento æquè verum erit dicere diminutum fuisse impositititium valorem Gallici aurei, nimirum quoniam non tanti ab Italis aut Hispanis æstimabatur quanti antea. Denique impositititius valor nummi ille est ex quo nummus æstimatur quatenus est nummus. Nec potest nummus præbere vsum nummi quin valorem habeat impositititiū d. l. 1. de contr. empt. Ergo eatenus dicendus erit valor impositititius quatenus faciet vt vsum nummus præbeat. Atqui aureus Gallicus cuius æstimatio extrinseca in Gallia quarta sui parte aucta est, non facit vt præbeat vsum

vsum in Italia quarta soliti precij parte auctiorem, sed eum tantum quem antea præbebat. Ergo impositicius aurei Gallici valor erit Italicus non Gallicus. Quid igitur? Aliud sanè nihil dici potest quàm, ex furto manifesto fraudari Gallos, & decipi, quæ fraus, & deceptio licèt publica Principis authoritate vel populi Gallici consensu toleretur, hactenus tamen effectum habere potest vt à quo tempore publica authoritate nititur, & Gallos in futurum contracturos obliget, sed non etiam vt eorum qui priùs contraxerunt iuri quæsito deroget vulg. lege. 2. §. meritò D. ne quid in loc. public. quomodo sanè derogaret, si is, cui veteres aurei debentur maioris bonitatis, & ponderis solutionem in nouis accipere cogeretur, ideò solum quod eadem nouorum quæ veterum in Gallia supersit æstimatio. Cogeretur sanè si apud omnes gentes perinde ac in Gallia obtineret, vt idem esset valor aureorum solarium licèt intrinsecus diminutorum qui esse solerer antè diminutionem, quoniam eo casu idem sanè esset nouorum & veterum valor impositicius. Nec ad rem pertinet quod in lege. vltim. C. de veter. nummisin. potest. constitutum est vt eadem sit apud omnes aurei æstimatio. Id enim in eos duntaxat constitutum videri potest qui Romano parebant imperio, non in cæteros. Et præterea aureos illo loco intelligere debemus qui sint debitæ bonitatis, & ponderis ex lege. 1. C. eodem. non qui intrinsecus diminuti sint retenta eadem æstimatione, nisi quatenus huic non magis quàm illi iniuria fiat, putà si post diminutam bonitatem intrinsecam quidam inter se contrahant, inter quos sanè æstimationis variatio aut nullum aut æquale, ideoque tolerabile damnum inducit, cæteris omnibus paribus. At cætera non sunt paria, cùm ei qui nummos veteres credidit redduntur noui minoris bonitatis, & ponderis, licèt eiusdem in Gallia æstimationis. Neque verò potest de nostra aut potiùs de communi interpretum sententia conqueri debitor ex prætextu quòd nihil videatur interesse creditoris quod ei soluatur in nouis aureis, quos ille cum veteribus qui sint eiusdem æstimationis commutare facilè possit. Nam si tam facilis commutatio est, cur recuset ipse aureos veteres conquirere vt creditori satisfaciat? Vt taceam quod quotidie euenire cernimus, cuiuslibet nummi diminuta bonitate intrinseca eodem extrinseco valore retento, breui tempore veteres omnes & probiores statim intercidere vt non sine magno Principis aut potiùs monetalium lucro, populorum verò incommodo, ex veteribus noui conflentur.

Restat vt ad suprascriptas Parisien. obiectiones respondeamus. Ad primam quæ ex valoris impositicij potestate sumebatur, Respondeo procedere in valore nummi verè impositicio, hoc est qui nummum perpetuo concomitetur vbiubi ipsius vsuras aliquis fit. Sic enim accipiendam dict. lege. 1. de contrah. emption. Sed valorem aurei Gallici qui in Gallia auctus sit non aucta bonitate intrinseca aurei aut qui ea diminuta idem nihilominus manserit, nego esse impositicium, quia apud cæteras gentes quæ in vsu habeant nummos aureos Gallicos non possit esse eiusdem potestatis. Neque enim auge-

bunt

bunt illæ æstimationem aurei ex eo solo, quòd apud Gallos aucta sit si nec in bonitate, nec in pondere aucta fuerit materia. Neque rursum eo minus diminuent, si apparenter, vt loquuntur, diminuta sit bonitas intrinseca, quod eandem Galli æstimationem extrinsecam retinuerint. Alius igitur erit valor aurei Gallici in Gallia, alius in Italia. An vterque impositicius: aut alteruter tantum, aut ille sanè potius, qui gentibus omnibus probabitur. Ex publico enim gentium omnium, vt Aristoteles loquitur, potius quam ex priuatorum quorundam consensu æstimanda est publica nummi potestas, quæ in valore illo imposititio consistit. Et Paris. ipse num. 695. fatetur publicam illam nummi institutionem, & æstimationem esse de iure gentium, post Bartol. in d.l.1.de contrah.empt. Non ergo impositicius valor æstimandus est ex huius, vel illius Principis voluntate, sed ex gentium omnium consensu cum quibus nobis commercium est.

Ad secundam ex l.quæ extrinsecus 65. D. de verbor. obligat. Nego pecuniam recipere functionem in quolibet genere pecuniæ, sed in suo duntaxat. d.l.2.§.1.D.de reb.credit. Alioqui fatendum esset, quod in aureis debetur solui posse in denarijs æreis, & in moneta minutissima ad eandem vsque quantitatem. Quod tamen nec de iure verum est, nec de consuetudine, vt superiore cap. diximus. Ideoque nec satisfacere videtur creditor qui alterius formæ, licet eiusdem materiæ nummos offerat si creditoris intersit d.l.Paulus 99.alias.l.creditorem.D.de solur. quod vtique falsum esset si nihil interesset an aureos nummos in auro an in argento, aut in ære solueres dummodo ad eandem quantitatem. Et tamen si stipulanti denarios promittam aureos, fateor valere stipulationem. d.l. quæ extrinsecus, etiamsi denarij non sint aurei, sed vel argenti, vel ærei, vt hoc Iasoni, & Parisien. largiamur, sed nego id fieri quod in nummis sola æstimatio extrinseca spectanda sit, quasi eadem dici possit pecunia, quæ est diuersæ materiæ, dummodo ad eandem æstimationem. Nam si ex contrario stipulanti aureos promittas denarios præsertim argenteos, vel æreos, nego stipulationem valere, in eoque non à Parisien. tantum, sed à cæteris quoque interpretibus nostris dissentio, qui distinctionem hanc non obseruarunt. Differentiæ verò rationem illam adfero, quod denarij, siue aurei, siue argentei, siue ærei in solidis aureis contineantur, qm in auro argentum, in argento æs cōtinetur, non materialiter, vt loquar cum Philosophis, sed virtualiter, & eminenter, & excellentiori modo. At ex contrario in denarijs quicunque tandem illi sint aurei non continentur, neque virtualiter neque alio modo, licèt denarius aureus æstimetur. Ergo qui stipulanti aureos promittit denarios aliud promittit, qui verò stipulanti denarios promittit aureos idipsum vi saltem, & effectu promittit. Dices, at si in aureis denarij continentur, an non qui aureos stipulatur, denarios quoque vi ipsa stipulari intelligitur? Minimè, quia in aureis denarij quidem continentur, sed excellentiori modo, vt dictum est, ideoque nimirum satisfacit voluntati, & cupiditati stipulantis denarios, qui promittit aureos. Non contra, voluntati, & cupiditati stipulantis aureos, qui promittit denarios. Inde verò illud etiam

fieri

fieri arbitror, vt quod in argento debetur, vel in ære rectè soluatur: auro nisi creditor probet sua inte esse solui in eadem materia, qu plus præstet, quam debeat, nisi causa aliqua subesset propter, quam cre ditoris fauore sic concepta esset obligatio, vt in argento, vel in ære potius quam in auro fieri solutio deberet argum. l. Iauolenus alias l. cum qui 15. D. de ann. leg. l. si duorum 42. versic. videamus de act. empt. Cùm tamen non possit contra solui in argento, vel in ære, quod debetur in auro. d. l. in vendi ionibus. 9. §. vlt. l. quid tamen 14. in fin. de contrahē. empt. l. si cùm aurum 50. D. de solut. Alioqui si in nummis aureis, vel argenteis nihil nisi quantitatem spectares, sequeretur perinde posse solui fundum pro pecunia aurea inuito creditori, cùm & fundus perinde ac materia argentea suam habeat æstimationem, cui ipsa pecuniæ debitæ æstimatio respondere possit: quod tamen nemo vnquam admiserit.

Sed & si poneres valere stipulationem cum stipulanti aureos promittuntur denarij, quod tamen nulla lege cautum est, ex eoque inferres; in nummis quibuslibet non corpora spectanda esse, sed quantitatem; dict. l. si is cui 94. de solut. Dicerem ego verum id quidem esse si quantitatem, & æstimationem illam intelligas, quæ verè est impostititia, id est, quæ nummorum corpora sic sequitur, & concomitatur, vt vbicunque talis nummus in vsu est, apud eos præsertim quibuscum negociandi gratia potissimum comparatus sit videlicet apud exteros ad merces vltro citroque comportandas, suam nummus habeat æstimationem. Ex eo enim verus valor impostititius dignoscitur, quòd sine eo nummi quatenus nummi vsus nullus esse potest. Atqui quod aucta sit in Gallia extrinseca bonitas aurei, eadem manente intrinseca non ideo pluris æstimabitur aureus Gallicus apud Italos, aut Hispanos apud quos tamen perinde, ac antea erit in vsu, aut si in Gallia idem valor extrinsecus manserit, diminuta tamen bonitate intrinseca, non ideo tanti æstimabitur in Italia, aut Hispania quanti solebat antea, sed pro rata diminutæ materiæ, siue in bonitate, siue in pondere proculdubio diminuetur. Ergo verus aureorum Gallicorum valor impostititius non ille dicendus est, qui edicto regio, aut Gallorum mercatorum abusu inductus sit, cum apud eos omnes non obtineat, qui aureos eiusmodi in vsu habent, sed ille demum qui apud cæteras gentes obtinet. d. l. 1. ibi cuius publica, & perpetua æstimatio, de contrah. empt. Quæ verò in Gallia obtinet maior æstimatio, priuatus ille Gallorum abusus potius, quàm publicus nummi vsus dici debet. Siquidem impostititius valor ille dicitur qui ab eo impositus sit quem constet publicam imponendi potestatem habuisse, publicam, inquam, idest, quæ afficiat illos omnes apud quos nummi vsus erit. Atqui non potest Rex Galliæ, multominus verò Gallorum mercatorum licētia nummo aureo, licèt Gallico eam legem dicere, quæ exteras gentes omnes eiusdem vsum habituras ligare possit, solusque ea in re gentium omnium consensus spectandus est, cuius vtique comparatione Regis Gallorum authoritas quantumuis Gallos omnes obliget, priuata dici possit potius quàm publica. Ergo impostititius aurei Gallici valor ille est, qui generalior est

magisque

magisque publicus, non qui huius vel illius gentis priuatus est. Et ille demùm valor imposititius est qui spectari debet in nummis, & de quo accipienda sunt omnia quæ Parisien. vndique cogerit, vt probet in nummis nihil nisi valorem extrinsecū cōsiderandū esse. Sed nihil ex eo ad propositam quæstionē inferri potest. Imò ex contrario inferendū est spectandū necessariò augmentū vel diminutionē materiæ quicunque tandem sit in Gallia aureorū Gallicorum valor extrinsecus. Nimirū quoniā verus ille impositiiius, de quo diximus, ex ipsius materiæ bonitate, & pondere à gentibus omnibus ęstimatur nō ex regis Gallici authoritate, quia nempe sola ipsa materia gentibus omnibus cōmunis est non regis Gallorū authoritas. Aucta igitur materia aurei augebitur necessario valor ille publicus apud gentes omnes, cùm antea certo pondere definitus esset dict. l. 1. de contrah. empt. Non aucta materia, sed eadem manente, idem quoque valor qui antea erat retinebitur, siue pluris esset in Italia, siue in Hispania, siue in Germania. Etsi enim, vt sæpius diximus, non eadem est in indiuiduo apud gentes omnes aurei æstimatio quòd apud aliàs possit esse raritate preciosius, apud alias ex nimia abundantia vilius. Quæcumque tamen sit æstimatio ea fieri non potest quin apud omnes augeatur vel minuatur in his vel in illis aureis ad proportionem auctæ vel diminutæ materiæ, hoc est quin pluris æstimetur maior quantitas materiæ minoris, minor. Siue idem remaneat valor auri in genere qui erat antè auctam vel imminutam aurei Gallici materiam, siue valor ille ex noua aliqua causa apud has aut illas gentes creuerit vel decreuerit. Perpetuum enim est vt pluris sit maior auri massa quàm minor.

Ex quibus, & ad tertiam Parisien. rationem responderi potest, quam ille demonstrationem clarissimàm vocat. Nam quod ait non posse minui aureum in bonitate materiæ intrinseca eodem valore extrinseco retento quin materiæ ipsius crescat æstimatio. Verum quidem est si ponas quod fieri vixat ne vix quidem potest vt imminuta quantitate materiæ, idem nihilominus valor extrinsecus apud gentes omnes retineatur. Sed si, vt in casu propositæ quæstionis extrinsecum valorem retentum intelligas apud Gallos duntaxat, non apud exteras nationes, apud quas idem nummus aureus in vsu sit, dico captiosum esse argumentum, nec eandem imminutæ materiæ, & auctæ æstimationis proportionem videri posse. Materiæ enim deminutio; quæ fit in Gallia gentes omnes afficit, hoc est facit vt aureus qui in Gallia deminutus est, ad quascunque tandem gentes transportetur deminutus appareat, nec minus in Hispania aut Italia, quàm in Gallia. Æstimationis verò augmentum quod fit in Gallia non æquè gentes omnes afficit, hoc est eas non obligat, vt idem augmentum cogantur admittere (quamuis necessitas commerciorum, quę gentibus omnibus frequentissima sunt cū Gallis, faciat vt diminuto aureo Gallico ceteros quoque intrinsecus diminui necesse sit ne alio qui ex ijs, Italicis puta aut Hispanicis, Gallici plures conflentur solo Gallorū lucro, cęterorum verò omnium quorū aurei sunt permagno incommodo, vnde etiam fit vt vbique terrarum multum deminutum

fit

sit de veterum aureorum bonitate, & quantitate quod à Gallis profectum esse non obscurè fatetur Parisien, num. 709. & 800. 801.) Itaque vt rectum esset argumentum debuerat sic Parisien. dicere, Non posse minui aureum in bonitate materiæ intrinseca eodem valore extrinseco retento, in Gallia, quin materiæ ipsius crescat æstimatio in Gallia, quod sanè verissimum est, sed ex eo nihil prorsus inferri potest. Æstimatio enim quæ est in sola Gallia, non est verus valor impositius aurei Gallici, cùm ex eius ratione non possit aureus vbique vsum præbere, quomodo præbet sanè ex valore verè impositio, ideoque diminuta bonitate intrinseca, & eodem valore extrinseco retento non potest dici simpliciter, & absolutè auctam materiæ æstimationem. Proinde nulla ratio est, vt quanto plus creditor petit materiæ; tanto plus imputare sibi debeat aucti valoris, secumque valorem materiæ auctum cum diminuta quantitate compensare, cum non sint omnia vtrinque paria, idcirco, quod cum apud omnes ea materiæ diminutio futura sit non tamen apud omnes eadem quæ in Gallia mansura sit aurei Gallici æstimatio. Dices pro Parisien. Duobus Gallis de hac re in Gallia contendentibus non esse curandum quanti sit aureus apud exteras nationes. Ambos enim lege Regia teneri, satisque esse debere creditori, quod tantam ex nouis aureis in Gallia vtilitatem consecuturus sit quã tam ex veteribus consequeretur. Respondeo, lege quidem regia ambos teneri, vt & Gallos cæteros. Sed legem regiam futuris tantum, aut præsentibus, non etiam præteritis negotijs formam dare nisi idipsum nominatim lege comprehensum sit vulg. iuribus. Ita enim accipiẽdam esse, vt ius priuato iam quæsitum non auferat. d. l. 2. §. merito. D. ne quid in loc. pub. Præsertim si ius illud quæsitum sit ex iure gentium DD. in l. vlt. C. si contra ius, vel vtilit. pub. puta ex contractu. l. ex hoc iure D. de iust. & iur. Atqui ius illud quæsitum erat ei cui ante Edictum debebantur ex conuentione aurei illius temporis, vt non aliter posset debitori liberatio contingere, quàm si ex probis aureis solueret, qui essent eius bonitatis, & ponderis cuius esse oportebat contractus tempore. Qui enim aureos stipulatur, de ijs velque sentire intelligitur, qui tunc cuduntur non de illis quos postea siue meliores, siue deteriores cudi contigerit, nec de subsequenti augmento, vel diminutione videtur cogitatum argum. l. Rutilia Polla 69. D. de contrah. empt. l. 2. §. 1. de hær. vel action. vendit. l. si filiusfam. 78. D. de verbor. obligat. l. non omne 144. §. 1. de regul. iur. Quod igitur postea constitutum est; vt aurei licet intrinsecus diminuti eiusdem nihilominus sint æstimationis, facere non potest quin debitor tales tantosque aureos semper debeat quales quantique erant illi ante deminutionem. Instabis meram esse eam cauillationem, aut iniuriosam adfectionem, cum eadem manente extrinseca æstimatione tantæ futuri sint vtilitatis centum aurei diminuti quantæ fuissent ante diminutionem. Nego, & eam ipsam rationem qua Parisien. mouetur in ipsum retorqueo. Nam si, vt ille ait, & verum est diminuta bonitate intrinseca, eodemque valor retento in Gallia, fieri non potest quin materiæ æstimatio in Gallia creuerit. Omnino consequens est, vt quanto plus erit materiæ in aureis, tanto maior hodie

futura

futura sit eorum æstimatio: ac proinde vt iniuria adficiatur is cui minus materiæ soluitur, quam debeatur. At si ex veteribus aureis, quibus plus inest materiæ solueretur, non posset, inquies, creditor maiorē, quàm ex nouis æstimationem consequi. Hoc rursum nego. Posset enim vel ab illis ipsis, qui publicam cudendæ monetæ à Rege potestatem habent, quos vtique necesse est tanto pluris æstimare veteres aureos, quanto sunt meliores. Posset præterea ab extraneis mercatoribus, si fortè in Italia, aut in Hispania negotiari vellet, apud quas gentes nō erit eiusdem æstimationis imminutus aureus cuius ille qui plus habeat, & bonitatis, & ponderis. Denique cùm eadem æstimatio retinetur diminuta bonitate intrinseca, perinde est ac si is cuius character est publicè fideiuberet esse materiam eius probitatis, & ponderis cuius esse debeat, vt supra probauimus, quod tamen, sicut non potest dici sine mendacio cum re vera diminuta est materia, ita non debet mendacium ei nocere cui debeantur aurei meliores, licèt noceat contracturis omnibus, quibus in posterum necesse sit ab Edicto legem accipere, propterea quòd non magis huic quàm illi initio inspecto fiat iniuria eademque omnibus, & communis lex futura sit, quæ tamen in proposito solis iniuriosa esset creditoribus. Et sanè si demonstratio ista Parisien. concluderet, perinde probaret nihil interesse, an aureus, an ferreus eiusdem ponderis nummus solueretur, quod tamen vel ipso iudici fuerit ridiculum. Quarta, & postrema Parisien. obiectio facile diluitur ex superioribus. Ait ille, Creditis centum aureis, quo tempore digni erant libris trecentis, posse debitorem trecentas libras soluere, siue id iure receptum sit, vt malè defendit Curt.iun.in l.cum quid nume.25.de reb.credit. siue ex generali locorum omnium consuetudine, vt nos superiore cap. probauimus. Sufficere igitur debere creditori si ei trecentæ libræ soluantur, quod porrò perinde contingit si ex nouis atque si ex veteribus aureis solutio fiat, tametsi intrinsecus diminuti sint noui, cum eadem manserit extrinseca æstimatio. Respondeo, posse quidem centum aureos creditos solui in æstimatione, hoc est in libris trecentis, si tanti sint centum aurei, sed non ideo fieri vt trecentæ libræ debeantur. Debentur enim proculdubio centum aurei, & sunt in obligatione, vt peti debeant non libræ trecentæ. Libræ verò sunt in solutione. Nam, & si quis stipularetur centum aureos in trecentis libris, non essent libræ in obligatione, sed tantum in solutione, vt infra videbimus ex l.si quis stipulatus fuerit decem in mille 57.vbi Barto. & cæteri.D. de solut. Multò minus igitur erunt in obligatione, cum quis centum aureos simpliciter stipulatus est. Nam nec in solutione essent eo casu nisi consuetudo id induxisset nil obstante. l. quæ extrinsecus 65.de verborum obligat. ad quam supra proximè respondimus. Hinc verò fit, vt quemadmodum aurei debentur, ita necesse sit eos aureos solui siue in specie, siue in æstimatione, qui in vsu erant contracti debiti tempore, non qui post ea cusi sunt, aut meliores, aut deteriores. De illis enim vtique, non de his cogitatum fuisse negari non potest dict.l.Rutilia 69.de contrah. empt. dict. l. si filiusfamilias 78.de verbor.obligat. Nam etsi medio tempore noui cudantur, siue meliores,

siue deteriores non mutat ea res naturam,& qualitatem debiti, quod in his, vel in illis aureis contractum fuit. Quandiu ergo soluti non sunt verum est eosdem illos qui primum debebantur semper deberi, cui consequens est, vt hodie licet imminutis aureis, vel centum ex veteribus debeantur, vel veterum saltem æstimatio. Quòd si dicas eandem veterum æstimationem in nouis etiam diminutis intrinsecus superesse, Negabo, quia si hodie ita comparatum est, vt centum aurei intrinsecus diminuti 300. libras efficiant, aucta nimirum, vt Parisien. vult, & verum est auri æstimatione extrinseca, fateri te oportet si aurei isti centum non essent intrinsecus diminuti fore, vt hodie tãto pluris essent trecentis libris, quanto plus haberent, quàm hodie habeant materiæ, sitque talis materia, quæ possit sæpius in sua redigi initia. leg. quæsitum 78. §. illud de legat. 3. Quòd & ex eo apparet, quod veteres, si qui adhuc supersint pluris æstimaturus sit monetarum artifex. quàm nouos nõ aliam ob causam, quam sint maioris æstimationis, quòd plus habeant, aut bonitatis, aut ponderis. Igitur si hodie trecentas libras soluat debitor, siue in aureis nouis, siue in libris ipsis, aut alia moneta æquipollenti, non soluet tamen, quod debet, sed ita demum si aut centum aureos veteres offerat, aut tantum quantum est in iusta veterũ aureorum æstimatione. Quæ enim nouis aureis intrinsecus diminutis conuenit æstimatio fieri non potest, vt eadem conueniat illis, qui plus habeant, aut bonitatis, aut ponderis. Idemque ex contrario tractari potest; si retento eodem valore extrinseco aucta sit bonitas intrinseca: quia sicut in deterioribus soluere debitor non potest, ita nec in melioribus soluere cogitur. Denique vtroque casu cum quæritur quid, & quantum debeatur, contractus tempus inspiciendum est, nec rursus, quod in solutione esse potuit, sed quod fuit in obligatione. Quoties enim in solutione est æstimatio tanquam aureis æquipollens, vt in proposito, euenit necessario, vt si à tempore contractæ obligationis imminuatur aureorum bonitas intrinseca, retento eodem valore extrinseco, æstimationem quoque quæ in solutione erat augeri necesse sit habita scilicet, relatione ad tempus contractus, & ad eos aureos, qui debebantur auctiores. Contra verò si augeatur bonitas eorum intrinseca eodem etiam retento valore extrinseco, æstimationem illam, quæ in solutione erat diminui oporteat, habita nimirum eadem relatione ad tempus contractus, & ad eos aureos, qui debebantur deteriores: vt perinde constituantur omnia, acsi aurei omnimodo deberentur, quo casu, & meliores soluens debitor deduceret superueniens incrementũ, & soluens deteriores suppleret decrementum, tametsi, & meliorum, & deteriorum eadem esset extrinseca æstimatio, facit l. in furti 50. in princ. D. de furt. ibi æstimatione relata ad id tempus, quo furtum factũ est. Nec superioribus obstat, quod in l. fundum 28. D. de nouat. Papin. scribit Si quis fundum stipulatus Cornelianum postea quanti idem fundus est stipuletur, nec nouandi animo secunda stipulatio facta sit, posse fundum ex priore peti, & siue melior, siue deterior factus sit, sine culpa tamen debitoris, præsentem æstimationem rectè considerari, idest eam quæ sit præstationis tempore. Non enim ex eo inferri similiter

potest,

potest, Debitis ex stipulatione aureis si postea deteriores facti sint puta diminuti intrinsecus, quod semper contingit citra culpam debitoris nisi fuerit ille in mora, deberi præsentem aureorum æstimationem non eam quæ contractus tempore fuerit. Siquidem larga differentia est, inter debitum speciei, & debitum quantitatis, licet in certa si voles nummorum specie consistentis, species enim, & melior, & deterior, siue naturaliter, siue casu reddi potest citra culpam debitoris, ac siue melior reddatur, siue deterior, eadem tamen species manet, ideoque talis qualis est præstari debet. Imò vero si perierit nihil debetur l. si ex legati 23. D. de verbor. obligat. At nummorum quantitas siue certa specie nummorum contineatur, siue non, dummodo non debeatur per modum speciei, idest, dummodo non debeantur certa nummorum corpora, vt in l. si certos 37. de verbor. obligat. recipit functionem in suo genere, ideoq. nec perire vnquam nec deterior fieri potest, nimirū quia & genus est, & per modum generis debetur, genus verò nunquam perit l. incendium 11. C. si cert. pet. Qui. enim. deteriores facti sunt aurei, licèt eodem charactere percussi, nec sunt ijdem numero qui antea, neque si ex eadem sint materia in indiuiduo, quia nouam formam noua percussione acceperunt. Nec ijdem specie aut genere, quoniam qui deteriores sunt non funguntur vice meliorum. Nihilque vetat cusis nouis deteriorib. superesse meliores veteres, in quibus solutio fieri possit. Quòd si veteres nulli supersint, potest etiam quod nouis de bonitate aut pondere materiæ deest in pecunia supplere debitor, atq; ita indemnem præstare creditorē. Quoties namque de aureis in contrahēdo agitur, nō singula corpora, & indiuidua spectātur, (nisi fortè ponas actum de centū aureis qui sint in illa arca, vt in l. si seruus 108. §. qui quinque in arca 10. de lega. 1.) sed ipsa quantitas d. l. si is cui 94. de solut. d. l. 1. de contr. empt. ob eamque causam cū aurei semel debiti nec possint, nec deteriores aut meliores fieri, cōsequens est vt perpetuò eiusdem materiæ, & ponderis debeantur, cuius erant tempore contractæ obligationis. Aut vt si soluantur in æstimatione, ea æstimatio debeatur, quæ esset solutionis tempore aureorum eiusdem materiæ, & ponderis, si qui ampliùs essent. Idque Papin. ipse docet satis in posteriore parte d. l. fundum, vbi ait, Si fundi Corneliani precium debeatur, & petatur ex stipulatione quanti fundus est æstimationem deberi, nō quę nūc sit, sed quę fuerit stipulationis tempore, siue melior siue deterior fundus factus sit, sine culpa tamen debitoris. Hoc enim cur ita? nisi quia æstimatio cùm consistat in quantitate, & consequenter in genere, nec perire nec deterior fieri potest. Ex his verò apparet etiam quàm imperitè Doctor Analyticus scripserit non valere pactum, vt reddatur mutuum in eadem bonitate intrinseca, si mutata intrinseca, nihilominus extrinseca retineatur. Sic enim ille numero 813. 814. & seqq. Sed hac de re latiùs videbimus, cùm de aureis in eadem specie reddendis infrà disputabimus. Nunc videndum est.

An immutata aureorum æstimatione extrinseca duntaxat contractus tempus spectandum sit an solutionis. Cap. V.

Diximus superiore capite, Accidere plerunque, vt non immutata bonitate aurei intrinseca, crescat tamen, vel decrescat æstimatio eius extrinseca, siue ex edicto Principis, cuius est aureus, siue nimia mercatorum licentia abusuque commerciorum. Quod cùm accidit, quæri solet, vtrius æstimationis ratio habenda sit, an eius quæ fuit contractus tempore, an eius quæ solutionis. Quæstio autem ex eo nascitur, quod iam toties dictum est, Eum qui aureos ex quacunque causa debeat, non cogi soluere aureos, sed liberari soluendo æstimationem, nisi de aureis in ijsdem speciebus reddendis conuenerit, nam si aurei omnimodo præstandi essent, quòmodo præstandi sunt cùm id ipsum nominatim actum est, sufficeret sanè præstari in eadem bonitate, & qualitate materiæ, nec de extrinseca æstimatione quærendum esset, vt suo loco docebimus. At quoniam aureorum æstimatrio extrinseca licèt non sit in obligatione, est tamen in solutione, nec eo commodo priuandus est debitor, siue creuerit illa, siue decreuerit, necessarium est inuestigare, vtrius temporis contractusne an solutionis ratio haberi debeat. Finge mutui tempore fuisse centum aureos trecentis libris dignos, qui tamen hodie æstimentur quadringentis. Quemadmodum solutio fieri dupliciter potest, aut in aureis, aut in libris aliave proba moneta. Ita duplex quæstio esse potest, prior illa si in aureis soluat debitor, an centum aureos debeat, acsi non esset aucta aureorum æstimatio, an verò septuaginta quinque duntaxat quòd ea hodie quantitas summam efficiat trecentarum librarum quæ mutui tempore non nisi centum aureis conficiebatur. Altera, in libris fiat solutio aut in alia receptorum nummorum specie, vtrum trecentas tantùm soluere debeat, an verò quadringentas, idemque ex contrario tractatur si imminuta sit extrinseca aureorum æstimatio. Finge mutui tempore fuisse centum aureos quadringentis libris dignos qui tamen solutionis tempore nisi centum trecentis æstimentur, Si in aureis solutio fiat, quæritur an debitori sufficiat centum soluere, an præterea quod ad quadringentarum nummorum deest supplere in triginta tribus aureis, & tertia alterius aurei parte, si in libris an quadringentas debeat, an duntaxat trecentas. In qua quæstione duas hactenus nostrorum sententias fuisse comperio. Veterum vnam, quæ sanè communis est passimque recepta, vt si in aureis fiat solutio totidem vtroque casu reddantur quot sunt crediti, id est centum, sin autem in libris aut alia moneta, solutionis non contractus tempus in ineunda æstimatione spectetur. Sic enim Dydac. Couarr. in d. §. vnic. numer. 3. post And. Tiraq. qui citat cæteros libr. 1. De vtroq. retract. §. 1. gloss. 8. numer. 27. & Albert. Brun. in tractat. De augment. & diminut. monet. conclusi. vltim. limit. 1. Boer. quæst. 327. nu. 4. vbi multos

tos citat. Alteram recentiorum superiori ex diametro contrariam, vt si in aureis fiat solutio plures debeantur quàm sint crediti, si diminuta fuerit æstimatio, pauciores vero si creuerit. Quòd si in libris aliave moneta, nec maior nec minor librarum numerus præstetur, quàm quo digni erant contractus tempore centum aurei crediti, siue aureorum valor creuerit, siue decreuerit. In quo comprobando multum laborat Parisien. sententiæ huius assertor strenuus, in tractat. De contrahen. vsur. quæstion. 92. & 100. post Anton. & Abbat. in capit. quanto colum. penultim. Extr. de iureiurand. Curt. senior ad l. cùm quid colum. 3. & Iunior. num. 23. D. si certum petat. & alios quos ibid. citat. Boer. num. 8. quibus hæc eadem sententia placuit. Etiamsi, inquid Parisien. num. 710. de eodem aureorum numero reddendo conuenerit, dummodo nullum contractus tempore mutationis periculum immineret. Et ita demum si vera, & effectualis sit mutatio, hoc est, si nec mutati sint aurei intrinsecus, nec monetæ meliores aut deteriores cudi cœperint. De illo enim casu quo ex monetarum mutatione secuta quoque sit æstimationis aurei variatio separatim differendum est, & nos sequenti capite differemus. De illo vero quo aurei ipsi intrinsecus mutati sint, iam superiore capite diximus Parisien. rationes quas ad vndecim vsque congerit, his potissimum continentur. Primùm quod forma ipsa, & substantia nummi quatenus nummus est, alia non sit quàm valor imposititius. d. l. 1. de contrahen. emption. dict. l. si ita fideiussorem 42. D. de fideiuss. l. si is cui 94. D. de solut. Indeque fiat vt nummus quilibet in quantum talis deducatur in contractum aliamve dispositionem sub ratione tantùm quantitatis, & æstimationis impositititiæ tunc currentis, non alio modo, siue cœperit obligatio à nomine quantitatis in genere, puta si trecentæ libræ debeantur, siue à nomine certæ speciei nummi, vt si centum aurei quomodo in proposita quæstione. Non igitur inspiciendum est, inquit Parisien. an centum nummi aurei sint crediti, sed quisnam fuerit eo tempore centum aureorum valor imposititius, vt idem ille nec auctus nec diminutus debeatur, siue aureorum æstimatio aucta sit, siue diminuta. Regulare enim est vt contractus tempus spectari debeat. l. Rutilia Polla 69. D. de contrahen. emption. l. si filiusfamilias 78. de verborum obligation. dicta. l. fundum Cornelianum 28. Digest. de nouation. Secundò, Mutuum, inquit, re contrahitur. Res autem in mutuo, & de qua mutui tempore agitur, est ea quantitas tunc currentis valoris qua debitor indigebat verè mutuata, in quibuscunque tandem speciebus nihil refert, conuersa in manus, & rem debitoris, cùm peti soleat mutuum ab indigentibus temporario vsu æris alieni tunc expendendi, atque ita tota ratio, ius & finis mutui ad eam quantitatem quæ erat contractus tempore, refertur. Cur non ergo, & ad eandem æstimationem metiamur quid, & quantum reddere debitorem oporteat? Alioqui aucta extrinseca æstimatione plus redderet debitor quàm accepisset, & contra eadem diminuta non integrum, sed diminutum mutuum restitueret, quorum vtrunque videtur iniquum, & iustitiæ commutatiuæ regulas infringere. Quæ videtur fuisse

Baldi sententia ad l.acceptam quest.17.C.de vsur. Tertiò, Pecunia mutuo recepta si post consumptionem in totum reprobetur, debetur solui alia ad æstimationem mutuatæ mutui tempore inspecto secundum omnes.l.creditor 102. in princip.de solut. Ergo si reprobetur in parte vel quatenus reprobatur, puta per diminutionem valoris, debet reddi, & suppleri in valore qui erat tempore mutui, vt eadem sit ratio partis ad partem, quæ totius ad totum. arg l.quæ de tota 76.de rei vindicat. Idem num.714. Quartà, & postrema ratio illa est, quod cùm receptum sit generali consuetudine, vt obligatio licet concepta sub certa specie puta aureorum, solui possit in qualibet alia proba moneta, dummodo ad aureorum æstimationem, non debeat ea facultas soluendi in tot libris debitori quæsita iam inde ab ipso contractus tempore ei postea adimi per superuenientem maiorem aureorum æstimationem, vt in simili arguit Socin.consi.6. colum.2. lib.1. & Curt.iun. consi.24. Ego vero facere non possum quin mirer ingenium iuri alioquin doctissimi, in re non ita, mea iudicio, obscura tam apertè cæcutientis. Considerare enim debuerat, quod clarissimum est, eum qui mutuos accepit aureos, licet in libris possit soluere, non tamen libras debere, sed aureos: nec libras hoc casu esse in obligatione, aut ab initio peti posse iure actionis, vt malè putat ille num.711. vers.si igitur, sed esse tantùm in solutione, quia & si centum aureos quis stipulatus esset in trecentis libris non trecentæ libræ essent in obligatione, sed centum aurei, vt supra probauimus pag.34.ex l.si quis stipulatus fuerit decem in mille 57. D.de solut. Cùm ergo quæritur, Aucta ad quadringentas vsque libras centum aureorum æstimatione, qui contractus tempore non nisi trecentis digni erant, an debeantur centum aurei, an septuagintaquinque duntaxat, an non absurdissimum sit dicere, eum qui centum aureos debeat septuagintaquinque soluendo liberari? Siquidem iuris regula est solutione integra eius, quod debetur liberationem contingere, non si debiti tantùm pars offeratur.l.tutor 41.§. Lucius D.de vsur.l.obligatione 9.C.de solut.cum similib. Centum igitur aurei soluendi sunt, etiamsi aureorum valor creuerit, quoniam fieri non potest vllo casu, vt in septuagintaquinque aureis contineantur centum eiusdem ponderis, & bonitatis. l.1.§.si stipulanti de verbor. obligat. quòd si ex contrario valor aureorum imminutus sit, æquè absurdum sit dicere eum qui ab initio non nisi centum aureos debuerit, idcirco in plus obligari, eiusque obligationem ex postfacto augeri, vt centum triginta tres aureos cum tertia aurei parte soluere cogendus sit. Nunquam enim ex postfacto crescere potest præteriti contractique debiti æstimatio, non magis quam præteriti delicti.l.omnia 138.§.1. de regul.iuris. Centum igitur aureos soluere sufficiet, atque ita fiet vt non magis debitori quàm creditori faueatur, vtque futuri euentus incertitudo tollat rationes illas commentitiæ æquitatis quibus potissimum Doctor Analyticus mouetur. Siue enim constituas spectandum tempus contractus siue tempus solutionis perinde eueniet, vt quicquid dixeris cedat vno casu commodo debitoris, & damno creditoris, alio verò casu prosit creditori, noceat debitori. Nō igitur ex huius vel

illius

illius vtilitate, quæ semper incerta est, sed ex certissima iuris ratione & regula diffiniri quæstio debet. Iuris porrò regulæ hæ sunt, inspiciendum tempus contractus, vt sciatur quid & quantum sit in obligatione, & solutione eius, quod in obligatione est, liberationem contingere, semelque constitutam obligationem, neque augeri ex postfacto, neque minui posse citra nouam conuentionem. l. ab emptione 58. de pact. l. pacta conuenta 72. de contrah. empt. l. obligationum ferè 44. §. placet D. de oblig. & act. Sed & in eo turpiter Parisien. fallitur, quòd putat quoties ex aliquo contractu, maximè verò ex mutuo debentur aurei, inspiciendum esse quantum in rem debitoris versum sit, vt nec plus nec minus debeatur creditori. Quasi verò tam curiosus esse debeat creditor, qui nummos aureos egenti debitori numerauit, vt sciat, qua in re pecuniam velit debitor consumere, quod tamen Cicero ipse pro Rabirio negat, & iura nostra iubent potius, vt dissimulet creditor quid de pecunia credita facere debitor velit, etiamsi maximè sciat, ne curiosus videatur inquit Paulus in l. doli exceptio 19. §. vlt. D. de dolo. excep. nisi aut cum muliere quis contrahat alienam obligationem in se transferente. l. vir vxori 12. in princ. D. ad S. C. Velleian. aut cum minore qui acceptam pecuniam verisimiliter sit perditurus, nec nisi inquantum locupletior fiet si postea restituatur in integrum redditurus. l. patri 27 §. primo. D. de minor. l. prædiorum. C. de præd. minor. aut etiam cum seruo mutuam pecuniam accipiente, vt in vsus domini conuerteret. l. 3. §. sed & si seruum. D. de in rem vers. Quid enim si debitor acceptam pecuniam priusquam in vsus suos verteret casu aliquo fortuito amiserit? An nihil ideo debebit, quòd nullius ipsi vtilitatis fuerit pecunia? aut quòd fortasse creditor æquè illè perditurus erat si nō credidisset, puta direpta ab hostibus ciuitate, & domo ipsa in qua debitor creditorque cohabitabant. Minimè verò. Quæ enim debetur pecunia in genere perire non potest. l. 1. §. & ille quidem D. de obl. & act. l. incendium. 11. C. si cert. petat. quæ verò credita & numerata sunt nummorum corpora ea cum sint facta accipientis. l. 2. §. 1. D. eo. l. Quintus 27. §. 1. de aur. & arg. leg. vtique debitori domino non creditori cuius amplius non erant perierunt vulg. l. quæ fortuitis 6. C. de pig. act. l. pignus. 9. eo. cum simılib. sicut & si postridie eius diei quo pecunia est à debitore reddita, tollatur iussu Præsidis quasi ærosa, id est nimium habens æris, detrimētum creditoris est non debitoris argum. à contra. sen su. d. l creditor 102. de sol. Itaque non quid commodi mutuum debitori attulerit, aut quantum incommodum creditori inspiciendum est, sed hoc vnum quid & quantum absit creditori, idque cum in omnibus omnino contractibus tum maximè in mutuo cæterisque similibus in quibus re contrahitur obligatio, puta si de dote restituenda, reddendoue emptionis resoluendæ precio agatur. Atqui centum aureis creditis, vel alia ex causa debitis cuiuscunque tandem sint illi æstimationis contractus tempore, non trecentæ, aut quadringentæ libræ absunt creditori, sed centum aurei. Nec dici potest si aut creditor non credidisset, aut statim post contractam obligationem debitor soluisset, quantum nunc habiturus esset in arca creditor præterquam ipsos centum au-

reos qui debentur. Quod enim potuerit pluris aut minoris expendere ad rem non pertinet, cûm fieri etiam potuerit vt nec pluris nec minoris expenderet, sed aureos in arca retineret, præsertim si ponas creditorem liberalem qui sine vsuris crediderit, nec solitus sit fœnerari. Sed etsi fingas fœneratorem, attamen prorsus incertum est quoniam tempore, ac proinde qua æstimatione fuisset ille expensurus. Et consequenter vt certa obligatio contrahatur, id obseruari oportet, vt omnimodo aurei ipsi quorum semper certus sit numerus, certaque materiæ bonitas in obligationem deducti intelligantur non ipsorum æstimatio. Alioqui nihil esset incertius hodie stipulatione certæ quantitatis pecuniæ si materiæ æstimatio spectaretur contra l. 1. D. de condict. tritic. l. stipulationum quædam 74. de verb. oblig. Et ita ratio hæc qua etiam Parisien. nititur num. 697. contra ipsum retorquenda est. Scio fuisse olim in Romana Republica, vt & in qualibet bene constituta esse debet, certam quoque nummorum æstimationem. d. l. 3. de in lit. iur. l. 3. de eo quod cert. loc. Sed nego, ideo dixisse Iureconsultos certam esse certi nummorum numeri stipulationem: at potius quòd ex ipsa pronunciatione appareret quid, & quantum in stipulationem deduceretur d. l. stipulationum. Nam & si quis certam mercem stipuletur, licet mercium omnium incerta soleant esse precia. l. precia 63. D. ad leg. falc. certa tamen est stipulatio, vt ibidem Caius scribit; & constat ex certi diffinitione quam Paulus tradit in l. certum 6. D. de reb. credit. Sola igitur certitudo materiæ illa est quæ facit vt certa sit obligatio pecuniæ quæ certa nummorum specie certoque numero concluditur, tametsi non hæc magis quàm illa corpora nummorum debeantur, cum tamen si in obligationem deducta intelligeretur: ea æstimatio, ad quam debitor mutuam pecuniam rebus suis postea impendisset, non magis certa esse posset stipulatio, quàm si quis id quod ex Arethusam natum erit, aut fructus qui in fundo Tusculano nati erunt stipularetur, quam tammen incertam esse constat non aliam ob causam quàm quòd ex futuro euentu pendeat. Id enim est quod Vlpianus significat in l. vbi autem 75 §. illud de verbor. oblig. natura ipsa manifestum esse incerti esse huiusmodi stipulationem; nimirum quòd quæ in futurum conferuntur etiam per ipsam rerum naturam incerta sint l. respiciendum 38. cum l. seq. D. de reb. credit. l. si ita stipulatus 120. de verb. oblig. Denique si verum esset, quod vult Doctor Analyticus creditis centum aureis nō tam esse inspiciendum quid creditum sit, quàm quid debitor in vtilitatem suam verterit, quantive creditor eos aureos impensurus fuisset si non credidisset, sequeretur quod, & Bald. tradidit in d. l. acceptam. quæst. 17. & ipse non negat num. 701. mutato de repente valore qui erat mutui tempore ac priusquam eos aureos verisimiliter debitor impendisset totidem duntaxat florenos deberi, nec rursus pauciores si statim, & ante expensam pecuniam æstimatio creuerit. Atque ita obligationem mutui quæ re contrahitur non ex re ipsa, & numeratione, sed ex euentu postea secuto legem accipere. Eum vero qui sciat se centum aureos iam credidisse, nescire tamen quid quantumque sibi debeatur, priusquam sciuerit qualita æstimatione

debitor

debeatur, prius ponderit. Quid ergo dicemus si non ex mutuo, sed ex causa fortasse emptionis centum aureos promiserit is qui nullos eo tempore aureos habeat quos possit expendere? Quomodo poterit distinctioni huic locus esse? Aut cur minus certa erit mutui obligatio certa nummorum numeratione constituta? Apparet igitur prorsus absurdam esse traditionem istam, & indignam planè quæ à Iurisperito referatur aut refellatur. Standumque iuris regulæ perpetuæ, quæ habet hactenus soluendum esse creditori, vt nec absit ei quicquam, nec plus quàm ei abest consequatur l. in perpetuum 61. D. de solut. Nisi de contrahentium voluntate contraria manifestè appareat. Ea enim sequenda erit, ex conuentione siquidem contractus omnes legem accipiunt. l. contractus 23. l. semper in stipulationibus 34. de regul. iur. Quod ipsum tamen non vsquequaque, indistinctè verum est. Nam si decem tibi credidero, fieri quidem potest vt non plus quàm nouem debeas, sed non æquè vt debeas vndecim, l. rogasti 11. §. si tibi de reb. credit. quod non possit re contrahi obligatio, nisi quatenus numeratum est, inquit. l. si tibi 17. de pact. l. cùm vltra 9. C. de non num. pecu. Quomodo ergo citra conuentionem fiet, quod Parisien. vult, vt qui centum duntaxat mutuos aureos accepit propter imminutam ex postfacto aureorum æstimationem centum, & triginta tres restituere debeat? Idque, & in alijs restituendæ quantitatis obligationibus perinde tractari potest. Sed fiet res longè apertior si ad singulas Parisien. obiectiones ordine respondeamus.

Ad primam desumptam ex vi, & potestate valoris impostitij, ex quo potius quàm ex materia nummus qua parte nummus est debeat æstimari. Id primum responderi potest, quod superiore capite diximus, impostitium aurei valorem illum non esse qui Regis aut populi alicuius priuata voluntate constitutus sit, sed qui publico gentium omnium consensu. Omnium porrò gentium consensu receptum esse, vt pro qualitate, & quantitate materiæ is valor alius atque alius sit. Eadem verò subsistente materia, hoc est quæ sit eiusdem bonitatis, & ponderis eundem manere valorem apud cæteras gentes omnes, licet in Gallia aut in Hispania ex causa aliqua siue iusta siue iniusta materiæ æstimatio creuerit aut decreuerit. Igitur inspecto valore impostitio consequens esse, vt qui aureos debet centum ex quacunque causa totidem soluere debeat, dummodo in eadem bonitate, & qualitate, non adhibita illa distinctione. An maioris facti sint æstimationis an minoris. Multò minus verò illa, an tanti, plurisve, minorisve eos aureos debitor impenderit aut impensurus creditor fuerit. Sed & quod ex valoris impostitij potestate Parisien. infert nummum quatenus nummus est non deduci in contractum aliamve dispositionem quamlibet nisi sub ratione quantitatis, & æstimationis impostitiæ tunc currentis, falsum est. Etsi enim nummi propriũ illud esse dicimus, vt vsum dominiumq; præbeat non tam ex substantia quã ex quantitate d l. 1. D. de cont. emp. multum tamen interest in qua materia contrahatur obligatio, & in qua fiat solutio. Alioqui dicendũ esset centũ aureis creditis posse totidẽ ferreos aut coriaceos reddi, dũmodo ex inepti Principis

dicto tantæ essent æstimationis quantæ aurei, aut nihil referre an tribus duntaxat an triginta libris regijs idem numero nummus aureus æstimaretur, quod tamen absurdum omnino fuerit. Nec id Parisien. ipse ignorauit dict. quæst. 92. num. 703. vt facilè appareat non nisi nimio contradicendi studio lapsum eum fuisse, licet veras illas, & germanas communis sententiæ rationes quibus potissimum mouemur, non attulerit. Denique falsum est creditis centum aureis, vel ex alia causa debitis, valorem ipsum aureorum debiti qui sit contractus tempore, vt vel ex eo constat quod, & aurei petendi sunt non eorum æstimatio. l. cùm dotem. iunct. gloss. C. de iur. dot. l. penult. §. mancipia D. solut. matrim. Et qui aureos debet, non solum in alia materia soluere non potest inuito creditori, si iuris rationem spectes. Sed neque in alia forma si quicquam creditoris intersit. l. Paulus 99. alias. l. creditorem de solut. Nam si valor ipse deberetur perinde liceret ex denarijs soluere atque ex aureis cùm denarij quoque suam habeant æstimationem. Nec bona est consecutio, si quis dicat ideò deberi valorem, quòd possit solutio fieri in quacunque moneta, vt paulò post in quarti argumenti refutatione videbimus. Sanè si obligatio concepta sit in genere, & quantitate, puta, quomodo plerumque apud nos concipi solent, in tot florenis, dubitandum non est quin ipsa quantitas debeat, quoniam florenorum species, quæ deberi possit, apud nos nulla est. Nisi de certa nummorum specie soluenda conuenerit, aut nisi ponas scriptum esse, centum florenos in tot aureis creditos, quo casu quid constituendum sit postea tractabimus. Sed si certa nummorum species debeatur, vbique nil necesse est exprimi, in qua specie solutio fieri debeat, vt sciri possit quænam species debeatur. Hoc ipsum enim satis obligatione ipsa expressum est. Et vero si Parisien. ratio concluderet, probaret etiam initio pacto. De mutui solutione in ijsdem totidemque speciebus facienda, maiorem nihilominus aut minorem aureorum numerum deberi aucta, vel diminuta eorum æstimatione, quoniam scilicet inspecto valore imposititio, qui erat contractus tempore, totidem aurei non constituant hodie eandem æstimationem, sed vel maiorem, vel minorem Quod tamen etsi Parisien. voluit (vt contingit semper malè iacto principio totam seriem inuolui erroribus) alius nemo vnquam credidit, aut credet in posterum. Adeo repugnat ea sententia communi omnium iudicio, verbisque ipsis conuentionis, vt docuimus in superioribus. Denique quod dici solet nummum præbere vsum dominiumque non tam ex substantia quàm ex quantitate. d. l. 1. de contr. empt. cauendum est ne malè intelligatur, nósque incautos decipiat. Non enim sensus ille est. In nummis solam quantitatem spectandam esse, vt Parisien. putat, sed hic potius, eum qui cum alterius merce nummos suos permutat (quandoquidem inuentus nummus est, vt difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret) ita vti nummis, vt alienæ rei dominium sibi acquirat, idque non propter ipsam nummi substantiam quasi æquipolleat illa æstimationi mercis alienæ, cuiuscunque tandem sit materiæ, sed ex quantitate, id est ex ea æstimatione quæ publico gentiomnium consensu num-

mo

mo dicta est. Ea enim ipsa quantitate qua nummus cæteras res æstimat, necesse est vt ipse primum æstimetur, cùm nulla alia re æstimari possit. At, qui credit nummos, non magis v itur nummis quàm si eos in mare proijceret, aut pro derelictis haberet, sed alij dat vt vti possit. Itaque nec dominium sibi vllum acquirit, sed quod prius habebat transfert in alium. Et quidem dominium non quantitatis, quæ cùm in genere consistat in nullius dominio esse potest, sed substantiæ ipsius, & materiæ ex qua nummus constat. Qui verò nummos aureos centum promittit, siue pro dote, siue pro precio emptionis aut ex qua alia causa, nummis etiam non vtitur (quid enim si nullos adhuc habeat? An dicemus vti eum re quam non habeat?) sed tum demum vtetur, cùm tradet, & soluet. Nummis igitur creditis aut legatis aut promissis, cum nullus hoc solo eorũ vsus sit, consequens est non esse spectandam quantitatem, sed speciem nummorum, vt sciatur quid quantunq; debeatur, quia quantitas in nummis non consideratur ad constituendam eorum essentiam ne quidem quatenus nummi sunt, sed ad hoc tãtùm vt vsum nobis præbeant ad rerum alienarum dominia comparanda. Vnde illud etiam euenire necesse est, vt solutionis tempore si non soluatur species, quæ debetur, æstimationem illam solui oporteat, quæ tunc recepta est, non quæ fuit tempore obligationis, nempe quoniam nummo vtitur qui nummum soluit, vt se ab obligatione liberet, vsus verò nummi, vt diximus, non ex substantia, sed ex quantitate consistit. Itaque Parisien. ratio qua tantopere sibi placet, in eum fortissimè retorquetur. Nam cùm eo tempore, quo aureorum obligatio contrahitur nullusdum sit eorum vsus non magis quam vt domo vti videatur, qui domum sibi dari stipuletur, aut stipulanti alteri promittat, non est quod in aureis quantitatem, & æstimationem vllam eo tempore consideres aut quandocunque postea ad id tempus referas. Sed sola nummorum species illa est, quæ spectari debet vt sciatur quid sit in obligatione cùm non sint omnes nummi eiusdem potestatis, vt nec eiusdem materiæ, & ponderis, multumque intersit an centum aurei an totidem denarij debeantur. Vt proinde cẽtum aureis creditis aut promissis non possis dicere quid debeatur præterquam id ipsum quod creditum aut promissum est. At cum vel ex consuetudine, vel ex lege conuentionis id ipsum, quod debetur præstare debitor non cogitur, vt ad æstimationis præstationem recurrendum sit, tum demum inspiciendum est quis vsus sit nummi, præstandumque creditori tale quid, quod tantum ei vsum dominiumque præbere possit quantum præberent species ipsæ quæ debentur si soluerentur. Proinde vt dicam apertius, Obligationis tempus attendendum est, vt sciatur quid debeatur Solutionis verò vt sciatur quanti æstimandum sit quod debetur, quoties non debitum ipsum præstatur; sed eius æstimatio, nec mora vlla interuenit l. vinum 22. D. de reb. cred. l. vlt. D. de condict. tritic. l. hominem 37. D. manda. l. quoties in diẽ 59. D. de verb. obl. l. si Calendis 11. D. de re iud. l. qui autem 12. §. 1. D. si quis caution. Nec pugnant leges quæ dicunt inspiciendũ tempus contractus. Tractant enim quid in contractũ, & obligationẽ deductũ videatur, non cuius tẽporis solueda

sit

sit æstimatio. Estque in hanc rem textus, & apertus, & elegans in d. l.fundum 28.de nouat.vbi Papin.ait, quoties æstimatio rei debitæ est in obligatione, & petitione, obligationis tempus spectandum esse, quoties vero nec in obligatione, nec in petitione,sed in solutione præsentem æstimationem deberi, idest eam, quæ sit tempore solutionis.

Ad secundam obiectionem, negandum est, creditis aureis rem de qua mutui tempore agitur, & qua contrahitur mutui obligatio, esse eam quantitatem tunc currentis valoris,qua debitor indigebat,& quæ in ipsius rem versa est,nam imò verò cum mutuum re contrahatur,idest numeratione,res alia esse non potest,quàm quæ numerata est, idest ipsi aurei non eorum æstimatio,nec proinde inspici debet,quid versum sit in rem debitoris, sed quid absit creditori, atqui absunt aurei non eorum æstimatio, aurei ergo debentur, non æstimatio. Porrò si debentur ab initio aurei,necesse est, vt tandiu debeantur, quandiu soluti non sint,vel in aureis, vel in æstimatione ergo quandocunque soluentur in æstimatione non alia æstimatio erit in solutione,quàm quæ fuerit solutionis tempore, alioqui non solueretur æstimatio eius,quod deberetur. Eo siquidem demum tempore incipit nummus in eo esse, vt vsum præbere debeat: & consequenter ab eo duntaxat tempore inspicienda est quantitas ipsa,& æstimatio nummi, non à quo tempore deductus est in obligationem. Nec est, quod secundum hanc sententiá debitor conqueratur, aucta æstimatione aureorum extrinseca, plus se reddere,quàm acceperit si reddat centum aureos. Reddere enim quadringentas libras cum trecentas tantum acceperit. Nam nec verum est trecentas libras eum accepisse, nec quadringentas reddere:imo verum est nec plus nec minus eum reddere,quam acceperat,sed totidem, aut potius tantundem,idest centum aureos. Sicut ex contrario si aureorum valor imminutus sit, non potest creditor quæri, quod cum quadringentas libras crediderit trecentas tantum recipiat. Non enim verum est quadringentas libras credidisse eum, qui centum aureos credidit, licèt tunc quadringentis libris dignos, sed centum aureos: nec rursus trecentas libras recipit cui redduntur centum aurei quamuis nō nisi trecentis libris digni,sed centum aureos. Accipit igitur ad ipsum, quod debebatur. Contra verò minus redderet,quàm accepisset is, qui centum acceptis aureis septuagintaquinque tantum restitueret propter auctam aureorum æstimationem. Quemadmodum, & plus peteret creditor qui cētum aureis creditis in id ageret, vt sibi plus quàm centum aurei redderentur, ex prætextu, quod is numerus non tantam possit hodie summam efficere quantam contractus tempore faciebat. Itaque non offenduntur ex communi sententia regulæ iustitiæ commutatiuæ,sed potius conseruantur: quia si spectes initium contractæ obligationis, & incertum futuræ solutionis, non est hæc sententia fauorabilior debitori, quàm creditori,aut creditori,quàm debitori,sed vtrique æqualiter, vt proinde neuter ex ea lædi videatur.l.1. C. de pact.l. de fideicommisso 11.C.de transact.l.si pater puellæ 12.C.de inoffic.testam.Nemo enim potest petere id cuius contrarium in contrarium ca-

sum

sum non esset postulaturus l.penul. C. de solut. Et contraria quoque sententia vt meliorem facit vno casu debitoris causam, ita alio creditoris. Et similiter deteriorem vno casu creditoris, alio debitori. Porrò si verũ illud est, centum auros deberi siue crediti sint, siue promissi, siue legati, non etiam eorum æstimationem, planè fatendum est nullam rationem æstimationis haberi posse, nisi saltem inspecto solutionis tempore. Cur enim ad obligationis tempus æstimationem referamus, si eo ipso tempore quo solutio fit aurei tantùm debeantur, æstimatio verò nullomodo? Id vtique soluendum est quod debetur, nec tamen solui videatur, nisi aut in specie soluatur aut in pręsenti ęstimatione d.l.vinum, d.l.fundum, cum similib.

Tertia obiectio nullius planè est momenti. Fateor pecuniam creditam si antè solutionem in totum reprobetur, solui debere in alia moneta ad æstimationem mutuatæ inspecto mutui tempore, nec tantùm si reprobata sit post consumptionem vt sentire videtur Parisien. sed, & si ante arg. d. l. creditor.102.D.de solut. Sed si argumentari velis de toto ad partem. nihil aliud ex eo inferre possis quàm quod facilè admittam, & admittendum probaui superiore capite. Sublata igitur pro parte ea nummi specie, id est intrinsecus diminuta bonitate, siue valor extrinsecus diminutus quoque sit, siue non sit (quanquam nec hoc casu videri potest vllomodo sublata quæ suam habet æstimationem) non cogi creditorem eam accipere, sed ęstimationem suppleri debere habito respectu ad æstimationem illam, quæ fuit mutui tempore. Debet enim reddi eiusdem bònitatis, & qualitatis. At cùm nec reprobata est in totum pecuniæ creditæ species, nec intrinsecus diminuta, sed in æstimationis tantùm extrinsecæ quantitate, qui casus est de quo agimus, nego debere fieri solutionem in alia moneta, nec id vsquam cautum fuisse reperias. Cur non enim liceat debitori soluere in proba nummi specie, hoc est quæ nec reprobata sit, nec intrinsecus diminuta? Quod cùm ita sit, ex eo infero, quemadmodum in ea ipsa specie solutio recipi deberet, ita si non species ipsa soluatur, sed eius æstimatio, siue ex lege conuentionis siue ex consuetudine, non obligationis tempus inspici debere, sed solutionis. Apertèque captiosa est ratiocinatio à pecunia in totum reprobata ad eam cuius imminuta sit duntaxat ęstimatio extrinseca. Differentiæ siquidem ratio illa est peruidens, quòd pecunia in totum reprobata præsentem æstimationem amplius nullam habeat, non magis, quàm homo mortuus, l. in actionibus 5.§.vlt.de lit iurand.l.penult.D.de condict.tritic.vt proinde dicendum necessario sit, vel hoc ipso liberatum prorsus debitorem, (quod tamen absurdum fuerit cum probam monetam acceperit, damnumque quod postea contigit non nisi ipsi qui dominus pecuniæ factus fuerat cedere debuerit, d.l.2.§.& siquidem.D de obligat. & action. vel cogendum eum in alia moneta non reprobata soluere, idque ad eam æstimationem, quæ aut mutui tempore cum alia nulla sit, quæ considerari possit. At cum pecunia nec reprobata est nec mutata intrinsecus, habet suam præsentem æstimationem, quæ sola sanè præstari debet non quæ fuit contractus tempore, quoniam verum est adhuc

huc speciem deberi, quæ fuerat credita, & esse talem quæ, si debitor velit, solui hodie possit. Cæterùm ferendum non est quod Parisien. loquitur de moneta in totum, & pro parte reprobata, neque enim fieri potest vt moneta vlla quatenus in corpore consistit pro parte reprobetur, sed vel in totum, vel nullo modo reprobari eam, aut approbari necesse est quoniam vsum habet indiuiduum. l. eleganter. 24. §. qui reprobos de pignoratitia actione. Estque illud generale, & perpetuum, vt qui soluit rem deteriorem, licet debitam, non magis liberetur, quàm si nihil solueret. l. tertia. §. primo. D. commodat. l. prima. §. si res deposita. D. deposit. l. qui sibi. 33. §. primo. D. de solutionib. l. Iulianus nona. §. sed si quis. D. ad exhib. Intellige deteriorem factam culpa sua l. cum qui 10. D. commod. l. qui tabulas 42. ad leg. Aquil. Aut post moram l. penult. D. de condict. tritic. Alioqui liberatur qui restituit speciem debitam factam deteriorem l. fundum 28. de nouat. Nam & liberaretur si res in totum periisset ante moram l. si ex legati 23. de verb. ob. Dices pecuniam cuius æstimatio extrinseca Edicto Principis minuitur videri pro parte reprobatam, saltem in æstimatione. Eam namque in totum reprobatam dici cuius æstimatio penitus sublata sit, licèt materia maneat d. §. qui reprobos. Respondeo non eandem hic esse rationem partis & totius. Pecuniam enim quæ non habet materiam legitimæ bonitatis & legitimi ponderis cuiuscumque tandem illa sit reprobari posse. Edicto Principis, & quidem iustè, & in totum, quasi accedente gentium omnium tacito, licet irrequisito consensu, cum ab initio nummorum vsus ita introductus sit, vt tamen certa magnitudine certoque pondere constarent, vt iam sæpius diximus ex Arist. lib. 1. Polit. cap. 6. Idemque multo magis si character nummo insculptus eius sit qui monetæ cudendæ potestatem non habeat, quæ ferè causæ sunt ex quibus moneta tanquam falsa reprobatur. At cum æstimatio sola minuitur eadem manente nummi probitate, non ideo fit nummus reprobus, aut in totum, aut pro parte, sed si quidem iustè facta sit æstimationis diminutio, nummus tanto fit probiori, si iniustè, fit sanè iniuria illis qui eius speciei nummos habeant, sed non debet ea iniuria nocere debitori quominus liberetur si totidem reddat eorum nummorum corpora, cum non æstimationem debeat, sed speciem. Debetque sibi imputare creditor cur sibi cautius non prospexerit aduersus illud diminutionis periculum, quod facere poterat stipulando, vt ad eandem æstimationem aurei redderentur, vt diximus supra cap. 2. Quo non facto credibile est, anceps damni illius periculum vltro subire eum voluisse, quòd speraret auctam iri aureorum æstimationem, quod augmẽtum ipsius lucro cessurum sibi ille aureos æstimando ademisset. Sentiat igitur damnum qui potuit ex contrario sentire commodum. Denique captiosa est Parisien. ratiocinatio ab ipsa specie pecuniæ, quæ debebatur reprobata, ad æstimationem, quæ non debetur, reprobatam pro parte. Dico autem pro parte, quoniam tota æstimatio reprobari non potest, quin nummus ipse reprobetur. Pro parte verò salua nummi probitate, potest: cum non sit de substantia nummi quatenus nummus est, vt hanc, aut illam, sed vt aliquam duntaxat habeat æstimationem ne alioqui

qui reprobatus videatur. Nec verò magis reprobatus videtur aureus, cuius extrinseca ęstimatio diminuta, quàm cuius aucta est.

Hic illud tamen obseruandum est referre aliquantulum an aurei ęsti matio creuerit an decreuerit. Si enim creuerit defendimus indistinctè, & intrepidè soluendos creditori tot aureos quot ipse credidit aut quot ei debentur si ex alia quàm mutui causa contracta sit obligatio, nisi malit debitor præstare auctam æstimationem quantumuis iniustam. Ipsius enim esse electionem, nec quærendum esse an iustè, an iniustè aucta sit. At si decreuerit distinguendum putamus, iustene id factum sit, necne. Nam si iustè, vt fieri frequentius solet, dubitandum non est quin creditor non solum aureos in extrinseco valore imminutos, sed ipsam quoque æstimationem præsentem accipere cogi debeat, puta trecentas libras, si centum aureorum qui crediti tempore æstimabantur libris quadringentis ad trecentas vsque valor descenderit. Si verò iniustè (quod parrarum quidem est, sed potest tamen interdum contingere, & nos prætermittere noluimus, vt singulos qui emergere possunt casus percurramus) verius arbitror, non esse cogendum creditorem trecentas libras accipere, sed aut centum aureos qui sunt in obligatione aut quadringentas libras solui omnimodo debere arg. l. in furti 50. in princ. de furt. vbi rei deterioratæ inspcitur præterita æstimatio, at preciosioris factæ, pręsens. Mouet me, quòd hoc casu permultum intersit creditoris non solùm ratione bonitatis intrinsecæ aureorum debitorum quæ pluris sit quàm quod vult soluere debitor, sed etiam respectu bonitatis extrinsecæ, quæ licèt pluris non sit apud nos quàm trecentarum librarum, pluris tamen est apud alias nationes quibuscum habemus commercium, & apud quas suum iustumque precium auro est. Inde enim fit vt merces quæ aliunde exportantur, longè minore precio sim comparaturus si aureos soluam quàm si in singulos aureos libras tres, siue in prouincia comparare velim, siue extra prouinciam, cùm quod aureo emendum est Mediolani non possit itidem emi tribus libris aureo non æquipollentibus. Et per consequens longè minus creditori mihi profuturum sit habere trecentas libras quàm centum aureos. Non ergo cogendus sum accipere, cùm verum sit centum aureos deberi mihi non eorum æstimationem, indemnisque præstari debeam, etiam cùm in aliam nummorum formam soluitur dicta l. Paulus 99. alias l. creditorem de solut. ac multò magis igitur si in alia materia. Dicat aliquis, posse debitorem ex contrario perinde dicere aucta iniustè aureorum æstimatione non debere se quadringentas libras soluere cùm non libras debeat, sed aureos centum, non nisi trecentis libris dignos, suaque interesse centum aureos soluere potiùs quàm libras quadringentas. Fateor, sed quid ex eo inferre possis? Id verum nimirum, non esse cogendum eum libras quadringentas soluere si minoris re vera sint centum aurei, & liberari totidem aureorum, quot debeat, solutione. Quidni verò? Cùm aureos ipse debeat, non æstimationem. Quare nec suprà diximus, aut cogendum eum quadringentas libras soluere, aut posse creditorem quadringentas petere, quod

vtrum-

vtrumque falsum est, sed debere aut centum aureos soluere, aut præsentem æstimationem quæcumque tandem illa sit, siue iusta, siue iniusta, dummodo sit communis,& in vsu commerciorum recepta.(hęc enim spectanda est non vera,& iusta,& æquipollens, nisi cùm ex eius solutione damnũ passurus esset creditor, hoc est cùm iniustè decreuit. Quo casu vera ęstimatio debetur non cõmunis. Propterea quod omni casu indemnem seruari creditorem oporteat d.l.Paulus.

Absurdum non est, in potestate debitoris esse an plus soluat quàm debeat, dummodò solutione eius quod debet liberari possit. At absurdũ esset in eius potestate esse minus soluere quàm debeat. Illo casu si eligat quod sibi futurum sit vtilius nullam faciat iniuriam creditori: Isto verò faciat, si eligat(quod verisimiliter electurus sit) minus soluere. Habet enim debitor electionẽ. Vt igitur eadem sit ratio creditoris, fatendum est ipsius in contrario casu electionẽ esse debere, vtrum centũ aureos habere malit an libras trecentas, aufferendamque debitor electionis facultatem ne in ipsius potestate sit, vt minus soluat quàm re vera debeat. Quemadmodum,& cõtra, iniustè aucta ęstimatione negamus in potestate creditoris esse debere vt plus exigat quàm ei debeatur, aliudve petat quàm centum aureos. Sed ipsi debitori electionem relinquimus qui si malit in libris soluere imputare sibi debeat, cùm potuerit aureos soluendo consequi liberationem. Vtrumque verò ex eo nascitur, quòd aurei soli debeantur, & eorum æstimatio sit in alternatione non obligationis, sed solutionis.

Postrema obiectio facillimè tollitur. Nam quod generali consuetudine receptum est vt obligatio concepta sub certa specie puta aureorum solui possit in qualibet alia moneta, dummodò proba, & ad aureorum æstimationem, non facit vt obligatio sit alternatiua, specierum vel æstimationis. Est enim æstimatio duntaxat in solutione, nullomodo in obligatione, vt suprà probauimus. Non ergo valet consecutio si quis inferat facultatem illam soluendi centum aureos in trecentis libris, quam ab initio contractus debitor habuit non esse ei ex postfacto adimendam propter superuentam, vt Parisien. loquitur maiorem aureorum æstimationem. Etenim facultas electionis, quam initio debitor habuit, non illa fuit soluendi in aureis, vel in trecentis libris, sed vel in aureis, vel in aureorum æstimatione. Quod autem in trecentis libris initio soluere potuit, ideò tantum factum est quod eo tempore tanti nec pluris erat æstimatio, plus sanè debiturus si fuisset pluris. Ea igitur facultas debitori seruanda est, vt etiamsi augeatur valor aureorũ, liceat ei nihilominus soluere vel in aureis vel in aureorum æstimatione. Sed non inde sequitur, aucta æstimatione, deberi veterem, quæ nec initio debebatur. Esse verò in solutione vt erat antea multò minus dici potest, quia cùm aurei perpetuò debeantur quandiu soluti non sunt, non potest æstimatio esse in solutione, nisi quatenus aureis debitis æquipolleat. Porrò non æquipollet quæ hodie minor est, si aurei intrinsecus nec aucti sint, nec diminuti. Aureorum enim æstimatio illa est non quæ fuit antea, sed quæ præsens est potestque tamdiu crescere aut decrescere, quandiu aurei debentur.

Minus

Minus enim solueret quam debeat qui aureos debens, nec aureos soluisset, nec præsentem eorum æstimationem, sed veterem quæ minor fuisset: sicut, & ex diuerso plus solueret quàm deberet qui aureos debens nec aureos cogeretur soluere, nec præsentem eorum æstimationem, sed veterem quæ maior fuisset. Itaque fallacia est accidentis euidentissima, cum arguit Parisien. à tempore in quo minor æstimatio æquipollebat aureo, ad tempus in quo non amplius æquipolleat: A tempore in quo nil intererat creditoris an aureos, an æstimationem quæ tunc erat acciperet, ad tempus in quo iam interfit ne eandem æstimationem accipiat, quòd hodie aucta sit, ab eo casu quo debitor æstimationem soluere potuerit nec soluerit, ad eum quo soluerit, rursus ab eo casu quo creditor solutionem acceperit in æstimatione, ad eum quo nec in aureis nec in æstimatione acceperit. Denique facultas soluendi aureos in æstimatione concomitatur perpetuò debitum aureorum, sed ita tamen vt si varietur æstimatio, ea demùm præstari possit quæ sit solutionis tempore, non quæ antea fuit, quoniam sicut eo tempore soli aurei debentur, nec eo minus quòd illorum aucta sit æstimatio, ita non aliter solui videntur in æstimationem quàm si præsentem debitor præstet non veterem l. in lege 62. §. vltima. ad legem Falcid. l. 3. §. Diui fratres de iur. fisc. l. cùm certum 9. vbi Bart. de aur. & argent. legat. Et hoc est quod solemus dicere, Aureum suam semper trahere secum æstimationem, l'escu porter son ranfort. Quòd siue crescat, siue decrescat æstimatio aurei, idem semper aureus debeatur, ac proinde non eadem, sed quæ postrema, & solutionis instanti adest æstimatio. Si tamen vel debitoris, vel creditoris mora interuenerit, an idem dicendum sit infra videbimus cap. 10. Vidique sæpius secundum hanc commuuem nostrorum sententiam in Senatu constanter iudicari. reprobata damnataque Parisien. opinione, qua non puto dici quicquam posse improbabilius.

Aucta æstimatione aureorum extrinseca, vel imminuta propter auctam vel deterioratam bonitatem inferiorum monetarum vtrius temporis æstimatio inspiciatur, an contractus an solutionis. Cap. VI.

CVm dicimus augeri, vel minui æstimationem aureorum extrinsecam propter auctam, vel deterioratam monetarum, inferiorum bonitatem, minus propriè loquimur, & ex solita potius, quàm recta loquendi consuetudine. Iam enim monuimus initio huius tractatus ad finem primi capitis, non tam augeri hoc casu, vel minui quam conseruari, & retineri. Cuius confirmandi, & explicandi gratia non repetemus, quæ ibi scripsimus. Est autem hæc loquendi ratio necessaria, vt distinguamus casum hunc ab illo, quo aureus certo librarum, aut florenorum numero antea æstimatus eodem quoque numero æstimatur etiam post auctam, vel imminutam bonitatem intrinsecam monetarum. Quod tamen cùm euenit, videtur aurei

æstima-

æstimatio crescere, aut decrescere potius, quàm conseruari. Eaque omnia proculdubio tunc obtinent, quæ proxim. cap. diximus. Quæstio igitur illa nobis tractanda est, vtrius temporis haberi ratio debeat, in æstimando aureo, an contractæ obligationis, an solutionis. Ponimus siquidem in debitoris potestate esse vtrum in specie velit soluere, an in æstimatione, ex generali nimirum consuetudine, quam passim, & vbique obtinere diximus: licet repugnante stricta veraque iuris ratione. Videtur autem quæstionis huius definitio pendere ex superioribus, nec vllam prorsus habere dubitationem. Nam si eo casu quo nec aureorum, nec monetarum, vel aucta, vel imminuta est bonitas intrinseca, sed mutata tantum æstimatio aureorum extrinseca, soluere tenetur debitor vel in aureis, vel in præsenti æstimatione, siue creuerit æstimatio (iustè, vel iniustè) siue decrerit (dummodo non iniustè,) vt proximè probauimus, multò magis admittendnm est, si aureorum valor, nec auctus sit, nec diminutus, sed idem qui antea retentus, obligatum esse debitorem, vt soluat, vel aureos, vel præsentem æstimationem, quæ planè eadem sit cum veteri licèt maiori, aut minori inferioris monetæ numero, & quantitate æstimetur. Quid enim refert, an tres libras de vetere, & antiqua moneta soluat debitor, an quatuor de noua, quæ non plus habeant bonitatis, quàm tres illæ antiquiores? Aut si in solidis quos asses vocamus, exemplum velis, quid interest, an centum solidos hodiernos accipias, qui sint longè debiliores, & deteriores, an octoginta ex veteribus qui erant longè meliores, dummodo ad eandem auctæ, vel imminutæ bonitatis proportionem diuersitas numeri constituatur? Siue igitur quatuor libris hodie æstimetur aureus qui contractus tempore non nisi tribus æstimabatur, siue centũ solidis qui antea non nisi octoginta, sicut idem planè aureus est, ita eadem prorsus æstimatio. Ergo non liberabitur qui centum aureos debet si trecentas libras ex nouis offerat, sed aut centum aureos præstare eum oportebit, aut quadringentas libras recentiores. Sanè trecentas de vetere moneta soluere poterit, quia tanti sint trecentæ illæ veteres, quanti quadringentæ recentiores. Eandemque ob causam si ex contrario obligationis contractæ tempore digni erant centum aurei libris quadringentis, hodie verò cusæ sint libræ fortiores quarum trecentæ quadringentis illis æquipolleant, liberabitur debitor si trecentas recentiores offerat qui tamen si ex veteribus minus, quàm quadringentas offerret non liberaretur. Et secundum hanc sententiam tanquam magis communiter receptam Senatus noster passim pronunciat, quicquid in contrarium perperam tenet Parisien. tota quæst. 100. præsertim num. 753. & seqq. Cuius rationes, quoniam illæ ipsæ sunt quas supra refutauimus iterum referre, & refellere non est necesse. Illud tantum repetendum videtur, errorem Parisien. præcipuum illum esse, quòd putat, in obligatione nummorum nihil nisi æstimationem extrinsecam spectari debere, eamque si alicuius Principis Edicto statuta sit eiusdem esse debere authoritatis cuius ea quam initio nummi intro ducti gentes omnes consensu publico constituerunt, quæ omnia falsa sunt. Sed quod ad propositam quæstionem magis pertinet, errat ille

in

in eo grauius quod existimat monetam quæ minus habeat bonitatis tantùm valere posse in valore imposititio, & currenti quantum antea valebat contractus tempore, si modò non sit diminuta eius æstimatio extrinseca. Meminisse enim debuerat eius quod ille ipse fatetur quæst.93. numer.716. & quotidiana rerum experientia compertum est, quoties minuitur bonitas intrinseca monetæ alicuius etiam retenta eadem æstimatione extrinseca augeri necessario precia rerum omnium, quorum solutio fiat in moneta illa deteriore: quæ non augerentur si soluerentur in moneta non diminuta, & quæ in statu suo mansisset, vt diximus ad finem 1.& 2. cap. supr. Itaque qui reddit aut soluit quadringentas libras recentiores quæ non plus habeant bonitatis aut ponderis quàm trecentæ antiquiores non plus soluit aut reddit quàm debeat, sed tantundem, sicut, & qui quatuor capitatos cum supplemento pro tribus libris regijs aut quinque libras Ducales pro quatuor regijs, licèt differant præstationes numero. Quod enim dicimus numerum quinarium non inesse in quaternario, nec quaternarium in ternario, ita verum est si cætera sint paria: quod hic non contingit, cùm eædem alicuius monetæ species quæ sunt diuersi numeri, non sunt eiusdem bonitatis. Proinde negari non potest, quin maximè intersit eius cui debentur aurei, vt si soluetur æstimatio, soluatur in moneta non deteriorata, potiùs quàm in deteriorata, non solum ratione bonitatis intrinsecæ, sed etiam ratione æstimationis extrinsecæ, & propter vsum ipsum commerciorum, quorum expediendorum gratia comparatum fuisse nummum certum est. Alioqui nec præteritus valor solueretur, nec præsens. Idque ex eo nascitur quod toties diximus, valorem nummi impositititium quatenus nummus est, in id scilicet comparatus, vt prosit vbique gentium ad res vltro citroque commutandas, non illum esse qui huius aut illius Principis Edicto statutus sit supra vel infra iustam quæ apud gentes omnes respectiuè, vt loquuntur, obtineat æstimationem: sed illum duntaxat qui aliarum gentium, quarum egemus commercio, authoritate consensuque publico receptus sit? Quod in monetis inferioribus eo verius est, quòd si quid habeant permixti æris, quomodo apud nos habent plurimùm, vix sit vt apud cæteras gentes quibus fraus suspecta est, aliquam habeant æstimationem, ideoque commutandæ sint in aureos, si quis velit ex Gallis negotiari cum Italis aut Hispanis, aut Germanis, vt proinde tanti intersit creditoris solutionem in moneta non deteriorata accipere, quantò plus deterioratæ monetæ ad conparandum aureum expensurus sit quàm expenderet si non esset deteriorata moneta. Atqui ponimus non nisi propter deterioratas monetas auctam fuisse aureorum æstimationem extrinsecam, eamque idcirco non tam auctam quàm eandem conseruatam retentamque dicimus. Non igitur cogendus est creditor, cui aurei præsertim debeantur solutionem accipere in moneta deteriorata, nisi quod de bonitate veteris deest, in numero, & quantitate corporū suppleatur, sicut, & contra non cogitur debitor in nummis nouis soluere qui sint antiquis meliores, sed aut in antiquis si possit, aut si in

nouis, saltem habito respectu ad concurrentem veterum æstimationem: quoties propter auctas monetas inferiores minuitur valor extrinsecus, & vt ita dicam, vsualis aurei. Nec ad hanc diminutionem pertinet, quod scriptum est in l.2. C.de veter.numismat. potestat.libr. 11. titu.10. Pro diminutione solidi, quæ in æstimatione contingit, rerum quoque omnium precia decrescere. Procedit enim eo casu quo verè, & effectualiter, vt verbis Parisien. vtar, æstimatio aurei extrinseca diminuatur, hoc est subsistente, retentaque eadem aureorum, & monetarum inferiorum bonitate intrinseca, vt paulò ante finem capitis primi explicauimus. At quoniam quod dicimus, aucta vel imminuta æstimatione extrinseca propter auctam, vel imminutam monetarum bonitatem intrinsecam, deberi præsentem æstimationem aurei, si soluatur in noua moneta, aut veterem si in veteri, rationem illam habet quòd eadem sit hoc casu præsens, quę fuerat vetus æstimatio. Quæri adhuc potest, quid si vt hodie contingit prætextu deteriorationis monetarum creuerit extrinsecus valor aurei, longè supra quàm ipsius deteriorationis habenda ratio patiatur? Finge tantam esse deteriorationem solidorum, quos asses dicimus, vt cùm antea non nisi septuaginta quinque solidis dignus esset aureus, hodie dignus sit centum, qui conficiant octo florenos ex nostris cum quatuor solidis, æstimari tamen aureum, vt aliquando æstimatus est apud nos centum, & viginti nouis solidis, idest decem florenis. An centum duntaxat solidos. An viginti præterea debitorem præstare oportebit? Idemque tractari potest si nec aucta nec diminuta bonitate intrinseca monetarum solus aurei valor creuerit pro mercatorum libidine. Dico eum qui nihil nisi aureos debeat, si velit, in æstimatione soluere, quod potest, non aliter liberari, quàm si decem florenos offerat, atque ita etiam solet Senatus noster decernere. Ratio illa est, quoniam in eo, quod excedit iustam deteriorationis considerationem, fatendum est auctum reuera fuisse valorem aurei extrinsecum, quo casu, superiore quæstione diximus præsentem æstimationem solui debere, quæ solutionis tempore reperiatur quantacunque illa sit siue iusta siue iniusta, siue Principis edicto introducta sit, siue nimia mercatorum licentia abusuque commerciorum. Nempe quod cum aurei debeantur ex quorum solutione posset creditor ex singulis decem florenos conficere solueretur vtique minus quàm deberetur si pauciores, quàm decem floreni soluerentur, damnumque sentiret maximum qui merces extraneas comparaturus soluere cogatur decem florenos pro precio eius rei, cui alioquin aureus vnus in auro solutus posset sufficere. Atqui indemnem præstari creditorem omnino necesse est quoties in alia forma ac multo magis quoties in alia materia sit solutio quàm in qua debetur d.l.Paulus. Aliud sanè esset si aureorum æstimatio iniustè esset imminuta, vt superiore capite docuimus. Aliud item, si non aurei, sed floreni deberentur vt infra suo loco videbimus. Sed hoc ipsum tamen sic accipiendum est, si vniformiter in tota prouincia aucta sit aurei æstimatio vt certo sciri possit qualis quantaque sit. Nam si fluctuet vt euenit plerunque cùm non iam

ex

ex ratione aliqua augetur valor extrinsecus aureorum, quam propter adfectionem mercatorum aureos fortasse commodioris negotiationis gratia conquirentium, & in merce potius quàm in nummo habentium. Non vtique æquum est in æstimando aureo adfectionis huius immodicæ tantam haberi rationem, vt altior sumatur æstimatio. Quasi quod excedit communem valorem non tam ex aureo ipso quàm ex negotiatione percipiatur. l. venditor 21. D. de hæred. vel action. vendit. & magis ex stultitia emptoris quàm ex ipso aureo arg. l. 3. D. ad leg. falc. Quid ergo? Mediam æstimationem solet hoc casu Senatus noster sequi, idest eam quæ nec sit maxima nec minima. Non ita tamen vt decernat quanta sit illa æstimatio (condemnat enim debitorem, vt soluat vel aureos vel communem eorum valorem nulla facta taxatione. Ne scilicet aut falsam aurei æstimationem, & iniquam probare videatur, aut nimiam monetarum deteriorationem patefacere, quam si fieri posset dissimulari esset honestius) sed ei ex Senatoribus qui ad exequendum iudicatum recuperator datus est præcipit vt hanc vel illam æstimationem statuat, hoc est quæ mediocri propius accedere videatur, ne ob incertum æstimationis nimis oneretur debitor si ad maximam condemnetur æstimationem, aut releuetur si ad minimam.

De aureis non æstimatis soluendis in eadem specie. Cap. VII.

DE aureis conuentione æstimatis diximus in secundo capite, De non æstimatis in sequentibus hactenus. Ac quoniam siue æstimati sint, siue non, sed simpliciter debiti, illud vtroque casu obtinet, vt solui possit eorum æstimatio, priore quidem ex iuris ratione, posteriore vero ex consuetudine. Videndum nunc est quid si de aureis non æstimatis in eadem specie soluendis actum sit. Duplex vero occurrit quæstio, prior illa. An vsque adeo sint aurei non solum in obligatione, sed etiam in solutione, vt nullomodo liceat debitori æstimationem soluere. Altera, an si necessario soluendi sint aurei quorum æstimatio extrinseca aucta sit, vel imminuta, idem aureorum numerus debeatur an maior minorve. In vtraque dissentit Doctor Analyticus suo more à communi nostrorum schola. Putat enim quæst. 91. nu. 695. quantumcunque pacto conuenerit, vt eædem aureorum species, id est eiusdem materiæ, & formæ reddantur, & contingat successu temporis rariores eas fieri, permittendum esse debitori, vt in alia qualibet frequenti specie dummodo similis materiæ sortem reddat, siue ea pactio apposita sit in contractu. De redimendo certo reditu annuo, quod alioqui non sit futurum pactum illud liberum quomodo ex substantia actus esse debet, siue in alio quocunque contractus genere. Sed & cùm eædem species redduntur, si medio tempore contigerit augeri, vel minui æstimationem aureorum, idem existimat num. 710. quæst. 92. non eundem aureorum numerum reddi debere, sed vel minorem, si valor creuerit (vt si septuagintaquinque aurei efficiant tre-

centas libras quę contractus tempore non nisi ex centum aureis redigi poterant) vel maiorem, si decreuerit, nec malit debitor supplere in minutiore moneta. Dat enim ei electionẽ an in auro an in moneta velit illud supplementum soluere d.q.92. nu.307. in fin. Plus putat d.nu. 710. idem esse, etiamsi cunuenerit vt totidem species reddantur, & in eodem numero, quasi adhuc voluntas contrahentiũ dubia sit, & in dubio, alio non concurrente nõ censeatur conuentum de non supplendo nec deducendo vero extrinseco augmento, vel decremento, nisi specialiter expressum sit, vel nisi iam tẽpore contractus periculũ mutationis immineret. Imò vero ꝙ magis mirũ videri debeat, defendit ille.q. 100 nu.813. non valere pactũ conuentum, vt reddatur mutuum in eadẽ bonitate intrinseca, aut vt solutio alterius cuiuscunq; debiti fiat ad rationem certæ bonitatis intrinsecæ, si extrinsecus aureorũ valor mutetur Debere enim pecuniã omnimodo solui secundum vsum, & probitatẽ publicè definitã tempore solutionis. Quæ omnia sicut à iuris ratione abhorrent euidentissimè, ita & a cõmuni receptaq; Doctorum quos viderim omniũ opinione. Placet enim eoq; iure vtimur. Non tantũ si conuenerit de eodẽ aureorũ numero reddendo, sed etiãsi nihil dictũ sit nisi vt in ijsdẽ speciebus reddatur, eundem nihilominus aureorum numerum reddi debere, siue aurei valor creuerit siue decreuerit. Nec eo minus debere conuentas species solui, quod sint rariores si modo reperiri possint. Deniq; nullo etiam de ea re pacto interposito, adeo habendã rationem bonitatis intrinsecæ, vt si ipsa immutata sit, licet extrinsecus valor idem manserit, aureorum numerum crescere, vel decrescere necesse sit. Contra verò si eadem bonitas intrinseca duret, quamuis mutata sit extrinseca æstimatio, idem aureorum numerus debeatur. Nec ad horum confirmationem alio labore opus est nisi vt ad ea quæ in cõtrarium Parisien. obijcit breuiter respondeamus.

Ait ille, si in venditione reditus annui adiecta sit clausula. De redimendo in eijsdem speciebus duntaxat, non esse cogendum venditorem, vt conquirat easdem species quæ factæ sint rariores, alioqui fieret, inquit, vt redimendi facultas quæ prorsus liberasse debet, nimis coangustaretur. Respondeo facultatem quidem redimendi liberam esse debere, sed id eo pertinere, vt quocunque tempore liceat venditori redimere, at non vt liceat redimere in alia specie quàm in illa ipsa in qua solutum fuerit precium, maximè vero si ad iuris rationem, quæ hoc etiam exigit, conuentionis expressæ æquitas accesserit. Nam & citra conuentionem vllam si iuris rationem solam intueare, certum est precium quod in aureis solutum sit debere in ijsdem speciebus restitui, sicut & dotem solutam, aut pecuniam creditam, vt diximus cap. 3 supr. ac proinde nisi generali consuetudine huic iuri esse derogatum, vtique superuacuo pasciseeretur emptor de ijsdem speciebus reddendis argum. l. 3. D. de reb credit. Vt igitur pactio aliquid inducat, & operetur, ex ea fieri necesse est vt in ijsdem speciebus restitui precium oporteat in quibus solutum sit. Consuetudo enim quæ facit vt qui aureos accepit, possit aureorum æstimationem reddere, ita interpretanda est, nisi aliud actum sit, vt à iuris ratione quam minimum fieri possit,

abhorreat;

abhorreat, neve plus authoritatis habeat quàm lex ipsa quæ si quid statuat de iure contrahentium, perpetuo tamen excipit casum illum quo aliud conuenerit. Id enim est quod dici solet contractus omnes ex conuentione legem accipere. l.contractus 23. de reg.iur. Nisi conuentio sit aut contra legum authoritatem, aut contra bonos mores, aut contra ipsius actus substantiam, puta si vt maius precium quàm quod numeratum esset redderetur arg.l.rogasti 11.§.si tibi de.reb.cred. cum similib. At potestne videri contra actus substantiam esse ea conuentio, quæ alioqui ex ipsius negotij natura, etiamsi expressa non esset tacitè subintelligeretur? Et hoc adeo verum est, vt etiamsi dictum non sit in qua nummi specie reddendum sit præcium, quod in aureis solutum est, interdum tamen arbitretur Senatus debere id in aureis saltem pro parte restitui, vt diximus cap.3.

In alijs vero speciebus, hoc est cùm non agitur de redemptione redditus annui, illa etiam ratio afferri potest, qua Parisien.potissimum nititur dict.num.691. quòd si medio tempore reprobatus esset cursus specierum aurearum numerarum, tunc sufficeret in alijs speciebus aureis vsitatis sortem reddere. Cur non ergo, inquit ille, si adeo raræ successu temporis factæ sint, vt reperiri vix possint? Nego consecutionem. Nummus enim reprobus solui nullomodo potest, quia nullam prorsus habeat æstimationem quatenus nummus est. l.eleganter 24. §. qui reprobos de pignor. action. l.creditor 102. de solut. Ideoque cogente necessitate euenit vt in alijs speciebus dummodo sint eiusdem materiæ, & receptæ probitatis solutionem fieri necesse sit. Nisi vellet quis dicere liberatum debitorem interitu speciei debitæ, quod tamen admitti non potest cùm huiusmodi species non sit certa, & limitata in indiuiduo, nec debita per modum speciei, sed per modum generis, vt diximus cap.3. At cùm debita aurei species in vsu adhuc est, licet sit rarior eiusque proinde solutio difficilior, non eo tamen minus solui debet, imò eo magis quòd creditoris hoc ipso intersit habere rem preciosiorem argum. d. l. Paulus 99. de solut. Illud enim generaliter proditum est difficultatem præstationis non facere inutilem stipulationem.l.2. §.ex his igitur D.de verbor. oblig. & causam difficultatis pertinere ad incommodum promissoris non ad impedimentum stipulationis.l.continuus 137. §.illud D.eod. Quod cùm in rebus omnibus verum est tum maximè in pecunia, quæ cuiuscunque sit speciei functionem recipit in sua specie, idest, vt Iurisconsultorum more loquamur, in suo genere. Nam si species aliqua deberetur, vt puta Stichus, qui fortè esset in potestate hostium, valeret quidem obligatio, sed tamen officio iudicis sustinenda, & differenda esset præstatio, donec præstari possit.l.vltim. D.de action.empt. Nimirum quòd Stichus in alio homine, licet meliore, & maioris æstimationis solui non possit. At verò pecunia cuiuscunque tandem sit speciei functionem recipit in suo genere. Statim ergo soluenda est aut debitor, ni soluat, condemnandus eo nomine, quantumuis raræ sint species, & difficilis earum perquisitio. Quamquam postrema illa verba d.l.vltim sunt mihi aliquantulum suspecta, & vereor ne Triboniani sint potius quam

Iurisconſ. Nam quod in l.137. §.illud de verb.oblig. scriptum est debitorem hoc casu teneri, sic accipiendū videtur, vt nō solùm obligetur, sed etiam cogatur statim præstare seruum quem promisit, scilicet in æstimatione, cuius vtique præstatio facilis est.

Monetur tertio, quod non sit audiendus morosus, & acerbus creditor. l.si seruos 25. D.de pignor.action. l.si bene 33. D.de vsur. præsertim cuius nihil interesse appareat. l.2. §.circa de dol.excep. l.3. l.stipulatio ista 38.§ alteri de verb oblig. Neque enim cuiquam permittendum est, vt etiam suo iure vtatur si eo animo duntaxat vti velit, vt alij officiat. l. in fundo 38.§.constituimus D.de rei vindicat. Respōdeo non posse videri acerbum aut iniuriosum creditorem qui ius suum exequatur, cum dici soleat iuris executionem non habere iniuriam. l.iniuriarum 13.§.1. D de iniur. & dolo non facere eum qui iure suo vtatur. l.si duorum 42.de act.empt. Sed acerbus aut iniuriosus creditor ille dicendus est, qui per calumniam aut iniuriam captat occasionem iuris ciuilis, vt alteri noceat, quam in rem, & veluti remedij loco comparata est doli exceptio. l.1. De dol.except. Finge ad diem solutioni dictam adire debitorem cum sacco tanquam eo ipso instanti pecuniam accepturum nullo temporis adhibito temperamento. l.quod dicimus 105. de solut. In proposito autem tractamus de creditore, qui nihil aliud vrgeat nisi vt stetur conuentioni, quod naturaliter ac gentium omnium consensu æquissimum est vulg. l.1. D.de pact. l.1.de constit.pecun. Itaque delicatus potius dicendus est debitor, & iniuriosus qui quod promiserit præstare nolit, præsertim si tractes de eo, qui certas nummorum species mutuas acceperit. Cur non enim reddat alias eiusdem generis bonitatis, & qualitatis? An quia nihil intersit creditoris. Imò vero interest, vt dixi, hoc ipso quòd tanto preciosiores futuri sint nummi aurei huius vel illius generis quantò rariores, adeoque maioris vtilitatis siue ad fœnerandum facilius, siue ad emendum vilius, vt & Parisi. fatetur nu.690. in fin. Sed & cum quis in id duntaxat agit vt conuentioni pareatur, non est arctandus, vt probet sua interesse, sed tum demum cùm ad dandum, vel faciendum id de quo dando aut faciendo conuenit præcisè cogi debitor non potest. Alioqui dicendum esset eadem ratione posse te inuito mihi rem meam impunè eripere dummodo offerres quanti mea interesset non eripi, aut si mihi ædes tuas fruendas locaueris, licere tibi prohibere me frui præstando quanti mea intersit frui, aut si mihi rem tuam vendideris quam nolis tradere cùm possis, concedendum esse tibi vt inuito me eam retineas si modo consequar quāti mea intersit tradi, contra id quod Paulus scribit lib.4. sentent. titu. De iudicato, Denique licet culpa omnis, & mora, & contumacia, purgari tandem possit præstatione eius quod interest, quoties tamen aliquid aliud est in obligatione, non magis licet debitori offerendo id quod creditoris interest obligationem eludere quàm aliud pro alio inuito creditori soluere. l.2.§.1. D.de reb.cred. Non igitur potest debitor vt se obligationis vinculo eximat obijcere creditori *Doce tua interesse* si agat creditor ex conuentione, cùm nec si in obligationem aliquid deductum sit pro eo quod interest, cogendus tamen sit creditor

probare

probare quòd sua interfit l.38.§.alteri de verb.oblig.l.vlt. D. de Præt. stipul. Rurfus nec illud fieri poteſt vt probet debitor nihil intereſſe creditoris vtrũ in hac, vel in illa ſpecie nummos recipiat. Eſt enim ea mera negatio facti quæ cùm nec loco, nec tempore vllo coarctata ſit probari per rerum naturã non poteſt, l. actor 23.C.de probat.l.adſeueratio 10.C.de non numer.pec. Illud itaque conſequens eſt, vt conuentioni omnino ſatisfacere debitorem oporteat. Neque verò ſimilis eſt ratio creditoris qui aliquid ſtipulatus fuerit ſine cauſa, vt in d. l.2. §. circa de dol. except. Iuſta enim hic conuentionis cauſa illa eſſe poteſt, quòd eiuſdem ſpeciei nummos debitor à creditore mutuos acceperit l.3. de reb. credit. quòdque non aliter fortaſſe contracturus fuiſſet creditor, vt, & Pariſien. ipſe fatetur ad finem num.690 facit l.pure 5.§.pen. de dol.except.l cùm te 6.C.de pact.int.empt & vend.

Ex quo illud etiam apparet quàm parùm ſubtiliter ſcripſerit ille d. nume.691. non debere nocere debitori quòd ſummam integram non offerat in ſpecie debita, ſi modò quod deeſt tam modicum ſit, vt ob id nihil creditoris intereſſe videatur ex l. quamuis. 32. de condict. & demonſtr. Bald. in l. pro hęreditaris col. 2. C. de hęred. action. Ant. Corſet. in tract. De minimis. Conſtat enim, imo verò in mora eſſe debitorem, niſi totum, & integrum offerat quod debet ſi ſit liquidum, adeò vt etiam pro eo quod nondũ liquidum eſt cauendum ſit de ſoluendo ſtatim atque liquidatum fuerit, eoque iure vtimur ex l. ſtatu liber rationem 5.l.ſeruus 34.§.vlt.D.de ſtatulib. facit l. obſignatione totius 9.C.de ſolut.l.1.§.quamuis autem D.de collat. bonor. Cuius rei ratio illa eſſe poteſt quòd qui partem debiti ſoluit non ſolum non liberetur in totum, ſed ne quidem pro ea parte quàm ſoluit, cùm non poſſit pars dimidia obligationis (quæ ſcilicet indiuidua ſit) perimi inuito creditore l.ſi non ſortem 26.§.ſi decem, & §.vltim.D. de condict.indeb. niſi cõuenerit vt per partes ſolutio fieri poſſet.l.tutor 41.§.Lucius de vſur. Quælibet enim ſumma, & quantitas ab extremo numero ſpeciem recipit, id eſt centum aureorum quantitatem dicimus, quam centeſimus aureus conſtituit cap.cui de non ſacerdotali vbi Domin.de præb in 6. Couarr.lib.1.var.reſolut.cap.2.num.5. ver.6. pro eadem opinione. Vt proinde ſi centeſimus ille aureus vel vnus debit ſicut non poſſis dicere ſolutos centũ aureos, ita nec cõſequenter ſolutum vllo modo id quod debetur. Fateor eum qui decem debeat ſi partem ſoluat volenti creditori, in parte obligationis liberari l.ſtipulatus 9.§.qui decem D. de ſolut.l.8. de eo quod cert loc. Sed vt accipiat partem inuitus creditor cogi non poteſt. Fateor receptum eſſe humanius facere Prætorem ſi actorem compellat ad accipiendam partem debiti quæ offeratur, quia licet iuris ratio repugnare videatur, ad officium tamen eius pertineat lites diminuere, vt Vlpianus loquitur, aut potius, ni fallor, Tribonianus in l. quidam 21. de reb. cred. Sed id eò pertinet, vt ſaluum tamen maneat integrũ ius pignorũ l.vlt.D. quibus mod.pig.vel hypoth. ſoluit. item ius exigendarum vſurarum totius ſummæ acſi nulla debiti pars ſoluta eſſet d.l.Tutor 41.§. Lucius D. de vſur. Alioqui damno afficeretur creditor ſi per partes ſolutionem accipere cogeretur, cùm

solutio, & exactio partium magna persæpe incommoda habeat. l. 3. D. fam. ercisc. Et sanè, vt iam indicaui, nescio an Triboniano potius, quàm Vlp. adscribere debeam quod in d. l. quidam scriptum est ab illis verbis. Sed in vtraque causa ad finem vsque legis, quippe qui nullo alio iuris loco scriptum videam, cogendum creditorem partem vllam debiti accipere si non totum offeratur. Propter quam causam tot locis adeò diligenter tractant Iurisconsulti, an & quibus casibus non videatur solui solidum, sed minus, quàm oporteat, vt in l. solidum 85. l. etiam 27. D. de solut. l. minus solutum 32. l. verbum amplius 82. de verbo. signif. iunct. l. non potest 117. eo. & passim docent nihil prodesse debitori partem soluere, licèt maiorem siue ad euitandam pœnam. l. hęredes 25. §. idem iuris. D. fam. ercisc. l. stipulationum. 5. §. vlt. de verb. oblig. siue ad inducendam pignoraticiam. l. in executione 85. §. pen. D. eo. l. si rem 9. §. omnem D. de pig. act. siue ad sistendum cursum vsurarum totius summæ. d. §. Lucius, siue ad impediendam pignorũ distractionem. l. si residuum. 5. l. quandiu non est integra 6. C. de distr. pig. l. si necessarias 8. §. si vnus, & seq. l. solutum 11. §. si creditori D. de pignor. act. l. 1. C. de fideiuss. Etiamsi vel modicum in debito perseueret, nec si de sorte tantùm, sed, & si de vsuris duntaxat, inquit l. 2. C. debit. vendit. pignor. imped. non poss. quia pignoris ius est indiuiduum l. rem hęreditariã 65. D. de euict. Siue denique ad consequendam libertatem, quę rerum omniũ fauorabilissima est. Nam non solum si decem iussus dare, & liber esse det quinque, placet non peruenire eum ad libertatem, nisi totam dederit adeoque nec alienari partem illam nummorum quæ soluta sit l. statuliberos 5. §. si decem 5. D. de statulib. Sed, & si decem aureos soluat singulos, hoc est in dies singulos si fortè liber esse iussus sit sub ea conditione, Si decem aureos heredi infra decem dies proximos solueret: potest dici eum non implesse condicionem. Quomodo legendum esse arbitror negatione addita in l. si peculium 20. §. quædam D. eodem. Aperta enim est Pauli sententia aliam causam esse aureorum, aliam operarum, quas exhibere statuliber iussus sit. Operæ necessario singulæ edendæ sunt. Nam cùm operæ nihil aliud sint quàm diurnum officium l. 1. & 3. Digest. de oper. libert. l. 2. Dig. de ann. legat. necesse est, vt per singulos dies dentur. At aurei simul dari possunt. Non igitur sunt singuli soluendi, sed omnes simul. Id enim est quod initio illius §. Paulus monet quasdam conditiones sui natura non posse eodem tempore impleri, sed necessariam habere temporis diuisionem, vt intelligamus alias quæ sunt eiusmodi vt sui natura possint eodem tempore impleri, non posse recipere temporis diuisionem in solutione. Proinde in versi. igitur, particulæ, & si quæ leguntur disiunctæ quasi ampliationem significent, coniungendæ sunt, ac si scriptum esset Igitur quamuis singulos aureos det statuliber. Quo casu nemo dubitaret, quin sequentia sic concipi deberent potest dici eum non implesse conditionem. Præsertim inspecto eo quod mox subijcitur Alia causa est operarum, vt differentia hac parte sit aliqua inter solutionem aureorum, & operarum: quæ aliter sanè explicari nullomodo potest. Itaque ei cui libertas data est sub ea conditione, Si decem aureos hęredi dederit

derit infra decem dies proximos hactenus fauebimus, non vt singulos aureos singulis diebus dare possit, sed vt decem aureos integros possit primo si volet die soluere, atque ita non expectato vndecimo libertatem consequi? l. si ita fuerit 41. §. vltim. D. de manum. testam. quod debiti operis diuersum est. Adeo enim decem dies præteritos esse oportet, vt nec si heres in mora sit operas accipiendi, repræsentetur tamen libertas ante decimum diem præteritum dict. §. quædam. Quòd si ne quidem fauore libertatis Vlpiani temporibus obtinuit, vt soluere posset statuliber partem debitæ quantitatis. Imo verò vt nec si integram quantitatem per partes soluisset, impleuisse conditionem videretur. Planè non video, quo casu verè potuerit Vlpianus scribere in dicta l. quidam 21. de reb. credit. humanius facturum videri Prætorem, si actorem compulerit ad accipiendum id quod offeratur. Me etiam illud mouet, quòd vt alio loco scripsimus, non erat officium illud Prætoris, vt pronunciaret, an partem debiti inuitus creditor accipere cogendus esset, sed quoties facti quæstio occurrebat ex litis contestatione solebat Prætor iudicem dare qui de facto cognosceret, & pronunciaret, quòd ea res alioqui maiestate tanti magistratus indigna videretur, vnde illud est, quod Cicero ad Quintum fratrem, Quid? Prætor soletne iudicare deberi? Itaque Prætoris officium aliud non erat nisi vt litem apud se contestari pateretur, ea contestata si facti emergebat quæstio daret iudicem, postremo dati iudicis sententiam exequeretur l. cùm Prætor 12. in princip. & §. 1. l. iudicium soluitur 58. D. de iudic. l. quod iussit 14. l. à Diuo Pio 15. in princip. D. de re iudicat. mansitque ius illud quousque abrogatum fuit l. 2. C. de pedan. Iudic. Quamquam si litis contestatio facti quæstionem, & obscuritatem nullam pareret, Prætoris erat pronunciare, an res petita deberetur, necne l. Titiæ 35. §. 1. vbi est textus in hanc rem elegans nec ab vllo, quod sciam, animaduersus D. de aur. & argent. legat. Porro quod in d. l. quidam scriptum est ab Vlp. an. in priore legis parte, ostendit satis tractasse illum de eo casu quo post litem cõtestatam acceptum esset iudicium datusque iudex, illis verbis partem duntaxat iudicio persequi. Iudicium enim est quod apud iudicem datum exercetur. Ius verò quod apud Prætorem l. 3. §. si quis ad pedaneum D. ne quis eum qui in ius vocat. est vi eximat. l. penultim. vers. alia significatione D. de iustitia, & iur. Vnde illa etiam differentia ius dicendi, & iudicandi tit. C. ne quis in sua caus. iudic. vel ius dicat. itẽ distinctio eius tituli, Ne quis eum q in ius vocat. est, & illius De eo per quem fact. erit quomin. quis in iudic. sist. Igitur de iudice dato non de Prætore Vlpia. sensit in d. l. quidam, atque ideo non nisi imperitè potuerunt verba illa subjici sed in vtraque causa humanius facturus videtur Prætor. Denique moueor quòd ratio illa prorsus inepta sit cùm ad officium eius pertineat lites diminuere. Fateor id maximè Prætori propositum esse debere vt litigantium controuersias quantum facere põt dirimat, l. 1. §. inde quæritur. D. de ope. no. nuncia. l. si cuius 13. §. sed si inter duos, alias l. æquissimum. D. de vsufr. ac proinde vt si dirimere prorsus nõ possit saltẽ diminuat. Sed cũ petenti decẽ quinque duntaxat offerun-

offeruntur, licet cogat Prætor creditorem quinque accipere, lites tamen nullomodo diminuit. Vna siquidem tantùm lis erat de decem debitis, quæ ipsa manet perinde grandis si acceptis quinque necesse sit creditori alia quinque persequi, acsi decem tota vna eademque actione persequeretur. Imò videtur lis hæc quæ pro quinque superest, tantò grauior esse priore quanto grauius sit pro re minima quàm pro magna litem suscipere. Itaque minuitur quidem hoc casu quantitas de qua lis est, sed non ipsa lis aut litis materia, in quo turpiter sanè errauit Tribonianus, litem pro ea quantitate de qua lis fit, imprudenter accipiens. Et verò sententia hæc vt cogatur creditor partem debiti oblatam accipere, ex eo iniqua esse dignoscitur, quòd cùm debitori non faueat cui nimirum ea partis solutio prorsus inutilis, & sine effectu futura sit ex ijs quæ supra diximus, creditori tamen multùm noceat cuius interfit vnica potius solutione totum debitum accipere. Quin, & videri possit fauorabilius debitori ita ius constitui, vt non cogatur creditor partem debiti oblatam recipere. Sic enim fit vt moram non videatur pati creditor qui plus petit quàm ei debeatur, etiamsi pars quæ debetur non offeratur, nisi partem accipere paratum se profiteatur l. qui solidum 78. in princip. de legat. 2. Cùm si ita ius esset vt pars debiti vel inuito solui posset vtique moram in parte debita faceret debitor qui eam partem non solueret creditori, totum licèt iniustè petenti. Sanè cùm duplex debitum est licèt sub eodem pignore cogendus est creditor alter si offeratur accipere saluo iure pignoris l. vlt. D. quib. mod. pig. vel hypoth. soluit qui locus tantò magis ostendit si vnum, & idem debitum sit non esse cogendum creditorem debiti partem accipere. Alioqui nulla esset ad eum locum dubitandi ratio. Et verò cur sit melioris condicionis qui partem inficiatur debiti vt decem per partes soluat si ex postfacto constet debere eum decem, quàm qui totum debitum bona fide agnoscat? Hunc siquidem fatentur omnes non posse soluere partem debiti si creditor nolit accipere. Nec sanè ad hunc casum pertinet dict. l. quidam. Triboniani igitur non Vlpiani est ea additio Sed in vtraque causa. Videturque in possessore hereditatis speciali quam ratione constitutum esse vt permittatur ei partem hereditatis defendere; parte verò cedere l. permittendum 8. D. si pars hered. pet. vbi ratio redditur, quòd nihil prohibeat aliquem totam hereditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere, de altera parte controuersiam non facere. Sensus est, ni fallor, eum ad quem pars hæreditatis pertineat in ea causa esse vt totam iustè possidere possit. Quid enim si alius nullus heres appareat? In eoque melioris est condicionis possessor quam petitor hereditatis. Petitor enim suam tantùm partem petere potest quandiu coheredes exclusi non sunt, aut repudiatione aut tempore, licèt nondum adierint l. 2. D. eo. Possessor autem possidere totam potest donec adsit qui controuersiam velit illi facere. Ideoque cùm ita faciat suo veluti iure, nec ei possit quicquam imputari, cur in illum vsque diē totam hereditatem possederit quam sciebat non nisi pro parte ad se pertinere, permitendum illi est, idest

contra-

contra solitas iuris regulas indulgendum, vt de tota hæreditate conuentus possit partem defendere, alia verò parte cedere, hoc est, vt pro alia parte de qua non vult contendere condemnationem pati non cogatur, iu fundo secus est. Aliquid enim est, quod prohibet ne fundum totum possidere iustè possit is, qui sciat non nisi dimidiam fundi partem ad se pertinere, illud videlicet, quòd fieri nequeat, vt qui fundi partem aliquam habeat eum totum ex eodem titulo, nec vlla superueniente noua causa retineat. Rerum enim singularum dominia non nisi singulis distinctisque titulis, & rationibus acquiri possunt. Propter quā causam, & in d.l. quidam, non de petita hæreditate, sed de petito fundo nominatim Vlp. loquitur. Is igitur qui fundum totum possideat, si pro toto fundo cōueniatur, cogendus est totum defendere, hoc est pro ea saltem parte pro qua non vult defendere pati condemnationem. Dices, at quid actoris interest, vtrum patiatur condemnationem reus, an cedat liberè? Respondeo, interesse non solum propter impensas, & fructus, sed etiam vt habeat petitorius firmius ex re iudicata, quàm ex sola rei declaratione. Dicet aliquis pro Triboniano prima illa legis verba quidam existimauerunt ostendere apertissimè Vlpianum eo loco non tam suam, quàm aliorum referre sententiam, quam nec probasse videatur. Verisimiliter igitur esse eodem contextu expressisse. Vlp. quid ipse sentiret. Verùm facile est respondere Tribonianum si totam Vlpiani sententiam peruertere voluit, & ad suum sensum accōmodare, non minus immutasse principium, quàm finem legis, vt congruerent prima vltimis. Sanè obseruaui sæpius nihil esse Triboniano familiaris, siue in dictandis Iustiniani Constitutionibus, siue in corrumpendis Iurisconsultorum responsis, quam vt humanitatis prætextu veram certamque iuris rationem eludat. Denique si æquum est cogi creditorem, vt inuitus partem debiti accipiat. Eadem ratione cogedus erit lite pendente totius debiti adiudicationem prouisionalem etiam inuitus accipere si debitor offerat, quod tamen falsum est, & alio iure vtimur, non solùm propter onus cautionis, quod creditoribus hoc casu irrogari solet, sed etiamsi cautionem remittat debitor, quia interſit creditoris debitum recipere absque periculo vllo restitutionis, & ex plena condemnatione potius, quam ex interlocutoria. Et sanè vtroque casu pronunciat Iudex non solum vltra petita, quod nec licet, sed etiam contra petita, qui inuitum creditorem cogat accipere id quod nolit.

Ergo vt ad propositam disputationem redeamus si debitor non offerat in specie debita summam integram, nihil ei proderit oblatio etiamsi modicum duntaxat, & quantuluncunque desit. d.l.2.C. debit. vendit. pignor. imped. non poss. Imò nec solidum dicetur solutum si qd vel de vsuris desit. l.4. §. de solido. D. de fideic. libert. neque ad hunc casum pertinebit, quod dici solet Prætorem non curare de minimis vulg. l. scio. 4. D. de in integ. restit. l. si quis affirmauit. 9. alias. l. si oleum. §. vlt. cum seq. D. de dolo. l. res bona fide 54. de contrah. empt. nec esse attendendas, aut à Iudicibus admittendas inanes subtilitates, l. sicut 8. §. si debitori. D. quibus mod. pignor. vel hypoth. soluit. In ijs enim quæ ex contra-

contractu, & conuentione descendunt, districtè obseruandum est, vt exactissimè seruentur omnia nec iuri alteri quæsito vnquam derogetur. Eaque mera æquitas, non iuris subtilitas dici debet. Nisi fortè poneres eum qui centum aureos obtulisse se putabat, & recusante creditore obsignauerat in calculo errasse. Illo enim casu excusandus est si sit verisimilis error calculi puta in vno aureo, aut in pluribus secundum debitæ summæ quantitatem, argum.d. l. quamuis 32. de condit. & demonstr.

Maior verò eiusdem Parisien error in eo est, quod putat.d. numeri 691. si sors numerata sit in varijs speciebus puta in centum solatis, centum coronatis, centum ducatis, centum rosatis, sufficere totam reddere in vna specie, nec admittendum pactum contrarium tanquam nimis captiosum, & onerosum. Nam imo verò quanto maior est diuersitas specierum, quæ debentur, tanto facilior est debitori solutio in ijsdem speciebus, propter quam causam, & Edicto Gallico ita comparatum est, vt quod in aureis debetur soluendum sit partim in aureis, partim in pecunia argentea digniore puta in libris, & capitatis, partim in moneta minutiore, vt scilicet debitoribus faueretur. Cùmque pacta conuenta, quæ neque contra leges sint neque contra bonos mores perpetuo seruari oporteat, id tamen eo potissimum casu admitti debet de quo Parisien. tractat, hoc est quo eædem species de quibus reddendis conuenit numeratæ sint debitori, cur non easdem, hoc est eiusdem materiæ, & formæ debeat ex conuentione quas ex natura contractus nulla etiam inita conuentione deberet, nisi consuetudo esset in contrarium? Sed, & cum aliquando in Senatu ex facto disputaretur, an valeret pactum vt mille aurei in moneta Sabauda crediti, & tribus libris regijs æstimati redderentur in moneta regia, pronunciauit Senatus valere, quia nihil in eo fiat contra substantiam mutui quæ illa est vt tantundem reddatur, licet fiat contra naturam contractus quæ requireret vt in eadem bonitate, & qualitate materiæ redderetur. Vulgata enim est nostrorum sententia, Substantialia contractus pacto immutari non posse, Naturalia posse: de quo tractant nostri ad l. singularia de reb. credit.

Quod verò idem Parisien. existimat, ijsdem speciebus redditis, si medio tempore contigerit augeri vel minui æstimationem aureorum non eundem numerum reddi debere, sed vel minorem si aurei valor creuerit, vel maiorem si decreuerit, etiamsi nominatim conuentum sit vt idem numerus reddatur, improbabilius sanè est quàm vt refutari debeat, satisq; conuincitur ex ijs quę supra diximus, cum probauimus, etiamsi æstimati sint aurei, siue demonstrationis, siue taxationis causa, eundem nihilominus aureorum numerũ deberi, licet aliter atq. aliter; quod quoniam inde sciri potest, hic non repetemus. Multò igitur magis si aurei non sint æstimati: at si de ijsdem duntaxat non etiam de totidem speciebus reddendis conuenerit, nec ęstimatio vlla aureorum facta sit, certum est totidẽ deberi aureos, nec nisi superuacuam esse posse conuentionem de eodem reddendo numero, siue aureorum valor creuerit siue decreuerit, quia cùm hoc casu non possit æstimatio esse in

ſolutione,nulla debet æſtimationis haberi ratio,ſed id omnimodo ſol uendum eſt,quod debetur,& de quo ſoluendo cõuenit,ac proinde eæ-dem totidemq; ſpecies Nam & cùm aurei ſimpliciter debentur, eo nõ addito,vt reddantur in ijſdem ſpeciebus,diximus tamen cap.4. eundẽ aureorum numerum deberi ſiue in aureis reddantur, ſiue in æſtimatione præſentis temporis.Multò igitur magis totidem ſpecies reddi oportet cùm de ijſdem reddendis conuenit.Hoc ita tamen ſi non ſit mutata aureorum bonitas intrinſeca.Etenim ſi mutata ſit, ſiue aureorum valor creuerit,ſiue decreuerit,ſiue idem manſerit,æquum non eſt eũdem numerum aureorum deberi, ſed vel maiorem ſi bonitas diminuta fuerit,vel minorem ſi aucta,ſiue æſtimati aurei, ſiue non ſint , vt probauimus.ſup.d.cap.4. Perpetuò ſiquidem verum eſt habendam rationẽ bonitatis intrinſecæ ſiue nummum conſideres quatenus maſſam,quomodo cõſiderari etiam debet,vt vſum ſuum improprium habeat,ſiue quatenus nummum,& in vſu proprio,quoniam vſus ille proprius,aut maior,aut minor eſt apud cæteras gentes pro quantitate,& bonitate materiæ non pro arbitrio huius, vel illius Principis , ſiue de ea re pactum nullum interuenerit,ſiue interuenerit. Tãtùm abeſt,vt verum ſit,quod auſus eſt Pariſien.dicere pactum non valere.Cur non enim valeat , & in mutuo æquè vt in cæteris contractibus,in quibus fatetur ille nume. 817.in fin.facilius admitti poſſe pactionem . Nam vt taceam generalem illam regulam pactorum ſeruandorum.in l.1.de pact.l.1.D. de conſt. pecu.quid æquius,aut iuſtius eſſe poteſt quàm vt quod redditur ſit eius bonitatis,& qualitatis cuius datum fuerat?Et,ſi propter incertum æſtimationis extrinſecæ valet pactum quo nummus ad certam quantitatẽ extrinſecam æſtimatur,vt diximus c.2.Cur non valebit pactum , quod etiamſi expreſſum non ſit , tacitè tamen ineſſe intelligitur , De eadem bonitate,& qualitate reddenda.l.3.de reb.cred.Atq; hanc eſſe commu nem,& indubitatam noſtrorum ſententiam tam in ſcholis,quàm in foro fatetur ille d.nu.813.poſt Purpurat.in d.l.cum quid uum. 16.

Nec ad rem pertinent,quæ ille in contrarium obijcit.num.814. Ait primùm ſicut vſum monetæ ita definitionem probitatis illius eſſe iuris publici.l.1.D.de contrah. empt. Ergo pactionibus priuatorum mutari non poſſe l.ius publicum.D.de pact. Igitur ſufficere debitam pecuniam ſoluere ſecundum vſum , & probitatem publicè definitam tempore ſolutionis . Neganda eſt conſecutio. ſi debitam pecuniam intelligas debitum numerum aureorum , qui mutui tempore huius erant , vel illius bonitatis,aut ponderis . Fieret ſanè contra ius publicum,& argumentum concluderet , ſi creditor recuſaret accipere ſolutionem in aureis nouis , licèt intrinſecus diminutis . Cùm enim authoritate nitantur publica , non poteſt recuſari ſolutio,quæ in ijs offeratur. Sed illud contendo tanto maiorem numerum præſtari debere , quanto ſunt deteriores creditis , vt quod quantitati deeſt , & ponderi, numero compenſetur . Neque enim quærendum eſſe de æſtimatione cum aurei ſunt crediti , præſertim cum in ijſdem ſpeciebus reddendi ſint , nec rurſus de numero tantum (ne alioqui admittamus , quod omnium iudicio falſum eſt , ſufficere vt totidem aureos reddat debitor , licèt intrin-

intrinsecus, & extrinsecus diminutos,) sed de magnitudine, pondere, & bonitate materiæ ex qua sumitur tota ratio valoris impositicij. d.l.1.de cont.empt.

Obijcit secundò non licere pecuniam publicam maiori, vel minori precio dare, vel accipere quàm sit publica indicatura.l.1.C.de vet.num mism.potest.lib.11. Igitur non posse fieri pactum in contrarium, sed non obstante pacto debere recipi secundum publicam æstimationem. Respondeo, quod proximè dixi, eum qui sit aureorum debitor, aut creditor non illud inspicere debere cuius æstimationis sint aurei præsertim cùm eædem species reddendæ sunt, sed tantum quinam aurei debeantur, vt ijdem soluantur. Porrò alij deberi non possunt, quàm qui sunt crediti. Proinde eiusdem materiæ, bonitatis, & ponderis cuius erant qui fuerunt crediti: alioqui sequeretur pro nummis aureis solui posse ferreos, aut æreos, si eandem publica lege habeant æstimationem; quod tamen absurdum fuerit. Nam cuiuscumque æstimationis sint aurei, semper verum est dicere maioris futuros esse æstimationis, si non fuissent diminuti, aut minoris si non fuissent aucti, nisi in id absurdum recidas, vt putes solam formam characteris esse inspiciendam, non etiam magnitudinem, & pondus materiæ, quod esset contra.d.l.1. C.de vet.nummism.potest.

Obijcit tertiò non posse pecuniam publicè signatam promitti, vel in dispositionem deduci tanquam massam, sed solum tanquam pecuniam, nec posse à priuatis, quantumcunque dominis conflari, vel in alium vsum conuerti corrumpendo substantiam, & destinationem monetæ publicæ. Igitur nullo modo posse sustineri pactum de diuersa probitate monetæ à publica nunc currente, siue pecunia consideretur, vt moneta siue, vt massa. Neganda primum est propositio. Cùm enim pecunia constet ex materia, quæ ipsa suam habeat æstimationem potest vtique de nummo aureo contrahi tanquam de massa auri, siue permutando, siue alia qualibet ratione dummodo non conflettur pecunia nec corrumpatur à priuatis. Sed & nihil vetat priuatum hominem tanquam dominum aureorum vendere aureos magistro monetalium qui publicam cudendæ monetæ potestatem habeat, vt ij aurei, si fortè sint maioris ponderis, quàm cæteri qui cudi solent, conflentur, & ex ijs noui aurei fiant minoris ponderis. Quòd cum euenit pluris eos sanè comparari necesse est, sicut ex contrario si noui aurei sint meliores, necessario conflandi sunt veteres, qui cum non sint debiti ponderis nullam habere possunt publicam æstimationem dict.l.1. C.de veter. nummisma.potest. Porrò cum vendentur, vt ex ipsis boni aurei conflentur, necesse erit tanto minoris vendi quanto minus habebunt materiæ. Creditoris igitur semper interest, vt si aurei sint diminuti intrinsecus soluatur ei de veteribus, licet nouorum maior sit, quàm veterum æstimatio extrinseca, quia verum est, vt dixi, tantò maioris futuros aureos æstimationis, quantò maioris futuri sint ponderis. Et ex contrario si aucti sint aurei, semper debitoris interest soluere ex veteribus potius, quam ex nouis, licet minor sit auctorum, quam est [illegible] te augmentum extrinseca æstimatio, quoniam, tanto minoris æsti[illegible]tio-

nis futuri sint aurei quanto minoris erunt ponderis. Secundò dico licitũ esse nummos etiã quatenus nummos, & ea ratione permurare nonnullo ab alterutra parte concesso alteri precio, etiam inter priuatos. Sic enim concludit Dyda.d.cap.7.num.4.conclus.3.vbi ait quòd licet primus, & proprius vsus pecuniæ sit ad emendũ, & vendendum, vt sit alterius rei precium d.l.1.de contr. empt. Ita vt quod ad hanc partem nulli liceat transgredi æstimationem eius à lege taxatam, est tamen, & alter pecuniæ vsus improprius, nempe vt permutetur pecunia cum pecunia, & ad hoc non habet à lege taxatam quantitatem nec valorem, sicut nec cæteræ merces, vt docet Thomas lib.2.de regim. Princ. cap. 14. Syluester in verb. vsura 4. quæst.2. & 3. Atqui commodo isto vtendi pecunia tanquam merce priuaretur aut saltem damnum in eo pateretur creditor, qui accipere cogeretur aureos intrinsecus diminutos. Sicut, & creditor qui cogeretur soluere aureos intrinsecus auctos. Vt ergo neuter damnum sentiat necesse est ita ius constitui, vt intrinseci augmenti si quod acciderit, itemque diminutionis intrinsecæ ratio omnino habeatur. Tertiò negari potest consecutio. Etsi enim pacto fieri non potest vt tanti non sit publicus aurei valor quanti publicè definitus est, fieri tamen facilè possit vt præstetur ad certam æstimationem extrinsecam, quæ alia sit quàm publica. Alioqui reijciendæ essent pactiones omnes De aureis æstimatis quod falsum est, vel fatente ipso Parisien.nu.816.ad fin.vers. tertium autem. Quod cũ ita sit, illud quoque longè facilius admitti debet valere pactũ De reddendis aureis in eadem bonitate intrinseca, quia in eo nihil fit contra legem publicam quę cùm statuit vt nummi talis ponderis talem habeant ęstimationem, non prohibet quominus maioris sint æstimationis, qui maioris sint ponderis, aut minoris æstimationis qui minoris sint ponderis. Imò hoc ipsum satis constituit eo solo quòd materiæ quæ sit huius certi ponderis det talem æstimationem. Quanquam enim aurei, qui non sunt debiti ponderis, sed vel maioris, vel minoris nullam habent certam, & à lege statutam æstimationem, quæ res Parisien. imposuit, certum tamen est ex relatione ad certam æstimationem illam quæ certo ponderi statuta est, quòd aurei qui tanto plus, aut minus habent ponderis, tanto plus quoque habere debeant, vel minus extrinseci valoris. Cuius augmenti vel diminutionis vtilitas euidens apparet non tantum si aurei conflandi dentur monetario publico, aut cùm alia pecunia permutentur, quod vtrunque fieri posse diximus, sed etsi velit quis aureos in emptiones, & negociationes impendere. Nemo enim dubitat quin apud cæteras gentes ex quarum vsu, & cómercio toties diximus discernendum verum nummi valorem imposititiũ, pluris futurus sit aureus qui plus habiturus sit ponderis, quàm qui minus. Nimirum quoniam plus potest apud eos magnitudo, & pondus materiæ quàm authoritas extranei Principis cuius sit character. Propter quã causam prohibitum est lege Cornelia de falsis, ne liceat nummos publicos radere.l.quicunque 8.D.ad leg.Cornel.de fals.id est in superficie plana diminuere, at nec eorum circumferentiam circumcidere.l.1.C.Theod.de fals.monet. & tit.eod.C. si quis solidi circulum exteriorem

potuit: Negandum id eſt. Quia imò vero ſi non deduceretur augmentum intrinſecum, plus redderet debitor quàm acceperit, non quidem in numero, ſed in quantitate, & pondere, cuius ſemper habenda ratio eſt, cùm ex pondere ſumatur proportio valoris extrinſeci. Ergo vt reddatur tantundem non plus, deduci oportet augmentum intrinſecum. Itemquem ex contrario ſuppleri diminutionem intrinſecam ne minus alioqui ſoluere videatur qui ſoluit in ſpecie diminuta, vt patet ex ſuperioribus.

Quod poſtremo obijcit debitorem non teneri ſupplere verum, & efficax decrementum intrinſecum, ac proinde nec poſſe deducere augmentum intrinſecum per locum ab eadem contrariorum diſciplina, apertè præſupponit falſum. Diximus enim, & probauimus perinde ſuppleri debere intrinſecum decrementum atque intrinſecum augmentum deduci. Sicque argumentum hoc in ipſum retorquetur, vt eadem ſit contrariorum diſciplina.

Sed videamus, an valeat pactum illud, vt intrinſecæ bonitatis ratio nulla habeatur, hoc eſt vt ſiue creſcat, ſiue decreſcat bonitas intrinſeca eundem aureorum numerum reddere ſufficiat. Dico diſtinguendum eſſe, inter augmentum, & diminutionem. Si conueniat vt augmentum non poſſit deduci, non valet pactio. Perinde enim eſt, acſi conueniret, vt centum creditis redderentur centum, & viginti, quod fieri non poteſt. l.ſi tibi 17. D.de pact.l cùm vltra 9. C.de non numer. pecun. At ſi conueniat vt diminutio non ſuppleatur, valebit pactum, in fauorem debitoris. Perinde enim fuerit acſi conueniret, vt creditis decem non redderentur niſi nouem, quod pacto fieri poſſe cõſtat, adeo vt ipſo iure non niſi nouem debeantur. d.l.rogaſti 11. §.ſi tibi de reb. credit. Ratio diſſimilitudinis non illa eſt, quòd fauorabilior eſſe debeat debitor quàm creditor, ſed ex natura contractus mutui propterea, quòd non poſſit contrahi re obligatio ſupra quam datum ſit, vt in maiorem quantitatem, quàm quæ numerata ſit debitor obligetur. Poſſit tamen infra qtàm datum ſit, ideſt ita vt in minorem quantitatem, quàm quæ numerata ſit debitor teneatur.

Si trecentæ libræ creditæ ſint in centum aureis quorum æſtimatio poſtà creuerit, vel decreuerit, quid debeatur. Cap. VIII.

Ractauimus hucuſque caſus omnes quibus aurei debeantur, ſiue æſtimati, ſiue non æſtimati, & ſiue aureorum valor intrinſecus aut extrinſecus creuerit, ſiue decreuerit. Nunc videndum eſt, quid ſi trecentæ libræ ſint creditæ in centum aureis, quòd eo tempore centum aurei non niſi trecentis libris digni eſſent, poſtea vero aureorum valor extrinſecus creuerit, ita vt ſolutionis tempore idem aureorum numerus quadringentis libris æſtimetur. An centum aureos reddi oportebit, an libras trecentas, an potius quadringentas? Idemq;

ex contrario tractari poteſt ſi mutui tempore quadringentis libris æſtimabantur centum aurei, ſolutionis vero trecentis tantum. Et communis noſtrorum ſententia eſt videri hoc caſu centum aureos venditos ad æſtimationem trecentarum librarum, ideoque tanti ſemper æſtimandos, nec vnquam aut pluris aut minoris quoties libræ redduntur. Sed ſi tamen malit debitor aureos ſoluere eſſe in ipſius facultate, & electione, ita vt ad eam quæ ſolutionis tempore præſens eſt æſtimationem accipere creditor teneatur. Sic Dydac. Couarr. dicto cap. 7. concluſ. 9. & 10. ex Bart. in l. Paulus 99. quæſt. penult. de ſolut. Albert Brun. in tractat. De augm. & diminut. monet. concluſ. vltim. limit. 8. Curt. iun. conſil. 24. numer. 6. & Socin. conſi. 6. lib. 1. Ange. in l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle 57. D. de ſolut. per illum textum in quo Vlpianus ſcribit. Si quis ſtipulatus fuerit decem in melle, ſolui quidem mel poſſe, antequam ex ſtipulatu agatur, ſed ſi ſemel actum ſit, & petita decem fuerint, amplius mel ſolui non poſſe. Ego vero vt rem iſtam apertius diſcutiam, illud primum ſtatuendum arbitror ex communi noſtraque opinione, non poſſe id locum habere illo caſu quo aurei ſint intrinſecus diminuti. Nunquam enim licet debitori aureos intrinſecus diminutos reddere in eodem numero, ſed quod quantitati, & ponderi deeſt ſupplere debet in numero, ne alioqui in eius poteſtate ſit minus ſoluere. In eoque omnes conueniunt, excepto Pariſien. & alijs perpaucis, quorum ſententiam, & obiectiones abundè ſupra refutauimus. Procedit igitur cùm idem aureorum manſit valor intrinſecus (nam ſi eſſet auctus nunquam eligeret debitor, niſi valde ſtultus in aureis ſoluere) extrinſecus verò diminutus eſt. At videamus ne hoc caſu aliud potius dicendum ſit. Illud enim conſtat ſiue crediderim tibi libras trecentas in centum aureis, ſiue ſtipulatus ſim, non aureos eſſe in obligatione, ſed libras: dicta l. ſi quis ſtipulatus. Inde igitur fit, vt non poſſim à te centum aureos petere, ſed libras, ac proinde trecentos cùm trecentæ in ſtipulatum deductæ ſint aut creditæ. Vnde fit etiam, vt ſi centum aureorum valor creuerit vſque ad quadringentas, non tamen poſſim petere quadringentas eiuſdem bonitatis, & qualitatis, cuius erant trecentæ obligationis tempore, quia nimirum fieri nequeat, vt quadringentæ in trecentis contineantur. In eoque differt obligatio centum aureorum ab obligatione trecentarum librarum. Nam ſi centum aurei deberentur, iam ſupra diximus, quod licet mutui tempore trecentis tantùm libris æſtimarentur, ſi tamen eorum æſtimatio creuiſſet vſque ad quadringentas, reddendi eſſent centum aurei, & ſoluendi, aut in iiſdem totidemque ſpeciebus, aut in libris quadringentis, nimirum quoniam, vt trecentæ libræ commutari poſſint in quadringentas, fit mediante aureo qui debetur, quique duplicem habuit æſtimationem. At cùm aurei non debentur, medium nullum eſt per quod fieri poſſit, vt libre trecentæ euadant in quadringentas. Trecentæ igitur omnimodo debentur. Nec hoc caſu quærendum eſt an aurei ſint in ſolutione. Quis enim tam ſtupidus ſit vt malit ſoluere centū aureos dignos libris quadringētis, ſiue

ea æſti-

ea æstimatio iusta sit, siue iniusta quàm trecentas libras? Sed si aureorum valor extrinsecus diminutus sit, credibile est electurum debitorem solutionem trecentarum librarum in centum aureis, si id positum sit in eius arbitrio, & potestate. At non puto id ei perpetuo licere debere, sed ita demum si centum aurei tantum sint in solutione, puta si crediderim tibi trecentas libras, siue in centum aureis, siue in alia nummorum specie, hoc tamen addito soluendas in centum aureis. Tunc enim euidens est voluntas contrahentium, vt trecentæ libræ soluantur in aureis centum, licet minoris facti sint centum aurei, quia etiamsi pluris facti essent, centum tamen deberentur, ex conuentione. At finge nihil aliud scriptum fuisse nisi quòd numeratæ sint libræ trecentæ in centum aureis, nec quicquam dictũ de solutione. An admittendum erit centum aureos solui posse? Puto ego non esse hoc casu aureos 100. in solutione nisi quatenus efficiant quantitatem trecentarum librarum. Et ideò si aureorum valor decreuerit vt hodie centum aurei non trecentis, sed paucioribus libris æstimentur, non esse permittendum debitori vt soluat centum aureos cùm trecentas libras debeat, nec tanti sint centum aurei. Nec ad rem pertinet quòd non nisi centum aureos acceperit. Toties enim inspiciendum est quid debitor acceperit, quoties idipsum est in obligatione quomodo regulariter in mutuo, quod re, & numeratione contrahitur, in obligationem deductum censendum est quod fuit numeratum. Sed si voluntas contrahentium faciat vt numeratis aureis, libræ nihilominus sint in obligatione (hoc enim ideò fieri potest quia libræ numerari possunt in aureis, vt, & in alia qualibet nummi specie) non corpora ipsa aut species aureorum sunt in obligatione, nec in solutione, cum de solutione nihil dictum sit, sed libræ quæ in aureis traditæ sunt ac proinde trecentas libras omnimodo reddi necesse est, non quidem in librarum speciebus, sed in aureis quoque, & alia qualibet proba moneta dummodo non minutissima, & ad trecentarum vsque librarum æstimationem. Quasi hoc casu perinde sit acsi aurei in obligationẽ deducti, essent æstimati tribus libris singuli quod si factum esset, vtique non liceret centum aureos soluere si minorem, quàm trecentarum librarum quantitatem efficerent, sicut ex diuerso aucta æstimatione centum aureorum ad 400. vsque libras non centum aurei soluendi essent, sed 75. duntaxat, alioqui nihil prodesset conuenta æstimatio quam tamen non demonstrationis, sed taxationis causa factam ponimus, vt diximus supr. cap. 2. Nec sanè video quid intersit an crediderim tibi centum aureos trecentis libris taxandi animo æstimatos, an crediderim trecentas libras in centum aureis, cùm vtroque casu non aurei ipsi sint in obligatione sed eorum æstimatio, & quidem illa de qua conuenit. In solutione verò vtroque etiam casu sint quidem aurei sed non tanquam aurei, at vt alia proba quælibet nummi species, & ita tamen, vt initæ æstimationis ratio potissimum habeatur, & prout aucta illa fuerit vel imminuta, aureorũ quoque numerus vel augeatur vel minuatur. At si à te stipulatus sim trecentas libras in centum aureis, videntur ea verba in centũ aureis ad solutionẽ

referenda, acsi stipulatus essem trecentas libras solvendas in centum aureis, cùm nec ad obligationem referri possint quæ librarum est non aureorum, nec ad causam obligationis quomodo in mutuo contingere diximus. Ideoque idem prorsus hoc casu admittendum puto quod in illo quo crediderim tibi trecentas libras soluendas in centum aureis, hoc est vt centum aurei omnimodo debeantur, siue aucti sint extrinsecus siue diminuti. Illa enim verba in centum aureis quę in mutuo idcirco adiecta videri possunt vt appareat in qua nummi specie facta sit numeratio, non possunt interpretationem hanc recipere in stipulatione, nec nisi ad solutionem referri. Ex quo apparet his casibus, hoc est, siue crediderim tibi libras trecentas soluendas in centum aureis, siue à te stipulatus fuerim libras trecentas in centum aureis adeò esse aureos in solutione vt in alia nummi specie non possis soluere. In eoque videntur mihi errare nostri qui stipulationem hanc illi comparant qua quis stipulatus sit decem in melle. Nam ea adiectio in melle facit debitori potestatem soluendi in melle cùm alioqui non nisi in pecunia numerata posset soluere: ex regula quæ negat aliud pro alio solui posse. & cùm debitor mel soluit non soluit decem, sed mel pro decem id est aliud pro alio ex non improbata lege conuentionis. Vnde etiam euenit vt nec mel possit creditor petere, nec vt decem soluantur in melle, quod magis mirũ est, tantùm vt decẽ soluantur, adeò vt petitis decem non amplius liceat debitori mel soluere nisi iterum creditor consentiat, d.l. si quis stipulatus. Sed creditis aut in stipulatum deductis trecentis libris, soluendis in centum aureis, potest creditor aut stipulator petere vt soluantur sibi 300. librę in centum aureis, & recusare quominus in alia qualibet nũmi specie solutio fiat, nempe quoniam qui soluit trecentas libras in centum aureis tantidem æstimatis non soluit aliud pro alio, sed pecuniam pro pecunia, & idipsum quod debetur: ideoque sicut agens creditor ex stipulatu non adimit debitori potestatem soluendi in aureis eodemq; aureorum numero, etiamsi eorum æstimatio decreuerit, ita nec sibi ius petendi trecentas libras in centum aureis, quamuis eorum æstimatio creuerit, non enim hoc casu videntur centum aurei trecentis libris æstimati vt trecentas libras in vtrũque casũ augmenti vel decremẽti reddere oporteat, sed è contrario trecentæ libræ æstimatæ videntur centum aureis vt siue pluris illi sint siue minoris tempore solutionis, centum aurei reddi debeant. Nec videri potest pactio vsuraria, & prohibita, cùm quemadmodum fauorabilis est creditori aucta aureorum æstimatione, ita sit fauorabilis debitori eadem æstimatione diminuta, nec habeat certi lucri rationem vllam quod necesse esset vt prohibita censeretur. Itaque diligenter inspiciendum est quibus verbis concepta sit conuentio, & de quo negotio. Si negotium tale sit, ex cuius natura con trahatur obligatio, puta ex causa mutui dati soluendi dotis solutæ reddendę, pretij soluti restituendi, distinguendum est, an ita scriptũ sit, mutuos tibi do, aut in dotẽ, aut precij noie aut depositi aut cõmodati aut pignoris, trecẽtas libras in centũ aureis solaribus, nulla solutionis facta mẽtione, hoc est nõ adiecto eo in qua moneta solutio fieri debeat

an-

an verò ita trecentas libras ſoluendas in centum aureis. Priore caſu libræ tantùm eæque trecentæ ſunt in obligatione, & ſolutione, aurei verò nec in obligatione nec in ſolutione, niſi quatenus ptoba alia quælibet moneta dummodo non minutiſſima, & ita vt trecentarum librarũ quantitas ex præſenti æſtimatione aureorũ ſolutionis tempore conficiatur, ſiue creuerit illa, ſiue decreuetit, ſiue intrinſecus, ſiue extrinſecus. Diſtinctio ſiquidẽ illa intrinſecæ aut extrinſecæ mutationis locũ habere nõ poteſt niſi cùm aurei ſunt vel in obligatione vel in ſolutione, ſed illud tantũ exigimus vt trecẽtæ libræ ſoluantur ad eũdẽ valorẽ intrinſecum, & extrinſecũ qui erat contractus tempore non relatione facta ad aureum qui nullomodo debetur (fieri enim poteſt vt trecentæ libræ non conficiant hodie centum aureorum numerum quem obligationis tempore conficiebant, nec tamen diminutæ ſint intrinſecùs aut extrinſecùs) ſed inſpectis per ſe libris ipſis an ſint eiuſdem bonitatis intrinſecæ, & eiuſdem currentis valoris extrinſeci: quomodo hac noſtra ætate vidimus in tanta aureorum, & monetarum æſtimationis variatione libras regias ſemper æſtimatas viginti ſolidis regijs, libras noſtras quas Ducales vocamus viginti ſolidis Ducalibus, nec intrinſecus tamen, vt puto, quanquam non auſim affirmare, diminutas. Poſteriore vero caſu, hoc eſt cùm ita ſcriptum eſt trecentas libras ſoluendas in centum aureis Dico trecentas libras eſſe quidem in obligatione ſed aureos eſſe in ſolutione, nec tam in facultate quàm in neceſſitate ſoluendi, hoc eſt non poſſe fieri ſolutionem niſi in centum aureis, cuiuſcunque tandem ſint illi æſtimationis, ſolutionis tempore ſiue maioris quàm antea ſiue minoris, dummodo non aucti vel diminuti intrinſecus, ac proinde eſſe aureos quoq; in obligatione. Diſſimilitudinis ratio eſt quod priore caſu videntur centum aurei venditi precio trecentarum librarum, vt rectè explicat Dydac. dict. concluſ. 9. quæ vera eſt, in eo tantùm errans quòd in concluſ. 10. tradit aureos in illa eadem ſpecie eſſe in facultate ſoluendi, quod fieri nullomodo poteſt. Nam ſi 100. aurei cenſentur venditi precio trecentarum librarum non poteſt fieri vt trecentæ libræ ſolui debeant in iiſdem totidemque ſpeciebus non magis quàm vt pro precio rei quàm tibi vendidi tu rem ipſam inuito mihi reſtituas. Facta etenim venditione non amplius quærendum eſt quid venditum ſit ſed quantùm debeas precij nomine. Alioqui crediti centum aurei potiùs quàm venditi viderentur. Atqui trecentæ tantùm libræ pto precio debentur: Ergo nec ſolui poſſunt centum aurei pro 300. libris inuito creditore ſi fortè aureorum valor extrinſecus decreuerit vt hodie 100. aurei non efficiant libras 300. quia ſic eueniret vt minus ſolueretur quàm deberetur, præſertim cum ſi ex contrario aucta eſſet centum aureorum æſtimatio ad quadringentas vſque libras non poſſet creditor ab inuito debitore aut centum aureos aut libras quadringentas erigere, vt noſtri omnes fatentur. Cur ergo melioris in pari cauſa condicionis ſit debitor? Dices non eſſe hic parem debitoris, & creditoris cauſam, quia ex parte ceditoris nihil ſit quod det ei facultatem exigendi aureos, cùm libræ tantùm ſint in ſobligatione. At ex parte

 debito-

debitoris verba illa in centum aureis videntur dare ipsi facultatem sol uendi aureos arg. d. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle de solut. Sed iam dixi verba illa in centum aureis si aliud nihil dictum sit, ad numerationẽ referri, & ad causam obligationis potiùs quàm ad solutionem. Nihil enim prohibet credere me tibi aut in dotem dare trecentas libras in centum aureis, & tamen posse te inuito mihi trecentas libras in alia recepta nummi specie reddere. Et verò ita ius est, nisi nominatim conuenerit vt solutio fiat in aureis. At in specie d. l. si quis non potest illa adiectio in melle facere, vt videatur mel esse in obligatione, cùm stipulatus sum decem in melle, nec rursus eum habere sensum quasi decem à me habueris in melle, sed cùm stipulationem ita concipi necesse sit Decem dabis in melle, apparet eam adiectionem referri ad dationem, & solutionem, proindeque ex ea competere electionem debitori, vt si velit possit mel pro decem soluere, dummodo soluat priusquam decem petita sint. Peti enim sola decem possunt, vt supra diximus, nec rursus decem dari in melle. quia cùm decem sola sint in obligatione, absurdum esset ex stipulatu plus peti quàm quod sit in obligatione. In eo igitur errant nostri, quod putant eum cui ex quacumque causa traditæ sint trecentæ libræ in centum aureis facultatem habere soluendi centum aureos, vt liberetur etiamsi solutionis tempore aureorum æstimatio sit diminuta.

At posteriore casu, hoc est cùm euenit vt trecentæ libræ, siue in aureis centum, siue in alia nummi specie (nihil enim refert) traditæ reddantur in centum aureis. Dixi centum aureos non tam esse in facultate quàm in necessitate soluendi, & eodem rem recidere, acsi centum aurei essent traditi ea lege vt in ijsdem totidemque speciebus redderentur, nempe quia non solum ea corpora nummorum quæ tradita sunt, videantur libris trecentis vendita, sed etiam eæ libræ trecentæ vicissim centum aureis retro venditæ. Pro quibus scilicet actum sit, vt centum aurei reddantur. Aut potius videntur corpora tradita si aurei non fuerunt, velut breui manu cùm centum aureis permutata, sin aurei fuerunt, quoniam non pauciores quàm centum traditos esse necesse est) alioqui pactum non valeret, vt plures redderentur dicta l. rogasti §. si tibi de reb. credit.) nihil prodest facta in libris æstimatio, sed perinde est acsi centum aureis traditis cõuenisset vt totidem restituerentur. Ideòque puto defendi posse non improbabiliter aureos hoc casu non solum in solutione esse, sed etiam in obligatione cùm fieri nequeat, vt in obligatione non sit id cuius soluendi necessitate debitor adstringitur, iuxta obligationis diffinitionem à Iustiniano traditam, & consequenter peti posse aureos centum, aut quod idem est trecentas libras soluendas in centum aureis. Ex quo apparet neque ad hunc casum pertinere, quod scriptum est in dicta l. si quis. Cùm enim stipulor decem in melle siue nominatim exprimam decem soluenda in melle, siue nihil de solutione, nõ põt is sensus esse stipulationis, vt mel ipsum sit in obligatione, qa mel & decẽ differũt toto genere, nec põt res fungi vice pecuniæ, aut pecunia vice rei nisi ꝑ negociationẽ. l. vẽd. 21. de hær. vel act. vendit.

vẽd. Itaq; vel decẽ duntaxat oportet esset in obligatione, vel mel tãtùm, vel vtrunque simul cùm stipulatio non sit alternatiua. Atqui nec mel dici potest esse in obligatione, nec proinde vtrunque, sed decem, quia stipulatus sum decem, licet eo addito in melle. Sola igitur decem peti debent. At verò cùm stipulor libras trecentas in centum aureis, videor stipulari centum aureos, nec quicquam interest vtrum centum aureos stipuler, an libras 300. in centum aureis, quia trecentæ libræ naturaliter ex quo vsus nummi introductus est, & vi ipsa continentur in centum aureis sicut, & in alia qualibet æquipollenti nummi specie. l.quæ extrinsecus 65. de verbor. obligat. Proinde nihil vetat vno perinde atque alio casu aureo esse in obligatione, & peti posse. Et hæc sententia eo verior est, & æquior quod inspecto initio non magis sit fauorabilis debitori quàm creditori aut contra. Nam si aureorum valor extrinsecus crescat, fauorabilis erit ex euentu creditori, cui non eo minus restituendi erunt centum aurei, quod hodie efficiant libras 400. qui olim non nisi 300. efficiebant. At si decrescat fauorabilis erit debitori qui liberabitur soluendo centum aureos, tametsi non efficiant illi hodie trecentas libras quas contractus tempore efficiebant, nimirum quia sic dicta lex est solutioni.

Duo tantum hac in re obseruanda sunt, vnum illud ne vlla sit debitoris captio tempore obligationis inspecto. Etenim si cùm æstimaretur aureus libris quatuor crediderim tibi libras trecentas soluendas in centum aureis post annum, tametsi fieri possit eo tempore, vt centum aurei non nisi trecentis libris digni sint, pactio tamen non solum vsuraria censenda erit, & illicita, sed etiam contra naturam ipsius mutui, quia fieri non potest, vt ex mutuo obligeris in plus quàm illud sit quod re vera accipis. Potes quidem obligari vt mutuum reddas in alia materia, & in alia forma nummorum, quàm in qua acceperis, vt diximus superiore capite. Item vt minus quam acceperis restituas, sed non vt plus reddas d.l.rogasti §.si tibi cum similibus. Præsertim cùm in potestate esse debeat debitoris mutuum quandocunque reddere, vel eodem ipso die (dummodo id fiat absque præiudicio vsurarum conuentarum l.qui Romæ 122. de verbor.oblig. de cuius sententia scripsimus lib.Conie ct.cap.1.) atque adeo ipsum contractus tempus, & initium inspiciendum est l.si tantum 12. D.de S.C. Maced.l.si procuratorem 8. in princip.D.mandat.vulg.l.si filiusfamilias 78. de verb.oblig. Nec ad rem pertinet, quod possit æstimatio aurei decrescere in tantum vt trecentæ libræ pluribus quam centum aureis æstimentur. Nam & ex contrario possunt etiam crescere, quod si eueniret magis adhuc debitor læderetur. Itaque incerti decrementi futuri compensatio facienda est cum incerto augmento futuro, vt par in vtrunque casum dubij euentus ratio sit, non autem certi damni, & præsentis, quod ex præsenti aureorum æstimatione appareat cum futuro eoque incertissimo, nec vero probabili commodo. Et sane si casus hic contingeret. Dicerem ad eam aureorum quantitatẽ reduci debere stipulationem, quæ contractus tempore trecentis libris ęquipolleret initio nimirum inspecto arg. l.3. §.scio etiam D.de minor. Alterum est ne quod supra diximus eo

casu admittamus quo aucta sit, vel diminuta bonitas intrinsecâ. Qui enim sic contrahunt vt trecentæ libræ reddantur in centum aureis; de ijs aureis cogitant qui eo tempore sint in vsu non de alijs quos postea contingat, vel meliores cudi, vel deteriores. Quamobrem nec meliores postea cusos soluere congetur debitor, nisi deducto incremento, licet idem manserit, adeoque si voles, quod tamen rarissimum est, licet decreuerit valor extrinsecus aurei, nec deteriores accipere cogetur creditor, nisi suppleatur decrementum, nec si idem extrinsecus valor manserit, adeoque, quod fieri facilè potest, auctus sit, quia tanto pluris essent hodie aurei si non essent intrinsecus diminuti, idque omnino consequens est ijs quæ superioribus capitibus disputauimus.
Et hæc quidem de ijs contractibus dicta sint qui re perficiuntur, cuiusmodi sunt omnes ex quibus nascitur reddendi obligatio. Reddi enim non potest nisi quod re vera datum, & traditum sit. At in cæteris in quibus nulla præcedit traditio, non potest supradictę distinctioni locus esse, puta si cui libræ 300. debeantur ex causa emptionis pro precio rei venditæ: nam siue stipulatus sit libras trecentas in centum aureis, siue libras trecentas soluendas in centum aureis eadem vtriusque stipulationis vis & potestas est. Vt nimirum centum aurei non solùm sint in facultate, sed etiam in necessitate soluendi, adeoq; in obligatione ęquè ac trecentæ libræ, cùm non possint illæ aliter solui quam in centum aureis propter dictam conuentioni legem. Nec potest hæc quoque stipulatio illi comparari qua stipuler decem in mille. Nam, vt supra dixi, qui soluit centum aureos æquè soluit trecentas libras, atque si in alia nummi specie solueret, cùm librarum appellatio nummi speciem cōstituat quæ numerica sit, aut, vt loquuntur, numeralis potiùs quàm specifica: numeralis porro pecuniæ proprium illud est, vt in qualibet proba moneta solui possit, dummodo nō in minutissima, vt alibi diximus. Deniq; nihil interest an trecentas libras debeas in centum aureis, an centum aureos non æstimatos sed in totidem aureis soluendos. Dico non æstimatos tum quia si aurei essent æstimati, licet conuenisset, vt totidem redderentur habenda tamen esset ratio eius, quod plus vel minus esset in præsenti quam in conuenta æstimatione, vt probauimus supra cap. 2. Tum etiam, quia vt proximè dictum est, non videntur hoc casu centum aurei trecentis libris æstimati, sed potius trecentæ libræ aureis centum æstimatæ, & venditæ. Vt quemadmodum cùm centum aurei trecentis libris venditi sunt trecentas libras soluere oportet, siue pluris, siue minoris sint aurei. Ita cùm libræ trecentæ aureis centum æstimatæ, & venditæ sunt, centum aureos soluere omnino necesse sit debitori, siue creditori. At multum interest an stipuler decem in melle, an vero mel ad quantitatē vsque aureorum decem. Illo casu mel nō est in obligatione, sed tantum in solutione, & quidem in facultate soluendi non in necessitate. Isto vero mel est in obligatione, decem vero nec in obligatione nec in solutione, quia aliud est mel, aliud decem, nec qui soluit decem soluit mel, aut contra qui soluit mel soluit decem, quemadmodum qui soluit centum aureos soluit trecentas libras. Sic si quis stipulanti decem promittat mel aut contra stipulatio, sanè
non

non valet propter rei diuersitatem, l. 1. de verb. oblig. At si stipulanti libras trecentas promittam centum aureos, libris trecentis dignos valet stipulatio dicta. l. quæ extrinsecus 65. eodem. Malum igitur est argumentum, quod nostri sumpserunt ex d. l. si quis stipulatus.

Quid ergo si stipulatus sim centum aureos in trecentis libris aut in quadringentis capitatis? Dico esse quidem hoc casu aureos in obligatione, vt superiore casu libras; sed ita tamen vt quadringentos capitatos solui necesse sit aut trecentas libras, adeoq; posse quadringentos capitatos peti aut libras trecentas, sunt enim etiam in obligatione, cùm in ipsis solutionem omnino fieri oporteat. Imò vero tentari potest non esse aureos in obligatione vllomodo. Quomodo enim possit esse in obligatione, quod solui nequeat? cùm dici soleat eius quod debetur solutioné liberationem perpetuo contingere. Nisi quatenus aureos accipias pro specie illa nummi numerali, quæ specificæ quidé æquipolleat: sed quęuis quolibet pecunię genere functioné recipiat. Etenim tam aureo quàm libræ commune illud est, vt nomen habeat æquiuocum, si in obligatione inseratur. Dubitari enim potest an qui aureos, vel libras promisit de aureorum, & liberarum speciebus senserit, an de numeralibus aureis, vel libris soletq; hæc perplexitas ex eo dilui, quòd in solutione facienda expressum sit. Nam si conuenerit, vt aurei soluantur in libris, vel libræ in aureis. Dicimus numerales tantùm aureos, & libras esse obligatione non species ipsas aureorum, & librarum. Si verò vt in totidem aureis aut libris soluantur, dicimus cogitatum de speciebus. At si nihil dictum sit accipimus eam interpretationem quæ sit debitori fauorabilior, & damnosior creditori qui potuit legem apertius dicere, ac de numeralibus potius quam de specificis contrahentes sensisse intelligimus, vt supra tractauimus cap. 3. Obserua tamen, quod numeralium specierum æstimationem metimur, vel valore specificarum, vt tanti semper sit aureus in moneta argentea, vel ærea soluendus, quanti esset si in auro solueretur.

Quid denique si stipuler quadringentos capitatos soluendos in centum aureis Italicis? Dico insolitam esse, & absurdam stipulationis formulam quia capitatorum nomen non est æquè ac librarum, & aureorum æquiuocum, sed ad eam duntaxat speciem specificam pertinet, quam Capitatos appellamus. Sed tamen illud præcipuè inspiciendum esse in qua nummi specie solutionem fieri debere cóuenerit. Eam enim omnimodo attendi debere adeoque in obligationem deductam videri. Capitatorum verò appellationem impropriè vsurpatam pro nummorum specie numerali, ne alioqui propter implicitam contradictionem inutilis fiat stipulatio si dicas specificam nummorum speciem deductam in obligationem, soluendam tamen in alia specie arg. l. quoties in stipulationibus 80. de verb. obligat.

Qui tretentas libras accepit in trecentis libris, quid restituere debeat si medio tempore aucta sit, vel diminuta aureorum bonitas intrinseca, vel extrinseca.

Cap. IX.

Væstio hæc habet minorem dubitationem, quàm superiores. Nam cum trecentæ libræ traditæ sunt, & numeratæ ex causa qualibet in totidem librarum speciebus, nec quicquam de solutione dictum est, hoc est in qua nummi specie fieri solutio debeat, negari non potest quin libræ debeantur, & quidem numerales, licèt in earum speciebus facta sit numeratio postquam placuit ex generali ipsorum omnium consuetudine posse pro pecunia solui pecuniam alterius materiæ nisi cum aliud dictum est. Aureos verò deberi, aut soluendos esse dici non potest, cùm nec aurei numerati sint, nec de aureis aliquid conuentum. Siue igitur aureorum valor creuerit, siue decreuerit, siue intrinsecus, siue extrinsecus, consequens est trecentas libras deberi non plures nec paucíores, Nec audiendus erit debitor si dicat, obligationis tempore potuisse ex trecentis libris centum tantum aureos confici, hodie verò posse ex ducentis propter imminutam aureorum æstimationem, quasi pluris sint hodie trecentæ libræ, quàm essent tempore obligationis. Nam vtique non sunt pluris, sed tantidem, cum sint eiusdem numeri bonitatis, & qualitatis. Neque rursus audietur creditor, si dicat potuisse obligationis tempore ex trecentis libris centum aureos confici, hodie verò non posse, nisi ex quadringentis propter auctam æstimationem aureorum. Quasi minoris ideo sint hodie trecentæ libræ, quam essent tempore contractus. Nam vtique non sunt minoris, quę sunt eiusdem numeri, bonitatis, & qualitatis. Denique nullo casu fieri potest, vt ducentæ, vel quadringentæ libræ eiusdem generis, materiæ & ponderis æquipolleant trecentis, & siue augeatur, siue minuatur intrinsecus, aut extrinsecus valor aureorum, nulla fit iniuria debitori, nulla creditori, ex proba qualibet moneta dummodo non minutissima soluantur libræ trecentæ. Dico ex qualibet proba moneta, quoniam etsi libræ ipsæ numeratæ sint, obtinuit tamen ex consuetudine, vt initio dixi, vt in alia moneta solutio fieri possit contra receptas iuris regulas, de quibus supra cap. 3. Adieci dummodo, non minutissima: quia, vt ibidem adnotauimus, licèt debitæ libræ non sint soluēdæ in libris, quasi nummorum speciem numeralem significent potius, quàm specificam, non tamen vsque adeo fauendum est debitori, vt liceat ei soluere in minutissima qualibet moneta, quam fortasse dolo malo conquisiturus sit eludendi creditoris gratia, quomodo liceret si florenos deberet, quorum species semper, & omnino numeralis est, ideoque honestus quidam hac in re modus seruandus est, vt minima nummi species sit as, quem solidum appellamus, quo temperamento vti solere Senatum nostrum supradicto loco monuimus. Postremò hoc vnū requiro vt libræ trecentæ quas offert debitor solutionis tempore, siue

in

in ſpeciebus, ſiue in æſtimatione, nec intrinſecus auctæ ſint nec diminutæ. Nam quemadmodum cum debentur aurei ſiue ſimpliciter debeantur, vt ſolui poſſint in æſtimatione, ſiue in ſpecie ſoluendi ſint, debentur eius bonitatis, & ponderis, cuius erant tempore contractus vt probauimus.cap.3.4.& ſequentibus.Ita cùm debentur libræ ſiue in ſpecie, ſiue in æſtimatione, debentur vtique illæ quæ in vſu erant tẽpore contractus. Ad has enim veriſimiliter contrahentes reſpexerunt non ad illas, quæ poſtea ſiue meliores, ſiue deteriores cudi cœperint. Itaque ſi ponas aureorum valorem extrinſecum creuiſſe propter diminutam bonitatem intrinſecam librarum, ita vt centum aurei efficiãt hodie quadringentas libras qui antea non niſi trecentas efficiebant, dicam deberi quadringentas libras non trecentas, non quia tanti ſint aurei, quorum videlicet nulla ratio habenda eſt,cum non ſint in obligatione, ſed quia tanti ſint trecentæ libræ eius bonitatis, & qualitatis, cuius eſſe debeant illæ quæ ſolui poſſint. Aureorum verò mentionem idcirco facimus, quòd vt ſæpius dictum eſt in ſuperioribus,aureus norma ſit, & velut regula monetarum omnium, qui vt nec intrinſecus, nec extrinſecus augeatur,vel minuatur cæteros quoque nummos inferiores ad iuſtam proportionem excuſos in eodem ſtatu manere neceſſe eſt. Cæterùm ſi prætextu imminutæ bonitatis librarum aurei æſtimatio creuerit ſupra iuſtum modum, id eſt ſupra quàm librarum diminutio patiatur,illud ſanè obſeruabimus, vt quod ad veterum librarum æſtimationem de recentiorum numero ſupplendum erit, non ex aureorum æſtimatione extrinſeca,ſed ex iuſta nouæ deteriorationis proportione metiamur, nempe ex ratione illa perpetua, & ad quam reſponderi non poteſt, quòd libræ debeantur non aurei. Non ergo quanti ſint aurei inſpiciendum eſt, ſed quanti eſſe debeant libræ, quæ ſunt in obligatione. Quòd ſi eadem manente librarum bonitate mutetur valor aureorum, ſiue intrinſecus, ſiue extrinſecus, conſequens erit non ideo augeri, vel minui debere numerum debitum. Nam & ſi librarum valor extrinſecus eſſet immutatus, non etiam intrinſecus, totidem libras reddi ſatis eſſet nec plures, aut pauciores poſſent peti, ſi modo veteres ſoluerentur, aut nouæ ad rationem, vt loquuntur, æſtimationis veterum: æſtimationis,inquam, non extrinſecæ, ſed intrinſecæ, ideſt bonitatis materiæ. Vt quod ſupra diximus in debito aureorum, id in libris quoque, & alijs quibuſlibet nummorum ſpeciebus debitis obſeruetur. Tales nimirum nummos ſoluendos eſſe, quales debiti ſunt, obligationis inſpecto tempore, aut ſi in ſpecie non ſoluantur, talem æſtimationem, qualis quantaque ſit extrinſeca nummorum debitorum tempore ſolutionis etiamſi creuerit, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè, vel decreuerit, dummodo non iniuſtè. Sic enim & in aureis diſtinximus. cap. 5. ſupra.

Si

Si mora per debitorem, vel creditorem aureorum contracta sit; cuius temporis æstimatio debeatur. Cap. X.

RECEPTA est nostrorum traditio, Mutationem pecuniæ promissæ, & in obligationem deductæ contingentem post moram ipsi omnino nocere, qui in moram inciderit. Sic Dydac. Couarr. d. cap. 7. conclusio. 5. num. 4. ex Bar. & aliis in l. Paulus 99. alias & creditorem colum. 3. de solut. & in l. cum quid. 5. D. de reb. credit. DD. item in cap. quanto Extra de iureiur. Quam in rem adduci solet, quod scriptum est in l. 3. §. vlt. l. si sterilis 21. §. cum per venditorem. D. de action. empt. Nec reperio, qui dissentiat, nisi quod Bartol. hoc ita verum esse putat si mutatio contigerit in maiore aliqua nummorum specie, quæ per alios minutiores æstimari possit. Non si in minima moneta, quæ nulla alia minutiore æstimari possit, quasi ideo fiat, vt nullam ipsa æstimationem habere videatur. Alij verò minus quidem communiter, sed longè tamen probabilius distinctionem hanc reijciunt, propterea quòd nihil vetet plures nummos minutissimos maiore vno æstimari: vt supradicto loco disputat Dydac. post Anton. Abbat. & Imol. in dict. cap. quanto, Curt. sen. in d. l. cum quid, quæst. 2. & Martin. Landens. in tract. monet. quæst. 14. Ego puto, necessario distinguendum esse, an mutatio contigerit in valore intrinseco pecuniæ debitæ, an in extrinseco. Si in intrinseco, puta, quòd aucta sit, vel diminuta bonitas aurei in qualitate materiæ, vel in pondere, non existimo debere id quicquam nocere ei qui in mora fuerit. Finge auctos intrinsecus aureos post contractam moram per debitorem; non eò minus ei concedendum arbitror, vt possit, vel in veteribus soluere, vel si in nouis soluat, incrementum quod superuenit deducere. Finge intrinsecus diminutos post contractam moram per creditorem; non eo minus ipsi permittendum erit, vt vel aureos veteres petat sibi solui, vel quod nouis deest de bonitate veterum à debitore suppleri. Mouet me, quod nunquam ea moræ vis, & potestas esse possit vt principalem obligationem augeat, vel imminuat, sed tantum vt morosi conditionem deteriorem efficiat circa accessiones, aut circa æstimationem eius, quod debetur, aut denique principalem obligationem, quæ alioqui extingueretur perpetuet, l. 3. de condit. tritic. d. l. 3. §. vlt. d. l. si sterilis, 21. §. cum per venditorem de act. empt. l. si seruum, 91. §. sequitur de verbor. oblig. Nam si is, qui non nisi tres frumenti modios debeat moram contraxerit, non potest mora facere, vt quatuor modios debeat, sed tantum vt tres illi debiti æstimentur pluris. Ergo & qui certam nummorum speciem debet, id est certæ bonitatis, certique ponderis, quantumcunque in mora sit soluendi, non idcirco maioris bonitatis, aut ponderis præstatione obligatur, sed idem ipsum pondus debet quod antea. Rursus is cui tres modij frumenti debentur, si in mora sit accipiendi oblatos, non eo minus potest tres illos modios quandocunque petere licet minorem eorum æstimationem sit consecuturus, si post moram imminuta fuerit, d. l. 3. §. vlt. Eadem igitur ratione

tione nec idcirco minoris bonitatis aut ponderis debebuntur aurei, quod creditor oblatos eos accipere recusauerit. Videturq; in hanc rem textus non inelegans, in l. si hęres. 8. D. de tritic. vin. & oleo legat. vbi Pomponius scribit, si hęres damnatus sit dare vinum quod in dolijs esset, & per legatarium stetit quominus accipiat periculosè hęredem facturum si id vinum effundat, sed legatariũ petentem vinũ ab hęrede doli mali exceptione sum mouendũ si non præstet hęredi damnũ id quod propter eius moram hęres passus sit. Quo exemplo puto ego admittendum esse, vt si creditor oblatam ritè pecuniam accipere noluerit, nõ ob id tamen liceat debitori quos debet aureos maioris bonitatis, & ponderis cum nouis qui sint deteriores commutare, vt prætextu moræ lucretur quod minus est in aureis nouis quàm in veteribus, sed perinde teneatur debitos aureos soluere, id est in debita bonitate debitoque pondere, acsi mora nulla interuenisset, hactenus verò creditori mora sua noceat, vt si quod ex ea damnum debitor senserit id ille resarciat, puta si conquirendis aureis veteribus qui iam facti sint rariores aliquid impenderit, Lugdunum fortasse profectus, (vide ne obstet l. inter causas 26. §. non omnia. D. manda.) Aut si dum recusatos aureos domum refert à latronibus interceptus sit, & aureorum omnium vel partis iacturam passus. Etsi enim non faciet casus ille fortuitus quin maneat obligatus, faciet tamẽ vt damni eius quod, & propter moram contigit, & circa ipsam pecuniam debitam rationem haberi oporteat arg. d. §. cùm per venditorem. Cæterum deducta damni æstimatione idem semper numerus, & eorundem aureorum debebitur. Quòd si debitor ipse in mora fuerit, nõ quidem in id obligatur vt intrinsecus auctos, & meliores aureos præstet, sed non tamen prius liberabitur quàm præterea soluerit damnum omne quod ob moram passus sit creditor. Quid enim si creditor vt pœnam euitaret sub qua ille eandem aureorum quantitatem debeat alteri, de suo aliquid impenderit vt aureos haberet? Digna res est cuius ratio habeatur, argum. l. liber homo 118. §. vlt. de verbor. oblig. l. nummis 3. de in lit. iurand. Itaque ad rem nõ pertinet si quis dicat adfectionem non cadere in nummos quorum videlicet certa sit æstimatio dict. leg. nummis. Nam vt. ibidem Vlpianus ait, locum illud habet in æstimatione ipsa pecuniæ cuius certè respectu quandiu certa est non potest quicquam creditoris interesse. Sed extrinsecus interesse multum potest, quòd pecunia sua die soluta non fuerit, fortè,; inquit, si sub pœna pecuniam debuit, aut sub pignore quod quia pecunia abnegata est distractum sit.

At si mutatio contigerit in extrinseca duntaxat aurei æstimatione, puta quòd centum aurei qui tempore moræ per debitorem contractæ trecentas libras efficiebant, efficiant hodie quadringentas, debebit quidem debitor libras quadringentas si non malit centum aureos soluere, at non propter moram sed quia debet aureos cùm etsi nulla contracta esset mora idem nihilominus obtineret, vt supra diximus cap. 4. Et ex contrario si ponas centum aureos qui tempore moræ per creditorem contractæ digni erant libris quadringentis post moram fuisse extrinsecus diminutos vt hodie non nisi trecentas efficiant,

ciant, debebuntur quidem libræ tantum trecentæ si non soluantur aurei, sed non propter moram creditoris, at quia aurei erant in obligatione non libræ, quandoquidem etsi mora nulla facta esset non nisi trecentæ libræ deberentur. In quo videtur errasse Paponius lib. 10. Syntagmatis titu. 5. §. 3. An igitur nullius erit effectus mora debitoris, aut creditoris? Nullius prorsus his casibus, quod pertinet ad ipsam aureorum debitorum æstimationem, nisi aliunde intersit eius qui moram passus est, vt in exemplis supra propositis cùm de intrinseco aureorum augmento, vel decremento agebamus.

Sed si ponas creditorem in accipiendis trecentis libris moram fecisse, cùm offerrentur illæ pro centum aureis eo tempore quo non pluris erant centum aurei, post moram verò creuisse valorem extrinsecum aureorum ad quadringentas vsque libras, non puto cogendum debitorem qui aureos nolit soluere, vt soluat quadringentas libras, licèt verum sit adhuc hodie debere eum aureos centum, qui tanti sint. Facultas enim quam ex recepta consuetudine habuit obiationis tempore soluendi centum aureos in libris 300. non debuit ei adimi facto, & mora creditoris, cui sanè sua prodesset frustratio, si pro trecentis soluendæ essent post moram quadringentæ. Obseruandum enim est loqui nos de quadringentis eiusdem bonitatis, & ponderis non de ijs, quæ intrinsecus deterioratæ sint, & quarum quatuor tribus melioribus æquipolleant. Atqui regula iuris est nemini suam frustrationem prodesse debere. l. hominem 37. D. mandat. Ergo etsi ex aduerso ponas debitorem qui centum aureos soluere debuerat interpellationis tempore, aut quadringentas libras, cùm tanti tunc essent aurei debiti, moram contraxisse, & in id vsque tempus solutionem distulisse quo centum aurei non nisi trecentas libras efficiant, non puto ei permittendum, vt trecentarum solutione liberetur. Imò nec centum aureorum nisi quod quadringentis libris deest offerat, nempè quia licet verum sit, quod supra diximus non augeri ex mora debitoris quantitatem ab eo debitam, vt hodie plures, quàm centum aurei debeantur, euidenter tamen appareat tanti interesse creditoris qui si moram passus non fuisset, quadringentarum non trecentarum duntaxat librarum commodum sensisset, siue in aureis, siue in æstimatione facta fuisset solutio. Itaque hoc casu quadringentæ propter moram debebuntur non iure æstimationis, sed ratione eius, quod interest, cùm si mora nulla contracta esset, trecentas solui sufficeret, alioqui prodesset sanè debitori sua frustratio cótra d. l. hominem. Et in his tantum casibus placet mihi communis nostrorum sententia.

AD INCERTI AVTHORIS QVAESTIONEM 90.
De reditus annui redemptione. Cap. X I.

Ex ijs, quæ hactenus diximus facile est intelligere, quid iuris statuendum sit in omnibus ijs, quæstionibus quas Parisien. tractat à quæst 90. vsque ad centesimam, & quàm malè in omnibus ille contra manifc-

manifestam iuris, & æquitatis rationem responderit, ordiemur à 90. & quoniam, vt dici solet ex facto ius oritur, ne quid videatur à nobis in facti propositi narratione immutatum ipsissima illius verba vsurpabimus.

Quidam, inquit, pro bis mille quingentis Francicis sibi numeratis in mille trecentis octoginta, & octo solatis, & triginta duobus solidis Turonensibus, quòd eo tempore æstimaretur solatus 36. solidis Turonensibus, vendidit, & constituit ducentos Francicos Turonenses reditus annui redimibilis pro eadem summa bis mille quingentorum Francicorum in eisdem speciebus soluenda. Tandem post triginta annos cùm solaris aureus quadraginta quinque solidis Turonensibus indicaretur, debitor redimere volens offert nongentos quinquaginta quatuor solatos cum viginti solidis Turonensibus pro sorte, Creditor recusat nisi 378. solares aurei cum sexdecim solidis Turonensibus addantur, quæstio est an iure id postulet. Parisien. num. 686. respondet pro debitore, adeoque illo etiam casu quo aureorum valor extrinsecus non nisi ob inferiorum monetarum deteriorationem creuerit: sicque tandem à supremo Parisiensi Senatu pronunciatum fuisse refert. Mouetur autem tribus potissimum rationibus.

Prima est, quòd si tempore redemptionis diminuti essent aurei nec valerent nisi viginti, vel triginta solidis Turonensibus, tamen teneretur debitor supplere tot aureos, vt conficerent summam sortis, videlicet bis mille quingentos Francicos, nec sufficeret dare tot aureos, quot recepit, alioquin non redderet sortem integram. Vt ergo superueniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, ne minorem, quàm re vera dederit quantitatem consequatur, ita superuentum tempore redemptionis augmentum aureorum non debet eius lucro cedere, ne plus debitor reddat, quàm acceperit, & vt inter debitorem, & creditorem seruetur æqualitas.

Secunda est, quia non debet creditor ex eadem negociatione duplex commodum, vel lucrum habere. Sed hic creditor habuit quotannis summum ferè lucrum duodecimæ, cùm hic reditus sit inter duodecimam, & decimam tertiam. Igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum, vel eiusdem sortis ex qua fructum percepit, ita ille ex Claudio nostro de Seyssello in l. si ex legati causa. col. 1. de verbor. obl. quem sequitur Purp. in l. cum quid nu. 168. de reb. cred.

Tertia, & præcipua ratio est, quod quoties certa species monetæ datur ad negociandum, & lucrum, vel commodum afferendum salua sorte necesse est, quòd ea species deducatur in dispositionem principaliter non tanquam certa species monetę nec sub ratione certorum corporum, sed tanquam quantitas, & sub ratione vnius certæ summæ pecuniæ, quæ ex corporibus, vel speciebus numeratis resultat tempore numerationis inspecto. Ergo ea sors semel limitata, & determinata non potest amplius augeri, vel minui in se prætextu augmenti, vel decrementi specierum numeratarum ex interuallo superuenientis, cùm non possit augmentum illud vel decrementum superueniens facere, vt plus, vel minus retrò numeratum fuisse videatur, aut negociatio

ipsa

ipsa retrò pinguior fuisse,vel minutior. Sic ille num.688.

Ego verò non dubito, quin pro creditore contra debitorem in ea specie iudicandum fuerit, nec facilè possum mihi persuadere aliter vnquam iudicatum fuisse in supremo Parisiorum Senatu, cuius scio quanta sit, & esse debeat non in Gallia tantum, sed vbique terrarum authoritas, imò contra fuisse iudicatum refert Paponius lib. 10. Syntagm.tit.6.§.8.& 2.Mouet me illud imprimis, quòd ex facto proponebatur aucta æstimatio aureorum extrinseca propter imminutam bonitatem intrinsecam solidorum, quod cùm accidit certum est non tam augeri æstimationem aureorum, disertè,& partitè loquentibus, quàm eandem illam quæ fuerat contractus tempore retineri,vt diximus.cap. 2.ad finem, & cap. 6. Nam quod Parisien. respondet ad fin.num.689. posse id procedere si aurei deberentur per se absolutè,non autem quando sub ratione certæ quantitatis,& summæ quam tempore contractus efficiebant, & quæ postea excedi non possit,ad rem sanè non pertinet imò pugnat cum eo,quod idem ille parum sibi constans paulo ante dixerat quoties certa species monetæ datur ad negociandum videri deductam in obligationem quatenus quantitatem, quòd si ita est nunquam fieri potest,vt per se,& absolutè debeatur, ac proinde nullo casu habendam rationem deteriorationis monetarum,quod tamen prorsus est contra rationem, & naturalem omnium intellectum. Sed & cum certa species deducitur in obligationem æstimata atque ideo sub ratione quantitatis, certum est habendam rationem deteriorationis, ita vt ex deteriorata solui non possit ad eundem numerum, vt ibidem diximus. Idem enim numerus nummorum deterioratorum non facit eandem æstimationem, quoniam quatuor libras ex deterioratis impẽdere oportebit emptorem post redemptionem in eam rem,quam venditor contractus tempore libris tribus comparare potuit. Ergo idem numerus non potest facere eandem quantitatem. Quantitatis enim nomine in pecunia non significatur numerus,sed æstimatio. l. quæ extrinsecus.65.de verb.oblig.

Sed & si non proponeretur ex facto deterioratos solidos, adhuc tamen idem dicerem non esse cogendum creditorem in minore aureorũ numero solutionem accipere. Ratio vera, & germana illa est, quòd etsi libræ essent in obligatione non aurei, quasi tot aureis tanti venditis, vt diximus.cap.8. eædem tamen libræ in ijsdem speciebus restitui ex conuentione debuerunt,proinde videntur bis mille, & quingentæ libræ, aut quod idem est 2500. francici æstimati,ac velut venditi mille trecentis, & octoginta,& octo solatis,cum triginta duobus solidis Turonensibus. Et consequenter videntur aurei ipsi qui numerati sunt esse in obligatione, acsi nulla librarum mentio facta esset, quomodo essent si obligationis substantiam ex nuda numeratione metiremur. Numeratis siquidem aureis non fràcicis soli aurei essent in obligatione restituendi, neque dubitandum esset quin totidem restitui deberet quot essent crediti,tametsi extrinsecus aucti, vel diminuti dummodo non intrinsecus,siue in aureis soluerentur,siue in æstimatione ex deductis cap. 3.& 5.Vnde fit,vt nihil interesse videatur hoc casu, an conuenerit

nerit de ijsdem duntaxat speciebus reddendis, an etiam de totidem; cùm eædem restitui non possint eadem illa æstimatione qua & traditæ, & numeratæ sunt, quin totidem restituantur. Porrò si conuenisset, vt totidem restituerentur non nisi absurdè negari posset, licèt Parisien. neget quin ex conuentione totidem restitui deberent, licet immutata extrinsecus aureorum æstimatione. Quod enim ille ait conuentioni inesse tacitam conditionem rebus sic stantibus, ridiculum est, cùm ex contrario ideo inesse non possit, quòd conuentio huiusmodi in eum demùm casum vtilis sit, quo monetarum æstimatio mutetur. Denique videntur hoc casu aurei, vel non esse venditi, vel esse ea lege, vt pro eodem precio retrouendantur, ideoque totidem prorsus restitui oportet.

Ad obiectiones Parisien. per facilis est responsio. Prima supponit falsum. Nam si in proposita specie diminuti essent aurei tempore redemptionis, nec valerent nisi viginti, vel triginta solidis Turonensibus, non teneretur debitor supplere tot aureos, vt conficerent summam bis mille quingentorum francicorum. Imò verò sufficeret dare tot aureos, quot ipse accepisset, neque eo minus videretur sortem integram reddere, cùm sors ex numeratis aureis computanda sit, acsi librarum mentio facta non esset, postquàm mutua conuentione placuit vt libræ seu Francici in ijsdem speciebus redderentur, ac proinde vt non tot libræ, sed tot aurei quot essent numerati. Nam quod nostris placet eum qui credat aut soluat trecetas libras in centum aureis, videri aureos tanti vendere, ita vt ipsi libræ trecentæ debeantur non centum aurei, tum demùm verum est, cùm prætereà non conuenit de ijsdem speciebus reddendis. Hoc siquidem casu non possunt videri venditæ species quæ sic dantur, vt eædem recipiantur l. si tibi pecuniam 20. D. de rebus credit. l. qui id quod 33. §. 1. de donat. l. qui sic soluit 55. de solut. Aut si pro venditis habendæ sunt videtur is qui ipsas accipit obligatus vt easdem retrouendat pro eodem precio, hoc est non pro precio quod erit retrouenditionis tempore, sed pro eo quod in prima venditione statutum est, siue venditorum aureorum valor extrinsecus postea creuerit, siue decreuerit argum. l. 2. & l. cum te 6. C. de pact. inter emptor. & venditorem. Obserua tamen cùm dico de ijsdem speciebus, easdem me intelligere non numero, alioqui non transferretur dominium dicta l. qui sic, sed easdem genere, quæ, & ipsæ restituendæ sunt quoties corpora ipsa numerata non sunt vendita l. res in dotem 42. de iur. dot. dicta l. cum quid 3. de reb. credit. licèt nulla de hac re pactio interuenerit. Pactionis tamen vtilitas illa est, vt non possint species illæ solui in æstimatione, quomodo possent nulla intercedente pactione. Ergo prima hæc obiectio in Parisien. retorquetur cùm eadem esse debeat causa debitoris, & creditoris.

Ad secundam respondeo non esse absurdum vt creditor præter lucrum annui reditus liciti percipiat etiam lucrum augmenti extrinseci aureorum, nempe quia priùs duntaxat lucrum fuit certum, & tale esse potuit propterea quod certū esset creditorem suis carere pecunijs,

ex quibus maius mille sibi fortasse commodum per negotiationem acquirere potuisset, alterum vero est incertum,& dubium,cum æquè cõtingere potuerit, vt aureorum valor intrinsecus decresceret. Quo casu futurum diximus, vt eodem aureorum numero creditor contentus esse cogeretur. Cur non ergo liceat ei sentire lucrum qui ex contrario euentu sentire damnum potuit? Denique aucta æstimatione aureorum extrinseca lucrum, quod ex eo sentit creditor non ex sorte præcipitur, sed ipsa sors est, ne c minus id haberet creditor si pecunias, quas credidit, in arca retinuisset.

Ad tertiam, respondendum est, quod iam sæpius diximus in nummis quatenus nummi sunt spectandam quidem potissimum quantitatem, sed eam de qua inter contrahentes actum sit, nec vllam fieri iniuriam aut debitori aut creditori si conueniat, vt quantitas credita licet sub certæ æstimationis designatione reddatur in ijsdem speciebus, & in totidem quamuis eueniat solutionis tempore diuersam esse totidem illam specierum æstimationem, cum possit ea pactio æquè fauorabilis esse debitori,& creditori. Et quemadmodum possunt mille trecenti octoginta, & octo solares aurei cum 32. solidis Turonensibus æstimari precio bis mille, & quingentorum francicorum, ita & bis mille ac quingentos Francicos potuisse æstimari, ac veluti vendi mille trecentis octoginta,& octo aureis cum 32.solidis Turonensibus, nec precium quod semel statutum sit,& quod debitor ipse contractus tempore æquum putauerit ex postfacto videri iniquum posse, quod aureorum valor extrinsecus creuerit, qui potuit ex contrario decrescere. Sed & in eo gra iter errat Parisien. quod cùm ex facto proponeretur auctum valorem extrinsecum aureorum propter diminutam bonitatem intrinsecam monetarum, putat ille eandem pecuniæ quantitatem ex eodem solidorum deterioratorum numero confici posse, quod euidenter falsum est. Non enim pluris erant 45. solidi solutionis tempore quàm essent antea triginta sex, cùm ex illis tempore contractus perinde conficeretur aurei æstimatio atque hodie ex pluribus. Nimisque magnum ex eo damnum creditor pateretur, quandoquidem reddito eodem francicorum numero in moneta deteriorata non plus ei profuturi sint in mercium emptione quatuor francici quàm profuerint tres debitori tempore numerationis. Aucta siquidem æstimatione aureorum propter deteriorationem monetarum necesse est rerum quoque omnium precia augeri quæ in moneta illa deriorata soluantur. l.2. C.de veter.numis.po.test.l.11. tit.10.

Hinc vero illud etiam intelligimus quid dicendum sit si plures mercatores contraxerint societatem certæ negotiationis, & certas quisque summas sub varijs speciebus contulerint alter in solaribus, alter in coronatis, alius in alia specie monetæ. Nam si quæratur tempore diuisionis societatis quo quisque sortem suam, seu capitale ante super lucri distributionem percipere debet, an inspiciendus sit valor ille duntaxat qui erat tempore collationis, an qui est tempore dissolutæ societatis. Apparet distinguendum esse quibus verbis concepta sit collationis conuentio. Nam siquidem vnus trecentas libras contulerit

tulerit in centum aureis, alius centum libras in centum triginta cap itatis, alius quingentas libras in tot duplicibus Hispanis libræ dunt axat debebuntur, quasi solæ in societatem collatæ non etiam species, quæ nimirum tanti videntur venditæ. Ideoque totidem libras quisque percipiet in qualibet proba moneta currenti, & ad rationem currentis æstimationis, siue specierum quæ re vera numeratæ sunt valor, siue intrinsecus, siue extrinsecus creuerit, siue decreuerit. Sed si species simpliciter collatæ sint nulla librarum facta mentione, nec rursus interposita conuentione de ijsdem speciebus reddendis, ptæcipiet quisque aut easdem species aut earum præsentem æstimationem quæcunque tandem illa sit, hoc est siue maior, siue minor quam esset contractus tempore, dummodo non sit earum auctus valor intrinsecus, nimirum quia species ipsæ hoc casu debentur, tametsi ex consuetudine obtinuerit, vt solui possint in æstimatione. At si conuenerit, vt reddantur eædem species siue dictum sit, & totidem, siue non, siue librarum mentio facta sit, siue non, eædem totidemque species reddi debent, hoc est eiusdem materiæ, & ponderis cuiuscunque tandem sint extrinsecæ æstimationis. Nec quod plus est in præsenti æstimatione per alios socios deducetur, aut quod minus est, ab ipsius supplebitur, nisi ponas fuisse species æstimatas. Tunc enim si conuenerit, vt in ijsdem duntaxat speciebus fiat solutio, nec quicquam dictum sit de numero, eædem quidem species reddentur, sed non totidem, at vel plures, vel pauciores prout auctæ, vel diminutæ æstimationis extrinsecæ, bonitatisque intrinsecæ immutatæ ratio postulate videbitur. Si autem de eodem reddendo numero conuenerit, idem sane reddetur, sed quod plus erit in præsenti æstimatione, quàm in conuenta non deducendum, sed vicissim præstandum erit, quod minus, supplendum, non in ijsdem speciebus, sed in alia qualibet proba moneta dummodo non minutissima. Hoc ipsum ita si æstimatæ sint species taxationis causa non demonstrationis, hoc est si taxatio apposita fuerit in lege solutionis non in causa obligationis, vt latius explicauimus supr.c.2. Nam si demonstrationis causa facta sit æstimatio id obseruabimus quod obseruandum esset nulla facta æstimatione. Quæ omnia in contractu societatis tanto magis recipienda sunt, quod ex eo fiant mutuæ adiudicationes, vt ptoinde quod in vnius persona æquum est, non possit in alijs non videri etiam æquum? tametsi intelligam nõ posse rationem hanc solam sufficere. Cum in lucri, & damni æstimatione non possit eadem esse ratio eius cui maior, & illius cui minor quantitas debetur. Miror verò ingenium Doctoris Analitici putantis num.688. in huiusmodi speciebus omnibus indistinctè recipiendum esse, vt is solus valor attendatur qui fuerit collationis tempore, quo sanè nihil d-ci potest aut iniquius aut absurdius. Et longè rectius Philipp. Corn. quem vide cons.279. incip. consului lib.1.

Ex his denique apparet quid in illa etiam facti specie statuendum sit quam idem Parisien. proponit nume.789. ad fin. Debens, inquit, reditum quinquaginta aureorum solatorum redimibilem, & constitutũ olim pto 600. aureis solatis, aureo tunc valente triginta sex solidos tãtum

tum passus est fundum suum subhastari, & vendi per decretum.

Executor distribuens precium creditoribus anno 1540. soluit creditori sexcentos solatos pro sorte principali sine aliqua diminutione extrinseci augmenti aureorum, idque in præsentia, & de consensu procuratoris debitoris qui post quatuor annos habet rescriptum restitutionis ad repetendum augmentum illud aureorum. Quærit, an admitti debeat restitutio, nec dubitat admittendam, imò vero nec restitutione vlla opus esse. Ego contra admitti non debere, non solum propter elapsum quadriennium petendis restitutionibus præfinitum, de quo alibi scripsimus, l.vltim. C.de tempor. in integr.restit.sed etiam quia nihil ab executore perperam factum sit.Cum enim aurei essent crediti simpliciter, aurei sanè restituendi erant, & quidem totidem aut in specie, aut in æstimatione, eaque præsenti. Porrò quod facta sit solutio in speciebus non in æstimatione dici non potest videri ex eo læsum debitorem cùm nihil intersit an aureos soluat qui iam habet, an aureorum veram æstimationem, etsi quicquam re vera interesset, non cogeretur creditor cui aurei debentur æstimationem accipere, cùm non possit fieri,vt soluatur æstimatio nisi in alia nummorum specie, hoc est non solùm alterius formæ, sed etiam alterius materiæ, quod cùm accidit indemnem omnino præstari oportet creditorem. l. Paulus 99. de solut. Denique hoc casu eadem quæ superiori distinctio locum habere debet. Sanè reliqua reditus de quibus ibid. Parisien.tractat.fateor non habuisse solui in aureis, sed tamen si soluta sint nego dandam restitutionem argum.l.3. de in lit.iurand. Nam & quod debetur in denarijs nihil vetat solui in aureis argum.l. quæ extrinsecùs 65. de verbor. obligat. debetque potius agere debitor contra procuratorem qui ei solutioni consentijt aut contra executorem quàm contra creditorem qui suum recepit vulgat. l. repetitio 44. de condict. indebit. Nec simile est quod Papon. refert lib. 10. titu.6. *De restitution de chose non deue ousurpayee* §.2. auditum fuisse eum qui auctos extrinsecus aureos solueret non deducto incremento, & coactum creditorem incrementum reddere. Eo siquidem casu æstimati proponebantur aurei, & minore summa quàm quanti erant solutionis tempore. Proinde initæ æstimationis rationem haberi æquissimum fuit vt supra diximus. Quod ipsum tamen ita accipiendum puto si conuentæ æstimationis solutio fiat in moneta non deteriorata: nam vt dixi sæpius idem numerus deterioratæ monetæ non potest eandem pecuniæ quantitatē efficere nec in rei veritate, nec in vsu commerciorum.

Prætermitto Parisien.quæstionem 91. quæ illa est. An in constitutione annui reditus redimibilis valeat pactio. De redimendo in eisdem speciebus duntaxat,quoniam de ea satis multa contra ipsum scripsimus sup.cap.7.

AD

AD PARISIEN. QVAESTIONEM 92. *De mutuo simpliciter in aureis facto.* Cap. XII.

PONE factum mutuum mille aureorum solatorũ an. 1526. quo solatus valebat 40. solidos tantùm. Dum autem repetitur puta anno 1532. valere 45. solidos. An debitor deducere poterit incrementum valoris vt liberetur soluendo 889. aureos tantùm cũm quinque solidis Turonensibus. Et cõtra si decreuerit an teneatur supplere valorem tempore mutui currentem? Communis sententia est negatiua, post Bart. in l.1.l. cùm aurum de aur.& arg. legat. l.cum quid de reb. cred. in l.Paulus de solu. Alber. Bald. Alex. Fulgos. Paul. Ias. & cæteri ferè omnes in d.l.cum qd Martin. Laudens. in tract. monet. col.5. Iacob. de Puteo. in disput. De mutat. monet. col.3. Calc. cons.14. Alber. Brun. in tract. de augm. col. 83. Hyer. Butig. in repet. d.l.cùm quid, col.10. num.13. Affirmatiua tñ quibusdam placuit præsertim Francisco Curt. seniori in tract. monet super d.l.cùm quid. col.3. quem sequitur, & pluribus defendit Parisiẽ. d.q.92. (cuius opinionem videtur ẽt probare Dydac. Couarr. d.c.7. de veter. collat. numism. nu. 3.) Etiam eo casu quo diminuta sit bonitas intrinseca solidorum, & monetarum inferiorum. Non repetam Parisiẽ. rationes ad quas omnes superioribus capitibus abundè respondimus. Dicam tñ verissimam esse, ac perpetuo sequendam communem sentẽtiam: Ratione illa, quod in proposita specie aurei sint in obligatione, sunt ergo restituendi aut in speciebus totidem, aut in æstimatione præsenti quæcunq; tandem illa sit, siue maior, siue minor, siue ob deteriorationem monetarum contigerit æstimationis immutatio, siue ob aliã causam dommodo non sit intrinsecus aucta vel diminuta bonitas aureorum. Sibi enim imputare debet quisquis ille sit, qui in æstimandis aureis contractus tempus inspici voluit, siue debitor, siue creditor, cur non ipsis certam æstimationem ab initio præfixerit. Quo non facto, videtur debitor ideò inæstimatos aureos accipere maluisse, quòd cogitaret fieri posse, vt eorum æstimatio posteà decresceret. lucrumque ipse sentiret, aut creditor idcirco inæstimatos dedisse, quòd in contrarium speraret futurum, vt aureorum æstimatio cresceret, non fortasse æstimatos crediturus. Quapropter ferre æquo animo debet creditor damnum si æstimatio decreuerit, & vicissim debitor si creuerit. Nec inspiciendum est quid commodi mutuum debitori attulerit, sed quid creditori absit. Porrò absunt ei in proposita specie mille aurei, mille igitur eiusdem bonitatis, & qualitatis cuius fuerunt crediti, si in ijsdem speciebus mutuũ reddatur, aut si in æstimatione eius valoris extrinseci, cuius hodie sint illi qui debentur, Itaque inspicimus tempus contractus vt sciamus cuiusnam materiæ, & ponderis aurei debeantur, sed tempus solutionis, vt sciamus quænam eiusmodi aureorum debitorum æstimatio pro aureis præstanda sit. Æstimationem enim q̃ pro aureis datur eligente id debitorem æquipollentem esse necesse est, nec magis

debitori permittendum est, vt de præsenti illa æstimatione quicquam diminuat aut creditori, vt addat quàm aut illi soluere ex aureis intrinsecus diminutis, aut huic solutionem petere in aureis intrinsecus auctis. Id ipsum enim petendum est, quod est in obligatione. In obligatione autem sunt aurei crediti, & eius bonitatis, & ponderis. cuius sint crediti tempore. Non igitur maioris bonitatis aut ponderis restitui debent, nec minoris.

Quod si ponas auctam fuisse extrinsecam aureorum æstimationem propter deterioratas monetas inferiores, euidentior ratio est propter quam idem aureorum numerus solui debeat, nempe quia si bene inspicias idem re vera hoc casu manserit aureorum valor, cúm alia non sit æstimatio quadraginta solidorum octaua parte meliorum, & quadraginta quinque octaua parte deteriorum, vnde etiam fit, vt quod quadraginta solidis contractus tempore emi poterat, hodie non nisi quadraginta quinque comparari possit. Atque ideo minus solueret debito, qui pro quadraginta solidis melioribus solueret totidem deteriores, licet idem esset numerus, quia numeri æqualitas non potest inducere quantitatis æqualitatem, nisi cùm cætera omnia sunt paria, ex quibus nummi quantitas constituitur, id est magnitudo, & pondus materiæ.l.1.de contr.emptio. In quo perpetuus, & spontaneus Parisien.error fuit,

AD INCERTI AVTHORIS QVAESTIONEM 93. De emptionis precio ad tempus soluendo. Cap. XIII.

Ac domum venditam pro mille aureis solatis tra ditam & nihilominus locatam emptori pro 30. vel 40. aureis solatis, donec precium soluerit iuxta notat. in l. cùm venderem 21. sicut emptio 20. D.locat. Tempore verò contractus aureum valuisse tantùm 40. solidos; cùm autem post aliquot annos cœpisset valere 45. emptorem obtulisse 889. aureos tantùm cum quinque solidis Turonensibus, & sic deducendo augmentum, an potuerit? Sic enim Parisien.quæstionem concipit num.711. Et fatetur communem esse sententiam, quòd non, sed præcisè teneri emptorem mille aureos soluere absque deductione augmenti, & suppletione decrementi, & quòd citra moram non attédatur variatio valoris, siue creuerit, siue decreuerit. Ipse tamen contra putat, motus ea potissimum ratione, quòd in proposita specie mille aurei sint promissi tanquam precium de preciatum domus, & tanquam certa conuenta æqualitas domus, arg.l.si voluntate 8.C.de resc. vendit.& consequenter respectu valoris dictorum aureorum tunc currentis, & summæ, seu æstimationis librarum ex eis tunc resultantis prout secundum omnes.post Bart.in l.Paulus 99. de solut.maior moneta per minorem æstimatur. Sed subinde notat num.717. id ita accipiendum esse si facta sit conuentio stante Repub.bene constituta, & in qua certam ac perpetuam æstimationem nummus habeat. Diuersum esse

esse admittens si inter cæteras Reipu.calamitates, & direptiones contingat crebro variari monetas, & reprobari,quasi quandiu ea labes durat, & imminet periculum mutationis,dici possit subesse causam transigendi de numero earundem specierum aduersus incertitudinem augmenti,vel decrementi. Ego non dubito quin verior sit indistinctè cōmunis sententia. Ratione illa, quòd semper,& perpetuo inspiciendum est quid sit in obligatione, vt id ipsum non aliud omnimodo,de beatur. Quod enim semel deberi cœptum est, nō nisi certis modis deberi desinit.l.obligationū ferè 44. de obligat.& actio.inter quos tollendæ aut variandæ obligationis modos si aurei fortè debeantur,non legimus censeri monetarum æstimationis variationem. Porrò in proposito deberi mille aureos nō tot libras quot contractus tépore efficiant mille aurei ex eo apparet, quod ponimus venditam fuisse domum precio mille aureorum.Et Parisien ipse fatetur eam summam mille aureorum promissam esse tanquam domus venditæ precium adpreciatum, & æquipollens.Mille ergo aurei omnimodo soluendi sunt aut in specie,si iuris rationem spectes, aut in æstimatione si consuetudinem. Itaque errat Parisien.& præsupponit falsum, cùm ait promissis mille aureis precij nomine videri contrahentes respexisse ad eam,quæ tunc currebat aureorum æstimationem, quasi nihil referat, an mille aurei in obligationem deducti sint, an tot libræ,quot ex mille aureis eo tempore confici possint. Finge alios nummos in vsu non esse quàm aureos, vt olim cùm vsus nummi introductus fuit, credibile est non nisi vnam speciem nummi initio fuisse. An ideo minus habeant aurei propriam suam æstimationem, vt non possit domus æstimari mille aureis? Finge conuentum fuisse precium in moneta minutissima, qua non sit alia minutior, an ideo minus dicetur domus certo precio æstimata? At qui nummus nullus est qui quatenus nummus non habeat suam æstimationem. Æstimatio igitur nummi non illa dicenda est, quæ fit per alios nummos aut maiores aut minutiores,sed quæ in se certa est,& ex sola pendet magnitudine, & pondere materiæ, vt cum aureum æstimamus sex florenis, tametsi nulli sint in rerum natura floreni. Nam quamuis florenos conficiamus ex 12. solidis, non ideo tamen minus floreni appellatio subsistit, quòd nulli amplius sint solidi. Fateor posse aureos æstimari, per libras cæterasque inferiores omnes monetas. Sed nego inde fieri vt qui de tot aureis egerunt, de tot libris egisse videantur. Neque enim cogitabant de æstimandis aureis, sed de æstimanda domo, cūque posset domus æstimari in qualibet proba nummorum specie, siue aurei illi essent, siue libræ, siue capitati maluerunt aureis æstimare, quàm libris aut capitatis. aut solidis. Hoc verò cur ita? Nisi vt ostenderent nec de tot libris cogitare se, nec de tot capitatis aut de tot solidis, sed de tot aureis, vt proinde tot aurei soluerentur, aut saltem eorum æstimatio, quæ solutionis tempore reperiretur, quæcunque tandem illa esset æstimatio. Si enim respiciebant ad librarum numerum qui ex mille aureis contractus tempore confici poterat, cur non libras ipsas in precij conuentionem, & obligationem deduxerunt? aut cur non aureos certo librarum numero æstimarunt? Alioqui

qui cùm non minus æstimari possint plures libræ per pauciorès aureos, quam pauciores aurei per plures, libras, vt supra diximus capite 10. contra Bartol. in l.Paulus ex Dydac. dicto cap.7. conclus. 5. numer.4. Eadem ratione dicam si precium in tot libris conuentum sit non tamen tot librarum numerum inspiciendum esse, sed tot potius aureorum, quot ex conuento librarum numero confici potuissent, quasi non tam respexerint contrahentes ad librarum numerum, quam ad ipsarum æstimationem. Atque ita fiet, vt de aureis cogitasse interpretemur illos qui de libris locuti sunt, & contra de libris cogitasse eos qui in aureis obligationem conceperint, vt proinde nihil minus sensisse videantur, quàm quod verbis expresserint, sed neque hoc tantùm consequetur. Nam statim atque admiseris eos qui de aureis locuti sunt, cogitasse de libris, & vicissim eos qui de libris locuti sunt cogitasse de aureis, inferam, Eos igitur qui cùm de aureis locuti sint cogitarunt de libris videri etiam hoc ipso quod de libris cogitarunt, perinde rursus cogitasse de aureis, quia per aureos libræ æstimentur, & ex contrario eos qui cùm de libris locuti sint cogitarunt de aureis, videri etiam hoc ipso, quod de aureis cogitarunt, perinde rursus cogitasse de libris, quia per libras aurei æstimentur. Sicque eueniet vt confundantur omnia, nec dici possit an de aureis potius quàm de libris cogitauerint, qui de aureis locuti sunt, an verò de libris potius quàm de aureis, qui libras in obligationem deduxerunt, cùm tamen apertissimum sit id quemque sensisse intelligendum, quod verbis expresserit vulg. l.non aliter 69. de legat.3. l. Labeo 7. §.vlt.de supellect.legat.atque ideo æstimata domo in aureis per contrahentes, nulla ratio est cur eam iudex æstimare debeat in libris, aut contra æstimare in aureis, quod contrahentes æstimauerint in libris. Quid enim si vt euenire interdum potest, crescat aurei æstimatio extrinseca ratione librarum duntaxat, vt qui dignus erat aureus libris tribus æstimetur nunc quatuor, aut tribus, & dimidia propter eam quæ intrinsecus contigerit specierum librarum deteriorationem. Non crescat autem in capitatis alijsve speciebus, propterea, quòd cæterarum specierum valor intrinsecus idem manserit (hoc enim casu certum est augeri valorem extrinsecum aurei in numero specierum deterioratarum tantùm, non etiam in numero specierum non deterioratarum, vt & Parisien. fatetur numer.716.) quæro, an cotrahentes qui de aureis locuti sunt videantur respexisse ad numerum librarum, quæ ex tot aureis redigi potuissent, an ad numerum aliarum specierum, quibus æquè ac libris æstimari aureus potest? Si dices, ad numerum librarum, fiet vt diminuto postea ob deteriorationem librarum valore extrinseco, & ad iustam proportionem redacto augeri necesse sit numerum aureorum, vel ex contrario minui si librarum valor extrinsecus auctus sit, quæ sanè Parisi. sententia est. At si dicas videri contrahentes respexisse ad numerum aliarum specierum quarum valor tam extrinsecus quàm intrinsecus idem manserit, eueniet vt idē aureorum numerus qui promissus sit debeatur. An igitur dices augeri debere numerum aureorum habito scilicet respectu ad libras quarum

æstimatio

æstimatio extrinseca propter deteriorationem intrinsecam decreuerit, potius quàm ad capitatos, quorum respectu idem aureorum numerus debeatur? At si voles augeri vt venditori faueas, quæro iterum, cur æstimare velis aureos per libras potius quàm per capitatos aut alias species, cùm non minus capitatis alijsve speciebus nummi etiam minutissimis æstimari possit aureus quàm libris? Aut cur minus credas emptori dicenti se cùm in aureis contraxit non ad libras, sed ad capitatos respectum habuisse, quàm venditori contrà afferenti habuisse se respectum ad eam aureorum æstimationem quæ per libras fieret non per capitatos? Quòd si dicas aurei æstimationem quæ fit per libras non ad eas libras referendam esse quæ nummi speciem constituant specificam, sed ad eas quæ genericam, & numeralem. Respondebo, imò verò genericæ, & numeralis libræ æstimationem sumi ex speciei specificę ęstimatione, vt supra diximus capite 8. ad finem. in eoque differre libram quam dicimus numeralem; itemque aureum numeralem à florenis, quibus vti solemus in æstimandis pecunijs mercibusque omnibus. Florenorum enim species specifica nulla est, sed numeralis duntaxat, quæ ex duodecim solidis nostris conficitur. Proinde siue crescat solidorum valor intrinsecus, siue extrinsecus, idem semper florenus est, atque ideò florenorum æstimationem ex solidorum quibus conficitur æstimatione metiri omnino necesse est. Denique illud contendo, conuentionem quæ in aureis facta fit, non magis posse videri factam in libris quàm in capitatis, vel aureorum quadrantibus, & idcirco ne incidat quæstio, an maior minorve aureorum numerus debeatur, ex diuersa librarum, & aliarum specierum ęstimatione quibus ęstimari possit aureus, id semper obseruandum esse, vt tot aurei debeantur quot promissi sunt nec plures, nec pauciores, siue extrinseca aurei æstimatio ratione librarum duntaxat, siue ratione aliarum quoque specierum omnium creuerit aut decreuerit. Nec sanè aliter ius constitui potest quin aut emptori aut venditori manifesta inferatur iniuria visque fiat verbis conuentionis. Et apertè Parisien. labitur in eo, quod ponit, si in Republica legitimè constituta, in qua certus edicto perpetuo stabilitus sit aureorum valor, (putà ad 45. solidos, cùm antea valeret tantùm 40.) quem perpetuò duraturum esse verisimile sit, Pridie eius edicti & decreti facta fuerit venditio, pro mille aureis dubitandum nō esse quin liberetur emptor soluendo 889. aureos cum quinque solidis, & sic deducto augmento cùm simus, inquit, in terminis veri, & effectualis augmenti, nec vnquam speranda sit vel timenda mutatio, nisi ex tam iusta causa tamque iusta proportione, vt nec exteri, nec ciues ex ea læderentur. Primùm enim si postridie eius diei quo facta venditio est mutationem contigisse ponimus, quantumuis legitimè constituta sit Respublica: Quomodo fieri, quæso potest, vt crescentem æstimationem perpetuò duraturam esse credibile sit? Deinde an non fieri potest vt ex iusta causa, & necessaria superueniat mutatio æstimationis aureorum extrinsecæ fortè propter alias clades, & necessitates Reipubli. ineluctabiles, vt, & Parisiens.

ipse

ipse loquitur. num. 710. Cur non ergo in Republica bene constituta æquè, ac alia debeam contrahentes sibi prospicere, & in certo aureorum numero paciſci, vt in Repub. malè constituta? Tertiò, quid absurdius, quàm quod dicto num. 720. Parisien. ait in terminis propositæ quæstionis cessare periculum mutationis, ideo quod Edicto regio æstimatio aureorum iusta ex causa aucta fuerit. An non enim ab eo tempore innumeras superuenisse legimus, audiuimus, vidimus? Sed & quid, obsecro, commune habet certus aureorum numerus conuentione definitus cum mutatione, quæ postea superuenerit æstimationis extrinsecæ? Siquidem cùm id curant contrahentes, vt sibi vicissim consulant aduersus dubiam illam mutationis incertitudinem, non id illis agendum est, vt paciſcantur duntaxat in certo aureorum numero, sed illud potissimum, vt aureos certo numero conclusos, certa quoq; æstimatione limitent, alioqui cùm in aureis paciſcuntur nulla eorum facta æstimatioe id potius mente agitare eos credendum est, vt idem semper aureorum numerus debeatur, siue eorum æstimatio in libris, aut alijs speciebus creuerit, siue decreuerit. (Si tamen decreuerit distinguendum est, an iustè an iniustè, vt supra docuimus.) Cùm ergo quæritur an aucta, vt in proposito casu, aurei æstimatione à 40. solidis ad 45. possit emptor precium soluere in minori numero aureorum, inepta est illa Parisien. distinctio, an contractus tempore periculum aliquod fuerit mutationis necne, cum mutationem euenire posse contrahentes præuidere potuerint, & debuerint, ancepsque illud periculum subire maluisse videantur spe lucri, quàm effugere taxata æstimatione metu damni. Cur igitur non solum præter, sed etiam contra voluntatem contrahentium inducamus, vt incertæ aureorum æstimationis alea nulla supersit, quam ipsi consultò captauerint, domum non libris æstimantes, sed aureis? Iisque non taxatis, vt siue augeretur, siue minueretur eorum valor extrinsecus idem nihilominus aureorum numerus deberetur.

Nec est, quod quemquam moueat ratio illa Parisien. quam supra retulimus. Fateor mille aureos in emptione promissos esse tanquam precium adpreciatum domus, & tanquam certam conuentam æqualitatem domus. Sed nego, quod ille infert, promissos ergo esse respectu valoris dictorum aureorum tunc currentis. Nihil enim vetat æstimari domum mille aureis habito respectu ad ipsas aureorum species, non etiam ad eorum æstimationem, sicut & si precium conuentū esset inter mille libris, non ideo dici posset habitum respectum ad valorem librarum, quæ tunc fortassis mille aureos efficerent. Ita enim sequeretur imminuta aureorum æstimatione extrinseca plures, quàm ter mille libras debitas iri, aut ea aucta pauciores, propterea quòd tanto minor aureorum numerus debeatur, quanto sint illi maioris æstimationis & è contrario tanto maior quanto sint illi minoris. At hoc absurdū fuerit. Qui enim tria tantum millia librarum promisit, cur aut maiorem, aut minorem librarum numerum præstet? Atqui non minus æstimantur libræ per aureos, vt diximus, quàm aurei per libras. Idem igitur in aureis admittendum est, vt si mille promissi sint precij nomi

ne

ne mille omnimodo debeantur, siue pluribus, siue paucioribus libris solutionis tempore quàm contractus, æstimetur aureus, non habito scilicet respectu ad id, Quot libris aureus venditionis tempore æstimaretur. An non enim potuit fieri pactio in aureis, spe asseruandorum in arca aureorum, quorum postea augeatur vel minuatur æstimatio? Et sanè si domus euincatur, licèt debeatur æstimatio quæ fuit tempore contractus, non tamen debetur illa quæ ab ipsis contrahentibus facta est, hoc est quanti contrahentes rem ipsam conuento precio æstimarunt, sed quanti reuera res est, hoc est ex communi aliorum æstimatione l. non in dimidiam 14. D. de euict. iunct. l. præced. Eadem ergo ratione dicendum est deductis aureis in conuentionem precij, quamuis respiciant contrahentes ad eam æstimationem aureorum quæ fit contractus tempore, si tamen aurei non soluantur, non illam æstimationem deberi, sed eam quæ vera est, id est quam aureus ipse si in specie solueretur secum allaturus esset. Proinde eam quæ fit solutionis tempore, siue in id tempus creuit etiam iniustè, siue decreuerit dummodo non iniustè. Dices, atqui Paulus in l. bonitatis 13. de euict. ait spectandam rei æstimationem quæ fuerit venditionis tempore non tunc cùm euinceretur, nimirū quia venditor nō est obligatus nisi ad tradendū, non etiā vt dominiū transferat l. 11. de act. empt. Proinde nulla ratio est vt euictionis tēpus spectetur, sed contractæ obligationis, id est venditionis. At emptor obligatus est ad dandū precium, & ad transferendum dominium pecuniæ d. l. 11. quod semper facere potest si velit. Ergo si nō faciat durat obligatio quandiu soluat. Ac proinde inspiciendū est tempus solutionis, vtpote quod non differat à tempore obligationis, quomodo differt ex parte venditoris qui tradidit rē postea euictā. Dices, atqui emptor qui mille aureos debeat precij nomine, potest æstimationē soluere, vt diximus. An nō ergo qui de aureis soluendis paciscitur, cogitat etiam de æstimatione? Respondeo primùm id receptū esse benignè, & ex consuetudine contra veram iuris rationem, ideoque non debere ex argumento sumi l. quod verò 14. & seq. l. quod nō ratione 39. de legib. 1. quod cōtra 141. de reg. iur. l. qui negotia 34 D. mandat. Secundò dico multum interesse an æstimatio sit in obligatione, an in solutione duntaxat. Illo casu nihil nisi æstimationē quæ fit cōtractus tēpore spectari debere, & ob eam causā siue in aureis soluatur, siue in alia qualibet nummorū specie non illud esse inspiciendū, in quot aureis potuerit cōtractus tēpore solutio fieri, sed in quot fieri hodie possint, & in summa quot libræ sint quæ debentur. Posteriore verò, cùm æstimatio non in obligatione est, sed in solutione duntaxat, nunquam æstimationis ratio vlla habetur, nisi cùm soluitur, vnde fit vt talis præstanda sit qualis tunc fuerit aureorum qui debentur. Regulatur. n. vt ita dicā secundum aureos qui sunt in obligatione, nōn aurei secundum illam.

Ad reliquas verò Parisien. obiectiones quas fatetur ipse in hanc vnam recidere, facilis est responsio ex superioribus, iunctis his quæ latè disputauimus cap. 5. Nam quod ille adijcit num. 715. Si quæratur an læsus sit venditor vltra dimidiam iusti precij inspiciendum esse tem-

pus

pus contractus, non concludit conuentione facta de pretio in aureis deberi igitur æstimationem aureorum, quæ fuerit contractus tempore Nam cùm æstimatio ipsa nullomodo debeatur, quæstioni locus nullus relinquitur cuius temporis debeatur. At cùm ex contrario aurei debeantur, idque in certo statutoq; numero, & tanquam pretio ad precia tum domus venditæ, & concludit optimè ea ratio tot aureos deberi perpetuò quot fuerint in obligationem deducti, siue creuerit eorum æstimatio siue decreuerit, inspecto nimirum contractus tempore in æstimanda domo vendita, de qua contractum fuit, non autem in æstimandis aureis, de quo nunquam actum est. Et qui domum vendidit mille aureis si dicat se læsum, vltrà dimidiam non debet dicere, aut probare dimidio pluris fuisse rem in libris, aut in illa aureorum æstimatione contractus tempore, sed in aureis, hoc est valuisse plus quã 2000. aureos nec de æstimatione contractu, nisi per consequentia, cùm æstimanda sit domus non aurei. Fateor tantò minore aureorum numero dignam esse domum quantò pluris sunt aurei, sed non inde fit, vt quæ aureis æstimata est, videatur æstimata in aureorum æstimatione. Habent enim aurei suam æstimationem, & præterea suam speciem, cuius potissimũ habenda ratio est. Fieri siquidem potest vt in obligationem deducti sint tanquam aurei, & quatenus aurei sunt, iure veluti permutationis, non quatenus sunt huius vel illius æstimationis. Finge aureos Gebenenses qui Principis nostri edicto reprobati sint, vt nullam habeant publicam in Sabaudia æstimationem. Cur non liceat mihi domum meã, quæ sit Chamberij mille aureis Gebenensibus vendere soluendis in specie, vt ex ea summa soluam mercatori Gebenensi, cui totidem aureos Gebenenses debeam? Ex eo igitur apparet aureos Gebenenses in obligationem deductos non sub consideratione æstimationis publicæ, quæ sit in Sabaudia, vbi nulla est, sed tanquam speciem certam aureorum, aut habito saltem respectu ad æstimationem aurei, quæ sit publica apud gentes omnes, non ad illam, quæ nulla sit in Sabaudia. Neque enim hæc illa est ex qua nummi vsus æstimari debet, vt diximus cap. 4. Deinde dici potest, cùm tractatur de læsione inspiciendum tempus contractus, vt sciatur an in contrahendo venditor sit deceptus, quia non potest videri deceptus quis in contrahendo ex euentu rei quæ post contractum acciderit, l. bonitatis 13. & seq. de euict. nec potest in eodẽ instanti alia atque alia esse eiusdem rei æstimatio. At cùm tractatur de solutione inspiciendum necessariò est tempus solutionis, quia id est soluendum quod debetur, debentur autem aurei in obligationem deducti quandiu soluti non sunt. Et sanè argumentum hoc Parisien. concluderet, etiam eo casu quo conuenisset de aureis in auro soluendis, & in totidem speciebus sine deductione vlla aut suppletione, non deberi tamen aureos nisi ad æstimationem quæ erat tempore contractus (quod euidentur falsum est, & contra conuentionem.) Nam & hoc casu si tractaretur de læsione æquè inspiciendum esset tempus contractus, quod & Parisien. ipse fatetur nu. 724. in fin. Ita admittens non valere rationem qua hic vtitur.

AD PARISIEN. QVAESTIONEM. 94.
De retractu legali, & municipali. Cap. XIIII.

EST quæstio hæc de retractu siue proximitatis ille sit, siue dominicalis, idest aut feudalis, aut censualis. Finge venditam domum Titio à Sempronio mille aureis solatis, tum infra tempus consuetudine præstitutum, idest intra annum, & diem proximum agnatum Sempronij velle eam domum retrahere à Titio, quo tempore alia sit æstimatio extrinseca aureorum quàm esset tempore contractus. Quæstio est, an mille aureos restituere præcisè retrahens debeat absq; vlla deductione augmenti, quod superuenit, vel suppletione decrementi, an verò vel augmentum possit deducere, vel decrementum teneatur supplere. Ponimus autem quo tempore agit retrahens iam solutum fuisse ab emptore precium, alioqui nullus quæstioni locus est, debetque sufficere emptori, vt eum retrahens liberet prorsus indemnem præstet ab obligatione soluendi precij, vt & Parisien. fatetur num. 721. at si iam solutum sit precium, & post factam solutionem aurei æstimatio creuerit, vel decreuerit idem Parisien. distinguendum putat, an creuerit, an decreuerit. Si decreuerit existimat indistinctè supplendam esse diminutionem nec liberari retrahentem offerendo mille aureos siue veniat infra annum à die contractus, siue post multos, puta quinque, aut decem annos. (Potest siquidem fieri vt etiam post tantum tépus audiendus sit retrahens, vt si fortè emptor nondum fuerit inuestitus) si verò creuerit, subdistinguit, an infrà annum à die contractus veniat retrahens an post annos multos, vt priore casu non possit augmētum deduci, posteriore possit. Distinctionis verò rationem hanc reddit quòd emptor à quo retrahitur debeat omnimodo indemnis seruari per retrahentem, vt pluribus tractat ille in Consuet. Parisf. §. 13. gl. 8. q. 2. & 5. Porrò non seruaretur indemnis, si diminuta aureorum æstimatioue cogeretur ille vllo casu totidem aureos accipere, non suppleto decremento. Sicut nec si ea aucta cogeretur pati deductioné augmēti, veniéte eo qui retrahit paulo post numerationem precij ab emptore factam cū sit verisimile si non soluisset emptor preciū, fore vt adhuc haberet mille illos aureos, propter breuitaté tēpis ob quam non dr̄ fruitus fundo nec aliq̄ cōsiderabilem vtilitaté percepisse. Præter id ꝙ augmentū istud nimis calens, vt loquitur, & recens nondū est satis tutū, sed pōt dubitari de imminutione, cuius periculū pati, aut suspēso stare emptor non debet qui iam retētionis, & dominij ius habeat. At verò cum inter solutionem, & retractum magnum interuallum est puta quinq;, aut decem annorum, apparet efficax, & durabile esse augmentū, ꝙ non est recēter factum, ideoq; potest deduci, inquit Parisien. quia interim, & emptor fruitus est, & multorum annorum fructus suos fecit. Nec videtur ex eo damnū pati cū bis mille libras quas soluit in mille aureis recipiat in octingētis octoginta, & noué cū quinq; solidis Turonēsibus. Sic ille à nu. 721. vsq; ad 725. Ego verò in omnib. cōtra puto, nisi in eo

quod

quod admittit, aucta post solutionem æstimatione aureorum si paulo post veniat retrahens non cogi emptorem pati deductionem augmenti,sed perinde reddẽdos ei mille aureos acsi mutatio ęstimationis nulla superuenisset. Nam in cæteris quoque casibus, hoc est etiamsi post longum temporis interuallum retrahens veniat,aucta æstimatione aureorum, & ea etiam diminuta mille aureos præcisè reddendos esse, vel in speciebus, vel in ea æstimatione quæ erit retractus tempore,nec plures vllo casu nec pauciores si non fuerint aurei æstimati. Ratio illa sit, quia quod fuit in obligatione soluendi precij illud ipsum sit in obligatione restituendi. Atqui mille aureis æstimata domo, probauimus in præcedenti quæstione, ipsos mille aureos esse in obligatione, non eorum æstimationem, quamuis solui possit æstimatio. Iidem igitur mille aurei erunt in obligatione restituendi, vt non plus, quam mille aureos restituere debeat retrahẽs,tametsi aureorum valor extrinsecùs imminutus proponatur, nec solum si proponas in aureorum speciebus solutum precium(qui casus minorem habet dubitationem,ideò quod verum sit nihil emptori abesse præter mille aureos cuiuscunque fuerint illi,solutionis tẽpore,ęstimationis)sed etiã si soluta fuerit ęstimatio quę maior tũc erat quam hodie sit presens, nimirum quod emptor,qui mille aureis domum æstimatam voluit,aureos verò inæstimatos, cùm tamen sciret aut scire deberet cõpetiturã proximiori agnato aut domino retrahendi potestatem, videtur ea spe ad emptionem accessisse,futurũ vt æstimatio aureorum extrinseca augeretur, lucrumque ipse augmenti sentiret,totidem ei redditis aureis,aut totidẽ saltem aureorum ęstimatione.Vtique enim auctis aureis in valore extrinseco nõ esset cogendus ille pati deductionem augmenti siue paulo post solutione retractus fiat,quod Parisien.admittit vel inuitus,regulis, & propositionibus suis vim apertè faciens, siue longo postea interuallo, quia quòd augmentum ex diuturnitate temporis censendum sit efficax, & stabile nõ facit vt eo minus ꝑtinere debeat ad emptore cui oĩmodo debentur aurei,nec rursus quòd ille interim fruitus sit re vendita,& multorum annorum fructus suos fecerit,nocere ei debet in diminutionem sortis principalis, quoniam qui ex re vendita fructus ab emptore percipiuntur sint computandi vsurarum loco quas ex pecunia precij redigere emptor potuisset, sicut ex contrario vsuræ non soluti precij vice fructuum præstari censentur l. Iulianus 13. §. veniunt D. de action. empt.l.curabit 5.C.eo.l.2. C.de vsur. Qui enim domum emit aut fundum,non emit fructus rei sed rem ipsam,itaque non debet ex fructuum perceptione minui sors precij, nisi cùm fructus nullo iure percepti sunt,puta cùm titulus qui dominij causam præbere debuit viciosus est, & iniustus, siue propter interuenientem dolum ex proposito, siue ex causa enormissimæ læsionis, vt nos alibi scripsimus Ergo quemadmodum non cogitur emptor à quo retrahitur res empta, pati deductionem augmenti vllo casu, ne scilicet damnum ex deductione sentiat qui indemnis omnimodo seruandus est,ita ex contrario nulla ratio est vt ei suppleatur diminutio quæ post solutionem superuenit aureorum, ne alioqui eueniat vt ex emptione lucrum aliquod retineat is

quem

quem tantummodo indemnem seruari sufficit. Eadem enim est, & esse debet in vtrumque casum augmenti, & diminutionis ratio dubij euentus, sibique imputet emptor diminutis aureis, quòd initio contractus non æstimauerit aureos, vt quandocunque reddi eos contingeret, in eadem æstimatione redderentur. At cùm æstimari noluerit, idque ea mente, vt credibile est, quòd speraret fore, vt eorum æstimatio cresceret suo magno commodo, cur non æquo animo ferat, si ea diminuta damnum ille vicissim sentiat vulg. l. penul. C. de solut.

Dices cum Parisien. non esse hic eandem contrariorum casuum rationem. Id enim perpetuò obseruandum esse, vt indemnis seruetur emptor à quo retractus fit siue per proximiorem agnatum, siue per dominum. Porrò non seruari indemnem eum qui aureos soluerit quorũ solutionis tempore maior erat æstimatio, siue in speciebus soluerit, siue in æstimatione, si post diminutam æstimationem cogatur totidem aureos accipere, vel in aureis, vel in ea æstimatione. Respondeo non esse sic simpliciter concipiendam regulam indemnem seruari debere emptorem, sed sic potius, Ita constituenda omnia, vt nec in damno emptor moretur, nec in lucro. Nam quemadmodum iniquum esset versari in damno eum qui bona fide contraxerit, ita nec in lucro morari debet, cùm omne contractus commodum transferendum sit in retrahentem in quem & omne periculum transfertur. argum. l. 1. D. ad S.C. Trebell. Et quod dici solet in dubio fauendum esse potius emptori, quàm retrahenti, siue emptor sit reus ex regula. l. fauorabiliores de reg. iur. siue sit actor ex alia regula; quæ habet in re obscura melius esse fauere repetitioni, quàm aduentitio lucro. l. non debet. 41. §. 1. l. in eo 33. eo. l. & si quis 14. §. 1. D. de relig. & sumptib. funer. hactenus verum est, vt indemnis ille seruetur, non etiam vt lucrum consequatur. arg. l. quoties 16. in fin. de iur. dot. Atqui lucrum sentiret emptor, qui mille tantum aureos soluit siue in speciebus soluerit, siue in æstimatione, si plus quàm mille aureos ipsi restitui oporteret. Quod enim mille excederet in lucro esset argum. l. rogasti 11. § si tibi de reb. cred. Non igitur plus quam mille aureos restitui æquum est, siue in aureis fiat solutio, siue in æstimatione. Nam quicquid dicat Parisien. num. 724. fieri non potest, vt non sint itidem aurei specie qui sunt eiusdem generis, bonitatis, qualitatis & ponderis. l. 2. §. 1. l. 3. de reb. credit. l. res in dotem 42. de iur. dot. l. 1. §. 2. de oblig. & action. Aut vt iniuriam pati videatur emptor cui nummi sui restituuntur. l. cùm te 6. ibi præsertim cum aduersa pars receptis nummis suis nullam passa videri possit iniuriam. C. de pact. inter emptor. & vendit. l. ab emptione 58. D. de pact. Nec ad rem pertinet, quod qui redduntur, non sint in eadem bonitate extrinseca, quæ æquè principalis est, & æquè principaliter in nummis quatenus nummi sunt attendenda. Sepius enim monuimus bonitatem illam extrinsecam, quæ nihil aliud est, quàm æstimatio, non esse attendendam, cùm sola species est in obligatione, idque propter voluntatem contrahentium, quæ si ea fuisset, vt aureorum æstimationis rationem aliquam haberi voluissent, ipsam potius in obligationem deduxissent, aut, quod effectu idem fuisset, aureos æstimatos. Tunc namque

que æſtimatio aurei conſideranda eſt, cum aureo vtimur l. I. de contr. empt. At qui mille aureis fundum æſtimat,& eos in obligationem deducit, nondum ijs vtitur qui fortaſſe nullos dum habeat, ſed tum demùm vtetur cùm ſoluet, ideoque nimirum ſi æſtimationem malet ſoluere, ſoluet eam quæ erit ſolutionis tempore non quæ fuit tempore contractus. Nam etſi in contractu aureorum mentio facta ſit, non tamen tunc actum eſt de æſtimandis aureis qui nullomodo æſtimari proponuntur, ſed de æſtimanda re vendita, quæ porrò æſtimari potuit mille aureis habito reſpectu ad mille ſpecies aureorum potius quàm ad eorum æſtimationem. Non quòd æſtimare potuerint contrahentes rem quæ vendebatur mille aureis quin aureorum quoque æſtimationis rationem aliquam habuerint, ſed dico habuiſſe eos rationem eius æſtimationis aureorum quæ tunc eſſet cùm illi ſoluerentur, quo demum tempore vſurus ijs eſſet venditor, cuius eſt rei ſuæ precium dicere, non emptoris qui alienam rem vult, alioqui præſentem æſtimationem deducere in obligationem contrahentes debuiſſent vt in l. fundum 28. de nouat. Non igitur illud inſpiciendum eſt quòd emptor hoc ipſo quòd domum venditam emit mille aureis, iam ipſis vti videatur (quamuis re vera aureorum nomine vtatur potiùs quàm aureis) ſed quòd nullus eſt venditori eorum vſus priuſquàm eos acceperit, cùm venditor ille ſit qui rem ſuam primus,& vltimus æſtimat, quique nullam ex aureis conuentis vtilitatem percipere poſſit ante ſolutionem. Denique quoties bonitas extrinſeca conuenit cum intrinſeca, hoc eſt quoties huius ad illam iuſta eademque proportio eſt, ſiue vtraq. talis ſit ſolutionis tempore qualis erat tempore cõtractus, ſiue vtraq. ſimul creuerit aut decreuerit, fateor non minus inſpici debere bonitatẽ extrinſecam quàm intrinſecam. Sed quoties altera duntaxat immutatur, dico maiorẽ eſſe poteſtatem intrinſecę, eamque ſolam ſpectandã, propterea quòd ex ea ſumatur cõſideratio extrinſecę apud omnes omnino gentes apud quas nummi vſus eſt, ex quarum publica lege potius quàm ex huius vel illius Principis priuata voluntate metienda ſit impoſititia illa quam extrinſecam vocamus, nummi æſtimario, vt pluribus docuimus ſup. cap. 5. Et ideò ſi augeatur vel minuatur intrinſeca admitto quod Pariſien. negat deducendum augmentum, & ſimiliter ſupplendum decrementum, etiamſi extrinſeca eadem manſerit, ſed intrinſeca eadem ſubſiſtente ſi mutata ſit extrinſeca, contendò totidem ſemper aureos deberi. Hoc ipſum tamen ſic intelligo ſi in aureis retrahens velit ſoluere. Nam ſi malit vti beneficio quod ei conſuetudo tribuit, & in æſtimatione ſoluere, diſtinctio illa erit adhibenda, quam ſuprà tradidimus cap. 5. An iniuſtè decreuerit æſtimatio, necne, vt ſi iuſtè cogatur emptor accipere præſentem æſtimationem extrinſecam, licèt diminutam, ſi iniuſtè non cogatur, cum tamen ſi aureorum valor extrinſecus creuerit, diſtinguendum non ſit an iuſtè, an iniuſtè id corrigerit propter eam diuerſitatis rationẽ quam ibi expoſuimus. Non enim video quid hac parte interſit inter emptorem qui pretiũ à ſe datum velit repetere,& creditorem qui mutuam pecuniam repoſcat. Vterque ſiquidem indemnis præſtandus eſt, neuter verò

lucrum

lucrum ex alterius iactura captare debet, nec est quòd in re iniusta idcirco faueamus emptori potius quàm retrahenti quod retrahens voluntarie veniat ad retractum qui ab emptore inuito exigitur. Regulariter autem magis subueniendū sit ei qui ex necessitate inopinata quā qui ex voluntate impeditur, vel grauatur. l. 2. §. fin. D. si quis cautionib. Nam & qui emit cùm sciret aut scire deberet competituram proximiori venditoris agnato aut domino retrahenti potestatem seipsum primus in eam necessitatem coniecit, vt quandocunque volenti retrahere ei cui retrahenti ius esset, rem tradere cogeretur idque eodem precio. Proinde minus ei succurrendum est arg. l. si fideiussor 7. §. 1. D. qui satisd. cogant. præsertim cùm imputari ei possit cur sibi non prospexerit aureos æstimando, curve ex sperato aureorum æstimationis augmento lucrum captauerit, cùm cogitare debuerit eadem iuris, & æquitatis ratione futurum, vt diminuta ea æstimatione damnum ille pateretur. Nec rursus ideo debet esse durior condicio retrahentis quod veniat ille contra ius commune, contra emptorem alias tutum iure communi ex l. dudum penult. C. de contr. empt. Cùm enim nitatur iure speciali siue in iuris corpore clausum illud sit, quale quod competit domino feudali aut censuali. l. 2. C. de iur. emphy. & ex constit. Friderici inscripta. De iure ϖορτμήσιων, siue municipale, cuiusmodi est in Gallia alijsque plurimis locis, quod competit proximioribus, non sanè videri potest facere iniuriam qui iure suo vtitur, imò vero ius speciale est potentius, vincitque ius commune. Nec odiosum videri debet ius illud, quòd ideo comparatum est, vt diutius bona in familia remaneant quæ iusta nec improbabilis adfectio est l. si in emptionem 35. D. de minor. Apud nos tamen obtinet hac parte, vt aliàs ferè semper, ius commune, quod extat in dicta l. dudum. nec auditur proximior retrahere volens, præterquam apud Augustanos. De retractu dominicali, an apud nos in vsu sit quidam dubitant, sed non esse verius est, & plerisque Senatus nostri decretis comprobatum. Quod si ita est minus erunt nostris vtilia, quæ in quæstione ista disputauimus

1 Sed illud prætermittendū nō est in eo labi Parisien. apertius, quod neque distinguendum putet an aurei valor intrinsecus aut extrinsecus creuerit propter immutatam bonitatem intrinsecam monetarum; cum tamen eo casu verum sit non tam auctam, vel imminutam, quàm retentam, & conseruatam pristinam aurei æstimationem, eandemque prorsus istam esse solutionis tempore, quæ fuerat in contrahendo, licet maior sit numerus aut minor nummorum immutatorum quibus æstimatur aureus, vt pluribus probauimus capite 6. supr. Consequens ergo est, vt perinde semper mille aureos retrahens debeat, siue aureorum æstimatio creuerit, siue decreuerit, dummodo ad proportionem immutationis monetarum, in quibus fiat solutio, acsi nulla superuenisset mutatio. Quamquam, vt toto hoc capite dictum est, idem quoque admittendum sit in vera qualibet, & effectuali æstimationis aurei mutatione.

AD PARISIEN. QVAESTIONEM. 95.
De retractu conuentionali. Cap. V X.

Vamquam probabiliter videri poterat eandem constituendam esse rationem retractus huius conuentionalis quam, & legalis, de quo suprà proximè diximus, nouis tamen distinctionibus Parisien. vtitur num. 726. dum omissa iuris ratione miseram suam, & commentitiam æquitatem solā præ oculis habeat. Sic autē distinguit, aut æstimatio, inquit, aurei creuit, aut decreuit. Si creuit rursum subdistinguit, aut augmentū superuenit incontinenti vel paulo post solutionem precij ante illius vsum, ita quòd venditor sensit commodum augmenti, & tunc nō debet illud deducere quandocumque postea redimendo ne bis idem percipiat, & vt paria in effectu reddat, aut verò superuenit augmentū postquàm venditor iam consumpserat precium in valore antiquo, & tunc rursus subdistinguit, aut statim, & infra modicum tempus puta infra annum vel sesquiannum à venditione vult redimere, & non debet deducere, ne propter temporis breuitatem, & festinationem redemptionis, & dubium mutationis emptor damnificetur, cùm augmentum nondum appareat firmum, & stabile, aut venditor post plures annos venit ad redemptionem. Et tunc, inquit, cùm cesset damnum emptoris, quia, & fructus multorum annorum percep t, & augmentū firmum est ac stabile, poterit augmentum deduci, suggerente id æquitate, quia non habuerit emptor commodū illius augmenti: aut æstimatio aurei decreuit. Eoque casu iterum distinguit longè aliter quàm in retractu legali, aut in continenti siue intra breue tempus post precium receptum venditor redimit, & sic antequàm vsus sit, & vti probabiliter potuerit in valore antiquo, & tunc fatetur non debere diminutionem quæ superuenerit supplere, aut ex interuallo postquam precio vsus est, vel debuit vti, & tenetur supplere. Rationem dissimilitudinis adfert quod priore casu vtatur iure suo venditor, qui liberam habet ex pacto quandocumq; redimendi facultatem, vt proinde melior eius condicio esse in eo debeat quàm retrahentis qui nullum negotiū gessit cum emptore, & cui emptor nō cōsensit, & qui vendit ad lucrū aduētitiū ex negotio alieno. Posteriore verò casu si postquàm vsus est, & in res suas conuertit ꝑ valore antiquo, & superuenit diminutio efficax, & durabilis, mox redimeret non supplendo diminutionem, locupletaretur cum aliena iactura, quia recuperaret integrum fundum, & tamen minus redderet in effectu quàm effectualiter receperit, & in rem suam conuerterit. Igitur supplere debet, etiamsi incontinēti superuenerit mutatio, & redemptio, dummodo constet quòd iam venditor efficaciter conuerterat aureos ad valorem antiquum. Hæ sunt Parisien. distinctiones, ex quarum varietate, & multiplicitate apparet satis quàm difficile sit commentitiæ illius æquitatis qua abutitur rationes ad casus singulos accommodare. Errat autem in eo perpetuò, non solum

quòd

quòd non distinguit, an propter deteriorationem, aut meliorationem inferiorum monetarum aurei æstimatio creuerit vel decreuerit: sed etiam quod putat plus reddere quàm acceperit eum qui totidem reddat aureos eiusdem bonitatis, & qualitatis, si eorum aucta sit extrinseca æstimatio. Et ex contrario minus reddere quàm debeat eum qui totidem aureos restituat eiusdem quidem bonitatis, & qualitatis intrinsecæ, sed tamen in extrinseca æstimatione diminutos. Nam imò verò tantundem vtroque casu redditur, adeoque illud ipsum quod debetur, vt in superioribus latè probauimus. Cur non ergo contingat liberatio? Aut si nec plus nec minus soluitur quàm debeatur, cur de augmento deducendo quærimus, aut de supplenda diminutione? Et sanè tam absurdum est dicere, aucta æstimatione extrinseca aureorum deduci posse augmentum vllo casu, vel ea imminuta suppleri diminutionem, atque si quis diceret, aucta æstimatione fundi venditi vel diminuta ex causa aliqua extrinseca (quomodo rerum omnium precia sunt in incerto, mutaturque in dies vulg. l. precia rerū 63. D. ad leg. Falcid.) deduci posse augmentum quod superuenisset vel supplendam esse diminutionem. Nam nec negari potest, quin in fundi venditione respiciant contrahentes ad eam præcisè æstimationem quæ fit contractus tēpore, quæ & sola spectanda est cùm de læsione quæritur l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit. quemadmodum fundo vendito mille aureis, præsentis non futuræ aureorum æstimationis ratio habetur. Atqui non ideò potest quicquam de fundo deduci quod post venditionem factus sit preciosior ex causa extrinseca, & ratione æstimationis tantum, sicut neque è contrario supplendum quicquam est, & addendum ad præstationem fundi, qui deterior factus sit citra culpam aut moram venditoris, vt interpretes omnes fatentur, perfecta siquidem venditione quod fit nudo consensu periculum omne, & commodum rei venditæ pertinere incipit ad emptorem §. cùm autem Instit. de empt. & vendit. l. 1. l. cùm inter 4. & pass. C. de peric. & commod. rei vendit. Cumque solus fundus sit in obligatione ex parte venditoris, non etiam eius æstimatio, nulla ratio est vt propter auctam æstimationem obligatio venditoris augeatur. Eadem igitur ratione admittendum quoque est, contracta venditione in mille aureis, cùm aurei soli sint in obligatione non ipsorum æstimatio, illud vnum sufficere vt præstentur in ea ipsa bonitate, & qualitate, in qua debentur, nec eorum numerus idcirco augeri debeat ex postfacto, vel minui, quòd æstimatio ipsorum extrinseca creuerit aut decreuerit, quamuis fieri nequeat, vt qui de aureis loquitur, non cogitet de eorum æstimatione, nimirum quia non ex eo sequitur deductam æstimationem in obligationem, sed ipsos aureos quorum substantia, & indentitas siue in specie, siue in indiuiduo ex sola æstimationis extrinsecæ mutatione non immutetur. Alioqui dicendum esset eadem ipsa aureorum corpora, & indiuidua quæ in arca fortè reseruata sint, si eorum æstimatio extrinseca immutata sit, nec eadem fore, nec sibi ipsis similia, quod tamen prorsus ridiculum fuerit arg. à fortiori l. proponebatur 76. D. de iudic. Indistinctè igitur admittendum est in retractu con-

uentionali, quod in legali diximus, emptori qui mille aureos soluerit, mille aureos præcisè reddi debere, siue valor eorum creuerit iustè aut iniustè, siue decreuerit; si aurei reddantur, aut si æstimatio dummodo non iniustè decreuerit, siue in maiori, siue in minori æstimatione aureos emptori in rem suam impenderit, siue paulò post acceptum precium, siue ex longo interuallo venditor rem redimat. Quam sententiam non solum communem esse, & veriorem, sed etiam receptam de consuetudine testatur Boer. Decis. 327. numer. 4. quicquid Parisien. in contrarium cauilletur num. 725. ad fin. An autem liceat semper, & in qualibet nummi specie soluere æstimationem pro aureis diximus sup. cap. 3.

AD PARISIEN. QVAESTIONEM 97.
De redemptione domus venditæ sub pacto redimendi.
Cap. XVII.

Ranscribam in proponenda facti specie verba Parisien. Quidam anno sesquimillesimo vicesimo sexto vendidit castrum precio duodecim mille librarum Turonens. solutarum in sex mille aureis solaribus, sub pacto redimendi soluendo dictam summam duodecim mille librarum Turon. in similib. sex mille aureis: & tūc aureus solaris valebat 40. solidos Turo. Post annos vero quatuordecim, videlicet anno 1540. quo aureus valet 45. solidos Turon. venditor volens redimere in similib. speciebus prout tenetur vult deducere illud augmentū, & sic pro sex mille aureis dudum receptis refundere quinquies mille trecentos triginta sex, cum quindecim solidis Turon. quæ tempore redemptionis inspecto conficiunt summam 12000. librarum Turon. Emptor autem contendit præcisè sex mille solatos sine vlla deductione restituendos esse: alioquin non posse redimi. Aymo Crauet. conf. 47. incip. Carolus Allamandi, consoluit latè pro emptore Parisien. contra num. 728. & seq. respondet pro venditore, Crauetæ sententia verior est in omni casu, sed in illo potissimum in quo respondit, hoc est aucta æstimatione aureorum extrinseca propter imminutam bonitatem intrinsecam inferiorū monetarum. Rationes Crauetæ sunt hæ quatuor. Prima, quod sex mille aurei sint in obligatone. Secunda, quòd verbum similibus non referatur ad precium, seu ad summam integram, quæ resultabat ex dictis sex mille aureis tempore contractus, nec ad signum, seu characterem aureorum, sed ad æstimationem intrinsecam, bonitatem, qualitatem, & numerum, vt sit per omnia similitudo inter precium emptionis. & redemptionis. Tertia, quòd aureorum valor creuerit propter superuentam deteriorationem monetarum. Quo casu communis est nostrorum sententia, quòd debeat solui, vel de pecunia antiqua æquè bona, vel de noua ad æstimationem antiquæ DD. in d. l. cum quid si cert. peta. Oldrad. quæst. 249. Aret. conf. 11. Corn. conf. 181. col. 25. lib. 2. conf. 321. col. pen. lib. 3. Sicut, & si essent intrinsecus diminuti aurei non liberaret venditor, reddēs totidē aureos nouos deteriores. Cur. iun. cōs. 24. col. 3. & 4.

Postrema

Postrema ratio est quòd si in proposita facti specie valor aurei fuisset diminutus, noluisset redimens supplere, nec reddere vltra sex mille aureos. Ergo in contrarium casum non est ei permittendum, vt deducat augmentum, quod superuenit Parisien. autem vt contra pro venditore respondeat; mouetur ex eo, quod sumus in terminis veri efficacis, & stabilis augmenti. Item quod augmentum illud non superuenerit statim post venditionem, & solutionem precij, sed ex longo interuallo, ideoque verum sit, illos sex mille aureos per se non valuisse venditori vltra 12000. libras Turonenses, nec maiorem ei vtilitatem attulisse. Qua etiam ratione idem putat admittendum etiamsi venditio non fuisset facta ad libras, nec inciperet à certa librarum summa in genere, sed concepta fuisset sub certa specie, & numero aureorum, quia nimirum non faceret ea res quominus in huiusmodi contractu, vbi aurei veniunt tanquam adpreciatio, & æqualis pensatio in pecunia, censerentur principaliter aut saltem æquè principaliter deduci sub ratione valoris currentis extrinseci, & summæ quam tunc conficerent. Idem igitur multo magis si esset facta mentio summæ resultantis, vel valoris currentis tempore contractus, puta venditum pro sex mille aureis tot libras conficientibus, vel ad valorem 40. solidorum Turonensium pro quolibet aureo, & adhuc multo fortius si non solum facta sit mentio de valore currente, summa librarum resultante, sed etiamsi incipiat, inquit, venditio à certa quantitate librarum principaliter in dispositionem deducta, & in tot aureis soluenda, vel soluta vt in themate. Tota quæstionis huius difficultas ex eo pendet, vt sciamus, an in proposita specie sex mille aurei sint in obligatione an potius 12000. libræ. Si sex mille aurei sunt in obligatione, vt præsupponit prima Crauetæ ratio non potest dubitari quin fala sit Doctoris Analitici sententia: quæ sanè vera esset si libræ tantùm non aurei in obligationem deductæ viderentur. Finge non fuisse additum pactum de reddendis totidem libris in similibus speciebus: sed dnntaxat conuenisse, vt redimere posset venditor soluendo 12000. libras. Puto non sex mille aureos deberi, sed præcisè libras 12000. siue maiorem siue minorem aureorum numerum conficiant tempore solutionis. Ratio est quoniam licet ponas emptorem soluisse libras illas 12000. in sex mille aureis solaribus non tamen deduxit aureos in obligationem, sed libras, videturque tanti aureos quos tradidit vendidisse, id est eo librarum numero quem ipse in obligationem deduxit. Nec aliud admittendum existimo si in obligationem deduxerit quidem 6000. aureos, sed æstimatos libris 12000. non expresso eo, quòd in totidem aureis precium restitueretur. His enim duobus casibus apertum est libras esse in obligatione non aureos. Libras igitur solui sufficit. Iuris enim regula est solutione eius, quod debetur liberationem contingere. In eoque Parisien. opinionem sequor aduersus Crauetam qui pactum illud de soluendo precio 1200. librarum Turonensium in similibus aureis putat esse superuacuum. Sed cùm pactum illud additum est de ijsdem aut similibus speciebus reddēdis, dico non libras esse in obligatione, sed aureos, atque ideo aureos

 6000.

6000. deberi præcisè, eiusdem bonitatis, & qualitatis, licet diuersæ æstimationis extrinsecæ, nec aut deduci posse augmentum, aut suppleri debere diminutionem. Mouet me, quòd quemadmodum qui soluit in tot aureis precium conuentum in tot libris, censetur eo librarum numero veluti certo precio aureos suos vendere, vt diximus. Ita qui promittit tot libras restituere in ijsdem aut similibus speciebus, videtur tanti libras vendere, & eo precio tot aureorum quot traditi sunt, æstimare. Aut potius, nec venditi aurei statim reuenditi videantur, probabilius est non videri hoc casu venditos ex eo, quòd librarum præcipua mentio facta sit, sed demonstrationis potius causa factam eam esse quàm aut venditionis aut taxationis, cùm nominatim conuenerit, vt ijdem aut similes aurei redderentur. Quis enim tam sit stupidus, vt velit aureos suos certo librarum numero vendere, tum incontinenti, imò vero eadem pactione libras illas, quæ aureorum precium efficiant inæquali eorundem aureorum numero emere? Quòd si dicas aureos isto casu si non sint venditi videri saltem æstimatos. Dicam non magis æstimatos esse libris in priore conuentionis parte, quàm libras aureis in posteriore. Atque ideo perinde constituenda omnia, acsi nulla librarum mentione facta, aurei simpliciter soluti essent, & conuentum vt ijdem aurei restituerentur. Quo casu nec eo plures restituendi essent, quòd eorum diminuta esset æstimatio, nec eo pauciores, quod aucta, vt pluribus à nobis probatum est supra cap. 3. 7. & 8. Itaque in his duobus casibus, hoc est, cum vel aurei simpliciter sunt in obligatione nulla librarum mentione facta, aut cùm aureis libris quidem æstimati sunt, sed eo addito, vt libræ in ijsdem speciebus reddantur, ego pro Craueta contra Parisien. & sentio, & Crauetæ opinionem à Senatu nostro sæpius comprobatam fuisse scio.

Non obstat quod ad primam Crauetæ rationem Parisien. respondet non esse aureos in obligatione nisi accessorie, & ad qualificandam solutionem debiti principalis, principaliter autẽ 12000. libras esse in obligatione, tanquam precium ipsum conuentum, & adæquatum principaliter intentum. Nam imò vero in obligatione esse dicendũ est, quod est in necessitate soluendi. Atqui aurei omnimodo soluendi sunt non libræ, postquam placuit, vt conuenta librarũ summa in ijsdem speciebus reddatur. Nec enim quicquã interest an aureos mihi debeas soluendos in aureis, an libras itidẽ soluendas in tot aureis, quandoquidẽ vtroque casu aureis duntaxat solui possunt, ac proinde aurei soli debentur. Quod autem idẽ secundo loco respondet, ꝗ etiamsi sex mille aurei essent in obligatione, & dispositione adhuc in hoc contractu non censerentur deducti (saltem æquè principaliter) nisi sub ratione valoris, & summæ quã contractus tempore conficiebant, minus ad rem pertinet. Primũ quia æstimatio extrinseca nullius esse potest considerationis cũ conuenit vt eædẽ species reddantur, cumq; lex conuentionis seruanda sit, frustra quæramus de æstimatione, quæ nec in obligatione sit, nec in solutione esse possit, nisi pro ea quantitate siue maior illa sit, siue minor ꝗ ex specierũ conuentarũ numero resultet. Deinde etiã si admitterẽ

censeri

censeri deductos aureos in dispositionem sub ratione summæ quam contractus tempore conficiebant illud tamen dici nō potest nec aud. c Parisien. ipse dicere, eius duntaxat valoris rationē habendā esse. Nam si non in totum, saltē æquè principaliter habēda quoque est ratio bo i tatis intrinsecæ, & ipsius speciei quatenus species est. Atqui cùm ea 'ē manente intrinseca bonitate mutatur extrinseca, fieri nullomodo potest vt vtriusque ratio habeatur. Siquidem inspecta intrinseca idem prorsus specierum numerus reddi debet, at inspecta extrinseca necesse est vel plures reddi vel pauciores. Ergo propter implicitam contrarietatem alterutram solam inspici oportet. Non extrinsecam, & quia conuentio esset inutilis quæ de intrinseca facta est, & quia extrinseca pendet ab intrinseca l. 1. de contr. empt. Rursus quoniam impolititius valor aurei non ille est qui in hac aut in illa prouincia augetur vel minuitur arbitrio Principis, sed qui publica gentium omnium authoritate receptus, & stabilitus est, qui porrò nec augeri potest nec minui quin bonitatis ipsa intrinseca vel augeatur, vel minuatur, vt diximus cap. 2. & 4. Igitur intrinsecam solam inspici oportet quæ, & certa est & ad vsum nummi omnino necessaria d. l. 1. de contr. empt. l. 1. C. de veter. nūmism. potest. Nec sanè video quid ad hanc rationem pro Parisien. responderi posse.

Quod verò respondet ille ad secundam, & tertiam Crauetæ rationem facilè refellitur ex his quæ diximus supr. cap. 6. Non enim fieri potest vt tantundem restituat qui maiorem aut minorem numerum nūmorum eiusdem bonitatis restituit, licet eadem sit extrinseca æstimatio, nec rursus qui eundem numerum restituit corporum deterioratorum, siue spectes bonitatem intrinsecam, siue vsum ipsum commerciorum, vel teste eodem Parisien. num. 716. Quod ad quartam rationem respondet, falsum etiam est. Neque enim cogeretur venditor supplere diminutionem aureorum si essent diminuti extrinsecus sed liberaretur reddendo mille eiusdem bonitatis intrinsecę per rationes supradictas. Ergo neque augmentum deducere poterit.

AD PARISIEN. QVAESTIONEM 97.
De dote debita exigenda. Cap. XVII.

E dote, quod ad propositam quæstionem pertinet duplex tractatus esse potest, vnus de dote debita exigenda, alter de dote recepta soluto matrimonio restituenda. De priore quæstionis parte dicemus hoc capite, De posteriore in sequenti. Facti speciem hanc Parisien. constituit num. 731. In contractu matrimonij pater vel frater Parisien. sponso promisit bis mille aureos solatos in dotem certis longis terminis soluendos; quibus pendentibus augetur valor impolititius aurei. Quæstio est vtrum augmentum illud in solutione deduci possit vt liberetur debitor soluendo minorem numerum aureorum. Et quamuis apertissimum sit hoc casu habitum respectum præcisè, & absolutè ad speciem,

& numerum, de quibus conuenit, non autem ad valorem extrinsecum, de quo nulla facta est mentio, nec etiam cogitatum videtur, vt non promittatur dos tanquam precium, vel adpreciatio rei certæ, sed simpliciter, & absolutè. Adhuc tamen Parisien. distinguendum existimat, an valor imposititius aureorum sit certus, stabilis, vniformis, & perpetuus, vt de natura pecuniæ esse debet l. 1. de contr. empt. l. 3. de eo quod cer. lo. l. 3. de in lit. iur. An verò nõ sit certus, & stabilis, sed periculũ variationis immineat propter tyrannidem Principis, aut calamitatẽ temporis. Hoc enim solo posteriore casu admittit ille veram esse cõmunem nostrorum sententiam, quę habet spectandum esse valorem qui sit cõmunis, & in vsu tempore solutionis absque vlla deductione augmenti, aut suppletione decrementi. Priore verò casu defendit nõ deberi aureos nisi ad eã æstimationẽ quæ fuerat tempore contractus: atq; ideò deduci augmentum posse arg. l. Rutilia 69. ibi venisse quanti tunc fuit D. de contr empt. l. vicinus 24. in fi. D. de aqua, & aq. pluu. arcend. Mouetur quòd hoc etiam casu, sicut in alijs, de quibus supr. diximus, aurei dotis nomine promissi deducti sint in dispositionem non tanquam massa, nec tanquã species certorũ corporum, puta quæ sint in tali arca, sed tanquã quantitas pecuniæ, & sub ratione quoque valoris imposititij currentis. Item quòd etiam in promissione, & constitutione dotis censeatur habita ratio æstimatio, & quædam veluti adpreciatio bonorum iunctis alijs circunstantijs familiæ, & dignitatis personarum iuxta l. quæro 60. D. de iur. dot. Sed errat ille toto cœlo. Est enim casus hic longè minùs dubitabilis quã superiores, in quo nimirũ nulla aureorum æstimatio facta sit, sed aurei simpliciter promissi, quos proinde in obligatione esse negari non potest, nec ad rem pertinet quòd non sint in necessitate soluendi, quòdque eorum æstimatio solui possit, cùm simpliciter aurei debeantur, vt diximus cap. 3. Nam licèt æstimatio sit in solutione, cùm tamen non sit in obligatione, necessario regulanda est secundum id quod est in obligatione, hoc est secundum aureos qui tandiu debentur, quandiu soluti non sunt, & consequenter quanti sunt aurei solutionis tempore quo adhuc debentur tantam æstimationem præstari necesse est, ne alioqui damnum creditor sentiat, ex solutione facta in nummis alterius, non solum formæ, sed etiam materię contra l. 99. D. de solut. Nec obstat quòd spectandum sit tempus contractus. Id enim verum est, vt sciatur quid in contractum veniat, quidvè ex contractu debeatur, sed non si agatur de æstimando eo quod debetur quoties tale est cuius solui possit æstimatio. Cur enim non crescat æstimatio debiti: quandiu debitum durat? Aut cur creditor pro re debita quæ sit maioris æstimationis cogatur minorem æstimationem accipere? Et ex contrario debitor qui aureos debeat, & nihilominus soluendæ æstimationis habeat facultatem. Cur maiorem æstimationem præstare teneatur, quàm quanti sint aurei tempore solutionis? Neque illud etiam ad rem facit quod toties inculcat Parisien. deductos videri aureos in obligatione dotis nõ tanquã massam auri aut species certas corporũ, sed sub ratione valoris imposititij tunc currentis, & tanquã certam pecuniæ quantitatem. Nam

imo

imò verò cùm à nullis valor impofititij mentio facta fit, negari non poteft quin promiffi fint aurei tãquam aurei propriam fuam habentes æftimationem, non ex libris,aut alia nummorum fpecie fiue generica,fiue fpecifica petẽdam. Quid enim fi librarum vfus nullus effet, nec alterius vllius nummi,quàm aurei,vt initio credibile eft vnius tantum formæ,& æftimationis curfum fuiffe nummum, vt & innuere videtur, d.l.1.de contr.emp.an eo minus poffet dos promitti,& conftitui in au reis? Aut quid fi promiffa effet dos in ea nummorum fpecie,quæ fit om nium minutiffima,& quæ ideo fecundú Bar.in l.Paulus (licèt eius fententiã refutauerimus fup.c.10.)nullã æftimationẽ hẽat?an idcirco erit inutilis promiffio? Aut deniq; cum nulla fit nummi fpecies, quæ non poffit æftimari per alios nummos,fiue maiores,fiue minores. Cur dicamus promiffis aureis videri cogitatum de libris,cùm fi promiffę effent libræ non folùm in genere,fed etiam in fpecie,æquè dici poffet cogitatum fuiffe de aureis,& æftimandas libras per aureos,non minus, quàm aureos per libras? Deinde cum dicimus pecuniæ vfum ex valore ipfius impofitirio æftimandum effe non eum valorem intelligimus,qui priuata alicuius Principis lege conftitutus fit fupra,vel infra quam materiæ qualitas,magnitudo,pondufve patiatur, fed eum fine quo aurei quatenus aureus,& nummus eft,ad res omnes æftimandas comparatus,vfus nullus effe poffit,hoc eft qui publica gentium omnium authoritate qui bufcum nobis commercium eft, receptus fit,ac proinde ex ipfa materiæ magnitudine & pondere perpetuo æftimãdus, quem aucta materia fiue in bonitate, fiue in pondere femper augeri neceffe eft, vel inuitis gentibus,& imminuta imminui, ea deniq; non immutata ipfum quoque eundem fubfiftere. Hic fanè valor impofititius femper confiderabilis eft, nec vnquam fieri poteft vt nummus deducatur in obligationem ex quacunq; tandem caufa,nifi fub ratione ipfius valoris impo fititij,quia pendet immediatè, & infeparabiliter ex ipfa materia. At æftimatio illa extrinfeca,quam Parifien. vocat valorem impofititium, adeoq; quod abfurdius eft, bonitatem intrinfecam, non poteft eodem iure cenferi. Non enim publicam habet gentium omnium quæ eo num mo vtantur authoritatem,imò habebit nummus, cuius æftimatio aucta fit in Gallia eandẽ,quã antea in Italia, & Hifpania æftimationem. Nec fi quarta parte auctus fit Edicto Regis Galliarũ aurei folaris valor extrinfecus nõ aucta bonitate intrinfeca,augebitur etiam apud Italos, apud quos tamen non eo minus erit in vfu, & confequenter non idcir co minus habebit valorem fuum impofititium fine quo nullum prorfus habere poffet vfum.d.l.1. de contr. emp. Ex quo etiam apparet diftinctionẽ illã Parif an ftabilis fit,necne æftimatio aurei extrinfeca,effe prorfus ineptam,& ridiculam,quia vt monuimus. c. 12. & alibi fæpè, fieri non poteft quin vetus valor impofititius ex ipfa materiæ magnitudine,& pondere æftimandus fit ftabilis, & perpetuus,perinde atque ipfa materia,quomodò accipiendum eft,quod fcriptum eft in d.l.1. de cont.emp.d.l.3.de in lit.iur.d.l.3.de eo,quod cer.loc. Sicut nec fieri illud põt,vt æftimatio priuata, hoc eft quã Princeps aliqs fibi tñ fuifq; conftituat fit perpetua,& ftabilis. Ideoq; nec attendi vnquam debet, nifi

nisi cum illa ipsa est in obligatione, alioqui cum ab alia discrepet, quę est publica maiorisque authoritates, eueniet vt nummus, qui etiam quatenus nummus est, duplicem vsum habet, proprium vnum ad cõtrahendas emptiones, improprium alterum, vt sicut alia res quælibet permutari possit dum alia re paris æstimationis, priorem duntaxat vsum domino suo præberet, eumque in eo duntaxat loco in quo Principis authoritas vigeret, non apud cæteras gentes quibuscum tamen habeat ille commercium. Posteriorem verò non nisi cum maximo detrimento, ad eam scilicet vsque quantitatem duntaxat, quæ vera esset auri æstimatio, & inspecta publica gentium omnium lege, non priuata constitutione eius Principis, qui non aucta bonitate materiæ, extrinsecam tamen æstimationem iniustè auxisset. Atqui dubitandum non est quin is, qui aureos, vt & aliam quamlibet nummi speciem deducit in obligationem, de ijs aureis cogitet ex quibus possit ille consequi omnia illa commoda, quæ aureus præstare potest. Non igitur cogitat de valore illo imposititio extrinseco, cuius ratio nulla haberi possit, quin iusto alteri vsui nummi fiat præiudicium, sed de illo duntaxat, qui non impediat quominus in omnes suos vsus æquè iustè nummus prodesse possit. De iusto igitur valore, non de iniusto. Et tamen quoniam iniustus vincit iustum apud eos quos iniustæ legi parere necesse est, vt proinde iniusti quoque rationem haberi necesse sit. Inde fit vt propter implicitam iusti, & iniusti valoris contradictionem eo nos deuenire oporteat, vt fateamur deductis in obligationem aureis vel alijs nummis, nihil esse ex quo possit certam formam accipere stipulatio, & obligatio præter bonitatem ipsam intrinsecam, hoc est qualitatẽ, magnitudinem, & pondus materiæ. Consequenter promissis aureis, dicendum est aureos deberi nõ eorum ęstimationem, siue intrinsecam (sic enim appellauimus supr. cap. 2.) siue extrinsecam, quia si intrinsecam deberi dicas quæ sit minor extrinseca, facias iniuriam creditori, quem priues commodo extrinsecæ, aut debitori si fuerit maior, qui scilicet minori quantitate possit cõparare aureos quos soluat, sin extrinsecam, facias iniuriam creditori si sit minor intrinseca, quæ videlicet hoc casu partim priues commodo intrinsecæ, si maior, facias iniuriam debitori quem priues commodo soluendi in bonitate intrinseca. Itaq; vt neutri fiat iniuria, illud vnum superest, vt dicamus aureos deberi eiusdem bonitatis, qualitatis, & ponderis, cuius erant contractus tempore. Neuter enim læditur cùm soluitur idipsum quod promissum est. Sanè quod idem Parisien. addit, etiam in promissione dotis censeri habitam rationem, æstimationem, & quandam ad preciationem bonorum, saltem iunctis alijs circunstantijs familiæ, & dignitatis, omnino absurdum est. Potest enim dos constitui etiam ei quæ nullum ius habet in bonis constituentis, puta ab extraneo. l. vlt. C. de iur. dot. l. si extraneus 33. & pass. D. eod. l. vnic. C. de rei vxor. act. Cùm verò a patre constituitur filiæ, licèt dici solet, quod nos in Decadibus nostris refutauimus, esse eam loco legitimæ, & imputari debere in legitimam. l. quoniam Nouell. 39. non tamen fit constitutio ad æstimandam legitimam, quandoquidem congrua dos dici potest quæcunque a patre constituta

ftituta eft fiue adæquet legitimam, fiue non, vt pluribus fcripfi in Decadibus. Quamuis cùm incertum eft, quid dotis nomine debeatur verum fit habendam rationem facultatum ficut, & perfonarum, & loci, & temporis.d.l.quæro 60.l.cùm poft 69.§.genera focero.D. de iur. dot.Sed etfi conftitueretur dos tanquam precium ad preciatum legitimæ, aut alterius generis bonorum, non tamen inde fequeretur deductis in obligationem aureis videri deductam aureorum æftimationem ex fupradictis, & alijs quæ fuperioribus.cap.congeffimus. Cæterùm, quod idem Parifien.fubijcit, fi dilatio foluendæ dotis per dolum extorta fit, aut fi conftet pro dote fponfam multò maiera bona portionis ad fe fpectantis reliquiffe, etiamfi tanta non fit læfio, vt ex ea refcindi renunciatio debeat, non poffe augmentum deduci, ne aut dolus debitoris moræ effectum impediat argum.eorum quæ ponit Odofr.in l.in minorum.C.in quibus cauf.non eft neceff.in integ.reft. Aut iam læfa filia magis lædatur, verum quidem eft, at non ijs rationibus quibus mouetur, fed quoniam etfi dolus nullus effet debitoris, nec læfio ex parte filiæ, aut fororis dotatæ, idem nihilominus iuris obtineret ex rationis, & æquitatis regulis. Sed nolui has limitationes prætermittere, vt omnes intelligant, his faltem cafibus rem effe indubitatam.

Videamus iam quid dicendum fit in illa fpecie, quam Parifien. tractat.num.733.poft Boer.quæft.327.quoniam & alia eft à fuperiori, & longè magis controuerfa. Quidam Baro in contractu matrimonij filiæ fuæ promifit dotis nomine mille, & quingenta fcuta auri, & recti ponderis, cugni, & legis Domini noftri Regis Franciæ cum tribus florenis lilij vno quolibet fcuto auri computato, & exiftente in valore 27. folidorum, fex denariorum monetæ currentis. Quæ quidem mille, & quingenta fcuta boni auri, & recti ponderis, cugni, & legis prædictorum hodie currentia fuperius in dotem conftituta promifit foluere fub hypotheca omnium bonorum fuorum terminis pluribus in ipfo contractu contentis, quibus pendentibus valor fcuti auctus fuit. Quæritur an fcuta auri modo & forma præmiffis, vel eorum æftimatio tunc facta, aut tempore folutionis folui debeant, id eft cuius temporis valor feu æftimatio fcutorum debeat attendi. Verba hæc funt Boerij parum quidem elegantia, fed quæ ideo expreffimus ne facti fpeciem immutaffe vllomodo videremur. Putat autem ille, aucta extrinfecus æftimatione aureorum non ideo poffe debitorem partem deducere augmentum, quod fuperuenit, fed perinde cogendum mille, & quingẽtos aureos foluere. Monetur primùm quod ex verbis conuentionis appareat actum fuiffe nominatim de foluendis aureorum fpeciebus, non folum quòd inceperit obligatio à certa fpecie, & numero aureorum, fed etiam quòd illi aurei fignatè, vt loquitur Parifien. determinentur certis fuis omnibus quidditatibus, & qualitatibus bonitatis intrinfecæ fpeciei fuæ. Non igitur promiffi videntur, & debiti fub æftimatione, quæ tunc erat, alioqui ea fpecierum expreffio tam accurata nihil operaretur, quod non eft dicendum argum.l.fi quando 109. de leg. 1.cap fi Papa de priuileg.in 6.Secundò, quoniam iuris regula eft, quòd in his, quæ in genere debentur fi varietur valor extrinfecus infpicitur,

tempus

tempus solutionis, vt eædem res reddi debeat in genere non attenta mutatione extrinseci valoris, siue ista varietas tendat ad commodum debitoris, siue ad commodum creditoris. Ita Francisc.de Aret.cons. 11.incip.prouidendum est post DD. in l. cum quid & l. quod te. D. si cer.peta.Bald.consil.137.incip.super eo, quod quæritur.lib.1. Anchar. in clem. vlt. colum. 2. vers. ex prædictis collige de decim. Idem Bald. consi.339.incip.Punctus quæstionis talis est.volum.2. Idem Aret.consil.84.diligenter ponderatis. Ludou.Bologn.consil.16.Roman. consil. 123.circa primum quo quæritur Dominic.de Sanct.Gemin.consi.137. incip.quia aliàs semper ista materia. Idem Bald.consi.130. incip.quia obligationes ex conuentione legem accipiunt.volum.5.Purpur.in d.l. cùm quid num.166.Ant.Rubei consil.17.Cor.consi.279.consului apud interamnem, & consi.287.in hac consultatione videtur vol. 1. Mouetur tertiò, quod si aureorum æstimatio extrinseca diminuta esset, nollet debitor soluere æstimationem, quæ fuisset tempore contractus, sed eam quæ tempore solutionis. Idem ergo debet admittere in casum contrarium auctæ æstimationis, argum.l.pen.C.de solut.Bald.d.consil. 130.incip.quia obligationes. Accedebat vltimo, quod promissor fuerat in mora soluendi, quia non soluerat statutis diebus. Proinde non poterat augmentum superueniens deducere, ex ijs quæ diximus cap. 10. Contra tamen à Senatu Burdegalensi pronunciatum fuisse fatetur Boerius. Et rectè sanè, si ponas, vt ille ponit, verè auctam fuisse aureorum extrinsecam æstimationem. Ratio illa est, quia proponebantur aurei æstimati, his verbis vnoquolibet scuto auri computato, & existente in valore viginti septem solidorum, sex denariorum monetæ currentis. Quo casu cum æstimati sunt aurei, diximus supra. cap. 2.æstimationem ipsam videri in obligationem deductam non aureos, siue de ijsdem speciebus reddendis conuenerit, siue non. In quo alia ratio est pecuniæ æstimatæ, alia cæterarum rerum, quæ speciei potius quàm generis appellatione continentur. Illæ enim non eo minus sunt in obligatione, quòd sint æstimatæ si modo actum sit, vt in ijsdem speciebus reddantur, quasi preciorum nomen ideo videatur annexum ne si species aliqua diminuta fuisset, aut perdita alio precio, quàm quo taxata fuerat reposceretur.l.si inter 21.C.de iur.dot. Si verò de ijsdem reddendis speciebus non conuenerit, videntur vendendi animo æstimatæ, facitque æstimatio emptionem.l.quoties 5.l.cùm dotem 10.C. eod.l.æstimatis 50.D.solut.matrimon.Pecunia verò cuiuscunque tandem sit speciei si æstimata sit desinit deberi tanquam species etiamsi conuenerit, vt in eadem specie reddatur, sed sola æstimatio spectatur, soluenda tamen in ijsdem speciebus si de eo pactum interuenerit, sin minus in proba alia qualibet nummi specie, nimirum, quia cum pecuniæ quantitas in quacunque nummi specie debita nec perire possit, nec deterior fieri (eadem enim quantitas saltem tanquam genus debebitur, & in quolibet pecuniæ genere solui poterit) non possunt videri species alio fine æstimatæ nisi, vt appareat deductas species in obligationem non tanquam species, sed tanquam quantitatem, quæ porrò quantitas perinde conficitur ex aureorum æstimatione extrinseca, siue

aucta

aucta illa sit, siue diminuta, atque ex ipsis aureis, & eorum valore intrinseco. Quod tamen nõ intellexit Boer. abutens textu dict. l. si inter. num. 10. ad fin. & nu. 11. cùm igitur æstimatis aureis videatur ipsa æstimatio deducta in obligationem, idem obseruandum est ac si specierum facta mentio non esset, neque spectari debet numerus specierum qui æstimationem illam efficiebat contractus tempore, sed æstimationis quantitas, quæ solutionis tempore confici possit, siue ex ijsdem speciebus, cùm eædem soluendæ sunt, siue ex alijs cùm de solutionis forma nihil dictum est. Nihil enim hac parte interest, an de ijsdem speciebus reddendis conuenerit necnè, nisi quòd quoties in alijs speciebus potest solui taxata aureorum æstimatio, videntur illi venditi, non etiam cùm in ijsdem speciebus solutio fieri debet, vt docuimus dicto cap. secundo, & octauo. Nec defendi potest quod in proposita quæstione tentat Boerius numero 3. illam æstimationem, siue valoris expressionem, quæ facta fuerat videri factam demonstrationis caussa potius quàm taxationis, & ad differenitam fortè pariorum scutorum, ex tradit. per Signorol. de Homed. consil. 74. col. 2. vers. octauo, & per Paulum Castrensem, Alex. & Modern. in lege Stichum qui meus erit de legat. 1. Bald. & Salicet. in leg. si quis argentum §. 7. C. de donationibus, & Felin. in cap. super literis col. 3. vers. modos autem cognoscendi de rescript. Nam cùm ex illis præcedentibus scuta auri, boni auri, & recti ponderis, cugni, & legis domini nostri Franciæ Regis iam satis demonstratum esset de quibus aureis ageretur, non potuit valor exprimi alia mente nisi ad taxandos eos ipsos aureos de quibus agebatur, ne alioqui ea adiectio sit prorsus inutilis, & superuacua. Et sanè constat ea verba computato vno quolibet auro scuti, & existente in valore &c. cùm illis æquipolleant ad computũ tot librarum vel solidorum, nihil aliud significare quàm vt illa eadem nõ maior aut minor æstimatio reddatur. Bald. dict. cõs. 339. lib. 2. secundum vetera, & cõs. 213. lib. 5. secundum nouam impressionem, incip. punctus quæstionis. Socin. cons. 298. lib. 2. Anch. in dict. clem. vltim. de decim. Boer. num. 10. Facit Bart. in l Paulus in fin. de solut. quem ibi cõmuniter in hoc sequuntur DD. licet ipse contrarium velle videatur in l. penult. §. si mancipia D. solut. matr. quem ibi reprobat vterque Imola, vt refert Parisien. num. 335. vbi addit, & hoc rectè, nihil interesse an obligatio incipiat à summa generali quãtitatis, puta à centum libris reddendis in aureis sub eadem æstimatione. An verò à certa specie nummi, putà à tot aureis, sub tali æstimatione seu valore extrinseco. Vtroque enim casu æstimatio sola est in obligatione, quamuis in priore solui non possit nisi in aureis, posteriore verò possit in qualibet specie. Neque hic locum habet quod dici solet verba potiùs demõstrationis quàm dispositiuè prolata videri. l. quidam testamento 96. in princip. de legat. 1. Alex. in l. centurio. vbi Ias. col. 20. de vulg. & pupi. substit. & cons. 20. col. 2. lib. 2. Procederet enim id in dubio, & cùm faciendæ demonstrationis caussa aliqua subest vt in dicta l. quidam, hic autem demonstrandum non fuit quod iam apertissimè erat demonstratũ. Et ex his facile est ad cæteras omnes Boerij rationes respondere. Ad primam, fuisse quidem nomi-

natim

natim, & in specie deductos aureos in obligationem, sed æstimatos, ac proinde æstimationem ipsam in obligatione positam videri non species aureorum, vt aliquid operetur valoris extrinseci expressio. Ad secundam, Regulam illam quæ habet attendendum speciei valorem intrinsecum nō extrinsecum tunc locum habere cum species debetur non ipsa æstimatio, hic autem deberi æstimationem, quod æstimati sint aurei taxationis non demonstrationis causa. Ad vltimam negandum est moram contrahi ex solo lapsu temporis nisi, aut pœna adiecta sit, aut secuta interpellatio, vt latius scribemus in tractatu nostro De mora. Ad tertiam quam omiseramus, dicendum est diminuta aurei æstimatione extrinseca, quæ erat in obligatione non liberari debitorem reddentem tot aureos nisi suppleat decrementum rationibus su prædictis.

Sed quanquam hæc ita sunt, duplex tamen hac in quæstione Parisien. error est. Vnus ille, quod putat idem dicendum etiamsi non essent aurei æstimati, quod nos initio huius capitis refutauimus. Nam si non fuissent æstimati aurei aliud proculdubio Senatus Burdegalensis pronunciasset, quippe quem sola æstimatio consideratio mouerit, vt ex Boerij scriptis intelligi potest. Alter error est, quod putat ille idem quoque admittendum fore, tametsi aureorum æstimatio extrinseca aucta fuisset propter diminutam intrinsecam bonitatem monetarū inferiorum. Quod tamen euidenter falsum est. Illo enim casu dicerem aliud pronunciari debuisse, quam à Senatu Burdegalensi pronunciatum fuerit in proposita specie, siquidem cùm pluribus solidis æstimatur aureus, quàm æstimaretur antea propter deteriorationem monetarum, non dicitur crescere eius æstimatio, sed pristina conseruari, nec quod superuenit, appellandum est augmentū valoris, sed æqualis commensuratio, & proportio ad monetam deterioratam, vt per Corn.consil.279.in fin.& consil.287.in fin.lib.1.quem refert, & sequitur Crauet.consil.47.de quo superiori capitè diximus, adeo vt dicendus fuisset aureus diminutus in valore extrinseco nisi in eodem fuisset auctus pro rata deteriorationis minutioris monetæ, vt & Parisien. ipse fatetur nu.733.in fi. Ergo non potest talis huiusmodi augmenti ratio vlla haberi, cùm non sit verum, & efficax, vel ex ipsis Parisien.regulis, & propositionibus. Quæ me res mouet, vt putem in ea hypothesi, quam Boer.tractat.d.quæst 327.vel non fuisse auctam æstimationem aureorum extrinsecā propter deteriorationem monetarum, vel quod minus credibile sit non animaduertisse Senatum ad eam rationem, quę tamen potissimum attendenda erat. Video enim Boerium tota ea decisione sic loqui, vt dicat, auctam fuisse aureorum æstimationē, quod minus propriè adeoque minus verè diceretur, si propter monetarum deteriorationem tale augmentum superuenisset. Video etiam Doctorum omnium sententias quas pro Decisionis confirmatione Boerius congerit, loqui de vero augmento, non de illo quod propter deteriorationem monetarum idcirco tantùm contigerit, ne decreuisse aurei æstimatio videretur. Et verò repugnarent manifestissimè verba conuentionis, quibus proponebantur aurei æstimati viginti, & septem

solidis

ſolidis cum ſex denarijs monetæ tunc currentis. Ex illo enim ſequitur non eſſe igitur æſtimatos aureos totidem ſolidis poſtea deterioratis, quia fieri non poteſt, vt deteriorati ſint eiuſdem æſtimationis cuius illi, qui plus habeant,aut bonitatis,aut ponderis. Vt mirum ſit, ꝙ Pariſien.tentat. num.736. ſolidos recentiores licet ſint deterioris materiæ, eſſe tamen eiuſdem valoris cuius veteres tam in foro, quam in omni contractu nec veteres ſolidos plus valere, quam nouos in vſu communi. Nam ſiue ſpectes valorem intrinſecum qui plus habent bonitatis intrinſecæ non poſſunt non & plus habere valoris, ſi verò extrinſecum, apparet minus valere ſolidos nouos in eo, quòd plures requiruntur ad conficiendum aureum, quam olim adeoque hodie ex veteribus requireretur. Item in eo,quod rerum precia,quæ reſpectu monetarum deterioratarum creuerunt, eadem manent reſpectu earum, quæ in ſuo ſtatu manſerunt, vt & Pariſien.ipſe confitetur.num.716.& quotidiana probat experientia. In eo denique, quod etiamſi ratione valoris extrinſeci, nihil prorſus intereſſet, intrinſeci tamen ratio potiſſimum habenda ſit ne eo commodo fraudetur creditor quod ad vſũ nummi, ſiue proprium extra prouinciam,vbi aucta eſt æſtimatio, ſiue improprium in ipſa quoque prouincia vetus intrinſeca bonitas afferre poſſet. Quam in rem ne repetamus, quæ iam toties inculcauimus videnda ſunt præſertim quæ ſcripſimus ſupra cap. 6.

De dote ſoluto matrimonio reſtituenda. Cap. XVIII.

Inge dotem mille, & ducentarum librarum conſtitutam fuiſſe à muliere, & ſolutam in quadringentis aureis, quo tempore aureus æſtimabatur libris tribus, cùm verò reſtituenda dos eſſet ſoluto matrimonio æſtimationem aurei ad quatuor vſque libras auctam eſſe, ita vt eo tempore poſſit ſumma illa dotalis mille, & ducentarum librarum confici ex trecentis aureis. Quæſtio eſt an trecentos aureos ſoluere marito ſufficiat deducto aureorum incremento extrinſeco: An verò quadringentos debeat. Idemque ex contrario tractari poteſt ſi ponas mille,& ducenta s libras in dotem datas,ſolutas fuiſſe in 300.aureis,quòd tunc dignus eſſet aureus libris quatuor.Poſtea verò & cum de reſtituenda dote agitur non æſtimari aureum niſi libris tribus,vt proinde ad conficiẽdam ſummam librarum 1200. quadringentis aureis opus ſit,an trecentos dare ſufficiat,an quadringentos, ſupplendo diminutionem aureorum. Poteſt etiam aliter concipi quæſtio ſi dos data fuerit in aureis non æſtimatis (ijs enim æſtimatis,quid dicendum ſit abundè tractauimus ſupra.cap.2.) puta in quadringentis, quo tempore efficiebant mille ducentas libras tantum, æſtimato nimirum vnoquoque aureo libris tribus. Reſtitutionis verò tempore dignus ſit aureus in æſtimatione extrinſeca) de intrinſeca enim nil loquimur, quam conſtat ſemper attendendam eſſe, vt probauimus ſup.cap.4.) libris quatuor, an quadringentos aureos reddere oporteat, an trecentos ſufficiat. Et contra

ſi aureo-

si aureorum valor, qui numerationis tempore fuerat librarum quatuor decreuerit ad tres vsque, an quadringentos reddere sufficiat, an etiam supplendum sit decrementum. In omnibus autem his speciebus, obseruandum est loqui nos de vero, & effectuali augmento, vel decremẽto, hoc est, quod aureis contigerit aliunde quàm ex deterioratione monetarum quibus æstimatur aureus. Illud enim semper meminisse oportet, quod toties inculcauimus, præsertim. cap. 6. cum propter immutatam bonitatem intrinsecam monetarum inferiorum augetur, vel minuitur æstimatio extrinseca aurei, quod vt plurimum solet contingere, eandem non aliam dici debere æstimationem, atque ita nullum posse locum esse quæstioni de deducendo augmento, vel supplendo decremento; sed tum demùm cum eadem manente bonitate monetarum, maiore vel minore earum numero aureus æstimatur.

Ex ijs verò quæ hactenus diximus non est difficilè ad propositas quæstiones respondere, ad primam videlicet quæ est de dote constituta in mille, & ducentis libris, & soluta in quadringentis aureis, libras solas esse in obligatione non etiam aureos, viderique aureos ipsos quadringentos tanti venditos, idest precio mille ducentarum librarum. Proinde sufficere mulieri debere si totidem libræ ei restituantur siue in trecentis aureis, siue in qualibet alia proba, dummodo non minutissima nummorum specie, cùm de solutione, & restitutione in his, vel in illis speciebus facienda nihil dictum sit, sicut & ex diuerso, si aureorum in quibus facta solutio est diminuta sit æstimatio, non satis ei erit si totidem aurei reddantur quot ipsa, aut alius eius nomine numerauerit, sed tot reddi oportebit, quot efficiant summam dotalem mille, & ducentarum librarum, nisi malit maritus eandem quantitatem in alia nummorum, quàm aureorum specie reddere. Hoc enim ijs consequens est, quæ disputauimus. cap. 8. Ad secundam verò, quæ est de dote in aureis data, & soluta, dico aureos solos eo casu esse in obligatione non aureorum æstimationem, ideoque siue aureorum æstimatio extrinseca creuerit, siue decreuerit, totidem aureos reddi debere, aut in specie, aut in æstimatione quæ sit solutionis tempore, & consequẽter nec supplemento, nec deductioni locum esse, Boer. quæstio. 327. nume. 4. vbi dicit communem, & multos citat Guid. Pap. quæst. 492. nisi eo vno casu quo velit maritus aureorum æstimationem iniustè diminutam soluere, ex ijs, quæ scripsi latius cap. 3. & 5. Dicat aliquis diuersum ius constitui debere in dote ab alijs contractibus, propterea, quod dotis causa sit omnium fauorabilissima. l. 1. D. solut. matrimon. quasi videatur fieri iniuria mulieri, quæ aureos soluerit, quo tempore maioris illi erant æstimationis, si totidem recipere cogatur in æstimatione diminutos, cum maioris æstimationis commodum maritus perceperit, quem sanè æquum non sit lucrari ex damno mulieris, debeatque ei sufficere præstari indemnem argum. l. quoties. 16. D. de iur. dot. Nec simile esse, quòd aucta æstimatione aureorum, damnum illud sentiat maritus qui aureos in specie debeat, aut si mille, & ducentas libras in quadringentis aureis acceperit, damnum etiam idem ille patiatur ex æstimationis diminutione; vt proinde lucrum quoque si quod emergat, in contra-

contrarium vtrunque casum sentire debeat ad seruandam inter coniuges æqualitatem. Nouum enim non esse, vt mulieri hac in re magis quàm marito faueamus, adeo vt ne quidem per pactum expressum de dote restituenda interpositum possit deterior fieri condicio mulieris, mariti vero possit vulg.l. Attilicinus 17. l. cùm maritus 29. D. de pact. dotal. At respondeo, dote quidem constituta, & iure iam quæsito mulieri ob eius restitutionem non posse deteriorem fieri condicionem dotis pacto vllo siue expresso, siue tacito, sed in dote constituenda liberum esse mulieri, vel aureos in dotem dare, vel libras, & cùm aureos dat, vel æstimatos dare, vel non æstimatos, eos denique, vel vendere, vel non vendere, quemadmodum in eius arbitrio est, vt vel fundum in dotem det, vel pecuniam, itemque fundum æstimatum aut inæstimatum, quamuis nec fundo semel æstimato possit alio constante matrimonio fieri æstimatio, aut pactum vt fundus sit in dotem inæstimatus si ea res sit damnosa mulieri d. l. cùm maritus nec dos quæ in pecunia constituta fuerat permutari, & transferri in corpora, nisi cùm id mulieri etiam vtile est l. ita constante 26. & sequ. D. de iur. dot. Imputare igitur sibi mulier debet, quæ mille, & ducentas libras in dotem habere voluit, & quadringentos aureos ob eam rem soluit, cur non potius quadringentos aureos doti dederit, curve quadringentos illos aureos precio mille, & ducentarum librarum vendiderit, aut denique cur non in alia nummorum specie dotem, quæ in libris erat marito soluerit. Ita enim factum esset, vt auctæ æstimationis aureorum damnum hodie non sentit. Cùm vero in dotem dati sunt aurei quorum æstimatio postea decreuerit, imputare ex contrario sibi debet, cur in aureis potius quam in libris dotem constituerit, aut cur aureos non æstimauerit, vel certo librarum numero vendiderit. Quod si factum esset, non haberet illa hodie de imminuta æstimatione conquerendi occasionem. Denique, cùm in ipsius arbitrio positum sit, vt quam velit dotem sibi constituat, & maritum obliget ad reddendam dotem, in qua volet illa etiam nummorum specie, non video cur de se potius quam aut de marito, aut de iuris iniquitate queri non debeat. Vnus enim tantum casus est, quo adversus dotis constitutionem, aut æstimationem mulieri, succurri oporteat, nempe si dolo mariti circumuenta sit, siue maior illa sit annis 25. siue minor l. vnic. C. si aduers. dot. l. si res æstimata 12. §. si mulier D. de iur. dot. qua ex causa etiam marito licet maiori succurrendum est l. iure succursum 6. §. vlt. eod. vbi ratio redditur, quod bono, & æquo non conueniat aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum. Cæterum non potest videri circumuenta mulier aut maritus ex eo, quod aureorum æstimatio creuerit postea, vel decreuerit. Pendebat enim id ex futuro euentu, & poterat pactio perinde lucrum afferre ac damnum, si initium inspicias, & tempus contractus, siue in aureis æstimatis dos constituta, siue in inæstimatis, siue in venditis, siue in non venditis, siue in libris, siue in aureis numerata esset, poteratque damnum huiusmodi, vel prudentissimo, & diligentissimo patrifamilias contingere. Non igitur euentus damnũ facere debet

vt immutetur ius quod ab initio certam rationem habuit, cùm nulla in eo mulieris inconsulta facilitas depræhendatur arg. l. verùm 11. §. item non restituetur, & §. si locupleti D. de minor. l. in pupillo 47. D. de solut. l. vlt. C. de in integr. restit. minor.

In illo sanè dici possit differre dotis restituendæ obligationem à cæteris, quòd si mulier in soluenda dote moram fecerit, ac post moram aureorum valor creuerit, qui deinde solutionis tempore decreuerit, non aliter quidem cogetur maritus dotem in aureis soluendam in aureis accipere quàm si quanto pluris illi fuerunt mulier propter moram offerat; (omnino enim pœnam hanc mulieris mora meretur) sed soluto quandocumque matrimonio hoc ipsum quod mulier præter aureos præstiterit eidem iudicio de dote restituendum erit, quia non minus dotis nomine ad maritum peruenisse intelligitur, quàm ipsa aureorum quantitas, per text. singul. in d. l. quoties 16. D. de iur. dot. At si is qui emit sub pacto de retrouendendo tardius soluerit precium, & propter contractam in eo moram non solùm aureorum numerum, de quo conuenerat precij nomine soluerit, sed etiam decrementum quod post moram eius superuenit, suppleuerit, non poterit à venditore quandocumque redimente supplementum illud reposcere, sed eundem duntaxat aureorum numerum quo precium continetur, quippe quòd superfluum non tam precij nomine quàm propter moram in soluendo precio adhibitam ad venditorem peruenerit. Et ratio differentiæ est, quoniam in dote non hoc agitur, vt quicquam maritus lucretur ex damno mulieris, aut mulier ex damno viri, sed tantùm vt habeat maritus ex fructibus dotis, vnde possit subuenire oneribus matrimonij vulg. l. pro oneribus 20. C. de iur. dot. l. si is qui 56. §. 1. l. quamuis 75. in fin. D. eod. l. cùm pater 11. D. de pact. dotal. l. actione 65. §. vlt D. pro socio. At in emptione, & venditione certat vterque quantùm potest, vt cõdicionem suam meliorẽ faciat. Indeque est quod Vlpian. scribit in l. in causę 16. §. idẽ Pomponius D. de minor. in precio emptionis, & venditionis licere contrahentibus naturaliter se circumuenire, naturaliter, id est re ipsa, & re vera quomodo dicimus naturaliter aperiri tabulas in l. 3. §. aperire autem D. de S.C. Sil. non vt quidam interpretantur iure gentium, nimirum ad exclusionem. circumuentionis quæ fit per dolum ex proposito. Hæc enim in bonæ fidei iudicijs omnibus, ac proinde in emptione, & venditione æquitate ipsius iudicij vindicatur, ita vt si contractui causam dederit, contrractus ipso iure nullus sit, si verò in contractum inciderit, faciat locum restitutioni l. & eleganter 7. in princip. D. de dolo dict. l. si res æstimata 12. §. si mulier D. de iur. dot. l. si dolo 5. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit. Itemque, & in locationibus, & conductionibus iuris est l. itẽ si 22. §. vltim. D. locat. De quo scripsimus plura Decad. 7. De erroribus pragmaticorum.

Hæc quamquam ita se habent, Parisien. tamen perpetui sui erroris memor, scribit num. 737. eandem in obligatione dotis restituendę adhibendam esse distinctionem, quam in mutuo adhibuerat nu. 701. Videlicet vt si augmentum æstimationis aureorum superuenerit mox

post

post dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum augmenti non possit illud deducere. Et pariter si decrementum statim superuenerit, non teneatur supplere. Secus si ex interuallo, & post consumptos in veteri æstimatione aureos. Quæ fuit primùm distinctio Baldi in l.acceptam.quæst.17.C. de vsur. In eamque rem citat ille, & laudat valde decisionem collegij Neapolitani relatam à Matth. Afflict. decis. 194. qua concluditur mutato valore monetæ restitui debere dotem in ea æstimatione, quæ fuerat tempore contractus, non in illa quæ tempore solutionis. Ego verò illud quidem admitto eandem esse hac parte dotis, & mutui rationem, quod sicut ex mutuo dominium transfertur in accipientem ea lege, vt non idem ipsum in indiuiduo reddatur, sed tantundem, hoc est tale, quid quod sit eiusdem generis, bonitatis, & qualitatis. l.2.§.1.l.3. de reb.credit.l.1.§. 2. de oblig. & action. Ita res in dotem datæ cùm tales sunt quæ consistant in pondere, vel numero, vel mensura, quandocunque soluto matrimonio eiusdem generis, & qualitatis restituendæ sunt. l.res in dotem 42. vbi Bart. D. de iur.dot. Sed quemadmodum in mutuo negauimus supra quęst.12. quicquam referre an statim an ex interuallo augmentum huiusmodi, vel decrementum superuenerit, ita nec in dote huic destinationi locum vllum esse arbitror: quia, vt dixi sæpius, illud tantum inspiciendum est, quænam nummi species sit in obligatione, vt ea demum præstetur non alia, præstetur autem vel in specie, vel in æstimatione quæcunque fuerit solutionis tempore si mora nulla interuenerit. Quod autem ad Afflicti decisionem pertinet, nihil in ea est, quod distinctionem hanc adiuuet, nec præterea tantæ est apud me authoritatis, vt rationes, quibus nititur partim falsas, partim futiles, & tredecim Doctorum, qui ibidem recensentur, authoritatem velim anteponere, aut rationibus iuris, quas in superioribus explicauimus, aut communi celebriorum Doctorum omnium iudicio. Itaque libet paulo accuratius eandem quæstionem tractare, & Afflicti eiusque collegarum, pace tantorum virorum dixerim, errores detegere. Species est huiusmodi.

Filiusfamilias vxorem duxerat, & ab eo dotem habuerat mille, & ducentarum librarum (placet enim pro florenis quos ille vocat, librarum nomen vsurpare, & pro Ducatis Venetis aureos solares, vt exemplum quo hactenus vsi sumus, tanquam magis familiarem retineamus, cùm non possit ea res diuersitatem iuris constituere) Dotem verò numeratam in aureis solaribus 400. pater acceperat, quo tempore aureus æstimabatur libris tribus. Post mortem verò patris alij filij, & hæredes eiusdem patris ex alia vxore dotem hanc ex longo interuallo restituunt, soluuntque fratri consanguineo, eidemque marito libras mille, & ducentas in aureis, & quidem trecentis tantum, quòd eo tempore aucta esset æstimatio aureorum extrinseca ad quatuor vsque libras, ideoque trecenti aurei debitam librarum summam efficerent: atque ita si quantitatem aureorum spectes in quibus soluta dos fuerat restituitur huic marito centum aureis minus, quàm pater eius habuerit. Cùm ille accipere nollet, sed quadringentos aureos peteret, re-

fert Afflictus quæsitum fuisse an quod de quadringentorum numero deesset, supplere fratres deberent, an vero possent illi deducere superuentam æstimationem aureorum. Ponit quidem ille librarum æstimationem diminutam, quòd cùm tempore dotis solutæ tres libræ aureum efficerent, cùm tamen ea restitueretur quatuor opus esset, indeque disputat an suppleri debeat à fratribus diminutio illa librarum. Sed quoniam ea diminutio librarum inducit augmentum æstimationis aureorum, eodem res recidit, nihilque interest vtrum quæramus an deduci possit augmentum illud extrinsecum aureorum, an vero suppleri debeat diminuta æstimatio librarum. In summa, quæstio in eo posita est, vtrum dos hæc restituenda sit secundum valorem monetæ qui currebat tempore dotis traditæ, an secundum valorem currentem tempore restitutionis, & obsignationis. Nam si dotis traditæ tempus spectandum est quadringenti aurei omnimodo restituendi sunt, nec ratio vlla habenda est augmenti aureorum, sed potius decrementi librarum, quod superuenerit: quòdque supplendum est. Si vero tempus restitutionis, trecenti aurei sufficiunt, quippe qui tunc afficiant libras 1200. Proinde locus erit deductioni augmenti aureorum, nec quod de librarum æstimatione diminutum est supplebitur. Concludit autem Afflictus ex totius collegij communi voto, spectandum tempus contractus, & supplendum decrementum librarum, non deducendum augmentum aureorum, & consequenter quadringentos aureos r estitui debere non trecentos duntaxat. Ego non dubito quin decisio vera sit in suo casu, per ea quæ mox dicemus, sed nego veram esse in eo sensu quo eam Afflictus, & Parisien. intelligunt, hoc est generaliter quoties d e dote restituenda tractatur in moneta cuius valor extrinsecus creuerit aut decreuerit. Dico veram esse in suo casu duplici potissimum ratione. Prior illa est quoniam ex facto proponebatur hæredes patris quorum erat dotem restitnere moram contraxisse, vt Afflictus ipse fatetur num.4. versi. quia in facto constabat. Inde enim sumit ille responsionem ad id quod sentiebat posse obijci ex Barto. in l. cùm quid colum. vlt. versic. & hæc faciunt ad quæstionem. D. de reb. credit. & in l. Paulus 99. de solut. vbi etiam DD. ferè omnes communiter, spectandum esse tempus solutionis cùm imminutus est valor extrinsecus pecuniæ debitæ, nisi debitor fuit in mora. Respondet autem non obstare eam Bartoli, & cæterorum receptam sententiam, propterea quòd in proposita facti specie mora debitorum intercesserat. Et rectè. Mora enim facit vt in præiudicium morosi non videatur diminutus valor qui re vera diminutus est. Quod tamen ita accipiendum est si post contractam moram ea diminutio contigerit. Nam si quo tempore contracta fuit mora, iam diminutus erat valor librarum extrinsecus, & auctus aureorum, non potest mora facere, vt præterita vetus æstimatio debeatur, quoniã etsi mora nulla interuenisset, perinde sensisset creditor detrimentum diminutionis. l. quod te §. ibi si id postea perierit D. de reb. credit. l. 3. ibi si post moram deterior res facta sit D. de cond. tritic. l. si ex legati 23. vbi Saly. & cæteri de verb. obl. Itaque exprimere Afflictus debuerat, an post eã

debitorum

debitorum moram æstimationis librarum diminutio contigisset, an antè, vt sciri posset an moræ effectus hic aliquis esse debuisset. Quid enim si post contractam moram idem qui iam tum esset, valor manserat? Scio Afflictum subiungere dict. num. 4. & 5. quòd etiamsi nulla fuisset contracta mora, perinde tamen Collegium existimabat spectari debuisse tempus contractus. Sed hoc nimirum malè, & pessi ne contra receptissimam Barroli, & cæterorum ferè omnium supradictam sententiam quibus non habet ille quid obijciat præter auctoritatem Odofredi, & Anto de Butrio, & rationem illam falsam quam toties iam refutauimus, quòd bonitas pecuniæ sit respectu vsus principaliter. Sed hac de re paulò post latius.

Alia ratio est quæ mouet me, vt decisionem illam in suo casu veram esse existimem, nempe quod in illa specie non de dote mulieris ipsi mulieri restituenda agebatur, sed de restitutione quæ à patris hæredibus fieri debuerat marito. Cuius meo iudicio longe dispar ratio esse debet. Nam si in proposito mulier ipsa dotis restitutionem peteret ab hæredibus viri soluto matrimonio non dubitarem quin trecentos ei aureos reddere satis esset. Moueret me quod hoc casu, vt supradictum est libræ 1200. sint in obligatione non quadringenti aurei quamuis dos soluta sit in 400 aureis, quasi videatur ea aureorum quantitas tot libris vendita. Totidem igitur libras mulieri reddi sufficit, bonique illa consulere debet, quod in aureis fiat solutio, quæ in alia minus digna nummi specie, adeoque in assibus quos solidos vocamus fieri potuisset, sibique imputare, cur aureos æstimauerit certo librarum precio, & vendiderit, curve non in aureis potius quàm in libris dotem constituerit. At cùm filius à patre aut patris hæredibus dotem vxoris suæ repetit, quam pater acceperat, aliud proculdubio iuris est. Neque enim similiter dici potest filium qui nullum cum patre negotium gesserit, videri vendidisse patri precio tot librarum dotem in aureis numeratam. Ipsi enim filio cui dos constituta fuit facta est venditio illa à muliere non à filio patri cum quo nec filius contraxit, nec cùm in eius potestate esset contrahere vtiliter potuit propter impedimentum patriæ potestatis. §. item inutilis Instit. de inutil. stipulat. l. placet. 79. de acquir. hered. Itaque consequens est patrem qui quadringentos aureos acceperit ad hoc obligatum esse vt quadringentos restituat, nec eo prætextu posse eius heredes soluere pauciores quod æstimatio creuerit. Nullum quippe ius habent deducendi augmenti, quod sanè viro qui de dote mulieri quandocumque restituenda obligatus manet, prodesse æquius est quam extraneis, cum & ad eum dos constante matrimonio pertineat, & non nisi eius nomine ad patrem ipsa peruenerit, leg. si cùm dotem 22. §. transgediamur. D. soluto matrimonio. Alioqui eueniet facilè vt iacturam filius sine causa sentiat, si fortè quo tempore restituenda erit dos mulieri, æstimatio aureorum rursus decreuerit vt summa mille & ducentarum librarum, quam ei hęredes patris soluerint in trecentis aureis, non possit ille aut eius hæres mulieri conficere nisi ex aureis quadringentis? Cur centum aureos ei auferamus vt demus patris hęredibus, aut quo iure liceat

patri, vel eius heredibus lucrari eam quantitatem? Sanè si ponas aureorum æstimationem decreuisse, ita vt quo tempore filius à patre, aut patris hæredibus dotem repetit quingentis aureis opus sit ad libras mille, & ducentas conficiendas, difficilior erit quæstio, an filius quingentos aureos habere debeat, an quadringentos tantum. Etenim cùm patris obligatio non nascatur ex ipsa dotis constitutione (ponimus enim constitutam dotem filiofamilias, licet numeratam patri) sed ex numeratione, & receptione dotis, videtur omni casu metienda patris illa obligatio ex numeratione, vt eatenus restituere teneatur quatenus reuera accepit, nec vnquam plus aut minus debeat, siue acceptorum aureorum æstimatio creuerit, siue decreuerit. argum. l. cum vltra 9. C. de non numer. pecun. & simil. At non ita est. Si enim quadringentos aureos accepit pater quo tempore conficiebant illi mille, & ducentas libras, & in ea æstimatione ipse acceptos impendit aut impendere potuit (nihil enim refert cùm si eos filius accepesset tanti impendere potuisset) cur liberetur ille restituendo quadringentos qui sunt minoris æstimationis? Aut cur maneat obligatus filius ad restituendas mulieri libras mille, & ducentas quandocunque soluto matrimonio si ab hæredibus patris qui dotem acceperat minus ipse recipiat? An quia pater onera matrimonij sustulerit medio tempore? Atqui ea res inducere debet lucrum fructuum dotis, non autem principalis summæ ex qua dos constat, ne alioqui si onera matrimonij dotem dotisque fructus superent nihil sit, quod restitui mulieri debeat, quæ ita maneat indotata contra iuris regulas. l. 1. D. solut. matrim. An quia possit accidere, vt iterum crescat aureorum æstimatio priusquam dotem mulieri restitui necesse sit? Atqui potest etiam ex contrario accidere, vt magis decrescat, itaque certi, & præsentis incommodi cum incerto commodo, quod ex futuro euentu pendeat compensatio admitti non potest. Quemadmodum enim certum est filium qui dotem à patre aut patris hæredibus recipit obligatum manere, & quidem solum, vt quandocunque soluto matrimonio restituat mulieri libras mille, & ducentas (æquum siquidem est præstare eum indemnes hæredes patris à quibus dos restituta sit) ita in eum statum restitui res debet, vt quandocunque dotem vir vxori reddere debebit habeat à patre vnde possit reddere, quod non aliter fieri potest quàm si à patre, vel eius hæredibus libras mille, & ducentas acceperit siue in aureis siue in alia proba, dummodo non minutissima moneta, cùm totidem libras mulieri ex causa dotis debeat. Planè si eius monetæ in qua hæredes patris soluerint mille, & ducentas libras, rursus æstimatio decreuerit, fateor patris obligationem, quæ solutione extincta fuerit, non ideo posse ressuscitari. l. qui res 98. §. aream de solut. multo minus autem crescere, sed perinde ab eo tempore periculum omne diminutionis spectare ad maritum acsi dotem ab initio, & ab vxore ipsa maritus accepisset. Nec est contrarium, quod sæpius supra diximus eum qui aureos acceperit, & ex numeratione obligetur liberari totidem aureos reddendo. Id enim obtineret si patris obligatio hic sola spectanda esset. Atqui negotij qualitas ita fert, vt obligationem

patris

patris erga filium ex obligatione filij erga vxorem metiri oporteat. Nam ſicut hæredes patris poſteaquam dotem reſtituerint, indemnes ſeruari æquum eſt. Eodem modo reſtitutionem ab eis filio ſic fieri conuenit, vt nullum ex ea damnum ſentiat. Porrò non quadringentos aureos filius vxori debebit dotis nomine, ſed mille ducentas libras quæ ex quadringentis aureis hodie confici non poſſint, ſed tantum ex quingentis. Quingentos igitur non quadringentos aureos patris hæredes filio reſtituere neceſſe eſt. Dices fortaſſe, eadem ergo ratione ſi aucti eſſent aurei debere filio ſufficere, ſi mille, & ducentæ libræ ei ſoluantur in trecentis aureis licet quadringentos pater acceperit, cùm non quadringentos aureos vxori debeat, ſed tantum libras 12000. Reſpondeo non eſſe eadem hac parte vtriuſque caſus rationem. Lucrum enim quod ex aucta æſtimatione aureorum naſcitur filio acquiri iuſtius eſt, ad quem nimirum, vt diximus, dos ipſa pertinet: neque in eo verſatur damnum aliquod patris qui totidem aureos a cceperit quot reſtituit, id eſt quadringentos. Nam ſi obijcias credibile eſſe cum augmentum ex interuallo ſuperuenit impendiſſe patrem eos aureos in veteri, & minori æſtimatione, proinde videri eum plus reſtituere, quàm acceperit ſi quadringentos maioris valoris reſtituere compellatur, dicam imputare ſibi debere patrem, quòd nurus ſuæ dotem filio conſtitutam accipere maluerit quàm filio ſuo adminiſtrandam relinquere, aut cur non ex ea pecunia ſic negotiatus ſit, vt lucrum percipere potuerit, quod cum auctæ, vel imminutæ æſtimationis damno compenſaretur, Cæterum cogitare eum debuiſſe, cùm alienæ dotis ſolutionem acciperet futurum, vt eam ſummam quæ in dotem data eſſet, hoc eſt, librarum 1200. filio ſartam tectam ſeruare teneretur, ſi aureorum æſtimationem minui contingeret, ſi vero augeri, vt augmentum illud filio cederet non ſibi qui nullum in ea dote ius haberet. In eoque nimirum diuerſa cauſa eſt patris qui dotem ſibi numeratam debeat filio, & eius qui ex cauſa mutui, aut accepti precij, aut dotis ſibi conſtitutæ reſtituendæ ſit obligatus. Hi enim ius aliquod habent in ea pecunia, nempe dominij cùm ijs tradita ſit à domino, idque ex iuſta conuentione præcedente. Pater verò, licet ei dotalis pecunia numerata ſit, non tamen idcirco ſit eius dominus, deficienre videlicet in perſona eius iuſta traditionis cauſa. l. nunquam nuda. 31. D. de acquirend. rer. domin. cum dotis cauſa, ideſt, matrimonium in Filij qui vxorem duxit non in patris perſona conſiſtat. l. Pomponius 35. D. famil. erciſcund. Quamobrē mirum videri non debet, ſi ex ea receptione pater lucrum nullum ſentire poſſit, quod ad ipſam pecuniæ æſtimationem pertinet, aucta ea æſtimatione, damnum vero ſentire poſſit eadem diminuta, quoniam idem euenit omnibus qui alienæ rei adminiſtrandæ vltro ſeſe offerunt, vt ea cura damnoſa ipſis ſæpè ſit, luctoſa vero nunquam. l. idemque 10. §. ſi procurator, Digeſt. mandat. l. qui ſine vſuris, 8. Digeſt. de negot. geſt. Ponimus namque in tota quæſtione numeratam fuiſſe dotem patri nomine filij, quo caſu præmortuo quidem filio datur actio in patrem. l. ſi ſocero 10. C. ſolut. matrim. ſed præmortuo patre datur etiam actio in filium, cuius voluntate ſolutū eſt patri d. §. transgrediamur. At

quid si ea lege data sit patri vt solus ille mulieri obligaretur, non etiam filius in casum restituendæ quandocunque dotis? Nulla hoc casu filio in patrem, aut patris hæredes actio competet, quia nec maritus vxori tenetur, nisi extiterit hęres patri d.§. transgrediamur in fin. Sed hoc ita videtur accipiendum si ante mortem patris solutum sit matrimonium. Alioqui mortuo parte quemadmodum filius qui pro parte tantùm institutus est præcipere integram dotem debet l. si filia 20. §. hoc amplius l. fundus 51.D.famil.ercisc.l.2.C.eod.l.3.§.de collat bon. exemplo socij l. actione 65.§.vlt.pro scio.Ita si sit exheredatus aut institutus sub condicione quæ nondum extet, dotem nihilominus saluam habere debet statim. Eadem ratione quia in eum recidant statim onera matrimonij l.quod si 66.eod.l.si is qui 56.§.post mortem De iur. dot. (Sanè vtroque casu cauere debet defensum iri cæteros hæredes qui ex stipulatu possunt conueniri d.§.hoc amplius l. vnic.§. cautione 10.C.de rei vxor.act.)nam, & filia exheredata propriam nihilominus dotem saluam habet d. l. vnic.§. videamus. Multò igitur magis filius exheredatus alienam deducet, hoc est quam ab vxore non à patre habuerit.

Tertia ratio afferri potest pro decisione Afflicti, quòd in proposita specie librarum æstimatio diminuta esset fortasse propter diminutam bonitatem intrinsecam. Vix enim credibile sit Ducatum Venetum, de quo ille loquitur, qui contractus tempore æstimabatur 70. baiocchis valuisse solutionis tempore 110.baiocchos nisi vel diminuta bonitate intrinseca baiocchorum, vel quod idem est aucta bonitate intrinseca Ducatorum. Atqui diminuta bonitate intrinseca librarum aut minutioris monetæ, ex qua libræ conficiuntur, certum est, idque nos, & initiò huius capitis,& aliàs sæpè monuimus, nec de deductione augmenti quærendum esse nec de decrementi suppletione, cùm eadem sit quantitas, eademque æstimatio quatuor librarum deterioratarum quæ erat trium tempore contractus, licèt alius sit numerus. Quantitatē enim in nummis æstimamus non ex numero nummorum,sed ex valore l.quę extrinsecus 65. de verb. oblig. valorē autē ex qualitate, magnitudine, & pondere materiæ l. 1. de contr. empt. Proinde nec quæstioni nostræ hoc casu locus vllus relinquitur,an nimirum inspici debeat æstimatio quæ fuerit tempore contractus, an verò quæ sit tunc cùm soluitur.Eadem.n.æstimatio est quæ fuit,nummorum duntaxat numero immutato,vt diximus supr.cap.6.

Sed si ponas neque auctam fuisse bonitatē intrinsecam aureorū neq; diminutam librarū, at mutationem veram in æstimatione extrinseca cōtigisse,qui casus est,de quo quærimus,Dico dotē quæ nō filio à patre aut à patris hęredibus, sed à marito vxori restituenda sit debere restitui in ea ęstimatione monetæ debitæ quæ sit tempore solutionis,non in ea quę fuerit tempore cōtractus,idque indistinctè siue creuerit, siue decreuerit, siue iustè, siue iniustè, dummodò debitoris aut creditoris mora nulla interuenerit.Et, si contra Afflict. sensit falsam esse decisionē.Cuius cōprobandi gratia nō repetemus quod iā diximus libras solas hic esse in obligatione, proinde totidē libras reddi debere non aut

plures

plures aut pauciores Respondebimus tantùm ad ea quæ in contrarium Afflictus congerit.

Primum obijcit ex Andr.de Isern. in cap.1. in verb. monetæ coll.2, quæ sint regal. quòd quando mutatur moneta in valore post tempus contractus debet solui secundum valorem temporis contractus ex ca. olim, & cap. cùm Canonicis Extr.de censib.quia contractus tempus inspiciendum est l.Rutilia 69.vbi Bart.D.de contr. empt.& debet reddi pecunia in eadem bonitate d.l.cùm quid 3.de reb.credit.Respondeo ea omnia pertinere ad valorem intrinsecum, & bonitatem intrinsecam, cuius ratione inspiciendum sanè est tempus contractus nō solutionis, vt probauimus latissimè cap.4. Porrò ex hoc ipso inferri posse, aliud ergo obseruandum esse in æstimatione extrinseca, de qua disputatamus, nam si solutionis tempore debetur pecunia in ea bonitate intrinseca quæ fuit tempore contractus, cur nō vel illa ipsa bonitas præstanda est, cuiuscumque tandem sit æstimationis, aut si in specie non præstetur, cur non in ea saltem æstimatione quæ tunc sit, id est solutionis tempore? Eodemque pertinet quod idem Afflict. profert ex Oldrad. consi.31. condemnatum ad centum debere soluere de moneta quæ currebat tēpore sentētiæ non de ea quæ tempore excutionis arg. l.vxorem 41.§.testamento 1.de leg.3.Item ex consi.13. & consi.250.legatum soluendum esse de moneta quæ in vsu erat tempore legati relicti non de ea quę sit tempore solutionis, de quo infra videbimus.

Obijcit secundo quod Bald. scripsit in d. l. acceptam quæst.17. C. de vsur. Si æstimationis extrinsecæ mutatio fiat ex interuallo non debere nocere creditori, etiamsi debitor non fuerit in mora, quia cùm debitor senserit commoditatem ante moram, non debet ex aliena iactura lucrum facere arg. l. nam hoc natura 14. de condict. indeb. Respondeo distinctionem illam Baldi, an statim, & ante consumptionem pecuniæ, an verò ex interuallo, & post consumptionem superuenerit mutatio æstimationis extrinsecæ, reprobatam esse communiter à nostris, vt, & Parisien. ipse testatur, quamuis eam probet, & laudet num.e.701. Non enim attendendum est quid in rem debitoris versum sit necnè, sed tantùm quid si in obligatione.

Obijcit tertiò quod idem Bald. ait in l.illud C. de sacrosf.ecclesf.col. 6. in contractibus inspici monetam quæ currebat tempore contractus ex Specul.in tit.de oblig.& solut.§.nunc aliqua vers.fin.& quod notat in clem.fin.Extr.de decim Abb.in dict.cap.olim de censib. post Ioann. Andr.ibid.Sed hoc pertinet ad bonitatem monetæ intrinsecam, vt ad primam obiectionem respondimus.

Obijcit postremò authoritatē Odofr.in l.in minorē.C.in quib.caus. in integ.rest.non est necess.& Ant.de Butr.in c.quanto de iureiur.existimantiū solui debere æstimationē, quæ fuerit tpe contractus, ét si mora nulla intercedat, rōne illa ꝙ pecuniæ bonitas sit consideranda respectu vsus principaliter. Respondeo maioris apud me esse authoritatis Bartoli, & cæterorum ferè omnium Doctorum sententiam, quæ illa est, vt nulla interueniente mora solui debeat æstimatio, quæ sit tempore solutionis siue à tempore contractus illa creuerit, siue decreuerit, nec habet

habet Afflictus, quod ad eam communem nostrorum opinionem respondeat, nisi quod in facto proponebatur contractam fuisse per debitores moram. Quo demum casu admitto sanè debere inspici tempus cõtractus in præiudicium morosi si post moram mutatio superuenerit, vt supra explicauimus. Ratio autem illa, quòd pecuniæ bonitas sit consideranda respectu vsus principaliter, falsa est. Fateor solam qualitatem, magnitudinem, & pondus materiæ non facere, vt nummus vsum aliquem præbere possit quatenus nummus est nisi accedat authoritas publica. Sed nego sufficere, vt nummi vsus hic aut ille sit ex authoritate publica, nisi sua constet debita bonitate intrinseca. d.l.1.de contr.empt.l.1.C.de veter.nummis.potesta. Authoritas enim illa, quæ in hac aut in illa prouincia maiorem præstet, aut minorẽ nummo æstimationem, quàm ex materiæ ratione esse debeat, priuata potius dicenda est intuitu, scilicet Principis, qui eam constituit, quàm publica respectu gentium omnium, ex quarum communi consensu metiendus est valor nummi impositicius. Alioqui si præstanda esset æstimatio, quæ fuisset tempore contractus non quæ solutionis tempore aucta, vel diminuta reperiretur, sequeretur non reddi pecuniam in eadem bonitate intrinseca, quod tamen Afflictus fatetur absurdum fore, cùm ex tot locis probat ille reddi debere pecuniam in eo valore, in ea bonitate, & in ea moneta, quæ erat tempore contractus. Probo consecutionem, quoniam si tùm mutata est æstimatio extrinseca debetur illa quæ erat tempore contractus, necessariò euenit, vt vel plura, vel pauciora debitæ speciei corpora reddantur. Plura si æstimatio decreuerit, pauciora si creuerit. Non ergo redditur pecunia in eadem bonitate intrinseca. Quid enim refert si bonitatem duntaxat intrinsecam respicias, an qui centum aureos mutuos accepit reddat eos intrinsecus diminutos, vel auctos, an pauciores, vel plures eiusdem ponderis. Vtroque siquidem casu diuersum est pondus, cùm non minus ex numero corporum, quàm ex magnitudine materiæ pondus constituatur. Alia ergo atque alia est bonitas intrinseca, vtpote quæ ex solo pondere æstimetur, eadem subsistente bonitate, & puritate materiæ. Et consequenter cùm admittant omnes, excepto Parisien. debere solui pecuniam, quæ debetur in eodem pondere, illud quoque admitti necesse est. Solui igitur debere, vel in specie, vel in æstimatione, quæ sit solutionis tempore, non in ea, quæ fuerit tempore contractus, ne aut plus aut minus in bonitate intrinseca reddi videatur, quod nec plus nec minus, sed tantundem reddendum est. Et vero an dici potest tantundem reddere debitor, qui idem materiæ pondus, aut pluris æstimet, quàm sit aut minoris? Vendit potius qui pluris æstimat, emit, qui minoris, neuter reddit, saltem quod ad eam æstimationis partem attinet, quæ est in augmento, vel in diminutione. Si enim quarta parte aucta sit æstimatio aureorum, puta si quatuor libris hodie æstimetur aureus, qui antea tribus tantùm æstimabatur, & velit debitor tale augmentum ita deducere, vt pro centum aureis reddat tantum septuaginta quinque, Rogo, an non perinde facit, ac si vellet singulis aureis quartam bonitatis, & ponderis partem detrahere, sic deinde centum soluere? Nisi

quòd

quòd hic incideret in legem Corneliam de falsis ex l.quicunque.D.ill. tit. Ille verò soli creditori noceat, sed quod ad ipsum creditorem pertinet, quid intereſt an aureos centum accipiat intrinſecus diminutos, an verò commodum illud quod ſentit ex non facta diminutione debitori reddat, aut potius à debitore emat precio quinque, & viginti aureorum? Quomodo vtique accidit ſi cogatur pro centum aureis contentus eſſe ſeptuaginta quinque eiuſdem magnitudinis ſingulos, & ponderis.

Apparet igitur ex ſuperioribus neque generaliter veram eſſe deciſionem Afflicti, neque ex ea deduci poſſe rectum augmentum pro Pariſi. ſententia.

De collatione quantitatis acceptæ in pecunia, cuius æſtimatio poſtea mutata ſit, & de augmento dotis.
Cap. XIX.

Vbinde quærit Pariſien. eodem nume. 737. Si filia nubens acceperit à patre mille aureos, quo tempore valebat aureus 40. ſolidos, moriente verò patre æſtimetur aureus ſolidis 45. an teneatur filia cõferre præcisè mille aureos, an verò æſtimationem quæ erat tempore dotis datæ, an eam denique quæ ſit tempore collationis. Et putat nec eſſe cogendam conferre mille aureos præcisè, nec præſentem æſtimationem, ſed illam demum quæ fuerit tempore acceptæ dotis, niſi ſtatim poſt datam dotem, vel incrementum ſuperuenerit, vel decrementum, ergo nec priuſquam filia vel maritus eius pecuniam dotalem in ſuos vſus conſumeret. Quod ait non eſſe cogendam filiam mille aureos conferre verum eſt, non ſolum quòd qui aureos ſimpliciter debet, poſſit eos ſoluere in æſtimatione ex recepta conſuetudine, de qua ſcripſimus capite 3. ſed etiam, quia cum de collatione agitur, quod confertur non debetur, nec ideo confertur, vt ad eum perueniat, in cuius vtilitatem fit collatio, ſed vt tanto minus qui confertur percipipiat ex eo quod ceſſante collatione totum ad alium pertineret. l. 1 §. cum dos l. 4. & l. vlt. D. de collat. dot. l. 1. §. ſi ex dodrante, & §. toties. l. 2. §. ſi tres emancipati. l. ſi filius. 10. & paſſ. D. de collat. l. dotis quidem petitio. 5. (ſic enim legendum eſt non portio.) l. ſi ſoror. 8. C. eodem. Sed quod de æſtimatione veteri conferenda ſub diſtinctione ſcribit non magis verum eſt, quàm quod in ſupradictis quæſtionibus tradidit diſtinguendum eſſe, an ſtatim, an ex interuallo æſtimationis mutatio ſuperuenerit. Imò ſubeſt ratio propria, quæ non patitur in collatione locum eſſe huic diſtinctioni, tametſi in alijs caſibus eſſe poſſet, nimirum, quia dotis collatio non à marito fit, ſed à muliere quæ dotem habuit, dotalis verò pecunia cùm conſumitur non in mulieris, ſed in mariti rem, & vtilitatem impenditur, & quidem pro ipſius mariti, non pro mulieris arbitrio. l. res in dotem 42. de iure dot. Non igitur inſpiciendum eſt, in qua æſtimatione maritus dotalem pecuniã impenderit, vt ſcia-

tur

tur in qua æstimatione eandem conferre mulier debeat, quoniam ex facto mariti absurdum sit mulierem conferre, aut plus, aut minus, quã acceperit, nisi fortè velit quis pro Parisien. dicere, imo attendendum esse in qua æstimatione maritus dotem in suos vsus conuerteri, quoniam in eadem æstimatione dotem soluto, quandocũque matrimonio reddere sit obligatus. Æquum autem non sit mulierem ex collatione dotis maiore, aut minore aureorum æsti natione onerari, quàm quæ à marito iudicio de dote seruari possit. argum. dict. l. 1. §. cum dos. D. de coll. dot. Sed hoc iam supra refutauimus, & docuimus maritum, qui dotem accepit in aureis nec æstimatis, nec venditis ad hoc obligatum esse vt aureos reddat, vel in specie, vel in ea æstimatione, quæ fuerit solutionis tempore, siue aucta iustè, vel iniustè, siue diminuta, dummodo non iniustè: non inspecto eo quanti aureos ipse impenderit, nec quo tempore aurei mutatio superuenerit. An igitur mulier eam aureorum æstimationem conferet, quam maritus debeat, hoc est quæ fuerit tempore dotis restituendæ? Minimè. Quid enim si constante matrimonio collatio postuletur, & incerto adhuc eo quanti tunc futuri sint aurei? An cauendum erit, quòmodo fieri solet, cùm incertum est quid in collationem venire debat, vt in l. 1. §. quamuis D. de collat. Atqui certum est quid, & quantum mulier dotis nomine acceperit. Cur non igitur id ipsum statim conferatur? aut cur ex ea æstimatione, quam maritus restituturus sit conferendæ dotis necessitatem metiamur? Itaque dicendum est eam aureorum æstimationem conferendam, quæ fuerit dotis collatæ tempore, esséque ius speciale in collatione, vt in ea non restitutæ à marito, aut acceptæ, sed conferendæ dotis tempus spectetur. Cuius rei ratio illa reddi potest quòd collatio fiat ex voluntate non ex præcedenti vlla obligatione. Etsi enim filia dotata quæ vult cum fratribus succedere, siue ab intestato, siue petita possessione contra tabulas, aut etiam ex testamento iure nouo dotem conferre cogitur l. 1. iunct. Auth. ex testamento C. eod. in ipsius tamen arbitrio positum est an succedere, velit necne, ideoque nullam conferendæ dotis necessitatem habet, nisi quam sibi ipsa vltrò imposuerit. §. si tres emãcipati, & d. l. vlt. de dot. collat. Cùm itaque eo demùm tẽpore incipiat collationis facciendæ obligatio quo velit filia dotata partem hęreditatis paternæ à fratribus auocare, eiusdem temporis necessariò habenda ratio est vt sciatur quid in collationem veniat; ac proinde quænam aureorum æstimatio solui possit. Non enim spectandum esse tempus quo dos filiæ tradita sit ex eo apparet, quòd si tunc cùm fit collatio maritus non sit soluendo, non totam dotem conferre mulier cogitur, sed eatenus duntaxat, quatenus facere maritus potest, quia non plus ad mulierem peruenturum sit d. l. 1. §. cùm dos D. de dot. collat. Et sanè cùm ideò fiat collatio, vt succendentium bona omnia quæ ab eo profecta sunt de cuius hęreditate agitur in vnum veluti corpus redigantur, æquissimum est vt sicut bonorum eius cui confertur, æstimatio sumenda est ex eo tempore quo fit collatio, ita, & dotis æstimationẽ fieri oporteat siue in aureis cõsistat illa vel in alia nummorũ specie, siue in fundo aut alia re simili, cuius æstimatio pro tẽporũ varietate

rietate incerta esse soleat. Idq; consequens est ei quod tã sæpe diximus, in huiusmodi quæstionibus hoc vnum præcipuè spectandum esse, quid fit in obligatione, quoniam id ipsum æstimari debet, nec quicquam aliud. Neque est quod quis obijciat posse ita fieri iniuriam mulieri, si fortè eueniat, vt cùm dotem maritus eiusve heres mulieri aut ipsius hęredi restituet diminuta sit aureorum æstimatio. Id enim positum est in dubio euentu, cùm ex contrario possit accidere vt ea æstimatio augeatur, quo casu lucrum erit mulieris quòd in æstimanda dote collationis tempus spectandum fuerit, solisque fratribus conquerendi potius superesit occasio. Sed, & perinde potest euenire, vt fundorum, qui ex altera parte communicantur, precium mutetur, & vel augeatur vel minuatur, nec eo minus tamen iustè videatur facta diuisio si inspecto collationis tempore iusta fuerit. Denique eorũ quæ post factam collationem emergunt ratio nulla haberi potest in constituendo collationis iure: non magis quàm eorũ quæ collationẽ præcesserunt, quoniã ante oblatam collationẽ nulla dum cõferendi obligatio est, postea verò quam facta est, obligatio etiã cõferendi prorsus extincta est, exemplo eius quod de decretali bonorum possessione scriptum est in l.1.§. decretalis D.de succ.edict. Itaq; idẽ hoc casu tempus est contractæ obligationis, & factę solutionis. Nam & collatio ipsa solutio est.

Idem Parisien.num.738.aliam quæstionem tractat superioribus finitimam, Anno, inquit, 1480. cùm aurei non valerent nisi 35. solidos, mulier dedit in dotem mille quadringentos aureos solares cum pacto quod in casum quo non haberet communionem bonorũ cum futuro sponso redderentur ei vel suis soluto matrimonio au pris du denier Parisis, hoc est ad rationem denarij Prisiensis, & vt ipse Parisien. interpretatur ad rationem sesquiquartam augmenti videlicet quòd tanta summa quanta viro data, & per eum recepta erat redderetur cum augmento quartę partis. Cùm verò matrimonium diu stetisset nulla inter coniuges subsecuta communione, & eo soluto dos ad formã pacti repeteretur, tuncq; videlicet anno 1532. aureus solaris auctus esset decẽ solidis ac valeret ex edicto Regio, & in vsu cõmuni 45. solidos, dubitabatur an totidẽ 1400. aureos cũ augmento quartę partis reddi deberent non deducto quod æstimationi veteri per nouam accessisset. Et refert ab antiquioribus, & cõsultissimis Senatus Parisiensis patronis responsum fuisse & conclusum quòd totidem aurei in specie reddi debeant non deducto augmento extrinseco, sed quantùm ad augmentũ conuentionale ad rationem denarij Parisiẽsis, videlicet proportionis sesquiquartę quod debeat attendi valor qui erat tempore cõtractus, non qui fit tempore restitutionis. Parisien. vero reprehendit in eo quòd aliã principalis debiti, aliã augmenti rationẽ cõstituant. Cùm tamẽ ex iuris ratione certũ sit augmentũ siue additamẽtum sequi debere naturã aucti seu principalis, & vniformiter eodem iure tanquam ipsius partẽ regulari. l. inter socerũ 26.§.cùm inter.D.de pact.dotal.l.quod in rerum 24.§.si quis post testamentũ lega.1.l.etiã si 8.& ibi Bald. C. de iur.dot. Curt sen.cõs.56.Albert.Brun.in tract.de augmen.col.27.And.Tiraq.in ep.l.si vnq.in verb.donat.largitus nu.181.& de retrac.proxim.§.1.gl.

18.num.51.Concludit autem augmentum illud extrinsecum, stabile, & verum, quod constăte matrimonio superuenerit tam de sorte, quàm de additamento deducendum esse, propterea quod contrahentes ad valorem extrinsecum aureorum stabiliter currentem contractus tempore respexisse censeantur. Plus dicit quod etiamsi communis sentẽtia esset vera, vt ea deberetur aureorum æstimatio, quæ esset tempore solutionis, in proposita tamen hypothesi locum non haberet ex eo, quòd facta sit relatio ad denarios, & sic partes cogitauerint de valore extrinseco, seu de quantitate aureorum resultante ex denarijs, quo casu clarum est, inquit, quod debet attendi valor, qui erat tempore cõtractus. Hæc ille. Ego autem in eo primum reprehendendos ipsos arbitror, quod putant, soluendos aureos in specie. Solui enim possunt in æstimatione non solum, quod ita ferat consuetudo licet à iuris ratione aliena, vt scripsimus supr.cap. 3. sed etiam quod in proposito ea videatur fuisse aperta mens contrahentium, qui solutionem ad denarios retulerunt. In eo prætterea, quod aliam dotis debitæ, aliam augmenti rationem constituerunt, quæ tamen eadem prorsus constitui debuerat ex locis supradictis: rectaque est hac parte, ni fallor, Parisien. reprehensio. Sed ego à Parisien.in hoc dissentio, quod existimat tam de sorte principali, quàm de augmento dotis deduci posse auctam extrinsecam aureorum æstimationem. Ego enim contra, ex neutro deduci debere: duplici ratione, & quia augmentum illud extrinsecum non est verum augmentum, & efficax, quippe quod ex monetarum deterioratione contigerit, vt alijs locis Parisien. ipse fatetur, vt proinde idem valor esse existimandus sit solutionis, qui contractus, tempore. Et quia cùm aurei sint in obligatione, nec minus debeantur, quamdiu soluti non sunt, quàm eo ipso instanti quo contracta obligatio est, fieri nequeat quin, vel aureos in specie soluere oporteat, vel eã saltem æstimationem, quæ sit tempore conractus, vt in effectu talia sint omnia, acsi aurei in specie soluerentur. Nec me mouet ratio illa altera Parisien. quod ex denariorum commemoratione appareat respexisse contrahentes ad valorem extrinsecum. Nam vt taceam, quod ille ipse scribit. num. 738. paulò ante finem, non esse factam mentionem denarij per modum relationis ad libras, vel ad solidos, aut aliam summam, sed per modum proportionis ad significandum augmentum specierum de quibus agebatur, id est aureorum. Dico etiam, posse in contrarium ex eo inferri potiùs cogitasse contrahentes de illa æstimatione, quæ esset solutionis tempore: ponimus enim factam mentionem denariorum in eadem oratione, & determinatione eiusdem verbi reddendi dictos aureos ad dictam ratam, vel proportionem denarij Parisiensis, vt & Parisien. ipse loquitur dict. num. 738. in fi. Tempus ergo redditionis, & solutionis aureorum designatum potius videtur. Ex vulgata nostrorum traditione, quæ habet, qualitatem iunctam verbo intelligendam esse secundum tempus verbi l. in delictis 4. §. si extraneus. D. de noxal. action.

De

De deposito facto in aureis quorum æstimatio postea immutata sit. Cap. XX.

FInge eum qui agebat ad retractum, vel redemptionem fundi consignasse penes actuarium, vel mercatorem mille aureos, quorum æstimatio, vt fieri facilè potest, dum lis protrahitur, vel aucta sit, vel imminuta. Quæstio est cuius commodo, aut incommodo debeat cedere augmentũ illud vel decrementum, an deponentis. an eius contra quem factum sit depositum, An denique ipsius etiam interdum depositarij, Et Parisien. num. 740. distinguendas ait, nec malè, depositi varias species. Nam constat plures esse depositi gradus quos idem Parisien. tractat fusius quæst. 83. num. 632. & seqq. Si depositum factum sit certæ quantitatis per modum speciei, hoc est, vel in sacco obsignato, vel ea lege, vt eadem nummorum corpora reddãtur, quæ propria depositi natura est, nullus propositæ quæstioni locus relinquitur, quod ad depositariũ pertinet. Cùm enim dominium adeoque possessio rei depositæ maneat penes deponentem, l. licet 17. §. rei depositæ. D. de posit. l. 1. §. quod vulgò. D. pro hæred. l. neque pignus. 45. de regul. iur. ipsius quoque periculo esse necesse est augmentum, vel decrementum depositi: nec quicquam præstare cogitur depositarius præter dolum. l. contractus 23. eodem, l. si vt certo. 5. §. nunc videndum. D. commod. l. 1. §. si vestimenta. D. deposit. ideoque sicut ex officio, quod alienæ rei custodiendæ præstat damnum sentire non debet, ita nec lucrum captare, argum. l. qui proprio. 46. §. procurator. D. de procurat. l. si autem. 8. §. item si fundum de negot. gest. l. qui negotiationem 58. in fine principij. D. de administr. tuto. l. idemque 10. §. si procurator. D. mandat. Si verò sic deposita pecunia est, vt ea tamen liceret vti depositario tantundem redditurо, licet videatur ea res excedere notissimos depositi terminos, vt Papinianus ait in l. Lucius 24. D. deposit. adeo vt possit huiusmodi pecunia condici quasi mutua licet non prius quàm loco mota sit, l. certi condictio 9. §. vlt. cum l. seq. D. de reb. credit. Potest tamen non malè dici deposita cùm si eam depositarius in suos vsus conuerterit iudicio depositi teneatur ad vsuras, vt idem Papin. respondit in l. die 25. §. 1. deposit. Præsertim si eadem lege conuentionis obligatus sit depositarius, vt quandocunque petenti domino tantundẽ statim restituat. Tunc enim non habet depositarius liberum vsum pecuniæ, sed perinde cogitur, aut eadem corpora, aut similia penes se habere, ne in mora constitui possit, acsi eadem corpora reddere deberet. Et hoc quoque casu negat Parisien. & verè quæstioni huic locum vllum esse. Sed mouetur falsa ratione, nempe quòd non potuerit vti depositarius liberè pecunia aliena. Quid enim si re vera vsus fuerit, idque ex facti probatione constet? An idcirco dicendum erit cogendum eum præstare decrementum si quod medio tempore, & antè depositi restitutionem superuenerit? Id sanè ex Parisien. æquitate prorsus admittendum esset,

ſet, eademque ratione poſſe eum augmentum deducere? Ratione illi quod deponens qui permiſit depoſitario vti ea pecunia nec eum obligatum voluit, niſi vt tantundem redderet, videatur ad extrinſecàm æſtimationẽ quæ tũc erat, reſpexiſſe. Ego verò ex eo moueor quòd depoſitarius in propoſita ſpecie obligatus ſit vt eaſdem ſpecies nummorum reſtituat, licet non eadem corpora. Nec puto hoc caſu locum eſſe conſuetudini, qua toties ſupra diximus receptum eſſe, vt debitori aureorum liceat æſtimationem ſoluere, ſi aliud nihil dictum ſit. Quemadmodum enim ea depoſiti natura eſt, vt ipſa eadem corpora, quæ depoſita ſunt reſtitui debeant, d.l. Lucius. Ita conuentio illa vt tantumdem reddere ſufficiat, quamuis notiſſimos depoſiti terminos egrediatur, ſic interpretanda eſt, vt quàm minimum fieri poſſit recedat à terminis depoſiti: minus porrò recedet, ſi admittamus eaſdem ſaltem ſpecies reſtituendas eſſe, quàm ſi depoſitario electionem demus, vt aureorum æſtimationem poſſit ſoluere, niſi apertè in contrarium conuenerit. Lex enim contractus ſeruanda eſſet tametſi abhorrens à natura depoſiti, d.l. Lucius in fi. l. 1. §. ſi conuenerit eodem. Nec ſanè poteſt quicquam æquius conſtitui, vt neuter conquerendi occaſionẽ habeat, ſiue aureorum æſtimatio extrinſeca creuerit, ſiue decreuerit, cum in eũ ſtatum reducãtur omnia in quo eſſent ſi depoſita pecunia depoſitarius vſus non fuiſſet. Quid enim ſi neque poſt conuentionem initio depoſiti factam vti ille voluiſſet? Vtique nihil ei imputandum eſſet, nec poſſet ab eo condici pecunia quaſi mutua quomodo poſſet ſi ex interuallo poſt depoſitam pecuniam facta pactio fuiſſet, at omnimodo tanquam depoſita reddi deberet. l. quòd ſi ab initio 10. iuncto §. vlt. leg. præced. de reb. credit. Cur ergo cogendus ille ſit decrementum, quod depoſitæ pecuniæ ſuperuenerit ſupplere, qui nihil niſi nudum alienæ rei cuſtodiendæ officium, & miniſterium præſtiterit? Aut cur augmentum deducat ex ea pecunia cuius nec dominus ipſe, nec debitor quidẽ vnquam fuerit? d.l. quòd ſi ab initio, ijs verbis quoniam debitum iri non eſt certum. Neque aliud conſtituendum arbitror, ſi cuſtodiæ cauſa ſalarium depoſitarius acceperit. Id enim facere duntaxat poteſt, vt exactiorem diligentiam præſtare debeat non dolum duntaxat, ſed etiã culpam, & cuſtodiam, non vt plus, vel minus reddere teneatur. argu. l. 1. §. ſæpe euenit vbi glo. D. depoſit. Quòd ſi depoſitum tertij gradus contractum ſit, quod noſtri improprium vocãt, ita vt depoſitarius cui facultas vtendi data eſt non poſſit mox niſi poſt certum tempus congruum tacitum, vel expreſſum cogi reddere. Putat Pariſien. depoſitum hoc eſſe ſimile mutuo, eandemque adhibendam diſtinctionem, quam ille in mutuo adhibuit. quæſt. 92. Et hoc omnino malè. Nam, vt proximè diximus, nihil intereſt an depoſitarius pecunia vſus ſit necne, aut an ſtatim an poſt certum tempus cõgruum tacitum, vel expreſſum obligatus ſit tantundem reddere, ſed illa duntaxat neceſſaria eſt diſtinctio, quæ ab Vlpiano traditur in d.l. certi 9. §. vlt. cum l. ſeq. de reb. credit. An ab initio contracti depoſiti, an ex poſt facto conuenerit, vt depoſitarius pecunia vteretur tantundem redditurus. Priore caſu negat Vlpian. creditam eſſe pecuniam priuſquam mota ſit, quoniam certum

non

non sit debitam iri. Posteriore vero posse condici ait quasi mutuam, quia depositarius, cœperit animo possidere, id est, pecuniam habere sibi (possidere enim, vt Theoph. definit, nihil aliud est quàm sibi habere) ac proinde ex causa mutui non depositi; quandoquidem depositarius sibi habere non potest rem depositam quin furtum faciat, & proprietatis, & possessionis. l. inficiando 67. D. de furt. quod similiter dici non potest cùm depositum ab initio ita contrahitur, vt pecunia vti, si volet, depositarius possit. Cùm enim depositi titulo accipiat non satis hoc ipso indicat, an exercere velit legem conuentionis, & vti pecunia quousque eam moueat. Illo itaque casu manet interim deposita, nec statim fit mutua. Posteriore vero fit quasi mutua. Cui consequens est, vt priore casu etiamsi ex conuentione non sit obligatus depositarius, vt tantundem restituat nisi post certum tempus, congruum, siue tacitum, siue expressum, non possit tamen depositum mutui iure censeri, nisi illud etiam addas depositarium vsum fuisse pecunia: vtque distinctio illa, quæ in debitore mutuam pecuniam accipiente non admittitur, an vsus ille sit pecunia necne, in depositario necessaria sit penes quem illa lege deposita est pecunia, vt ea vti posset: quæ tamen in depositario, cui ex interuallo ea permissio data fuit nullomodo necessaria est. Cæterum siue in initio contractus, siue postea huiusmodi pactio facta sit, illud constat depositarium qui pecunia deposita vsus est incipere obligatum esse quasi ex mutuo, vt ab eo pecunia tanquam mutua condici possit. Sed non inde fit, vt mutui iure omnino censeri contractus debeat qui sub nomine depositi factus est, quique ex natura depositi hoc ipsum adhuc retinet, vt vsuras pecuniæ quam in suos vsus depositarius conuerterit, præstare iudicio depositi teneatur d. l. die §. 1. quas tamen ex vero mutuo non deberet, si nulla stipulatio interuenisset. l. Titius 24. D. de præscriptis verb. l. 3. C. de vsur. Ergo neque admittendum illud erit, vt vel augmentum deducere possit, vel decrementum supplere debeat, non magis quam si ad eadem corpora nummorum restituenda ex vera, & germana depositi natura obligatus esset: quo casu iam diximus, & Parisien. fatetur quæstioni locum non esse. Imo nec illud etiam recipiendum arbitror, vt liceat depositario qui aureos accepit æstimationem reddere; siue eam quæ fuerit tempore contractus, siue illam quæ sit tempore solutionis. Aurei enim omnimodo reddendi sunt eiusdem prorsus materiæ, & formæ, vt à natura, & terminis depositi, quàm minimum fieri poterit, recedatur, nec iniuria videri potest ex eo vlla fieri aut deponenti aut depositario, cùm perinde obseruantur omnia acsi eadem ipsa corpora, quæ deposita fuerant, redderentur. Nam quemadmodum conuentionis legem, quæ pro depositario adiecta sit, exercere ipse non cogitur. Ita neque is qui deposuit cogendus est vllo casu minus accipere, quàm re vera deposuerit, ne alioqui eueniat, vt in potestate sit depositarij minus soluere. Sed & si recta esset hæc parte mutui. & depositi cōparatio, aut si depositum transiret omnino in mutuū ex conuentione, vt in l. si quis nec causam 4. de reb. cred. in cuius specie nulla cōtracti depositi vestigia re-

 manent

manent post impletam condicionem sub qua mutuum contractum fuerat. Falsum tamen esset quod Parisien.putat, debere locum esse deductioni augmenti, vel suppletioni decrementi: id enim, & in mutuo ipso, quod ab initio tale fuit, falsum est, vt docuimus supra cap.12. Et hæc dicta sint si de depositæ pecuniæ æstimatione inter deponentem, & depositarium contendatur.

Si verò inter actorem, & reum controuersia sit, vtrius lucro, vel damno cedere debeat augmentum, vel decrementum pecuniæ depositæ, alius tractatus est, & in quo alijs quàm suprascriptis distinctionibus opus sit. Quoties enim actor deponit, & obsignat pecuniam, vt reum obliget ad quid vicissim dandum, vel faciendum, non potest depositario potestatem facere vtendi ea pecunia, cùm huiusmodi obsignatio vim solutionis habeat. l.obsignatione. 9. C.de solut.atque ideo videatur pecuniæ dominium iam translatum in creditorem cui nimirum pereat, l.si soluturus 39. D.de solut. Itaque quod ad depositarium pertinet qui obligatus sit, vt eadem ipsa nummorum corpora restituat quæstioni nostræ locus nullus relinquitur, sed tantum ratione eius aduersus quem facta est obsignatio. Dubitari enim potest, vtrum aucta, vel imminuta extrinseca aureorum obsignatorum æstimatione, is qui deposuit supplere debeat decrementum, eademque ratione in contrarium casum deducere posse augmentum. Et si quidem actor per quem facta obsignatio est, succubuerit, constat quod, & Parisien.tradit, nec posse huic dubitationi locum esse. Competit enim ipsi ius vindicandæ pecuniæ, acsi nulla facta esset obsignatio, atque idcirco inter eum, & depositarium agendum est, eaque obtinent quæ proximè diximus. Rursus si actor vicerit, & aureorum æstimatio decreuerit, rectè etiam obseruat Parisien.non esse quærendum cuius damno id cedere debeat, quia certum est reum qui victus sit, ac proinde qui in mora fuerit accipiendæ solutionis damnum illud imputare sibi debere ex d. l.si soluturus, & ijs quæ supra scripsimus cap.10. Tota igitur quæstio ad eum casum referenda est quo, & actor vicerit, & aureorum æstimatio creuerit. Putat autem Doctor Analyticus, augmentum hoc quod superuenit priusquam reus acquiesceret, & desineret esse in mora, spectare ad consignantem, licet vicerit, & commoda cætera omnia victoriæ, & consignationis habeat. Mouetur tum ex eo, quòd æquum sit hanc pœnam pati reum qui sit in mora accipiendi ex traditis per DD. in l. vinum 22. D.de reb. credit. ex l.3. §.vltim. de action. empt. tum etiam, quòd ad commodum moratoris non debeat diligens deterioris condicionis esse quàm negligens. At si non cõsignasset, vel si consignationem, vt poterat, inquit, recuperasset, posset deducere augmentum, ergo & nunc poterit, debetque morator suæ moræ imputare, quòd eam prius non purgauerit. Ac ne quis obijciat, si debitor soluere volens consignauerit, lucrum augmenti spectare ad creditorem sicut, & periculum diminutionis, acsi vera facta esset solutio, ex d.l.obsignatione, & l.acceptam C.de vsur. Ait ille multum interesse an fiat solutio purè, & absolutè, & de eo quod purè debetur, an vero non purè, & absolutè, sed implendo respectiuè, & faciendo per reum

id ad

id ad quod viciſſim tenetur. Nam quouſque id fecerit, pecunia, inquit, ante conſignata non debetur ei cu n effectu, nec debet ei tradi, ſed ſtat velut ſequeſtrata. Et ſic non debet habere commodum pecuniæ ſibi (ob moram ſuam, & non impletionem eius, quod debet) nondum debitæ cum effectu, & conſequenter non debet habere illud augmentum, licet propter iniuſtam moram ſuam debuiſſe ferre, moræque adſcribere periculum, & omne incommodum ſi quod accidiſſet. Sunt iſta verba Doctoris Analytici, ex quibus apparet quàm erret ille miſerè, dum ſuam ille ſibi æquitatem comminiſcitur, neglecta iuris ratione, quæ tamen non poſſit non eſſe æquiſſima. Quid enim dici poteſt abſurdius, quam quod ille ait, eum qui pecuniam obſignauerit, vt ſibi litis victoriam acquireret, & aduerſarium in mora conſtitueret, lucrum nihilominus auctæ æſtimationis ſentire, acſi non eſſet facta obſignatio? Nam quo iure, obſecro, potuit ille vincere niſi quia per obſignationem conſtituit in mora aduerſarium? Cur verò dicimus per obſignationem conſtitutum in mora reum, niſi quia obſignatio habeat vim ſolutionis? L.2. ibi teque parato ſatisfacere, & in illis ſequentibus poſt oblatam ex pacto quantitatem C.de pact.inter empt.& vendit.iunct.l.Iulianus 13.§.offerri de action.empt. Cur item dicimus obſignationem trahere vim ſolutionis ad conſtituendum in mora eum qui nundum ſatisfecerit ſi nihil dum re vera, & in effectu debeatur? Denique quo iure poſſit actor lucrari à die obſignationis fructus rei in qua retrouendenda moram emptor contraxerit, niſi quòd ab eo tempore videatur pecunia obſignata ad emptorem perueniſſe, cùm per eum duntaxat ſteterit ne peruenerit. Quid ergo intereſt an obſignata pecunia debeatur purè, & abſolutè, an verò ea lege: vt viciſſim is cui debetur aliquid præſtet? Nam & hoc caſu verum eſt, deberi purè pecuniam quæ obſignatur, etiam priuſquàm alter ex parte ſua ſatisfecerit, & eum contra quem facta ſit obſignatio, nihil viciſſim debere cum effectu, vt peti ab eo poſſit quouſque actor obſignauerit d.§.offerri. Obſignationem igitur præcedere neceſſe eſt, & pro ſolutione haberi, antequam imputari poſſit reo cur ex parte ſua non ſatisfecerit, indeque nimirum fit, vt quod ad fructus pertinet, & cætera omnia venditionis, quandocunque victo moratore retrotrahatur ſolutio ad tempus obſignationis, acſi ab eo tempore morator pecuniam accepiſſet. Nec poſſis ex eo, quod ſemel, hoc eſt poſt factam obſignationem moram emptor contraxerit, facere poteſtatem venditori reuocandæ obſignationis, quin moræ contractæ effectum diluas, & in eum ſtatum reducas emptorem acſi moram nunquam feciſſet, cùm obſignatio quoque reducatur ad terminos non factæ obſignationis, ſiquidem tritum eſt non videri obſignatum, quod non durat obſignatum, ſicut nec in rem verſum, quod non durat verſum. l.ſi pro patre 10.§.verſum D.de in rem verſic. l.item eorum 6.§.1.D.quod cuiuſcunque vniuerſ.nomin.l.ſequitur.4.§.ſi pupilli de vſucap. Itaque nullum tempus eſt in quo poſſis obſignatorem poſt contractam ab emptore moram in eadem cauſa conſtituere, acſi obſignatio facta non eſſet (quod tamen omnino neceſſe eſt, vt dare ei poſſis lucrum

crum augmenti, quod superuenit) quin eadem ratione moratorem in eum statum reducas in quo erat priusquam moram faceret; cùm non nisi propter obsignationem factam in mora constitutus sit. Quæ sanè ratio omnes Parisien. obiectiones diluit. Nam ad id quod ait contra moratorem semper iudicandum ex l. 3. §. vltim. de action. emp. respondeo, hunc qui victus sit non fuisse in mora nisi à die obsignationis. Proinde neque posse obsignationem vllo casu haberi pro non facta odio moræ, quæ nec tunc facta esse videretur, neque fieri posse, vt in pecunia solemniter obsignata, quæ pro soluta sit, quicquam iuris retineat is qui obsignauit, nec denique vt æstimationis augmentum, quod superuenit ad eum pertinere possit qui nullum in ea pecunia ius habeat nec habere velit.

Ad secundam obiectionem nego diligentem esse deterioris conditionis quam negligentem in vtilitatem moratoris. Si enim minus diligens fuisset is qui obsignauit, nec obsignasset, nô fuisset emptor idemque reus in mora constitutus, adeoq; condemnari debuisset actor qui ex cõtrario propter obsignationem obtinuit. Diligentia igitur eius in obsignando victoriam attulit, propterea quòd obsignatio illa solutionis iure censeatur, vt planè ridiculum sit quod Paris. subiecit, non consignasset venditor, vel consignationẽ recuperasset fore vt augmentum posset deducere. Nam imò vero condemnandus esset eo casu, & reus omnino absoluendus, & consequenter nulla de augmento deducendo quæstio superesset, at obsignatori repetendæ tantũ obsignationis potestas fieret, vt iam diximus. Quòd si vrgeas pro Paris. posse fieri, vt obsignationẽ ritè factam cunctante, & frustrante emptore venditor reuocet, atq; ita augmentum quod iã superuenerit lucretur, deinde augmento illo deducto solutionẽ offerat nouamq; faciat obsignationẽ: Respondebo eo casu futurũ, vt prioris obsignationis ratio nulla haberetur, nec fructus ab eo die perceptos venditor lucraretur d. l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. iunct. d. §. versum. Atqui eum casum tractamus quo omnia commoda obsignationis, & victoriæ habeat is cui præterea Paris. dat augmentum nouæ æstimationis, & planè implicat contradictionem, vt ponamus ritè factam fuisse obsignationem nec reuocatam, & obsignationis effectum pro parte habere, pro parte non habere. Sed & in illo labitur Paris. quod existimat augmentum æstimationis aureorum, quod ante realem solutionem obtigerit, deduci posse ab eo qui aureos debeat, siue in specie soluendos, siue in æstimatione, quod omnino falsum est, & nos in superioribus abundè refutauimus. Ex quo constat multo minus deducere eum posse augmentum, quod post factam nec reuocatam obsignationem superuenerit. Postremo non vsque adeo potest mora nocere emptori, vt ideo precium, quod ei omnimodo restituendum est amittere debeat. Ergo nec augmentum superueniens, quod ipsius precij pars est. Solet enim mora nocere in accessorijs, & in principali obligatione hactenus, vt eam perpetuet, non vt principalem obligationem augeat, vel diminuat. Et vt dicam apertius, non hic illud intuendum est, quod ei qui ex parte sua nô satisfacit non debeatur pecunia obsignata priusquam satisfecerit, (hoc enim falsum

est,

est, alioqui nec esset necesse præcedere obsignationem, nec valeret obsignatio si pecunia verè non deberetur) sed quod eam pecuniam soluere voluerit venditor, & à se penitus abdicare, vt hoc ipso emptorem in mora constitueret, qui alias vinceret, & absolueretur. Sane si obsignatio sit voluntaria, hoc est non necessaria ad constituendum emptorem in mora, puta quod ex conuentione aliquid ex parte sua facere emptor ipse deberet priusquàm obsignare precium venditor cogeretur, poterit admitti Parisieu sententia, ratione illa quòd ius sit hoc casu ei qui obsignauit reuocare obsignationem, ita vt nihilominus tamen emptor in mora remaneat, quam ei prodesse æquum non sit ad consequendum augmentum, quod ante purgationem superuenerit.

De legato nummorum, quorum bonitas intrinseca, vel extrinseca post testamentum immutata sit. Cap. XXI.

Frequens in foro est hæc quæstio nostris præsertim temporibus quibus tantam nummorum variationem experimur tam in bonitate ipsorum intrinseca quam in extrinseca, vt plerunque eueniat legatis puta centum aureis aliam aureorum æstimationem reperiri tempore testamenti conditi, aliam tempore mortis, aliam denique tempore petitionis. Quo casu quæri solet vtrius temporis ratio habenda sit. Et vt breuiter expediam, communis nostrorum sententia est, si in bonitate intrinseca variatio contigerit eam bonitatem deberi siue in specie, siue in æstimatione, quæ fuerit tempore testamenti ex l.vxorem 41. §.testamento pueros de leg.3. l.si ita esset 7. D.de aur.& argent.legat.l.Aurelius 28. §.testamento de liber.legat. Si vero in bonitate duntaxat extrinseca, tempus solutionis, si in vtraque tempus etiam vtrunque, hoc est testamenti ratione bonitatis intrinsecæ, solutionis ratione extrinsecæ, nisi mora contracta fuerit. Eo enim casu intrinsecam quidem eandem deberi, extrinsecam vero eam quæ à tempore contractæ moræ aut maior fuerit si hæres in soluendo moram contraxerit, aut minor, si legatarius. Ita Oldrad.cons.31. themat. tale est Albert.post Guill.de Cun.in l.cum quid.colu.fin.vbi etiam Alciat.post alios. Idem Alber.in l.vinum 22.colu.fin.D.si cert.pet.Castr. in l.3. in fin.princip. C.commun.de legat. Martin. Laudens.in tractat. monet.col.penult. Curt.senior in eod.tractat. quæst.4. Albert.Brun.in tract.De augment.in vlt.conclus.ampliat.9. Placetque Senatui nostro hæc sententia innumeris definitionibus approbata. Habet autem manifestam rationem,quòd vbicunque agitur ex dispositione hominis, attendi semper debeat tempus dipositionis,vt sciatur quid quale,& quantum debeatur non tempus solutionis, vt Bald.loquitur consi.penult. coram vobis lib.1. Ab eo enim tempore incipit obligatio certam habere naturam, & conditionem quæ ex postfacto citra debitoris aut creditoris iniuriam immutari non possit. Cum ergo ea bonitas debea-

 tur,

tur, quæ fuit tempore teſtamenti, conſequens eſt vt ſi ea ipſa non præſtetur in ſpeciebus ipſis quas teſtator expreſſit, puta in aureis, præſtetur ſaltem in ea æſtimatione, quæ ſit ſolutionis tempore, ne alioqui aut plus aut minus præſtari videatur quàm legatum ſit, ſi alia æſtimatio offeratur. Generaliter enim verum eſt, nec Pariſien. negat num. 744. ſpectandum eſſe tempus ſolutionis non obligationis, quoties id quod ſoluitur in ſolutione tantum eſt non etiam in obligatione. Atqui legatis aureis non aureorum æſtimatio in legato eſt, ſed ipſi aurei Æſtimatio verò in ſolutione eſſe dicitur, non tam ex iuris ratione aliqua aut ex teſtatoris voluntate, quæ ſanè ius faceret, quàm ex recepta illa conſuetudine toties à nobis inculcata, quæ induxit vt quicunque ſpeciem debeat, ſoluere poſſit æſtimationem, niſi de ipſa nominatim ſpecie ſoluenda actum ſit. Nec adhunc caſum pertinet, quod ſcriptum eſt in l. ſi ſeruus plurium 50. §. vlt. de legat. 1. Tractat enim vbi Vlpia. de certo aureorum numero legato, cùm non apparet de quibus aureis teſtator ſenſerit, Quo caſu nemo dubitat poſſe ſolui aureos in pecunia numerata. At ſi appareat de quibus aureis in genere teſtator intellexerit, puta de ſolaribus non ait Vlpia. ſolui poſſe in pecunia numerata (cuius tamen appellatione aurei quoque continentur) aurei enim ſolares, qui legati ſunt ſolui debent. Sed non diſtinguemus an hi an illi ſoluantur, dummodo ſint æquè boni: recipiunt enim permutationem in ſuo genere. Sed ſi certa corpora nummorum legata ſint, veluti quæ in arca ſunt, ea ipſa præſtanda ſunt, nec permutationem recipiunt, vt ex Papin. ſubiungitur in l. ſed ſi certos 51. eod. Nihil enim refert an certa nummorũ corpora legentur, an Sticus. l. planè 34. §. ſed hoc ita eod. l. legaui 25. §. vlt de liber. leg. Æſtimatio igitur illa præſtanda eſt, quæ ſit ſolutionis tempore non quæ fuerit tunc cũ pecunia legata eſt: facit. l. non dubium 14. §. vlt l. qui quatuor 30. §. vl. de leg. 3. l. cũ pater 60. §. vl. & l. ſeq. l. precia 62. vbi ſed in præſentia D. ad leg. fal. Pariſi. tamen cuius in toto hoc tractatu non plura ſunt verba quã errata, aliter viſum eſt. Putat. enim nu. 742. & ſeq. maximè vero nu. 744. nihil eſſe curandũ de bonitate intrinſeca, ſed ſufficere vt ea bonitas extrinſeca præſtetur quæ erat tempore diſpoſitionis, ſiue ex legati cauſa ſiue ex contractu, ſiue ex iudicato quid debeatur. Mouetur autẽ ex perpetuo illo ſuo errore, quòd valor impoſititius pecuniæ quem extrinſecum vocamus, ſit de quantitate, & parte, vt ille loquitur, integrali ſubſtantiali, & æquè principali legati pecuniæ, ſiue in genere quantitatis relictæ, ſiue incerta quauis ſpecie monetæ. Quod planè falſum eſt. Nummus enim etſi quatenus nummus eſt habet ſuam ęſtimationẽ extrinſecam, in id comparatã vt cęteras res omnes æſtimet, conſtare tamẽ debet ex certa materia ſuis limitibus certæ magnitudinis, certiq; ponderis definita, & qua gentes omnes quibus nummi vſus communis ſit ęſtimationẽ illam poſſint conijcere, non aliter recipiendam quam ſi nihil de ſtatuta magnitudine, & pondere deſit. l. 1. D. de cont. empt. l. ſi ita fideiuſſorem 42. D. de fideiuſ. l. 1 C. de veter. nũmiſm. poteſt. Nec fieri poteſt vlla Principis vllius cõſtitutione, vt aucta vel diminuta bonitate intrinſeca eadẽ ſit nũmi bonitas extrinſeca apud eas gẽtes quibus imperãdi ius nullũ ipſe habeat.

Vnde illud etiam fit vt neque inter eos qui parendi habeant necesſitatem eãdem vtilitatem afferre posſit nummus auctus vel imminutus intrinſecus: ſiue commodum illud ſpectes quod conſequuturus ſit nummi dominus ſi eum monetalibus velit vendere, quod iure facere poteſt, ſiue in commerciorum vſu conſideres quantum interſit an mercatori qui alienas merces in alia prouincia comparandas habet,ſolutio fiat ex nummis melioribus, an ex deterioribus licet eiuſdem ex Principis edicto æſtimationis. Denique primum,& principaliter in pecunia qualibet ſpectanda eſt bonitas tantùm intrinſeca, quæ ex tribus conſtat, ex certa materia propter valorem,ex certa forma publica propter authoritatẽ,& ex certo pondere propter vſum.Boer. quæſt. 327.num.7.bonitas verò extrinſeca non ſpectatur niſi per conſequentiam, vt in ſuperioribus latiſſimè probauimus, & hic repetere nil eſt neceſſe. Limitat Pariſien. opinionem ſuam ſi legatum factum ſit vel inſtitutio pro legitima filiæ quæ fortè hoc mediante per ſtatutum loci vel conſuetudinem excludatur, quia tunc ſi ſumma relicta eſt modica proportione, inquit,quam filia iure communi habitura fuiſſet ab inteſtato, putat ille ſupplendum quidem decrementum vt in alijs, ſed non debere deduci incrementum, fauore legitimæ quæ debuiſſet haberi in corporibus hereditarijs cum augmento l.ſcimus 36.§. repletionem C.de inoffic.teſtam.& vt tantò minus recedatur à iure communi. Sed, & hæc quoque limitatio falſa eſt. Nam cùm filiæ aliqua certæ pecuniæ quantitas relicta eſt, ſiue legati,ſiue inſtitutionis iure, pro legitima,liberum quidem eſt filię legatum repudiare,& legitimam petere in corporibus bonorum, eoque iure vtimur ex Bald. Iacob. Butr. & alijs,excepto Salycet.in d.§.repletionem,Guid. Pap. quæſt.487. De quo tamen ſcripſimus quid nobis videatur in Error.2. Decad.15. De error.pragmat. Sed ſi legatum illa agnouerit, hactenus ei indulgemus fauore legitimæ in qua grauari non põt vt poſſit ſupplementũ petere non obſtante quacunque patris prohibitione, etiamſi patris iudicium agnoſcendo nihil poteſtate ſit ex Bald. in l. ſi quando 35. §. & generaliter C. de inoff. teſtam. per text. in l. quoniam in prioribus 32.eod.& §.cæterùm Nouell.115.vt cũ de appell.cognoſc. Guid. Pap. quæſt.93.idque in pecunia non in corporibus bonorum: idẽ Guid.Pap. dict. quæſtio. 487. Sed non vt poſſit legatum agnoſcere, & aureos qui fortè legati ſint petere in alia bonitate intrinſeca quàm quæ erat tempore teſtamenti, ſi eius æſtimatio legitimæ debitæ æquipolleat. Videtur enim pater legitimam quam ſciuit vel inuito ſe filię relinquendam eſſe,tanti æſtimaſſe, cui æſtimationi omnino ſtandũ eſt dummodo ex ea nullum filiæ in legitima præiudicium fiat, arg. l. quod bonis 25.§. vlt.D.ad leg Falcid.l.ſi fundum 81.§.ſi libertus de legat.1. Nec ad rem facit quòd ſi legitimã haberet filia in corporibus bonorũ, haberet etiã lucrum augmenti quod rebus hęreditarijs non tantùm extrinſecus, ſed etiam intrinſecus contigiſſet poſt factum teſtamentum,.cùm habere debeat trientem bonorum omnium quæ pater mortis tempore reliquerit,d.§.repletionem,& l.cùm quæritur 6.C.eod. quod, & in legatario ſingulari receptũ eſt,l.quod in rerum 24.§.ſi quis poſt teſtamentũ

de legat. 1. Nam respondeo esse quod sibi filia imputet quæ cùm repudiare legatum posset ac legitimam in corporibus bonorum petere, legatum tamen habere maluerit, satis enim ei esse debet quòd damnum nullum sentiat cùm legatum æquipolleat legitimæ. Vt verò ad lucrum consequendum quod propriæ electionis culpa amiserit, admittatur, siue iure ordinario, siue ex restitutione in integrũ non puto permittendum, nisi fortasse fuerit minor annis viginti quinque, quo tempore agnouit sanam, & rectam, siue viuentis, siue defuncti patris voluntatem. Minoribus enim etiam in lucro subueniri solet, l. ait Prætor 7. §. hodie, & seq. D. de minor. l. si in emptionem 35. eod. Sed tamen, & hoc quoque casu non in id proderit ipsi restitutio vt eam aureorum quantitatẽm quam pater legauit, consequatur in nouis aureis, quorum post testamentum aucta sit bonitas intrinseca; sed vt repudiare ei legatum liceat, & legitimam in corporibus bonorum quæ mortis paternæ tempore fuerint eligere. Quanquam hoc ipsum ita accipiendum est si legatum filia duntaxat agnouerat, non etiam si legitimæ petendæ ius expressa renunciatione amiserat. Hoc enim casu non esset locus restitutioni in integrum nisi concurrente, & probata læsione, l. nam postea quàm 14. §. si minor. D. de iureiur. cũ similibus. Nec rursus obstat, quòd vulgò dici solet subrogatum sapere naturam eius in cuius locum subrogatur vulg. l. si eum 10. §. qui iniuriarum. D. si quis caution. Id enim non est perpetuum, nimirũ cùm diuersa vtriusque ratio est. Nam, & si fundus communis in dotem datus sit, & socius egerit cum marito communi diuidundo adiudicatusque fundus socio fuerit, admittimus quidem in dote esse eam quantitatem quam marito dare socius damnatus fuerit, quemadmodum, & si fundus ille ex alia causa euictus esset. l. Titia 62. D. de iur. dot. Sed non ideò tamen dicimus eam pecuniam vice corporis habendam esse. Soluto siquidem matrimonio non præsenti die restituetur, quomodo fundus ipse restituendus esset, sed cùm in numero consistat statuto tempore solui debebit, l. cùm in fundo 78. §. si fundus cõmunis. D. eod. Eadem igitur ratione quamuis legatum quod in aureis factum est pro legitima sit loco, & vice legitimæ, quæ aliequi soluenda esset in corporibus bonorum inspecto mortis tempore, non ideò tamen fit vt aurei debeantur in ea bonitate quæ sit mortis tempore, siue sit maior quàm tempore testamenti, siue minor Isto enim casu fieret iniuria filiæ, illo heredi. Sanè si eadem manente bonitate intrinseca aureorum, mutata sit extrinseca, nec testamenti, nec mortis tempus spectabimus, sed solutionis si mora nulla contracta sit, vel moræ si contracta sit vt supra diximus. Et ita passim Senatus noster pronunciat. Quod tamen dicimus soluendum esse legatum in ea moneta quæ sit eo tpe quo legatum relictum est, non ita accipi debet vt ex deteriore moneta solui non possit (quod enim in æstimatione solui potest in quacunque proba moneta, dummodo non minutissima soluere licet, sicut & quamlibet in genere debitam quantitatem) sed ita vt si in noua, & deteriore moneta fiat solutio, suppleatur quod deest veteris monetæ bonitati, vt alijs locis explicauimus post Guid. Pap.

quæst.

quæst.493. Illud etiam obseruandum est, posse interdum contingere vt respectu bonitatis quoque extrinsecæ inspiciatur tempus testamenti, aut alterius dispositionis, vt si legata sit certa quantitas in genere, sub appellatione puta florenorum, quorum nulla sit species, quique secundum communem loquendi consuetudinem intelligantur de certa quantitate in genere cuiuscunque monetæ non huius aut illius. Qui casus est de quo Socin. respondit consil.6. vol. 1. Eiusque rei ratio est, quòd huiusmodi nummorum, si nummi dicendi sunt, nulla sit bonitas intrinseca cùm nec materiam nec formam vllam habeant, nec pondus, sed tantùm extrinseca metienda ex bonitate, pondere, & numero specierum ex quibus conficiuntur. Itaque eadem est florenorum singulorum æstimatio, & bonitas extrinseca quæ duodecim solidorum qui florenum vnum apud nos conficiunt, intrinsecâ. Nam quo meliores cuduntur solidi, tantò maiorem florenorum æstimationem extrinsecam esse necesse est, & quo deteriores fiunt solidi, tantò minorem, acsi florenorum species aliqua esset conflata ex duodecim solidorum bonitate intrinseca, in quo videtur etiam errasse Parisien.num.743. nihil interesse existimans an legatum factum sit certæ quantitatis in genere, an verò florenorum aut aliorum nummorũ qui in specie nulli sint. Nã si legata sit aut aliter debeatur certa quantitas per modum quidem generis, sed quæ tamen nummi speciem constituat, veluti centum aurei centũ libræ, aut quid aliud simile, inspicienda est bonitas intrinseca illius speciei qualis quantaque fuerit tempore dispositionis, non autem extrinseca, nempe quoniam, vt alio loco scripsimus, nummus ille genericus & numericus speciei suæ naturam imitatur, nec differt à specie nisi quod ad soluendi facultatem pertinet, quoniam in alijs quoq; speciebus solutionem recipit l. si seruus plurium 50.§ vl.iunct.l.seq.de leg. 1. Cæterùm legatis aureis vel libris in genere perinde attendenda est bonitas intrinseca quæ fuit testamenti tp̃e aureorũ & librarũ in specie, vt sciat quænã quãtitas in gñre & æstimatione præstari debeat, acsi soluẽdi essent aurei vel libræ in specie.

At non desunt qui teneant spectandum esse tempus solutionis, in quorum numero fuit Roman.consil.123. per textum quem miratur ab Oldrado ignoratum fuisse in l. cùm certum 9. D. de aur. & argent. legat. vbi Modestinus scribit, cùm centum aurei vel argenti pondus legatum est, si non species designata sit, non materiam, sed precium præsentis temporis præstari debere. Parisien. reprehendit num. 745. Ea ratione quòd non loquatur illa lex de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, sed de precio alterius rei legatæ, & debitæ cuius æstimato potest crescere vel minui, & sic attenditur, inquit, illa quæ est tempore solutionis, tantùm, reprehensio est bona. Constat enim hoc casu materiam solam videri legatam & debitam, adeò vt nõ malè pronunciaturus sit iudex qui hæredem condemnauerit ad præstandam materiam l. Titiæ amicæ 35.in fin.D.eod. precium tamen esse in solutione, & quidem præsens, hoc est quanti nunc aurum comparari potest, vt idem Paulus ait in d. l.Titiæ 1. respons. quoniam aurum non in specie legatum sit, sed in genere,

nere, vt quod Modestinus vult, non materiam, sed precium præstari debere, ita omnino accipiendum sit vt non possit hæres præcisè cogi, vt soluat materiam, quamuis sit illa in legato, sed liberetur præstando æstimationem. Idque est, quod Albert. Brun. suprad. ampliat. 9. tradit respondens ad d. l. cum certum, in ea specie precium non esse in obligatione, sed in solutione duntaxat, tametsi non placeat solutio hæc Parisien. quasi distinguendum non sit an in obligatione sit, an in solutione æstimatio, sed an per modum æstimationis legatum sit, facta scilicet relatione ad aliam rem cuius incerta sit æstimatio, an verò per modum certæ quantitatis in genere. Finge enim, inquit, testatorem legasse alicui domum suam, vel eius æstimationem. Illo casu constat æstimationem esse æquè principaliter in obligatione alternatiua. l. qui sibi 33. §. 1. l. qui hominem 34. l. Stichum aut Pamphilum 95. de sol. l. plerumque 10. §. fin. de iur. dot. Et tamen putat Parisien. sicut domum præcisè tradere hæres non cogitur, ita non aliam eum debere æstimationem, quam quæ sit tempore fiendæ solutionis. In quo sanè vir bonus fallitur. Certum enim est quoties rei alicuius æstimatio quantumuis incerta in obligatione est deberi æstimationem, quæ fuerit tempore contractæ obligationis non quæ sit tempore solutionis. Textus est in d. l. Titia 62. in fin. D. de iur. dot. l. fundum Cornelianum 28. D. de nouа. Nemo autem dubitat quin si ita legatum sit fundum Seianum, vel eius æstimationem duo sint legata, & arbitrio sit legatarij, an æstimationem malit vindicare. l. planè 34. §. si ita Titio de lega. 1. Nihil igitur interest an Titio fundum leges, vel eius æstimationem, an verò fundum, vel centum aureos. Vtroque enim casu debetur ea æstimatio siue fundi, siue aureorum, quæ fuit legati tempore non quæ sit tempore solutionis. Quod non contingeret si æstimatio in solutione tãtum esset non etiam in obligatione. Tunc enim solutionis tempus omnimodo spectandum esset. Verum enim verò probat optimè supradictus Modestini locus legatis aureis, (quid enim hac parte refert, an aurum legetur rude, an quod aurei formam habeat?) deberi aureorum æstimationem extrinsecam, quæ sit solutionis tempore non quæ fuerit tempore dispositionis, quod & ad eum locum rectissimè Bart. notat. Itaque ex eo, vel maximè conuincitur Parisien. sententia existimantis ad tempus legati referendam aureorum legatorum extrinsecã æstimationem. Etenim quod ille respondet non tractare Modestinum de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, sed de precio alterius rei legatæ, & debitæ, ad rem non pertinet. Nam & nos quoque cum quærimus an legatorum aureorum æstimatio præsens an præterita præstanda sit, tractamus de precio alterius rei legatæ, & debitę, nimirum de precio aureorum qui soli legato continentur, non etiam eorum æstimatio. Quis enim dixerit legatis aureis centum, duo esse legata, vnum aureorum, alterum æstimationis? Sed nec video quid intersit an tractemus de certa quantitate auri legati in genere, vt in d. l. cum certum, an verò de certa quantitate aureorum legatorum in genere, cum eadem sit vtroque casu materia, & habeant aurei non minus quàm aurum ipsum suam æstimationem.

Tentari

Tentari fortasse possit spectādam potius æstimationem, quæ fit tempore mortis, cùm demum tempore dies legati cedat, exemplo eius, quod à Scæuola respōsum legimus in l. si fundus 28. D. quand. dies leg. ced. Si fundus instructus relictus sit, & quæratur quemadmodum dari debeat vtrum sicut instructus fuit mortis tempore, an eo tempore quo facti sunt codicilli, an quo peti cœpit, ea deberi quibus instructus sit fundus, cùm dies legati cedit, idest tempore mortis testatoris. Ex eo enim legatorum purè relictorū dies cedit. l. si post diem 5. & pas. eo. tit. quod & scriptum est in l. Lucius 28. D. de instruct. vel instrum. leg. Idq; videtur esse consequens ei, quod supr. sæpius diximus, spectandum esse tempus constitutæ obligationis. Siquidem constat hæredis obligationem quod ad solutionem legatorum pertinet non à die legati incipere, sed à die mortis à quo nimirum hæres, quandocunque adiens iam retrò adijsse fingitur. l. hæres quandocunque 54. de acquiren. hær. l. apud Iulianum 3. §. vltim. D. quibus ex caus. in possess. eat. l. si quis absentis 5. §. hæres quoque D. de obligat. & action. Nec sanè fieri potest, vt debeantur legata priusquam eorum dies cesserit. l. cedere diem 213. de verborum significat. nec rursus, vt cedat dies ante mortem testatoris. l. 1. D. qui testam. facer. poss. l. quòd si iterum 4. D. de adim. lega. Sed tamen verius est spectandum tempus legati, quoniam id demum deberi, aut præstari oportere certum est, quod testator voluit, quid verò voluerit ex verbis potissimum si aliud non appareat discerni debet Verba autem nisi ad futurum, aut ad præteritum tempus referantur ad præsens referri necesse est. Præsens itaque tempus inspici regulariter debet, hoc est quo legatum relinquitur. d. l. vxorem 41. §. testamento pueros de legat. 3. d. l. si ita 7. de aur. & arg. legat. In legato tamen fundi instructi speciale est vt mortis tempus spectari debeat d. l. Lucius & d. l. si fundus, illa fortassis ratione quod instructi appellatio sit valde generalis, & incertæ significationis. Comprehendit enim ea omnia quæ in fundo sunt vt in eo instructior sit paterfamilias l. quæsitum 12. §. idē rādit domo instructa 43. D. de fund. instruc. & instr. leg. In quorū numero censeri possunt ea etiam quæ in eam rem destinata sint, licèt nondum fundo adtributa, arg. l. item legato 49. §. vlt. d. l. quæsitum 78. §. vlt. de legat. 3. l. quod in reum 24. §. quòd si post testamentum de legat. 1. Quasi videatur paterfamilias iam testamenti tempore destinasse fundo instruendo omnia, quibus post ea fundum instruxit. Sed, & cùm ea fundi instructi appellatio sit generalis, vt diximus, adeoque generalior quam fundi cum instrumento legati, d. l. quæsitum 12. §. sed si fundus 27. de instrūct. legat. dici potest augeri legatum illud, & minui posse si post testamentum res aliquæ instructi appellatione contineri incipiant aut desinant, exemplo eius quod de peculio scriptum est in l. peculium 65. de legat. 2. vbi etiam de legato familiæ id ipsum traditur. Idque non obscurè Scæuola innuit in dict. l. Lucius, ijs verbis ea quæ sint in eadem causa cùm dies legati cedat, instrumento contineri. Sensus enim est ne quidem ea contineri quæ in fundo fuerint instruendi eius gratia tempore testamenti si non in tempus vsque mortis in eadem causa permanserint, vt intelligamus minui legatum hoc, si quod

prius

prius fuit in instrumento postea esse desinat. Eadem ergo ratione augeri debet, si quod prius in fundi instrumento non fuit postea esse incipiat. Id enim & in quolibet legato generis regulare est.l.grege legato §.1.de legat.1.fac.l.si mancipia.19.D.de instrum.legat. Posset que in eandem sententiam afferri.l.3.in princip.D eodem ijs verbis; sed medij temporis augmenta fœtuum, & partuum, item detrimenta fatalium fideicommisso contineri. Loquitur enim eo loco Papin.de fidei commisso fundi instructi relicto ab eis quibus fundus idem instructus legatus fuerat. Sed puto in illo responso deesse negationem, & legendum non contineri, vt pluribus docui lib.5.Coniect. Rogati enim proponebantur legatarij, vt eum fundum morientes, id est post mortem suam restituerent fideicommissario. Proinde medij temporis augmenta, & detrimenta, hoc est, quæ viuis legatarijs contigerint fideicommisso contineri non possunt. Neque tamen idcirco pugnat Papiniani responsum cum eo, quod dicimus posse legatum fundi instructi ex post facto augeri. Loquimur enim de augmento, quod post testamentum viuo testatore contigerit, non de illo, quod post mortem testatoris viuo eo cui totius medij temporis commodum acquisitum testator voluerit quemque de eodem fundo instructo alij restituendo non nisi post mortem suam rogauerit. Maneat ergo certa, & indubitata definitio nostra, legatis aureis si in specie nō soluantur, præstandam eam bonitatem, quæ fuit tempore testamenti in illa tamen æstimatione, quæ sit tempore solutionis, nisi aliud expressè testator dixerit. Aut nisi mora contracta fuerit. Adde, nisi æstimatio extrinseca, quæ erat tempore contractus iniustè postea decreuerit. Ex ijs quæ diximus supra cap.5.

De annua pensione debita in aureis quorum æstimatio creuerit, vel decreuerit. Cap. XXII.

Rit etiam nobis res hoc capite cum Parisien. qui hanc quoque quæstionem proponit num. 609. post Roman. & Geminianum quorum hac de re extant consilia Romani 113.& Geminiani 137. Ex facto proponebatur, monasterium Sancti Antonij ex contractu per Papam homologato debere monasterio Montis maioris tot possessiones ex quibus summa mille trecentarum librarum Turonensium annui reditus percipiatur, & interim donec tradiderit debere soluere totidem libras, videlicet mille trecentas annuatim. Tunc autem contractus tempore moneta erat melior, & exinde sensim diminuta fuit intrinsecus de quarta parte, intantum quòd quindecim solidi veteris monetæ valerent 20. nouos, & centum libræ nummorum antiquorum valerent centum triginta tres libras cum triente vnius libræ, placuit Romano, & Geminiano sufficere si soluatur reditus de moneta noua currenti tempore solutionis. Ita quod debitor non teneatur ad æstimationem antiquæ, hoc est ad æstimationem quam antiqua successu temporis

potius consistit supra notat. Et putat Parisi. rectissimè eos ad interdictum fuisse, licet, inquit, oēs alij ferè Doctores reprobent. In quo est obseruandum esse propterea ratione motos fuisse qua mouetur nouus Doctor, quòd putarent nil esse curandum de bonitate intrinseca, & extrinsecam solam attendi debere, sed quòd in proposita quaestione nonnulla concurrerent quae suadere viderentur, vt à communi caeterorum sententia, quam alioqui, & ipsi probabant, liceret hac parte deflectere. Id enim, & ex consiliorum lectione apparet, & Parisien. non negat numero 766. vbi, & illud fatetur reprobari à nostris communiter consilia illa Romani, & Gemin. teste Alber. Bruno in tract. De augment. & ampliat. 19. & 12. in vlt. conclus. Mouebatur autem Romanus potissimum quòd reditus ille deberetur ex statuto Papae, quod vltimae voluntati aequipollet, in qua porrò idem Romanus, vt superiore capite diximus, speciale esse putabat, vt solutionis non dispositionis tempus spectari debeat. Sed ratio haec duplici errore laborat. Priore illo, quòd falsum sit in vltimis voluntatibus spectandam esse eam bonitatem quae fit solutionis tempore, vt proxima disputatione probauimus. Altero, quòd dici non possit cur statutum Papae vltimae voluntati aequipollere debeat, aut quid inter haec sit commune, nisi fortasse quod vtraque dispositio fauorabilis sit, & fauorabilem aequè recipiat interpretationem, quod ad rem nostram planè non pertinet. Mouebatur etiam Romanus ex ratione consuetudinis, quòd solita esset ea pensio annua solui in moneta currente non attenta diminutione veteris valoris intrinseci. Sed ratio illa plus facti habet, quam iuris. Neque enim ex eo, quod certis annis factum est, fieri debere potest deduci, quod in posterum faciendum sit, si alia faciendi ratio non concurrat. vulgat. si certis annis. C. de pact. Praesertim in praeiudicium vniuersitatis, cui noceri non potuit ab ijs, quibus exigendi debiti potestas data fuerat si in exigendo fuerint illi negligentiores, aut minus cauti, quàm esse debuerint vulg. iuribus. Geminianus autem subtilius, vt videtur, rationem illam afferebat, quam & Parisiens. probat, quòd pensio illa constituta esset habito respectu ad fructus, & in locum fructuum qui percipi debebant ex possessionibus. At quamuis moneta fuerit intrinsecus diminuta, obligatio tamen fructuum siue possessionum afferentium fructus tot librarum non fuit interim aucta, praesertim cum debitor non fuerit in mora propter eandem conuentionem: & si ab initio fuissent traditae possessiones tanti reditus, ac postea fuisset moneta diminuta intrinsecus, non tamen propterea fuisset auctum precium fructuum nec reditus maior factus, & consequenter non tenetur debitor maiorem summam soluere, nec supplere defectum bonitatis intrinsecae pecuniae. Ita Parisien. post Geminian. & rationem hanc dicit esse bonam, naturalem, & concludentem. Ego verò falsam adeoque ridiculam esse arbitror, & pro communi sententia in ipsos retorquendā. Nā si verum est, vt est, pensionem illā constitutam fuisse habito respectu ad fructus, & in locum fructuum qui ex possessionibus, si traditae fuissent, percipi potuissent, consequens

est

est contrahentes eo tempore quo fructus æstimarunt constituta pẽsione, respectũ habuisse ad eam monetam, quæ tunc in vsu erat, ac proinde ad præsentem eius bonitatem non minus intrinsecam, quàm extrinsecam; in dubio siquidem & incerto erat, an in posterum futurum esset, vt bonitas illa intrinseca augeretur, vel minueretur, & si fuisset eo tempore moneta debilior, dubitandum nõ est quin illi longè pluris, & maiore libratum numero eos fructus æstimaturi fuissent. Cur ergo nõ semper habẽda sit eius ipsius bonitatis ratio quandiu durat obligatio? Aut quomodo fieri potest, vt mutata bonitate intrinseca nõ fiat iniuria debitori si aucta illa sit, nec augmentum deducatur, vel creditori, si diminuta nec decrementum suppleatur? Quamuis enim monetę diminutio non faciat, vt fructuum obligatio videri possit aucta, facit tamen vt videri debeat diminuta, nisi quod de veteris bonitate detractum est, maioris numeri præstatione in noua moneta compensetur. Nam vt ex facto proponebatur centum libræ in nouis nummis non valebãt nisi 75. libras de antiquis. Atqui monetę diminutio intrinseca sicut obligationem fructuum augere non põt, ita nec minuere. Ergo nec seipsam, hoc est ipsius monetæ debitæ quantitatem minuere debet, quæ fit loco fructuum. Idque intelligetur facilius si expendamus, quod sequitur in argumento Geminiani. Nam si ab initio fuissent traditæ possessiones tanti reditus, & postea fuisset moneta diminuta intrinsecus, fuisset procul dubio auctum precium fructuum, & reditus maior factus, non quidem in quantitate fructuum, sed in ipsorũ æstimatione, quia non potest moneta decrescere in bonitate intrinseca, tametsi eadem maneat extrinseca, quin mercium omnium precia crescant saltem quorum solutio fieri soleat in moneta deteriorata, & diminuta, ꝙ & Parisien. ipse fateri cogitur ad fi. q. 92. nu. 711. & quotidiana rerum experientia compertũ est eorundem bonorũ reditus qui sexaginta ab hinc annis nõ nisi centum florenis apud nos locari solebant hodie conduci trecentis, non aliam cãm quam ꝙ monetæ omnes quibus constat vsus commerciorũ ad eandem proportionem viliores factæ sint. Consequenter ergo tenetur debitor maiorem summam soluere, & supplere defectum bonitatis intrinsecæ pecuniæ, ne alioqui fructus creditori debiti ex monetarum diminutione, ipsi quoq; diminuti videantur. Ex quo õt apparet, nõ minus falsam esse rõnem illam Paris. quã generalem, & decisiuam vocat, ꝙ extrinseca æstimatio sola attendenda sit, quasi quæ ipsam nummorũ substantiã sola constituat, aut saltem æquè principaliter, ac intrinseca; Si.n. ita esset, cur obsecro diminuta bonitate intrinseca monetarũ precia mercium augerentur? Aut ad quid prodesset constitutã singulis nũmorum specieb. certam magnitudinis, & ponderis rõnem si publica authoritas Principis, cuius charactere, & imagine moneta percussa, est sufficeret? Aut deniq; cur tam malè audirent Principes, qui monetarũ bonitatem, aut ipsi edicto peruertunt, aut ab improbis monetalibus peruerti sinunt, si nihil interesset cuiusnã essent bonitatis intrinsecæ monetæ, dummodo eadem maneret extrinseca? At neque illud fieri vllo modo potest, vt immutata intrinseca, idem extrinsecæ status relinquatur. Cùm enim diminutæ monetæ idem valor, qui antea retinetur, apparet,

paret,idque fatetur etiam Parif.num.808.precioſiorem fieri materiam, & pluris hoc ipſo,quàm antea æſtimari. Si ergo plus ineſſet materiæ, hoc tantundem quantum erat in moneta veteri,pluris eſſet illa moneta debita,quam ſit hodie. Proinde dicendum non eſt eandem manere intrinſecam,at potius diminui niſi, quod veteris bonitatis æſtimatione deeſt ſuppleatur.Poſtremo illud perpetuo tenẽdum eſt,quod ſæpius monuimus,fieri non poſſe,vt vtriuſq; bonitatis,hoc eſt tam intrinſecç quam extrinſecæ ratio habeatur quotieſcunque in alterutra mutatio contigit,idque implicare contradictionem, ne alioqui dici non poſſit vtrum debitor ſupplere debeat creditori decremẽtum materiæ, an creditor ſupplere debitori incrementum valoris vt probat ratio ipſa qua potiſſimum tanquam firmiſſima demonſtratione Parif.nititur. d.num. 808 Igitur dicendum eſt, vel intrinſecæ ſolius habendam eſſe rationẽ, vel ſolius extrinſecæ.Porrò nemo hactenus fuit,qui auſus ſit dicere extrinſecam ſolam ſpectari debere. Nec Parif.ipſe audet,ſed ait æquè principaliter attendi debere tanquam partem integralem,& conſubſtantialem nummi, præſupponens falsò poſſe vtriuſque ſimul rationem haberi:ergo intrinſeca ſola ſupereſt cuius perpetuò rationem haberi oporteat. Quæ cum ita ſint,concludo non ſolum in ea ſpecie de qua Romanus,& Geminianus conſulti fuerunt, ſed in alijs quoque omnibus generaliter,& indiſtinctè recipiendum eſſe,vt annuæ penſionis debitum ſoluatur,vel in antiqua moneta,quæ fuerit contractus tempore, vel in noua,ad ratam æſtimationis antiquæ,hoc eſt,vel deducto incremento, vel ſuppleto decremento,quod poſtea ſuperuenerit:idque probant noſtri optimè ex c.olim cauſam,& c.cum canonicis.extr. de cenſib. quicquid in contrarium tenet ſubtilem agens Parif. num.758. & 759. Ac ſecundum hanc ſententiam iudicare ſolet Senatus noſter,nec ſupremarum Galliæ Curiarum aliud iudicium eſt, vt cōiicere licet ex eo,quod idem Parif.ſcribit ad fi.num.809. vbi ait ſi quandoq; ſecus, quam ipſe ſentiat iudicatum fuerit debere communem errorem hactenus receptum veritati à ſe detectæ cedere ex c.veritate 5. diſt. nec enim exemplis iudicandum eſſe l.nemo 13.C.de ſent.& interloc.omn.iud. nec tā quid Romæ fiat quam quid fieri debeat inſpiciẽdum eſſe.l.ſed licet 12. D.de offic.Præſid.Nec contrarium eſt ijs,quæ diximus, quod diſtingui ſolet à nonnullis, an debitum de cuius ſolutione agitur ſit reiterabile necne, vt ſi non ſit reiterabile procedant ea quæ hactenus diximus, ſi ſit reiterabile ſolui poſſit in moneta vſuali, & vt loquuntur, curribili tempore ſolutionis. Quæ diſtinctio videtur placere Guidoni Papio. q. 493.verſ.Vel poſſet intelligi, vbi exemplum ponit in præſtatione cenſus,vel annuæ penſionis,& rationem reddit, quod in huiuſmodi debitis reiterabilibus tantum damnum non verſetur. Et mouetur ex c. beneficium Extr.de decim.vbi inquit,decima quia reiterationem recipit debet ſolui in moneta vſuali,ſeu curribili tempore ſolutionis. Fateor ego,ſi quid annuum debeatur ita tamen vt ex certæ quantitatis,aut rei alterius comparatione eius debiti ſumma contracta nō ſit,ſufficere, vt id debitum ſoluatur in moneta vſuali,quoniam eo caſu nihil ſit ex quo poſſit dicere creditor fieri ſibi iniuriam ſi veteris monetæ bonitas nō

ſupplea-

supplentur. Eiusque rei exemplum constitui potest in decima, quæ nõ solum in annos singulos reiterabilis est, sed & talis est, quæ non debetur ex comparatione certæ alicuius quantitatis, qua semel soluta finiatur soluenda decimæ obligatio, sed potius ex comparatione fructuum qui in singulos annos percipiuntur, & id quidem non æstimatis certo vllo precio fructibus, sed tantum in recognitionem, vt ita dicam domi nij illius quod Deo Opt. Max. in nobis bonisque nostris competit. Quæ recognitio perinde in moneta vsuali, quamuis deteriorata præstari potest atque in vetere meliore. Idemque in Canone annuo, qui pro emphyteusi pendi solet obseruandum est, vt sequenti capite dicemus. At annuæ pensionis longè alia ratio est, quæ cum constituitur, necesse est rationem aliquam haberi, vel certæ quantitatis principalis, qua soluta extinguatur ipso iure obligatio illa præstationis annuæ, vel aliorũ bonorum eius, cui ea pensio annua debetur. Ac proinde quemadmodum principalis quantitas cuius valuit [illegible], quidam ab initio certa pensionis ratione, & proportione constitutus est, solui non posset, vt fatente Guidone Papio in moneta deteriore, ita nec annua pensio de moneta deteriore solui debet, ne alioqui ab ea fructus æstimatione, & proportione recedatur, quam ab initio contrahentes stabilierint, aut etiã testator si ponas deberi ex vltima voluntate. Nihil enim in hac parte interest inter contractum, & vltimam voluntatem. Qui enim voluit octo florenos præstari annuæ pensionis nomine in singulos centenos, maiorem vtique constituisse pensionem si de florenis in deteriore moneta soluendis cogitasset, cum ipsa principalis obligatio ex moneta qq̃ deteriorationis incrementum capiat. Quòd si non pro fructibus certæ quantitatis, pro seu alimentis [illegible] ea pensio constituta sit, eadem ratione dicendum est solui eam debere, vel in moneta antiqua vel ad rationem æstimationis antiquæ, ne alioqui eueniat facilè vt quæ constitutionis tempore alimentis præstandis sufficere potuit, postea non sufficiat auctis videlicet propter monetarum deteriorationẽ mercium omnium precijs. Nec verum est quod ait Guido Papius in huiusmodi annuis pensionibus tantũ damnum non versari quantũ in ijs debitis quæ vnica solutione tolluntur. Nam multo maius versari quanto maior fieri possit summa debiti ex multiplicatis multorum annorũ pensionibus, vt solent huiusmodi pensiones incedẽte plerunq; debitorũ mora solui post multos annos præteritos, quam etiam ob causam ne nimis magno damno afficiantur debitores, constitui necesse fuit Edicto Principis nostri quod referente me factum est vt ampliùs quam quinque annorum præteritorum pensiones exigi non possint. Et verò si salarium debeatur quamuis soleat plerunque in modica quantitatẽ consistere, soluendum tamen esse in antiqua moneta consuluit Bald. & rectè consil. pen. & vlt. lib. 1. licet Parisien. malè contra putet nu. 809. Neque obstat glos. in cap. quis ignorat. 32. quæst. 4. super verb. nostro, quia videtur motus Papius. Non enim loquitur de annua pensione magis quàm de alijs debitis, & obiectio eadem potius glosæ quàm decisio, vt constat ex textibus quos allegauit in d. cap. quis ignorat. & cap. cum Canonicis. Extr. de censib. Quare et Papius ipse in hac opinione ...

sed

sed dubius, seque sine causa crucians, tentat rursum an dici possit glosam illã loqui in cõtractu lucratiuo, puta donationis vel legati quasi possit legatum aut donatio solui de moneta viliori ex l. si quis argent. 35. in princ. iũct. glos. super verb. æstimatione. C. de donat. Ne liberalitas is suæ poenã pati donator videatur, l. ad res donatas 62. de ædil. edict. quòdq; dignus sit cũ quo mitius agatur l. Nesennius. 41. D. de re iud. Sed hoc quoque falsum est vt apparet ex ijs quæ superiore capite tractauimus, de legata quantitate in aureis aut alia nummorum specie cuius æstimatio creuerit vel decreuerit. Nisi aliam quoque donationis rationem constituere velimus, aliam legati: quod tamen fuerit ridiculum, & sine lege. Nam in d. l. si quis argentum illud tantum traditur eum qui certum argenti pondus in genere donauerit electionem habere, vtrum in massa auri velit soluere, an in æstimatione, quod ita accipiendum fateor, vt si soluetur æstimatio, ea demum inspiciatur quæ sit solutionis tempore, nõ quæ fuerit tempore donationis. Nimirum quia non sit æstimatio in obligatione, sed tantum in solutione. Ipsum enim pondus auri hoc est massa est in obligatione, sicut & cum certum pondus auri legatum est l. 1. §. vlti. l. cum certum 9. & l. Titiæ 35. de aur. aur. & argent. legat. At si donari essent centum aurei posset quidem eorum solui æstimatio, & quidem quæ esset tempore solutionis, sed ea tamen aureorum bonitas spectanda esset, quę fuisset tempore donationis si forte postea aut creuisset aut decreuisset. Cui distinctioni in massa auri, quæ in genere & pondere donata sit ideò locus non est, quòd nulla sit certa bonitas intrinseca massæ, quæ non in specie, sed in genere debeatur, quomodo certa est aureorum. Qui enim aureos dicit sola aut Italos certam auri massam dicit, hoc est certa magnitudine, certò que pondere definitam. Rectius igitur est quod tandem supradicto loco Papius concludit, generaliter debere solutionem fieri in moneta currente tempore contractus siue esset illo tempore fortior, siue debilior: atque ita in Curia Gratianopolitana iudicari solitum esse testatur.

De solutione canonis annui debiti in moneta cuius bonitas intrinseca creuerit, vel decreuerit. Cap. XXIII.

Digna hæc quæstio est, quæ non prætermittatur, non solùm quòd frequentissimè incidat, cùm dominis emphyteuseos quos directos appellamus, debeatur passim census annuus quem canonem emphyteuticarium dicimus, (Paris. reditum fundiarium appellat num. 809.) sed etiam inde à multo tẽpore in certa nummi quantitate cõstitutus, sed etiam ne quod à nobis hactenus dictũ est errandi materiã alicui præbeat. Videtur enim superioribus consequens canonẽ illũ annuum eo tẽpore promissum, & constitutum quo moneta erat fortior, solui debere aut in eadem moneta antiqua, aut saltem ad veteris æstimationem in noua. Cùm intrinseca bonitas potissimũ attendenda sit,

qua diminuta minus solui videatur, si quod veteri deest in noua minimè suppleatur. Et tamen Senatui nostro, cùm quæstio incidisset inter Capitulum, & Collegium Canonicorum Flumelli,& vniuersitatem loci de Chamonix, post multas disputationes aliter visum est, soluendum videlicet censum, & canonem annuum in moneta noua, siue debilior illa sit, siue fortior, iure prorsus singulari, & quod extra hunc casum vix alio vllo obtineat. Eiusque ratio multiplex afferri potest. Prima illa quam proximo capite attigimus, quòd canonis annui debitum non possit videri constitutum respectu alicuius certè quantitatis aut rei æstimatæ, quæ aliundè debeatur, sed tantum in signum recognitionis, & professionis directi dominij, quam in rem nihil refert vtrum plus aut minus soluatur, cùm vel obolo, & denario vno, perinde ac aureo possit ea res significari. Vnde illud etiam plerunque euenit, vt tam exiguum sit canonis debitum, vt nec exigi mereatur. Secunda est, quòd si ideo contingat damno aliquo adfici dominum directum, quia fortè monetæ bonitas decreuerit, compensatur id incommodum cum lucro, & commodo, quod alia ex parte ad eum peruenit, nempe in eo, quod quanto minus annui canonis, & seruitij nomine debebitur, tanto preciosior erit emphyteusis, vt facilius reperiat emptorem, maiorisque precij. Vnde illud etiam fiet vt, & frequentiora, & maiora laudimia dominus directus percepturus sit, quæ res præcipuam directi dominij vtilitatem continet. Ex parte vero emphytheutæ ratio illa locum habere debet, quod neque damnum magnum sentire possit ex aucta bonitate tam modicæ summæ, neque iniquo animo ferre si modicum illud commodum dominus consequatur, qui ex contrario si diminuta fuisset monetæ bonitas tantundem damni sensisset. Postrema, & præcipua ratio illa est, quod aliter posito iure obruerentur omnia innumeris difficultatibus, nihilque esset huiusmodi debitis incertius, quæ tamen certa esse publicè expedit, nec minus creditoribus, & dominis quàm possessoribus, ijsdemque debitoribus vtile. Nam cùm in singulos ferè annos his nostris præsertim temporibus mutetur nummorum intrinseca bonitas, necesse esset immutari quoque obligationum quantitates, & eum qui professus sit debere assem, soluere assem cum dimidio, subinde profiteri debere tantundem, mox post nouam professionem iterum in plus obligari deteriorata magis moneta, aut si melior cudatur desinere debere assem cum dimidio, & incipere debere assem. Denique vel pro vnico quadrante, si ita ferat aut domini aut possessoris obstinatio, examinandum erit, quanto deterior sit moneta noua, quàm vetus, aut quanto melior: quod non sine magnis adeoque inanibus sumptibus fieri posset. Id verò ne eueniat cauere quantum potest bonus iudex debet arg. l. quidam 21. D. de reb. credit. præsertim ob rem modicam vulg. l. scio 4. de in integr. restitut. l. res bona fide empta 54. de contrah. emption. Litium enim materia amputanda est, & earum maximè, quæ in infinitum euasuræ sint, ac singulos ferè, quotquot sunt, fundorum emphyteuticatiorum possessores vexaturæ. Alioqui multi futuri sint qui malint ius suum perdere, & re carere, quam pro eodem debito eo-

que

que perexiguo sæpius litigare, l.item si 4.1. D.de alien.iudic.mut.cauſ. fact. vbi ait Vlpianus verecundam hanc cogitationem eius, qui lites execratur non esse vituperandam, sed dignam potius cuius ratio aliqua habeatur. Atque ita in Senatu quoque Parisiensi pronunciatum refert Paponius libro 10. Syntagmat. titul.5. De payemens §.5. contra Abbatem Cluniacensem, idque in terminis, vt loquuntur, longè fortioribus, hoc est tametsi esset ille in possessione exigendi dimidio plus quàm ex instrumentis deberetur, puta duos asses pro vno, quatuor pro duobus, & sic de cæteris. Visa enim est consuetudo illa improba, & contra bonam fidem, non solum, quod non obstante monetarum deterioratione eadem nihilominus instrumentorum, & obligationum forma mansisset, sed etiam quòd in tam modica quantitate nullius videatur esse considerationis bonitas intrinseca, vtpote cum si olera aut quid aliud minimi momenti comparare velis asse vno, non plus tibi profuturus sit as vnus ex veteribus melioribus, quàm si esset ex nouis deterioribus. Nec ad rem pertinet, quod domini directi permultum interesse possit vtrum in vetere moneta fiat ei solutio canonis annui an in noua moneta: cui nimirum à diuersis possessoribus egregia fortasse quantitas debeatur si multiplicatæ præstationes iungantur. Non enim, vt hac parte constituatur ius in fauorem domini directi, coniungendæ sunt summæ, quæ ab omnibus simul possessoribus debentur, sed sicut tot sunt debita quot sunt fundi arg.l.scire debemus 29.de ver.oblig. Ita singulæ summæ separatim spectandæ sunt, & quantum à singulis pro quaque re debeatur.l.si idem 11.D.de iurisdict.l.sancimus 34.§.si quis autem C.de donat. Hic autem obseruandum est vulgo nostros distinguere an debeatur quid ex dispositione legis, an ex dispositione hominis, vt quod debetur ex dispositione legis soluendum sit in moneta præsenti, & in eodem numero siue fortior illa sit, siue debilior, vt tradunt Canonistæ in cap.quantò Extr. de iure iur. & in clem.fin.de decim. Specul.in titu.de obligat.& solut. §.nunc aliqua in fin. Et vera est distinctio varijs decretis Senatus nostri probata. Ratio est, quoniam quod ex dispositione legis debetur, non ab eo tempore debetur quo lex condita est, sed ab eo duntaxat quo pronunciatum est commissum esse in legem. A quo tempore si is cui ius est exigendæ pœnæ fuerit negligentior, imputare sibi debet damnum, quod sentiat ex diminutione monetæ quæ postea superuenerit. Quod si ex contrario intrinsecus, aucta fuerit imputare sibi debebit is qui condemnatus est, quod citius non soluerit, nec augebitur pœnæ quantitas diminuta bonitate monetæ, aut minuetur aucta interim bonitate si à sententia appellatum sit. Nam cum appellatio extinguat iudicatum. l.furti 6.§.1. D.de his qui not.infam. l.1.§.vltim. D.ad S.C. Turpill. confirmationis tempus spectabitur, à quo etiam tempore deberi solent vsuræ iudicati.l.2. C. de vsur.rei iudicat quamuis non ignorem in vsuris distinguendum esse, an prorsus frustratoria, & calumniosa fuerit appellatio necne, vt si calumniosa fuerit medij quoque temporis vsuræ præstentur. l.tutor 41. in princip. D.de vsur.l. vltim. D. de re iudicat. l. negotiorum 24. D. de appellat. quæ distin-

ctio in quæstione. De augmento, & diminutione monetæ, non adhibetur (tametsi alias æquum sit, vt supra diximus, suppleri decrementum, vel deduci incrementum, quod post moram superuenit.) Ideo fortasse quòd qui appellat vtatur iure communi, & purgandi sui gratia, quod sanè liberum, & inculpatum cuique esse debet, aut etiam quod licet condemnatio pecuniaria in criminalibus fieri soleat ex comparatione, & pro modo delicti, non tamen fiat certa proportione Arethmetica, sed potius Geometrica, & ad duos potissimum fines, nimirum ad emendationem delinquentis, & vt cæteri exemplo deterreantur. l. aut facta 16. §. vltim. l. si pœna 20. D. de pœn. quod vtrunque perinde accidit si pœna quæ ex lege debetur propter condemnationem (vix enim est, vt ex lege mortua quicquam deberi possit, nisi sequatur sententia iudicis, qui viuæ legis officio fungitur, vt in l. 1. C. de vsur. fiscal. lib. 10. tit. 8.) soluatur quanta est solutionis tempore, atque si solueretur quanta fuit tempore legis conditæ aut admissi delicti. Si tamen de delicto, & persona delinquentis quæratur, placuit non eam pœnam subire quem debere, quam conditio eius admittit eo tempore, quo sententia de eo fertur, sed eam quam sustineret si eo tempore esset sententiam passus cum deliquisset. l. 1. D. eod. de pœn. Alia denique ratio reddi potest, quod cùm in singulos ferè menses aut annos mutetur intrinseca, & extrinseca bonitas monetarum, mutari quoque necesse esset verba legis, vt quæ fortasse de centum libris locuta esset olim, hodie centum, & viginti libras exprimeret propter deteriorationem monetarum quibus postea auctis rursus ad libras centum reduceretur. Atque ita semper incerta fluctuaret pœnæ quantitas, & post secutam quoque condemnationem incertum adhuc esset, quid præstare deberet reus quousque explorato eo. Quanto melior aut deterior sit moneta noua vetere. Quæ omnia, etsi vsuuenire necesse est in ijs quæ debentur ex dispositione hominis, differentiæ tamē ratio illa est, quòd ita fieri intersit hominis siue debitoris, siue creditoris, de cuius inuiti iure nihil potest iudex detrahere: Legis verò nil interest, quæ & semper loquitur. Sed & si ex contractu condemnatus quis sit ad certam quantitatem eiusque vsuras pro multis annis præteritis, eo iure vtimur vt solui vsuræ debeant in præsenti moneta nec augmenti aut diminutionis monetarum ratio vlla habeatur, licet vsuræ deductæ sint in stipulatum nec officio tantum iudicis propter moram, sed etiam ex conuentione debeantur, credo, quod non possint contrahentes dicere fuisse eos contracturos in grauioribus aut leuioribus vsuris, si de monetarum augmento, vel diminutione futura cogitassent, essetque id auarum nimis. Idemque est in cæteris accessionum debitis puta fructuum adiudicatorum, & æstimatorum aut damnatorum iure eius quod interest ad certam quantitatem taxatorum aut expensarum litis. Non enim pro ea quantitate ratio vlla habetur augmenti, vel decrementi monetarum, sed in præsenti pecunia solutio fieri debet. Sanè si post factam taxationem condemnatus non soluat, ab eo taxationis tempore augmenti quidem ratio nō habebitur in fauorem morosi debitoris, sed tamen diminutionis habebitur siue ꝑ eo odio dignus videatur qui

 saltem

saltem intra tempora iudicato non satisfacit, argum.d.l.2. C.de vsur. rei iudicat.siue quòd post factam taxationem certa sit summa quæ debetur, de qua nihil omnino in perniciem victoris detrahi oporteat, quomodo detraheretur si condemnato liceret post superuentam monetarum deteriorationem in noua, & deteriore moneta soluere. Nec ad rem faciet si quis objiciat, fructus damna expensas litis, interesse, & alia huiusmodi accessione esse principalis debiti tit. D.de vsur.fructib.caus.& omnib. access.vbi Cuiac.in paratitlis, l.frumenti 12. l.eos 26. C.eod.tit. l.Lucius Titius 18. D.qui potior in pignor.hab. Accessionum autem accessiones alias deberi nullas posse.l.vt nullomodo 28. C.ill.tit.de vsur.l.neque eorum 15. D.eod. l.hæres furiosi 51. §.vlt.D. de petit.hæred .l.vlt. D.de magistr. conuen. l.si non sortem 26. §.1. de condict.indeb.l.1. C.de fisc.vsur.lib.10.tit.8.ne ex immodica, & illicita computatione eueniat, vt commodorum commoda incrementum faciant, inquit Vlp.in l.2. §.si indemnitas D.de administr.rer ad ciuit. pertin. Qua de re scripsimus in Decad.20. Err.1. Nam respondeo id supplementum, quod propter deterioratas monetas præstandum est non accessionis, sed principalis debiti iure censeri, hoc est eius ipsius quantitatis, cuius supplementum est. Præstatur siquidem propter bonitatem intrinsecam ipsius monetæ debitæ quæ bonitas intrinseca nihil aliud est quàm moneta ipsa. Eoq; iure passim Senatus noster vtitur.

Si quod in florenis debetur aut in libris soluendum sit in aureis, quorum pro monetarum varietate alia atque alia sit æstimatio, solutionis tempore quænam debeatur. Cap. XXIIII.

EVenit plerunque præsertim his nostris temporibus, vt eodem tempore alia atque alia sit eiusdem nummi æstimatio pro varietate monetarum inferiorum quibus maior nummus æstimandus sit. Fieri enim facilè potest, vt ex inferioribus monetis aliæ sint alijs deteriores in sua specie, quod cùm accidit, illud quoque sequi necesse est, vt maiore florenorum numero æstimetur aureus qui in deteriore moneta soluitur, quàm qui in meliore. Exemplum erat in manu cum hæc primum scribebamus. Aureus enim solaris apud nos æstimabatur decem florenis in quadrantibus, & dodrantibus assis, quod de eorum bonitate vetere multum decreuisset. In assibus vero quoniam iam inde ab aliquot annis nulli cusi erant, nec proinde tanta ijs deterioratio contigerat nouem duntaxat florenis æstimabatur. Finge igitur eum qui centum florenos debeat obligatum esse, vt eam quantitatem soluat in aureis nullo aureorum expresso numero (si enim certus esset numerus ille ipse præstandus esset, vt diximus capite 23.) quæstio esse potest cùm floreni debeantur aut libræ aut aurei, vtrum in singulos aureos nouem floreni computandi sint, an decem. Et cùm iam supra diximus, solui debere eam æstimationem,

quæ frequentiore hominum commercio vſitata ſit, conſequens eſt diſtinguendum eſſe ſi ſoluantur aurei in æſtimatione, an ſolutio ſiat in aſſibus, an in quadrantibus, vt ſi in aſſibus, æſtimetur aureus nouem florenis: ſi in quadrantibus, æſtimetur decem. At ſi aurei ſoluantur quomodo in propoſita quæſtione ſolui debent ex conuentione, puto verius computari debere in ſingulos aureos, florenos decem, quoniam, & citra conuentionem ſolui poſſent floreni in quadrantibus, vt ſupra ſcripſimus ſuo loco. Ergo, & tanti æſtimandi ſunt aurei quanti æſtimantur communiter in quadrantibus, non quanti in aſſibus. Cui conſequens videtur, ſi libræ debeantur, non floreni, & ſoluendæ ſint in aureis, vt tot aurei ſoluantur, quot confici poſſint ex libris in aſſes redactis, non quot ex libris in quadrantes conuerſis, quia vt ibidem ſcripſimus, quod in libris debetur, non poteſt ſolui in moneta, quæ ſit minutior vno aſſe, ſicut nec quod debetur in aureis. Itaque ſi prò vnaquaque libra ſoluerentur tot duntaxat quaternarij quadrantum quot aſſes ſufficerent, fieret iniuria creditori qui ex tot quadrantibus non poſſet tot aſſes conficere, quot requirerentur ad tot libras complendas. Proinde non debet ſolutiò librarum, quæ ſit in aureis, referri ad eam æſtimationem aureorum, quæ ſit in quadrantibus, ſed ad eam quæ in aſſibus. Vt in propoſito ſi quis ſexaginta libras Ducales debeat, ſoluendas in aureis non liberetur dando decem aureos ſolares, eo prætextu, quòd ſex libræ Ducales efficiant decem florenos, aureus verò decem florenis æſtimetur in quadrantibus, ſed præterea ſoluendum erit in aureis, quanto minoris æſtimatur aureus in aſſibus, hoc eſt ſubducendus ërit in ſingulos florenos denos florenus vnus, & pro ſexaginta libris ſoluendi aurei ſolares vndecim cum duodecim aſſibus. Cùm tamen ſi centum floreni deberentur, qui ſexaginta libris alioqui æquipolleant, decem aurei ſufficerent. At quid ſi centum florenos mihi debeas, ea lege, vt non poſſis ſoluere in minore nummi ſpecie quam ſit as, & velis ſoluere in aureis, an vndecim aureos cum duodecim aſſibus ſoluere tenearis, quod ea aureorum ſumma non niſi centum florenos in aſſibus efficiat, an liberaberis ſoluendo decem, quod decem aurei efficiant centum florenos in quadrantibus? Et prima facie dicendum videtur, vndecim aureos cum duodecim aſſibus ſolui debere, nec decem ſufficere, quia ſicut in quadrantibus fieri ſolutio non poteſt, ita nec in aureis ad æſtimationem illam, quæ ſit aureorum in quadrantibus ne aliter ſentientibus videatur poteſtas fieri debitori ſoluendi in quadrantibus per æquipollens contra formam conuentionis. Quid enim refert an florenos ſoluas in quadrantibus, an verò in aureis tanti æſtimatis quanti ſint in quadrantibus, & pluris quàm ſint in aſſibus? An non eodem res recidit? An non accepta ſolutione in quadrantibus poſſem ego facilè, & nullo diſpendio ex centum florenis decem aureos comparare? Atqui abſurdum fuerit non prodeſſe mihi conuentionem, de ſolutione in quadrantibus nõ facienda. Et tamen cùm ex facto quæſtio incidiſſet, aliquando Senatus noſter pronunciauit ſufficere, vt decem aurei ſoluãtur, propterea quod debitum ipſum in florenis contractum tale eſſet, quod etiam in quadranti-

dranti-

drantibus solui poterat nisi conuentio obstitisset. Conuentio autem non plus operari deberet, quàm ipsius verbis expressum esset. Porrò illud tantum conuenerat vti ne in minore nummi specie, quàm in asse solutio fieret, non etiam vt si in aureis soluerentur tanti essent aurei, quanti in assibus, non quanti in quadrantibus æstimarentur. Satisfacit itaque conuentioni debitor qui soluit debitam quantitatem in aureis, aut alia qualibet nummi specie, quæ non sit asse nostro minutior. Quanti verò æstimandi sint aurei, est extra conuentionem, nec de hoc cogitatum videri potest inter contrahentes, à quibus nihil dictum est argum. l. quicquid adstringendæ 99. de verb. obligat. Et consequenter, cessante conuentionis potestate, quæstio ex iure communi, & loci consuetudine diiudicanda est l. Imperatores 71. D. de cont. empt. l. semper in stipulationibus. 34. de reg. iur. Præsertim fauore debitoris, & conductoris, cuius causa in dubio fauorabilior censetur vulg. l. fauorabiliores 125. cod. l. Arrianus 47. de oblig. & action. cùm in potestate fuerit locatoris qui rei suæ legem dicebat, eam legem apertius dicere vulg. l. veteribus 39. D. de pact. l. Labeo scripsit 21. D. de cont. empt. l. cum in lege 33. eod. Nec sanè potest huiusmodi pactio magis onerare debitorem quam si esset obligatus ad soluẽdum in aureis, quo casu iam supra diximus initio huius capitis, æstimãdos fore aureos quanti vulgo etiã in quadrantibus æstimentur. Neque idcirco dici potest videri inutilem locatori conuentionem, quæ facit, vt vel inuitus conductor asses conquirere debeat, aut maiores alias nummorum species ex quibus soluat, cum alioqui in quadrantibus ex natura debiti, quod in florenis constitutum erat, soluere potuisset. Proinde concludendum est multum referre an debitum tale sit, quod sui natura solui non possit in minore, quàm assis specie, an verò quod à conuentione eam legem accipiat. Priore casu, quod in maiori nummorum specie soluitur non nisi assibus æstimatur, posteriore verò etiam quadrantibus, atque ideo euenit facilè vt plures aurei illo casu soluendi sint quam isto. Et ex his finitus sit tractatus hic, satis profecto varius, & obscurus.

COMPENDIOSA TOTIVS TRACTATIONIS REPETITIO.

CONCLVSIO I.

N nummorum obligationibus si de solutionis modo dubitetur, id vnum inspici perpetuò debet, quęnam nummi species in obligatione sit. Etsi enim in numinis non tam corpora ipsa cogitanda sunt, quàm quæ ex ipsis redigitur quantitas. l. si is cui 94. in princ. de solut. propterea, quòd quatenus nummi sunt, præbeant vsum dominium que ex quantitate potius quam ex substantia. l. 1. de contr. empt. accipit tamẽ obligatio legem ex qualitate, magnitudine, & pondere materiæ, quæ in obligationem deducta est, l. 1. l. quotiescunque 5. C. de suscep. lib. 10. tit. 70.

tit.70. adeoque ex forma, & figura nummi, ita vt non possit cogi creditor in aliam formam, licet in eadem materia solutionem accipere si damnum ex eo aliquod passurus sit l. Paulus alias l. creditorem 99.D. de solut. Itaque ea semper quantitas nummique species peti debet quæ est in obligatione nõ eius æstimatio, aut alia nummi species, etiam quæ possit esse in solutione arg. l. si quis stipulatus.57.D. eod.l. 1.de pen.legat.k 1. §. item si ita ad leg.Falcid. Guid. Pap. quæst. 358.& 492.in fin.Boer.quæst.327.nu.10. Alioqui confundentur omnia si quis dicat aureis creditis aut promissis videri creditos aut promissos ad eandem vsque quantitatem denarios. Nam cum nummus quilibet suam habeat æstimationem d. l. 1.de contr.empt.l.3. de in lit.iur.l. 3.de eo quod cert. loc. idem in nummis contingit quod in alijs rebus omnibus, vt differat rei æstimatio à re ipsa l.si alij 42.§.1. de vsufr.l. planè 34.§.1.de legat.1. Cui consequens est, vt in ea ipsa nũmi specie quæ in obligationẽ deducta sit solutio fieri stricto iure debeat si aliud nihil dictum sit. Non enim quælibet pecunia recipit functionem in quolibet genere pecuniæ, sed in suo duntaxat l.2.§.1.D.de reb. credit. Proinde si nummus argenteus aut æreus pro aureo soluatur, aliud pro alio soluitur contra iuris regulas l.in venditionibus 9.§.vlt.de contr. empt. quamuis non idem esse videatur si argentum pro ære vel aurum pro argento offeratur arg.l.quę extrinsecus 65.de verb.obligat.quia æs in argento, & argentum in auro tanquam in excellentiori metallo saltem vi, & virtute ipsa continetur, idque præstantiori modo, vt aiunt Philosophi, licet de eo extet constitutio in l.vnic.C.de argent. prec.

II.

Benigne tamen receptum est generali locorum ferè omnium consuetudine vt etiam quod in aureis debetur, solui possit in moneta, siue argentea, siue ex argento, & ære permista, vt post Bart.tradunt nostri communiter ad d.l.Paulus, & in l.cùm quid 3.D.de reb.cred. Quę sententia non solum tanquam debitoribus fauorabilior amplectenda est, l.fauorabiliores 15. de reg.iur. sed etiam qđ in potestate creditoris sit quam velit ab initio legem solutioni dicere. l. veteribus.39. D. de pact. Vt in dubio qui aureum vel libram stipulatur, non tã de specifico nummo, quàm de generico, & numerali sensisse videatur, quem constat solutionem recipere in quacumque monetæ specie ad eam tamen æstimationem quæ est aurei specifici, aut libræ specificæ. Quod in alijs nummorum speciebus quibus non vtimur tanquam numeralibus, sed semper tanquam specificis diuersum esse debet, à puta in capitatis, & alijs similibus, croisons, tales, augelots, quibus in stipulatum deductis vix puto recipiendum esse vt liceat eandem quantitatem in æstimatione soluere, cùm nulla sit in debiti verbo ambiguitas quæ causam præbere possit interpretationis pro debitore faciendæ.

III.

Quare non tantùm si ex stipulatione aut emptione, aliove simili contractu aurei debeant aut, libræ, sed etiamsi ex ijs obligationum causis ex quibus tantundem restituendum est, vt ex causa mutui, d.l. 2.§.1.l.3.de reb.credit.l.1.§.2.de oblig. & action. dotis restituendæ.l.

res

res in dotem 42. D. de iur. dot. redemptionis. l. 2. l. cum te 5. in fin. C. de pact. int. empt. & vend. Perinde tamen solui potest æstimatio in quauis alia proba moneta, præterquam si ex causa depositi debeatur, vt pactio quæ alioqui excedat nouissimos depositi terminos, l. Lucius 24. D. depositi & mutuo quam proximè accedit, l. certi 9. §. vlt. cum l. seq. de reb. cred. minus tamen quam fieri possit aberret à depositi regulis arg. l. die 25. §. 1. depo. l. vlt. C. de compens. l. si quis pen. C. deposi.

IIII.

Si tamen velit debitor aureorum, vel librarum, aut aliorum huiusmodi nummorum qui speciem maiorem constituunt, in minutissima, & quæ asse nostro inferior sit moneta soluere, non audietur: ne quod primùm contra iuris rationem fauore debitorum constitutum est, in nimiam creditorum vertatur perniciem, quibus sanè perquàm incommoda esse soleat in minutissimis istis nummulis facta solutio.

V.

Non idem dicendum erit si floreni debeantur, nec dictum sit in qua nummorum specie solui debeant. Nam cùm florenorum species nulla sit, quæ solui possit, nihil est, quod vetet in quadrantibus quoque solutionem fieri. Sufficit enim hoc casu reprobam non esse monetam, quæ soluitur, argum. l. eleganter. 24. §. qui reprobos de pignor. act. l. creditor 102. de solution.

VI.

In quibusdam tamen causis præsertim si de fundi redemptione controuertatur, æquissimum erit aliquando temperamentum illud adhiberi, vt precij, quod in aureis totum solutum fuerit, pars tertia in similibus aureis restituatur, tertia in capitatis, tertia in assibus: ne aut creditor, aut debitor nimis oneretur. Idque pro precij quantitate, & personarum qualitate arbitrari Senatus noster solet.

VII.

Quod si à tempore contractę obligationis immutata sit bonitas intrinseca nummi qui in obligationem deductus fuerat, eius bonitatis ratio habebitur, quæ fuerit tempore contractus. Ad eam enim contrahentes respexisse credibile est, non ad eam quæ sit tunc cùm soluitur. l. Rutilia 69. D. de contrah. emp. l. 2. §. 1. de hæred. vend. l. si filiusfamilias 78. de verbor. obligat. Cùm namque species nummi quælibet recipiat functionem in suæ speciei genere, fieri non potest, vt species debita vnquam pereat, vel melior fiat, aut deterior in damnum debitoris, aut creditoris, quod in speciebus corporum diuersum est. l. fundum 28. D. de nouat. Nisi debeatur pecunia per modum speciei non per modum generis, puta centum quæ in arca sunt, d. l. planè 34. §. sed hoc ita l. si seruus 108. §. qui quinque in arca de legat. 1. l. legaui 25. in fin. de liber. legat. Itaque si aucta fuerit bonitas intrinseca, quæ ex sola qualitate, magnitudine, & pondere materiæ constat, debitori licebit augmentum deducere, sin diminuta, supplere debebit decrementum, alioqui non quod debitum esset, sed aut plus, aut minus redderetur, quorũ neutrum permittendum est.

VIII.

Nisi expressa conuentione contrarium actum sit. Seruabitur enim pactio,

pactio, cùm dici soleat cōtractus omnes ex conuentione legem accipere l. 1. §. si conuenerit D. deposit. l. cōtractus 23. de regul. iur. Sed hactenus tamē ne ex causa quæ traditionē, & numerationē requirat in plus obligetur quis, quàm acceperit l. si tibi 17. D. de pact. l. maritus 32 D. solut. matr. l. cùm vltra 9. C. de non num. pecu. l. 2. & d. l. cùm te 6. C. de pact. int. empt. & vendit. quamuis vt minus debeat fieri possit l. rogasti 11. §. si tibi D. de reb. credit. Sicut, & vt quod in deterioribus nummis acceptum est solui debeat in melioribus dummodo ad eandem vsque quantitatem, adeoque vt quòd acceptum est in moneta Ducali reddatur in regia. Non enim pertinet hoc ad substantialia contractus, sed ad naturalia, quę magistris nostris placet pacto immutari posse, Not. ad l. singularia 25. D. eod.

IX.

Nec distinguemus, an idem nummi valor extrinsecus manserit qui erant tempore contractus. Fieri enim non potest vt idem valor maneat aucta vel diminuta bonitate aut quantitate materiæ quæ pluris vel minoris æstimari cœperit. Siquidem quotiescunque mutatur valor extrinsecus, & imposititius nummi, siue mutata quoque sit bonitas intrinseca, siue non (dummodo non ad eandem proportionem vtramque mutari contigerit) materiam ipsam necesse est vel preciosiorem fieri vel viliorem. Ideòque semper creditoris interest, ne minus, debitoris verò, ne plus vnquam reddatur materiæ quàm debeatur. Alioqui eueniret vt non tantùm plus vel minus in bonitate intrinseca redderetur, sed etiam in extrinseca, quæ nimirum, vt diximus, ex materiæ magnitudine, & pondere æstimanda est d. l. 1. de contr. empt. Arist. 5. Eth. cap. 5. & libr. 1. Polit. cap. 6. Auctis namque aureis intrinsecus retenta pristina ipsorum æstimatione extrinseca fatendum est diminutum esse proculdubio materiæ valorem extrinsecum, & ex contrario auctum iisdem intrinsecus duntaxat, non etiam extrinsecus diminutis. Atqui vel id ipsum quod debetur, vel saltem tantundem semper reddendum est, Ergo quod plus est in valore extrinseco aurei propter auctam bonitatem intrinsecam necessariò deducendum est, & contra supplendum quod minus, propter diminutam bonitatem intrinsecam. Quemadmodum, & si fundi debiti æstimatio medio tempore augeatur vel minuatur, non eo minus præstandus est integer fundus, nec eo magis quid aliud præter fundum ipsum. Si verò ipsi fundo aliquid per alluuionem accesserit, non venit id in venditionem d. l. Rutilia, inspecto videlicet venditionis tempore l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit. In legatis autem spectabimus tempus legati l. vxorem 41. §. testamento pueros de legat. 3. l. si ita 7. de aur. & argent. legat. Oldrad. cons 31. In collatione tempus collationis, quia ab eo tantū tempore nascitur conferendi obligatio l. 1. & vlt. de coll. bonor. Sanè in debito annui canonis qui pro emphyteusi præstatur, inspicimus tempus solutionis iure prorsus singulari, vt scripsimus cap. 23.

X.

At si è contrario idem bonitatis intrinsecæ status manserit, æstimatio

matio autem extrinseca vel creuerit, vel decreuerit, id obseruabimus vt illa præstetur æstimatio, quæ fuerit tempore solutionis arg. l in lege. 62.§.vlt.ad leg.Falc.l.3.§. Diui fratres 5.D.de iur.fisc.quia illam ipsam siue auctam, siue diminutam haberet creditor, si eadem nummi species quæ in obligatione est solueretur d. l. fundum 28.D.de nouat. Æquum autem non sit creditorem in alia non solum forma, sed etiam materia accipientem solutionem damnum sentire d.l.Paulus 99.de solut.Et sanè aliter posito iure fieret etiam, vt plus vel minus debito redderetur, cùm aucto valore extrinseco non aucta quantitate materiæ tantò carior facta sit materia debita,& similiter tantò vilior, si fuerit extrinsecus valor diminutus.

X I.

Neque erit quærendum, àn augmenti illius vel diminutionis commodum habuerit debitor, necne, cùm nil creditoris intersit quam in rem expensa sit à debitore pecunia Cic.pro Rabir. l. doli 19. §. vlt. de nouat.l.1.§.2.de oblig.& act.l.102. de solut.à contr.sens.Nisi in casu l. 17. in princ. ad Velleian. l.3. §. sed si sic accepit de in rem vers.l.27.§. prædium de minor. Nec rursus an iustè an iniustè ea nummi æstimatio extrinseca creuerit, cùm si iniustè creuerit liberum sit debitori illam ipsam nummi speciem, quam iustè debet soluere. Si tamen ex diuerso iniustè decreuerit non est debitori permittendum, vt æstimationem soluendo minus præstet quàm debeat, proinde vel in specie soluere cum oportebit quod debet, vel quod iustæ æstimationi deest supplere. Semper enim bonitatis intrinsecæ ratio habenda est, extrinsecæ verò numquam, nisi cùm extrinseca ipsa sola est in obligatione, non in solutione duntaxat (tunc enim ea æstimatio debetur quæ fuit tempore contractus non quæ est cùm soluitur d. l. fundum 28. de nouat.l.Titia 62. in fin.de iur dot.) Eiusque iuris duplex ratio afferri. potest. Altera, quòd quæ sunt talis naturæ, vt sæpius in sua initia redigi possint ea materiæ potẽtia victa nunquam vires eius queant effugere l. quæsitum 78.§.illud de lega.3.l.item legato 49.§.pe.eo l.seruũ filij 44.§.si pocula de leg.1.Altera, quòd habeat nummus duplicem vsum, propriũ, quo quatenus nũmus est res omnes æstimat l. si ita fideiussorẽ 42.D.de fideiuss.idq; æqualitate quãtitatis potiùs quàm substãtiæ d. l.1. de cõtr.emp.Impropriũ, quo in permutationibus faciendis officio mercis fungitur,& cuius respectu, nõ quantitas quæ nũmi charactere significatur, sed sola magnitudine,& qualitas materiæ vt alterius mercis cuiuslibet cõsideratur. Huius verò improprij vsus nõ minus q̃ proprij ratio haberi debet, cùm suã quoq; habeat vtilitatẽ etiam quatenus nummus est nũmus, si quis fortè nummos rariores velit cariùs vendere aut permutare quàm sint in communi æstimatione, vt concludit Dydac. Couarr.in tit. de veter.collat.nummisin.num.4.post S. Thomam lib.2. de regim. Princip. cap.14. & Arist. lib.1. Polit. cap.6. vbi vtitur accommodata comparatione calcei, cuius vsus proprius est vt tegat pedem, improprius vt vendi possit aut permutari.Sed,& quod magis est, veterum numismatum quorum nulla sit amplius publica æstimatio, vtilitas tamen aliqua esse potest ratione nimirũ solius materiæ, adeoque non

non inutiliter in ijs quasi vsusfructus constituitur. l. nummis signatum 38. D. de vsufr. l. Iulianus 9. §. Marcellus ad exhib. l. Quintus 27. §. cui legatum de aur. & argen. lega. propter quam causam si solutio facta sit in pecunia reproba, quamuis ea pecunia nullius planè sit æstimationis, ideoque non liberet debitorem, ipsi tamen reddi debet. d. l. eleganter 24. §. qui reprobos de pig. act. quod non esset admittendum si nō reddi eam debitoris aliquómodo interesset ar. l. qui tabulas 27. D. de furt. Sēper igitur intrinseca nummi bonitas spectanda est l. 1. & 2. C. de ponder. & aur. illat. lib. 10. ti. 71. Eoque magis, quod valor ille impostitius, qui pro cuiuslibet legislatoris arbitrio imponitur non potest cæteras gentes afficere quibus imperandi non habet ille potestatem, nisi quatenus materia ipsa quæ sola gentibus omnibus communis est, vel augeatur, vel minuatur: vt iam olim Bald. docuit ad cap. quanto in fin. de iureiur. Indeque est, quod dicimus, Principem qui Edicto variet, aut commerciorum abusu variari patiatur monetarum æstimationem facere iniuriam subditis, quippe quos necesse sit habere commercium cum alijs gentibus ex quarum vnanimi consensu id pendeat, vt Arist. disputat su prad. locis. Alioqui priuata nummorum authoritas dicenda illa est, non publica, qualis tamen esse debet. d. l. 1. de contr. empt. Et verò si in nummis nihil spectandum esset præter valorem illum impositiriū, qui ex Principis voluntate potius, quàm ex intrinsecæ bonitatis ratione pendeat, nihil interesset inter nummum aureum, & ferreum cui Princeps aurei æstimationē dedisset, aut an tribus an triginta libris aureus noster æstimaretur, quod tam ridiculum fuerit dicere. Sic Guid. Pap. q. 493. facit. l. vn. C. de arg. prec. lib. 10. tit. 6. Sanè verum illud quoque est non sufficere bonitatem intrinsecam, nisi Principis Edicto statuta quoque sit aut vsu recepta nummi æstimatio, licèt nummus ipse sit aureus vel argenteus, sicut & differt massa auri à pecunia numerata aurea. l. 1. §. vlt. l. cum certum 9. l. Titiæ. 35. de vsufr lega. tametsi contra nonnulli senserint, quos refert Boer. d. quæstio 327. num. 12. quia non aliter possit nummus proprium vsum habere, quàm si publicam habeat æstimationem. d. l. 1. de contr. empt. is autem cui debetur nummi si improprio eorum vsu priuandus non est, vt supra diximus, multo minus priuādus sit vsu proprio. Vnde illud quoque sic arbitror, vt argenti etiam facti appellatione nummi argentei non contineantur. l. cum aurum 19. in princip. de aur. & argen. legat. repugnāte nimirum non tam nummorū natura dict. l. quæsitum. §. illud de legat. 3. quàm ipsa loquendi consuetudine, quæ induxit, vt non facilè argenti appellatione quisquam nummos argenteos computet, l. Quintus 27. §. 1. ill. tit. de aur. & argen. lega. propter vsum illum proprium nummi, qui argento non conuenit, nisi quatenus in pecuniam numeratam redactum est.

XII.

Hæc ita si non ex partium conuentione certam legem solutionis necessitas acceperit. Si enim id actum sit, vt quod in libris, aut florenis debetur soluatur in aureis, vel contra, seruanda erit conuentio, ex regula quæ habet aliud pro alio volenti creditori solui posse. l. manifesti. 17. l. penult. C. de solut.

Et

XIII.

Et siquidem aureorum reddendorum numerus expressus sit, ille ipse præcisè præstandus erit, siue aureorum æstimatio extrinseca creuerit, siue decreuerit, siue iustè, siue iniustè, siue rariores sint aurei, siue frequentiores dummodo eadem manenre intrinseca bonitate. Quasi tanti æstimatis, & venditis libris alijsve nummis in obligatione positis, si modò non plus sit in expresso numero aureorum, quàm erat in obligatione tempore contractus; ne alioqui fraus fiat legitimo modo vsurarum, si quis fortè pro libris trecentis, quæ centum aureos efficiāt stipuletur reddi aureos 150. eo prætextu, quod possit ex post facto aureorum æstimatio decrescere, cùm & perinde possit crescere.

XIIII.

Similiter si totidem aurei æstimari sint tot libris, non curabimus, quænam sit solutionis tempore æstimatio aureorum, sed tot libras reddere oportebit, quot in obligationem deductæ sunt, siue eundem, siue maiorem, aut minorem aureorum numerum efficiant. In eoque non differt debitum nummarium à debito speciei, quæ si tradita sit æstimata videtur vendita, ipsamque æstimationem reddi sufficit si aliud nihil conuenerit. l. plerumque 10. D. de iur. dot. l. quoties 5. l. cum dotem 10. C. eod. l. 1. §. vltim. de æstim. action. Differt tamen in eo, quòd si actum sit vt species æstimata reddatur, ea ipsa reddenda est, non eius æstimatio, nisi vel res perierit, vel deterior facta sit. l. si intet 21. C. eodem. At quātumuis placuerit aureos certo librarum numero æstimatos reddi in aureis, etiam quorum expressus sit numerus, non censentur aurei in obligatione esse, sed eorum æstimatio, quoniam alioqui nil prodesset fuisse æstimatos, cùm nec perire possint nec deteriores fieri. Loquimur enim de aureis debitis per modum generis, quod perire non potest vul. l. incendium. C. si cert. petar. l. 1. §. & ille quidem in fin. de obligat. & action. Secus si libræ debeantur soluendæ in tot aureis. Tūc enim aurei sunt in obligatione.

XV.

Idemque erit si certa librarum, aut aliorum nummorum quantitate tot aurei sint venditi, puta si dictum sit traditas fuisse ex causa mutui, vel dotis, vel emptionis factæ sub pacto de retrouendendo trecentas libras in centum aureis. Nam & tot libras in aureis, siue pluribus, siue paucioribus reddere sufficiet, quandoquidem & in alia qualibet nummi specie, secundum ea quæ supra diximus, solutio fieri posset. Nec æquum est liberari debitorem, qui centum aureos velit reddere, si eo tempore non possint confici ex centum aureis libræ trecentæ, vt malè vulgo creditum est post Bart. in d. l. Paulus, test. Dyda. d. c. 7. §. vn. conclus. vlt. Cùm enim hoc casu aurei sint venditi, vt diximus preciū omnimodo soluendum est, non res empta inuito venditori reddenda. l. 3. l. non est probabilis 6. cum seq. C. de rescind. vend. Neque simile est quod scribit Iurisc. in d. l. si quis stipulatus 57. de sol. Ibi enim mel in solutione est, ita tamen vt eius æstimatio decem efficiat, ac si scriptū esset dabis decem soluenda in mille? Hic verò aurei vēditi nec sunt in obligatione, nec in necessitate soluendi, sed tantum in facultate soluēdi, vt

alij

alij nummi quilibet citra vllam conuentionem. Et longè aliud est trecentas libras accipere in centum aureis, longè aliud trecentas libras debere in centum aureis. Illo casu debentur libræ duntaxat eæque tres centæ, isto centum aurei. Sicut, & aliud est debere trecentas libras, in aureis centum. Aliud debere in aureis simpliciter. Illo casu centum aurei præcisè sunt in obligatione, isto tot duntaxat quot trecentas libras efficiant, vt proximo §. diximus.

XVI.

At si aureorum in quibus solutionem fieri conuenit, numerus expressus non sit, ille debebitur, quem solutionis tempore summa debita possit conficere. Cum hac tamen distinctione, vt si pluris sit aureus æstimatus in quadrantibus quàm in assibus, & aurei vel libræ in obligationem deductæ erant, aut aliud nummi genus, quod certam speciem constituat, quòdq; in minutiore nummo quàm asse solui nequeat, æstimandi sint aurei in assibus non in quadrantibus. Secus verò si floreni debeantur, quos iam diximus, cùm certam nummi speciem non constituant, in quadrantibus solui posse. Tunc enim tanti computandi erunt aurei, quanti æstimantur etiam quadrantibus. Proinde hoc casu centum floreni debiti soluentur in decem aureis si aurei singuli digni sint florenis denis, computatis in singulos florenos 48. quadrantibus. Sexaginta verò libræ Ducales, tametsi centum florenis æquipolleant non nisi in vndecim aureis cum duodecim assibus, solui poterunt si ponas aureum in assibus æstimari, vt hodie florenis nouem. Nec aliud erit si quod in florenis debebatur conuenerit vt in minore nummo quàm asse solui non possit. Satisfacit enim conuentioni debitor qui soluere velit in aureis, licèt aureos computet ad eam æstimationem quæ est in quadrantibus. Neq; enim conuentio pertinere potest ad casum hunc qui omissus fuit, debetque creditor imputare sibi cur legem apertius nõ dixerit d.l. veterib. 39. D. de pact. l. qcquid 99. de verb. obl.

XVII.

Quòd si æstimati sint aurei, siquidem demonstrationis causa, vt in dubio præsumendum est si æstimatio ad causam obligationis non ad causam solutionis referatur arg. l. quidã testamento 96. in princ. de leg. 1. nihil æstimatio faciet. Si verò [illegible]ndi animo, putà quòd iam alioqui satis demonstratum esset de quibus aureis ageretur, distinguendũ erit an de numero aliquid dictum sit necnè. Illo casu idem sanè numerus reddetur vt conuentio locum habeat, sed ne æstimatio inutiliter facta videatur quod plus erit in bonitate extrinseca reddet creditor. Quod minus supplebit debitor, vtrumque non in aureis, sed in probanda qualibet nummi specie dummodo non minutissima, si ita malit is ad quem pertinet quod plus sit reddere, vel quod minus supplere. Isto verò, pro ratione auctæ vel diminutæ æstimationis extrinsecæ aut plures aut pauciores reddi aureos oportebit, acsi intrinseca bonitas aureorum vel aucta fuisset, vel diminuta. Æstimatis enim aureis nihil hac parte interesse potest inter bonitatem intrinsecam & extrincam, nisi quòd immutata intrinseca habenda, quoque ratio necessariò est augmenti & diminutionis ad ratam, & proportionem initę ęstimationis,

tionis, quādoquidem facta æstimatio ad eam materiæ quantitatem referri debet ac restringi quę fuit æstimata, hoc est quæ erat tempore cōtractus, nec materiæ augmentum vel decrementum superueniens recipit, arg. d. l. Rutilia Polla 69. & l. Imperatores 71. de contr. empt. Illud tamen obseruandum erit, quod iā sup. monuimus, non posse conuenire vt aurei debiti æstimati reddantur in maiore numero, nec rursus æstimari multò pluris quàm sint in communi æstimatione, ne fraus fiat legitimis vsuris.

XVIII.

Sed hic rursum duplex distinctio adhibenda est, prior illa, an aureorum valor extrinsecus creuerit aut decreuerit sola voluntate legislatoris abusuve commerciorum, an propter auctam vel diminutam bonitatem intrinsecam monetarum inferiorum, vt ferè semper solet accidere, & his nostris tēporibus vsuuenit. Priore casu obtinent ea quę hactenus diximus. Posteriore verò non tam augeri vel minui videtur aureorum æstimatio quàm pristina conseruari, & retineri, vt Craueta probat conf. 47. post Corneum conf. 181. col. 26. lib. 2. & conf. 321. col. pen. lib. 3. & communiter DD. ad l. cùm quid 3. D. de reb. cred. atque ideò perinde obseruanda sunt omnia acsi variatio nulla cōtigisset quæ nec re vera vlla contigit. Nec hoc casu quæstioni locus est, an ea æstimatio spectanda sit quę fuit contractus tempore, an ea quæ est tēpore solutionis, cùm vtraque eadē sit, quod & ipse cōmerciorum vsus ostendit. Merciū namque precia si soluantur in aureis, aut in alia moneta nō aucta nec diminuta intrinsecùs, nec augentur nec minuuntur, quæ tamen si offerantur in moneta deteriorata augentur necessariò, si in meliorata, minuuntur: vt & Dydac. Couar. docet dict. cap. 7. num. 1. post Parisien. quæst. 93. nu. 716. quem mirū sanè est cùm hoc non ignorauerit, in ea tamen fuisse perpetua hæresi, vt crederet nullam bonitatis intrinsecæ habendam rationem, sed solius extrinsecæ: ex quo vno errore factum est vt ad oēs illas quęstiones quas proponit à 92. vsq. ad 100. pessimè, & contra manifestas iuris regulas, nostrorumque sententias responderit. At si reuera augeretur valor extrinsecus, eodem manente intrinseco, precia quoq; rerum crescere oporteret, & contra decrescere si minueretur l. 2. C. de vete. nummis. pot. li. 11. ti. 10.

XIX.

Altera distinctio est, an mora per debitorem vel creditorem contracta sit, necnē, si contracta non sit ea locum habent quæ suprà scripsimus. Si contracta sit æquum est nocere eam moratori, si nocendi occasio sit, prodesse verò numquam. Itaq. si debitor in mora fuerit supplebit quantò minoris erit aureus solutionis tempore. Si creditor, deducetur ei quantò pluris tunc fuerit. Sed etsi medio tempore creuerit æstimatio, vel decreuerit, habenda erit ratio augmenti vel diminutionis in preiudicium morosi l. quod te 5. vbi DD. de reb. credit. l. 3. §. vlt. l. si sterilis 21. §. cùm per venditorem de action. empt. l. hominē 37. D. mandat. Dydac. dict. cap. 7. cōclus. 5. num. 4. post Bart. & alios in dict. l. Paulus. Canonist. in d. cap. quantò de iureiur. Idque siue maior moneta debeat quę per minorē ęstimatur naturaliter, siue minima quā

per

per maiorem æstimari necesse sit, vt ibidem Dydac. contra Bart. disputat ex Anton. Abb. & Imol. in d. c. quanto. Sed hoc ita si ea æstimatio cuius habendam rationem dicimus per aliquod tempus durauerit. Momentanea enim nunquam spectatur. l. precia 63. §. vlt. D. ad leg. Falcid. sicut nec ea, quæ in aliquo vsu est, sed quæ in communi, ibid. & l. si seruus 33. D. ad leg. Aquil.

XX.

Si tamen speciei debitæ bonitas intrinseca post moram creuerit, vel decreuerit, non faciet mora debitoris, quominus incrementũ possit deducere, nec rursus mora creditoris quominus decrementum ei suppleri oporteat. Cùm etsi mora contracta non fuisset, non haberet hodie creditor commodum incrementi, nec debitor commodum decrementi, sed tales aurei soluti fuissent quales erant moræ tempore, idest quales debebantur. arg. d. §. cùm per venditorem à contr. sens. Mora enim non auget obligationem principalem, sed tantum perpetuat. l. si ex legati 23. l. si seruum 91. §. sequitur de verb. oblig. Auget verò vel minuit accessionum præstationes. l. 1. & tot. tit. De vsur. fructib. accessi. & mora.

VXI.

Planè si alia nummi species debeatur, quàm cuius æstimatio extrinseca creuerit, vel decreuerit, puta libræ quæ intrinsecus, & extrinsecus eædem manserint, aut floreni soluendi in moneta, quæ a tempore contractæ obligationis nec melior facta sit, nec deterior, absurdum fuerit dicere plures idcirco, vel pauciores deberi libras, aut florenos, quòd aureorum ęstimatio creuerit, vel decreuerit, fortè quod hodie pluribus aut paucioribus libris opus sit ad conficiendam aureorum æstimationem, quàm antea. Non enim de aureis curandum est, cuius sint æstimationis cum non sint illi in obligatione: satisque est quod libræ debitæ eodem numero corporum inferioris monetæ nil immutatæ æstimentur, quo antea. Nec quòd possit inferior moneta superiorem æstimari, vt proximè diximus, facere debet, vt aureorum comparatione diminutæ libræ videantur. Id enim tunc verum est cum per alias monetas inferiores fieri æstimatio non potest: quæ vtique magis propria, & naturalis, & consequenter attendenda aureorum sit æstimatio monetæ inferioris per monetam superiorem eiusdem materię. Alioqui nihil vetat auri metallum rariore sua fieri carius, & preciosius, argentum verò in eadem manere æstimatione, quod cùm accidit nemo dixerit argenteæ monetæ æstimationem mutari. Denique sola bonitas intrinseca, speciei debitæ spectãda est, quæ hic non fuit immutata. Quod summopere notandum est, quoniam in eo perniciosè hodie passim erratur.

FINIS.

VALOR DVCATI, ET MONETARVM antiquarum ex sententia Neuizani.

PRIMO annotandum, quod duodecim denarij vnum conficiunt solidum, & viginti solidi vnam libram faciunt, verum denarius magis æstimatur, & valet in vno loco, quã in alio.
Denarius fortis valet pattacium vnum minoris ponderis, & ita solidus fortis valet grossum vnum, & duos quadrantes.
Libra fortis (vel magna) valet florenos duos, & grossos sex parui ponderis.

Florenus parui ponderis valet grossos duodecim, & quatuor quadrantibus pro singulo, aut octo pattacijs.

Denarius Imperialis valet quartam partem vnius pattacij, & ita valet octauam partem vnius quadrantis.

Solidus Imperialis ex duodecim denarijs constans, valet tres pattacios, & ita quatuor solidi Imperiales conficiunt vnum solidum fortem (vel magnum.)

Libra Imperialis valet grossos septem; & duos quadrantes parui ponderis, & ita ex istis libris quatuor constituunt libram fortem, vel magnam.

Obolus magnus ex binis constat quadrantibus.

Obolus magnus vnum grossum valet.

Grossus simpliciter florenum parui ponderis valet.

Grossus Turonensis valet grossum vnum, & tres quadrantes cum dimidio.

Grossi quatuor Turonenses fecerunt libram vnam Imperialem.

Notandum, quod in omni loco, quod grana viginti quatuor vnius denarij sunt ponderis, & viginti quatuor denarij sunt vna vncia; & duodecim vnciæ sunt vna libra.

Verum varietas granorum consideranda est, quia in vno loco sunt maioris ponderis, quam in alio; secundum varietatem regionum, vt videtur in pondere ducati maioris, qui quamuis in omni regione eodem pondere ponderetur; nihilominus distinguendo granũ ad secundũ Morem, paracij Parisij, Turonij, & Taurini, est ponderis denariorum duorum, & granorum decem, & octo. Et secundum morem Genuę vnum denarium. & grana sex, Hinc ponderis prouenit diuersitas, & consequẽter Marcha.

Quæ quidem est põderis ducatorum sex nempe argenti finissimi lige duodecim denariorum. Et quia valor Marche intelligendus est secundum pęnas in decretis statutas, & literis Ducalibus. Qui valor, iuxta Marchã Genuensem, qui quamuis sit vnciarũ nouẽ nihilominus est inferior illo Turonij. Vsitatus a Magistro Zeche Taurinẽsi, qui tantũ est vnciarũ octo quo quidẽ octo vncijs excedũt illas nouẽ Marche Genuensis. Quã

uis Albertus Brunus Astensis, in suo tractatu, de augmento monetarum in vltima principali conclusione dicat Marcham Turonensem esse vnciarum nouem, & hoc discrimen prouenit, secundum varietatem vsus, sufficiat quod Marcha Turonensis, est ducatorum sex, & quarte partis vnius ducati, & ita vncia marche, est maior pondere vncia, mercatorum, & artificum, quæ in vsu communi est.

Notandum quod aurum, (vt ita dicam) finissimum est viginti quatuor caratorum, eo quia ibi nullum aliud Metallum ingreditur: sed illum aurũ de quo ducati conficiuntur est viginti quatuor Caratorum, & septem, octauos, & illud octauum, quod deficit, quod non sit finissimum, aufertur propter expensam ad illum conficiendũ factam, & illa diminutio est præfecti officinę argẽtarię, tamẽ ducatus acsi esset finissimus expenditur vnde ex centum nonaginta partibus ducati vna pars est æris.

Ducati septem cum dimidio conficiunt vnam vnciam parui ponderis.

Ducati nonaginta conficiunt vnam libram.

Sed ex vna vncia Marche Turonensis auri finissimi extant ducati octo, & tres quarti, sine expensa artificis, qui ex liga auri suã depromit vtilitatẽ

Et ita vncia vna argenti finissimi parui ponderis valet solum quartos tres ducati; & vna libra valet ducatos nouem.

Notandum quod in scriptis meorum maiorum Iuueni, quod anno 1295. ducatus vnus erat valoris denariorum viginti quatuor, & duos quartos, & ita crescendo vsque ad annum 1343. erat valoris denariorum quinquaginta duorum, sed valor denarij mihi non est compertum.

Inde anno 1359. florenus aureus erat valoris grossorum quinque, & duos, quadrantes.

Et ita Paulatim creuit ab anno 1400. vsque ad annum 1609. vt inferius ostensurus sum.

Anno 1400. erat valoris.	gros.	11.	q.	2
1401 — — —	g.	12.	q.	0
1402 — — —	g.	12.	q.	2
1404 — — —	g.	13.	q.	0
1406 — — —	g.			
1408 — — —	g.	[illegible]	q.	2
1410 — — —	g.	14.	q.	1
1412 — — —	g.	14.	q.	2
1414 — — —	g.	15.	q.	0
1415 — — — —	g.	15.	q.	0
1416 — — —	g.	16.	q.	0
1418 — — —	g.	17.	q.	0
Inde vna pars dicti anni 1518. —	g.	19.	q.	0
1419 — — —	g.	22.	q.	0
Vna pars anni dicti 1419 — —	g.	23.	q.	0
1420 de mense Maij. — —	g.	24.	q.	0
1421 de mense Aprilis. — —	g.	25.	q.	0
Fuit factum proclama a rationem. —	g.	16.	q.	0
1422 — — —	g.	18.	q.	0
1423 mense Martij. — —	g.	18	q.	2

Et ab

Et ab eo anno ante Inuenio quod florenus aureus inceptus est vocari ducatus, qui ab aliquibus Ianuinus vocatus erat.

Qui idem est, vt il scudo del Sole, *cuius quidem valor erat iste.*

1425		gros.	19.	q.	0
1426		g.	19.	q.	1
1427	mense Iulij fuit proclamatum.	g.	19.	q.	0
1430		g.	20.	q.	0
1436		g.	20.	q.	1
1437		g.	20.	q.	2
1439		g.	20.	q.	3
1440		g.	21.	q.	0
1447		g.	21.	q.	2
1448 & 1451		g.	22.	q.	2
1452		g.	23.	q.	0
1455		g.	24.	q.	0
1457		g.	25.	q.	0
1458		g.	26.	q.	0
1459		g.	26.	q.	2
1460		g.	27.	q.	0
1463		g.	27.	q.	0
1464	vsque ad annum 1470.	g.	28.	q.	0
1470	vsque ad annum 1474 publico.	g.	30.	q.	0
1474		g.	32.	q.	0
1475		g.	33.	q.	0
1476	factum fuit proclama.	g.	30.	q.	0
1477		g.	31.	q.	2
1478	79. 80. 81.	g.	32.	q.	0
1482		g.	32.	q.	2
1483		g.	33.	q.	2
1484		g.	34.	q.	0
1485		g.	35.	q.	0
Et in vna parte anni 1485		g.	36.	q.	2
Et eodem etiam anno		g.	37.	q.	0
1486		g.	37.	q.	2
1487	ad finẽ Februarij, fuit proclamatũ	g.	38.	q.	0
Eiusdem anni parte. 8. 7. 88. 89.		g.	39.	q.	6
1490	mense Octobris.	g.	40.	q.	0
1491	mense Iunij.	g.	41.	q.	0
1492	mense Ianuarij fuit proclamatum	g.	38.	q.	0
1493		g.	39.	q.	0
1494		g.	40.	q.	0
Pars eiusdem anni		g.	40.	q.	0
Pars anni 1495		g.	41.	q.	0

Vsque ad finem anni. 1504. 1505.	g.	44.	q.	o
1506. 1507.	g.	45.	q.	o
1508. 1509.	g.	46.	q.	o
1510 fuit proclamatum.	g.	38.	q.	o
1511	g.	48.	q.	o
1512. 13. 14.	g.	50.	q.	o
1515 16.17.	g.	52.	q.	o
1518	g.	55.	q.	o
1519	g.	56.	q.	o
1520	g.	58.	q.	o
1521	g.	61.	q.	o
1522	g.	63.	q.	o
1527 Aprili, Maij, & Iunij.	g.	64.	q.	o
1527 Iulio, Augusto, Septembri, Octobri, Nouembri, & Decemb.	g.	65.	q.	o
1528	g.	68.	q.	o
1529	g.	78.	q.	o
1529 Nouembris fuit proclamatum.	g.	66.	q.	o

Valor siue æstimatio aurei vulgariter dicti dal Sole, *& Itali ab anno* 1530. *vsque ad annum* 1586.

Ab anno 1530. vsque ad finem mensis Maij aureus a Sole.	florenos	5.	gr.	6
Et in anni residuo.	flor.	6.	g.	o
1531 ad finem Maij.	flor.	6.	g.	4
1531 mense Iunij.	flor.	6.	g.	5
1531 mense Iulij.	flor.	6.	g.	6
1531 mense Augusti.	flor.	6.	g.	7
Et inde.	flor.	6.	g.	8
1533 ad finem Iulij.	flor.	6.	g.	8
Et inde.	flor.	6.	g.	[illegible]
1534 mense Aprilis, & Maij	flor.	[illegible]	g.	10
Iunio, & Lulio.	[illegible]	6.	g.	11
Et a mense Lulio aurea.	flor.	7.	g.	2
1535	flor.	7.	g.	2
1536 vsque ad finem Augusti.	flor.	7.	g.	2
1537 per totum mensem Martij & a mense Martij antea.	flor.	7.	g.	4
1538 mense Ianuarij.	flor.	7.	g.	6
Pars Februarij, & inde p totum annum.	flor.	8.	g.	o
1539 vsque ad finem Maij.	flor.	8.	g.	o
Eodem mense fuit proclamatum ad.	flor.	7.	g.	6
1540 vsque ad finem Maij, Iunij,	flor.	7.	g.	7
Et inde per totum annum.	flor.	8.	g.	o
1541	flor.	8.	g.	o

1542 a primo Ianuarij, proclamatum fuit.	flor.	7.	g.	6.	
1543 1544	flor.	7.	g.	6	
1545 die 24. Februarij, proclamatum fuit	flor.	8.	g.	0	
1546 vsque ad annum 1555.	flor.	8.	g.	0	
Aureus Italus grossos duos minus.					
Aureus a sole per totum Aprilem.	flor.	8.	g.	6	
Præterito Aprili.	flor.	8.	g.	8	
1557	flor.	8.	g.	9	
1558	flor.	8.	g.	9	

Decem, Vndecim, Secundum, necessitatem ementium.

1559 1560	flor.	9.	g.	0	
1561	flor.	9.	g.	0	
Aureus Italus.	flor.	8.	g.	10	
Pariter.	flor.	8.	g.	11	
1562 aureus a Sole.	flor.	8.	g.	1	
Aureus Italus.	flor.	10.	g.	0	
Ducatus optimus.	flor.	10.	g.	0	
1563 a fine Aprilis, aurea aureus a Sole.	flor.	9.	g.	4	
Aureus Italus.	flor.	9.	g.	0	
1564 65. 66. 67. 68. 69. aurei fuere eiusdē valoris, vt in anno 1563.					
1563 vsq; ad annum 1566. ducatus.	flor.	10.	g.	3	
1570 aureus a Sole,	flor.	9.	g.	4	
Et alij secundum necessitatem.	flor.	9.	g.	3	
Et ducatus.	flor.	10.	g.	0	
1571 aureus a Sole per totū Aprilis.	flor.	9.	g.	6	
Et a mense Aprilis aurea.	flor.	9.	g.	8	
Aureus Italus.	flor.	9.	g.	9.	q. 1
1572 aureus a Sole.	flor.	9.	g.	0	
Pariter.	flor.	9.	g.	9	
Et etiam.	flor.	9.	g.	10	
Aureus Italus.	flor.	9.	g.	4	etiam. 5
Pariter.	flor.	9.	g.	6	
Sed communiter.	flor.	9.	g.	6	
1573 aureus a Sole communiter.	flor.	9.	g.	8	
Aliqui etiam.	flor.	9.	g.	9	
Aureus Italus communiter.	flor.	9.	g.	4	
Aliqui etiam.	flor.	9.	g.	5	
1574 aureus a Sole.	flor.	9.	g.	8	
Pariter.	flor.	9.	g.	9.	q. 2
Aureus Italus.	flor.	9.	g.	5.	& 7. 8
1575 ad finem Maij, aureus a Sole.	flor.	9.	g.	10	

Pariter. toto anno.	flor.	10.	g.	0
Aureus Italus ad finem Augusti.	flor.	9.	g.	10
Et ad finem anni	flor.	10.	g.	0
1576 aureus a Sole.	flor.	10.	g.	8
Aureus Italus.	flor.	10.	g.	4
1577 aureus a Sole.	flor.	11.	g.	4
Pariter.	flor.	11.	g.	6
Aureus Italus.	flor.	11.	g.	0
Pariter.	flor.	11.	g.	2
1578 communiter aureus a Sole.	flor.	11.	g.	0
Die sexta Maij proclamatum.	flor.	10.	g.	6
1579 aureus a Sole.	flor.	11.	g.	0
Aureus Italus.	flor.	10.	g.	8
1580 aureus a Sole.	flor.	11.	g.	1
Pariter.	flor.	11.	g.	2
Aureus Italus.	flor.	10.	g.	9
1591 aureus a Sole communiter.	flor.	11.	g.	2
Aureus Italus communiter.	flor.	10.	g.	9
Aureus Hispanus.	flor.	10.	g.	10
1582 vide anno præcedenti.				
1583 aureus Italus.	flor.	10.	g.	10
Aureus a Sole.	flor.	11.	g.	4
Aureus Hispanus.	flor.	11.	g.	0
1585 aureus Italus.	flor.	11.	g.	2
Aureus a Sole.	flor.	11.	g.	6
Aureus Hispanus.	flor.	11.	g.	4

Valor currens duplarum Hispanarum, aurei Itali, zechini, ducatoni, & aliarum monetarum argenti ab anno 1586. vsque ad annum hunc. 1609.

De anno 1586, aureus valebat	flor.	11.	g.	4
Dupla Hispana.	flor.	23.	g.	6
1587 aureus iuxta nouam Reformationem valebat	flor.	10.	g.	6
Deinde auctus fuit.	flor.	11.	g.	8
Dupla Hispana.	flor.	24.	g.	2
Mense Iunij aucta fuit.	flor.	24.	g.	4
Quarta pars aurei Galli.	flor.	2.	g.	10. q. 2
Die 23. Iuni fuit proclamatum Libra Ducalis Sabaudiæ.	flor.	3.	g.	10
Aureus decreuit.	flor.	10.	g.	6
Hispana Dupla decreuit.	flor.	21.	g.	6
Pariter, & ducatonus.	flor.	9.	g.	6
Crosonus decreuit.	flor.	7.	g.	6

1588. ordo per totû hunc annû durauit.

Annô

Anno 1589. aureus a Sole.	flor.	11.	g.	3
Ad finem dicti anni.	flor.	11.	g.	6
Ducatonus valebat.	flor.	10.	g.	0
Mense Iunij valebat.	flor.	10.	g.	4
Et ad finem anni.	flor.	10.	g.	6
Crosonus principio valebat.	flor.	8.	g.	2
Et ab anni medietate.	flor.	8.	g.	4
Quarta pars aurei Sabaudiæ & Galliæ.	flor.	2.	g.	9
Dupla Hispana per totum Iunij dicti anni	flor.	24.	g.	0
Et ad finem anni inde.	flor.	25.	g.	0
1590 aureus.	flor.	12.	g.	6
Mense Iunij, valebat aureus.	flor.	12.	g.	9
Ad anni finem.	flor.	13.	g.	0
Dupla Hispana per totum Iunij.	flor.	26.	g.	6
Et inde ad anni finem.	flor.	27.	g.	0.
Ducatonus.	flor.	11.	g.	2
Inde ad anni finem.	flor.	11.	g.	4
Crosonus eodem anno valebat.	flor.	9.	g.	3
Testonus Sabaudiæ, & Galliæ.	flor.	3.	g.	0
Libra Ducalis Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
1591 aureus numus.	flor.	13.	g.	3
Aureus a Sole, & Hispanus.	flor.	13.	g.	6
Dupla Hispana	flor.	27.	g.	0
Et in hoc pretio, vsque ad finem anni permansit.				
Ducatonus, ad permutationem.	flor.	11.	g.	3
In commercijs.	flor.	11.	g.	6
1593 Crosonus.	flor.	9.	g.	3
Testonus Sabaudiæ, & Galliæ.	flor.	3.	g.	0
Libra Ducalis Sabaudiæ.	flor.	3.	g.	11
1594 Dupla Hispana.	flor.	27.	g.	6
Aureus.	flor.	13.	g.	3
Aureus a Sole.	flor.	13.	g.	6.
Et Hispanus.				
Ducatonus.	flor.	11.	g.	6
Crosonus.	flor.	9.	g.	3
Testonus Sabaudiæ, & Galliæ.	flor.	3.	g.	0
Libra Ducalis Sabaudiæ, dicto anno.	flor.	4.	g.	1
1595 dupla Hispana.	flor.	27.	g.	6
Mense Maij factum fuit proclama.	flor.	27.	g.	0.
Sed parum durauit.				
Aureus a Sole, & Hispanus.	flor.	13.	g.	6
Aureus Italiæ.	flor.	13.	g.	3
Ducatonus.	flor.	11.	g.	6
Crosonus.	flor.	9.	g.	3
Testonus Galliæ, & Sabaudiæ.	flor.	3.	g.	0
Libra Ducalis Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1

Ab anno 1596. vsque ad annum 1601. in eodem pretio facit, vt in anno. 1595.				
1601 1602 vngarus Sabaudiæ fuit. Proclamatus.	flor.	14.	g.	11
Nihilominus expendebatur.	flor.	16.	g.	0
Ab anno 1604. in eodem fuit pretio, vt in anno. 1594. vsque nunc.				
1605 dupla Hispana habuit diuersa pretia, sed multoties hunc habuit.	flor.	28.	g.	3
Itala.	flor.	27.	g.	0
Zechinus Venetus.	flor.	17.	g.	0
Vngarus.	flor.	16.	g.	0
Aureus a Sole.	flor.	13.	g.	6
Hispanus.	flor.	13.	g.	6
Italus.	flor.	13.	g.	3
Ducatonus.	flor.	11.	g.	6
Crosonus.	flor.	9.	g.	4
Libra Ducalis Sabaudiæ.	flor.	3.	g.	1
Testonus Sabaudiæ, & Galliæ.	flor.	3.	g.	0
1606 dupla Hispana varia. Habuit pretia, sed maiori parte.	flor.	29.	g.	6
Itala.	flor.	28.	g.	6
Aureus a Sole.	flor.	14.	g.	0
Hispanus.	flor.	14.	g.	0
Ducatonus	flor.	11.	g.	6
Crosonus.	flor.	9.	g.	6
Libra Ducalis.	flor.	4.	g.	1
Testonus	flor.	3.	g.	0
Zechinus.	flor.	17.	g.	6
Vngarus.	flor.	16.	g.	0
Anno 1607. Dupla Hispana mensibus Ianuario, Februa. Martio, Aprili, Maio.	flor.	30.	g.	0
Itala.	flor.	[illegible]9.	g.	0
Zechinus.	flor.	17.	g.	3
Vngarus.	flor.	16.	g.	0
Aureus Italus.	flor.	14.	g.	0
Ducatonus.	flor.	11.	g.	8
Crosonus.	flor.	9.	g.	6
Testonus.	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Crosazzus Genuensis.	flor.	14.	g.	0
Mense Iunio, & Augusto. Dupla Hispana.	flor.	30.	g.	0
Itala.	flor.	29.	g.	0
Zechinus.	flor.	17.	g.	7
Vngarus.	flor.	16.	g.	3
Aureus Italus.	flor.	14.	g.	0

Duca-

Ducatonus.	flor.	11.	g.	9
Crosonus.	flor.	9.	g.	6 inde. 10
Testonus.	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Crosazzus.	flor.	15.	g.	0
Mense Septembri, & Octobri. Dupla Hispana.	flor.	31.	g.	0
Itala.	flor.	30.	g.	0
Zechinus.	flor.	17.	g.	6
Vngarus.	flor.	16.	g.	6
Ducatonus.	flor.	12.	g.	0
Crosonus.	flor.	10.	g.	0
Testonus.	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Crosazzus.	flor.	15.	g.	0
Mense Nouembris Dupla Hispana.	flor.	32.	g.	0
Itala	flor.	31.	g.	0
Mense Decembris Dupla Itala.	flor.	31.	g.	6
Hispana.	flor.	32.	g.	0
Anno 1608. mense Ianuario, Februario, Martio, fuit proclamatũ Dupla Hispana.	flor.	28.	g.	0
Itala.	flor.	27.	g.	0
Aureus Italus.	flor.	13.	g.	3
Zechinus.	flor.	16.	g.	6
Vngarus.	flor.	15.	g.	0
Ducatonus.	flor.	11.	g.	6
Crosonus.	flor.	9.	g.	4
Testonus	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Crosazzus.	flor.	13.	g.	8
Mense Aprili, Maio, & Iunio, Dupla Hispana.	flor.	32.	g.	0
Itala.	flor.	31.	g.	0
Aureus Italus.	flor.	15.	g.	4
Zechinus.	flor.	18.	g.	0
Vngarus.	flor.	17.	g.	0
Ducatonus.	flor.	12.	g.	6
Crosonus.	flor.	10.	g.	0
Testonus.	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Crosazzus.	flor.	15.	g.	6
Iulio, Augusto, Septembri, Octobri. Duplę eundem habuere pretium.				
Zechinus.	flor.	18.	g.	0
Vngarus.	flor.	17.	g.	0
Mense Nouembri, & Decembri Eundem habuere pretium.				

Aureus

Aureus Italus.	flor.	15.	g.	8
Ducatonus.	flor.	12.	g.	6
Anno 1609. Menſe Ianuario, Februario, MartioAprili Maio, & Lulio. Dupla Hiſpana.	flor.	32.	g.	0
Italus.	flor.	31.	g.	0
Zechinus.	flor.	18.	g.	0
Vngarus.	flor.	17.	g.	0
Ducatonus.	flor.	12.	g.	9
Croſonus.	flor.	10.	g.	0
Aureus Italus	flor.	15.	g.	6
Teſtonus.	flor.	3.	g.	0
Libra Sabaudiæ.	flor.	4.	g.	1
Croſazzus	flor.	15.	g.	9

FINIS.